ISLAM TELIMATI

Uchinchi jilid

Qur,an we sunnet

ISLAM TELIMATI

Uchinchi jilid

Qur,an we sunnet

Teyyarlighuchi: ibni abduqadir abid

Üchinchi jildning muqeddimisi

بسم الله الرحمن الرحيم

nahayiti shepqetlik we méhriban allah taalaning nami bilen bashlaymen.

Barche medhiye we güzel maxtashlar alemlerning perwerdigari we möiminlerning medetkari janabi allah taalagha xastur. Yekke - yégane bolghan, hemme peqetla uningdin yardem soraydighan, héchkimge muhtaj bolmaydighan, toghmighan we toghulmighan we héchkishi uninggha tengdash bolalmaydighan janabi allahqa san - sanaqsiz hemdu sanalar bolsun.. Allah taalagha mewjudatning saniche hemdu sana éytimen. Uni maxtaymen we uninggha shükri éytimen, uningdin meghpiret tileymen we uningdin méni toghra yolgha bashlishini ötünimen.

Mexluqatlirining eng yaxshisi, peyghemberlerning we elchilerning ichide tallan'ghini, heq dinni insaniyetke yetküzüsh arqiliq ularni kupri, zalalet we azghunluqning qarangghuluqliridin qutuldurup, iman, hidayet we heqiqetning nurigha yétekligen, insaniyetni toghra we heq yolgha chaqirghuchi bolghan söyümlük peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamgha, uning aile tawabatlirigha we uning yolini dawamlashturup bizlergiche yetküzgen aliyjanap sahabilirigha, shundaqla ta qiyametkiche heq yolda yürgen möiminlerge dua we salam yollaymen.

Janabi allahtin biznimu ularning jümlisidin qilishini, barliq musulmanlarni özige itaet qilishqa, özining meghpiritige, raziliqigha érshishke muweppeq qilishini soraymen. Barliq hemdu sanalar alemlerning perwerdigarigha xastur.

Islam telimatining aldinqi jilitlirida islam eqidilrining asasliridin bolghan iman, taharet, namaz, zakat, ramizan, hej, dua, exlaq, aile, halal-haram, nikah, talaq, wesiyet miras, wede, nezir, rene, soda-sétiq qatarliq hul xarektirlik bilmler bilen tonushup eqide asasimizni tikligen bolduq. Emdi kitawimizning "quran we sünnet" tin ibaret bu üchinchi jilitida peyghembirimiz muhemmed eleyihssalamning ebediy we eng katta möjzisi bolghan quran kerimning omomi alahidiliki bilen qisqiche tonushup quran kerimge bolghan eqide itiqadimizni kücheytish bilen birge resulullahning pak sünnetliri bilenmu neziryе jehettin omomiyüzlük tonushup hedis ilmi toghirisidiki chüshenchimizni toluqlaymiz.

Bir muimin musulman üchün peqet iman- ibadet, quran- sünnet chüshenchilirini neziyriye jehettin blishla kupaye qilmaydu. Mustehkem muiminlik iradisini tiklesh we kücheytish, rohmimizni pakizlap allah rizaliqi üchün , islam ümmiti üchün özini bighishlash rohini yitildürüsh, hemme ishni allah üchün qilidighan we allah üchün yaxshi köridighan, allah üchün yaman köridighan eqide itiqadni yitildürüsh üchün allahning tallan'ghan salih bendiliri bolghan peyghemberlerning ish izlirini, jümlidin pütün insaniyetke yol bashchi, yitekchi , rehber qilip ewetilgen peyghembirimiz muhemmed mustapa sellahu eleyhi wesellemning shanliq hayati we uning chidamchan, semimi, sadiq, jenggiwar sahabe kiramlirining ish paaliyeltiri bilen tonushush, özini muimini kamil hisaplighan kishiler üchün intayin mohimdur. Shunga , kitawimizning bu qismida bu jehettiki bilimlerge yiterlik orun birildi.

Men bu kitawimning, eziz qirindashlirimizning ene shu jehettiki ihtiyajini qandurushqa yardiymi bolushini , güzel islamiy jemiyet berpa qilishtin ibaret axirqi yüksek ghayisini emelge ashurush üchün irade hem küch quuwet ata qilishini janabi allahtin ümid qilimen. Amin.

“islam telimati" mejmuesi uly nus,hisining bölümler munderijisi

birinchi jilid- "iman we ibadet"

ikkinchi jilid -"exlaq we aile"

üchinchi jilid- "quran we sünnet"

tötinchi jilid- "qanun we medeniyet"

Tepsili munderije

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

on tötinchi bölüm. Quran kerim we sünnet

birinchi bap. Quran kerim heqqide omomi chüshenche

islam dinining asasliq desturliri

islam dinining asasliq desturliri quran kerim bilen sünnettur. Allah taala quran kerim bilen sünnetning musulmanlar üchün birdinbir destur ikenliki we her ishta aldi bilen bu ikkisige murajet qilishi lazimliqini bayan qilip: "i möminler ! Allahqa, peyghemberge we özünglardin bolghan ish üstidikilerge itaet qilinglar, eger siler bérer mesilide ixtilap qiliship qalsanglar, bu toghrida allahning kitabigha, peyghemberning sünnitige murajet qilinglar. " [süre nisa 59 - ayet] dégen.

Quran kerim, muhemmed eleyhissalamgha allah taala teripidin nazil qilin'ghan ilahi destur

quran kerimning barliq kainatni yaratquchi, hemmini rizqlandurghuchi, hemmige igidarchiliq qilghuchi zat allah taala teripidin insaniyetning bext - saadet yolidiki meshel qilinishi üchün nazil qilin'ghan ilahiy destur ikenliki hemmimizge ayding. Shunglashqa quran kerimni toghra chüshinish, toghra hököm qilish we toghra yekün chiqirish üchün uninggha munasiwetlik nurghun mezmunlarni bilish intayin zörür.

Quran kerim islam dinining eqide, ibadet we ijtimaiy turmushning hemme tereplirige alaqidar bolghan barliq hökümlerni toluq öz ichige alghan mukemmel bir desturdur. ALLAH taala bu heqte mundaq deydu: [sanga biz kitabni (yeni quranni) hemme nersini (yeni kishiler mohtaj bolidighan diniy ishlarning hemmisini) chüshendürüp béridighan, (dillargha) hidayet, (bendilerge) rehmet, musulmanlargha menggülük saadet bilen xush xewer yetküzidighan qilip nazil qilduq](süre nehli 89 - ayening bir qismi) lékin, quran kerimde keltürülgen hökümler, munasiwetlik mesililer yéghinchaq shekilde bayan qilin'ghan bolup, uning tepsilati peyghember eleyhissalamning hedis we sünnetliri arqiliq sherhilen'gen.

Ishenchilik tarixiy menbelerge asasen quran kerim peyghember eleyhissalamgha hijiriyedin 13 yil ilgiri (miladiyening 611 - yili) ramizan éyining 21 - küni, düshenbe künidin tartip chüshüshke bashlighan. Bu del peyghember eleyhissalam 40 yashqa kirgen yili bolup, allah taalaning ulugh hékmiti bilen qurandin ibaret bu muqeddes destur peyghembereleyhissalamgha adem ömrining eqil - paraset, chüshenche jehette eng yétilgen, qiranliq, altun dewri bolghan 40 yéshida chüshken. Quran kerim deslepte hemme nerse xatirilen'gen taxtidin (yeni lewhulmehpuz) din birinchi qewet asmandiki ”beytul izze“ dégen yerge qedir kéchisi birla qétimda chüshürülgen. Bu heqte hakim, seid ibni jubeyrdin peyghembereleyhissalamning: "quran kerim hemme nerse xatirilen'gen taxtidin élip chiqilip birinchi asmandiki ”beytul izze“ dégen yerde qoyuldi"

dégenlikini riwayet qilghan. Andin quran kerim jibriil eleyhissalam arqiliq ”süre eleq“ ning béshidiki besh ayet ghari hirada tunji nazil bolushqa bashlighandin tartip 23 yil jeryanida toluq nazil bolup bolghan.

Quran kerimning mubarek isimliri we mezmunliri

allah taala quran kerimni töwendikidek bir qanche isim bilen zikir qilghan:

1) "quran kerim". Allah taala mundaq deydu:

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يِهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا (9)

" bu quran heqiqeten eng toghra yolgha bashlaydu, yaxshi ishlarni qilidighan möminlerge ularning chong mukapatqa érishidighanliqi bilen xush xewer béridu " [süre beni israil 9- ayet]

2) kitab. Allah taala mundaq deydu:

لَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (10)

" silerning shan - sheripinglarni öz ichige alghan kitabni (yeni quranni) silerge heqiqeten nazil qilip berduq. (buni) chüshenmemsiler?" [enbiya sürisi 10- ayet]

3) furqan. Allah taala mundaq deydu:

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا (1)

" pütün jahan ehlini (allah ning azabidin) agahlandurghuchi bolushi üchün, bendisige (yeni muhemmed eleyhissalamgha) heq bilen batilni ayrighuchi quranni nazil qilghan allah ning berikiti büyüktur " [furqan sürisi 1- ayet]

4) zikir. Allah taala mundaq deydu:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (9)

" quranni heqiqeten biz nazil qilduq we choqum uni qoghdaymiz " [hijir sürisi 9- ayet]

5) tenzil. Allah taala mundaq deydu:

وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ (192)

" shübhisizki, quran alemlerning perwerdigari teripidin nazil qilin'ghandur " [shuera sürisi 192- ayet]

quran kerim yuqirqilardin bashqa yene "zikr", "wehyi", "qeses", "erroh", "el mesani" qatarliq isimlar bilenmu atilidu. "nur", "huda" (hidayet), "shipa", "rehmet", "mewize", "mubin", "bushra", "eziz", "beshir", "nezir", "mejid" qatarliq isimlar bilenmu süpetlinidu.

Quan kerimde eqide - iman mesilisi, peyghemberlerning qissiliri, qiyamet ehwali, islamning qaide - prinsipliri, emel - ibadet, eilaq pezilet, kishilik munasiwet mesililiri, jihad qaidiliri, dölet tüzümi, qanun, siyaset, ijtimaiy mesililer, muamilatlar, tarixiy weqeler, medeniyet pen tixnika we bashqa nurghun mesililer tuluq bayan qilinidu.

Quran kerim sürilirining tertiwi we chüshürlishi

quran kerimning retke tizilish tertipi uning zémin'gha chüshürülüsh tertipi bilen emes, lewhulmehpurdiki tertipi boyiche jibriil eleyhissalamning qaysi sürini qaysi sürining aldigha yaki arqigha, qaysi ayetni qeyerge qoyush heqqide peyghember eleyhissalamgha bergen körsetmisi we peyghember eleyhissalamning bu heqte sahabilerge telim bérishi boyiche tizilghan. Peyghember eleyhissalam her yili ramizanda quranni hazirqi tertip boyiche jibriil eleyhissalamgha bir qétim tingshitatti. Hayatining axirqi yilidiki ramizanda bolsa,

ikki qétim tingshatqan. Quran kerim 114 süre, 6236 ayet, 77 ming 439 kelime, 321 ming 250 heriptin terkib tapqandur.

Ayet – quran kerimdiki sürilerni teshkil qilghan musteqil jümliler bolup, quran kerimdiki süriler reqemlik ayetlerdin terkib tapqan.

Süre – quran kerimdiki mexsus namliri bilen atalghan bölümler dégenliktur.

Quran kerimdiki eng uzun süre beqer sürisidur. Quran kerimdiki eng qisqa süre kewser sürisi. Quran kerimdiki eng deslep chüshken ayetler eleq sürisining béshdiki besh ayet. Quran kerimdiki eng axirda chüshken ayet beqer sürisining 281 –ayitidur.

Peyghember eleyhissalam mekkidin medinige hijret qilishqa atlinishtin ilgiri mekkide chüshken süriler " mekke süriliri" hijrettin kéyin medinide chüshken süriler, medine sepiride, ghazatlarda, hetta mekke azat bolghan küni we peyghember eleyhissalam wida hejni qilghan künliri mekkide chüshken sürilermu medine süriliri dep atilidu.

Quran kerimdiki 114 süridin mekke süriliri 82, medine süriliri 20, mekke we medinide chüshken ayetlerdin terkib tapqan sürilerning sani 12 süridur.

Mekke sürilirining xususiyetliri

1) insanlarni allah taalaning birla ilah ikenlikige iqrar qilip, ibadetlerni allahqila qilishqa chaqirish, butpereslik eqidisige qarshi turush.

2) qiyamet küni bolidighan ishlarni, jennet bilen duzaxni kishilerge bayan qilish.

3) mushriklerning xurapi adetlirini söküsh we ular bilen munazirilishish.

4) ayetlirining qisqa bolishi we qisqa süriler.

5) ilgiriki peyghemberlerning qissilirini we qewmliri bilen élip barghan küreshlirini bayan qilish.

6) muhemmed eleyhissalamgha teselli bérish.

Medine sürilirining xususiyetliri

1) ibadetlerning türliri we qaide tertibliri, muamile usulliri, jazalash prinsipliri, urush qanunliri, aile tüzümi we bashqilardin ibaret sheret ehkamlirini bayan qilish.

2) yehudiylar bilen xristanlarni islamgha dewet qilish.

3) munapiqlarning ishliri we musulmanlargha bolghan xeterlirini bayan qilish.

4) ayetlirining uzun bolishi we uzun süriler.

Sürilerning mekkide yaki medinide chüshkenlikini bilishning paydilirini töwendiki üch noqtigha yéghinchaqlashqa bolidu:

birinchi, bir orunda birer ishni qilishtin tosush yaki birer ishqa buyrushqa kelgen mezmundiki ayetler yene bir orunda uning ekisiche kelgendek yaki azraq qoshumche qilin'ghan yaki melum bir seweblerni shert qilghan halda kelgendek oxshimasliq körülgende qaysi hökümning emeldin qaldurulghanliqini biliwélishqa paydiliq. Chünki, köpinche ehwalda emeldin qaldurulush körülgen ayetlerde, medinide chüshken ayetler mekkide chüshken ayetlerning hökmini emeldin qaldurup kélidu. Bu ikki xil hökümdin elwette medinide chüshken ayetning hökmige emel qilinidu.

Ikkinchi, islam dinining ehkam, qaide - tüzüm, belgilimilirining yolgha qoyulush jeryanini biliwélishqa yardimi bolidu. Méhriban allah birer éghir

hökümni yolgha qoymaqchi bolsa uni biraqla yolgha qoymastin belki basquchlargha bölüp qedemmu - qedem yolgha qoyush usulini tutidu. Haraqning haram qilinishining üch basquchqa bölünüp axirqi basquchta keskin halda haram qilinishimu buning bir misalidur.

Hökümlerning tedrijiy halda yolgha qoyulishi islam dinining özige xas hékmetke ige din ikenlikining roshen pakitidur. Chünki, bu xil osul héchqandaq terbiye körmigen kishilerni yeni, tarixiy we ijtimaiy muhitigha, shundaqla öz qewmige, öz millitige tewe pisxik xasliqi bilen melum bir nersini chüshinishtin, uni qobul qilishtin, uninggha adetlinishtin nahayiti yiraq qalghan kishilerni terbiyileshte eng yaxshi tedbir hésablinidu.

Üchinchi, sürilerning qeyerde chüshkenlikige köngül bölüsh, alimlarning uni qaysi jayda, qandaq ehwalda, néme seweptin chüshkenlikini bilishi we uni toghra chüshinip, toghra höküm qilishi üchün intayin muhim.

Qaysi sürining qeyerde chüshkenlikini körsitip béridighan alametler sahabilar we tabiinlardin qilin'ghan ishenchlik riwayetlerge asasen békitilgen.

Erebche ”kla“ (hergiz undaq emes) dégen söz bar her qandaq süre mekkide chüshken. Bu söz quranda 33 yerde tekrarlan'ghan bolup, bularning hemmisi quranning axirqi 15 parisining ichidiki 15 süre ichide kelgen.

Sejde ayiti bar her qandaq süre mekkide chüshken. Beqer we al imran süriliridin bashqa sürining béshida üzüp oqulidighan élipe herpliri bar her qandaq bir süre mekkide chüshken.

Beqer sürisidin bashqa burunqi peyghemberler we ümmetlerning qissisi bayan qilin'ghan her qandaq bir süre mekkide chüshken.

Beqer sürisidin bashqa adem eleyhissalam bilen iblisning qissisi bayan qilin'ghan her qandaq bir süre mekkide chüshken.

” i insanlar“ yaki ”i adem baliliri“ dégen sözler kelgen süriler mekkide chüshken. ”i möminler“ dégen söz bar süriler bolsa medinide chüshken. Peqet süre hejdiki ”i möminler!“ dep bashlan'ghan bu ayet buningdin mustesna.

Islam dinining eqidilirige ait mezmundiki süriler mekkide, perz emellerning hökümlirini we jinayetlerning jazalirini bayan qilghan süriler medinide chüshken. Chünki, peyghember eleyhissalam mekkidiki chéghida sahabilargha dinning asasi bolghan eqide, tewhid uqumlirini bildürgen. Medinige hijret qilip barghandin kéyin islam dinining tarqilishi, kéngiyishi we küchlinishige egiship, qanun - tüzümge ait hökümlerni bayan qilishqa we emeliyleshtürüshke bashlighan.

Ayetliri qisqa, qisqa kelgen sürilerning köpinchisi mekkide, ayetliri uzun uzun kelgen sürilerning köpinchisi medinide chüshken.

Enkebut sürisidin bashqa munapiqlarning bayani bar her qandaq süre medinide chüshken. Chünki, musulmanlarning küchi ajiz bolghan mekkidiki chaghlarda munapiqliq heriketliri körülmigen, musulmanlar medinige hijret qilghandin kéyin, islam dinining küchiyishige egiship dinning küchidin qorqup musulman boliwalghan munapiqlar peyda bolushqa bashlighan.

Ayetlerning chüshüsh sewebini bilish nahayiti muhim ehmiyetlerge ige bolup, uningdin érishidighan paydilar töwendikilerdin ibarettur:

hökümlerning yolgha qoyulishidiki hékmetlerni chüshinish.

Hökümlerni omumluqtin xaslashturush.

Ayette néming közde tutulghanliqini aydinglashturushqa yardem bérish.

Ayetning chüshüshige sewepkar bolghuchining kimlikini bilish.

Quran kerim peyghember eleyhissalamgha peyghemberlik wezipisi tapshurulghandin tartip taki wapat bolghiche bolghan 23 yil jeryanida meyli kéche yaki kündüz bolsun, allah taala xalighan waqitta chüshürülüp turdi. Peyghember eleyhissalam birer ayet chüshken haman ayetlerni yézishqa teyinligen sahabilirigha uni yézishqa buyrup, ayetning yézilish orni we tertiwini ochuq körsitip béretti. Xorma derixining qowzaqliri, tére yaki yapilaq tashtek nersilerning üstige yézilghan ayetler peyghember eleyhissalamning öylirining biride saqlinatti. Her waqit peyghember eleyhissalamgha ayetler chüshüp turghachqa, quran peyghember eleyhissalamning zamanisida hazirqidek bir kitab sheklide toplanmighan idi.

Peyghember eleyhissalam wapat bolghandin kéyin, ebubekri reziyellahu enhu xelipilikke teyinlendi. Shu dewride musulmanlar bilen peyghemberlik dewasini qilghan museylime kazzapning ademliri arisida nahayiti chong bir urush yüz bérip, bu urushta shéhit bolghan köpligen musulmanlarning qatarida quranni yad alghan nurghun qarilarmu bar idi. Ömer reziyellahu enhu qarilarning u urush, bu urushta shéhit qilinip kétip quranning mukemmel saqlinip qalalmasliqidin endishe qilip, ebubekrining qéshigha kélip quranni bir kitab sheklide toplash meslihetini berdi. Peyghember eleyhissalam hayat waqtida qilmighan hem qilishqimu buyrimighan bir ishni qilishtin ikkilinip qalghan ebubekri reziyellahu enhu, ömer reziyellahu enhuning qayta - qayta ötünishi bilen buninggha maqul bolup, quranni hazirqi shekilde retlep chiqishqa eyni chaghda peyghember eleyhissalam teripidin ayetlerni yézishqa teyinlen'gen qari zeyd ibni sabitni mesul qildi.

Quranni kitab sheklide toplashta, zeyd ibni sabit reziyellahu enhugha eyni chaghda yézilip peyghember eleyhissalamning öyide saqlan'ghan ayetler bilen qarilarning yad alghinini özara sélishturup bolghandin kéyin yézishi tapilandi. Zeyd ibni sabit reziyellahu enhu özimu quranni puxta yad alghan qari idi. Zeyd ibni sabit quranni kitab sheklide toplashta asasliqi peyghembereleyhissalamning öyige qoyup qoyulghan ayetlerge tayandi. Qoshumche qilip quranni yézip öz aldigha saqlawatqan sahabilarning yazmilirighimu tayandi. Lékin u, ular yézip saqlighan ayetlerni qobul qilishtin burun shu ayetlerning peyghember eleyhissalamning köz aldida yézilghanliqigha guwahchi bolidighan ikki adil kishining bolushini shert qildi.

ALLAHning xalishi, ebubekrining buyrushi, ömer reziyellahu enhuning teliwi, bashqilarning qollap quwetlishi, zeydning qattiq estayidil bolushi we tirishchanliqi bilen quran bir pütün kitab bolup toplinip chiqildi. Bu kitab ebubekrining wapatighiche uning qéshida, andin kéyin ömer reziyellahu enhuning qéshida, ömerning wapatidin kéyin uning qizi, peyghember eleyhissalamning ayali hefsening öyide saqlandi.

Osman reziyellahu enhuning xelipiliki dewride nurghunlighan jaylarning islamgha kirip islam dölitige aylinishi bilen islam dölitining chégrasi kéngeydi. Quran eslide yette xil qiraet shiwisi bilen chüshken bolup, yéngidin islamgha kirgen, quranning mushundaq köp shiwe bilen chüshkenlikini bilmeydighan kishiler arisida quranni bir xil shiwide oqughan biri yene bir xil shiwide oqughan birining oqughan quranini étirap qilmasliqtek zidiyetler kélip chiqti. Bu xil ixtilapning yaman aqiwet keltürüp chiqarmasliqi üchün, osman reziyellahu enhu hefsining yénidiki quranni ekeldürüp, zeyd ibni sabit reziyellahu enhu, abdulla ibni

zubeyr, seid ibni as, abdurahman ibni haris qatarliqlardin terkib tapqan bir guruppa kishilerni teshkillep, quranni qureysh shiwisi asasida alte nusxa (yene bir riwayette yette nusxa) köpeytip yézip shu chaghdiki islam wilayetlirige bir nusxidin ewetip berdi. Hefsidin ariyetke alghan esli nusxini özige qayturup bérip, köpeytilginidin bir nusxisini öz yénida saqlap qaldi. Köpeytilgen bu yéngi nusxilardin bashqa hemme quranlarni, hetta sahabilarning özliri yézip saqlawatqan nusxilirinimu pütünley köydürüshke, quranni yéngi nusxa boyiche öginishke we ögitishke buyruq chüshürdi. Mana bu biz körüwatqan quranning "osmaniye nusxisi" dep atilishining sewebidur. Mezkur yette nusxa quran kerimning bir nusxisi hazir tashkentde, yene bir nusxisi medine munewwerede saqlanmaqta. Bu heqte ataqliq islam mutepekkuri musa jarullah hezretliri: "quran kerimning bu nusxisi 1868 - yili semerqendiki xuja ehrar (ubeydullah hezret) medresesidin pitrisburugh omumiy kutubjanisigha élip kélin'gen bolup, inqilab yillirighiche mushuyerde idi. 1917 - yili büyük inqilabtin kéyin, rusye musulmanlirining ijraiye komititi hökümetning ruxsiti bilen, pitrisburugh kutubxanisidin upa shehirige élip keldi. Bu nusxa bu kutubxanida alte yil saqlandi. Kéyin türkistan musulmanlirining qattiq telep qilishi bilen, bu büyük mus'hep sherip, resmiy bir heyetning nazariti astida, mexsus wagunda upadin tashkent shehirige élip kélindi we rusye musulmanlirining sheyxulislamining qoli bilen, 1923 - yili türkistan musulmanlirigha tapshuruldi. Bügün bu büyük mus'hep tashkende békler bégi jameside yasalghan mexsus bir hujrida saqlanmaqta", deydu. Bu nusxa hazir tashkent dölet kutubxanisida bolsa kérek. Ishenchilik matériyallargha qarighanda köchürülgen ashu qolyazmilarning yene bir qismi dunyadiki chong mozéylarning beziside saqlinip kélinmekte.

Quran kerimning oq merkezliri

quran kerimning besh asasiy oq merkizi bolup, quran kerimdiki mezmunlar bu merkezlerni asas qilghan halda dewr qilidu. Ular tüwendikiche:

birinchi merkez: alleni tonush; yeni allening isim - süpetlirini, qudritini, padishahliqini, uni qandaq yaxshi körüsh we uning gheziwidin qandaq qorqush qatarliqlarni tonush. Quran kerimdiki yüzligen ayetlerde allening qudriti sözlen'gen. Adette ayetler shu ayettiki közlen'gen menani kücheytidighan allening güzel isimliridin bir yaki bir nechche isim bilen axirlashturulghan.

Ikkinchi merkez: hayati dunyadiki mewjudliqingizning sewebini tonush.

Qandaq yaritildingiz, qandaq ösüp yétildingiz, kainat qandaq bashlan'ghan? Bizning bu noqtini ubdan ésimizde saqlishimiz üchün, quranda adem eleyhissalamning qissisi on nechche qétim tekrarlan'ghan.

Üchinichi merkez: allening néimetliri we bizge qilghan pezli - éhsanini tonush.

Allening bendilerge ata qilghan néimetliri we pezlini bayan qilip béridighan ayetlermu intayin köp. Allening pezli - éhsani heqiqetenmu san - sanaqsizdur.

Tötinchi merkez: insanning öz teqdiri we baridighan nishanini tonush. Bu heqte quranda jennet, dozax, hésab bérish, sirat we mizan heqqidiki ayetler nazil bolghan.

Beshinchi merkez: insan hayatini islah qilish. Bu toghrisida quranda sheriy hökümler, exlaqlar, peyghemberlerning qissiliri we uningdin bashqa insan hayatini mukemmelleshtüridighan wastiler heqqidiki ayetler nazil bolghan.

Hemmige ayanki, islam sheriiti we uning hökümliri her qandaq zaman we

makan'gha mas kilidu. Islam sheriitining ghayisi besh bolup, ular: dinni, abroyni, nesilni, iqtisadni we eqilni muhapizet qilishtur.

Allah taalaning teqwadarlar üchün körsitidighan iltipati toghirisida quran kerimning bayanliri

allahqa teqwadarliq qilghan kishige töwendikidek katta iltipatlar nisip bolidu.

1) ighirchiliqtin qutulup nimetke nail bolidu. " kimki allah tin qorqidiken, allah uninggha chiqish yoli béridu. ALLAH uninggha oylimighan yerdin riziq béridu " [süre talaq 2-3- ayetler]

2) xiyim xeterdin qutulup aman isen turmushqa muyesser bolidu. " kimki allah tin qorqidiken, allah uning ishini asanlashturup béridu " [süre talaq 4-ayet] teqwadarlar heqiqeten bixeter jayda bolidu [süre duxan 51- ayet]

3) betniyet ademlerning ziyankeshlikidin saqlaydu. " eger siler (ularning eziyitige) sewr qilsanglar we (sözünglarda, herikitinglarda allah tin) qorqsanglar, ularning hiylisi silerge qilche ziyan yetküzelmeydu. ALLAH ularning qilmishlirini heqiqeten toluq bilgüchidur " [sürü al imran 120 – ayet]

4) allah taalaning teqwadarlar bilen bille ikenliki allah taalaning teqwadarlargha medetkar ikenlikidin bisharet birishidur. " allah qa teqwadarliq qilinglar, bilinglarki, allah teqwadarlar bilen billidur " [süre beqer 194- ayet]

5) allah taala teqwadarlarni dosit tutidu. " allah teqwadarlarni dost tutidu " [süre tewbe 4- ayet]

6) allah bilen dosit bolidu. " rastla allah ning dostlirigha (axirette allah ning azabidin) qorqush, (dunyada qoldin ketküzüp qoyghan'gha) qayghurush yoqtur. Ular iman éytqan we teqwadarliq qilghanlardur. Ulargha dunya we axirette xush xewer bérilidu " [süre yunus 62-63- 64-ayet]

7) allahning dergahida izizlerdin bolidu. " heqiqeten eng teqwadar bolghanliringlar allah ning dergahida eng hörmetlik hésablinisiler (yeni kishilerning bir - biridin artuq bolushi neseb bilen emes, teqwadarliq bilen bolidu), allah heqiqeten hemmini bilgüchidur, hemmidin xewerdardur " [süre hojurat 13- ayet]

8) quranning hidayitige musherrep bolidu. " bu kitabta (yeni quranda) héch shek yoq, (u) teqwadarlargha yétekchidur " [süre beqer 2- ayet]

9) allah taala peqet teqwadarlarning emellirini qobul qilidu. " allah peqet teqwadarlarning (qurbanliqini) qobul qilidu " [süre maide 27- ayet]

10) jennetke musherrep bolidu. " perwerdigaringlarning meghpiritige we teqwadarlar üchün teyyarlan'ghan, kengliki asman - zéminche kélidighan jennetke aldiranglar " [süre al imran 133- ayet]

11) dozax azabidin qutulidu. " allah (shériktin we gunahtin) saqlan'ghuchilarni bextke érishtüridighan yollar arqiliq (azabtin) qutulduridu, ulargha külpet yetmeydu, ular qayghurmaydu " [süre zumer 61- ayet]

quran kerimde tilgha ilin'ghan jennetler

1) firdewis jenniti. " ular (yuqiri derijilik jennet) firdewske warisliq qilidu, firdewste menggü qalidu " [süre muiminun 11- ayet]

2) darul meqame" allah merhemitidin bizni jennette turghuzdi. Jennette biz hergiz japa tartmaymiz, hergiz charchimaymiz" [süre fatir 35- ayet]

3) xuld jenniti" ulargha éytqinki, "shu (dozax) yaxshimu ya teqwadarlargha wede qilin'ghan, (kirgen kishi) menggü qalidighan jennette

yaxshimu?" jennet teqwadarlargha bérilgen mukapattur we ularning axiri baridighan jayidur "[süre furqan 15- ayet

4) el- meiwa jenniti. " jennetulmeiwa bolsa sidretulmuntehaning yénididur " [süre nejim 15- ayet]

5) edn jenniti " ular menggü turidighan jennetke kiridu, ularning atiliri, xotunliri we ewladining ichidiki yaxshiliqlarmu jennetke kiridu. Perishtiler ularni (mubareklesh üchün jennetning) herbir derwazisidin kiridu " [süre reidi 23-ayet]

6) darussalam jeniti. " perwerdigarining dergahida ulargha dari salam (yeni jennet) bar, ularning qilghan (yaxshi) emelliri üchün allah ulargha medetkardur " [süre enam 127- ayet]

7) neiyim jenniti. " eger u méyit muqerreblerdin (yeni taet - ibadet we yaxshi ishlarni eng aldida qilghuchilardin) bolidighan bolsa, (uning mukapati) rahet - paraghet, yaxshi riziq we nazunémetlik jennet bolidu " [süre waqe 88-89- ayet]

8) aliye jenniti. " name - emali ong qoligha bérilgen adem (xushalliqtin): bu méning name - emalimni élip oqup béqinglar, men hésabatimgha mulaqat bolidighanliqimgha muqerrer ishen'gen idim" deydu. U köngüllük turmushta bolidu. Ésil jennette bolidu " [süre haqqe 19-22- ayetler]

9) darul mutteqiyne. " teqwadarlargha: "perwerdigaringlar (peyghembirige) némilerni nazil qildi?" déyilse, ular: "yaxshi sözlerni nazil qildi" déyishidu. Yaxshi ish qilghuchilar bu dunyada mukapatlinidu, axiret yurti (ular üchün téximu) yaxshidur. Teqwadarlarning yurti rastla némidégen güzel! " [süre nehl 30- ayet]

quran kerimdiki mehkem we muteshabih ayetler

(i muhemmed!) u (allah) sanga kitabni (yeni quranni) nazil qildi. Uningda mehkem (yeni menisi ochuq) ayetler barki, ular kitabning (yeni pütün quranning) asasidur; yene bashqa muteshabih (yeni menisi mueyyen emes) ayetler bardur. Dillirida egrilik bar (yeni gumrahliqqa mayil) kishiler pitne qozghash we öz rayi boyiche mene bérish üchün, muteshabih ayetlerge egishidu (yeni muteshabih ayetlerni öz nepsi xahishi boyiche chüshendüridu). Bundaq ayetlerning (heqiqiy) menisini peqet allah bilidu. Ilimda toshqanlar éytidu: "uninggha ishenduq, hemmisi perwerdigarimiz teripidin nazil bolghan. (buni) peqet eqil igilirila chüshinidu [al imran -7].

Bu yerde diyiliwatqan mehkem we muteshabih ayetlerni mupessir ölimalar oxshash bolmighan noqtidin sherhiligen.

1) mehkem ayetler menisi ochuq , iniq bolghan ayetlerni , muteshabih ayetler menisi mueyyen bolmighan peqet allahla uning ichki menisini bilidighan ayetlerni körsitidu.

2) mehkem ayetler peqet birla menini bildüridu. Muteshabih ayetler bolsa türlük menilerni bildüridu.

3) mehkem ayetler peqet birla menini körsitidu. Uninggha tepsir qilish ketmeydu. Emma muteshabih ayetler bir qanche menilerni ipadileydu. Shunga uninggha tepsir qilish telep qlinidu.

Omumen sherettiki halal haram ehkamlar, sheri hökümler, perz emeller, ehdige wapa qilish we agahlandurushqa dair mesililer quran kerimdiki menisi ochuq bolghan ayetlerde bayan qilinidu. Menisi ochuq mueyyen bolmighan

muteshabih ayetler allahning güzel isim süpetliri we zati ilahi toghirsidiki ayetlerdur.

Muteshabih ayetlerning nazil qilinish sewebi

1) insanlargha öz iqtidarinng nahayti cheklik ikenlikini his qildurush.

2) insanlarning barliq imkanini ishqa silip öz eqil idrikini ichishi, tehlil tetqiq qilishi, qarighularche teqlid qlish bilen kupayelenmesliki üchün nazil qilin'ghan.

3) bu ayetler arqiliq ilim ehlilirining nadanlardin üstün turidighanliqi ishare qilin'ghan.

4) muteshabih ayetler gerche erep tili heripliridin terkip tapqan bolsimu , ereplerning til mahirliri uning ipadiligen chongqur menlirini bilip yitelmigen.

5) quran kerimde menisi peqet allahqila melum bolghan muteshabih ayetler bar. Bu allahning öz bendisige qilghan bir türlük siniqidur.

Quran kerimdiki emeldin qaldurulghan ayetler we unng türliri

erep tilida "nsx" digen söz yoqilish, almishish digen menilerde kilidu. Bu sözning istimaldiki menisi "kiyin nazil bolghan ayet, ilgiri nazil bolghan ayet ehkamlirining ornini basidu" digenliktin ibaret. Allah taala bu heqte mundaq deydu:

biz bir ayetni yene bir ayetning ornigha almashturghinimizda (yeni bir hökümni bikar qilip, uning ornigha bashqa bir hökümni chüshürginimizde), - allah özi nazil qilghanni (yeni shu hökümde bendige néme menpeet we hékmet barliqini) özi obdan bilidu - ular: "(i muhemmed!) sen (allah qa) yalghan chapliding" deydu, undaq emes, ularning tolisi (allah ning hékmitini) uqmaydu [süre nehli-101].

Emeldin qaldurup ornini basidighan ayetler töwendikidek türlerge bölünidu

1) quran ayetliri arqiliq quran ayetlirini emeldin qaldurush.

2) hedis shirip bilen quran ayetlirini emeldin qaldurush.

3) quran ayetliri arqiliq hedis shiripning hökümini emeldin qaldurush.

4) hedis arqiliq hedisning hökümini emeldin qaldurush.

Quranda emeldin qaldurulghan ayetler üch türge bölünidu

1) qiraet qilinish we uning hökmi emeldin qaldurulghan ayetler .

2) hökmi emeldin qaldurulghan emma qiraiti saqlap qilin'ghan ayetler .

3) qiraiti emeldin qaldurulghan emma hökmi saqlap qilin'ghan ayetler .

Imami ibni salam " nasix we mensux" digen kitabida 220 ayetning hökmining emeldin qalghanliqini bayan qilidu. Imami dehliwi bilen imami suyuti öz eserliride hökmi emeldin qalghan ayetler 20 ayettur deydu.

Ikkinchi bap. Quran kerimning peziliti

quran oqushning peziliti

quran kerim - allah taalaning mubarek sözi, peyghember eleyhissalamning shanliq möjizisi we musulmanlarning muqeddes desturi, uning telimatliri boyiche

emel qilish bilen ikki alemlik saadetlerge, uni tilawet qilish bilen ibadetning sawabigha érishkili bolidighan bir ulugh kitabtur. Quran kerim insanlarni kupri we zalaletning zulmetliridin iman we hidayetning nurigha élip chiqish üchün allah taala teripidin peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamgha chüshürülgen hidayet meshili. Allah taala mundaq deydu:

[الَر كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ (1)]

"i muhemmed! Quranni sanga kishilerni perwerdigarining izni bilen kuprining zulmetliridin imanning nurigha chiqirishing üchün, ghalib, hemme tillarda medhiyilen'gen allah taalahning yoligha bashlishing üchün chüshürduq". [ibrahim sürisi 1 - ayet].

4037/6719 - amir ibni wasiledin mundaq riwayet qilinidu: nafi ibni abdulharis usfan dégen jayda ömer reziyellahu enhu bilen uchriship qaldi. Hezriti ömer uni mekkige waliy qilip teyinligenidi. Ömer reziyellahu enhu uningdin: u wadi xelqige kimni mesul qilip qoydung? Dep soridi, u: ibni ebzani, dédi. Hezriti ömer: ibni ebza dégen kim bolidu? Dep soriwidi, u: bizning azadgerdilirimizdin biri, dédi. Ömer reziyellahu enhu: ulargha azadgerde ademni emir naib qilip qoydungmu? Déwidi, u: u allening kitabini oquydighan qari, hem peraiz (miras) ilmini bilidighan alim, dédi. Buni anglighan ömer reziyellahu enhu mundaq dédi: peyghembiringlar sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala mushu kitab bilen bezi qewmlerning qedrini kötürüp, bezi qewmlerning qedrini chüshüridu. (muslim: 817)

1)quran kerimning ulughliqidin uning menisini bilsun - bilmisun, uning lewzini tilawet qilghan adem choqum sawabqa érishidu. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ (29) لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ (30)]

" shübhisizki, allahning kitabini tilawet qilip turidighanlar, namazni ada qilidighanlar we biz riziq qilip bergen nersilerni (allahning raziliqi üchün) yoshurun we ashkara serp qilidighanlar hergiz kasat bolmaydighan tijaretni ümid qilsa bolidu. Chünki allah ularning mukapatini toluq béridu we merhemitidin ulargha ashurup béridu. Shübhisizki, allah heqiqeten meghpiret qilghuchidur, az yaxshiliqqa köp sawab bergüchidur"[fatir sürisi 29 - 30 - ayetler].

2) quran oqughuchi shapaetke ige bolidu.

4045/6737 - ebu umame bahiliy reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan idim: quran oqunglar, chünki u oqughan kishilerge qiyamet küni shapaet qilghuchi bolup kélidu. Beqer bilen ali imrandin ibaret ikki nurluq sürini oqunglar, chünki bu ikki süre qiyamet küni xuddi ikki parche buluttek yaki sayiwendek we yaki qanatlirini échip, ikki qur bolup tizilghan qushlardek, oqughan igilirini aqlaydu. Beqer sürisini oqunglar, chünki uni oqush beriket, tashlap qoyush hesrettur. Uni séhrigerler oquyalmaydu. (muslim: 804)

3) quran tilawet qilidighanlar kishilerning hörmitige sazawer bolidu.

4036/6718 - enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember

sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: quran oqup turidighan muimin kishi turunchqa oxshash hem xushpuraqliq hem temlik bolidu. Quran oqup turmaydighan muimin kishi xormigha oxshash temlik, emma puraqsiz bolidu. Quran oqup turidighan pasiq kishi reyhan'gha oxshash xushpuraqliq, emma temi achchiq bolidu. Quran oqup turmaydighan pasiq kishi hem temi achchiq hem puraqsiz bir xil méwige oxshaydu. Yaxshi hemrah mushki enber satidighan kishige oxshaydu. Gerche uningdin sanga bir nerse tegmisimu, xush hidi hozur bexsh étidu. Nachar hemrah tömürchige oxshaydu. Sanga uning qarisi yuqmighan teqdirdimu, is tütiki baram qilidu. (ebu dawud: 4829)

4032/6708 - muhemmed ibni keib qurezi reziyellahu enhu abdullah ibni mesud reziyellahu enhumadin riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki allening kitabidin bir herp oquydiken, uninggha bir yaxshiliq yézilidu, bir yaxshiliqqa on hesse sawab bérilidu. Men ”elif lam mim“ni bir herp démeymen. Belki, elif bir herp, lam bir herp, mim bir herptur. (tirmizi: 2910)

4029/6705 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qandaq bir qewm allening öyliridin biride yighilip olturup, allening kitabini tilawet qilip, özara öginiship olturidighanla bolsa, ulargha xatirjemlik chüshidu, rehmet yaghidu, ularning etrapini perishtiler chöridep turidu, alle ularni huzuridikilerning aldida tilgha alidu. (muslim: 2699)

4033/ 6712 - uqbe ibni amir reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighanidim: quranni ünlük oqughan kishi sediqini ashkara bergen kishige, quranni ichide oqughan kishi bolsa, sediqini mexpi bergen kishige oxshaydu. (tirmizi: 2919)

4) qiyamet küni quran oqughanlarning mertiwisi kötürülidu.

4034/6715 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qiyamet küni, quran kélip: i rebbim ! Uni (quran oqughuchini) zinnetligin! Deydu. Uninggha karamet taji kiydürilidu. Andin yene: i rebbim! Uninggha téximu ziyade iltipat qilghin, deydu. Shuning bilen, uninggha karamet toni kiydürilidu, andin yene: i rebbim! Uningdin razi bolghin! Deydu. Alle uningdin razi bolup kétidu hemde uninggha: oqup örlewergin! Déyilip, her bir ayetke bir derije qoshup bérilidu. (tirmizi: 2915)

quran kerimni anglashmu katta iyadetler qataridin sanilidu. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[وَإِذَا قُرِىءَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُواْ لَهُ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (204)]

" allahning rehmitige érishishinglar üchün, quran oqulghan chaghda, uni diqqet bilen anglanglar we(söz qilmastin) jim turunglar. " [eiraf sürisi 204 - ayet].

Quran kerim bilen wez - nesihet qilish yaxshi emellerge yatidu. Allah taala quran kerimde mundaq deydu: "méning agahlandurushumdin qorqidighanlargha quran bilen wez - nesihet qilghin" [qaf sürisi 45 - ayet].

5) quranni tilawet qilidighanlar allahqa yiqnlishidu, imani ziyade bolidu, qelbi hozurlinip aram tapidu. Quranni oqush, yadlash, menisini chüshinish, uni bashqilargha ügitish we uning ehkamlirini üginish hem emel qilish bilen shughullan'ghuchilar insanlarning eng saadetmenliri we eng serxilliridur.

4038/6720 - osman reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember

sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: eng yaxshiliringlar quranni ögen'gen we ögetkenliringlardur. (buxari: 5027)

4035/6717 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: quran oqushqa mahir (yeni yadqa we mungluq oquyalaydighan) kishi hörmetlik, yaxshi pütükchi perishtiler bilen bille bolidu. Quranni duduqlap qiynilip oquydighan kishige bolsa, qosh ejir bérilidu. (muslim: 798)

quran oqughanda köz yéshi qilishning peziliti chongdur.

4423/ 7358 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: quranni chirayliq awazda oqumighan kishi bizdin emes dégen. Yene bir riwayette: quranni chirayliq awazda ünlük oqumighan kishi bizdin emes déyilgen. (buxari: 7527)

allah taala perzentlirige quran kerimni oqushni we uning telimatlirigha emel qilishni ügetken ata - anilarningmu mukapatlirini toluq bergüchidur.

Quran yadlashning peziliti

qariylar islam ummitining eng shereplik kishiliridindur.

3454/5759 - imam malik mundaq riwayet qilidu: manga yétishiche, ömer ibni xettab reziyellahu enhu mundaq dégen: men aq kiyim kiygen qariygha (yeni quranni yad alghan kishige) qarashni bekmu yaxshi körimen. (malik: 1688)

qariylar allah taalaning we musulmanlarning nezeride hörmetlik kishilerdur.

955/1685 - ews ibni zemej reziyellahu enhu mundaq deydu: men abdullah ibni mesud reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini anglidim: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizge qarap: jamaetke alle taalaning kitabini eng yaxshi oquydighanlar we oqushni eng burun ögen'genler imam bolsun. Eger ikki kishi qiraette teng kélip qalsa, baldur hijret qilghini imam bolsun. Hijret waqti oxshash bolsa, yashta chongraqi imam bolsun. Bir kishining igidarchiliqidiki yerde (yeni sahibxan'gha) uning ruxstisiz imam bolmanglar. Shundaqla birsining huquq dairisidiki yerde uning ruxstisiz imam bolmanglar we sahibxanning ruxsitisiz uninggha xas orundimu olturmanglar. (muslim: 673)

quran oqushning edepliri

1 - quranni taharet bilen oqush. Allah taala mundaq deydu:

[إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ (77) فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ (78) لَّا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ (79)]

"shek - shübhisizki, u ulugh qurandur. Lewhulmehpuzda saqlan'ghandur. Uni peqet pak bolghanlarla tutidu". [waqe sürisi 77 - 79 - ayetler].

2 - quran oqushtin burun" euzubillahi mineshsheytanir rejiyim " dep sheytanning weswese qilishidin allahqa sighinip panah tilesh. Allah taala mundaq deydu:

[فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (98)]

"sen quran oqumaqchi bolghiningda, qoghlandi sheytanning (weswesisidin) allahqa séghinip panah tiligin. " [nehl sürisi 98 - ayet].

3 - quranni chirayliq awazda oqush.

4422/7356 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: alle taala héchbir nersige quranni mungluq awazda oqughan peyghembirige qulaq salghandek qulaq salmaydu

dégenlikini anglighan. Yene bir riwayette: quranni chirayliq awazda ünlük tilawet qilghan peyghembirining awazi dep kelgen. (buxari: 5023, 5024, 7544)

4 - quranning menisini bilmisimu, allah manga sözlewatidu dégen étiqad bilen uni ixlas qilip oqush. Allah taala her qandaq bir ibadetni ixlas bilen qilish teleb qilinidighanliqini bayan qilip mundaq deydu:

[وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاء وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ (5)]

"ular peqet ibadetni allahqa xalis qilghan, heq din'gha étiqad qilghan halda (yalghuz) allahqila ibadet qilishqa buyruldi. "[yeyyine sürisi 5 - ayet].

5 - quran oqushni meishetning kespige aylanduriwalmasliq. Peqet axiretlik sawabni közlep oqush. Allah taala mundaq deydu:

[مَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِن نَّصِيبٍ (20)]

"kimki (özining emeli bilen) axiretning sawabini közlise, uning sawabini ziyade bérimiz, kimki (emeli bilen) dunyaning menpeitini közlise, (uning tiligen) menpeitining bezisini bérimiz, uninggha axirette (sawabtin) héch nésiwe yoq. "[shura sürisi 20 - ayet].

6 - quranni quran oqush qaidilirige, tejwid qaidilirige raye qilip, tertil bilen, dane-dane qilip, ochuq oqush. Allah taala quran kerimde mundaq deydu:

[أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا (4)]

"quranni tertil bilen(yeni dane - dane, ochuq) oqughin" [muzzemmil sürisi 4 - ayet].

Fatihe sürisining sherep nami we peziliti

süre fatihe quranning jewhiri mezmunlirini yeni allahqa bolghan hemdu sana, taet ibadet we allahqa sighinip panahliq tilesh mezmunlirini öz ichige alghanliqi üchün uninggha quranning jewhiri dep sherep nami birilgen.

4042/6733 - ebu seid elmuella reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men mesjidte namaz oquwatsam, peyghember sellallahu eleyhi wesellem méni chaqirdi. Men jawab bermey, namizimni oqup bolup: i resulullah ! Méni chaqirghan waqitta namaz oquwatattim, désem, u: alle: "i muiminler! Alle we uning peyghembiri silerni tirildüridighan nersige chaqirsa, uni qobul qilinglar " (süre enfal, 24 - ayet) dégen emesmu? Dédi. Andin: mesjidtin chiqishtin burun, men sanga qurandiki eng ulugh sürini ögitip qoyimen, dédi. Andin qolumni tutti. Mesjidtin chiqidighan chaghda, men: manga qurandiki eng ulugh sürini ögitip qoymaqchi idingghu? Désem, u: hee, u süre: "jimi hemdusana alemlerning perwerdigari alleqa xastur" (süre fatihe, 1 - ayet) u tekrar oqulidighan yette ayetlik süre we manga ata qilin'ghan ulugh qurandur, dédi. (buxari: 4474)

4043/6735 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: süre fatihe quranning anisi, kitabning négizi we namazda tekrarlinidighan yette ayettur. (ebu dawud: 1457)

beqer we al imran sürisining peziliti

4044/6736 - ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu:

jibriil eleyhissalam peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qéshida olturatti. Peyghember eleyhissalam asman tereptin xuddi derwaza échilghandek bir awazni anglidi. Peyghember eleyhissalam béshini kötürüp qariwidi, jibriil eleyhissalam uninggha: bu asmanning héchqachan échilip baqmighan bir derwazisi idi, bügün échildi, dédi. Uningdin bir perishte chüshti, jibriil: bu bügündin bashqa chaghda zémin'gha chüshüp baqmighan perishte, dédi, u perishte salam qilip: sanga xushxewer! Sanga ilgiri héchbir peyghemberge ata qilinmighan ikki nur ata qilindi, ular quranning fatihe sürisi bilen beqer sürisining axirqi ayetliridur. Uningdiki birer duani oqup, tilikingni sorisang, ijabet qilinmay qalmaydu, dédi. (muslim: 806)

4045/6737 - ebu umame bahiliy reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan idim: quran oqunglar, chünki u oqughan kishilerge qiyamet küni shapaet qilghuchi bolup kélidu. Beqer bilen ali imrandin ibaret ikki nurluq sürini oqunglar, chünki bu ikki süre qiyamet küni xuddi ikki parche buluttek yaki sayiwendek we yaki qanatlirini échip, ikki qur bolup tizilghan qushlardek, oqughan igilirini aqlaydu. Beqer sürisini oqunglar, chünki uni oqush beriket, tashlap qoyush hesrettur. Uni séhrigerler oquyalmaydu. (muslim: 804)

4046/6740 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: öyünglarni qebristanliq qiliwalmanglar. Chünki sheytan beqer sürisi oqulidighan öydin qachidu. (muslim: 708)

4047/6741 - elqeme mundaq deydu: keibini tawab qiliwétip, ebu mesud reziyellahu enhu bilen uchriship qaldim. U manga peyghember sellallahu eleyhi wesellemning munu sözini éytip berdi: kimki kéchisi süre beqerning axiridiki ikki ayetni oquydiken, herqandaq ishigha kupaye qilidu. (buxari: 5051)

ayetulkursining peziliti

4048/6743 - ubey ibni keib reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem mendin: i ebu munzir! Sen yad alghan ayetler ichide qaysi ayet eng ulugh? Dep sorighanidi, men: alle we uning resuli eng yaxshi bilidu, dédim. Peyghember eleyhissalam yene: i ebu munzir! Sen yad alghan ayetler ichide qaysi ayet eng ulugh? Dep soridi, men: ayetulkursi, désem, peyghember eleyhissalam meydemge urup turup: i ebu munzir! Ilmingge mubarek bolsun! Dédi. (muslim: 810)

4049/6744 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem méni ramizanning sediqe pitrini saqlashqa teyinligenidi. Birsi kélip, taamdin ochumlap qachilighili turdi. Men uni tutuwélip: allening nami bilen qesemki, men séni resulullahning qéshigha élip barimen, désem, u: buninggha bekmu mohtajmen. Bala chaqa hemmimiz qiyinchiliqta qalduq, dep turuwaldi. Shuning bilen, uni qoyup berdim. Tang atqanda, peyghember eleyhissalam: i ebu hureyre! Kéche esiring néme qildi? Déwidi, men: u özining hajetmen ikenlikini, bala chaqilirining qiynilip qalghanliqini éytip dert tökti. Men uninggha rehim qilip, qoyup berdim, désem, peyghember eleyhissalam: sanga yalghan éytiptu, u yene kélidu, dédi. Men peyghember eleyhissalamdin uning yene kélidighanliqini anglap, kütüshke bashlidim. Derweqe, u yene kélip, taamni ochumlawatqan chéghida tutuwélip: séni resulullahning qéshigha élip barimen, désem, u: méni qoyuwet, bekmu mohtajmen. Balilirim qiynilip qaldi, emdi hergiz bundaq qilmaymen, dédi.

Uninggha rehim qilip qoyup berdim. Tang atqanda, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: esiring néme qildi? Dédi. Men: i resulullah! U yene özining bekmu hajetmen ikenlikini we balilirining qiynilip qalghanliqini éytip yélin'ghanidi, men uninggha rehim qilip, qoyup berdim, désem, peyghember eleyhissalam: u sanga yalghan éytiptu. Pat arida yene kélidu, dédi. Uni yene kütüshke bashlidim. Derweqe, u yene kélip, taamni ochumlap élishqa bashlidi. Uni tutuwélip: séni resulullahning qéshigha élip barimen, bu üchinchi qétim yüz berdi. Sen aldinqi ikki qétim bu ishni qayta qilmasliqqa qesem ichkeniding, yene qiliwatisen, désem, u: méni qoyup bergin, sanga alle taaladin menpeet kélidighan bir qanche kelimini ögitip qoyimen, dédi. Men: qaysi kelime u? Désem, u: yatidighan chéghingda, ayetulkursini axirighiche oqusang, alle tereptin bir qoghdighuchi séni qoghdap turidu, tang atqiche sheytan sanga yéqin kélelmeydu, dédi. Shuning bilen, men uni qoyup berdim. Tang atqanda, peyghember eleyhissalam yene: esiring qandaq qildi? Dep soridi. Men: i resulullah! U manga menpeet yétidighan kelime ögitip qoyghanidi, uni qoyup berdim, désem, peyghember eleyhissalam: qaysi kelimiken u? Dep soridi. Men: u manga: ”yatidighan chéghingda ayetulkursini axirighiche oqusang, alle tereptin bolghan bir qoghdighuchi séni hemishe qoghdap turidu. Sheytan tang atqiche sanga yéqinlishalmaydu “ dédi, dédim. Sahabiler yaxshiliqqa bekmu hérismen idi. Peyghember eleyhissalam: u yalghanchi turup, bu qétim sanga rast éytiptu. I ebu hureyre! Sen üch kéchidin béri kim bilen sözleshkenlikingni bilemsen? Dédi. Men: yaq, déwidim, peyghember eleyhissalam: u sheytan idi, dédi. (buxari: 2311)

kehf sürisining peziliti

4050/6746 - ebu derda reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kim kehf sürisining béshidin on ayet yadlisa, dejjaldin aman bolidu. Yene bir riwayette: kehf sürisining axiridin on ayet déyilgen. (muslim: 809)

4051/6748 - olltrmuy: ((nglangُ آyatِ mn öol alkhf))* altrmuy (2886)

mülk sürisining peziliti

4052/6755 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: quranda 30 ayetlik bir süre bolup, uni oqughan kishige taki gunahi meghpiret qilin'ghan'gha qeder, shapaet qilidu. U mulk sürisidur. (tirmizi: 2891)

4058/6769 - jabir reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem süre sejde bilen süre mülkni oqumay yatmaytti. Tawus mundaq deydu: bu ikki süre pezilet jehette qurandiki pütün sürilerdin yetmish hesse artuq. (tirmizi: 2892)

4059/ 6770 - humeyd ibni abdurrahman ibni ewf mundaq deydu: süre ixlas quranning üchtin birige barawer kélidu. Süre mülk (uni) tilawet qilghuchini (qebride we qiyamet künide) aqlaydu. (malik: 487)

ixlas sürisining peziliti

4053/6758 - ebu seid xudri reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: birkishi yene bir kishining her daim süre ixlasni oqughinini anglap, könglide uni az körgendek qildide, peyghember sellallahu eleyhi wesellemge éytqanidi, peyghember eleyhissalam: jénim ilkide bolghan zatning nami bilen qesemki, u (süre ixlas) quranning üchtin birige barawer kélidu, dédi. (buxari: 6643)

4054/6759 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu:

peyghember sellallahu eleyhi wesellem: yighilinglar! Men silerge quranning üchtin birini oqup bérimen, dédi. Derru yighilduq. Peyghember eleyhissalam chiqip, süre ixlasni oqup bérip kirip ketti. Biz: wehiy kélip qalghachqa, kirip ketken oxshaydu déyishkinimizche bir birimizge qarashtuq. Peyghember eleyhissalam yene chiqip: men silerge quranning üchtin birini oqup bérimen dégen idim. Diqqet qilinglar, u (yeni süre ixlas) quranning üchtin birige teng kélidu, dédi. (muslim: 6643)

yeni, ixlas sürisini bir qétim oqughan adem quranning üchtin birini oqughanning, üch qétim oqughan adem quranning hemmini tamam qilghanning sawabigha érishidu.

4055/6762 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem süre ixlasni oquwatqan bir kishining awazini anglap qélip: wajib boldi, dédi. Men: i resulullah ! Néme wajib boldi? Dep sorighanidim, peyghember eleyhissalam: jennet, dédi. (tirmizi: 2897)

feleq we nas sürilirining peziliti

4056/6763 - uqbe ibni amir reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem manga mundaq dégenidi: manga shundaq ayetler nazil qilindiki, uningdek ayetler qetiy körülüp baqmighanidi, ular muewwizeteyn (yeni feleq we nas süriliri)dur. (muslim: 6643)

5720/9348 - abdullah ibni xubeyb reziyellahu enhu mundaq deydu: biz yamghurluq, qapqarangghu bir kéchide peyghember eleyhissalamning bizge namaz oqup bérishini telep qilish üchün uni izdep chiqtuq, uni hemmidin burun men taptim. Peyghember eleyhissalam manga: oqughin! Dédi, men héchnéme démidim. Yene: oqughin! Dédi, men yene héchnéme démidim. Peyghember eleyhissalam yene: oqughin! Dédi. Men: némini oquymen? Dep sorighanidim, peyghember eleyhissalam: ixlas, feleq we nas sürilirini etigen - axshamda üch qétim oqughin! Bu, sendin her qandaq yamanliqni depi qilidu, dédi. (tirmizi: 3575)

5725/9357 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalam yotqan'gha kirgende, ikki aliqinini échip turup, süre ixlas, süre feleq we süre nasni oqup, aliqinigha hüretti. Andin aliqanliri bilen yüzini we bedinini (alqini yetken yergiche) silaytti. Kéyin aghrip qalghan chéghida, mendin shundaq qilip qoyushni telep qilghan. (buxari: 5748)

Üchinchi bap. Quran kerimning terjime we tepsirliri

quran kerimning terjimisini

quran kerimning her qaysi tillargha terjime qilin'ghan terjime nusxiliri"quran" déyilmeydu. Chünki " quran" muhemmed eleyhissalamgha allah teripidin chüshken erebche esli tékistqa qoyulghan nam. Shunga namazda quranning terjimisini oqush bilen namaz ada tapmaydu. Emma oqush arqiliq sawabqa érishish, wez – nesihetlirini chüshinip emel qilish jehette terjimiler, quran kerimning rolini oynaydu.

Tepsir uqumi

tepsirler "tepsir" yaki "teiwil" dep ataldi. Tepsir démek ayetning zahiri menisini izahlash dégen bolup, "teiwil" dégen ayetlerning zahiri menisidin bashqa menilerde kélish éhtimali barliqini izahlap chüshendürüsh démektur.

"quran kerim" ning tepsiri bolsa, mupessirlerning öz chüshenchisi, diniy we ilmiy sewiyesi arqiliq igelligen melumatliri asasida quran ayetlirining meqsetlirini roshenleshtürüp bérishidur.

Mupessir – quran kerimde allah taalaning néme démekchi bolghanliqini yaxshi chüshinip, ularni ochuqlighan we bu mawzuda kitablarni yazghan alimlardur.

Quran kerimni peyghember eleyhissalam hayat waqtida sahabilerge izahlap chüshendürüp béretti. Zamanning ötishi bilen quran kerimni izahlap chüshendürüsh éhtiyaji tughuldi, shuning bilen sahabiler quran kerimni izahlap tepsir qilishqa bashlidi. Quran kerimni eng köp tepsir qilghan sahabiler hezriti ebu bekri, hezriti ömer, hezriti osman we hezriti eli (quran kerimni hezriti ebu bekr eng az tepsir qilghan, hezriti eli eng köp tepsir qilghan déyilidu), ibni mesud, ibni abbas, zeyd ibni sabit, ubey ibni keib, ebu musa el esheri we abdullah ibni zubeyr reziyellahu enhumlar idi. Undin kéyin sahabilerdin kéyin kelgen tabiinler quran kerimni tepsir qilishti. Ular, ebu musa esheriy we abdulla ibni zubeyr qatarliq alim sahabilardur. Ulardin kéyin ikkinchi ewlad musulmanlar tabiiynlar tepsir qilghan. Emma ular quran kerimni kishilerning éhtiyajigha we soallirigha yéterlik halda tepsir qilghan bolsimu, ularning qilghan tepsirlirining köpinchisi kitab sheklide qaldurulmighan.

Peyghember eleyhissalam hayat waqtida quran kerimning eqide, exlaq, ibadet, muamile qatarliq sheret ehkamlirigha munasiwetlik ayetlirini özining hedisliri we emeliy ish heriketliri arqiliq tepsiliy bayan qilip bergen bolsimu, sheret ehkamlirigha munasiwetlik bolmighan we kishiler sorimighanlirining tepsirlirini qilmighan, belki uni kélechek nesillerning ijtihadigha tapshurghan édi. Chünki quran kerimdin ilgiriki samawiy kitablar melum bir zaman we mexsus makanlarni közde tutqan halda chüshürülgen bolsa, quran kerim ta qiyametkiche dawam qilidighan, pütün insaniyet üchun chüshken menggülük möjize bolghanliqtin, uning möjiziliri ilim penning tereqqiyati we zamanning ilgirilishige egiship her bir esirning tereqqiyat sewiyisige munasip halda az azdin namayan bolup turushi teqezza qilinidu. Eger muhemmed eleyhissalam quran kerimning hemmisini tepsir qilip uningdiki ilmiy heqiqetlerning hemmisini ochuqlighan bolsa, shu waqittiki insanlarning eqliyiti ularni qobul qilalmighanliqtin, dinning asasliq jewheriy mesililirige dexli yetken bolatti. Eger quran kerimni kishilerning shuwaqittiki eqliyiti we ilmiy sewiyisige maslashturghan halda tepsir qilghan bolsa, kéyinkilerning quran kerimni tepsir qilish yoli tamamen étilgen bolup, ilim – pen esiride meydan'gha chiqip turidighan quran kerim sirlirini tepsir qilip échishqa imkaniyet bolmighan bolatti. Chünki peyghember eleyhissalamning tepsiridin kéyin bashqa tepsirge hajet qalmighan we tepsir qilin'ghan teqdirdimu musulmanlar ammisi teripidin qobul qilinmighan bolatti. Shunga quran kerim ayetliri quran kerim chüshken waqittiki insanlarning eqligha tamamen muwapiq kelgendek, zaman ilgiriligen we türlük ilim – penler meydan'gha chiqip tereqqi qilghan her bir dewr insanliriningmu eqillirigha tamamen muwapiqliship kelmekte. Mesilen: quran kerim allah "yeryüzini uzunsigha we toghrisigha sozup keng yaratti"[süre reidi 3 - ayet] dégen ayet arqiliq zéminning shar shekillik ikenlikini élan qilghanidi. Chünki quran kerim chüshken shu zamanlardiki insanlar zéminning her terepke yéyilghan we sozulghanliqinila biletti. Melumki, yer yüzi shar shekillik bolghandila uning her teripi keng we sozulghan bolup körünidu.

Eger zémin shar shekillik bolmastin töt chasa yaki üch bürjeklik yaki alte yaki sekkiz bürjeklik bolghan bolsa, uning hemme teripi keng we sozulghan bolup körünmigen bolatti. Insanlar uning bir uchini bolsimu tapqan bolatti. Eger ulargha ochuqraq qilip"yer yüzni shar shekillik yaratti" dégen bolsa, kishiler buni hezim qilalmaytti we ispatlash üchün ilim – pen bolmighanliqtin dinning asasliq mesililirigimu shek bilen muamile qilish keypiyati yüz bergen bolatti. Shunga bu heqiqetning keshpiyatini zamanlarning ilgirilishi bilen meydan'gha kélidighan ilim pen esirige terk etken bolishi mumkin. Quran kerim ene eshundaq payansiz ketken okyan. Uni toluq tonushturush alahide yuqiri bilim teleb qilidighan ish. Quran kerim jewherliridin toluq nésiwe élish üchün köp ilim, yétishken qabiliyet we yoqiri paraset kére k. Bu ulughwar wezipining höddisidin peqet her tereptin ilim –pen we diniy ilimlerde etrapliq yétishken nadir ölimalarla chiqalaydu. Bügün quran kerim jewherlirining hemmisini taptim, dégen alimdin kéyin kelgen yene bir alim aldinqisi tapalmighanlarni tapidu, uningdin kéyin kelgini aldinqi ikkisining tapalmighanlirini tapidu. Shundaq qilip quran kerim möjizisi ta qiyametkiche shundaq dawam qilidu. Ilim – pen ilgiriligenséri uning möjizisi we sir – esrarliri hemde jewherliri közlerni chaqnatqan halda, téximu köplep otturigha chiqishqa bashlaydu.

Tabiinlerdin eng meshhur mupessirler:

1) hijri 21 - yili mekkide tughulup, 103 - yili wapat bolghan mujahid ibni jebr bolup, bu kishi mupessirlerning pishiwasi dep atilidu.

2) hijri 27 - yili dunyagha kélip 114 - yili alemdin ötken eta ibni ebi ribah bolup, mekke muptisi we meshhur piqhishunas idi.

3) ikreme, bu kishi hijri 25 - yili tughulup, 105 - yili wapat bolghan, ibni abbas reziyellahu enhudin ilim tehsil qilghan.

4) tawus ibni keysan bolup, hijri 33 - yili tughulup, 106 - yili alemdin ötken.

5) seid ibni jubeyr, hijri 45 - yili tughulup, 94 - yili wapat bolghan, bu kishi eng meshhur mupessirlerdin sanilidu.

Yuqiriqi mupessirler mekke ehlidin bolup, undin bashqa medine, iraq ehlidinmu muhemmed ibni keib el qerzi, ebu aliye el riyahi, zeyd ibni eslem, besre imami dep meshhur bolghan hesenil besri, mesruq ibni ejdei, qetade ibni deame, etail xurasani, murretil hemedani qatarliq mupessirler awwalqi esirlerdila quran kerimni tepsir qilip alemdin ötken. Shuning bilen tepsirshunasliq ilmi shekillinip, ilmi tepsir meydan'gha kelgen we arqa - arqidin tepsirler yézilishqa bashlap, supyan ibni uyeyne, wukeyi ibni jerah, shöibe ibni hejjaj, yezid ibni harun qatarliqlarning tepsirliri, arqidinlar pütün musulmanlar nezeride eng ishenchlik we eng meshhur tepsir - "tepsiri teberi" yézilip kéyinki mupessirlerning yégane menbesige aylan'ghan.

Islam dunyasidiki eng meshhur tepsirler

1 - quran kerimni quran kerim bilen (chünki bir ayette qisqa bayan qilin'ghan mesile bashqa bir ayette tepsili, toluq bayan qilinidu), hedis we sahabilerning riwayetlirige asaslinip izahlash yoli bolup, bu xil tepsirler "tepsiri meisur" dep atilip, eng ishenchlik tepsir dep qaraldi.

2 - quran kerimni özlirining eqli küchi bilen (ijtihad yoli bilen) tepsir qilish usuli bolup, buxil tepsir qilish usulini bezi ölimalar rawa körse, beziliri jaiz körmidi. Eyni zamanda bu xil usul bilen yézilghan tepsirlerning bezisi toghra yolgha

érishken bolsa, bezisi yoldin ézip ketti.

3 - quran kerimni özining zahiri menisidin bashqa yoshurun menisi bilen tepsir qilish usuli bolup, buxil tepsirler "tepsiri ishari" dep ataldi. Quran kerimni buxil usul bilen tepsir qilghuchilar tesewwup ehli bolup, quran kerimni bundaq tepsir qilish hemme kishining qolidin kelmeydu, buni peqetla allah teala közini roshen, qelbini keng qilghan kishilerla buning hoddisidin chiqalaydu, déyishti. Emma quran kerimni bundaq tepsir qilish usulini bir bölük alimlar mutleq jaiz körmidi. Emma bezi ölimalar quran kerimning rohigha uyghun bolsa, hedislerning mezmunigha muxalip bolmisa bolidu, dep qarashti. Dégendek mundaq tepsirlerning bezisi quranning esli meqsitige uyghun bolsa, bezisi uningdin chetnep ketti.

Quran kerim peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamgha allah taala teripidin chüshken 14 esirdin bügün'giche, dunyada minglarche mupessirler teripidin köpligen tepsirler yézilghan. Peyghember eleyhissalam, sahabiler we tabiinler zamanidiki tepsirchilik aghzaki tepsirchilik bolup, eng ewwel qaysi tepsirning yézilghanliqi éniq melum bolmisimu, eng qedimki tepsirlerning eng meshhurliridin birqanchini tonushturup ötimiz.

Birinchi:mesur tepsirler:

1 - tepsir teberi, toluq ismi jamul bayan fiy tepsiril quran.

Muellipi ebu jeper muhemmed ibni jerir etteberi bolup, hijri 224 - yili tibristanda dunyagha kélip, 310 - yili beghdatta wapat bolghan.

Tepsiri teberi zamanimizgha qeder yétip kelgen tepsirlerning ichide eng qedimki, eng ishenchlik we eng meshhur tepsir bolup, türlük basma nusxiliri we qisqartilmiliri mewjuttur.

Bu tepsirning alahidiliki, tepsirni yézishta hedis we sahabilerning rawayetlirige asaslan'ghanliqi, riwayetlerning ishenjilik yaki ishenjilik emeslikini zikir qilip ötkenliki, ayetlerdin piqhi hökümlerni ijtihad qilghanliqi qatarliq jehetlerde ipadilinidu.

2 - tepsiri semerqendi (esli ismi behril ulum)

muellipi nesr ibni muhemmed semerqendi bolup, hijri 373 - yili wapat bolghan.

3 - tepsiri beghewi

muellipi hijri 510 - yili wapat bolghan hüseyn ibni mesud el perra el beghewi.

4 - eddurrul mensur

muellipi imam jalaliddin suyuti bolup, hijri 849 - yili dunyagha kélip, 911 - yili alemdin ötken.

Bu tepsirlerning hemmisi tepsiri mesur usulida yézilghan tepsirler bulup, alahidiliki qismen oxshashmasliq bolsimu tepsiri teberige oxshap kétidu.

Ikkinchi:ijtihadi tepsirler:

1 - mepatihul gheyb (tepsiri kebir dep meshhur bolghan, tepsiri razi depmu atilidu)

muellipi muhemmed ibni ömer el razi (hijri 606 - yili wapat bolghan) bu tepsir pelsepechiler we hökümalar usulida yézilghan bolup, mötezile we azghun pirqilerge keskin delil, éniq höjjetler bilen reddiye béridu. Bu tepsir tebet ilmi we kalam ilmi saheside eng tepsili melumat bergen tepsir sanilidu. Emma bu tepsirni birbölük ölimalar kalam we pelsepe bilen toshquzuwatqan,"buningda hemme

ilim bar, peqet tepsir ilmi yoq", dep eyiblashti.

2 - enwaruttenzil (tepsiri beydawi dep meshhur bolghan)

muellipi hijri 685 - yili wapat bolghan abdullah el beydawi bolup, bu tepsir riwayet we ijtihad usuli bilen ehli sünnet mezhibining delilini ispatlaydu. Bu tepsirning "sheyx zade", "qunewi","xeppaji" qartarliq sherh we hashiyiliri mewjuttur.

3 - ruhul meani fiy tepsiril quranil ezim wessebul mesani (tepsiri alusi depmu atilidu)

muellipi beghdad muptisi shihabiddin mehmud alusi bolup, hijri 1270 - yili wapat bolghan.

Bu tepsirmu riwayet we ijtihad usuli bilen yézilghan tepsir bolup, ishari tepsir usulinimu öz ichige alidu.

Üchinchi:ishari tepsirler, yeni tesewwup ehlining tepsiri:

1 - hijri 200 - yili tusterde tughulup, 283 - yili wapat bolghan meshhur supi sehl ibni abdullah tusterining "tepsiri quran ezim" namliq tepsiri.

2 - hijri 330 - yili dunyagha kélip, 412 - yili alemdin ötken meshhur mutisewwip muhemmed ibni hüseyn el sülemining "heqaiquttepsir" namliq tepsiri.

3 - el pewatihul ilahiye wel mepatihul gheybiye, muellipi el mewlewi eshsheyx nimetullah ibini mehmud nexjiwani bolup, büyük 2 jild halida istanbulda neshir qilin'ghan.

4 - miladi 1165 - yili (hijri 560 - yili) endelosiye (ispaniye)ning mursiye shehiride dunyagha kélip, miladi 1240 - yili (hijri 638 - yili)alemdin ötken, musulman dunyasida sheyxul ekber dep meshhur bolghan ebu bekr muhyiddin ibni el erebining "tepsiri ibni erebi" namliq tepisiri.

Tesewwup ehlining buningdin bashqimu nurghun tepsirliri bolup, bu tepisrler heqqide islam alimliri otturisida nurghunlighan talash - tartish we bes - munazire bolup keldi. Bolupmu, ibni erebining tepsiri we bashqa kitabliri üstide intayin köp munazire yürgüzülgen bolup, bu heqte bezi ölimalar ibni erebini tenqid qilip, kapir we zindiqliqqa höküm qilsa, yene bir bölük kishiler yeni ibni erebining tereptarliri ibni erebini maxtap asman'gha kötürüshti.

Buningdin bashqa islam dunyasida, xawarij, she, (she mezhebi imamiye, ismailiye we zeydiye pirqilirini öz ichige alidu.) mötezile, babiye, bahaiye qatarliq pirqe we mezheblerningmu öz aldigha asaslinidighan nurghun tepsirliri bolup, bundaq tepsirler ehli sünne musulmanliri neziride étibarsiz qaraldi.

Farabi, ixwanussapa, ibni sinagha oxshash peylasoplarningmu tepsirliri bolup, bular ayetlerni bashqiche tewil qilghachqa, bularmu yenila ehli islam nezeride meqbul bolmidi.

Buningdin bashqa ehli sünnet mezhibige tewe bolghan bir bölük alimlar quran kerimning hemmisini emes, peqetla piqhi mesililerge alaqidar ayetlerni tallap tepsir qilghan bolup, ularning eng meshhurliri munulardur.

1 - "ehkamul quran" muellipi ebu bekr ibni eli errazi (jessas dep meshhur bolghan) bolup, hijri 305 - yili tughulup, 370 - yili wapat bolghan. Buningda piqhi mesililerge munasiwetlik ayetler, quran tertibi boyiche bablargha bölüp tepsir qilinidu. Bu tepsirning muellipi henepi mezhibige mensup bolghini üchün, henepi mezhibige asaslinidu we uni küchlenduridu. Bu tepsir 3 jild halida neshir qilin'ghan bolup, keng tarqalghan.

2 - "ehkamul quran" muellipi hijri 545 - yili wapat bolup, ibni erebi dep meshhur bolghan ebu bekr muhemmed ibni abdullah ibni ehmed. Bumu piqhi mesililerge ait ayetlerning tepsiri bolup, maliki nezhibige asaslinidu we uni küchleduridu. Bumu keng tarqalghan tepsir bolup, herxil neshirliri mejuttur.

Yuqiriqidin bashqa zamanimizdiki alimlardin muhemmed eli sayis, muhemmed eli sabuni, menna xelil el qettan qatarliq alimlarning piqhi mesililer heqqidiki ayetlerni tepsir qilghan tepsirliri bolup, bu tepsirlerning alahidiliki, ayetlerni tepsir qilishta bir mezhebni asas qilmay, ayetlerning lughet menisige, nazil bolush seweblirige, hedislerge we barliq mezheplerning köz qarash, pikir éqimlirigha asaslinidu.

19 - esirning axirliridin bashlap tepsir ilmi yéngi usul bilen tereqqi qildi. Qedimki mupessirler quram kerimni tepsir qilishta riwayetlerge, erep tilining grammatik qaidilirige, söz - jümlilerning menisige we piqhi hökümlerge köprek ehmiyet bérip kelgen bolsa, zamanimizdiki tepsirler quran kerimni musulmanlarning hayatigha tetbiqlash, zaman'gha maslashturup, yéngi mesililerge jawab izdeshge qarap mangdi. 100 yilning mabeynide islam dunyasida sanap tügetküsiz tepsirler yézilip neshir qilindi we keng tarqaldi.

Bu tepsirlerdin islam dunyasida dangq chiqarghan eng meshhurliri, misir muptisi muhemmed abduhning shagirdi reshid rizaning "el menar tepsiri", seyid qutupning "fiy zilalil quran" tepsiri, tentawi jewherining "tepsiri jawahir" namliq tepsir we imam ebul eila mewdudining "tephimul quran" tepsiri qatarliq tepsirliridur.

1 - "tepisiri quran hekim" (tepsiril menar dep meshhur bolghan) tepsiri bolup, bu tepsirni sherq islahatchisi we islam mutepekkuri jamaliddin afghanining shagirti muhemmed abduh ezher ali bilim yurtida oqughuchilirigha sözlep bergen tepisr dersi asasida muhemmed abduhning yénidin peqet ayrilmaydighan aldinqi qatardiki oqughuchisi we muhemmed abduhning ilmiy warisi sheyx muhemmed reshid riza ustazining tepsir dersi we usuligha asaslinip yézip chiqqan, butepsir süre patihedin süre yüsüpning 101 - ayitigiche tepsir qilin'ghan bolup, butepsirni tamamlashqa muellipning ömri yétishmigen. Bu tepsir chong hejimlik 12 jild halida tekrar - tekrar neshir qilinip keng tarqalghan bolsimu, dunyada peqet tenqidge uchrimighan birmu tepsir bolmighinidek, bumu bir bölük ölimalar teripidin tenqid qilin'ghan.

2- misirliq, musulman qérindashlar teshkilatining ezasi, islam mutepekkuri, dini we eqidisini qoghdap, allah yolida issiq qénini teqdim qilip, shehidliq maqamigha nail bolghan seyid qutubning köp qismini zindanda yazghan "fiy zilalil quran" tepsiridur.

Bu tepsirning herxil basmiliri we nurghun tillargha qilin'ghan terjimiliri mewjuttur. 1986 - yili qahiride her yili ötküzülidighan xelqaraliq kitab yermenkiside bukitabni sétiwalghuchilarning nöwet kütüp öchrette turghanliqini körgen we liwanda ziyan tartip sermayisidin ayrilip qalghan kitab sodigerlirige, "fiy zilalil quran" tepsirini basturup satsang tartqan ziyiningni tirildüriwalisen, deydighan sözning maqal - temsilge aylan'ghanliqini anglighan kishi, gerche bu tepsirni körmigen bolsimu buning heqiqeten tengdashsiz tepsir ikenlikidin guman qilmisa kérek. Islam dunyasida, hettaki gherb elliridimu seyid qutup we uning tepsiri heqqide nurghun kishilerning magistirliq we dokturluq dissirtatsiye yaqlap kitab yazghanliqimu yuqiriqi pikrimizni delilleydu. Epsuski bu tepsirmu bezi

döletlerning siyasiy menpeiti uchun xizmet qilidighan, yaki burnining uchinila köridighan intayin mutessip kishilerning tenqidédin xaliy bolalmighan.

3 - "el jewahir fiy tepsiril quran" muellipi tentawi jewheri bolup, eyni zamanda qahire darul ulum pakoltitining ustazi idi. Bu tepsirning uslubi burunqi mupessirlerning tebet ilmige ehmiyet bermestin piqhi mesililerge kirip ketken dep tenqid qilip, bu tepsirni tebet ilmi we mexluqatlarning yaritilishidiki ajayip sirlarni keshp qilmaqchi bolup, muellip, "butepsir ilimlerning xulasisi, buni bilish miras ilmini öginishtin ewzel, bu zaman inqilap zamani" dep yazghan. Emma köpligen alimlar bu tepsirni derislik kitablargha oxshash ösümluklerning, haywanlarning resimliri bilen toshquziwetken, ayetlerni tepsir qilishta esli meqsettin chetnep ketken, ayetlerni eplatun nezeriyisi, ixwanussapa pelpepisi bilen birleshtürüp izahlighan dep, xuddi "mepatihul gheyb" tepsirini eyibligendek, "bu tepsirde hemme ilim bar peqetla tepsir ilmi yoq" dep tenqid qilishqan. Shuning bilen eyni zamanda bu tepsirning seudi erebistan'gha kirishi cheklen'gen.

4 - "tephimul quran" bu imam ebul eila mewdudining urdu tilida yazghan tepsiri bolup, 6 jild halida pakistan, hindistanlarda qayta - qayta neshir qilinip keng tarqalghan. In'gilizche, türkche we bashqa tillargha terjime qilin'ghan. Mewdudi bu tepsirini 1942 - yili yézishqa bashlap, 1972 - yili yézip tamamlighan. Bu 30 yil jeryan ichide mewdudi duch kelgen mesililerni tehlil qilip, tepsirni pishshiqlap mangghan. Mewdudi bu tepsiride "islam din we dölettur, islam hakimiyiti tiklenmestin, islamgha toluq emel qilghili bolmaydu, islam mukemmel bir din bolup, hayatning shexsi we ijtimai tereplirini öz ichige alidu" dégen nezeriyeni utturigha qoyup, gherb pikir éqimining, dinsizliq pelsepesining islam dunyasigha éqip kirishige shiddet bilen qarshi turghan.

U hazirqi dewride islam dewitini qandaq élip bérish, qaysi usulda élip bérish qatarliq bir yürüsh usul - charilerni körsitip bergen.

20 - esirde tepsirshunasliq ilmining uchqandek tereqqi qilishi, nurghunlighan tepsirlerning yézilip neshir qilnishi bilen, ilahi kitab – quran kerimni bashqiche, yuqiriqi tepsirlerge oxshimaydighan birxil tepsir qilish usuli – 4 - xil usul otturigha chiqqan.

Bu xil tepsirlerning biri ebu zeyd demenhuri dégen kishi teripidin yézilghan we "el hidayeti wel irfan fiy tepsiril quran bil quran" (yeni quranni quran bilen tepsir qilishta hidayet we irpan) dep nam qoyulghan. Bu tepsirde otturigha qoyulghan nezeriye we köz qarashlar quran kerimning esli rohigha, hedis sheriplerning mezmunigha, pütün mupessirlerning tepsir qilish qaidisige tamamen xilap bolup, bu tepsirde, pütün tepsir kitabliri we mupessirler tenqid qilin'ghan, pütün peyghemberlerning möjiziliri inkar qilin'ghan, melaike, jin, sheytanlar inkar qilin'ghan, sheret hökümliri ayaq asti qilin'ghan bolup, bir qétim yaki birqanche qétim oghriliq qilghan kishining qoli késilmeydu, zina qilghuchilar chalma kisek qilip öltürülmeydu, ösüm nechche hesse bolmisa ösüm hésablanmaydu, aile munasiwiti bozulmighuche talaq talaq bolmaydu, déyilgen we bashqa nurghun mesililer astin - üstün qiliwétilgen. Bu tepsir neshir qilinip tarqitilghandin kéyin, misir ölimaliri tekshürüp, tetqiq qilip, bu tepsirni "tepsiri ilhadi" yeni dinsizliq tepsiri dep höküm qilip, ezherdin mexsus perman chiqirip barliq nusxilirini yighiwélip musadire qilghan, bashqilarning oqushi cheklinip, kishilerning közidin yoq qilghan.

Tüwende zamanimizda yézilghan tepsirlerdin öz közüm bilen körgen yaki

anglighanlirimning isimlirini körsitip ötimiz.

1 - tepsiril munir(el eqide weshshere welmenhej), muellipi süryelik meshhur alim doktur wehbe ezzuheyli bolup, 16 jild halida 1991 - yili beyrutta birinchi qétim neshir qilin'ghan.

2 - ettepsirul wejiz, muellipi yuqiriqi tepsirning muellipi doktur wehbe zuheyli bolup, bu quran kérimning hashiyisige bérilgen qisqa tepsir bolup, 1997 - yili süriyede bir jild halida neshir qilin'ghan.

3 - tepsiri pethurrehman mulexxes min tepasiril quran, muellipi wetinimizning yerken shehiridin qari muhemmed niyaz qari dégen késhi bolup, uzun muddet medine munewwerede yashighan we tepsirini hijri 1415 - yili medinide yézip tamamlighan. Bu tepsir medinide 2000 - yili 2 jild halida neshir qilin'ghan. Bu bir uyghur alimining ereb tilida yazghan we ereb dunyasida neshir qilin'ghan tepsirdur.

4 - teysirul kerimurrehman fiy tepsiri kelamil mennan,

5 - ettepsirul wazih - muellipi misirliq meshhur alimlardin doktur muhemmed mehmud hijazi dégen kishi bolup, bu tepsir 3 jildi halida misir we liwanlarda qayta - qayta neshir qilinip keng tarqalghan.

Qedimqi tepsirler bilen hazirqi tepsirlerning perqi

20 - esirning kirishi bilen tepsir ilmi yéngi usul bilen nahayiti tiz sürette tereqqi qilghan bolup, qedimqi mupessirler tepsir qilishta, ereb tilining grammatikiliq we istilistikiliq qaidilirige, söz – jümlilerning menisige we fiqhi hökümlerge köprek ehmiyet bérip kelgen bolsa, yéqinqi zaman mupessirliri quran kerimni musulmanlarning kündilik turmushida emeliyleshtürüsh, zamanning teqezzasigha layiq halda, yéngi mesililerni jawablandurush ishlirigha zor ehmiyet bergen.

Quran kerim ayetlirini toghra chüshinish usuli

quran ayetlirini heqiqi rewishte toghra chüshinish musulmanlarning toghra turmush yolini tallishining ünümlük usuli. Quranni toghra chüshinish üchün ayetlerni toghra tepsirlesh telep qilinidu. Buning üchün mueyyen pirinsiplargha emel qlish lazim.

1) riwayetlik bilimlerge emel qilish kirek. Ayet arqiliq ayetni, hedis, sahabilarning riwayiti, tabiinlarning riwayiti arqiliq tepsir qilish buning jümlisidindur.

2) riwayetlik bilimler bilen tepsirshunaslarning rayini birleshtürüsh arqiliq tepsir qilish.

3) ayetlerni tepsir qilghanda erep tilining söz menisi we uning qollunush usuligha boysunush , erep tilining girammatikisi we istitik usuligha uyghun kilishige ehmiyet birish telep qilnidu.

4) quran ayetlirini toghra chüshinish üchün söz ibarilerning qurandiki ipadilinish usuligha ehmiyet birish lazim.

5) quranni toghra chüshinish üchün quran ayetlirining nazil bolush arqa körünüshi we eyni waqittiki turmush aditinimu közde tutush lazim.

6) quranni toghra chüshinish üchün quranni menbe we ölchem qilish telep qilinidu.

Uyghurlardin chiqqan meshhur mupessirler

uyghurlar türkiy tilliq xelqler ichide quran kerimni eng deslep terjime we tepsir qilghan xelqtur. Uyghurlar ichidin chiqqan mupessirler töwendikiche:

uyghurlar ichide quran kerimni eng deslep sherhilep chüshendürgen kishi ataghliq tilshunas alim mehmud qeshqeriyning ustazi hüseyn ibni eli ibni xelef qeshqiriy dégen kishi bolup, bu zat qaraxaniylar xanliqining bir qanche ewlad xanlirining meniwi dahisi, shundaqla tonulghan muderris idi. U ömri ichide 200 parchidin köprek kitab yazghanning sirtida quran kerimni sherhilep chüshendürgen.

Miladiye 1735 - yilidin 1756 - yilighiche yerkende hökümdar bolghan xoja yaqub dégen kishi dölet xirajiti bilen quran kerimning uyghurche tepsirini yazdurup neshir qildurghan.

Qaghiliqta ötken dangliq ölima hüseynxan tejelli 1910 - yili quran kerimning uyghurche tepsirini ishlep chiqqan.

Sabit damolla hajim miladiye 1937 - yili shingshiseyning türmiside, ömrining axirighiche ishlep chiqqan "roshen bayan türkiy tepsirul quran" dégen uyghurche tepsirni yézip chiqqan bolup, uning 30- parisi 1948 - yili gholjida bésip tarqitilghan. Bu tepsirning qolyazma nusxisini sabit damollamning gholjidiki oghli abdulla 1961 - yili uyghur aptonom rayonluq milletler tetqiqat ornigha tapshurghan iken.

1955 - yili muhemmed zirip qarihajim gholjida "quran kerim tepsiri " ni uyghurche ishlep chiqqan. Zirip qarihajimning 1926 - yili qeshqerde yézip chiqqan quran kerimning " emme parisining tepsiri" namliq esiri 1987 - yili qatarda faksmél qilip bésilghan nusxisigha asasen 2003 - yili seudi erebistanining jidde shehiride hazirqi zaman uyghur tiligha özgertip neshir qilin'ghan.

Tepsirning türliri

quran kerim heqqide yézilghan tepsirler nahayiti köp bolup, ular köz qarash we pikir jehette töwendikidek alte chong türge bölünidu:

eserlerge tayinip qilin'ghan tepsirler

bu xildiki tepsirlerni yazghuchilar tepsir qilish usulida özlirining eqliy tepekkurigha tayanmastin belki bir ayetni bashqa bir ayet bilen, eger u ayet heqqide peyghembereleyhissalamning hedisi bolsa shu hedis bilen we yaki sahabilardin we tabiinlardin qalghan eser bolsa shu eserler bilen tepsir qilghan.

tepsir ibni kesir "jamع albyan fy tfsyr alqrآn llطbry " mushu tür boyiche meydan'gha kelgen tepsirler ichide eng toghra dep baha bérilgen, shundaqla islam dunyasida yuqiri nopuzgha ige bolghan tepsirlerdindur

fiqhi ilimni asasiy orun'gha qoyup yézilghan tepsirler

fiqhi ilmi yeni islam dinining qanun - tüzüm, sheret ehkamlirini asas qilip yézilghan tepsirler mezmun jehettin islam dinining qanun - tüzüm, sheriy ehkamlirigha alaqidar barliq tereplerni öz ichige alghan. Bu xildiki tepsirler bezide birer mezhebning köz qarishini asasiy orun'gha qoyup yézilsa, bezide töt mezhebning köz qarashlirini sélishturush asasida yézilghan.

Tarix we qissilerni asas qilip yézilghan tepsirler

bu xildiki tepsirlerde tarixiy weqelik we qissiler, ilgiri ötken peyghemberler we ularning ümmetlirining xewerliri heqqidiki mezmunlarda köp toxtilidu. Söileb we xazinlarning tepsirliri bu xildiki tepsirlerning meshhurliridur.

Quran kerimning girammatikiliq til qurulmisini asas qilip yézilghan tepsirler

buxildiki tepsirler asasen ereb tilining morfologiye we sintaksiliq söz teripige ehmiyet bérip quran kerimning sözlirining türlünüsh qaidiliri, her xil

giramatikiliq shekilliri hem shular arqiliq ipadilen'gen girammattikiliq meniliri, sözlerning birikmisi we jümle qorulmisi jehetlerdin ereb tilining eng yuqiri ölchimige uyghun bolghan halda chüshkenlikini, til bayliqi mol bolghan ereblerning islam kélishtin burunqi til seniti eng yuqiri derijige kötürülgende shuninggha mas halda téximu mukemmel bolghan bir kitab bolup chüshkenlikini bayan qilidu.

Pelsepewiy ang we eqliy köz qarashlar asas qilip yézilghan tepsirler

bu mawzuda yézilghan tepsirlerning eng meshhuri pexruddin razi dégen nam bilen meshhur bolghan muhemmed ibni ömer ibni huseyn ibni hesen ibni eli teripidin yézilghan "mefatihulgheyb" yeni gheyiblerning achquchliri dégen tepsirdur. Aptor bu tepsirde asman jisimliri, tebet ilimliri üstide toxtilidu. Peylasoplarning we hékmet igilirining sözlirini köp neqil qilidu. Ularning din'gha qarshi xata köz qarash, pikirlirini we din heqqide bolghan shek shübhilirini bayan qilip, ulargha reddiye béridu. Biraq reddiye bérishte ularning delil - pakitliri küchlük halette bayan qilinip, u delillerge bérilgen reddiyeler ajiz halette bolup qalghan terepliri bar.

Ehli sünni mezhibidikilerning eqidisidin chetnep ketken taipilarning yazghan tepsirliri

"quran kerim" allah taalaning roshen pakitliri we keskin hökümlirini öz ichige alghan muqeddes ilahiy destur bolup, u mezmuni éniq, bendilerge wez - nesihet qilip chüshürülgen kitabtur. Lékin sünni eqisidin yat halda herxil gherez, meqset we nishan astida meydan'gha kelgen taipilar öz meqsetlirini ishqa ashurush, nadan xelqlerni qaymuqturup özlirining xata pikir, iddiyeliri astigha toplash üchün quran kerimning ayetlirini öz nezeriyelirige mas halda tepsir qilghan. "keshshaf", "tenzihulquran enilmetain"," tepsiri ibni erebi" qatarliq tepsirler bularning bir qismidur.

Quran kerimning tepsirliri yuqiriqidek türge ayrish usuli boyiche alte türge bölün'gendin sirt yene ammibab oqum boyiche eserge tayinip qilin'ghan tepsirler we eqliy tepekkurgha tayinip qilin'ghan tepsirler dep ikki chong türge ayrilidu.

Eserge tayinip qilin'ghan tepsirler bolsa, biz yuqirda bayan qilip ötkendek, mezmundash ayetlerge, peyghember eleyhissalamdin riwayet qilin'ghan hedislerge, sahabilar we tabiinlardin riwayet qilin'ghan eserlerge tayinip qilin'ghan tepsirlerdur.

Eqliy tepekkurgha tayinip qilin'ghan tepsirler bolsa, eserge tayinip qilin'ghan tepsirlerning eksiche bolup, bu peqet tepsirshunas alimlarning eqliy tepekkuri, köz qarishi we özi shughulliniwatqan ilimning éhtiyajigha mas halette qilin'ghan, shundaqla bu xil usulni qollinishta choqum islam dinining rohigha, allah taalaning ayetlerde ipadilimekchi bolghan meqsidige uyghun bolushni, hawayi - hewes we xahishlarning tesiridin yiraq bolushni shert qilghan halda qilin'ghan tepsirlerdur.

Bu türdiki tepsirlerning ichige yuqirida sözlep ötülgen fiqhi, tarix we qissiler, pelsepe we ereb tili girammatkiliri asas qilinip yézilghan tepsirler kirishtin sirt yene " tepsir beydawiy", " tepsir jalaleyn" qatarliq tepsirlermu kiridu. Yuqirqilardin bashqa yene "el jawahir fit tepsiril quran", " tepsirul menar "," fi zilalil quran", "sefwetut tefasir", "tepsirul munir", "edwaul bayan", "eyserut tepasir" qatarliq yéngi esirde yézilghan tepsirlermu bar.

Tötinchi bap. Tejwid we qiraet ilmi

tejwid we uning wezipisi

tejwid sözining lughet menisi " yaxshiliq, pishshiqlash " dégenlik bolup, istémaldiki menisi – quran kerimdiki her bir herpni mukemmel telebpuz qilish we herplerni tawush chiqirish organliridin éniq chiqirip, toghra oqush dégenliktur.

Tejwid ilmi quran kerimni toghra oqushning qaidilirini chüshendüridighan ilim. Tejwid ilmining özige xas usul we qaidiliri bar. Bu usul – qaidiler quran kerimni oqughan her bir musulman üchün kompasliq rolini oynaydu. Shunga quran kerimni oqumaqchi bolghan her qandaq kishi aldi bilen bu ilimdin xewerdar bolmay turup quran kerimni toghra shekilde oquyalmaydu. Tejwid ilmi bezi herplerni qandaq ehwal astida sozup oqush, qaysi ehwal astida inchike we qaysi ehwal astida tom, yoghan awazda telebpuz qilish, qeyerde toxtash we qandaq toxtash toghrisidiki qaide – prinsiplarni körsitip béridu. Shunga tejwid ilmini ögenmey, peqet ereb tilinila ögen'gen kishini quran kerimni toghra oquydu dégili bolmaydu.

Tejwid ilmini öginishning hökimi

tejwid ilmini öginish awam xelq üchün perz kifaye, diniy ölimalar we qariylar üchün perz eyndur.

Tejwid qaidilirige raye qilish quran kerimni oqumaqchi bolghan her bir er – ayal musulman üchün perz eyndur. Allah taala quran kerimde: "quranni tertil bilen dane – dane, ochuq oqughin " " muzzemmil sürisi 4 - ayet" dep buyrighan.

Tilawet dégen néme?

Quran kerimni tejwid qaidilirige toluq raye qilip, menisini tepekkur qilghan halda, menisini bilmeydighanlar allah taala manga söz qiliwatidu, dégen étiqad bilen awazliq yaki awazsiz oqush dégenliktur.

Qiraet ilmige munasiwetlik mesililer

qiraet – quran kerimni tejwid qaidilirige toluq raye qilghan halda chirayliq awazda oqush dégenliktur.

Quran kerim peyghember eleyhissalamgha ereb tilining 7 xil shéwiside oqulidighan qilip chüshürülgen.

4445/7390 - ömer ibni xettab reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: hisham ibni hekimning süre furqanni peyghember sellallahu eleyhi wesellem ögetmigen shekilde oqughinini anglap, namaz axirlashquche sewr qilalmay, yaqisigha ésilghili tas qaldim. Namazdin kéyin, derhal péshidin tutup: sanga bundaq oqushni kim ögetti? Dep soridim, u: buni manga peyghember sellallahu eleyhi wesellem ögetken, dédi, men: yalghan éytting, peyghember eleyhissalam manga buni bashqiche ögetken, dédim we uni sörigen péti peyghember eleyhissalamning qéshigha élip bérip: buning sure furqanni sen manga ögitip qoyghiningdin bashqichirek oquwatqanliqini anglap qaldim, dédim. Peyghember eleyhissalam: uni qoyuwet! Dédi. Andin hishamgha: ey hisham ! Qéni oqup baqqine, dédi. Hisham bayiqidek qiraet qilip bergenidi, peyghember eleyhissalam: bu süre mushundaq chüshürülgen. I ömer! Emdi sen oqup baqqin, dédi. Men peyghember eleyhissalamning manga ögetkini boyiche oqughanidim: bu süre mushundaqmu chüshken. Quran yette xil qiraet bilen chüshürüldi. Silerge asan bolghinini oqunglar, dédi. (buxari: 4992)

hedisidiki " yette xil qiraet " tin ereb tilining 7 chong shéwisi közde tutulidighanliqini mutleq köp sanliq alimlar sözlimekte. Mundin bashqa yene islam ölimaliri yene üch xil qiraet qilish sheklinimu qobul körgen. Buning bilen quran kerimni 10 xil qiraet qilish usuli bardur. Emma hazir dunyaning her qaysi jaylirida birlikke kelgen qiraet peyghember eleyhissalam wapat bolghan yili jibriil eleyhissalam uninggha eng axirqi qétim ögetken qiraetning özidur. Bu qiraet shekillirining her birining mexsus imami we bir yaki ikkidin meshhur shagirtliri bolup, ular ustazidin ögen'gen qiraet qilish terzini bashqilargha yetküzgen kishilerdur.

Qiraet ilmi – peyghember eleyhissalamning ereb tilining oxshash bolmighan shéwiliride sahabilirigha ögetken quran oqush shekillirini tetqiq qilidighan we bu shekillerning her biride quran kerimni toghra rewishte oqushni meqset qilghan ilimdur. Biz dunyadiki mutleq köp sanliq musulmanlar arisida birlikke kelgen qiraet shekli bolghan imam asimning qiraitini hefs dégen kishining riwayitige köre oqumaqtimiz.

Quran kerimning yette herip bilen chüshkenliki

quran kerimning yette xil qiraet shekli bilen nazil bolghanliqi yene, quran kerim yette herip bilen chüshken depmu atilidu. Quran kerimning yette herp bilen nazil bolghanliqi toghirisida ölimalar arisida töwendikidek oxshimighan qarashlar bar.

1) yette herip digenlik bir sözning qiraitide yette xil erep shiwisi bar digenliktin ibaret.
2) yette herip digenlik quranning yette xil erep shiwisi bilen nazil bolghanliqini körsitidu.
3) yette herip digenlik oxshash bolmighan yette xil türini körsitidu. Ular buyruq qilish, meni qilish, halal, haram, menisi iniq bolghan ayet we menisi iiniq bolmighan ayet we qiyas qatarliqlardin ibaret.
4) yette herip digenlik oxshash bolmighan yette terepni körisitidu.
5) yette heriptiki yettining iniq bir menisi yoq. U peqetla ereplerning adetlen'gen söz ipadilesh usulubi, 7 köplükni we güzellikni bildüridu.
6) yette herip digenlik yette xil oqulush usulini körsitidu.

Buning hikmiti:

1) islam ümmitige, xususen sawatsiz bolghan ereplerge quran oqushni asanlashturup birish üchün idi.
2) quranning erep tilida körsetken möjizisi namayen bolidu.
3) quranning ipadiligen meniliri we ehkamliri üstidiki möjizliri gewdlinidu.

Quran oqushning hökimi

quran kerimni er – ayal her qandaq bir musulmanning hemishe oqup turushi sünnettur. Ereb tilining herplirini tonushqa qurbi yetmigenliktin quran kerimni oquyalmaydighan her bir musulmanning öz ana tilidiki " quran kerim terjimisi " ni chüshinip oqushi wajibtur.

4421/7353 - ebu eswedtin mundaq riwayet qilinidu: ebu musa esheriy reziyellahu enhu besre qariylirini chaqirtqan idi, uning huzurigha 300 qariy kirdi. Ebu musa ulargha: siler besre ahalisining eng ewzili, qariyliri siler. Shunga dilinglarning ilgirikilerningkidek qaridap ketmesliki üchün quranni tashlap qoymay oqup turunglar. Biz uzunliqi hem ehkamlirining qattiqliqi jehette beraet sürisige

oxshishidighan bir sürini oquyttuq. Kéyin men u sürini untup kettim (chünki alle taala u sürini mensux qiliwetti) biraq men uningdin munularni esliyeleymen: "nawada adem balisining ikki jilghida liq méli bolsa, üchinchisi bolushini xalaydu. Adem balisining qorsiqi (qebrige kirip) topigha toshqandila andin toyidu". Biz yene bir sürini tesbih bilen bashlinidighan sürilerning birige oxshitattuq. Kéyin unimu untup kettim. Lékin uningdinmu munularni esliyeleymen: "i iyman éytqanlar! Siler némishqa emel qilmaydighan sözlerni qilisiler? Undaq qilsanglar, bu söz boyunliringlargha guwahliq süpitide yézilip qélip, qiyamet küni uningdin soralmamsiler?" (muslim: 1050)

4422/7356 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: alle taala héchbir nersige quranni mungluq awazda oqughan peyghembirige qulaq salghandek qulaq salmaydu, dégenlikini anglighan. Yene bir riwayette: quranni chirayliq awazda ünlük tilawet qilghan peyghembirining awazi dep kelgen. (buxari: 5023, 5024, 7544)

quran kerimni tilawet qilghanda dil hozori peyda qilish usulliri

1)quranning hörmitini qilish , quran oqush aldida taharet ilish lazim.

2)zihnimizni merkezleshtürüp , nepsi xahishimizning azdurushidin yiraq turushimiz, dilimiz chongqur muhebbet tuyghusi ichide quran ayetlirini tertil bilen dane-dane, ochuq oqushimiz lazim.

3) quran ayetlirining ipadiligen chongqur menisini chüshinip oqushimiz lazim.

4) quran oqughanda dili iriydighan, allahqa chin ixlas bildürüp , teqwadarliq qilidighan bolushi lazim.

Beshinchi bap. Quran kerimning qoghdilish, saqlinish tarixi basquchliri

yadqa ilish iqtidari yuqiri milletning tallinishi

allah taala quran kerimni hipzi qilish quwwiti küchlük bolghan millet arisida nazil qilghan bolup ular (erepler) shér qesidiler we nesepnamini yadlash bilen shöhret qazan'ghdn. Ularda bilimni yadlap özleshtürüsh enenisi omomlashqan.

Quran kerimni xatirlesh we saqlash

muhemmed eleyhissalam ömri ichide oqumighan, mekteb körmigen bir zat bolghanliqtin, u xet yézish we oqushni ügenmigen. Her qétim jibrail eleyhissalam muhemmed eleyhissalamgha whhiy élip kélip, quran ayetliridin oqup bergende, muhemmed eleyhissalam uni pishshiq yadliwélip sahabilirigha özi yadlighini boyiche yadqa aldurush bilen birge" kuttabulwheyi" dep tonulghan whhiylerni yazghuchi katiblargha buyrup bu ayetlerni siliq tashlargha, térilerge we xormining yupurmaqlirigha yazdurup özining yénida saqlaytti.

Kuttabulwhyi sahabilarning eng bilimlik we iqtidarliqliridin teshkillen'gen chong bir komitét bolup, komitétta wehiylerni yézip xatirlesh ishliri bilen shughullinidighan 40 qa yéqin mexsus katib bar idi. Komitétning reisi zeyd ibni sabit idi. Ular peyghember eleyhissalam éghizche oqup bergen ayetler we sürilerni, shu boyiche öz waqtida eynen yézip turatti.

Peyghember eleyhissalamgha az – azdin, udulluq chüshüp turghan quran kerim ayetliri "kuttabul wheyi" teripidin öz waqtida yézilishi bilen birge yene qariylarning pishshiq yadliwélishi arqiliq saqlan'ghan. Peyghember eleyhissalam

we sahabilirining dewride, quranni toluq yadliwalghan qariylarmu intayin köp idi. Birinchi xelipe hezriti ebubekri reziyellahu enhuning dewride, peyghemberlik dewasi qilip chiqip kishilerni qaymuqturushqa orun'ghan kazzablargha qarshi bir qétimliq urushtila 70 qariyning shehid bolghanliqi shu zamanlarda quranni toluq yadlighan qariylarning tolimu köp ikenlikidin dérek béridu.

Peyghember eleyhissalamning hayat waqtida quranning barliq ayet we süriliri toluq yézilip we retlinip bolghan bolsimu, u kitab sheklige keltürülmigen idi. Chünki peyghember eleyhissalam hayat bolghachqa quran ayetliridin yene chüshüshidin ümidwar idi.

Quran kerimning toplinishi

peyghember eleyhissalam wapat bolop, hezriti ebu bekri reziyellahu enhu xelipilik qiliwatqan waqitta, islamdin yéniwalghuchilar bilen sahabilar otturisida bolghan orushta, bir kündila qariylardin 70 kishi wapat bolup ketkendin kéyin, hezriti ebu bekri reziyellahu enhu qariylar tögep ketse, kéyinche, quran ayetlirini toplap kitab haligha keltürüshning qiyin bolidighanliqidin ensirep, pütün sahabilarning muwapiqetchiliki bilen quranning ayetlirini toplap, uni resmi kitab haligha keltürüp öz yénida saqlighan. Toplash ishini peyghember eleyhissalamning mexsus katibi we " kuttabulwheyi" komitétining reisi zeyd ibni sabit reziyellahu enhu katta ölimalardin terkib tapqan komitét ezaliri bilen birlikte öz üstige alghan. Ular quran kerimni toplap bolup, qariylarning yadlighanlirigha sélishtürüsh arqiliq nahayiti éhtiyatchanliq bilen békitken.

Hezriti ebu bekri reziyellahu enhu wapat bolghandin kéyin quran kerim ikkinchi xelipe hezriti ömer reziyellahu enhuning yénida, ömer reziyellahu enhu wapat bolghandin kéyin peyghember eleyhissalamning ayali hefse reziyellahu enhaning yénida saqlan'ghan.

Quran kerimning nusxilargha köpeytilishi

hijriyining 25 - yili (645 – miladiye) üchinchi xelipe osman reziyellahu enhuning waqtigha kelgende, musulmanlar arisida quranni qiraet qilishning usuli toghrisida bezi ixtilaplar chiqqan. Hetta ereb qebilirining türlük shéwiliride oqulushqa bashlighan. Bu waqitta osman reziyellahu enhu quranni hefse reziyellahu enhadin élip, uni zeyd ibni sabit we abdullah ibni zobeyrler bashchiliqidiki" kuttabulwheyi" komitétige tapshurghan we ulargha buyrup, quran kerimni qureysh shéwiside bir nusxa yazdurup chiqip, bu bir nusxini yette nusxigha köpeytküzgen, andin bir nusxini öz yénida saqlap qélip, bir nusxini medine ehlige xas qilidu, qalghan besh nusxini mekke, sham, yemen, besre we behereyn qatarliq islam sheherlirige bir nusxidin ewetip bergen. Hazir dunyaning her qaysi jayliridiki musulmanlarning qolidiki quran kerim mus'hef osmaniye nusxisi shu waqitta toplan'ghan nusxining özidur. Shunga u osmani quran dep atalghan.

Quran kerimning qolyazma nusxiliri

hezriti osman reziyellahu enhu zamanida toplinip we her qaysi islam sheherlirige ewetilgen quran kerimning shu waqittiki esli nusxilirining köpinchisi zamanning ötishi bilen yoqap ketken. Emma shu waqittiki qolyazma nusxilardin biri hazir medine munewwere shehiride, yene biri türkiyening istanbul shehiridiki topqapi sariyi" muqeddes amanetler muziyi"da, yene bir nusxisi özbékistan jumhuriyiti musulmanlar idarisining kutubxanisida, tamgha ornitilghan mexsus eynek jihaz ichide saqliniwatqanliqi sözlinidu.

Altinchi bap. Quran kerimning möjiziliri

quran kerim edebiy, ilmiy, kélichektin xewer bérishi qatarliq köpligen möjizilerni öz ichige a lghan.

Quran kerimning edebiy möjizisi

quran kerimning edebiy möjizisi uning tüzülishidiki bediiyliki, her bir sözning chongqur menige ige ikenliki we anglighuchilarni özige meptun qilishtek yuqiri jazibiyiti, qatarliq tereplerni öz ichige alidu.

1 - quran kerimning bediiyliki. Quran ayetliridiki her bir söz we herbir ayette, ereb edebiyatidiki barche bediiylik türlirining eng yuqiri ülgiliri tépilidu. Erebler quran kerim chüshüshtin burun qetiy sözde yéngilmaytti. Hetta yunan, hndistan we iranning ataghliq edibliri we shairliri ereblerning aldida héch nersige erzimeytti. Quranning kélishi bilen ularning démi ichige chüshüpla ketti. Quran ereblerge munazire élan qilip, deslepte ulardin bediiylikte quran'gha oxshash bir kitabni meydan'gha keltürüshni teleb qildi. Ular keltürelmidi. Andin ulardin on sürining oxshishini meydan'gha keltürüshni soridi. Ular yene keltürelmidi. Axirida on ayetning oxshishini keltürüshni teleb qildi. Yene keltürelmidi. Shuning bilen allah taala axirqi hökümni chiqirish bilen ereblerning quran'gha qetiy teng kélelmeydighanliqini jakarlidi:

[قُل لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَن يَأْتُواْ بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لاَ يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا (88)]

" i muhemmed ! Éytqinki, eger insanlar, jinlar bu quranning oxshishini meydan'gha keltürüsh üchün yighilip bir birige yardemleshken teqdirdimu, uning oxshishini meydan'gha keltürelmeydu. " [isra sürisi 88 – ayet]

2 - quran ayetlirining ixcham, menisi chongqurliqi. Quran ayetliridiki her bir söz özi ixcham, menisi chongqur sözlerdin bulup, sözler arisidiki ret tertib we özara baghlinishchanliq pewquladde yuqiridur. Mesilen: quran kerimde, meyli qaysi ayette bolmisun ” anglash “ sözi ” körüsh “ sözining aldida kelgen. ” anglash “ sözi we uningdin yasalghan yasalma sözler quran kerimde 227 qétim uchrisa, ” körüsh “ sözi we uningdin yasalghan yasalma sözler 148 qétim uchraydu; ” köz “, ” qulaq“ bayan qilin'ghan ayetlerning hemmiside ” qulaq “ sözi hemishe ” köz “ sözining aldida kélidu. Mesilen:

[وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً (36)]

" insan qiyamet küni qulaq, köz, dil qatarliq sezgü ezalirining qilmishliri üstide choqum soal – soraq qilinidu. " [süre isra 36 - ayet]

[ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ (9)]

"siler üchün, qulaqlarni, közlerni we yüreklerni yaratti, siler bek az shükür qilisiler" [süre sejde 9 - ayet]

[أُولَئِكَ لَمْ يَكُونُواْ مُعْجِزِينَ فِي الأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُم مِّن دُونِ اللّهِ مِنْ أَوْلِيَاء يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُواْ يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُواْ يُبْصِرُونَ (20)]

" ene shular zéminda allahning azabidin qéchip qutulalmaydu, ulargha allahtin bashqa (ige bolidighan) yardemchilermu bolmaydu, ular qatmu qat azabqa duchar bolidu, ular (heqni) anglashqa we (heqni) körüshke qadir

bolalmaydu. " [süre hud 20 - ayet]

yuqiriqi ayetlerdin bashqa yene nurghun ayetlerde ”qulaq “ sözi bilen insanning anglash sézimi ret jehette ” köz “ sözi bilen körüsh sézimining aldida kélidu. Bu néme üchün shundaq? Qéni biz nezerimizni ilim – pen alimlirining bu heqtiki tetqiqat netijilirige we ilmiy pakitlargha sélip baqayli: törelmeshunas ilmining tekshürüp éniqlishiche, insanning anglash we körüsh ezaliri birla waqitta yaritilidu. Törelme törilip üch hepte bolghanda, uning qulaq asasiy taxtisi yétilidu, bu anglash orginining yétilishining bashlinishi, törelmige töt hepte bolghanda közining asasiy taxtisi yétilidu, bu waqitta ichki qulaq tereqqiy qilghan halgha kélidu, töt hepte bolghanda qulaq qululisi yétilishke bashlap, sekkiz hepte bolghanda mukemmel anglash oymini shekillinidu. Shundaq qilip ichki qulaq besh ayda toluq yétilidu hem anglash sezgü nérwiliri ghidiqlinishni qobul qilalaydu. Emma köz, köz almisi bilen körüsh perdisi nurluq perde yette ayda yétilidu hem échilidu. Biraq köz baliyatqu ichide héchnersini körelmeydu. Emma qulaq awazlarni angliyalaydu, bowaq anisining yürek soqushini we üchey heriketlirini angliyalaydu. Xulase qilghanda:

1) törelmining anglash sezgü sistémisi körüsh sezgü sistémisidin burun yétilidu, anglash sezgüsi törelme besh ayliq bolghanda chong ademning anglash sezgü sistémisi sheklige kiridu. Körüsh sezgü sistémisi balilar 10 yashqa kirgendin kéyin andin mukemmelliship piship yétilidu.

2) törelme baliyatqudiki chéghida awazlarni angliyalaydu, emma nur, siziqlarni tughulghandin kéyin perqlendureleydu. Quran kerimde ” anglash “ sözining ” körüsh “ sözining aldida bayan qilin'ghanliqining yene bashqa sewebliri mundaq:

1) bologiye ilmining ispatlishiche, adem uxlashtin ilgiri awwal uning körüsh sezgüsi tormuzlinip asta – asta öchüp , andin kéyin anglash sezgüsi tormuzlinip ishtin toxtaydu. Insan hoshsizlan'ghanda, oksigén yétishmigende, sekeratqa chüshkende, méngige qan yétishmigen ehwallardimu awwal körüsh sézimi yoqilip, andin anglash sézimi yoqilidu.

2) ayropilanda uchqanda tiz süret bilen yuqiri örligende körüsh quwwitige tesir yétip müjmel körüsh quwwiti shekillinidu. Emma anglash iqtidari hergiz yoqalmaydu, intayin töwen bolsimu saqlinip qalidu.

3) adem oxshash bolmighan yönilish we oxshash bolmighan tereplerdin kelgen awazlarni angliyalaydu. Emma ademning béshi muqim bir orunda turghanda, uning tekshiliktiki körüsh bolungi ° 180, tikliktiki körüsh bolungi ° 145 bolidu. Nur tuz siziq boyiche tarqalghachqa, tosalghulardin, egri jaylardin hem süzük bolmighan jisimlardin ötelmeydu. Emma awaz her qaysi tereplerge tarqiyalaydu. Égiz – pes jaylardimu, qélin, égiz tamlardimu tarqiyalaydu.

4) insanning anglash sezgüsidin kelgen uchurlar uning éside saqlinip qalidu. Emma bashqa sezgü ezalar arqiliq érishilgen uchurlarning saqlinip qélishi hem tesiri buninggha yetmeydu. Shundaqla körüsh sezgüsi arqiliq qobul qilinidighan uchurlarning miqdari anglash sezgüsi arqiliq qobul qilinidighan uchurlardin köp bolsimu, méngide qélishta anglash sezgüsidin kelgen uchurlargha yetmeydu. Shunga quran kerimning insanning qelbini éritiwétidighan, jahanni lerzige salidighan mungluq, tesirlik qiraiti rastinla musulman ademning qelbini éritidu we uni chongqur oygha salidu.

Xulase qilghanda, quran kerimde ” qulaq “ we ” anglash “ sözlirining ” köz

“ we körüsh “ sözlirining aldida qoyulishi chongqur ilmiy heqiqetlerni öz ichige alghan. Ilim – pen tereqqiy qilmighan 14 esirning aldidiki chaghlarda, birer insanning bu heqiqetlerni bilishi hergizmu mumkin emes idi. Quran kerimning allahning sözi ikenlikini ispatlash üchün buning özila kupaye qilidu.

3 - quran kerim ibariliridiki siliqliq. Quranning ibarilirimu intayin siliq, chaqqan, menige dalalet qilish üstünliki alahide yuqiri, oqush we yadlash üchün bekmu eplik hem ungaydur. Quran oqushni bilmeydighan ademmu buni elwette hés qilalaydu. Hetta ular ayet bilen hedisning perqini anglapla bileleydu. Mundin bashqa anglawatqan erebche sözler ichidin quran ayetlirini tézla bayqiwalalaydu. Quran kerim ayetliridiki sözlerning ahang we rétim jehettiki orunlashturulushimu uning menisige qarap bolghan. Mesilen: ehli jenniti bolidighan yaxshi kishiler heqqidiki bayanlarda, ayetler intayin yumshaq, siliq telebpuz qilinidighan sözlerdin terkib bolghan.

[إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ (23)]

allah heqiqeten möminlerni we yaxshi emellerni qilghanlarni astidin östenglar éqip turidighan jennetlerge kirgüzidu, ular jennetlerde altun bileyzüklerni we merwayitlarni zinnet buyumliri qilidu, ularning kiyimi yipektin bolidu [süre hej - 23].

[إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ (45) ادْخُلُوهَا بِسَلاَمٍ آمِنِينَ (46)]

teqwadarlar heqiqeten (axirette yapyéshil) bagh - bostanlardin, su, hesel we mey éqip turidighan) bulaqlardin behrimen bolidu [45]. (ulargha) jennetke aman - ésen, tinch kiringlar! Déyilidu [46]. (süre hijri) dégen ayetlerge oxshash. Emma ehli dozixi bolidighan yaman ademler heqqide kelgen bayanlarda, ayetler ademge qorqunch hés qilduridighan, telebpuzi qattiq chiqidighan sözlerdin terkib tapqan.

[وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِينَ فِي الأَصْفَادِ (49) سَرَابِيلُهُم مِّن قَطِرَانٍ وَتَغْشَى وُجُوهَهُمْ النَّارُ (50)]

(i muhemmed!) u künde gunahkarlar (yeni kuffarlar) ni zenjirler bilen bir - birige chétilip baghlan'ghan halda körüsen [49]. Ularning köngliki qaramaydin bolidu, ot ularning yüzlirini oriwalidu [50]. (süre ibrahim)

[مَّن كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاء لِمَن نُّرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلاهَا مَذْمُومًا مَّدْحُورًا (18)]

biz dunyani közligenler ichidin xalighan ademge (uning xalighinini emes) bizning xalighinimizni bérimiz, andin uni (axirette) jehennem bilen jazalaymiz, jehennemge u xarlan'ghan, (allahning rehmitidin) qoghlan'ghan halda kiridu [süre isra - 18]. Dégen ayetlerge oxshash.

4 - quran kerimning jazibiyiti. Quran kerimning jazibiyitimu alahide chong bir möjize. Siz birer bediiy eserni deslep oqughiningizda, uning séhriy küchi sizni özige jelb qilidu, uni toymay oquysiz. Emma uni qaytilap oqughiningizda sizdiki hayajan yoqilidu - de, sizge birer yéngiliq hés qilinmighanliqtin, uni qaytilap oqushtin zérikish hés qilisiz. Halbuki quranda bundaq xususiyetler yoq. Eksiche,

siz quranni qanchilik köp qaytilap oqughanséri uning jazibiyiti shunchilik ashidu, uni toymay oquysiz. Uning hozur halawiti sizni zoqlanduridu. Besh wax namaz oquydighan adem namazda künige fatihe sürisini az dégende 32 qétim oquydu. Emma ular eyni sürini bunchilik köp oqushtin qilche zérikish hés qilmaydu. Chünki ular bu sürini her qétim oqughinida yéngi – yéngi menilerge we meniwi yüksilishlerge ige bolidu. Quran kerimning jazibiyiti öz waqtidiki ereb tilini yaxshi bilidighan köpligen ereblerning birer ayetning tilawitini anglap qélish sewebi bilen dilliri birdinla érip musulman bolishigha türtke bolghan seweblening biridur. Ikkinchi xelipe ömer ibni xettab musulman bolustin burun islamni eng öch köridighan, nopuzluq kishilerdin biri idi. U bir küni uningdin qorqup mexpi halda musulman bolghan singlisining quran oquwatqanliqini anglap qélip, uning qattiq dili birdinla érip, öchmenlik tolghan köngli birdinla tumshap shu anda musulman bolghan. Shu waqittiki ereb kattibashlirining xelqni quran kerim tilawitini anglap qélshtin qattiq tosqanliqining sewebimu quran kerimning jazibiyiti aldida ularning amalsiz qalghanliqliqining bir delili idi. Allah taala ularning sözlirini hikaye qilip mundaq dégen:

[وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ (26)]

kapirlar: "bu quran'gha qulaq salmanglar, uni élishturuwétinglar, siler ghelibe qilishinglar mumkin" deydu [süre pussilet - 26].

Emma hazirqi zamanda, xuddi ziraetchilikke yarimaydighan qattiq zémin suni qobul qilmighandek, kop sandiki musulmanlarning, hetta quran öz tilida nazil bolghan ereblerningmu dili qariyip, köngli qattiqliship ketkenliktin quran kerim ulargha tesir qilmaydu. Chünki mundaqlar quran kerimni heqiqiy rewishte anglashtin xéli bek yiraqta.

Quran kerimning ilmiy möjiziliri

quran kerimning ilmiy heqiqetlerdin xewer bergen möjiziliri intayin köp. Töwende bezisi bayan qilinidu:

birinchi: tebii pen delilliri

1) shamal we bulutlarning qozghilishi. Bulutlarning yönilishi bulutlarni barliqqa keltüridighan we ularni heriketlendüridighan shamallarning sewebi bilen bolidu. Tetqiqatchi alimlar shamallarning déngiz yüzige kötürülgen su parlirini yuqirigha kötürüp bulut hasil qilidighanliqi, shundaqla shamalning chang tozanlarni we bir qisim tupraq danchilirinimu yuqirigha kötiridighanliqini bayqidi. Ular yene shamallar kötirip yuqirigha élip chiqqan chang tozan, tupraq danchiliri, ösümlük uruqchiliri we tuman qatarliqlarni déngizdin kötürülgen su parlirigha arilashturidighanliqini we bu danchilarning etrapini su parliri orap asta asta chongiyishi netijiside éghir bulut parchilirining barliqqa kélidighanliqini tonup yetti. Quran kerim bulutning shamallar arqiliq qozghilidighanliqini bayan qilip mundaq deydu:

[وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَانتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ (47)]

" allah shamallani ewetip bulutni qozghaydu, andin uni asmanda xalighiniche tarqitidu." [rum sürisi 47 – ayet] quran yene, shamallarning su parlirini heydeydighanliqini, andin uningdin éghir bulut hasil bolup, uningdin yamghur tamchiliri chüshidighanliqini bayan qilidu:

[وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاء مَاء فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ (22)]

" biz yamghurni heydeydighan shamallarni ewettuq. Biz buluttin yamghur yaghdurup silerni sugharduq, siler hergiz uni saqlashqa qadir emessiler" [süre hijri 22 - ayet]

2) asman jisimlirining eslide tuman ikenliki. Kishiler asman jisimlirining eslide tuman ikenlikini bilmeytti. Tetqiqatchilar zamanimizdiki ilim penning sayisida asman jisimliridiki qalduq tütün maddilirini we ulardin yéngi planétlarning terkib boliwatqanliqini kördi. Emma quran kerim buheqiqetni mundin burun qeyt qilghan.

[ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاء وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ اِئْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ (11)]

" allah andin asmanni yaritishqa yüzlendi, halbuki, u tuman halitide idi. " [pussilet - 11]

3) ay nurining üchürülgenliki. Tetqiqatchilar ayning eslide quyashqa oxshash yanidighan nurluq madda bolup, kéyin uning nuri öchürülgenlikini we kéchidiki ay nurining peqet qarshi tereptiki quyashning nuridin eks etken qayturghan yoruqluq ikenlikini bayqidi. Halbuki quran kerim buheqiqetni alliburun élan qilghan:

[وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُواْ فَضْلاً مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُواْ عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلاً (12)]

" kéche bilen kündüzni ikki alamet qilduq, kéchining alamitini yeni nurini kötiriwettuq" [süre isra - 12]

quran kerim yene quyashni yan'ghuchi chiraq, ayni yoruqluq bergüchi dep teripligen:

[تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاء بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُّنِيرًا (61)]

"asmanda burujlerni, yénip turidighan chiraq quyashni we nurluq ayni yaratqan allahning berikiti büyüktur. " [süre purqan - 61]

bu ayetlerde, ayning yoruqluqni quyashtin qobul qilidighanliqi éniq otturigha qoyulghan. Allah taalaning quyash bilen ayni” ikki chiragh “ dep tonushturmastin, quyashni ” chiragh “, ayni ” nurluq “ dep süpetligenliki buning delilidur. Shuni onutmasliq kérekki, quran kerimdiki her bir sözning öz ornigha shundaq kem – ziyade qilinmastin, intayin mukemmel halda orunlashturulghanliqi hergizmu meqsetsiz emes. Ereb tilining zewqini tétighanlar buni elwette bilidu.

4) hawa boshluqida okséginning kemliki. Kishile r hazirqi ilim pen barliqqa kélishtin burun, biz nepes éliwatqan okséginni hawaning yuqiri qatlamliridimu bar, dep guman qilishatti. Ayropilan ijad qilinip kishiler asman'gha örligendin kéyin, hawaning yuqiri qatlamlirida okséginning kemlikini, bu sewebtin u jaylarda nepesning siqilidighanliqini bildi. Emma quran bu heqetni mundin burun élan qilghan:

[فَمَن يُرِدِ اللّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلإِسْلاَمِ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا

كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاء كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ (125)]

"allah kimni hidayet qilmaqchi bolsa, uning köksini islam üchün achidu, allah kimni azdurmaqchi bolsa, uning köksini shunche taraytiwétiduki, iman éytish uninggha goya asman'gha chiqishtinmu qiyin tuyulidu. " [enam – 125]

bu ayette, iman éytish qiyin kelgenliktin köksi tarayghan kishi hawa boshluqigha chiqqanda okséginning kemlikidin nepisi siqilghan kishige oxshitilghan. Bu ayette, hawa boshluqida okséginning kemlikidin nepes élishning qiyinliqigha isharet qilin'ghan.

5) her sheyining jüp ikenliki. Tetqiqatchilar ösümlüklerningmu janliqlargha oxshash jüp ikenlikini ispatlidi. Quran kerim mundaq dégen:

[سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ (36)]

"pütün sheyilerni jup yaratqan, zémindin ünüp chiqidighan nersilerni, ularning özlirini we ular bilmeydighan nersilerning hemmisini jüp yaratqan allah barche noqsanlardin paktur. " [süre yasin – 36]

6) sézimning téride ikenliki. Tibbiy mutixessisler aghriqni hés qilish peqet téride ikenlikini ispatlap chiqti. Beden'ge okul sélin'ghandimu okul téridin göshke ötüp bolghiche aghriq hés qilinidu. Emma okul göshke ötüp bolghandin kéyin aghriq hés qilinmaydu. Köyükmu shundaq. Quran bu ilmiy heqiqetni öz waqtidila élan qilghan:

[إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُواْ بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُواْ الْعَذَابَ إِنَّ اللّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا (56)]

"shübhisizki, bizning ayetlirimizni inkar qilghanlarni dozaxqa kirgüzimiz, ularning tériliri piship tügigen chaghda azapni tétish üchün ornigha bashqa tére yenggüshleymiz. " [süre nisa – 56]

7) déngizning ichki dolqunliri. Kishiler déngizlarning su üsti dolqunliridin bashqa ichki dolqunlarningmu barliqini bilmeytti, shundaqla su üsti dolqonlirining yuqiridin chüshken yoruqluqni tosuwélip, su tégide qarangghuluq peyda qilidighanliqini bilmeytti. Hazirqi pen téxnika buni ispatlidi. Emma quran eng awwal buni ispatlighan idi:

[أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ (40)

" yaki ularning (yaxshi dep guman qilghan) emelliri chongqur déngizdiki qarangghuluqqa oxshaydu, uni (yeni déngizni) qatmuqat dolqunlar we dolqunlarning üstidiki qara bulutlar qaplap turidu. (mana bu) qatmuqat qarangghuluqlardur, (bu qarangghuluqqa giriptar bolghuchi) qolini uzatsa barmaqlirini körelmeydu, allah nur ata qilmisa, kim bolmisun, nurni körelmeydu (yeni allah hidayet qilmighan adem hergiz hidayet tapmaydu). " [süre nur – 40]

8) chughrapiye alimliri ilmiy tekshürüsh élip bérish arqiliq pelestinning érusalim rayonini dunya boyiche yer yüzi eng chongqur, eng töwen rayon dep hésablap chiqti. Bu heqiqet quran kerimde mundaq bayan qilin'ghan:

[غُلِبَتِ الرُّومُ (2) فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُم مِّن بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ (3) فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ

الْأَمْرُ مِن قَبْلُ وَمِن بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ (4)]

" rimliqlar eng yéqin bir jayda zéminning eng töwen yéride yéngildi, ular yéngilgendin kétin bir qanche yil ichide yéngidu. " [süre rum 2 - 3 - 4] rimliqlar bilen iranliqlar hazirqi pelestin rayonida urushqan bolup, érusalim rayonigha toghra kélidu. Nurghun mupessirlermu shundaq qarashta.

9) taghlarning qozuq ikenliki. Arxéologoye alimliri taghlarning yer astidiki qismi yer üstidiki qismi bilen oxshash bolup qéqilghan qozuqqa oxshaydighanliqini, uning yer tewreshning aldini élish yaki yer tewreshni ajizlashturushta mueyyen rol oynaydighanliqini otturigha qoymaqta. Quran kerimde mundaq déyilgen:

[وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا (7)]

"zéminning tewrep ketmesliki üchün taghlarni qozuq qilmiduqmu ?" [süre nebee - 7]

[وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ (31)]

" yer tewrep ularning xatirjemsiz bolmasliqi üchün, biz zéminda taghlarni yarattu q. " [süre enbiya - 31]

10) yersharining aylinish qanuniyiti. Quran kerimde allah taala mundaq deydu:

[وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ (39) لَا الشَّمْسُ يَنبَغِي لَهَا أَن تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ (40)]

" kün belgilen'gen jayigha qarap seyr qilidu. Bu ghalip allah taalaning aldinala belgiligen ishidur. Aygha seyr qilidighan menzillerni belgiliduq. Her biri pelekte üzüp yüridu. " [süre yasin - 39 - 40]

biz yashawatqan yer sharining orni quyashtin 93 milyon mil yiraqliqta bolup, u öz oqida 24 saette bir qétim aylinidu we quyashning etrapini 365 künde bir qétim aylinip bolidu. Zémin shar shekillik bolup, uning bir saetlik aylinishi ming mil (1500 kilométr) bolup, uning quyash etrapidiki bir saetlik aylinishi 65 ming mildur. Eger yer shari özining hazirqi shekli we hejmidin chong yaki kichik bolghan bolsa, zémindiki hayatliq bashqiche bolghan bolatti. Chünki yer sharining shekli bilen hejmi uning tézliki we aylinishigha munasiptur. Eger uning aylinish süriti bir saette ming mil bolmastin, uningdin kem yaki ziyade bolghan bolsa yene hayatliq bashqiche bolghan bolatti. Mesilen: uning aylinish süriti hazirqidin ziyade bolup yüz ming mil bolghan bolsa, kündüzning uzunliqi 120 saetke sozulup kétip, ziraetler köyüp ketken we janliqlarmu halak bolghan bolatti. Eger kem bolup yüz mil bolghan bolsa, kündüzning waqti aran 1 saet 20 minutqa qisqirap kétip, ziraetler pishmighan bolatti. Shuningdek, eger yersharining quyash etrapidiki yilliq aylinishi 18 mildin kem ziyade bolghan bolsa, dunyadiki 4 pesilde jiddiy özgirish bolup, yamghurning yéghish nizami buzulghan bolatti. Shundaqla, eger yersharining quyash bilen bolghan musapisi hazirqi miqdaridin yéqin bolghan bolsa, yersharidiki insan, haywan, del – derex, ösümlük w ziraet hemmisi köyüp kül bolghan bolatti, eger bu ikkisining musapisi hazirqi miqdaridin yiraq bolghan bolsa, yuqiriqilarning hemmisi tonglap nabut bolghan bolatti. Démek, bu ishlarning hemmisi allah taalaning cheksiz ilmi we puxta pilani bilen ezelde

shundaq békitilgen qanuniyetlerdur.

11) zerridin kichik nersilerning barliqi. Quran kerim mundaq deydu:

[قُل لَّوْ شَاء اللّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلاَ أَدْرَاكُم بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِ أَفَلاَ تَعْقِلُونَ (16)]

"asman zémindiki zerre (atom) chaghliq nerse we uningdin kichik yaki chong nerse bolsun, héch qaysisi allah taalaning bilishidin chetnep qalmaydu. Ularning hemmisi allah taalaning kitabida xatirlen'gen. " [süre yunus - 16]

bu ayet eng kichik nerse atomla emes, belki atomdinmu kichik nersilerning barliqidin xewer bergen. Matériyalizmchilar 19 - esirge kelgüchilik eng kichik nerse atom dégen sözide ching turup kelgen. Hazirqi zaman ilmiy tetqiqatchiliri atomdin kichik nersilerning barliqini ispatlap chiqti. Atomning kichik parchiliri proton, néitron we éléktrondin ibaret.

12) hernersining ölchemlik yaritilghanliqi. Allah taala yene mundaq deydu:

[وَالأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ (19)]

" yer yüzini yéyip keng qilduq. Uninggha taghlarni ornattuq. Yer yüzide her xil tekshi ölchemlik ösümlüklerni yarattuq. "[süre hijir – 19]

dunyadiki barliq mewjudatlarning hayati üchün her nerse melum miqdarda ölchemlik bolushi kérek. Mesilen: oksigénning miqdari % 21 bolmay % 50 bolghan bolsa, dunyadiki mewjudatlar eng kichik bir shamal bilen halak bolghan bolatti. Dunyadiki janliqlar oksigéndin nepes élish arqiliq hayat kechüridu. Ular oksigéndin nepes élip, karbun 4 oksidini sirtqa chiqiridu. Ziraetler, ösümlükler we del derexler karbon 4 oksidini nepes élish arqiliq özliridiki sap oksigénni sirtqa chiqiridu. Eger bu qanuniyet ezeldin mushundaq orunlashturulmighan bolsa édi, janliqlar we jansiz ösümlükler yashimighan bolatti. Bu ayettiki ölchemlik dégen sözning menisi " nisbetning barawerliki" dégenliktur. Hazirqi zaman xémiye alimliri ziraetlerdiki barliq maddilarning eng nazuk ölchemde tengpunglashqan nersilerdin murekkep bolidighanliqini ispatlimaqta.

13) barmaq izlirining oxshash emesliki. Allah taala yene quran kerimde:

[بَلَى قَادِرِينَ عَلَى أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُ (4)]

"biz ularning yeni insanlarning barmaqlirinimu oxshash qilishqa qadirmiz. " [süre qiyamet - 4] dégen. Insanlardiki pütün organlar bir birige oxshap kitidu. Mesilen: köz közge, qulaq qulaqqa, qol qolgha, burun burun'gha oxshaydu. Biraq, barmaqlarning siziqliri hergizmu bir birige oxshash chiqmaydu. Belki héchbir ademning barmaq izi yene birsining barmaq izigha oxshimaydu. Allah taala bu ayettiki " barmaqlirinimu oxshash qilishqa qadirmiz " dégen sözi arqiliq insanlarning barmaq izlirining bir birige oxshimaydighanliqidin xewer bergen. Bu heqiqet 1884 - yili keshp qilinip, shundin béri barmaq izliri insanlarni bir biridin ayrish üchün qollinilmaqta. Mundin bashqa quran kerim aldin xewer bergen nurghunlighan ilmiy heqiqetler zamanimizda, ilim pen sayisida ispatlandi we nurghunlirining yéqin kélechekte ispatlinishigha ishinimiz.

2 - arxéologiyilik deliller

1) tupan weqesi. Quranda we bashqa samawiy kitablarda nuh eleyhissalam we uninggha iman keltürgenler üchün yasalghan kéme heqqidiki qisse bayan

qilin'ghan. Nuh eleyhissalam 950 yil ömür sürgen bolup, u ömür boyi qewmini allahqa iman keltürüshke chaqirghan bolsimu, uninggha egeshkenlerning sani nahayiti az édi. Allah uni kéme yasashqa buyruydu. Nuh eleyhissalam kémini allah buyrighan shekilde yasap bolup, uninggha egeshkenlerni we her janliqtin bir jüptin allahning kémisige alidu. Bir muddettin kéyin shiddetlik bir yamghur yéghip "azabi nede? Uni körsetmemsen" dep nuh eleyhissalamni mesxire qilghanlarning hemmisi suda gherq bolup tügishidu. Bu weqe heqqide dunyaning herqaysi jaylirida 68 parchidin köprek dastan yézilghan. Bularning hemmisi eyni weqelikni sözligen. Zamanimizda arxéologiye ilmi sayisida bu weqe shek qobul qilmaydighan derijide ispatlan'ghan. Yéqinqi yillardiki arxéologiye delillirigha asaslan'ghanda bu hadisining pütün yersharigha omum bolghanliq éhtimali küchlüktur.

2) ad, semud qewmlirining sheherliri. Ad, semud qewmlirining sheherlirining barliqi quran kerimde sözlen'gen bolsimu, yéqin'ghiche bularning bar ikenlikini yawropaliqlar ret qilip kelgen édi. Pen téxnikining sayisida arxéologiyilik qézishlar bilen bu sheherler otturigha chiqqan. Semud qewmi quranning eiraf, hud, hijir we qemer süriliride tilgha élin'ghan. Seudi erebistanning paytexti riyad uniwérsitéti edebiyat fakultétining mudiri, asare etiqe alimi doktur abdurahman ensariy teripidin erebistanning gherbiy shimalidiki "medaini salih" dégen yéride élip bérilghan qézishta, semud qewmining sheherliri bayqalghan. Bu sheher miladiyidin burunqi 2000 - yillargha ait bolup, uningdin qum döwisi astida qalghan, tashtin yasalghan katta saraylar we shu waqittiki semudiye yéziqliri bilen yézilghan tarixiy wesiqilermu tépilghan.

3) irem shehiri. Irem shehiride hud eleyhissalam we uning qewmliri yashighan bolup, quran kerimde hud qewmining allahqa iman keltürüshtin bash tartip, kupri zalalet we insanlargha zulum qilish bilen ötkenliki, ularning irem shehiride ötkenliki we axirida ularning" serser" dep atalghan küchlük bir boran bilen bir kéchidila halak qilin'ghanliqi sözlen'gen.

[أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ (6) إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ (7) الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ (8) وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ (9)]

"perwerdigaringning ad qewmini, yüksek binaliri bilen oxshishi yaritilip baqmighan irem shehirini, wadiqurada tashlarni késip öylerni bina qilghan semud qewmini allah qandaq jazalighanliqini körmidingmu?" [süre pejri 6 - 9]

1982 - yili kaliforniyilik bir tekshürüsh guruppisi namini bir in'giliz jasusidin anglighan qedimiy sheher yollirini tekshürüp chiqqan bolsimu, bular netijige érishelmigen. Kéyinche ular mexsus radarlarni ishqa sélip erebistan we omman chöllirige tarqilidu. Eng awwal ular qedimiy sheher patlamyus yollirini tépip chiqidu. Netijide ular, ikkinchi esirde ötken patlamiyus dégen tarixchi bayan qilghan irem shehirini 12 métir qélinliqtiki qumluqning astidin tépip chiqidu. 4800 yilliq tarixqa ige bolghan bu sheherning tépilghanliqi chöllerning atlisi gézitliride élan qilin'ghan. Yuqiriqi sheherler we bu sheherlerning qewmliri quran chüshken waqitlardimu bilinmeytti. Birinchi bolup quran ularning ehwalidin we aqiwetliridin xewer bergen.

4) pirewnning jesidi. Allah quran kerimde mundaq deydu:

[قَالَ قَدْ أُجِيبَت دَّعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلاَ تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ (89) وَجَاوَزْنَا بِبَنِي

إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنتُ أَنَّهُ لا إِلِهَ إِلاَّ الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَاْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ (90)آلآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ (91)]

" biz israil ewladlirini déngizdin ötküzduq. Ularni pirewn we uning qoshuni zulum we zorawanliq bilen qoghlidi. Pirewn gherq bolidighan waqtida ” iman éyttimki, israil ewladliri iman éytqan ilahtin bashqa heq ilah yoqtur. Men musulmanlardinmen “ dédi. Uninggha éytildiki, ” hayattin ümid üzginingde emdi iman éytamsen? Ilgiri allahqa asiyliq qilghan we buzghunchilardin bolghaniding. Sendin kéyinkilerge ibret bolushung üchün, bügün séning jesidingni qutquzimiz yeni jesidingni déngizdin chiqirip qoyimiz." [süre yuynus 89 - 91]

esirler ötkendin kéyin, in'glizlar teripidin pirewnning jesidi tépilip, en'giliyige élip kétilgen. Bu jesetning ömrini bilish üchün, jesetlerning ömürlirini bilishte qollinilidighan hertürlük métodlarning hemmisi qollinilghanning sirtida, karbon 14 métodimu ishqa sélin'ghan. Ejeplinerlikki, bu jeset 3000 yilliq bolup chiqqan bolsimu, uning tirisila chirigen, emma organliri buzulmighan. Uning üstige, bu jesed mumiya qilinmighan iken. Chünki mumya qilin'ghan jesetlerning ichki organliri élip tashlinidu. Buning ichki organliri jayida édi. Hazir bu jeset en'gliye muzéyida körgezmige qoyulmaqta.

Üchinchi: téxnikiliq deliller

1) " allah silerni ananglarning qarnida bir halettin yene bir haletke tereqqiy qildurup, üch qarangghuluq yeni üch qat perde ichide yaritidu. " bu ayettiki üch qat perde bala hemrahining perdisi. Bechchidan we anining qorsiqidin ibaret üch qat perdidur.

2) fransuz su tetqiqati alimi jak aq dingiz bilen atlantik okyanni bir biridin ayrip turidighan " jebelitariq" boghuzida közge körünmeydighan bir su tosmisining barliqini, ikki perqliq issiqliqqa we tuzluq oranigha ige bolghan bu déngiz süyining bir birige ariliship ketmestin, bir birige yéqin éqiwatqanliqini keship qilghan. Eden qoltuqini qizil déngizdin ayrip turidighan mendeb boghuzidimu su tosmisining barliqi keship qilin'ghan. Bu qétimqisini gérmaniyilikler keship qilghan. Dunyaning köp memliketliride su tosmisining barliqi bayqalghan. Mesilen: bén'gal, bérma we hindistandimu bu türdiki su tosmiliri bolghan déngiz, deryalarning barliqi kéyinki yillarda keship qilin'ghan. Yuqiriqi keshipiyatni jak pirappisor m bukailgha éytip bergende, u, bu keshipatning yéngi keshipiyatlardin emeslikini we özining burunla quran kerimdin bularni oqughanliqini sözlep bérip munu ayetni tilawet qilidu:

[مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ (19) بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ (20)]

"u, ikki déngizni biri tatliq, biri achchiq aqquzidu. Ular uchrishidu. Ularning arisida tosma bolup, bir birige qoshulup ketmeydu. " [süre errahman 19 - 20]

tötinchi: astronomiyilik deliller

1) yultuzlarning herikiti. Allah taala mundaq deydu:

[وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ (38)وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ (39)لَا الشَّمْسُ يَنبَغِي لَهَا أَن تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ

يَسْبَحُونَ (40)]

" quyash belgilen'gen jayigha qarap seyr qilidu, bu, ghalib, hemmini bilgüchi allening aldinala belgiligen ishidur. Aygha seyr qilidighan menzillerni belgiliduq, u axirqi menzilge yétip barghanda xormining qurup qalghan shéxigha oxshash bolup qalidu. Künning aygha yétiwélishi yeni ikkisining jem bolup qélishi, kéchining kündüzdin éship kétishi yeni waqti kelmestin kündüzning ornini élishi mumkin emes, her biri pelekte üzüp yüridu." [süre yasin 38 - 40]

bu ibariler ilgiriki insanlarning neziridimu anche heyran qalarliq ibariler emes idi. Chünki ular yultuzlarning heriketlirini, bezi waqitlarda orunlirining yiraqlashqanliqini körup turatti. Lékin her bir yultuzning aylinidighan pelekining néme ikenlikini bilmigendek, quyashning herikiti heqqidimu héchnersini bilmeytti. Quran kerimning bu ayitining shu esirde tonulmighan yéngi meripetler bilen kelgenliki bu sözlerni öz ichige alghan quran kerimning insanlarning sözi bolmastin belki allah taalaning sözliri ikenlikige ochuq dalalet qilidu.

2) zéminning shar shekillik ikenliki. Quran kerim kiche, kündüz heqqide héchkim inkar qilalmighidek nahayiti ochuq chüshenchilerni otturigha qoydi. Bu, quran kerim muhemmed eleyhissalamgha chüshken waqittiki xelqning ilim we meripetlirigimu tamamen oyghun kelgen. Lékin quran kerim zéminning shar shekillik ikenliki we uning aylinip toridighanliqidin ibaret ilgiriki esirdiki insanlar bayqiyalmighan bashqa ilim we meripetlerge bolghan isharetlerni hem öz ichige alghan halda chüshken. Allah taala quran kerim mundaq deydu:

[أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (29)]

" allahning kéchini kündüzge we kündüzni kéchige kirgüzidighanliqini, kün bilen ayni boysunduridighanliqini körmemsen? Quyash bilen ayning her biri mueyyen muddet yeni qiyametkiche öz pelikide seyr qilidu. Allah silerning qilmishinglardin toluq xewerdardur. " [süre loqman - 29]

[إِنَّ رَبَّكُمُ اللّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلاَ لَهُ الْخَلْقُ وَالأَمْرُ تَبَارَكَ اللّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (54)]

" shübhisizki, perwerdigaringlar allah asmanlarni we zéminni alte künde (yeni alte dewrde) yaratti, andin (özining ulughluqigha layiq rewishte) ersh üstide qarar aldi, allah kéche bilen (kéchining qarangghuluqi bilen) kündüzni yapidu, kéche bilen kündüz bir - birini qoghlishidu (yeni dawamliq orun almiship turidu): allah quyash, ay we yultuzlarni allahning emrige boysundurulghuchi qilip yaratti, yaritish we emr qilish (yeni kainatni teserrup qilish) rastinla allahning ilkididur. Alemlerning perwerdigari allahning derijisi kattidur." [süre eirap – 54]

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ (5)

"allah asmanlarni we zéminni heq asasida yaratti. Allah kéchini kündüzge kirgüzidu we kündüzni kéchige kirgüzidu, allah kün bilen ayni bendilerning

menpeetige boysundurup berdi, ularning her biri mueyyen waqitqiche yeni qiyametkiche öz oqida seyr qilidu, bilinglarki, u yeni allah öz ishida ghalibtur bendilirining gunahlirini tolimu meghpiret qilghuchidur. " [süre zumer - 5]

bu ayetler insanlargha kündüzdin kiyin kéchining, kéchidin kiyin kündüzning kélishining sirini échip biridu. Ilgiriki esirlerde yashighan her bir insan bu heqiqetni biletti, shuning üchün ular bu ayettin anche heyranliq hés qilmighan. Emma hazirqi insanlar bu ayette zéminning aylinidighanliqi, uning shar shekillik ikenlikidin ibaret ilgiriki insanlar bayqiyalmighan isharetlerning barliqini tonup yetti. Insanlar bu heqiqetni peqet yéngi esirdila bayqidi. Allah taalaning: " kéche bilen kündüz bir birini qoghlishidu. " dégen sözi kéche bilen kündüzning birdemmu toxtimastin yaki bir birige saqlimastin dawamliq bir birining keynidin qoghliship mangidighanliqigha isharet qilmaqta. Lékin ular qeyergiche we qandaq qoghliship mangidu? Kéche bilen kündüz axirisi yoq, cheksiz, ozun yolda bir birini qoghliship mangamdu? Shundaq perez qilin'ghan waqitta zéminda peqet bir kéche we bir kündüzningla otüshige toghra kélidu. Wahalenki biz kéche bilen kündüzning bir xil nizamda bir birining keynidin qoghliship méngiwatqanliqini, quyashning sherq tereptin chiqip, gherb terepte ghayip boliwatqanliqini körüp turuwatimiz. Quran kerimdiki bu téxnikilik süret heqqide oylunup, uningdin kiyin allah taalaning: "allah kéchini kündüzge kirgüzidu we kündüzni kéchige kirgüzidu. " dégen sözidiki yene bir süretke yötkelginimizde, bu ayetning zéminning herikiti we uning aylinip turidighanliqi heqqide nahayiti ochuq isharet bériwatqanliqini chüshünüp yételeymiz. Démek, kündüzni yoshurup, kéchini izhar qilish üchün bu yerde kündüz kéchining ichige kirgüzilidu. Kéchini öchürüp, kündüzni izhar qilish üchün kéche kündüzning ichige kirgüziwétilidu. Bu ikki kirgüzüshning otturisida shar shekillik bir jisimning heriket qilidighanliqini tesewwur qilimiz, ene shu jisim kéche bilen kündüzni bir birining ichige kirgüzidu, birini yene biridin yoshuridu. Birining yene birini yépishi adettiki tüz shekillik jisim bilen hasil bolmaydu, bu peqet shar shekillik bir jisimning herikitidin hasil bolidu. Démek, quran kerimning ayetliri yéngi dewr ilim meripetliri ishinip, bash egken ilmiy heqiqetlerni échip bérip, uning ilmiy heqiqetler bilen hergizmu zitliship qalmaydighanliqini yene bir qétim ispatlap bergen boldi.

3) shamal we bulutlarning qozghilishi

bulutlarning yönilishi bulutlarni barliqqa keltüridighan we ularni heriketlendüridighan shamallarning sewebi bilen bolidu. Tetqiqatchi alimlar shamallarning déngiz yüzige kötürülgen su parlirini yoqirigha kötürüp bulut hasil qilidighanliqi, shundaqla shamalning chang - tozanlarni we bir qisim tupraq danchilirinimu yoqirigha kötiridighanliqini bayqidi. Ular yene shamallar kötirip yoqirigha élip chiqqan chang - tozan, tupraq danchiliri, ösümlük uruqchiliri we tuman qatarliqlarni déngizdin kötürülgen su parlirigha arilashturidighanliqini we bu danchilarning etrapini su parliri orap asta - asta chongiyiyshi netijiside éghir bulut parchilirining barliqqa kélidighanliqini tonup yetti. Quran kerim bulutning shamallar arqiliq qozghilidighanliqini bayan qilip mundaq deydu:

[اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ (48)]

" allah shamallarni ewetip bulutni qozghaydu, andin uni asmanda xalighini boyiche tarqitidu, (gahi) uni tarqaq parchilargha bölidu, shuning bilen

yamghurning bulutning arisidin chüshüwatqanliqini körisen, allah yamghurni xalighan bendilirining üstige yaghdurghan chaghda, ular derhal xushal bolup kétidu " [rum sürisi 48 - ayet]. Quran yene, shamallarning suparlirini heydeydighanliqini, andin uningdin éghir bulut hasil bolup, uningdin yamghur tamchiliri chüshidighanliqini bayan qilidu:

[وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاء مَاء فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ (22)]

" biz yamghurni heydeydighan shamallarni ewettuq. Biz buluttin yamghur yaghdurup silerni sugharduq, siler hergiz uni saqlashqa qadir emessiler" [hijr sürisi 22 - ayet]. Yene quran kerimning bashqa ayetliride shamallarning bulutni qozghash bilen birge uni kötirip mangidighanliqimu bayan qilin'ghan.

4) asman jisimlirining eslide tuman ikenliki

kishiler asman jisimlirining eslide tuman ikenlikini bilmeytti. Tetqiqatchilar zamanimizdiki ilm - penning sayisida asman jisimliridiki qalduq tütün maddilirini we ulardin yéngi planétlarning terkib boluwatqanliqini kördi. Emma quran kerim buheqiqetni mundin burun qeyt qilghan.

[ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاء وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ اِئْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ (11)]

" andin u asmanni (yaritishqa) yüzlendi, halbuki, u tuman halitide idi, asman bilen zémin'gha: "ixtiyariy yaki ixtiyarsiz halda kélinglar (yeni emrimni qobul qilinglar)" dédi. Ikkilisi "ixtiyariy kelduq" dédi " [fussilet sürisi 11 - ayet].

5) ay nurining öchürülgenliki

tetqiqatchilar ayning eslide quyashqa oxshash yanidighan nurluq madda bolup, kéyin uning nuri öchürülgenlikini we kéchidiki ay nurining peqet qarshi tereptiki quyashning nuridin eks etken yoruqluq ikenlikini bayqidi. Halbuki quran kerim buheqiqetni alliburun élan qilghan:

[وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُواْ فَضْلاً مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُواْ عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلاً (12)]

" kéche bilen kündüzni (kamali qudritimizni körsitidighan) ikki alamet qilduq, kéchining alamitini kötürüwettuq, perwerdigaringlarning pezlini telep qilishinglar (yeni turmush lazimetliklirini tépish yolida seiyi herikette bolushunglar) üchün, (kéche bilen kündüzning almishishi arqiliq künlerning, aylarning) yillarning sanini we hésabini bilishinglar üchün, kündüzning alamitini yoruqluq qilduq, (diniy we dunyawi) ishlarning hemmisini tepsiliy bayan qilduq " [isra sürisi 12 - ayet].

Quran yene quyashni yan'ghuchi chiraq, ayni yoruqluq bergüchi dep teripligen:

[تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاء بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُّنِيرًا (61)]

"asmanda burujlerni, yénip turidighan chiraq(quyash)ni we nurluq ayni yaratqan allahning berikiti büyüktur" [furqan sürisi 61- ayet]. Eger aymu quyashqa oxshash yanidighan jisim bolsa idi, elwette yénip turidighan ikki chiraqni. . Dégen bolatti.

Beshinchi: tibbiy deliller

1) heselning shipaliq ikenliki. Allah taala quran kerimde: " hesel herisining qarnidin insanlargha shipaliq bolidighan xilmu xil renglik ichimlik hesel chiqidu. Buningda allahning qudritining chongliqini chüshinidighan qewm üchün ibret bar.

" [sürü nehli - 69] deydu. Tarixtin biri insanlar heselning shipaliq ikenlikini uzun yilliq emeliy tejribiliri bilen ispatlighan bolsimu, künimizdiki zamaniwiylashqan méditsina ilmi sayisida uni qetiy shek qobul qilmaydighan ilmiy heqiqetke aylandurghan. Heselning shipaliq terepliri nahayiti köptur. Qisiqisi, doxturlar uni köpligen herxil késellerning istémal qilishini tewsiye qilmaqta. Heselde mékroblargha qarshi maddimu bolghachqa uni köyüklerge, yarilargha suwashning paydiliq ikenlikinimu sözlimekte. Mundin bashqa buwaqlarning et élishi we saqliqini saqlishi üchünmu ulargha hesel yégüzüshni tewsiye qilmaqta.

2) buwaqqa ana sütini eng az ikki yil émitish lazim ikenlikini deslep qilip quran sözligen. Téxi 5 - 10 yil burunla özliri yasap chiqqan sünniy sütni maxtap " emdi ana sütining kériki yoq" dep dewa qilghan yawropaliqlar, emdilikte, pen – téxnikining yardimi arqisida bu heqiqetni chüshinip, buwaqlargha ana sütini eng az dégende 1 - 2 yil bérishning zörür ikenlikini tekitlimekte.

3) taziliq, pakizliq. Musulmanlarda miladiye 6 - esirning bashliridin biri eng muqeddes sanilip kelgen bir enene bolsa, yawropada téxi 1800 - yillirigha kelgiche teretxana, muncha deydighan nersilerning yoq ikenliki tarixlardin melum. 1500 - yili sherqni kezgen bezi yawropaliqlar musulmanlarning taziliqqa alahide ehmiyet béridighanliqini we her bir öyning mexsus teretxanisi, mexsus munchisi barliqini körüp, sherq toghruluq ijabiy eserlerni yazghan iken. Emma musulmanlar quranning terbiyisi bilen, peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamning bashchilighida, az dégende heptide ikki üch qétim munchigha kirishning, saqal burutlarni we qol putlarning tirnaqlirini heptide bérer qétim qisqartip, tazilap turushning, künde besh wax namaz üchün 5 qétim taharet élip, éghiz, burun, qol, put we yüzlirini 5 qétim yuyushning, gahida pütün bedinini yuyup ghusli qilishning, kiyim kona bolsimu, yuyup chirayliq, pakiz kiyishning, ammiwiy paaliyetlerge, jamaet bilen oqulidighan namazlargha bérishtin burun yuyunup, özige xushpuraqliq buyumlarni chéchip bérishning neqeder muhim enene we ésil medeniyet ikenlikini öginip we emel qilip kelgen.

4) haraqning ten saqliqigha ziyanliq ikenlikini eng awwal quran sözligen. Hetta peyghember eleyhissalam haraqning ézi we köpi beribir oxshashla ziyanliq ikenlikini bayan qilghan. Hazirqi pen texnikining sayisida, haraqning ziyini nahayiti iniq we shek qobul qilmaydighan derijide ispatlanmaqta. Haraqning hüjeyrilerde, xususen ménge hjeyriliride sozulma xaraktérlik késelliklerni peyda qilidighanliqi zamanimizda ilmiy heqiqetke aylan'ghan. Az miqdarda istémal qilin'ghan haraqningmu, tesiri haman bilinmigen bilen asta asta adem jismini ajizlashturidighanliqi we hertürlük késelliklerge yol achidighanliqimu bir ilmiy heqiqettur.

Altinchi: ijtimaiy deliller

1) balilar hoquqi. Miladiye 6 - esirge kelgüchilik tughulghan buwaqlarning qiz bolushi jiddiy bir eyib édi. Yalghuz ereb yérim arilidila emes, belki köpinche ellerde shundaq édi. Peqet yéngi din islam dinining kélishi bu weziyetni tüptin özgertiwetti. Quran kerimning körsetmisige asasen: balilar hördur, qiz oghullar hörmette oxshash tughulidu we oxshash muamile qilinidu. Balilar mal mülük igisi bolalaydu. Ular üchün kelgen hediyeler, yardemler we ulargha atiwétilgen mal mülükler ular balaghetke yétip eqil idrakqa ige bolghan'gha qeder yaxshi muhapizet qilinip saqlinidu. Kéyinmu ularning ruxsitisiz qollinilmaydu. Balilargha güzel isimlarni qoyush kére k. Balilarni oqutush we yaxshi terbiyilesh ata

anilarning üstidiki muhim perzlerning biri. Balilarni 10 yashqa kirgen'ge qeder urushqa bolmaydu. Balilarning öylük uchaqliq bolghan'gha qeder barliq chiqimliri atisining üstige yüklinidu. Kichik balilarni meishetning térikchiliklirige shérik qiliwélishqa bolmaydu. Balilargha ziyankeshlik qilinmaydu. Balilar üchün beddua qilinmaydu. Balilar arisida adaletlik bolush kérek, birini dep bashqilirini renjitishke bolmaydu.

2) ayallar hoquqi. Mundin 14 esir burun dunya tarixida birinchi qétim ayallarningmu erlerge oxshash hör we hörmetlik insan ikenliki, ularning erlerge oxshash heq hoquqqa ige ikenliki élan qilindi. Téxi miladiyening 1700 - yilliri fransiyide ayallarning insan ikenliki yaki bashqa bir jins ikenliki toghruluq jiddiy talash tartishlar bolup ötken iken. 6 - esirning sharaitida ayallar dunyaning qandaqla yéride bolmisun, qul ornida körületti. Yehudiy dinida ayallar sheytanlarning bir türi dep qaralghan bolsa, buddizmda ayallar jin, dep qarilatti. Hindiylarning dinida bolsa, waba, késellik we bashqimu bextsizlikler ayallarning sewebidin bolidu, dep qarilatti. Hindiylar éri ölgen ayalni térik turghuzup éri bilen birge köydüretti. Hazirmu bu adet ularning qismen mezhebliride hököm sürmekte. Peqet, islam dini barliqqa kelgendin kéyin, quranning ijtimaiy ishlar qanunida, ayallarning heq hoquqliri belgilinip, ularning shan sheripi kötürüldi. Shu waqitlarning sharaitida dunyaning hemmila yéride, xususen ereb yérim arilida ayallar miras ornida qollinilatti. Ularning ata anisi qaldurghan mal mülüklerdin miras élish hoquqi yoq édi. Emma islam dini kelgendin kéyin, ulargha munu hoquqlarni belgilidi: ayallarning miras élish we özining mal mülüklirini érining ruxsitisiz, xalighiniche teserrup qilish hoquqi bar. Erning iqtisadiy sharaiti yéterlik bolsa ayaligha xizmetchi tutup bergini yaxshi. Ayallar qandaqla sharaitta bolmisun, ularning oqush, öginish erkinliki bar. Ayallarning erlerge oxshash özi xalighan birsi bilen turmush qurush, eger bextlik bolalmighan halette yéterlik özür bilen ajrishish hoquqi bar. Ayallarni urup, tillashqa we xorlashqa bolmaydu. Ayallar tughushni xalisa, ularni tughushtin meni qilishqa bolmaydu. Ayallarni pul tépishqa zorlashqa bolmaydu. Ayallar ailining éhtiyajlirini qamdashqa zorlanmaydu.

Quran kerimning gheyblerdin xewer bérishtiki möjizisi

quran kerimning gheyblerdin xewer bérishtiki möjizisining beziliri töwendikiche:

1) dunyaning shu waqittiki ikki chong impiratorliri bolghan rimliqlar bilen iranliqlar otturisida qattiq urush bolup, iranliqlar rimliqlarni yenggendin kéyin, ereb mushrikliri musulmanlarning aqiwitiningmu rimliqlargha oxshash meghlubiyet bolidighanliqini sözleshke bashlaydu. Bu ehwal musulmanlarni ghemkin qilidu. Chünki iranliqlar ereblerge oxshash buddist, rimliqlar samawiy din'gha étiqad qilidighan xristanlar idi. Bu waqitta quran rimliqlarning kéyinki ghelibisidin xewer bérip:

[الم (1) غُلِبَتِ الرُّومُ (2) فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُم مِّن بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ (3) فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِن قَبْلُ وَمِن بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ (4)]

" rimliqlar yéqin bir jayd a pelestinde yéngildi. Ular yéngilgendin kéyin bir qanche yil ichide yéngidu. Ilgiri we kéyin hemme ish allahning bashqurishididur, bu künde möminler allahning bergen yardimi bilen xushal bolidu. Allah xalighan kishige yardem béridu. " [süre rum 1 - 4] dégen we aridin toluq 7 yil ötkendin

kéyin rimliqlar iranliqlarni yenggen.

2)mushrik erebler bilen yehudiylar muhemmed eleyhissalamni yoq qilish üchün türlük charilirini qollinidu, köp qétim süyqestlerni pilanlaydu. Shu waqitta quran muhemmed eleyhissalamgha düshmenlirining ziyan yetküzelmeydighanliqini élan qilip:

[يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ (67)]

"i peyghember! Perwerdigaring teripidin sanga chüshürülgen ehkamlarning hemmisini yetküzgin, eger toluq yetküzmiseng allah tapshurghan wezipini ada qilmighan bolisen. Allah séni kishilerning ziyankeshlikidin saqlaydu. " [süre maide - 67] déyish arqiliq allahning muhemmed eleyhissalamni qoghdaydighanliqini wede qilidu.

3)muhemmed eleyhissalam bilen sahabiliri mekkini mushriklerning changgilidin azat qilishni tolimu azru qilatti. Quran ulargha xushxewer bérip:

[لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَاء اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا (27)]

" i muhemmed ! Sen sahabiliring allah xalisa düshmendin xatirjem bolghan halda, beziliringlar bashliringlarni chüshürgen we beziliringlar qirqighan halda qorqmay choqum mesjidi heremge kirisiler. " [süre petih - 27] dégen we aridin uzun ötmeyla islam qoshuni mekkini tinchliq bilen azat qilghan.

4) allah quranni özi saqlaydighanliqigha wede qilip: " quranni biz chüshürduq, biz uni choqum qoghdaymiz" dégenidi. Quranning dunyagha kelginige 14 esir ötken bolsimu, quran hazirghiche birer herp chaghliq özgertilmestin, shu waqittiki haliti boyiche dawam qilip kelgenliki quranning heqiqeten allahning sözi ikenlikini ispatlaydu. Quranning mundin bashqa gheybtin bergen we emeliyette meydan'gha chiqqan xewerliri intayin köptur.

Muhemmed eleyhissalamning möjizisi quran bolghanliqining sewebi

möjiziler ezeldin her bir dewrning we jemiyetning sharaitigha qarap, shu waqittiki eng tereqqi qilghan nersining jinsidin bolup, uni bésip chüshidighan alahide perqliq üstünliki bilen kelgen. Mana bu, allahning peyghemberlerge möjize ata qilishtiki prinsipidur. Eger bundaq bolmighanda möjize ewetishning héchbir ehmiyiti bolmaytti. Chünki bir penni bilmigen xelqqe bashqa bir pen bilen duél élan qilghanning ehmiyiti bolmaydu. Belki duél ularning tereqqi qilip eng uchigha chiqqan nersisining jinsidin bolghandila uning qimmiti otturigha chiqidu. Mesilen: pirewnning zamanida séhirgerlik intayin zor derijide tereqqi qilghanliqtin, allah shu zamanning teqezzasigha maslashturghan halda, musa eleyhissalamgha pütün séhirlerni berbat qilip, séhirgerlerni mat qilidighan möjize ata qilghan. Isa eleyhissalamning dewri tibbiy jehette zor ashqan bir dewr bolghanliqtin, allah isa eleyhissalamgha shu dewrning eng usta doxturlirimu saqaytalmighan aq késelni, tughma korni saqaytidighan allahning izni bilen ölüklernimu tirildüridighan möjizini ata qilghan. Emma hezriti muhemmed eleyhissalamning zamanigha kelgende, ereblerde edebiyat, shéiriyet nahayiti zor derijide tereqqi qilghanidi. Erebler chong kichik hemmisi birdek shéir xumar xelq

édi. Ereblerning shéiriyetke bunchilik zor ehmiyet bérishidiki seweblerning biri: bir tereptin, ular qumluq sehralar we yaylaqlarda hayat kechüridighan xelq bolghachqa, tebetning herxil menziriliri ularni tepekkur qilishqa we ghezellerni éytishqa ündeytti. Yene bir tereptin, ereblerde omumiy birlik bolmastin, ular qebililerge bölünüp, her bir qebile özining artuqchiliqlirini shéir we ghezeller arqiliq ipadilep pexirlinish we shéir bilen reqiblirini söküsh, hetta bu sewebtin bir birige qarshi chong urushlarni bashlitish qatarliq muddalar bilen ömür süretti. Shunga ular balaghetlik, bediiy shéirlargha we talantliq shairlargha zor éhtiyajliq édi. Qisqisi, ular shéir bilen kötüriletti, yene shéir bilen chüshetti. Bezi bediiy shé irlirini kebike ésish bilen pexirlinetti. Shundaq bir weziyette, quran kerim özining parlaq nuri bilen pütün iqlimlarni yorutqan, balaghet, pasahet jehettiki bediiylikte eng üstünlükni igiligen halda, allah teripidin hezriti muhemmed eleyhissalamgha chüshürülishi bilen ereblerning özlirini ereb (tili rawan) bashqa milletlerni ejem (tilsiz) dep meghrurlan'ghan ataghliq edibliri bilen talantliq shairlirini sehnidin chüshürdi. Bu eyni waqitta quran kerimning jimi ereblerge duél élan qilishi édi. Ular quranning aldida xuddi chüsh waqtida quyashqa tikilip qarighan kishining közi xireliship qalghinidek, eqilliri xireliship barche maharetlirini pütünley yoqatqan halda ganggirap qaldi.

Quran kerim pütün insaniyetke duél élan qilidu

quran kerim jimi ereblerge duél élan qilghinidek, pütün insaniyetke duél élan qilghanidi. Quran bu xususta nurghunlighan ishlarning bolidighanliqidin xewer bergen we bu ishlar emeliyette otturigha chiqqan. Mesilen: quran kerim rimliqlar bilen iranliqlar otturisida qayta urush chiqidighanliqi we rimliqlarning yéngidighanliqidin aldin xewer bergende, musulmanlar" heq we rast" dep testiq qilishti, ereb, ejem buddistliri we ularning yandashliri bolsa bu yalghan gep, körimiz qéni. Qaysimizning kütkini " emelge ashidiken" déyishti we ikki pirqe bu kélechektiki urushni intizar bilen kütti. Aridin toluq 7 yil ötkendin kéyin, rimliqlar xuddi quranning aldinala xewer berginidek iranliqlarni yengdi. Eger ehwal quran kerim xewer bergendek bolmastin uning eksiche bolup rimliqlar yéngilgen bolsa yaki urush yüz bermigen bolsa néme bolmaqchi édi? Sheksizki, ereblerning muhemmed eleyhissalamni ” yalghandin peyghemberlik dewasi qilghan, shunga uning gepliri yalghan chiqti “ dep töhmet qilishi üchün yéterlik shert – sharait hazarlan'ghan bolatti. Islam dinining asasiy desturi we muhemmed eleyhissalamning rastliqini ispatlaydighan quran kerim yalghan'gha chiqirilghandin kéyin, bu yéngi din ejelge yoluqqan bolatti. Emma xewer bergüchi allah taala édi. Muhemmed eleyhissalam emes. 7 yildin kéyin bolidighan soqushning netijisidin xewer bérish muhemmed eleyhissalamningla emes, hetta herbiy ishlar istragiyisi saheside etrapliq yétishken herbiy qomandanlarningmu qolidin kelmeydighan ish idi. Peyghemberlerge bérilgen möjiziler tebet qanuniyetlirini bösüp ötidighan xariqi adet ishlar édi. Mesilen: ibrahim eleyhissalam butlargha choqunidighan bir qewmge ewetilgen peyghember édi. Shunga ular ibrahim eleyhissalamni köydürüp jazalimaqchi bolghinida, uni ilahlirining aldigha élip kelgen. Ularning étiqadi boyiche bolghanda, ularning ilahliri özlirige haqaret qilghan ibrahim eleyhissalamni jazalishi we uningdin intiqam élishi kérek édi. Lékin ibrahim eleyhissalam otqa tashlan'ghinida, ot özining köydürüsh xususiyitini yoqatti, ularning ilahliri ibrahim eleyhissalamdin intiqam alalmighanliqtin ularni mat qilip qoydi. Shu éniqki, ibrahim

eleyhissalamning möjizisi ottin qutulup aman qélish emes, belki otning köydürüsh qanuniyitini békar qilish arqiliq saxta ilahlarning jazalashtin ajiz ikenlikini ispatlash édi. Eger allah taala ibrahim eleyhissalamni ottin qutquzushnila meqset qilghan bolsa édi, qewmi uni xuddi isa eleyhissalam bilen muhemmed eleyhissalamni süyqestchi qewmler tutalmighandek tutalmighan yaki yamghur yéghip ot öchüp qalghan sewebler bilenmu uni qutquzalaytti. Eger ibrahim eleyhissalam qéchip qutulghan yaki yamghur yéghip ot öchüp qalghan bolsa édi, qewmi " eger biz ibrahimni tutalighan bolsaq, elwette ilahlirimiz uningdin intiqam alghan we ot öchüp qalmighan bolsa, elwette köydürülgen bolatti" dep körenglishi mumkin édi. Emma yalqunlap turghan ot döwisi uninggha tashlan'ghan ibrahim eleyhissalamni köydürelmidi, ular guman qilghan ilahlar uni jazaliyalmidi. Netijide, ular " ilahlirimiz " dep choqun'ghan butlarning birawgha payda yaki ziyan yetküzelmeydighan hetta özlirinimu ziyan – zexmetlerdin qoghdiyalmaydighan heykeller ikenliki öz közliri bilen kördi. Musa eleyhissalam allah taalaning " hasang bilen déngizgha ur " dégen emrige asasen, hasisi bilen uriwidi, déngiz süyi xuddi ikki chong taghdek ikki terepke ayrilip, otturidin yol hasil boldi. Suning bundaq bolishi uning qanuniyitige zit bir ish. Lékin möjize uni shundaq qilalidi. Bu musa eleyhissalamning xasiyetlik hasisining karamiti emes, belki u arqida pirewn qoshunliri, aldida payansiz déngiz ikkisining otturisida qélip, qutulushning insaniy chariliri pütünley tügigen bir waqitta, qutulushtin toluq ümidwarliq bilen ishning charisini allah taalagha tapshurghanidi. Shunga uning qewmi "biz emdi tügeshtuq " dégende, u " yaq ! Allah méning bilen billidur. U méni nijatliqqa yétekleydu " dégen sözni toluq ishench we xatirjemlik bilen éytish arqiliq qutulush ishining insaniy seweblerdin allah taalaning qudritige yötkelgenlikini jakarlighan édi.

Quran kerimning ilgiriki samawiy kitablardin artuqchiliqi

quran kerimning ilgiriki samawiy kitablardin artoqchiliqi köptur, emma biz bu yerde quranning 7 alahidilikinila bayan qilsaq shu yéterlik dep oylaymiz. Ular töwendikiche:

1 - quran kerimdin bashqa samawiy kitablarning hemmisi insanlar teripidin dégüdek özgertilish we bormilnishlargha uchrighan. Netijide, ularning allahtin chüshürülgen esli yoqalghan. Mesilen: yehudiylar tewratni, xiristanlar injilni özgertiwetken.

Allah teripidin musa eleyhissalamgha bérilgen esli tewrat bilen iysa eleyhissalamgha bérilgen esli injil özgertilish we bormilinish arqiliq öz eslini yuqatqan we kéyinche yer yüzidin tamamen yoqalghandin kéyin, hazirqi yehudiylarning qolidiki tewrat musa eleyhissalamning wapatidin 750 yil kéyin, miladiyedin burunqi 622 - yili ezra isimlik bir kahin teripidin yézip chiqilghanliqi melum. Hazirqi xristanlarning qolidiki "luqa injili", " markus injili", "metta injili" we "yuhenna injili" dep atilidighan töt injil kishiler teripidin yézip chiqilghan 70 tin köprek injildin tallinip chiqilghan injllardur. Emma quran kerim bolsa, oni allah herqandaq özgertish we buzulushlardin saqlap qalghan. Bu sewebtin quran kerim 14 esirdin béri héchqandaq özgertish we kem - ziyade qilishlargha uchrimighan halda, bir xil nusxida dawam qilip kelmekte. Chünki allah uni saqlashqa we özi qiyametkiche muhapizet qilishqa wede qilghan:

[إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (9)]

"quranni heqiqeten biz nazil qilduq we chuqum oni qoghdaymiz" [hijr sürisi 9 - ayet].

Islam dinining heq ikenlikini ispatlashqa héchqandaq delil - pakitlar bolmighan teqdirdimu, quran kerimning 14 esirdin béri birer herpke chaghliq özgertilmestin birxil dawam qilip kelgenliki we allahning wedisning emelge ashqanliqi dinimizning heqliqige eng küchlük we yéterlik delildur. Chünki tarixtin béri qurandin bashqa birer kitabning shunchilik esirler dawamida özgermey kelgini yoq. Üchinchi xelipe hezriti osman dewride "kuttabulwehyi" teripidin 7 nusxigha köchürülgen quran nusxisining bir nusxisi hazirmu istanbul " topqapi saray muziyi" de, yene bir nusxisi tashkent " jumhuriyet muziyi" da saqlanmaqta. Quranning qalghan besh nusxisi musulmanlarning béshigha kelgen türlük balayi - apetler seweblik yoqilip ketkenliki melum. Mezkur ikki nusxa quran bir - biridin qilche perqlenmiginidek, hazir dunyaning her qaysi jaylirida keng tarqiliwatqan quran nusxilirining öz eynisidur.

2 - quran kerim - samawiy kitablarning eng axirqisi bolup, u, ilgiriki samawiy kitablarning eslisini étirap qilghuchi we mezkur kitablardiki ilahiy telimatlar we sheret hökümlirining özgertilmey qalghanlirini küchke ige qilghuchi hem tesdiq qilghuchidur.

[وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ (48)]

"i muhemmed! Biz sanga özidin ilgiriki samawiy kitablarni étirap qilghuchi we ulargha shahid bolghuchi heq kitab quranni chüshürduq " [maide sürisi 48 - ayetning birqismi].

3 - quran kerim héchqandaq bir ilmiy heqiqetke zit kelmeydu. Belki uning bilen tamamen maslishidu. Zamanimizda meydan'gha kelgen ilmiy heqiqetler buni ispatlimaqta.

4 - quran kerim - muhemmed eleyhissalamning birdinbir daimliq möjizisidur.

5 - quran kerimning hökümliri ta qiyametkiche dawam qilidu we qetiy özgertilmeydu.

6 - quran kerim - oqush we yadlashqa tolimu ungay kitabtur. U, tilgha éghir söz- kelimilerdin elwette xaliydur.

7 - quran kerim - uning ehkamliri bilen emel qilinidighan, tilawiti bilen ibadet qilinidighan alahide bir desturdur.

Quran kerimning edebi möjizisidin bashqimu, ilmiy we kishilerni özige tartishtek séhriy möjizisi bardur.

Quran kerimning kishilerni özige tartishtiki séhri küchige qedimdin ta hazirghiche héchkim inkar qilalighan emes. Bulupmu quran kerim muhemmed eleyhissalamgha chüshken waqittiki erebler ereb tilining bediiy uslublirigha pewquladde mahir bolghanliqi seweblik ular quran kerimning bediiylikini nahayiti yaxshi chüshinetti. Shunga quran kerimni birer qétim anglighan adem uning allah kalami ikenlikige iman éytishqa mejbur bolup qalghanliqini sézetti. Bu sewebtin ereb kuffarlirining kattibashliri öz tewelirini quranni anglashtin tosatti. Allah taala buheqte mundaq deydu:

[وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ (26)]

"kapirlar , bu quran'gha qulaq salmanglar, uni élishturiwétinglar, siler ghelibe qilishinglar mumkin, deydu" [fussilet sürisi 26- ayet]. Kuffar erebler quran

kerimning kishilerge tonushluq birer uslub bilen emes, belki allahqa xas ilahiy uslub bilen kelgenliki seweblik, özlirining ataghliq edib we talantliq shairlirini ishqa sélipmu quran sürilirige oxshaydighan birer sürini otturigha chiqirip quran'gha taqabil turalmighandin kéyin, ular tewelirige chong yighin chaqirip, yighinda hemme birdek quran kerimni séhir déyishke ittipaqlishidu. Qureysh kuffarlirining mushawiri welid ibni mughire heqqide allah taala mundaq deydu:

[ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ (23) فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ (24) إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ (25)]

"andin imandin yüz öridi (peyghemberge egishishtin) tekebburluq qilip bash tartti, bu allah sözi emes, peqet üginilgen séhirdur, bu peqet insan sözidur dédi" [muddesir sürisi 23 - 25 - ayetler].

Démek, öz waqtidiki pütün erebler quran kerimning séhri küchige qayil bolghan. Nurghunliri uni bir yaki ikki qétim anglash bilen musulman bolghan. Hetta musulman bolushtin ilgiri peyghember eleyhissalamgha eng qattiq düshmenlik körsetken we tash yürek dep atalghan ömer ibni xettabmu singlisidin quran kerimning tilawitini anglap qalghandin kéyin, köngli birdinla yumshap ketken we shu haman iman éytip musulman bolghan. Emma heqiqet xuddi kündüzdiki quyashtek roshen körinip tursimu, özlirining tekebburliqi seweblik imandin yüz örügenlermu az bolmighan. Allah taala ular toghriliq mundaq deydu:

[وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ (14)]

"ular u ayetlerni ichide étirap qildi, lékin ular uni zulum we tekebburluq qilish yüzisidin inkar qildi. Buzghunchilarning aqiwitining qandaq bolidighanliqigha qarighin " [neml sürisi 14- ayet].

Quran kerimning burunqi peyghemberlerning möjiziliridin alahidiliki

peyghemberlerge bérilgen möjiziler xaraktér jehette oxshash bolmighandek, qimmet jehettimu oxshash bolmighan. Mesilen: muhemmed eleyhissalamdin bashqa pütün peyghemberlerning möjiziliri hissiy möjizilerdin bolup, shu waqitta uni körgenler qayil bolup ishinidighan, uni körmigen kéyinkiler üchün tarix yaki qisse ornida bolup qalghanliqtin, xalighanlar ishinip, xalighanlar ishenmeydighan ishlardur. Emma muhemmed eleyhissalamning möjizisi bolghan quran kerim zamanlarning ötishi bilen küchini yoqatmaydighan menggülük eqliy möjizidur. Quran kerim hemmila yerde bar. Uni herkim ” mana bu muhemmed eleyhissalamning möjizisi“ dep körsitip béreleydu. Burunqi peyghemberlerning möjizilirige nezer salghinimizda, ularning allah taalaning shu waqitta royapqa chiqarghan ishliri ikenlikini, quran kerimning allah taalaning süpetliridin bir süpet ikenlikini bayqaymiz. Ish – heriket bir yaki bir qanche qétim tekrarlinip axirlishidu. Bu xuddi ot ibrahim eleyhissalam tashlan'ghan waqitta uni köydürmigen bolsimu, kéyin yene özining esli xususiyitige qaytqanliqi bilen musa eleyhissalam ötkende yérilghan déngiz süyining kéyin yene esli xususiyitige qaytqinigha oxshash. Emma süpet uning igisi dawam qilghan muddetkiche uning bilen hemishe birge dawam qilidu. Bu xuddi allah taalaning kalam süpitining uning bilen menggüge dawam qilghinigha oxshash.

Quran kerimning burunqi peyghemberlerning möjiziliridin perqilinip turidighan yene bir teripi shuki, her qandaq bir peyghemberning möjizisi ayrim we desturi ayrim édi. Mesilen: musa eleyhissalamning möjizisi hasa bolsa, desturi tewrat édi. Isa eleyhissalamning möjizisi méditsina bolsa, desturi injil édi. Emma

muhemmed eleyhissalamning möjizisi uning desturining özidur. Bu quran kerimdin ibaret ulugh desturning möjize bilen qoghdilip menggüge dawam qilishi we möjizining desturda hemishe bolishi üchün édi. Buningdin melumki, burunqi peyghemberlerning kitabliri shu peyghemberlerning ummetlirige amanet qilin'ghan we ular kitablirini ching saqlashqa emr qilin'ghan. Emma quran kerimni saqlash, uni özgertish we bormilashlardin qoghdash ishini allah taala öz üstige alghan. "quranni heqiqeten biz chüshürduq we choqum uni qoghdaymiz. " néme üchün? Chünki:

birinchidin, quran kerim ta qiyametkiche menggülük janliq möjizidur. U möjize bolghan iken, uning tékstliri öz pétiche dawam qilishi kérek. Undaq bolmighanda uning möjiziliki yoqalghan bolidu.

Ikkinchidin, allah taala bendilirining burunqi samawiy kitablarni qoghdashtiki ajizliqlirini tejribe qilip kördi. Ular muqeddes kitablirining bezisini unutti, bezisini bormilidi, bezisini xelqtin yoshurdi. Shundaq qilip bu amanetlerge xiyanet qildi. Shu sewebtin allah taala quran kerimdin ibaret eng axirqi we menggülük desturni qoghdash ishini öz üstige alghan.

Gheyriy dindiki hazirqi zaman alimlirining quran'gha bergen bahaliri

gheyriy dindiki hazirqi zaman hersahe alimliridin nurghun kishiler rastchil meydanda turup quran kerim heqqide tetqiqat élip barghandin kéyin, ular quran kerim toghriliq chüshen'genlirini dadil otturigha qoyghan. Quran kerimning möjizisi toghriliq gheyriy dindiki alimlarning medhiyilirige héchbir hajet bolmisimu, oqurmenlerning paydilinishi üchün töwende gherblik bezi sherqshunaslarning quran kerim toghriliq éytqanliridin bir qanchini neqil keltürüp ötüshni xalaymiz.

1 - sherqshunas sél mundaq deydu: " quranning uslubi tolimu ésil we üstündurki, u özining qaltis uslubi we tilawiti bilen uninggha iman éytqan we uninggha iman éytmay qarshi septe turghan xiristanlarning zéhnilirini özige jelb qiliwalmaqta"

2 - fransiyilik sherqshunas muris mundaq deydu: " quran - ilahiy hékmet insanlar üchün shundaq dunyagha keltürgen eng ewzel kitabtur. Uning heq ikenlikide shek yoq."

3 - sherqshunas léyon mundaq deydu: " quran dunyagha kelginige 14 esir ötti. Emma uning uslubidiki üstünliki xuddi u deslep dunyagha kelgen waqittikidek dawam qilmaqta, uningdiki héch nerse özgergini yoq"

4 - muris bukay mundaq dep yazidu: "..... Yuqiriqi bayanlar muhemmed quranning aptori dégüchiler otturigha qoyghan xilmu xil perezlerning put térep turalmaydighanliqini toluq ispatlaydu. Xet tonumaydighan bir adem qandaqlarche edebiyat saheside, pütkül ereb edebiyati tarixida eng muhim orunda turidighan yazghuchi bolup qalsun? Uning penni heqiqetlerni qilchimu xatalashmastin shundaq toghra sherhlep bérelishi mumkinmu? Shu dewrdiki bashqa herqandaq kishi mushundaq qilalighanmu?

Quranni zamaniwi bilimlerge asaslinip sap obiktip qanuniyet boyiche tehlil qilghinimizdimu, uningdiki mezmunlar bilen hazirqi zaman penni bilimlerning shunche birdek ikenlikini bayqaymiz. Bu bizni shundaq tonushqa ige qiliduki, muhemmed yashighan dewrdiki bilim ehwalini nezerge alghanda, u dewrdiki kishilerning mushundaq bir eserni yézip chiqalishi mumkin emes. Eger mesilige

mushundaq qaralsa, quran'gha intayin alahide bir baha bergili bolidu. Belki adil puzitsiye tutidighan ilim - pen xadimlirimu peqet matériyalistik analizghila tayinip bu hadisini chüshendürüsh mumkin emeslikige iqrar bolmay turalmaydu" [muris bukay "injil, quran we pen" dégen kitabining 125 - bétidin]

5 - p.t. Xuis mundaq deydu: " quranni adem qanche köp oqusimu uningdin zirikmeydu. Her bir qétim uni oqughanda, deslep temsizdek bilinsimu, lékin uzun ötmeyla ademni pütünley özige jelb qiliwalidu. Uningda kishini heyran qalduridighan ajayib mezmunlar bolup, ademning qelbide uninggha qarita hürmet tuyghusi peyda qilidu. Uningdiki edebiy mezmunlar, meqsetler bir - birige oxshimaydu. Keskin, heywetlik jaylirimu we sürlük jaylirimu bar. Qisqisi uning tentenilikini inkar qilish mumkin emes. . ... Shunga deymizki, bu destur kelgüsi dunyagha intayin chongqur tesir körsetküsi." [p.t. Xuisning " islamullughet" namliq esiri 526- bet].

6 - ajis. J. Apélli mundaq deydu: " men barche eqil - parasitim bilen qurandiki mol bilimler we xilmu xil wezinler üstide izdendim. Uningdiki wehiylerning öz mezmunidin bashqa qapidash hem wezinlik ibariler jehettin alghandimu, quran insaniyetning qimmetlik medeniy bayliqidiki intayin etiwarliq edebiy eser bolushqa tégishlik. Xuddi islam étiqadchisi pikitxoél éytqandek, quran bir tengdashsiz simfoniye, u kishilerni yighlitidighan hem pütünley özige tartidighan küy nawasidur. Lékin uning buxil alahidilikige burunqi terjimishunaslirimiz asasen sel qarighan. Shunga ularning terjime eserlirini eslisige sélishturghanda, terjimining ölük hem adettikidek bolup qalghanligha anche heyran bolup ketmisekmu bolidu" [ajis. J. Apélli " quranning roli" namliq eserning kirish süzidin].

Quran kerimni allah saqlimaqta

biz musulmanlarning quran kerimni qoghdash we uning körsetmilirige emel qilish ehwaligha nezer salidighan bolsaq, quran kerimning körsetmilirige emel qilish ishining zaman ötkenséri ajizlap bériwatqanliqini we uni qoghdash ishining zamanning uzirishi bilen küchiyip barghanliqini körimiz. Bu némidin dérek béridu? Shübhisizki, quran kerimni qoghdash ishining allah taalaning qolida ikenlikidin dérek béridu. Shunga quran kerimni musulmanlar arisidila emes, belki dunyaning her qaysi jaylirida musulman emes qewmler arisidimu tapqili bolghinidek, musulman bolmighanlarningmu uni qoghdap kéliwatqanliqini körimiz. Néme üchün yaponiye, italiye we bashqimu musulman bolmighan döletler quran kerimni eng ésil we süpetlik neshir qilish üchün shunche köp xirajet chiqiridu? Néme üchün gérmaniyilik musulman emes bir shexs quran kerimni hösnxet bilen bir betke yézip chiqishqa aldiraydu? Néme üchün quran kerimni neshir qilidighan musulman emes milletler özlirining muqeddes kitablirini özgetkinidek quran kerimni birer herpige chaghliq özgertelmeydu? Chünki allah taala quran kerimni shundaq qoghdashni xalaydu we ularni shundaq qildurush arqiliq quran kerimni allah taala özi qoghdap kéliwatqanliqini dellileydu. Buningdin melumki, quran kerimni qoghdap kelgenler islam dinigha emel qilghuchilar emes, belki allah taala özidur !

Quran kerim pütün insaniyet üchün möjize

quran kerim ereblergila duél élan qilish üchün kelgen möjize emes, belki u pütün alem üchün möjizidur. U zaman we makanlarning tosaqlirini bösüp tashlidi.

1) quran kerimning ötmüsh zamanlarning tosaqlirini bösüp ötkenliki.

Hezriti muhemmed eleyhissalam héch oqumighan we oqush, yézishni ögenmigen, peqetla allahning wehiysi bilen terbiyilen'gen bir zat édi. Uninggha chüshürülgen bu quranda, uningdin burun ötkenlerning ilgiriki peyghemberler bilen ularning qewmlirining ish izliri, hetta tarix yüzidin héch izi qalmighan milletlerningmu kechurmishliri, étiqadliri we aqiwetler tepsiliy bayan qilin'ghan. Yuqiriqilarning qissilirining bezisini bir ömür izden'gen tarixshunashlardin mingdin biri biletti yaki bilmeytti. Peyghember eleyhissalam bu qissilerni quranning hikaye qilishi boyiche bayan qilip bergendin kéyin, mezkur qissiler ehli kitab yehudiy, xiristan ellamilirining qolidiki samawiy kitablarning we shu zamanlardiki meshhur tarixchilarning hikaye qilghanlirining eynisi bolup chiqqan. Shu sewebtinmu eyni zamanlarda islam dinigha kirgen ehli kitab alimliri we bashqa ilim ehliliri köp bolghan.

Quran kerimning muhemmed eleyhissalamgha xitab qilip bir qanche orunda bayan qilghan "sen ularning yénida yoq iding" dégen ayetliri quran kerimning ötken zamanlarning tosaqlirini bösüp ötüshtek ulugh möjizisini ispatlashqa yéterliktur.

[ذَلِكَ مِنْ أَنبَاء الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيكَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُون أَقْلاَمَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ (**44**)]

"i muhemmed ! Bu sanga wehi qiliwatqinimiz gheyib xewerliridindur. Meryemni ularning qaysisi terbiysige élish mesiliside chek tashlash yüzisidin qelemlirini sugha tashlighan chaghda, sen ularning yénda yoq iding, meryemning kimning terbiyside bolushini öz ara jangjal qilishqanlirida sen ularning yénida yoq iding. " [süre al imran - 44]

[وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَى مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ (**44**)]

" i muhemmed! Biz gherbiy taghning bir teripide musagha wehi nazil qilghinimizda sen yoq iding, buni öz közüng bilenmu körmigen iding. " [süre qeses - 44]

2) quran kerimning makan tosaqlirini bösüp tashlishi. Quran kerim kishilerning islam dini bilen muhemmed eleyhissalam tughruluq öz – özige mexpi éytqanliridin xewer bérishtin tashqiri, kishilerning köngüllirige kechürgenliridinmu tepsli we éniq xewer bergen.

[أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاؤُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمَصِيرُ (**8**)]

" pichirlishishtin meni qilin'ghan, andin meni qilin'ghan nersige qaytqan kishilerni körmidingmu? Ular gunah bilen, zulum bilen we peyghemberge qarshi turush bilen pichirlishidu, ular séning yéninggha kelgende, allah sanga salam qilishta qollanmighan sözler bilen salam qilidu, ular öz ichide: "allah némishqa bu sözimiz bilen bizni jazalimaydu!" deydu, dozax ulargha kupayidur, ular dozaxqa kiridu, dozax némidégen yaman jay! "[mujadile - 8]

quran kerim bu ayette, ereb mushriklirining muhemmed eleyhissalamgha qarshi ichide öz – özige sözligenliridin xewer bergen. Eger ular shundaq sözlimigen bolsa, elwette bu ayetke qarshi chiqip muhemmed eleyhissalamgha ”

ey muhemmed ! Biz undaq oylighan emes, sen yalghanchisen “ dep uning sözini yalghan'gha chiqarghan bolatti. Emma ular özlirining ichki rezilliklirini pash qilghan bu quran kerim ayiti aldida lam, jim déyelmidi. Bu quran kerimning kishiler könglide bolup ötkenlerdin xewer bérishi bolup, kishiler téxi könglige kechürmigen we choqum keltüridighan ishlardinmu xewer bérish arqiliq özining möjizisini namayan qilghan.

[سَيَقُولُ السُّفَهَاء مِنَ النَّاسِ مَا وَلاَّهُمْ عَن قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُواْ عَلَيْهَا قُل لِّلّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَن يَشَاء إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ (**142**)]

" bezi exmeq kishiler: ” ularni yeni peyghember eleyhissalam bilen möminlerni qarap kéliwatqan qiblisidin yeni beytulmuqeddestin néme yüz örügüzgendu?. “ deydu. " [süre beqer - 142]

bu ayet, qible beytulmuqeddestin kebige özgertilishtin burun chüshken bolup, yéqin kélechekte emelge ashidighan bu chong özgirishke kishilerning tutidighan mewqesi toghruluq aldinala xewer bergen. Kebe özgergendin kéyin, ular rastinla shundaq déyishken.

[يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُل لاَّ تَعْتَذِرُواْ لَن نُّؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (**94**)]

"ular yeni munapiqlarning yénigha qaytip barghininglarda, ular silerning ularni eyiblimeslikinglar üchün yalghan özriler bayan qilip, allah bilen qesem qilidu, ulardin yüz örünglar yeni ular bilen sözleshmenglar we salamlashmanglar, ular heqiqeten nijistur, qilmishlirining jazasi üchün ularning baridighan jayi jehennemdur. " [süre tewbe - 94]

bu ayet, jihadtin qéchip ayrilip qalghan munapiqlarning musulmanlar jihadtin qaytip kelgende, ularning aldigha chiqip yalghandin özürlerni oydurup qesem qilidighanliqidin xewer bergen.

3) quran kerimning kélechek tosaqlirini bösüp tashlishi.

[سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ (**45**)]

"mushriklar topi meghlup qilinidu, arqigha qarap qachidu. " [süre qemer - 45]

bu ayet mekkide musulmanlar san we küch jehette intayin azliqni teshkil qilidighan bir waqitta chüshken. Hetta ömer ibni xettab reziyellahu enhu bu ayet chüshkende "qaysi top u bizdin meghlub bolidighan. Biz özimizni qoghdashtinmu ajiz kéliwatqan tursaq. " dégen. Quran kerim bu ayet arqiliq bir qanche yil kéyin emelge ashidighan bir heqiqettin xewer bergen.

Quran kerim peyghember eleyhissalamgha jéni bilen düshmenlik körsetken taghisi ebu lehebning kapir péti ölidighanliqidin xewer béridu.

[تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ (**1**) مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ (**2**) سَيَصْلَى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ (**3**) وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ (**4**) فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ (**5**)]

"ebu lehebning ikki qoli qurup ketsun! Emelde qurup ketti. Uninggha mal mülki we érishken nersiliri esqatmidi. U lawuldap turghan otqa yeni dozaxqa kiridu. Uning otun toshughuchi yeni suxenchi xotunimu lawuldap turghan otqa kiridu. Uning boynida mehkem éshilgen arghamcha bolidu. " [süre mesed]

muhemmed eleyhissalamni yewatsimu derdi chiqmaydighan esheddiy düshminige aylan'ghan ebu leheb muhemmed eleyhissalamning dinini tosush üchün türlük chare – tedbir we hiyle – mikirlerni ishlitishning ornigha, xalayiqning aldigha chiqip: méni muhemmed ” musulman bolmay kapir péti ölidu we dozaxqa kiridu “ dédi, guwah bolunglarki, men musulman boldum, netijide dozaxqa kirmeydighan boldum, dep yalghandin bolsimu özining musulman bolghanliqini élan qilghan bolsa édi, muhemmed eleyhissalamni yalghanchi dep töhmet qilishqa we islam dinini tüp asasidin örüp tashlashqa qadir édi. Lékin allah taala uninggha shuni pilanlighudek eqil bermidi. Netijide xuddi quran kerim xewer bergendek kapir péti öldi. Mundin bashqa quran kerimde shundaq ajayib ishlarning meydan'gha kélidighanliqidin xewer bérilgenki, quran kerim chüshken zamanlarda biraw bu ishlar toghruluq éghiz achsa u choqum sarang dep éyblen'gen bolatti. Emma zamanlarning ötüshi bilen burunqilarning eqli yetmigen bu ishlarning beziliri ilim –pen tereqqi qilghan we eqillar yétilgen bu dewrde meydan'gha kelmekte. Bu ta qiyametkiche shundaq dawam qilidu. Démek quran kerim payansiz bir okyan. Quran kerim toghruluq qanchilik yazsaqmu azliq qilidu we kupaye qilmaydu.

Yettinchi bap. Quranning qissiliri

seweb we netijilerge munasiwetlik hadisilerge qulaq tizla borilidu. Buning arisigha ötmüshke alaqidar xewerlerning ibret sehniliri kirgen chaghdiki, ularni bilish, tunush istiki, ibretlerning nepislerge orunlishishigha kapaletlik qilidighan eng küchlük amillarning biri. Misalsiz, qissisiz xitab qilish sheklidiki wez- nesihetning dairisini eqil bir yerge yighalmaydu we uningda sözlen'gen hemme nersini chüshinip kitelmeydu. Eger u xitabni, wez- nesihet, nishanlirini körsitip biridighan ral hayatta yüz bergen bir weqeni, yeni qissini misalgha élip chüshendürgen chaghda, insan uni anglash arqiliq huzurlinidu, qizghinliq weyaki qayghurush bilen uninggha qulaq sélip anglaydu. Uningdiki ibret we nesihetlerdin tesirlinidu. Dewrimizde qisse, hékaye edebiyati til we edebiyat penlirining alahide birsige aylandi. Dorust qisse yaki hékaye erebche uslubta dewrimizge eng küchlük shekilde wekillik qilidu we uni eng mukemmel shekilde quranning qisse we hékayiliri teswirleydu.

Qissining menisi

qisse: iz qoghlash, meniside. Qeses, piil tumuridur. Allah taala mundaq dégen: "ikkisi kelgen izi boyiche keynige yénishti. " [kehif sürisi, 64- ayet.] yeni, kelgen izlirini boylap arqisigha qaytti, démektur.

Musa eleyhissalamning anisining tilidin mundaq dégen" anisi musaning hemshirisige‹ uninggha egeshkin› dédi. "[qeses sürisi, 11- ayet.] yeni musaning izigha egeshkin-de, uni kimning alidighanliqigha qara, démektur. Qissiler mushuninggha oxshaydu. Allah taala mundaq dégen "shübhisizki, bu elwette rast qissidur. "[al émran sürisi, 62- ayet.] yene mundaq dégen: "ularning qissisidin eqil igiliri elwette ibret alidu. " [yusuf sürisi, 111- ayet.] qisse: weqe, xewer, ehwal we halet, meniliride kilidu.

Qurandiki qissilerning türliri

qurandiki qissiler üch türge ayrilidu:

birinchi türi, peyghemberlerning qissiliri: bu qisim, ularning qewmlirige qilghan dewetliri, allah taalaning ularni qollap, meydan'gha keltürüp bergen möjiziliri, düshmenlirining ulargha tutqan puzitsiyeliri, dewetning basquch we

tereqqiyatliri, ishen'genler we uni yalghan'gha chiqarghanlarning aqiwetlirini öz ichige alghan. Mesilen, nuh, ibrahim, musa, harun, éysa, muhemmed eleyhissalamlar we ulardin bashqa peyghemberler, elchiler (ulargha allahning salamliri bolsun) ning qissiliri bu türge kiridu.

Ikkinchi türi, ötken weqe we peyghember sanalmighan kishilerge munasiwetlik quran qissiliri: mesilen, minglarche kishining ölüm xewpi bilen yürtliridin chiqirilishi, talut we jalut, adem eleyhissalamning ikki oghli habil we qabil, es'habul kehif, zulqerneyn, qarun, es'habussebt, meryem, es'habul uxdud, piil igiliri we bashqilargha alaqidar xewer we qisilerge oxshash.

Üchinchi türi, peyghember eleyhissalamning dewride yüz bergen weqelerge munasiwetlik qissiler: mesilen, al imran sürisidiki bedr we uhud ghazatliri, tewbe sürisidiki huneyn we tebuk ghazatliri, ehzab sürisidiki ehzab ghaziti, hijret, isra we shuninggha oxshighan bashqa weqeler.

Quran qissilirining paydiliri

quran qissilirining nurghun paydiliri bolup, uning muhimlirini töwendikiche yéghinchaqlaymiz:

1 - allahning dinigha chaqirishning asaslirini éniqlash we barliq peyghemberler bilen ewetilgen sheretlerning usulliri (esli) ni bayan qilish:

[وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ (25)]

"(i muhemmed!) sendin ilgiri ewetilgen peyghemberlerning hemmisige: ‹mendin bashqa héch mebud (berheq) yoqtur, mangila ibadet qilinglar› dep wehyi qilduq. "[enbiya sürisi, 25- ayet.]

2- peyghember eleyhissalamning we ümmeti muhemmediyyening qeliblirini allahning dinida mustehkem qilish, möminlerning allah taalaning yaridimige bolghan ishenchisini küchlendürüsh, batil we uning terepdarlirini osal orun'gha chüshürüsh:

[وَكُلاًّ نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاء الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ (120)]

"könglüngni xatirjem qilish üchün, sanga peyghemberlerning qissilirini bayan qilip bérimiz, bu qissiler heqiqetni, möminler üchün wez - nesihet, ibretlerni öz ichige alghan. "[hud sürisi, 120- ayet.]

3- ötken peyghemberlerni testiqlash, ularning xatirlirini yéngilash we eser (iz) lirini ebediyleshtürüsh.

4- muhemmed eleyhissalamning esirler we nesiller boyiche, kilip ketken milletler we kishilerning ehwalliri toghrisida bergen xewerliri bilen dewitide toghra ikenlikini körsitish.

5- quranning ehli kitabqa qarshi pakit bilen mujadile qilishi, özgirish we almishishtin ilgiri kitablirida bar nersiler bilen ulargha rediye birish. Allah taalaning:

[كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلاًّ لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلاَّ مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِن قَبْلِ أَن تُنَزَّلَ التَّوْرَاةُ قُلْ فَأْتُواْ بِالتَّوْرَاةِ فَاتْلُوهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ (93)]

"tewrat nazil qilinishtin ilgiri, israil (yeni yeiqub eleyhissalam) özige haram qilghan yémeklikler (yeni tögining göshi we süti) din bashqa yémekliklerning

hemmisi israil ewladigha halal idi. (i muhemmed!ulargha) éytqinki, "eger rastchil bolsanglar, tewratni élip kélip oqup béqinglar"[al émran sürisi, 93- ayet.] dégen sözidikige oxshash.

6- qisseler edebiyatning bir türi bolup, qulaqqa yaqidu. Ibretliri nepske orunlishidu:

[قَالُواْ يَا أَبَانَا مَا لَكَ لاَ تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ *(11)]

"ularning qissisidin eqil igiliri elwette ibret alidu. " [yusuf sürisi, 11- ayet.]

qissilerning tekrarlinishi we uning hékmiti

quran kerim oxshimighan yerlerde tekrarlan'ghan bir qatar qissilerni öz ichige alidu. Bir qisse quranda bir qanche yerde zikir qilinidu. Ong bayan, tetur bayan, qisqa bayan, uzun bayan we buninggha oxishghan türlük shekillerde otturigha qoyilidu. Buning hékmetlirining beziliri monulardin ibaret:

1- quranning balaghitini eng yüksek pellide bayan qilish: bir yalghuz menani türlük shekiller arqiliq otturigha qoyush, balaghetning alahidilikliridin biri. Tekrarlan'ghan qisse, her yerde bashqisidin perqliq özgiche uslub bilen kélidu, uning qélipidin bashqa bir qélipta tökilidu. Insan uning tekrarlinishidin zérikish hés qilmaydu. Belki, bashqa yerlerde oni oqush arqiliq hasil qilalmaydighan bezi menalar uning qelbide yéngilinidu.

2- möjizilik küchi: erebler, bir xil shekilde keltürüshtin ajiz kelgen menalarni bir qanche xil shekilde keltürüsh, medhiye oqushtiki eng güzel yollarning biri.

3- qissining ibretlirini qelbke orunlashturush üchün uninggha ehmiyet birish: chünki tekrarlash tekitlesh we köngül bolgenlikni ipadileshning alametliridin biri. Musa eleyhissalamning pirewn bilen élip barghan munazirisidiki ehwal mushundaq idi. Chünki bu qisse heq bilen batil otturisidiki köreshke eng mukemmel shekilde wekillik qilidu. Buning bilen birge, gerche qisse quranda nurghun yerlerde tekrarlansimu, bir süre ichide tekrarlanmaydu.

4- qissining chüshendüridighan meqsidining perqliq bolushi: bir yerde qissning meqsetke yetken menalirining beziliri zikir qilinidu. Bezi yerde, ehwalning teqezzasi perqliq bolghanliqi üchün, bashqa menalar otturigha qoyilidu.

Qurandiki qissiler xiyal emes, heqiqettur

heqiqiy musulman, quran kerimning allahning kalami ikenlikige we uning tarixiy ralliqni közde tutmaydighan teswiri senettin pakliqigha, quran qissilirining peqet tallan'ghan kelime we yarqin uslublardin terkip tapqan güzel süretlerge toyun'ghan tarixiy ralliqlar ikenlikige ishen'gen kishidur.

Chünki quran, hemmini bilgüchi, hékmet bilen ish qilghuchi zat teripidin nazil qilin'ghan. Uning xewerliri peqet ralliqqa oyghun halda kelgen. Peziletlik kishiler yalghanni toqushtin yiraq turidu we buni insaniyet üchün eng pes rezillik, dep qaraydu. Allah taalaning quranda bayan qilghan qissiliri heqiqettur:

[نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى (13)]

"biz sanga ularning hékayisini rasti bilen éytip bérimiz. "[kehif sürisi, 13- ayet.]

[نَتْلُوا عَلَيْكَ مِن نَّبَإِ مُوسَى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ (3)]

"sanga musa we pirewn qissisini heqliq asasta oqup bérimiz. "[qeses sürsi, 3- ayet.]

shuningda shübhe yoqki, nazuk til bilen chüshendürülgen qissiler qolaqqa yaqidu, insanning rohi we qelbige asanla orunlishidu. Tuyghulargha dostane yéqinlishidu, ularni ziriktürmeydu, charchatmaydu. Eqil uning amillirini axturup, étizliridin chéchek we miwilerni toplaydu.

Qissesiz chüshendürülgen nesihet xaraktérlik dersler, zirikishni meydan'gha keltüridu. Yéngi yétishken yash köpinche bularni qoghliship bolalmaydu. Derslerning amillirini japa - musheqqette chüshinelmeydu. Shuning üchün qisse uslubida ders chüshendürüsh téximu önümlük we paydiliq bolidu.

Shundaq bir heqiqet barki, meyli ösmürlük dewridiki kichik balilar bolsun, chüshendürülgen hékayilerni anglashqa mayil kilidu, uninggha qolaq sélip déqqet bilen anglaydu, xatirisi, chüshendürülgen nersilerni yadlaydu we uni sizge eynen sözlep bireleydu. Nepsi we tebiiy bolghan bu roshen heqiqettin, maaripchilarning telim we terbiye saheliride, bolupmu telimning jewhiri we asasi sanilidighan diniy terbiyide paydilinishliri lazim.

Quranning qissiliride, peyghemberlerning terjimihalliri, ötken milletler we insanlarning xewerliri, jemiyetlerning hayatidiki allahning sünniti, ümmetlerning ehwalliridin ibaret, maaripchilarning wezipiliride uzup chiqishi üchün hemdem bolidighan bir munbet zémin bar bolup, bu ularni terbiylesh lawazimetliri bilen teminleydu. Terbiyligüchi kishi quran kerim qissilirini, telim terbiyening her qaysi basquchliri buyiche uqughuchilarning pikri sewiyisige oyghun uslubta otturigha qoyalaydu.

Ustaz seyyid qutub we ustaz essehharning "diniy hékayiler" namliq kitabliri perzentlirimizge paydiliq ozuq birishte mislisiz muweppiqiyetke érishti. Eljarimmu quran kerim qissilirini eng yüksek sewiyidiki balaghet, edebiy uslub we téren mulahiziler bilen otturigha qoyghan. Bashqilarmu toghra shekildiki bu xil roshen telim - terbiye yoligha qedem basqan bolsa, néme dégen güzel bolatti.

Sekkizinchi bap. Quran kerimdiki muiminler üchün nida ayetliri

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

allah taala quran kerimde, muiminler üchün 90 orunda nida ayiti nazil qilghan bolup bu nida ayetliri arqiliq allah taala, özining muimin bendilirige bolghan köyümchanliqni ipadilep muiminlerning bexitke irishishi üchün qilishqa tigishlik ishlarni buyrighan we dewzextin saqlinishi üchün uningdin agahlandurghan. Bu nida ayetliri töwendikilerdin ibarettur.

2. Süre , " beqer" diki nida ayetliri (11ayet)

1 - nida: söz qilishtiki edep, kapirlarning we ehli kitaplarning musulmanlarni qattiq yaman köridighanliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَقُولُواْ رَاعِنَا وَقُولُواْ انظُرْنَا وَاسْمَعُواْ وَلِلكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ*

muiminler! (peyghemberge) raina dep xitab qilmay unzurna dep xitab qilinglar (sözige) qulaq sélinglar kafirlar qattiq azabqa duchar bolidu. (süre beqer 104 - ayetler)

2 - nida: sebir qilishning, namaz oqushning peziliti toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ إِنَّ اللّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ *

"i möminler! Sewr arqiliq we namaz arqiliq yardem tilenglar. ALLAH heqiqeten sewr qilghuchilar bilen billidur. [süre beqer 153 - ayet].

3 - nida: muiminlerning pakize halal nersilerdin yiyishke buyrulup, mejbur bolmighanda haram qilin'ghan nersilerni yiyishtin cheklen'genliki toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُواْ لِلّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ (172)

i muiminler! Biz silerni rizqlandurghan halal nersilerdin yenglar eger allahghila ibadet qilidighan bolsanglar allahqa (yeni allahning heddi - hésabsiz nimetlirige) shükri qilinglar. [172].

4 - nida: adem öltürgen qatildin qisas ilishqa buyrush we qisasning paydisi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالأُنثَى بِالأُنثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاء إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ* (178)

i muiminler! Öltürülgenler üchün qisas élish silerge perz qilindi hör adem üchün hör ademdin qul üchün quldin ayal üchün ayaldin qisas élinidu. Qatil üchün (dini) qérindishi teripidin bir nerse kechürüm qilinsa (yeni öltürülgüchining igisi qatildin diyet élishqa razi bolup qisas élishtin waz kechse u jinayetchidin diyetni) chirayliqche telep qilishi lazim (jinayetchimu diyetni) yaxshiliqche (yeni kéchiktürmestin kémeytiwetmestin toluq) bérishi lazim. Bu (höküm) perwerdigaringlar teripidin (silerge bérilgen) yéniklitishtur we rehmettur. Shuningdin kéyin (yeni diyetni qobul qilghandin kéyin) chékidin éship ketken (yeni qatilni öltürgen) adem qattiq azabqa duchar bolidu. [178].

5 - nida: muiminlerning roza tutushqa buyrulghanliqi, ramizan iyida roza tutushning perizliki toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ*(183)

i muiminler! (gunahlardin) saqlinishinglar üchün silerdin ilgirikilerge (yeni ilgiriki ümmetlerge) roza perz qilin'ghandek silergimu (ramizan rozisi) perz qilindi. [183].

6 - nida: islamni qobul qilghanda hemme hökümlirini toluq qobul qilish lazimliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ ادْخُلُواْ فِي السِّلْمِ كَآفَّةً وَلاَ تَتَّبِعُواْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ* (208)

i muiminler! Islam dinigha pütünley kiringlar (yeni islam dinining pütün ehkamlirigha boysununglar bezi ehkamlirigha emel qilip bezi ehkamlirini terk etmenglar) sheytanning yollirigha (we ighwasigha) egeshmenglar. Sheytan silerge heqiqeten ashkara düshmendur.

7 - nida: allah riziq qilip bergen mal - mülüklerdin yaxshiliq yollirigha serip qilsh lazimliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِمَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لاَّ بَيْعٌ فِيهِ وَلاَ خُلَّةٌ وَلاَ شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ*254

"i muiminler! Soda - sétiq dostluq (allahning iznisiz) shapaet bolmaydighan küni (yeni qiyamet küni) yétip kilishtin burun silerge biz rizq qilip bergen mal - mülüklerdin (yaxshiliq yollirigha) serp qilinglar. Kufrani nimet qilghuchilar (özlirige) zulum qilghuchilardur. "(süre beqer254 - ayet)

8 - nida: qilghan sediqisige minnet qilish we eziyet yetküzüshtin tosqanliq toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاء النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لاَّ يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُواْ وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ (**264**)

i möminler! Pul - mélini kishilerge körsitish üchün serp qilidighan, allah qa we axiret künige iman keltürmeydighan kishi (ning qilghan emelini bikar qiliwetkinige) oxshash, bergen sediqenglarni minnet qilish we eziyet yetküzüsh bilen bikar qiliwetmenglar. Bundaq (pul - mélini bashqilargha körsitish üchün serp qilidighan) adem xuddi üstige topa - chang qonup qalghan, qattiq yamghurdin kéyin (yuyulup) burunqidek bolup qalghan siliq tashqa oxshaydu. Ular qilghan emelliri üchün (axirette) héchqandaq sawabqa ige bolalmaydu. ALLAH kapir qewmini hidayet qilmaydu [264].

9 - nida: allah yolida yaxshi nersilerni sediqe qilishqa buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الأَرْضِ وَلاَ تَيَمَّمُواْ الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِآخِذِيهِ إِلاَّ أَن تُغْمِضُواْ فِيهِ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ* (267)

i muiminler! Siler érishken nersilerning we biz silerge zéminda chiqirip bergen nersiler (yeni ashliqlar méwiler) ning yaxshiliridin sediqe qilinglar özenglarmu peqet közünglarni yumup turup alidighan nacharlirini ilghap sediqe qilmanglar. Bilinglarki allah (bundaq sediqenglardin) bihajettur hemdige layiqtur. [267].

10 - nida: teqwadarliq qilishqa, jazanixorluqtin, jazane yiyishtin yiraq turushqa buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ (278)

i iman éytqan kishiler! (heqiqy) mömin bolsanglar, allah (ning emrige muxalipetchilik) qilishtin saqlininglar, (kishilerning zimmiside) qélip qalghan jazanini (yeni ösümni) almanglar [278].

11 - nida: nisi ilim - birim ishlirida höjjet yizish bilen birge guwachi keltürüshke buyrighanliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُب بَّيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلاَ يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللّهَ رَبَّهُ وَلاَ يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا فَإِن كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لاَ يَسْتَطِيعُ أَن يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُواْ شَهِيدَيْنِ من رِّجَالِكُمْ فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاء أَن تَضِلَّ إْحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الأُخْرَى وَلاَ يَأْبَ الشُّهَدَاء إِذَا مَا دُعُواْ وَلاَ تَسْأَمُوْاْ أَن تَكْتُبُوْهُ صَغِيرًا أَو كَبِيرًا إِلَى أَجَلِهِ ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِندَ اللّهِ وَأَقْومُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَى أَلاَّ تَرْتَابُواْ إِلاَّ أَن تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً

تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلاَّ تَكْتُبُوهَا وَأَشْهِدُوْاْ إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلاَ يُضَآرَّ كَاتِبٌ وَلاَ شَهِيدٌ وَإِن تَفْعَلُواْ فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللّهُ وَاللّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ* (282)

i muiminler! Muddet belgilep özara qerz bérishsenglar uni (höjjet qilip) yézip quyunglar aranglardiki xet bilidighan kishi uni (kem - ziyade qilmay) adilliq bilen yazsun xet bilidighan kshi (allah uninggha bildürgendek toghriliq bilen yézishni) ret qilmisun u yazsun zimmiside bashqilarning heqqi bolghan adem (yazidighan kishige) éytip bersun (qerzdar) perwerdigari allahtin qorqsun qerz alghan nersidin héchnémini kémeytiwetmisun eger qerz alghuchi adem exmeq (yeni xudbin eqilsiz israpxor) yaki ajiz (yeni kichik bala yaki bekmu qéri) bolsa yaki (gep qilalmasliqi gachiliqi kékechliki tüpeylidin) özi éytip bérelmise uning ishlirini bashqurghuchi adem adilliq bilen éytip bersun siler er kishinglardin ikki kishini guwahliqqa teklip qilinglareger ikki er kishi yoq bolsa siler (adalitige we diyanitige) razi bolidighan kishilerdin bir er ikki ayalni guwahliqqa teklip qilinglar bu ikki ayalning birsi untup qalsa ikkinchisi ésige salidu. Guwahchilar (guwahliqqa) chaqirilghan waqtida (guwah bolushtin) bash tartmisun. Qerz meyli az bolsun meyli köp bolsun uni qayturush waqti bilen qoshup yézishtin érinmenglar. ALLAHning neziride (yeni hökmide) bu eng adilliq we eng ispatliqtur (yeni guwahliqning untulmasliqini eng ispatlighuchidur) gumanlanmasliqinglargha eng yéqindur. Lékin aranglarda qilishqan qolmu - qol sodida höjjet yazmisanglarmu héch gunah bolmaydu. Öz - ara soda qilishqan waqtinglarda guwahchi teklip qilinglar pütükchigimu guwahchighimu ziyan yetküzülmisun eger ziyan yetküzsenglar gunah ötküzgen bolisiler allahning (emrige we nehyisige muxalipetchilik qilishtin) saqlininglar allah silerge ögitidu (yeni silerge ikkila dunyada paydiliq bolghan ilimni béridu) allah hemme nersini bilgüchidur. [282].

3. Süre, "al imran" diki nida ayatliri(7 ayet)

12 - nida: musulmanlarni ehli kitapqa boysunushtin tosush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوَاْ إِن تُطِيعُواْ فَرِيقًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُواْ الْكِتَابَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ* (100)

i muhemmed! I muiminler! Eger ehli kitabtin bir pirqige itaet qilsanglar muimin bolghininglardin kéyin ular silerni kafir qilip quyidu. [100].

13 - nida: allah taalagha layiq rewishte teqwadarliq qilish, allahning arghamchisigha ching ésilishqa buyrughanliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ* (102)

i muiminler! ALLAHqa layiq rewishte teqwadarliq qilinglar peqet musulmanliq halitinglar bilenla wapat bolunglar. [102].

14 - nida: muiminlerning muiminlerdin bashqisini sirdash tutmasliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَتَّخِذُواْ بِطَانَةً مِّن دُونِكُمْ لاَ يَأْلُونَكُمْ خَبَالاً وَدُّواْ مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاء مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الآيَاتِ إِن كُنتُمْ تَعْقِلُونَ* (118)

i muiminler! Özenglerdin bolmighanlarni (yeni munapiqlarni) sirdash qiliwalmanglar ular silerge buzghunchiliq qilishta bushangliq qilip qalmaydu. Ular silerning musheqqette qélishinglarni arzu qilidu ularning düshmenliki éghizlirida melum bolup turidu ularning dillirida yoshurghan düshmenliki téximu chongdur.

Shübhisizki eger chüshinidighan bolsanglar silerge nurghun ayetlerni bayan qilduq. [118]

15 - nida: jazanining mutleq haramliqi, yaxshi ishlarni qilishqa we jennetke irishishke righbetlendürüsh toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَأْكُلُواْ الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً وَاتَّقُواْ اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ* (130)

i muiminler! Jazanini qatmu - qat ashurup yémenglar meqsitinglargha érishish üchün allahtin (nehi qilghan ishlarni terk étip qorqunglar). [130].

16 - kafirlargha boysunushtin tosush tooghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوَاْ إِن تُطِيعُواْ الَّذِينَ كَفَرُواْ يَرُدُّوكُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ فَتَنقَلِبُواْ خَاسِرِينَ* (149)

i muiminler! Eger siler kafirlargha itaet qilsanglar ular silerni arqanglargha (yeni kufrigha) yanduridu shuning bilen ziyan tartip qalisiler. [149].

17 - ölüm we qazayi qedege tutqan muamilide kapirlargha oxshap qilishtin tosush toghirisda

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَكُونُواْ كَالَّذِينَ كَفَرُواْ وَقَالُواْ لإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُواْ فِي الأَرْضِ أَوْ كَانُواْ غُزًّى لَّوْ كَانُواْ عِندَنَا مَا مَاتُواْ وَمَا قُتِلُواْ لِيَجْعَلَ اللّهُ ذَلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ وَاللّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَاللّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ* (156)

i muiminler! Seperge chiqqan yaki ghazatqa chiqqan qérindashliri heqqide ular yénimizda bolghanda ölmeytti we öltürülmeytti dégen kafirlargha oxshash bolmanglar allah buni ularning dillirida hesret qilsun. ALLAH tirildüridu we öltüridu (ularning ghazatqa chiqmasliqi ularni ölümdin qutquzalmaydu). ALLAH qilmishinglarni körüp turghuchidur. [156].

18 - nida: chidamliq bolushqa we chigrilarni saqlash üchün teyyar turushqa buyrighanliq toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اصْبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ وَاتَّقُواْ اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ*(200)

"i muiminler! Taet ibadetning musheqqetlirige we silerge yetken éghirchiliqlargha sewr qilinglar. Düshmenlerge ziyade chidamliq bolunglar (chigraliringlarni saqlap) jihadqa teyyar turunglar. Meqsitinglargha yétish üchün allahtin qorqunglar (yeni uning emrige muxalipetchilik qilmanglar). "

4. Süre, " nisa" diki nida ayetliri(9ayet)

19 - nida: ayallargha bisim ishlitishtin, toyluqni qayturwilishtin tosush, chirayliq ötüshke buyrush we nikahqa munasiwetlik mesililerning bayani toghrisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَرِثُواْ النِّسَاء كَرْهًا وَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُواْ بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلاَّ أَن يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِن كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَن تَكْرَهُواْ شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا* (19)

i muiminler! Ayallargha zorluq qilip ularni miras qilip almaq (yeni bir ademning qolidin yene bir ademning qoligha ötüp turidighan mal ornida qiliwalmaq) silerge durus bolmaydu. Ular opuchuq bir pahishe ishni qilmighan halette, siler ulargha bergen mehridin bir qismini yuluwélish üchün ulargha bésim ishletmenglar ular bilen chirayliqche térikchilik qilinglar eger ularni yaqturmisanglar (sewr qilinglar) chünki siler yaqturmaydighan bir ishta allah köp

xeyriyetlerni peyda qilishi mumkin. [19].

20 – nida: haram kesip bilen shughullinishtin, adem öltürüshtin tosush we chong gunahlardin saqlansa kichik gunahlarning epu qilinidighanliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَأْكُلُواْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلاَّ أَن تَكُونَ تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ وَلاَ تَقْتُلُواْ أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا*(29)

i muiminler! Bir - biringlarning mallirini (oghriliq xiyanet qilish bulash jazanixorluq qimar oynash qatarliq) naheq yol bilen yewalmanglar ikki terep razi bolushup qilishqan soda - sétiq arqiliq érishilgen nerse buningdin mustesna. Siler özenglarni (yeni bir - biringlarni) öltürmenglar allah heqiqeten silerge nahayiti méhribandur. [29]

21 - nida: mes yaki junup halettiki kishini namazgha yiqinlishishitin tosush we teyemmumning bayani toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَقْرَبُواْ الصَّلاَةَ وَأَنتُمْ سُكَارَى حَتَّىَ تَعْلَمُواْ مَا تَقُولُونَ وَلاَ جُنُبًا إِلاَّ عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىَ تَغْتَسِلُواْ وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مِّنكُم مِّن الْغَآئِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا*(43)

i muiminler! Siler mes bolsanglar néme dewatqininglarni bilgininglarghiche junup bolsanglar - yol üstide bolghanlar (buningdin) mustesna - ghusli qilmighiche namazgha yéqinlashmanglar eger késel (yeni késelge su ziyan qilidighan bolsa) yaki seper üstide bolsanglar yaki hajet qilsanglar yaki ayallar bilen munasiwet ötküzsenglar (mushundaq ehwal astida) su tapalmisanglar pak tupraqni yüzünglargha qolunglargha sürtüp teyemmum qilinglar allah heqiqeten epu qilghuchidur meghfiret qilghuchidur (yeni allah bendilirige herej bolmasliqi üchün ibadetni asanlashturup bergüchidur). [43]

22 – nida: yaxshi ishlarda bashliqqa boysunush, her qandaq ishta talash – tartish bolup qalsa quran we sünnetke qaytish toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً* (59)

i muiminler! ALLAHqa peyghemberge we özenglardin bolghan ish üstidikilerge itaet qilinglar eger siler birer sheyide ixtilap qiliship qalsanglar bu toghrida allahqa we peyghemberge murajet qilinglar eger siler allahqa we axiret künige (heqiqiy) ishinidighan bolsanglar bu (yeni allahning kitabigha we peyghembirining sünnitige murajet qilish) siler üchün paydiliqtur netije étibari bilen güzeldur. [59]

23 – nida: düshmendin hushyar turush we jihadqa righbetlendürüsh toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ خُذُواْ حِذْرَكُمْ فَانفِرُواْ ثُبَاتٍ أَوِ انفِرُواْ جَمِيعًا* (71)

i muiminler! (düshmenlerning sherridin saqlinish üchün) teyyarliq halitide turunglar urushqa türküm - türküm bolup yaki hemmenglar bir bolup chiqinglar. [71].

24 – nida: salam qilish islamning alametliridin ikenliki we musulman bolghanliqini bildürüp salam bergen ademni öltürüshtin tosush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَتَبَيَّنُواْ وَلاَ تَقُولُواْ لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلاَمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِندَ اللّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنتُم مِّن قَبْلُ فَمَنَّ اللّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُواْ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا*(94)

i muiminler! ALLAH yoligha (yeni ghazatqa) atlan'ghan waqtinglarda heqiqetlep ish qilinglar (yeni muimin yaki kafirliqi éniq bolghiche öltürüshke aldirap ketmenglar) silerge musulman bolghanliqini bildürüp salam bergen ademge- dunyaning mal - mülkini (gheniymetni) közlep - sen muimin emessen démenglar (yeni ölüshtin qorqup salam berding dep uni öltürüwetmenglar) allahning dergahida (mundaqlarni öltürüshtin silerni bihajet qilidighan) nurghun gheniymetler (yeni sawab bar) ilgiri silermu ene shundaq (kafir) idinglar kéyin allah silerge (imanni) iltipat qildi (ularni özenglargha sélishturup) heqiqetlep ish qilinglar. ALLAH silerning qilmishinglardin xewerdardur. [94]

25 - nida: adaletni berpa qilish we guwahliqta adil bolush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاء لِلّهِ وَلَوْ عَلَى أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقَيرًا فَاللّهُ أَوْلَى بِهِمَا فَلاَ تَتَّبِعُواْ الْهَوَى أَن تَعْدِلُواْ وَإِن تَلْوُواْ أَوْ تُعْرِضُواْ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا*(135)

i muiminler! Xudaliq üchün guwahliq bérishte özenglarning yaki ata - ananglarning yaki tughqanliringlarning ziyinigha (guwahliq bérishke) toghra kelgen teqdirdimu adaletni berpa qilishqa tirishinglar (guwahliq bérilgüchi) bay bolsa (uninggha raye qilmastin) yaki péqir bolsa (uninggha ich aghritmastin) haman adil guwah bolunglar allah silerdin ulargha yéqindur (yeni ularning menpeetining némide bolidighanliqini obdan bilidu) nefsi - xahishinglargha egiship (heqiqettin) burulup ketmenglar. Eger tilinglarni tolghisanglar (yeni guwahliqtiki pakitni burmilisanglar) yaki guwahliqtin bash tartsanglar mundaqta allah heqiqeten silerning qilmishinglardin xewerdar bolup turghuchidur. [135]

26 - nida: iyman iytip bolghandin kiyin yene iman iytishqa buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ آمِنُواْ بِاللّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِيَ أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللّهِ وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيدًا*(136)

i muiminler! ALLAHqa allahning peyghembirige we allah uninggha nazil qilghan kitabqa (yeni quran'gha) we ilgiri nazil qilghan kitablargha (yeni qurandin ilgiri nazil qilin'ghan samawi kitablargha) iman keltürünglar. Kimki allahni allahning perishtilirini kitablirini peyghemberlirini we axiret künini inkar qilidiken u qattiq azghan bolidu. [136]

27 - nida: kapirlarni dosit tutushtin tosush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَتَّخِذُواْ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاء مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَتُرِيدُونَ أَن تَجْعَلُواْ لِلّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُّبِينًا*(144)

i muiminler! Muiminlerni (dost tutushni) qoyup kafirlarni dost tutmanglar silerning ziyininglargha (yeni munapiq ikenlikinglagha) allahning roshen pakiti bolushini xalamsiler¬ [144]

5. Süre, " maide" diki nida ayetliri (16 ayet)

28 - nida: halal qilin'ghan we haram qilin'ghan haywanatlar toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ*(1)

i muiminler! Ehdilerge (yeni allah bilen silerning aranglardiki we silerning öz aranglardiki ehdilerge) wapa qilinglar. Silerge (bu süride töwende) uqup bérilidighanlardin bashqa haywanlar (yeni töge kala qoylar)ning hemmisini (zebhi qilin'ghandin kéyin yéyish) halal qilindi. Lékin siler éhram (yaki herem)de bolghininglarda shikarni halal sanimanglar shübhisizki allah (halal - haram toghruluq) xalighan nersini höküm qilidu. [1]

29 - nida: herem we urush cheklen'gen aylarning hömitini qilish, hejdiki qurbanliq, ihramdin chiqish, adil bolushn, pal ichish qatarliqlarning bayani toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُحِلُّواْ شَعَآئِرَ اللّهِ وَلاَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلاَ الْهَدْيَ وَلاَ الْقَلآئِدَ وَلا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواْ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُواْ وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ* (2)

i muiminler! ALLAHning dinining alametlirini (yeni hejde taetning belgisi hisaplan'ghan ishlarni) (terk étish bilen) shehri heram(da urush qilish)ni hediyni (yeni kebige atalghan qurbanliqqa dexli - teruz qilishni) qelade (yeni hejde qurbanliq qilndighan mal ikenlikini bildürüsh üchün haywan'gha ésip quyulghan nerse)lerge (chéqilishni) perwerdigarning pezilini we raziliqini tilep beytullagha (hej üchün we ömre üchün) kelgüchilerge (chéqilishni) halal sanimanglar éhramdin chiqqan chéghinglarda shikar qilsanglar bulidu birer qewm (yeni mushriklar)ning silerni mesjidi heram (ziyariti)din tosqanliqidin ibaret düshmenliki hergizmu silerning ulargha chéqlishinglargha sewepchi bolmisun yaxshi ishqa we teqwadarliqqa yardemlishinglar gunahqa we zulumgha yardemleshmenglar allahning azabi heqiqeten qattiq. [2].

30 - nida: taharet ilishqa buyrush we taharetning qandaq ilinidighanliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُواْ بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَينِ وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواْ وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مَّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ مَا يُرِيدُ اللّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَكِن يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ*(6)

i muiminler!(siler taharetsiz bolup) namaz (uqumaqchi bolup) turghhininglarda yüzünglarni yuyunglar ,qulunglarni jeynikinglar bilen qushup yoyunglar, béshnglargha mes'hi qilinglar putunglarni oshuqunglar bilen qushup yoyunglar. Eger junup bolsanglar paklininglar (yeni ghusli qilinglar) eger késel bolsanglar (su ziyan qilidighan bolsa) yaki seper üstide bolup (su tapalmisanglar) yaki silerning birsinglar hajetxanidin kelgen (yeni taharet sundurghan) bolsanglar

yaki ayalliringlar bilen yéqinchiliq qilghandin kéyin (ghusli taharet üchün) su tapalmisanglar pak tupraqqa temeyyum qilinglar uning bilen yüzinglargha qulinglargha mes'hi qilinglar allah silerge musheqqetni xalimaydu lékin allah shükri qilishinglar üchün silerni pak qilishni islam sheriitini bayan qilish bilen némitni silerge tamamlashni xalaydu. [6]

31 - nida: adil bolushqa buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ لِلّهِ شُهَدَاء بِالْقِسْطِ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلاَّ تَعْدِلُواْ اعْدِلُواْ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ*(8)

i muiminler! ALLAHning (heqlirini) ada qilshqa tirishinglar adilliq bilen guwahliq béringlar birer qewimge bolghan öchmenlikinglar (ulargha) adil bolmasliqnglargha sewep bolmisun (düshmininglargha) adil bolunglar bu (yeni ulargha öchmen turup adil bolushunglar) teqwadarliqqa eng yéqindur allahtin qorqunglar allah heqiqeten qilmishinglardin xewerdardur. [8].

32 - nida: musulmanlarni kapirlarning ziyankeshlikidin qoghdap qalghanliqining allah taaladin birilgen bir nimet ikenliki toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اذْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَن يَبْسُطُواْ إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَعَلَى اللّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ*(11)

i muiminler! ALLAHning silerge bergen (yeni silerni düshmininglardin saqlighanliq) némitni eslengler eyni zamanda bir jamae silerge qollirini uzatmaqchi (yeni silerni öltürmekchi) bolghan idi allah ularning qollirini silerdin tosti (yeni silerni ularning ziyankeshlik qilishdin saqlidi). ALLAHtin (allahning emirini orunlash meni qilghan ishliridin cheklinish bilen)qorqunglar muiminler allahqa tewekkül qilsun. [11]

33 - nida: teqwadarliq, allah taalagha yiqinlishish we jihad qilishqa bolghan buyruq toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَابْتَغُواْ إِلَيهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُواْ فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ*(35)

i muiminler! Meqsetke érishshinglar üchün allah(ning azabi)din qorqunglar allahqa (taet - ibadet qilish gunahtin saqlinish bilen)yéqinchiliqni tilengler allah yolida jihad qilinglar. (35)

34 - nida: yehudiy, xiristiyan we bashqa islam düshmenliri bilen dositlishishitin tosqanliq toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَتَّخِذُواْ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاء بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ*(51)

i muiminler!yehudiy we nasaralarni dost tutmanglar ular bir - birini dost tutidu. Silerdin kimki ularni dost tutidiken umu ene shulardin sanilidu allah zalim qewmni heqiqeten hidayet qilmaydu. [51]

35 - nida: muiminler dindin yansa ornigha bashqa milletni keltüridighanliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ*(54)

i muiminler! Silerdin kimki murted bulidiken allah (uning ornigha) allah ularni dost tutidighan ularmu allahni dost tutidighan muiminlerge köyünidighan kafirlargha shepqetsiz allahning yolida jihad qilidighan we malamet qilghuchining malamitidin qorqmaydighan bir qewmni keltüridu. Bu (yeni yuqiridiki süpetler bilen süpetlinish) allahning pezildurki allah uni (bendiliridin) xalighan kishige béridu allah (ning pezili) kengdur allah hemmini bilgüchidur. [54].

36 - nida: kafirlar bilen dositlishishtin tosqanliq toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَتَّخِذُواْ الَّذِينَ اتَّخَذُواْ دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُواْ الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاء وَاتَّقُواْ اللّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ* (57)

i muiminler! Silerdin ilgiri kitab bérilgenler (yeni yehudiylar we nasaralar) din dininglarni mesxire we uyunchuq qilghanlarni dost qiliwalmanglar. Eger heqiqi muimin bolsanglar allahtin qorqunglar. [57].

37 - nida: allah halal qilip bergen pak nersilerni özige haram qilmasliq, allah belgilep bergen chektin iship ketmeslikke buyrighanliq toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُحَرِّمُواْ طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللّهُ لَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُواْ إِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ* (87)

i muiminler! ALLAH silerge halal qilghan pak nersilerni (terki dunya bolush yüzisidin özenglargha) haram qilmanglar (allah belgilep bergen) chektin ashmanglar allah chektin ashquchilarni heqiqeten dost tutmaydu. [87].

38 - nida: qimar bilen haraqning haram qilin'ghanliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ* (90)

i muiminler! Haraq ichish qimaroynash butlar (yeni chuqunush üchün tiklen'gen tashlar) gha chuqunush pal oqliri bilen pal sélish sheytanning ishi paskina qiliqlardur bexitke érishishinglarüchün sheytanning ishidin yéraq bolunglar. [90].

39 - nida: heremde we ihram halitide ow owlashning haramliqi toghirsida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللّهُ بِشَيْءٍ مِّنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللّهُ مَن يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ*(94)

i muiminler! Körmey turup allahtin qorqidighanlarni bilish üchün qolunglar we neyzenglar bilen owlindighan bir az ow bilen allah silerni choqum sinaydu. Kimki heddédin ashsa (yeni éhramda turup ow owlisa) u qiynighuchi azabqa duchar bolidu. [94]

40 - nida:heremde yaki ihramdiki halitide ow owlighuchigha birilidighan jaza toghirsida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَقْتُلُواْ الصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ وَمَن قَتَلَهُ مِنكُم مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاء مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَو عَدْلُ ذَلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللّهُ عَمَّا سَلَف وَمَنْ عَادَ فَيَنتَقِمُ اللّهُ مِنْهُ وَاللّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ (95)

i muiminler! Siler owlighan haywanlarni éhramda yaki heremde turup öltürmenglar silerdin kimki uni qesten öltüridiken ishning wabalni tétishi üchün

uning jazasi ikki adil kishning bahalishi buyiche héliqi öltürülgen owgha oxshash öy haywanliridin birni kebige élip bérip qurbanliq qilishtur yaki keffaret bérish yüzisidin miskinlerge ash bérishtur yaki miskin'ge béridighan ashning barawirige bir kün roza tutushtur. Otkenki gunahni (yeni bu ayet chüshüshtin burun éhramda turup ow öltürgen bolsanglar buni) allah epu qildi kimki qayta gunah ötküzse (yeni qaytidin ow öltürse) allah uni jazalaydu. ALLAH ghalibtur (asiyliq qilghuchilarni) jazalighuchidur. [95].

41 - nida: paydisiz suallarni sorashni eyiplesh toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَسْأَلُواْ عَنْ أَشْيَاء إِن تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِن تَسْأَلُواْ عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللّهُ عَنْهَا وَاللّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ* (101)

i muiminler! Eger silerge ashkara qilnsa silerni baram qilip quyidighan nersiler toghruluq (peyghemberlerdin) sorimanglar. Eger quran nazil qilinwatqan chaghda ular toghruluq sorisanglar silerge bildürülidu ötkende sorighanliringlarni allah epu qilidi allah nahayti meghfiret qilghuchidur helimdur (yeni asiyliq qilghuchilarni jazalashqa aldirap ketmeydu). [101].

42 - nida: özlirini tüzitishke buyrighanliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ لاَ يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ* (105)

i muiminler! Özenglarni gunahtin saqlanglar siler qachanki toghra yolda bolsanglar bashqilarning adashqini silerge ziyan yetküzelmeydu. Siler hemminglar allahning dergahigha qaytisler allah qilghan emelinglarni silerge éytip béridu. [105]

43 - nida: wesyet qilghanda ikki adil musulmanni guwahchi qilish toghirsida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الأَرْضِ فَأَصَابَتْكُم مُّصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِن بَعْدِ الصَّلاَةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لاَ نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلاَ نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّهِ إِنَّا إِذًا لَّمِنَ الآثِمِينَ* (106)

i muiminler! Aranglardin bir kim ölidighan chéghida wesiyet qilmaqchi bolsa uninggha ichinglardin ikki adil kishi guwah bolsun yaki (öz dininglardiklerdin guwah bolidighan ikki kishi tépilmisa) gheyri dindiklerdin ikki kishi guwah bolsun eger siler seperde bolup béshinglargha ölüm dehshiti kelgende siler (bu ikki guwahning rasitchilliqdin) gumanlansanglar namazdin kéyin ularni élip qélinglar ular:"biz paydisgha qesem qilidighan kishlermiz bizning yiqnimiz bolghan teqdirdimu qesimimizni héch nersige satmaymiz xudaliq üchün bolghan guwahliqni yushurmaymiz. Eger uni yoshursaq biz elwette gunahkarlardin bolimiz" dep allahning nami bilen qesem qilsun. [106].

8. Süre, " enfal" diki nida ayetliri(6ayet)

44 - nida: urush küni arqigha qichishtin tosush we uning jazasini bayan qilish toghirisda

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُواْ زَحْفاً فَلاَ تُوَلُّوهُمُ الأَدْبَارَ* (15)

i muiminler! Kafirlarning hujumigha duch kelgen chéghinglarda ulargha

arqanglarni qilmanglar (yeni qachmanglar). [15].

45 – nida: allah taala we uning peyghembirige itaet qilishqa buyrush toghirisda

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَرَسُولَهُ وَلاَ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنتُمْ تَسْمَعُونَ* (20)

i muiminler! ALLAHqa we uning peyghembirige itaet qilinglar siler (quranni) anglap turup uningdin yüz örimenglar. [20].

46 - nida: allah we uning peyghembirining dewitini qobul qilishqa buyrulghanliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اسْتَجِيبُواْ لِلّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُم لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ* (24)

i muiminler! ALLAH we uning peyghembiri silerni tirildürdighan (yeni ebediy hayatqa érishtürdighan) iman'gha dewet qilisa uni qobul qilinglar. Bélinglarki allah kishi bilen uning qelbi arsida tosalghu bolalaydu (yeni kishning dilni igisning xahishi boyiche emes belki öz xahishi boyiche teserrup qilidu). (qiyamet küni)siler allahning dergahigha yighilsiler. [24].

47 - nida: amanetke xiyanet qilishtin tosush toghirisda

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَخُونُواْ اللّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُواْ أَمَانَاتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ*

i muiminler! ALLAHqa peyghemberge xiyanet qilmanglar silerge qoyulghan amanetlerge bilip turup xiyanet qilmanglar. [27].

48 - nida: allahning, allahtin qoriqqanlarni hidayet qilidighanliqi toghirisida

يِا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إَن تَتَّقُواْ اللّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَاناً وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ* (29)

i muiminler! Eger allahtin qorqsanglar allah silerge heq bilen batilni ayriydighan hidayet ata qilidu gunahinglarni kechüridu silerge meghfiret qilidu. ALLAH katta pezil igisdur. [29]

49 - nida: urushning pirinsiplirini ügitish we düshmen bilen uchrashqanda temkin bolushqa buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُواْ وَاذْكُرُواْ اللّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلَحُونَ* (45)

i muiminler! (mushriklardin) bir jamaege (yeni düshmen qoshunigha) uchrashqan chéghinglarda sabatliq körsitinglar muweppeqiyet qazinishinglar üchün allahni köp yad étinglar. [45].

9. Süre , " tewbe" diki nida ayetliri(6 ayet)

50 – nida: uruq - tuqqan bolghan teqdirdimu mushriklarni dosit tutmasliqqa buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَتَّخِذُواْ آبَاءكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاء إَنِ اسْتَحَبُّواْ الْكُفْرَ عَلَى الإِيمَانِ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ* (23)

i muiminler! Eger atiliringlar qérindishinglar imandin kufrini artuq körse (kufrida mehkem tursa) ularni dosit tutmanglar. Ichinglardiki kimlerki ularni dosit tutidiken ular zalimlardur(yeni ulargha oxshash mushriktur chünki mushriklikke razi bolghan ademmu mushrik hisablindu). [23]

51 – nida: mushriklarni herem mesjidige kirishtin tosush we ehli kitap bilen

urush qilshqa righbetlendürüsh toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلاَ يَقْرَبُواْ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّهُ مِن فَضْلِهِ إِن شَاء إِنَّ اللّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ* (28)

i muiminler! Mushriklar (allahni inkar qilghanliqliri we ularning itqadi buzuq bolghanliqliri üchün) peqet nijistur mushu yildin (yeni hijiriyning 9 - yilidin)kéyin ular mesjidi heramgha (yeni heremge) yéqinlashmisun (yeni hej qilmisun ömre qilmisun). Eger siler (i muiminler! Mushriklarning heremge kirishtin meni qilinishi bilen) piqirliqtin qorqsanglar allah xalisa öz pezili bilen silerni bay qilidu. Shübhsizki allah (silerge paydiliq ishlarni) bilgüchidur hékmet bilen ish qilghuchidur. [28]

52 - nida: yaman ish qilidighan ölimalardin, azghunluq ichidiki abidlerdin hezer eylesh, altun kümüsh yighqanlarning azapqa duchar bolidighanliqidin xewer birish toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ* (34)

i muiminler! Hibrler rahiblerdin (yehudiy we nasara ölmaliridin) nurghunliri kishlerning pul - mallirini heqiqeten haram yeydu (kishlerni) allahning dinigha kirishtin tosidu. Altun - kümüsh yighip uni allahning yolida serp qilmaydighanlargha (dewzexte bolidighan) qattiq azab bilen bisharet bergin. [34].

53 - nida: öz yurtidin ayrilghusi kelmey jihadqa chiqmighanlarni eyiplesh we qorqutush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انفِرُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الأَرْضِ أَرَضِيتُم بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إِلاَّ قَلِيلٌ* (38)

i muiminler! Silerge allah yolida jihad qilishqa chiqinglar déyilse némishqa yurtunglardin ayrilghinglar kelmeydu¬ dunya hayatni axirettiki (bexit) bilen tégishishke razi boldinglarmu¬ dunya hayatidin behrimen bolush axiretning nimetliri bilen sélishturghanda erzimes nersidur. [38].

54 - nida: rasit sözleshke buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَكُونُواْ مَعَ الصَّادِقِينَ* (119)

i muiminler! ALLAHtin qorqunglar rasitchillar bilen bille bolunglar. [119].

55 - nida: jihad qilishni yiqindiki kapirlargha qarshi turushtin bashlashqa buyrighanliq toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ قَاتِلُواْ الَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ الْكُفَّارِ وَلِيَجِدُواْ فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ* (123)

i muiminler ! Siler özenglargha yéqin jaydiki kafirlar bilen urush qilinglar (yeni silerge xeter bolmasliqi üchün aldi bilen etrapinglardiki kuffarlarni ujuqturunglar) silerni ular qattiq hés qilsun (yeni urush üstide ulargha qattiq qol bulunglar ulargha ichinglar aghrimisun) bilinglarki allah teqwadarlar bilen billidur (yeni allah teqwadarlargha medetkardur). [123]

22. Süre, " hej " diki nida ayetliri

56 - nida: ibadet qilishqa qilishqa birilgen buyruq toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ* (77)

i muiminler! Bextke érishishinglar üchün ruku qilinglar sejde qilinglar (yeni tezerru bilen namaz oqunglar) (yalghuz) perwerdigaringlargha ibadet qilinglar yaxshi ishlarni (yeni xish - eqribalargha sile - rehim qilish yétim - yésirlarning béshini silash kéchisi tehejjud namizi ötesh qatarliq ishlarni) qilinglar. [77].

24. Süre, " nur" diki nida ayetliri(4 ayet)

57 - nida: allahning merhimitini eslitish we sheytanning keynige kirip kitishtin agahlandurush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَن يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَن يَشَاء وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ* (21)]

i muiminler! Sheytanning keynige kirmenglar, kimki sheytanning keynige kiridiken, sheytan uni qebih (söz - herketler)ge yaman ishlargha buyruydu. ALLAHning silerge pezli we merhemiti bolmisa idi silerdin héch adem ebediy pak bolmas idi we lékin allah xalighan bendisini pak qilidu. ALLAH silerning (sözliringlarni) anglap turghuchidur (niyetliringlarni) bilip turghuchidur. [21].

58 - nida: öyge kirgende ruxset sorash we öyge kirishtiki qaidiler toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ* (27)

i muiminler bashqilarning öylirige (kirishke) ijazet sorimighiche we öy igisige salam bermigiche kirmenglar wez - nesihet élishinglar (yeni bu güzel exlaq - edepke emel qilishinglar) üchün bu (yeni ijazet sorap we salam bérip kirish ushtumtut kirishtin) silerge yaxshidur. [27].

59 - nida: ayallarni orinishiqa buyrush we yolda mangghanda raye qilidighan edepler toghirisida

[وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاء بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاء بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُوْلِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاء وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (31)]

möminelerge éytqinki, namehremlerge tikilip qarimisun, ewretlirini yapsun, tashqi zinnetliridin bashqa zinnetlirini ashkarilimisun, léchekliri bilen kökreklirini yapsun, (tashqi zinnetliridin bashqa) zinnetlirini erliridin, atiliridin, ya qéyin atiliridin, ya oghulliridin, ya erlirining oghulliridin, ya öz qérindashliridin, ya qérindashlirining oghulliridin, ya hemshirilirining oghulliridin, ya dindash ayallardin, ya qol astidiki chörilerdin, ya xotunlargha éhtiyaji yoq xizmetchiler (yeni qéri, deldüsh bolghanliqtin jinsiy shehwiti yoqlar) din, ya ayallarning uyatliq jaylirini uqmaydighan (yeni balaghetke yetmigen) balilardin bashqa kishilerge körsetmisun, zinnetlirini kishilerge bildürüsh üchün ayaghlirini yerge urmisun, i möminler! Bextke érishishinglar üchün hemminglar allahqa tewbe qilinglar [31].

60 - nida: qul, chöriler we narisidilerning kirishke ruxset soraydighan waqitliri toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ الظَّهِيرَةِ وَمِن بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُم بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ* (58)

i muiminler! Silerning qulliringlar chöriliringlar we ichinglardiki balaghetke yetmigen balilar namaz bamdattin burun chüshte (uxlash üchün) kiyiminglarni salghan chéghinglarda we xuptendin kéyin (mushundaq) üch waqitta (yéninglargha kirse) silerdin ijazet sorisun (bu) üch waqit silerning ewritinglar (échilip qalidighan waqittur) bu üch waqittin bashqa waqitlarda (ular silerge kirse) silergimu ularghimu héch gunah bolmaydu siler bir - biringlar bilen bérish - kélish qilip turisiler allah silerge ayetlerni (yeni sheret ehkamlirini) ene shundaq bayan qilidu allah hemmini bilgüchidur hékmet bilen ish qilghuchidur. [58].

33. Süre, " ehzaf" tiki nida ayetliri(7 ayet)

61 – nida: ehzaf ghazitidiki allahning yardimining muiminlerge bolghan nimiti ikenliki toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا* (9)

i muiminler! ALLAHning silerge bergen nimitini eslenglar öz waqtida üstünglargha (kuffarlardin uyushqan urushquchi) qoshun kelgen idi. Biz ulargha qarshi boran we silerge körünmeydighan qoshun (yeni perishtilerni) ewettuq. ALLAH silerning qilghan ishinglarni körüp turghuchidur. [9]

62 - nida: allah taalagha köp zikir iytishning peziliti toghirisda

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا*(41) وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا*(42)

i muiminler! ALLAHni köp yad qilinglar. Uninggha etigen - axshamda tesbih éytinglar (chünki bu ikki waqitta perishtiler chüshüp turghanliqtin, u waqitlarning ewzili hésablinidu) [41 - 42].

63 - nida: yiqinchiliq qilishtin burun qoyuwitilgen ayalning, iddet tutmaydighanliqi we uninggha az - tola nerse birishke buyrighanliq toghrisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا*(49)

i muiminler! Siler muimin ayallarni alsanglar andin ulargha yéqinchiliq qilishtin burun ularni quyuwetsenglar bu chaghda ular siler üchün iddet tutmasliqi kérek. Ulargha az - tola nerse béringlar, ularni chirayliqche quyup béringlar. [49]

64 –nida: peyghemberning öylirige kirishning qaide yusunliri, hijaplinishqa buyrush we peyghemberning ayallirini musulmanlarning öz emrige ilishning haramliqni bayan qilish toghirisda

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَكِنْ

إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِن وَرَاء حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَن تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَن تَنكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِن بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِندَ اللَّهِ عَظِيمًا*(53)

i muiminler! Peyghemberning öylirige kirmenglar peqet tamaqqa chaqirilghan waqitinglardila kiringlar, (bashqa waqitta ruxset bilen kirgende) tamaqning pishishini kütüp olturmanglar. Lékin chaqirilghanda kiringlar -yu tamaq yep bolghandin kéyin tarqap kétinglar .(tamaqtin kéyin) parang séliship olturmanglar, bu (yeni tamaqtin kéyin parang sélip olturush) peyghemberni renjitidu, peyghember (buni éytishqa) silerdin xijil bolidu allah heq (ni éytish) tin xijil bolmaydu. Siler peyghemberning ayalliridin bir nerse sorap (almaqchi) bolsanglar, perde arqisidin sorap élinglar, mundaq qilish silerning dilliringlarnimu ularning dillirinimu eng pak tutidu. Silerning resulullani renjitip quyushunglar durus emes, resululladin kéyin uning ayallirini élishinglarmu menggü durus emes. Bundaq qilish (yeni resulullani renjitish we uning ayallirini élish) heqiqeten allahning dergahida chong gunahtur. [53]

65 - nida:peyghember eleyhissalamgha durud iytishqa buyrush we durud iytishning peziliti toghirisida

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا*(56)

allah heqiqeten peyghemberge rehmet yollaydu (yeni peyghember eleyhissalamgha rehmet qilidu shenini ulugh qilidu derijisini üstün qilidu). Perishtilermu heqiqeten (peyghemberge) meghfiret telep qilidu. I muiminler! Siler peyghemberge durud éytinglar we amanliq tilenglar (chünki resulullaning silerning üstünglardiki heqqi chongdur u silerni gumrahliqtin hidayetke zulmettin yuruqluqqa chiqarghuchidur). [56]

66 – nida: yehudiylarning musa eleyhissalam heqqide toqughan töhmetliri toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِندَ اللَّهِ وَجِيهًا*(69)

i muiminler! Siler musagha azar qilghan kishiler (yeni beni israil) dek bolmanglar allah musani ularning éytqanliridin (yeni töhmetliridin) aqlidi musa allahning dergahida abroyluq idi. (69)

67 - nida: muiminlerni teqwadarliq we raschilliqqa buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا*(70)

i möminler! ALLAHtin qorqunglar, toghra sözni qilinglar [70].

47. Süre, "muhemmed" diki nida ayetliri

68 - nida: muiminler allahning dinigha yardem berse, allahningmu yardem biridighanliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ*(7)

i muiminler! Siler allahqa (yeni allahning dinigha) yardem bersenglar allah silerge (düshmininglargha qarshi) yardem béridu qediminglarni (urush

meydanlirida) berqarar qilidu. [7]

69 - nida: kapirlarning emlining bikar bolidighanliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ* (33)

i muiminler! ALLAHqa itaet qilinglar peyghemberge itaet qilinglar emelliringlarni (kufri nifaq we riya bilen) bikar qiliwetmenglar. [33].

49. Süre, " hujurat" tiki nida ayetliri(5 ayet)

70 - nida: allah we uning peyghembiri aldida aldirangghuluq qilishtin tosush, allahning peyghembirimni hörmetleshke buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ*(1)

i muiminler! Siler allahning we allahning peyghembirining aldida (héchqandaq bir ishni we sözni) aldi bilen qilmanglar allahtin qorqunglar allah heqiqeten (sözünglarni) anglap turghuchidur (niyitinglarni we ehwalinglarni) bilip turghuchidur. [1]

71- nida : allahning peyghembirige edep bilen muamile qilishqa buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ* (2)

i muiminler! (resulullagha söz qilghan chéghinglarda) awazinglarni peyghemberning awazidin yuqiri qilmanglar siler bir - biringlar bilen (towlap) yuqiri awaz bilen sözleshkendek peyghemberge (towlap) yuqiri awazda söz qilmanglar (undaq qilsanglar) özliringlar tuymastin (qilghan yaxshi) emelliringlar bikar bolup kétidu. [2]

72 - nida: pasiq adem birer xewer ilip kelse, u xewerning heqiqitini iniqlap körüsh we peyghember eleyhissalamning hökümining eng paydiliq höküm ikenliki toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ* (6)

i muiminler! Eger silerge bir pasiq adem birer xewer élip kelse (ishning heqiqitini) bilmestin birer qewmni renjitip quyup qilmishinglargha pushayman qilip qalmasliqinglar üchün (u xewerni) éniqlap körünglar. [6]

73 - nida: mesxire qilish we kemsitishtin tosush toghirisda

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِّن قَوْمٍ عَسَى أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاء مِّن نِّسَاء عَسَى أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ*(11)

i muiminler! Bir qewm yene bir qewmni (yeni bir jamae yene bir jamaeni bir adem yene bir ademni) mesxire qilmisun. Mesxire qilin'ghan qewm (allahning neziride) mesxire qilghuchi qewmdin yaxshiraq bolushi mumkin. Silerning aranglardiki ayallarmu özara mesxire qilishmisun, mesxire qilin'ghuchi ayallar (allahning dergahida) mesxire qilghuchi ayallardin yaxshiraq bolushi mumkin. Bir - biringlarni eyiplimenglar bir - biringlarni yaman leqem bilen chaqirishmanglar imandin kéyin fisqi bilen atash (yeni muiminni pasiq) dep atash némidégen

yaman! (bundaq nehyi qilin'ghan ishlardin) tewbe qilmighanlar zalimlardur. [11]

74 - nida: guman qilishtin tosush we gheywetxor bilen suxenchining tewbe qilishi lazimliqi toghirisda

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ*(12)

i muiminler! Nurghun gumanlardin saqlininglar (yeni ailidikiliringlargha we kishilerge gumanxorluq qilmanglar) bezi gumanlar heqiqeten gunahtur. (muiminlerning eyiwini) izdimenglar, bir - biringlarning gheywitini qilmanglar, silerdin biringlar ölgen qérindishinglarning göshini yéyishni yaqturamsiler¬? Uni yaqturmaysiler. ALLAHtin qorqunglar allah (tewbe qilghuchilarning qilghan) tewbisini bekmu qobul qilghuchidur (ulargha) nahayiti mihribandur. [12]

57. Süre, " hedid" tiki nida ayetliri

75 - nida: ehli kitaptin iman iyitqanlargha ikki hesse sawap birilidighanliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِ وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (28)

i (isagha) iman éytqan kishiler! ALLAHtin qorqunglar, allahqa we uning peyghembiri (muhemmed eleyhissalamgha) iman éytinglar, allah silerge rehmitidin ikki hesse béridu, silerge siler (axirette pilsiratta) mangidighan nurni peyda qilidu, silerge meghpiret qilidu, allah bekmu meghpiret qilghuchidur, nahayiti méhribandur [28].

58. Süre, " mujadele" diki nida ayetliri

76 - nida: pichirlishishning edep - exlaqliri toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ* (9)

i muiminler siler pichirlashsanglar gunah zulum we peyghemberning emrige xilapliq qilish toghrisida pichirlashmanglar yaxshiliq we teqwadarliq toghrisida pichirlishinglar siler allahtin qorqunglar siler uning dergahigha yighilisiler. [9].

77 - nida: yéghilishning edep exlaqliri, bélim hem bélimlik kishilerning artuqchiliqi toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُزُوا فَانشُزُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ* (11)

i muiminler eger (sorunda) beziler silerge: "orun chiqirip béringlar" dise orun chiqirip béringlar allah silerge (rehmiti we jennitini) kéngeytip béridu eger silerge (bashqilargha orun bushitip bérish üchün): "ornunglardin turup béringlar" déyilse ornunglardin turup béringlar allah silerdin iman éytqanlar we ilim bérilgenlerni bir qanche derije yuqiri kötüridu allah silerning qiliwatqan ishinglardin toluq xewerdar. [11]

78 - nida: peyghember bilen mexpi sözlishishtin ilgiri sediqe birishke buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ* (12)

i muiminler! Peyghember bilen mexpi sözleshmekchi bolsanglar aldi bilen (yoqsullargha) sediqe bérip andin sözlishinglar bu siler üchün yaxshiraqtur we pakraqtur eger (sediqe qilidighan nerse) tapalmisanglar (silerge gunah bolmaydu) chünki allah nahayiti meghfiret qilghuchidur nahayiti méhribandur. [12].

59. Süre , "heshir" diki nida ayetliri

79 - nida: teqwadarliq qilishqa we qiyamet küni üchün teyyarliq qilishqa buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ*(18)

i muiminler! ALLAHtin qorqunglar her adem ete (yeni qiyamet küni) üchün (yaxshi emellerdin) némilerni teyyarlighanliqigha qarisun allahtin qorqunglar allah heqiqeten qiliwatqan ishinglardin toluq xewerdardur. [18].

60. Süre, "mumtehine" diki nida ayetliri

80 - nida: kafirlarni dosit tutmay düshmen tutushqa buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاء تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءكُم مِّنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاء مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاء السَّبِيلِ* (1)

i muiminler méning düshminimni we silerning düshimininglarni dost tutmanglar ular silerge kelgen heqiqetni (yeni islamni quranni) inkar qilghan tursa ulargha dostluq yetküzisiler ular perwerdigaringlar allahqa iman éytqininglar üchün peyghemberni we silerni yurtunglardin heydep chiqardi eger siler mining yulumda jihad qilip we raziliqimni tilep chiqqan bolsanglar (u chaghda méning düshmini we silerning düshimininglarni dost tutmanglar) siler ulargha yoshurun dostluq yetküzisiler men siler yushurghan we ashkarilighan nersilerni bilip turimen kimki shundaq qilidiken (yeni ularni dost tutup ulargha peyghemberning xewerlirini yetküzidiken) u heqiqeten toghra yoldin azghan bolidu. [1]

81 - nida: musulman ayallarning mushrk erlerge, mushrik ayallarning musulman erlerge haram ikenliki toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُم مَّا أَنفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنفَقُوا ذَلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ*(10)

i muiminler! Silerge muimin ayallar hijret qilip kelse ularni sinap körünglar ularning imanini allah obdan bilidu. Eger ularni (sinighandin kéyin heqiqiy) muimine dep tonusanglar, ularni kafirlargha qayturup bermenglar ular kafirlargha halal emes, kafirlarmu ulargha halal emes. Kafir erlirining ulargha bergen mehrini

qayturup béringlar. Ularning mehrilirini bérip nikahinglargha alsanglar silerge héch gunah bolmaydu. Kafir ayallarni emringlarda saqlimanglar. Ulargha bergen mehringlarni telep qilinglar. Kafirlarmu (hijret qilip kelgen muimin ayallirigha bergen) mehrilirini telep qilsun allahning hökmi ene shu. ALLAH aranglarda höküm chiqiridu, allah hemmini bilgüchidur. Hékmet bilen ish qilghuchidur. [10].

82 - nida: kafirlarni dosit tutmasliqqa buyrush toghirisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ*(13)

i muiminler! ALLAH ghezeb qilghan qewmni dost tutmanglar ular axiretning (sawabidin) qebrilliride yatqan kuffarlar ümidini üzgendek heqiqeten ümidini üzdi. [13]

61 – süre, " sef" tiki nida ayetliri

83 - nida: qilmaydighan ishini qilimiz digüchilerni eyiplesh toghirisida

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفۡعَلُونَ ۝٢ كَبُرَ مَقۡتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُواْ مَا لَا تَفۡعَلُونَ ۝٣

i möminler! Siler néme üchün qilmaydighan ishni qilimiz deysiler? (yeni emelde siler qilmaydighan yaxshi ishlarni néme üchün aghzinglarda qilimiz deysiler?)[2]. Silerning qilmaydighan ishni (qilimiz) déyishinglar allahning dergahida eng öch (körülidighan nersidur)[3]

84 - nida: qattiq azabtin qutulduridighan tijaret toghrisida

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ هَلۡ أَدُلُّكُمۡ عَلَىٰ تِجَٰرَةٖ تُنجِيكُم مِّنۡ عَذَابٍ أَلِيمٖ ۝١٠ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمۡوَٰلِكُمۡ وَأَنفُسِكُمۡۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ۝١١

i möminler! Silerge silerni qattiq azabtin qutulduridighan bir tijaretni körsitip qoyaymu?(10). ALLAH gha we uning peyghembirige (chin) iman éytqaysiler, allahning yolida mélinglar bilen, jéninglar bilen jihad qilghaysiler, eger bilsenglar, siler üchün bu yaxshidur.(11)

85 - nida: musulmanlarning herqandaq ehwalda dinning yardemchisi ikenliki, iman éytqan taipige allah taalaning yardem qilidighanliqi toghrisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونوا أَنصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ فَآمَنَت طَّائِفَةٌ مِّن بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَت طَّائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ*(14)

i muiminler! Hewariyunlar(yeni isa eleyhissalamgha deslepte iman éytqan muimin qewm)dek allahning yardemchiliri bolunglar. Meryemning oghli isa hewariyunlargha: "(allahning dewitini tebligh qilishta) allahqa kimler yardemchilirim bolidu¬" dédi. Hewariyunlar: "biz allahning yardemchilirimiz" dédi. Israil ewladédin bir taipe iman éytti yene bir taipe kafir boldi. Muiminlerge

ularning öz düshmenlirige qarshi turushida yar - yülekte bolduq, shuning bilen muiminler ghalib boldi. [14]

62 – süre, "jumue" diki nida ayetliri

86 - nida: jüme namizi, jüme künidiki ishlar, jüme künning peziliti, allah taalani yad étishke aldirashqa buyrush toghrisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِي لِلصَّلَاةِ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ*(9)

i muiminler! Jüme küni jüme namizigha ezan éytilsa allahni yad itishke (jüme xutibisini anglashqa we jüme namizini ada qilishqa) aldirap béringlar, élim - sétimni quyup turunglar eger bilsenglar bu siler üchün yaxshidur. [9].

63 – süre, " munafiqun" diki nida ayetliri

87 - nida: dunya térikchilikige bérilip kétip gheplette qalmasliqqa we ölüshtin ilgiri sediqe bérishke righbetlendürüsh toghrisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ* (9)

i muiminler! Malliringlar we baliliringlar silerni allahning zikridin (yeni allahning taet - ibaditidin) gheplette qaldurmisun, kimlerki shundaq qilidiken ular ziyan tartquchilardur. [9].

64 – süre, "teghabun" diki nida ayetliri

88 – nida: ayallarning we balilarning pitnisdin éhtiyat qilish, sediqe bérishke righbetlendürüsh, küchining yétishiche teqwadarliq qilishqa buyrush toghrisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِن تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ* (14)

i muiminler! Silerning ayalliringlardin baliliringlardin silerge düshmen bolidighanlirimu bar, ulardin éhtiyat qilinglar eger (ularni) epu qilsanglar kechürsenglar meghfiret qilsanglar (allah silernimu meghfiret qilidu). ALLAH heqiqeten nahayiti meghfiret qilghuchidur, nahayiti méhribandur. [14].

66 – süre, "tehrim" diki nida ayetliri

89 - nida: bala - chaqilarni edeb - exlaq we din terbiyisi bilen terbiylesh, dozaxning yéqilghuliri we uni bashqurghuchi perishtiler toghrisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ*(6)

i muiminler! Özenglarni we bala - chaqanglarni insan we tashlar yéqilghu bolidighan rehim qilmaydighan qattiq qol perishtiler muekkel bolghan dewzextin saqlanglar. U perishtiler allahning buyriqidin chiqmaydu , némige buyrulsa shuni ijra qilidu. [6]

90 - nida: semimiy tewbe qilishqa righbetlendürüsh toghrisida

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَى رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ

أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ*

i möminler allahqa semimiy tewbe qilinglar, ümidki, perwerdigaringlar silerning gunahinglarni yoqqa chiqiridu, silerni astidin östengler éqip turidighan jennetlerge kirgüzidu, u künde (yeni qiyamet künide) allah peyghemberni we uning bilen bille bolghan möminlerni reswa qilmaydu, ularning nuri ularning aldida we ong teripide yüridu, ular: "i perwerdigarimiz! Bizge nurimizni mukemmelleshtürüp bergin, bizge meghpiret qilghin, sen bolsang heqiqeten her nersige qadirsen" deydu [8].

Toqquzinchi bap. Hedis we hedis ilmige munasiwetlik mesililer

hedis uqumi

hedis peyghember sellellahu eleyhi wesellemning söz heriketliri, teqrirliri (bashqilarning söz yaki ish heriketlirini maqullishi)ni bildüridighan omumiy atalghudur. ”hedis“ kelimisi- yingi söz, xewer dégendek menilerge ige bolup, bu kelimidin türlinip chiqqan bezi péillar xewer bérish, neqil qilish, sözlesh, yetküzüsh, tebligh qilish qatarliq menilerni bildüridu. Zamanning ötüshi bilen, ” hedis“ kelimisi peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin riwayet qilin'ghan xewerlerning omumiy nami süpitide qollinilishqa bashlidi. Uning üstige, bu kelime peyghember sellellahu eleyhi wesellem teripidinmu mushu menide qollinilghanidi.

Mesilen, sehih buxarida riwayet qilin'ghan bir hediste mundaq kelgen: ebu hureyre reziyellahu enhu peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: i resulullah! Qiyamet küni shapaitingge nail bolidighan eng bextlik kishi kim? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: ”hedis“ke bolghan ishtiyaqingni bilgenlikim üchün, mushu soalni hemmidin burun séning soraydighanliqingni texmin qilghanidim. Qiyamet küni shapaitimge nail bolidighan eng bextlik insan: ”la ilahe illallah“ dégen kishidur, dep jawab berdi.

Hedis ilmi peyghember sellellahu eleyhi wesellemning hedislirini tetqiq qilidighan pen bolup, islam alimliri (yeni hedisshunaslar) bu penni herxil shekil we namlar bilen teriplep kelgen. Mesilen, imam newewi: ” hedis ilmi hedis tékistlirining sehih, hesen, zeip, muttesil, mursel, munqeti, muizel, meqlub, meshhur, gherb, eziz, mutewatir, ahad, ferd, meiruf, shaz, munker, muellel, mewzu, mudrej, nasix - mensux, xas, omum, mujmel, mubeyyen, muxtelif we shuninggha oxshash türlirini bir biridin ayrish bilen birge, senedining yeni rawiylarning ehwallirini (terjimihalini), shundaqla rawiylarning sened we tékisti heqqidiki perqlerning hökmini bilishtin ibarettur “ dégen. Izzuddin ibni jemae bolsa: ”hedis ilmi sened we tékistning ehwalini bildüridighan qaidilerni öz ichige alidighan ilimdin ibaret“ dep teripligen bolup, uning qarishiche, hedis ilmining nishani sened we tékist; ghayisi bolsa, sehih hedisni sehih bolmighan hedislerdin ayriwélishtur.

Sünnet we uning islam dinidiki orni

"sünnet" sözining lughettiki menisi: yol dégenlik. Emma uning sheret istémalidiki menisi: peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamning sözliri, ish - paaliyetliri we bashqilardin sadir bolghan ishlardin sheretke muwapiq kélidighanlirini jaiz sanighanliri démektur.

Hedis - muhemmed eleyhissalamning sözliri démektur. Buninggha binaen,

sünnet omumluqni, hedis bolsa xasliqni ipadileydu. Emma islam fiqhishunas alimliri "hedis"ni "sünnet" bilen bir menide istémal qilidu.

Sünnet(yaki hedis) - islam dinining ikki asasliq desturining ikkinchisi, islam qanunshunasliqining üch asasliq menbiining ikkinchisi we quran kerimning terjimanidur.

Melumki, islam dinining birinchi asasliq desturi quran, andin sünnettur. Islam qanunshunasliqining asasiy menbeliri 3 bolup, birinchisi quran kerim, ikkinchisi sünnet (yaki hedis), üchinchisi ijma (ortaq kéngishish arqiliq qarar qilish) kélidu.

Allah taala sünnetke emel qilishning zörürliki toghriliq mundaq deydu:

[مَّا أَفَاء اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاء مِنكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (7)]

" allah peyghembirige ghenimet qilip bergen eli qura (yeni qureyze, nezir, pedek we xeyber kuffarliri) ning mallirini, ichinglardiki baylar arisida qoldin qolgha ötüp yürmesliki üchün, allahqa, peyghemberge, peyghemberning xish - eqribaliригha, yétimlerge, miskinlerge, ibn sebillerge xas qildi, peyghember silerge bergenni élinglar, peyghember chekligen nersidin cheklininglar, allah tin qorqunglar, heqiqeten allahning azabi qattiqtur " [heshir sürisi 7 - ayet].

Allah taala peyghember eleyhissalamning sünnetlirige emel qilish arqiliq uninggha itaet qilishning allahqa itaet qilghanliq ikenlikini bayan qilip mundaq deydu:

[مَّنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّهَ وَمَن تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا (80)]

"kimki peyghemberge itaet qilidiken, u allahqa itaet qilghan bolidu" [nisa sürisi 80 - ayet].

Sünnet quran kerimdin qalsa islam dinining ikkinchi asasiy desturi, quranning ehkamlirini sherhligüchi we uning heqiqiy terjimanidur. Qurandiki sheret ehkamlirini sherhleydighan we bayan qilip chüshendürüp béridighan birdinbir menbe sünnettur. Mesilen: allah taala quran kerimde musulmanlargha namaz oqushni perz qilghan bolsimu, namazni qandaq, qanche wax we qaysi waqitlarda oqushni bayan qilmighan. Peyghember eleyhissalam allahning wehyisige tayinip sünnetliri arqiliq quranning müjmellirini aydinglashturup, namaz we bashqa emel - ibadetlerning qaide tertibliri, sani we ada qilinish waqitlirini békitken. Eger sünnet bolmighan bolsa idi, biz namaz we bashqa emel - ibadetlerning qaide - sistémilirini we waqit - keypiyatlirini nedin biler iduq?

Quran'ghila emel qilish arqiliq sünnettin bihajet bolushqa bolidu, dégüchiler töwendiki ikki xil kishining biridur: yaki din düshmenliri yaki islam dinini chüshenmigen ebgalardur. Ularning bu dewasi quran kerimning musulmanlarni sünnetke egishishke buyrighan keskin ayetliri arqiliq ret qilinidu.

Allah taala sünnetning qurandin qalsa islam dinining ikkinchi asasliq desturi ikenlikini bayan qilip mundaq deydu:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ

إِلَى اللّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً (59)]

"i möminler! Allahqa, peyghemberge we özünglardin bolghan ish üstidikilerge itaet qilinglar, eger siler birer ishta ixtilap qiliship qalsanglar, bu toghrida allahning kitabigha we peyghemberning sünnitige murajet qilinglar, eger siler allahqa we axiret künige heqiqiy ishinidighan bolsanglar bu(yeni quran bilen sünnetke murajet qilish)siler üchün paydiliqtur, netije étibari bilen güzeldur" [nisa sürisi 59 - ayet].

Allah taala sünnetning quranni ochuqlighuchi we uning heqiqiy toghra terjimani ikenlikini bayan qilip muhemmed eleyhissalamgha xitab qilish arqiliq mundaq deydu:

[بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (44)]

"biz sanga quranni, séning insanlargha chüshürülgen sheretni bayan qilip bérishing we ular (quranni) tepekkur qilip chüshinip (uningdin wez - nesihet élishi) üchün chüshürduq" [nehl sürisi 44 - ayet]. Peyghember eleyhissalamning allah taala teripidin insanlargha chüshürülgen sheretni bayan qilip bérishi peqet uning sünnetliri arqiliq emelge ashqan.

Ikkinchi xelipe ömer ibni xettab reziyellahu enhu musulmanlargha tewsiye qilip: "kéyinche silerge bir qewm kélip siler bilen quranning menisi ochuq bolmighan ayetliri toghriliq tartishidu, siler quranni sünnet bilen chüshendürünglar. Heqiqeten sünnetni yaxshi bilgen kishiler quranning menisini eng yaxshi bilidighanlardur" dégen.

Hedisning ehmiyiti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem alle taaladin alghan wehyini insanlargha yetküzüpla qalmay, ularni chüshendürüp bergen we özining emeliy hayatigha tetbiqlash arqiliq, musulmanlargha örnek bolghanidi. Islam ölimaliri omumen: ”diniy témidiki hedisler peyghember sellellahu eleyhi wesellem alle taala teripidin wehiy qilin'ghan “ dep qaraydu we:")u öz nepsi xahishi boyiche sözlimeydu, peqet uninggha nazil qilin'ghan wehyinila sözleydu(" [süre nejim – 3] dégen ayetni delil qilip körsitidu. Undin bashqa, ular: ")alle muiminlerge allening ayetlirini tilawet qilidighan, ularni (gunahlardin) pak qilidighan, ulargha kitabni we hékmetni (yeni quran bilen sünnetni) ögitidighan özliridin bolghan bir peyghember ewetip ulargha chong éhsan qildi. Halbuki, ular burun ochuq gumrahliqta idi. " [süre al imran, 164 - ayet] dégen ayette tilgha élin'ghan ”hékmet“ kelimisining ”sünnet“ dégen menini ipadileydighanliqini otturigha qoyghan. Derweqe, peyghember sellellahu eleyhi wesellem we uning es'habidin neqil qilin'ghan bezi hedislerde bu heqiqet éniq ipadilen'gen. Mesilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: "manga kitab (yeni quran) bilen birlikte uning oxshishi (yeni sünnet) bérildi. " dégen. Hedis mundaq üch türlük mezmunni öz ichige alidu:

birinchi, bezi hedisler quran otturigha qoyghan hökümlerni öz eyni bayan qilidu we tekitleydu. Mesilen, quranda bayan qilin'ghan namaz, roza, zakat we hejning perizliki hedistimu: islam besh asas üstige quruldi dep eynen bayan qilin'ghan.

Ikkinchi, bir qisim hedisler quranning hökümlirini bayan qilip, u hökümlerni toluqlighuchi melumatlarni béridu. Mesilen, quranda namaz oqush,

hej qilish, zakat bérish qatarliqlar buyrulghan, lékin bularning qandaq ada qilinidighanliqi tepsiliy bayan qilinmighan bolup, bu ibadetlerning tepsilatini hedislerdin ögenmektimiz.

Üchinchi, bezi hedisler quranda peqetla tilgha élinmighan mesililer üstide hüküm chiqiridu. Öz aldigha hüküm menbesi bolalaydighan bu xil hedislerge, öylen'gendin kéyin zina qilghan kishini rejm qilish, ayalining hamma achisini birla waqitta nikahigha élish qatarliq mesililerni misal qilip körsitishke bolidu. Mana bularning hemmisi hedis (yeni sünnet)ning islam dinidiki muhim ornini körsitip bermekte. Diniy nuqtidin élip éytqanda, qurandin qalsila ikkinchi orunda turidighan hedislerge ehmiyet bérish arqiliq peyghember sellellahu eleyhi wesellemning sünnitige emel qilish, hem alle taala hem peyghember sellellahu eleyhi wesellem teripidin keskin hökümler bilen emir qilin'ghan bolup, quranda bu heqte mundaq déyilgen: "(i muhemmed! Ulargha) éytqinki, eger siler alleni dost tutsanglar, manga egishinglarki, alle silerni dost tutidu, (ötkenki) gunahinglarni meghpiret qilidu, alle nahayiti meghpiret qilghuchidur, nahayiti mihribandur. Éytqinki, alleqa we peyghemberge itaet qilinglar. Eger ular (itaet qilishtin) yüz örüse, alle kapirlarni (yeni allening ayetlirini inkar qilghan we peyghemberlirige asiyliq qilghanlarni) dost tutmaydu. " [süre al imran, 31 - we 32 - ayetler]; ")peyghember silerge bergenni élinglar, peyghember silerni chekligen nersidin cheklininglar, alletin qorqunglar, heqiqeten allening azabi qattiqtur(" [süre heshr, 7 - ayet] körüwélishqa boliduki, bu ayetlerde peyghember sellellahu eleyhi wesellemge itaet qilish alleqa itaet qilish bilen birge zikir qilin'ghan, hetta peyghemberge itaet qilishning alleqa itaet qilish bolidighanliqi ochuq ipadilen'gen. Peyghember sellellahu eleyhi wesellemmu bir hediside: méning hedislirimdin birersi sözlep bériliwatsa, ésil tösheklerge yölen'gen halda: ”qolimizda quran bar, biz quranda halal déyilgenni halal, haram déyilgenni haram deymiz“ deydighan bezi kishilerning kélishige az qaldi. Bilinglarki, allening peyghembiri haram qilghan nersilermu (hüküm jehettin) alle haram qilghan nersiler bilen oxshash déyish arqiliq, dinni sünnettin ayrip qarashqa hergiz bolmaydighanliqini tekitligenidi. Derweqe, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bu hedisi arqiliq yéqin kelgüside kélidighanliqidin xewer bergen kishiler miladi 19 - we 20 - esirlerde sherqshunaslarning tesiri bilen deslepte hindistanda, kéyin bashqa islam dunyasi we gherip dunyasida otturigha chiqti, lékin bular hedis we sünnetke héchqandaq eks tesir körsitelmidi.

Hedisning qurulmisi

hedislerning sened we metin (tékist)din ibaret ikki chong qisimdin teshkil tapqanliqini körüwélishqa bolidu. Birinchisi ”sened”“ishinish, tayinish“ dégen menilerge ige.

Hedis ilmide qollinilidighan ”sened“ kelimisi hedisning béshida bayan qilin'ghan we biri yene biridin élish, neqil qilish arqiliq hedisni riwayet qilghan kishilerning zenjirsiman shekilde taki peyghember sellellahu eleyhi wesellemgiche ulashqan qismini körsitidu. Bashqiche qilip éytqanda, sened rawiylar zenjiri bolup, bu zenjir hedisning peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin kimler we qaysi yollar arqiliq bizgiche yétip kelgenlikini körsitip béridu. Mesilen: oqulushi: heddesena esbat ibni nesr el hemedani essuddiy en subeye mewla ummi seleme en zeyd ibni erqem enne resulullah sellellahu eleyhi wesellem qale dégen hedistiki: ”heddesena“ dégen kelime: ”bizge sözlep berdi, riwayet qildi“ dégen

menini; ”en“ riwayet lewzi bolup ”uningdin“ dégen menini; ”qale“ kelimisi bolsa ”dédi, dégen “ menilerni bildüridu. Sened köpinche hallarda hedisshunaslarning bir hedisning ishenchlik yaki emeslikini, yeni u hedisning peyghember sellellahu eleyhi wesellemge ait ikenliki yaki emeslikini tekshürüp békitishide muhim rol oynaydu. Ikkinchisi, metin (tékist) bir hediste sened (rawiylar zenjiri) axirliship, shular neqil qilghan weqe yaki söz heriket qismini körsitidu. Mesilen, imam buxari riwayet qilghan bir hediste mundaq kelgen: muhemmed ibni beshshar yehya ibni seidtin, u shuibedin, u ebu teyyahtin, u enes reziyellahu enhudin riwayet qilip sözlep bérishiche, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: asanlashturunglar, qiyinlashturmanglar. Xush bésharet béringlar, nepretlendürmenglar! Dégen.

Hedis, sened étibari bilen mundaq ikki qisimgha bölünidu:

birinchisi, mutewatir: peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin taki hedisshunasqiche bolghan sened zenjirining hemmiside eng az dégende ondin - ondin kishi bolghan, sanining köplükidin ularning adette yalghan söz oydurup chiqishqa til biriktürwélishi eqilge sighmaydighan hedis mutewatir déyilidu.

Ikkinchisi, ahad yaki xeberulwahid: mutewatir hedisning shertlirige toshmighan hedis ahad yaki xeberulwahid déyilidu. Ahadmu sened étibari bilen mundaq üch türge bölünidu:

birinchisi, meshhur: peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin taki hedisshunasqiche bolghan sened zenjirining hemmiside üch kishi oxshashla üch kishidin yaki üchtin artuq kishidin riwayet qilghan, lékin mutewatir derijisige yetmigen hedis meshhur déyilidu.

Ikkinchisi, eziz: peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin taki hedisshunasqiche bolghan sened zenjirining hemmiside ikki kishi oxshashla ikki kishidin yaki ikkidin artuq kishidin riwayet qilghan, lékin meshhur derijisige yetmigen hedis eziz déyilidu.

Üchinchisi, gherb: peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin taki hedisshunasqiche bolghan sened zenjirining hemmiside bir rawiy bir rawiydin riwayet qilghan yaki rawiyning sani sened zenjirining melum qismida birge chüshüp qalghan hedis gherb déyilidu. Sened zenjirining béshidiki yaki melum qismidiki rawiyning sani birge chüshüp qélip, kéyin awup qalsimu, oxshashla gherb hedis déyilidu.

Hedis türliri

hedisler ishenchlik derijisige asasen: sehih, hesen, zeip, mewzudin ibaret töt türge ayrilidu:

1. Sehih hedis: adalet we zebt igisi bolghan rawiylardin yene oxshash süpetke ige rawiylar wasitisi arqiliq peyghember sellellahu eleyhi wesellemgiche yétip baridighan bir tutash sened arqiliq riwayet qilin'ghan, shaz yaki illet xususiyiti bolmighan hedis bolup, bu türdiki hedislerge emel qilish wajip bolidu. Yuqiriqi tebirdin körüwélishqa boliduki, bir hedisning sehih bolushi üchün töwendikidek shertler tépilishi lazim:

1) hedisni riwayet qilghan rawiylar ”adalet “lik bolushi lazim. Bu yerde tilgha élin'ghan ”adalet“ kelimisi ”zulum“ kelimisining zit menisini emes, belki ”shérik, fisqi fuju we bidet qatarliq barliq chong kichik gunahlardin saqlinish, teqwadar we semimiy musulman bolush“ menisini bildüridu. Bu alahidiliklerge ige kishiler hedis ilmida ”adil“ dep atilidu. Tetqiqat uslubigha uyghun halda

tekshürüp tetqiq qilin'ghan bolsimu, adalet prinsipigha zit muamililiri tüpeylidin ”adil“ emesliki éniqlan'ghan (mejruh) rawiylar bilen kim ikenliki bilinmigen yaki terjimihali éniq bolmighanliqi üchün ”adil“ ikenliki ispatlanmighan (mejhul) kishiler riwayet qilghan hedisler sehih hedis qatarigha kirmeydu.

2) rawiylar riwayet qilmaqchi bolghan hedisni toghra ögineligüdek we (öginip bolup) aridin uzun mezgil ötsimu, eynen xatiriliyeligüdek derijide zebt qilish (pishshiq öginish we este tutush) qabiliyitige ige bolushi lazim. Öginish we ögen'ginini este tutush qabiliyitige ige bolmighan rawiylar neqil qilghan hedismu sehih hedis süpitide qobul qilinmaydu.

3) hedisni riwayet qilghan rawiylarning her biri özidin hedis neqil qilghanlar bilen choqum körüshken bolushi, eng bolmighanda körüshüsh imkaniyiti yaki éhtimaligha ige, zamandash kishiler bolushi kérek. Rawiylarning arisi ashkara yaki mexpiy üzülüp qalghan bolsa (yeni izchil dawamlashmisa), hedis sehihlik derijisige yételmeydu.

4) hedis shaz bolmasliqi lazim, yeni ishenchlik bir rawiy teripidin riwayet qilin'ghan hedis özidin téximu ishenchlik bashqa bir yaki bir qanche rawiyning riwayitige zit kélip qalmasliqi lazim. Chünki bu ehwal hedisning sehihlik derijisige yétishige tosalghu bolidu.

5) hedisning tékist yaki senedide (hedisni) zeip ehwalgha chüshürüp qoyidighan herqandaq qusur körülmesliki lazim. Bu xildiki ”illetlik“ hedisler sehih hedis qatarigha hergiz kirgüzülmeydu. Mana bu besh shertning hemmisige toshqan hedisler sehih hedis dep qarilidu.

2 - hesen hedis: ”hesen“ning lughet menisi ”güzel, yaxshi“ bolup, hedis términida bu atalghu sehih hedis bilen zeip hedisning otturisida turidighan, lékin sehih hediske téximu yéqin bolghan hedis türi üchün ishlitilidu. Téximu ochuq qilip éytqanda, sehih hedis bilen hesen hedis arisidiki perq shuki, hesen hedisning rawiliri durus we ishenchlik, emma este tutush qabiliyiti jehette sehih hedis rawiyliridin sel töwenrek turidighan kishilerdur. Bu türdiki hedislergimu emel qilish wajip bolidu.

3 - zeip hedis. ”zeip hedis“ sehih yaki hesen hedisning shertliridin bir yaki bir qanchisi tépilmaydighan hedislerni körsitidu. Nurghunlighan tetqiqat we ijtihadtin kéyin, hedisning bu shertlerge chüshidighan yaki chüshmeydighanliqigha qarar bérilidu. Mesilen, hedis rawiysining ”adil“ liqida qusur tépilishi, ”zebt“ (este tutush qabiliyiti) ning töwenliki, senedining muttesil (izchil) bolmasliqi, rawiyning özidin téximu ishenchlik rawiy yaki rawiylarning riwayitige zit mezmunda hedis riwayet qilishi... Qatarliq sewebler tüpeylidin hedisning peyghember sellellahu eleyhi wesellemge ait ikenliki ”zeip“ dep qarilidu.

Hedisshunaslar zeip hediske emel qilish yaki qilmasliq heqqide mundaq üch xil qarashni otturigha qoyghan:

1) herqandaq sharaitta zeip hediske emel qilishqa qetiy bolmaydu. Bu qarash yehya ibni mein'ge ait bolup, imam buxari we imam muslimdin bashqa, ibni hezim we ebu bekri ibni erebimu mushu qarashqa qoshulghan.

2) herqandaq sharaitta zeip hediske emel qilishqa bolidu. Ehmed ibni henbeli we ebu dawud: ”zeip hedis reiyi (yeni qiyas)din yaxshiraq“ dégenni otturigha qoyup, mushu qarashni tallighan.

3) köpchilik ölimalarning qarishiche, emellerning pezilitige munasiwetlik

mesililerde bezi shertlerge chüshidighan zeip hedislerge emel qilishqa bolidu.

Ibni hejer esqalani u shertlerni mundaq bayan qilghan:

1) hedis intayin zeip bolmasliqi kérek.

2) zeip hedis quran we sünnet arqiliq békitilgen birer qaide prinsipining dairisi ichige kirishi kérek.

3) zeip hediske emel qilghan waqitta, bu hediske zörüriyet tüpeylidin emes, belki éhtiyat tüpeylidin emel qilghanliqimizni untumasliqimiz lazim.

4 - mewzu: yeni oydurma hedisler. Mewzu dep baha bérilgen hedislerni hedis dep qarap emel qilish uyaqta tursun, hetta riwayet qilishqimu bolmaydu. Peqet uning mewzu (toqulma) ikenlikidin bashqilarni waqiplandurush üchünla tilgha élip ötüshke bolidu.

Hedisler tékistining kimge ait ikenlikige qarap mundaq üch türge bölünidu:

1 - merfui: tékisti pütünley peyghember sellellahu eleyhi wesellem ait bolghan hedisler.

2 - mewquf: söz yaki heriket sahabilerge ait bolghan hedisler.

3 - meqtui: söz yaki heriket tabiinlargha ait bolghan hedisler. Bir hedisning merfui bolushi uning choqum sehih ikenlikini bildürmeydu. Yeni u merfui hedis sehih, hesen yaki zeip bolushi mumkin.

Undin bashqa, hedisler lewzining kimge ait bolushigha qarap hedis quddusiy we hedis newewi dep ikki türge ayrilidu:

menisi alleqa, lewzi peyghember sellellahu eleyhi wesellemge ait bolghan hedisler hedis quddusiy; menisi we lewzi peyghember sellellahu eleyhi wesellemge ait bolghan hedisler hedisi newewi dep atilidu.

Ayet bilen hedis quddusiyning perqi

hedis quddusiy menisining alleqa ait bolushi sewebidin quddusiy(muqeddes); peyghember sellellahu eleyhi wesellem teripidin éytilghanliqi üchün ”hedis“ dep atalghan. Alle taala teripidin wehiy qilinish jehettin élip éytqanda, quran ayiti bilen hedis quddusiy arisida héchqandaq perq yoq. Lékin hedis quddusiy peqet menisi jehettinla alle taalagha xas, quran ayiti hem menisi hem lewzi jehettin alleqa xas.

Shunga ayet bilen hedis quddusiy arisida mundaq perqler bar:

1) hedis quddusiy namazda oqulmaydu.

2) hedis quddusiyni taharetsiz oqush yaki tutushqa bolidu.

3) lewzi alleqa ait bolmighanliqi üchün, ayetke oxshash möjize hésablanmaydu.

4) lewziy riwayiti shert emes, shunga menisining riwayet qilinishi yéterlik. Hedis quddusiyning kélish menbesi alle taala bolghanliqi we xitab asasen alletin kelgenliki üchün, riwayet qilin'ghanda: ”peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin riwayet qiliniduki, alle taala mundaq dégen... “ yaki: ”peyghember sellellahu eleyhi wesellem alle taaladin mundaq riwayet qilidu... “ dégendek teleppuz shekilliride kélidu. Bashqa hedislerge nisbeten éytqanda, hedis quddusiyning sani bekmu az. Hedis ilmining meydan'gha kélishi hedisning dindiki muhim orni waqitning ötüshi bilen bu sahede musteqil bir ilimning peyda bolushigha seweb boldi. Hedisshunaslar islam dinida qurandin qalsila eng muhim orunni igileydighan bu ilim sahesini: ”sehih bolghinini sehih bolmighinidin ayrish üchün hedisning sened we tékistini tetqiq qilidighan ilim“ dep teriplimekte.

Hedis ilmining tetqiqat saheliri

hedis ilmi üstide yürgüzülgen tetqiqatlar netijiside, bezi témilar musteqil tetqiqat sahesige aylandi. Bu saheler töwendikiche:

1) hedis riwayet qilish ilmi: bu, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning hedisliri (sünniti)ni yighidighan, neqil qilidighan ilim. Barliq hedis kitabliri (sehih, jami, sunen, musned...) bu ilimning asasini teshkil qilidu.

2) hedisni inchikilep tetqiq qilish ilmi: bu, hedislerning ishenchlik derijisini ölchesh üchün, sened bilen tékistni tetqiq qilidighan ilim.

3) jerh we teidil (aqlash we qarilash) ilmi: bu ilimde, sahabilerdin tartip, barliq rawiylarning durus, ishenchlik derijisini tetqiq qilidighan ilim bolup, rawiylar isim we kunyelirige asasen élipbe tertipi boyiche retke tizilidu we her birining terjimihali, kimlerdin hedis élip, kimlerge neqil qilghanliqi, rawiylar arisidiki orni, adalet we zebt jehettiki ehwali, bashqilarning u rawiygha bolghan köz qarashliri... Qatarliqlar heqqide tetqiqat élip bérilidu.

4) hedislerning éytilish sewebliri ilmi: bu, hedislerning néme sewebtin éytilghanliqini éniqlaydighan ilim bolup, hedislerning téximu yaxshi chüshinilishige paydiliq bolghan bu sahede suyutining ”ellumei“ namliq esiri bar.

5) hedis sözlükliri ilmi: bu, hedis tékistliride az qollinilghanliqi yaki ereb tiligha kéyinche kirgenliki üchün chüshinish tes bolghan kelimilerning menisini yéship béridighan ilim bolup, ebu ubeyde we ibni quteybening gheriybul hedis namliq esiri, zemexsherining elfaiq namliq esiri we ibni esirning ennihaye namliq esiri bu ilim sahesining muhim menbeliridin hésablinidu.

6) hedistiki illetni tetqiq qilish ilmi: köpinche kishiler körüp yételmeydighan, belki hedisshunaslarla perqlendüreleydighan we hedisning ishenchliklikige tosalghuluq qilidighan qusurlarni tetqiq qilidighan ilim sahesi bolup, ehmed ibni henbelning kitabul ilel namliq esiri bu sahening tipik nemunisidur.

7) hedistiki ixtilapni tetqiq qilish ilmi: bu ilim, mahiyette héchqandaq ixtilap bolmisimu, tashqi jehettin arilirida ixtilap bardek körünidighan hedislerni tetqiq qilidu we bu tashqi ixtilapni bir terep qilidu. Bu sahede ibni quteybening teiwilu muxtelefil hedis namliq esiri bar.

8) nasix we mensux ilmi: bir birining hökmini emeldin qalduridighan hedislerni tetqiq qilidighan ilim sahesi bolup, hazimining elétibar namliq esiri bu sahening eng muhim menbesi dep qarilidu.

Hedislerning neqil qilinish jeryani

quran ayetliri nazil bolghan haman ularni wehiy katiblirigha yazdurghan. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem deslepte öz hedislirining yézilishini chekligen bolsimu, sahabilerning hedisni bir birige neqil qilishigha yol qoyghanidi. Bu cheklime, sahabilerning quran bilen hedisni bir birige arilashturup qoyush éhtimalliqi, ereb yéziqining téxi tereqqiy qilmighanliqi, sawatliq kishilerning azliqi, yéziq matériyallirining qisliqi qatarliq sewebler tüpeylidin qoyulghan bolushi mumkin. Chünki bu kemchilikler toluqlan'ghandin kéyin, peyghember sellellahu eleyhi wesellem sahabilirige hedislernimu xatirilep mingishqa ruxset qilghan. Mesilen, eyni waqitta hedis xatirilep mangghan 30 - 40 sahabidin biri bolghan abdullah ibni ömer reziyellahu enhu 1000 gha yéqin hedisni xatiriligen we bu hedislerni toplap: sehife sadiqe (toghra sehipiler) dep nam bergen. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem hayat waqtida nurghunlighan hedisni anglap

xatiriliwalghan bu sahabe (peyghember sellellahu eleyhi wesellem wapat bolghandin kéyin) nurghunlighan hedislerni bashqilargha sözlep bergen. Démek u, hedislerni hem éghizaki hem yéziq sheklide kéyinki nesillerge qaldurghanidi.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellemning wapatidin kéyin bashlan'ghan hedis toplash sepiri we hijri 1- esirdin étibaren yolgha qoyulghan ”tedwin “ (tarqaq haldiki hedis matériyallirini retlesh) xizmetliri, hijri 99 - , 101 - yilliri xelipe ömer ibni abduleziz dewride herqaysi waliyliqlirigha chüshürülgen perman bilen resimiyleshken. Shuning bilen, hedisshunaslar hedis toplashqa kirishken we özliri toplighan hedislerni témilirigha köre türlerge ayrighan. Shunimu nezerdin saqit qilmasliqimiz kérekki, hedis toplash xizmitige kirishken tunji hedisshunaslar (bolupmu buxari we muslim) hedislerni özliri anglighan pétila xatirilep mangmastin, belki shu hedisning kimlerdin qaysi shekilde riwayet qilin'ghanliqi, rawiylarning terjimihali, ularning ishenchlik yaki emesliki heqqide inchikilep tetqiqat élip barghan. Nöwiti kelgende, bir hedisning menbesini tekshürüp békitish üchün ulagh üstide aylarche japaliq seper qilghan. Her bir hedisning rast yaki yalghanliqini ayrish üchün, hedis nezeriyisi süzgüchidin ötküzüsh yolida zamanimiz yawrupa tarixchilirining qedimki zaman tarixini tetqiq qilish yolida serp qilghan küchidin nechche on hesse köp küch serp qilghan bolup, hetta: ”insaniyet qudriti yetmigüdek derijide köp zéhniy we jismaniy küch serp qilghan“ déyishkimu bolidu. Eger biz bu alimlarning her bir hedisni tetqiq qilish yolida tartqan japa musheqqetliri, qollan'ghan usul we uslubini tilgha élip ötidighan bolsaq, bularning özila kitabimizning hejmidin éship kétishi mumkin. Netijide, hijri 2 - esirning otturiliridin tartip hedis kitabliri meydan'gha kélishke bashlighan. Bizgiche yétip kelgen eng kona hedis kitabliri ene shu dewrlerge ait. Bu kitablardin kéyin, hijri 3 - esirde kutubus sitte (alte chong eser) ning meydan'gha kélishi bilen hedisshunasliq xizmiti altun dewrige qedem qoydi.

Alte chong eser: buxarining sehihul buxari we muslimning sehih muslim kitabliri bilen ebu dawud, tirmizi, nesai we ibni majening sunen namliq eserliridin terkib tapidu.

Hediske hile mikir ishlitishke urunush

ewelqi esirlerde hedisler mexsus kitapqa yizip toplanmighan. Este tutuwilishqila qanaet qilin'ghan we peyghember elyhissalamning peyghemberliki dawamida qilghan ishliri we sözligen hedislirining sanini muqimlashturush qiyin bolghan sewepler bilen bir bölük ademler öz xiyalidin hedis toqup uni yalghandin peyghember eleyhissalamgha tewe qilip qoyushni yolluq kördi. Belki bu ish peyghember eleyhissalam hayat bar chaghdimu yüz bergenliki körünüp turidu.

173/327 - mughiyre reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellamning mundaq dégenlikini anglidim: shübhisizki, méning heqqimde yalghan söz toqush bashqa her qandaq adem heqqide yalghan söz toqushqa oxshimaydu. Kimki méning heqqimde qesten yalghan söz toqusa (yeni qesten yalghan hedis toqusa), dozaxta turidighan jayigha teyyarliq körüp qoysun. (buxari: 1291)

peyghember eleyhissalamning bu sözi peyghember eleyhissalamgha yalghan toqughan birer hadisige sözlen'gen bolushi ihtimalgha yiqindur. Peyghember eleyhissalamning wapatidin kiyin bu ish tiximu asanlashti. Islam ghelbe qilip yuritlar petih qilin'ghandin kiyin we petih qilin'ghan yuritlarda parislar, rumluqlar, berberiler, misirliqlar we bashqilardin ibaret ademlerning sani

we milliti köpeygenliktin bular arisida, iyitqan imani tixi boghuzdin ötüp qelbige orunlashmighanlarmu bolghanchqa peyghember eleyhissalam namidin yalghan hedis toqush kishini chöchütkidek derijide köp bolup ketti. Toqulghan yalghan hedislerning hemmisi musulmanlarni islam yolidin azdurush mezmunida bolup mexluqni bezi süpetlerde allah taalagha oxshishitish we sheret hökümlirini özgertishni meqset qilghan. Qanchilik yalghan hedis toqulghinigha shuni delil qilish kupayiki, quran'gha tepsir qilish heqqidiki hedisler toghirisida imam ehmed ibni henbel mundaq deydu:" quran tepsiri heqqidiki hedislerdin birersimu miningche rasit emes. " halbuki bu hedislerdin minglarchisi toplan'ghan. Imam buxarining hedis kitawining omomi hedisi 7000 bolup üch mingi tekrarlan'ghan hedistur. Ölimalarning iytishiche imam buxari bu hedislerni öz zamanida qoldin qolgha sunushup yürgen 60ming hedis ichidin tallap alghan.

Yalghan hedis toqughuchilarni yalghan hedis toqushqa chaqirghan bir qanche sewep bar. Ulardin mohimraqi töwendikilerdur.

1 - siyasi zidiyet. Shu chaghdiki bir qisim goruhlar arisidiki ixitilap we zidiyet her goruh özini qarshi tereptin artuq körsitish we quwetlesh toghirisida nurghun yalghan hedis toqushqa sewepchi bolghan. Hedis toqughuchilarning erep qebililirini bir - biridin ewzel körsitish toghirisida toqughan hedislirimu shu qatarda. Shuningdek ereplerni bashqa millettin ewzel körsitish toghirisidimu köp hedis toqushqan.

2 - islam pelesepisi ixtilapliri we piqhi mesililer ixtilapliri, peyghember eleyhissalam namidin yalghan hedis toqushqa sewep bolghan. Bir bölük kishiler öz mezhipini qollap hedis toqushni rawa kördi. Ixtilap qilin'ghan birer piqhi mesile bolsila bu mezhebni qollaydighan bir hedis, u mezhebni qollaydighan bir hedis toquldi.

3 - mollilIqning alamitini özige yükliwalghan bezi ademler padishah, xelipe we bashqa hökümet emeldarlirining arzusigha egiship ulardin kilidighan menpetke qiziqip ulargha erziydighan hedislerni yalghandin toqudi.

4 - bezi alimlarning halalni haram qilishni yaki haramni halal qilishni keltürmeydighan ewzel emellerge we peziletlik ishlargha terghip qilish toghirisida sel qarap yalghandin hedis toqushni rawa körüshi bolup, ular shexislerning utuqluqi, quran ayetliri we sürilirining peziletliri bilen hedis kitaplirini toshquzdi. Ebu ismetnuh ebu meryemdin riwayet qilin'ghan hedislerge oxshashki, u kishi quranning peziletliri we sürilerning peziletliri heqqide " herkim palani sürini oqusa u kishige mundaq sawap " dégen mezmunda nurghun hedislerni oylap toqup chiqqan bolup bu hedisler "tepsiri beyzawiy", "tepsir xazin" larda her sürining axirida riwayet qilinidu.

Shuningdek exlaq kitaplirida, tesewwup kitaplirida terghip qilish we qorqutush mezmunidiki kitaplardimu yalghan hedislerni körgili bolidu. Mushundaq qilip peyghember eleyhissalamning hedislirining arisigha nurghunlighan yalghan toqulma hedisler kirgüzüldi.

Hedis kitablirining derijiliri

hedis kitabliri öz ichige alghan hedislerning ishenchliklikige asasen mundaq derijilerge ayrilidu:

birinchi derije: mutewatir, meshhur, sehih we hesen hedislerni öz ichige alidu. Buxari we muslimning sehih kitabi bilen imam malikning muwetta namliq esiri birinchi derijilik eserler bolup, ishenchlik derijiside aldinqi qatarda turidu.

Ikkinchi derije: birinchi derijidiki kitablar sewiyisige yetmeydighan bolsimu, lékin hedis saheside mötiwer hedisler toplimidur. Tirmizining sunen, ebu dawudning sunen, ehmed ibni henbelning musned, nesaining sunen qatarliq eserliri bu derijige mensup.

Üchinchi derije: bu derijidiki kitablarda hertürlük hedisler bar bolghanliqtin, ikkinchi derijidiki kitablardek mötiwer sanalmighan. Abdurrazzaqning musennef, beyheqi, teberani we tehawining kitabliri mushu derijige mensup bolup, bu kitablardin peqet hedisshunaslarla paydilinalaydu.

Tötinchi derije: bu derijige mensup eserler büyük hedisshunaslar zamani we ”tesnif (hedislerni retlesh) dewri“din kéyin otturigha chiqqan, hedis ilmi bilen munasiwiti bolmighan we bu ishni özining menpeet yoli qiliwalghan naehli kishiler teripidin yézilghan, ichi pütünley toqulma we xurapiyliqlar bilen tolup ketken kitablardin ibaret. Ibni murdeweye, ibni shahin, ebu sheyx... Qatarliqlarning kitabliri mushu derijige mensup bolup, bulardin emel qilish meqsitide hedis élishqa qetiy bolmaydu.

Hedis atalghuliri heqqide

1) sened:- hedisshunastin taki hedisning tékistke tutashquche ariliqtiki rawiylar zenjiri sened déyilidu.

2) sehih: - birinchidin, senedi muttesil (bir birige izchil tutashqan) bolghan, yeni peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin taki hedisshunasqiche bolghan sened zenjirining hemmisidiki rawiy mezkur hedisni özidin burunqi rawiydin biwasite alghan; ikkinchidin, hemme rawiliri balaghetke yetken we eqli hoshi jayida, ixlasmen musulman bolghan; üchinchidin, hemme rawiliri hedisni pishshiq yad élish yaki yézip qaldurush qabiliyitige ige bolghan; tötinchidin, hedis shaz bolmighan, yeni ishenchlik bir rawiyning hedisi uningdinmu ishenchlikrek yene bir rawiyning yaki bir qanche rawiyning hedisige zit bolmighan; beshinchidin, hedisning sehihlikige tesir yetküzidighan birer illet (qusur) bolmighan (yeni mezkur besh shert tépilghan) hedis sehih déyilidu (bu türdiki hediske emel qilish wajip bolidu).

3) hesen:- sehih hedisning barliq shertliri tépilghan, peqet üchinchi shert hésablan'ghan ”pishshiq yad élish qabiliyiti “ bir az töwen bolghan rawiy teripidin riwayet qilin'ghan hedis hesen déyilidu (bu türdiki hediskimu emel qilish wajip bolidu). Sehih we hesen eger hedis ikki yaki uningdin köp sened bilen riwayet qilin'ghan bolsa, mezkur hedis bir sened étibari bilen sehih, yene bir sened étibari bilen hesen dégenlik bolidu. Shunga mundaq hedis birla waqitta sehih we hesen déyilidu. Nawada hedisning senedi bir bolsa, mundaq hedis bir qisim kishiler teripidin sehih, yene bir qisim kishiler teripidin hesen dep qaralghan dégenlik bolidu (bu türdiki hediskimu emel qilish wajip bolidu).

4) zeip:- hesen hedisning shertliridin birersi tépilmay qélip, hesen derijisige yételmigen herqandaq hedis zeip déyilidu.

Zeip hedislerning derijiliri senedtiki birer rawiyning yaki bir qanche rawiyning shertke toluq layiq bolmasliqigha egiship perqliq bolidu. (bu türdiki hedis intayin zeip bolmisa, bir qisim alimlarning qarishiche, melum shert astida emel qilishqa bolidu. Tepsilati üchün hedis heqqide qisqiche chüshenche dégen témigha murajet qiling).

5) intayin zeip:- hedisning senedide yaki tékistide uning zeiplikige seweb bolidighan birqanche illet tépilsa, mezkur hedis intayin zeip déyilidu (bu

türdiki hediske emel qilinmaydu).

6) senedi sehih:- eslide bir hedisshunas: bu hedisning senedi sehih dégen bolsa, sehih hedisning aldinqi üch shertige toluq kapaletlik qilghanliqini, lékin axirqi ikki shertni ispatlashqa kapaletlik qilalmighanliqini körsitidu. Biraq hedis tetqiqat ilmide tonulghan birer hedisshunas: bu hedisning senedi sehih dégen, emma mundaq déyishining illitini bayan qilmighan bolsa, bu halda mezkur hedisning tékistimu sehih bolghan bolidu.

7) senedi hesen- senedi sehih hedisning senedining shertlirige toshmaydighan, peqet hesen hedisning senedining shertlirige toshidighan hedis, senedi hesen déyilidu.

8) senedi zeip- hedisning senedide zeiplikige seweb bolidighan birer illet tépilsa, mezkur hedis senedi zeip déyilidu.

9) senedi intayin zeip- hedisning senedide zeiplikige seweb bolidighan birqanche illet tépilsa, mezkur hedis senedi intayin zeip déyilidu.

10) muelleq:- hedisshunastin taki peyghember sellellahu eleyhi wesellemgiche bolghan ariliqtiki pütün sened yaki sahabigiche bolghan ariliqtiki pütün sened weyaki tabiin'giche bolghan ariliqtiki pütün sened kötürüwétilip riwayet qilin'ghan hedis muelleq déyilidu.

(eslide bu türdiki hediske emel qilinmaydu, emma buxari we muslimda kelgen muelleq hedislerde: ”dédi...éytti...“ dégendek keskin lewzi bilen kelse, sehih hedisning hökmi bérilidu.

” déyildi...éytildi...“ dégendek éhtimalliq lewzi bilen kelse, undaq hedis tekshürülüp, andin baha bérilidu).

11) mursel:- hedisning senedide tabiindin ilgiriki kishi (yeni sahabe) chüshüp qalghan, yeni birer tabiin mezkur hedisni: ”peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen... Déginiche özi biwasite bashlap ketken bolsa, mundaq hedis mursel déyilidu (eslide bu türdiki hediske emel qilinmaydu, emma bezi shertler astida emel qilinidighan mursel hedislermu bar).

12) muizel:- senedte ikki yaki uningdin köp kishi arqa - arqidin chüshüp qalghan hedis muizel déyilidu (bu türdiki hedis zeip hedislerning bir türidur).

13) munqeti:- sened meyli béshidin yaki otturisidin weyaki axiridin bolushidin qetiynezer üzülüp qalsa, yeni aridin birer rawiy chüshüp qalsa, mundaq hedis munqeti déyilidu (bu türdiki hedis zeip hedislerning bir türidur).

14) mudelles:- senedtiki birer eyibning yoshurulup, uning (senedning) tashqi halitining chirayliq körsitilishi mudelles déyilidu (bu türdiki hedis zeip hedislerning bir türidur).

15) metruk:- hedisning senedide yalghan éytqanliqi bayqalghan birer rawiy bolup qalsa, mundaq hedis metruk déyilidu (bu türdiki hediske emel qilinmaydu).

16) munker:- hedisning senedide köp xatalashqan yaki biperwaliq qilghan weyaki pasiqliqi ashkarilinip qalghan birer rawiy bolup qalsa, mundaq hedis munker déyilidu. Uningdin bashqa yene hedisi zeip birining riwayiti ishenchlik birining riwayitige zit bolup qalsimu, uning hedisi munker déyilidu (bu türdiki hediskimu emel qilinmaydu).

17) muzterib: - bir biridin perqliq birqanche shekilde riwayet qilin'ghan, emma derije küchi jehette hemme shekli tengliship qalidighan, lékin mezmuni bir birige zit bolghan, qaysisining qaysisidin küchlük ikenlikini ayrighili

bolmaydighan hedis muzterib déyilidu (bu türdiki hedisni tekshürüp, bir riwayetning yene biridin küchlük yaki saghlam ikenliki bilinse emel qilinidu, bolmisa emel qilinmaydu).

18) shaz:- ishenchlik birining riwayet qilghan hedisi uningdinmu ishenchlik birining hedisige zit bolup qalsa, mundaq hedis shaz déyilidu (bu türdiki hediske emel qilinmaydu).

19) quddusiy: -peyghember sellellahu eleyhi wesellem perwerdigari alle taaladin bizge riwayet qilip bergen, lewzi peyghember sellellahu eleyhi wesellemge, menisi alle taalagha ait bolghan hedis quddusiy déyilidu (bu türdiki hedismu hedislerge baha bérish qaidisi boyiche sehih, hesen, zeip, mewzu qatarliq türlerge bölünidu).

20) merfui: - peyghember sellellahu eleyhi wesellemge ait söz yaki ish heriket yaki maqulluq weyaki birer süpet teswirlen'gen hedis merfui déyilidu (bu türdiki hedismu hedislerge baha bérish qaidisi boyiche sehih, hesen, zeip, mewzu qatarliq türlerge bölünidu).

21) mewquf:- birer sahabige ait söz yaki ish heriket weyaki maqulluq teswirlen'gen tékist mewquf déyilidu (bu türdiki riwayetlermu hediske baha bérish qaidisi boyiche sehih, hesen, zeip, mewzu qatarliq türlerge bölünidu).

22)meqtui- birer tabiin'ge yaki uningdin kéyinki kishige ait söz yaki ish heriket teswirlen'gen tékist meqtui déyilidu (bu türdiki riwayetler hedislerge baha bérish qaidisi boyiche sehih, zeip, mewzu qatarliq türlerge bölünidu).

23) muttesil:- senedi merfui yaki mewquf halette tutashqan hedis muttesil déyilidu (bu türdiki hedismu hedislerge baha bérish qaidisi boyiche sehih, hesen, zeip, mewzu qatarliq türlerge bölünidu).

Hedis ilmi we uning ghayisi

hedis ilmi peyghember eleyhissalamning sözliri, ish – paaliyetliri, bashqilarning qilghan ishliridin muwapiq körüp testiqlighanlirigha ait riwayetlerni we bu riwayetlerni sözligüchilerning rastchilliqi, ishenchlikliki, teqwaliqi we bashqa süpetlirini melum bir ilmiy usul bilen tetqiq qilidighan ehmiyetlik bir ilimdur.

Hedis ilmining ghayisi peyghember eleyhissalamning sünnitini we uning islam dinini chüshinish hem turmushqa tetbiqlap emeliyleshtürüsh terzini eng toghra shekilde öginip musulmanlargha shu boyiche bildürüshni ghaye we meqset qilidu.

Hedis ilmi peyghember eleyhissalamdin kéyinla sahabilarning zamanida barliqqa kelgen bolup, sahabilar peyghember eleyhissalamning hedislirini riwayet qilghuchilarning rastchilliqi, teqwaliqi, ishenchlikliki we pütün ehwalini éniq tekshürüsh bilen birge hedisni qachan, nede anglighanliqi we hedisning peyghember eleyhissalam éytqan lewzi qandaq ikenlikini éniq we tepsili bilish üchün melum métod we prinsiplarni belgiligen. Hijriye birinchi esirning kéyinki yérimidila hedis ilmining asasiy prinsipliri we usulliri békitilgen.

Hedis ilmi toghruluq tunji qétim kitab yazghan kishi meshhur hedisshunas alim muhemmed ibni shihab el zuhriy dégen kishi bolup, 717 - 720 - miladiye yilliri arisida xelipilik qilghan ömer ibni abdulezizning teshebbusi bilen mezkur kitabini yazghan. Uningdin kéyin, imam eli ibni el mediyni (miladi 777 - yilidin 848 - yillarghiche yashighan) dégen kishidur. Imam buxariy kitabida bu kishidin hedis we hedis ilmi heqqide köp nersilerni ögen'genlikini yazghan. Hedis ilmi

heqqide kitab yazghanlarning üchinchisi shafiiy mezhibining qurghuchisi imam shafiiydur. (miladiye 767 - yilidin 819 - yilighiche yashighan)

hedislermu allahning wehiysidur

1- allah taala mundaq digen: allah sanga kitabni (yeni quranni) we hékmetni (yeni sünnetni) nazil qildi, sanga sen bilmigen nersilerni (yeni sheret ehkamlirini we gheyb ishlarni) bildürdi. ALLAH ning sanga pezli chongdur [süre nisa 113- ayet].

2- allah taala mundaq digen: allah möminlerge allah ning ayetlirini tilawet qilidighan, ularni (gunahlardin) pak qilidighan, ulargha kitabni we hékmetni (yeni quran we sünnetni) ögitidighan, özliridin bolghan bir peyghember ewetip, ulargha chong éhsan qildi; halbuki, ular burun ochuq gumrahliqta idi [süre al imran-164].

3- allah taala mundaq digen: allah ümmilerge (yeni yézishni we oqushni uqmaydighan ereblerge) ularning ichidin bir peyghemberni (yeni muhemmed eleyhissalamni) ewetti, u (yeni peyghember) ulargha quran ayetlirini oqup béridu, ularni (gunahlardin) pak qilidu, ulargha kitabni (yeni quranni) we hékmetni (yeni yeni peyghemberning sünnitini) ögitidu, gerche ular ilgiri ochuq gumrahliqta bolsimu [süre jumue-2]

quran kerimning wehiyisi bilen hedisning wehiysining perqi

wehiyning asasliq üch xil shekli bar.

1) peyghember eleyhissalam oyghaq yaki uxlawatqan waqtida mezmuni uning qelbige tashlan'ghan. Peyghember eleyhissalam bu bilimlerning allah teripidin kelgenlikige chin pütyken wehiy.

2) perdining keynide turup allah blen peyghember eleyhissalamning sözlishishi

3) peyghember eleyhissalamning oyghaq halitide yaki chüshide allah taala perishte arqiliq peyghember eleyhissalamgha bildürmekchi bolghan ilimni bildürüshini körsitidu.

Wehiyning yuqirda bayan qilin'ghan üch xil nazil bolush shekli quran kerimde iniq bayan qilin'ghan bolup allah taala mundaq digen: " allah her qandaq ademge peqet wehyi arqiliq yaki perde arqisidinla yaki bir peyghemberni ewetip öz izni bilen uninggha xalighan wehyini qilish arqiliqla söz qilghan. ALLAH heqiqeten (mexluqlarning süpetliridin) üstündur, hékmet bilen ish qilghuchidur." [süre shura- 51].

Peyghember eleyhissalamgha nazil qilin'ghan wehiy ikki xildur. Biri tilawet qilinidighan wehiy yeni quran kerim. Yene biri tilawet qilinmaydighan wehiy yeni peyghember eleyhissalamning sünnitidur. Yuqirqidek ikki xil wehiy ottursida bir qanche asasliq periqler bar.

1) quran kerim peyghember eleyhissalam pütünley oyghaq halitide jibrail eleyhissalam arqiliq nazil qilin'ghan wehiydur. Quran kerim ichide peyghember eleyhissalamning chüshide wehiy qilin'ghan yaki bashqa shekilde wehiy qilin'ghan birermu ayet yoq. Bu noqta hedis bilen oxshimaydu . Chünki bezi hedisler peyghember eleyhissalamgha jibrail arqiliq wehiy qilin'ghan. Bezi hedislerni peyghember eleyhissalamgha oyghaq waqtida allah wehiy qilghan, beziliri chüshide wehiy qilin'ghan.

2) quran kerimning tili we mezmunining hemmisi allah nazil qilghan wehiy bolup jibrail eleyhissalam we peyghember eleyhissalam peqet bu wehiyni

qobul qilghan, yetküzggn. Uning bir heripinimu özgeritmigen. Emma hedis bolsa allah uning mezmuni we menisini nazil qilghan wehiy bolup peyghember eleyhissalam uni öz tili bilen mezmunini ipadiligen.

3) ikkinchi noqtidiki oxshimasliqlar sewebidin quran kerimning lebzini oqush yeni menisini bilmisimu iilas bilen oqush ibadet hisaplinidu emma hedisni menisini chüshenmey lebzini oqush ibadet hisaplanmaydu.

4) quran kerim allahning möjizisi emma hedis allahning möjizisi emes.

5) quran kerim toluq halda üzülmey riwayet qilinip bügünki kün'ge qeder tarqilip kelgen. U patihe sürisi bilen bashlinip nas sürisi bilen axirlishidu. U mutleq ishenchiliktur. Emma hedis ichide bezi hedislerning tikistila mutleq ishenchiliktur.

Hedisning sherettiki orni

islam sheriitide hedis qurandin qalsila ikkinchi menbe hisaplinidu, buning sewebi:

1) shek shübhisizki quran kerim mutewatir sheklide üzülmestin riwayet qilin'ghan qeti delildur. Emma hedis ichide ahad (yekke) hedismu bolghanliqtin gumani delil hisaplinidu.

2) hedis quranni sherhiyleydu we tepsirleydu yaki quranni tiimu toluqlaydu.

3) nurghun riwayetler sherettiki delili noqtisidin quran kerimning , hedisning aldida turidighanliqni ispatlighan.

Hedis ilmi we uning türi

islam alimliri hedis ilmigha töwendikidek ikki xil iniqlima bergen:

birinchi, hedis ilmi hedisning usul qaidisi we asasliq pirinsiplirini tetqiq qilish arqiliq riwayetchilerning ehwali we hedisning tikistini qobul qilishqa bolidighan bolmaydighanliqini ispatlaydighan ilimdur.

Ikkinchi, hedis ilmi peqet hedisning mezmuni hemde hedistiki sözlerning menisini tetqiq qilidighan ilimdur.

Hedis ilmi üch türge bölünidu:

1) hedis riwayetchisini bahalash ilmi.
2) hedistiki eyip noqsanni tipish ilmi.
3) hedistiki ixtilaplarni hel qilish ilmi.

Hedis toplamliri heqqide qisqiche melumat

zamanimizghiche nurghunlighan hedis toplamliri barliqqa kelgen bolup, ularning ichidin pütün ehli sünni musulmanlar teripidin sehih (eng ishenchlik) dep birdek étirap qilin'ghanlirining meshhurliri 6 chong hedis toplimidur. Ular töwendikiche:

1. Sehihulbuxariy.
2. Sihih muslim.
3. Sunen tirmizi.
4. Sunen ibni maje
5. Sunen ebu dawud
6. Sunen nesaiy

sehihulbuxariy

" sehihulbuxariy quran kerimdin qalsa musulmanlar üchün eng mötiwer kitab bolup, uni muhemmed ibni ismail buxariy dégen kishi toplap chiqqan. Bu

kishi hijriyining 194 - yili (809 - miladiye) hazirqi özbékistanning buxara shehiride dunyagha kélip, hijriyining 256 - yili (869 - miladiye) semerqend wilayitige qarashliq xerteng dégen yézida dunyadin ötken. Muhemmed ismail buxari hayatida ilim tehsil qilish üchün xurasan, mekke, medine, misir, sham we bashqa islam sheherlirige bérip oqughan. U hedis toplashqa bérilip 600 mingdin köprek hedisni yadilighan. Bu hedisler ichidin tallap sehihulbuxariy namliq esirini wujudqa chiqarghan. Pütün dunya musulmanliri bu kitabning rastliqigha we hedislirining ishenchliklikige birdek iqrar qilidu.

Islam alimlirining köp sandikiliri "sehihul buxari"ni "sehihul muslim" gha qarighanda tiximu sehih we ishenchilik dep qaraydu. Chünki buxarining sehih hediske qoyghan sherti tiximu yuqri , tiimu omoiyüzlük we tiimu toghridur. Sehihul buxarigha jemi 9082 hedis, tekrar hedislerni chiqriwetkende jemi 2602 hedis bar.

Sehih muslim

" sehih muslim " namliq bu hedis toplimi muslim ibni hejjaj ebul hesen el qusheyriy dégen kishining qolida toplan'ghan bolup, imam muslim hijriyining 205 - yili (821- miladiye) hazirqi iranning nisapor shehiride dunyagha kélip, hijriyining 271 - yili (875 -miladiye) nisapurda alemdin ötken. Imam muslim ilim tehsil qilish yolida iraq, hijaz, mekke, medine, sham qatarliq döletlerge barghan. U imam ehmed ibni henbeldin köp ilim ögen'gen we köp hedislerni yadliwalghan. Shularning ichidin "sehih muslim " namliq hedis toplimini tüzüp chiqqan. U " sehihulbuxariy" din qalsa eng ishenchlik we eng mötiwer hedis kitabi hésablinidu. Sehihul muslimda jemi 12ming hedis , tekrar hedisni chiqiriwetkende jemi 4000 hedis bar.

Sunen tirmizi

" sunen tirmizi" muhemmed ibni isa el tirmizining hedis toplimidur. " u kishi hijriyining 209 - yili (miladiye 824 - yili) hazirqi özbékistanning tirmiz shehirige qarashliq bogh yézisida dunyagha kelgen. Imam tirmizi ilim tehsil qilish yolida xurasan, iraq, hijaz qatarliq sheherlerge barghan we köp hedislerni toplighan. Mawaraunnheri sheherliride imam buxaridin kéyin, musulmanlar teripidin eng zor hörmet we shan sherepke érishken alim bolup, toplighan hedislirini misir, hijaz, iraq we xurasan ölimalirining aldédin ötküzüp ularning testiqidin ötkendin kéyin, andin élan qilghan. U kishi hijriyining 279 - yili (892-miladiye) tirmiz shehirining bogh yézisida alemdin ötken. Tirmizining hedis toplimi dunyadiki meshhur alte hedis toplimi ichide üchinchi orunda turidu.

Sunen ibni maje

" sunen ibni maje " muhemmed ibni yezid el qezwiniy dégen kishi toplighan hedis kitabi bolup, bu kishi hijriyining 209 - yili (824 -miladiye) kaspi déngizining jenub teripige jaylashqan rayonda dunyagha kelgen. U hijaz (mekke we medine) sham (süriye we éordaniye), misir, iraq qatarliq ereb memliketlirige bérip ilim tehsil qilghan we köpligen hedislerni yadlighan. Özi izdep yürüp toplighan nurghun hedislerdin tallap "sunen ibni maje" namliq bu hedis toplimini barliqqa keltürgen. U kishi hijriyining 273 - yili (886 -miladiye) alemdin ötken. Uning bu toplimi meshhur alte hedis toplimi ichide tötinchi orunda turidu.

Sunen ebu dawud

" sunen ebu dawud" sulayman ibni eshes el sijistany dégen kishining toplimi bolup, u kishi hijriyining 202 – yili (817 -miladiye) hazirqi iranning sistan

(eslisi sijistan) dégen yéride dunyagha kelgen. Henbeliy mezhibining qurghuchisi imam ehmed ibni henbelde oqughan. Hedis öginish üchün sham, iraq, xurasan we bashqa ereb sheherlirige barghan. Hijriyining 275 - yili (888 -miladiye) iraqning besre shehiride alemdin ötken. Uning bu hedis toplimi meshhur alte hedis toplimi ichidin beshinchi orunda turidu. Bu toplamda jemi 4800 hedis bar. Toplamgha sehih hedislerdin bashqa zeiplik noqtisi izahlan'ghan bir bölük hedislernimu kirgüzgen.

Sunen nesaiy

" sunen nesaiy" namliq bu toplam ehmed ibni shueyb nesai dégen kishining toplimi bolup, u kishi hijriyining 215 - yili (830 miladiye) hazirqi xurasanning nesai dégen yéride dunyagha kelgen. Imam nesaiy hedislerni toplash ishigha pewquladde köngül bölgen we hedislarni rast we yalghandin ayrishta nahayiti ching shertlerni qoyup, intayin éhtiyatchanliq bilen ish körgen alim. U mekke mukerreme shehiride turup, ishenchlik hedislerni toplighan. Hijriyining 303 - yili (915- miladiye) pelestinning remle dégen yéride alemdin ötken, uning bu toplimi meshhur alte hedis toplimi ichidin altinchi orunda turidu.

"alte hedis toplimi" ning hedis toplamliri ichidiki orni

hedis toplamlirining türliri köp, derijiliri xilmu –xil bolup alte hedis toplimini bu hedis toplamliri ichidiki eng mohim , kirgüzülgen hedisler eng toluq we paydiliq hedisler toplimi diyshke bolidu. Bu alte hedis toplimigha nurghun sehih hedisler jemlen'gen bolup bulardin "sehihul buxari" bilen "sehih muslim" ning orni bashqa toplamlargha qarighanda yuqiri bolsimu emma bu alte toplamning her birining özgiche alahidiliki bar. Eger bir kishi hedisni piqhi noqtisidin chüshenmekchi bolsa "sehihul buxari" eng yaxshi hisaplinidu. Eger hediske birilgen bahalarni artuqche körmey dise "sehih muslim" eng yaxshi hisaplinidu. Eger hedis riwayity ilimini tixmu chongqurlap chüshenmekchi bolsa "suneni tirmizi" ni oqusa bolidu. Piqhi ehkamlarni bilmekchi bolsa "suneni ebu dawud" yaxshidur. Eger piqhi baplargha asasen hedis ögenmekchi bolsa "suneni ibni maje" eng yaxshidur. "suneni nesai" ningmu nurghun özgiche alahidilikliri bar. Qisqisi bu alte hedis toplimi hedis toplamliri ichide eng yaxshi tüzülgen, eng sehih, xataliqi eng az, eng menpetlik, muheddisler tarixtin biri qeidrlep kelgen toplamlardur.

Resulullahning pak sünnetliri quran kerimning tepsiri we uning dawamidur

allah taala mundaq deydu: "biz sanga quranni insanlargha chüshürülgen sheretni bayan qilip bersun, ular pikir qilip (wez - nesihet alsun) dep nazil qilduq" (sure nehl 44 - ayet).

ALLAH taala yene mundaq deydu: "peyghember silerge bergenni élinglar, peyghember chekligen nersidin yéninglar " (heshr surisi 7 - ayet).

ALLAH taala yene mundaq deydu: " allah we uning peyghembiri birer ishqa höküm chiqarghan chaghda, er - ayal möminlerning öz ixtiyarliqi bolmaydu" (ehzab surisi, 36 - ayet).

84/127 - miqdam ibni meidikerib reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: diqqet qilinglarki, mendin birer hedis yetse, textige yölinip olturup: ”biz bilen silerning aranglarda allening kitabi bar, allening kitabida halal dégenni halal, haram dégenni haram deymiz “ dep, hedisni közge ilmaydighan kishiler peyda bolidighan zaman

yéqinlashti. Wahalenki, allening elchisining (bir nerse heqqide) haram dep chiqarghan hökmi alle taalaning chiqarghan hökmi bilen barawerdur. (tirmizi: 2664)

85/128 - tirmizi we ebu dawud yene bir riwayette: diqqet qilinglarki, manga quran bérildi, quran bilen birge (wehiy ikenlikide) quranning oxshishi bérildi. Diqqet qilinglarki, qorsaqni taza toyghuzup, textige yölinip olturup: mundaq, mundaq, mundaq deydighan kishining peyda bolush zamani yéqinlishiwatidu dep, yuqiriqi bilen oxshash mezmundiki hedisni bayan qildi. (ebu dawud: 4604 ; ehmed we bezzar)

mezkur hedistiki: "manga quran bilen bille uninggha teng nersimu bérildi" diyilgen söz resulullahgha quran ayetlirini bayan qilip uning umumluq - ayrimliq menilirini belgilesh, qoshumche izahlash we quranni sheretke ral tedbéqlash ruxsiti bérilgenlikini körsitidu. Netijide yuqurqilargha xuddi éniq quran ayetlirige oxshashla choqum emel qilip, egiship méngish lazim bolidu. Hedislerni quran'gha sélishturup toghirlashqa hajet chüshmeydighanliqi heqqide hedislerde deliller kelgen, yeni resulullahtin éniq kelgen hedisler qanun asasi bolup xizmet qilidu. Beziler riwayet qilghan: "silerge hedis kelse uni allahning kitabigha toghirlap béqinglar, uninggha uyghun bolsa shu boyiche ish tutunglar, uyghun bolmisa ret qilinglar" dégen hedis asasi yoq toqulmidin ibaret. Ébni maje we darimi miqdam ibni meidkeribdin resulullahning mundaq dégenlikini riwayet qilghan: " orunduqigha yölinwalghan bir adem méning hedislirimni sözlep turup: arimizda allahning kitabi turuptu, uningda halal diyilgenlirini halal sanaymiz, uningda haram diyilgerni haram sanaymiz, diyshi mümkin. Bilinglarki, allahning peyghembiri haram qilghan nersilermu allah haram qilghan nersilerge oxshashtur! " buxari resulullahning: " namaz uquwatqan waqtimda méni körgininglardek namaz oqunglar " we: "ibadet qaidlirini mendin öigininglar " dégen hedislirini riwayet qilghan.

Imran ibni hüseyin rezyellahu enhu bir ademge: "allahning kitabidin pishin namizi töt reket bolidighanliqini, uningda awazliq qiraet qilinmaydighanliqini tapalamsen ?" dégen we u ademge namaz, zakat we mushundaq ishlardin bir topni sanap bergendin kéyin; bularni allahning kitabidin tepsili bayanni tapalamsen? ALLAHning kitabi bularni umumi jehettin bayan qilghan, sunnet bularni tepsili izahlap béridu " dégen idi.

Seiyd ibni mensur ibni yunustin, u ewzaidin riwayet qilip, u mundaq dégen: "sunnetning quranigha bolghan éhtiyajigha qarighanda, quranning sünnetke bolghan éhtiyaji téximu küchlük." imam ehmed ibni henbel bu söz toghrisida soralghanda, mundaq dégen: "bondaq déyishke men juret qilalmaymen, biraq méning deydighinim shuki, sünnet quranni tepsir qilip béridu we izahlap béridu ".

Hedisni qobul qilish sheritliri

1) hedis senedi sahabiler yaki bashqa shekil bilen peyghember eleyihssalamgha tutushqan bolush.

2) hedis tiksti we senedi muxalipliq we her qandaq illettin xali bolush.

Sehih heds we hesen hedis qobul qilinidighan hedislerdur. Muheddisler hedisning inchikilik derijisige höküm qilishta belgen besh sherit bolup bular (1) senedi üzülmey ulan'ghan bolush. (2) riwayetchi diyanette adil bolghan bolush.(3) riwayetchi ilimde ishenchilik bolush. (4) hedisning tikisti we senedi muxalipliqtin xali bolush. (5) hediste her xil illet we eyip yoshurunmasliqi.

Hedisni qobul qilmasliqning seweplir

1) eger bir hedis intayin zeip bolup terik etmise bolmaydighan bolsa bundaq hedis qobul qilinmaydu.

2) eger melum hedis toqulma hedis bolsa u ret qilinidu, hetta riwayet qilishqimu bolmaydu.

3) hedis riwayetchisining tilining buzuq ikenliki, yalghanchiliqi taghdin baghdin gep qilidighanliqi , riwayet qilghan hedisisde illet köp bolup alimlar teripidin inkar qilin'ghan riwayetchilerning hedisi qobul qilinmaydu.

4) riwayetchi hedis riwayet qilghanda daim xatalishidighan, öz chüshenchisini qitip qoyidighan, yalghanchiliq yaki buzuq ish qilghan dep eyiplen'gen adem bolsa uning hedsi qobul qilinmaydu.

5) eger riwayetchi untughaq adem bolsa hedsi qobul qilinmaydu.

6) riwayetchi adettimu yalghan yawidaq gep qilidighan adem bolsa uning hedisi qobul qilinmaydu.

7) hedis riwayetchisi alimlarning qattiq tenqidige uchirghan adem bolsa u tenqidler riwayetchining zeiplikini ispatlaydighan bolsa uning hedisi qobul qilinmaydu.

8) eger hedis senedide yoshurun illet bolsa , senedning zahiri saghlam bolghan teqdiridimu bu hedis qobul qilinmaydu.

9) eger hedis tikistide yoshurun illet bolsa , hedis tikisti qarimaqqa saghalam bolghan teqdirdimu bu hedis qobul qilinmaydu.

Oydurma hedis peyda bolushning sewepliri

1) bir qisim teqwadar kishiler yaxshiliqqa buyrup yamanliqtin tosush toghirisidiki hedislerni oydurup chiqarghan. Ular mushundaq qilish arqiliq allahning rehmitige irishimiz dep xata guman qilishqan.

2) dilida islamgha düshmenlik saqlighan, islamni yoqutush koyida yüridighan zindiqlar teripidin islamgha haqaret qilish , bohtan chaplash üchün hedisler toqulghan.

3) diniby qisse sözleydighan bir qisim kishiler pul tipish we soda tijaret üchün yalghan hedis toqughan.

4) mezhepler körishini qollash üchün yalghan hedisler oydurup chiqirilghan.

5) nam shöhret qazinish üchün yalghan hedislerni oydurup chiqarghan.

Hedisni xatirlesh we kitap qilip tüzüsh usulliri

1) peyghember eleyhissalam we sahabilar dewride yizip qaldurulghan hedis qol yazmisining esli shekli boyiche tüzüsh.

2) bapalargha asasen tüzüsh. Bu iman, nikah, yimek ichmek , exlaq, tarix terjimal, ayetke ayit hedislerni shu bapning astida jemilep tüzüshni körsitidu.

3) muetta uslubi . Buningda hedisler mezmunigha asasen baplargha bölünidu. Bu br qeder pishqan usul.

4) musned sheklide tüzüsh. Bu her bir sahabe riwayet qilghan hedisni meyli sehih bolsun , hesen yaki zeip bolsun bir yerge jemilesh usuli.

5) hedis mezmunigha asasen türge ayrip musteqil bap we pesil sheklide tüzüsh.

6) xas toplam sheklide tüzüsh. Bu melum sahabe yaki riwayetchi riwayet qilghan hedisni jemilep ayrim toplam qilip tüzüshni körsitidu.

7) halqiliq söz arqiliq hedis izdesh usuli bilen tüzüsh.

8) eslidiki hedis toplamlirigha kirgüzülmigen heislerni toluqlighandin kiyin tüzüsh.

Hedis toplash xizmitining besh mohim tarixi dewri

1) peyghember eleyhissalam dewridiki hedis. Peyghember eleyhissalam quran kerimni xatirleshke katiplarni belgiligen idi emma hedislerni yizishqa buyrimighan idi. Shunga bu dewirde yizip xatirlen'gen hedisler nahayti az idi.

2) hijirye birinchi esirdiki hedis. Bu esirning bishida hedis bilen quran ayetlirining ariliship kitishidin endishe qilin'ghanliqi üchün hedislerni xatirleshke ruxset qilinmighan bolsimu bu dewirdrning kiyinki yillirida nurghun sahabilar we tabiinlar hedisni yizip xatirligen idi.

3) hijirye ikkinchi esirdiki hedis. Hijirye birinchi esirning axirda xatirlen'gen nurghun qol yazma hedisler kishilerning qollirida chichilip yürgen bolup 2- esirning deslepqi dewrige kelgende musulmanlar andin hedisni toplap resmi kitap qilishqa bashlidi. Xelipe ömer ibni abdul eziz hedislerni toplashqa perman chüshürdi.

4) hijirye üchünchi esirdiki hedis. Bu esir hedis toplash tarixida misilisiz güllen'gen we janlan'ghan hedis toplamliri eng köp meydan'gha kelgen dewir hisaplinidu. Alte chong hedis toplimimu mushu dewirde meydan'gha keldi.

5) hijirye tötinchi esirdiki hedis. Bu hijirye üchinchi esirdiki altun dewr hedischilikning ilmiy netijilirini qoghdash dewri bolup hisaplinidu. Bu esirde sanaqsiz hedis toplamliri meydan'gha kelgen bolup hedislerni omomi jehettin tekshürüp, türge ayrish , tetqiq qilish , tüzütüsh xizmetliri qanat yaydurulghan, tamamlan'ghan dewirdur.

Hedisning mukemmel saqlinishidiki ichki amillar

1) peyghember eleyhissalam hedisni toghra we muwapiq usulda yetküzgen.

2) peyghember eleyhissalamning sözliri ixcham, ölchemlik , rawan hemde mighizliq idi.

3) hedis körsetmisining ulugh we yüksekliki. Kishiler peyghember eleyhissalamning hedisliride bir xil eng yüksek tüzüm, kishilik hayattiki eng yüksek turmush usulining ipadilen'genlikni bayqaydu. Peyghember eleyhissalamning hedisi sahabilarning dil rishtisini özige ram qilghan bolup sahablardin kiyin tabiinlar sahabilarning uslubi boyiche hedisni qoghdidi.

Hedisning mukemmel saqlinishidiki tashqi amillar

1) sahabilarning ixlasmen we semimiy bolushi, hipzi quwitining küchlükliki hemde islamgha bolghan muhebbiti.

2) riwayet senedining durusliqi hemde sahabilarning uninggha yüksek ehmiyet birishi. Peyghember eleyhissalam musulmanlarni bilimliklerdin ilim ilishqa hemde ilimni kishiler arisida tarqitishqa shu arqiliq ilimni muhapizet qilishqa , ilimni tonushqa diniy ehkamlarni bilishke hemde uni omomiyüzlük tarqitishqa righbetlendürgen.

3) sahablarning din'gha bolghan cheksiz muhebbiti. Sahabiler islamgha köngül böletti we söyetti. Jimi bedellerni töleshke qarimastin, uni qoghdayitti. Ular din üchün jini pida qilghan idi. Mallirini, bala- chaqilirini we hayatini islam üchün tesedduq qilghan idi.

Yuqirda bayan qilin'ghandek , hedis qoghdilip mukemmel saqlandi, azraqmu yoqilip ketmidi. Azraqmu qoshulup qalmidi. U allah taalaning " insanlargha paydiliq nerse ziminda qilip qalidu." [süre reidi 17- ayet] diginidek peyghember eleyihissalamgha nazil qiln'ghan "quran kerim" ge oxshash mukemmel saqlandi.

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

on beshinchi bölüm. Allahning peyghemberliri

birinchi bap. Hezriti ibrahim eleyhissalamdin burunqi peyghemberler

hezriti adem eleyhissalam

ulugh allah hezriti ademni yaritishni irade qildi. Perishtilerge: men yer yüzide xelipe (yeni orunbasar) yaritimen dédi. Insanlar, ademning xelipilikining menisi heqqide talash - tartish qildi. Beziler uning yer yüzidiki melum bir mexluqatning xelipisi ikenlikini otturigha qoydi. Bu mexluqat yer yüzide buzuqchiliq qilatti we qan töketti. Beziliri bolsa, uning ulugh allahning xelipisi ikenlikini otturigha qoydi. Yeni, u allahning höküm we emirlirini beja keltüridighan xelipisi dep qaridi. Chünki u, yer yüzige ewetilgen tunji elchidur. Biz buninggha ishinimiz.

Ebuzer muhemmed eleyhissalamdin: "u peyghembermu?" dep soridi. Muhemmed eleyhissalam uninggha: "hee" dep jawab berdi.

"yer yüzide héchkim bolmisa, kimge ewetilgenidi?" dégen soal otturigha qoyuldi. "ailisi, yeni bala - chaqisigha ewetilgen elchi idi" dep jawab bérildi.

Allah bilen perishtiliri arisidiki sehnide mexluqatlarning perdisi échiwétildi. Ulugh allah beqer süriside mundaq dégenidi:

öz waqtida perwerdigaring perishtilerge: "men yer yüzide xelipe (yeni orunbasar) yaritimen" dédi. Perishtilermu: "yer yüzide buzghunchiliq qilidighan we qan tökidighan (shexsni) xelipe qilamsen? Halbuki, biz bolsaq séni pak dep medhiyileymiz, muqeddes dep medhiyileymiz" dédi. Allah: "men heqiqeten siler bilmeydighan nersilerni bilimen" dédi.

Ulugh allah ulargha özining yer yüzide bir xelipe yaritidighanliqini, bu xelipining nesli köpiyidighanliqini we uning neslidin kelgenlerdin bezilirining yer yüzide buzuqchiliq qilidighanliqini, bezilirining qan tökidighanliqini éytti. Pak perishtiler hang - tang bolushti. Özliri allahni toxtimay medhiyileytti, ulughlaytti. Yaritilidighan xelipe bolsa, ulardek qilmaytti. Undaqta, buning siri néme? Allahning bu heqtiki hékmiti néme idi? Perishtilerning heyranliqi, yer yüzidiki xelipining sheripige bolghan teqezzasi, ademning bu sherepke nail qilin'ghanliqi tüpeylidin peyda bolghan dehshetlik tuyghuliri intayin qisqa waqit ichidila peskoygha chüshti. Ularning arisidiki dalog sékuntning milyondin biri ariliqidila bolup ötti. Ulugh allahning munu sözliri ularni mutleq iman we itaetke bashlidi: men heqiqeten siler bilmeydighan nersilerni bilimen.

Allahning cheksiz ketken ilmi aldida özlirining nahayiti az ilimge sahib ikenlikini chüshen'gen perishtiler, allahqa qaytidin teslim bolup, mutleq iman we itaetke yüzlendi.

Köp ötmey, perishtiler ademning yéngi bir mexluq türi ikenlikini chüshendi. Adem yaritilish sewebining allahni zikir qilish we testiqlash emes, belki yer yüzidiki haywanlar we bashqa mexluqlarningkige oxshashliqi jehettin perishtilerdin tüptin perqlinip turidu. Emma uning yaritilish sewebi yer yüzide

buzuqchiliq qilish we qan töküshtin ibaretla emes - elwette!

Perishtiler allahning yer yüzide bir xelipe yaritidighanliqini uqti.

Ulugh allah ularning chüshinishi üchün tepsiliy emr berdi. Özining laydin bir insan yaritidighanliqini, uninggha shekil bérip jan kirgüzgendin kéyin, perishtilerning uninggha sejde qilishi kéreklikini éytti.

Ulugh allah aq, qara, sériq we qizil renglik topilarning arilashmisidin bir ochum aldi. Shunga insanlar herxil renglerde yaritildi. Allah topigha su arilashturdi. Topa séghiz laygha özgerdi we etrapqa layning puriqi taraldi. Shu esnada, u yerdin ötüp kétiwatqan iblis: "bu lay némige aylinar?" dep teejjüplendi. Allah ademni bu laydin yaratti.

Allah qoli bilen ademni shekilge kirgüzgendin kéyin, uninggha öz rohidin jan berdi. Ademning wujudi heriketlendi we hayati bashlandi...

Adem közlirini achti, aldida turghanlarning ichide biridin bashqa hemme perishtining özige sejde qilghanliqini kördi.

Adem özige sejde qilmighanning kim (yeni qaysi türdin) ikenlikini bilelmigenidi. Uning isminimu bilmeytti. Iblis gerche perishtilerning arisida bolsimu, u perishte emes, jin idi. U perishtilerge nisbeten azsanliq bolghachqa, perishtilerge bérilgen emr unimu öz ichige alatti.

Adem etrapida boluwatqan ishlarni körüp turatti, ichide söygü, endishe we qorqunchluq tuyghular peyda boldi.

Iblisning delili némidégen ghelite?! U otni laydin téximu üstün dep biletti. Bu melumat uninggha qeyerdin kelgenidi? Bu melumat allahta bolushi kérek idi. Chünki, otni hem layni yaratquchi allahtur, u ikkisidin qaysisining téximu üstün ikenlikini bilidighanmu allahtur.

Adem bu daloglardin iblisning inkar qilghuchi, peskesh we shermende xususiyetke ige bir mexluq ikenlikini chüshendi. U allahtin özige jaza künigiche möhlet bérishini telep qiliwatatti. Yeni u ölüshni xalimaytti. Allah uninggha shu kün'giche möhlet béridighanliqini bildürdi. U ejili kelgen'ge qeder yashap, andin öletti.

Adem allahning iblisqa lenet qilghanliqini, özining sewebi bilen uni rehmitidin qoghlighanliqini chüshendi. Shundaqla, iblisning özige bérilgen bu jazani menggü untimaydighanliqinimu chüshendi. Ish tügidi. Adem ebediy düshminining kim ikenlikini uqti. Düshminining jasariti we allahning uninggha siliq muamile qilishi ademni sel endishige sélip qoydi. Adem yaritilip köp ötmey, allahning janliqlargha ata qilghan hörlükning qimmitini öz közi bilen kördi. Iblis ademge sejde qilishtin bash tartti. Adem hörlükning allah yaratqan janliqtiki eng asasliq unsur ikenlikini chüshendi. Allah mukellep qulliri (bendiliri) gha hörlük bergendin sirt, shuninggha layiq, adil jazasinimu béridu.

Hörlük dersidin kéyin...

Adem allahtin ikkinchi dersni yeni ilimni ögendi. Adem, mewjudatlar ichide perishtilerning yaxshiliqning simwoli, iblisning bolsa, yamanliqning simwoli ikenlikini chüshen'genidi. Emma özini téxi tonumaytti. Andin allah uninggha, uning eslini (yeni qandaq shekillen'genlikini), uni yaritishidiki hékmitini we uninggha sherep ata qilishining sirini ögetti.

Adem pütün isimlarni ögendi. Bu yerdiki isimlar ilim, yeni meripet dégenliktur. Adem sheyilerning nam - atalghulirini, ularning paydilirini we ulargha munasiwetlik bashqa ilimlerni ögen'gendin kéyin, allah bu sheyilerni

perishtilerge körsitip:

xelipe bolushqa ademge qarighanda biz heqliq deydighan qarishinglarda rastchil bolsanglar, bu sheyilerning namlirini manga éytip béringlar! - dédi.

Perishtiler özlirige körsitilgen sheyilerge qaridi, emma isimlirini bilelmidi. Andin eshyagha isim qoyush we ulargha simwolluq ipadilerni qollinish jehettiki ajizliqlirini étirap qilghanliqlirini allahqa bildürdi.

Allah ademge:i adem! Ulargha bu nersilerning namlirini éytip bergin! Dédi. Adem, allah perishtilerge körsetken, emma ular isimlirini bilelmigen barliq sheyining ismini éytip berdi.

Perishtiler ademning alim (yeni bilgüchi) mexluq ikenlikini chüshendi. Bu, yeni öginish we bilish küchige sahib bolush eng shereplik ish idi. Adem hemme sheyining namini biletti. Bezide perishtiler bilen söhbetlishetti. Emma perishtiler peqet allahqa sejde qilish bilen meshghul bolghachqa, adem yalghuzsirashqa bashlidi.

Adem bir küni uxlap qaldi. Oyghan'ghan waqtida, bash teripide intayin güzel we omaq közliri bilen özige qarap turghan bir ayalni kördi.

Adem: men uxlashtin burun sen bu yerde yoq idingghu?

Ayal: shundaq.

Adem: undaqta, men uxlawatqanda keldingmu?

Ayal: shundaq.

Adem: nedin kelding?

Ayal: sendin keldim. Sen uxlawatqanda, allah méni sendin yaratti. Sen oyghaq waqtingda méni özengge qayturushni xalimamsen?

Adem: allah séni néme üchün yaratti?

Ayal: séning men bilen huzurgha érishishing üchün.

Adem:- allahqa hemdusanalar éytimen. Men yalghuzsirap qalghanidim.

Perishtiler ademdin ayalning ismini soridi. U: uning ismi hewwa, - dédi. Perishtiler uningdin: néme üchün uning ismini hewwa qoydung? - dep soridi. Adem: chünki u mendin yaritildi. Men hayat biri bolimen, - dep jawab berdi.

Adem meripet (ilim) söyer mijezlik mexluq idi we meripitini hewwagha ögitetti. Özi bilidighan, emma hewwa bilmeydighan ilimlerni hewwagha ögetti. Hewwa uni yaqturup qaldi.

Ulugh allah ademge jennetke makanlishishni buyrudi. Adem bilen hewwa jennetke kirdi we u yerde pütün insan türining chüshidikidek hayat kechürdi. Shundaqla, ular u yerde eng éghir sinaqtin ötti.

Allah ularni jennetke kirgüzüshtin burun:

bu derexke yéqinlashmanglar (yeni méwisidin yémenglar), bolmisa (özenglargha) zulum qilghuchilardin bolup qalisiler dégenidi.

Adem bilen hewwa bu derexning méwisining cheklen'genlikini chüshendi. Emma hezriti adem bir insan idi. Insan untughaqtur, bezide uning qelbi özgiridu, iradisi boshaydu. Iblis hezriti ademning insanliqini suyiistémal qildi. Uninggha bolghan öchmenliki künséri küchiyip baratti, uni herküni weswesige salatti:

- sanga ebediylik derixini we menggü zawal tapmas seltenetni körsitip qoyaymu? - deytti.

Adem öz - özige soridi: derextin yep baqsam néme bolar? Belki ebediylik derixi heqiqetke aylinar. Adem bilen hewwa bir nechche künini bu derexning méwisidin yep béqishni oylash bilen ötküzdi. Nihayet bir küni, yep béqish

qararigha keldi. Allahning özlirini u derexke yéqinlashmasliq toghrisida agahlandurghanliqini we iblisning özlirining kona düshmini ikenlikini unutti.

Adem qolini derexke uzitip, méwisidin bir tal aldi we hewwagha berdi. Ikkisi cheklen'gen méwidin yédi.

Adem méwini yep bolupla, köksining siqilghanliqini hés qildi. Azab, qayghu we haya tuyghuliri peyda boldi. Etrapidiki muhit birdinla özgerdi. Ichidin kéliwatqan xushneghme toxtap qaldi. Özi we ayalining qipyalingach ikenlikini, özining er, uning ayal ikenlikini kördi. Ikkisi yalingach ewretlirini yépish üchün derex yopurmaqlirini yulushqa bashlidi. Allah taala uninggha jennettin chüshüsh (chiqish) emrini berdi.

Adem bilen hewwa yeryüzige chüshti. Yeni jennettin chiqti. Adem köp qayghurdi. Hewwa bolsa, toxtimay yighlaytti. Töwbiliri bekmu semimiy idi. Allah ularning töwbilirini qobul qildi. Ularning esli makanining yer yüzi ikenlikini, bundin kéyin yer yüzide yashap, shu yerde ölidighanliqini, qayta tirilish küni (yeni qiyamet küni) u yerdin chiqidighanliqini bildürdi.

Adem üchinchi dersini (sawaqni) chüshendi.

Iblisning düshmini ikenlikini chüshendi. Hemde iblisning jennettin chiqirilishigha we japa - musheqqetke qélishigha sewebchi bolghanliqini ilmiy bir shekilde chüshendi. Allahning (emrige xilapliq qilghanlarni) jazalaydighanliqini we jennetke kirish üchün allahqa itaet qilish kéreklikini chüshendi. Allahning töwbini qobul qilidighanliqini, epu qilidighanliqini, merhemet qilidighanliqini we tallaydighanliqini chüshendi.

Ulugh allah ulargha mundaq dep istighfar éytishni ögetti: perwerdigarimiz! Biz özimizge özimiz zulum qilduq. Eger sen bizge meghpiret qilmisang, biz choqum ziyan tartquchilardin bolimiz. (süre eiraf 23 - ayet)

allah ularning töwbilirini qobul qilip, epu qildi we ularni yer yüzige ewetti. Hezriti ademni öz neslige tunji peyghember qilip ewetti. Ademning yer yüzidiki hayati bashlandi.

Yer yüzige chüshüsh üchün jennettin chiqti. Shuning bilen, u özidin kéyin kélidighan peyghemberlerge chiqish (xuruj) usulini bashlap bergen boldi. Adem u yerdin, yeni jennettin peyghember bolushtin burun chiqti. Bu yerde, yeni yer yüzide bolsa, peyghemberler asasen peyghemberliki élan qilin'ghandin kéyin qoghlap chiqirilidu. Adem jennettin chiqqandin kéyin, özining huzur we tinchliqtin ayrilghanliqini chüshendi...

Adem bu japa - musheqqetlerning özining hayati bilen birlikte bashlan'ghanliqini chüshendi. Uning qayghusigha teselliy bolidighan birdinbir nerse, özining yer yüzining hökümdari süpitide ewetilishi idi. Uning yer yüzige hökümranliq qilishi, uni awatlashturushi, térikchilik qilishi, u yerde yétiship hayatning sheklini özgertidighan we téximu yaxshi halgha keltüridighan nesilge sahib bolushi lazim idi.

Hewwa bir qétimda bir oghul, bir qiz; yene bir qétimdimu bir oghul, bir qiz dunyagha keltürgenidi. Birinchi qétimda tughulghan oghul bilen ikkinchi qétimda tughulghan qizning öylinishi halal idi.

Ademning baliliri chong bolup, bir - birige öylendi we yer yüzini awatlashturdi. Adem ularni allah yoligha dewet qildi. Ademning teqdirige baliliridin birining iblisqa itaet qilishigha guwahchi bolidighanliqi orunlashturulghanidi. Yer yüzide tunji qatilliq weqesi meydan'gha keldi.

Ademning oghulliridin biri özining qérindishini öltürdi. Ulugh allah maide süriside mundaq deydu:

(qabil habilgha): "men séni choqum öltürimen" dédi, (habil) éytti: "allah peqet teqwadarlarning (qurbanliqini) qobul qilidu. Eger sen méni öltürüshke qolungni sozidighan bolsang, men séni öltürüshke qolumni sozmaymen, men heqiqeten alemlerning perwerdigari allahtin qorqimen".

Öltürülgüchi (habil) temkin halda: men heqiqeten sen bilen bolghan gunahni (yeni méni öltürgenlik gunahingni) we séning (ilgiriki) gunahingni (yeni atang ademning emrige asiyliq qilghanliq gunahingni) üstüngge élip ehli dozaxlardin bolushungni tileymen, (kishilerge) zulum qilghuchilarning jazasi shudur dédi. Habilning sözi tügigendin kéyin, qabil habilni tashlap ketti.

Bir nechche kün ötti... Habil qoyuq ormanliqta uxlawatatti. U ormanda qéri éshektin biri ölgen bolup, jesidi quzghunlar teripidin parchilan'ghan, qéni yerge singip ketkenidi. Éshekning peqet bash qismila qalghanidi. Qabil uni qoligha élip, habil terepke qarap mangdi. Éshekning béshini égiz kötürüp qattiq küchep habilgha urdi. Qan étilip chiqishqa bashlidi, habil chöchüp oyghandi. U uyqusida chüsh körüwatatti. Lewliri külümsirewatatti, qan uning külümsirigen lewlirige éqip chüshti. Qabil qérindishigha yene bir qétim qarighandin kéyin, peskoygha chüshti. Qérindishi bu dunya bilen widalashqanidi.

Qabil yüzliri tatirip ketken halda lam - jim démey, ölükning aldida olturdi. Qatil qan ichide yatqan qérindishining aldida olturdi. Eger atisi sorap qalsa, néme dep jawab béretti?

Adem ikkisining bille chiqip ketkenlikini körgenidi. Emdi u yalghuz qaytatti. Eger qérindishini öltürgenlikini inkar qilsa, uning jesidini nege yoshuridu? Nege élip baridu?

Öltürülgen bu qérindash, yer yüzide öltürülgen tunji insan bolghachqa, ölüklerni yer astigha kömüsh dégen uqum téxi peyda bolmighanidi. Qabil habilning jesidini élip, bir terepke qarap méngishqa bashlidi.

Shamal bir qushning échinishliq chéqirighan awazini élip keldi. Qabil bu awazdin chöchüp ketti. Ichide bekmu qorqunchluq hés - tuyghular peyda boldi. Qabil awaz chiqqan terepke qaridi. Bir qargha yene bir ölük qarghining üstige qonuwélip qaqildawatatti. Térik qargha tumshuq we tirnaqliri bilen yerni qézishqa bashlidi. Térik qargha ölük qarghini sörep kélip, kolan'ghan azgalgha yatquzdi, andin ikki qétim qaqildiwétip, uning üstige topa tashlidi. Kömüp bolghandin kéyin, bir nechchini qaqildiwétip, uchup ketti.

U özining qilmishigha qattiq pushayman qildi. Nadamet oti uning pütün bedinide lawuldap yénishqa bashlidi. Qattiq yighlighan qatilning wujudi toxtimay titreytti. U tirnaqliri bilen yerni qézip, qérindishi üchün qebre kolashqa bashlidi.

Bu weqedin xewer tapqan hezriti adem: bu sheytanning ishidur, shübhisizki, sheytan azdurghuchi ashkara düshmendur dédi.

Adem ikki oghlidin ayrilip qalghanliqi üchün köp qayghurdi. Biri ölgen, yene biri sheytan'gha egiship ketkenidi. Adem ölgen oghli üchün dua qildi we hayatini dawamlashturdi. U emgekchan we méhnetkesh insan idi. Baliliri we newrilirige wez - nesihet qilidighan peyghember idi. Ulargha allah toghruluq wez éytatti we allahqa dewet qilatti. Andin, iblisning kim ikenlikini chüshendüretti we uninggha yéqinlashmasliqqa agahlanduratti. Ulargha iblisning özi we qatil oghli bilen bolghan qissisini sözlep béretti. Aridin nurghun yillar ötti, adem yashinip qaldi.

Uning ewladliri yer yüzige taraldi.

Bir kéchisi, qattiq boran chiqip ketti. Hezriti adem tikken qéri derexning yopurmaqliri shildirlashqa bashlidi. Hezriti ademning hujrisi bekmu addiy - sadda idi. Apaq saqal we nur yüzlük hezriti adem derexning shax we yopurmaqliridin qilin'ghan töshikide (kariwitida) yatatti. Bala - chaqiliri etrapigha olashqan bolup, uning wesiyitini kütmekte idi. Hezriti adem éghiz achti. Balilirigha insanni qutulduridighan bir kéme we uni ghelibige érishtüridighan birla yaraq (qoral) bar ikenlikini éytti. Kéme - allahning yoli; yaraq bolsa, allahning kelimiliri idi.

Hezriti adem balilirining könglige teselliy bérish üchün mundaq dédi: "allah insanni yer yüzige yalghuz tashlap qoymaydu. Insanni toghra yolgha bashlash we hidayetke érishtürüsh üchün peyghemberlerni ewetidu. Peyghemberlerning isimliri, süpetliri we möjiziliri perqliq bolsimu, hemmisining ortaq bir nuqtisi bolidu. U bolsimu, insanni yalghuz allahqa itaet qilishqa dewet qilish. " hezriti ademning balilirigha qilghan wesiyiti mana buningdin ibaret idi.

Hezriti adem wesiyitini tügitip, közlirini yumdi. Perishtiler uning hujrisigha kirip, etrapini oridi. Hezriti adem ularning ichidiki ölüm perishtisini tonup, qelbi menggülük rahet we huzurgha qarap külümsiridi. Rohigha jennet gül - chécheklirining xush hidi singdi.

Hezriti nuh eleyhissalam

hezriti ademning ölümidin kéyin, xéli yillar ötüp ketti.

Qebrining etrapidiki gül - chéchekler tozup, del - derex we tash - tupraqlar chirip ketti. Yultuzlarning yéshigha nurghun yash qétildi, yer yüzide nurghunlighan nerse özgirish hasil qildi. Ademning wesiyiti untulup, kona xataliq yene otturigha chiqti. Bu qétimqining shekli bashqiche bolsimu, untush xatasi yene tekrarlan'ghanidi.

Nuhning qewmi dunyagha kélishtin burun, nuhning ejdadi ichide besh salih kishi yashap ötken bolup, ularning isimliri: wed, suwai, yeghus, yeuq we nesri idi. Bular wapat bolghandin kéyin, insanlar ularning sheripi we yüz xatirisi üchün, ularning heykellirini tiklidi. Yillarning ötüshi bilen, bu heykellerni tikligenler ölüp tügidi. Ularning baliliri yashidi, ulardin kéyin newriliri keldi. Epsaniler bu heykellerni birmunchilighan ghayiwiy küchlerge nisbetleshtürüp, ular heqqide herxil hékayiler toqup chiqti. Bu pursetni ghenimet bilgen iblis, ulargha bu heykellerning payda - menpeet yetküzidighanliqini we ularning yamanliqqa qarshi turidighan küchlük ilahlarning heykelliri ikenlikini éytip, ularni éziqturdi... Shuning bilen, insanlar bu heykellerge choqunushqa bashlidi. Mana bu ehwal astida, allah nuhni otturigha chiqirip, qewmige elchi qilip ewetti.

Nuh - pikir ölchimidin halqighan, eqil ölchimining eng yüksek pellisige chiqqan, pakliq we küch - qudretning jisimlashqan hali idi.

Qisqisi, büyüklük ölchimi boyiche élip éytqanda, nuh öz dewrining eng büyük insani idi. U ne qewmining hökümrani, ne reisi, ne eng bay kishisi emes idi. Nuh allahning hezriti adem we uning ewladlirini yaratqan waqitta, ulardin alghan ehdini yadédin chiqarmighan biri bolup, u tughulushtinla allahqa iman éytatti. Allah shükür qilghuchi bendisini tallap, uni qewmige peyghember qilip ewetti. Nuh qewmini allahqa dewet qilishqa bashlidi:

i qewmim! Allahqa ibadet qilinglar! Silerge allahtin bashqa mebud (berheq) yoqtur, men heqiqeten silerning büyük künning (yeni qiyamet künining) azabigha qélishinglardin qorqimen.

Nuh qewmige yaratquchi bir allahtin bashqa ilahning yoq ikenlikini, sheytanning uzundin buyan ularni aldap kéliwatqanliqini we bu aldinishning axirlishish waqti kelgenlikini, allahning insanni shereplik qilghanliqini, uni qandaq yaratqanliqini, uninggha riziq, eqil néimiti ata qilghanliqini, butlargha choqunushning eqilni buzup, öz - özige zulum qilishtin bashqa nerse emeslikini ochuq chüshendürdi.

Insanlar uning sözlirini qulaq sélip anglidi. Uning sözliri ulargha tosattinla peyda bolghan güldürmamidek tuyulghan idi. Bu, xuddi örüley dep qalghan tamning tüwide uxlawatqan bir ademning qéshigha kélip, uni toyuqsiz noqup oyghatsang, séning uni qutuldurulmaqchi bolghininggha qarimay, belkim qorqup ketkenliktin, sanga ghezeplen'gen ademning misaligha oxshaytti.

Yer yüzide mewjut bolghan sheytanlarmu uning sözlirini tingshimaqta we qorqmaqta idi. Peyghemberning sözliridin kelgen bu söygü iblisning textige tehdit salmaqta idi.

Nuhning qewmi, uning dewitidin kéyin ikkige bölündi. Dewet ajizlar, péqirlar we yoqsullarning yüreklirige chongqur tesir qildi. Ularning azab - oqubetlirige teselli, jarahetlirige melhem boldi. Baylar, küchlükler, kattilar we hökümdarlar dewettin shübhilendi. Hemme nersining burunqidek qélishi ularning menpeeti üchün paydiliq bolghachqa, nuhqa qarshi turmaqchi bolushti. Deslepte, nuhni özlirige oxshash insan dep qarap, töhmet chaplidi.

Kapirlar bilen nuhning arisidiki küresh dawamlashti. Deslipide, u dewrdiki hakimiyet nuhning dewasining qisqa waqit ichide yoqqa chiqidighanliqini xiyal qildi. Dewaning péqirlarni, ajizlarni we addiy qol hünerwenlerni özige tartiwatqanliqini körüp, uninggha bu tereptin hujum qilishqa bashlidi. Shundaq qilip, nuh bilen qewmining kattiliri arisidiki küresh resmiy bashlandi.

Nuh qewmining kapirlirining sözlirige qulaq saldi we ularning jahilliq qiliwatqanliqini chüshendi. Shundaqtimu, ulargha mulayimliq bilen jawab qayturdi.

Ulugh allah hud süriside mundaq dégenidi:

nuh éytti: "i qewmim! Éytinglarchu, eger men perwerdigarim teripidin nazil bolghan (dewitimning toghriliqini ispatlaydighan) éniq delilge asaslansam we uning rehmitige (yeni peyghemberlikke) sazawer bolghan bolsam, u delil siler üchün mexpiy bolsa, siler uni yaman körsenglar, uni qobul qilishqa silerni mejburlamduq? I qewmim! Silerge (dinni) tebligh qilghanliqim üchün silerdin pul - mal telep qilmaymen, manga ejir bérishini peqet allah öz üstige alghan, men iman éytqan kishilerni (yénimdin) qoghliwetmeymen, (chünki) ular, shübhisizki, perwerdigarigha mulaqat bolidu, lékin men silerni nadan qewm körimen. I qewmim! Eger men ularni qoghliwetsem, allahning azabidin méni kim qutquzalaydu? Oylinip baqmamsiler? Men silerge: mende allahning xeziniliri bar, - démeymen, gheybni bilimen, - démeymen, men elwette (özemni) perishte depmu éytaymen hemde siler közge ilmaydighan kishilerni: allah ulargha yaxshiliq bermeydu, - démeymen, allah ularning dilliridikini obdan bilidu, bolmisa men choqum zalimlardin bolup qalimen".

Nuh inkarchilarning delillirige peyghemberlerning mentiqi bilen jawab béretti. Nuhning qewmi uning bilen munazirilishishtin zérikti. Nuh herqandaq qararni allahning béridighanliqini qobul qilghanliqi üchün, ularning azghunluqini allahqa hawale qildi. Nuh bilen uning qewmidin bolghan kapirlar arisidiki

munazire uzirap ketti. Nihayet, kapirlaning pütün delilliri yéngilip, éytqudek bashqa nerse qalmighachqa, ular heddédin éshishqa we allahning peyghembirini haqaretleshke bashlidi.

Nuh qewmini allahqa dewet qilishni her saet, her kün we her yil dawamlashturdi we shu teriqide bir nechche yil ötüp ketti. Kéche - kündüz, ashkara - mexpiy halda ulargha tebligh qilatti we misallar keltüretti. Allahning barliqigha dalalet qilidighan nersilerni we uning kainattiki küch - qudritini chüshendüretti. Ular her qétim nuhtin qachatti. Allahning ularni epu qilishi üchün dewet élip barghanda, barmaqliri bilen qulaqlirini étiwalatti we heqni anglashtin qachatti.

Nuh qewmini tewhidke 950 yil dewet qildi. U, kapirlarning sani künséri éshiwatqanliqini, emma muiminlerning köpeymeywatqanliqini kördi. Nuh bu ehwalgha bekmu qayghurghan bolsimu, ümidini yoqatmidi. Qewmini dawamliq dewet qilatti we ular bilen munazirilishetti. Qewmimu öz gépide, kapirliq we gumrahliqta ching turushni qetiy dawamlashturdi.

Hezriti nuh qewmining haligha échindi, emma ümidsizlenmidi. 950 yil boyiche ümid bilen yashidi. Allahning uninggha qewmidin burun iman éytqanlardin bashqisining iman éytmaydighanliqini bildüridighan kün yétip keldi. Allah uninggha qewmining qilmishi yüzisidin qayghurmasliqini wehyi qildi. Nuh allahning kapirlarni halak qilishini tilep dua qildi. U mundaq dédi:

perwerdigarim! Yer yüzide kapirlarning birinimu qoymighin! Emr bérildi. Ulugh allah kapirlargha topan balasi ewetilishini emr qildi. Allah bendisi nuhqa kémini köz ongida we wehyi boyiche yasishini buyridi. Yeni nuh kémini perishtilerning yardimi bilen, allahning ilmi we telimati boyiche, uning köz ongida we wehyide bildürülginidek yasaytti.

Nuh kéme yasash üchün derex tikti. Bir nechche yil ötkendin kéyin, tikken derexlirini késip, yaghachchiliq qilishqa bashlidi. Uning kémisi chong, égiz we nahayiti puxta idi. Nuh kémini yasashqa bashlidi. Kapirlar uning yénidin ötkech, uning néme üchün yasiliwatqanliqini perez qilishatti. Qurghaqchiliq apiti yüz bergechke, u etrapta derya yaki déngiz yoq idi. Shunga ular: "i nuh! Bu kémeng qandaq üzidu? Zéminning üstide mangamdu ya? Séning kémengni mangghuzghudek su nede? Sen aljipsen" déyishti. Kapirlar nuhni mesxire qilip, qaqahlap külüshti.

Kéme yasilip boldi. Nuh allahning emrini kütüshke bashlidi. Allah nuhqa tonurdin étilip chiqqan suning topanning bashlinishining béshariti ikenlikini bildürdi. Qorqunchluq kün yétip keldi. Nuhning öyidiki tonurdin su étilip chiqishqa bashlidi. Nuh kémini échish we özige ishen'genlerni kémige chiqirish üchün yügürdi. Jibriil eleyhissalam yer yüzige chüshti. Kémige her bir janliqtin bir jüp saldi. Nuh kémining ichige yirtquch haywanlarni solaydighan qepezlernimu yasighanidi. Jibriil eleyhissalam yer yüzidiki haywan we qushlarning hemme türidin bir chüptin heydep kelgenidi. Bu, topan süyining pütün yer yüzige yéyilidighanliqini ipadileytti. Eger undaq bolmighan bolsa, bu tür qush we haywanlarning kémige chiqirilishining héchqandaq ehmiyiti yoq idi.

Kéme yuqiri kötürülüshke bashlidi. Haywanlar, qushlar we hezriti nuhqa iman éytqan muiminlermu kötürüldi. Muiminlerning sani az idi. Nuhning ayali uninggha iman éytmighanidi, shunga u kémige chiqmidi. Oghulliridin biri körünüshte iman étqandek qilghan bilen, emeliyette kapir idi we buni atisidin

yoshurup kelgenidi. Umu kémige chiqmidi. Qewmning köpinchisi iman éytmighachqa, ularmu chiqmidi. Kémige peqet azghina muiminla chiqti.

Zéminning yériqliridin sular étilip chiqti. Su chiqmighan yériq qalmidi. Asmandin burun körülüp baqmighan we bundin kéyinmu körülmeydighan derijide shiddetlik yamghur yaghdi. Su hem asmandin yaghatti hem yer astidin chiqatti we peydinpey yüksiletti. Déngizlarning jimjitliqi buzuldi, shawqun - süren sélip, dolqunlirini qirghaqlargha uratti. Yerning ichi binormal bir shekilde heriketlinetti. Okyanlarning chongqur chökmiliri birdinla yuqiri örleshke bashlidi. Zémin asta - asta déngiz dolqunlirining astida qéliwatatti. Yershari tunji qétim pütünley su astida qaldi. Sular insanlarni yutup ketküdek derijide yükseldi. Asta - asta del - derex we taghlarmu sularning astida qélishqa bashlidi. Topan balasi bashlan'ghan waqitta, nuh oghlini chaqirdi.

Oghli uningdin yiraqta idi. Nuh mundaq dédi:

i oghlum! Biz bilen kémige chiqqin, kapirlar bilen bille bolmighin! Oghli atisigha mundaq dep jawab qayturdi:

méni suda gherq bolushtin saqlap qalidighan bir taghning üstige chiqiwalimen. Ularning arisini dolqun ayriwetti - de, u gherq bolup ketti.

Topan dawamlashti. Nuhning kémisi leylep kétiwerdi. Topan bashlinip köp ötmey, barliq közler yerning su astigha chöküp ketkenlikini körgenidi. Nuhning kémisidikilerdin bashqa janliq qalmighanidi. Yer yüzidiki muiminlerning hemmisi we alahide éliwélin'ghan haywan we qush türliri nuhning kémiside idi.

Allahning emri bilen yer silkinishtin toxtidi. Sular yutuldi. Zémin quyash nuri astida qaytidin parqirap körünüshke bashlidi. Topan zéminni yuyup, taziliwetkenidi. Topanning toxtishi bilen qorqunch, endishimu bésiqti.

Uning yadigha gherq bolghan oghli kéliwaldi. Nuh oghlining kapir ikenlikini téxi bilmeytti. Uni bir taghning choqqisigha chiqiwélip, qutulmaqchi bolghan, jahil muimin dep oylaytti. Atining yürikidiki atiliq hés - tuyghuliri heriketke ötti.

Ulugh allah uninggha oghlining heqiqiy ehwalini bildürüsh üchün mundaq dédi:

i nuh! U (men nijat tépishni wede qilghan) ailengdikilerdin emes, uning emeli yamandur, sen éniq bilmigen nersengni mendin sorimighin, men séning jahillardin bolmasliqingni nesihet qilimen. Nuh perwerdigarining meghpiritini telep qildi we töwbe éytti. Allah uninggha merhemet qildi we uni allahning berikiti we amanliqi astida kémidin chüshüshke buyridi. Nuh kémidin chüshti. Qush we haywanlarni qoyup berdi, ular yer yüzige tarqilip ketti. Undin kéyin, möiminler chüshti.

Zémin (topan sewebidin) téxiche nem idi. Nuh namaz we duasini tügetkendin kéyin, ornidin turup allah üchün büyük bir ibadetxana berpa qilish meqsitide ul kolidi. Muiminler gülxan yéqip, etrapida olturushti. Kémide ot yéqilishi cheklen'genidi. Topan toxtighan birinchi kün bolsa, allahqa shükür éytish yüzisidin roza tutulghanidi.

Qurani kerim topan (balasi)din kéyin, nuh qissisining perdisini chüshürdi. Uning qewmi bilen bolghan ehwalining qandaq ikenlikini biz bilmeymiz. Bizning bilidighinimiz (yaki texmin qilalaydighinimiz), nuhning ölüsh aldida ewladlirigha yalghuz allahqa ibadet qilish heqqide wesiyet qilishi idi. Shuning bilen, hezriti nuh allahning dergahigha ketti.

Hezriti hud eleyhissalam

topandin kéyin, yer yüzide muiminlerdin bashqa insan qalmidi. Dunyada allahni inkar qilidighan peqet birla qelb bar idi. U bolsimu, ishsizliqtin qayghurushqa bashlighan sheytan idi. Nurghunlighan yillar ötti, atilar we balilar öldi. Oghullarning oghulliri keldi. Insanlar nuhning wesiyitini untup, yene butlargha choqundi we bir allahqa ibadet qilishni terk etti. Ish yene aldinqi qétimqi hiyle bilen meydan'gha chiqti. Nuh qewmining newriliri: "allah topan balasidin qutuldurup qalghan ata - bowilirimizni untup qélishni xalimaymiz" déyishti we qutulup qalghanlarning xatirilinishi üchün ularning heykellirini yasidi. Heykellerge bolghan hürmet nesildin - nesilge éship bardi we ish ulargha choqunushqa özgerdi. Yer yüzi yene zulmet qarangghuluqtin éngrashqa bashlidi. Allah seyyidimiz hudni qewmige ewetti. Shuning bilen, hudning qewmige peyghember bolup ewetilgenliki heqqidiki qisse bashlandi.

Hezriti hud "ad" isimlik qewmdin idi. Bu qebile ehqaf dégen yerge jaylashqan bolup, u yer déngiz sahilidiki qum barxanliq chöl idi. Ular nahayiti yoghan we égiz tüwrükler bilen yasalghan chédirlarda olturatti. "ad" qewmi zamanidiki eng bestlik, eng égiz, eng saghlam we eng küchlük insanlar idi.

Hezriti hud ulargha: i qewmim! Allahqa ibadet qilinglar! Silerge allahtin bashqa mebud (berheq) yoqtur dédi. Hud ulargha özining ejrini allah béridighanliqini, ulardin eqillirini heqiqet nurliri bilen tazilashtin bashqa nerse telep qilmaydighanliqini éytti. Ulargha yene allahning ulargha bergen néimetlirini, nuhtin kéyin, özlirini yer yüzining xelipisi qilghanliqini, ularning wujudlirigha üstünlük we heddédin ziyade küch - quwwet ata qilghanliqini, ulargha mol riziq chiqidighan yerge qandaq érishtürgenlikini we tupraqni yashartidighan yamghurni qandaq ewetkenlikini chüshendürdi. Hudning qewmi özlirining etrapigha nezer saldi we özlirining eng küchlük kishiler ikenlikini biliwaldi. Shuning bilen, tekebburluqi tutup, jahilliq qilishqa bashlidi.

Ular hudtin: "sen ata - bowilirimiz choqun'ghan ilahlirimizni qandaqlache inkar qilisen?" dep soridi. Hud: "ata - bowanglar xata qilghanidi" dédi. Qewmi: "i hud! Sen bizni ölüp, söngeklirimiz topigha aylinip ketkendin kéyin, qayta tirilidu dep oylamsen?" dédi. Hud: "siler qiyamet küni qayta tirildürülisiler. Perwerdigaringlar hemminglardin hésab alidu" dédi. Buni anglighan qewmi qaqahlap külüp ketti.

Hudning sözliridin ghelitilik hés qilghan kapirlar özara mundaq déyishti: "insan ölidu, ölgendin kéyin jesidi chiriydu we topigha ariliship kétidu. Andin shamalda her terepke qarap uchidu. Bu jeset qandaqlarche eslige qaytidu?!" undin bashqa, qiyamet küni dégen qandaq gep? Ölgenler néme üchün qayta tirildürülidu?

Hud bu soallarning hemmisige sewr - taqet körsetti. Andin qewmige qiyamet künini chüshendürüshke bashlidi. Emma ular uni inkar qildi. Hudning qewmi peyghembirini ene shundaq yalghan'gha chiqardi. Ular hudqa: "tolimu yiraq, tolimu yiraq!" déyishti. Ad qewmining kattiliri soridi: "bizni kim halak qilidu?" hud: "allah" dédi. Kattilar: "bizni ilahlirimiz qutulduridu" déyishti. Hud bilen qewmi arisidiki munazire dawamlashti.

Künler ötüp, munazire kücheygenséri ad qewmining tekebburluqi, jahilliqi, azghunluqi we töhmetxorluqi éship bardi. Hudqa: "eqilsiz, sarang" dégen bednamlar chaplandi. Ularning qelbidiki azghunluq hudni saranggha

chiqarghudek derijide küchiyip ketkenidi. Hud ularning biljirlashlirigha qulaq salmidi. Ularning sepsetiliri we bednamlirigha qayghurup yürmidi. Emma ularning shu sözliri uning qulaq tüwide jaranglaytti: séning sözüng bilen biz ilahlirimizni tashliwetmeymiz.

Hudning bu sözlerge layiq jawab qayturush üchün allahqa tayinish we bu yalghanchilargha eng axirqi qétim tehdit xaraktérlik agahlandurush bérishtin bashqa charisi qalmidi. Shundaq qilip, hud özining ulardin we ularning ilahliridin yiraq turidighanliqini jakarlidi. Özini yaratqan allahqa ishendi. Azabning öz qewmi ichidiki inkarchilargha kélidighanliqini chüshendi. Ad qewmi allahning wedisini kütmekte idi.

Yer yüzide qurghaqchiliq apiti bashlandi. Bir tamchimu yamghur yaghmaywatatti. Ad qewmi derhal hudning yénigha yügürüshti: "i hud! Bu qurghaqchiliqning sewebi néme?" hud: "allah silerge ghezeblendi, eger siler iman éytqan bolsanglar, allah silerdin memnun bolatti we yamghur yaghdurup, küchünglargha küch qatatti. " ad qewmi yene hudni zangliq qilishti. Jahilliq, mesxire we inkarda ching turushti. Qurghaqchiliq téximu küchiyip ketti. Yéshil derexler sarghaydi, ziraetler solashti. Bir küni, asmanda birdinla qapqara bulut köründi. Ad qewmi chédirliridin yügürüp chiqip: "bu bulut bizge yamghur yaghdurup béridu" déyishti. Hawa birdinla özgirishke bashlidi. Ottek qiziq we qurghaq hawa qehritan soghuqqa aylinip, shiwirghan chiqishqa bashlidi. Hemme nerse tewrep ketti. Derexler, ösümlükler, erler, ayallar, chédirlar, tére, gösh, söngek we yilikler jalaqlap titridi. Shiwirghan kéche - kündüz toxtimidi. Hawa barghanséri sowup kétiwatatti. Ad qewmi arqigha qarap qachti we chédirlirigha kiriwaldi. Shiwirghan téximu küchiyip, chédirlarni örüp tashlidi. Ular chédir yopuqlirigha yöginiwaldi. Shiwirghan téximu küchiyip, chédir yopuqlirini uchurtup ketti, kiyim - kécheklerni yirtip, térini parchilap, wujudni chak - chak étiwetti.

Shiwirghan yétip barghanla yérini weyran qilip, ademlerni öltürüp, yüreklerni yérip, ularni quruq ustixan'gha aylandurup qoyatti. Dunyada oxshishi körülüp baqmighan bu shiwirghan sekkiz kün, yette kéchigiche dawamlashqandin kéyin, perwerdigarining emri bilen toxtidi. Démek, ad qewmidin héchqandaq eser qalmighanidi. Hud we uninggha iman éytqanlar qutulup qélip, zalimlar we azghunlar halak boldi we hud qewmi toghrisidiki qisse ayaghlashti.

Hezriti salih eleyhissalam

aridin uzun yillar ötti, beziler ölüp, beziler tughuldi. Ad qewmidin kéyin, semud qewmi keldi. Azab hékayisi semud qewmide bashqa bir shekilde tekrarlandi. Semudmu butlargha choqunidighan bir qewm idi. Allah ulargha heziti salihni ewetti. Salih qewmige: i qewmim! Allahqa ibadet qilinglar, silerge allahtin bashqa héch mebud (berheq) yoqtur, dédi.

Heq özgermigendek, peyghemberlerning eng asasliq jümlisimu özgermigenidi. Salihning éytqanliri, semud qewmining kattiliri üchün yéngiliq bolup tuyuldi. U, qewmining ilahlirigha: "kéreksiz nersiler" dep bednam chaplighanidi we qewmini ilahlargha choqunushtin tosup, bir allahqa ibadet qilishqa chaqirghanidi. Uning dewiti semud qewmi ichide ghulghula peyda qildi. Salih ilmi, pakliqi we yaxshiliqi bilen tonulghan biri idi. Qewmi uni, allah uninggha wehyi qilishtin we ulargha peyghember qilip ewetishtin burun hörmetleytti. Semud qewmi uninggha:

i salih! Buningdin burun sen arimizda ümid qilin'ghan kishi iding, bizni ata -

bowilirimiz ibadet qilip kelgen butlargha ibadet qilishtin tosumsen? Shek - shübhisizki, heqiqeten biz sen dewet qilghan ishqa zor gumandimiz, déyishti.

Ular salihqa shexsiy tereptin yéqinlashmaqta idi. Bizning sendin ümid kütken bezi tereplimiz bar idi. Ilming, pakliqing, eqling, durustluqung tüpeylidin arimizda ümid qilin'ghan kishi iding. Emma sendiki ümidlirimiz köpükke aylandi. Sen bizni ata - bowilirimiz ibadet qilip kelgen butlargha ibadet qilishtin tosumsen? Bu néme dégen qabahet?! I salih! Biz séning ata - bowilirimiz ibadet qilip kelgen butlirimizni haqaretlishingni kütmigeniduq. Mana mushundaq, normal nersiler semud qewmige ghelite tuyuldi.

Hezriti salih ochuq - ashkara dewet qilghan bolsimu, qewmining uninggha ishenmigenliki körülmekte. Ular hezriti salihning dewitidin narazi bolushti we uning séhirlen'genlikini perez qilishti. Uningdin allahning uni özlirige peyghember qilip ewetkenlikige ispat körsitishini telep qildi. Allah ularning telipige jawab bermekchi boldi.

Semudluqlar taghlarni téship, öylerni yasaytti. Taghdin chiqqan quram tashlardin paydilinatti. Ular nahayiti küchtünggür ademler idi. Herqandaq ishtin özlirining rizqini tépip yéyeleytti. Ular ad qewmidin kéyin, u yerge makanliship awatlashturghanidi.

Ular bir möjize keltürüshini telep qilghanda, hezriti salih ulargha:

i qewmim! Bu allah (biwasite) yaratqan chishi töge silerge méning möjizemdur, uni allahning zéminigha qoyuwétinglar, ixtiyari otlisun, uninggha ziyan - zexmet yetküzmenglar, bolmisa silerni pat arida kélidighan azab halak qilidu, dédi.

Töge taghdiki quram tashning ichidin chiqqanda, semud qewmi hang - tang qaldi. U bir xasiyetlik töge bolup, süti minglarche er - ayal we balilargha yétip ashatti. U bir yerde yatsa, bashqa haywanlar uningdin néri qachatti. Uning normal töge emes, belki allahning möjizisi ikenliki mana men dep bilinipla turatti. Salihning qewmining beziliri uninggha ishendi, emma köpinchisi jahilliq we inkar qilishta ching turdi. Ular salihni tashlap, tögige kirishipla qaldi. Uni yoqitishning pilanlirini soqushqa bashlidi. Suyiqestning her zaman qewmning kattiliri teripidin pilanlinishi nahayiti normal ehwal idi.

Salih millitige bekmu mulayimliq bilen xitab qilatti. Ularni yalghuz allahqa ibadet qilishqa; allahning özining peyghember ikenlikini ispatlash we dewasining delili bolsun üchün möjize, yeni chishi töge yaratqanliqini oylap körüshke chaqiratti. Ulardin tögining allahning zéminida ixtiyari otlishigha qoyuwétishini ötündi. Eslide pütün dunya allahning emesmu? Ularni özlirige allahning azabi kelmesliki üchün tögige ziyan - zexmet yetküzmeslikini agahlandurdi. Andin ularning diqqitini allahning ulargha bergen néimetliri üstige tartip, ad qewmidin kéyin hijr wadisigha ularni orunlashturghanliqini, taghlarni oyup öy yasash qudritige ige qilghanliqini, néimet, riziq we küch - quwwet ata qilghanliqini chüshendürdi. Salih shunche köp chüshendürgen bolsimu, qewmi yenila ajayip - gharayip jawablarni berdi. Ular salihning sözlirige qulaq salmay, uni terk etti.

Salihqa ishen'genlerge yüzlinip, ularni mesxire qilghan halda mundaq dep soridi: "siler salihni uning perwerdigari teripidin ewetilgen peyghember dep bilemsiler?"

ular töge möjizisini körüp turup, mesxirilik sözliri bilen shundaq tutruqsiz soal soridi. Salihqa ishen'gen ajiz kishiler: "biz uning peyghemberlikige elwette

ishinimiz" dep jawab berdi. Muiminler ulargha ikki bisliq jawab berdi.

Muiminlerning jawabi qewm chonglirini téximu qiyin ehwalgha chüshürüp qoydi. Kattilar salihning allah teripidin ewetilgenlikidin shübhilinetti. Emma muiminler özlirining salih élip kelgen heq dewasigha ishinidighanliqini éytti. Del shu yerge kelgende, qewm chongliri tekebburluq qildi we özlirining gunah ötküzgenliki bilen maxtandi. Semud shehirini qarangghuluq basti.

Taghlar ichige oyulghan öylerni quchaqlighan halda qed kötürüp tik turatti. Körünüshte, héchkim ulargha ziyan - zexmet yetküzelmeytti. Tagh ichige oyulghan eng chong öylerdin birige mesheller yéqildi. Halqisiman bolup olturghanlargha sharab tartildi. Bu muhim yighilishqa qewm kattilirining hemmisi ishtirak qilghanidi. Yighilish bashlandi. Sharab qedehliri ayliniwerdi. Salih we uning tögisi heqqidiki parang qizip ketti.

Sheherde (yeni hijride) yer yüzide buzghunchiliq qilidighan, islah qilmaydighan toqquz neper kishi bar idi. Bularning hemmisi qanxor lükchekler bolup, sheherning eng meshhur jinayetchiliri idi. Jinayetning waqti we orni békitildi. Kéche qazanni düm kömtürüp qoyghandek qarangghu idi. Tragédiye kéchisi yétip keldi. Xasiyetlik töge botiliqini baghrigha basqan halda yatatti. Botilaq tongup ketkechke, anisining ténigha yépiship isiniwatatti. Toqquz neper lükchek qilich we oqlirini teyyarlap, kéche qarangghuliqida yolgha chiqti. Toqquz lükchek tögige étildi. Töge ornidin turdi. Botilaqmu qorqup kétip ornidin turdi. Tögining qanliri aqti, botiliqimu öltürüldi. Hezriti salih bu ishtin xewer tépip, derghezep halda qewmining yénigha bardi. Ulargha: "men silerning tögige ziyan - zexmet yetküzmeslikinglarni éytmighanmidim?" dep soridi. Ular: "biz tögini öltürduq. Bizge kélidighan azabni derhal keltürgin! Buninggha küchüng yetse, - elwette! Sen özengning allah teripidin ewetilgen peyghember ikenlikingni éytmighanmiding?" dédi.

Salih qewmige: öyünglarda (hayatliqtin) üch kün behrimen boluwélinglar. Bu wede yalghan emes, dédi. Salih qewmining yénidin ayrildi, ish tügidi. Allah uninggha qewmining üch kündin kéyin halak bolidighanliqini bildürdi. Töge öltürülgen waqitta, üch qétim chongqur nepes alghanidi.

Semud qewmi salihning sözlirini mesxire qilghan we azabni kütken halda üch künni ötküzdi. Tötinchi küni seherde, asman yérilip, taghlarning üstige qattiq chirqirighan bir awaz chüshti. U yerdiki hemme nerse halak boldi. Yer qattiq tewrep, üstidiki hemme nerse qétip qaldi. Bu bir qattiq awaz idi. Awaz bashlinip axirlashqiche, semud qewmi pütünley halak bolghanidi. Ular néme ish bolghanliqini angqiralmayla halak boldi. Hezriti salihqa iman éytqanlar bolsa, uning bilen u yerdin ayrildi we qutulup qaldi.

Ikkinchi bap. Ibrahim eleyhissalam we uning bilen zamandash ötken peyghemberler

ibrahim eleyhissalam

hezriti ibrahim allahqa yéqin bolush mertiwisige érishti. Shunga allahning peyghemberliri arisida hezriti ibrahimning alahide orni bar. U, allahning özliridin ehde alghan iradilik besh chong peyghemberning biri bolup, ular nuh, ibrahim, musa, isa we muhemmed eleyhissalam qatarliqlar. Allah uni ochuq - ashkara halda insan küchi yetmeydighan ishlar bilen sinidi. Hezriti ibrahim nahayiti qiyin sinaqlargha duch kelgen bolsimu, wedisige wapa qilish bilen birge yaxshiliq

qilishni héchqachan qoldin bermigen bende idi. Özidin kéyin kelgen barliq peyghemberlerning atisi we bowisi...

Quranda uning tughulushi, baliliq dewri we qaysi dewrde yashap ötkenliki bilen munasiwetlik melumat yoq bolup, peqet uning dewridiki hayatiy atmosférani teswirlep bergen. Bu dewrde insanlarning üch xil guruppigha ayrilghanliqini körüwalghili bolidu.

Yaghach we tashtin yasalghan butlargha choqunidighanlar.

Quyash, ay we yultuzlargha choqunidighanlar.

Padishah we hökümdarlargha choqunidighanlar.

Ibrahim ene shundaq muhitta, butqa choqunidighan aililerning biride tughuldi. Uning ailisi öz qoli bilen but yasap, uninggha choqunidighan kapirlardin idi. Ailining bashliqi eng chong butni yasighuchi bolup, u özini pütünley but yasashqa atiwetken senetkar (heykeltarash) idi. Atining kespi milliti arisida özige abruy, ailige yuqiri inawet élip kelgenidi. Uning hayatini baliliqidin tartip bashlayli! Uning zéhni kichikidinla ötkür idi. Ibrahim kichikide atisining ghelite butlarni yasawatqanliqini kördi. Bir küni, u atisining néme ish qiliwatqanliqini soridi. Atisi ularning ilah heykelliri ikenlikini éytti. Kichik ibrahimning eqli bu sözlerge heyran boldi we qobul qilalmidi. U herküni heykellerni uyaq - buyaqqa chörüp oynaytti, chonglar éshek - qéchir min'gendek ularning üstige miniwalatti. Bir küni, atisi uning merdux heykilining üstige miniwalghanliqini körüp achchiqlandi we bu heykelni oynimasliq heqqide tenbihlidi.

Ibrahim soridi: - ata! Bu qaysi heykel? Uning qulaqliri néme üchün bizningkidin chong?

Atisi éytti: - oghlum! Bu perwerdigarlarning perwerdigari merduxtur. Bu chong qulaqlar uning hékmet igisi ikenlikining ipadisidur. Ibrahim öz - özige külüp qoydi. U téxi yette yéshida idi.

Yillar ötti. Ibrahim quramigha yétip qaldi. Atisining exmeqliqliri uning qelbige chongqur tesir qilghanidi. Hush - kallisi jayida bir insanning tash - yaghachtin but yasap, uninggha ibadet qilishigha eqli yetmeywatatti. Ibrahim bu butlarning yémeydighan, ichmeydighanliqini, sözliyelmeydighanliqini we biri ularni yan yatquzup qoysa, ongshilalmaydighanliqini chüshen'genidi. Bu xiyal ibrahimning kallisini xéli bir waqitqiche chulghiwaldi.

Ibrahimning qewmining butlar bilen liq toldurulghan nahayiti chong ibadetxanisi bar idi. Ibadetxanining qaq otturisigha eng chong but orunlashturulghan bolup, qalghanliri ret - réti we xili bilen uning etrapigha tizilghanidi. Ibrahim kichik waqtida, atisi bilen bu ibadetxanigha pat - pat kéletti. Emma u tash we yaghachtin yasalghan bu nersilerni peqetla közge ilmaytti. Emma eng qorqunchluq teripi ademler, yeni qewmi bolup, ular ibadetxanigha kirgende, béshini aldigha sanggilitip, bélini dümcheytip mangatti. Yigha - zare qiliship, xuddi butlar özlirining awazini anglawatqandek yalwurup kétishetti.

Deslepte, bu menzire ibrahimgha külkilik tuyuldi. Emma asta - asta ghezeblinishke bashlidi. Pütün qewmining aldinip yürishi uninggha bekmu ghelite tuyuldi. Ish téximu chingigha chiqti. Ibrahimning atisi oghli (yeni ibrahim) chong bolghanda, uning kahin bolushini ümid qilatti. Atisi oghlining bu butlargha bihürmetlik qilmasliqini telep qilatti. Emma u özining butlarni mengsitmeydighanliqini we ulardin nepretlinidighanliqini ochuq - ashkara élan qilatti.

Bir küni, ibrahim atisi bilen bille ibadetxanigha bardi. Butlarni hürmetlesh murasimi ötküzülüwatatti. Murasim waqtida, kahinlarning eng chongi butlarning eng chongining aldigha kélip, nahayiti mungluq bir awaz bilen uninggha yalwurdi we buttin qewmige rehim - shepqet qilishini, mol riziq bérishini telep qildi. Hemme timtas idi. Ibrahimning awazi bu timtasliqni buzdi. U eng chong kahin'gha mundaq dédi:

- ey kahin! U séning awazingni angliyalmaydu. Sen buni bilmemsen?

Etraptikilerning hemmisi uninggha qaridi we ibrahim ikenlikini bildi. Chong kahin térikip ketti. Ibrahimning atisi yalghandin oghlining aghrip qalghachqa, özining néme dégenlikinimu bilmeydighanliqini bahane körsitip, köpchiliktin epu soridi. Andin oghlini élip ibadetxanidin chiqti we udul öyge ekilip, yatquzup qoyghandin kéyin, chiqip ketti.

Ibrahim bir pes yatqandin kéyin, ornidin turup sirtqa chiqti. U aghrip qalmighanidi. Ibrahim özining nahayiti chong bir ishqa tutush qilghanliqini hés qildi. Allah - qewmi yasiwalghan bu yaghach we tash heykeller emes idi. Ibrahim öydin chiqip, tagh terepke yürüp ketti. Tagh öngkürliridin birining aldida olturup, asman'gha baqti. Etisi seher, ibrahim qewmige téximu heyran qalarliq söz qildi. Tünügün choqun'ghan yultuzlar seherde yoqap ketkenidi. Ibrahim yoqap ketken nersini yaqturmaytti. Ikkinchi küni kechte, ibrahim ayni özining perwerdigari dep élan qildi. Qewmi bu ishning sirigha yételmidi. Ibrahim aygha ibadet qilishnimu ret qildi. Chünki, aymu bashqa yultuzlargha oxshash kéchisi peyda bolup, kündüzi yoqap kétetti. Emma qewmi uning meqsitini chüshenmidi. Shuning bilen, ibrahim pilanini dawamlashturdi. Ulugh allah mundaq deydu:

u quyashning chiqiwatqanliqini körüp (yuqiriqi usul boyiche): "bu méning perwerdigarimdur. Bu hemmidin (yeni yultuz bilen aydin) chongdur" dédi. Quyash pétip kétiwidi, u éyttiki: "i qewmim! Men heqiqeten siler shérik keltürgen mebudlardin ada - judamen. Men heqiqeten, batil dinlardin heq din'gha burulup, asmanlarni, zéminni yaratqan zatqa yüzlendim. Men mushriklardin emesmen".

Ibrahim quyashni özining perwerdigari dep élan qilghandin kéyin, quyash patqiche kütüp turdi. Quyash patti, umu bashqa mexluqlargha oxshash közdin ghayb boldi. Ibrahimning delili heqni otturigha chiqiralishi mumkin idi. Qewmi uning bilen munazirilishishke bashlidi. Yultuzlargha choqun'ghuchilar uning péyige chüshti. Ularning heqqaniy kürishi qorqutush we tehdit sélish bilen bashlandi.

Hezriti ibrahimning yultuzlargha choqun'ghuchilargha qarshi élip barghan kürishi shuning bilen ayaghliship, butlargha choqun'ghuchilargha qarshi élip barghan kürishi bashlandi. Ibrahim qewmining qarshisigha dewet bilen chiqti. Ilah mesilisi heqqide qattiq ghezeplen'gen ibrahim:

"siler choqunuwatqan bu butlar néme? (yeni néme üchün bu butlargha choqunisiler)" dédi. Ular: "ata - bowilirimizning ulargha ibadet qilip kéliwatqanliqini bilimiz (yeni ulargha ata - bowilirimizgha teqlit qilip choqunimiz)" dédi. Ibrahim: "silermu, ata - bowanglarmu (payda - ziyan yetküzelmeydighan, anglimaydighan jansiz butlargha choqun'ghanliqinglar üchün) heqiqeten roshen gumrahliqta siler" dédi. Ular: "sen rast dewatamsen yaki chaqchaq qiliwatamsen?" dédi. Ibrahim éytti: "undaq emes, silerning (ibadet qilishinglargha layiq) perwerdigaringlar asmanlarning we zéminning perwerdigaridur, ularni u yaratqan, menmu uninggha (qetiy deliller bilen)

guwahliq qilghuchilardinmen"

söz tügidi. Ibrahim bilen qewmi arisidiki küresh bashlandi. Uninggha eng esheddiy qarshiliq körsetkini atisi yaki atisi ornidiki taghisi idi. Ata bilen oghul jédel qilishqa bashlidi. Prinsip we asaslar ularni bir - biridin ayridi. Oghul allahning yénida, ata bolsa batilliqning yénida yer aldi.

Ata oghulgha mundaq dédi: "ibrahim! Séning kasapitingdin béshimgha bala - qaza yéghishqa bashlidi. Méni xelqi - alem aldida reswa qilding, sen manga eskilik qilding. "

ibrahim atisigha mundaq dep jawab berdi:

i ata! Némishqa anglimaydighan, körmeydighan we sanga héch nersige esqatmaydighan nersilerge choqunisen? I ata! Manga sen bilmeydighan ilimler nazil boldi, manga egeshkin, séni toghra yolgha bashlaymen. I ata! Sheytan'gha choqunmighin, sheytan merhemetlik allahqa heqiqeten asiyliq qildi. I ata! Séning merhemetlik allahning azabigha qélishingdin, sheytanning hemrahigha aylinip qélishingdin qorqimen

ata ghezeptin yérilghudek boldi we uning aldigha étilip kélip mundaq dédi:

i ibrahim! Sen méning ilahlirimdin yüz örümekchimusen? Eger sen (mundaq qilishtin) yanmisang, choqum séni tash - kések qilip öltürimen, uzaq zaman mendin yiraq turghin!

Söz tügidi. Ibrahim chalma - kések qilip öltürülüsh tehditi alghandin sirt, öydin qoghlandi. Shundaq bolsimu, ibrahim atisigha itaetkar oghul we büyük peyghemberlik pozitsiyisi bilen muamile qildi. U atisigha peyghemberlik exlaqi bilen xitab qildi. Özige qilin'ghan haqaretler, tenqid, tehditler we öydin qoghlan'ghanliqigha qarimay, atisigha mundaq dep jawab berdi:

sanga amanliq bolsun, perwerdigarimdin sanga meghpiret tileymen, allah manga heqiqeten méhribandur. Silerdin we siler allahni qoyup choqunuwatqan nersilerdin yiraq bolimen, perwerdigarimgha ibadet qilimen, perwerdigarimning ibaditidin mehrum bolup qalmasliqni ümid qilimen. (süre meryem 47 - we 48 - ayetler)

ibrahim atisining öyidin chiqti. Qewmini we ularning allahni qoyup choqunuwatqan nersilirini terk etti. Birdinla, kallisigha bir xiyal keldi. U, deryaning qarshi yaqisida bayram murasimi ötküzülidighanliqini we hemme ademning u terepke kétidighanliqini biletti. U bir mezgil kütti, axiri murasim küni yétip kélip, xelq yashawatqan sheher bosh qaldi.

Ibrahim ibadetxanigha qarap, asta - asta yürüp ketti. Ibadetxanigha baridighan yollarda héchkim körünmeytti. Ibadetxanidimu héchkim qalmighanidi. Kishilerning hemmisi deryaning qarshi qirghiqidiki bayram murasimigha ketkenidi. Ibrahim ibadetxanigha kirdi, yénida nahayiti ötkür bir palta bar idi.

U tash we yaghachlardin oyup yasalghan heykellerge we xelqning ularning aldigha (nezir qilip) tizip qoyghan yémek - ichmeklerge qaridi. Ibrahim qolidiki paltini égiz kötürüp, butlarning hemmisini pachaqlap tashliwetti. Eng axirida bir butning boynigha paltini ésip qoydi. Öz qesimini emelge ashurghanliqigha chinpütüp, taghqa qaytti. U mushundaq emiliy yollar arqiliq qewmige allahtin bashqisigha choqunushning exmeqliq ikenlikini bildürüp qoymaqchi bolghanidi. Derya boyidiki bayram murasimi ayaghlashti, xelq sheherge qaytti. Ibadetxanigha kirgen tunji kishi chiqirap tashlidi. Uning awazini anglighanlar ibadetxanigha yighildi. Bir buttin bashqa hemmisi chéqip tashlan'ghanidi. Buni kimning

qilghanliqini oylashqa bashlidi.

Ularning eqlige ibrahim keldi, chünki u özlirige bu ishning xata ikenlikini éytip, allahqa ibadet qilishqa dewet qiliwatatti.

Ibrahim keltürülüp soraq qilinishqa bashlidi:i ibrahim! Butlirimizni mushundaq qilghan senmu?

Ibrahim külümsiridi we boynigha palta ésighliq chong butni körsitip turup:

(yaq) belki ularning mushu chongi shundaq qildi, eger ular sözliyelise, (kimning chaqqanliqini) ularning özliridin sorap béqinglar! Dédi. Bash kahin:

- kimdin soraymiz? - dédi. Ibirahim:

- ilahliringlardin soranglar. Soraqqa tartquchi:

- sen bizning ilahlirimizning sözliyelmeydighanliqini bilisen, - dédi. Ibrahim:

- sözliyelmeydighan, payda - ziyan yetküzelmeydighan nersige qandaq ibadet qiliwatisiler? Oylap baqtinglarmu? Eqlinglar nege ketti? Ilahliringlarning eng chongini qaritip qoyup, qalghanlirini paqachlap tashlidim. Bu ilahlar özlirini ziyan - zexmettin saqlap qalalmidi. Silerge qandaq yaxshiliq qilalisun? Oylap baqtinglarmu? Paltini eng chong butning boynigha ésip qoydum. But: néme üchün bundaq qilisen? - déyelmidi. U sözliyelmeydu, angliyalmaydu, heriketlinelmeydu, payda - ziyan yetküzelmeydu. Ibrahim mentiqiliq pikirler arqiliq ularning aghzini tuwaqlidi. Ular bolsa, uni otqa tashlap, közdin yoqatmaqchi boldi. Soraqchilar uning sözliridin derghezeb boldi. Soraqtin kéyin, uning üstidin (ölüm jazasigha hüküm qilinishi kérek bolghan) birmunche töhmet toqup chiqildi. Ular pikir, prinsip we delil - ispat kürishide ibrahimgha yéngilip qaldi.

Hezriti ibrahim qolgha élindi, yéqilghu teyyarliqi bashlandi. Hemmeylen ishqa kirishti. Ibrahimni köydürüsh teyyarliqi bashlandi. Pütün memliketke xewer bérildi. Insanlar ilahlirigha hürmetsizlik qilip, ularni chéqip tashlighan we gunahini boynigha élip, kahinlarni mesxire qilghan ademning jazagha tartilishini körüsh üchün yéza - qishlaq, tagh - bostan we bashqa sheherlerdin kélishke bashlidi.

Xelq bir yerni chongqur kolap, ichige derex, taxtay, otunlarni tashlap toldurdi. Andin azgalgha ot yaqti. Ibrahimni otning üstige tashlash üchün menchanaq teyyarlap qoyulghanidi. Ibrahimning put - qolini baghlap, menchanaqqa yatquzdi. Ot tutushup, yalquni asman - pelek örleshke bashlidi. Xelq otning teptige chidiyalmay, azgaldin néri bérip turushti. Chong kahin ibrahimni otqa tashlash emrini berdi.

Jibril keldi we ibrahimning bash teripide turup uningdin:

- ibrahim! Yardem kérekmu? - dep soridi. Ibrahim:

- yaq, séning yardiming kérek emes, - dédi.

Menchanaq kérilip étildi. Ibrahim pulanglap bérip otning üstige chüshti. Ibrahim otning ichige xuddi peshtaqlarni dessep nemxush bir baghning ichige chüshkendek chüshti. Ot lawuldap köyüwatatti, emma uni köydürmeytti. Ulugh allah otqa emr qilghanidi.

Ulugh allah mundaq deydu: biz otqa: "i ot! Ibrahimgha salqin we amanliq (bexsh étidighan) bolup bergin!" déduq. Ot allahning emri bilen ibrahimgha salqin we amanliq bexsh etti. Peqetla uning put - qoli baghlan'ghan yiplarni köydürüwetti. Ibrahim otning qaq otturisida, xuddi baghda olturghandek olturup, perwerdigarigha hemdusana éytatti. Qelbide allah söygüsidin bashqa nerse yoq idi.

Xelq topi, qewm chongliri we kahinlar otni közitip nérida olturatti. Otning teptidin yüzliri lawuldap yéniwatatti. Ot xéli uzun waqitqiche charaslap köydi. Hetta bezi mushriklargha ot menggü öchmeydighandek bilinip ketti. Ot öchkendin kéyin, ibrahimning kirip ketken péti yénip chiqiwatqanliqini kördi. Mushriklarning yüzliri is - tütektin qapqara bolup ketkenidi, emma ibrahimning yüzidin nur chaqnap turatti. Ularning kiyimlirining yérimi üstige chüshken ot uchqunlirida köyüp ketkenidi, emma ibrahimning kiyimi öz péti idi. Ularning üsti - béshini kül basqanidi, emma ibrahimning üsti - béshida kül yaki is - tütektin eser yoq idi. Ibrahim otning ichidin xuddi baghning ichidin chiqqandekla yénip chiqqanidi. Ularning qilmishi mesxirilik halda meghlup boldi.

Ulugh allah beqer süriside mundaq deydu:

perwerdigari toghrisida ibrahim bilen munazirileshken, allahning ata qilghan padishahliqi uni ibrahim bilen munazirilishishke élip kelgen adem (yeni nemrud)ni körmidingmu? Eyni waqitta ibrahim (allahning barliqigha delil körsitip): "méning perwerdigarim (ölükni) tirildüreleydu, (térikni) öltüreleydu" dédi. U: "menmu (ölükni) tirildüreleymen, (térikni) öltüreleymen" dédi (nemrud ölümge höküm qilin'ghan ikki ademni chaqirtip kélip birini öltürdi, yene birini qoyup berdi). Ibrahim (nemrudning bundaq hamaqetlikini körüp): "allah heqiqeten künni sherqtin chiqiralaydu, (xudaliq dawasi qilidighan bolsang) sen uni gherbtin chiqirip baqqin" dédi. (bundaq pakit aldida) kapir éghiz achalmay qaldi. Allah zalim qewmni hidayet qilmaydu.

Padishah ibrahimning sözlirini qulaq sélip anglawatatti. Ibrahimning eng axirqi sözlirini anglap tili tutulup qaldi. Özining ajiz ikenlikini chüshinip heyran qalghan padishah, ibrahimgha jawab bérelmidi. Ibrahim uning yalghanchi ikenlikini ispatlighanidi. Ibrahim allahning quyashni sherqtin chiqiridighanliqini éytti. Shuning bilen, padishah özining ajiz ikenlikini chüshendi. U ibrahimning sözliri aldida dangqétip qalghanidi. Özining qoyghan - tutqinini bilelmeytti. Mushrik padishahning yalghanchiliqini pash qilghan ibrahim saraydin chiqip ketti.

Ibrahimning nami pütün memliketke pur ketti. Insanlar uning möjizisi we ottin qutulup chiqqanliqini éghizdin éghizgha sözlep yüretti. Ularning arisida yene padishah bilen uning arisida bolup ötken munaziride, uning padishahni mat qilghanliqi, padishahning néme déyishini bilelmey qalghanliqi heqqidiki söz - chöchekler tarqaldi. Ibrahim xelqni tewhid yoligha dewet qilishni dawamlashturdi. Qewmini hidayetke érishtürüsh üchün köp tirishchanliq körsetti. Herxil wasitiler arqiliq ularni qayil qilishqa tirishatti. U qewmige qanche yéqinchiliq qilghanséri, qewmi uningdin shunche bizar bolatti. Qewmidin uninggha peqet bir er, bir ayalla iman éytti. Ayalning ismi sare bolup, kéyinki yilliri ibrahimgha yatliq boldi. Er bolsa, lut idi. Kéyinki yilliri umu peyghember boldi. Ibrahim u ikkisidin bashqisining iman éytmaydighanliqini chüshinip yétip, hijret qilish qararigha keldi.

Hijret qilishtin burun, atisini iman'gha dewet qildi. Emma u atisining allahning düshmini ikenlikini we uning iman éytish niyitining yoqluqini bilip, uningdin yiraqlashti we munasiwitini pütünley üzdi.

Hezriti ibrahim yurtidin ayrilip, hijret yoligha chüshti. Aldi bilen, ur we haran dégen sheherlerge bardi. Andin ayali bilen bille pelestin terepke ötüp ketti. Ayali uninggha egeshken birdinbir ayal idi. Uninggha egeshken birdinbir er lut uninggha hemrah boldi. Ulugh allah enkebut süriside mundaq deydu:

lut ibrahimgha iman éytti. Ibirahm éytti: "men choqum perwerdigarim teripige hijret qilimen (yeni allahning raziliqini izdesh yüzisidin wetinimni terk étip, allah emr qilghan jaygha hijret qilip barimen). Allah heqiqeten ghalibtur, hékmet bilen ish qilghuchidur".

Ibrahim pelestindin kéyin, misirgha bardi. U yol boyi insanlarni allahqa iman éytishqa dewet qilatti, bu yolda tirishchanliq körsitetti, zeip we miskinlerge yardem béretti, insanlargha adilliq bilen muamile qilatti, ularni heq we heqiqetke yüzlendüretti.

Ayali saredin perzentlik bolalmidi. Misir padishahi uning xizmiti üchün misirliq chöridin birni bergenidi. Ibrahim yashinip qalghanidi. Allah yolida ötken ömri chachlirini aqartip, bélini mükcheytip qoyghanidi. Sare mundaq dep oylidi: "biz qérip qalghan bolsaqmu, téxiche yalghuz yashawatimiz. Men perzentlik bolalmidim. Misirliq chörini érimge élip bersem qandaq bolar?" misirliq chörining ismi hajer idi. Shuning bilen, sare ibrahimni hajerge öylep qoydi. Hajer bir oghul perzentlik boldi. Atisi uninggha ismail dep at qoydi. Hajer ismailni tughqan chaghda ibrahim yashinip qalghanidi.

Hezriti ibrahim bu dunyada allahqa ibadet qilip, hemdusana éytip we uni ulughlap ötti. Ibrahimning allah raziliqi üchün mangghan musapisining uzunluqini bilmeymiz. U dawamliq türde allah terepke qarap mangatti. Hayatining axirqi künliride, hezriti ibrahimning qelbi huzur, söygü we iman bilen toldi. Bir küni, u perwerdigarining qolining qandaq ishleydighanliqini we qiyamet qayim bolushtin ilgiri u künni (yeni qiyamet künini) körüshni arzu qildi. Allah bu ehwal heqqide süre beqerde mundaq deydu:

öz waqtida ibrahim: "perwerdigarim! Ölüklerni qandaq tirildüridighanliqingni manga körsetkin" dédi. Allah: "(ölüklerni tirildüreleydighanliqimgha) ishenmidingmu?" dédi. Ibrahim: "ishendim, lékin könglüm (téximu) qarar tapsun üchün (körüshni xalaymen)" dédi.

Allah éytti: "qushtin tötni alghin, ularni özengge toplighin (yeni ularni parchilap göshliri bilen peylirini arilashturghin), andin her bir taghqa ulardin bir bölükini qoyghin, andin ularni chaqirghin, séning aldinggha ular chapsan kélidu. " bilginki, allah ghalibtur, hékmet bilen ish qilghuchidur. Ibrahim allahning emri boyiche qildi. Qushtin tötni parchilap, taghlargha qoydi. Allahning nami bilen ularni özige chaqirdi. Peyler uchup kélip, qanatlargha yerleshti. Pokanlar bashlarni izdédi. Qushlarning parchilan'ghan bedenliri ene shu teriqide bir - birini izdep her terepke uchushqa bashlidi. Qowurgha söngekliri yürekler bilen xuddi ashiq - meshuqlardek, bir - birini ongayla tépishti. Parchilan'ghan yerler bir - birige yépishti. Bir qush nahayiti tézlik bilen uchup kélip, özini ibrahimning quchiqigha atti.

Bir küni, hezriti ibrahim seher ornidin turup, ayali hajerge oghli ismailni élip uzun seperge atlinish üchün teyyarliq qilishini buyridi. Bir nechche kündin kéyin, ibrahim ayali hajer bilen oghli ismailni élip, uzun seperge atlandi. Ismail téxi süttin ayrilmighan bowaq idi.

Ibrahim ékinzarliqlarni arilap toxtimay mangdi, andin chölge chiqti, undin kéyin taghni halqip ötüp, ereb yérim arili chöllükige kirdi. Chöllükte yémek - ichmek, del - derex, su, méwe dégen nersilerdin héchqaysisi körünmeytti. Yeni chöllükte hayattin eser yoq idi. Ibrahim bir wadigha yétip keldi. Shu yerde ulaghliridin yerge chüshti. Ibrahim ayali bilen oghlining yénigha azraq su bilen bir

xaltida yémeklik qoyup, özi etrapni bir nechche qétim chörgiliwetkendin kéyin, bir terepke qarap yürüp ketti. U qoyup qoyghan yémek - ichmek ikki kün'gimu yetmeytti. Ayali uning keynidin yügürgen péti: "ibrahim! Nege mangding? Bizni héchnerse yoq mushu yerge tashlap qoyamsen?" dep warqiridi.

Hezriti ibrahim uninggha jawab bermey, aldigha qarap kétiwerdi. Ayali qayta warqiridi. U yene jawab bermidi. Kéyin, u buning ibrahimning ilkidiki ish emes, belki allahning emri ikenlikini chüshendi. Ayali uningdin: "allah sanga shundaq qilishni buyridimu?" dep soridi. Ibrahim: "hee" dédi. Imandar ayali: "allah séni mushundaq qilishqa buyrughan bolsa, u biz bilen billidur, biz hergiz ziyan tartmaymiz" dédi.

Ibrahim yolini dawamlashturdi. U bir taghning étikige yétip kelgendin kéyin, qollirini yuqiri kötürüp allahqa mundaq dep dua qildi:

perwerdigarimiz! Ewladimning bir qismini (yeni balam ismail bilen ayalim hajerni) namaz oqusun (yeni sanga ibadet qilsun) dep séning hürmetlik öyüngning qéshidiki ékinsiz bir wadigha (yeni mekkige) orunlashturdum.

Allahning öyi téxi qayta yasalmighanidi. Yeni keibe téxi yasalmighanidi. Bu chüshiniksiz ishlarda allahning nahayiti büyük hékmiti bar idi. Ismail kéyin atisi bilen bille keibini yasashqa mesul bolatti. Allahning hékmiti insanlarning asta - asta bu yerge kélip makanlishishi we bu yerde (musulmanlarning ibadetliride yüzini shu terepke qilidighan) keibining yasilishidin ibaret idi.

Hezriti ibrahim ayali bilen oghlini u yerge tashlap qoyup, insanlarni tewhidke dewet qilish üchün qaytip ketti. Hajer ismailni emgüzdi we ussidi. Quyashning ottek qiziqi janni qattiq qiynaytti. Ikki kündin kéyin, su we yémeklik pütünley tügidi. Hajerning süti quridi. Her ikkisi ussuzluqtin qiynilishqa bashlidi. Ehwal bekmu chataq idi.

Ismail ussuzluqtin yighlashqa bashlidi. Hajer uni qoyup, su izdeshke bashlidi. Yügürgen péti sefa töpilikige chiqti. U yerde qollirini pishanisige tutup, etraptin quduq, adem yaki karwandek nersilerni izdédi. Lékin wadida héchnéme körünmeytti.

Hajer sefa töpilikidin chüshüp, wadini késip ötüp, qarshi tereptiki merwe töpilikige chiqti. U yerdimu etrapqa qaridi, emma yenila héchnéme yoq idi.

U yerdin qaytip, oghlining yénigha bardi. Oghli qattiq ussap ketkechke, toxtimay yighlaytti. Hajer yene sefa terepke qarap yügürdi. Töpilikte etrapqa bir qariwetkendin kéyin, merwege qarap yügürdi. Ikki töpilik arisida yette qétim yügürüp bérip keldi. Shunga, hajilar hajer ana bilen büyük peyghember ismailning xatirisi üchün ikki töpilik arisida yette qétim bérip kélidu.

Hajer yettinchi qétimda harghin we solghun halette qaytip keldi. Yüriki aghzigha kepliship qalay dep qalghanidi. Yigha we ussuzluq derdide ismailning ünimu pütüp ketkenidi. Hajer oghlining yénida olturdi.

Ene shu ümidsiz peytte, ulargha allahning rehmiti yétip keldi. Ismail yighlap putini yerge uruwidi, yerdin zemzem süyi étilip chiqishqa bashlidi. Shuning bilen, ikkisining hayati xeterdin qutuldi. Hajer allahqa shükür éytqandin kéyin, suni ochumlap ichti we ismailgha ichürdi. Ularning etrapida hayatliq heriketlinishke bashlidi. Bezi karwanlar bu yerge kélip makanlishishqa bashlidi. Zemzem süyi nurghunlighan kishilerni bu yerge jelp qilghanidi.

Ismail quramigha yétip qaldi. Ibrahimning es - yadi oghlida idi. U yashinip qalghan waqitta perzent yüzi körgen bolsimu, oghlini bekmu yaxshi köretti. Uning

oghligha bolghan söygüsi yüzisidin, allah ibrahimni nahayiti chong sinaq bilen sinighanidi.

Hezriti ibrahim yer yüzidiki eng merhemetlik qelbning igisi bolup, uning qelbi allah söygüsi we u yaratqan bendilerning söygüsi bilen tolghanidi. U yashinip qalghan we perzenttin ümidini üzgen peytte bir oghul perzentlik boldi. Ene u uyqugha ketti. Uyqusida, yégane we yapyash oghlini boghuzlap chüshidi. Ibrahim némishqa shundaq bolghanliqini oylidi. Buning jawabi shu boldiki, allah uninggha shundaq chüsh körsetkenidi. Peyghemberlerning chüshi heqiqettur. U öz chüshide yégane oghlini boghuzlighanidi. Oghlini boghuzlishi allahtin kelgen wehyi idi.

Ibrahim oghlini oylidi. Oghlini boghuzlash üchün yerge yatquzghanda, uninggha néme deytti? Eng yaxshisi, uninggha ehwalning rastini éytish idi. Shundaq qilish, uni mejburi bésip boghuzlighandin yaxshiraq idi. Shunga u oghlining aldigha bérip:

i oghlum! Men séni boghuzlap qurbanliq qilishqa (emr qilinip) chüsheptimen, oylap baqqina! Séning qandaq pikring bar? Dédi. Oghli ismail uning (yeni ibrahimning) könglidikidek jawab berdi: "bu bir emrdur, uni derhal beja keltürgin!" i ata! Némige buyrulghan bolsang, shuni ijra qilghin, xuda xalisa (uninggha) méni sewr qilghuchi tapisen. Hezriti ibrahim pichaqni qoligha aldi. Allahning emrige itaet qilin'ghanidi. Ikkisi (allahning emrige) boysundi. Del shu peytte, yeni hezriti ibrahim emrni ijra qilish üchün qoligha pichaqni alghan waqitta, allah ibrahimgha nida qildi. Hezriti ibrahimgha élip bérilghan sinaq axirlashti. Allah chong bir qurbanliqni bérish arqiliq ismailni qutuldurdi. Bu peytler, bu deqiqiler musulmanlarning bayrimi qilindi.

Oghli ismailni tashlap qoyup, insanlarni dosti (allah) gha dewet qilish üchün yer yüzide aylinishqa bashlidi. Künler ötti. Hezriti ibrahim tughulghan yurti babildin iraqqa hijret qildi. Iordaniyedin ötüp, chöldiki kenan memlikitige makanlashti. Ibrahim bir tereptin dewet élip barsa, yene bir tereptin lut bilen qewmi arisida bolup ötken ishlarni sürüshte qilatti. Lut uninggha tunji bolup iman éytqan kishi idi. Allah uni gunahkar we isyankar bir qewmge peyghember qilip ewetish arqiliq mukapatlighanidi.

Bir küni, chashka mezgili idi. Ibrahim chédirining aldida olturup, oghli ismail bilen körgen chüshini oylawatatti. Del shu waqitta, üch perishte yer yüzige chüshti. Ular jibriil, israfil we mikail qatarliqlar idi. Ular nahayiti kélishken üch ademning sheklige kirgenidi. Ularning yer yüzide ikki wezipisi bar idi. Biri, hezriti ibrahimni yoqlap, uninggha perzent xewirini yetküzüsh. Yene biri, lutni yoqlap, uning qewmining gunahlirigha cheklime qoyush.

Üch perishte tiwish chiqarmay bir az mangdi. Aridin biri hezriti ibrahimning aldigha bir nechche tal shéghil tash atti. Hezriti ibrahim béshini kötürüp, ularning yüzige qaridi. Ularning héchqaysisini tonumaytti. Perishtiler uninggha salam berdi. Ibrahimmu salam qayturdi we ornidin turup ularni qarshi aldi. Ularni yat ellerdin kelgen méhman dep oylap, chédirigha bashlidi we olturushqa teklip qildi. Ularning chirayidiki rahet we memnunluqni körüp, köngli emin tapti we ulardin ruxset sorap, chédirdin chiqip ailisining yénigha mangdi. Sare ibrahimning kéliwatqanliqini körüp ornidin turdi. Sare yashinip, chachliri aqirip ketkenidi. Uning közliridiki iman nurini hésabqa almighanda, yashliqqa ait héchqandaq eser qalmighanidi. Ibrahim ayaligha:

- üch kishi bizge méhman bolup keldi, - dédi. Ayali:

- kimler u? - dep soridi. Ibrahim:

- yat kishiler iken, héchqaysisini tonuyalmidim. Yiraq yerlerdin kelgendek turidu. Lékin üsti - béshidin ularning yoluchi emesliki chiqip turidu. Öyde yégüdek néme bar? - dédi. Sare:

- qoyning yérim göshi bar, - dédi. Sarening yénidin qaytmaqchi bolup turghan ibrahim:

- yérim qoymu? Bodaqtiki mozayni boghuzlayli. Ular méhman hem yat kishiler. Yénida ya ulaqliri, ya yük - taqliri, yémek - ichmikimu yoq iken. Qorsaqliri échip ketkendu, belkim péqir kishilerdur, - dédi.

Ibrahim sémiz bir mozayni tutup, uni soyushqa buyrudi. Mozay allahning nami tilgha élinip boghuzlandi. Göshi qizdurulghan tashning üstide pishurulushqa bashlidi. Dastixan teyyarlandi. Ibrahim méhmanlarni tamaqqa teklip qildi. Ayali ularni obdanraq méhman qilish üchün köp paypétek boldi. Pishurulghan kala göshliri méhmanlarning aldigha qoyuldi.

Ibrahim qoli bilen isharet qilip, ularni dastixan'gha teklip qildi. Ularning tartinip qalmasliqi üchün tamaqni özi élip bashlap berdi. Ibrahim allahning séxiy kishilerni yalghuz qoymaydighanliqini bilidighan, qoli ochuq, mert adem idi. Belkim uning öyide mushu mozaydin bashqa haywan yoq idi. Méhman aran üch kishi bolghachqa, yérim qoyning göshimu ulargha yétip ashatti. Lékin ibrahim bekmu séxiy kishi idi.

Ibrahim közining qirida méhmanlargha qaridi. Ular dastixan'gha qol uzatmay olturatti. Tamaqni ularning aldigha sürüp: "yémemsiler?" dédi we özi yene yéyishke bashlidi. Birazdin kéyin ulargha tekrar qarap, ularning yene yémey olturghanliqini kördi. Ular qollirini uzatmay jim olturatti. Shu chaghda, ibrahim ulardin ensiridi. Chünki chöl enenisi boyiche, méhmanning tamaq yémesliki ularning öy igisige birer yamanliq qilmaqchi bolghanliqining ipadisi idi.

Ibrahim öz ichide bu méhmanlardiki ghelitiliklerni oylashqa bashlidi. Ular ibrahimning yénida tuyuqsizla peyda bolup qalghanidi. Ibrahim ularni özining aldigha kelgende andin körgenidi. Ularning ne at - ulaghliri, ne yük - taqliri yoq idi. Ibrahimgha pütünley natonush bu kishiler seperdin kéliwatqan bolsimu, üsti - béshida seperning iznasi körünmeytti. Ibrahim ularni tamaqqa teklip qilghanda, ular dastixan'gha olturdi, emma tamaqqa qol uzatmaywatatti.

Ibrahim téximu qorqushqa bashlidi. Béshini kötürüp etrapqa qaridi we chédirning bir bulungida ayali sarening turghanliqini kördi. Ibrahim köz isharetliri arqiliq ayaligha özining méhmanlardin endishe qilghanliqini ipadilidi. Emma ayali uning néme démekchi bolghanliqini chüshenmidi. Ibrahim özining ademlirini, xizmetchilirini we qewmini oylidi. Méhmanlar aran üch kishi idi. Ular emdi quramigha yetken yash yigitler idi, ibrahim bolsa, qéri boway idi. Perishtiler uning yüz ipadiliri arqiliq könglidin kechkenlerning hemmisini bilip turdi. Perishtilerdin biri ibrahimgha: "qorqmighin!" dédi.

Ibrahim béshini kötürüp, rastchilliq bilen: "silerdin rastinla qorquwatimen. Silerni tamaqqa teklip qildim, emma siler qolunglarni uzatmay olturisiler. Manga yamanliq qilishni oylawatamsiler?" dédi. Perishtilerdin biri külümsirigen halda: "i ibrahim! Biz taam yémeymiz. Biz allahning (lutning qewmige ewetken) perishtiliri bolimiz" dédi.

Sare külüp ketti, bir chette ularning sözlirini anglap turghanidi.

Perishtilerdin biri uninggha burulup, is'haq bilen xushxewer berdi: "allah sanga is'haq bilen xush xewer berdi" dédi. Bu sözlerdin heyran bolghan sare: wiyey! Men bir momay tursam, érim bir boway tursa, tughamdimen? Bu heqiqeten qiziq ishqu! Dédi. Perishtilerdin biri uninggha yene: is'haqtin kéyin yeiqub bilenmu xushxewer bérimiz dédi. Yeni ular oghul perzenttin kéyin, newre yüzimu köretti.

Ibrahim bilen ayali sarening qelbidiki hés - tuyghular dolqunlinishqa bashlidi. Chédirning ichi birdemdila bashqiche tüske kirdi. Ibrahimning yürikidiki qorqunchning ornini ghelite héssiyatlar alghanidi. Tughmas ayalimu bir bulungda titrigen halda öre turatti. Perishtilerning xushxewiri uning ichini ajayip qilip qoyghanidi. Sare tughmas idi, éri ibrahim bolsa, qérip ketkenidi. Bu... Bu qandaq mumkin bolsun? Hemmisi bir pes téngirqap qalghanidi.

Hezriti ibrahim aridiki jimjitliqni buzup: men qérighan tursam, manga (bala bilen) xushxewer berdinglarmu? Manga néme bilen xushxewer bériwatisiler? Dep soridi. U xushxewerni qayta anglimaqchi boldimu yaki könglini emin tapquzush we allahning iltipatini qayta anglimaqchi bolup shundaq qildimu?

Perishtiler uninggha rastinla xushxewer élip kelgenlikini éytip: biz sanga rast xushxewer berduq, naümid bolmighin dédi. Ibrahim: perwerdigarining rehmitidin gumrahlardin bashqa kimmu naümid bolar? Dédi.

Perishtiler uning insan'gha xas hés - tuyghulirini chüshenmigechke, uni ümidsizlinishtin cheklidi. Umu ulargha özining ümidsiz emeslikini bildürdi. Bu peqet uning söygüsidin kélip chiqqan bir ipade idi. Sarening chirayi dehshetlik tüske kirdi. U sözge qayta ariliship: "men bir momay tursam tughamdimen? Qiziq ishqu bu!" dédi.

Perishtiler uninggha mundaq dep jawab berdi: allahning emridin (yeni qudritidin) ejemlinemsen? Allahning rehmiti we beriketliri silerning ailenglargha (yeni ibrahimning ailisidikilerge) nazil bolsun. Allah heqiqeten medhiyileshke layiqtur, ulughlashqa layiqtur.

Xushxewer - ibrahim bilen ayali sarening hayati üchün addiy ish emes idi. Ibrahimning birla oghli (yeni ismail) bar idi, emma uni bekmu yiraqqa (yeni ereb yérim ariligha) qoyup qoyghanidi.

Sare ibrahim bilen uzun yillardin béri bille yashap kéliwatqan bolsimu, perzent yüzi körelmigenidi. Shunga ibrahimgha chörisi hajerni élip bergenidi. Hajer ismailni dunyagha keltürgenidi. Sarening bolsa, balisi yoq idi, emma balisi bolushini shundaq ümid qilghanidi. U uzun yillarghiche bu ümid bilen yashidi. Kéyinche, u qérip momay bolup ketkendin kéyin, bu xiyaldin waz kechkenidi.

U, allahning teqdirige boysunushtin bashqa amal yoq ikenlikini biletti. Allah ibrahim bilen hajerning hayatini mushundaq orunlashturghanidi. Mana emdi, ömrining axirida ulargha xushxewer bériliwatatti. U bir oghul perzent köretti. Bu, normal oghul emes bolup, perishtiler: "u ilimlik oghul bolidu" dégenidi.

Emma allahning iradisi uningdiki ümidsizlikni süpürüp tashlidi. Sare xushalliqtin köz yéshi töküshke bashlidi. Méhmanlarning aldida chandurmasliq üchün shunche tirishqan bolsimu, özige hay bérelmidi. Hezriti ibrahimning hés - tuyghulirimu dawalghup ketti. Özining qandaq shükür éytishini bilelmeydighan yene bir néimetke nail qilin'ghanliqini hés qilghanidi.

Ibrahim sejde qildi. Oghli ismail yiraqta bolghachqa, uni körelmeytti. U allahning emri bilen u yerde (yeni ereb yérim arilida) idi. Allah ibrahimgha (uning) hajer bilen ismailni élip bérip, susiz we ékinsiz bir wadigha qoyup qoyushini

buyrighanidi. Bu, tebiri yoq emr idi.

Ibrahim emrni ijra qildi. U hayati boyiche insanlarni allahqa dewet qilip ötti. Allah uninggha qérip qalghanda saredin is'haqning, is'haqtin yeiqubning xush xewirini bergenidi. Ish tügidi. Xushxewer ulargha yetküzüldi. Ibrahim sejdédin turdi. Közi tamaqqa chüshti. Hayajandin tamaq yéyelmeydighanliqini chüshinip, xizmetchilirige dastixanni yighiwétishke buyrup, perishtilerge buraldi.

Ichidiki qorqunch héssiyatliri yoqilip, hayajini bésilghan idi. Perishtiler bergen xushxewer uni peskoygha chüshürdi. Ularning qérindishi lutning qewmi üchün ewetilgenlikini yadigha aldi. Ibrahim ularning lutning qewmige néme üchün ewetilidighanliqini biletti. Démek, lutning qewmige qorqunchluq azab kéletti. Ibrahimning merhemetlik we shepqetkar tebiiti bir qewmni itaet qildurush üchün, ularni halak qiliwétishke yar bermeytti. Belkim lutning qewmi niyitidin yan'ghan bolushi we peyghemberlirige itaet qiliwatqan bolushi mümkin idi.

Ibrahim perishtiler bilen lutning qewmi heqqide munazirilishishke bashlidi. U perishtilerge lutning qewmining peyghemberge iman éytish we gunahtin waz kéchish éhtimalliqi barliqini éytti. Perishtilermu uninggha ularning gunahkar qewm ikenlikini, allahning ular üchün mexsus sapal tashlarni chüshüridighanliqini we bu wezipining özlirige tapshurulghanliqini éytti. Perishtilerning sözliridin kéyin, ibrahim lutning qewmidiki muiminler toghrisida éghiz achti we mundaq dep soridi: "ichide üch yüzge yéqin muimin bar bir yézini pütünley halak qiliwétemsiler?" perishtiler: "yaq!" dédi. Ibrahim biraz rahetlidi we muiminlerning sanini azaytip, ulardin shu qeder muimin bar yézining qandaqlarche halak qilinidighanliqini sorighanidi.

Perishtiler uninggha: "biz u yerdiki muiminlerning ehwalini téximu yaxshi bilimiz" dep jawab bérishti. Andin ular ibrahimgha öz wezipilirining orundalghanliqini, ulugh allahning emrining beja keltürülüshi we lutning qewmining halak bolushi kéreklikini chüshendürdi. Uning bundaq merhemetlik we shepqetlik bolmasliqini, özlirige ret qilinmaydighan wezipe tapshurulghanliqini, uning munazirisining lutning qewmini halak qilish qararini özgertelmeydighanliqini bildürdi. Ibrahim heqiqeten köngli - köksi keng, dili yumshaq, hemme ishta allahqa murajet qilidighan peyghember idi. Perishtilerning sözi munazirilishishning axirlashqanliqidin dérek béridu. Ibrahim jimidi.

Lut eleyhissalam

ulugh allah shuera süriside mundaq deydu: lutning qewmi peyghemberlirini inkar qildi. Öz waqtida ulargha qérindishi lut éytti: "siler (allahtin) qorqmamsiler? Men heqiqeten silerge sadiq peyghembermen. Siler allahtin qorqunglar, manga itaet qilinglar".

Lut qewmini allahqa ene shundaq mulayimliq we méhri - shepqet bilen dewet qilghanidi. Lut ularni yalghuz, shériki bolmighan allahqa ibadet qilishqa dewet qilish bilen birge, ularni yaman ishlarni qilishtin we gunah ishleshtin tosqanidi. Uning dewiti tash yürek, qattiq qol, qopal muamile we peskesh arzu - heweslerge duch keldi. Lutning qewmi nahayiti qebih gunahlarni ötküzetti. Bulangchiliq qilatti, dostigha xiyanet qilatti, bir - birige gunah ötküzüshni tewsiye qilatti, her qandaq jinayettin yanmaytti. Ularning jinayetlirige dunyada héch körülüp baqmighan, yéngi - yéngi jinayetler qétilip turatti. Ular insaniy küch -

quwwetlirini we tebetliridiki yéngiliq yaritish rohini insanlar burun körüp baqmighan, yéngi jinayetlerni tépip chiqishqa xizmet qilduratti. Ular ayallarni qoyup, jinsiy teliwini erler bilen qanduratti. Allah taala neml süriside mundaq deydu:

eyni waqitta lut özining qewmige éytti: "siler bilip turup qebih ishlarni qilamsiler? Siler ayallarni qoyup, jinsiy teliwinglarni erler bilen qanduramsiler? Belki siler nadan qewmsiler".

Ejiba, qewmi uning semimiy tewsiyesige qandaq jawab qayturghanidi? Ularning jawabi ötküzgen gunahlirigha oxshashla ghelite idi:

ularning birdinbir jawabi: "lutning tewelirini shehiringlardin heydep chiqiringlar, ular pak kishilerdur" déyishtin ibaret boldi. Ularning awwal qoghlimaqchi bolghanliqi, andin maxtighanliqi ghelitilik emesmu? Körüwélishqa boliduki, lutning qewmining ang - chüshenchisi pütünley tetür burmilinip ketkenidi. Yene körüwélishqa boliduki, ularning özlirige zulum qilishi we heqiqetni inkar qilishi köz aldédiki hemme nersini tetürige buriwetkenidi. Shunga, ayallarning ornigha erlerni telep qilish, pak bolghanlarni sheherdin qoghlash dégendek ishlar ular üchün normal ehwal idi. Ular shipagha qarshi turidighan we uni ret qilidighan késel kishiler idi.

Lut, qewmining bu qilmishlirigha bekmu qayghuratti. Ular hemme ishni ochuq - ashkara qilatti. Sheherge yat kishi, yoluchi yaki méhman kélip qalsa, u kishini ularning qolidin héchkim qutuldurup qalalmaytti. Ular lutqa mundaq deytti: "sen ayallarni méhman qil, erlerni bizge qoyuwet!" ularning sésiq nami her yerge pur ketti. Lut ular bilen köp élishti, ulargha delil keltürdi. Künler, aylar, yillar ötüp ketken bolsimu, uninggha héchkim ishenmidi. Shundaqtimu u dewitini dawamlashturdi. Uninggha ailisidin bashqa héchkim iman éytmighanidi. Hetta ailisidinmu hemmisi iman éytmighanidi. Mesilen, lutning ayali nuhning ayaligha oxshash peyghemberni inkar qilghanidi.

Öy - insan aram alidighan we rahetlinidighan yerdur. Emma lut öyining ichidimu, sirtidimu rahet körmeytti. Hayati dawamliq zulum we müshküllük ichide ötetti. Qewmining qilmishlirigha sewrchanliq qilatti. Aridin shunche yil ötken bolsimu, uninggha héchkim ishenmigenidi. Uning üstige, qewmi uning peyghemberlikini mesxire qilip, mundaq déyishetti:

eger sen rastchillardin bolsang, bizge allahning azabini keltürgin!

Shuning bilen, lut ulardin ümidini üzdi we allahning ularni halak qilip, özige yardem bérishi üchün yalwurup dua qildi. Perishtiler hezriti ibrahimning yénidin ayrilip, lutning qewmi terepke yüzlendi we esir waqti bilen u yerge yétip keldi. Sedumning sépillirigha yéqinlap keldi. Bostanliq bir yerning otturidin bir östeng éqip ötetti. Lutning qizi tulumgha su élish üchün östeng boyida turatti. Lutning qizi béshini kötürüp perishtilerni kördi. Yer yüzide bundaq kélishken erlerningmu barliqini körüp hang - tang qaldi. Üchidin biri qizdin soridi: "i qizchaq! Bu öy silerningmu?"

qiz (qewmini yadigha élip): "siler shu yerde turup turunglar. Men atamgha xewer bérip kelgiche, bu terepke yéqinlashmanglar!" dédi. Andin tulumni östeng boyida qoyup, atisi terepke qarap yügürdi. "ata! Sheherning kirish éghizida bir nechche yigit séni kütüp turidu. Hazirghiche ulardek ademlerni körüp baqmidim" dédi.

Lut öz - özige: "bügün dishwarchiliq künidur" dédi we yügürgen péti

méhmanlarning yénigha bardi. Ularni körüpla jéni siqildi we: "bügün dishwarchiliq künidur" dédi. Ulardin nedin kelgenlikini, kélish meqsitini soridi. Ular jawab bérishning ornigha, uningdin özlirini méhman qilishini telep qildi. Lut ulardin eymendi we aldigha chüshüp mangdi. Bir az mangghandin kéyin toxtap, ulargha qaridi we: "yer yüzide bu qewmdinmu eski xelqning barliqini bilmeymen" dédi.

U, bu sözni ularni kéchide sheherde qélishtin waz kechküzüsh üchün éytqanidi. Emma ular lutning sözige pisent qilip ketmidi, jawabmu bermidi. Lut yolini dawamlashturdi. Sözini aylandurup bu sheher xelqining qebihlikige buraytti. Ulargha sheher xelqining peskesh we exlaqsiz ikenlikini, méhmanlarni osal ehwalgha chüshürüp qoyidighanliqini, ularning yer yüzide buzuqchiliq qilidighanliqini sözlep berdi. Uning zéhnide ikki asasliq mesile bar idi. Biri, méhmanlirini layiqida, chirayliqche kütüwélish. Yene biri, ularni kéchide bu sheherde qalmay, yolini dawamlashturushqa qayil qilish. Shunga u küchining bériche sözlirini shu terepke tartishqa tirishti.

Emma méhmanlar bekmu yochun kishiler bolup, asasen gep - söz qilmay mangatti. Lut ularning bu kéchini mushu sheherde ötküzüsh niyiti barliqini bilgendin kéyin, ularni kün pétip, sheherge qarangghuluq chüshkiche mushu bostanliqta tutup turmaqchi boldi. Kech kirgende, ularni sheher xelqige bildürmeyla öyge ekiriwélip, etisi seher yene chandurmay sheher sirtigha echiqip qoyushni oylidi. Lut tolimu ghemkin körünetti. U ichidiki qorqunch we qayghudin méhmanlarni tamaqqa teklip qilishnimu untup qalghanidi.

Kün pétip, qarangghu chüshti. Lut üch méhminini öyige bashlap kirdi. Ularni héchkim körmigenidi. Ayali méhmanlarni körüp, lutqa dep qoymayla sirtqa chiqip ketti. Ayal derhal qewmining yénigha bérip, ularni xewerlendürdi. Xewer xuddi tok éqimidek birdemdila pütün sheherge tarqaldi. Xelq toplinip, lutning öyige seldek éqip keldi.

Lut xewer bergen kün yétip kelgenidi. Dishwarchiliq küni bashlandi. Qewmi yügürgen péti uning öyige yétip kélishti. Lut heyran qaldi. Ulargha kim xewer bergendu? Ayalini izdédi, emma tapalmidi. Lutning qayghusi téximu ashti. Qewmi ishik aldighiche déweylep kéliwalghanidi. Lut yaxshiraq chüshenche bérish ümidi bilen ularning aldigha chiqti. Ulargha néme deydu? Ulardin durust bolushni telep qilamdu? Ulargha insaniy xulq heqqide chüshenche béremdu yaki ularning ichidiki allah yaratqan normal jinsiy angni oyghitamdu?... Uning chirayliq qizliri bar bolup, ular pütün dunyadiki ayallarning simwoli idi. Ayallar erler üchün erlerdin pak hésablinidu.

Lut éytti: "i qewmim! Méning bu qizlirim silerge eng paktur, allahtin qorqunglar, méhmanlirim üstide méni reswa qilmanglar, aranglarda qebih ishtin tosidighan birer kallisi jayida adem yoqmu?"

qewmi uning sözliri tügigiche anglap turdi we keynidin qaqahlap külüshüp ketti. Ular peqet arilirida külkilik gep chiqqandila shundaq külüshüp kétetti. Lutning sözliri buzuq we késel xulqqa, ölük we qatmal yürekke, qasawet bésip ketken exmeq eqilge tesir qilmidi. Uning ümidi pütünley sugha chilashti.

Ular (lutqa) éytti: "qizliringgha bizning hajitimiz yoq ikenlikini sen obdan bilisen, shuningdek bizning meqsitimiznimu obdan bilisen. "

lut hang - tang qaldi. Özining qewmi ichide yalghuz ikenlikini, özini qoghdighudek uruq - tughqini yaki oghul ewlatliri bolmighanliqi üchün özining

bekmu ajiz ikenlikini hés qildi. Lut öyining ishikini jalaqlitip yépip kirip ketti. Ishik aldédiki külke awazliri we ishik qaqqan awazlar barghanséri ewjige chiqqili turdi. Konirap ketken taxtay ishik özining berdashliq bérelmeydighanliqini bildürüwatqandek, ghirislap turatti. Lut hem xijilliq hem ghezeptin laghildap titrigen halda ishik arqisida turatti.

Lutning méhmanliri nahayiti temkinlik bilen bixaraman olturatti. Lut ularning bixaramanliqigha qarap heyran qaldi we endishisi téximu artishqa bashlidi. Chünki ular lutqa ishinip, uning panahliqigha sighin'ghanidi. Uning özlirini qoghdiyalmaydighanliqini bilmeytti. Qattiq ümidsizlen'gen lut, boghuq awazi bilen warqirashqa bashlidi:

kashki méning (silerge qarshi turidighan) küch - quwwitim bolsa idi, yaki iltija qilidighan küchlük jemetim bolsa idi (choqum silerge zerbe bergen bolattim).

Ish chingigha chiqti, peyghemberning sözliri xuddi tozghaqtek tozup ketti. Lut ümidsizlikte néme qilarini bilmey ganggirap qalghan bir peytte, méhmanlar orunliridin turdi we uninggha bashpanahliq qilghuchi zatning bekmu küchlük ikenlikini éytti: ular (yeni perishtiler): "i lut! Shübhisizki, biz perwerdigaringning elchiliridurmiz, ular hergizmu sanga ziyan yetküzelmeydu... " dédi.

I lut, qorqmighin! Biz perishtilermiz. Qewming sanga hergizmu ziyan yetküzelmeydu.

Birdinla ishik ichige gömürülüp chüshüp, qewm xelqi öy ichige yopurulup kirishke bashlidi. Jibriil ornidin turup, qolini bir shiltiwidi, qewmning közliri kor bolup ketti. Ular tamlarning arisida nishanni perq ételmey, qalaymighan méngiwerdi we öyge kirduq, - dep oylap, sirtqa chiqip ketti. Jibriilning ishariti ularning közlirini pütünley kor qiliwetkenidi.

Perishtiler lutqa burulup, uninggha kéchidin qalmay ailisini élip sheherdin chiqip kétishini buyridi. Chünki qewmige qorqunchluq azab chüshetti. Ulargha taghlarni zilzilige keltürüwétidighan qorqunchluq awazlar anglinatti, emma qewmining béshigha chüshken azabning özlirigimu chüshüp qalmasliqi üchün, arqigha qarashqa bolmaytti. Bumu bir xil ghelite azab idi. Kim arqigha qarap qoysa, qewmi bilen teng halak bolatti. Lutqa ayaliningmu halak bolidighanliqini éytti. Chünki uning ayali qewmige oxshash kapir idi. U kapirliqidin waz kechmeytti we qewmi bilen teng halak bolatti. I lut, sheherdin chiq! Rebbingning emri yétip keldi. Lut perishtilerdin soridi: "azab hazir chüshemdu?" perishtiler azabning tang yorughan waqitta chüshidighanliqini bildürdi we: "tang yéqin emesmu?" dédi.

Lut qizliri we ayalini élip, kéchide nahayiti tézlik bilen qewmidin ayrilip chiqti. Seher waqti yéqinlap qalghanidi. Lut qewmidin xélila yiraqlap ketkendin kéyin, allahning emri keldi.

Bizning (jazalash) emrimiz chüshkende, ularning yurtlirini astin - üstün qiliwettuq (yeni kömtürüwettuq), u yurtlargha biz üsti - üstilep sapal tashlarni yaghdurduq. U sapal tashlargha perwerdigaringning dergahida belge sélin'ghan idi, u yurtlar zalimlar (yeni qureysh kapirliridin) yiraq emes.

Alimlar mundaq deydu: jibriil qanatlirining uchi bilen yette sheherni yerdin biraqla yulup élip, asmanning qerigiche élip chiqti (perishtiler xorazlarning chillighinini we itlarning hawshighinini anglighanidi). Andin yette sheherni düm kömtürüp, yerge qaritip atti. Sheherler yerge chüshüwatqanda, asmandin (ularning üstige) allahning dergahida belge sélin'ghan sapal tashlar üsti - üstilep yaghdi. Yéghish xéli uzun'ghiche dawamlashti.

Lutning qewmi pütünley halak boldi, ulardin héchkim saq qalmighanidi. Sheher tetür örülüp, yerge paturuwétilgenidi. Yerdin étilip chiqqan su etrapni bésip, lut qewmining shehiri kölge aylinip ketti. Lutning quliqigha qorqunchluq awazlar kélishke bashlidi. Arqa tereptiki hawaning yérilghanliqini hés qildi, emma arqigha qarap sélishtin qattiq hezer eylidi. Ayali awaz kelgen terepke burulup qaridi, uning wujudi birdinla parchilinip, topidek tozup ketti.

Lutning qewmining sehipiliri yépildi. Ularning sheherliri we nam - ataqliri yer yüzidin öchürüp tashlandi, hayatning we janliqlarning zéhnidin chiqiriwétildi. Pitne - pasat sehipiliridin yene biri yirtip tashlan'ghan boldi. Lut tunji bolup yüzlen'gen kishige, yeni ibrahimgha yüzlendi. Ibrahim bilen yüz körüshüp, uninggha milliti heqqidiki weqelerni sözlep berdi. Ibrahimning bu weqelerni aldin bildighanliqi uni hang - tang qaldurdi. Köngli - köksi keng, dili yumshaq, her ishta allahqa murajet qilidighan ibrahim we lut ikkisi kishilerni allahqa, tewhid eqidisige, islam dinigha dewet qilishni dawamlashturdi.

Ismail eleyhissalam

hezriti ismailning allah yolidiki sergüzeshtisi bowaq waqtidin tartipla bashlan'ghanidi. Anisi uni yerge (hazirqi kebidiki zemzem buliqining ornigha) yatquzdi. U künlerde zemzem boliqi téxi yoq bolup, kéyin ismailning ikki ayiqi astidin bulduqlap étilip chiqqan idi. U yer pütünley chöl bolup, hawasi tonurdek issiq, cheksiz ketken qumluq, susiz makan idi. Hajer qupquruq, adimizatsiz, giyahsiz wadida oghli bilen yalghuz qalghanidi.

Ismailning allah yolidiki tunji hijriti mana mushundaq bashlandi. Téxi bowaq turupla sinaqqa duch keldi. Atisimu yashinip, bir puti görge sanggilap qalghan waqitta bu éghir sinaq bilen sinaldi. Ikkinchi sinaq, u quramigha yetken chaghda yétip keldi.

Beytullah

ismail ömrining axirighiche ereb yérim arilida yashidi. Atlarni köndürüp ishletti. Zemzem süyi u yerning olturaq jaygha aylinishining we awatlishishining eng asasliq sewebi idi.

Bezi karwanlar we qebililer bu yerge makanlashti. Ismail balaghetke yétip öylendi. Hezriti ibrahim uni yoqlap keldi. Emma ismail öyde yoq idi. Ibrahim uning ayalidin hal - künlirining qandaqliqini soridi. Ismailning ayali özlirining yoqsulluq we qiyinchiliqta yashawatqanliqini éytip zarlandi. Hezriti ibrahim uninggha: "éring kelgende éytip qoyghin, u öyining ishikini almashturuwetsun!" dédi. Ismail qaytip keldi, ayali uninggha bolghan ishni we kelgen ademning chiray - sheklini éytip berdi. Ismail: "u méning atam. U méning sendin ayrilishimni buyruptu. Sen ailengge qaytip ketkin!" dédi.

Ismail qayta öylendi. Ibrahim uni yoqlap keldi we uning ayalidin hal - ehwalini soridi. Ismailning ayali özlirining mol we bayashatchiliq ichide yashawatqanliqini éytip, shükri - qanaet bildürdi. Ibrahim bu kélinidin memnun boldi.

Ismail rawurus piship yétildi. Ibrahim uni yoqlap keldi. Allahning meydan'gha kéliwatqan chüshiniksiz weqelerdiki hékmitini ispatlashning del waqti yétip kelgenidi.

Ibrahim éytti: "i ismail! Allah méni bir ishqa buyrudi... "

ismail: allah sanga némini buyrighan bolsa, shuni qilghin! - dédi.

Ibrahim: manga yardem qilamsen? - dédi.

Ismail: yardem qilimen, qilimen.

Ibirahim qoli bilen néridiki töpilikni isharet qilip turup: allah manga bu yerde bir öy yasashni buyridi, - dédi. Shuning bilen, allahning muqeddes öyini yasash emri bérildi. U, yer yüzide insanlarning perwerdigarigha ibadet qilishi üchün yasalghan tunji öy idi.

Adem allahqa ibadet qilish üchün bir chédir qurdi. Hezriti ademning peyghember bolush süpiti bilen perwerdigarigha ibadet qilish üchün öy yasishi normal ehwal idi. U yerge allahning rehmiti yaghdi. Kéyin hezriti adem wapat boldi. Aridin esirler, uzun zamanlar ötti. U öydin eser qalmidi. Hezriti ibrahim u öyning ikkinchi qétim yasilishi üchün emr aldi. Bu qétim, inshaallah, taki qiyamet künigiche tik turidighan bir öy yasilatti.

Keibining tashliri hezriti ademning qelb huzuridin, hezriti ibrahimning sewrchanliqi we söygüsidin, hezriti ismailning mulayimliqi we durustluqidin shekillen'genidi. Biz mesjidi heremge kirginimizde, ichimiz xatirjemlik we ésenlik tuyghulirigha, qelbimiz héssiyatqa liq tolidu. Biz keibining etrapida xuddi merkizi nuqtigha qarap heriketliniwatqan zerrichilerning herikitidek aylinishqa bashlaymiz.

Ulugh allah mundaq deydu:

öz waqtida ibrahim bilen ismail keibining ulini qopuriwétip: "perwerdigarimiz! Bizning (xizmitimizni) qobul qilghin, sen heqiqeten (duayimizni) anglap turghuchisen, (niyitimizni) bilip turghuchisen. Perwerdigarimiz! Ikkimizni özengge itaetmen qilghin, bizning ewladlirimizdinmu özengge itaetmen ümmet chiqarghin, bizge hejjimizning qaidilirini ögetkin, tewbimizni qobul qilghin, chünki sen tewbini nahayiti qobul qilghuchisen, nahayiti méhribansen. Perwerdigarimiz! Ularning ichidin ayetliringni ulargha tilawet qilip béridighan, kitabingni (yeni quranni), hékmetni (yeni pak sünnetni) ulargha ögitidighan, ularni (mushriklik we gunahlardin) pak qilidighan bir peyghember ewetkin, heqiqeten sen ghalibsen, hékmet bilen ish qilghuchisen" dédi.

Keibe - tashtin yasalghan mustehkem hujra bolup, u hezriti ibrahim bilen ismail qazghan kona ulning chongqurluqi tüpeylidin yer yüzide mezmut turidu. Tarixta bir qanche qétim örülgen bolsimu, yene qayta insha qilindi we hezriti ibrahimning zamanidin taki künimizgiche yer yüzidin yoqap ketmidi. Muhemmed eleyhissalam hezriti ibrahimning duasi bilen yer yüzige peyghember qilip ewetilgen waqitta, keibining eng axirqi qétim yasalghanliqini körgenidi. Ular keibe üchün köp küch chiqarmidi we ulini hezriti ibrahimdek chongqur kolimidi.

Buningdin körüwélishqa boliduki, hezriti ibrahim bilen hezriti ismail keibining qurulushigha özliri yalghuz halda köp küch serp qilghanidi. Aridin xéli uzun waqit ötkenidi. Keibining inshaati pütti. Hezriti ibrahim tawapning nedin bashlap, nede ayaghlashqanliqini perqlendürüsh üchün hezriti ismailni keibe tashliridin bashqa renglik tash tépip kélishke buyridi.

Hezriti ismail insan berdashliq bérelmigüdek derijide küch serp qilghan bolup, pütün wujudi éghir emgektin parche - parche bolup ketkenidi. Shundaqtimu, atisining emrini beja keltürüsh üchün küchi yetken yergiche barghanidi. Qaytip kélip, atisining hejer eswed (qara tash)ni tépip orunlashturup bolghanliqini kördi. Teejjüplen'gen halda:

- ata! Buni sanga kim ekilip berdi? - dep soridi. Ibrahim:

- uni jibriil élip keldi, - dédi.

Shuning bilen, keibining inshaati axirliship, bir allahqa étiqad qilghuchi musulmanlarning tawipi bashlandi. Hezriti ibrahim burun qilghan duasini tekrarlash üchün ornidin turdi.

Bir qisim kishilerning dillirini ulargha mayil qilghin!

Ulugh allah hezriti ibrahim bilen ismail heqqide talash - tartish qilin'ghan waqitta mundaq dégenidi:

ibrahim yehudiymu emes, nasaramu emes we lékin toghra din'gha étiqad qilghuchi, allahqa boysun'ghuchi idi, mushriklardin emes idi. Allah uning duasini qobul qildi. Hezriti ibrahim ”musulman“ dep atalghanlarning tunjisi idi.

Ulugh allah hej süriside mundaq deydu:

allah silerge dinda héchqandaq müshküllükni qilmidi (silerni siler taqet qilalmaydighan ishlarni qilishqa teklip qilmidi). (bu) atanglar ibrahimning dinidur (bu toghra din bolghanliqi üchün, uni mehkem uchlanglar), allah silerni ilgiri (yeni qurandin ilgiriki kitablarda) musulman dep atidi. Qurandimu shundaq atidi.

Is'haq eleyhissalam we yeiqub eleyhisslam

quran kerim hezriti is'haq qissisining az bir qismighila isharet qilip ötken. Uning tughulushi bir möjize bolup, uning dunyagha kélidighanliqi we yeiqub isimlik bir oghli bolidighanliqi heqqidiki xushxewerni perishtiler élip kelgenidi. U, kichikidin tartipla atisidin ayrim yashashqa mejbur bolghan akisi ismaildin bir nechche yil kéyin tughulghanidi.

Sare oghli is'haq we newrisi yeiqub dunyagha kelgenliki üchün alemche xushal boldi. Emma is'haqning hayati, qewmining uninggha tutqan pozitsiyisi heqqide melumatimiz yoq. Allah salih (yaxshi) peyghemberler qatarida unimu maxtap ötkenidi. Yeiqub bolsa, uning neslidin bolghan tunji peyghemberdur.

U ibrahimning oghli is'haqning oghli yeiqubtur. Ismi israil bolup, qewmige peyghember qilip ewetilgenidi. Allah uning qissisidin üchla bölümni tilgha alghan. Allah uni hezriti yusufning qissiside ismini tilgha almay turup zikir qilidu.

Yeiqubning sekrattiki teswirliridin uning neqeder teqwa insan ikenlikini körüwalghili bolidu. Ulugh allah beqer süriside mundaq deydu:

yeiqub jan üzüwatqan waqtida siler yénida barmidinglar? Shu chaghda yeiqub oghulliridin: "men ölgendin kéyin siler kimge ibadet qilisiler?" dep soridi. Ular: "séning ilahing we ata - bowiliring - ibrahim, ismail, is'haqlarning ilahi bolghan allahqa ibadet qilimiz, biz uninggha itaet qilghuchimiz" dédi.

Hezriti yeiqub oghulliridin étiqadliri heqqidiki jawabini élip, xatirjem bolghan halda köz yumdi. U ölümidin burun oghli yusuf arqiliq éghir sinaqqa duch kelgenidi. Yusufmu atisi yeiqubqa oxshash peyghember bolup, allah taala uni misir xelqige ewetkenidi.

Üchinchi bap. Güzel, mukemmel qisse bilen bayan qilin'ghan peyghember, yusuf eleyhissalam

hezriti yusufning qissisi quranning toluq bir süriside yusuf ismi bilen chüshürülgen. Uning chüshürülüsh seweblīri toghrisida mundaq riwayet qilinidu. Yehudiylar muhemmed eleyhissalamdin burunqi peyghemberliridin biri bolghan yusuf eleyhissalam heqqide özlirige sözlep bérishni telep qilidu. Uning qissisi quranda nazuk we inchike tepsilatliri bilen toluq chüshürülgen.

Qisse bir chüsh bilen bashlinip, bu chüshning emeliylishi bilen axirlishidu.

Yusufning kichik waqtida dadisigha sözlep bergen chüshi quranda mundaq teswirlinidu:

öz waqtida yusuf öz atisigha: "i ata! Men heqiqeten chüshümde11 yultuzning we ay bilen künning manga sejde qilghanliqini kördüm" dédi.

Atisi (yeni yeiqub eleyhisalam): "i oghlum! Chüshüngni qérindashliringgha éytmighin, sanga suyiqest qilip salmisun, sheytan insan'gha heqiqeten ashkara düshmendur" dédi.

Yusuf ularning bir tughqan ukiliri emes bolup, yusufning anisi ulargha ögey idi. U ayaldin yusuf we uning bir qérindishi tughulghanidi.

Yusuf yeiqubning oghli, yeiqub is'haqning oghli, is'haq bolsa ibrahimning oghli bolup, bular bir pak zenjirning pak halqiliri idi.

Yeiqub oghlining chüshidin uning özige hazirlan'ghan peyghemberlik sharaitini, uning qelbining pakliqi we sapliqi sewebi bilen uning kelgüside alahide bir shexske aylinidighanliqini chüshen'genidi.

Dadisi oghlining chüshidin xewer tapqandin kéyin, uninggha chüshini qérindashlirigha éytmasliqini tapilidi. Yusuf dadisining tapilighini boyiche körgen chüshini qérindashlirigha éytmidi. Chünki akiliri yusufke, yusuf ulargha ishinip shexsiy mesililirini we chüshlirini déyishke pitinalmighidek derijide öchlük qilatti.

Yusuf dadisining emri boyiche akilirigha chüshini sözlep bermidi. Shundaq bolsimu, akiliri uninggha tozaq qurup, suyiqest qilishning pilanlirini tüzüshüwatatti.

Ulardin biri: dadimiz néme üchün yusufni bizdin yaxshi köridu? - dep soridi.

Ikkinchisi: belki chirayliq bolghanliqi üchün, - dédi.

Üchinchisi: yusuf bilen qérindishi dadimizning qelbini ishghal qildi, - dédi.

Birinchisi yene: dadimiz ochuqtin - ochuq xatalashti, - dédi.

We ulardin biri bu ishni choqum hel qilish teklipini berdi:

- yusufni öltürünglar!

- uni néme üchün öltürimiz? Uni bu yerdin yiraq yerge apirip tashliwétip, közdin yoqitayli!

- uni némishqa öltürmeymiz? Uni öltürsek andn xatirjem bolimiz. Dadimiz bizge qélishi kérek.

Qelbi allah teripidin mexpiy bir shepqet bilen heriketlendürülgen yaki adem öltürüshtin yüriki qattiq qorqutulghan bashqa biri mundaq dédi:

- uni néme sewebtin öltürimiz? Siler uningdin qutulmaqchi boluwatisiler. Bu qebih bir ish. Kélinglar! Uni karwanlar kélip toxtaydighan bir quduqqa tashiliwéteyli. Karwanlar uni tépip yiraq jaylargha élip kétidu. Shuning bilen u dadisining közidin ghayip bolidu. Uni közdin yoqtish pilanimizmu emelge ashqan bolidu. Andin bu qilmishimizgha töwbe qilip, yene yaxshi kishilerdin boluwalimiz.

Yusufni quduqqa tashlash arqiliq uningdin qutulush pilani we bu pilanning waqti qarar qilindi. Shuning bilen ular atisi yeiqubning aldigha kélip: "i atimiz! Némishqa yusuf toghrisida bizge ishenmeysen? Halbuki, biz uninggha heqiqeten yaxshi niyettimiz. Ete uni bizge qoshup qoyghin, yep - ichip, oynap - külüp kirsun, uni biz choqum yaxshi muhapizet qilimiz" yeiqub: "uni (yeni yusufni) élip ketsenglar rastla xatirjem bolalmaymen, siler gheplette qélip, uni böre yep qoyushtin ensireymen" dédi. Ular: "biz (küchlük) bir jamae turuqluq, uni börige yégüzüp qoysaq, u chaghda biz elwette, ziyan tartquchilardin bolimiz" dédi.

- yusufni néme üchün bizge tapshurmaysen?

- sen yusufke bizdin bir ziyan kélishtin qorqsang, yusuf üchün bizge ishinelmiseng, u bizning qérindishimiz bolalamdu?

- biz uni yaxshi körimiz, uni qoghdaymiz, néme üchün uni ete biz bilen bille seyle qilishqa (oynap kélishke) ewetmeysen? Uning chiqip seyle qilishi, etrapni aylinip - oynishi uning salametliki üchün eng paydiliq, qara uning yüzige! Öydin talagha chiqmay chirayi sarghiyip kétiptu. Bichare kichikkine turup oyun – heriket dégenniy bilmigechke, chirayida qan didari qalmaptu.

- bu qandaq gep? Biz on kishi tursaq, uni untup qalamduq? Biz gheplette qalamduq? Bundaq ish bolup qalsa, bizning erkeklikimizge yarishamdu? Uni böre yéyelmeydu? Bu heqte endishe qilishning héchqandaq sewebi yoq. Dada, balilirining bésimi bilen buni qobul qildi.

Etisi, ular yusufni élip chölge qarap méngishti, her qétim baridighan yerliridinmu yiraqlargha bérishti. Yénidin karwan köp ötidighan bir quduqni tépishti we yusufni uning ichige tashlimaqchi bolushti. ALLAH yusufke uni qutulduridighanliqini we shunga uning qorqmasliqini bildürdi. Yusuf kéyinche ular bilen körüshüp, ularning qilmishlirini özlirige sözlep béridighanliqini bildürgen idi.

Ularuninggha köynikini sélishni éytti we uni yalingachlap quduqqa tashlidi. Quduqning ichide su bar idi. Yusufning wujudini qobul qildi. Yusuf u yerde héchqandaq yamanliq körmidi. Özi yalghuz quduqning ichidiki sudin choqchiyip chiqip turghan tashning üstide olturdi.

Ular kechte atisining aldigha yighlap kélishti. On kishining yighisi kéche qarangquluqini bir aldi. Dada öyide olturatti. Oghulliri yénigha kérip keldi. Kéchining qarangghuluqi qelbilerning qarangghuluqi we bir azdin otturigha chiqidighan yalghanning qarangghuluqini yoshurghanidi.

Yeiqub soridi: némige yighlaysiler? Qoylargha bir ish boldimu?

Ular téximu qattiq yighlashqa bashilidi. Ular: "i atimiz! Yusufni nersilirimizning yénida qoyup yügürüshkili kétip qéliptuq, uni böre yep kétiptu, rast gep qilsaqmu sen bizge ishenmeysen" déyishti.

Biz yügürüshtin qaytip kelgendin kéyinla yusufning börining qarnigha kirip ketkinidek ghelitilikke duch kelduq. Yusufni tapalmiduq. Her qanche rast gep qilsaqmu, sen bizge ishenmeysen. Emma biz yene sanga sözleshke mejburmiz. Sanga yalghan éytmiduq. Yusufni bir böre yep ketti. Mana bu uning köyniki, köynekni qan'gha milan'gen halda taptuq, emma yusufni tapalmiduq. Ular yusufning könglikini yalghandin qan'gha boyap élip kélishken idi.

Ular bir qoy yaki jerenni bughuzlap, yusufning köyinikini uning qénigha miligenidi. Jiddiyleshkenlikidin yusufning köynikini yirtiwétishni untup, köynekni öz péti, sapmu saq kötürüp kelgenidi. Oghullardin biri gunahsizliq pakiti dep oylashqan nersini otturigha tashlidi.

Yusufning köynikini olturghan dadisining aldigha qoydi. Yeiqub oghlining köynikini élip, öydiki meshelning yoruqida uni tekshürdi. Örüp chöridi. Köynek yirtilmighan, saq turatti. Yusufni yégen böre qandaq böre idi? Uning köynikini yirtmay turup ichidin yégenmidu?

Yusuf köynikini kiygen we böre uni yégen bolsa, köynek choqum titilghan bolar idi. Eger akiliri bilen oynash üchün köynikini séliwetken bolsa, uni kiymigen halda köynek qandaq bolup qan'gha milinetti? Yeiqub bu delildin we öz ichidin kelgen awazdin, shundaqla bu yalghanchliqtin yusufni böre yémigenlikini

chüshinip yetkenidi. Ularning ichide qutrighan öchmenlik we heset ulargha bu yalghanchiliqni toqup chiqarghuzghan idi. Dada ularning yalghan éytqanliqini chüshendi we buni bu sözliri bilen ipadilidi:

bu ishni nepsinglar silerge chirayliq körsitip qilghuzuptu. Men peqet chirayliqche sewr qilimen, silerning (mushu yalghan) sözünglarni kötürüshümge allah medetkardur, dédi.

Biz emdi yusufning ehwaligha kéleyli:

bu yerdin bir karwan ötti, ular suchisini (su élip kélishke) ewetti, u soghisini quduqqa tashlidi we: "xush xewer! Mana bir oghul bala" dédi. Ular uni tijaret méli süptide mexpiy tutushti, ularning qilmishlirini allah bilip turghuchidur. Ular yusufni sanaqliq bir qanche tenggige erzan bahada sétiwetti, chünki ular yusufke qiziqmighan idi.

Yusuf qulluq tamlirining arisida qaldi. ALLAH yusufke peyghemberlikni wede qilghanidi. Yusufni sétiwalghan kishige uning söygüsini ata qildi. Ene shu kishi ayaligha: "uninggha yaxshi qara, belkim bizge paydisi tégip qalar, yaki uni bala qilwalarmiz" dédi. Bu kishi adettiki biri emes bolup, misirdiki hökümdarlar tebiqisidin idi. ALLAH yer yüzide yusufke mana mushundaq imkan yaritip bergenidi. Yusuf öz zamanining eng kélishken yigiti idi. Uning yüzi insan güzellikining ajayip kürünüshining bir parchisi idi. Yürikining sapliqi we qelbining pakliqi uning yüzini téximu güzelleshtürgenidi.

Künler ötti...

Yusuf chongaydi...

Uninggha ishlargha toghra qarar bérish, hayati we öz ehwalini bilish alahidikili bérildi. Söhbetleshkende özini tingshighuchining qelbini mayil qilidighan bir uslub bérildi we uninggha qarshi chiqqili bolmaydighan, insan shexsiyitige ige qilghan shereplik, shermi - hayaliq bolush alahidiliki bérilgenidi.

Yusufning xojayini allahning yusufni ewetish arqiliq özige chong inam tartuq qilghanliqini, yusufning öz hayatida körgen eng ishenchilik, eng rastchil, eng mulayim we eng mert kishi ikenlikini chüshendi. U ailisini yusufke tapshurdi, uninggha inamlar berdi we öz oghlidek muamile qildi.

Ezizning ayali herküni yusufni közetmekte idi. Uning yénida olturup paranglishatti, közlirining ichige qaraytti, uningdin soal sorap jawabini tingshaytti, uninggha bolghan heyranliqi barghanséri ashmaqta idi. Nihayet, u bir küni özining yusufke ashiq bolghanliqini uqti, yusufke öz söygüsini ashkarilashqa bashlidi. Ulugh allah mundaq dégenidi:

yusuf turuwatqan öydiki ayal (yeni züleyxa) yusuftin özi bilen munasiwet ötküzüshni telep qildi, u ishiklerni taqiwétip: "béri kel!" dédi. Yusuf: "xuda panah bersun! U (yeni éring) heqiqeten méning xojayinimdur, u méni yaxshi kütti. Özige zulum qilghuchilar heqiqeten nijat tapalmaydu" dédi. U (yeni züleyxa) yusufke (yéqinchiliq qilishqa) bel baghlidi, perwerdigarining roshen delilini körmigen bolsa, yusufmu uninggha mayil bolghan bolatti. Biz yusufni gunahtin we set ishtin ene shundaq saqliduq, shübhisizki, yusuf bizning sadiq bendilirimizdin idi.

Ikkisi bir öy, bir derwaza ichide bir qanche yil bille yashidi.

Ayal uni özige tartishqa, uning shehwitini qozghashqa we uni aldashqa urunmaqta. Yusuf teqwaliqigha, ayal hawayi - nepsige bérilmekte idi. Axirqi kün yétip keldi.

Ayal dawam qilip kéliwatqan bu chüshenche we tartinishtin zérikkenidi we

pilanini özgertishke qarar berdi. Ima - isharettin ochuqche izhar qilishqa ötti. Ishiklerni taqidi. Haya maskisini yirtip tashlidi, söygüsini izhar qildi we uni özige tartti.

U özining yeiqub eleyhissalamning oghli yusuf ikenlikini, yeiqubning is'haq eleyhissalamning oghli ikenlikini, is'haqning bolsa, peyghemberlerning bowisi we allahning dosti ibrahim eleyhissalamning oghli ikenlikini biletti...

Ikkisining arisidiki talash - tartish tereqqi qilip, éghizdin qol herikitige ötti. Ezizning ayali qollirini uninggha uzatti we uni quchaqlashqa urundi. Yusufning chirayi tatirip ketti. U arqisigha burulup, ishkke qarap qachti. Ularning her ikkisi (yusuf chiqip kétish üchün, züleyxa uni qayturup kélish üchün) ishikke qarap yügürüshti. (bu chaghda) u (yeni züleyxa) yusufning könglikini arqisidin (tartip) yirtiwetti, ishik aldida uning (yeni züleyxaning) éri bilen doqurushup qélishti. Ashq ayal yoldishini körüpla nahayiti téz we hiyligerlik bilen heriketke ötti.

Otturida bir ishlarning yüz bergenliki ochuq idi. Yusuf izadin titrep ketken idi. Pishanisidin ter tepchishke bashlidi. Ayalning chachliri chuwulghan, mengzi qizirip ketkenidi. Titrep ketkenlikidin jayida turalmaywatatti. Eziz ehwalni sorash üchün éghiz échip bolghiche, ayal derhal yusufni eyibleshke bashlidi.

U (yeni züleyxa): "séning ehlingni depsende qilmaqchi bolghan ademni peqet zindan'gha tashlash yaki qattiq qiynash bilen jazalash kérek" dédi.

Ayal yusufning özini zinagha zorlighanliqini we uning özige mejburiy ige bolmaqchi bolghanliqini éytip, uninggha qara chaplidi. Yusuf gunahsiz halda, asta uning yüzige qaridi. U ayalning sirini saqlash niyitide idi. Emma ayal uni qarilighachqa, umu özini aqlashqa mejbur bolup qaldi.

Yusuf: "u (yeni züleyxa) mendin munasiwet ötküzüshni telep qildi" dédi. Ular shu teriqide talash - tartish qilishqa bashlidi. Eziz arigha kirdi. Misrning bash weziri eziz temkin qérighan adem idi. Bash wezir ishni éniqlashqa bashlidi. Ehwalni ayali we yusuftin ayrim - ayrim igellidi. Andin ayalining tughqinining pikrini aldi.

Ayalining tughqini: mesilining pakiti yusufning köynikide, eger yusuf ayalni zorlighan bolsa, köynek aldi teripidin yirtilghan bolidu, uning özini qoghdash üchün yusufning köynikining yirtiwétishi normal ehwal, - dédi.

Eziz: eger köynek arqidin yirtilghan bolsichu? - dédi.

Ayalining tughqini: undaqta, ayal özi yusufni chaqirghan bolidu, - dédi.

Ular köynekni qollirigha élip, örüp chörüshti. Ayalning tughqini köynekni tepsiliy közitip chiqti we arqidin yirtilghanliqini bildi. Ezizmu köynekke inchikilep qarap chiqti we köynekning arqidin yirtilghanliqini kördi. Gunah ayalning üstige qaldi.

Eziz ayalining özige xiyanet qilghanliqini éniq bilgen bolsimu, uninggha warqirap - jarqirmidi. Eziz: bu silerning hiylenglardur, - dédi.

Eziz yusuf terepke burulup mundaq dédi: "yusuf! Buni sözlep yürmigin. "

eziz ayali bilen yusufning arisini achmidi. Uning pütün xiyali bu heqtiki söz - chöchekni yoqqa chiqirsh idi. Emma bu weqeni bundaq yuqiri tebiqide yoqqa chiqarghili bolmaytti. Bu weqe yéyilishqa bashlighanidi we xewer saraydin halqip, u dewrdiki hökümran tebiqige yaki bashqa yuqiri tebiqidikilerge yétip bardi. Sheherdiki söz - chöchek köpeydi:

sheherdiki bezi ayallar: "eziz (yeni misirning padishasi) ning xotuni quligha köyüp qélip, uning bilen munasiwet ötküzüshni telep qiliptu, biz uni, elwette,

ashkara azghan dep qaraymiz" déyishti. Xewer éghizdin éghizgha, öydin öyge tarqilip yürüp, axirida ezizning ayaligha yétip keldi. Ayal bir mezgil hujrisidin chiqmay oylandi we bir qarargha keldi. Ashpezlerni chaqirdi, saray ashpezliri yétip kélishti.

Ayal ulargha sarayda chong bir ziyapet bermekchi bolghanliqini éytti. Yémek - échmeklerni özi tallidi. Ziyapette bérilidighan almilarning yénigha ittik pichaqlarni, tawaqlarning yénigha aq yaghliqlarning we u dewrning sherq uslubigha asasen yastuq we sélinchilarning qoyulushini buyruq qildi. Andin özi heqqide söz - chöchek qilghan we özining yusufke meptun bolghanliqini éytqanlarning hemmisini ziyapetke chaqirdi. Ziyapet küni yétip keldi. Yüksek tebiqining ayalliri bash wezirning sariyigha qarap éqishti. Eng chirayliq we eng yéngi kiyimlirini, eng qimmetlik zibu - zinnetlrini köz - köz qilishning eng yaxshi pursiti kelgenidi. Ziyapetke peqet ayallarla chaqirilghanidi. Erlersiz qan'ghuche köngül achmaqchi bolushti. Taamlar tartildi, ayallar yastuqlargha yölen'gen halda sélinchilargha olturushti. Ziyapet dawamlashti, mézilik taamlar yéyildi. Soghuq ichimlikler ichildi. Qah - qahlarning awazi kötürüldi, gheywet - shikayet qilindi. Emma héchkim yusuf toghrisida éghiz échishni xalimidi. Weqeni hemmisi biletti, emma bir - biridin yoshuruwatatti. Shunga sahibxanning bu heqte éghiz échip qilghan sözliri ulargha bekmu tesir qildi:

- méning ibrani yash yusufke meptun bolghanliqim heqqide gep tarqitip yürgenlerning barliqini uqtum. Sorun birdinla sükütke chömdi, méhmanlarning qolliri jimidi. Ezizning ayali sorunni öz ilikige ötküzdi. Almilarning keltürülüshini buyruq qilghan halda mundaq dédi:

- uning shundaq jelip qilarliq ikenlikini étirap qilimen, uni yaxshi köridighanliqimni inkar qilmaymen. Uzundin béri uninggha ashq bolup kéliwatimen. Ezizning ayalining bu sözliri bilen méhmanlar özlirini bir az azade hés qilishti, köngülliri rahetlinip, jimjit olturup yene taamlirini yéyishti.

Almilar soyulushqa bashlidi. Misirda medeniyet xéli tereqqiy qilghan bolup, saraylarda heshemetchilik köp idi.

Ezizning ayalining sözliridin kéyin, saray qayta janlinishqa bashlidi. Ezizning ayali qoli bilen yusufning kirishini isharet qildi. Yusuf xojayinining emri bilen ziyapet zaligha kirdi. Ayallar téxiche almilarni soyushiwatatti. Yusufning zalgha kirishi bilenla, ezizning ayali oylighan ish yüz berdi.

Méhmanlar birdinla heyran qélishti. Yusufning yüzi az körülidighan erlik we perishte süpet bir güzellik bilen chaqnimaqta, közliri insanning uning rohining eng chongqur qatlimida lepildewatqan shepqet bayraqlirini körüsh üchün öchmes bir nurning ipadisini eks ettürmekte idi. Ayallar heyran bolushti, qolidiki pichaq bilen alma késishni dawamlashturdi. Közliri pütünley yusufte idi. Héchqaysi pichaq bilen késiwatqan méwige qarimighanidi. Ayallar es - hushini yoqatqan we özlirini bilmigen halda qollirini késishke bashlighan idi. Yusufning kirip kélishi ulargha xéli bir waqitqiche aghriq we qanlirining éqiwatqanliqini hés qilalmighudek derijide tesir qilghanidi.

- eyiblinishimge seweb bolghan nerse mana bu, uni özemge chaqirghanliqimni inkar qilmaymen. Aldinglarda yariliringlarni téngish üchün qolyaghliqlar bar. Yusuf hemminglargha tesir qildi, qolliringlargha qarap béqinglar! - dédi.

Ezizning ayali mundaq dédi:

- men özemni uninggha béghishlidim, emma u ippet - nomustin mendin qachti. Eger yene emrimge boysunmisa, choqum zindan'gha tashlinidu we ghezepke uchrighuchilardin bolidu, - dédi.

Ayallarning beziliri chaqchaq qilghan, beziliri qiliq chiqarghan, beziliri ima - isharet qilghan we beziliri ochuqtin ochuq halda uni özige chaqirghan idi. Yusuf allah din özini ularning hiyle we tozaqliridin qutuldurushni tilidi. ALLAH yusufing duasini qobul qildi. Késilgen we qanighan qollar aghrishqa bashlidi. Yusuf zaldin chiqip ketti. Ayallarning hemmisi yarilirini téngishqa, wezir erliri qolning néme üchün we nede késilgenlikini sorisa, néme dep bahane körsitishni oylashqa bashlidi. ALLAH yusufni ayallarning tozaqliridin qoghdédi.

Ayallarning qelbige yusufke bolghan ishq - muhebbiti heqqide ümidsizlik chüshti. Ularning yusufke bolghan söygüliri imkansiz bir halgha keldi. Bu imkansiz arzu - istekler yusufning hesritini burunqidinmu bek ulghaytti. Ayallar uningdin, uning tesiridin, weqesidin we ésilliqidin söz qilishqa bashlidi. Uni körgende, qollirini qandaq keskenliklirini chüshendürüshke bashlidi. Xewer yuqiri tebiqidin xelq arisigha yéyildi. Xelq bash wezirning ayalini ret qilghan, bir körünüpla pütün wezirlerning ayallirining qollirini késishke seweb bolghan ibrani yash heqqide söz - chöchek qilishqa bashlidi. Bu weqe peqet saray zallirida we hujrilirida qalghan bolsa, héchkimning kari bolmighan bolatti. Emma ish xelq arisigha yéyilip bolghanidi. Hökümranlar heriketlendi, u, milletning éghizini bésiqturush, uning heqqidiki shübhini toluq otturigha chiqirish we bu weqeni pütünley hel qilish üchün zindan'gha tashlandi. Ayallar yusufni özlirige chaqirghanda, u özi üchün zindanda yétishining téximu yenggil ikenlikini we ularning istekliridin téximu yaxshi ikenlikini éytqanidi. Deliller yusufning gunahsizliqini we bashqilarning gunahkar ikenlikini ispatlap tursimu, yusuf yene zindan'gha tashlan'ghanidi. Yusuf zindan'gha temkin, salmaq qedemler bilen, hetta dili söyün'gen halda kirip ketti. Ulugh allah bu heqte mundaq dégenidi:

zindan'gha yusuf bilen ikki yigit bille kirgen idi. Ularning biri: "men chüshümde özemni heqiqeten (üzümdin) haraq sétiwatqan körüptimen" dédi. Ikkinchisi: "men chüshümde özemni heqiqeten béshimda nan kötürüp turghan, nanni qushlar yewatqan körüptimen, tebirini bizge éytip berseng, biz séni heqiqeten yaxshiliq qilghuchilardin (yeni chüshke tebir béreleydighanlardin) dep qaraymiz" dédi. Yusuf éytti: "ikkinglargha sirttin tamaq kirishtin burun, uning néme ikenlikini silerge éytip béreleymen, bu perwerdigarim manga bildürgen nersilerdindur. Shübhisizki, men allah gha ishenmeydighan, axiretni inkar qilidighan qewmning dinini tashlidim. Men ejdadlirim, ibrahim, is'haq, yeiqublarning dinigha egeshtim, héchqandaq nersini allah gha shérik keltürüsh bizge layiq emes, bu allahning bizge we insanlargha qilghan merhemitidur, lékin insanlarning tolisi shükür qilmaydu. Türmidash aghiniler! Tarqaq köp mebudlar yaxshimu? Yaki qudretlik bir allah yaxshimu? Silerning allah ni qoyup ibadet qiliwatqininglar peqet siler özenglar we ata - bowanglar atiwalghan (butlarning we gheyriyning) namliridinla ibaret, allah (ularning allahning shériki bolushi toghrisida) héchqandaq delil chüshürgini yoq, ibadet we din barisidiki barche hökümler peqet allah ghila mensup, u silerni peqet özigila ibadet qilishqa buyrughan, bu toghra dindur. Lékin kishilerning tolisi (buni) bilmeydu.

Yusuf allah yolida qilin'ghan bu semimiy dewettin kéyin, sorighanlargha delilini ispatlighandin kéyin, ularning chüshlirige tebir berdi.

Türmidash aghiniler! Silerning biringlar (zindandin chiqip) xojayinigha haraq quyup béridu (yeni saqiyliq wezipisini öteydu), yene biringlar dargha ésilidu, kallisini qushlar yeydu, siler sorighan ishlar höküm qilinip boldi. Yusuf ularning ichidiki özining qutulishigha ishen'gen birsige (yeni saqiygha): "méni xojayiningning aldida eslep qoyghin" dégen idi. Xojayinining aldida yusufni eslep qoyushni sheytan uninggha untuldurdi, yusuf zindanda bir nechche yil yétip qaldi. U bu bir nechche yilni sewr qilghan, ichi siqilmighan, dua qilghan we ümidwar halda ötküzdi.

Hökümdar bir küni chüsh kördi. U chüshide nil deryasining qirghiqida turatti. Nil deryasi sharqirap aqmaqta idi. Su birdinla ulghiyishqa bashlidi we axirida derya susiz saygha aylandi. Béliqlar sekrep, sekrep derya latqilirining arisida ghayip boldi. Deryadin yette tuyaq sémiz kala we ularning keynidinla yette tuyaq oruq kala chiqip keldi. Oruq kalilar sémiz kalilargha hujum qildi we wehshiy haywanlardek sémiz kalilarni yutuwetti.

Hökümdar oruq kalilar sémiz kalilarni yutuwetken waqitta chiqarghan awazlirini qorqqan halda anglidi, hemme weqeni körüp turdi. Nil deryasining boyida yette dane yéshil bashaq ündi we derhalla patqatning arisida yoqap ketti. Del shu yerdin yene yette dane quruq bashaq ündi. Hökümdar uyqisidin chöchügen halda oyghandi.

Hökümdarning köngli bu chüshidin intayin xatirjemsizlendi. Shuan bash weziri we orda kahinlirini chaqirip, ulardin bu chüshning tebirini soridi. Kahinlardin biri: bu qalaymiqan chüshken, dédi.

Hökümdarning chüshi saqiygha özining zindanda yatqan chéghidiki körgen chüshini we yusufning uning chüshige bergen tebirini esletti. Saqiy derhal hökümdarning yénigha kirip, uninggha yusufning sözini qildi we uninggha: chüshingizge tebir béreleydighan birdinbir kishi yusuf. U manga özining ehwalini sizge yetküzüshümni tapilghanidi, emma men untup qaptimen, - dédi. Hökümdar yusufning ehwalini bilip kélish üchün saqiyni zindan'gha ewetti. Saqiy zindan'gha keldi, yusuf saqiygha mundaq dédi:

"yette yil üzüldürmey tériqchiliq qilinglar, alghan hosulunglardin yéyish üchün azghinisini xaman tepkendin tashqiri, qalghinini (mite chüshüp ketmesliki üchün) bashiqi bilen qoyunglar, shuningdin kéyin qehetchilik bolidighan yette yil kélidu, (bu yillarda) ilgiri topliwalghan ashliqinglardin (uruqluq üchün) saqlap qoyilidighan azghinisidin bashqa hemmisini yep tügitisiler. Shuningdin kéyin (molchiliq) yillar kélidu, uningda höl - yéghin köp bolidu, kishiler méwilerdin türlük ichimliklerni siqip chiqiridu. "

shuning bilen hökümdarning chüshining tebiri axirlashti. Saqiy hökümdarning sariyigha qaytti we yusufning éytqanlirini hökümdargha sözlep berdi. Hökümdar bekmu heyran qaldi. Hökümdar yusufning zindandin chiqirilishini we derhal özining yénigha keltürülüshini emirqildi. Elchi zindan'gha, yusufning yénigha bardi. Uning hökümdar bilen körüshüshini we tézraq bolushini telep qildi. Yusuf zindandin chiqishni ret qildi. Özining gunahsizliqi éniqlansa, andin chiqidighanliqini éytti. Elchi saraygha qaytti. Hökümdar uni körüpla: yusuf qéni? - dep soridi. Elchi: zindanda qaldi, - dédi. Hökümdar ornidin turup ketti we: sanga uni élip kel dep yuyruq qilmidimu?! - dédi. Elchi: gunahsiz ikenliki éniqlanmighuche zindandin chiqishni ret qilidighanliqini éytti. Qollirini késiwalghan ayallar mesiliside uninggha heqsizliq qilin'ghanidi, - dédi.

Hökümdar: wezirlerning ayallirini chaqirghin, ezizning ayalini keltürünglar, hemmisi derhal kelsun! - dédi. Hökümdar qattiq achchiqlan'ghanidi.

Ezizning ayali we bashqa ayallar saraygha hazir boldi. Hökümdar soraqni bashlidi: bu, yusuf hékayisi zadi qandaq gep? Uning heqqide némilerni bilisiler? Méning anglighanlirim rastmu?

Hökümdarning sözini ayallardin birining: "estaghfirullah" dégen awazi böldi.

Yene bir ayal: uning yaman ish qilighinini bilmeymiz, - dédi.

Üchinchi biri: u perishtidek paktur, - dédi.

Közler ezizning ayaligha buruldi. Uning yüzi solghun körünetti, oruqlap ketkenidi. Zindandiki yusufke bolghan ghem - qayghusi uni qattiq azablighanidi, uni bekmu körgüsi kelgenidi, yusufning tartqan dert - elimi uning yusufke bolghan muhebbitining sheklini özgertkenidi.

Ezizning ayali ashiq jasariti bilen yusufning rastchil, özining yalghanchi ikenlikini étirap qildi. Özini yusufke atighanliqini, lékin yusufning ret qilghanliqini éytti. Bu sözlerni hökümdardin yaki ayallardin qorqqanliqidin éytmighanliqini eskertti. Emma yusuf bilsunki, yusuf yoq waqtida uninggha bolghan söygüsige xiyanet qilmighanidi, uning eqli - hushi daim yusuf bilen meshghul idi, peqet yusufkila köngül bölgenidi. Shundaq qilip, yusufning gunahsiz ikenliki hemmeylening aldida éniqlan'ghanidi.

Züleyxa yighlashqa bashlidi we mundaq dédi: men u oylighandek yaman biri emesmen. "men özemni aqlimaymen: nepsi dégen nerse heqiqeten yaman ishlargha köp buyruydu, perwerdigarim rehmet qilip (saqlighan) adem buningdin mustesna. Méning perwerdigarim heqiqeten meghpiret qilghuchidur; nahayiti méhribandur. "

padishah: "yusufni aldimgha élip kélinglar, uni özemning xas adimim qilimen" dédi. Yusuf uning bilen sözlishiwatqanda, u,: "sen bügün bizning aldimizda heqiqeten mertiwilik, ishenchlik ademsen" dédi. Yusuf: "méni (misir) zémining xezinilirini bashqururushqa qoyghin, men heqiqeten (uni bashqurush yollirini) bilidighan, obdan saqliyalaydighan ademmen" dédi. Biz yusufni (misir zéminida xalighan jayda turidighan (memliketni xalighanche teserrup qilidighan) qilip yerleshtürduq, rehmitimizni xalighan bendilirimizge érishtürimiz, yaxshi ish qilghuchilarning ejrini bikar qiliwetmeymiz. Iman éytqan we teqwadarliq qilghanlargha axiretning sawabi elwette, (bu dunyaning néimetliridin) artuqtur.

Bu ayettin kéyin, quranda ezizning ayali tilgha élinmaydu. Biz uning yusufning dinigha iman éytqanliqini bayan qilghan jesurane étirapidin kéyinki ehwalni bilmeymiz.

Uning heqqidiki sözler riwayetke aylandi. Riwayette mundaq déyilgenidi: eziz öldi, uning ayali yusuf bilen toy qildi. Yusuf uning téxiche qiz ikenlikini bildi, ayal uninggha érining ayallargha yéqinlishalmighudek derijide qérip ketkenlikini sözlep berdi.

Riwayette yene mundaq déyilgenidi: ayal dawamliq yusufning piraqida yighilighanliqi üchün közliri körmes bolup qaldi. U saraydin chiqti we sheher yollirida ghayib boldi. Yusuf bash wezir boldi. Bir küni u murasim etriti bilen kétiwatqanda, tilemchilik qiliwatqan bir ayal uninggha: hökümdarlarni gunahlar sewebidin qulgha aylandurghan, qullarni allahqa itaet qilghanliqi sewebidin hökümdar qilghuchigha tesbh éytimen, - dédi. Yusuf: bu kimning awazi? - dep

soridi, uninggha: bu ezizning ayali idi. Hazir mushu halgha qaldi, - déyishti.

Yusuf ayalni chaqirip ekilip: méni hazirmu yaxshi köremsen? - dep soridi.

Ayal: séning yüzüngni bir qétim körüwélish men üchün pütün dunyadinmu yaxshiraqtur, yusuf! Qamchangning uchini manga uzatqin, - dédi. Yusuf qamchisining uchini uninggha uzatti. Ayal qamchining uchini köksige qoydi. Yusufning qolidiki qamcha uning yürikining soqushidin qattiq titrimekte idi.

Bundin bashqa epsane - riwayetlermu bar. Bularda xelqning idrak küchining tesiri köp körülidu. Ashiq ayalning tilemchi haligha chüshüshi bilen qisse eng yüksek pellige chiqti. Emma quranda ayalning yusuf heqqidiki étirapliridin kéyin, uning hékayisi peqetla bayan qilinmaydu. Bayan qissidiki diniy xizmetke ötüp kétidu. Qisse ayalning qissisi emes, belki yusufning qissisidur.

Hökümdar mundaq dédi: uni keltürünglar, uninggha yénimdin orun bérey. Yusuf hökümdarning yénigha keldi. Hökümdar yusufke ibrani tilida gep bashlidi. Yusufmu uninggha jawab qayturdi. Hökümdar ikkinchi bir tilda sözleshke bashlidi, yusuf uninggha erebche jawab berdi. Hökümdar uningdin: bu qaysi til? - dep soridi. Yusuf: bu, ejdadlirim ibrahim, is'haq we yeiqubning tili, - dep jawab berdi. Hökümdar bir qanche tilni pishshiq biletti. U yusufningmu bir qanche tilni yaxshi bilidighanliqini kördi (bildi).

Hökümdar yusufning keng dairilik bilim we melumatigha heyran qaldi. Söhbet hökümdarning chüshige kélip toxtidi. Yusuf hökümdarning ashliqlarni toplap saqlash we qurghaqchiliq yillirini salamet ötküzüsh üchün eng yaxshi pilan boyiche heriketke ötüshi kéreklikini tewsiye qildi. Hökümdargha acharchiliqning misir we etrapidiki döletlernimu qaplaydighanliqini éytti. Misir özi we etrapidiki döletlerge qarita puxta teyyarliq körüsh kérek idi. Hökümdar pilanning qandaq yolgha qoyulidighanliqini soridi. Qurtubi tefisiride bayan qilinishiche, ularning arisidiki söhbet mundaq dawamlashti:

- pütün misir xelqini bir - yerge yighsangmu, ularning küchi buninggha yetmeydu. Bu mesilide ulargha ishen'gili bolmaydu, - dédi hökümdar.

Yusuf: méni memliket xezinilirige mesul qilghin! Men uni qandaq qoghdash we bashqurushni obdan bilimen, - dédi.

U misirning xezinisi we iqtisadining mesuli we bash weziri bolghan idi. Waqitining ötüshi bilen mol - hosul yilliri tügep, qehetchilik yilliri bashlandi.

Elqisse, eyni zamanda yusufni quduqqa tashlighan akiliri chöldin misirgha ashliq sétiwélish üchün keldi. Yusuf emir bergüchi, meniy qilghuchi misir hökümdari bolush süpiti bilen insanlargha bérilidighan ashliq üstidin höküm chiqiratti. Etrapida wezirliri, begliri we eskerliri qol baghlap turatti. Yusuf bir qarapla akilirni tonighan bolsimu, ular yusufni tonimidi. Ularning sani 10 bolup, 11 töge bilen kelgenidi. Yusuf ular bilen özining tili bolghan ibrani tili bilen sözleshmey, terjiman wasitisi bilen: biz her bir kishige bir töging yüki éghirliqida ashliq bérimiz. Siler qanche kishi? - dep soridi. Ular: biz 11 kishi, - dep jawab bérishti. Yusuf terjimani arqiliq: silerning tilinglar we qiyapitinglar bizningkige oxshimaydiken. Siler jasusmu qandaq? - dédi.

- allahning nami bilen qesemki, biz jasus emes, biz bir atining baliliri, atimiz yaxshi bir boway, - déyishti ular.

Yusuf: biz 11 kishi dewatattinglar 10 kishi ikensilerghu? - dédi.

Ular: biz eslide 12 qérindash iduq, bir qérindishimiz chölde öldi. Yene bir qérindishimizni atimiz bek yaxshi körgechke, uningdin ayrilshqa chidimidi. Uning

urnigha tögisini ekelduq, - déyishti.

Yusuf: rast sözlewatqanlinglarni qandaq bilimen? - dédi.

Ular: sen qandaq xalisang, shundaq qilghin, - dep jawab bérishti.

- qaidimiz boyiche yoq kishige ashliq bérilmeydu. Qérindishinglarghimu ashliq bérishim üchün uni bu yerge ekilinglar, qaranglar! Silerge tarazini (ölchekni) éghir tutuwatimen, - dédi yusuf. Axirida yusuf akiliri bilen parangliship bu qétim ötküziwitidighanliqini, emma kélerqétim qérindishini ekelmise, ulargha ashliq bermeydighanliqini éytti. Akiliri bolsa: biz uni élip kélish üchün atimizni qayil qilishqa tirishimiz, - déyishti.

Elqisse, qérindashlar misirdin kenandiki atilirining yénigha qaytip keldi we tögilerdiki yüklerni chüshürmey turupla dadisigha: bizge ashliq bérishni meniy qildi. Chünki sen oghlungni biz bilen ewetmiding. Ular: "yoq ademge ashliq bermeymiz" dédi. Sen némishqa bizge ishenmeysen? Ukimizni biz bilen ewetkin, biz elwette uni qoghdaymiz, - déyishti. Bular mushundaq déyishi arqiliq, dadisini ongaysizlandurup, özlirige ashliq bérilmeslikning mesuliyitini uninggha artip qoymaqchi bolushti. Dada (yeiqub) peyghemberlik exlaqi bilen özining burun yusufni ulargha amanet qilighinidek, emdi kichik oghlinimu amanet qilalmaydighanliqini we ularning: "biz elwette uni qoghdaymiz" dégen gépige aldanmaydighanliqini, emma allahning eng yaxshi qoghdighuchi we eng merhemetlik ikenlikini éytti.

Ular yüklirini achqanda, mal - mülüklirining özlirige qayturup bérilgenlikini kördi. Ular derhal dadilirining yénigha kirdi:

atimiz! Yene néme telep qilimiz? Sanga yalghan éytmiduq. U ashliq sétiwélish üchün élip barghan mal - mülükimizni qayturuwétiptu, - déyishti.

Oghullar özlirining qolliridin kélishiche we özliri halak bolmighuche ukilirini qayturup kélidighanliqi heqqide wede bérishti. Shuning bilen atiliri ulargha maqul boldi. Talash - tartish shuning bilen axirlashti. Yeiqub allah gha ishen'gen halda oghlini ulargha tapshurdi.

Yusufning akiliri bu qétim on bir kishi bolup yétip kélishti. Ular (yeni yeiqubning baliliri) yusufning aldigha kirgende, yusuf ukisini quchaqlidi we: "men heqiqeten séning qérindishing bolimen, ularning bizge qilghan ishliridin qayghurmighin" dédi. Yusuf akilirini obdan méhman qildi. Yaxshi kütti. Künler ötti. Ayrilish waqti kelgenidi. Yusuf qérindishini akiliridin ayrip öz yénida tutup qilish üchün bir pilan tüzmekte idi. Yusuf pilanini tüzüp boldi.

Yusuf ademlirige hökümdarning altun qedehini ukisining yüki ichige sélip qoyushqa buyruq qildi. Qedeh ashliq ölchesh üchün qollinilatti. Qedeh sap altundin yasalghandin sirt, éghirliq jehettimu bek qimmetlik idi.

Qedeh bunyaminning yüklirining ichige tiqip qoyuldi. Yusufning akiliri yanlirigha qérindashlirini élip yurtlirigha qarap yol aldi. Birdinla sheher derwaziliri taqaldi. Jakarchi chiqip: - i karwanlar! Siler oghri ikensiler, - dep towlidi.

Chérikler karwanni toxtatti. Pilan mexpiy shekilde orunliniwatatti, xelq toplandi. Hemmeylen birdek: - némenglarni yoqitip qoydunglar? - dep soridi.

Chérikler: padishahning qedihini yüttürüp qoyduq. Uni tépip kelgen kishige bir töge ashliq mukapat bérilidu, - dédi.

Yusufning akiliri: siler bilisiler, biz bu yerge buzghunchiliq we oghriliq qilishqa kelmiduq, - déyishti.

Chérikler yusufning ögetkini boyiche, oghrining qandaq jazalinishini

xalaysiler? - dep soridi.

- bizning dinimizda oghri malning igisining quli bolidu, - déyishti ular.

Chirikler: undaqta biz oghrini silerning qanuninglar boyiche jazalayli, - dédi.

Bu jawab ulugh allahning tedbiri hékmiti idi. Yusuf ulargha shundaq déyishini jékiligen idi. Eger bu ilahiy hékmet bolmisa idi. Yusufning öz qérindishini élip qélishi mumkin emesti. Chünki misirning qanunida oghrini qul qilish sherti yoq idi. Elqisse, chériklerning bashliqi: axturunglar! - dep buyruq qildi. Yusuf bu ishlarni texti üstide olturup közitiwatatti we awwal akilirini axturushqa emir qildi. Axturush bashlandi. Birinchisi, ikkinchisi... Eng axiri oninchisi axturuldi. Emma héchnime chiqmidi. Yusufning akiliri oghri chiqmighanliqi üchün xoshal boldi we: peqetla ukimiz qaldi, - déyishti.

Bu esnada yusuf éghiz échip: uni axturushning lazimi yoq, oghriliqi chiqip turmamdu?! - dédi.

Uning eshyalirinimu axturmisanglar, könglimiz xatirjem bolmaydu, biz yaxshi bir bowayning baliliri, oghri emes, - déyishti akiliri.

Eskerler uning eshyasini axturup, altun qedehni tépip chiqti. Qanun boyiche ukisi (bunyamin) yusufning quligha aylandi.

Buning bilen eyiblinishtin qutulghan akiliri ukisini eyibleshke bashlidi: oghrilisa oghrilighandu, buningdin burun uning akisimu oghriliq qilghan idi.

Yusuf akilirining öz ukisini eyibligenlikini öz quliqi bilen anglap turdi we bu ishqa bekmu ghezeblendi. Emma u buni bashqilargha bildürmidi we öz - özige mundaq dédi: "ehwalinglar bekmu chataq, qilghan ishliringlarni allah yaxshi bilidu. Bu bednamliringlar bilen allahning neziride siler qara chaplan'ghan kishidinmu bichare ehwalda siler. Chünki siler gerche oghriliq qilmighan bolsanglarmu, bashqilargha qara chaplidinglar. Qilghan sözliringlarni allah obdan bilip turidu. "

akilirining u sözidin kéyin héchkim söz qilmidi. Ular özlirining qutulghinidin xushal bolalmidi, chünki ularning yadigha atiliri yeiqub kelgenidi. Atiliri oghlini choqum qayturup kélishi heqqide ulardin wede alghanidi.

Ular yusufke yalwurushqa bashlidi:

- i eziz! (i aliyjanab zat!)

- i hökümdar!

- uning bir qéri atisi bar, uning ornigha bizning birimizni élip qalghin, biz séni heqiqeten yaxshiliq qilghuchilardin hésablaymiz.

Yusuf pes awazda: padishahning qedehini éliwalghan kishini qoyup bérishimizni siler qandaqmu telep qilalaysiler? Biz qandaq qilip uning ornigha bashqa birini tutup qalimiz? Bu bir zulumdur. Biz zalim emesmiz? - dédi.

Yusufning akiliri uninggha yalwurup - yighlashni dawam qildi.

Emma chérikler misirning ezizi bolghan toghra sözlük yusufning sözlirining axirqi hököm ikenlikini, akilirining qérindishi bunyaminni yusufke qul qilip tashlap qoyup kétishi kéreklikini éytti. Ular amalsiz qaldi. Yurtlirigha qarap yolgha chiqti. Bashlirigha kelgen bu yéngi qazadin qandaq qutulushni we atilirigha bu ishni qandaq chüshendürüshni bilmeytti. Ularning eng chongi ukilirigha: men bu yerdin ayrilmaymen. Siler burun yusufke heqsizlik qilghanidinglar, mana emdi uning ukisigha heqsizlik qiliwatisiler, siler atimizning yénigha qaytip bérip, bolghan ehwalni uninggha chüshendürünglar! - dédi.

Ular chong we kichik qérindashlirini tashlap qoyup qaytishqa qarar berdi.

Atilirining yénigha qaytip bardi we ehwalni atilirigha éytti: - i atimiz! Oghlung oghriliq qildi.

Atiliri chöchüp ketti we quliqigha ishenmigendek: néme dédinglar? - dep soridi.

Ular bolghan weqeni öz közliri bilen körgenliklirini sözlep berdi. Eger ishenmise, özliri bilen bille barghan her qandaq biridin yaki özliri bilen bille kelgen karwandin sorap béqishini éytishti. Bu qétim ular rast sözligenidi.

Yeiqub ularning sözlirini anglighandin kéyin, qattiq azablandi we yighlighan halda:

- nepsinglar silerge bu ishni chirayliq qilip körsetti, men peqet chirayliqche sewr qilimen, belkim allah manga ikkisini biraqla qayturup bérishi mumkin. Chünki u, méning halimni bilip turghuchidur, hékmet bilen ish qilghuchidur, - dédi.

Yeiqub ulargha ishenmigenidi. Yeiqub ularni uningdin burunmu bir qétim sinighan emma ulardin bir rastchilliqni körelmigen idi. Ish ayaghlashti. Yeiqubni téximu yalghuzluq basti. Bashqiliridin bekrek yaxshi köridighan ikki oghlidin ayrilip qalghanidi. Yeiqub bekmu yashinip qalghanidi. ALLAH uni yashinip qalghinida yalghuzluq bilen sinawatatti. Yeiqub sewr qilmaqta, sewr - taqetke tayinip yashimaqta, allah din özining sewr - taqitining küchlük bolushini we ishilirining xeyrlik bolushini tilimekte idi....shundaqla, allahning hemme balilirini saq - salamet qayturup kélishini ümid qilatti. Chünki allah uning ehwalini eng yaxshi bilgüchi we hékmet bilen ish qilghuchi, eng merhemetlik we méhriban idi.

Yeiqub hujrisigha qarap mangdi. Emma ikki qedem mangmayla bu weqe uning yusufke bolghan ah - zarini qayta qozghidi. - ésit yusuf! - dédi. Qelbi uning hesiritide titrep ketti. Közlirige yash toldi. Ghem - qayghusi aziyishning ornigha, téximu éghirliship ketkenidi.

Yeiqub köp yighlighachqa, közliri körmes bolup qalghanidi. Yighlash - söygüning derijiliridin biri, shundaqla, allahqa derdini töküshning bir xilidur.

Yeiqub, büyük qelb igisi bolghanliqi üchün yighlimaqta idi we u allahtin bashqa héchkimning aldida yighlap baqmighanidi. Ular: "allahning nami bilen qesemki, sen yusufni yad étiwérip (hesrettin) halak bolushqa tas qalidighan yaki halak bolidighan boldung" dédi. Yeiqub éytti: "men qayghu - hesritimni peqet allah qila éytimen, allahning bildürishi bilen siler bilmeydighan nersini bilimen. "

yeiqub bu sözi arqiliq özining yighlash sewebini ochuq bildürgenidi. U peqet allah qila yalwuratti.

I oghullirim! Béringlar, yusufni we uning ukisini izdenglar, allahning rehmitidin naümid bolmanglar, shübhisizki, peqet kapir qewmla allahning rehmitidin ümidsizlinidu.

Karwan misirgha qarap yürüp ketti. Yusufning akilirining maddiy we meniwiy ehwalliri xarab bolghanidi. Yoqsulluq, atilirining dert - elimi, hesriti ularni bekmu qiynimaqta idi. Ular héchnémige erzimes mallirini élip yusufning yénigha kirip keldi. Ulugh allah bu heqte mundaq dégenidi:

ular yusufning qéshigha kirginide: "i aliyjanab zat! Bizge we ailimizge acharchiliq yetti, (aldinggha) nachar, ötmes mallar bilen kélip qalduq, bizge yéterlik ashliq bergin, bizge sediqe qilghin, allah sediqe qilghuchilarni heqiqeten mukapatlaydu" dédi. Ularning ehwali ularni bichare halgha keltürüp qoyghanidi.

Del shu chaghda... Qiyin ehwalda turghanlirida... Yusuf ulargha terjiman

yaki üchinchi shexiske éhtiyaji bolmighan halda ularning tilida: "siler nadan waqtinglarda yusufke we uning ukisigha némiler qilghanliqinglarni bilemsiler?" dédi. Ular: "sen rastla yusufmu?" dédi. U: "men yusuf, bu méning inim. ALLAH bizge merhemet qildi. Kimki heqiqeten teqwadarliq qilidiken, sewr qilidiken (yaxshi mukapatqa érishidu), chünki allah yaxshi ish qilghuchilarning ejrini bikar qiliwetmeydu" dédi. Ular: "allahning nami bilen qesemki, allah séni heqiqeten bizdin artuq qiliptu, biz jezmen xata qiliptuq" déyishti.

Bügün siler eybleshke uchrimaysiler, allah silerni kechürsun, allah eng merhemetlik zattur. Hésabqa tartish we eyiblesh yoq. Shuning üchün ish pütünley tügidi. U, qérindashlirigha: silerni kechürdüm, - démidi. Emma ularning kechürülüshi üchün allahqa dua qildi.

Yusuf birdinla atisi heqqidiki témigha ötti. U atisining közlirige özige bolghan hesritidin aq chüshkenlikini we körmes bolup qalghanliqini biletti. Atisi heqqide téxi héchqandaq gep - söz bolmighanidi. Emma u biletti, qelbi hés qilatti. Yusuf köynikini ulargha bérip: siler méning bu könglikimni élip bérip atamning yüzige tashlanglar, közi échilidu, pütün ailenglardikilerni élip méning yénimgha kélinglar. " karwan pelestin'ge qarap yolgha chiqti.

Yeiqub közliri kor halda öyde özi yalghuz olturatti. Köz yéshi yüzide ikki siziq peyda qilghanidi. U tuyuqsizla ornidin turup ketti. Hesiretlik atining yüzi bashqiche tüske kirdi. U kiyimlirini almashturup kélinlirining yénigha chiqti. Hoyligha chiqip, béshini yuqirigha kötürdi we chongqur bir nepes aldi. Ichini misirdin kelgen shamal bilen toldurdi, andin hujrisigha kirip ketti.

Buni körgen chong kélin kichiklirige mundaq dédi:

- bügün yeiqub aditini buzup sirtqa chiqti. Yürikim bir nersilerni tuyuwatidu. U yalghuzluqini terk étip hoyligha chiqti. Kor turup asman'gha qaridi. Qandaq qarighanliqini bilmeymen. Emma qesem qilimenki, yüzide külkining ipadiliri bar idi, - dédi.

Kichik kélinler heyran bolushti we:

- yéngi kiyim kiygenlikini kördüngmu? Uning külginini kördüngmu? - dep sorashti. Kélinler derhal uning yénigha kirishti. Yeiqubning yüzide külkidin eser yoq idi. Chong kélinning közige shundaq körün'genmidi?

Kélinler yeiqubtin sorashti:

- möhtirem atimiz! Bügün sanga néme boldi?

Yeiqub: - yusufning hédini éliwatimen, méni aljip qaldi démenglar! - dédi. Kélinler hang - tang bolushti. Ular yeiqubning yénidin chiqip kétiwitip öz - ara mundaq déyishti:

- bu ademdin ümid yoq. Yusufning hesriti uni halak qildi.

- uning köngliki toghrisida bir néme dédimu?

- bilmeymen, uning hidini alghanliqini éytti.

- yashan'ghanlarning eqli barghanséri kardin chiqatti. Emma buning del eksiche, téximu ötkürliship kétiwatidu...

- u weqeni téxiche unutalmighan oxshaydu.

- uning kiyimilirni almashturghinini éytiwatisen.

- belkim u aljip qalghan oxshaydu.

- bularni aljip qalghanliqi üchün qiliwatidu.

Del shu chaghda yeiqub bir istakan süt soridi, emma u roza tutuwatatti. Shundaq qilip, rozisini buzghan boldi. Tunji qétim öz aditini buzghanidi. Axsham

waqti yene kiyimini almashturdi.

Karwan yusufning köynikini élip kelmekte. Köynek bughdayning arisigha tiqip qoyulghanidi. U tupraqning, étiz - qirlarning puriqigha we bughdaylarni sarghaytqan quyashning issiqigha ariliship ketkenidi.

Karwan (misirdin shamgha qarap) qozghalghan chaghda, ularning atisi (yeni yeiqub eleyhissalam): "men choqum yusufning hidini éliwatimen, siler méni aljip qalghan démeydighan bolsanglar (yusufni elwette hayat deyttim)" dédi. Ular (yeni yeiqubning newriliri we yénidiki kishiler): "allahning nami bilen qesemki, heqiqeten sen téxi yenila burunqi qaymuqushungda ikensen" dédi. Xush xewerchi kélip kӧnglekni yeiqubning yüzige tashlidi, uning közi échildi, yeiqub: "men silerge, allahning bildürüshi bilen siler bilmigen nersilerni bilimen, démigenmidim" dédi. Ular: "i atimiz! Gunahlirimiz üchün bizge meghpiret tiligin, biz heqiqeten xatalashtuq" déyishti. Yeiqub: "perwerdigarimdin silerge meghpiret tileymen. ALLAH gunahlarni heqiqeten meghpiret qilghuchidur, (bendilirige) méhribandur" dédi.

Ular yusufning aldigha kirgende, yusuf ata - anisini quchaqlidi we: "xuda xalisa, misirgha aman - ésen kiringlar" dédi. Ata - anisni textide (yénida) olturghuzdi, ular (shahlargha tazim qilish aditi boyiche) yusufke sejde qilishti. U: "i ata! Mana bu, burun (kichik waqtimda) körgen chüshümning tebiridur, u chüshümni perwerdigarim heqiqeten rastqa chiqardi. Perwerdigarim méni zindandin chiqirish bilen, qérindashlirim bilen méning aramni sheytan buzghandin kéyin, silerni sehradin bu yerge élip kélish bilen manga éhsan qildi, perwerdigarim xalighinini (ishqa ashurushqa) heqiqeten tedbirliktur, u heqiqeten hemmini bilgüchidur, hékmet bilen ish qilghuchidur. Uning chüshi emeliyetke aylandi we u rebbige dua qilmaqta.

Perwerdigarim! Manga heqiqeten padishahliq ata qilding, chüsh tebirini bildürdüng, i asmanlarni we zéminni örneksiz yaratquchi zat! Dunya we axirette méning igemsen, méni musulman pétimche qebzi roh qilghin, méni yaxshi bendiler qatarida qilghin!" dédi.

Yusufning qissisining axirida töwendikilerni xatirlitip ötmekchimiz:

hezriti ibrahimning qssiside qelbining peqet allahqa tewe bolushi üchün, qelbide oghli ismailgha bolghan tughma söygüsidin waz kechti. Weqe yüz bergen chaghda, ismailni boghuzlash heqqide buyruq emeldin qalduruldi we uning ornigha fidiye ornitildi.

Hezriti yeiqubning qelbidimu oghli yusufke qarita oxshash hés - tuyghu bar idi. U yusufni yaxshi köretti. Emma uni yoqitip qoyush bilen sinaldi. Uning qelbi yusuf, uning ukisi we bashqilirigha emes, belki peqet allah qila tewe bolghanda, allah uninggha her ikki oghlini qayturup berdi.

Bednamdimu oxshash weqe yüz berdi. Qelbning peqet allah qila tewe bolushi üchün muhemmed eleyhissalamning hezriti aishege bolghan meyli kötürüwétildi. Andin kéyin, uning gunahsiz ikenlikige dair ayet chüshürüldi.

Tötinchi bap. Quranda nam - sheripi zikir qilin'ghan bashqa peyghemberler

shueyb eleyhissalam

allah taala quranda mundaq dégen idi: medyen (ehli) ge ularning qérindishi shueybni (peyghember qilip) ewettuq, u éytti: "i qewmim! ALLAH gha ibadet

qilinglar, silerge allah din bashqa héch mebud (berheq) yoqtur. Pütün peyghemberlerning chaqiriqi héchqachan özgermeydighan oxshash chaqiriqtur. Imanning asasi budur. Bu asassiz iman, iman bolalmaydu.

Shueyb bu asasni chüshendürgendin kéyin dewitini dawamlashturdi:

ölchemde we tarazida kem bermenglar, men silerni heqiqeten bay hésablaymen, men heqiqeten silerning hemmini qorshap turghuchi kün (yeni qiyamet küni) ning azabigha duchar bolushunglardin qorqimen.

Shueyb eleyhissalamning tewhidining arqisidinla kündilik élim - sétim ishlirini, amanet we adalet ishlirini (mesililirini) tilgha élishidiki seweb shuki, medyen ahalisi tarazida hiyligerlik qilatti. Kishilerning heqqini yéyshtin qorqmaytti. Medyen xelqi namert we nomussiz bolghandin sirt, qelb we qol pakliqini buzidighan bu rezil qilmishini tijarettiki ustiliq, eqilliqliq dep hésablaytti. Peyghember ularning bu qilmishining peskesh bir oghriliq ikenlikini éytip, ularni qiyamet künining azabidin agahlandurdi.

Shueyb toxtimastin heq din'gha dewet qilatti. Qewmning könglige yaqmaydighan allahning meni qilghan buyruqlirini tebligh qilish bilen birge mulayimliq bilen nesihet qilip ularning könglini mayil qilishqa tirishatti. Ularni ölchemde we tarazida durus bolushqa, bashqilarning heqqini yémeslikke dewet qilatti.

Yer yüzide buzghunchiliq qilip pitne - pasat térimanglar! ALLAH silerge qaldurghan halal riziq (siler yiqqan haramdin) yaxshidur,eger siler mömin bolsanglar.

Andin kéyin u ular bilen allahning arisini ochuq qoyup qoyidu. Andin özi heqqide toxtilip, ulargha özining ular üchün héchqandaq nersige ige emeslikini, shundaqla ularning wekili, qoghdighuchisi we muhapizetchisi emeslikini chüshendürdi. Chünki u peqet rebbining ayetlirini ulargha tebligh qilidighan bir peyghemberdur.

Shueyb mana bu uslubta qewmige ishning jiddiy, muhim we éghir ikenlikini bildürdi. U ularning buzghunchiliqining aqiwitini éniq chüshendürdi we ularni öz aqiwitige tashlap qoydi.

Shueyb sözligende qewmi uninggha qulaq salatti. Uning sözi tügishi bilenla qewmi sözleshke bashlaytti:

ular: "i shueyb! Séning namizing (yeni dining) séni ata - bowilirimiz ibadet qilip kéliwatqan nersilerni (yeni butlarni) bizni tashlatquzushqa yaki mallirimizni xalighinimizche teserrup qilishimizni terk etküzüshke buyrumdu? Sen tazimu köngli - köksi keng, tazimu toghra yol tapqan ademsen.

Medyen xelqi bulangchiliq qilidighan, karwanlarni qorqutidighan we eyke butigha choqunidighan inkarchilar idi.

Ular: "i shueyb! Séning namizing (yeni dining) séni ata - bowilirimiz ibadet qilip kéliwatqan nersilerni (yeni butlarni) bizni tashlatquzushqa... Buyrumdu?

Ular ene shundaq yenggilteklik we mazaq qilghan pozitsiye bilen shueybning namizining yoq yerdin ish térip, uning öz qewmige ejdadliri choqun'ghan nersidin waz kechküzüshge buyruq qiliwatqanliqini xiyal qilishti. Yene shundaq mazaq sheklide mundaq dep sorashti:

mallirimizni xalighinimizche teserrup qilishimizni terk etküzüshke buyrumdu? - i shueyb! Séning namizing bizning iradimizge we mallirimizni qandaq ishlitishimizge arilishiwatidu.

ALLAH peyghemberlerni yéngi bir hayat yoli bilen ewetidu. Shueyb qewmining dinning ularning kündilik hayatigha nizam belgilishige qarshi chiqqanliqi üchün özini mazaq qiliwatqanliqini bilip tursimu, ularning mesxirilirige pisent qilmay, özige ishen'gen halda éghir - bésiqliq bilen ulargha özining roshen pakit bilen allah teripidin ewetilgen peyghember ikenlikini éytatti. U özi bashqilargha dégen sözining tetürisini qilishni xalimaytti. U héchnersini özining menpeeti üchün cheklimigenidi. Her nersige ige bolush üchün bashqilarning özige ishinishini ümid qilmaytti. U bir peyghember idi. U qewmige barliq peyghemberlerning dewtlirini shu pasahetlik jümle bilen xulasilidi: men peqet (silerni) qolumdin kélishiche tüzeshnila xalaymen.

Shueyb éytti: "i qewmim! Éytip béqinglarchu, perwerdigarim manga roshen pakit (yeni peyghemberlik) we kengtasha halal riziq ata qilghan tursa, (men shundaq néimetlerni ata qilghan perwerdigarimning emrige xilapliq qilamdim?) silerge qilish meni qilghan nersini özemmu qilishni xalimaymen, men peqet (silerni) qolumdin kélishiche tüzeshnila xalaymen, men peqet allahning yardimi bolghandila muweppeqiyet qazinalaymen, (hemme ishta) allah gha tayinimen we uninggha yüzlinimen.

Ulargha öz ghayisini éniq otturigha qoyghandin we öz dewasining heqiqiy ehwalini bildürgendin kéyin, ularning eqillirige qanat taqap, ularni insaniyet tarixi bilen munasiwetlik kitabning ichide seyle qildurushqa bashlidi. Ulargha özliridin burun ötken nuh qewmi, hud qewmi we salih qewmining qandaq halak bolghanliqini, lut qewmining diyarining özliridin yiraqta emeslikini esletti.

Shueyb sözlirini ularning jahilliqining ularni özini yalghanchigha chiqirishigha we qarshi chiqishigha ündeydighanliqini agahlandurush bilen bashlidi. Peyghemberlerge qarshi chiqish éghir aqiwetge giriptar qilidu. Ularni yalghanchigha chiqarghanlar daim halak bolidu.

I qewmim! Silerning manga qarshi turghanliqinglar silerni nuhning qewmi yaki hudning qewmi we yaki salihning qewmi duchar bolghan azabqa duchar qilmisun. Lut qewmi (ning diyari) siler (ning jayinglar) din yiraq emes, perwerdigaringlardin meghpiret telep qilinglar, andin uninggha tewbe qilinglar, méning perwerdigarim (tewbe qilghuchilargha) heqiqeten merhemetliktur, (ularni) dost tutquchidur. "

peyghember ularni allahqa dewet qilip, islah métodini otturigha qoyghan, jahilliq qilishni chekligendin we özliridin ilgiri inkar qilghuchilarning halak bolghanliqi bilen qorqutqandin kéyin, ulargha tewbe - istighfar ishkini keng achti we ularni sipayiliq bilen nahayiti merhemetlik we méhriban allah gha yüzlendürdi.

Ularning qelblirining qattiqliqi, haram tapawetke amraqliqi, shu waqittiki tüzümlirini yaqturushliri we shueybke qetiy qarshi chiqishliri qatarliqlar kapirlarning shueyb eleyhissalamgha tili bilen töwendikidek jawab bérishke élip keldi:

ular: "i shueyb! Biz séning éytqanliringning nurghunini chüshenmeymiz " dédi. Séning néme dégenlikingni chüshinelmiduq. Biz sendin bizar bolduq. Sen chüshiniksiz nersilerni sözlewatisen.

Uninggha iman éytqanlar yoqsul we charisiz, ajiz kishiler hésablinatti. Baylar, yuqiri tebiqilikler we ularning qollighuchiliri shueybke qarshi chiqqanidi. Séning qewm - qérindashliring bolmighanda idi, biz séni choqum tash - kések qilip

öltürettuq. Eger yéqinliring, qewming we sanga egeshkenler bolmisa idi. Bir azgal kolap, séni chalma - kések qilip öltürettuq.

Qewmi uni mazaq qilishtin toxtap, uninggha hujum qilishqa bashlidi. Shueyb ularning exmiqane mazaqlirigha qarshi delil keltürgenidi. Shuning bilen, ularmu söz sheklini özgertti. Uning néme dégenlikini chüshenmigenlikini, uni küchsiz we péqir dep qaraydighanliqini, eger uning tughqanliridin qorqmisa yaki uning tughqanliri özlirige bésim ishletmise, uni öltüridighanliqini éytti.

Shueyb ulargha yaxshi muamile qildi. Qewmi shueybtin bizar bolushqa bashlighanidi. Qewmning tekebbur chongliri toplinip mundaq déyishti:

"i shueyb! Séni choqum egeshküchiliring (yeni sanga iman éytqanlar) bilen qoshup shehirimizdin heydep chiqirimiz, yaki choqum bizning dinimizgha qaytishinglar kérek" dédi. Ular yéngi bir tehdit yoligha kirdi. Awwal uni öltürmekchi bolushti, mana emdi shehiridin qoghlimaqchi bolushti, uni qoghlinish yaki öz dinlirigha yeni derex we ot - chöplerge choqunidighan din'gha qaytishtin birini talliwélishqa mejburlidi. Shueyb bilen qewmi arisidiki talash - tartish dawamlashti. Shueybmu yurt chongliri we kattilargha bolghan dewitini qetiy dawamlashturdi. Emma ulardin ümidi üzülgenliki ochuq körünmekte idi. Ular allah din yüz örügenidi, uni terk etkenidi.

Shueyb éytti: "i qewmim! Méning qewm qérindashlirim silerge allah dinmu etiwarliqmu? Siler allah ni arqanglargha chörüwettinglar (yeni allah gha itaet qilmidinglar we allah ni ulughlimidinglar), perwerdigarim silerning qilmishliringlardin elwette toluq xewerdardur. I qewmim! Siler öz yolunglar boyiche heriket qilinglar, menmu elwette öz yolum boyiche heriket qilay! Uzaqqa qalmay kimning reswa qilghuchi azabqa duchar bolidighanliqi we kimning yalghanchi ikenlikini bilisiler, (ishinglarning aqiwitini) kütünglar! Shübhisizki, menmu siler bilen bille kütimen. "

shueyb ulardin waz kechti. Ular allah ni terk etti, uning peyghembirini inkar qildi, uninggha séhirlen'gen we yalghanchi dep qara chaplidi. Hemmeylen öz haligha qarisun! ALLAHning buyruqini kütsün! Ular qaytidin heriketlinip uninggha qarshi chiqishqa urundi. Eger u rast sözligechilerdin bolsa, asmanning bir parchisini üstilirige chüshürüshini telep qildi. Uningdin allahning azabining kélishini telep qilishti. Ular uni mesxire qilishti, shueyb allahning emrini kötmekte idi. ALLAH uninggha musulmanlarni élip sheherdin chiqip kétishni buyridi. Shueyb sheherdin chiqti. Ulugh allahning emri keldi.

Bu bir qattiq awaz... Ulargha üstiliridiki buluttin kelgen awaz. Belkim ular u buluttin yaghidighan yamghurdin xushal bolushqanidi. Emma ular birdinla özlirige büyük bir künning, yeni büyük bir azabning kelgenlikini bildi. Ish ayaghlashti. Ulargha öyliride olturghan yerde qaturup qoyidighan bir awaz keldi. Bu awaz jéni bar her qandaq mexluqatni soqti. Ular qimirliyalmidi, yügürelmidi, yoshurunalmidi, özlirini qutulduralmidi. Olturghan péti qattiq awazdin qétip qélishti.

Hezriti ilyas eleyhissalam

hezriti ilyasmu allahning peyghemberliridin biri idi. Hezriti iliyas bilen uning qewmi arisida beeli isimlik but sewebidin talash - tartish chiqti. Iliyas ularni allahqa dewet qilatti. Ular beeli dégen butqa choqunushni dawamlashturiwerdi. Ulugh allah saffat süriside mundaq dégenidi:

ilyasmu heqiqeten peyghemberlerdindur. Öz waqtida u qewmige éytti:

"(allah din) qorqmamsiler? Siler yaratquchilarning eng ewzili (allah ni) terk étip, beili (namliq but)ge choqunamsiler? ALLAH silerning perwerdigaringlardur we burunqi ata - bowanglarning perwerdigaridur" ular uni inkar qildi. Shek - shübhisizki, ular (azabqa) hazir qilinidu. Peqet allahning ixlasmen bendiliri buningdin mustesna. Kéyinkiler ichide uninggha (yeni ilyasqa) yaxshi nam qaldurduq. Ilyasqa (bizdin) salam bolsun! Biz heqiqeten yaxshi ish qilghuchilarni mushundaq mukapatlaymiz. Heqiqeten u bizning mömin bendilirimizdindur.

Idris eleyhissalam

ulugh allah süre meryemde mundaq deydu:

kitabta (yeni quranda) idris (qissisi) ni bayan qilghin, u heqiqeten rastchil peyghember idi. Uni biz yuqiri orun'gha kötürduq.

Hezriti idrisning qachan yashighanliqini, qaysi qewmge peyghember bolup kelgenlikini, allahning uni qandaq yüksek mertiwige érishtürgenlikini biz éniq bilmeymiz. Riwayetlerde hezriti idrisning qedimki misir riwayetliridiki qehriman ozirs ikenliki sözlinidu.

Qolimizda idris heqqide ishenchilik matériyal menbesi bolmighachqa, bu heqte éniq bir melumat bérelmeymiz. Belki idris misirgha ewetilip, meryem oghli isagha oxshash allah teripidin asman'gha élip chiqip kétilgen büyük bir peyghember bolushi we u asman'gha élip chiqilghandin kéyin qewmi pitne - pasat oydurup, riwayettiki ilah qiliwalghan bolushi mumkin, belki weqeler pütünley bashqa bir xil bolghan bolushimu mumkin. ALLAHning kalamida bu toghriliq héchqandaq izah bérilmigen, peqetla uning durus bir peyghember ikenliki we allahning uni katta bir mertiwige érishtürgenliki sözlen'gen.

Ilyesei eleyhissalam

allah isimlirini atap maxitghan, emma qissilirini bayan qilmighan peyghemberlerdin biri - hezriti ilyesei eleyhissalamdur. Ulugh allah sad süriside mundaq dégen idi:

ibadette küchlük, (dinda) besiretlik bendilirimiz ibrahim, is'haq we yeiqubni esligin. Ularni biz pak - xisletlik, axiretni eslep turidighan semimiy kishiler qilduq. Ular bizning dergahimizda heqiqeten alahide tallan'ghan kishilerdur, heqiqeten yaxshi kishilerdur. Ismailni, ilyeseni we zulkiflni esligin, (ularning) hemmisi yaxshilardindur.

Küchlük bir éhtimalgha qarighanda ilyesei tewrattiki ilyushedur. Bernaba injilide uning möjize süpitide bir ölükni tirildürgenliki zikir qilinidu.

Zulkifl eleyhissalam

ulugh allah zulkiflni özining merhemet dairsige kirgüzgen, uni sewrchan bir qul (bende) süpitide maxtighan, ismini ismail we idrislar bilen birlikte zikir qilghan idi.

Ulugh allah enbiya süriside mundaq dégen idi:

ismail, idris we zulkifllarning (qissisini bayan qilghin). (ularning) hemmisi sewrlik idi (yeni allahqa ibadet qilishta chidamliq idi we gunahlar aldida özlirini tutuwalatti), ularni rehmitimiz dairisige kirgüzduq, ular heqiqeten yaxshilardin idi.

Éytishlargha qarighanda, u qewmige ular arisida adalet bilen hököm chiqirip, ularning éhtiyajlirini hel qilip bérish toghrisida kapalet bergenliki we buni orunlighanliqi üchün zulkifl (kapalet qilghuchi) dep atalghan.

Bezi ilahiy riwayetlerde (mitologiye) uning heqqide nurghun hékayiler toqulghan. Emma quran kerimde peqetla uning ismi zikir qilinip maxtalghan.

Lékin qissisi bayan qilinmighan bolup, hetta uning qaysi dewrde peyghember bolup kelgenlikimu éniq emes. Uning qaysi qewmge, qandaq ewetilgenliki we qewmining qandaq jawab qayturghanliqi heqqidimu éniq melumatqa ige emesmiz.

Yasin süriside ismi tilgha élin'ghan peyghemberler

ulugh allah yasin sürside mundaq dégen:

ulargha (yeni kuffarlargha) sheher (yeni antakya) ahalisini misal qilip keltürgin, öz waqtida ulargha peyghemberler kelgen idi. Eyni zamanda ulargha ikki peyghember ewettuq. Ular u ikki peyghemberni inkar qildi. Üchinchi peyghemberni ewetish bilen (ulargha) yardem qilduq, peyghemberler (ulargha): "biz heqiqeten (allahning) silerge (yeni silerni hidayet qilishqa) ewetilgen elchilirimiz" dédi. Ular: "siler peqet bizge oxshash insan, méhriban allah héch nerse nazil qilghini yoq, siler peqet yalghanchisiler" dédi. Elchiler: "perwerdigarimiz biliduki, biz shek - shübhisiz silerge ewetilgen elchilermiz. Bizning mesuliyitimiz peqet (roshen deliller bilen) chüshinishlik qilip tebligh qilishtur" dédi. Ular (elchilerge): "biz silerdin shum pal alduq. Eger siler (dewitinglarni) toxtatmisanglar, silerni choqum tash - kések qilip öltürimiz we bizning qattiq jazayimizgha uchraysiler" dédi. Elchiler: "(kufringlar sewebidin) shumluqunglar özenglar bilen billidur, silerge wez - nesihet qilinsa (shum pal alamsiler?), hergiz undaq emes (yeni ish siler guman qilghandek emes), siler (allah gha shérik keltürüsh bilen) heddédin ashquchi qewmsiler" dédi.

ALLAH taala bu ayetlerde üch peyghemberning ismini tilgha almay turup, ularning qissisini bayan qilidu. Bu ayetlerde qewmlerning ikki peyghemberni inkar qilghanliqi we allahning u ikkisige yardemchi qilip üchinchi bir elchi ewetkenliki teswirlen'gen.

Quranda bu peyghemberlerning ehwalliri konkirt teswirlenmigen, peqet elchilerge ishen'gen, yalghuz jénigha ulargha iman éytqan, emma yalghuz bolsimu, inkarchi köpchilikke qarshi turghan birining ehwali zikir qilin'ghan.

Ulugh allah mundaq dégenidi:

sheherning yiraq jayidin bir kishi (yeni hebib nejar) yügürüp kélip éytti: "i qewmim! Peyghemberlerge egishinglar. Toghra yolda bolghan, (iman'gha dewet qilghanliqigha) silerdin heq sorimaydighan kishilerge egishinglar. Men némishqa méni yaratqan we siler (ölgendin kéyin) dergahigha qaytidighan allah gha ibadet qilmay? Men allah din gheyriyni ilah qiliwalidighan bolsam, eger méhriban allah manga birer ziyan - zexmet yetküzmekchi bolsa, ularning shapaiti mendin héch nersini depi qilalmaydu hemde méni qutquzalmaydu. Eger undaq bolsa (yeni allah din gheyriyni ilah qiliwalidighan bolsam), men heqiqeten opochuq gumrahliqta bolimen. Men heqiqeten (silerni yaratqan) perwerdigaringlargha iman éyttim, (imanimgha) qulaq sélinglar (we uninggha guwah bolunglar). "

quranda uning öltürülüsh weqesi qisqila bayan qilin'ghan. Öltürülgen kishi axirqi nepsini bérishi bilenla uninggha allahning emri keldi: qewmi uni öltürüwetkendin kéyin, uninggha "jennetke kirgin" déyildi, u: "kashki qewmim perwerdigarimning manga meghpiret qilghanliqini we méni hürmetliklerdin qilghanliqini bilse idi" dédi.

Eyyub eleyhissalam

insanlar bekmu sewrchan kishilerni: "eyyubtek sewrchan" déyishidu. Eyyub her til, her din we her medeniyette sewr - taqetning örniki bolghanidi.

Ulugh allah bendisi eyyubni quranda mundaq maxtighanidi:

biz eyyubni heqiqeten sewrchan bayqiduq, u némidégen obdan bende! Heqiqeten u (allah gha) tewbe bilen yüzlen'güchidur.

Eyyub zikir qilish, shükür qilish we sewr qilish arqiliq dawamliq allah gha yüzlinetti. Sewr qilishi uning qutulush sewebi we allahning uni maxtishining hékimiti idi.

Quranda uning néme késelge giriptar bolghanliqi bayan qilinmaydu. Epsanilerde uning késili heqqide bir munche riwayetler bar. Uning insanlar seskinidighan we uningdin qéchishigha seweb bolghan bir xil tére késilige giriptar bolghanliqimu riwayet qilinidu.

Töwendikler eyyubning késili we uning sewr qilghanliqi heqqidiki eng meshhur riwayetlerdur.

Perishtiler mexluqat we ularning ibadetliri heqqide özara paranglashti. Ulardin biri:

- pütün yer yüzide eyyubtinmu yaxshi biri yoqtur. U, eng imanliq, allah gha eng köp ibadet qilidighan, néimetlerge eng köp shükri qilidighan we uninggha köp dua qilidighan möimindur.

Sheytan qilin'ghan bu geplerni anglidi. Qilin'ghan sözler uni baram qilmighanidi. U eyyubni azdurush meqsitide derhal uning yénigha uchti. Lékin eyyub bir peyghember idi. Uning qelbi allahqa mehkem baghlan'ghan we uning söygüsi bilen tolghanidi. Sheytanning uninggha küchi yetmeytti. Sheytan eyyubni azdurushtin ümidini üzüp, allahqa mundaq dédi:

"i allah! Sanga ibadet qiliwatqan we ulughlawatqan bendeng eyyub sanga séni yaxshi körgenlikidin emes, belki peqet bezi ghayiliri üchün ibadet qilidu. Yeni sen uninggha mal - bayliq we oghullarni bergenliking üchün sanga ibadet qiliwatidu. U séning uning mal - mülkini we balilirini qoghdishingni ümid qilidu. Uning sanga bunche ibadet qilishining sewebi séning uninggha bergen unche némiting üchündur. U bularning yoqap kétishidin qorqidu. Shunga uning ibaditi arzu we qorqunch üchündur. Uning ibaditige arzu we qorqunch ariliship ketken. Bu, semimiy ibadet we semimiy söygü emes. "

riwayette mundaq déyilgen: "ulugh allah iblisqa: eyyub imanda semimiy, möimin bir bendidur. Uning imani bir parche chogh bolup, uning sewr taqiti eng ulugh ülgidur. Uning mal - mülükini sanga berdim. Ularni xalighiningche teserup qilghin. Andin netijige qara!" deydu.

Shuning bilen sheytanlar heriketlinip eyyubning yer - zémini, mal - mülki, ashliq - ziraiti we néimetlirini weyran qiliwétishti. Eyyub birdinla mal - dunya igisidin héchnémisi bolmighan yoqsulgha aylandi. Sheytan eyyubning néme qilidighanliqini közitishke bashlidi. Eyyub mundaq dédi: - allah ularni manga ariyetke bergenidi qayturuwaldi. Ular mendiki amanet idi. Ulardin uzun mezgil paydilanduq. Bizge shunche néimetlerni bergenliki üchün allahqa hemdi éytimiz. Bügün ularni qayturuwaldi. Bergende, alghanda, xushalliqta, azabta, paydiliq waqitta, ziyanliq waqitta allah gha hemdi éytimiz. U mülükning igisidur. Mülükni xalighan kishige béridu. Xalighinidin qayturuwalidu. Xalighan kishini eziz, xalighinini xar qilidu.

Andin eyyub sejde qildi. Sheytan mat bolup heyranliq ichide qaldi we allahning yénigha qaytip, mundaq dédi:

- i allah! Eyyubning néimetke hemdi éytish, bala - qazagha sewr qilish bilen

kütüwalghinigha qarighanda, u balilirigha ishiniwatqan oxshaydu. U balilirining yardimige tayinip mallirini qayturwélishni oylawatidu. Riwayette yene mundaq déyilgenidi:

allah eyyubning balilirini sheytanning ilikige berdi. Sheytan öyni ularning üstigila basturup, hemmisini öltürüwetti. Bu qétim eyyub rebbige mundaq dua qildi:

- allah bergenidi, yene allah aldi. Berginide, alghinida, azabta, xushalliqta, paydida we ziyanda yenila allahqa hemdi éytimen. Andin eyyub sejde qildi.

Sheytan yene bir qétim mat bolup heyranliq ichide qaldi we allahning qéshigha bérip, allahqa:

- chünki eyyubning téni salamet bolghanliqi üchün dawamliq sewr qiliwatidu.

- i allah! Eger méni uning wujudini baram qilishqa buyrusang, u sewr qilishtin waz kechken bolatti, - dédi. Yene riwayetlerge asaslan'ghanda:

ulugh allah sheytanning eyyubning wujudida xalighanche heriket qilishigha ruxset qildi. Sheytan eyyubning wujudini ötme - töshük qiliwetti. Eyyub bedini yiringlap parche - parche chüshüp kétidighan bir xil tére késilige giriptar boldi. Uruq - tughqan, dost - buraderliri uni tashlap kétishti. Uning yénida peqet ayalila qalghanidi.

Eyyub sewr qilish we allahqa shükri éytishni dawamlashturdi. Salamet ötken künliri üchün allahqa hemdi éytti. Shundaqla, allahqa késel balasi üchünmu hemdi éytti. Her ikki hal uning xaraktérini özgertmigenidi.

Sheytan achchiqidin yérilip kéteyla dep qaldi. Néme qilishini bilelmey qalghanidi. Axiri bolmay, sheytanlar arisidiki meslihetchilirini bir yerge yighip, ulargha özi bilen eyyub arisida bolup ötken ishlarni sözlep berdi. Eyyubni azdurush yaki sewr - taqitidin, shükür - qanaitidin waz kechtürüüshtiki ümidsizlikini otturigha qoyghandin kéyin, ularning bu heqte qandaq pikri barliqini soridi. Sheytanlardin biri mundaq dédi:

- sen insaniyetning atisi bolghan ademni jennettin chiqarghanda, uninggha qaysi tereptin yéqinlashqaniding?

Iblis: ah... Sen hawwani közde tutuwatisen, - dédi. Iblisning eqlige (eqli bolsa) yéngi bir pikir keldi. U eyyubning ayalining yénigha bérip, uning qelbini ümidsizlik bilen toldurdi. Ayal eyyubning yénigha kélip mundaq dédi: allah bu azabni qachan sendin kötüriwétidu? Malliring, tughqanliring, dostliring qéni? Yashliqing qéni? U küchtünggür haling qéni?

Eyyub ayaligha: sheytan séni azduruptu. Sen özengni yoqitip qoyghan küchüng we ölüp ketken balang üchün hesiret chektingmu? - dédi.

Ayali: néme üchün allahning sanga shipa bérishi, üstüngdin balani kötürüwétishi we dert - elimingning tügishi üchün dua qilmaysen? - dep soridi.

Eyyub: rahet - paraghette nechche yil yashiduq? Ayali: 80 yil.

Eyyub: bu balagha muptila bolghili nechche yil boldi? Ayali: yette yil boldi.

Eyyub: allah din mendin bu balani kötürüwétishi üchün dua qilishqa xijil boluwatimen. Bala - qaza ichide, rahet - paraghet ichide yashighandek uzun yashimidim. Séning imaning susliship ketti. ALLAHning teqdirige waysiding, eger ehwalim yaxshilinip, burunqi küchümge kélelisem, séni 100 derre urmaydighan bolsam. Bügündin étibaren séning qolungdin bir nerse yéysh - ichish manga haram bolsun! Séni héchqandaq ishqa buyrimaymen. Yénimdin yoqal! - dédi.

Ayali ketti, eyyub yene sewr qilghan halda yalghuz qaldi. U, taghlarmu chidiyalmaydighan éghir azabqa chidawatatti. Axiri eyyub zérikkinidin yaki achchiqidin emes, belki merhemet telep qilghan halda allahqa dua qildi. ALLAH din özige shipaliq bérishini telep qildi. ALLAH mu uning duasini qobul qildi.

Mana bu, hezriti eyyubning béshigha kelgen bala we uning sewr qilghanliqi heqqidiki eng meshhur riwayettur. Ulugh allah mundaq dégenidi:

eyyubning qsssini bayan qilghin. Öz waqtida u perwerdigarigha: "heqiqeten méni bala (yeni qattiq késel) oriwaldi, sen eng merhemetliksen" dep dua qildi. Uning duasini ijabet qilduq, uning béshigha kelgen balani kötürüwettuq, uninggha rehim qilghanliqimiz, ibadet qilghuchilargha ibret qilghanliqimiz üchün, uninggha ailisini we uninggha oxshash bir barawerni ziyade ata qilduq (yeni uning ölgen balilirining we yoqalghan mallirining ornigha bir hesse köp bala, bir hesse köp mal berduq).

ALLAHning peyghembiri rebbige dua qilish üchün taghlargha chiqti. Ulugh allah sad süriside mundaq dégenidi:

bendimiz eyyubni esligin, u öz waqtida perwerdigarigha (iltija qilip): "sheytan manga heqiqeten japa - musheqqet we azab yetküzdi" dep nida qildi. Uninggha: "putung bilen yerni tepkin" déduq, u puti bilen yerni tépiwidi, süzük bir bulaq étilip chiqti. (biz uninggha) "bu yuyunsimu bolidighan, ichsimu bolidighan soghuq sudur" (déduq). Biz uning (késel waqtida hadisige uchrap yoq bolghan) ehli - ewladini (yéngidin) berduq, ular bilen bille bir barawer artuq berduq, (bu) bizning nazil qilghan rehmitimizdur, eqil igiliri üchün wez - nesihettur. (uninggha) "qolung bilen bir baghlam chöpni élip, uning bilen (ayalingni) urghin. Qesimingni buzmighin" (déduq). Biz eyyubni heqiqeten sewrchan bayqiduq, u némidégen obdan bende! Heqiqeten u (allah gha) tewbe bilen yüzlen'güchidur.

Ulugh allah uninggha taghdiki bulaqlardin biride yuyunushni we uning süyidin ichishni buyrudi. Eyyub yügürgen péti bérip yuyundi we sudin ichti. Köp ötmeyla qizitmisi töwenlep, késilining pütünley saqayghanliqini we aghriqning toxtighanliqini hés qildi. ALLAH eyyubqa uning ailisini, shundaqla öz rehmitidin ulargha yene bir hessini qoshup berdi. Eyyub emdi yalghuz emes idi.

Uzun mezgil dawam qilghan késeldin kéyin salametliki eslige kelgenidi. Eyyub allah gha hemdi éytti. U saqayghandin kéyin ayalini 100 derre urmaqchi bolghanidi. Mana emdi saqaydi. ALLAH uning ayalini urush meqsitining yoqliqini biletti. ALLAH uning qesimining buzulmasliqi we uning yalghanchi bolup qalmasliqi üchün, uninggha etraptin yüz dane reyhan chiwiqi toplishini we uning bilen ayalini bir qétim urushni buyridi. Shuning bilen u sözige emel qilghan we yalghan éytmighan boldi.

ALLAH eyyubni uning sewr - taqiti üchün mukapatlidi we quranda uni mundaq dep maxtidi: biz eyyubni heqiqeten sewrchan bayqiduq, u némidégen obdan bende! Heqiqeten u (allah gha) tewbe bilen yüzlen'güchidur.

Yunus eleyhissalam

isnanlarning xelipisi we alemlerge rexmet qilip ewetilgen hezriti muhemmed eleyhissalam büyük peyghember yunus ibni metta heqqide mundaq dégen idi: "méni yunus ibni mettadin üstün körmenglar. "

zunnun we yunan ismliri bilenmu zikir qilin'ghan yunus allah teripidin öz qewmige ewetilgen peyghember idi. Umu qewmige wez - nesihet qilip ularni

yaxshiliqqa yétekleytti. Ularni qiyamet künidin, jehennemdin agahlandurup jennetke dewet qilatti. Xeyrlik ishlargha, bir allah gha ibadet qilishqa buyruytti. Zunnun qemige özlüksiz turde nes'het qilghan bolsimu, ularning birimu iman éytmidi. Qewmining iman éytmighanliqidin ghezeplen'gen, ümidini üzgen yunus künlerning biride ulardin ayrilishni qarar qildi.

Ulugh allah bu heqte mundaq dégenidi: yunusning (qissini bayan qilghin) öz waqtida u (qewmining iman éytmighanliqidin) xapa bolup (shehiridin) chiqip ketken idi. U bizni (béliqning qarnida) özini qismaydu dep oylidi.

Yunusning ichidiki shiddetlik ghezep héssiyatni allahtin bashqa héchkim bilmeytti. Yunus qewmige qattiq ghezeplen'gen we azablan'ghan bolghachqa bu qarargha kelgen idi. Elqisse, yunus kéme bilen bashqa yerge kétish üchün déngiz boyigha keldi. ALLAH uning qewmini tashlap ketmeslikini, ulardin ümidini üzmeslikini buyrughan idi. Kün pétishqa yéqin bir kéme bu kichik yurtqa yétip keldi. Déngiz dolquni qirghaqqa urulup, qiya tashlirida yérilatti. Yunus néme qilishini bilelmigen kichik bir bélijanning dolqun'gha qarshi üzuwatqanliqini kördi. Tuyuqsiz chong bir dolqun kélip bélijanni qiya tashqa urup parchiliwetti.

Buni körüp azablan'ghan yunus: eger bélijanning yénida chong bir béliq bolghan bolsa idi, belkim qotulup qalatti, - dédi. Uninggha qarap öz ehwalini eslidi. Qewmidin qandaq ayrilghanliqini eslep téximu azablandi we kémige chiqti. U allahning bir teqdiridin yene bir teqdirige qéchiwatqanliqini bilmeytti.

Yénida ne dostliri ne ozuq - tülüki yaki yük - taqi héchnimisi yoq idi. Kémige chiqiwidi. Kémining taxtisi kishining ichini pushuridighan bir awazda gharaslap ketti.

- néme ish bilen kelding? - dep soridi xizmet üstlidiki kapitan.

Soal yunusqa chaqmaq tegkendek tegdi.

- kémenglar bilen seperge chiqmaqchi idim. Qachan yolgha chiqisiler?- dédi hayajanlan'ghan awazidin ghezep, qorqunch we endishe chiqip turghan yunus. Kéme kapitani béshni kötürüp yunusqa diqqet bilen qarap: tang yorushi bilen teng yolgha chiqimiz, - dédi. Yunus taqetsizlinip endishe bilen: ependim uningdin burun yolgha chiqalmamsiler? Dep soridi.

- yaxshi yolchilirimizning hemmisi tang yorushi bilen tengla yolgha chiqishimizdin xursen bolidu,- dédi kapitan.

Yunus kapitanning gumanini tügitish üchün derhal: men siler bilen birlikte yolgha chiqmaqchimen, yol chiqimi nechche pul bolsa hazirla bérey,- dédi. - peqetla altun qobul qilimiz, - dédi kapitan.

- héchqisi yoq - dédi yunus.

Eqilliq we hushyar kéme kapitani yunusqa diqqet blen qarap uning insanlardin qorquwatqanliqini yaki ulardin endishe qilghanliqi üchün taqetsizliniwatqanliqini biliwalghan idi. Nurghun yurtlarni körgen, dunyani aylinip ötken hayat uni kishilerning héssiyatini perez qilalaydighan birige aylandurghan idi. U yunusning bir nersidin qéchiwatqanliqigha qarap uni birer jinayet sadir qilghan bolushi mumkin dep perez qildi.

Kapitan yunustin bashqa yolchilargha qarighanda üch hesse artuq pul soridi. Yunus baram bolghan we xapa halda turatti. Bu yurttin téz chiqip kétishni xiyal qilatti. Shunga kapitanning déginini berdi. Kapitan altun tenggilerni qoligha élip, chishliri bilen tenggilerni rast - saxtiliqini tekshürüshke bashlidi. Tenggiler saxta emes idi.

Bu ishlargha qarap yunusning qattiq achchiqi keldi. Axiri kapitan uni kémisige aldi. Yunus: manga hujramni körsitip qoyghin. Men hérip kettim, bir az aram éliwalay, - dédi.

Kapitan: chirayingdin harghinliqing chiqip turidu. Ene u séning hujrang, - dep bir hujrini isharet qildi.

Yunus özini kiyimliri bilenla töshekke atti. Uxlash üchün shunche tiriship baqqan bolsimu, kichik béliqning qirghaqlargha urulup parchilan'ghan körünüshi xiyalidin héch ketmeytti. Yunus hujrining torisi chöküwatqandek, dimiq hawada ichi siqilip, chongqur - chongqur nepes aldi.

Hujrining témigha ésilghan qendel (asma chiragh) pildirlap yénip turatti. Kémige yük köp qachilan'ghachqa, kéme lingshishi bilen chiragh yantu bolup qaldi. Hujridiki qalghan nersiler hujrigha maslashqan halda yantu körünetti. Emeliyette undaq emes idi. Ongdisigha yatqan yunus közlirini torusqa tikti. Endishilik közliri özini sighdurghidek yer tapalmidi. Hujrining asti - üsti we yanliri pütünley yantu körünüwatatti. Yunus ingrighan halda mundaq dédi:

- méning ichimde wijdanim nepsimge tüz qilip ésilghan. U nur chachmaqta. Emma rohim ishghal qilghan hujrammu mushundaq yantu idi.

Töshekte yatqan yunusning zéhnide yer alghan bu azabliq mujadilidin kéyin jénini siqqan ghem - endishe uni qattiq uyqugha chömdürdi. Tang süzüldi. Kéme yolgha chiqti.

Kéme meyin shamalgha egiship kün boyi ilgirilidi. Kech kirgende, birdinla qattiq boran chiqip ketti. Dolqunlar birde taghdek yuqiri örlise, birde chongqur azgal hasil qilatti. Birde kémining üstige chiqip, kémidikilerning kiyim - kécheklirini höl qiliwétetti.

Kémining arqisida yoghan bir béliq aghzini achqan halda sularni yérip kéliwatatti.

ALLAH déngiz astidiki béliqlardin birige déngizning üstige chiqishini buyridi. Béliq özige qilin'ghan buyruqqa derhal boysunup, déngiz üstige chiqip kémining arqisidin egiship mangdi.

Boran toxtimidi. Kapitan kémidiki yükni yéniklitishke buyridi. Sanduqlar, xalta - tagharlar we komzekler sugha tashlandi. Boran téximu küchiyishke bashlidi. Yunus ornidin chachirap turup ketti. Hujridiki hemme nerse pulanglimaqta idi. Öre turmaqchi boldi. Emma turalmidi. Hujridin chiqishigha uni körgen kapitanning uning heqqide tuyghan shübhiliri yadigha keldi we mundaq dep waqiridi:

- déngizda tuyuqsiz boran chiqqinigha qarighanda, kémide gunahkar birining barliqi éniq, bolmisa boran chiqmaytti. Arimizda chek tashlaymiz. Kimning ismi chiqsa, shuni déngizgha tashlaymiz.

Yunus bu ishning boran chiqqanda kémide qilinidighan adet ikenlikini biletti. Bu, butperestlikning ghelite adetliridin biri bolup, mundaq chaghlardimu yolgha qoyulatti. Yunusning palaketi bashlan'ghanidi. Bu büyük peyghember déngiz we shamallarni ghezeplen'gen ilahlar dep qobul qilidighan butperestlerning qaide - yosunlirigha boyun égishke mejbur boldi. Hemmeylenning memnun bolushi, toluq qanaet hasil qilishi lazim idi.

Yunus xalimighan halda ulargha qoshulushqa mejbur boldi. Ismini bashqa yoluchilarning ismining arisigha qoydi. Chek tartildi, chektin uning ismi chiqti.

Adet boyiche, chek qayta tartildi, yene yunusning ismi chiqti. Üchinchi

qétimliq chek qaldi. Bu qétim kimning ismi chiqsa, shu déngizgha tashlinatti. Közler yunusqa tikildi, shübhilik qarashlar uning etrapini orighanidi. Cheng üchinchi qétim tartildi. Kéme kapitani chektiki isimni oquwatqanda, yunusning yüriki qarttide qilip qaldi.

Ish tügidi. Yunusning kémidin özini étishi qarar qilindi. Yunus kémining rishatkisigha chiqip bolup, achchiqidin qewmini tashlap ketkenlikini we allahning buninggha jaza bermeydu dep oylap xatalashqanliqini chüshendi. Yunus xata qilghanidi. Chünki u allahning ruxsitisz qewmini tashlap ketken idi. Mana emdi, allah uni jazalawatatti. Yunus kémining qirghiqida shawqunluq déngizgha we küchlük dolqunlargha qarap turatti. Waqit kéche, etrap qarangghu, aymu yoq idi. Yultuzlar körünmeytti. Su jandin ötkidek derijide qattiq soghuq idi.

Kapitan warqiridi: - sekre! Natunush yoluchi!

Boran téximu kücheydi. Yunus küchini yighip, özining tengpungluqini saqlap qélishqa tirishti. Kéme xizmetchisi yunusning herikiti asta dep oylap, uni tutup déngizgha atti. Yunus déngizgha xuddi bir parche tömürdek chüshti.

Béliq birdinla köz aldida yunusni kördi. Yunus déngiz dolqunlirining üstide yatatti. ALLAH uninggha kechlik taam ewetkenidi. Béliq yunusni yutti. Xuddi zindan ishkliri taqalghandek, yoghan éghizini derhal yumup, déngiz astigha qarap shungghidi. Uning qorsiqi toyghanidi.

Yunus birdinla özini béliqning qorsiqida kördi. Béliq uni élip déngizda üzmekte. Déngiz ular bilen bille kéchini ötküzmekte idi. Üch qarangghuluq, birining üstige biri... Béliqning qarnidiki qarangghuluq... Déngiz astidiki qarangghuluq... Kéchining qarangghuluqi...

Yunus özini öldüm dep oylidi. Emma özining heriket qiliwatqanliqini sezdi. Démek ölmigenidi. Lékin u üch qarangghuluqning arisida qalghanidi.

Yunus yighlashqa we allah ni yad étishke bashlidi. Awwal qelbi, andin tili heriketlinip allah ni zikir qilishqa bashlighanidi.

"(perwerdigarim) sendin bölek héch mebud (berheq) yoqtur, sen (jimi kemchiliklerdin) paktursen, men heqiqeten (öz nepsimge) zulum qilghuchilardin boldum", "(perwerdigarim) sendin bölek héch mebud (berheq) yoqtur, sen (jimi kemchiliklerdin) paktursen, men heqiqeten (öz nepsimge) zulum qilghuchilardin boldum","(perwerdigarim) sendin bölek héch mebud (berheq) yoqtur, sen (jimi kemchiliklerdin) paktursen, men heqiqeten (öz nepsimge) zulum qilghuchilardin boldum. "

yunus béliqning qarnida düm yétip, allah ni toxtimay zikir qilmaqta idi. Béliq üziwérip hardi. Déngiz astigha chökti. We uyqugha ketti. Yunus toxtimay zikir éytatti, hayajini bésilmaytti, yighisi toxtimaytti, heriketlenmeytti, yunusning ozuqi tesbih étiysh idi.

Béliqlar, ösümlükler, déngiz astida yashaydighan pütün janliqlar yunusning zikirini anglighan idi. Zikir - tesbh peqet bu béliqning qarnidin chiqiwatatti. Janliqlarning hemmisi bu béliqning etrapigha toplandi. Andin ularmu zikir éytishqa bashlidi, her biri öz tili we öz uslubida zikir éytmaqta idi.

Bu zikir awazliri yunusni yutqan béliqnimu oyghatti. U déngizdiki pütün béliqlarning, déngiz haywanlirining, qiyaliqlarning we qumlarning qaynam - tashqinliqqa chömgenlikini kördi. Hemmisi allah gha tesbih éytiwatatti. Umu tesbihge qétildi. Özining bir peyghemberni yutuwalghanliqini bilip qurqup ketti. Emma yene öz - özige:

- néme üchün qorqimen? Uni yutushumni manga allah buyrimidimu? - dédi.

Yunusning béliqning qarnida qanchilik waqit turghanliqi éniq emes. U dawamliq allah gha tesbih éytmaqta, qelbi, tili we köz yashliri bilen:

"(perwerdigarim) sendin bölek héch mebud (berheq) yoqtur, sen (jimi kemchiliklerdin) paktursen, men heqiqeten (öz nepsimge) zulum qilghuchilardin boldum" dep nida qildi.

ALLAH yunusning tewbisidiki semimiyitini kördi. Uning béliqning qarnida turup éytqan tesbihini anglidi. Béliqqa déngizning yüzige chiqip, yunusni belgilen'gen aralgha tashlishini buyridi. Béliq buyruqqa binaen uni aralgha chiqardi.

Béliq déngizning bekmu yiraq jaylirigha ketkenidi. ALLAH uni qarngghuluqlarning ichide tewbe qilghan peyghemberning awazini anglap béliqqa buyruq qildi. Yunus déngizning soghuqi we qarangghuluqidin qutulup, künning issiqigha we zéminning néimetlirige érishti.

Yunusning wujudi béliqning ashqazinidiki zerdap suning sewebidin yallughlinip ketken idi. Kün chiqti. Kün nuri yiring bedinini échishturiwetti. Eger qaytidin tesbih éytmighan bolsa idi, aghriqtin warqiriwetken bolatti.

ALLAH uninggha kün nuridin saqlinishi üchün, kawa yopurmiqini östürüp berdi. Yunus allahning rehmiti bilen saqaydi.

ALLAH uni yüz ming yaki téximu köp kishige peyghember qilip ewetti. Eger tesbih éytmighan bolsa, uning qiyamet künigiche béliqning qarnida qélip qalidighanliqini bildürdi.

Ulugh allah saffat süriside mundaq dégenidi:

yunus heqiqeten peyghemberlerdindur. Öz waqtida u qewmidin qéchip (kishiler bilen) toshqan bir kémige chiqiwaldi. (kémidikiler chek chiqqan ademni déngizgha tashlap kémining yükini yéniklitish üchün) chek tashlashti, yunus (chekte) meghlub bolghanlardin bolup (déngizgha tashlandi). Uni chong bir béliq yutuwetti. U (qewmini tashlap, perwerdigarining iznisiz chiqqanliqi üchün) eyiblinishke tégishlik idi. Eger u tesbih éytquchilardin bolmisa idi, béliqning qarnida elwette qiyametkiche qalatti. Uni biz (déngiz sahilidiki) bir qurghaq yerge (béliqning qarnidin) attuq, eyni waqitta u késel idi. Uning üstige (sayi tashlap turush üchün) bir tüp kawini östürüp berduq. Uni biz 100 ming, belki (buningdinmu) köp (bir qewmge peyghember qilip) ewettuq. (ular wede qilin'ghan azabni körgen chaghda) iman éytti. Mueyyen muddetkiche (yeni ejili yetken'ge qeder) ularni (hayattin) behrimen qilduq. We enbiya süriside mundaq déyilgen:

yunusning (qissisini bayan qilghin) öz waqtida u (qewmining iman éytmighanliqidin) xapa bolup (shehiridin) chiqip ketken idi. U bizni (béliqning qarnida) özini qismaydu dep oylidi, u qarangghuluqta (yeni béliqning qarnida): "(perwerdigarim) sendin bölek héch mebud (berheq) yoqtur, sen (jimi kemchiliklerdin) paktursen, men heqiqeten (öz nepsimge) zulum qilghuchilardin boldum" dep nida qildi. Uning duasini ijabet qilduq, uni (béliq yutqan chaghdiki) ghemdin xalas qilduq, shuningdek möminlerni (éghirchiliqlardin) xalas tapquzimiz. Ulugh allah yunus süriside mundaq dégenidi:

halak bolghan sheherler ahaliliri ichide yunus qewmidin bashqisigha azabning alamitini körüp éytqan imanining paydisi bolghini yoq, yunus qewmi

iman éytqanda, dunya hayatida reswa qilidighan azabni ularning üstidin kötürüwettuq, ularni melum waqitqiche (yeni ejili yetken'ge qeder dunyadiki sheyilerdin) behrimen qilduq. Shundaq qilip, yunusning qewmi iman éytti.

Beshinchi bap. Musa, harun we xizir eleyhissalamlar

musa we harun eleyhissalam

yeiqub yaki israil, oghli yusuf bilen körüshkili misirgha kelgendin béri shu yerde qalghan idi. Wapatidin kéyin pelestindiki tughulghan yérige depne qilindi. Uning oghulliri bolsa, yusufning himayiside misirda yashap qaldi. Misir bayashatchiliq, tüzlenglik, hawasi yaxshi zémin bolghachqa, bu yerde qélishni tallighan idi. Israil ewladi misirda uzun mezgil yashap sani köpeydi. Yillar ötüp yusuf eleyhissalam wapat boldi. Yusuf eleyhissalam hökümranliq qilghan mezgilde, misir islam dinigha kirgen idi. Yusuf eleyhissalamning wapatidin kéyin, misir tewhidini tashlap, tekrar köp ilahliq din'gha qaytti. Pirewn'ge boysunush misir xelqige apet élip keldi. Misir yusuf eleyhissalamning zamanidiki meripetchilik we qisqa mezgillik tewhid dewridin kéyin, köp ilahliq sistémigha ötken idi.

Yeiqub (israil) ning ewladédin beziliri tewhid eqidiside qalghan bolsimu, köpinchisi tewhid eqidisini tashlap, misirliqlarning yolida mangdi. Israil oghulliri bu yerde köpiyip, nurghun kesiplerni igellep, misir bazarlirini toldurdi. Künler ötüp misirgha misirliqlar burun choqun'ghan zorawan bir hökümdar hakim boldi. Bu hökümdar israil oghullirining köpeygenlikini we mal - dunya sahibi bolghanliqini kördi. Hökümdar ularning israil oghulliridin birining pirewnni textidin chüshüridighanliqi toghrisidiki bir mexpiy xewerni déyishkenlikini anglidi. Bu gep pirewnning quliqigha yetti. Pirewn israil oghullirining perzent körmesliki toghrisida ghelite bir qanun chiqardi. Höküm yolgha qoyuldi, emma kéyin iqtisadchilar pirewn'ge qérilar öz ejilidin ölüp, balilar öltürülse, israil ewladining nesli qurup kétidighanliqini eskertti. Bundaq bolghanda, pirewn'ge ishleydighan qul we paydilinidighan dédek qalmaytti. Eng yaxshisi bu hökümni özgertip bir yil öltürüp bir yil öltürmeslik lazim idi. Pirewn bu pikirning iqtisadiy jehettin paydiliq ikenlikini hés qildi.

Musaning anisi harun'gha bowaqlar öltürülmeydighan yilda hamile boldi. Shunga uni qorqmay tughdi. Musa bowaqlarning öltürülidighan yili tughuldi. Anisi uni qorqup endishilen'gen hald tughdi. Uning öltürülishidin qorqatti, uni mexpiy émittti, mubarek bir kéchide allah uninggha mundaq dep wehiy qildi:

musaning anisigha ilham bilen bildürduqki: "musani émitkin, uning ziyankeshlikke uchrishidin qorqsang, uni (sanduqqa sélip) deryagha (yeni nil deryasigha) tashlighin, uni (halak bolarmikin dep) qorqmighin, (uning piraqidin) qayghurmighin, uni sanga choqum qayturimiz we uni peyghemberlerdin qilimiz. "

allahning wehyisi tügishigila, musaning anisi bu merhemetlik we muqeddes awazgha itaet qildi. Musa üchün kichik bir sanduq yasidi. Uni emgüzüp sanduq ichige qoyup, nil deryasigha qoyup berdi.

Sanduq nil deryasigha chüsher - chüshmey, allah dolqunlargha kelgüside peyghember bolidighan bowaqni asta we siliq éqitishlirini emr qildi. Ulugh allah nil deryasigha sanduqni pirewnning qesirige qeder élip bérishini emr qildi. Dolqunlar uni taki sahilghiche ekilip qoydi.

Pirewnning xanimi her künlük aditi boyiche qesirning baghchisida seyle qiliwatatti. Néme üchünki, bügünki seyle uzun'gha sozulghandek körünetti. Pirewnning xanimi pirewndin köp perqliq bolup, pirewn kapir, u mömin idi. Pirewn rehimsiz, u shepqetlik, pirewn qopal, u mulayim, yaxshi idi. Lékin u tughmighachqa bir balisining bolushini arzu qilip köngli yérim bolatti. Pirewnning xanimi gül - chécheklerning yinida turup, puraqlardin yalghuzluqning hesiritini hés qildi. Bu esnada, deryadin komzeklirige su éliwatqan dédekler putlirining yénidiki sanduqni körüp, öz pitiche xanishqa élip keldi we xanishning buyruqi bilen sanduqni achti. Xanish sanduqtiki musani körüp, uni xuddi öz oghlidek hés qildi. Köz yashliri ichide uni qolgha alghan idi. Musamu oyghinip yighlighili turdi. Etigenlik sütini téxi emmigechke, qorsiqi achqan idi. Pirewn etigenlik nashtida xanimini saqlap shunche olturup baqsimu, kelmigenliki üchün achchiqi bilen uni izdep mangdi. Ayali tuyuqsiz quchqidiki musani köz yashliri bilen söyüp turghan halda uning aldigha uchridi. Pirewn bu balining nedin kelgenlikini soridi. Uninggha sahildiki bir sanduqtin tépilghanliqini éytti. Nihayet xanimining sözini qobul qilghan pirewn uning telipi boyiche bowaqning qesirde chong bolushigha ijazet qildi. Pirewnning maqul bolghanliqini körgen xanimi xushalliqidin yüzi échilip küldi. Pirewn bügün'giche uning hediye, zibu - zinnet we dédek béripmu bir qétim külginini körelmigenidi. Musaning achliqtin yighlawatqanliqini sezgen xanim pirewn'ge: kichik oghlum ach, - dédi. Pirewn: uninggha énikana tépip kélinglar! - dep buyruq qildi. Saraydin bir énikana kélip musani émitmekchi bolghan idi. Emma musa emmidi. Ikkinchi, üchinchi hetta oninchisi kélip musani emdürelmidi. Musaning yighisigha qarap xanimimu néme qilishni bilmey yighlaytti.

Pirewnning xanimidin bashqa musaning öz anisimu azablinip yighlaytti. U özini tutiwélip, oghlini allahqa tapshurdi we musaning achisigha: chandurmay pirewnning qesirining yénigha barghin, musaning néme bolghanliqini bilishke tirishqin, - dédi. Achisi chandurmay bérip weqeni anglidi. Yighlawatqan musani yiraqtin kördi. Ularning musani emdürelmey tit - tit boluwatqanliqini bilgen achisi pirewnning yasawullirigha: (silerge) uni émitip baqidighan, uning xizmitini qilalaydighan bir ailini dep béreymu? - dédi. Pirewnning ayali: eger bowaqni émiteleydighan bir énikana tépip kéleliseng, sanga tiligen nersengni bérimen, - dédi. Musaning achisi derhal anisini ekeldi. Bowaqning emgenlikini körgen pirewnning ayali: bowaq süttin ayrilghiche sen baqqin, kéyin bizge qayturup ekilisen, uni baqqining üchün sanga katta inam bérimiz, - dédi. Ulugh allah musaning anisining xatirjem bolushi, azablanmasliqi üchün musani uninggha qayturup bergen idi.

Musaning anisi musa süttin ayrilghandin kéyin uni pirewnning ailisige tapshurdi. Uni hemme kishi yaxshi köretti. Uni körgenla kishining amraqliqi kéletti. U yer yüzidiki saraylarning eng kattisida, allahning qoghdishi we himayiside ösüwatatti. Musaning terbiyilinishi pirewnning öyidin bashlandi.

Musaning eng üstün derijide terbiyilinishi, eng danishmen kishilerdin ders élishi, (bularning hemmisi) kéyin allahning iradisini orunlash üchün urushidighan düshminining öyide (sarayda) élip bérilishi allahning hékmetlik tedbiri idi. Özining pirewnning oghli emes, beni israildin biri ikenlikinimu bilidighan musa pirewn ademlirining we uning yalaqchilirining beni israil qewmige qandaq zulum qiliwatqanliqini öz közi bilen körüp chong boldi.

U, xelqining xewiri yoq bir chaghda sheherge kirdi. U yerde aylinip yüretti.

Tuyuqisz pirewnning ademliridin birining beni israil qewmidin oruq, ajiz birini bozek qiliwatqanliqini körüp qaldi. Ajiz kishining telipi boyiche jédelge ariliship u öktem kishini bir uriwidi, u oylimighan yerdin ölüp qaldi. Musa shunchilik küchlük idiki, reqibini bir terep qilish üchün qoli bilen bir qétim ursila yétetti. Emma musaning meqsiti adem öltürüsh emes idi, u kishi tuyuqsizdin ölgen idi. Ulugh allah bu heqte mundaq dégenidi:

musa etisi etigende qorqunch ichide etrapigha qarap sheher arilap yüretti, nagahan tünügün uningdin yardem tiligen adem (bir qibti bilen urushup turghan halda) musadin yene yardem tilidi, musa uninggha: "sen heqiqeten ashkara gumrah ikensen" dédi. Musa ikkisining (ortaq) düshmini bolghan adem (yeni qibti) ge qol uzatmaqchi bolghanda, yardem tiligen adem: "i musa! Sen tünügün bir ademni öltürgendek méni öltürmekchimusen, sen zéminda tüzigüchilerdin bolushni xalimay, peqet zomiger bolushnila xalaysen" dédi. Bir adem sheherning yiraq yéridin aldirap kélip: "i musa! Shübhisizki, kattilar séni öltürüshni meslihet qilishiwatidu, (sheherdin derhal) chiqip ketkin, men elwette sanga sadiq kishilerdinmen" dédi.

Misirning muhapiz bashliqi musani yaxshi körmeytti. Uning beni israilliq ikenlikini biletti. Nihayet purset kelgen idi. Ademlerdin biri tünügün ölgen kishining qatilining musa ikenlikini uninggha yetküzdi. Musaning saraydiki düshmenliri buningdin xursen boldi we uning öltürülishini békiti.

Musa pirewnning qesirige barmayla derhal misirdin qéchip chiqti. U kiyimini almashturmighan, yolgha chiqish üchün uzuq - tülükmu éliwalmighan idi. Minidighan uliqimu yoq hem özi yalghuz bolup, peqet héliqi mömin kishining tewsiyesi bilen aldirash yolgha chiqqan idi. U allahqa tewekkül qilghan halda bashqilar mangmighan yolgha, chölge qarap mangdi. Nege kétiwatqanliqinimu bilmeytti. Chünki hem yalghuz hem tunji qétim chöl sepirige chiqiwatatti. U dawamliq qoghlinish héssiyati bilen méngip axiri bir yerge ulashti, bu yer medyen idi. U, kishiler haywanlirini sughiridighan bir quduqning yénida olturup harduq aldi.

Musa medyen'ge béripla bir derexning astigha özini tashlap aram aldi. Hem ach hem harghin idi. Musa bezi padichilarning qoy - kalilarni sughiriwatqanliqini körüp, özining hem ach hem ussap ketkenlikini hés qildi we öz - özige: "yégüdek bir nerse sétiwélishqa pulum bolmighandikin, qorsiqimni su bilen toshquzay" dep su bar terepke qarap mangdi. Quduq yénida mallirining bashiqilarning méligha ariliship ketmesliki üchün tosup turuwatqan ikki qizni kördi. Musa tuyuqsiz kelgen bir ilham bilen bu ikki qizning yardemge éhtiyajliq ikenlikini chüshinip, ussighanliqini untughan halda ularning yénigha bardi we yardemge éhtiyajining bar - yoqluqini soriwidi, siler üchün men sughurup bérey, - dep suning béshigha qarap mangdi. Emma padichilarning quduqning béshigha 10 erkishi aran midirlitalaydighan chong bir xada tash tiklep qoyghanliqini kördi.

Musa uni quduq béshidin quchaqlap kötirip aldi. U kötürgen chéghida qoli we boyni terge chömdi, küchlük musa mallarni sughurup bolghandin kéyin xada tashni kötürüp tekrar ornigha ekilip qoydi. Andin ulardin ayrilip derexning sayisige qaytip kélip olturdi. Shu esnada su ichishni untup qalghanliqi ésige keldi. Achliqtin qorsiqi chapliship qalghan idi.

Musa derex sayiside olturup tursun, biz mallirini sugharghan ikki qizgha kéleyli: qizlar qéri dadisining yénigha qaytip kelginide dadisi: bügün ejep baldur

qaytip kélipsilerghu? - dep soridi.

- bügün teliyimizge bir yaxshi kishi uchrap qélip, padilirimizni sughurup berdi dada, - dep jawab berdi chong qiz.

- elhemdulilla! - dédi dadisi. - dada u uzun seperdin kelgendek turidu. Qorsiqimu ach, küchlük bolsimu chirayidin harghinliq chiqip turidu, - dédi kichik qizi.

Dadisi: uning yénigha bérip, dadam bizning charwilirimizni sughurup bergenliking üchün sanga heq bermekchi bolup séni chaqiriwatidu, denglar - dédi.

Qiz hayajanlinip musaning yénigha yügürdi we musaning aldigha kélip dadisining gépini yetküzdi. Musa közini yerge tikip ornidin turdi, u buni pul üchün emes, peqetla allah rizasi üchünla qilghan idi. Emma ichide (könglide) putlirini özining emes, allahning bashquruwatqanliqini hés qildi we ornidin turdi.

Qiz yol bashlap mangghanda shamal kélip kiyimlirini yelpüdi. U qizgha: sen yolni körsetkin, men séning aldingda mangay, - dédi. Ular bowayning yénigha keldi. Bezi mupessirler bu bowayning shueyb eleyhissalam ikenlikini éytip: "qewmining halakitidin kéyin uninggha uzun ömür bérilgen idi" dése, yene beziler: "u shueybning inisining oghli yaki taghisining oghli" deydu. "u shueybning qewmidin mömin bir kishi" dégüchilarmu bar. Yeni uning yaxshi boway ikenliki éniq. Boway uni tamaq bilen méhman qildi we nedin kélip, nege kétiwatqanliqini soridi. Musa özining hékayisini éytip berdi.

Boway: qorqma! Zalim millettin qutulupsen, emma bu memliket misirgha tewe emes, ular bu yerge kélip séni tapalmaydu, - dédi. Musa xushal boldi we kétish üchün ornidin turdi. Bowayning qizi qéri dadisigha pichirlidi: dada! Uni ishletkin, bu séning ishlemchiliring ichidiki eng yaxshisi, hem ishenchlik hem küchlük.

Boway qizigha: küchlük ikenlikini sen qandaq bilisen! - dep qaridi. - on kishi aran kötüreleydighan xada tashni özi yalghuz köterdi, - dédi qiz. - uning ishenchlik ikenlikini nedin bilisen? - soridi boway.

- arqamdin méngishini xalimidi, men mangghanda manga qarimasliq üchün méning aldimda mangdi. Uninggha gep qilghinimda uyalghinidin yerge qariwaldi, - dep jawab berdi qiz.

Boway musagha örülüp: musa! Yénimda sekkiz yil ishlep bérish bedilingge qizlirimdin birini sanga nikahlap bérishni xalaymen. Eger 10 yilni tamamliwetseng (toshquziwetseng) téximu yaxshi. Séni japagha qoyushni xalimaymen. ALLAH xalisa, méning yaxshi kishi ikenlikimni körisen, - dédi.

Musa: bu sen bilen méning ariliqimdiki toxtamdur, allah bizning toxtimimizgha guwahchidur. Men meyli sekkiz yil yaki on yil ishlep birey, uningdin kéyin kétish erkinliki mende bolidu, - dédi.

Musaning ishi herküni etigende chiqip charwilarni otlitish we sughurushtin ibaret idi. Musaning medyende ötküzgen 10 yil waqti, allahning uning üchün orunlashturghan pilani idi. Musa yeiqubning dinida idi, yeiqub uning ejdadi bolup, ibrahimning neslidin idi. Yeni musa ibrahimning newrilirining neslidin idi. Ibrahimdin kéyin kelgen her peyghember uning nesildin idi. Buningdin shuni chüshiniwalalaymizki, musa ata - bowilirining dini bolghan islam we tewhid étiqadida idi.

Uninggha bérilgen möhlet toshti. Musaning ichide misirgha nisbeten yoshurun bir séghinish tuyghusi peyda boldi. Uning misirgha qaytqusi kelgenidi.

Musa qararlirini téz hem keskin qilatti. U ayaligha: - ete misirgha qarap yolgha chiqimiz, - dédi.

Ayali öz - özige: yolda téxi biz bilmeydighan minglarche xeter bar, - dédi. Emma musaning déginini qilishqa mejbur idi.

Musa tuyuqsizla öz - özige qilghan bu qararining hékimitini bilmeytti. Musa ailisi bilen bille yolgha chiqti... Ay qélin bolut parchilirining arqisigha mökün'genidi. Etrap qarangghu, birdinla chaqmaq chiqip, hawa güldürlep ketti we arqidinla yamghur yéghishqa bashlidi. Hawa téximu soghuq, téximu qarangghulashti. Musa yoldin éziqip ketti. Qayaqqa kétiwatqanliqini bilish üchün yoldin ikki dane tash tépip, bir - birige urup ot yaqmaqchi boldi. Lékin bolmidi, küchlük shamal tashlarning arisidin chiqqan ajiz uchqunni derhalla öchüriwétetti. Musa néme qilishini bilelmey, titirep turatti. Andin béshini kötüriwédi, yiraqta lawuldap yéniwatqan otni kördi.

Musa birdinla söyünüp ketti. U ailisige: u yerde bir ot kördüm, men u yerge bérip kelgiche siler mushu yerdin yötkelmey olturup turunglar! - dédi. Ailisi musa körsetken otqa qaridi, emma héchnime körelmidi. Shundaqtimu, uning gépi boyiche u yerde turup turmaqchi bolushti. Musa ot bar terepke qarap yürüp ketti.

Musa muzlap ketkechke, u yerge barghiche özini isitish üchün yügürüshke bashlidi, ong qolida hasisi bar idi. Pütün bedini yamghurdin chiliq - chiliq höl bolup ketkenidi. Mange - mange, nihayet ”tuwa“ dégen jilghigha yétip keldi. U jilgha ichide bir az ghelitilik hés qildi. Jilgha ichide ne soghuq, ne shamal yoq bolup, etrap jimjit, sükütke chömgen idi. Musa otqa yéqinlashti. U otqa yéqinlap kélishige, birdinla mundaq awaz keldi:

"allah otning yénidiki kishini we otning etrapidikilerni mubarek qildi. Alemlerning perwerdigari allah paktur" musa chöchüp turup qaldi. Téni shürkinip ketti. Awaz melum bir yerdin emes, belki hemme yerdin kéliwatatti.

Musa otqa inchiklep qaridi, téni qaytidin shürkinip ketti, otning arisida yéshil ösken, tikenlik bir derex turatti. Ot qanche kücheygenséri, derexmu shunche yéshil tüske kiretti. Adette yaghach köyse, qaridap kétetti, emma bu ot kücheygenséri u derex téximu yashirip kétiwatatti. Musa shunche issip terlep ketken bolsimu, yene toxtimay titrimekte idi. Derex musaning ong teripidiki gherbke qarap sozulghan taghda idi. Musa bolsa, tuwa jilghisida turatti, musa küchlük nurning közlirige ziyan qilishidin qorqup, qolliri bilen közlirini étiwaldi we öz - özige soridi: - bu otmu yaki nurmu? Birdinla yer itaet we qorqunchtin tewrep ketti. Eziz we ulugh allah mundaq dédi:

"i musa! Musa béshini kötürüp: shundaq, men musa, - dédi.

Eziz we ulugh allah: men heqiqeten séning perwerdigaringdurmen, dédi.

Musa téximu titrigen halda: shundaq, sen rebbim, - dédi.

Eziz we ulugh allah uninggha mundaq dédi:

keshingni salghin, sen heqiqeten muqeddes wadi bolghan tuwada sen.

Musa pütün wujudi titrigen halda égildi we keshini saldi.

Ulugh allah uninggha yene mundaq dédi:

men séni (peyghemberlikke) tallidim, sen wehyige qulaq salghin. Men heqiqeten (ibadetke layiq) allah durmen, mendin bashqa héch mebud (berheq) yoq, (yalghuz) manga ibadet qilghin, méni zikri qilish üchün namaz oqughin, qiyametning bolushi muheqqeqtur, her adem özining emelige yarisha mukapatlinishi üchün, uni (yeni uning qachan bolushini) mexpiy tuttum.

Qiyametke ishenmeydighan we nepsi xahishlirigha egeshken adem séni uningdin (yeni qiyametke teyyarliq qilishtin we uni testiq qilishtin) tosmisun, undaqta özeng halak bolusen (chünki axirettin ghapil bolush, halaketke élip baridu).

Musaning bedini ilahiy wehyini éliwatqanda, rebbining sözini anglawatqanda we rebbi bilen sözlishiwatqanda téximu qattiq titrep ketti.

Méhriban we shepqetlik allah uninggha mundaq dédi:

i musa! Ong qolungdiki néme u?.

Musaning heyranliqi téximu ashti. Chünki uning bilen sözlishiwatqini ulugh allah idi. ALLAH musaning qolida hasa tayaq tutuwalghanliqini musadinmu yaxshi biletti. Undaqta, yene néme üchün uningdin sorighandu? Shübhisizki, buningda chong bir hékmet bar idi.

Musa awazi titrigen halda éytti: "u méning hasam, uninggha tayinimen, uning bilen qoylirimgha ghazang qéqip bérimen, uningda méning yene bashqa éhtiyajlirimmu bar. "

eziz we ulugh allah: "i musa! Uni (yerge) tashlighin" dédi.

Musa ajayip qorqup ketkenidi. U qolidiki hasini yerge tashlidi. Hasa birdinla nahayiti yoghan we qorqunchliq bir yilan'gha aylinip, uyaq - buyaqqa heriketlinishke bashlidi. Musa qorqqinidin hoshidin ketkili tasla qaldi. Wujudi qattiq silkinip ketti. U keynige burulup qéchishqa temsheldi. Ikki qedem élip turushigha allahning awazi keldi: "i musa! Qorqmighin, méning huzurumda peyghemberler elwette qorqmaydu. "

aldinggha mangghin, qorqmighin, sen heqiqeten (qurqunchtin) emin bolghuchilardinsen. Musa toxtap qaldi. Yilan téxiche qimirlap turatti.

Ulugh allah musagha: "uni tutuwalghin, qorqmighin, uni deslepki (yeni hasiliq) halitige qayturimiz. "

musa titirep turghan qollirini yilan'gha uzatti. Qoli yilan'gha tégishi bilenla, yene hasigha aylinip qaldi. ALLAH uninggha qayta emir berdi: qolungni qoynunggha salghin, u héchqandaq illetsiz (bir parche aydek parlap) apaq bolup chiqidu, qorqunchni depi qilish üchün, qolungni yighiwalghin (yeni qoynunggha séliwalghin).

Musa qolini qoynigha tiqip chiqarghinida, qolining aydek yorup ketkenlikini kördi. Musa bu bolghanlardin nahayiti hayajanlan'ghan idi. Qolini allahning buyruqi boyiche yürikining üstige qoyuwédi, uning qorqunchi pütünley tügidi.

Musaning yüriki jayigha chüshti. ALLAH hasa we qolning möjizisidin kéyin uninggha bir emir berdi. Uning pirewnning qéshigha bérip, uni - chirayliqche allah gha dewet qilishini we beni israilni misirdin élip chiqip kétishini buyridi. Musa özining pirewndin qorqidighanliqini bildürdi. Musa ulardin birini öltürüp qoyghanliqi üchün, ularningmu özini öltürüwétishidin qorqatti.

Musa allahqa qérindishi harunni özi bilen bille ewetishini sorap yalwurdi. ALLAH özining herqachan ular bilen bille bolidighanliqini bildürüp, musagha medet berdi. Pirewn herqanche esheddiy we qopal bolsimu, ulargha ziyan yetküzülmeytti. ALLAH özining pirewnning üstidin ghalip kélidighanliqini musagha bildürdi. Musa allahning özige medet bérishini, ishini asanlashturup bérishini we dewiti üchün küch - quwwet ata qilishini tilep yalwurdi. Musa, allah din özining pirewnning qéshigha bérishi heqqidiki buyruqini alghandin kéyin, ailisining yénigha qaytti we ailisi bilen birlikte misirgha qarap yolgha chiqti.

Ulugh allah musa we harun'gha mundaq dédi: siler pirewnning yénigha

bérip: "biz ikkimiz perwerdigaringning elchisi bolimiz, israil ewladini qoyuwetkin, biz bilen ketsun, ularni qiynimighin" denglar. Musa allahning buyruqigha binaen, pirewn bilen nahayiti sipayiliq bilen körüshti (uchrashti).

Uninggha allah ni, allahning rehimitini, jennitini, bir allahqa ishinish we uninggha ibadet qilishning kéreklik ikenlikini chüshendürgin...

Uning bilen sözleshkende, uning insaniy tereplirini oyghitishqa tirishqin. Uning misirning hökümdari ikenlikini esletkin. Xalisa, uning jennetke érisheleydighanliqini we jennetke érishish üchün peqet allah din qorqush kéreklikini éytqin...

Pirewn musaning sözlirini mesxire qilghan halda tingshidi. Uni özining ulugh textige köz tikken sarang dep oylidi we qolini kötürüp:

- sen néme démekchi? Éyte! Néme démekchisen! Tola gep qilmay derhal éyt!

Musa: israil ewladilining biz bilen bille misirdin chiqip kétishige ruxset qilishingni soraymen, - dédi.

Pirewn: ular méning qullirim tursa, néme üchün ularning misirdin chiqip kétishige ruxset qilghudekmen? - dédi.

Musa: ular alemlerning rebbi bolghan allahning qulliridur, - dédi.

Pirewn mazaq qilip: sen ismingning musa ikenlikini éytmidingmu? - dédi.

Musa: shundaq, ismim musa, - dédi.

Pirewn: ey musa! Sen shundaq kichik we ajiz waqtingda, biz nil deryasidin süzüwalghan musa emesmu? Sen bizning sarayda chong bolghan, bizning tamiqimizni yégen, süyimizni ichken, néimet we yaxshiliqlirimizdin toluq paydilan'ghan musa emesmu? Eger unutmighan bolsam, misirliq birini öltürüp qoyup, qéchip ketken musa emesmu? Sen adem öltürüshning kufriliq ikenlikini éytiwatisen. Undaqta, senmu kafir sen, öltürülüshke layiqsen? Ey musa! Sen misir qanunidin, yeni adalettin qachqan musa emesmu? Emdi kélip men bilen takallishiwatamsen? Men bilen néme heqqide takallishiwatsen?

Musa pirewnning özige ötmüshni, özini béqip chong qilghanliqini we özige qilghan yaxshiliqlirini esletkenlikini, shundaqla, uning özige burun adem öltürüp qoyghan weqesi bilen tehdit séliwatqanliqini chüshendi.

Musa pirewnning tehditige pisent qilmidi we özining u misirliqni öltürgen chaghdimu kapir emeslikini, belki özining allah wehyi qilmighan bir yolda ézip qalghan birsi ikenlikini chüshendürdi.

Uni qesten emes, belki éhtiyatsizliqtin öltürüp qoyghan bolsimu, özidin buning öchi élinidighanliqidin qorqup misirdin qachqanliqini, kéyinche allahning özige hékmet bergenlikini we peyghemberliridin biri qilghanliqini éytti.

Musaning sewrsiz mijezi qozghilishqa bashlidi. Pirewnning qilghan - etkenlirini sözlep, yaxshiliqlirini minnet qilishi uning sewrsiz xaraktérini otturigha chiqardi. Shunga musa pirewn'ge derhalla mundaq jawab berdi:

sen israil ewladini qul qilding, séning manga minnet qilghan németing ene shudur. Mesilini men öz ichimdin chiqirip otturigha qoymidim yaki men israil oghullirining elchisi emesmen. Özemge elchi bolupmu kelmidim. Men peqet allahning elchisi, alemlerning perwerdigarining peyghembirimen...

Del shu chaghda, pirewn uning sözini böldi: "alemlerning perwerdigari dégen néme?".

Musa uninggha mundaq jawab berdi: "u asmanlarning, zéminning we

ularning arisidiki pütün mexluqatlarning perwerdigaridur. Eger siler heqiqiy ishinidighan bolsanglar. "

pirewn musa bilen birlikte kelgen israil oghullirigha qarap: "silerge ewetilgen (bu) elchi elwette mejnundur. "

shuning bilen, musa hem xush xewerchi hem agahlandurghuchi bolup ewetilgenidi. Emma pirewn bu agahlandurghuchigha pisent qilmidi. Ularning arisidiki talash - tartish barghanséri küchiyip, shiddetlik tüs alghili turdi. Arida boluwatqan qattiq gep - sözler weziyetni özgertti. Talash - tartishning shekli özgirip jédelge aylinishqa bashlidi. Musa pirewn'ge eqliy delillerni keltürdi. Emma pirewn bu mentiqiliq söhbettin chetnep, yéngi - yéngi, musa tartishalmaydighan témilargha özgertetti. Musagha hujum qilatti, uninggha tehdit salatti, haqaret qilatti we tilgha alghusiz geplerni qilatti.

Musa, eqliy delilerning netije bermeydighanliqini hés qildi. Ténch bashlan'ghan munazire awwal mesxirige, kéyin qopalliq we haqaretke, axirida zindan tehditige aylan'ghan idi. Musa möjize körsitish waqtining kelgenlikini chüshendi. Musa pirewn'ge qarshi kökrek kérip meydan'gha chiqti, pirewnmu uninggha qarshiliq bildürdi. Pirewn musaning möjize körsitish arqiliq uning özining rastchilliqini ispatlishini telep qildi. Musa hasisini sarayning chong zaligha tashlidi.

Hemmeylenning közi mermerdin yasalghan zalgha tashlan'ghan hasigha tikildi. Hasa yerge chüshüpla, nahayiti téz heriketlinidighan yoghan yilan'gha aylandi. Wehshiy yilan pirewn'ge qarap heriketlendi. Qorqup ketken pirewnning yüzi tatirip, textide tügülüp qaldi we bashqilarning yilanni özidin yiraqlashturushi üchün warqiridi. Musa qolini yilan'gha uzatti, yilan tekrar hasigha aylandi. Bu mujizini körgen hemmeylenning tili tutuldi, zal sükütke chömgenidi. Musa hemmeylening köz aldida ikkinchi möjizini körsitish üchün qolini qoynigha tiqip chiqardi. Uning qoli ay nuridek yorup ketti, sarayning lampa we shamliri bu yoruqluqta körünmeyla qaldi. Pirewnning yüzi qorqqinidin kökirip ketkenidi. Saray jimjitliqqa chömdi. Her ikki möjize hemmeylen'ge qattiq tesir qilghanidi. Musa qolini tekrar qoynigha tiqti, qoli eslige qaytti. Ikkinchi möjize tarqatqan nur pütün etrapqa yéyilghanidi. Pirewn yüzi solghun halda: - hemminglar chiqinglar! Kéyinche qayta körüshimiz, - dédi. Musa saraydin qaytip chiqti.

Pirewn néme qilarini bilmelmey qalghanidi. Pirewn bu ikki möjize qarshisida dangqétip qalghanidi. Musa uning sariyidin chiqishi bilenla, bu heyranliq we qorqunch achchiq ghezepke aylandi, ghezipini etrapida turghan wezir - wuzraliridin aldi. Ulargha qattiq muamile qilishqa bashlidi, ularning özini yalghuz qoyushini buyridi. U bu meslini ténch olturup oylashqa tirishti. Andin pütün misirdiki wezir, qomandan we mesul xadimlarni toplap, chong yighilish ötküzüshke qarar berdi we bash weziri haman'gha yighilishqa shexsen özining yétekchilik qilidighanliqini éytti. Pirewnning qewmining kattiliri yighildi.

Pirewn bash weziri haman'gha qaridi. Tarixiy yighilish bashlandi, pirewn özini asman'gha élip chiqalaydighan derijide égiz bir shotining yasilishini buyridi. Pirewnning bu buyruqi misir medeniyitige we ularning binakarliqqa bolghan qiziqishidin kélip chiqqanidi. Haman mundaq bir nersini yasap chiqishning mumkin emeslikini bilip turup, pirewn'ge riyakarliq bilen jawab berdi:

- men uning derhal yasilishi üchün buyruq qilimen. Emma, hörmetlik padishahim! Tunji qétim shexsiyitingge étiraz bildürüshimge ruxset qilghin! Sen

asmandin héchnerse tapalmaysen, sendin bashqa ilah yoq.

Meslihetchiler qorqqanliqi we pirewn'ge qilghan ikki yüzlimichilik muamililiridin kéyin lam - jim déyishmidi. Pirewn yene bir tereptin musani chaqirip, uni qorqitishqa we tehdit sélishqa tirishqan bolsimu, musa héch ish bolmighandek xatirjem yüriwerdi. Pirewn musagha:

- ey musa! Sen bir séhirgersen, séni misir xelqining aldida meydan'gha chiqirishqa qarar berdim. Bir nechche kün'giche bashqa séhirgerler yétip kélidu, - dédi.

Musa pirewnning axirqi sözlirini anglimasliqqa séliwélip:

- undaqta, shu küni körüshüsh üchün kélishtuq, körüshüsh küni silerning bayram küninglar, hemmeylen yighilghan etigen waqtida bolsun, - dédi. Musa xatirjem we temkin halda méngip ketti. Séhirgerler pirewnning sariyigha yighilishqa bashlidi.

Pirewnning sözi tügigenidi. Séhirgerlerning chiqip ketse bolidighanliqini isharet qildi, emma ular téxiche öz orunlirida turushatti. Pirewn külüp turup:

- silerni choqum razi qilimen, siler eng etiwaliq kishilerge aylinisiler, sarayda séhirgerler üchün yéngi wezipiler teyin qilimiz, bu heqte siler hergiz endishe qilmanglar! - dédi. Pirewn séhirgerlerning özlirige ishen'genlikini körüp külümsiridi. Ularning chiqishigha isharet qilip, özi taam yéyish üchün olturdi. Pirewnning köngli kötürülüp qalghanidi.

Bayram küni yétip keldi. Pirewn we séhirgerlerning yétip kélishi bilen xelq hayajanlinishqa bashlidi. Musa bilen harun kelgende, etrap sükütke chömgenidi. Musa béshini tik tutup allah ni zikir qilghan halda turatti. Etrap pütünley jimidi, séhirgerler musagha yéqinliship kélip: ey musa! Sen bashta huniringni körsitemsen yaki biz körsiteylimu? - dep sorashti.

Musa: - siler bashta körsitinglar, - dédi.

Séhirgerler: - pirewnning küch - quwwiti bilen biz séni yéngimiz, - déyishti.

Musa: - silerning halinglargha way! Yalghan éytip allahqa töhmet chaplimanglar! ALLAH silerni öz azabi bilen halak qiliwétidu, - dédi.

Séhirgerler kaltek we yiplirini meydan'gha tashlidi. Meydan birdinla yilan'gha toshup ketti. Ular kishilerning közlirini baghlap, ularni qorqutiwetti, shuning bilen ular chong bir séhir körsetken boldi.

"qorqmighin, sen choqum üstünlük qazinisen. Qolungdikini tashlighin, u ularning körsetken séhirlirini dem tartip yutuwétidu, ularning körsetkini séhirgerlerning hiylisidur, séhirgerler qeyerge barsa muweppeqiyet qazinalmaydu. "

musa allahning özige teselliy bériwatqanliqini bilip, xatirjem boldi. U hasini kötürüp birdinla yerge tashlidi, musaning hasisi yerge chüsher - chüshmeyla möjize meydan'gha keldi. Musaning hasisi yerge chüshüpla nahayiti yoghan we küchlük bir yilan'gha aylandi. Bu yilan séhirgerlerning heriketliniwatqan yip we kalteklirini bir - birlep we nahayiti téz sürette yutushqa bashlidi. Musaning hasisi ularning hemmisini yutuwetti. Yilan musagha qarap heriketlendi. Musa qolini yilan'gha uzatti, yilan derhalla hasigha aylandi, séhirgerler özlirining bir séhirgerning qarshisida emeslikini bilishti. Ular eng usta séhirger we zamanining eng bilimlik kishiliri idi. Séhirgerler sejde qilish üchün özlirini yerge étishti we: biz alemlerning perwerdigarigha, musa we harunning rebbige iman éyttuq, - déyishti.

Misirliqlar we israil ewladi qewmi bu möjizini we séhirgerlerning musa

bilen harun'gha sejde qilghanliqini körüp turdi. Pirewn pütün séhirgerlerning ésilishini emir qildi. Séhirgerler musaning dini bolghan islamgha kirdi. ALLAHqa iman éytti. Ularni ésish we put - qollirini késish üchün xorma köteklirige chiqirishti, beribir ularmu allahning özlirini musulman péti öz dergahigha élishini tiligenidi. Namazdiger waqti téxi kirmigenidi. Séhirgerler, yeni misirning alim - ölimalirining qanliri, pirewn eskerliri oq atqan bedenliridin bulduqlap étilip chiqti.

Pirewnning ademliri israil oghullirini öltürüp, qizlirini tutushqa naraziliq qilghanlarni zindan'gha tashlashqa bashlidi.

Musa bu ishlargha arilishalmay yaki tinjitalmay közitetti. Peqetla millitige (qewmige) sewr qilishni éytatti. Ularning allahtin yardem tilishini, bala - qazagha sewr qilishini buyruq qilatti. ALLAH üchün waysimastin taqet we sewrchanliq körsetken misirliq séhirgerlerni ülge körsitetti. Ulargha pirewn eskerliri dunya bizge teelluq dep oylaydighanliqini, emma buning toghra emeslikini chüshendüretti. Chünki bu dunyagha allahtin qorqup özini pak tutqanlar waris bolalaytti.

Musa qiyin ehwalda qalghanidi. U bir tereptin pirewnning ghezep we suyiqestlirige duch kelse, yene bir tereptin öz qewmining erz - shikayetlirige duch kelmekte idi. Del shu peytte, qarun chiqip keldi. Qarun beni israildin, yeni musaning qewmidin idi. Emma u öz qewmige mushtumzorluq qilatti, uning mal - bayliqi we ewzel sharaiti uni pirewn'ge téximu yéqin qilghanidi. Shuning bilen qarun musani bir terep qilish üchün pirewn bilen kélishti. Pirewn bilen qarunning mesliheti pütti.

Qarun heywet bilen qewmining aldigha chiqti, musa heqiqeten éghir ehwalgha duch kelgenidi. Uning üstige, qarun musagha qarshi chiqqanidi. Musa bir peyghember bolush süpiti bilen bekmu nomuschan idi. Qarun musani uninggha egeshküchilerning neziridin chüshürüsh üchün, musaning nomusigha tégidighan yalghan töhmettin birni oydurup chiqish heqqide pirewn bilen kélishti.

Musa qarun'gha beddua qildi... Möjize meydan'gha keldi. Qarunning öy - mölük, mal - bésat, pütün xezinilirini yer yutup ketti. Qarun heywet bilen qewmining aldigha chiqqanidi. Tuyuqsizla yer yérilip qarunni yutuwetti. Yer qarun bilen birlikte uninggha tewe saray - öy, haywanlar, altun - kümüsh, ünche - merwayit we ademlirinimu yutup ketti. Qarunni yer yutushi bilen xelqning közi musagha buraldi we ularning qelbini uzundin béri igelliwalghan gumanliq qarashlar birdinla ghayib boldi.

Misirliqlar we beni israil bu möjizini öz közliri bilen körgenidi. Musa bilen pirewnning arisidiki mujadile qaytidin yüksek pellige chiqti. Pirewn musaning öz textige köz tikkenlikige toluq ishench qildi.

Pirewinning ademlirining arisida bir muimin kishi bar idi. U eslide imanni yoshurup yüretti, u pirewnning musani öltürüsh heqqidiki teklipini bergen yighilishta söz qilip, bu teklipning bekmu addiy ikenlikini we netijige érishkili bolmaydighanliqini ispatlap chiqti, u musaning allahning özining rebbi ikenlikidin bashqa bir nerse démigenlikini éytti. Andin musaning peyghember ikenlikige dair ochuq delillerni keltürdi. Uning éytishiche, musa bir yalghanchi yaki rastchil idi. U mundaq dédi: "eger u yalghanchi bolsa, uning yalghini peqet özigila ait bolup, u öltürülgidek derijide bir nerse démidi yaki bir ish qilmidi. Eger musa rastchil bolsa we biz uni öltürüwetsek, u bizge tehdit qilip éytqan azabtin özimizni qandaq qutuldurimiz? Téxi tünügün qarun bay we küchlük idi. Bügün béshigha kelgen

balani hemmeylen bilduq. Bizmu bügün hökümran we küchlük ehwalda turiwatimiz, eger allahning ghezipi kélip qalsa, kim bizge yardem qilidu. Kim bizni uning jazasidin qutulduridu? Bizning bunchiwala qilip kétishimiz we yalghan sözlirimiz bizni choqum ziyan'gha uchritidu... " uning sözliri hemmeylenni qayil qildi.

Pirewnning musani öltürüsh teklipi qobul qilinmighan we mömin kishi uni qorqutqan bolsimu, pirewn özidin kéyin kélidighan barliq azghunlargha örnek bolidighan shu tarixiy sözlerni qildi: "men silerge peqet némini toghra dep qarisam, shuni meslihet bérimen. Silerni men peqet toghra yolgha bashlaymen. "

talash - tartish buning bilen tügimidi. Pirewn herqanche sözlepmu u mömin kishini qayil qilalmidi. Mömin kishi yene gep qilishqa bashlidi: bu ilimlik mömin kishining sözliride nurghunlighan qorqunchluq agahlandurush bar idi. Pirewn bu ademning kasapitidin musa bilen hepilishishni bir mezgil tashlap qoydi. Mömin kishi pirewnning öz jemetidin bolup, uning yéqinliridin we muhim ademliridin biri idi. Uning iman éytishi pirewn sariyining musa teripidin parchilan'ghanliqining ipadisi idi. Yeni bu musaning büyük ghelibisi idi. U öltürülse, misirliq ölimalar orunliridin qozghilip kétip, pirewn éghir ehwalgha chüshüp qalatti. Uni öltürsimu, öltürmey saq qoysimu xeterlik idi. Shunga uninggha qarshi bir pilan tüzüshke bashlidi. Del shu chaghda, allahning yardimi yétip keldi: allah uni pirewn jamaesining suyiqestliridin saqlidi. Pirewn jamaesige eng yaman azab nazil boldi.

ALLAH taala sinash, qorqutush, musa we möiminlerge yamanliq qilishni cheklesh, shundaqla musaning peyghemberlikini we toghriliqini ispatlash üchün pirewn ailisige téximu qattiq muamile qildi. Shuning bilen misirda qehetchilik we qurghaqchiliq yilliri bashlandi. Yamghur yaghmidi, nilning suliri aziyip hosul kémeydi. Mal bahasi örlep, insanlar acharchiliqta ölüshke bashlidi. Imansizliqning, étiqadsizliqning insanlarning béshigha daim bu jazalarni élip kélidighanliqi éniq idi.

Kishini échinduridighini shuki, pirewnning qewmi bu balayi - apetlerni ghelite bir sewebke baghlidi. Ularning qarishiche, musaning tüpeylidin ularning béshigha achliq - yoqsulluq we qehetchilik kéliwatatti. Ular namratlashti we heqtin téximu uzaqlashti. Ular shunchilik exmeq idiki, bu apetlerning sewebi, hetta yamghurning yaghmasliqini musaning séhirgerliki üchün körsetken möjizisi dep biletti.

ALLAH pirewn bashchiliqidiki misirliqlarni belki iman éytip beni israilni musa bilen qoyup bérer, dep ulargha xilmuxil usulda bésim we qiyinchiliq peyda qildi. Ularni su apitige duchar qildi. Uzun mezgillik qurghaqchiliqtin kéyin, nil deryasigha sapmusaq bir yil kelkün keldi. Étizlarni su bésip, déhqanchiliq weyran boldi. Bashta apet we achliq susizliqtin peyda bolghan bolsa, bu qétim kelkündin, suning jiqliqidin kélip chiqti. Ular musagha qarap yügürüshti... Mesilige uning arilishishi kérek idi.

Ular: "i musa! Perwerdigaringgha özining sanga ata qilghan ehdi bilen (yeni sanga bergen peyghemberlikning heqiqiy hörmiti bilen bizdin balani kötürüwétishke) dua qilsang, allahqa qesemki, eger bizdin balani kötürüwetseng, sanga choqum iman éytimiz, israil ewladini choqum sen bilen bille qoyup bérimiz" dégen idi.

Musa rebbige dua qilip suning örlishini toxtatti. Sular yerge singip munbet

tupraqlar peyda boldi, musa ularning beni israilni qoyup bérishke dair bergen wedisige emel qilishini telep qildi, emma jawab alalmidi.

Arqidinla chéketke möjizisi (apiti) meydan'gha keldi. ALLAH ziraet we méwilerni yeydighan chéketke toplirini ewetti, chéketkiler ziraet, méwilerni yep tügetti. Chéketkiler barghanliki yerde misirliqlarning méwiliridin esirmu qalmaytti, misirliqlar yene musaning aldigha kélishti. Bu qétim israil ewladini qoyup béridighan boldi, musa rebbige dua qilip bu apetni yoq qildi. Chéketkiler kelgen yérige qaytti. Déhqanchiliq qayta bashlandi, musa yene beni israilning qoyup bérilishini soridi. Ular yene gep oynitishqa bashlidi. Démekki, bergen wediside rastchil emes idi. Buning bilen, bu qétim pit apiti meydan'gha keldi. Pitler késel tarqatti. Misirliqlar yene musaning aldigha kéliship tekrar wede qilishti, musa yene dua qildi. Lékin ular yene wediside turmidi. Kéyin paqa apiti meydan'gha keldi. Birdinla hemme yer paqilar bilen toldi. Ular misirliqlarning yémekliri üstide sekrep, öylirige kiriwélip ularni aware qildi. Ular yene musagha wede berdi we yene wediside turmidi. Axirida qan möjizisi meydan'gha keldi. Nil süyi héchkim ichelmeydighan qan'gha aylandi.

Nil deryasining qan'gha aylinishi peqetla misirliqlarghila bolup, musa we qewmige normal su halitide idi. Emma herqandaq bir misirliq ichish üchün qachilirigha su alghanda, qachining qan'gha tolghanliqini köretti. Bu yéngi we qorqunchluq möjize aldida pirewn we sariyidikiler bilen teng misirliqlarmu qattiq chöchidi. Yene musaning aldigha kélishti we burunqidekla wede berdi. Musa yene perwerdigarigha dua qilip apetni kötürüwetti, shundaq bolsimu, pirewnning ordisi musaning qewmini élip kétishige ijazet bermidi. Del eksiche, pirewn téximu telwiliship xelqige özining ilah ikenlikini jakarlidi. U musani séhirger, yalghanchi we birertalmu altun bileyzüki yoq namrat dep körsetti.

Pirewn millitini (qewmini) közge ilmisimu, ular yene uninggha itaet qildi. Ularning eqlini, erkinlikini, kelgüsini we insanliqini mensitmisimu, ular yene pirewn'ge itaet qilishti. Pirewnning musagha itaet qilmaydighanliqi éniq boldi, u beni israilni qiynashtin, millitige (qewmige) mesuliyetsizlik qilishtin waz kechmidi. Bu waqitta, musa bilen harun pirewn'ge betdua qildi. Musagha misirdin chiqishqa ruxset bérildi, musa qewmni aldi. Ghelite yéri, ularning beziliri téxiche iman éytmighan idi.

Musagha chiqish ijaziti bérilgendin kéyin, israil ewladi bir bayramni tebriklesh üchün pirewndin ruxset soridi. Pirewn xalimisimu yenila ijazet berdi. Israil ewladi chiqish üchün teyyarliq qilishti, ular zibu zinnetlirini toplidi, misirliqlardinmu nurghun altun, zibu zinnet ariyet aldi. Kéchisi musa kélip, ularni sham diyarigha élip kétish üchün qizil déngizgha qarap yolgha chiqti, pirewning ademliri we jasusliri herikette idi. Pirewn'ge musaning qewmini élip mangghanliqini xewer qilshti. Pirewn chong qoshunning yighilishi üchün pütün sheherlerge buyruq chüshürdi, pirewn qoshuni qozghilip musaning arqisidin qoghlap mangdi.

Musa qizil déngizgha kélip toxtidi, yiraqtin bir bulut kötirilip pirewn qoshunining yéqinlap kelgenlikini bésharet qildi. Arqidinla qoshunning bayraqliri köründi. Musaning qewmi qorqushqa bashlidi, ehwal murekkep we xeterlik idi, aldida déngiz arqisida düshmen bolghachqa jeng qilishtin bashqa charisi yoq idi. Chünki ular balilar, ayallar we qoralsiz erlerdin terkip tapqachqa, pirewnning ularni qirip tashlishi éniq idi.

Qewmning ichidin beziliri: pirewn bizge yétishiwaldighan boldi, - déyiship warqirghili turdi.

- yaq, hergiz undaq bolmaydu! Rebbim men bilen bille, u méni qutquzidu, - dédi musa. Emma bu ishench bilen allahqa yüzlinishi bilen tengla allah uninggha hasisini déngizgha urushqa emir qildi. Musa hassini yuqirigha köterginide, jibriil eleyhissalam derhal zémin'gha chüshti. Musa hasisi bilen déngizgha urdi we déngiz ikkige ayrilip, ong - sol teripide déngiz dolqunliri bolghan, qattiq we quruq bir yol échildi. Musa we qewmi méngip déngizdin ötti. Möjize qorqunuchluq idi. Déngiz dolquni bir pesiyip bir örleytti, ular échilghan yolda méngiwatqanda goya bir sirliq qol ularni gherq bolushtin yaki höl bolup kétishidin qoghdawatatti. Israil ewladi déngizdin ötüp boldi.

Bu chaghda, pirewn déngizgha yétip keldi. Möjizini, déngizning otturisida échilghan quruq yolni kördi. Qorqqan bolsimu, jahilliq bilen urush harwisining harwikishige ilgirileshni buyridi. Qoshun arqisidin mangdi.

Musa déngizdin ötüp bolup, déngizning burunqi haligha qaytishi üchün hasisi bilen déngizni urmaqchi boliwidi. ALLAH déngizning shu péti qélishini buyridi. Musa qewmining qutulush üchün déngiz bilen pirewndin ayrilishini ümid qilghan idi. Eger hasisi bilen déngizgha urup, déngiz eslige qaytqan bolsa idi. Musamu qutulatti, pirewnmu qutulghan bolatti. Emma allah taala pirewnning suda gherq bolushini xalidi, shunga musagha déngizgha chéqilmasliqini bildürdi.

Pirewn qoshuni bilen déngizning otturigha keldi, ular qarshi qirghaqqa yéqinlighanda ulugh allah jibriilgha déngiz dolqunlirining qoshulushini emir qildi. Jibriil beja keltürdi. Déngiz dolquni qoshulup, pirewn we qoshunini qoynigha aldi. Pirewn we qoshuni gherq boldi. Jahilliq gherq bolup, iman ghelibe qilghan idi.

Pirewn suda tunjiqiwatqan chaghda, özining dozaxtiki ornini kördi. Jéni tomshuqigha kélip, perdilen'gen közi ichilghinida, musaning toghriliqini, özining uninggha qarshi urush qilip xata qilghanliqini chüshinip iman éytti. Emdi qilghan töwbining paydisi yoq bolup qobul qilinmaytti. Bu azabni körgen we sekratqa chüshkende qilin'ghan töwbe idi. Jibriil dédi: emdi töwbige yer yoq, sanga bérilgen tewbe qilish waqti axirlashti, ish tügidi. Emdi sanga qutulush yoq. Peqetla jesiting qutulidu... Sen ölisen. Sendin kéyinkilerge ibret bolsun üchün déngiz dolquni jesitingni qirghaqqa chiqirip qoyidu. Gumrah pirewn üstige perde yépildi. Dolqunlar uning jesitini qirghaqqa atti.

Pirewn israil qewmini allah din bashqisigha boyun égishke köndüriwetkenidi. Yeni ularning rohlirini buzghunchiliqqa uchratti. Ular tersaliq we nadanliq bilen musagha köp eziyet yetküzdi. Beni israil qewmi bu butperes qewmning ilkige ötkendin béri nurghunlighan palaketke duch keldi. Ularning ichide butlargha choqunush hewisi tughuldi we musadin but telep qilishti. Musa ularning bekmu nadan ikenlikini éytti. Musa qewmini bashlap sina chölige keldi. Chölde ne derex, ne yégüdek - ichküdek bir nerse yoq idi. ALLAH ulargha rehmet qilip terenjibin we bödünini chüshürüp berdi. Bulutlarni ulargha sayiwen qilip ewetti. Terenjibin bezi méwilik derexlerdin éqip chiqidighan tatliq madda bolup, shamallar bu maddilarni yapraqlarning ichige qoyup élip kelgenidi. Bödüne bolsa, qush türliridin biri idi. Ular qattiq ussap ketti, musa hasisi bilen bir tashqa uriwidi. Tashtin 12 bulaq étilip chiqti. Israil qewmi 12 qebilige bölün'gen bolup, allah ularning her birige birdin bulaq chiqirip berdi. Shundaq bolsimu, ularning ichige singip ketken u qutratquluq tuyghuliri jim turmidi. Ular musadin bu yémeklerdin

zérikkenlikini, özlirining piyaz, samsaq, purchaq, yésimuqlarni yégüliri kelgenlikini éytti. Bular misirning eneniwiy ozuqluqi idi. Shunga beni israil qewmi musaning bularni tupraqtin chiqirip bérishi üchün allahqa dua qilishini telep qildi. Musa ularning özlirige zulum qiliwatqanliqini we misirdiki u rezil künlirini séghinip ketkenlikini, yémek - ichmekning eng yaxshisi bérilse, heddédin éship, ularning ornigha eng nacharlirini telep qiliwatqanliqini qayta agahlandurup qoydi.

Musa qewmini quddus terepke bashlap mangdi we qewmige quddusqa barghanda, u yerdikilerni qoghlap chiqirish üchün, ular bilen urushishni buyridi. Mana bu, ulargha qilin'ghan axirqi sinaq idi. Özlirige kelgen u möjizilerdin kéyin (mömin bolghanliqi üchün), butlargha choqunidighan bir qewm bilen urushishning waqti - saiti kelgenidi. Emma musaning qewmi u muqeddes yerge kirishni ret qildi. Pütün qewmdin peqet ikki kishila musa bilen harun'gha qétildi. Tarixiy melumatlargha asaslan'ghanda, ularning sani 600 ming kishi idi. Emma musa ularning arisidin urushtin qorqmaydighan ikkila kishini tapalidi.

Bu ikki kishi muqeddes zémin'gha kirip urush qilish üchün qewmini qayil qilishqa tirishti. Özlirining peqet sheher derwazisidin kirsila ghelbige érisheleydighanliqini éytti. Emma israil qewmi qorqunchtin titrep turushatti.

Israil qewmi butqa choqunidighan qewmni körüpla kona xuylirigha qaytqili turdi. Ularning xaraktéri buzulup ketken bolup, rezillik we peskeshlik ularning qan - qénigha singip ketkenidi. Ular allahqa we uning peyghembiri musagha dawamliq yolsizliq qilip, urushushqa qetiy qoshulmidi. Nihayet, israil qewmi musagha munu meshhur sözni qildi: "sen perwerdigaring bilen bille bérip ikkinglar urushunglar, biz bu yerde olturup turayli!" dédi. Ular bu sözni qilche teptartmay, opochuq dégenidi.

Musa öz qewmini qayil qilalmaydighanliqini chüshendi. Gerche pirewn ölgen bolsimu, israil qewmide xéli bir waqitlarghiche öchmeydighan tesir qaldurghanidi. Musa perwerdigarigha peqet özi qérindishidin bashqilarni qayil qilalmaydighanliqini éytti we allahning özi bilen qewmini ayriwétishini tilep dua qildi.

ALLAH tebiiti buzulghan israil qewmige öz hökmini chüshürdi. Yeni ularni 40 yil, taki ölüp tügigiche yaki qérip halidin ketküche sina chölide ézip yürüshke mehkum qildi. Bu nesil tügigendin kéyin, ornigha bashqa bir nesil, héchkimge yéngilmeydighan, urushup zeper qazinidighan bir nesil wujutqa kéletti. Ular éziqip yürüshke bashlidi. Bir yerdin yürüshke bashlap bir yerde toxtaytti, toxtighan yerdin yene yürüp awwal bashlighan yerge bérip toxtaytti. Ular bu teriqide kéche - kündüz, etigen - axshimi toxtimay yürüp, sina chölige kirip ketti.

Musa tunji qétim allah bilen sözleshken yerge qarap mangdi. Israil qewmi tur téghining qéshigha kélip chüshkün qildi. Musa özi yalghuz taghqa chiqip perwerdigari bilen sözleshti. U yerde musagha tewrat chüshürüldi. Musa allah bilen sözleshkili méngishtin burun, qérindishi harunni qewmige bash qilip qoyghanidi.

Ulugh allah eiraf süriside mundaq deydu: musagha (bizge munajat qilishqa) ottuz kéchini wede qilduq. Uninggha yene on kéchini qoshtuq, shuning bilen, perwerdigaringning wede qilghan waqti 40 kéche boldi. Musa qérindishi harun'gha: "(men qaytip kelgen'ge qeder) qewmimge méning orunbasarim bolup turghin, (ularning ishini) tüzigin, buzuqchiliq qilghuchilarning yolida mangmighin" dédi.

Riwayetlerde mundaq déyilidu: musa kéche - kündüz héchnime yémey saq 30 kün roza tutti. Kéyin allah bilen sözleshkende, aghzining purap qélishidin ensirep, yolda kétiwétip aghzigha bir yupurmaqni séliwaldi. ALLAH uningdin: néme üchün rozangni buzdung? - dep soridi. Eslide allah uning sewebini hemmidin yaxshi bilgüchidur. Musa: i rebbim? Sen bilen sözleshkende, aghzimning purap qélishidin qorqtum, - dédi.

ALLAH: i musa! Men üchün roza tutqan kishining aghzi enberdinmu xush puraydu. Sen qaytip, yene on kün roza tutqandin kéyin qayta kel! - dédi. Musa allahning déginini qildi. Musaning néme üchün ottuzning ornigha qiriq kün roza tutqanliqi bizge namelum. Bizge melum bolghini, peqet allahning on künni qoshup qoyushi we musagha tewratni nazil qilishi idi.

Musagha töwendikidek on türlük wesiyet bérildi:

1 - yalghuz we shériki bolmighan allahqa ibadet qilish.

2 - allahning ismi bilen yalghandin qesem ichmeslik.

3 - shenbe künidiki aditini dawamlashturush (shenbe künini ibadet bilen ötküzüsh).

4 - ata - anigha yaxshiliq qilish.

5 - inam we ikram qilghuchining peqet allah ikenlikini bilish.

6 - adem öltürmeslik.

7 - tarazida hiyle ishletmeslik.

8 - oghriliq qilmasliq.

9 - yalghan guwahliq bermeslik.

10 - dost - buradirining öyige, ayaligha we méligha (qul - chörisi, öküz we éshikige) köz tikmeslik.

Ulugh allah musaning perwerdigari bilen sözlishish üchün taghqa chiqqan chaghdiki ehwalini, yeni uning qiriq kün roza tutush arqiliq rebbige téximu yéqinlashqanliqini we perwerdigarining özi bilen sözleshkenlikidin dili yayrap, perwerdigarigha bolghan söygüsining téximu ashqanliqini bayan qilip berdi.

Musaning perwerdigarigha bolghan héssiyati, yaratquchisigha bolghan söygüsi we hemme nersige qiziqidighan mijezi uning allah ni körüsh arzusining tughulushigha sewebchi boldi. Ulugh allah eiraf süriside mundaq deydu:

musa biz wede qilghan waqitta kelgen we perwerdigari uninggha (biwasite) söz qilghan chaghda: "perwerdigarim! Manga özengni körsetkin, séni birkörüp alay" dédi.

Shundaq qilip, musa meshhur ashiq - meshuqlarning tewekkülchilik idiyisi bilen perwerdigaridin buni telep qildi. Heqtin uninggha jawab keldi:

allah: "méni (bu dunyada) hergiz körelmeysen (chünki insanning bu ajiz téni buninggha taqet qilalmaydu)" dédi. Ulugh allahning bu sözliri musa üchün yéterlik idi. Emma bu söygü musaning ilahiy söygüsi bolup, musa bu söygüning tesiride tewekkülchilik qiliwatatti. Shunga allah musagha shapaet qilip, uning özini körelmeydighanliqini éytti. Chünki héchbir mewjudiyet allahning nurigha taqet qilalmaytti. ALLAH musani taghqa qarashqa buyridi. Eger tagh öz ornida mehkem turalisa, musa allah ni köreleytti. Perwerdigari taghqa tejelli qilish bilen, taghni tüptüz qiliwetti, musa bihosh bolup yiqildi. ALLAHning nurigha héchkim taqet qilalmaydu. Musa bu heqiqetni chüshendi we buni közi bilen kördi. Musa hoshidin ketkenidi. U özige kelgende: "(perwerdigarim!) sen paktursen, sanga tewbe qildim, men (séning ulughluqunggha) ishen'güchilerning ewwilimen" dédi.

Musa rebbi bilen körüshüp bolghandin kéyin, qewmige ghezeplen'gen we azablan'ghan halda qaytti. Pütün kainatta uningdek xushpéil biri bolmisimu, emma rebbidin yaman xewerni anglighachqa, qewmige ghezeplen'gen we azablan'ghan idi. Ulugh allah taha süriside mundaq dégenidi: i musa! Aldirap (tur sinagha) qewmingdin ilgiri kélishingning sewebi néme?" déduq. Musa éytti: "ular izimni qoghliship kéliwatidu, perwerdigarim! Séni razi bolsun dep bu yerge aldirap keldim. " allah éytti: "sendin (yeni sen ketkendin) kéyin qewmingni heqiqeten siniduq, ularni samiri azdurdi. " musa qewmige ghezeplen'gen halda xapa qaytti.

Musa tewrat lewhelirini élip tagh choqqisidin nepret we azab bilen peske - qewmige qarap méngiwatqanda, uning qattiq ghezeplen'genlikini biliwélish tes emes idi. Musa rebbi bilen uchrishish üchün qewmidin ayrilip turishigha samir pitne - téridi. Harun eleyhissalam bir küni qewmining bir mozaygha choquniwatqanliqini bayqidi.

Qewm, buning qamlashmighan bir ish ikenlikini chüshen'gen az sandiki kishiler we butlargha choqunush arzusidiki köp sandikilerdin ibaret ikkige ayrildi.

Harun qewmige nesihet qilishqa bashlidi: "siler buning bilen siniliwatisiler, bu bir pitnedur, samiri silerning bilimiszlikinglardin paydilinip mozay bilen silerni aldédi, bu ne silerning, ne musaning ilahi emes!" silerning perwerdigaringlar merhemetlik allah dur, manga boysununglar, buyruqimgha itaet qilinglar!" dédi.

Mozaygha choqun'ghuchilar harunning nesihitige qulaq salmidi. Ular ördekke su yuqmighandek nesihet tesir qilmaydighan jahillar idi. Harun ulargha tekrar nesihet qilip, allahning ularni qutquzghan möjizilirini, merhemetlirini, ularni qoghdighanliqini esletti. Ular qulaqlirini étiwélip anglighili unimidi. Hetta uni ajiz körüp öltürüwetkili tas qaldi.

Harun musa qaytqiche bu toghrida munazire qilishni xalimidi. Harun musadin mulayim idi. Shundaq bolghachqa, ular uningdin qorqmaytti. Harun qewmi ichide téximu bek qalaymiqanchiliq peyda bolushtin ensirep, küch ishlitip ularning heykilini parchiliwetmidi. Ichki urushtin saqlinish üchün musaning qaytip kélishini kütti. U küchlük musaning bu pitnini qan tökmestin hel qilalaydighanliqini biletti.

Xelq mozayning etrapida dawamliq oyun - tamasha qilishti.

Musa qewmige qaytish üchün kétiwétip, qewmining mozay etrapida sekrep, ussul oynap, warang - churung qilghan awazini anglidi. Musani körgen qewmi toxtap jimidi.

Musa warqirdi: qewmige: "men yoq chaghda (mozaygha choqunup) neqeder yaman ish qildinglar - he!. Musa tewrat lewhelirini yerge étip, ghezeplen'gen halda harunning aldigha keldi. Qolliri bilen harunning chach - saqilidin tutup, aldigha tartip, ghezeptin titrigen halda: "i harun! Ularning azghanliqini körgen chéghingda (xudaliq üchün ghezeplinishte) manga egishishtin sanga néme tosalghu boldi? Méning buyruqimgha xilapliq qildingmu?" dédi.

Musa harunning özining emrige qarshi chiqip, bu pitne aldida néme üchün gep qilmay turghanliqini, ulardin ayrilip chiqip ketmey, ular bilen bille turushqa qandaq razi bolghanliqini, ular bilen némishqa élishmighanliqini soridi.

Etrap musaning ghezeplik awazi bilen téximu jimjitliqqa chömdi. Harun musa bilen sözleshti. Bir anining baliliri bolghanliqi heqqi üchün uning chach - saqallirini qoyup bérishini ötündi. Uning ichidiki merhemet tuyghusini qozghash üchün atilirini emes, anilirini zikir qildi.

Harun éytti: i qérindishim! Méning saqilimni we chéchimni tartmighin. Uninggha mesilining qarshi chiqish yaki mozaygha choqun'ghanlargha raziliq bildürüsh emeslikini, peqet ularni tashlap kétishtin qorqqanliqini chüshendürdi.

Musa uni ulargha mesul qilip ketkendin kéyin, bu ehwalda ularning arisida qandaq turghanliqini soridi. U eger ulargha shiddet bilen qarshi chiqqan teqdirde arisida toqunush kélip chiqishidin qorqqan idi. Musa uningdin özining qaytishini saqlimay arilirida qandaq ayrimchiliq chiqqanliqini soridi. Men heqiqeten séning, israil ewladini bölüwétipsen, sözümge diqqet qilmapsen, déyishingdin qorqtum.

Harun qérindishi musagha mulayimliqi sewebidin qewmining özini kemsitkenlikini, ulargha qarshiliq qilghinida ularning uni öltürwetkili tas qalghanliqini éytip, düshmenlirige tamasha bolmasliqi we qewmining özini téximu közge ilmay qalmasliqi üchün chach - saqilini qoyup bérishini soridi. Ularning zulumlirigha qarshi chiqalmighan bolsimu, ulardin biri bolmighanliqini éytti.

Musa allah ni qizghinip we heqke bolghan söygüsidin kélip chiqqan ghezep tüpeylidin harun'gha heqsizliq qilghanliqini chüshendi. Harunning bu shertliride imkaniyetning bariche eng toghra ish qilghanliqini uqti. Uning chach - saqallirini qoyup bérip, özi we qérindishi üchün allahqa istighfar éytti we arqidin qewmige örülüp ghezeptin titrigen awazi bilen soridi:

"silerge perwerdigaringlar chirayliq wede qilmighanmidi? (siler ehdini untughudek) waqit shunche uzun bolup kettimu? Yaki siler özenglargha perwerdigaringlarning ghezipi chüshüshini irade qildinglarmu? Shuning üchün silerning manga bergen wedenglargha xilapliq qildinglarmu?. "

musa ulargha qattiq tegdi we ularni perishan qilip, qilmishlirining exmeqliq ikenlikini körsetti, musa ghezeplen'gen awazda yene mundaq warqirdi:

shübhisizki, mozayni mebud qiliwalghanlar perwerdigarining ghezipige uchraydu, bu dunyada xarliqqa qalidu, (allah gha) bohtan qilghuchilargha biz mushundaq jaza bérimiz. Ghezeplik awazning taghlardiki eks sadasi anglan'ghanda, ular béshini égip xataliqlirini chüshendi. Ular musa ekelgen heq yolgha qara chaplighan idi.

Musa harun bilen sözliship bolghandin kéyin samirige qaridi. Harun musaning yoq waqtida xelqqe mesul bulush wezipiside gunahsiz ikenlikini ispatlighan idi. Xelq musaning ghezipi aldida bashlirini égishti. Emdi peqetla pitnini térighan samiri qalghan idi. Musa uning bilen munaziriliship yürmidi, peqetla heqning hökümini uning yüzige urdi. Musa uning dunyada yalghuz qélishini höküm qildi. Samiri héch nersige tégelmey héchbir kishige yéqin kélelmey, héchqandaq bir mexluqqa yéqinlishalmay, haqaret ichide yalghuz yashidi. U uning bu dunyadiki jazasi idi. Qiyamet küni uning chékidighan ikkinchi azabi bar idi.

Musa samirining ishini tügetkendin kéyin, altun mozayni élip otqa tashlidi. U buning bilenla qalmay, qewmining hoduqqan közliri aldida uni apirip déngizgha péqiritip tashlidi. Choqunulghuchi (ilah) choqun'ghuchilirining közi aldida déngizda leyligen küllerge aylandi. Musaning awazi yükseldi.

Silerning ilahinglar bir allah tur, uningdin bashqa héch mebud (berheq) yoqtur, u her nersini toluq bilgüchidur. Ilahinglar peqet bir allahtur. Özige ne payda, ne ziyan yetküzelmeydighan but emes!

Musa butning we esli gunahkarning ishini tügetkendin kéyin, qewmige

yüzlinip pütün mesile heqqide omumiy höküm chiqardi. Ularning özlirige özliri zulum qilghanliqini, mozaygha choqun'ghanlarning tewbe qilishi üchün bir purset bérilgenlikini éytti. Bu purset, muzaygha choqun'ghanlarning özini öltürüsh pursiti idi. Jazamu gunahqa asasen bérilgen idi. U qattiq we rehimsiz halda kelgen idi. Kéyin allah merhemet qilip ularning tewbisini qobul qildi. U tewbilerni qobul qilghuchi we merhemmetliktur. Musaning ghezipi axiri peseydi.

Musaning allah yolida kelgen achchiqi emdi yoqaldi. Bu achchiq - ghezepler ichidiki eng küchlük we hörmetke eng layiq bolghini idi. Ghezipi peseygen musa esli wezipige qaytti. Tewrat lewhelirini bir bulunggha qoyghanliqi ésige kélip, ularni qayta qoligha aldi we tebligh qilishqa bashlidi. Ulugh allah mundaq dégenidi:

musa ghezipi bésilghandin kéyin (yerde yatqan tewrat) taxtilirini aldi. Uningda perwerdigaridin qorqquchilargha hidayet qilinidu we rehmet qilinidu, dep yézilghan idi.

Qandaqla bolushidin qetiynezer, ghezipi bésilghan musa allah yolidiki jihadini qaytidin bashlap tewrat lewhelirini qewmige oqup berdi. Deslipide ularning qetiy halda uning (tewratning) hökümige emel qilishini emir qildi. Heyran qalarliqi, qewmi uning bilen heq toghrisida sodilashti. Ular mundaq déyishti: - lewhelerni aldimizgha qoyghin, eger buyruq we qanunlar asan bolsa qobul qilayli.

Musa: yaq! Ularning ichidikilerini (lewhelerde yézilghanlarni) qobul qilinglar, - dédi. Ular jahilliq qiliwidi, ulugh allah perishtilerge buyruq qilip taghni ularning béshigha ekeldi. Tagh ularning üstide xuddi bir buluttek turatti.

Ulargha: lewhelerde yézilghanni qobul qilmisanglar, bu tagh üstünglerge chüshidu, - déyildi. Shuning bilen ular qobul qilishti. Sejde qilishi emr qilindi we ular sejde qildi. Éngeklirini yerge chaplap qorqqan halda üstidiki taghqa qarashti. Shundaq qilip, musaning qewmining qelbige qorqunch sélinip, putliri bu qorqunchning tesiri bilen sejdige yiqilip, boyunliri parlaq bir möjize aldida pükülgende teslim bolghanliqi ispatlandi. Mozaygha choqunush gunahi pütünley yoqalmighan idi.

Musa beni israilning alim we tallan'ghan kishilirining allahtin meghpiret tilep tewbe qilishini buyrudi. Ulardin 70 kishini tallap: allahqa béringlar, qilghan gunahinglar üchün uninggha tewbe qilinglar, uningdin arqanglardiki qewminglarning tewbilirining qobul qilishini soranglar, roza tutup pak bolunglar, kiyimliringlarnimu pak tutunglar! - dédi.

Musa tallan'ghan 70 kishi bilen bille allahning uninggha orunlashturghan uchrishishi üchün yolgha chiqti. Musa taghqa yéqinlashqanda, ular közlirige ishenmey qaldi. Bir bulut pütün taghni qaplighan idi. Musa bulutning ichige kirip qewmige: yéqin kélinglar! - dédi. Ular yéqinlashti. Ulugh allah musa bilen sözleshti. Musa allah bilen sözlishiwatqanda aldigha insan balisidin héchbir kishi qariyalmaydighan we yaki taqet qilalmaydighan parlaq bir nur kéletti. Musa rebbi bilen sözleshkende, arisida perde peyda boldi. Musa tallighan 70 kishi uning rebbi bilen sözleshkenlirini anglap turdi. Belki bu möjizilerning axirqisi idi. Ularning hayati boyiche imani bilen yashishigha yéterlik idi. Shundaqtimu tallan'ghan bu 70 kishi anglighan möjizige qanaet qilmay, allah ni körüshni telep qilishti. Chékidin ashqan bu telepke chaqmaq tézlikide bir jaza bérildi. Sékont ichide meydan'gha kelgen zilzile (yer tewresh) ularning roh we bedenlirini parchilap

tashlidi. Ular öldi...

Musa tallan'ghan 70 kishining qilmishini körüp qattiq azablandi. Rebbige dua qilip, ulargha meghpiret we merhemet qilishini tilesh üchün ornidin turdi. Ulugh allah mundaq dégenidi:

musa, biz belgilep bergen waqitta élip kélish üchün, öz qewmidin 70 kishini tallidi: ulargha zilzile yüzlen'gende, musa: "perwerdigarim! Xalighan bolsang ularni we méni burunla halak qilghan bolatting. Arimizdiki exmeqlerning qilmishi tüpeylidin bizni halak qilamsen? Bu peqet séning siniqingdur, shu arqiliq xalighan bendengni azdurisen, xalighan bendengni hidayet qilisen, sen bizning igimizsen, bizge meghpiret qilghin, rehim qilghin, sen eng yaxshi meghpiret qilghuchisen. Bizge bu dunyada we axirette tégishlik yaxshiliq qilghin, biz heqiqeten sanga tewbe qilduq" dédi.

Bu musaning rebbige dua qilip, uning rizasini tilewatqanda éytqan sözliri idi.

ALLAH uninggha rehim qilip, qewmini epu qildi. Ölgendin kéyin ularni qayta tirildürdi. Tallan'ghan kishiler allah bilen musa sözlishiwatqan bu güzel waqitlarda hayatning bashlinishidin taki hezriti muhemmed eleyhissalam peyghember bolup kelgiche bolghan sözlerni anglashqa muyesser boldi.

Shundaq perez qilimizki, bu xushxewer musaning rebbi bilen uchrishish üchün israil ewladining alim ‐ ölimaliridin bolghan 70 kishi bilen bille kelgen küni keldi. Katta möjize körsitilgenliki üchün muhimliqi bilin'gen bu künde axirqi peyghemberning xushxewiri kelgen idi. Ibni kesirning "qessesul enbiya (peyghemberlerning qissisi)" namliq kitabida qetadedin neqil keltürüp mundaq deydu: ” musa perwerdigarigha: men lewhelerdin insanlar üchün meydan'gha keltürülgen eng xeyrlik yaxshiliqqa buyrup, yamanliqni chekleydighan bir ümmet kördüm. Perwerdigarim! Ularni méning ümmitim qilghin! - dédi.

Ulugh allah: u muhemmedning ümmitidur, - dédi.

‐ perwerdigarim! Lewhelerde kitabini qelbide oqughan bir ümmetni kördüm. Ulardin awwalqiliri kitablargha qarap oquytti. Kitabni qoyghandin kéyin héchbir nerse éside qalmaytti. ALLAH bu ümmetke bashqa héchbir qewmge bérilmigen yadlash qabiliyitini bériptu. Perwerdigarim! Ularni méning ümmitim qilghin! - dédi musa.

Ulugh allah: u muhemmedning ümmitidur, - dédi.

Musa: i perwerdigarim! Lewhelerde deslepki we axirqi kitablargha ishen'gen we gumrahliqqa chüshkenler bilen jeng qilghan bir ümmet kördüm, ularni méning ümmitim qilghin! - dédi.

Ulugh allah dédi: u ehmedning ümmitidur.

Musa: i perwerdigarim! Lewhelerde sediqe béridighan we bergen sediqilirini ularning péqirliri yéyeleydighan, buning bilen sediqe bergüchige ejir bérilidighan bir ümmetni kördüm. Ulardin awwalqi qewmlerdin (ümmetlerdin) biri sediqe berse we u sediqe qobul qilinsa, allah u sediqige bir ot ewetetti, ot sediqini yewitetti, sediqe qobul qilinmisa, ot uni köydürmey tashlinip qélinatti, uni yirtquch haywan we qushlar yep tügitetti. Perwerdigarim! Ularni méning ümmitim qilghin! - dédi.

Ulugh allah: u muhemmedning ümmitidur, - dédi.

Musa: i perwerdigarim! Lewhelerde bir kishi bir yaxshiliqqa niyet qilip uni orunlighinida, uninggha 10 hessidin 700 hessigiche sawab yézilidighan bir

ümmetni kördüm. Perwerdigarim! Ularni méning ümmitimdin qilghin! - dédi.

Ulugh allah dédi: ”u muhemmedning ümmitidur. “

musa, allahqa dewet qilish üchün ularning arisida uzun yillar yashidi. Körüp ötkinimizdek, ular pat - pat yoldin chiqatti. Kala weqesidin ularning jahilliqini tashlimghanliqini bileleymiz. Chünki ish kishini ghezeplenduridighan we qiyin ehwalgha qoyghan hem soal sorashni telep qilghandek, ularning musa bilen munazire qilishiningmu ehmiyiti yoq idi. Kala hékayisining esli mundaq idi: bir küni israil ewladi ichidiki bir bay kishining öltürülgen jesiti tépildi. Ailisi dewa qilghan bolsimu, qatili tépilmidi. Ölgen kishi israil ewladi ichide nopuzluq biri bolghachqa, uning tuyuqsiz mexpiy öltürülishi kishige bir pitne tuyghusi béretti. Ular amalsizliqtin musaning allahqa murajet qilishi üchün uning aldigha keldi. Musa rebbige murajet qildi. ALLAH ularning bir kala boghuzlishini buyridi. Peqetla xelqqe uchrighan tunji kala bolushi shert qilindi. Epsuski, ular musa bizni mesxire qiliwatidu, dep oylap uning bilen tartishishqa bashlidi. Axirida, musa ulargha dégenliride rastchil ikenlikini éytti we bir kala boghuzlishini buyridi. Lékin israil ewladi saxta tebiti bilen jahilliq qilip yoldin chiqishqa bashlidi. Dédiki: bu biz bilidighan normal kalimu yaki bir alahidiliki bolghan bashqa bir xil mexluqmu? Musa rebbige qayta dua qilip, kalining teripini soridi we bashtikidin etrapliq ipadilendi. U qérimu emes, yashmu emes, ottura yash kala bolushi kérek idi. Eslide, mushu yerde toxtap qalsa bolatti. Lékin ular sorashni dawamlashturdi.

Ular qalaymiqan soallirini yaghduriwetti. Bu kalining renggining qandaqliqi soraldi.

Musa buni bilish üchün rebbige dua qildi. ALLAHqa we peyghembirige hörmet we edeb bilen muamile qilinishning ornigha buningdek jahilliq qilishning we chalwaqashning héch lazimi yoq addiy bir ishni tekrar - tekrar musadin sorashtin xijil bolush kérek emesmidi? Musa duadin kéyin ulargha uning qarighuchilarni zoqlanduridighan, ochuq parqiraq, sapsériq renglik kala ikenlikini éytti.

Shuning bilen kalining renggi békitildi. Mesilining shunchilik éniq bolushqa qarimay, ular tekrar ezweylep sorashqa bashlidi. Ular peyghembirige qiyinlashturghanséri, allah mu ularning ishini qiyinlashturdi. Ular musadin uning qandaq tiptiki kala ikenlikini sorashti. Chünki ulargha nisbeten kalilar bir - birige bek oxshaytti.

Musa ulargha uning yer heydep, étiz sughirip kündürülmigen, qusursiz, alisi yoq, sériq kala bolushi kéreklikini éytti. Jahilliq ularni japagha qoydi. Ular bu alahidiliktiki kalini izdeshke bashlidi. Axiri, bir yétimning charwichiliq meydanidin tépip kélip boghuzlashti. Musa kalining quyruqini élip ölgen kishini uruwidi, ölük tirildi. Musa uningdin uni kimning öltürülgenlikini soridi, u éytip bérip bolup tekrar öldi.

Israil ewladi ölükni tirildürüsh möjizisini öz közliri bilen körüp, qatilining ismini öz quliqi bilen anglidi. Buning bilen jahilliqliri we qalaymiqan soalliri tüpeylidin uzun bir mezgilgiche chüshnelmey qalghan sir ashkarilan'ghan boldi.

Musa qewmidin köp eziyet chekken bolsimu, peyghemberlik wezipisini ada qilish üchün sewr qildi. Ular musagha qarshi chiqish, exmeqliq, jahilliq, jahalet we butlargha choqunush bilen azarlapla qalmastin, hetta uning shexsiyitigimu eziyet we yamanliq qilatti.

40 yil chölde téngirqashtin kéyin bu yéngi ewlad dunyagha keldi... Bu

kéyinki nesilni körüsh musagha nésip bolmidi. Hezriti musa eleyhissalam israil ewladi allah kirishini teqdir qilghan yerge kirishtin awwal wapat bolghanidi. Hezriti harun eleyhissalam musaning wapatidin qisqa bir waqit awwl alemdin ötken idi.

Hezriti musaning ejili yéqinlashqanda, u téxiche chölde idi. Rebbige mundaq dep dua qildi: "i rebbim! Méni muqeddes yerge étilghan bir tashning musapisighichilik yéqinlashturghin. "

u hijret qilghan yerning yéqin bir yéride ölüshni oylidi. Qewmini u yerge bérishqa teshwiq qilghan idi. Emma ular unimidi. Chölde wapat bolghan kéchisi yer yüzining axirqi peyghembiri éytqandek bir qizil qum töpilikige depne qilindi.

Musa eleyhissalam yaxshi bir ölüm bilen ketti. Éhtimal u allah ni körüshke intizar bolghan idi. Söygü uni hayat chéghida allah ni körüshke ilhamlandurghan idi. Mana emdi ölgendin kéyin u alemde buninggha purset köp idi. ALLAH bilen sözleshken musa ölümini yoruq bir köngül, huzurlan'ghan bir qelb, heqke éntilgen, uning bilen uchrishishqa aldirighan we söyün'gen bir roh bilen kütiwaldi. Durut we salam uninggha bolsun!

Xizir eleyhissalam

allah teripidin merhemet we ilim bérilgen bu bendining qissisi quran qissilirining ichidiki eng yoshurun we eng heyran qalarliqidindur. Qisse kehf süriside tilgha élinip, musaning niyitini bildürgen töwendiki ayet bilen bashlinidu:

öz waqtida musa yash xadimigha (yeni yushei ibni nun'gha): "ikki deryaning qoshulidighan jayigha yetmigiche méngishimni toxtatmaymen, (shu jaygha yetken'ge qeder) uzaqqiche méngiwérimen" dédi.

Bu yoshurun sözlishish, musaning ikki déngizning qoshulghan jayigha yetmigiche yillar boyi méngishqa qarar qilghanliqidin dérek béretti. Ikki déngizning qoshulidighan jayida musaning bir muhim uchrishishi bar idi.

Ulugh allah uni bu sözler bilen teripleydu: bizning bendirilirimizdin chong merhimitimizge érishken we bizning özimizge xas ilmimizni (yeni ilmil gheybni) biz bildürgen bir bende.

Quran ismini ashkarilimighan bu bende musa ilim tehlil qilish üchün izdégen kishidur. Biz uning xizir ikenlikini hedistin bilduq. Musa biz bilidighan ilim élish yolliri bilen emes, belki allah teripidin ilim bérilgen bende bilen bille yürdi. Deslipide, xizir uning qilghan ishlirigha musaning sewr qilalmaydighanliqini éytti, andin u özi sözlep bermigiche musaning héchnerse sorimasliqini shert qilip uning bilen dost bolushqa maqul boldi. Xizir köp gep qilmaydighan, sirliq adem bolup, uning ish heriketliri musagha bekmu sirliq tuyulatti.

Xizir bezen musagha nisbeten qurqunchluq jinayet sadir qilsa, bezen körünüshte menisiz ishlarni qilatti. Musa ilimlik we mertiwilik bolsimu, allah teripidin alahide ilim bérilgen bu zatning ish - heriketlirige heyran qalghan we étiraz bildürgen idi. Sheret ilmige ige bolghan musa heqiqet ilmige ige bolghan xizirgha heyran qalghan idi. Goyaki sheret ilmi heqiqet ilmining bir parchisi bolup, heqiqet ilmi bezende peyghemberlergimu chüshinish qiyin, sirliq ishlardek tuyulatti.

Qurandiki bu qisside körülgen sirliq ishlardin islamdiki pütün tesewwup mezhepliri öz nésiwisini alghan idi. Buning bilen peyghembermu emes, shéhitmu emes, emma peyghember, shéhitlerning ilmige zoqlinidighan bezi zatlarning barliqigha dair bezi étiqadlar peyda boldi. Bu ishinish bu qissidin kélip chiqqan idi.

Ölimalar xizir heqqide ixitilap qilishti. Beziliri uni ewliya dése, beziliri peyghember déyishti. Uning hazirmu hayat ikenlikini we qiyametkiche yashaydighanliqini éytishti.

Musa israil ewladigha xitab qilish üchün ornidin turghanda qewmini allahqa dewet qilatti. U shunchilik pasahatlik sözleydighan we natiqliq bilen éytqan sözliri bilen goya dunya hékmitini yighinchaqlaytti. Sözi tügigendin kéyin, anglighuchilar arisidiki beni israildin biri: i allahning peyghembiri! Yer yüzide sendinmu bilimlikrek biri barmu? - dep soridi.

Musa derhal: yaq! - dep jawab berdi.

Bu heqtiki ilimni: "allah alim, allah téximu yaxshi bilidu" dep allahqa hawale qilmighanliqi üchün, allah uni eyiblep jibriil eleyhissalamni ewetip soridi:

- i musa! ALLAHning ilimni nege qoyidighanliqini sen qandaq bilisen?

Musa aldiraqsanliq qilghanliqini chüshendi. Jibriil eleyhissalam uninggha tekrar mundaq dédi:

- ikki déngizning birleshken yéride allahning sendin bilimlik bir quli bar.

Musa könglide ilmini béyitishni oylidi. U ilimlik bende bilen dost bolush üchün seperge chiqmaqchi bolup, uning nedilikini soridi. Uning seperge chiqishi we ichide bir béliq bolghan kichik séwetni éliwélishi emr qilindi. Bu béliq tirilip déngizgha kiridighan yerde u ilimlik bendini uchritalaytti. Ilim izdégen (oqughuchi) musa yolgha chiqti. Yénidiki yash hemrahi ichige béliq sélin'ghan séwetni kötiriwalghan idi. Ular ilimlik, yaxshi bendini izdeshke chiqqan idi.

Emma uni nedin tépishni bilmeytti. Mesile séwet ichidiki béliqning tirilip déngizgha qéchishigha baghliq idi. Hernerse sirliq we yoshurun bolsimu, musa yillar boyi yol yürüshtin qetiynezer bu ilimlik zatni tépishqa bel baghlighan idi.

Öz waqtida musa yash xadimigha (yeni yushei ibni nun'gha): "ikki deryaning qoshulidighan jayigha yetmigiche méngishimni toxtatmaymen, (shu jaygha yetken'ge qeder) uzaqqiche méngiwérimen" dédi.

Musa yash hemrahigha: shert peqet shuki, sen béliqning sendin ayrilghan yérini körsitip bérisen, - dédi. Yash hemrahi uninggha: sen éghir shert qoydung, - dédi.

Ular déngiz qirghiqidiki quram tashning yénigha kélip toxtidi. Musa yétipla uxlap qaldi. Hemrahi uxlimighan idi. Shamal déngiz dolqunini qirghaqqa urghinida, su tamchiliri béliqqa chachridi we béliq janlinip déngizgha sekridi. Béliqning déngizgha sekrishi, allahning musaning ilim élish üchün izdégen kishisi bilen uchrishidighan yerni biliwélishi üchün körsetken alamiti idi. Musa uyqisidin oyghandi, lékin béliqning déngizgha kirip ketkenlikini uqmidi. Yash hemrahi bolghan ishlarni musagha éytishni untup qaldi. Ular béliqni untup yolini dawamlashturdi.

Musa qorsiqi échip, harghanliqini hés qildi we hemrahigha: yémeklerni chiqarghin, heqiqeten köp yol yürduq, - dédi. Bu chaghda déngizgha kirip ketken béliqni tuyuqsiz ésige alghan yash bala, béliqning qandaq déngizgha sekrigenlikini körgenlikini, emma musagha déyishni sheytanning untuldurghanliqini éytip musadin epu soridi. Musaning yash hemrahi ajayip bir ishni körgen idiki, béliq déngizgha xuddi qumda mangghan yilandek tézlikte shungghup (ghelite bir shekilde) kirip ketken idi.

Musa buni anglap xursen bolghan halda: bizmu buni kütüwatqan iduq, - dédi. Ular derhal kelgen izni boylap arqigha qaytti. Axirida, musa béliqning

déngizgha kirip ketken yéridiki quram tashqa yétip keldi. U yerde bir adem turatti.

Uning ismini, sheklini we qandaq kiyin'genlikini, yéshini we bashqa alametlirini bilmeymiz? Bilidighinimiz peqetla quranning uning heqqide éytqan töwendiki ipadisidur:

u ikkisi (béliqni untughan chong tashning yénida) bizning bendilirimizdin chong merhemitimizge érishken we bizning özimizge xas ilmimizni (yeni ilmiy gheybni) biz bildürgen bir bendini (yeni xizir eleyhissalamni) uchratti.

Ulugh allah mundaq dégenidi:

ular ikki deryaning qoshulidighan jayigha yétip barghanda, béliqini untup qaldi, béliq deryagha yol élip kirip ketti. Ular (ikki deryaning qoshulidighan jayidin) ötkende musa yash xadimigha: "etigenlik tamiqimizni élip kelgin, bu sepirimizde heqiqeten charchap kettuq" dédi. Yash xadim: "biz chong tash astida aram éliwatqanda (yüz bergen ishtin yeni pishurulghan béliqning tirilip, séwettin sekrep chiqip deryagha kirip ketkenlikidin ibaret qiziq ishtin) xewiring barmu? Men rastla béliqni untuptimen. Béliqning (ajayip weqesi) ni sanga éytishni peqet sheytan manga untulduruptu, béliq deryagha ajayip yol alghan idi" dédi. Musa: "bizning izdeydighinimiz del mushu idi" dédi - de, ikkisi kelgen izi boyiche keynige yénishti. U ikkisi (béliqni untughan chong tashning yénida) bizning bendilirimizdin chong merhemitimizge érishken we bizning özimizge xas ilmimizni (yeni ilmiy gheybni) biz bildürgen bir bendini (yeni xizir eleyhissalamni) uchratti.

Buxarining riwayitige qarighanda: musa bilen yash xadimi xizirni cheksiz déngiz qirghiqida, yéshil gilem üstide kiyimlirige yöginiwalghan shekilde köridu. Kiyimning bir uchi putning uchida bir uchi (béshining) boynida idi. Musa uninggha salam béridu. U yüzini échip:

- séning memlikitingdimu salam barmu? Sen kim? - dep soraydu.

Musa: men musa bolimen, - deydu.

- israil ewladi (beni israil) ning musasimu? Weeleykum essalam! (salam sanga bolsun!) beni israil peyghembiri, - deydu xizir.

- méni qandaqche biliwalding? - soraydu musa.

- méni sanga bildürgen we körsetken zat bildürdi...

I musa! Néme ish bilen kelding? - deydu xizir.

- allah sanga bildürgen toghra ilimni manga ögitishing üchün sanga egeshsem bolamdu? - dep soridi musa éhtiram bilen. Xizir: qulungdiki tewrat we kélidighan wehyiler sanga yetmemdu? Sen qilidighan ishlrimgha sewr - taqet qilalmaysen, - dédi. Mupessirler mundaq deydu: ”xizir musagha mundaq dédi: méning ilmimni sen chüshinelmeysen we taqet qilalmaysen. Chünki sen méning ilmimni chüshenmeysen, körünüshte sanga yaman körün'gen we sewebini bilmeydighan ishlarni körisen. Shunga, i musa! Sen men bilgen'ge taqet qilalmaysen.

Musa, bu tong we qopal ret sözlirige chidap, uningdin qayta - qayta hemrah bolushni we ilim öginishke purset bérishini ötünidu we uninggha allah xalisa sewr qilidighanliqini we herqandaq ishqa qarshi chiqmaydighanliqini éytidu.

Quranda ismi zikir qilinmighan allahning bu bendisi, musani hemrah qiliwélish we uninggha ilim ögitish üchün bir shert qoydi. Musa soriwidi, u shertning allahning bendisi (xizir) sözlep bermigiche, musaning héchnéme sorimasliqi ikenlikini éytti. Musa maqul boldi we ular yolgha chiqti. Ular déngiz qirghiqida kétiwatatti. Aldilirigha bir kéme uchridi. Ular özlirini kémige

chiqiriwélishini soridi. Kéme xojayinliri xizirni tonup, uning hörmiti üchün uni we musani kémige heqsiz éliwaldi. Ulugh allah mundaq dégenidi:

shuning bilen u ikkisi birlikte méngip kélip bir kémige chiqishti, (xizir) kémini téshiwetti (yeni kémining bir taxtisini sughuruwetti), musa (uninggha): "kémidikilerni gherq bolup ketsun dep kémini teshtingmu? Sen heqiqeten (qorqunchluq) chong bir ishni qilding" dédi. (xizir) sen heqiqeten men bilen bille bolushta sewr - taqet qilip turalmaysen démidimmu?" dédi. Musa éyitti: "ehdini untup qalghanliqimgha méni eyiblime, sen bilen bille bolushta méni qiyin halgha chüshürüp qoyma. " u ikkisi yeni birlikte mangdi, ular bir balini uchratti, (xizir) uni öltürüp qoydi. Musa: "sen bir bigunah janni naheq öltürdüng, sen heqiqeten yawuz ishni qilding" dédi. (xizir) éytti: "sanga men heqiqeten men bilen bille bolushqa sewr - taqet qilip turalmaysen démidimmu?. " musa éytti: "buningdin kéyin yene sendin birer ish toghruluq sorisam (yeni qilghan ishinggha étraz bildürsem), méni özengge hemrah qilmighin, (sanga bergen wedemge üch qétim xilapliq qilghanliqim üchün) méning aldimda (manga hemrah bolmasliqta) mezursen. " u ikkisi yene bille méngip bir sheherge yétip keldi, sheher ahalisidin tamaq soridi, sheher ahalisi ularni méhman qilishtin bash tartti, ular bu sheherde örülüp chüshey dep qalghan bir tamni uchratti, uni (xizir qoli bilen silap) tüzlep qoydi. Musa éytti: "eger xalisang bu ish üchün elwette ish heqqi alghan bolatting. " (xizir) éytti: "bu, sen bilen méning ayrilish (waqtimiz), sen sewr - taqet qilip turalmighan (yuqiriqi üch ishning) heqiqitini sanga chüshendürüp bérey. Kémige kelsek, u déngizda ishleydighan birqanche neper kembeghelning kémisi idi, men uni (téship) eyibnak qilmaqchi boldum, (chünki) ularning aldida (yeni baridighan yollirida) herqandaq saq kémini igisidin (zorluq bilen) tartiwalidighan bir padishah bar idi. (öltürülgen) baligha kelsek, uning ata - anisi mömin idi. (u eslide kapir yaritilghanliqtin, chong bolghanda) uning gumrahliq bilen kufrini ata - anisigha téngishidin qorqtuq. Shuning üchün biz ularning perwerdigarining ulargha u baligha qarighanda pak we köyümlük perzent ata qilishini irade qilduq. Tamgha kelsek, u sheherdiki ikki yétim balining idi, tam astida ularning (heqqi bolghan) xezinisi bar idi (tam örülüp ketse, xezinisi échilip qélip kishiler uni élip kétetti), ularning ata - anisi yaxshi adem idi. Perwerdigaring ularning chong bolghanda tam astidiki xezinisini chiqiriwélishini irade qildi, bu perwerdigaringning (ulargha qilghan) rehmitidur, uni (yeni yuqiridiki üch ishni) men öz xahishim boyiche qilghinim yoq (belki uni allahning emri we ilhami bilen qildim), sen sewr - taqet qilip turalmighan nersilerning heqiqiti ene shu. "

allahning bendisi (xizir) musagha birla waqitta ikki nersini ögetti. Biri, ilimning (yeni musaning ilmning) cheklik ikenlikini, yene biri, yer yüzide meydan'gha kelgen nurghun balayi - apetning arqisigha büyük bir rehmetning yoshurun'ghanliqini...

Musa israil ewladining yénigha qaytish üchün yash xadimining yénigha keldi. Emdi musada alimlarning salmaqliqi yétilgen idi. U ikki nerse ögen'gen idiki, buning biri, sheret ilmi bilen pexirlenmeslik. Chünki undin bashqa heqiqet ilmimu bar idi. Yene biri, insanlarning béshigha kelgen musibetlerge bek köp azablinip ketmeslik idi. Chünki yaratquchi, merhemet we qutuzushning, azab we ölümning arqisidiki söyündürüshning sirini yoshuruwatqan bolushi mumkin.

Bu allahning elchisi kelimullah musaning bu sirliq bendédin (xizirdin) alghan dersi idi.

Bu zatning shexsiyiti qandaq sirliq otturigha chiqqan bolsa, shundaq sirliq ghayib boldi. Xizir ketkinide, musa allahning peyghemberliri ichken sheret déngizdin bashqa bir ilim déngizini bayqighan idi. Bu, heqiqet déngizi ulugh teqdir ilmi idi.

Bu, insan'gha xas eqil we yaki ilimlerge asasen mentiqe yoli bilen chüshen'gili bolidighan ilim emes. Yer yüzide biz bilidighan tejiribige asaslan'ghan ilimmu emes, shundaqla allah elchilirige bildürgen wehyi ilmimu emes, pütünley bashqa bir xil ilimdur.

Altinchi bap. Musa eleyhissalamdin kéyin kelgen israil ewladigha mensup peyghemberler

yushei ibni nun

musa bilen bille bolghanlar (ikki kishidin bashqisi) chöldin chiqmidi... U ikki kishi, israil ewladi ichidiki zorawanlarning shehrige kirishni tewsiye qilghan kishilerdur. Mupessirler ularning birining yushei ibni nun ikenlikini éytishidu.

Bu, musa bilen xizirning qissisidiki yash bolup, u emdi israil ewladining peyghemberliridin biri we allah kirishni buyrighan yerge kirgen qoshunning qomandani bolghan idi. ALLAH musagha israil ewladédin esker élishni we ulargha serkerde qoyushni emr qilghan idi.

Shübhisizki, allah israil ewladédin mehkem ehde aldi, ularning arisidin (yeni on ikki aymaqning herbirsidin birdin) on ikki bashliqni (képillik üchün jebbarlargha yeni emaliqelerge) ewettuq hemde allah: "men silerge yardem bérimen, (i israil ewladi! ALLAH bilen qesemki) eger siler namazni (teidil erkan bilen) ötisenglar, zakat bersenglar, peyghemberlirimge iman éytsanglar we ulargha yardem bersenglar, allahqa qerziy hesene bersenglar (yeni allahning yolida pul - mélinglarni serp qilsanglar), elwette silerning gunahinglarni yoqqa chiqirimen, silerni elwette astidin östenglar éqip turidighan jennetlerge kirgüzimen. Shuningdin (yeni mehkem ehdédin) kéyin silerdin kimki (emr qilghan nersilirimni) inkar qilidiken, u elwette toghra yoldin azghan bolidu" dédi.

Shundaq qilip, wedining allahqa bergen ehdilirige uyghun bolushini, urushtin qachmasliqni, namaz ötep, zakat bérishni we allah tewrat chüshürüp bergen musadin bashlap, tewratta allah xush xewrini bergen muhemmedkiche pütün peyghemberlerge ishinishni shert qilghan idi. Tewrat u zamanda özgertilip buzulmighan, heqiqiy, esli halitide idi.

Yushei ibni nun israil ewladini chöldin chiqirip, muqeddes tupraqqa qarap élip mangdi. Ularni iordan deryasidin ötküzüp eriha shehrige élip keldi. Eriha sépilliri mustehkem, sarayliri égiz we nopusi köp sheherlerdin biri idi. Bu yerni alte ay kanay chélip turup qorshighan idi. Bir küni sépilgha dez kétip örülüp chüshti. Tunji qétimliq urushida qollan'ghan usulning heyran qalarliq derijide ilghar ikenlikini, yeni tunji qétim urushta awaz küchidin paydilan'ghanliqini körüwatimiz. Kanaylardin chiqqan awaz bilen sheher sépili tewrinip örülgen idi. Yushei ibni nunning bundaq qilishini allah wehyi qilghanmu yaki uning özining pikrimu we yaki tasadipiy bolghanmu buni bilmeymiz. Ular alte ayghiche dawamliq kanay chélip qorshighachqa, bir küni sépilning örülüshini keltürüp chiqardi.

ALLAH israil ewladigha sheherge sejde qilghan halda kirishini buyridi. Yeni, ghelibini nésip qilghanliqi üchün allahqa shükri qilip bashlirini egken halda kirishni

emr qildi. Ulargha kirish waqtida: ”gunahimizni kechürgin!“ yeni: ”bizning burunqi (ötken) gunahlirimizni kechürgin we bizni ötken atilirimizning qilmishliridin yiraq qilghin“ déyishi buyruldi.

Israil ewladi hem sözi hem herikiti bilen buyruqqa qarshi chiqti. Sheher derwazisidin hakawurluq we kibir bilen kirishti. Déyishke buyrulghan sözni bashqa sözge özgertiwetti. Bu qilmishi sewebi bilen allahning azabi chüshti. Atilirining gunahi qorqunchaqliq bolsa, oghullirining gunahi kibirlik we töhmetxorluq idi.

Bu, israil ewladining qilghan gunahining tunjisimu emes, axirqisimu emes idi. Ular musadin kéyinki peyghemberlirige köp eziyet bergen bolup, qolliridiki tewratning azraq bir qismini ashkarilap, köp qismini yoshuruwalghan idi. Bu oyunlar étiqadlirighiche yétip barghan idi. Quranda ular heqqide mundaq déyilgen:

ular allah ni heqiqiy rewishte tonumidi. Ular (yeni yehudiylar) öz waqtida: "allah héch kishige héch nerse nazil qilmidi" dédi (yeni wehyini we peyghemberlerni inkar qildi). (i muhemmed!) éytqinki, "musa élip kelgen we kishilerge nur, hidayet bolghan kitabni kim nazil qildi? U kitabni parche - parche qeghezlerge köchürüp, bir qismini ashkarilap, köp qismini yoshurisiler. (i yehudiylar!) silerge özenglar we ata - bowanglar bilmigen nersiler bildürüldi, (bu quranni) allah (nazil qildi). " andin ularni terk etkinki, ular batillirida (yeni qalaymiqan sözliride) oynap yürsun.

Xitab ereb yérim arilida yashighan israil ewladigha uyghun kéletti. Israil ewladi burundin tartip ehwalgha qarap, azghine menpeet üchün bezilirini yoshurup, bezilirini ashkarilighachqa, tewrat özgertilishtin qutulalmighan idi. Bu inkarchiliq beni israilning béshigha kelgen jazalarning sewebchisi idi.

Israil ewladi özlirige tekrar zulum qilishqa bashlidi. Ular özlirini allahning tallan'ghan qewmi dep hésabliship, herqandaq ishni qilishtin qorqmaydighan boluwélishti. Xataliri we gunahi éghirlashti. Gunahlar kitabtin kéyin, peyghemberlerge hujum qilishqa ötüp, peyghemberlerdin bezilirini öltürdi.

ALLAH ulargha peyghemberlerning rehmitidin kéyin, zorawan (zalim) hökümdarlarning azabini ewetti. U hökümdarlar israil ewladigha zulum salatti we qanlirini töketti. ALLAH ulargha düshmenlirini ewetti we düshmenliri ularning adem we mallirini qolgha chüshürdi.

Ularning yénida misaq (wede, ehde) sanduqi (taut sanduqi) bolup, bu musa we harundin miras qalghan nersiler saqlan'ghan sanduq idi. Éytishlargha qarighanda, musagha chüshürülgen tewrat lewhelirining öz pétiche saqlinip qalghan bezi nusxilirimu bu sanduqta idi. Bu sanduq ulargha hayatta we jenglerde beriket ata qilatti. Jenglerde bu sanduq ularning yénida bolsa, ularni huzur we jenggiwar rohqa ige qilip ghelibige yétekleytti.

Lékin ular özlirige zulum qilip tewratning özidin chetnep ketkechke, emdi uning yanlirida bolushining (uni yanlirida tutushning) qilche ehmiyiti yoq idi. Shuning bilen misak sanduqini tartquzup qoyushti. U bir jengde meghlup bolghanlirida ghayib bolghan idi. Qilghan gunahliri, kishini ghezeplendüridighan soal sorashliri we özlirige qilghan zulumliri sewebidin israil ewladining ehwali yamanlashti.

Aridin zamanlar ötti...

Ularni büyük (éghir) gunahlar sewebidin chüshüp ketken chongqur azgaldin

tartip chiqiridighan bir peyghemberning meydan'gha kélishige bolghan arzu - éhtiyaj hessilep ashti...

Dawud eleyhissalam

musa eleyhissalamning wapatidin kéyin köp yillar ötti. Bu waqitta bezi peyghemberler keldi we ularmu wapat bolup ketti. Musadin kéyinki israil ewladi yéngildi. Tewrat zéhinlerdin kötürülüp qolgha élinmighachqa, muqeddes kitabi tewratni yoq qilip qoyushti.

Düshmenler misak (ehde) sanduqini tartiwalghan idi. Uning ichide musa we harun ailisidin qalghan nersiler bar idi. Israil ewladi perishan halda yurtliridin we tupraqliridin qoghlandi, weyrane boldi. Lawi jemetidin peyghemberlik üzüldi. Bu nesildin peqet bir ayalla hamildar idi. U bir oghul tilep allahqa yalwurdi. Bir oghul tughdi we eshmuil ismini qoydi. Bu ibraniyche ”ismail“ yeni: ”allah duayimni qobul qildi“ dégenlik idi... Bala chong bolghanda uni ibadetxanigha apirip, yaxshiliqni we bendilikni öginishi üchün yaxshi bir ademge tapshurdi.

Bala uning yénida qaldi we shu yerde balaghetke yetti. Bir kéchisi uxlawitip, ibadetxanining bir teripidin kelgen awazni anglidi. Chöchüp oyghinip, ”sheyx chaqirghan bolushi mumkin“ dep oylap, uning yénigha yügürdi.

- méni chaqirdingizmu? Sheyx uning qorqushini xalimighachqa: hee, hee....depla qayta yatti. Awaz uninggha ikkinchi we üchinchi qétim anglandi. Diqqet qilip bildiki, uni jibriil eleyhissalam chaqiriwatatti:

- rebbing qewmingge séni ewetti.

Israil ewladi bir küni:

- bizni bir bayraq astigha toplaydighan bir peyghember ewetilse, allah yolida urushup, tupraqlirimizni we ghururimizni qayturwalattuq, - déyishti.

Ularni yaxshi chüshinidighan peyghembiri:

- silerge jihad qilish buyrulsa, rastinla jeng qilamsiler? - dédi.

- allah yolida némishqa urushmayli? Némishqa urushmaydikenmiz? Bizni yurtimizdin qoghlidi. Balilirimiz perishan boldi we ehwalimiz yamanlashti, - déyishti ular.

- allah silerge talutni padishah qilip ewetti, - dédi peyghember.

Ulugh allah mundaq dégenidi:

sanga musa (wapati) din kéyin israil ewladédin bolghan bir jamaening xewiri yetmidimu? Ular öz waqtida özlirining peyghembirige: "bizge padishah tiklep bergin, (uning bilen düshmenlerge qarshi) allahning yolida jihad qilayli" déyishti. Peyghember: "silerge jihad perz qilinsa jihad qilmay qalarsilermu?" dédi. Ular: "yurtlirimizdin heydep chiqirilghan we oghullirimizdin juda qilin'ghan tursaq qandaqmu allahning yolida jihad qilmayli?" dédi. Ulargha jihad perz qilin'ghan chaghda, azghinisidin bashqa hemmisi jihadtin bash tartti. ALLAH zalimlarni obdan bilgüchidur. Peyghembiri ulargha: "allah heqiqeten silerge talutni padishah qilip ewetti" dédi. Ular (peyghembirige étiraz bildürüp): "u qandaqmu bizge padishah bolidu. (arimizda padishah ewlatliri bolghanliqtin) padishahliqqa biz uningdin heqliqmiz, uning üstige uning mal - mülki köp bolmighan tursa" dédi, peyghember: "allah heqiqeten silerge (padishah qilishqa) uni ixtiyar qildi, uning ilmini ziyade we bedinini qabil qildi, allah seltenetni xalighan ademge béridu. ALLAH (ning pezli) kengdur, (uninggha kimning layiq bolidighanliqini) obdan bilidu" dédi. Ulargha peyghembiri éyttiki, "uning padishahliqining alamiti shuki, silerge bir sanduq kélidu, uningda rebbinglar teripidin silerni teskin tapquzidighan

nerse we musaning, harunning teweliri qaldurup ketken nersiler (yeni musaning hasisi, kiyimi we tewrat yézilghan bezi taxtilar) qachilan'ghan bolidu, uni perishtiler kötürüp kélidu. Eger (allah gha we axiret künige ishinidighan) bolsanglar, buningda (yeni tabutning nazil bolushida allahning talutni silerge padishahliqqa tallighanliqigha) elwette siler üchün (roshen) alamet bar. " talut eskerliri bilen (beytulmuqeddestin) ayrilghan chaghda: "allah silerni bir derya bilen sinaydu, kimki uningdin ichidiken, u manga tewe emes, kimki derya süyini tétimaydiken, u heqiqeten manga tewedur, uningdin (ussuzluqini biraz bésish üchün) ichken adem (buyruqqa xilapliq qilghan bolmaydu)" dédi. Ularning ichidiki azghina kishidin bashqa hemmisi uningdin ichti. Talut we uninggha iman éytqan kishiler deryadin ötken chaghda (düshmenning köplükini körüp qorqunchqa chüshüp, ularning bir pirqisi): "bügün biz jalut we uning eskerliri bilen urushushqa taqet keltürelmeymiz" dédi. (talutning teweliridin) allahqa mulaqat bolushqa étiqad qilidighanlar: "allahning iradisi bilen az jamae köp jamae üstidin ghelibe qilidu" dédi. ALLAH chidamliq körsetküchiler bilen billidur.

Jalut tömür sawut kiygen halda otturigha chiqti. Qilich, palta we xenjer bilen qorallan'ghan jalut özi bilen doilgha chüshkidek birini izdeshke bashlidi. Talut eskerlirining hemmisi uningdin qorqatti. Bu chaghda eskerler ichidin yash bir padichi doilgha chiqti.

Dawud, allahqa ishinetti. U allah étiqadining bu kainattiki heqiqiy küch ikenlikini biletti. Dawud hökümdari taluttin özining jalut bilen doilgha chüshüshi üchün ijazet sorap keldi.

Hökümdar tunji küni ruxset bermidi. Dawud bir esker emes, peqetla bir padichi idi. Urush tejribisi, hetta yénida qilichimu yoq idi. Qorali peqet padilirigha derexlerdin ghazang silkip béridighan tayiqi (chiwiq) idi. Shundaq bolushigha qarimay, dawud allahning bu dunyadiki heqiqiy quwwetining menbesi ikenlikini bilgen we allahqa ishen'genliki üchün jaluttin téximu küchlük idi. Ikkinchi küni, dawud yene ijazet soridi. Hökümdar bu qétim uninggha ijazet bérip, eger uni öltürseng, qoshun'gha qomandan bolisen we qizimgha öylinisen, - dédi.

Dawud bu tewsiyige bek qiziqip ketmeytti, u peqet jalutni öltürüshni niyet qilghan idi. Chünki jalut zorawan, zalim düshmen we allahqa ishenmeydighan biri idi. Shundaq qilip, hökümdar dawudqa ijazet berdi. Dawud tayiqi, besh tal tash we salgha bilen jengge chiqti. Qoralliq we sawut kiygen jalut buni körüp, dawudni kemsitip mesxire qildi. Uning namratliqigha we ajizliqigha küldi. Dawud salghisigha tash qoyup, hawada bir nechche qétim chörgiletkendin kéyin, uninggha qaritip atti. Shamallar allah ni söyidighan dawudning dosti idi. Shamal tashni uchurtup jalutning pishanisige urdi. Qoralliq jalut yerge chüshüp öldi. Yash padichi dawud uning yénigha kélip qilichini aldi, ikki qoshun jengge atlandi. Bu, serkerdisi öltürülgen we qelbige qorqunch chüshken qoshun bilen addiy bir padichi qomanliqidiki qoshun otturisidiki jeng idi.

Ulugh allah mundaq deydu: ular jalut we uning eskerliri bilen uchrashqan chaghda: "perwerdigarimiz! Qelbimizni chidamliqliq bilen toldurghin, qedemlirimizni (urush meydanida) sabatliq qilghin, kapir qewmge qarshi bizge yardem bergin" dédi. Möminler allahning iradisi bilen kapirlarni meghlup qildi, dawud jalutni öltürdi. ALLAH dawudqa seltenetni, hékmetni (yeni peyghemberlikni) berdi. Uninggha xalighan nersilirini (yeni paydiliq ilimlerni) bildürdi. ALLAH insanlarning bezisini bezisi bilen mudape qilip turmisa (yeni

küchlük tajawuzchigha uningdinmu küchlük bolghan birsini apiride qilmisa) idi, yer yüzi elwette pasatqa aylinatti (yeni xarabliqqa yüzlinetti), lékin allah (yamanliqni üstünlükke ige qilmasliq bilen) pütün jahan ehlige merhemet qilghuchidur.

Dawud jalutni öltürgendin kéyin, qewmining ichide tézla shöhret, qazinip israil ewladining ichide eng meshhur kishige aylandi. Qoshun qomandani we hökümdarning küyoghli boldi. Lékin dawud bulargha qiziqmaytti. Shöhret, sherep, mensepke bérilmidi. U allah söygüsining quli idi. Dawudqa pewquladde güzel bir awaz bérilgen idi. Dawud tatliq we möjize bolghan awazi bilen allahqa tesbh éytatti.

Shuning bilen, jalutning yéngilishidin kéyin, dawud ghayib bolup tebet qoynigha qaytip ketti. U yerde, sap tebetning quchiqida yalghuz halda allahqa ibadet qilip, kéchilerni uyqusiz ötküzetti.

Ulugh allah mundaq dégenidi: biz dawudqa dergahimizdin heqiqeten pezl (yeni peyghemberlik, zebur, taghlarning we qushlarning boysunushi, tömürning yumshaq bolup bérishi, sawut yasashni bildürüshler) ata qilduq. "i taghlar! I qushlar! Dawud bilen birlikte tesbih éytinglar" (déduq). Tömürni dawudqa yumshaq qilip berduq. (biz uninggha éyttuq) "mukemmel sawutlarni yasighin, sawutlarni yasashta (halqilirini bir - birige) tekshi qilghin, (i dawud ailisidikiler!) yaxshi ish qilinglar, men heqiqeten silerning emelliringlarni körüp turghuchimen. "

ulugh allah enbiya süriside mundaq dégenidi: taghlarni, qushlarni dawud bilen tesbih éytishqa musexxer qilduq, (shundaq qilishqa) biz qadir iduq. Jenglerde silerni (yaridar bolushtin) saqlash meqsitide, dawudqa siler üchün sawut yasashni ögettuq, siler (buninggha) shükür qilamsiler? (yeni shükür qilinglar we néimetning qedrini bilinglar).

Derexlerdin qaynap chiqqan sherbetler uning xush awazliq tesbihige jawab béretti. Taghlar uning tesbih awazidin titreytti. Insan wijdani bilen qushlar, wehshiy haywanlar we taghlarning qiyaliri arisidiki perde kötürülgen idi. ALLAH dawudni peyghember qilip tallidi. Uninggha zeburni berdi. Ulugh allah mundaq dégenidi: dawudqa zeburni ata qilduq. Zebur tewratqa oxshash muqeddes kitabtur. Dawud allahning kitabini oqup, allahqa tesbih éytsa, taghlarmu birlikte tesbih éytatti. Qushlarmu uning üchün toplinatti.

Ulugh allah mundaq dégenidi: (dinda) küchlük bendimiz dawudni esligin, u heqiqeten allahqa itaet qilghuchi idi. Biz heqiqeten taghlarni (dawudqa) boysundurup berduq, ular dawud bilen etigini - axshimi tesbih éytatti. Qushlarnimu uninggha boysundurup berduq, ularmu (terep - tereptin) toplinip, dawud bilen bille tesbih éytatti, (taghlarning, qushlarning) hemmisi allah gha itaet qilghuchidur. Dawudning seltenitini kücheyttuq, uninggha hékmet we (hemme adem chüshinidighan) roshen söz - ibarilerni ata qilduq.

Mana dawudning roza tutidighan küni keldi. Padishah bolghan peyghember bir küni rozi tutup bir küni tutmaytti. Bu, ”zamanning rozisi“ déyilidighan rozidur. U, zeburdin ayetler oqusa, uning bilen bille taghlarmu tesbih éytatti. Uning awazining eksi uning anglighuchisi bolmastin, del u awazining eks sadasidin ibaret idi. Bezide dawud toxtisa, taghlar tesbihni tamamlaytti. Taghlarla emes, qushlarmu teng tesbih éytatti. Dawud muqeddes kitabni oqushqa bashlisa. Qushlar, wehshiy haywanlar we derexler uning

etrapigha toplinatti. Taghlar tesbihke jör bolatti.

Taghlarning weyaki qushlarning uning bilen birlikte tesbih éytishining birdinbir sewebi dawudning durustliqidinla emes idi. Hem bashqa mexluqlarning uning bilen birlikte tesbih éytishining birdinbir sewebimu uning awazining yéqimliqliqi bolmastin, allahqa ixlas baghlighan bu büyük peyghemberge allah teripidin bérilgen möjize idi.

Buningdin bashqa, allah uninggha qushlarning we haywanlarning tilini chüshinish qabiliyitinimu bergen idi. U, bir küni oylinip olturup, ikki qushqachning bir - biri bilen sözlishiwatqanliqini anglidi we ularning néme déyishiwatqanliqini chüshendi. ALLAH uning qelbige qushlarning we haywanlarning tilini chüshinidighan nur salghan idi. Dawud haywanlarni we qushlarni söyetti, köyünetti. Ularni baqatti, késel bolup qalghanlirini dawalaytti. Qushlar we haywanlarmu uni söyetti we uninggha egishetti. ALLAH dawudqa qushlarning tilini ögitishtin bashqa hékmetnimu ügetken idi. ALLAH dawudqa bir nerse ögetkinide yaki uninggha bir möjize berginide, dawudning allahqa bolghan söygüsi, shükri, imani we ibaditi küchiyip baratti. Axirida, u bir kün roza tutup, bir kün tutmaydighan halgha keldi.

ALLAH dawudni söydi we uninggha büyük hökümdarliq ata qildi. U dewrdiki jenglerning köplüki qewmining eng chong mesililiridin biri bolup, tömürchiler yasighan tömür sawutlar bek éghir bolghachqa, jengchilerning erkin heriket qilishigha yaki jeng qilishigha bep idi.

Éytishlargha qarighanda, bir küni dawud bu mesilini oylighach aldédiki tömür parchisini qoli bilen oynap olturatti, kéyin qarighudek bolsa, qoli tömürge pétip kétiwatatti. ALLAH uning üchün tömürni yumshitip bergen idi. U derhal tömürni késip uningdin bir - birige ulinidighan kichik shekiller yasashqa bashlidi. Pütkendin kéyin aldida tömürdin yasalghan yéngi bir sawut peyda boldi. Bu shundaq bir tömür sawut idiki, uni kiygen jengchi erkin heriket qilalaytti. Wujudini qilich, palta we xenjerlerdin qoghdiyalaytti. Bu, u zamandiki mewjut sawutlarning eng ilghari bolup, tömür halqilardin yasalghan idi. Bu heqte mundaq déyilgen: "allah uning üchün tömürni yumshatti. " tömürning otta ériydighanliqini we uningdin minglarche shekil yasighili bolidighanliqini tunji keship qilghan kishi dawud eleyhissalamdur.

Dawud allahqa shükür qilip sejdige béshini qoydi. Shuning bilen, yéngi sawutlar köplep yasilishqa bashlandi. Bu sawutlarni kiygen dawudning eskerliri zerer körmidi. Dawudning düshmenliri (düshmen eskerliri) qilichlarning bu sawutlargha ötmeywatqanliqini, özlirining sawutlirining éghir bolghanning üstige qilchlarni tosup qalalmaywatqanliqini hés qilishti.

Dawud qoshuni düshmenliri bilen qilghan her jengde ghelibe qilatti. Dawud bu ghelibilerning allahning iradisi ikenlikini bilgechke, allahqa bolghan shükri tesbih we söygüsi téximu éship baratti. ALLAH peyghemberliridin weyaki bendiliridin birini söyse, uni insanlargha söydüretti we uni yer yüzide abruyluq qilatti. Qushlarning, haywanlarning we taghlarning söygünige oxshash, insanlarmu dawudni söyetti. Yeni dawud u zamandiki insanlar, qushlar we taghlar eng yaxshi köridighan bende idi. Bularni körgen hökümdarning ichide heset oti peyda bolushqa bashlidi. Dawudqa yamanliq qilip, uni öltürüsh üchün qoshun toplidi. Dawud hökümdarning hesetxorluq qiliwatqanliqini bilip, uning bilen urushmidi. Peqet bir kéchisi uxlawatqan hökümdarning qilichini élip kiymining bir

parchisini kesti - de, hökümdarni oyghitip: - i hökümdar! Sen méni öltürmekchi boldung. Lékin men sanga öch emes hem séni öltürmekchimu emes, eger séni öltürüsh niyitim bolsa, sen uxlawatqanda buni qilalaytim. Sen uxlawatqan chaghda bu körgen kiyim parchisini kiyimingdin késiwaldim. Uning ornigha séning boynungni késeleyttim, emma undaq qilmidim. Men héchkimge yamanliq qilishni xalimaymen. Men nepret emes, söygü elchisimen, - dédi.

Hökümdar xataliqini chüshinip, dawudtin epu soridi. Dawud uni tashlap ketti. Künler ötüp, bu hökümdar dawud qatnashmighan bir jengde öltürüldi. Chünki bu kishi dawudqa heset qilip, uning yardimini qobul qilmighan idi.

Shuningdin kéyin dawud hökümdar boldi. Kishiler uning töhpilirini, yaxshiliqlirini esliship, uni özlirige padishah saylidi. Shundaq qilip, dawud hem allahning elchisi hem padishah boldi. Dawudning allahqa bolghan shükri, ibaditi we xeyr - éhsan söygüsi, yoqsullargha merhemiti, insanlarning bayashatliqi üchün körsetken tirishchanliqi hessilep ashti. ALLAH uning hökümdarliqini quwwetlendürdi. Uni daim düshmenliridin üstün qildi. Uning hökümdarliqi shunchilik küchlük idiki, düshmenliri urushmay turup uningdin qorqushatti.

ALLAH uninggha néimetlirini ashurup berdi. Uninggha hékmet we keskin hököm qilish salahiyiti berdi. Uninggha peyghemberlik we padishahliq bilen birlikte hékmet, heq - naheqni ayrish, heqni tonush we uninggha yardem qilish küchini bergen idi. Dawudning suleyman ismlik bir oghli bolup, u kichikidinla eqilliq idi. Töwendiki weqe meydan'gha kelgende, suleyman téxi 11 yashta idi.

Ulugh allah süre enbiyada mundaq deydu: dawud bilen suleymanning (qissisini bayan qilghin). Öz waqtida bir qewmning qoyi kéchisi ziraetni yep (buzuwetkende), u ikkisi ziraet toghrisida hököm chiqarghan idi. Ularning hökmige biz shahid iduq. Qandaq hököm qilishni biz suleyman'gha bildürduq, ularning herbirige hékmetni we ilimni ata qilduq, taghlarni, qushlarni dawud bilen tesbih éytishqa musexxer qilduq, (shundaq qilishqa) biz qadir iduq.

Bir küni, dawud aditi boyiche xelqning shikayetlirige hököm chiqirish üchün olturatti. Bir déhqan bilen bir charwichi kélip erz sunushti. Déhqan dédi:

- i peyghember! Bu kishining padiliri kéchisi méning béghimgha kirip, baghdiki pütün üzüm saplirini yep tügetti. Manga tölem tölep bérishige hököm qilishing üchün sanga keldim.

Dawud padichigha: séning padiliringning bu ademning béghidiki barliq üzüm saplirini yégini rastmu? - dédi.

- hee, padishahim! - jawab berdi padichi.

Dawud: - yéyilgen üzüm sapliri üchün uninggha padiliringni tölem qilip bérishingni buyruymen, - dédi.

Dadisining yénida weqeni anglap turghan, allah hékmet bergen suleyman mundaq dédi: - i ata! Méning bashqichirek hökmüm bar.

- qéni éytqin! - dédi dawud.

Suleyman mundaq dédi: - padichining baghdiki üzümlerni perwish qilip yétishtürüshi üchün baghni padichigha bérishni hököm qilimen. Bagh sahibining padining yungidin we süt - göshliridin paydilinishi üchün padilarning bagh sahibige bérilishini hököm qilimen. Üzümler yétiship, bagh burunqi haligha kelgende, bagh sahibi béghini alsun, padichi padisini alsun.

Dawud: i suleyman! Bu heqiqeten katta bir hököm, sanga bu hékmetni bergen allahqa shükürler bolsun! Sen heqiqeten hakim (hékmet igisi bolghan)

suleyman ikensen, - dédi.

Dawud allahqa shunche yéqin bolushi we allahning uni söyishige qarimay, dawamliq allahtin öginetti. ALLAH bir küni uninggha her ikki terep dewachining pikrini anglimay turup, esla höküm chiqarmasliqini ögetken idi. Dawud hujrisigha kirgende, qarawullargha yénigha birining kirmeslikini yaki ibadet qilghanda malal qilinmasliqini emr qilatti. Bir küni, allahqa ibadet qilidighan méhrapta ikki kishi tuyuqsiz aldigha chiqti. Dawud ulardin qorqti. Chünki dawud yénigha héchqandaq kishining kirmeslikini emr qilghan idi. Dawud ulardin soridi: siler kim?

- shahim! Qorqmighin. Bu kishi bilen méning otturamda bir dewa bar. Arimizda adilliq bilen höküm chiqirishing üchün aldinggha kelduq, - dédi ichidin biri.

- néme ish boldi? - dep soridi dawud.

Birinchisi mundaq dédi: - bu kishi méning qérindishim bolidu. Uning 99 qoyi bar. Méning birla qoyum bar. Qérindishim: bu bir qoynimu manga ber, - dep mendin éliwaldi.

Dawud yene birining pikrini we delilini (ispatini) anglimayla:

- u séning qoyungni özining qoylirigha qoshuwélip heqsizliq qiliptu. Köp qisim shérikler bir - birige heqsizliq qilishidu. Peqet iman igiliri buningdin mustesnadur, - dédi. Bu ikki adem dawudning köz aldida xuddi hawada parlan'ghan buluttek tuyuqsiz ghayib boldi.

Dawud bularning özige ders bérish üchün allah teripidin ewetilgen perishte ikenlikini chüshendi. U emdi pütün sözlerni toluq anglimay turup dewagha höküm chiqarmasliqi kérek idi. Chünki belki 99 qoyi bar kishi heqliq bolushi mumkin idi. Dawud derhal égilip sejde qildi we rebbidin epu soridi.

Dawud wapat bolghiche allahqa ibadet qilip we uninggha tesbih éytip yashidi. U bir kün roza tutup, bir küni tutmaytti. Peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam dawud eleyhissalam heqqide mundaq dégenidi: "eng yaxshi roza dawudning rozisidur. U bir küni roza tutsa, yene bir küni tutmaytti. Zeburni 70 xil awaz bilen oquytti. Kéchiliri shundaq namaz oquyttiki, u namazda yighlap kétetti. Uning bilen teng her nerse yighlaytti. Dertmenler we késeller uning awazidin shipa tapatti. "

riwayetlerge qarighanda dawud eleyhissalam tuyuqisz wapat bolghan idi. Uning jinazisigha eneniwiy kiyimler kiygen 40 ming kishi we ulardin bashqa minglarche insan qatnashqan idi. Musa we harundin kéyin, israil ewladi héchkimning wapatigha bunchilik azablanmighan idi. Quyash insanlarni qizduriwédi. Suleyman qushlarni chaqirip:

- dawudqa saye bolunglar! - dédi. Qushlar uninggha shundaq saye boldiki, dunya qapqarangghu boldi. Shamal toxtidi. Suleyman qushlargha:

quyash kelgen tereptin insanlargha saye chüshürünglar, shamal kelgen tereptin ayrilnglar! - dédi. Bu, kishilerning suleyman hökümdarliqida körgen tunji weqe idi.

Suleyman eleyhissalam

ulugh allah neml süriside mundaq dégenidi: biz heqiqeten dawudqa, sulayman'gha (dunya we din ilimliridin keng) ilim ata qilduq, ular éytti: "jimi hemdusana bizni nurghun bendiliridin artuq qilghan allah gha xastur!" sulayman (peyghemberlikte, ilimde, padishahliqta atisi) dawudqa warisliq qildi. U: "i insanlar! Bizge qushlarning tili telim bérildi. (dunyaning néimetliridin) hemme

nerse ata qilindi, bu elwette (allahning) roshen éhsanidur" dédi.

Shunisi éniqki, suleyman dawud eleyhissalamning warisi idi. Ulugh allah uni israil ewladigha peyghember qilip tallidi. Yene allah uni beni israilgha hökümdar qildi. Suleymanning dawudtin alghan eng muhim mirasi belki dawud omumlashturghan eskiriy enene idi. Dawudtin qalghan bu ilgharliqqa suleyman warisliq qildi. Dawud eslide kembeghel bir padichi bolup, kéyin eskiri qomandan'gha aylan'ghan idi. Bu özgirish allahning ilhami, yardimi we mediti bilen emelge ashqan idi.

Dawud burunla kainatqa hakim heqiqiy quwwetning ulugh allahning küchi ikenlikini chüshinetti. Qolini tash parchisigha uzatqinida we salgha bilen jalutqa atqinida, küch tengpungliqining özgergenlikini, düshmenlirining aldida terep - terepke qachidighan beni israil qoshunining heqiqiy küchlük qoshun'gha aylan'ghanliqini élan qilghan idi.

Dawud nurghun jenglerge qatnashti. Bular quranda tepsiliy bayan qilinmighan. Chünki quran tarixiy bayan kitabi bolmastin, allahqa dewet kitabidur. Quranda bu heqte peqetla: dawudning seltenitini kücheyttuq, déyilidu.

Buning menisi shuki: u héchbir jengde meghlub bolmighan idi. Shundaqla, allahqa yüzlen'gen dawud eleyhissalam muwahhidler (yeni bir allahqa étiqad qilghuchilar) din bolghachqa, allah dawudqa, qoshunigha we xelqige himayichi, yardemchi bolghan idi. Ulugh allah dawudning qoshunigha öz zamanidiki bashqa qoshunlargha qarshi pewquladde üstünlükke érishtüridighan alahide nersilerni bergen idi. ALLAHning dawudqa we qoshunigha ata qilghan bu ilgharliq suleyman hökümranliqidimu dawam qildi. Shuning bilen, suleyman dunyadiki eng ilghar qoshun'gha hemde küchlük döletke warisliq qilghan idi. ALLAH suleyman'gha téximu köp néimet berdi.

U: "i insanlar! Bizge qushlarning tili telim bérildi. (dunyaning néimetliridin) hemme nerse ata qilindi, bu elwette (allahning) roshen éhsanidur" dédi.

Suleyman dawudtin miras qilip alghanliri bilen boldi qilmidi. Xanliq rohi uni téximu üstün bolushqa yétekleytti. Bir küni qolini kötürüp allahqa dua qildi. Suleyman duasida mundaq dédi: "perwerdigarim! Manga meghpiret qilghin, manga mendin kéyin (mendin bashqa) héch ademge muyesser bolmaydighan padishahliqni ata qilghin, sen heqiqeten köp ata qilghuchisen. " suleyman allahtin uningdin kéyin héchkimge bérilmeydighan hökümdarliq tiligen idi. ALLAH taala bendisi suleymanning duasini qobul qilip, bu hökümdarliqni berdi. Suleyman pütün abruyini we seltenitini allahqa dewet qilishqa we islamni yéyishqa atighan idi.

Elqisse, suleyman peyghemberlik, hökümdarliq we hékmette dawudqa warisliq qilghandin kéyin, insanlar uninggha "hékim suleyman" namini berdi. Suleymanning hékmiti insanlar arisida adil bolush, ulargha merhemet qilish we ularning mesililirini adalet bilen hel qilishtin bashqa, insaniyet dunyasidin éship, qushlar we haywanlar dunyasighiche öz ichige alghan idi. Dawud peqet qushlarning tilini biletti. Emma suleyman qushlar bilen sözliship ulargha wezipe béretti. Dawud tesbih éytqanda, taghlar, wehshiy haywanlar we qushlarmu uning bilen bille tesbih éytatti. Bu büyük tesbihni anglash üchün shamallar toxtap qalatti. ALLAH suleyman'gha buningdin artuqraq qilip wehshiy haywanlarni, qushlarni we shamalni uning emrige boysundurup bergen idi.

Sulayman chömülilerning pichirlishishini angliyalaytti. Shundaqla ulargha

emr béreleytti. Chömülilermu uning buyriqigha boysunatti. Suleymanning qoshuni dunyadiki qoshunlarni qorqutqan idi. Dunya bundaq küchlük qoshunni esla körmigen idi. Adette qoshunlar eskerlirining oxshashliqi (bir xilliqi) bilen küchlük körünetti. Emma suleymanning qoshuni eskerlirining xilmu - xilliqi bilen kishini heyran qalduratti. Bu qoshun ajayip birleshmidin teshkil tapqan, chékindürgili bolmaydighan qoshun idiki, terkibide insanlar, jinlar we qushlar bar idi. Bilginimizdek, jinlar allahning yaratqan mexluqatidur. Suleyman jinlarni urush waqtida esker, ténch zamanlarda ishchi qilip ishlitetti. Jinlar körgili bolmaydighan mexluqatlardur. Bundin bashqa bu qoshundiki qushlar hazirqi zamandiki xewerleshme we axbarat toplash üskünilirining rolini oynaytti. Ular uchup bérip, düshmen ehwalini igelleytti we suleyman'gha xewer yetküzetti. U shamallargha buyruq qilip, xuddi hazirqi ayrupilanning ichide uchqandekla... Uning üstige eskerliri bilen mineleytti. Suleyman qoshunida uchidighan eskerler bar idi. Belki suleymanning eskiriy shöhritining menbesi allahning bu möjizisi idiki, buning bilen suleyman qoshuni tengdashsiz halgha kelgen idi. Ulugh allah mundaq dégenidi:

biz suleyman'gha shamalni boysundurup berduq. Shamal suleymanning buyruqi boyiche u xalighan terepke lerzan mangatti. Hemde uninggha (katta binalarni salalaydighan) qurghuchi we (déngizlargha chöküp ünche - marjanlarni élip chiqalaydighan) ghewwas sheytanlarni boysundurup berduq. Yene nurghun sheytanlargha ishkel sélin'ghandur. Biz suleyman'gha éyttuqki) "bu bizning (sanga bergen keng) atayimiz, (uningdin sen xalighan kishige) bergin yaki bermigin, (bu heqte sendin) hésab élinmaydu. " u bizning dergahimizda heqiqeten yéqinliqqa we yaxshi aqiwetke ige bolidu.

Suleyman allah rizasi üchün atlarni ishlitishtin yaltayghan bolghachqa, allah uninggha atlarning ornigha döletning her qandaq yérige baralaydighan shamalni berdi. ALLAH suleyman'gha bu uchush qoralidin bashqa yene peyghemberlerning héchqaysisigha bermigen bir küch ata qildi. Bu, sheytanlarni tizginlesh küchi idi. Sheytanlar jinlarning eski türi bolghachqa, insanlar uyaqta tursun, hetta yaxshi jinlarmu ularni bashquralmaytti. ALLAH suleyman'gha sheytanlarni bashqurush, ularni ishlitish, qarshiliq qilghanlarni zenjir bilen baghlash we jazalash hoquqini bergen idi. Sheytanlar uning buyriqi bilen saraylar, öyler, qazanlar, heykeller we méhraplarni yasaytti. Uning üchün déngizlarning astigha kirip, ünche - marjan we yaqut süzüp chiqatti. Sheytanlarning itaet qilmighanliri suleymanning shöhriti we mexluqatlargha hökümranliq küchini körsitish üchün tömür zenjirlerge baghlinatti. Bu küch allahning izni bilen uninggha möjize qilip bérilgen idi.

Ulugh allah mundaq dégenidi: suleyman'gha shamalni (boysundurup berduq), shamal chüshtin ilgiri bir ayliq musapini, chüshtin kéyin bir ayliq musapini basatti, uninggha mis (chiqidighan) bulaqni aqquzup berduq, bezi jinlar perwerdigarining emri boyiche suleymanning aldida ishleytti, ulardin kimki bizning emrimizge xilapliq qilidiken, uninggha biz dozax azabini tétitimiz. Ular suleyman'gha u xalighan katta saraylarni, (mistin - eynektin ajayip) heykellerni, köldek chong légenlerni, (chongluqtin) midirlimaydighan qazanlarni yasaytti, (éyttuqki) "i dawud ailisidikiler! (allahning bu chong néimetlirige) shükür qilinglar", méning bendilirimdin (allahning néimetlirige) shükür qilghuchi bek az.

U zamanning dunya hökümrani shübhisiz hezriti suleyman idi. Suleyman allahning shunchilik néimetlirige érishken bolsimu, qilche meghrurlanmidi. Del

eksiche, u zamanining eng teqwadar we allahqa eng köp shükri qilidighan kishisi idi.

Ulugh allah suleyman heqqide mundaq deydu: biz dawudqa suleymanni ata qilduq, suleyman némidégen yaxshi bende! U (allah gha) heqiqeten itaet qilghuchi idi.

U allahqa namaz, roza, tesbih, köz yéshi, istighpar we söygü bilen yüzlinetti. Namaz waqti suleyman'gha nisbeten héchqandaq nerse tosqunluq qilalmaydighan muhim ibadet waqti idi.

Bir küni, suleyman muhim bir jeng teyyarliqi bilen meshghul idi. Namazdiger waqti bolghanda, esker we serkerdilirining atlirini tekshürdi. Atlar qoshunining muhim qorali idi. Suleyman atlarni tekshürüwétip, esir namizini untup qalghili tasla qaldi. Suleyman derhal sejde qilip namizini oqudi, shundin kéyin, suleyman qoshunida at ishlitishtin waz kechti. ALLAH atlarning ornigha uni we eskerlirini xalighan yerge apiralaydighan shamalni boysundurup berdi. Suleyman atlarning késelliklirini biletti. Ularning tili bilen sözlisheleytti, haywanlarmu uning emrige itaet qilatti. Ulugh allah suleyman'gha buningdin bashqa yene bir néimet bergen idi.

ALLAH taala mundaq deydu: uninggha mis (chiqidighan) bulaqni aqquzup berduq.

ALLAH dawudqa tömürni yumshitish we uni qandaq éritish némitini ögetkinidek, suleyman'ghimu urushta we ténch zamanlarda érigen misni qandaq qollinishni ögetken idi. U mis bilen tömürni arilashturup tuch peyda qilatti we uningdin jenglerde qollinidighan neyze, qilich, sawut we xenjerge oxshash qorallarni yasaytti. Bu qorallar, u zamanning eng yaxshi qoralliri idi. Ténch zamanlarda misni bina qurulushi, heykel yasash we bashqa ishlargha qollinatti. ALLAH taala suleyman'gha bu büyük we alahide néimetlerni bergendin sirt, uni nurghunlighan sinaqlardin ötküzgenidi.

Büyük bendiler büyük sinaqlargha duch kélidu. ALLAH suleymanni késel bilen sinidi. Ulugh allah bu heqte mundaq dégenidi: biz heqiqeten suleymanni siniduq, uning texti üstige bir jesetni tashliduq, andin u (buning sinaq ikenlikini bilip) tewbe qildi. Suleyman éyitti: "perwerdigarim! Manga meghpiret qilghin, manga mendin kéyin (mendin bashqa) héch ademge muyesser bolmaydighan padishahliqni ata qilghin, sen heqiqeten köp ata qilghuchisen. " biz suleyman'gha shamalni boysundurup berduq. Shamal suleymanning buyruqi boyiche u xalighan terepke lerzan mangatti. Hemde uninggha (katta binalarni salalaydighan) qurghuchi we (déngizlargha chöküp ünche - marjanlarni élip chiqalaydighan) ghewwas sheytanlarni boysundurup berduq.

Heqiqiy hékayini fexruddin razi mundaq bayan qilidu: suleyman eleyhissalam insan we jin tiwiplar dawaliyalmaydighan éghir késelge giriptar bolghan idi. Qushlar uninggha hertereptin paydiliq otlarni ekelgen bolsimu saqiyalmidi. Késili kündin - kün'ge éghirlishiwatatti, axiri suleyman textige xuddi rohsiz jesettek olturidighan késelliktin öler halgha keldi. Bu késellik saqayghiche herziti suleyman allah ni zikri qilishtin, uningdin shipa tileshtin, uninggha istighpar éytishtin we ich – ichidin söyünüshtin waz kechmidi. Ulugh allahning bendisi suleyman'gha qilghan siniqi axirlashti, suleyman saqaydi. ALLAH nésp qilmisa, pütün shöhriti, selteniti we hökümranliqining késilige shpaliq bérelmeydighanliqini chüshen'gen suleyman tekrar saghlam halgha keldi. Bu,

bizni qayil qilidighan, suleymandek hakim we büyük bir peyghemberning pezilitige layiq bolghan qarashtur.

Andin u (buning sinaq ikenlikini bilip) tewbe qildi. Yeni salametligi eslige keldi. ALLAHtin rehmet tilidi. ALLAH uninggha merhemet qilip, késilige shipaliq berdi.

Suleyman insanlarning allahqa ibadet qilishi üchün bir mesjid yaki ibadetxana saldurdi. Bu qurulush, binakarliq we heykeltarashliq senitining jewherliridin biri idi. Tömürchilerning bazghanliri toxtimastin urulatti. Mital éritish ishchiliri 24 saet toxtimastin ishleytti. Suleyman mesjidige baridighan yolning ikki teripini zinnetleydighan derwaza, dérize, shir, yolwas we qush heykellirining sheklige kirish üchün éritilgen tuchlar yüzlerche qanallardin qumlarning ichige éqitilatti. Bu qurulushta on minglarche kishi ishleytti. Ularning beziliri métal éritse, beziliri tash yunatti. Beziliri tash chaqsa, beziliri derex késetti. Beziliri liwandin serwi derixi ekelse, beziliri altun éritip, uningdin textlerni we tamlarni bézeydighan altun bézeklerni yasaytti.

Jinlarmu suleymanning buyruqi boyiche heykeller, eskerler we ishchilarning tamiqini pishuridighan taghdek chongluqtiki éghir qazanlarni, köllerdek chong qachilarni yasaytti. Suleyman ishchilirini we xelqini nazaret qilip, ularning mesililirige qulaq salatti, hel qilatti. Bundin bashqa haywan we qushlardin teshkil tapqan qoshunni yoqlap, ularning qaysisining kelmigenlikini, nege ketkenlikini we némishqa yoqap ketkenlikini éniqlaytti. Suleyman insan we qushlardin teshkil tapqan qoshun'ghila emes, chömülilergimu köyünetti. Ularning sözlirini tingshaytti. Ularni dessimeytti. Suleyman kemter, kichik péil bolghachqa, dawamliq yerge qarighan we allahqa shükri qilghan halda yol yüretti. Bir küni, sulayman qoshunining aldida kétiwatatti. Shamdiki chümüliler wadisigha kelgende, bir chümülining bashqa chümülilerge mundaq dewatqanliqini anglidi:

"i chümüliler! Uwiliringlargha kirip kétinglar, suleyman we uning qoshuni uqmastin silerni yenchiwetmisun" suleyman chümülining sözidin tebessum qilip küldi we éytti: "perwerdigarim! Sen méni manga we ata - anamgha bergen némitingge shükür qilishqa, sen razi bolidighan yaxshi emelni qilishqa muweppeq qilghin, rehmiting bilen méni yaxshi bendiliring qatarigha kirgüzgin. "

u özining we qoshunining büyükligige qarimay, chömülilerge rehim qilatti. Ularning sözlirini anglap, ularni dessep salmasliq üchün her daim yolgha diqqet qilip mangatti. Suleyman dunyadiki eng bay kishi idi. Saraylirining bezisining yerliri (asti) xush puraqliq sendel yaghichidin, bezilirining altundin, beziliriningki bolsa xrustaldin yasalghan idi. Uning altun we qimmetlik tashlardin yasalghan bir texti bar idi.

Dunyadiki eng chong saraylar uning sarayliri idi. U altun - merwaytilardin zinnetlen'gen kiyimlerni kiyetti. Shundaq bolsimu, suleyman allahqa we insanlargha hergizmu tekebburluq qilmaytti. Altun kiyimlirini kiyip, insanlar aldigha chiqqinida:

- herqandaq tagh güli men (hökümdar suleyman) dinnmu chirayliq kiyinidu, - deytti. Kichik péil hökümdar, peyghember suleyman allahqa sejde qilghanda ene shundaq deytti. Atisining allahqa tesbih éytqinidek, umu ilahiy söygüni medhiyileytti...

Künlerning biride, suleyman qoshunining teyyarlinishini buyrudi. Uningdin kéyin qoshunini teptish qilish üchün chiqti. Awwal insanlardin teshkillen'gen

qoshunni közdin kechürdi. Qomandan, serkerde we eskerler bilen yighin échip, ulargha buyruqlirini berdi. Ulardin kéyin jin eskerlirining aldigha ötüp, tégishlik telimatlarni berdi. Ichidiki ézilenggülük qilghan bir jinni zindan'gha tashlidi. Undin kéyin haywanlarning yénigha kélip, ulardin ach - toqliqini, yaxshi uxlighan - uxlimighanliqini, tamiqining waqtida bériliwatqan yaki bérilmeywatqanliqini, késel yaki saqliqini soridi. Hemme nersidin xatirjem bolghandin kéyin, qushlarning chédirigha kirdi. Chédirgha kiripla höpüpning yoqluqini bayqidi.

Eslide höpüp, chidirning üstidiki belgilen'gen yéride bolushi (turishi) kérek idi. Emma u u yerde yoq idi. U qushlarni közdin kechürgendin kéyin éytti: "manga néme boldi? Höpüpni körmeymen'ghu!,dédi.

Bashliqining sözige hörmet qilish üchün, bashqa qushlar jawab bermidi. Suleyman qushlargha diqqet qilip, ularning közliridin höpüpning yoqluqini bildi. Nege ketkenlikimu éniq emes idi. Suleyman ghezeplen'ge halda: ya u yoqap kettimu, dédi. Ichidin kichik bir qush jüret qilip suleyman'gha:

- i büyük! Eslide tünügünki axbarat toplash wezipiside (xizmitide) u men bilen bille bolushi kérek idi. Höpüp bérilgen wezipining mesuli idi. Emma kelmidi. Shunga menmu barmidim, - dédi. Qush qorqqinidin titreytti. Sulayman hemmeylenning höpüptin xewersiz ikenlikini, uning héchkimning ruxsitini almastin hem özining qeyerde ikenlikini depmu qoymastin yoqap ketkenlikini chüshendi.

Suleyman xapa bolup: uni choqum qattiq jazalaymen, ya uni choqum boghuzlaymen, ya choqum (yoqap ketkenlikini aqlaydighan) bir roshen delil keltüridu" dédi. Qushlar suleymanning ghezeplen'genlikini chüshendi. Suleymanning ghezipi qelblerge qorqunch salatti, chünki u merhemetlik bolsimu, ghezeplinishi heqliq we adaletlik idi. Uning üstige, déginini asanla emelge ashuratti. Qush suleymanning ghezipidin qorqup titrep ketti, suleyman qolini uzitip qushning béshini silidi, qushning qorqunchi ötüp ketti. Suleyman qushlarning chédiridin chiqip sariyigha qaytti, u höpüpni oylawatatti. Aridin xéli ötkendin kéyin, höpüp qushlarning chédirigha qaytip keldi.

Qushlar uninggha: - séning kelginingdin xewer tépishitin burun derhal suleymanning yénigha barghin, - déyishti. Höpüp tamaq yep olturghan suleymanning yénigha keldi. Höpüp bir az saqlighandin kéyin, suleymanning uning nege ketkenlikini sorishidin awwal özining gunahsizliqini ispatlash üchün sözleshke niyet qildi.

U mundaq dédi: men sen bilmigen ishni bilip (keldim), sanga men sebedin (yeni yemendiki sebe shehiridin) bir muhim xewer élip keldim. Suleyman gep qilmastin höpüpning sözining tügishini kütti. Höpüp dédi:

men heqiqeten ulargha (yeni sebe ahalisige) bir ayalning (yeni bilqisning) padishahliq qiliwatqanliqini kördüm, uninggha (özige we seltenitige kéreklik) hemme nerse bérilgen iken, u chong ershke ige iken. Uning we qewmining allah ni qoyup quyashqa choqunidighanliqini bayqidim, sheytan ulargha qilmishlirini (yeni allah ni qoyup, quyashqa choqun'ghanliqlirini) chirayliq körsetti, ularni toghra yoldin tosti, ular hidayet tapmaydu. Höpüp bir pes jimidi, suleyman höpüpning pütün nutuq qabiliyitini ishqa sélip, eng yaxshi sözler bilen sözlewatqanliqini bilip turatti. Höpüp suleymanning insanlar we qushlargha dégen sözlirini tekrarlidi:

"ular asmanlardiki we zémindiki sirlerni ashkarilighuchi, silerning yoshurun

we ashkara ishinglarni bilip turghuchi allahqa sejde qilmaydu. ALLAH din bashqa héch ilah yoqtur, u büyük ershning perwerdigaridur. " höpüpning axirida suleymanning rehim qilishigha érishishi we uni qayil qilish üchün sulayman'gha özining sözini tekrarlap bergenliki éniq idi.

Pisingngide bir külümsirigen suleyman: sen rast dewatamsen ya yalghanmu? Qaraymiz. Höpüp: i peyghember! Men yalghan sözlimidim, - démekchi boldiyu, suleymanning gep qilmasliqi uni qorqutqachqa ün chiqmidi. Suleyman jimjit olturup oyliniwatatti, axirida bir qarargha kélip béshini kötürüp qeghez - qelem ekélishini buyridi. Derhal bir qisqa mektup yézip, höpüpke tapshurdi we telimat bérip: bu xétimni élip bérip ulargha tashlighin, andin ulardin nériraq (jayda yoshurunup) tur, ularning qandaq jawab qayturidighanliqigha qarighin" dédi.

Quran kerim neml süriside höpüpning mektupni yetküzüsh ishlirini qisqartip, orda meslihetchiliri bilen achqan yighinda, yurt kattilirigha we wezirlirige suleymanning xétini oqughan melikige ötidu.

U (yeni bilqis) éytti: "i ulughlar! Manga heqiqeten suleymandin bir parche qimmetlik xet keldi. (uning mezmuni shuki) nahayiti shepqetlik we méhriban allahning ismi bilen bashlaymen. Siler manga hakawurluq qilmanglar, méning aldimgha musulman bolghan halda kélinglar. "

mana bu, hökümdar suleymanning sebe melikisige yazghan xétining tékisti idi.

Melike mektupni yurt kattilirining aldigha qoyup: "i ulughlar! Méning (bu) ishimda meslihet béringlar, silerni üstide qoymay turup héch ishni békitkinim yoq" dédi. Kattilarning inkasi qarshiliq qilish boldi...

Mektupning siliq ipadiliri ularning ghururini we öz küchige ishinish héssiyatini qozghidi. Ular özlirige hujum qilmaqchi bolghanlarning (suleymanning) urushta meghlup bolidighanliqini, shunga yéngilishtin awwal shertlerni qobul qildurwalmaqchi ikenlikini tesewur qilishti. Ular éytti: "biz küchlük we jenggiwarmiz, ish séning ixtiyaringdidur, (bizni) némige buyruydighanliqingni (oylap) körgin. "

yurt kattilirining démekchi bolghini: biz jeng qilishqa teyyar! - dégendin ibaret idi. Emma melike yurt kattiliridin köp eqilliq we hékmet sahibi idi. Suleymanning xéti uni urush qilishqa chaqirishtin awwal oylinishqa mejbur qildi.

Melike suleymanning mektubini uzun'ghiche oylidi. Uning üchün suleymanning ismi natunush bolup, uni bundin burun héch anglap baqmighan idi. Uning üstige, uning küchi heqqide héch nerse bilmeytti. Kim bilidu? Belki bu suleyman uning döliti bilen jeng qilalighidek, hetta yéngeligidek derijide küchlük birimu? Melike etrapqa qarap, xelqining medeniyetlik we bay ikenlikini kördi. U urush sewebidin bu medeniyet we bayashatchiliqning weyran bolushidin qorqti. Ghezepning (éhtiyatsizliqining) ornigha hékmetni tallidi.

Siliq - sipayiliq bilen uninggha hediye ewetishni qarar qildi. U öz ichide: sulayman belki dölitimning bayliqigha köz tikken bolushi mumkin, - dep tehlil qilip, uning bilen sülih tüzüshke we sowgha - salam bilen ténchliqni sétiwélishqa niyet qildi. U mundaq oylighan idi: uninggha sowgha - salam ewetkende, sowghini aparghan ademliri suleymanning memlikitining ichidin ötüsh imkanigha érisheleytti. Buning bilen ademliri jasusliq qilip, bu memliketning xelqi bilen qoshuni heqqide xewer toplaytti we buning netijiside suleyman heqqidiki heqiqiy

ehwaldin toluq xewerdar bolalaytti.

Melike könglide oylighanlirini mexpiy tutti. Yurt kattilirigha sowgha - salam ewetish arqiliq hökümdar suleymanning heqiqiy niyitini bilmekchi ikenlikini éytti. U bularni jeng qilish pikridin waqitliq yandurush üchün qayil qilishqa tirishti. Chünki hökümdarlar bir sheherge kirgende, u sheherni weyran qilip, sheher kattilirini xar - zebun haletke chüshürüp qoyidu. Melike yurt mötiwerlirige bu xewplerni chüshendürgendin kéyin ular qayil bolushti.

U (yeni bilqis) éytti: "shübhisizki, padishahlar birer sheherge hujum qilip kirse, uni xarab qilidu, sheherning mötiwer ademlirini (öltürüsh, esirge élish we sürgün qilish bilen) xar qilidu, ularmu shundaq qilidu. Men choqum ulargha sowgha ewetimen, elchilerning néme xewer élip kélidighanliqigha qaraymen. "

melike bilqisning sowghisi hökümdar peyghember suleyman'gha yetküzüldi. Suleymanning axbarat toplash teshkilati bilqisning ademlirining sowgha ekelgen xewirini yetküzdi. Suleyman derhalla melikining küchi heqqide melumatqa ériship, toghra qarar chiqirish meqsitide bu ademlerni ewetkenlikini chüshendi.

Suleyman qoshunning derhal yighilishi üchün pütün memliketke buyruq chiqardi. Bilqisning ademliri qoralliq halda qoyuq bir ormanning ichige kirdi. Qarighudek bolsa, özlirining pütün bayliqliri we ilgharliqliri suleyman memlikitining aldida kishini xijil qilidighan qaqas bir yerdek körünetti. Ekelgen sowghiliri közlirige erzimes nersidek köründi. Halbuki, sowghilar altun idi. Emma ular hökümdar suleymanning yerge altun bilen qaplan'ghan sendel yaghachliri yatquzulghan saraylirida méngiwatatti.

Qoshun sep tüzüp bolghandin kéyin, bilqisning ademliri suleymanning yénida turdi. Ular kallisida eskerlerning sanini, türlirini hésablashqa bashlidi. Qoshundiki yolwas, qush we uchalaydighan eskerlerni körgen bilqisning elchiliri qorqqinidin yüriki aghzigha kélip, bu qoshunning tengdashsiz derijide küchlük ikenlikini chüshendi. Qoshun közdin kechürüsh axirlashqandin kéyin, melikining elchiliri suleymanning chüshlük tamaq ziyapitige chaqirildi. Elchiler dunyaning her qaysi jaylirining tamaqlirini kördi. Dastixanda dölitining eng meshhur tamaqliri tépilatti. Lékin ular tamaqlarning temining oxshimaydighanliqini hés qilishti. Tamaq yégen qachiliri altundin yasalghan bolup, ulargha hetta melikimu taqiyalmaydighan altun zibu zinnetler taqighan xizmetchiler xizmet qiliwatatti. Dastixanda qushlar, déngiz béliqliri we namelum haywan göshliri bar idi. Suleyman bu tamaqlarni yémestin, bir yaghach tawaqta quruq nanni yaghgha milep yewatatti. Bu, uning tallighan tamiqi idi. Suleyman ün - tinsiz olturup, ular bilen birlikte tamaq yédi. Ular suleymanning küchlük we heyran qalarliq derijide éghir - bésiq ikenlikini bayqidi.

Tamaqtin kéyin, elchiler xijil bolghan halda bilqisning sowghisini suleyman'gha sundi. Sowgha altundin yasalghan bolup, ulargha nisbeten qimmetlik bir sowgha idi. Emma bu yerdiki kishini hang - tang qalduridighan seltenet we bayliqning aldida addiy we erzimes körünetti. Suleyman melikining sowghisini körgendin kéyin ulargha qarap mundaq dédi:

"siler manga mal bilen yardem qilmaqchimu? ALLAHning manga bergenliri silerning bergenliringlardin yaxshidur, belki siler sowghanglar bilen körenglep kétisiler. Hökümdar suleyman bu qisqa sözi bilen ularning sowghisini ret qildi we elchilerni osal ehwalgha chüshürüp qoydi. Ulargha öz raziliqining pul bilen

sétiwalghili bolmaydighanliqini bildürdi. Ular suleymanning könglini bashqa nerse bilen alalishi mumkin idi.

"siler manga hakawurluq qilmanglar, méning aldimgha musulman bolghan halda kélinglar. "

sulayman deslepki mektubigha yüzlendi we tekrar dédi. Sen qaytip ketkin, ularning üstige ular taqabil turalmaydighan bir qoshun bilen choqum barimiz, ularni yurtidin xar, kemsitilgen halda choqum chiqiriwétimiz. Hökümdar keskin we qorqunchluq tehditin kéyin, melikining elchilirini qayturuwetti. Bilqisning elchiliri suleymandin bilqisning uni (yeni suleymanni) ziyaret qilip kélishi üchün ijazet soridi.

Memlikitige qaytip kelgen elchiler derhal melikining huzurigha kélip, dölitining xewp ichide ikenlikini xewer qildi we suleymanning intayin küchlükliki, qoshunining tengdashsiz qudertlik ikenlikini éytti. Uning suleymanni ziyaret qilip xursen qilishi kéreklikini bildürüshti. Melike bu meslihet boyiche teyyarliq qilip, suleyman memlikitige qarap yolgha chiqti. Suleyman ordisida beg - wezirliri, qomandanliri we ölimaliri bilen birlikte olturatti. U bilqisni oylawatatti. Uning kéliwatqanliqini, emma özi xalap emes, qorqqinidin kélishke mejbur bolghanliqini biletti. Suleyman melikining islamni qobul qilishi üchün islamning heqiqiy ilgharliqini we heqiqiy küchke ige ikenlikini chüshendürüsh we ularning quyashqa choqunup érishken téxnika, senet we ilim bilen özlirining islamgha étiqad qilip yetken ilgharliqni sélishturush arqiliq uni hang - tang qaldurmaqchi boldi. Hökümdar suleymanning xewerchiliri sebe memlikitidiki eng heshemetlik nersining bilqisning texti ikenlikini xewer qilishti.

Text altun we qimmetlik tashlardin yasalghan bolup, text we text qoyulghan öymu neqqashliq senetning namayendisi idi. Qarawullar uningdin her waqit közlirini ayrimaytti.

Undaq bolsa... Suleyman ichide bilqisni musulman qilish üchün, u kelgende uning bu texti üstide olturup qarshi élip, uni qudriti bilen hang - tang qaldurmaqchi boldi. Béshini kötirip ademlirige:

"i ulughlar! Ularméning qéshimgha musulman bolup kélishtin burun, (silerdin) kim uning textini élip kélidu. " allah suleyman'gha boysundurup bergen jinlardin biri bolghan ifrit tunji bolup: "men uni ornungdin turushtin burun sanga élip kélimen, men uni élip kélishke elwette qadirmen, ishenchlikmen" dédi.

Suleyman bir yaki ikki saettin kéyin ornidin turatti. Jin textni buningdin awwal ekileleydighanliqini éytti. Suleymanning ordisi pelestinde bolup, bilqisning texti bolsa yemende idi. Text bilen ordining arisida minglarche mil musape bar idi. Suleyman ifritning sözige jawab bermidi. Démekki, u bilqisning textini uningdinmu tézraq ekileleydighan bir teklip kütüwatatti. Sayide olturghan asef ibni burxiya (u nazil bolghan kitabni chongqur bilidighan zat idi) suleyman'gha qarap: "uni men sanga közüngni yumup achquche élip kélimen" dédi (u dua qiliwidi, text derhal aldida hazir boldi). Suleyman textning yénida turghanliqini körgende: "bu perwerdigarimning (manga qilghan) éhsanidur, u shükür qilamdim, ya tuzkorluq qilamdim, buning bilen méni sinidi, kimki shükür qilidiken, u özining paydisi üchün shükür qilidu, kimki tuzkorluq qilidiken, (bilish kérekki) heqiqeten perwerdigarim (uning shükür qilishidin bihajettur), (allahning) keremi kengdur" dédi.

"kitabning hékmitige érishken" kishining sözi ayaqlashmay turupla, text

suleymanning yénigha kélip boldi, quran uning jin yaki insan we yaki perishte ikenliki toghrisida héchnéme démeydu. Suleyman allah gha shükri qilghandin kéyin melikining textige qaridi. Text gerche bir senet möjizsi bolsimu, lékin suleyman memlikitidiki insan we jinlarning yasighanliri aldida addiy körünetti. Suleyman melikining textige inchikilep qarighandin kéyin, textning özgertilishini buyridi. Textning bezi yerliri özgertildi. Chünki suleyman bilqis kelgende, uning özining textini tonuydighan yaki tonimaydighanliqini sinap baqmaqchi idi.

Suleyman bilqisni qarshi élish üchün ayrim bir saray sélishni emr qildi. Déngiz qirghiqidin bir yer tallandi. Suleyman sarayning köp qismining déngiz suliri üstide bolushini, sarayning astining intayin mustehkem we qimmetlik, shundaqla nahayiti süzük eynektin yasilishini buyridi. Sarayning tégide üzüwatqan her xil renglik béliqlar we heriket qiliwatqan déngiz yosunliri éniq körünüp turidighan bolushi kérek idi. Saray pütti. Sarayning astigha yatquzulghan eynek derijidin tashqiri süzük bolghachqa, sarayning déngiz üstidiki qisimining tégi yoqtekla körünetti. Höpüp suleyman'gha bilqisning dölitining égiz yerlirige (sépillirigha) yétip kelgenlikini xewer qildi. Bilqis axiri keldi.

Bilqis qarighudek bolsa, text bir turup özining textige oxshaytti, bir turup oxshimaydighandek körünetti. Eger text özining texti bolsa, u qandaqlarche bilqistin burun bu yerge kéliwalalaydu? Eger özining texti bolmisa, bunchilik inchike teqlid qilinishi mumkinmu? Bilqisning textni diqqet bilen közitiwatqanliqini körgen suleyman:

- séning texting mushundaqmu? - dep soridi.

- shudekla turidu, - dédi heyran qalghan bilqis.

- bizge burun ilim bérilgen we biz teslim bolghan iduq (yeni musulman bolduq), - dédi suleyman.

Bilqis buning özining texti ikenlikini bildi. Text uningdin burun bu yerge keltürülüp, bezi qisimliri özgertilgen idi. Bu, peyghember we hökümdar suleymanning küchi qandaq küch bolghiydi? Bilqis suleymanning hüner - senet, téxnika we bashqa ilimlerde yetken sewiyisigila emes, uning imanigha we allahqa bolghan teqwadarliqighimu heyran qaldi. Yeni u suleymanning musulmanliqi bilen ilim - hékmiti arisidiki bu chongqur munasiwettin hang - tang qalghan idi.

Xulase kalam. Kallida sansizlighan mesililer peyda boldi. Öz étiqadining bu yerde, suleymanning aldida gumran bolghanliqini kördi. Ular choqun'ghan quyash peqet allahning bendilirining paydilinishi üchün yaratqan mexluqati idi. Quyash bilqisning qelbide tunji qétim tutuldi. Uning qelbini quyashtek pétip yoqalmaydighan yéngi bir nur yorutti. Uning bu imanini élan qilishi peqet waqit mesilisidinla ibaret idi. Bilqis musulmanliqini élan qilidighan waqitni yaxshi tallidi.

Bilqisqa: saraygha kirgin, - déyildi. Bilqis sarayning eynektin yasalghanliqini bayqiyalmidi. Suni körgen bilqis déngizgha kiridighan oxshaymen dep könglikini köterdi. Suleyman uninggha könglikining höl bolushidin qorqmasliqini éytti. U yerde su yoq idi. Chünki saray süzük eynekte yasalghan idi. Bilqis musulman bolghanliqini élan qilish üchün bu waqitni tallidi. Özige zulum qilghanliqini étirap qilip, suleymanning yénida alemlerning perwerdigari allahqa boysundi. Uning arqisidin qewmimu musulman boldi. U suleymanning dunyaning eng chong hökümdari we allahning peyghemberliridin biri ikenlikini chüshen'gen idi.

Suleymanning yüzi bilqisning kelginidin béri tunji qétim xursen bolghan halda külümsiridi. U mana emdi heqiqiy wezipini orunlighan, yer yüzide islamning

nurini bayqighan idi.

Quran bilqisning musulmanliqidin kéyinki ishlirini tilgha almaydu. Mupessirler kéyin uning suleyman bilen toy qilghanliqini éytishidu. Suleymanning ademliridin biri bilen toy qilghan dégenlermu bar. Bilqis uni yaxshi körüp, uninggha yatliq bolghan idi. Hebeshistan hökümdarliridin bezilirining ularning ewladi ikenliki sözlinidu. Biz bularning toghra - xataliqini bilmeymiz.

Suleyman dunyani boysundurghan shereplik hayat yashighan idi. Axirida, allah uninggha ölümni teqdir qildi we suleyman wapat boldi. Xuddi uning hayati ajayib - gharayibliqlar we tilsimatlar bilen tolghan we shöhrette, seltenette eng yuqiri pellige yetkendek, uning ölümimu allahning ajayib - gharayiblargha tolghan alametliridin biri idi. Démek, uning ölümi hayatigha we seltenitige uyghun halda kelgen idi. Tengdashsiz we muhim hayatigha tengdashsiz bir ölüm keldi.

Ulugh allah sebei süriside suleymanning wapati heqqide mundaq dégenidi:

suleymanning wapatini höküm qilghinimizda (yeni uni wapat qildurghinimizda) suleymanning ölgenlikidin jinlarni peqet uning hasisini yégen qurutlar xewerdar qildi. Suleyman (hasisini qurut yep) yiqilghan chaghda jinlargha éniq boldiki, eger ular gheybni bilidighan bolsa idi, xar qilghuchi azabta (yeni shunche uzaq waqit éghir emgekte) qalmighan bolatti.

Ulugh allah suleymanning ölümi bilen bu pikirni, yeni jinlarning gheybni bilidighanliqi heqqidiki pitnini yoq qilishni irade qildi. Jinlar suleyman ölgiche uning üchün ishleytti. U ölse, uning buyriqigha boysunush we uning üchün ishlesh mesuliyiti tügeytti.

Suleymanning ölginini bilmigen jinlar uning üchün ishleshni we xizmet qilishni dawamlashturdi. Suleyman étikaf, ibadet we namaz üchün méhrapigha (yeni hujrisigha) kirdi. Méhrapta turghan chaghda uning yénigha héchkim kirishke jüret qilalmaytti. Méhrap bir taghning choqqisida bolup, tamliri arqisidikilerni körsitip turidighan eyneklerdin yasalghan idi. Bir küni, suleyman hasisigha tayan'gha halda oygha chömdi. Ulugh allahqa zikir qilishqa bashlidi. Bir azdin kéyin uyqisi keldi. Bir azdin kéyin ezrail uning méhrapidin chiqti. Suleyman wapat bolghan idi. U hasigha tayan'ghan halda olturatti. Buni körgen jinlar uni dua qiliwatidu dep perez qiliship, ishlirini dawamlashturdi. Nurghun künler ötti...

Axiri, bir derex qurti kélip, suleymanning hasisini yéyshke bashlidi. Qurtning qorsiqi ach bolghachqa, hasining birqismini yep tügetti. Derex qurti hasini bir qanche kün'giche toxtimay yédi. Qurt hasining yerge tégip turghan qismini yeyti. Hasining tégi yéyilip tügigende, suleymanning qoli hasidin sérildi - de, jesitining tengpungliqi buzulup yerge yiqilip chüshti. Insanlar yerge yiqilghan jesetning yénigha yügürüp kélishti. Ular suleymanning burunla ölgenlikini hés qilishti. Jinlarmu gheybni bilmeydighanliqini chüshinishti. Bu heqiqetni insanlarmu chüshendi.

Shundaq qilip, allahning peyghembiri suleyman méhrapta olturup, allah ni zikir qilghan halda wapat boldi. Bu xewer chaqmaq tézlikide dunyagha tarqaldi. Hökümdar peyghember suleymanning jinazisigha (ölümige) insanlar, qushlar we wehshiy haywanlar qatnashqan idi. Uning tawutigha köz yashliri tökken minglighan qushlar saye chüshüretti. Depne murasimida yirtquch haywanlar yuwashlap, mulayimliq bilen méngishti. Qushlar suleyman üchün yighlashti. Ish tügidi. Emdi yer yüzide héch kishi qushlarning tilini bilelmeytti. Qushlarning tilini bilidighan kishi wapat bolghan idi.

Suleyman eleyhissalamning ibadetxanisi

suleyman ibadetxanisi (meibed) yehudiylarning ibadet merkizi, yehudiy tarixining simwoli we ularning iptixar menbesi bolghan érusalimda idi. Uni hökümdar suleyman saldurghan bolup, qurulushqa we bézeshke nurghun chiqim serp qilindi. Bu qurulushqa qatnashqan ishchilarning sani 180 mingdin artuq idi suleyman bu ibadetxana üchün tershishtin altun, liwandin derex (yaghach), yemendin qimmetlik tash ekelgüzgen bolup, ibadetxanining qurulushi yette yil toxtimay ishlesh netijiside tamamlan'ghandi. Bu, u dewrdiki dunya möjiziliridin biri idi.

Ibadetxana nurghun qétim weyran qilindi. Düshmenlerning we achközlerning hujum nishanigha aylandi. Ular uning ichidiki ghezinilerni bulap talaytti we uning xarab bolghanliqini söz - chöchek qilishatti. Kéyinlerde hökümdarlarning biri yehudiylargha dostluq qolini uzitip ibadetxanini yéngidin yasatti. Bu qétim ibadetxanining qurulushi 46 yil sürdi. Axirida üch teripi heywetlik sépildin qorshalghan heshemetlik bir qesir meydan'gha keldi. Ibadetxana ichkiriki we tashqiriqidin ibaret ikki qismigha bölünetti.

Ich qismi mermerdin yasalghan qosh tüwrükler kötürüp turghan égiz rawaqlar bilen qorshalghan bolup, rawaqlarning torusliri (lempiliri) qimmetlik sedir derixidin yasalghan idi. Ibadetxanining jenubiy teripidiki rawaqlarni 162 dane tüwrük kötürüp turatti. Bu tüwrükler az dégendimu üch ademning ghulichi yetmigüdek yoghanliqta idi.

Ibadetxanining tashqiri qismida altun bilen qaplan'ghan toqquz chong derwaza bolup, oninchisi yoghan bolushigha qarimay, pütünley kornisos misidin quyulghan idi. Pütün derwazilarning üsti sap altundin yasalghan üzüm sapaqliri bilen zinnetlen'gen idi. Hökümdarlar ibadetxana weyran bolghan'gha qeder xeyr – saxawet qildi. Ibadetxana tengdashsiz xezinilerge tolghan idi.

Suleyman ibadetxanisining sélinishidiki esli meqset allahqa ibadet qilish bolup, bir allah gha étiqad qilidighan iman igilirining mesjidi idi. Suleyman uni saldurghan chaghda uning körkemliki we kattiliqi hergizmu insanlarning allahqa ibadet qilishigha we suleymanning allahqa dewet qilishigha tosqunluq qilmaytti. Chünki uning heshemetlik yasilishi belki döletning küchining we étiqadining mustehkemlikining namayendisi idi.

Uzun yillar ötti. Ibadetxana ich - ichidin yehudiy dinining zawalliqqa yüz tutqanliqini yoshurghan altun shakalgha aylinip qaldi. Yehudiylar ibadetxanining muqeddeslikini buzdi. Uning chaqnap turidighan nurluq körünüshini xünükleshtürdi. Uni bazar yérige aylandurwaldi. Qoy - kala, kepter satquchiliri rawaqlargha tolup, u yerni goya haywan éghiligha oxshitip qoyushti. Ibadetxanining kirish éghizlirini ichi insanlarning pul tégiship sodilashqan awazliri bilen pullarning sharaqlighan awazi tolghan jazanixolarning ishxaniliri qaplighan idi. Yehudiylar mal - dunyagha intayin ehmiyet béretti. Qelbning qasawetliship kétishi we axiret künige ishenmeslik bu qewmning maddiy dunyagha yüzlinishini keltürüp chiqardi. Bu, hetta ularning ibaditigimu tesir qildi. Ulargha nisbeten ibadetxanidin sétiwélin'ghan haywanlarni qurbanliq qilish meghpiretke érishishning birdinbir yoli idi. Ibadetxana heqiqiy qimmitini yoqitip, bazargha aylan'ghandin kéyin, allah u diyarni we u diyar bilen birlikte ibadetxaninimu yer bilen yeksan qilghuchilarni ewetti. Ulugh allah quddusning weyran qilinishi we suleyman ibadetxanisining yiqilishi heqqide mundaq dégenidi:

israil ewladigha kitabta (yeni tewratta): "pelestin zéminida choqum ikki qétim buzghunchiliq qilisiler we zulum qilish bilen, allah chekligen ishlarni qilish bilen tolimu heddinglardin éship kétisiler" dep wehyi qilduq. Birinchi qétimliq buzghunchiliqning (jazasi) wede qilin'ghan waqit kelgende, (silerni jazalash üchün) silerge küchlük bendilirimizni ewettuq, (ular silerni öltürüsh, bulang - talang qilish üchün) öylerni axturdi. (silerge düshmenni musellet qilish) choqum ishqa ashidighan wede idi. Andin (yeni tewbe qilghininglardin) kéyin silerning ulardin üstünlüküngIarni eslige keltürduq (yeni düshmininglarni halak qilduq, silerni uning üstidin ghalib qilduq), silerge nurghun mal we ewladlar ata qilduq, saninglarni köp qilduq. (i israil ewladi!) eger yaxshiliq qilsanglar, yaxshiliqinglar özenglar üchündur, yamanliq qilsanglarmu özenglar üchündur, ikkinchi qétimliq buzghunchiliq (jazasining) wede qilin'ghan waqti kelgende, (düshmenlerning xar qilishi bilen) yüzünglarda qayghuning alametliri körülüshi üchün, ularning beytulmuqeddeske deslepki qétimda kirgendek kirip (uni xarab qilishi) üchün, ishghal qilghanliki yerni weyran qilishi üchün (ularni biz ewettuq). (eger tewbe qilsanglar) perwerdigaringlarning silerge rehim qilishi muheqqeq yéqindur, eger siler qaytsanglar (yeni qayta buzghunchiliq qilsanglar), biz qaytimiz (yeni biz silerni qayta jazalaymiz). Biz jehennemni kapirlar üchün zindan qilduq.

Mupessirler suleyman ibadetxanisining yiqilishi we quddusning weyran bolushi heqqide mundaq déyishidu: ulugh allah qewm ichide gunah we isyan köpeygende israil ewladédin ermiya ismlik bir peyghemberge mundaq wehyi qildi: qewming arisida dest turde, ularning qelbilirining heqni chüshenmeydighanliqini, közlirining heqni körmeydighan, qulaqlirining heqni anglimaydighan qewm ikenlikini bildürgin.

Ermiyaning agahlandurushi dawam qildi. U qewmige ulugh allahning ularning oyghinishi, toghra din'gha qaytishi we bir allahqa étiqad qilish üchün axirqi bir purset bergenlikini éytti (bildürdi). Undaq qilmighan teqdirde, allah ulargha eskerliri qara qoyundek méngip bayashat yerlerni xarabige, sheherlerni chölge aylanduridighan bir zorawan hökümdar ewetetti.

Ilya qewmige peyghemberlikini bildürüp, ularni allah gha dewet qildi. Ularni keng - kölemlik apet bilen agahlandurdi. Yehudiylar uni inkar - isyan bilen chetke qaqti. Uni yalghanchigha chiqardi. Uninggha: sen némishqa yalghan sözleysen? ALLAH yérini we mesjidlirini qandaq tashliwétidu? Yer yüzide ibadet qilidighan kishi qalmisa, mesjid we kitab qalmisa, uninggha kim ibadet qilidu? - déyishti.

Ilya bilen qewmi otturisdiki küresh ilyaning zindan'gha chüshishi bilen axirlashti. Del bu chaghda... Buxtunnesri ulargha qarap ilgirilewatatti. Bir küni, yehudilar atlarning tuyaq awazi, oqlarning awazi we köyük puraqliri bilen chöchüp oyghandi. Hujum qilghuchilar sheher sépillirini qorshap, derwazilarni bir - birlep qolgha chüshürüp, sheher - yézilargha kirdi.

Öylerning etrapini qorshap hemme yerni axturushqa bashlidi. Tajawuzchi (hujumchi) qoshunning qomandani yehudiylarni mejburiy qolgha élishini buyrudi. Ularning üchtin birini öltürdi, üchtin birini esir aldi, ajiz qérilarni atqa dessitip öltürüwetti. Beytulmuqeddes we ibadetxanini örüp tashlidi. Erlerni öltürüp, qelelerni weyran qildi. Ibadetxanilarni chaqti, tewratni köydürdi. Alim we fiqhshunaslardin birnimu qoymay qirip tashlidi. Beytulmuqeddesning ichige nijaset atti, choshqa boghuzlidi. Hemme nersige ot qoyghandin kéyin, esirlerni

élip qaytip ketti. Yüz minglarche ayal we balilarni özliri bilen birge élip kétishti. Pütün yerni weyran qilip xarabige aylandurdi. Yashighusiz halgha chüshüp qalghan yehudiy öylirila qalghan idi. Israil ewladi memliketning terep - tereplerge qéchishti. Bu yerde uzun mezgilgiche héchkim yashimidi. Axirida, allah taala qewmning ewladliridin qélip qalghanlirining qaytishigha ijazet berdi we ular bu yerlerge qaytip kélishti. Bu qanliq weqeler yüz bériwatqanda, uzeyr uxlawatatti. Körgen kishi uni ölük hésablaytti. U, tewratni yadqa bilidighan birdinbir kishi idi.

Uzeyr eleyhissalam

ulugh allah beqer süriside mundaq dégenidi:

yaki sen tam, ögziliri yiqilip weyran bolghan (xarabe) sheher (yeni beytulmuqeddes) din ötken kishini (yeni uzeyrni) körmidingmu? U (ejeblinip): "allah bu sheherning ölgen ahalisini qandaq tirildürer?" dédi. ALLAH uni yüz yil ölük halitide turghuzup andin (kamali qudritini körsitish üchün) tirildurdi. ALLAH (perishte arqiliq) uningdin: "(buhalette) qanchilik turdung?" dep soridi. U: "birkün yaki bir kün'ge yetmeydighan waqit turdum" dédi. ALLAH éytti: "undaq emes (toluq) 100 yil turdung! Yémek ichmikingge qarighinki, buzulmighan; éshikingge qarighinki (uning söngekliri chirip ketken). (sanga yuqiriqidek adettin tashqiri ishlarni qilghanliqimiz) séni biz kishilerge (qudritimizning) delili qilish üchündur. Bu söngeklerge qarighinki, uni qandaq qurashturimiz, andin uninggha gösh qondurimiz. (yuqiriqi ishlar) uninggha éniq bolghan chaghda (yeni u roshen möjizilerni körgen chaghda), u: "men allahning hemme nersige qadir ikenlikini bildim" dédi.

Ötmüshtikiler we kéyinkilerge ayanki, ulugh allah bayan qilghan bu qissining qehrimani uzeyrdur. Uzeyrning israil ewladi peyghemberliridin biri ikenliki sözlinidu. U, tewratni yadqa alghan idi. Kéyinche uning béshigha ajayip bir weqe keldi. ALLAH uni qebzi roh qilip, 100 yil ötkendin kéyin qayta tirildürdi. Uzeyr uxlighan bu 100 yil dawamida, tewrat köydürülüp, bezilerning yadida azraq qélip qalghan we buxtunnesri urushi bolup ötken idi. Uzeyr möjizisi qewmi üchün éniqla bir pitne menbesi bolatti.

Hawa qattiq issip ketkechke, jimi janliq changqap ketkenidi. Uzeyr jimjit yézisida ténch bir künni ötküzüwatatti. U béghini sughurushni oylidi. Emma bagh yiraq, baridighan yolmu japaliq idi. Bu yol ariliqida ötmüshte insanlar yashighan, kéyin ölüm kélip mazarliqqa aylan'ghan bir sheher bar idi. Bu yerde hayatliqning warang - churungliri yoqap, ornini qebrilerning jimjitliqi alghan idi.

Uzeyr könglide baghdiki derexlerning susirap ketkenlikini oylap, ularni sughirish üchün baghqa bérishni qarar qildi. Israil ewladi peyghembiridin biri bolghan hakim (hékmet igisi) we salih (yaxshi) qul, kün chiqish bilen teng éshikige minip yézisidin seperge chiqti. Toxtimastin yol yürüp, axiri baghgha qaytip keldi. Derexlerning qaghjirap, tupraqning susizliqtin yérilip ketkenlikini körüp, derhal baghni sughardi. Andin azraq enjür, üzüm üzüp, enjürni bir siwetke, üzümni bir siwetke sélip, baghdin chiqti.

Uzeyr issiqta éshek üstide kétiwatqach ete qilidighan ishlirini oylidi. Tunji bolup tewratni yoshurulghan yerdin élip chiqip ibadetxanigha qoymaqchi boldi. Andin kalilargha yem - xeshek ekélish kéreklikini oylidi. Dadisini körgende tatliq külümsreydighan kichik oghli ésige keldi we téz méngishqa bashlidi. Yolning yérimi tügigende qebristanliqqa yétip keldi. Issqta tola yol yürüp hérip ketken éshekning ténidiki terler quyash nurida parqiraytti. Ishek xuddi sudin chiqqandek

chiliq - chiliq bolup ketken idi. Éshek qebristanliqqa kelgende méngishni astilatti. Uzeyr könglide: bir az dem élip, chüshlük tamiqimni yewalay, ésheknimu dem alduray! - dep oylidi.

Uzeyr weyran bolghan bir qebrining yénida toxtap chüshti. Pütün sheher xarabiliqqa aylan'ghan qebristanliqtin ibaret idi. U éshekni yandiki bir tamgha baghlap qoyup, özi sayidaq yerge kélip olturdi we yénidiki tawaqni chiqirip üzüm siqti. Andin quruq nanni üzüm süyige chilidi.

Nanning üzüm süyide yumshishini saqlap olturghach etrapni tamasha qildi we qebristanliqqa qarap xiyalgha chömdi. Pütün etrap jimjit ölük we xarabiliktin ibaret bolup, öylerning köp qismi örülgen, yérilghan türükler astida qalghan idi. Etrapta körün'gen bir qanche derex susizliqtin qaghjirap ketken idi.

Bu yerge depne qilin'ghan jesetlerning söngekliri tupraqqa oxshaydighan nersilerge aylan'ghan bolup, qebristanliq tip - ténch, etrapta jimjitliq hököm süretti. Uzeyr ölümning dehshetlikini we bu xaniweyranliqni körüp öz - özidin soridi: "allah bu sheherning ölgen ahalisini qandaq tirildürer?. "

allah ölgenlerning söngeklirini qandaq tirildurer? - dep soridi. Uzeyr allahning bu söngeklerni tirildürüdighanliqidin shübihlenmeytti. U peqet bu ishqa heyran bolghanliqi we eqli yetmigenliki üchün shundaq dégen idi. Uzeyr bu sözni qilar - qilmayla öldi.

ALLAH uninggha ölüm perishtisini ewetti. U uzeyrning rohini aldi. Igisining ünsiz we heriketsiz jesitini körgen éshekmu turghan yéride suzulup yatti. Etsi, éshek ornidin turup, ketmekchi boldi. Emma baghlaqliq bolghachqa turghan yéridin midirliyalmidi - de, axiri achliqtin öldi. Éshek igisining yénida, yerde suzulup yatqan halda qaldi.

Sheher xelqi uzeyrning qaytip kelmigenlikini körüp, uni izdeshke bashlidi. Béghigha bérip, u yerdin tapalmay qaytishti. Uninggha ait héchnerse tépilmidi. Ular uni izdesh üchün guruppilar tesis qildi. Bu guruppilar her terepni izdégen bolsimu, ne uzeyrni ne uning éshikini tapalmidi. Guruppilar uzeyr yatqan mazarning yénidin ötken bolsimu, emma bu yerde toxtimidi. Qebristanliq jimjit we sürlük idi. Eger uzeyr bu yerde bolsa, uning awazini anglighili bolatti. Uning üstige, ular qebristanliqtin qorqqanidi. Shunga bu yerde tepsiliy tekshürüsh élip barmidi. Künler ötti, insanlar uzeyrning qaytip kélishidin ümidini üzüshti. Baliliri uni qayta körülmeydighanliqigha ishendi. Ayali emdi balilirining atisiz, özining tul qalghanliqini chüshinip olturup uzundin - uzun'gha yighlidi. Emma waqitning ötüshi bilen azablar yéniklep, köz yashliri toxtidi. Insanlar uzeyrni untup, künlik hayat mesililiri bilen meshghul bolushti.

Yillar ötti, eng kichik oghli we öyide ishleydighan bir ayaldin bashqa hemme kishi uzeyrni unutti. Uzeyr u ayalgha shepqet qilatti. Uzeyr sheherdin chiqqan chaghda, u ayal 20 yashta idi. 10 yil, 20 yil, 80 yil, 90 yil ötti. Hetta bir esir, yeni 100 yil ötti. Ulugh allah uzeyrning oyghinishini irade qildi.

Ulugh allah uninggha allahning ölüklerni qandaq tirildüridighanliqini körsitip qoyush üchün, qelibidiki nurni yorutidighan bir perishte ewetti. Uzeyr ölgili yüz yil bolghan idi. Shundaq bolushigha qarimay, u hazir tupraqtin, söngek, gösh we térige özgerdi. Andin allah uning tirilishini buyridi. U yatqan yéridin des turdi. 100 yil dawam qilghan uyqisidin oyghinip közlirini uwilidi. Etrapqa qariwidi, chörisidiki qebrilerni kördi. U özining uxlap qalghanliqini ésige aldi. Wah (ah)! Baghdin sheherge qaytiwatatti. Qebristanliqta aram élip yatti. Toghra... Pütün

bolghan ish bu idi.

Kün pétiwatatti. U chüshtiki issiqta aram alghanliqini eslep öz - özige:

- qarighanda chüshtin taki kün patqiche uxlap ketken oxshaymen, - dédi. Uzeyrni oyghitish üchün allah teripidin ewetilgen perishte soridi: "(buhalette) qanchilik turdung?" dep soridi. Perishte uning qanche saet uxlighanliqini soriwidi, u jawaben: "birkün yaki bir kün'ge yetmeydighan waqit turdum" dédi.

Perishte uninggha: "undaq emes (toluq) 100 yil turdung! Dédi.

Sen yüz yildin béri uxliding... Yüz yildin béri ölüktüng, allah séni öltürdi we ölüklerning tirilishigha heyran qélip, dehshetke chüshkiningde sorighan soalingning jawabini bilishing üchün qayta tirildürdi.

Uzeyr özini yoqatqan, hemde yaratquchining küchige chongqur iman éytqan halda idi. Perishte uzeyrge tamiqini körsitip: yémek ichmikingge qarighinki, buzulmighan dédi.

Uzeyr enjürge qariwédi. Uning öz pitiche turghanliqini kördi. Renggi we temimu öz pétiche idi. Andin üzüm süyini siqip üstige nan chilighan tawiqigha qaridi. Umu öz péti turatti. Üzüm süyini hazirmu ichkili bolatti. Yumshisun dep chilap qoyghan nénimu üzümge chilaqliq péti turatti. 100 yil ötken bolsimu yémekler öz péti qalghan idi. Uzeyr qorqushqa bashlidi.

Üzüm süyi aridin yüz yil ötken turuqluq qandaqlarche burunqi pétide turidu? Halbuki, normalda üzüm süyi bir nechche saette özgirip, buzulup qalatti.

Uzeyr perishtining sözige ishenmigendek téngirqap qaldi. Shuning bilen, perishte uzeyrge isharet qildi: éshikingge qarighinki (uning söngekliri chirip ketken).

Uzeyr éshikige qariwidi, éshikining söngikining topisidin bashqa héchnerse körünmidi. Perishte uninggha:

- allahning ölüklerni qandaq tirildüridighanliqini körüshni xalamsen? Yerge qara, burun séning éshiking baghlan'ghan yerdiki topa - changgha qara! - dédi.

Perishte éshekning söngeklirige buyruq qildi. Tupraq zerrichiliri her tereptin yügürüp kélip toplandi. Axirida, söngekler peyda boldi. Perishte tomur, pey, göshlerning wujutqa kélishini buyrudi. Göshler éshekning söngeklirige keydürüldi. Uzeyr bularni körüp turuwatatti.

Gösh wujutqa kélip bolghandin kéyin, üsti tére we yunglar bilen qaplandi. Éshek ölgen chaghdiki halitige keldi. Hazir u rohsiz jesetke aylan'ghan idi. Perishte éshekning rohigha jesetke qaytip kélishini buyridi. Roh jesetke qaytti. Éshek ornidin turup, quyruqini shipangshitip hangrighili turdi. Éshek échirqap ketken idi.

Uzeyr aldida meydan'gha kelgen bu büyük möjizini kördi. Söngek tupraqqa aylan'ghandin kéyin, allahning ölüklerni qandaq tirildüridighanliqi möjizisini öz közi bilen kördi. Köz aldida meydan'gha kelgen möjizidin kéyin, uzeyr: "men allahning hemme nersige qadir ikenlikini bildim" dédi.

Uzeyr, ornidin turup, éshikige minip, sheherge qaytish üchün yolgha chiqti. ALLAH uzeyrni insanlar üchün möjize, yeni qayta tirilishning heqliqi we ölüklerning qebrileridin tekrar chiqidighanliqini ispatlaydighan térik bir möjize qilishni irade qildi.

Uzeyr sheherge kechqurun yétip keldi. Bu yerde meydan'gha kelgen özgirishlerge hang - tang qaldi. Öyler, kochilar, insanlarning chirayliri we balilar, hemme nerse özgirip ketken idi. U héchkimni tonumaytti hem héchkimmu uni tonimaytti. Uzeyr sheherdin ayrilghanda 40 yashta idi. Qaytqandimu yene 40

yashta bolup, qandaq ketken bolsa, shu péti qaytip kelgen idi.

ALLAH uni ölgen chaghdikidek 40 yéshida tirildürgen idi. Emma shehiri, yüz yil yashighan öyler örülüp, kochilar we körünüshler özgirip ketken idi. Uzeyr könglide: méni esliyeleydighan qéri bir boway yaki momay izdep baqay! - dep oylidi.

U axiri 20 yash chéghida qélip qalghan xizmetchi ayalni tapti. Hazir u ayal 120 yashta bolup, ajizliship chishliri tökülgen, közliri körmeydighan, oruqlap bir tére, bir ustixan bolup qalghanidi. Uzeyr uningdin soridi: - i yaxshi momay! Uzeyrning öyi nede?

- hazir uni héchkim ésige alalmaydu. U 100 yil awwal kétip qaytip kelmidi. ALLAH uninggha rehmet qilsun! - dédi momay yighlap turup.

- men uzeyr bolimen, méni tonudingizmu? ALLAH méni öltürüp, yüz yildin kéyin qayta tirildürdi, - dédi uzeyr momaygha. Mumay uninggha ishenmigen halda:

- uzeyr duasi ijabet bolidighan kishi idi. Közlirimning échilishi we mangalishim üchün allahqa dua qilghin, séni körüp toniwalay, - dédi. Uzeyr momayning mangalishi we közlirining körishi üchün allahqa dua qildi. ALLAH duani ijabet qildi. Momay uning uzeyr ikenlikini bildi we derhal sheherge qarap yügürdi.

Sheherde: "uzeyr qaytip keldi!" dep waqirashqa bashlidi. Heyran qalghan xelq uni éliship qaptu dep oylashti. Kéyin hakim we alimlar yighilishti. Ularning arisida uzeyrning newrisimu bar bolup, dadisi ölgen, özi 70 yashqa kirgen idi. Halbuki, bowisi uzeyr bolsa, 40 yashta idi.

Alim we hakimlar yighilip, uzeyr weqesini tingshidi. Ular uninggha ishinish - ishenmeslikini bilelmidi. Axiri, hakimlardin biri munu soalni soridi:

- ata - bowilirimizdin uzeyrning peyghemberlikini, tewratning buxtunnesri hujumida yoqap ketkenlikini, u tewratni köydürüp, alimlarni we taliblarni öltürüwetken bolsimu, uzeyrning tewratni yadqa bilidighanliqini anglighan iduq. Bu ishlar sen ”öldüm“ weyaki ”uxlidim“ dégen 100 yil ichide bolghan, eger tewratning rastini yadliyalisang, séning uzeyr ikenlikingge ishinimiz, shundaq qilalamsen?

Uzeyr israil ewladi ichide tewratni yadqa bilidighan birining qalmighanliqini, uning éghizdin - éghizgha köchüshning üzülüp qalghanliqini chüshendi. Uzeyr uni düshmenlerdin qoghdash üchün yoshurup qoyghan idi.

Uzeyr bir derexning sayisige kélip, israil ewladini chörisige yighdi, andin tewratni birmu bir, toluq yazdi. Yézip bolghandn kéyin, uzeyr öz könglide: emdi bu yazghanlirim bilen sélshturush üchün kömüp qoyghan tewratni chiqiray, - dep oylap kömüp qoyghan yerge bérip, tewratni chiqardi. Waraqlar chürüp, yirtilip ketken idi. ALLAHning özini néme üchün öltürüp, yüz yildin kéyin tirildürgenlikini chüshendi. Uzeyr möjizisige munasiwetlik xewer israil ewladi arisida tarqilish bilen tengla nahayiti chong pitne peyda boldi. Qewmdiki bezi kishiler uzeyrni: allahning oghli! - dep élan qilishti.

Ulugh allah mundaq deydu: yehudiylar: "üzeyr allahning oghlidur" dédi, nasaralar: "mesih (yeni isa) allahning oghlidur" dédi.

Deslipide uzeyr bilen musani sélshturup: - musa bizge tewratni bir kitabning ichide élip kelgen idi. Uzeyr bolsa, tewratni kitabsizmu yetküzelidi, - déyishti. Bu naheq sélishturushtin kéyin, xata xulase chiqiriship, peyghembirini

allahning oghli dewaldi.

Yettinchi bap. Zekeriya, yehya, isa eleyhissalam

zekeriya eleyhissalam

qedimki dewride, bir peyghember bilen insanlargha namaz qilduridighan bir alim bar idi. Peyghemberning ismi zekeriya (eleyhissalam), alimning (allah kishilerning namaz yétekchisi qilip tallighan kishining) ismi bolsa imran idi.

Imranning ayali perzent körüshni arzu qilatti. Bir küni, tang seherde imranning ayali qushlargha yem bérish üchün chiqip, uni oylandurup qoyidighan bir menzirini kördi. Bachkisigha ozuq we su béridighan bir qush bar idi. Qush bachkisining muzlap ketmesliki üchün uni qanitining ichige éliwalghan idi. Bu ehwal ayalgha özini esletti. U qolini kötürüp, allahning bir perzent ata qilishi üchün dua qildi. ALLAHning rehmiti uninggha jawab berdi. U bir küni hamile ikenlikini hés qilip, söyün'gen halda allahqa shükür qildi, balini allahning xizmitige atidi.

Öz waqtida imranning ayali éytti: "perwerdigarim! Men qorsiqimdiki perzentimni (dunya ishliridin) azad qilin'ghan halda choqum séning xizmitingge atidim, (bu nezremni) qobul qilghin, sen heqiqeten (duayimni) anglap turghuchisen, (niyitimni) bilip turghuchisen. "

tughut waqti yéqinlashti, imranning ayali bir qiz tughdi. Ana heyran qaldi. Chünki u mesjidke xizmet qilidighan we ibadet qilidighan bir oghul arzu qilghan idi. Bala qiz tughulghandin kéyin, ana qiz - erkekke oxshash bolmisimu, nezrisini beja keltürüshni qarar qildi. ALLAH imranning ayalining özidin ismini meryem qoyghan bu qizni we neslini qoghlan'ghan sheytandin qoghdishini tiligenlikini anglidi.

Ulugh allah imranning ayalining duasini qobul qildi. ALLAH meryemni memnunluq bilen qobul qildi. Uni güzel bir güldek perwish qildi. Imran qizi meryemning toghulushi bilen kichik bir mesile peyda boldi. Imran meryem tughulushtin awwal alemdin ötken idi. Shuning bilen, u zamanning alimliri we sheyxler, meryemni himayisige élishni telep qilishti. Ular bu sherepke érishish üchün, yeni namazda özlirige imametchilik qilghan büyük alimning qizini béqish üchün bes - munazirige chüshti. Zekeriya: uninggha men qaraymen, u méning tughqunum, ayalim uning hammisi bolidu. Uning üstige, men bu qewmning peyghembiri, shunga men uninggha qarashqa eng layiq! - dédi.

Jek tartish bashlandi. Bowaq meryem yerge qoyuldi, uni himayisige almaqchi bolghanlarning chokiliri uning yénigha qoyuldi. Kichik bir balini ekeldi. Bala zekeriyaning chokisini tartti. Ikkinchi qétimliq chek tartish üchün oylashti. Herbir isim birdin chokigha oyuldi. Andin mundaq déyildi: chokilirimizni deryagha atimiz, kimning chokisi derya éqinigha qarshi aqsa, u utqan (ghelibe qilghan) bolidu.

Ular chokilirini deryagha étishti. Zekeriyaning chokisidin bashqilirining hemmisi éqin'gha qoshulup ketti. Peqetla uning chokisi éqin'gha tetür mangdi. Zekeriya ularni qayil boldi dep oylidi. Emma ular chekni üch qétim tashlashta ching turdi.

Ular: chokilarni deryagha atayli, kimning chokisi yalghuz éqin bilen bille ketse, u meryemni himayisige alsun, - déyishti. Chokilar étildi: zekeriyaning

chokisidin bashqilirining hemmisi derya éqinigha qarshi aqti. Shuning bilen meryem zekeriyaning himayisige bérildi. Zekeriya meryemge xizmet qilishqa, uni terbiyileshke we uninggha köyünishke bashlidi. Nihayet meryem chong boldi. Meryemning mesjid ichide turidighan bir öyi bolup, ichide ibadet qilidighan kichik hujrisi bar idi. Köpinche waqtini shu yerde ibadet, zikir, shükür we allah ni medhiyilesh bilen ötküzetti.

Zekeriya uni yoqlap turatti. Zekeriya her qétim uning yénigha kirgende, intayin heyran qalarliq ishlarni köretti. Yaz künliri, uning yénida qish peslining méwiliri peyda bolatti. Qishta bolsa, yazliq méwiler peyda bolatti. Zekeriya uningdin bu yémeklerning (méwilerning) nedin kelgenlikini sorisa, meryem: allah teripidin keldi, - dep jawab béretti. Bu ish köp qétim tekrarlan'ghan idi.

Zekeriya qérip ketken idi. U ömrining az qalghanliqini hés qildi. Meryemning hammisi bolghan ayalimu özidekla qéri idi. U tughmas bolghachqa, héch perzent yüzi körmigen idi. Zekeriya ilim ögitidighan, peyghember bolidighan, qewmini toghra yolgha yétekleydighan, ularni allahning kitabigha we meghpiritige dewet qilidighan bir oghul yüzi körüshni arzu qilatti. Zekeriya bu arzusini héchkimge, hetta ayalighimu éytmighan bolsimu, emma allah taala uning bu arzusini özige démestin burunla buni biletti. Zekeriya meryemning yénida yene bashqa mewsümge tewe méwe kördi.

Zekeriya soridi: "i meryem! Bu sanga qeyerdin keldi?" deytti, meryem: "bu allah teripidin keldi" deytti. ALLAH heqiqeten xalighan ademge (japa musheqqetsizla) hésabsiz rizq béridu. Shu waqitta (yeni meryemning karamitini körgen chaghda) zekeriya perwerdigarigha dua qildi.

Zekeriya öz - özige: allah paktur, u her nersige qadirdur, - dédi we qelbige hesret tolup perzent tilidi. ALLAH zekeriyagha rehmet qildi, zekeriya rebbige dua qildi.

Bu, perwerdigaringning bendisi zekeriyagha qilghan merhemitining bayanidur. U öz waqtida perwerdigarigha pes awazda munajat qildi. U éytti: "perwerdigarim! Men heqiqeten küch - quwwitimdin kettim, chéchim aqardi. Perwerdigarim! Sanga dua qilip ümidsiz bolup qalghinim yoq. Men taghilirimning balilirining ornumni basalmasliqliridin (yeni dinni qoldin bérip qoyushliridin) heqiqeten ensireymen, méning ayalim tughmastur, (pezlingdin) manga bir (yaxshi) perzent ata qilghin. U manga waris bolghay we yeiqub ewladigha waris bolghay, perwerdigarim! Uni séning raziliqinggha érishidighan qilghin. "

ulugh allah zekeriyaning duasini qobul qildi. Zekeriya ichide allahqa dua qilghan halda méhrapta namaz qilish üchün turghanda, perishtiler uninggha xitab qildi. ALLAHning rehmiti uninggha xitab qildi: "i zekeriya! Biz heqiqeten sanga (perishtiler arqiliq) yehya isimlik bir oghul bilen xush xewer bérimiz, ilgiri héch ademni uninggha isimdash qilmiduq. " zekeriya buningdin ilgiriki héchkimge oxshimaydighan bir perzent xosh xewirini anglidi. Xoshalliqtin titrep ketken zekeriya heyranliq bilen soridi. Zekeriya éytti: "ayalim tughmas tursa, men qérip mükchiyip ketken tursam, méning qandaqmu oghlum bolsun?. "

zekeriya özi qéri, ayali tughmas turuqluq perzent köridighanliqini anglap hang - tang qalghan idi. Perishtiler uninggha buning allahning iradisi ikenlikini, allahning iradisining qetiy emelge ashidighanliqini, allahqa qiyin ish yoq ikenlikini, bir nersining bolushini xalisa, uning bolidighanliqini, özining burun yoq chaghda, allahning uni yaritidighanliqini we allahning her nersini peqetla iradisi we xalishi

bilen yaritidighanliqini chüshendürdi. Zekeriya allahqa shükür we hemdu - sana éytqandin kéyin, allah din özige bir alamet bérishini tilidi.

Zekeriya éytti: "perwerdigarim! (ayalimning hamildar bolghanliqigha) manga bir alamet qilip berseng. " allah éytti: "séning alamiting (shuki) saq turup üch kéche - kündüz kishilerge söz qilalmaysen. " zekeriya namazgahidin qewmining aldigha chiqip, ularni etigen - axshamda tesbih éytishqa isharet qildi. Xushalliqi cheksiz idi. Perishtiler uninggha yehya isimlik bir oghulning xush xewirini yetküzgen idi.

Tunji qétim ismini dadisi qoymighan, anisimu tallimighan bir oghulning ismini anglawatimiz, uning ismini alemlerning perwerdigari allah qoyghan idi. Bu büyük sherep we inam bilen birlikte, ulugh allah zekeriyagha oghli yehyaning allahning buyruqi bilen (wujutqa kelgen isani) testiq qilidighanliqini, uning abruyluq, pak, büyük, yaxshi peyghember bolidighanliqini xush xewer qildi.

Zekeriya xushalliqidin titrewatatti. Köz yashliri qoruq basqan yüzige éqip chüshti. Duasini qobul qilghanliqi we özige yehyani ata qilghanliqi üchün shükür namizini qiliwatqanda, aq saqalliri nemlen'gen idi. Yehyaning dunyagha kélishige köp waqit qalmighan idi.

Yehya eleyhissalam

hezriti yehyaning tughulushi bir möjize idi. U, dadisi zekeriya uzun ömür körgendin kéyin, hetta perzent körüsh ümidini üzgendin kéyin dunyagha kelgen idi. U, peyghember zekeriyaning qelbini titretken pak duasidin kéyin kelgen idi. Gumrahliqning yükseklikidin pakliqmu yükselgen bir dewrde dunyagha keldi.

Yehya eleyhissalam tughuldi, uning baliliqi, bashqa balilarningkidin perqliq ötken idi. Köp qisim balilar waqtini oynap ötküzetti. Yehya bolsa, éghiz - bésiq idi. Bezi balilar haywanlarni bozek qilip oynisa, yehya ich aghritqanliqi üchün, özining tamiqi bilen haywan we qushlarni baqatti. Özige yégüdek nerse qalmighanda, derex yupurmaqliri we méwilirini yeytti. Yehya chong bolghansiri yüzi nurgha, qelbi hékmet, allah söygüsi, meripet we xatirjemlik bilen toluwatatti. Yehya oqushni yaxshi köretti. Kichikidinla ilimge qiziqatti. U téxi bala chéghida, allahning rehmiti uninggha mundaq xitab qildi: "i yehya! Kitabni (yeni tewratni) tiriship oqughin" (déduq). Uninggha baliliq chéghidila eqil - paraset ata qilduq. Yehyagha baliliq chéghidila kitabni pishishiq öginish, yeni sheret kitabidiki hökümlerni igellesh emr qilindi. ALLAH uning sheretni öginishini we baliliq chéghidila insanlar arisida höküm chiqirishini irade qildi. U, zamanining eng bilimlik kishisi we hékmet sahibi bolup, sheretni intayin pishshiq ögen'gen idi. Shunga allah uninggha baliliq chéghidila hékmetler bergen idi.

U insanlar arisida höküm chiqiratti, ulargha dinning sirlirini chüshendürüp, toghra yolni körsitip, gumrahliqtin saqlaytti. Yehya chong bolup, ilmi - merhemiti artti. Ata - anisigha insanlargha, mexluqatlargha, qushlargha, haywanlargha we derexlerge shepqiti artti, hetta shepqiti dunyani ichige aldi we dunya merhemeti bilen toldi.

U insanlarni gunahlirigha tebe qilishqa chaqiratti. Kéyinche gunahtin paklinish üchün ularni iordaniye deryasida yuyatti, ular üchün allahqa dua qilatti. Yehyani yaxshi körmeydighan weyaki uninggha ziyan yetküzidighan héchkim yoq idi.

U, shepqetlik we pak, teqwadar, ilimlik we peziletlik bolghachqa bashqilar uni söyetti. Yehya bulargha yene ibadetni qoshti. U taghlargha, chet - yaqilargha

we chölge kétip, u yerlerde allahqa ibadet qilghan, allah huzurida yighlap uning üchün namaz qilghan halda bir nechche ayni ötküzetti.

Chölde yalghuzluq hés qilmaytti. Yémek - ichmektin ensirep ketmeytti, bezide yopurmaq, bezide chéketke we bezide otlarni yeytti. Taghda uchrighan bir gharda yaki aldigha uchrighan azgalda uxlaytti. Gahida taghdiki gharlargha kirgende, u yerde wehshiy haywanlar, shir, yolwas we börilerni uchritatti. Pütün waqti allah ni zikir qilish we namaz oqush bilen meshghul bolghachqa böre, yolwaslargha örülüp qarimaytti. Haywanlar uninggha qarap, uning mexluqatlarni rehmdil, méhri bilen issitidighan we ilmi bilen arisida hököm chiqiridighan (allahning peyghembiri) yehya ikenlikini tonup bashlirini égishetti we yehyagha tuydurmastin u yerdin astaghine chiqip kétetti.

Yehya wehshiy haywanlargha köyün'gechke, ularning qorsiqini toyghuzup, özi kéchini ach ötküzetti. U ténidin bekrek rohining ozuqi bolghan namaz we zikirge ehmiyet béretti. Derex yopurmaqlirini yégech, közliri nemlen'gen, dilida zikir qilghan, allahqa söygüsini körsetken uning némitige shükür we merhemitige hemdusana éytqan halda tüneytti.

Yehya insanlarni allahqa dewet qilghinida, sewrchanliqi we méhribanliqi bilen ularni yighlitiwétetti. Sözliri semimiy we allahning sözige yéqin bolghachqa, ularni tesirlendüretti. Yehyaning insanlarning aldigha chiqidighan waqti (seher) yétip keldi. Mesjid insanlar bilen tolghanda, zekeriyaning oghli yehya ornidin turup sözleshke bashlidi. U mundaq dédi: "allah taala men emelde qilidighan sözlerni emr qildi. Silerning ulargha boysunushinglarni, bir we shériki bolmighan allahqa ibadet qilishinglarni buyruymen. Kim allah gha shérik qoshsa we uningdin bashqisigha ibadet qilsa, u xuddi xojayini teripidin sétiwélin'ghan turuqluq, ishlep tapqinini bashqa xojayinigha bergen qulgha oxshaydu, kim qulining bundaq qilishini xalaydu?! Silerge namazni buyruymen, chünki allah namaz qilghuchi namizidin toxtap qalghiche uning namaz qilishigha qarap turidu. Namazni ixlas bilen ada qilinglar. Silerge rozini buyruymen. U, özidin xushbuy purap turidighan bir ademning halitige oxshaydu. U adem mangghanséri uningdin nahayiti xushbuy puraqlar kélip turidu. Silerning allah ni köp zikir qilishinglarni buyruymen. Bu, düshmenliri qoghlighan bir ademning mustehkem bir qelege qéchip kiriwalghinigha oxshaydu. Qelelerning eng chongi (yeni eng yaxshisi) allah ni zikir qilishtur. Bu qelesiz qutulush mumkin emes. Yehya sözini tügetkendin kéyin munberdin chüshüp chölge qarap yolgha chiqti.

Cheksiz ketken chöl qumi upuqqiche sozulup yatatti. Yehya u yerde boshluqning otturisida turup namizini oqushqa we yighlashqa bashlidi. Bu mezgilde, yehya bilen hoquqdarlar arisida bir toqunush peyda boldi. U zamanning hökümdarliridin biri gumrah, nezer dairsi tar, hamaqet we mustebit idi. Sariyida buzuqchiliq ewj alghan idi. Yehya heqqidiki xewerler uni dehshetke chüshüretti. Chünki insanlar normalda biri hem hökümdar hemde bunchilik sewiyide bolsa, uni söyetti, lékin qérishqandek uni héchkim yaxshi körmeytti.

Bu hökümdar, öz qérindishining ayalini mejburiy tartiwalmaqchi idi. U ayalning ussul oynashta dangqi chiqqan bir qizi bar bolup, éytishlargha qarighanda, u yette qat kiyim kiyip usul oynaytti. Her ussulida bir qat kiyimni séliwitetti. Axirqi ussulni yalingach oynaytti. Hökümdar yehyadin özining qérindishining ayali bilen öylense, bolidighan yaki bolmaydighanliqi heqqide soridi. Yehya eleyhissalam: jaiz emes, dep jawab berdi.

Hökümdar: yehyagha özining u ayal bilen öylenmekchi ikenlikini, yehyaning uni razi qilghudek bir petiwa bérishi kéreklikini chüshendürüshke bashlidi. Yehya uning arzusini uyghun körmey ret qildi. Hökümdargha sheretning hökmini bildürüp, uni tashlap chiqip ketti. Hökümdar yehyagha ghezeplinip, uning zindan'gha tashlinishini buyridi. Hökümdar qérindishining ayalini mejburiy aldi. U ayalning ussulchi qizi yehyani hökümdar bilen sözleshkende körgen idi. U yehyaning ésil, aqköngül we alahide biri ikenlikini bilip, uni yaxshi körüp qaldi we uni izdep zindan'gha keldi. Uning namaz we yighigha chökkenlilikini körüp, namizini tügetkiche uni közitip turdi. Andin kéyin, özini yehyaning putigha étip, yehyaningmu uni özige oxshash söyüshini telep qildi.

Yehya: qelbimde allahtin bashqisining söygüsige yer yoq, - dédi. Ayal ümidsizlen'gen halda ornidin turup kétip qaldi. Qelbi uninggha bolghan nepret bilen tolghan halda hökümdarning sariyigha qaytti. Ayal ussulini bashlidi. Muzikilar chélindi. Ayal yettinchi ussulgha kelgende toxtap, yüzini achti we hökümdargha:

- zekeriyaning oghli yehyaning béshini telep qilimen, - dédi.

Hökümdar 44 - qedehni ichiwétip: - zekeriyaning oghli yehyani öltürünglar! - dédi. Yasawul bégi qol astidikilerge buyruq qildi. Eskerler derhal qilich - xenjerlirige ésilishti. Napak qollar qilichlarni kötürüp, pak boyunni chépip tashlidi. U shéhitlik mertiwisige érishiwatqanda, qiya tashlarning qelbi büyük peyghemberge bolghan shepqiti tüpeylidin pare - pare bolghan idi.

Isa eleyhissalam

quyash pétishqa yüzlen'gen idi. Shamallar alma we portakal chécheklirining xush puraqlirini uchurup etrapqa yaydi. Chécheklerning xush hidi shamallar bilen birlikte meryemning namazgahining derizileridin kirip, ixlas bilen ün - tinsiz namaz qiliwatqan qizchaq (meryem) ning etrapini qaplidi. Meryem birdinla hawaning xushboy puraq bilen tolghanliqini hés qildi. U tebetning xewirige külümsiridi - de, tekrar allahqa shükür qilip ixlas bilen namizini dawamlashturdi. Tuyuqsiz namazgahining penjirisige bir torghay kélip qondi. Torghay kün terepke qarap tumshuqini égiz kötürüp qanatlirini achti we höl bolup ketken tüklirini qurutush üchün silkindi. Bu silkinishtin chachrighan ushshaq su tamchiliri meryemge birdinla mesjidning téshidiki ikki qoram tashning arisida ösken gülge su quymighanliqini ésige saldi... Meryem namizini tügitip, gülge su qoyush üchün, hujrisidin chiqay dep turishigha, perishtiler uninggha mundaq dep xitab qildi:

"i meryem! ALLAH heqiqeten séni (pütün ayallar ichidin) tallidi, séni pak qildi, séni pütün jahan ayalliridin artuq qildi. Meryem chöchüp, jayida toxtap qaldi. Perishitiler yene mundaq dédi: i meryem! Perwerdigaringgha itaet qil, sejde qil we ruku qilghuchilar bilen bille ruku qil. "

xush xewerdin kéyinki buyruq uning allahqa bolghan ixlasini, sejdisini we rukusini ashuratti. Meryem gülni untup qayta namazni bashlidi. U emdi özini kichik, ajiz we namazgahta yalghuz dep hés qilmaytti. Meryem namaz oquwérip yérim kéche bolghanliqini sezmey qaldi. Namizini tügetkendin kéyin, yadigha yene gül keldi. Chélekke azraq su élip, gül sughirishqa chiqti. Meryem gülge su quydi, andin chilekni yerge qoyup, ikki kéchide bir hesse uzirighan gülge diqqet bilen qaridi. Meryem ushtumtut yéqinla yerde toxtighan ayaq tiwishini anglidi. Bu, méngiwatqan ayaqning tiwishi emes idi...

Bu, shéghillarning, qumlarning we tupraqning üstide turghan ayaqning tiwishi idi, meryem özining yalghuz ikenlikini hés qilip qorqti. Etrapni diqqet bilen közetken bolsimu, héchnerse körünmidi. Arqidinla parlighan nur bilen uning nérida turghanliqini kördi. Meryem chöchüp béshini egdi. Bu ehwal uninggha ajayip bir chüshtek bilindi, goya özi ay nurining ichide turghandek idi. Emma bu chüsh emes idi. Uning meryemge shundaq bir qarishi meryemning könglige endishe saldi. Yüzi natunush bolup, meryem uni burun körüp baqmighan idi. Pishanisi aydinmu parqiraq idi. Közliri sürlük körünsimu, chirayidin mulayimliq chiqip turatti. Meryem uninggha qariwidi, uning yüzi milyonlarche yildin béri allahqa ibadet qilghan kishining shereplik yüzidek köründi. Meryem allah din panahliq tilidi. Uning allah ni tonuydighan we teqwadar yaki emeslikini soriwidi, u yerde turghan kishi (yeni jibriil) illiq külümsirgen halda: "men sanga bir pak oghul bérish üchün ewetilgen perwerdigaringning elchisimen" dédi.

Meryem hayajanlinip, titrigen halda béshini köterdi. Ruhul emin insan süritide aldida turatti. Meryem uning péshanisining parlaqliqini, yüzining süzüklikini we közining süzlüklikini hés qildi. Uningda milyonlarche yil allahqa ibadet qilghan kishining sheripi bar idi. Meryem özining téxi qiz ikenlikini, özige héchqandaq kishining qoli tegmigenlikini, yatliq bolmighanliqini, héchqandaq kishige yéqinlashmighanliqini oylidi. Yatliq bolmay turup bala tughush mumkinmu?

Bularni oylighan meryem ruhul emin'ge mundaq dédi: "manga kishi yéqinlashmighan tursa, men pahishe qilmighan tursam, qandaqmu méning oghul balam bolsun?. "

jibriil: "emeliyet sen dégendektur, (lékin perwerdigaring éytti: u manga asandur. Uni kishilerge qudritimizni körsitidighan) delil we biz tereptin bolghan merhemet qilduq, bu teqdir qilinip bolghan ishtur. " meryemning eqli ruhul eminning sözlirini qobul qildi.

Jibriil tekrar mundaq dédi: allah sanga (atining wasitisisiz) allahning bir kelimisi (din törelgen bir bowaq) bilen xush xewer bériduki, uning ismi mesih meryem oghli isadur, u dunya we axirette abruyluq we allahqa yéqinlardin bolidu. U böshüktimu (yeni bowaqliq chéghidimu), ottura yash bolghandimu kishilerge (peyghemberlerning sözini) sözleydu we (teqwadarliqta kamil) yaxshi ademlerdin bolidu. "

téxi hamildar bolmay turupla oghlining ismini anglighan meryem téximu qattiq chöchidi. Meryem yene bashqa soal sorash üchün éghiz achay dep turushigha, ruhul emin qolini kötürüp hawani meryem terepke ittiridi. Hawa meryem burun körüp baqmighan bir nur bilen yorighan halda keldi. Bu nur meryemning wujudigha kirip, birdemdila uning ichige toldi. Meryem bashqa soal sorighiche, jibriil jimjitla ghayib bolghan idi. Soghuq shamal chiqip, meryemge titrek olashti, xuddi eqlini yoqitip qoyidighandek hés qildi. Derhal hujrisigha yügürdi. Hujrisining ishikini ching taqap, namazgha chöküp yighlap ketti.

U hem xushalliqtin hayajanlan'ghan hem qorqqan, hem ichidin tatliq bir huzur hés qilghan idi. Meryem u kéchisi sehergiche shundaq shérin uxlidi. U közlirini échipla, hujrisining pesli ötken méwiler bilen tolghanliqini kördi. Méwiler burunqidinmu téximu köp idi. Meryem yéyishke bashlidi.

Künler ötti... Uning hamildarliqi bashqa ayallarningkige oxshimaytti. U aghrip qalmaytti, éghirliq hés qilmaytti, héchqandaq özgirish héssimu yoq idi.

Hetta qorsiqimu bashqa ayallarningkidek yoghinimighan idi. Uning hamildarliqi yaxshi bir néimet idi.

Toqquz ay boldi. Meryem dem élish üchün bir tüp égiz we yoghan xorma derixining astida olturdi. U aghriq hés qiliwatatti, aghriq küchiyishke we pat - patla kélishke bashlidi. Meryem tughut üstide idi. Tolghaqning qattiqliqi uni (yöliniwélish üchün) bir xorma derixining yénigha kéliwélishqa mejbur qildi. Del shu chaghda, allahning teqdiri bilen insanlarning azablirini qelbige yükligen kishi tughuldi.

Jibriil uninggha xorma derixining astidin nida qildi: "ghem qilmighin, perwerdigaring séning astingdin (éqip turidighan) bir ériqni peyda qildi. Xorma derixini öz teripingge irghitqin, aldinggha pishqan yéngi xormilar tökülidu. (bu shérin xormidin) yégin, (bu tatliq sudin) ichkin we xursen bolghin, birer ademni körseng (u bala toghruluq sorisa): men heqiqeten merhemetlik allah gha wede berdim, bügün héch ademge söz qilmaymen, dégin. "

meryem mesihke qaridi, uning yüzi intayin söyümlük idi. Mengziliri qipqizil, chachliri tüz, téni yumshaq we süzük bolup, pakliq we söygü bilen tolghan idi. Uningdin lezzetlik méwilerning yerge tökülüshi üchün, xorma derixini silkishi telep qilin'ghanidi, shuning bilen, u shérin xorma we tatliq sulardin éghiz tégip, qelbi huzurgha tolup, köngli aramgha chüshti.

Meryem xorma derixige qolini uzatti. Qoli téger - tegmeyla aldigha pakize, tatliq xormilar töküldi. Meryem qorsiqini toyghuzghandin kéyin bowaqni kiyimi bilen yögep, quchiqigha élip, tatliq uyqigha ketti.

Meryem qaytqinida (qaytip kelginide), esir waqti bolghan idi. Mesjidke baridighan yoldiki chong bazar, soda - sétiqni tügitip gheywet - shikayet qilish we sharap ichish üchün olturghan kishiler bilen tolghan idi. Meryem bazarning otturigha kéler - kelmeyla, insanlar uning bir bowaq kötürüwalghanliqini, uni baghrigha basqan halda asta kéliwatqanliqini kördi.

Meryem soal yamghurigha tutuldi: meryem! Bu kimning balisi? Némishqa jawab bermeysen? Bu heqiqeten séning balangmu? Sen qiz tursang, bu bala nedin keldi?...

Ular pak meryemni toxtimay qarilimaqta idi. Uning közliri ghurur we aniliq héssiyati bilen chaqnaytti, yüzide ishench nuri parlaytti. U bekmu charisiz idi. Soallar köpeygili turdi, emma u héchkimge jawab bérelmeytti. Axiri u allahqa tewekkül qilip, bowaqni isharet qildi, yeni qoli bilen isani isharet qildi.

Isa mundaq dédi: "men heqiqeten allahning bendisimen, manga kitabni berdi (yeni injilni béridu) we méni peyghember qildi (yeni qilidu). Qeyerde bolay méni beriketlik qildi, hayatla bolidikenmen, manga namazni, zakatni ada qilishni tewsiye qildi. Méni anamgha köyümchan qildi, méni mutekebbir, sheqi qilmidi. Men tughulghan künümde, wapat bolghan künümde, tirilip qebremdin turghuzulghan künümde (allah taala teripidin bolghan) amanliqqa érishimen. "

kahinlarning we yehudiy alimlirining yüzliri isaning sözi tüger - tügimeyla saghirip tatirip ketti. Közlirining aldida ochuqtin ochuq bir möjizige shahit boluwatatti. Yehudiy kahinliri bu balining tughulushi bilen özlirige kelgen shexsiy tiragédiyini hés qilishti. Hökümran qomandanlirining chongi bu hékayini körgen - anglighanlarning hemmisini tutushni, bala tughqan pak qizni izdep tépishni, bu mezgilde tughulghan barliq bowaqlarning öltürülüshini buyridi.

Meryem pelestindin misirgha kétishke mejbur boldi. Meryem misirgha

qarap yolgha chiqti. U, misirgha mangghan bir karwan bilen birlikte sina chölidin ötti. U isani kötürgen halda, uningdin awwal muqeddes ot körünüp, tur téghining ong teripidin chiqqan awazgha qarap mangghan musaning yoli bilen mangdi. Uzun we japaliq seperdin kéyin misirgha yétip keldi. Misir dölitining bayashatchiliqi, xelqining méhmandostliqi, qedimiy medeniyiti we sap hawasi bilen isaning ösüp - yétilishige eng muwapiq yer idi.

Isa bowaqliq we ösmürlük dewrini misirda ötküzdi, kéyin meryemge pelestindin ayrilishini buyrighan héliqi natonush kishi yene kélip, bu qétim pelestin'ge qaytishni buyridi. Meryem qaytti. Waqit iordan deryasining süyidek éqip, isa yash yigitke aylandi. Isa yehudiy ibadetxanisigha bérish üchün öydin chiqti. Isa ibadetxanigha qarap mangdi.

Etraptiki insanlar kochilarda rengdar, ésil kiyimlirini kiyiship meghrur yürüshetti. Isa bolsa, aq yungdin toqulghan kiyim bilen kétiwatatti. Mürisige chüshüp turghan yumshaq chachliri sim - sim yamghur süyide nemdelgendek körünetti. Basqan izliridin mézilik puraq kéletti. Qopal yungdin toqulghan kiyimi rim hökümranlirining we ibadetxanidiki kahinlarning kiyimidinmu chirayliq körünetti. U küni gerche shenbe küni bolsimu, isa bir baghchining méwisidin ikki tal üzüp, qorsiqi ach, yoqsul bir baligha berdi. Bu ish yehudiylar üchün ularning étiqadigha qarshi chiqish hésablinatti. Isa ibadetxanigha kirip, ichige nezer tashlidi.

Isa bu yerdiki yégane nurgha oxshaytti. Isa etrapqa qarap, kahinlarning qurbanliq sétiwalalmighan namratlargha qandaq muamile qiliwatqanliqini, ularni dessep cheylewatqanliqini kördi. Qurbanliq qilinidighan yerning téshida achliqtin ölüp kétiwatqan minglarche namratlar bar idi. Isa ibadetxanidin chiqip, sheher sirtidiki taghqa qarap yürüp ketti. Uning yüriki heqiqet üchün ot bolup yéniwatatti. Isa, nasira töpilikide turup namaz oqidi. Bu mubarek kéchide ikki mubarek peyghemberning rohliri dunyadin élindi. Bular yehya bilen zekeriya idi. Ularning her ikkisi hökümranlar teripidin öltürülgen idi. Ularning rohliri élinishi bilen dunya nurghun xeyrlik ishlardin mehrum qilindi. Del bu kéchide meryem oghli isagha wehyi keldi. Ulugh allah gheyb alimige dewet bashlashni buyridi. Meryem oghli isa hayatning yumshaq betliridin tepekkur we ibadet bablirigha ötti. Azabliq we japa bilen tolghan seperge qedem tashlidi.

Isa qewmini sheretning esli ghayisige, uning heqiqiy hékmitige yüzlendürdi. Ularni söygüge yüzlendürdi (chaqirdi). Isa etrapidiki kishilerge muhim bir nersini ispatlimaqchi, ulargha sheretning özi üchün intiqam élish emeslikini, heqiqiy sheretning méhribanliq, epu qilish we söygü ikenlikini chüshendürmekchi idi. Yüzeki qarighinimizda isaning dewiti, musaning sheriitige zittek körünidu... Eslide isaning dewiti firisiyinler we sadduqilarning musaning sheriitige kéyin qoshuwalghan nersilirige qarshi kelgen idi. Musaning dewitining heqiqitini we uning aliy nishanini tirildürüsh üchün idi. Bu dewr mal - dunyagha intayin ehmiyet bérilgen, rahetperes we matériyalist bir dewr idi. Isaning chaqiriqi pulgha chuqunulghan, rehimsizlik, achközlük qaplighan, shekilwazliq uchigha chiqqan bir dunyada ghayiwiy, pak yolning chaqiriqi süpitide otturigha chiqti. Isa insan rohini oyghitip, uni yaratquchining nurigha yüzlendürüshni ümid qilatti, shunga u rohul quddus (jibriil) bilen küchlendürülgen halda keldi. Isaning hayatida perishtilerge xas bir alahidilik bar idi. Isa ayallarghimu yéqinlashmaytti. ALLAH uni asman'gha élip chiqip ketkiche, héchbir ayal bilen yéqinlashmighan, toy qilmighan idi. Bumu

perishtilerge xas süpet idi. Bu bundin burunqi peyghemberlerge bérilmigen bir néimettur.

Ulugh allah maide süriside mundaq deydu: öz waqtida allah éytti: i meryem oghli isa! Sanga we séning ananggha bergen némitimni esligin, eyni zamanda sanga rohulqudus (yeni jibriil) bilen medet berdim, (kichikingde) böshükte we (peyghember bolghan) ottura yash waqtingda kishilerge sözleytting, eyni zamanda sanga kitabni, hékmetni, tewratni we injilni ögettim, eyni zamanda méning iznim bilen laydin qushning sheklide bir nerse yasaytting, uni püwliseng iznim bilen uchidighan qush bolatti. Eyni zamanda méning iznim bilen tughma korni, beres késilini saqaytatting, eyni zamanda, méning iznim bilen ölüklerni (tirildürüp qebriliridin) chiqiratting, eyni zamanda beni israilni sanga chéqilishtin tostum, sen ulargha möjiziler bilen kelgen chighingda, ularning ichidiki kapirlar: "bu peqet roshen séhridur" dédi. Eyni zamanda men hewarilargha: "manga we méning peyghembirimge iman éytinglar" dep wehiy qildim. Ular: "biz iman éyttuq,guwah bolghinki, biz (emringge) boysun'ghuchilarmiz" dédi.

Yuqiridiki ayetlerde isaning besh möjizisi tilgha élin'ghan. Birinchisi: uning böshükitiki chéghidila insanlar bilen sözlishishi.

Ikkinchisi: tewratni ögitish... Musagha chüshürülgen tewratni yehudiy qiqhshunaslisri (mollliri) qalaymiqan özgertish kirgüzüp, petiwa bérip yoqitiwetken idi.

Üchinchisi: qush sheklidiki laygha püwlep uni rast qushqa aylandurushi.

Tötinchisi: ölüklerni tirildürüshi.

Beshinchisi: tughma kor we aq késilini saqaytishi.

Quran kerimning maide süriside uning altinchi möjizisimu tilgha élin'ghan. Altinchi möjize hewariyonlarning arzusi bilen asmandin chüshürülgen destixan möjizisidur.

Al imran süriside yettinchi bir möjize zikir qilghan. Bu hezriti isaning özi anglimighan, körmigen nersiler heqqide xewer bérishidur. Bular hezriti isaning yette möjizisidur. Möjizilerning tunjisi uning atisiz tughulishidur. Axirqisi bolsa, zamanining hökümranliri uni kiristqa mixlimaqchi bolghanda, uning asman'gha chiqip kétish möjizisidur.

Hezriti isa hayatining ténch chaghlirini tügitip rohul quddus (jibriil) we köz qamashturidighan möjizilirining yardimi bilen allahqa dewet qilish wezipisini bashlidi.

- méning we silerning rebbinglar bolghan allah qila ibadet qilinglar! Hezriti isa allahqa dewet qilishqa bashlidi. Hezriti isa insanlarni héch shériki bolmighan yalghuz allahqa dewet qilipla qalmastin, ularni yene rohi we qelblirini paklashqa, wijdanliq bolushqa, rohiy alimige yüksilishke dewet qilishnimu dawamlashturdi.

Uning dewiti yehudiy kahinlirini ghezeplendürdi. Isaning her bir sözi ularning yürikige xenjerdek sanjilatti. Ikki yüzlimichilikini otturigha chiqiratti. Ular jeng élan qilip, isagha herxil tuzaq qurushqa bashlidi. Uning musaning sheriitini yoqatmaqchi ikenlikini ispatlap, qiyin ehwalgha chüshürüp qoymaqchi bolushti. Musaning sheriitide zina qilghan ayal chalma kések qilip öltürülüshke buyrulatti.

Yehudiylar (kahinlar) chalma kések qilinishi kérek bolghan bir ayalni isaning aldigha élip kélip soda qilishti we: sheret gunahkar ayalni chalma - kések qilishqa buyrumdu? - dep sorashti.

- hee, - dédi isa.

- undaqta, bu ayal gunahkar, - déyishti ular. Isa bir kahinlargha, bir u ayalgha qaridi. U kahinlarning u ayaldin bekrek gunahkar ikenlikini biletti. Kahinlar uning jawabini kütüp turdi. Eger u ayalning öltürülüshining toghra emeslikini éytsa, musaning sheriitige qarshi chiqqan bolatti, eger u ayalning öltürülishini buyrisa, özi dewet qilip kéliwatqan söygü we shepqet sheriitige özi qarshi chiqqan bolatti.

Isa ularning özige tuzaq quruwatqanliqini chüshendi. Külümsirep turidighan nurluq yüzi bilen u ayalgha qaridi we ulargha: aranglarda kim eng pak we gunahsiz bolsa, shu tash atsun! - dédi. Uning sözi gunah toghrisida höküm qilish üchün yéngi bir qanun süpitide ibadetxana ichide yangridi. U yene: gunahi bolmighan kishi gunah heqqide höküm chiqarsun! Gunahsiz insanning héchbiri bashqa insan'gha boyun égishke we uning aldida mehkum bolushqa mejbur emes, peqet ulugh allahla eng yaxshi höküm chiqarghuchidur, u merhemet qilghuchilarning eng merhemetlikidur, - dédi.

Isa ibadetxanidin qaytip chiqti. Ayal uning arqisidin yügürüp kélip, yénidin qimmetlik xush puraq qutisini chiqardi. Andin uning putlirini söyüp, köz yashliri we xush puraq nerse bilen yuyush üchün yerge özini atti. Andin kéyin chachliri bilen putlirini qurutti.

Isa örülüp ayalni ornidin turushqa buyridi we mundaq dédi: i perwerdigarim! Uning gunahlirini epu qil!

Isa allahning öz qewmige rehim qilishini, ularning özlirige shepqet qilishi we allahqa iman éytishi üchün dua qilatti. Uning hayati teqwadarliq qilish we ibadet bilen ötken hayat idi. Isa chaqiriqini allahning möjiziliri bilen dawamlashturdi.

Xelqning aldida layni qush sheklide yasap, andin uni püwleytti - de, u qushqa aylinip uchatti. Addiy we pakiz kiyimining béshi, bir késelge tegse, u késel saqiyip kétetti, qollirini bir korning yaki beres késilining ténige qoysa, u derhal saqiyatti, uning yene alahide bir möjizisi bar idiki, u bolsimu, ölüklerni qebriliridin chaqirish idi. Ölükler allahning izni bilen tirilatti.

Mupessirler isaning töt kishini tirildürgenlikini éytishidu. Dosti azerni, bir er - ayalning oghlini, bir ayalning yalghuz qizini, bu üch kishi uning zamanida ölgen idi. Buni körgen yehudiylar: sen yéqinda ölgenlerni tirildürding, belki ular ölmey yüriki toxtap qalghanlar bolushi mumkin, - déyiship, uningdin nuhning oghli samni tildürüshni telep qilishti.

Mupessirler mundaq deydu: isa yehudiylargha nuhning oghli samning qebrisini körsitishni buyridi. Isa ular bilen birlikte samning qebrisige yétip keldi. U allahqa dua qiliwidi, sam chachliri aqarghan halda qebrisidin chiqti.

Isa uninggha: silerning zamaninglarda chach aqirish bolmisa, séning chéching némishqa aqirip ketti? - dédi.

- i allahning rohi isa! Sen méni chaqirghanda: allahning rohigha jawab ber! - dégen bir awazni anglidim. Qiyamet qayim bolghan oxshaydu dep oylap, dehshetlik qorqunchtin chéchim aqirip ketti, - dédi sam.

Isa rohning desturi bolghan her nersini ulargha chüshendüretti. Isa taghqa chiqip etrapigha yighilghanlargha bir qur köz yügürtti. Bu kishiler namratlar, shorpishaniler, miskinler we rohiy chüshkün insanlar idi. Ularning sanimu bashqa peyghemberge itaet qilghanlargha oxshashla az idi. Shunga, isa özige egeshkenlerge, ularning pakliqigha bek diqqet qilatti. Ulargha özlirining hayatning

menisi, yer yüzining tuzi we mewjudiyetning lezziti ikenlikini chüshendürdi. Ular musulmanlar idi, ular yaxshiliqqa wekillik qilatti.

Isa eleyhissalam özining küresh üchün kelgen jengchi ikenlikini éytti. Uning peqet sözlirila jemiyetni asasidin aghdurup tashlash meniside idi. Isa zamanida jemiyet shérik, yalghan, ikki yüzlimichilik, matériyalist, riya, shekilwazliq, zulum we asaret ichide tolghinatti.

Isa sözliri bilen bularning hemmisini aghdurup tashlidi. Isa qewmige allah dewitining mahiyette ténchliqqa qilin'ghan dewet bolmastin, küreshke qilindighan dewet ikenlikini chüshendürdi. Shuning bilen, yehudiy jemiyiti ikkige bölündi: namratlar, ajizlar we pak qelblik kishiler isa terepte, inkarchi bolghan köp sanliqlar isagha qarshi terepte turdi. Ular (inkar qilghuchilar) isagha köp külpet chektürdi.

ALLAHning isagha bergen möjizilirining pewquladde büyükliki kéyinki qewm üchün pitnige seweb boldi. Ular isani ilah dep qarashti. Uning möjizilik hékmitini chüshinelmey pitne - pasat ixtilapigha chüshti.

Elqisse, isa dewitini dawamlashturdi. Rezillik öz textining gumrah bolushi xewpige duch kéliwatqanliqini chüshendi. Gunah küchliri uninggha qarshi hujumgha ötti. Yehudiylar uninggha düshmenlerche muamile qilishqa bashlidi. Uni séhirger we sheretni buzmaqchi dep eyibleshti. Uninggha: sheytanlarning yardimi bilen derijidin tashqiri küchke érishken, - dep töhmet qilishti. Emma namratlarning uning etrapida toplan'ghanliqini körüp, amalsizliqtin uninggha mexpiy tuzaq qurushqa, uni rim hökümranliqigha yaman körsitishke bashlidi. Deslipide, rim hökümiti yehudiylarning öz ichidiki bu ixtilaplirining özlirige paydiliq ikenlikini oylap bu ishqa arilashmidi. Shuning bilen sanhedrin isagha qarshi pilan tüzüsh üchün tekrar yighin chaqirdi. Ular yéngi bir pilan tüzüshti.

Yehudiylar isagha amal qilalmay, axiri uni öltürmekchi boldi. Kahinlarning bashliqliri héchkimge tuydurmastin, isani tutush yolini mexpiy kéngeshti. Del bu esnada isaning 12 shagirtidin biri bolghan yehuza iskaryot dégen kishi ularning qéshigha kélip mundaq dédi: eger uni silerge tutup bersem, siler manga néme bérisiler? Démek, u xain we inkarchilarning sépige qoshuldi. Yehuza kahinlarning bashliqliri bilen sodilashti..shundaq qilip, isani tutup öltürüsh qarar qilindi.

Quran kerim allah taalaning israil ewladining isani öltürüshke we yaki kristqa mixlishigha yol qoymighanliqini körsitidu. ALLAH isani ularning inkarridin qutquzup, uni dergahigha élip chiqqan. Ularning isani öltürgini yaki kristqa mixlighini yoq. Lékin ulargha shundaq köründi - xalas. Ulugh allah nisa süriside mundaq deydu: yene allahning resuli isa ibni meryemni heqiqeten öltürduq dégenlikliri üchün (ulargha lenet qilduq). Wehalenki, ularning isani öltürginimu yoq, dargha asqinimu yoq we lékin ulargha shübhe sélindi, (isani astuq dep guman qilip, isa eleyhissalamgha oxshap qalghan bashqa birsini asti), isa toghrisida ixtilap qilishqanlar heqiqeten uning öltürülgenliki (mesilisi) de shübhididur. Ular bu (ishning heqiqiti) ni bilmeydu, guman'ghila asaslinidu, ular isani jezmen öltürmidi. Belki allah uni öz teripige kötürdi.

Isa insanlargha némidin yirginish kéreklikini we mexluqatlarning ichidiki güzellikni qandaq bayqash kéreklikini ögitiwatatti. Uning dewasi rohiy pakliqni, ulughwar ghayini, yamanliq we yirginichliq nersilerdin pak güzellikni otturigha chiqirishni eng ulugh nishan qilghan dewalardin biri idi.

Peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam mundaq dégen idi: "pütün

peyghemberler qérindashtur. Ularning dinliri bir, aniliri bashqa - bashqidur. Men insanlar ichide meryem oghli isagha eng yéqin bolghinimen. Chünki men bilen uning arisida bashqa bir peyghember yoqtur. " hedisler hezriti isaning axir zamanda tekrar kélidighanliqini zikir qilidu. Islam isani iradilik peyghemberler qatarida hörmet bilen tilgha alidu. Islam uni ”allahning elchisi“, ”allahning kelimisi“, ”allah teripidin kelgen roh“ dep ataydu.

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

on altinchi bölüm. Muhemmed eleyhissalamning shanliq hayati

birinchi bap. Peyghembirimiz muhemmed eleyhissalamning hayatini öginish iman we eqidining teqezzasi

peyghember eleyhissalamning hayatini öginishning ehmiyiti

allah taala insanlarni yer yüzige peyda qilipla qalmastin, ularning dunyada bextlik hayat kechürishi we kéyin allahning dergahidimu yaxshi aqiwetlerge ériship, saadetmenlerdin bolishi üchün ularni toghra yolgha yéteklesh üchün insanlarning öz jinsidin elchilirini ewetti. Adem eleyhissalam insanlarning tunji atisi bolghinidek, eyni waqitta ulargha ewetilgen tunji peyghember idi. Adem eleyhissalamning dinimu kishilerni allahqa ibadet qilishqa chaqiridighan heq din idi. Zamanlarning ötüshi bilen insanlar bir zamanlar heq dinning rohidin pütünley yiraqliship, kupri, zalaletning qarangghuluqlirida tingirqighan bolsimu, alla taalaning arqa arqidin peyghemberlerni ewetishi netijiside, ular yene heq din'gha qaytip keldi. Allah taala insanlar jemiyitining tereqqiyatigha egeshtürüp, dinnimu tedrijiy halda takamullashturup keldi we uni insanlarning serxili, peyghemberlerning axirqisi we islam dinining peyghembiri hezriti muhemmed eleyhissalamgha yétp kélishi bilen eng axirqi kamaligha yetküzdi. " bügün silerning dininglarni pütün qildim. Silerge némitimni tamamlidim. Islam dinini silerning dininglar bolushqa tallidim. " [süre maide 3 - ayet]

peyghembirimizning hayatini, ish izlirini, allah taalaning ulugh dinini insanlargha yetküzüsh yolida élip barghan japaliq küreshlirini toluq öginip, uninggha heqiqiy rewishte egishish we uninggha chin köngüldin muhebbet baghlap, semimiy söyüsh " men musulmanmen" dégen her bir kishi üchün aldinqi perzlerning biri. Chünki peyghember eleyhissalamgha iman keltürüsh imanning muhim bir asasi. Peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam insaniyetning iptixarliq ülgisi, uning hayati pütün insaniyet hayatining ülgilik obrazi, islam dini we quran kerimning janliq terjimisi, kishilerge islamning daghdam yolini körisitip béridighan nurluq chiraq. Peyghember eleyhissalamning allahning insanlargha ewetken elchisi ikenlikige chin ishinish imanning bir parchisi, uni söyüsh we uning yoligha egishish perzdur.

Peyghember eleyhissalamning hayatini öginish imanning teqezzasi6666

imanning asasi " laale alaalle mحmd rsol alle" yeni allahtin bashqa héch mebud berheq yoq, muhemmed eleyhissalam allahning bendisi we berheq peyghembiridur dégen tewhid kelimisining mezmunigha chin yürektin ishinishtur. Shübhisizki, peyghember eleyhissalamgha iman éytish dégenlik uning allahning berheq peyghembiri ikenlikini yürektin testiqlap, uning güzel edep exlaqlirini, ésil pezilitini, bashqa pütün mexluqatlardin üstünlikini, allah taalaning uninggha ata

qilghan kamil néimetlirini, bashqilargha qetiy qiyas qilghili bolmaydighan talant we parasetlirini bilishni teleb qilidu. Shuning üchün peyghember eleyhissalamning hayatini öginish tolimu zörürdur.

Peyghember eleyhissalamning hayatini öginish, uning yoligha egishishning muqeddimisi

allah taala musulmanlargha peyghember eleyhissalamgha egishishni perz qildi we peyghember eleyhissalamgha egishishni allahning söygüsige érishishining sherti qilip békitti. Shunga allah taalani söyidighanliqini dewa qilidighan her qandaq ademning peyghember eleyhissalamgha heqiqiy rewishte egishishi shert. Allah taala mundaq deydu:

[قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

[(31)"i muhemmed ! Éytqinki: " eger allahni söysenglar manga egishinglar, allahmu silerni söyidu we gunahinglarni meghpiret qilidu "" [süre al imran 31 - ayet]

egishish - peyghember eleyhissalamning emr permanlirigha emel qilghanning sirtida, hayatimizning barliq saheliride uning yolidin méngish, uning qilghan ishlirini qilish, uning sünnetlirige emel qilish, sözimizde, ish heriketlirimizde uni özimizge ülge qilish bilen bolidu. Bu peyghember eleyhissalamning ishlirini, sözlirini we barliq ehwalini öginishni, uning xisletlirini, ésil süpetlirini, güzel exlaqlirini we adetlirini bilishni teqezza qilidu, elwette.

Sahabe kiramlar peyghember eleyhissalamgha egishish, uning söz, ish we edep exlaqlirini öginishke intayin hérismen idi. Eng addi ishlardimu resulullah qilghan ishlarni qilishqa tirishatti. Resulullahning olturush qopush, méngish turush, sözlesh we sukut qilish qatarliq barliq heriketlirini nahayiti diqqet bilen küzitip, uninggha egishetti. Hetta ular adettiki ishlardimu peyghember eleyhissalam yaxshi körgen nersini yaxshi köretti we resulullah yaqturmighan nersini yaman köretti. Hezriti enes reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilidu: "bir küni bir adem resulullahni tamaqqa chaqiriwidi, resulullah uning öyige bardi. Sahibxan uning aldigha arpa néni bilen kawa toghralghan shorpa qoydi. Bu dastixanda resulullahning köprek kawa yégenlikini körüp qélip, shundin béri kawini yaxshi köridighan boldum. " bu misal peyghember eleyhissalamning zamanidiki musulmanlarning peyghember eleyhissalamni neqeder söyidighanliqi we uning qilghanlirini qilishqa qanchilik hérismen ikenlikini ipadileshke yéterliktur. Islam tarixida bundaq misallar sanap tügetküsiz köp. Shunglashqa insaniyet tarixida peyghember eleyhissalamdek tughulghan künidin taki wapatighiche bolghan chong kichik barliq ish heriketliri birmubir riwayet qilinip, yézip qaldurulghan ikkinchi bir shexsni körsitish mumkin emes. Yighip éytqanda peyghember eleyhissalamgha egishish allah taalaning emri bolghanliqi étibari bilen bir perz, uninggha egishish üchün uning hayatini we barliq ish izlirini öginish yene bir perzdur. Chünki, perz uningsiz ada bolmaydighan nersining özimu perzdur. Xuddi namaz üchün taharet perz bolghandek.

Peyghember eleyhissalamning hayatini öginish uni söyüshning yoli

peyghember eleyhissalamni söyüsh perzdur. Allah taala möminlerge peyghember eleyhissalamni herqanche söyümlük nersisidinmu bekrek yaxshi körüp söyüshke buyrighan. Peyghember eleyhissalamni söymigenlerni qattiq

azablaydighanliqi bilen agahlandurghan. Allah taala mundaq deydu:

[قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُواْ حَتَّى يَأْتِيَ اللّهُ بِأَمْرِهِ وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ (24)]

"i muhemmed ! Éytqinki, ” eger silerning atanglar, oghulliringlar, qérindishinglar, xatunliringlar, uruq tughqanliringlar, hemde ulardin bashqilar, tapqan pul malliringlar, aqmay qélishidin qorqqan tijaritinglar, yaxshi köridighan öyliringlar siler üchün allahtin, allahning peyghembiridin we allah yolida jihad qilishtinmu söyümlük bolsa, u halda siler allahning azabini kütünglar. Allah pasiq qewmni hidayet qilmaydu. " [süre tewbe 24 - ayet] allah taala yene mundaq deydu: "peyghember möminlerge ularning öz janliridinmu charidur. " [süre ehzap 6 - ayet]

muhebbet we söygü, söyülgen kishining güzel exlaqini, ésil süpetlirini we hemme tereplirini éniq bilish bilen bolidu. Mehbubi heqqide melumati az kishining muhebbitimu yüzeki muhebbet bolup, chin qelbidin orun almaydu. Kishi birawni yaxshi körse, uning saxawetlik bolghanliqi yaki shijaetlik, qehriman bolghanliqi yaki yawash yumshaq bolghanliqi yaki kemter bolghanliqi yaki bilimlik alim bolghanliqi yaki köp ibadet qilidighan salih bolghanliqi üchün yaxshi köridu. Yuqiridiki süpetlerning hemmisini eng mukemmel derijide özige mujessem qilghan zat hezriti muhemmed eleyhissalamni heqiqiy musulman ademning her qandaq bir muhebbetni bésip chüshidighan derijide söymeslikini tesewwur qilghili bolamdu?! Musulman adem peyghember eleyhissalamning güzel exlaqini, ésil süpetlirini, pak könglini qanchilik köp bilse, uninggha bolghan muhebbiti, söygüsi, ixlasi shunchilik küchlinidu we qelbi uninggha shünchilik küchlük baghlinidu. Peyghembereleyhissalamni köp yad étip uni tonighanséri uning peyghembereleyhissalamgha bolghan muhebbiti chongqurliship, töwendiki hediste éytilghan heqiqi söygü derijisige érishidu. Peyghember eleyhissalam mundaq deydu: "silerning héchbiringlar méni ata anisidin, bala chaqisidin we bashqa barliq kishiliridin bekrek yaxshi körmigiche kamil mömin bolalmaydu. " démek, peyghembereleyhissalamni söyüsh imanning kamil bolushi üchün zörür bolup, sel qarashqa bolidighan artuqche ish emes. Bu muhebbetning heqiqetke chiqishi üchün peyghember eleyhissalamni barliq terepliri bilen bilish lazim. Shunga peyghermber eleyhissalamni tonush her bir musulman'gha perzdur.

Peyghember eleyhissalamning hayatini öginish dinni mudape qilishning yoli

zamanimizda din düshmenliri öz tereptarliri bilen birliship her türlük usullar arqiliq musulman yash ösmürlerning eqidisini teshwishke sélip, heqiqetni bormilap ularni islamdin yiraqlashturushqa uriniwatidu. Emeliyette köpligen yashlarning islamgha bolghan chüshenchisi ajizliship, her xil yat pikirlerni özilirige özleshtürmekte. Bu ehwal musulmanlarning peyghember eleyhissalamni tonushi we bashqilargha tonutushini perz qilidu. Musulman yashlar peyghember eleyhissalamning kishilikini, insanlarni azghunluq we jahaletning qarangghuluqliridin iman hidayetning nurigha, insanni özige oxshash insan'gha choqunushtin azat qilip, eqlini we iqtidarini hörmetleydighan islamning daghdam yoligha élip chiqish üchün tartqan japa musheqqetlirini, bu yolda béshigha kelgen

mislisiz azab oqubetlerge qandaq berdashliq bergenlikini, kishilerni allahning dinigha dewet qilishtin ibaret ulughwar ghayisi üchün dunyaliqidin pütünley wazkechkenlikini, düshmenlirige qarshi yéngilmes jasaret we shijaitini, ghelibe qilghandin kéyinki keng qorsaq we kechürümchanliqini, allah taalaning emrige xilap kelmeydighan ishlarda özige kelgen eziyetlerge hergizmu achchiqlanmaydighanliqini, ajizlargha, kembeghellerge, kichik balilargha we ayallargha cheksiz mihribanliqini tonup yétishke intayin mohtaj. Chünki bu melumatlar musulmanlarning imanini mustehkemleydu we ularning qelbini gheplettin oyghitip heriketke keltüridu. Özlirining peyghembirini her jehettin yaxshi tonighan yashlar düshmenlerning her türlük ighwaliri, pitne pasatliri we shek shübhiliri aldida qilche tewrenmestin dinida mustehkem put tirep turalaydu.

Musulmanlarning öz peyghembirining hayatini bilmesliki chong yétersizlik

"eshhedu en la ilahe illellah we eshhedu enne muhemmeden ebduhu we resuluhu" [allahtin bashqa berheq ilah yoliqigha we muhemmed eleyhissalamning allahning bendisi we berheq elchisi ikenlikike guwahliq bérimen] dégen shahadet kelimisini dilidin testiqlap, ” men muhemmed eleyhissalamning ummitimen “ deydighan her bir musulman söyümlük peyghembirimizning ish izlirini öginip, özining barliq ish heriketlirini uning güzel ish izliri bilen bézishi kérek. Shundaq qilghandila musulmanlar özlirining peyghember eleyhissalamgha ummet bolghanliqidin pexirlinip béshini üstün kötüreleydu. Özining bu ulugh bu peyghemberge ummet bolghanliqidin intayin söyünüp, xuddi ehmed yesewidek "bu dölet shan sherep bizge yetmesmu, bizni muhemmed ummiti qildi emesmu" deydighan qanaetke kéleleydu. Lékin musulmanlar ammisi bu heqiqetlerdin pütünley yiraq. Dunyada bir yérim milyardqa yéqin musulman barliqi melum. Lékin eshu musulmanlarning qanche pirsenti söyümlük peyghembirining hayatini bilidu? Qanche pirsenti peyghember eleyhissalamning biz ummet üchün tartqan japa musheqqetlirini éytip béreleydu? Bu soalni bizning uyghur musulmanlirimizdin sorisaq ehwal téximu échinishliq bolidu. Qisiqsi, musulmanlarning ewladliri holléwud kino artislirining, yawrupa topchilirining isimlirini bir birilep éytip béreleydu. Lékin peyghember eleyhissalamning qanche oghli bar idi? Dep sorisa, turup qalidu. Bu heqiqeten échinishliq weziyet. Türklerning bashlan'ghuch mektep oqughuchiliri türkiye jumhuriyitining qurghuchisi mustafa kamal atatürkni we uning pütün ish izlirini, pakistanliq ösmürler pakistan islam jumhuriyitining qurghuchisi qaid ezemning hayatini, hindistanliqlarning baliliri gendining ish izlirini toxtap qalmastin yadisigha éytip béreligen yerde, kainatning pexri, insaniyetning iptixarliq ülgisi bolghan hezriti muhemmed eleyhissalamning terjimihalini bilmise bu échinishliq emesmu?! Hazirqi zamanda musulmanlarning béshigha kelgen musibetlerning hemmisini musulmanlarning öz peyghembirini yaxshi tonumighanliqidin körüsh mubalighe qilghanliq bolmisa kérek. Chünki bu dinni élip kelgen we uni telebke layiq halda yashitip wayigha yetküzgen yolbashchisini tonumighan adem bu dinning xaraktérini bilmeydu, özi étiqad qiliwatqan dinning xaraktérini bilmigen adem uni turmushida yashitalmaydu, dunya we axiretlik bext saaditige képillik qilghan dinini turmushida yashitalmighan ademning bu dinning yaxshiliqliridin mehrum qélip, bexsizlikke uchraydighanliqi éniq.

Tarix bilen muhemmed eleyhissalamning terjimihalining perqi

tarixi eserler oqush we ibret élish bilenla kupayilinidu. Emma peyghember eleyhissalamning terjimihalini yaxshi oqup, uning ish – izlirini özige ülge qilish her qandaq bir musulmanning burchidur. Muhemmed eleyhissalamning terjimihali tarixtin bir parche bolsimu, u tarixqa oxshimaydighan xasliqqa ige. Shunga uni oqup, ibret élipla ötüp kétishke bolmaydu. Belki uning arqisidin yürüsh, uning mezmunini din we dunyaliq pütün ishlarda mizan qilish teleb qilinidu. Ülgilik sahabilarning terjimihallirimu shundaq.

Muhemmed eleyhissalamning terjimihalini öginishke ehmiyet bérishning sewebi

1. Muhemmed eleyhissalamning terjimihali tarixning eksiche, muhemmed eleyhissalamgha egishishning, uni ülge qilishning wasitisidur. Musulmanlar peyghember eleyhissalamni pütün ishlirida ülge qilishqa buyrulghan. Uni ülge qilishning yoli uning hayatini we pütün ish – izlirini öginishtur. Silerge allahni, axiret künini ümid qilghan we allahni köp yad etkenlerge resululla elwette yaxshi ülgidur.

2. Peyghember eleyhissalamning terjimihalini öginish quran kerimni toghra chüshinishning yoli bolup, peyghember eleyhissalamning terjimihali quran kerimning janliq terjimisidur.

3. Peyghember eleyhissalamning terjimihalini öginish güzel exlaqlarni öginishning yolidur.

Ikkinchi bap. Ereplerning jughrapiyelik orni we ijtimai, iqtisadi ehwalliri

ereblerning jughrapiyilik orni

ereb dégen bu söz léksikiliq menada, sehra, chöl, deshti - bayawan, su we ot - chöptin xaliy zémin dégenni bildüridu. Bu nam eng qedimqi dewrlerdin buyan ereb yérim arilining we bu aralda ejdattin ewladqa yashap kelgen yaki sirttin köchüp kélip bu yerde makanliship qalghan xelqlerning nam atalghusi bolup qalghan.

Ereb yérim arili gherbte qizil déngiz we sinai arili bilen, sherqte paris qoltuqi déngizi we iraq zéminining jenubiy qismi bilen chégralinidu. Jenubta hindi okyan'gha tutash ereb déngizi bilen, shimalda sham (süriye) we qismen ixtilaplarni nezerge almighanda iraqning shimaliy qismi bilen chégralinidu. Aralning omumiy yer kölimi 1 milyon kwadrat kilométirdin 1 milyon 300 ming kwadrat kilométirghiche mölcherlenmekte.

Ereb xelqliri

ereblerning chong bowisi (atimiz ibrahim eley-hissalam) iraqning kufe shehirige yéqin bolghan purat deryasining gherbiy qirghiqidiki qedimi sheher "ar" din idi. Melum bolushiche, ibrahim eley-hissalam bu yerdin haran yaki hiran'gha hijret qilghan, kéyin bu yerdin pelestin'ge yötkilip pelestinni özining dewet bazisi qilip mushu etraptiki rayonlarda diniy dewet élip barghan. U bir qétim misirgha barghan. Bu chaghda misir padishahi firewn ibrahim eley-hissalamning ayali sarege yaman niyette bolghan. Lékin, allah bu padishahning yaman niyitini öz qudriti bilen emelge ashurmighachqa, u sarening allah bilen bolghan küchlük munasiwitini tonup uning pezlini étirap qilish yüzisidin qizi hajerni xizmetkarliqqa

tutup bergen. Kéyin sare bu qizni ibrahim eley-hissalamgha nikahlap qoyghan.

Ibrahim eley-hissalam pelestin'ge qaytip kelgendin kéyin, allah ibrahim eley-hissalamgha hajerdin ismailni riziq qilip berdi. Buninggha nisbeten sarening kündeshliki tutup, axiri ibrahim eley-hissalamni emdila yoruq dunyagha köz achqan yürek parisi bilen uning anisi hajerni közdin ghayib qilishqa mejbur qildi. Shuning bilen ibrahim eley-hissalam bu ana - bala ikkiylenni élip hijaz zéminigha keldi we bularni beytullahning yénidiki qaqasliqqa chüshürdi. Beytullah bu chaghda bir dönglükke oxshaydighan égiz jay bolup, wadining yuqiri teripidin sel we latqilar kelse, döngning ong we sol teripidin éqip kétetti. Ibrahim eley-hissalam ana - bala ikkisini hazirqi mesjidil heramning yuqiri teripide zemzem qudiqining yénidiki chong derex tüwige orunlashturup qoyup pelestin'ge qaytti. Shu künlerde mekkide ne adem, ne su mewjut emes idi. Ibrahim eley-hissalam bu ikki jan üchün peqet bir tulum xorma we bir tulum su qaldurup qaytip ketti. Hajer ana bularni qanche tijep ishletken bolsimu, aridin bir nechche kün ötmeyla bu nersiler (bolupmu su) pütünley tügep ketti. Mushundaq qiyinchiliq peytte allahning pezli merhemiti bilen zemzem quduqi étilip chiqip, bularning waqitliq ozuqluqi hel boldi.

Shu künlerde yemendin bir qebile (ular jurhum sani dep atilidu) kélip, ismail eley-hissalamning anisi hajerning ruxsiti bilen mekkide turup qaldi.

Ibrahim eley-hissalam pelestin'ge qaytqandin kéyin özi tashlap ketken bu pushtining ehwalidin xewer élish üchün mekkige pat - pat kélip kétip turdi. Zikri qilinishiche, ismail (eley-hissalam) is'haq (eley-hissalam)din 13 yash chong iken. Ismail eley-hissalam chong bolup, jurhum erebliridin erebchini ögendi we ulardin bir qizgha öylen'gendin kéyin anisi hajer alemdin ötti.

Ibrahim eley-hissalam bu oghlini yoqlash üchün mekkige yene keldi. Biraq, u oghli bilen uchrishalmay qaytip ketti. Ibrahim eley-hissalam tötinchi qétim kélip andin ismail eley-hissalam bilen uchrashti. Bu chaghda u zemzem qoduqigha yéqin chong derexning töwide yachaq oqi yasawatatti. Ismail atisini körüp ornidin des turdi - de, ata - bala ikkisi qochaqliship körüshti. Mushu qétimda ata - bala ikkisi keibining hulini qopurup, beytullahni bina qildi we allahning permani bilen kishiler arisida hej qilishni élan qildi.

Allah ismail eley-hissalamgha mezazning qizidin 12 oghul perzent ata qildi. Ular nabit, qeydar, edbail, miysham, mishmai, duma, miysha, heded, yetma, yetur, nefis we qeydmanlar idi, bulardin 12 qebile barliqqa keldi we hemmisi dégüdek bir mehel mekkide olturaqlashti. Ular asasliqi yemendin shamgha, shamdin misirgha tijaret we soda - sétiq qilish bilen kün kechüretti. Andin bu qebililer aralining her qaysi jaylirigha, hetta aralning sirtlirighiche tarap köchüp kétishti. Shuningdin kéyin nabit we qeydar ewladliridin bashqa ewladlarning ehwali jahanning qarangghu gumlirida asta - asta ghayib bolup ketti.

Nabitning ewladédin bolghan enbatlar hijazning shimalida güllep yashnidi we betraini paytext qilip, qudretlik bir dölet qurup, etraptiki ellerni boysundurghanidi. Emma, ismail (eley-hissalam)ning oghli qeydarning ewladliri mekkide dawamliq qélip mushu zéminda köpeydi we güllep yashnidi. Axiri uning neslidin ednan we ednanning oghli meidi dunyagha keldi. Ednan erebliri (erebulmusteiribe), yeni erebleshken erebler özining neseb shejerisini del mushu kishidin bashlap, yadqa élip, ésidin chiqarmay saqlap kelgen. Ednan dégen bu kishi peyghember eley-hissalamning neseb shejerisidiki 21 - ata hésablinidu.

Meidining ewladliri, bolupmu uning oghli nezar töt baliliq bolghan. Bu töt ewladtin chong töt qebile barliqqa kelgen. Ular eyad, enmar, rebiye we muzerler idi. Rebiye bilen muzerning aymaq we jemetliri köpeydi. Rebiyedin esed ibni rebiye, eniyze, abdulqeys, wailning ikki oghli (bekri we teghlib), beni heniyfe we bashqa qebililer barliqqa keldi.

Muzerning ewladliri chong ikki qebilige bölündi. Ular qeys éylan ibni muzer we ilyas ibni muzer idi. Qeys éylandin beni suleym, beni hewazin we beni ghetpan qatarliq qebililer barliqqa keldi. Ghetpan qebilisidin ebes, zebyan, eshjee we ghinebno eisor aymaqliri shaxlinip chiqti.

Ilyas ibni muzerdin temiym ibni murre, huzeyl ibni mudrike, esed ibni xozeyme jemetliri we kenane ibni xozeyme aymaqliri barliqqa keldi. Kenane ibni xozeymidin qureysh qebilisi shekillendi. Bolupmu fihri ibni malik ibni nezri ibni kenanening ewladliri qureysh dep ataldi.

Qureyshmu yene nurghun qebililerge bölündi. Bu qebililer ichidin eng meshhur bolghanliri jümeh, sehmi, mexzum, teym, zohre we qusey ibni kilab qebililiridur.

Qusey ibni klab qebilisining aymaqliri abduddar ibni qusey, esed ibini abduluzza ibni qusey we abdumanaf ibni quseylerdur.

Abdumanafning töt oghul perzenti bolghan idi. Ular abdushems, newfel, mutellip we hashimlardur. Hashim ailisidin allah seyyidimiz muhemmed ibni abdullah ibni abdulmutellip ibni hashimni peyghemberlikke tallidi.

Shundaq qilip ednan ewladliri awup - köpeygendin kéyin ot - chöp qoghliship, ereb zéminlirining her qaysi bulung - puchqaqlirigha tarap kétishti.

Abdulqeys jemeti, bekri ibni wailning aymaqliri we temiym qebilisining qismen aymaqliri behreyn'ge köchüp bérip, shu yerde makanlashti.

Benu heniyfe qebilisi yemamige köchüp chiqip, yemame tewesidiki hijri dégen yerge chüshti. Bekri ibni wailning qalduq ahalisi yemamedin behreyn'ghiche we seyfi kazimdin déngizighiche bolghan ariliqtiki iraq zémini we uning etrapidiki ebille we heyt qatarliq keng zéminlargha orunlashti.

Teghlip qebilisi purat arallirida makan tutti. Yene qismen aymaqliri beni bekri aymaqliri bilen sighiship olturaqlashti. Benu teyim xelqi besre tüzlenglikige yerleshti.

Benu suleym qebilisi medinige yéqin jayda wadilquradin xeyberghiche medinining sherqidin qoshtagh chégrasi we herre tashliqighiche bolghan ariliqta makan tutti.

Seqif qebilisi taifta, hewazin mekkining sherqide ewtas etrapigha orunlashti. Ewtas wadisi mekke bilen besre otturisigha toghra kélidu.

Beni esed qebilisi teymaining sherqiy, kufening gherbige urunlashti. Beni esed qebilisi bilen teyma otturisida tey qebilisining behter ewladliri jaylashqan bolup, ular bilen kufe ariliqi besh künlük musape kélidu.

Zebiyan qebilisi teyma bilen horan'ghiche bolghan jaylarda turup qaldi. Tehame tüzlenglikide kenane qebilisining qismen aymaqliri; mekke we mekke etrapida bolsa qureysh qebilisining her qaysi aymaqliri tarqaq olturaqlashti. Ular siyasi jehette intayin chéchilangghu bolup, héchqandaq bir küch ularni birleshtürelmigenidi. Axiri ulardin qusey ibni kilab dunyagha kélip, qureysh qebililirini birleshtürdi we ularning sheripini hem insaniy hoquqini qoghdaydighan birlik rohigha ige qildi.

Ismail (eley-hissalam) pütün bir ömür mekke xelqige rehberlik qilish we beytullahning xizmitini qilish bilen 137 yashqa kirip alemdin ötti. Uningdin kéyin uning ishlirigha nabit, andin qeydar warisliq qildi. Bu ikkisidin kéyin ularning bowisi mezaz ibni emri jorhumi hoquq tutti. Buning bilen mekkining siyasiy hoquqi jorhumluqlargha ötüp kétip, shularning qolida dawam qildi.

Aylar yillar ötüwerdi, ismail (eley-hissalam)ning ewladlirining ehwali barghanséri ajizlap taki buxti nesir bash kötürüshtin sel ilgiriki mezgillergiche siyasiy sehnide tilgha élinmaydighan bolup qaldi we shu mezgildin bashlap jorhumlarning ehwali sel zeipliship, ednan jemetining siyasiy cholpini mekke asminida ghil - pal chaqnashqa bashlidi.

Shuningdin kéyin mekkide jorhumlarning ehwali künsayin yamanlashti. Turmush qiyinliship ketti. Netijide ular mekkige hejge kelgen - ketkenlerni bulap - talidi. Keibining mal - mülükini xalighanche teserrup qilishti. Mana bu ehwal ednan terepning ghezipini qozghap, jorhumluqlargha bolghan öchmenlikni kücheytiwetti. Shunga, xozae qebilisi merrizehran'ga köchüp kelgendin kéyin ednanlarning jorhumlargha bolghan öchmenlikidin paydilinip ednanlardin bezi aymaqlarning yardimi bilen jorhumlarni qoghlap chiqirip, mekkining hoquqini qolgha kirgüzüwaldi. Jorhomlar mekkidin chiqip kétishke mejbur bolghanda, zemzem quduqigha bir qanche etiwarliq nersini tashlap tundurup quduqning iznasini yoqitiwetkendin kéyin andin chiqip kétishti.

Ereblerning diyaniti

ereblerning mutleq köp qismi ismail eley-hissalam (ularni atisi ibrahim eley-hissalamning din'gha dewet qilghanda)ning dewitini qobul qilghanidi. Shunga, ular öz waqtida allahni bir biletti. Allahqila ibadet qilatti we allahning dinida ching turatti. Zamanning ötüshige egiship, ular gheplet uyqusigha gherq bolup, este saqlashqa tégishlik diniy qaide - yosunlarni asasiy jehettin untup ketken bolsimu, ularda tewhid eqidisi we ibrahim eley-hissalamning dinidin bir qanche diniy qaide yusunlar yenila qépqalghanidi. Axiri xuzae qebilisining bashliqi emri ibni lohey dunyagha keldi. U yaxshi ishlarni köp qilish, xeyri - saxawetni kesip qilish we diniy ishlargha qizghin bolush qatarliq alahide pezilet bilen ösüp yétildi. Shunga, u el arisida hemme söyidighan shexske aylandi we uni katta ölima we ulugh ewliya dep bilip, yurt chongi qilip tikliwélishti. U qebile bashliqi bolghandin kéyin, bir nöwet shamgha ziyaretke chiqti. U ziyaret dawamida shamliqlarning butlarning aldigha kélip, uninggha choqunup ibadet qiliwatqanliqini körüp, buni yaqturup qaldi we mushu toghra, chünki sham peyghemberlerning makani we ilahi kitablarning tarqilish orni dep oylap, yénishida hubul dégen butni birge alghach keldi we keibining ichige ekirip orunlashturup mekke ahalisini allahqa shérik keltürüshke chaqirdi uning chaqiriqigha awwal mekkilikler awaz qoshti. Andin uzun ötmey hijaz ahalisi egeshti. Chünki, mekkilikler ularning nezeride beytullahning bashqurghuchiliri we herem ehliyisi idi.

Mana mushuninggha oxshash shérik eqide we butpereslik özlirini ibrahim eley-hissalamning dinida dewalghan, jahiliyet ahalisining diniy ehwali idi. Ularning butlargha qilidighan ibadetliride bir qanche türlük teqldiy adet we özige xas uslubliri bar bolup, bu ishlarning köpinchisini emri ibni luhey ijad qilghan. Ular emri yolgha qoyghan her qandaq ishni "bidet hesene", yeni yaxshi yéngiliq, bu hergizmu ibrahim eley-hissalamning dinigha özgertish kirgüzgenlik emes, dep qaraytti.

Jahiliyet ahalisini ene shundaq buzuq eqide we ewham, xurapatlar qaplap ketken bolsimu, ularda ibrahim eley-hissalamning dinidin melum paaliyetler yenila qélip qalghan idi. Mesilen, beytullahni ulughlash we uni tawap qilish, hej qilish, ömre qilish, erafatqa chiqish we muzdelifide qonush, beytullahqa töge hediye qilish qatarliqlar. Biraq, ular bu paaliyetlerge nurghun bidetlerni qoshuwélip, ibrahim eley-hissalamning obrazini xunukleshtürwetkenidi.

Ereblerning dini ehwali

yuqirida biz tilgha élip ötken dinlar islam dini barliqqa kélish harpisida erebler étiqad qilip kéliwatqan dinlar bolup, bu dinlarning hemmisi her jehettin yimirilish we yoqilish girdabigha bérip qalghanidi. Özlirini ibrahim eley-hissalamning dinida, dep dawa qilip kéliwatqan mushriklarni alidighan bolsaq, ular ibrahim eley-hissalam élip kelgen din - sheret ehkamlirining emri - perman, nehyi - munker belgilimiliridin köp yiraq idi we ibrahim eley-hissalamning sheriitide körsitilgen ésil exlaqlar sel qarilip, gunah - meisiyetler köpiyip ketkenidi we zamanning ötüshige egiship, ularning diniy paaliyetliride buddistlarningkige oxshash shérik, xurapi örp - adetler arqa - arqidin peyda boldi. Hetta, bu xurapatlar ularning ijtimaiy, siyasiy we diniy hayatigha zor derijide tesir körsetkenidi.

Yehudi dinini alsaq, u beeyni köz boyamchiliq we quruq dewa desturgha aylinip qalghanidi. Diniy ölimaliri özlirini ikkinchi xuda dep dewa qilip, xelq arisida öz xahishliri boyiche höküm chiqiratti we awam xelqtin köngüldin kechken oy - xiyalliri we til - éghizlirini midirlatqan heriketliridinmu hésab alatti. Ulargha nisbeten din depsende bolup ketsimu, xudasizliq we kufri éqimi yamrap ketsimu hetta allah terghip qilghan ilahi telimatlar sel qaralsimu meyli idiki, qolidiki hoquq we maddiy menpeettin ayrilip qalmisila bolatti.

Xristan dini - bu dinmu chüshenmek qiyin bolghan bir xil butpereslikke aylinip qalghan bolup, allah bilen bende otturisida ajayip müjmel bir xil ghelite munasiwetni peyda qiliwalghanidi. Uning telimatliri ereb étiqadchilirining kön'gen turmush aditidin yiraq bolghachqa, ularning dilida bu dindin heqiqiy razimenlik we qanaetlinish yoq idi. Emma, uningdin waz kéchishkimu hem pétinalmaytti. Emma, ereblerning bashqa dinlirining étiqadchilirining ehwalimu mushriklarning ehwaligha op - oxshaytti. Ular goya bir qélipta qoyulghandek, bir jamdin su ichkendek örp - adet, psxika we eqide jehetlerde bir - biridin köp perqlinip ketmeytti.

Jahiliyet dewridiki ereb jemiyitidin körünüsh ijtimaiy ehwali

ereb jemiyitide ehwali bir - birige oxshimaydighan ijtimaiy tebiqiler mewjut idi. Aqsöngekler tebiqisidiki erlerning ailidiki orni nahayiti üstün bolupla qalmay, hetta, bu tebiqining xotun - qizlirimu toluq tallash erkinliki we söz erkinlikige ige idi. Bu tebiqining qiz - xotunliri qattiq hörmetlinetti we ularning ippet nomusi üchün qilichler shilitilip, qanlar tökületti. Bir adem ereblerning nezeride yüksek orun'gha ige bolghusi, saxawet we shijaet peziliti bilen maxtalghusi kelse, köpinche hallarda qiz - xotunlarning tiligha murajet qilatti. Ayallar xalisa qebililerni tinchliqqa érishtüretti, xalisa qebililer ara urush - jédel otlirini yaqatti. Shundaqtimu erler yenila ailining toluq hoquqluq bashliqi we ailining qanuniy mesuli hésablinatti. Er - xotunluq munasiwet adette aile bashliqining qoshulishi bilen toy murasimi ötküzülgendin kéyin küchke ige bolatti. Qiz - xotunlar öz

béshimchiliq qilip ige chaqilirining gépini yiriwételmeytti.

Yuqiri aq söngekler tebiqisining ijtimaiy ehwali mana mushundaq boluwatqan bir peytte töwen we ottura tebiqidiki er - ayallar arisida bir qisim peskesh kishilermu bar idi, biz undaqlarning ijtimaiy ehwalini peqet shallaqliq, hayasizliq we buzuq - pahishiwazliq xalas, déyishtin bashqa söz bilen ipadiliyelmeymiz.

Qisqisi, zinaxorluqtin ibaret bu peskesh qiliq her qaysi tebiqilerde omumliship ketkenidi. Biz bu pahishiwazliq we peskesh qiliqlardin seskinidighan ayrim tégi pakiz er we ayallardin bashqa héchqaysi bir tebiqe we bir sinipni bu rezillikke chüshüp qalmighan dep istisna qilalmaymiz. Jahiliyette yene ata - balilar munasiwitimu köp xil idi. Ularning beziliri balilirini etiwarlisa, yene beziliri qizlarning nomus keltürüshidin we köp chiqimdar qilishidin qorqup, ularni térik halette kömüwétidighanliri, yoqsulluq we namratliqtin qorqup balilirini kichik halitide kömiwétidighanlirimu bar idi.

Emma ularning qérindashlar ara munasiwiti taghining baliliri (ikki tughqan) bilen bolghan munasiwiti öz jemeti ichidiki urugh - tughqanchiliq munasiwiti intayin mustehkem we qoyuq idi. Ular intayin qebiliwaz bolup, öz qebilisi üchün ölüp tiriletti. Bir qebile ichide üstünlükni igelligen birlik rohigha teessubiyet (terepbazliq) rohi qoshulup, ijtimaiy tertipning asasi uruqdashliq we urugh - tughqanchiliq teessubiyiti üstige qurulghanidi.

Biraq, hoquq - mensep riqabiti köp hallarda bir atining neslidin köpiyip shaxlighan qebililer ara urush - majirani keltürüp chiqiratti. Ews - xezrej, ebes - zebiyan we bekri - teghlib qatarliq qebililer arisida yüz bergen qanliq toqunushlar buning janliq misalidur.

Gepning xulasisi, ereblerning ijtimaiy ehwali intayin qalaq, töwen derijide bolup, jahalet tumanliri bésip ketkenidi. Xurapat üchün meydan keng hazirlan'ghan, bidet, xurapat we azghun pikir - qarashliri erkin perwaz qilmaqta, ademler haywan kebi yashaytti. Ayallar mal - mataning ornida élip sétilatti, pütün bir millet otturisidiki özara birlik rishtisi pütünley üzülgen bolup, bar déyilgen hökümetlerning barliq es - yadi puqrani bulap, öz chöntikini toldurush yaki qarshi reqiblerge urush qozghash ghémide tipirlash idi. Ereblerning iqtisadiy ehwali ijtimaiy ehwalidin jiq perqlenmeytti. Aralning ichki qismida peqet déhqanchiliq, baghwenchilik we charwichiliqqa tayinatti. Ereb ayalliri bolsa yip igirish bilen shughullinatti. Lékin, bu ayallar ming japada igirip toqughan yip - mataliri herbiy hazirliqqa yetmeytti. Namratliq we ach - yalingachliq jemiyette omumiy yüzlük balayi - apetke aylan'ghanidi.

Ijtimaiy exlaq

jahiliyet erebliride saghlam eqil we pak wijdan rawa körmeydighan nachar we rezil ishlarning barliqini inkar qilmaymiz, lékin ularda kishini özige jelp qilidighan we heyran qalduridighan we ülge élishqa erziydighan ajayip ésil exlaqlarmu bar idi, elwette

1. Saxawet: erebler kengqolluqta beslishetti we xeyr saxawet bilen pexirlinetti. Ularning saxawet bilen maxtinish we séxiylargha medhiye oqush üchün ijad qilghan shéirliri ereb shéirlirining yérimini igileydu. Ulardiki aliyjanap peziletlerdin biri shuki, ular heddi - hésabsiz éghir diyet (tölem) we iqtisadiy yüklerni üstige élishqa razi idiki, qan tökülüsh we bir insanning jénining naheq zaya bolup kétishige süküt qilip turmaytti.

2. Ularning séxi keng qolluq xisletliridin biri ular haraq - sharab ichish bilen maxtinatti. Yene ereblerning saxawet yolliridin biri, qimarwazliq idi. Ular qimarni saxawet usulliridin birxil usul dep qaraytti. Chünki ular qimardin alghan paydini yaki teqsimattin ashqinini pütünley ajiz - miskinlerge yigüzetti. Ereplerning eng chong alahidiliki –ehdige wapa qilish. Ehdi ularning nezeride ching ésilishqa tégishlik din idi. Ehdige wapa qilish üchün jan - jiger perzentlirining öltürülüshi we xaniweyran bolushi qatarliq éghirchiliqlar héchnéme idi.

3. "izzetunnefis", yeni öz - özini qedirlesh. Zulum - sitemge téz pükmeslik we xorluqqa bash egmeslik rohi. Ulardiki qaram shijaet, qeyser irade we derhal heriketke kélish gheyriti qatarliqlarni ashu exlaqlarning közi déyishke bolidu, chünki ular iza - ahanet we xorluqning puriqi chiqidighan her qandaq bir gep - sözni anglisila, qollirigha qilich - neyzilerni élip, urush marshini yangritatti we bu yolda qanchilik qurbanlarni bérishtin perwa qilmaytti.

4. Qiyin ishlargha qedem bésish. Ular "shan - sherep keltüridu", dep qarighan her qandaq bir ishqa irade baghlisa, uni héchnerse tosiyalmaytti. Belki, ular xewp - xeterge qarimay, özini ashu ishqa ataytti.

5. "helimliq", yeni mulayimliq, öz - özini idare qilish we temkinlik peziletliridur. Ular bu exlaqlar bilen maxtansimu, biraq ulardiki qaram shijaet we jenggiwarliq qeysirane rohi öz - özini qedirlesh rohini ashuruwetkenidi.

6. Sehraliqqa xas saddiliq, sheher medeniyitining kir - daghliri we hiyliger - neyrengwazliqliri bilen bulghanmasliq. Ularning tebiitidiki semimiy, sadaqetmenlik, amanetke wapa qilish we aldamchiliq , mekkarliqtin nepretlinish qatarliq aliyjanap peziletler shu exlaqlarning jümlisidindur.

Biz bu qimmetlik ésil exlaqlar ereb yérim arilining pütün dunyagha sélishturghandiki muhim jughrapiyilik jaylishish alahidiliki bilen qoshqanda, ularning bash elchilik yükini we insaniyet milletlirige , insaniyet jemiyitige rehberlik qilish wezipisini üstige élishqa tallan'ghanliqining birdinbir sewebi bolghan bolushi mumkin déyishke heqliqmiz. Chünki, bu exlaqlarning qismenliri qarimaqqa yamanliqqa élip baridighandek we éghir aqiwetlerni keltüridighandek körünsimu, lékin u azraq islah qilinsila insaniyet jemiytige zor menpeet élip kélidighan bibaha göherlerdur. Mana bu islahatni islam dini heqiqiy rewishte élip bardi. Biz buningdin, insan rohidiki yaxshi, yaman tereplerge allahqa baghlan'ghan bir étiqad yétekchilik qilmisa, u yaxshi tereplerningmu üzül - késil yaxshi bolalmay, nispiy, özgirishchan xaraktér élip qalidighanliqini köreleymiz.

Ereblerdiki ésil exlaqlar ichide wedige wapa qilishtin qalsa, eng qimmetlik we paydisi eng zor bolghini öz qedri - qimmitini bilish, xeterlik ishlargha jüret qilish we kötürenggü rohluq bolush peziliti bolsa kérek. Chünki, yaman illet we yaman ishlarni cheklesh we adil tertip ornitish del mushundaq qetiy irade, keskin meydan we qeysirane roh bilen wujutqa chiqidu, elwette.

Üchinchi bap. Peyghember eleyhissalamning nesibi, aile kélip chiqishi we peyghemberliktin burunqi hayati

peyghember eley-hissalamning nesibi

peyghember eley-hissalamning nesibi üch qisimgha bölünidu:

bir qismining éniq halda ishenchilik nesebname ikenlikige tarixshunas we nesebshunaslar toluq qayil. U bolsimu, peyghember eley-hissalamdin

ednan'ghiche bolghan ariliqtiki neseb shejerisidur.

Ikkinchi qisim neseb shejerisi heqqide beziler süküt qilsa, yene beziler éghiz achidu. Her halda ixtilap barliqi éniq. Bu qisim ednandin ibrahim eley-hissalamghiche bolghan ariliqtiki neseb shejerisidur.

Üchinchi qisim neseb shejerisi heqqide bizmu uning ret tertipide toghra bolmighan tereplerning barliqigha inkar qilmaymiz. U bolsimu ibrahim eley-hissalamdin adem atighiche bolghan ariliqtiki neseb shejerisidur. Yuqirida bu nuqtigha hem isharet bergeniduq. Mezkur üch qisim nesebnamining tepsilati töwendikiche:

1. Peyghembirimiz muhemmed eley-hissalam abdullahning oghli, abdullah abdulmutellip (esli ismi sheybe) ning oghli, abdulmutellip hashim (esli ismi emri) ning oghlidur, hashimning atisi abdumanaf (esli ismi mughiyre) qusey (esli ismi zeyd)ning oghlidur, qusey kilabning oghli, kilab murrening oghli, murrening atisi keeb loeyning oghli, loeyning atisi ghalib fihrining oghlidur. Fihri qureysh dep atalghan we uning jemetimu shu nam bilen tonulghan. Fihri malikning oghli, malik nezri (esli ismi qeys)ning oghli, nezri kenanening oghli, kenane xuzeymening oghli xuzeyme mudrike (esli ismi amir)ning oghli, mudrike ilyasning oghli, ilyasning atisi mozer nezarining oghli, nezar meidining oghli meidi ednanning oghlidur.

2. Ednanning yuqirisi: ednan eddining oghli, eddi humeysening oghli, humeyse siylamanning oghli, siylamanning atisi iwes buzning oghli, buz qimwalning oghli, qimwalning atisi ubey awamning oghli, awam nashidning oghli, nashid hazaning oghli, hazaning atisi beldas yedlafning oghlidur, yedlafning atisi tabix jahimning oghli, jahim maxiyning oghli, maxi eyzning oghli, eyz ebqerning oghli, ebqer ubeydining oghli, ubeyde edaning oghli, eda hemidanning oghli, hemidanning atisi siber yesrebning oghli, yesreb yehzunning oghli, yehzun erewaning oghli, erewa eyzning oghli, eyz deyshanning oghli, deyshan eysurning oghli, eysur efnadning oghli, efnad eyhamning oghli, eyham muqsirning oghli unahisning oghli, nahis zarihning oghli, zarih sumeyning oghli, sumey mezyining oghli meziyi iwezning oghli, iwez aramning oghli, aram qeydarning oghli, qeydar ismail eley-hissalamning oghlidur.

3. Ismail (eley-hissalam)ning yuqirisi. Ismail (eley-hissalam) ibrahim eley-hssalamning oghli, ibrahim eley-hissalam tarix (esli ismi azar)ning oghli, tarix naxorning oghli, naxor saroi (yaki sarogh)ning oghli sarogh raoning oghli, rao falexning oghli, falex abirning oghli, abir shalexning oghli, shalex erfexeshedning oghli, erfexeshed samning oghli, sam nuh eley-hissalamning oghlidur, nuh eley-hissalam lamikning oghli, lamik muteweshlixning oghli, muteweshlix oxnoxning oghlidur. Éytishlargha qarighanda, oxnox idris eley-hissalam iken. Oxnoxning atisi barid mehlailining oghli, mehlail qeynanning oghli, qeynan anoshening oghli, anoshe shis eley-hissalamning oghli, shis eley-hissalam adem ata (eley-hissalam)ning oghlidur.

Peyghember eley-hissalamning aile kélip chiqishi

peyghember eley-hsisalamning aile - jemeti (chong bowisi hashim ibni abdumanafqa mensup qilinip) hashim jemeti dep atilatti. Hashim, qureysh qebilisi ichide eng abroyluq we bay shexs bolup tunji qétim mekkide hajilargha shorpa nan bilen ziyapet bergen. Uning esli ismi emri idi, u hajilargha köplep ziyapet bergenliki üchün "méhmanlargha nan ushatquchi", dégen menide hashim

(ushatquchi) dep atalghan. Yene u qureyshlerning yazliq, qishliq ikki sepirining yolini tunji bolup achqan kishidur. Abdumanafning oghli hashim tijaret bilen shamgha chiqip, qaytishta medinige chüshken we bu yerde ediy ibni nejjar jemetidin emri isimlik bir kishining selma dégen qizigha öylinip, bir mezgil turghandin kéyin, uni ata - anisining yénida qaldurup, tijaret bilen yene shamgha qaytqan bu chaghda selma abdulmutellipke éghir yaqliq idi. Epsuski, hashim bu qétimqi sepiride pelestinning ghuzze (hazirqi gaza rayoni) dégen yéride bextke qarshi ölüp ketken. Miladiye 497 - yili selma, saq - salamet yenggip oghlini "aqchach" dégen menide "sheybe", dep atighan. Chünki, u tughulghan waqtida béshida melum miqdarda aqchach bar idi. Sheybe, bowisi emrining terbiyiside yesreb (medinining qedimqi nami)te chong boldi. Hashimning mekkide esed, ebu seyfi, nezle qatarliq oghulliri we shifa, xalide, zeiyfe, ruqiye we xenne qatarliq qizliri bar bolsimu, lékin ular atisining yesrebte yene bir oghlining barliqini bilmeytti. Hajilarni sughurush we ularni ozuq bilen teminlesh hoquqi hashim ölüp ketkendin kéyin, uning qérindishi mutellip ibni abdumanafqa qalghanidi we bu mutellipmu qérindishi hashimgha oxshashla qewmi - jamaet ichide yuqiri mertiwige ige, nopuzluq shexske aylan'ghanidi. Qureyshler uni uning keng qolluqi üchün "feyyaz" (kelkün) dep atiwélishqanidi. Sheybe chong bolup balaghetke yétish aldida turghanda mutellip öz qérindishi hashimning yesrebte sheybe isimlik yene bir oghlining barliqini anglap, didar körüshmek üchün medinige keldi. Mutellip qérindishining bu asrandi oghlini körüp, özini tutuwalalmay yighlap tashlidi we uni quchaqlap baghrigha élip, ulaghqa mindürmekchi boluwidi, u: "anam ruxset qilmisa barmaymen", dep turuwaldi. Mutellip uning anisidin uni özi bilen birge mekkige yolgha sélip qoyushni ötün'genidi, uning anisi bu umaq jiger parisidin ayrilalmaydighanliqini bildürdi. Bu chaghda mutellip uninggha: "bu atisining mekkidiki hoquqini qolgha alghili baridu, allahning herimige baridu", dep uni birge élip kétishning sewebini bayan qilghandin kéyin selma uninggha ruxset qildi. Shuning bilen mutellip qérindishining kenji oghlini tögisining keynige mindürüp, mekkige élip keldi. Mutellipning keynide natonush bir oghulning barliqini körgen mekke ahalisi mutellip, sétiwélip élip kelgen qol - chakiri chéghi, dep oylap mutellipning chakiri dégen menide "abdulmutellip", dep chaqirishti. Mutellip: "eyyuhennas! Bu dégen qérindishim hashimning oghli, bowam abdumanafning pushti, uning ismi sheybe", dep tonushturghan bolsimu bu nam asanliqche özgermidi. Shuningdin étibaren sheybe taghisi mutellipning terbiyiside chong boldi. Bir meheldin kéyin, mutellip yemenning redman dégen yéride toyuqsiz wapat bolup kettide, qureyshler arisida abdulmutellip nami bilen tunulghan sheybe taghisi mutellipning barliq imtiyazlirigha warisliq qildi we qewmi - jamaet ichide ejdadliri jari qildurghan yaxshi ishlarni ashurup orunlap, ejdadliri yételmigen inawet we abruylarghaériship, mekke teweside uning nopuzi alahide tiklendi we mekke jemiyitide, muhim bir shexske aylinip qaldi.

Abdulmutellipke beytullahqa munasiwetlik mundaq ikki chong ish udul kélip qaldi. Biri zemzem quduqining qézilishi, yene biri pil weqesining yüz bérishi.

1. Zemzem quduqining qézilish jeryani mundaq boldi: abdulmutellip bir küni chüshide zemzem qoduqining orni körsitilip we uni qézishqa emri qilinip, chüsh kördi. Shuning bilen abdulmutellip derhal atlinip, quduqni qézishqa kirishti. Quduqni qazghandin kéyin, quduqning ornidin jurhumlar mekkidin chiqip kétishke mejburlan'ghanda quduqqa tashlap, kömüwetken qilich, sawut we ikki

dane altun kiyikni tépiwaldi. Abdulmutellip héliqi nersilerni kolap élip, kiyikni éritip, keibige derwaza soqturdi. Qilichni héliqi derwazigha gireleshme shekilide qiya qilip qéqip qoydi we zemzem qoduqi bilen hajilarning su mesilisini hel qildi.

Zemzem quduqi resmiy su bilen teminleshke bashlighanda qureyshler uninggha: "quduqni teng bashqurayli", déyishti. Abdulmutellip: "bu manga xas ish, men undaq qilalmaymen", dep turuwaldi. Qureyshlermu öz pikride ching turup, axiri uni beni seed qebilisidiki bir kahinning qéshigha dewaliship élip chiqishti. Ular téxi qaytmay turup, allah ulargha yol üstidila bir möjize körsitip abdulmutellipning zemzemni yalghuz bashqurushqa heqliq ikenlikini ispatlidi. Mushu chaghda abdulmutellip: "allah manga on ughul perzenit ata qilip, ular manga arqa térek (yölenchük) bolghudek bolsa, ularning birini keibining aldida qurbanliq qilimen" dep nezr qildi.

2. Pil weqesi: uning jeryani shuki, hebeshistan padishahi nejashiyning yemende turushluq waliysi ebrehetussebbah ereblerning mekkige hejge bériwatqanliqini körüp senagha chong bir chérkaw saldurdi we ereb hajilirini mushu chérkawni tawap qilishqa yüzlendurmekchi boldi. Buni ereblerning kenane qebilisidin bir kishi anglap kéchilep bérip chérkawgha kirip chong teret qilip pishepni chirkawning mihrablirigha suwap qoyup qéchip ketti. Ebrehe buni anglap qattiq derghezep boldi we zor qoshun (60 ming kishilik) bilen keibini yiqitp tashlashqa atlandi. Ebrehe qoshunidiki toqquz yaki on üch jeng pilidin eng chongidin birige özi mindi we téz süret bilen yol yürüp axiri mekkining sirtidiki mughemmes dégen jaygha kélip chüshti. Bu yerde qoshunni qayta retke sélip pil qoshunini herbiy haletke ötküzüp, aldinqi sepke tizdi we mekkige basturup kirishke teyyarlandi. Düshmen qushuni muzdelife bilen mina téghi ariliqidiki wadi muhesser dégen jaygha kelgende, ebrehe olturghan chong pil yétiwaldi, ular uni qoparsa keibe terepke bir qedemmu almaytti. Jenub shimal we yaki sheriq terepke qaratsa ornidin des turup yügüreytti, yene keibe terepke qaratsa derhal yétiwalatti. Ebrehe terep pillar bilen hepiliship turuwatqan peytte allah ularning üstige top - top qushlarni ewetti. Qushlar ulargha sapal tashlarni tashlap ularni chayniwétilgen samandek qiliwetti. Bu qushlar xuddi qarlighach we sunduklargha oxshaytti. Her bir qush tumshuqida bir tal, ikki putida bir taldin ikki tal purchaq chongliqida sapal tashlarni kötürüp kélip ularning bashlirigha tashlashqa bashlidi, tash tekkenla kishining pütün ezaliri lexshe - lexshe ajrap chüshüp halak bolatti. Ularning hemmisi biraqla, tügeshken bolmastin belki ular qattiq patparaqchiliqta qéchip yürüp, her qaysi yol éghizliri we su boylirida topa chishleshken, déyilidu.

Emma ebrehege allah bir xil késel sélip mushu késel bilen uning uge barmaqliri ajrap chüshüshke bashlighan, u senagha yétip barghanda hemme ezaliridin ayrilip, emdila tuxumning ichidin chiqqan chüjige oxshash bolup qalghan idi axiri u kökriki yérilip yüriki sanggilap qélip öldi. Bu chaghda qureysh xelqi düshmen qushunining ayagh asti qilishidin qorqup, tagh choqqiliri we jilgha - jiralargha mökünüwélishqanidi. Ular ebrehe qoshunining kütülmigen talapetke yoluqqanliqini uqqandin kéyin, andin mekkige qaytip kirishti. Bu weqe peyghember eley-hissalam tughulushtin ellik yaki ellik besh kün (köp sandikilerning qarishida ellik besh kün) ilgiri muherrem (1 - ay)da yüz bergen bolup, miladiye 571 - yili 2 - ayning axiriliri we 3 - ayning bashlirigha toghra kélidu. Mezkur weqening xewiri shu dewrdiki tereqqiy tapqan ellerge tézdin taraldi.

Allah abdulmutellipke on oghul perzent ata qildi. Ular hars, zubeyr, ebu

talib, abdullah, hemze, ebu lehep, gheydaq, miqoem, siyfar we abbas qatarliqlar. Qizliri: ummi hekim (u beyza dep atilatti), berre, atike, sefiye, erwa we umeymeledur. Abdullah resulullahning atisi abdulmutellipning baliliri ichide hemmidin chirayliq hem ongluq chong bolghachqa, abdulmutellipke bek yéqin turatti. Uning zebiyh (qurbanliq) dégen nami bar bolup, uning jeryani mundaq bolghan: abdulmutellipning oghul perzenti on'gha yétip uning keynide qatar turghidek boluwidi, u balilirigha özining burunqi nezrisini uqturdi, oghullar birdek: "elhökmullahi", déyiship teqdirge boysunidighanliqini bildürüshti. Shuning bilen abdulmutellip oghullirining isimlikini ish sorash oqigha yézip, hubel dégen butning sheyxigha berdi. Sheyx rahib oqlarni bir örüp éliwidi, qurbanliqni körsitidighan oq abdullahning namigha chiqti. Shuning bilen abdulmutellip qoligha pichaqni élip abdullani qurbanliq qilish üchün keibe terepke qarap élip mangdi. Qureyshler abdulmutellipni tosti. Bolupmu abdullahning beni mexzum jemetidin bolghan ana taghiliri we bir qorsaq qérindishi ebu talib qattiq tikilip turuwaldi. Bu chaghda abdulmutellip: "undaqta men nezremni qandaq qilimen?", dégenidi, ular abdulmutellipke errafning qéshigha bérip meslehet sorap béqishni éytti. Abdulmutellip errafning yénigha kélip ehwalni bayan qiliwidi, erraf uninggha abdullah bilen on töge otturisida chek tashlap körüshni, nawada qurbanliq abdullahgha chiqip qalsa, tögidin yene onni qoshup taki tengri razi bolghan'gha qeder ondinla qoshup chek örüshni, chek tögige chiqqanda, andin tögini qurbanliq qilishni buyridi. Abdulmutellip qaytip kélip abdullah bilen on töge ottursida chek tashlap körüwidi, chek abdullahqa chiqip qaldi. Shuning bilen abdulmutellip her qétimda ondinla qétip chek örüshke bashlidi, emma chek dawamliq abdullahqila chiqatti. Axir oninchi qétimda andin chek tögige chiqti. Abdulmutellip shu haman héliqi tögilerni qurbanliq üchün zebhi qildi we uning göshini meyli adimizat meyli göshxor haywanat héchqaysisidin tosmidi. Qan diyiti (tölimi) qureysh ichide, belki barliq ereb xelqliri arisida peqet on tögila bolatti. Mushu weqedin kéyin 100 töge tölem élish jari boldi. Buni islam dinimu shu boyiche yolgha qoydi. Peyghember eley-hissalamdin riwayet qilin'ghan bir hediste mundaq déyilgen: "men ikki qurbanliqning oghlidurmen", yeni ismail(eley-hissalam)bilen atisi abdullani démekchi.

Abdulmutellip bir ölümdin qalghan bu tewerrük oghligha weheb ibni abdumanafning qizi amineni jörilikke tallidi. Weheb abdimanafning oghli idi. Abdumanafning atisi zöhre kilabning oghli idi. Amine shu waqitta qureysh qebililiri ichide neseb we ijtimaiy orun jehette eng fazil we ésil ayal bolup, atisi weheb beni zöhre qebilisining neseb we mensep tajidari idi. Abdullah aminige öylinip uzaq ötmey, atisi abdulmutellip uni medinige ashliq élip kélishke ewetti we shu sepiride ölüp ketti. U bu chaghda 25 yashta bolup, resulullahmu téxi tughulmighanidi. Abdulla qoyup ketken mal - dunyaning jimisi besh töge bir nechche tal qoy we berire isimlik bir négir chakar qiz idi. Uning koniyti (texellus ismi) ommu eymen bolup, resulullahning kichik waqtidiki baqquchisi bolghan.

Resulullahning dunyagha kélishi we peyghember bolushtin ilgiriki 40 yil

resulullahning dunyagha kélishi

jimi peyghemberlerning serdari seyyidimiz muhemmedun sellellahu eley-hi wesellem iran shahi noshirwan hakimiyitining 40 - yili, mekkide yüz bergen pil weqesining 1 - yili, rebulewwel (3 - ay) ning 9 - küni seherde mekkidiki beni

hashim kochisida yoruq dunyagha köz achti. Bu ay we künler miladiye 571 - yili 4 - ayning 20 - küni yaki 22 - künige toghra kélidiken.

Ibni seedning riwayitide resulullahning anisi mundaq dégen: "men u (muhemmed)ni tughqanda qorsiqimdin bir nur chiqqandek melum boldi, u nur bilen sham qesirliri yorup ketti". Imam ehmedmu shuninggha yéqin bir hedisni riwayet qilghan.

Riwayetlerning xulasisidin qarighanda, peyghember eley-hissalam tughulghan küni uning peyghemberlik aldin bisharetliri arqa - arqidin namayen bolghan; iran xan ordisining pishaywinidin 14 köz derize chüshüp ketken. Mejusi (otperes)ler ibadet qiliwatqan (atalmish muqeddes) ot tosattin öchüp qalghan. Sawe kölining etrapidiki chérkawlar yéqilip düm kömtürülüp ketken we arqidinla kölning süyi jimip ketken. Buni beyheqi riwayet qildi.

Resulullah tughulghan haman bowisi abdulmutellipke xewer qilindi. Abdulmutellip intayin xushal bolghan halda kélip u (resulullah)ni keibining ichige élip kirdi. U keibe ichide allahqa dua qildi we shukri sena éytti we "muhemmed" dégen isimni tallap at qoydi (bu isim ereblerde yoq diyerlik isim idi) we ereblerning aditi boyiche yettinchi küni xetne qilduruwetti.

Resulullahni (öz anisidin qalsa) tunji bolup émitken inik ana ebu lehebning azadgerde(azad qiliwetken) dédiki suweybe boldi. U resulullahni mesruh isimlik bir oghlining süti bilen émitken idi. Uning aldida u resulullahning taghisi hemze ibni abdulmutellipnimu émitken. Resulullahtin kéyin, beni mexzum jemetidin ebu seleme ibni abdulseedni émitti.

Ewladlirining sheher balilirida körülidighan horunluq, teyyar tapliq illetliridin xali, bedini timen, et - muskulliri ching, kichikidinla erebchige tili pishshiq chong bolushi üchün bowaqlirigha sehralardin inik ana tépip bérish ereb sheher ahalilirining eneniwi aditi idi. Shunga abdulmutellipmu resulullah üchün énik ana izdédi we beni seed qebilisidin bir xotun (u helime binti ebi zueyb)gha émitip bérishke berdi. Helimening éri haris ibni abduluzza ebu kebishe dégen texellus bilen meshhur idi.

Resulullahning beni seed qebilisidiki émildesh bir tughqanliridin abdulla ibni haris, ensiye binti haris, huzafe yaki juzame binti haris we resulullahning taghisi haris ibni abdulmutellipning oghli ebusofiyan ibni haris qatarliqlar bar.

Resulullahning taghisi hemze ibni abdulmutellipmu beni seed qebiliside imitishke bérilgende, resulullah helimening yénidiki waxtida hemzening inik anisi uni bir kün miqdari émitip bergen. Shu jehettin hemze reziyellahu enhu resulullahqa ikki tereptin, biri ebu lehebning dédiki soweybe teripidin, yene biri beni seedlik inik anisi teripidin émildesh kélidu. Helime resulullahni émitip bérishke alghandin kéyin, ajayip - gharayip beriketlerni körgen.

Mana mushundaq qilip resulullah beni seed diyarida turup qaldi. Hetta 4 - 5 yashlargha kiriwidi, ushtumtut uning kökriki yérilish weqesi yüz berdi. Imam muslim enes reziyellahu enhudin neqil qilghan hediste mundaq déyilgen: resulullah bir küni balilar bilen oynawatatti, jibriil (eley-hissalam) kélip resulullahni tutqanche yéqitti we kökrikini yérip yürikini sirtqa aldi we uningdin kallek lexte qanlarni chiqirip tashliwétip: "bu sendiki sheytanning nésiwisi idi", dédi. Andin uni altun dasqa sélip, zemzem süyi bilen yughandin kéyin öz jayigha qayturup himliwetti. Buni körgen balilar resulullahning (inik) anisining qéshigha yügürüshüp kélip: "muhemmedni birsi öltürüwetti", dep xewer qilishti. Ular

uchqandek yügürüshüp kelse, resulullah alliqachan hoshidin ketken halda renggi - royi samandek sarghiyip yatatti.

Mushu weqedin kéyin helime resulullahning kütülmigen hadisige uchrap qélip, anisi aldida yüz kélelmeslikidin ensirep, mekkige ekirip anisigha tapshurup berdi. Shuning bilen resulullah alte yashqa kirgen'ge qeder anisining terbiyiside boldi. Shu künlerde resulullahning anisi amine axiretke seper qilghan merhum érining rohini eslep uning yesrebtiki tupraq béshini ziyaret qilip kelmekchi boldi. Shunga, u yétim oghli (muhemmed eley-hissalam)ni we dédiki ummu eymenni özige hemrah qilip 500 kilométirdek musapini nishanlap mekkidin yolgha chiqti. Abdulmutellipmu bu dili sunuq kélinige mehrem bolup birge chiqqanidi. Amine medinide bir ay turghandin kéyin qaytish tereddutida turghanda, uninggha ushtumtut éghir késel tegdi. U yolgha chiqqandin kéyin, késili barghanséri éghirlap mekke bilen medine ariliqidiki ebwa dégen yerge kelgende axiri bolalmay ölüp ketti.

Amineni ebwagha depne qilip qoyghandin kéyin, abdulmutellip resulullahni élip mekkige qaytip keldi. Uning könglide qelb jarahiti qayta yéngilan'ghan bu musibetdar newrisige nisbeten hésdashliq we ich aghritish tuyghusi hessilep ashmaqta idi, shunga u oghullirining héchqaysisige körsetmigen illiqliqni mushu newrisige yetküzetti we uni pishanisige pütülgen yalghuzluqigha tashliwetmestin, belki hemme baliliridin yuqiri orun'gha qoyatti. Resulullah sekkiz yashqa kirip ikki ay on kün toshuwidi, bowisi abdulmutellip mekkide alemdin ötti we jan üzüsh aldida bu newrisige uning dadisining qan qérindishi ebu talibning képil bolushni tewsiye qilip köz yumdi. Ebu talib öz qérindishining oghlining heqqini heqiqiy rewishte ada qildi. Ebu talib uni öz balilirigha qoshuwaldi. Belki téxi uni öz baliliridinmu chariraq kördi. U resulullahni alahide hörmetleytti we qedirleytti. 40 yildin köprek waqitta resulullahning pishini kötürüp we uninggha himaye tonini yépip, bashqilar bilen resulullah üchün dostliship, resulullah üchün adawetliship keldi.

Peyghember eley-hissalam 12 yashqa kirgende ebu talib uni shamgha tijaretke bille élip chiqip, busra dégen jayghiche apardi we bu sheherde buheyra nami bilen meshhur jirjis isimlik bir rahib bar idi. Tijaret karwini sheherge chüshkendin kéyin rahib karwanning aldigha chiqip kütüwaldi, uningdin ilgiri bu rahib tala - tüzlerge anche chiqip qalmaytti, u kawandikilerni arilap yürüp resulullahqa sepsélip qaridi we uni özining kitabidiki tonushturushlirigha sélishturup tonuwalghandin kéyin, resulullahning qolini ching siqip turup: "bu (bala) pütün alemlerning xojisidur. Buni allah ademlerge peyghember qilip ewetidu", dédi. Ebu talib: "buni qandaq bilisen?" déwidi, rahib: "siler dawandin ashqandin tartip birmu tash - tiken qalmay hemmisi sejdige bash qoydi, bundaq mertiwe peqet peyghembergila iltipat qilinidu. Uning üstige men uni qolining oxrek kömürchikining astidiki peyghemberlik möhüridin tonuwaldim. Bizning kitablirimizda ene shundaq tonushturulghan", dédi we ebu talibtin resulullahni shamgha aparmasliqni, uninggha yehudiylardin héziy bolushni ötündi. Shuning bilen ebu talib resulullahqa chakarliridin birni qétip mekkige yolgha séliwetti.

Peyghember eley-hissalam 15 yashqa kirgen yili qureysh we kenane qebililiri bilen qeyis éylan qebililiri otturisida urush partlidi, urushqa qureysh we kenane tereptin pishqedem nopuzluq shexis herb ibni omeyye qomandanliq qilghanidi. Peyghember eley-hissalammu bu urushqa qatnashqan we taghilirigha

oq raslap bergen idi.

Peyghember eley-hissalam yashliq dewrining deslepki mezgilliride birer kesip weyaki muqim bir hüner bilen shughullan'ghan emes, biraq uning baliliq dewride beni seed qebiliside, kéyinche mekkide bir qanche qirat pulgha ijarige qoy béqip bergenliki tüghrisida hedis bar. U 25 yashqa kirgende xediche (xuweylidning qizi)ning méli bilen shamgha tijaretke chiqqan. Ibni is'haq mundaq deydu: "xediche binti xuweylid mekke teweside yuqiri abruygha ige zerdar xotun idi. U tijaretke épi bar kishilerni yallap ishlitetti we shérik tijaretmu qilatti, démisimu qureyshler omumyüzlük tijaret bilen turmush kechüridighan xelq idi. Bu ayal resulullahning rastchil, semimiy, aq köngül we ésil exlaqliq kishi ikenlikini anglap, uninggha adem ewetti we: "özining chakiri meyser bilen shamgha mal achiqip soda - sétiq qilip kirse, uninggha bashqilargha bergendin köprek heq bersem", dégen teklipini berdi. Shuning bilen resulullah bu ayalning teklipni qobul qilip, uning meyser isimlik chakiri bilen nurghun mal - mülüklirini élip tijaret bilen shamghiche bérip keldi.

Resulullahning xediche reziyellahu enhagha öylinishi

peyghember eley-hissalam sham sepiridin qaytip kéliwidi xediche ewetken mallirining aldinqi qétimdikilerge qarighanda hem bixeter hem paydisi köp bolghanliqini körüp we resulullahqa qétip qoyghan chakiri meyseredin yol boyi resulullahtin sezgen xushxuy mijezlik, güzel exlaqliq, pikri ötkür, gep - sözi orunluq we toghra yol tallashtek aliy janap peziliti we pewquladde iqtidar igisi ikenlikini anglap, goya uzundin béri yoqitip qoyghan nersisini tosattin tépiwalghandekla bolup qaldi we bir xil shérin oy xiyalgha patti, shunga u könglidiki bu oyini yéqin dosti nefise binti meniyige éytti. Nefise kélip resulullahqa xediche bilen turmush qurush toghrisida gep achti, resulullah buninggha qoshulidighanliqini éytti we taghilirini xewerlendürdi. Shuning bilen resulullahning taghiliri xedichining taghiliri yénigha bérip xéridarliq qildi. Arqidinla toy murasimi ötküzüldi. Murasimgha beni hashim jemeti we muzer jemeti aymiqining kattiliri hemmisi qatnashti. Toy resulullah shamdin qaytip kélip ikki aydin kéyin ötküzülgenidi. Resulullah yigirme tögini toyluq mehrige atidi. Bu chaghda xediche 40 yashlar chammisida bolup öz qewmi jamaitining ayalliri arisida ésil neseb, iqtisadiy ehwal we eqil - paraset jehette hemmidin üstün turidighan xotun idi. Shuning bilen u resulullahning tunji nikahigha alghan ayali bolup qaldi we taki xediche alemdin ötken'ge qeder resulullah uning üstige yene bir xotun élip qosh nikahliq bolmidi. Peyghember eley-hissalamning balilirining ibrahimdin bashqisi xedichidin dunyagha kelgen. Xediche awwal resulullahqa qasim dégen oghlini tughup bergenidi. (peyghember eley-hissalam ashu balisining isimi bilen "ebulqasim" dep texellus qollan'ghan idi) andin kéyin, zeyneb, ruqiye, ummi kulsum, fatime we abdullahni tughup berdi. Abdullah "teyyib" (obdan, belen) we "tahir" (pakiz) dep atilatti. Oghullirining hemmisi kichik halitide ölüp ketken. Emma qiz perzentliri islam dewrige musherref bolghan we musulman bolghan bolup, bashqa musulmanlar bilen bille hijret qilghan, epsuski ularning hemmisi resulullahning hayat waqtidila alemdin kétip qaldi, peqet fatimila resulullahtin qélip alte aydin kéyin ölüp ketti.

Keibining islah qilinishi we yarashturush mesilisi

peyghember eley-hissalam 35 yashqa kirgen yili qureyshler keibini yéngilap salmaqchi boldi. Chünki u ismail eley-hissalamning zamanidin tartip üsti ochuq,

adem boyidin égizrek, texminen toqquz gez égizlikte qopurup qoyulghan bolghachqa, köp qétim oghri - yalghanlar uning ichidiki mal - mülüklerge soghuq qol tegküzüsh ehwalliri körülgen idi, shuning bilen bille yene keibe qedimiy qorulush bolghachqa, kelkün we boran - chapqun qatarliq tebiiy apetlerning hujumigha uchrap, her jehettin konirap, tamliri chak kétishke bashlighan, bolupmu mushu yili mekkide chong kelkün apiti yüz bérip, kelkün keibige udul kélip üsken bolghachqa, keibe yéqilip chüshkili tasla qaldi. Shunga qureyshler keibining kishiler qelbidiki ornini közde tutup, uni yéngilap sélishqa bel baghlidi we uning qurulushigha halal yol bilen tapqan mallarni serp qilish, zina, haram, jazanexorluq we kishilerge zulum sélish yoli bilen qolgha kelgen mallarni qetiy yéqin keltürmeslikke kélishti. Ular keibini yiqishtin eyminip, héchkim awwal qol tegküzüshke unimidi. Axiri bolmay beni mexzum jemetidin welid ibni mughiyre deslep qilip yiqitishni bashlap berdi. Andin uning gheyri ehwalgha yoluqmighanliqini körüp bashqilarmu yiqitishqa kirishti, shundaq qélip ular keibini axiri ibrahim eley-hissalam tutqan hulghiche yiqitti, andin qurulushqa tutush qélip, keibe tamlirini bölüshüp qebililer ara ayriwélishti. Netijide her bir qebile ayrim - ayrim tash yighip qurulush qilishqa kirishti. Qurulushning téxnik ishlirini rumluq "baqum" isimlik bir qurulushchi bashqurdi, qurulushning témi kötürülüp "hejeruleswed" ning ornigha chiqiwidi ular "hejeruleswed" ni öz ornigha élip qoyush sheripini taliship ixtilapliship qaldi, talash - tartish töt kün dawamliship yuqiri pellige kötürüldi. Hetta qanliq toqunushqa aylinip herem zéminini bulghighili tasla qaldi, biraq mexzum jemetidin ebu umeyye ibni mughiyre ular ixtilaplishiwatqan künlerning biride: "hazir mushu halette mesjid derwazisidin kim birinchi bolup kirse, ashu ayrip qoysa qandaq?" dégen teklipni éytiwidi, buninggha hemmeylen qoshuldi. Allahning iradisi shundaq bolsa kérek, mesjid derwazisidin tunji bolup kiridighan kishining muhemmed eley-hissalam bolup qélishini kimmu bilsun?! Ular peyghember eley-hissalamni körüp: "bu dégen emin, uninggha biz razi,... Hoy muhemmed keldi", dep towliship ketti. Peyghember eley-hissalam ularning yénigha kélip, ehwalni uqqandin kéyin bir dane "rida" ni taptide, "hejeruleswed" ni uning otturisigha qoydi, andin talash - tartish qilishiwatqan qebililerning bashliqlirini ridaning etrapini tutquzup kötürüshke buyrudi. Ular nahayiti razimenlik ilkide "hejeruleswed" ni esli ornigha apardi, peyghember eley-hissalam uni öz qoli bilen hazirqi jayigha élip qoydi. Mushundaq qilip mesile jamaetchilikning könglidikidek hel boldi.

Qurulush dawamida qureyshler toplighan pakiz meblegh kemlep qalghachqa, ular keibining shimaliy teripidin alte gezdek yerni tamning sirtida tashlap qoyushti (bu yer hijri tosaq, we hetim, soqma tam dep ataldi) we kishilerning xalighanche kirip chiqip yürmesliki üchün keibe binasining derwazisini yerdin üstin qilip ornitishti we qurulushning égizliki 15 gezge yétiwidi, ichige alte tüwruk ornitip üstini yapti. Shuning bilen keibe texminen 15 gez égizlikte tik töt bulung sheklide pütüp chiqti. "hejeruleswed" orunlashturulghan tam bilen uning qarshi teripidiki tamning uzunluqi 10 métirdin boldi. "hejeruleswed" tawapgah zémindin bir métir 50 santimétir égizge orunlashturuldi we derwaza ornitilghan tam bilen uning keynidiki tamning uzunluqi 12 métirdin pütüp chiqti. Derwaza yer yüzidin ikki métir igizlikke békitildi, binaning sirtidin töwenki teripining égizliki 25 santémétir, kengliki 30 santimétir kélidighan bina huli peshtiqi orap turdi, bu jay hazir "shazirwan" (yeni penjire) dep atilidu, bumu hem beytullahning esli huli idi.

Lékin, qureyshler u yerni tashlap qoyup bina témini népizrek qilip ishligen.

Resulullahning peyghember bolushtin ilgiriki hayatidin omumiy xolase

peyghember eley-hissalam kichikidinla insanlarda bolidighan alahide yaxshi peziletlerning hemmisini öz wujudigha mujessemleshtürgenidi. U pikrining ötkürliki we nezeriyisining ilmiliki, eqil - parasitining chongqurluqi, tepekkurining toghriliqi we tedbirining danaliqi bilen hemme jehetlerde ülge bolushqa erziytti. U özining jimghur, kem söz keypiyatini, pikir qilish, xiyal sürüsh, tepekkurini chongqurlashturush we mewjudiyetning heqiqiy mahiyitini tehqiqleshke ishlitetti. U yene özining pem - parasiti we ochuq yoruq tebiiti bilen hayat sehipilirini we awam xelqning ehwalini inchikilep közitip, ularning saghlam bolmighan yaman adetliridin qol üzgenidi we özini tartqanidi. U özini tutuwalghan asasta el jamaetchilik bilen ariliship, yaxshi ish, yaxshi paaliyet bolsa aktip qatnishatti. Bolmisa özining yalghuzluq qorghinigha qaytip kirip yaman, exlaqsiz ishlardin mudapelinetti. Shunga u haraq ichmeytti, butlargha atap zebhi qilin'ghan haywanlarning göshini yémeytti, but heykeller üchün uyushturulghan héyt - bayram we murasimlargha qatnashmaytti, belki u kichikidinla bu yalghan ilahlardin nepretlinetti, hetta uninggha mushu butlardinmu öch körünidighan birer sheyi yoqtek qilatti, hetta uning "lat", "uzza"ning nami bilen qilin'ghan qesemlerni anglap qélishqimu raziliqi yoq idi.

Peyghember eley-hissalam qewmi jamaiti ichide xush péilliqi, exlaq peziliti we ésil adetliri bilen tonulghanidi. U ademgerchiliki yaxshi, exlaqi güzel, qoshnidarchiliqi belen, mijezi yéqimliq, tili tatliq, köngli tüz, tebiiti mulayim, ippet - nomusluq, keng qol, yaxshi ishlarni köp qilishqa amraq, ehdiside turidighan, amanetke wapa qilidighan katta zat idi. Hetta ular peyghember eley-hissalamdiki yaxshi adetlerni we razi bolushqa tégishlik xisletlerni ipadilesh yüzisidin uni "emin" (ishenchige yaraydighan), dep atiwélishqan idi. Qisqisi resulullah muiminlerning anisi xediche reziyellahu enhu éytqandek éghirchiliqlargha berdashliq béretti, yoqsullargha yardem qilatti, méhmanni yaxshi kütetti we zulumgha uchrighanlarning heqqini éliship béretti.

Hiyra öngküri

peyghember eley-hissalamning yéshi 40 qa yéqinlashqansiri, uning ötkenki teemmolat (oy - pikir)liri uning bilen qewmi öttursidiki meniwiy hangni chongaytiwetkenidi, u mushu künlerde köp hallarda yalghuzluqni xalaydighan bolup qalghanidi. Shunga u su we talqan qatarliq lazimetliklerni élip mekkidin ikki mil (texminen üch kélométér) yiraqliqtiki nur téghigha jaylashqan hiyra öngkürige chiqip kétetti. Uning ailisimu uninggha yéqin bir yerde turatti. Resulullah héliqi öngkürde ramizan éyida bir ay turup ötken - kechken ajiz miskinlerge ash - tamaq bérish, istiqamet qilish we etrapidiki kainatning delil - pakitlirigha we kainat arqisidiki yaratquchining zor küch qudritige tepekkur yürgüzüsh bilen waqtini ötküzetti. Janabi allah peyghember eley-hissalamni ashu ulugh amanetni üstige alalaydighan, yer shari weziyitini allahning iradisige layiq ongshiyalaydighan we tarixiy éqimni özgertishke qabil istédatliq qilip yétishtürüp chiqish üchün mana shundaq orunlashturghanidi. Allah uninggha bu xilwet xumarliqni peyghemberlikke teklip qilishtin üch yil ilgirisidin bashlap salghanidi. U bu bir ayliq yalghuzluq halitide mewjudiyet rohi bilen erkin azade perwaz qilip, allah izni qilsa ashu gheybi alem bilen bardi - keldi qilish ongay bolsun üchün, mushu

dunyaning keynidiki ghayib alem heqqide keng kushade tepekkur - mulahize yürgüzetti.

Tötinchi bap. Peyghember eleyhissalamning mekkidiki peyghemberlik hayati

jibriil eley-hissalamning wehi élip kélishi

peyghember eley-hissalamning yéshi 40 qa toshuwidi, peyghemberlik aldin bésharetliri resulullahning hayat sehipilirining her qaysi betliride ghil - pal közge chéliqishqa bashlidi we bu bésharetler awal rast chüshlerdin bashlandi. Shunga u chüsh körsila goya tang nuridek roshen, éniq köretti. Bu halet alte aydek dawamlashti. Peyghember eley-hissalam arilap - arilap hiyra öngküride xilwette turuwatqan mezgilning üchinchi yili ramizan éyida allah yer shari ahalisini öz rehmiti bilen tartuqlashni irade qildi chéghi, u resulullahqa peyghemberlikni wehyi qildi we jibriil eley-hissalam arqiliq uninggha qurandin bir qanche ayetni nazil qildi.

Munasiwetlik matériyallargha nezer sélip körginimizde, bu waqitni ramizanning 21 - küni düshenbe kéche idi, dep békitishke bolidu. Bu miladiye 601 - yili 8 - ayning 10 - künige toghra kélidu. Peyghember eley-hissalamning yéshi shu waqitta qemeriye kalindari boyiche 40 yashqa toshup alte ay 12 kün ashqanidi. Shemsiye kalindari boyiche 39 yashtin 3 ay 12 kün ashqan bolidu.

Bu qétim resulullah héliqi ghardiki istiqamitini ayaghlashturup mekkige qaytip kéliwidi, uni wereqe izlep keldi we uning aghzidin bezi ehwallarni anglap: "allah bilen qesemki, siz choqum mushu ummetning peyghembiri bolghudeksiz, sizge musa eley-hissalamgha kelgen sheret keptu", dédi.

Ibni seed abdulla ibni abbas (reziyellahu enhu)tin wehiyning üzülüp qalghan waqtining peqet bir qanche künla dawamlashqanliqini neqil qilidu. Peyghember eley-hissalam wehiy üzülüp qalghan mezgillerde qattiq baramliq we ghem endishe hés qilatti. Uni her tereptin heyranliq we qorqunch basatti. Peyghember eley-hissalamning éngidin téngirqash qara tumanliri asta - asta zayil bolup, heqiqet daghdam yolliri roshen, éniq körünüshke bashliwidi, u özining tengdashsiz büyük allahning peyghembiri bolidighanliqini we özige asman xewirini yetküzidighan perishtining wehiy elchisi ikenlikini tonup yetti. Resulullahning wehiyni séghinishi uning wujudida mushu yolda duch kélidighan qiyinchiliqlargha qarita sabit berqedemlik tuyghusi we mustehkem irade tiklidi, shuningdin kéyin uninggha jibriil eley-hissalam ikkinchi qétim wehiy élip keldi.

Ilahi chaqiriq

peyghember eley-hissalam allah taaladin : "i (wehiy nazil bolghan chaghda) kiyimge chümkiliwalghuchi (peyghember!) tur! Insanlarni allahning azabidin agahlandur. Perwerdigaringni ulughla, kiyimingni pak tut. Azabtin (yeni azabqa duchar qilidighan ishlardin) yiraq bol. Köp élish niyitide berme (yeni kishige birer nerse sowgha qilsang, uningdin köprek élishni teme qilma), perwerdigaring üchün (qewmingdin yetken eziyetlerge) sebri qil", dégen mezmunda bir nechche ilahiy chaqiriqlarni tapshuruwaldi. Bu chaqiriqlar gerche qarimaqqa addiy, yüzekidek tuyulsimu, inchikilep tehlil qilghanda menisi chongqur, nishani éniq, tesirchanliqi küchlük, réal emeliyetchanliqqa ige, dana buyruqlardur.

Mana bu qetiy hem keskin buyruq peyghember eley-hissalamni aile shadliqidin, rahetlik, illiq körpisidin we tinch - xatirjem turmushtin sörep tartip

chiqip, kishilerning idiyiwi ehwali we turmush emeliyitidiki mewqesizlik, xurapatliq we bolmighur nahaqchiliqlar arisigha ixtiyarsiz ittirip ekirdi.

Peyghember eley-hissalam bu buyruqqa binaen ornidin des turdi, u shu turghanche 20 yildin köprek waqit izchil mustehkem, sabit berqedem turdi. Uh... , dep rahet séghinip olturmidi. Hérip toxtap qalmidi. Emdi boldi qilay démidi, öz shexsiyiti we yaki aile tawabatliri üchünla yashimidi.

U yer sharidiki eng éghir yük, chong amenet yükini, insaniyetning eqide yükini we her qaysi meydanlardiki jeng we jihad yükini öz zimmisige élip harmay - talmay izchil allahning dinigha dewet qilip 20 yildin köprek hayatini küresh meydanida ötküzdi. U bu ilahiy chaqiriqni tapshuruwélip peyghemberlik wezipisini üstige alghandin boyan bir ishni yene bir ishqa toqunushturup qoymidi, bir ishni dep yene bir ishni aqsitip qoymidi.

Dewet mezgili we uning her qaysi basquchliri
birinchi basquch - dewet kürishi

peyghember eley-hissalam bu dinni awwal öz ailisi we munasiwiti yéqin dost - buraderlirige tenglishi mumkin idi. Shunga, u tunji bolup, munasiwetlik kishilerni, yeni öz ailisini we yéqin dost - buraderlirini, shuningdek tonush bilishliri, bolupmu ular ichidin "heq söyer, yaxshi tebetligliki" bilen tonulghan, ularmu resulullahni, "rastchil heqiqet yaqlighuchi", dep bilidighan, "wujudida yaxshiliqning esiri bar bir qisim kishilerni tallap islamgha chaqirdi. Netijide, resulullahning aliyjanapliqi, shexsiyetsizliki we rastchilliqigha sheklenmeydighan bir türküm kishiler bu dewetke tunji bolup awaz qoshti, ular islam tarixida "tunji ewlad musulmanlar", dep ataldi. Ularning deslep iptigarida resulullahning ayali xediche binti xuweylid, resulullahning azad qiliwetken quli zeyd ibni haris ibni shurehbil kelbi, resulullahning taghisining oghli eli ibni ebu talib we yéqin dosti ebu bekri siddiqler musulman boldi. Bular dewet bashlan'ghan birinchi künila musulman bolghanidi. Shuningdin kéyin ebu bekrimu dewetke kiriship ketti. U xush péil, aghinidarchiliqi yaxshi, chiqishqaq tebet, exlaqliq, keng qol adem idi. Uning üstige uning parasetlikliki, tijarettiki épi we shérin söhbet alahidiliki, uning qewmi - jamaiti otturisidiki bardi - keldi munasiwitini qoyuqlashturghanidi we el arisidiki tesirini zoraytqanidi. Shunga, u özining söhbitige hazirliq qilidighan qewmi - qérindashliridin ishench qilalaydighanlirini islamgha dewet qildi. Netijide, uning meslekdashliridin osman ibni effan umewi, zubeyr ibni ewwam esedi, abdurahman ibni ewf zuhri, seid ibni ebi weqqas zohri we telhe ibn obeydulla teymi qatarliqlar musulman boldi. Hemmidin burun musulman bolghan bu sekkiz shexs tarixta islam awan'gartliri (yeni tunji ewlad musulmanlar) bolup qaldi.

Deslep musulman bolghanlardin yene bilal ibni ebi rebah hebeshiymu bar. Uningdin kéyin bulargha egiship, islam ummitining ishenchilik adimi ebu ubeyde amir ibni jerrah (beni haris jemetidin), ebu selime ibni abdulesed (beni mexzum jemetidin), erqem ibni ebilerqem (beni mexzum jemetidin), osman ibni mezun we uning ikki qérindishi qudame we abdullah, shuningdek ubeyde ibni haris ibni mutellip, (ibni abdumanaf) we seed ibni zeyd (beni edi jemetidin) we uning ayali fatime binti xettab (ömer ibni xettab reziyellahu enhuning hemshirisi), xebbab ibni eret, beni huzeyl jemetidin abdullah ibni mesud we ulardin bashqa bir bölük kishiler musulman boldi. Ene shular qureysh qebilisining her qaysi aymaqliridin eng deslep musulman bolghanlardur.

Ibni hisham: "bularning sanini 40 kishi idi", dep hésablidi. Ibni is'haq mundaq deydu: "shuningdin kéyin kishiler er - ayal, top - top bolup islamgha kirishke bashlidi. Mekkide islam toghruluq gep - sözler tarqaldi. Bara - bara islam heqqidiki parang kishilerning söz témisigha aylandi.

Yuqarqilarning hemmisi yoshurun musulman bolghanidi. Peyghember eley-hissalammu ular bilen mexpiy uchriship, diniy ehkamlarni yoshurun ögitip turatti. Chünki, dewet téxiche ayrim - ayrim shexsler boyiche yoshurun élip bériliwatatti.

Süre muddessirning bash qismi nazil bolup bolghandin kéyin, wehiy arqimuarqa nazil bolushqa bashlidi. Shu mezgillerde nazil bolghan ayetler we süre bölekliri eyni dewrning tinch weziyitige mas kélidighan, jümle bölekliri qisqa, mungluq ayrim pasilgha ige, tesirlik we jezbidarliqqa ige ayetler bolup, bu ayetler insan nepsini paklash, dunyadiki setchiliklerge chétilip qélishtin seskendürüsh, jennet we dozaxlerni goya köz bilen körgendek teswirlesh qatarliqlarni mezmun qilghan bolup, muimin - musulmanlarni ular yashawatqan ashu jemiyettin bashqa bir muhitqa bashlap baratti.

Deslep nazil bolghan ayetlerde namaz oqushqa buyrulghan emir - permanlar bar idi. "tarix ibni hisham" dégen kitabta: "peyghember eley-hissalam we sahabiler namaz waqti kirgende, tagh jilghilirigha bérip, el közidin yiraq jaylarda namazlirini yoshurun oqushup kéletti. Eyni chaghdiki weqeliklerning her qaysi tereplirige nezer salghinimizda, (mushu mezgilde) dewet gerche mexpiy ayrim - ayrim shexsler boyiche yoshurun élip bériliwatqan bolsimu, qureysh dairiliri buni uqmay qalmighan. Biraq, ular buninggha artuqche perwa qilip ketmigenidi.

Hesh - pesh dégüche üch yil ötüp ketti. Islam dewiti gerche shexsler ara yoshurun élip bériliwatqan bolsimu, shuning mabeynide, islami qérindashliq we özara hemkarliq asasida elchilikni yetküzüsh we uni öz jayigha qarar tapquzush wezipisini ada qilalaydighan bir türküm sadiq muiminler barliqqa kélip bolghanidi. Shuningdin kéyin peyghember eley-hissalamni ashkara dewetke ötüshke, batil ishlargha qorqmay qarshi turushqa we butpereslikke qarshi dadil hujum qilishqa teklip qilinip, wehiyler nazil boldi.

Ikkinchi basquch - ashkara dewetke ötüsh

ashkara dewetke ötüsh heqqide tunji bolup allahning "yéqin xish - eqribaliringni agahlandurghin", ("quran kerim" süre shuera 214 - ayet)dégen ayiti nazil boldi. Mezkur ayet nazil bolghandin kéyin peyghember eley-hissalam awwal beni hashim jemetini chaqirdi. Shuan ularmu hazir bolushti. Ulargha beni mutellip ibni abdumanaf jemetidin bir qanche adem qoshulup yéghilghanidi. Yighin qatnashchilirining sani 45 kishige yetti. Ular toluqlinip bolmay turupla ebu leheb sorunning keypiyatini buzdi. Peyghember eley-hissalam jawab qayturmay jim turdi we sorun ehlimu tarqap kétishti.

Shuningdin kéyin peyghember eley-hissalam héliqi jemetdashlirini yene bir qétim qayta chaqirip söz qildi. Buninggha qarita ebu talib nahayiti yaxshi pozitsiye bildürdi. Uning keynidin ebu leheb yene éghiz échip: "yaallah!! Bu setchilikni?! Uni bashqilarning tosighinidin köre, özenglar tossanglar bolmamdu?!" dédi. Buninggha jawaben ebu talib: "allah bilen qesem qilimizki, biz hayatla bolidikenmiz, uni jan tikip qoghdaymiz", dédi. Sorun ehli ghulghula ichide tarqap kétishti.

Peyghember eley-hissalam ashkara dewetke ötken ehwalda taghisi ebu talib uni qanat astigha élip himaye qilidighanliqigha toluq ishench qilghandin kéyin, u bir küni sapa téghigha chiqip: "ya sebahah ", dep towlidi. Bu sadani anglighan qureysh aymaqliri terep - tereptin yighilip keldi. Shuning bilen peyghember eley-hissalam ularni tewhid (bir xudaliq eqidisi)ge we özining allahning peyghembiri ikenlikige iman keltürüshke we qiyamet künining berheqlikige ishinishke chaqirdi. "bu ayet "yéqin xish - eqribaliringini agahlandurghin", dégen ayet nazil bolghandin kéyin peyghember eley-hissalam shexsler boyiche we kolliktipler boyiche chaqirip: "i qureysh jamaesi! Öz - özünglarni dozax azabidin qutquzunglar! I ibni keib jemeti! Silermu öz - özenglarni dozax azabidin qutquzunglar! I qizim fatime! Senmu özengni allahning azabidin qutqazghin! Allah bilen qesemki, men silerge allahning azabidin héch nersige ara turalmaymen, arimizdiki urugh - tughqanchiliq munasiwiti öz yolida élip bérilidu", dédi.

Mana bu eng yuqiri pellige yetken jarangliq tebligh sadasi idi. Peyghember eley-hissalam bu sada arqiliq özining eng yéqin urugh - tughqanlirigha: "ilahi elchilikni rast dep chin pütüsh, otturimizdiki urugh - tughqanchiliq munasiwitining muhim halqisidur, ereblerde hazir chénggha chiqqan esebiyilik (terebbazliq) allahning dergahidin nazil bolghan agahlandurush hararitide érip tügidi", dégenni jakarlighanidi.

Heq awazining jarangliq sadasi mekke teweside dawamliq yangrimaqta idi. Axiri allahning "sanga buyrulghanni (yeni perwerdigaringning emrini) ashkara otturigha qoyghin, mushriklarning mesxirilirige perwa qilmighin", dégen ayiti nazil boldi. Shuning bilen peyghember eley-hissalam ularning shérik - xurapatlirining we uning asassiz epsanilirining epte - beshirisini échip tashlashqa kirishti we but - heykellerning heqiqiy mahiyitini we uning neqeder qedri - qimmetsiz nerse ikenlikini ochuq ashkara otturigha qoyup, botlarning ajiz, kéreksiz bir néme ikenlikini emeliy misallar bilen chüshendürdi. Butlargha séghinish we butlargha choqunushni özi bilen xuda otturisida wasite qiliwalghanlarning ap - ashkara azghunluqta ikenlikini roshen delil - pakitlar bilen bayan qildi.

Goya chaqmaq güldürmamisi tinch hawa boshluqini zilzilige keltürgendek, mushriklarning azghunluqini we butqa choqunushning hamaqetliklikini ashkara jakarlash mekkiliklerning ghezep otini lawulditiwetti we ular buningdin bekla tasadipiyliq we gheyrilik hés qiliship, omumyüzlük inkar qilishqa bashlidi.

Qureyshler ushtumtut yüz bergen bu yéngi burulushni tosimaqchi boldi. Chünki, bundaq qilmighanda, ularning kona eneniwi mirasliri xewpke uchraytti qureyshler tedbir qollanmaqchi boldi. Ular uyan oylap, buyan oylap, köp tepekkur qilghandin kéyin axiri resulullahning taghisi ebu talibning qéshigha kélip, uningdin jiyen inisining herikitini chekleshni telep qilmaqtin bashqa yol yoq ikenlikini tonup yetti. Shuan teshkillinip, ebu talibning qorusigha keldi. Ebu talib elchilerge chirayliq gepler bilen özrexahliq éytip yandurdi. Ularmu qaytip qélishti. Peyghember eley-hissalammu allahning dinini teshwiq qilish we tewhiyd dewitini qanat yaydurushni burunqidekla dawamlashturuwerdi.

Mushu künlerde qureysh dairiliri bashqiche bir ghemge patti. Sewebi, peyghember eley-hissalam ashkara, dewetke ötkinige bir qanche ay bolmayla, hej mewsumi yéqinlap kelgenidi. Qureyshler her qaysi ereb qebililirining hej ömekliri

pat arida mekkige yétip kélidighanliqini biletti. Shunga, ular: "muhemmed (eley-hissalam) heqqide muwapiq bir pitne - ighwa söz témisi tarqitip bu dewetning hajilar arqiliq pütün ereblerge tarap kétishining aldini élish kérek, dep qaridi", shuning bilen ular mushu sözide birlikke kéliwélish üchün welid ibni mughiyrening öyige jem bolushti. Welid ulargha: "bu heqte hemminglar bir pikirge kélinglar, gépnglar bir yerdin chiqsun, biringlar yene biringlarni yalghan'gha chiqiridighan yaki biringlarning sözini yene biringlar ret qilidighan ish bolmisun", dédi. Ular: "sen dégin", déyshti. Welid: "yaq, özenglar denglar, men anglap baqay", dep turiwaldi. Ular: "kahin (chiraghchi) deylimikin", déwidi, welid: "yaq, allah bilen qesemki, u kahin emes, biz kahinlarni jiq körgen, uning dégenliri kahinlarning qéliplashqan söz ibariliri we seji qapiyilirige hergiz oxshimaydu", dédi. Ular undaqta: "sarang" deyli déyishkenidi, welid: "yaq u sarang emes. Biz sarang mejnun bolghanlarni körgen, saranglarning rohi halitining qandaq bolidighanliqini bilimiz, muhemmed saranglardek boghulup, égiz - pes sözlep yürmeydu" dédi. Ular: "emise shair deyli", déwidi, welid: "nede shair bolsun! Biz shéir türlirining qoshaq, qapiy, ghezel, nesir, addi we murekkep wezinlirining hemmisini bilimiz, uning dégenliri hergiz shéir emes", dédi. Ular: "sahir deyli", déwidi, welid: "u dégen sahirmu emes, biz köpligen sahirlarni we ularning séhri oyunlirini körgen, muhemmedning ishi ularning dem sélishi we bent qilishlirigha hergiz oxshimaydu", dédi. Ular: "emise néme deymiz?" dégenidi, welid: "allah bilen qesem qilimenki, uning gépining bir xil hozur - halawiti bar, uning esli yiltizi bir. Tarmaq shaxchiliri goya baghning baraqsan notiliridur. Uning heqqide némila démenglar haman chénip qalidu, shunga uninggha bir az yéqin kélidighan söz >sahir<, denglar, u séhirgerge oxshash ata - bala, er - ayal, qan - qérindash we yurt - mehelle arisigha niza - arazliq salidighan gep sözlerni élip keldi", dédi. Shuning bilen sorun qatnashchiliri shu boyiche ish körüdighan bolup tarqilishti.

Yighin bu qararni maqullighandin kéyin derhal ijra qilishqa kirishti. Shuning bilen qureysh dairiliri hajilar kélidighan her qaysi yol éghizlirigha chaza - tosaqlarni qurup ötken - kechkenlerning hemmisini toxtitip, peyghember eley-hissalamdin héziy bolushni tapilidi we uning ish - heriketlirini selbiy tillar bilen tonushturdi. Bu xizmetni mesul bolup ishligüchi yenila ebu leheb idi. Peyghember eley-hissalam adette hej mewsumlirida, ukaz we mejinne bazarlirida her qaysi qebile we aymaqlarning yataq - ötenglirige bérip, ularni allah teripige chaqiratti we ulargha quran oqup bératti. Mushuning hemmiside ebu leheb resulullahning keynide (lalma ittek sörülüp) yürüp: "buning gépige kirmenglar, bu dégen öz dinidin waz kechken azghun, kezzap", dep éghizini poq qilip yüretti. Del mushu ehwal ereblerning peyghember eley-hissalam we islam dini toghruluq anglighan - uqqanlirini öz yurtlirigha élip kétishke türtke boldide, netijide uzun ötmey bu toghridiki gep - sözler pütün ereb dunyasigha pur ketti.

Qureysh dairliri muhemmed eley-hissalamni islam dewitidin yaki undaq yaki mundaq ishlarning héchqaysisi tosalmaydighanliqini tonup yétip, bu heqte qayta oyliship körüshti we bu dewetni tüp yiltizidin cheklesh üchün töwendikidek chare - tedbirlerni tüzüp chiqti.

1. Mesxire qilish, yeni zangliq qilish, haqaretlesh, mazaq qilish, yalghan'gha chiqirip inkar qilish we külkige aylandurup tesirini yoqutush qatarliqlar. Ular bu arqiliq musulmanlarni yétim qaldurmaqchi we ularning meniwi iradisini ajizlashturmaqchi boldi. Shunga, ular resulullahqa orunsiz töhmetlerni chaplap,

uni set tillar bilen tillidi.

2. Islam telimatlirini xunukleshtürüp, guman we shek - shübhe peyda qilish, yalghan teshwiqat tarqitip asassiz dawlilarni oydurup chiqirish we resulullahning shexsiyiti toghruluq töhmet we pitne - ighwalarni tarqitip, ammigha uning dewitining mezmunini mulahize qilishqa purset bermeslik.

3. "quran kerim"ge burunqilarning söz - chöchekliri we epsaniliri bilen taqabil turush we xalayiqni ashu hékaye - epsaniler bilen "quran kerim"ge bérilip kétishtin tosush idi.

4. Sodilishish. Ular bu oyun arqiliq mushriklarmu bezi xurapatliqlirini tashlash, peyghember eley-hissalammu dewet maddilirining bezilirini emeldin qaldurush bedilige islam dini bilen kufri jahalitini tar yolda uchrashturup, körüshtürmekchi boldi.

Mushriklar yuqiriqi tedbir we wasitilerni nebuwetning 4 - yili yil béshida islam dewiti yoshurun halettin ashkara dewetke ötkendin kéyin dewetni tosush üchün bir - birlep yolgha qoyghanidi. Weziyet shu boyiche bir qanche hepte hetta bir qanche ay dawamlashti. Mushriklar ashu wasitiler bilenla cheklinip birer ademge diktatura yürgüzüsh yaki azablap qiynash derijisige yetmigenidi. Lékin, ular bu wasitilerning islam dewitini tosushta önüm bermeywatqanliqini körüp qayta yighin chaqirdi. Yighinda qureysh kattiwashliridin 25 kishidin terkip tapqan bir komitét teshkil qilindi. Resulullahning taghisi ebu leheb bu komitétning reislikige saylandi. Yighinda komitét ezaliri chongqur bes - munazire we etrapliq pikir yürgüzgendin kéyin resulullah we uning sahabilirigha qarita qetiy, keskin bolush toghrisida mundaq bir qarar maqullidi: "her qaysi qebile - aymaqlar, islam dinigha qarshi küresh qilish we uning peyghembirige iza - ahanet qilishta ortaq küch chiqirish, islam dinigha kirgen we uni qollighanlarni türlük wasitiler bilen azablap qiynash, jismaniy jazagha tartish, rehimdilliq qilmasliq kérek" dep, körsitildi.

Ular bu qararni maqullighandin kéyin ijra qilish toghrisida bash qaturushti. Chünki, bu qararni ijra qilish musulmanlargha nisbeten ongay gep idi. Emma, resulullahqichu? U dost - düshmenler arisida yuqiri abroygha ige pewquladde shexs. Uni hemme adem hörmetleydu, ayrim yüzsiz kishilerdin bashqa aq - qarini perq ételeydighanlar bundaq nopuzluq erbablargha til tegküzüsh we iza - ahanet qilishni ar - nomus dep bilidu. Uning üstige uni taghisi ebu talib qanat astigha élip, qattiq himaye qilmaqta. Bundaq chong payda - ziyan toqunushi aldida chish lewlirini mehkem chishlep, sebri qachilirini chéqishti.

Resulullahqa qarita orunsiz chéqilip yolsizliq qilish ehwalliri körülüshke bashlidi. Ularning bashlambéshi yenila (resulullahning taghisi) ebu leheb boldi. Ebu leheb resulullah eley-hisssalam peyghember bolushtin ilgiri ikki oghli utbe we uteybelerge resulullahning qizi ruqiye we ummu kulsumlerni kélin qiliwalghanidi. Resulullah peyghember bolghandin kéyin u ikki oghligha bésim ishlitip, resulullahning qizlirini talaq qilghuzuwetti. (peyghember eley-hissalamning ikkinchi oghli) abdullah ölüp qéliwidi, ebu leheb xush bolghinidin miyiqida külüp, meslekdash shériklirige "muhemmedning nesli quridi", dep xushxewer yetküzdi.

Ebu lehebning ayali ummu jemil (toluq ismi erwa herb ibni umeyyining qizi ebu sufyan ibni herbning hemshirisi)mu resulullahqa öchmenlik qilishta éridin hergiz qélishmaydighan hazazul xotun idi. U shuxa - tikenlik shaxlarni alayiten yüdüp ekilip, kéchisi resulullahning ishik derwazilirini chitlap qoyatti we ishik aldi

yollirigha chachatti. U qattiq yüzsiz xotun bolup sewebsizla resulullahqa til salatti, yalghan söz - chöchek tarqitip, pitne - pasat ochiqigha ot yaqatti we resulullahqa qarita keng kölemlik urush qozghash koyida yüretti. Ebu leheb resulullahning öz taghisi we tam élishma qoshnisi turuqluq yat qoshnilirigha oxshashla ene shundaq eziyetlerni qilatti.

Uqbe ibni mueyt shaqawet we bedbextlikte intayin heddédin ashqan melun idi. Umeyye ibni xelef resulullahni körsila mazaq qilip, köz qisatti we mesxire qilatti. Mezkur umeyyining qérindishi ubey ibni xelef we uqbe ibni ebi mueytler beeyni bir janggalning böriliri idi. Bir qétim uqbe resulullahning mejliside qélip, uning wez - nesihetlirige qulaq sélip olturup qaldi. Buni ubey uqqandin kéyin uqbege qattiq tapa - tene qilip achchiqlandi we uningdin muhemmedning yüzige mishqirip, tükürmigiche ep ötmeydighanliqini éytti. Shuning bilen uqbe ubeyning déginidek qildi. Mushu bedbex yene bir küni chirip ketken kona bir ustixanni kötürüp kélip uwap, shamal yönilishige qaritip resullahqa chachti. Exnes ibni shureyqmu resulullahqa orunsiz chéqilip, eziyet qilidighanlardin idi. Ebu jehil bezide resulullahning qéshigha kélip quran tilawitini anglap kétetti. Lékin, uningda iman, itaet, edep - exlaq telim élish we qilche eyminish peyda bolmastin, belki resulullahqa ahanet qilip uni dewet yolidin tosatti. Hetta, u heddédin éship, jemiyetke ulughwar bir töhpini qoshuwatqandek, qiliwatqan jinayi qilmishidin meghrurlinip pexirlinetti.

Peyghember eley-hissalamgha her tereptin bésim we iza - ahanetler yéghiwatqan shu künlerde her bir qebile öz tewesidin islam dinigha kirgen yaki mayil bolghanlarni sezgen haman türlük qebih wasitiler bilen qiynap jaza yürgüzdi. Qebile teweliki bolmighanlarni jemiyet dashqalliri we quldar xojayinlar özliri xalighanche jazalap, qiyin - qistaqqa aldi, bundaq wehshiyane échinishliq jeryanlar ni - ni tash yürek ademlernimu échinduridu we ténini shürkendüridu.

Ebu jehil öz teweside nopuzluqraq yaki himatchiliri küchlükrek kishilerning musulman bolghinini anglisa, bérip agahlandurush béretti yaki uning bilen munasiwetni üzüp, uninggha iqtisadiy we ijtimaiy jehette zor ziyan yétidighanliqini uqturatti. Nawada jemiyette orni yoq, ajiz kishi musulman bolsa, uninggha kelginiche qol sélip uratti we bashqilarni ularni azablashqa küshkürtetti.

Osman ibni effanni uning taghisi xorma shaxliridin yasalghan chigh palazgha yögep astidin is qoyup bérip azablidi. Museb ibni umeyrning anisi uning musulman bolghanliqini uqqandin kéyin uninggha nan bermey nechche kün ach qoydi we öydin qoghlap chiqirip sergerdanliq yoligha heydiwetti. Shuning bilen u achliq we dala turmushining destidin, yilan tére tashlighandek bir qat térisini tashlidi. Halbuki, uning ailisi xéli yuqiri halliq aile idi.

Bilal (reziyellahu enhu) eslide umeyye ibni xelefning quli idi. U musulman bolghandin kéyin umeyye uning boynigha arghamcha sélip baghlap, kichik gödek balilargha tutup berdi. Kichik kepsiz balilar bilalni mekkining taghlirida sörep yürüp boyunlirini zide qilip qanitiwétetti. Kechliki balilar zérikip qaytip kelse, uni mehkem baghliwétip özi harghiche uratti. Bezide künning aptap tomuzida olturghuzup, aptapqa qaqlap qiynisa, yene bezide qorsiqigha nan bermey, "imandin yansang, nan yeysen", dep turuwalatti. Uningdinmu échinishliq bolghini shuki, u her küni kün rasa qizighanda, bilalni baghlap, mekkining séyigha achiqip, yatquzup meydisige qattiq qizighan qoram tashlarni élip qoyup: "ezbirayi xuda, sen bügün yaki muhemmedni inkar qilip, lat - manatqa bash qoyisen yaki mushu

péting ölisen", deytti. Bilal mushundaq éghir azab ichide: "ehed, (bir) allah bir", dep turatti. Bilal shundaq azab chékiwatqan haletlerning biride ebu bekri (reziyellahu enhu) ötüp kétiwétip, uning bu halitini körüp qaldi - de, uni özining ailisining bir obdan xizmitini qiliwatqan bir qara qulgha tégiship azad qiliwetti. Ebu bekri bilalni yette uqiye yaki besh ser kümüsh tenggini nex sanap bérip sétiwélip, azad qiliwetken" dégen sözmu bar.

Emmar ibni yasir reziyellahu enhu (allah uningdin razi bolsun) beni mexzum jemetide bir kishining azatgerdisi (sétwélip azat qiliwetken quli) bolup, emmar, emmarning atisi we anisi bir aile kishilirining hemmisi musulman bolghanidi. Mushriklar (bolupmu ularning kattiwéshi ebu jehil) bu üch kishini mekkining sirtidiki tashliqqa heydep élip chiqip, sayning tashliri rasa qizighanda, yalingachlap tashqa yatquzup azablashqa bashlidi we qizighan tashlarni ekélip ularning töpisige döwilep qoydi. Ular mushundaq azabliniwatqan waqitlirining biride peyghember eley-hissalam bu yerdin ötüp kétiwétip: "sewri qilinglar, yasir ailisi! Jennet silerni kütmekte", dédi. Rast dégendek yasir ashu azab ichide ölüp ketti. Qiynap öltürüshte jéni chiqmay qalghan sumeyye (emmarning anisi)ning ewritige ebu jehil neyze urup öltürüwetti. Bu islam dini meydan'gha kelgendin kéyinki tunji shehide (ayal shéhid) hésablinidu. Mushriklar emmarni bir dem aptapqa sélip kün nurida qizighan tashlarni üstige döwilep qoyup azablisa, yene bir dem sugha piship démiqturup azablaytti. Bir qétim ular: "bügün biz séni yaki muhemmedni tillap eyiblimigüche yaki lat, uzza heqqide medhiye oqumighiche qoyuwetmeymiz, öltürüwétimiz", déyishti. Shuning bilen emmar mejburiy halda resulullahni eyibleshke qoshuldi we ularning qolidin qutulupla udul resulullahning aldigha yighlighan péti özre éytip keldi. Allah taala bu heqte : "kimki allahqa iman éytqandin kéyin imanidin yénwalsa, (qelbi iman bilen mustehkem tursimu, mejburlash astida (aghzidila) imanidin yan'ghanliqini bildürgenler buningdin mustesta,) kufri bilen köngli azade bolsa (yeni ixtiyari yusunda murted bolsa) u allahning ghezipige duchar bolidu we chong azabqa qalidu". (süre nehl106 - ayet). Dégen ayetni nazil qildi.

Ebu fukeyhe (toluq ismi efleh) abduddar jemetidikilerning azadgerdisi idi. Ular eflehni putidin baghlap atqa söritip azablaytti. Xebbab ibni eret ummi enmar binti sibai xuzaining quli idi. Mushriklar uni türlük qebih wasitiler bilen azablaytti. Ular xebbabning chéchidin tutup, söreytti we aldi - keynige ittirip düshkellep qiynaytti. Uni nechche qétim qiziq qoqasqa olturghuzup, üstige kötürüp qopalmighudek éghir tashlarni artip qoyghanidi.

Ebu bekri (reziyellahu enhu) bilal we amir ibni fuheyrelerni sétiwélip, azat qiliwetkinidek, mezkur chöre - qizlarnimu sétiwélip, azad qiliwetti. Mushriklar bezi sahabilerni töge térisi we kala térisige yögep künning qiziqigha tashlap qoyatti we bezilirige tömür sawutlarni kiygüzüp, paj - paj qizighan tashlar üstide yatquzup qiynaytti. Xuda yolida azablan'ghanlarning sani köp, ehwali échinishliq. Chünki, mushriklar kimning musulman bolghanliqini uqsa, uni tutup jazagha tartatti we eziyet, külpet yetküzetti.

Peyghember eley-hissalamning bu qatmu - qat zulum - sitemler aldida musulmanlarni söz yaki heriket arqiliq özlirining diniy étiqadini ashkarilashtin tosushi we ular bilen mexpiy rewishte uchrishishi intayin dana tedbir bolghanidi. Nebuwetning 4 - yili ene shundaq ehwallar heqiqeten yüz berdi. Sahabilar tagh - jiralargha yighilip, mushriklarning közidin yiraq yerlerde namaz oquytti. Bir küni

qureysh kapirliridin bir bölük kishiler ularni körüp qélip, qattiq haqaretlidi we musht kötürüp urushti. Urush - talash jeryanida seed ibni ebi weqqas reziyellahu enhu (allah uningdin razi bolsun) mushriklardin bir kishini urup yarilandurup qoydi. Shu qétimqi urushta aqqan qan islam tarixida qarshi tereptin tökülgen tunji qan hésablinidu.

Shunisi éniqki, nawada bundaq toqunush we urushlar köp qétim yüz berse yaki uzun'gha sozulsa, mushriklarning musulmanlarni qattiq basturushi we teltöküs yoqitip, qetli am qiliwétishi tamamen mumkin idi. Shunga, yoshurun paaliyet élip bérish her halda danaliq bolatti. Shuning üchün köpligen sahabiler özlirining islami ibaditini, dua - tilawetlirini we yighilish paaliyetlirini mexpiy tutatti. Emma, resulullahchu? U mushriklar yighilghan sorunlarda ashkara dewet élip bériwéretti we ashkara ibadet qiliwéretti. Uni bu ishidin héchkim tosalmaytti. Lékin, u musulmanlarning we islam dinining kelgüsi istiqbalini nezerde tutup, ashu musulmanlar bilen intayin mexpiy rewishte uchrishatti. Erqem ibni ebilerqem mexzumiyning qorusi, sepa téghining keynige jaylashqan bolup, zalim jallatlarning közidin we ularning yighilish sorunliridin bir qeder yiraq idi. Shunga, resulullah bu yerni biset (yeni peyghemberlik nazil bolghan yili)ning 5 - yilidin bashlap, özining dewet bazisi we musulmanlar bilen uchrishish merkizi qildi.

Hebeshistan'gha qilin'ghan tunji hijret

mushriklarning musulmanlarni naheq jazalap qiynashliri bisetning 4 - yilining otturiliridin bashlap yolgha qoyulup, shuningdin kéyin kündin kün'ge, aydin aygha tedrijiy küchiyip, 5 - yilning otturilirigha barghanda, resmiy chékidin ashti. Weziyette chidap turghusiz halet shekillendi. Hetta mekkide turush mumkin bolmay qaldi. Netijide, musulmanlarni bu éghir azabtin qutquzidighan bir chare - tedbir tépishqa toghra keldi. Mana mushundaq zulum qaplap ketken qiyin bir peytte mushriklarning peyghember eley-hissalamgha tashlighan soallirigha jawaben süre kehf nazil boldi. Bu süre az dégendimu üch qissini öz ichige aldi. Bu qissilerde allah taala teripidin muimin bendilerge chongqur terbiye we chiqish yoli yoshurun isharetler bilen körsütüp bérilgen. Süridiki es'habulkehf qissisi: muimin adem öz dinining pitne - pasatqa uchrishidin qorqsa, allah taalagha tewekkul qilip, kufri we zulum - sitem ewj alghan jaylarni tashlap, hijret qilip chiqip kétishke isharet qilidu. siler ulardin we ularning allahtin bashqa ibadet qilidighan butliridin ayrilghan ikensiler, gharni pana jay qilinglar, perwerdigaringlar silerge keng rehmet qilidu, allah silerning ishliringlarni asanlashturup béridu". ("quran kerim 18 - süre 16 - ayet) deydu.

Süre kehfining arqisidinla hijret qilishqa isharet bérip we allahning zéminining tar emeslikini uqturup süre zumer nazil boldi"... Bu dunyada yaxshi ish qilghanlar (axirette) yaxshiliqqa (yeni jennetke) érishidu. Allahning yéri kengdur (kuffarlar arisidin shu yerge hijret qilinglar), peqet sebri qilghuchilargha ularning ejri hésabsiz bérilidu". ("quran kerim" süre zumer 10 - ayetning bir qismi).

Peyghember eley-hissalam hebeshistan padishahi es'hemetunnejashining adil padishah ikenlikini, uning tewelikide her qandaq bir din'gha étiqad qilghuchi bozek qilinmaydighanliqini anglighanidi. Shunga, u musulmanlarni öz dinini pitne - pasat, zulum we bésimidin xaliy saqlash üchün hebeshistan'gha hijret qilishqa buyridi.

Bisentning 5 - yili rejep (7 - ay) éyida 12 neper er we töt neper ayaldin terkip tapqan tunji bir türküm sahabiler hebeshistan'gha hijret qildi. Ulargha

osman ibni effan mesul boldi. Uning bilen bille ayali ruqiye (resulullahning qizi) birge hijret qilghanidi. Peyghember eley-hissalam bu ikkiylen heqqide: "bu er - xotun ikkisi ibrahim eley-hissalam we lut eley-hissalamdin qalsa, tunji qétim xuda yolida hijret qilghan bir aililik kishilerdur", dédi.

Bular qureyshlerge tuydurup qoymasliq üchün tün nispide shepe chiqarmay sughurulup chiqip kétip qizil déngiz boyidiki bir xelq portigha yétip bardi. Allahning teqdiri shundaq bolsa kérek, bu muhajirlargha ikki dane tijaret kémisi uchrap qélip, ularni hebeshistan'gha ötküzüp qoydi. Muhajirlar oylighinidek qureysh dairiliri ehwalni uqup qélip ularning keynidin qoghlap chiqti. Lékin, ular déngiz boyigha barghanda, muhajirlar alliqachan déngiz sahilidin ayrilip bolghanidi. Musulmanlar hebeshistanda nahayiti yaxshi kütüwélindi we bir obdan turup qaldi.

Shu yili ramizan éyida mundaq bir weqe yüz berdi. Resulullah bir küni heremge chiqqanidi. Bu yerde nurghun kishiler yighilip, sorun tüzüp olturuwatatti. Ularning ichide chong - chong erbablar we qebile aqsaqallirimu bar idi. Peyghember eley-hissalam otturigha chiqipla, süre nejmini tilawet qilishqa bashlidi. Mushriklar: " bu quran'gha qulaq salmanglar, uni élishturiwétinglar, siler ghelibe qilishinglar mumkin" (quran kerim süre fussilet, 26 - ayet) dégen nezeriyisi boyiche ular özara pütüshüwalghan ehdilirige asasen buning aldida bu quranni zeng sélip tingshap baqmighanidi. Bu qétim resulullah ulargha ushtumtut bu sürini oqup bériwidi, (til güzelliki we shérin zabanliqini teswirlep bolmaydighan) küchlük jezbidarliqqa ige bu ilahiy kalam ularning qulaqliridin biixtiyar halda kirip, dil tarilirini chekti chéghi, ular özliriche xudini yoqitip, bu mungluq tilawetke qulaq sélip dang qétip qélishti. Ularning könglige quran mezmunidin bashqa héchnerse kirmeytti. Peyghember eley-hissalam sürining axiridiki "allahqa sejde qilinglar we ibadet qilinglar", dégen ayetni tilawet qilip bolupla, sejdige bash qoyuwidi, hemmeylen resulullahqa egiship ixtiyarsiz halda sejdige kétishti.

Eslide bularning ixtiyarsiz sejidige kétishi tégi - tektidin alghanda, heqiqet küchining hakawur, mesxirichi, xumsiylarning könglidiki buyuntawliq tughanini pachaqlap tashlighanliqi idi. Shunga, ularning héchqaysisi özini tutuwalalmay biixtiyar halda sejdige kétishkenidi.

Bu xewer hebeshistan muhajirlirigha anglandi. Lékin, u del eksiche: "qureyshler bir pütün musulman bolup kétiptu", dégen mezmunda anglan'ghanidi. Shuning bilen hebeshistandiki muhajirlar mushu yili shewwal éyi (10 - ay)da mekkige qaytip keldi. Ular mekkige kirgili birer saetlik yol qalghanda, heqiqiy ehwalni uqup, keynige örülginiche hebeshistan'gha qaytti. Az bir qismi yoshurun halette yaki qureyshlerdin birer kishining himayiside andin mekkige kirelidi.

Shuningdin kéyin qureyshlerning hebeshistandin qaytip kelgenlerge yaki mekkide muqim turghanlargha bolsun jaza yürgüzüp, qiyin qistaqqa élishi téximu esheddiyliship ketti we her qaysi qebile, aymaqlar öz tewesidin musulman bolghanlarni iskenjige aldi. Eslide, hebeshistan padishahi nejashining musulman muhajirlirini qizghin kütüwélip, yaxshi orunlashturghanliqi qureysh dairilirigha qattiq elem qilghanidi. Bu chaghda resulullah sahabilerge hebeshistan'gha qayta hijret qilishtin bashqa chare yoqluqini éytti. Lékin, bu qétimqi hijret aldinqi qétimdikidek ongaygha toxtimidi. Qureysh dairiliri musulmanlarning hijret pilanini

sézip qélip, uni emeldin qaldurushni qarar qilishqanidi. Biraq musulmanlarmu bosh kelmey chapsan teyyarlinip, öz yoligha rawan bolushti we allahning ularning sepirini asan qilishi bilen héchbir tusalghusiz hebeshistan'gha yétip bériwélishti. Bu qétimda erlerdin 83 kishi, ayallardin 18 yaki 19 kishi hijret qildi.

Muhajir - musulmanlar özlirining jismaniy bixeterliki we dini üchün tinch - xatirjem bir makan tépiwalghanliqi mushrik kapirlarning oghuzini échitti we ulargha qattiq elem qildi. Shunga ular eqil - parasetlik, jesur ikki yigitni (ular emri ibni as we abdullah ibni rebe bolup, bu ularning téxi musulman bolmighan chaghliri idi) tallidi. Ulardin nejashi we uning wezir - wuzoraliri we dölet erkanlirigha nahayiti ésil sowgha - salamlarni yollidi. Elchiler awwal wezir erkanlar bilen körüshüp, sogha tartuqlarni tapshurup berdi hemde ularni musulmanlarni qoghlap chiqirishning heqliq ikenliki toghrisida delil - pakitlar bilen teminlidi we ularni padishahqa musulmanlarni qoghlap chiqirish toghrisida teklip bérishke qayil qilip bolghandin kéyin ikkisi nejashining seynasida hazirla yétip kelgen qiyapette peyda bolup, uninggha mekkidin élip kelgen sogha - salam we hediye - tartuqlarni teqdim qildi. Andin padishahqa söz échip mundaq déyishti: padishah aliyliri! Silining döletlirige bir qisim yaman gherezlik ademler kéliwaptu. Ular öz qewmi étiqad qilip kéliwatqan eneniwi dinni tashlighanlardur. Silning dinlirighimu hem kirmeydu. Ular shundaq yuchunla bir dinni kötürüp chiqtiki, uning telimatini bizmu uqmaymiz, silimu uqmayla! Bizni ularning ata - ana, urugh - tughqanliri, qebile aqsaqalliri we el yurt mötiwerliri qayturup kélishke ewetti. Elwette, chonglar yiraqni közleydu we bularning bizge qoyghan eyiblirini we chiqishalmighan tereplirini ashular obdan bilidu. Shunga, bularni biz bilen qayturuwétishlirini aliy éhtiram bilen iltimas qilimiz!".

Lékin, nejashi éniqlap, etrapliqraq anglap béqish kéreklikini zörür dep qaridi chéghi, musulmanlargha adem ewetip chaqirtip keldi. Musulmanlar meydan'gha hazir qilindi. Ular özara pikirliship: "qandaqla bolmisun, rast gep qilayli", dégen qarargha kelgenidi.

Nejashi musulmanlardin: "özünglarning qewmi - jamaiti we yurt - mehellisidin ayrilip turup, ya méning dinimge kirmey, ya bashqa milletlerning dinigha kirmey, étiqad qiliwatqininglar qaysi din u?" dep soridi.

Shuning bilen jeifer ibni ebu talib musulmanlargha wakaliten söz qilip mundaq dédi:

- padishah aliyliri! Biz jahalet patqiqigha pétip ketken nadan xelq iduq, butqa choqunattuq, özi ölgen mallarnimu yeyttuq. Zina - pahishige özimizni urattuq. Uruq - tughqanlar ara sile - rehimni üzüp qoshnidarchiliqimiz yamanlashqanidi. Küchlükler ajizlirimizni yeytti. Biz mushundaq naheqchiliqqa toshqan jemiyette yashawatqan bir peytte allah bizge öz ichimizdin bir peyghemberni ewetti. Biz uning rastchil, semimiy, pak neseblik adem ikenlikini bilimiz. U bizni allahni yekke yégane bilishke, allahqila ibadet qilishqa, biz we bizning ata - bowilirimiz uzaqtin biri qarighularche choqunup kéliwatqan yaghach - tash (but)larni közimizdin sélip tashlashqa chaqirdi we bizni rast sözlesh, amanetni öz jayigha qarar tapquzush, sile - rehim qilish, qolum - qoshnilargha yaxshiliq qilish, haramxorluq we naheq qan töküshtin qetiy saqlinishqa buyridi. Pahishiwazliq, yalghanchiliq, yétim - yisirlarning mélini yewélish we ippetlik ayallargha bohtan qilishlardin tosti. Namaz oqush, zakat bérish, roza tutushqa buyridi,... Biz uni testiqliduq. Sözige ishinip, u élip kelgen toghra din'gha kirduq

we allahni bir bilip, uninggha ibadet qilduq. Allahqa shérik keltürmiduq. Biz haram qilin'ghan sheyilerni haram, halal qilin'ghan sheyilerni halal dep étiqad qilduq bizning qewmi - jamaitimiz mushuning üchünla bizge achchiqlandi. Bizni yolsiz azablidi. Ular bizni allahqa ibadet qilishning ornigha but - heykellerge choqundurup, ilgiri rawa körgen rezil qiliqlarni yene rawa köridighan idiyige ekélip, bizni bu dinimizdin yandurmaqchi bolushti. Ular bizge chidighusiz zulum sélip her jehettin siqip, diniy ishlirimizni erkin élip barghili qoymighandin kéyin janablirining dölitige panah izlep kelduq we özlirini bashqilardin ela bilip, atidarchiliq qilip qoyushlirigha righbet qiliptuq. Padishah aliyliri! Özlirining sayilirida zulumgha uchrimasliqimizni ümid qilimiz", dep gépini tügetti.

Bu chaghda nejashi uninggha: "u peyghembiringlar allahning dergahidin élip kelgen héliqi dinning wesiqiliridin sende birer nerse barmu?" dep soridi jeiper: "hee, bar" dédi. Nejashi: "undaq bolsa uni manga oqup bergin", dédi. Shuning bilen jeifer ibni ebu talib nejashigha süre meryemning bash qismini oqup biriwidi, ezbirayi xuda, nejashi yighlap ketti. Hetta, saqilini höl qiliwetti, uning etrapida injil tilawiti bilen meshghul boluwatqan bash rohaniylarmu jeifer tilawet qilghan quranning mezmunidin tesirlinip buquldap yighliship ketti. Hetta, aldédiki injil waraqlirini höl qiliwetti. Bir haza yéghidin kéyin nejashi emr ibni as bilen uning hemriyigha xitap qilip: "bu ayetler bilen eysa élip kelgen ayetler choqum bir menbedin keptu, siler ikkinglar chiqip kétinglar, men ularni silerge qetiy qayturup bermeymen", dédi. Shuning bilen ikki elchi tunji qétimliq söhbette meghlup bolup, ordédin dekkisini yégen halda salpiyip chiqip kétishti, chiqip kétiwétip emri ibni as abdullah ibni rebege: "ezbirayi xuda, men ete etigen kirip bu qachqunlarni tüp yiltizidin qurutup tashlaydighan bir dewani otturigha qoyimen", dégenidi, abdullah ibni rebe: "undaq qilmayli, ularning biz bilen gerche dini ixtilapi bolsimu, yenila urugh - tughqanchiliqimiz bar", dédi. Lékin, emri ibni as öz pikride ching turuwaldi we etisi etigen nejashining ordisigha keldi we: "padishah aliyliri! Bu kishiler téxi iysa peyghember heqqide adem tilgha alghili bolmaydighan qopal gep - sözlerni qilishidu emesmu?" dédi. Buni anglighan nejashi musulmanlargha iysa eley-hissalamgha qandaq qaraydighanliqini sorap adem ewetti. Musulmanlar demalliqche bir az qorqushti. Biraq, némila bolsun, rast gep qilayli, dégen qarargha kélip, padishahning hozurigha kirip kéliwidi, padishah ulardin héliqi mesilini soridi. Jeifer yene jawab bérip: "biz iysa heqqide peyghembirimiz néme dep chüshenche bergen bolsa shuni deymizki: u allahning bendisi, allahning peyghembiri we rohi, shundaqla allahning yatliq bolushtin waz kechken meryem anigha ilqa (tashlash) qilghan keliymisidur ", dédi.

Bu chaghda nejashi qoligha hasini élip: "allah bilen qesemki, séning dégenliring iysaning ehwaligha mushu hasida chinigendek keldi", dédi. Shuning bilen uning wezir - wuzuraliri bir - birige qariship, jimip qélishti. Nejashi ulargha: "allah bilen qesemki, gerche silerning idiyenglardin ötmisimu shundaq", dédi. Andin musulmanlargha qarap: "qaytinglar, siler méning dölitimde aman - isendursizler, silerge azar bergenler jazalinidu, silerge azar bergenler jazalinidu, silerge azar bergenler jazalinidu, silerdin bir kishige eziyet yétish bedilige bir taghdek altunning méning bolup qélishini xalimaymen", dédi.

Bu qsisini sözlep bergen ummu seliyme reziyellahu enha sözini mushu yerde axirlashturup: "shuning bilen bu ikki elchi élip kelgen nersilerni kötürüshüp padishah ordisidin intayin osal ehwalda chiqip kétishti. Bizler nejashiyning izzet -

hörmitige nail bolup, nahayiti obdan turup qalduq", deydu.

Hasil kalam, bu qétim mushriklarning hiylisi pütünley meghlup bolup, suyiqesti berbat boldi. Ular peqet özlirining hökümranliq dairisi ichidila öchmenlik neshtirini sanjiyalaydighanliqini tonup yetti we shuningdin kéyin ularda ademni chöchitidighan bir xil yaman oy - pikir peyda boldi. U bolsimu bu "balayi apet"tin qutulush, peqet muhemmed eley-hissalamni dewettin üzül - késil cheklesh yaki uni ujuqturuwétish arqiliq andin mumkin iken, dégen oy - pikirleridi. Lékin, bu xam - xiyallarni emelge ashurush mumkinmu? Halbuki, uning taghisi ebu talib uni pütün wujudi bilen qoghdimaqta we ular üchün chong bir tosalghu bolup turmaqta. Ular bu toghrida ebu talib bilen yüz turane körüshüp sözliship baqmaqchi boldi.

Qureysh kattiwashliri ebu talibning qéshigha kélishti we uninggha: "ey ebu talib! Sen arimizdiki pishqedem, nopuzluq we orun mertiwisi yuqiri shexs. Biz sanga öz qérindishingning oghlini bu ishidin tosqin, dep bir qanche qétim éytqan bolsaqmu, sen uni tosmiding. Emdi biz ezbirayi xuda, uning ejdadlirimizni tillap, bizni eqilsiz, hamaqetke chiqirip, ilahlirimizni eyiblishige chidap turalmaymiz. Sen uni biz bilen öchekishishtin tosqin yaki biz bir terep, siler ikkinglar bir terep bolup, ikki terepning birsi tügeshken'ge qeder urushimiz", dep tehdit saldi.

Ebu talibqa ularning bu heywisi we yüzsizlerche tehdit sélishliri qattiq éghir keldi chéghi, u resulullahning qéshigha adem ewetip chaqirtip keldi we uninggha: "i qérindishimning oghli! Bügün qewmi - jamaetler yénimgha kélip, palan - pustan geplerni qildi. Shunga, siz ménimu, özingiznimu asrisingiz, qolumdin kelmeydighan ishlargha méni tenglikke salmisingiz", dédi. Bu chaghda resulullah taghammu hamiyliqtin waz kéchidighan oxshaydu, u manga yardem qilishtin ajiz kelgen chéghi, dep oylap: "i tagha! Allah bilen qesemki, ular manga mushu ishni tashlash bedilige ong qolumgha quyashni, sol qolumgha ayni tutquzsimu allah bu ishni, (yeni islam dinini) üstünlükke ige qilmighuche yaki men mushu yolda halak bolup tügimigiche hergiz tashlimaymen", dédiyu közliridin taram - taram yashlar tökülüp yighlighan péti chiqip kétip qaldi. Peyghember eley-hissalam uning yénidin chiqip téxi yiraqqa barmighanidi. Ebu talib uni yene chaqirdi. Resulullah keynige burulup kéliwidi, ebu talib: "barghin oghlum! Xalighiningni teshwiq qilghin, ishingni dawamlashturghin, allah bilen qesemki, men her qandaq ehwalda séni qetiy tashliwetmeymen", dédi.

Qureysh dairiliri peyghember eley-hissalamning öz ishini qilche boshashturmay élip bériwatqanliqini körüp ebu talibning uni tashliwetküsi kelmigenlikini we uning mushu ish üchünla qureyshlerdin munasiwetni üzüshke we adawetlishishke bel baghlighanliqini tonup yetti. Shunga, ular welid ibni mughiyrining oghli emmar ibni welidni élip ebu talibning qéshigha keldi we: "i ebu talib! Bu yigit qureysh ichide nahayiti ongluq hem kélishken yigit, sen uni epqélip bala qilip béqiwalghin, u özining eqil - parasiti we yéqindin hemdemde bolushi bilen séni razi qilidu. Bizge mawu séning we ejdadliringning eneniwi dinidin ayrilghan we jamaetchilikning birlikini buzup, arigha tepriqchilik salghan qérindishingning oghlini bizge tapshurup bergin, biz uni yoqitiwéteyli! Sanga ziyan yoq. Chünki, sen oghulsiz qalmaysen", déyishti. Ebu talib ulargha jawab bérip: "ezbirayi xuda, bu néme dégen yolsizliq, siler manga balanglarni bérisiler, men uninggha ash - gösh bérip baqimen, men silerge balamni tutup bérimen, siler uni öltürüwétisiler? Allah bilen qesem, bu mumkin emes, menggü mumkin emes",

dédi. Bu chaghda mutim ibni edi (newfel ibni abdumanafning oghli): "i ebu talib! Qewmi - jamaet sanga insap bilen teklip berdi we sangimu yaqmaydighan ashundaq ishlardin qutulushni oylidi. Néme dep sen ularning teklipining héch qaysisini qobul qilmaysen? Déwidi, ebu talib: "ezbirayi xuda, siler qetiy insap qilmidinglar, lékin senmu gépingdin qarighanda mendin yüz örüp, ashulargha bolushmaqchi bolghandek qilisen, ixtiyaring, qolungdin kelginini qilghin", dédi - de, gepni üzüwetti.

Mushriklarning resulullahni öltürüwétish koyida bolghanliqi

qureysh dairiliri yuqiriqi ikki qétimliq uchrishishta közligen meqsitige yételmigendin kéyin yenila özlirining qattiq jazalash we qiyin qistaqqa élish heriketlirini burunqidin bekrek esheddiyleshtürdi we mushu jeryanda ularning ichidiki bir qisim chékidin ashqan qara niyet bedbextlerde resulullahni bashqa bir yol bilen ujuqturuwétish tuyghusi peyda boldi. Mana bu xam - xiyal we chékidin ashqan qattiq qolluq mekke ezimetliridin ikki ezimetning musulman bolushini keltürüp chiqirip, islam dinining téximu küchiyishige seweb bolup qaldi. Bu ikki ezimet hemze ibni abdulmutellip we ömer ibni xettab reziyellahu enhuma (allah bu ikkiylendin razi bolsun)lar idi.

Qureysh kapirlirining ashu künlerdiki chékidin ashqan zorawanliqliridin biri shuki, uteybe (ebu lehebning chong oghli) bir küni resulullahning aldigha kélip: resulullahqa qol shiltip ahanet qildi andin uning yaqisidin élip güshüp, köynikini yirtiwetti. Uteybe yene téximu ezweylep, resulullahning chiraylirigha tükürüp, mishqirghan bolsimu, biraq uning nijis tükrükliri resulullahning chirayigha chüshmeywatatti. Shu chaghda resulullah uninggha duayi bed qilip: "i allah! Uninggha séning itliringdin bir itni musellet qilghin", dédi. Resulullahning bu duasimu heqiqeten ijawet bolghanidi, u shuningdin azraq kéyin qureyshlerning kariwini bilen sham (süriye)gha tijaretke chiqip, zerqai dégen yerge chüshkende, kéchisi bir yolwas ularning etrapini chögilep kételmey qaldi. Shuning bilen uteybe: "way ist! Qérindashlirim! Ezbirayi xuda, u yolwas méni choqum yewétidighan boldi, muhemmed manga shundaq dua qilghanidi, ezbirayi xuda, u mekkide turup, méni shamda öltürüwétidighan boldi", dep ensireshke bashlidi. Dégendek shu kéchisi yolwas nurghun ademler arisidin ashuni tépip, béshini üzüp tashliwetti.

Mushriklarning niyiti buzulghanliqining ipadisidin biri shuki, uqbe ibni ebi mueyt resulullah namazda sejdige barghanda uning mubarek gejgilirige dessep turuwalghan. Hetta resulullahning ikki közi chachrap chiqip ketkili tasla qalghan.

Yene ularning zalim kattiwashlirining resulullahni öltürüwétish qestide bolghanliqini körsitidighan pakitlardin biri ibni is'haq uzun bir hediste zikri qilghan mundaq bir weqeliktur, u mundaq dégen: "bir küni ebu jehil söz qilip: i qureysh jamaesi! Körüp turuwatisiler, muhemmed dinimizni eyiblesh, ejdadlirimizni tillap söküsh, bizlerni eqilsiz hamaqetlerge chiqirish we ilahlirimizni yoqqa chiqirish qilmishliridin yan'ghili unimaywatidu, men allahqa ehdi bérimenki, qolumgha chong tashtin birni élip, uni kütimen, u namazda sejdige bash qoyghan haman tash bilen uning kallisini mijiymen. Shuningdin kéyin méni abdumanaf jemetige tutup béremsiler yaki méni qoghdamsiler, öz ixtiyaringlar, shu chaghda abdumanaf jemeti qolidin kelginini qilsun, dédi. Ular: wa... Y, hergiz undaq ish bolmaydu, allah bilen qesemki, biz séni u jemetning ademlirige menggü yolatmaymiz, yaxshi oylapsen, emelde körsetkin, déyishti.

Ebu jehil etisi etigen aldinqi küni otturigha qoyghini boyiche qoligha rasa chong tashtin birni élip, peyghember eley-hissalamni kütüp olturdi. Resulullahmu aditi boyiche etisi etigen mesijidilheramgha kélip, namazgha turdi. Qureyshlermu etigen yighilip, ebu jehilning néme qilarini kütüp oltürdi. Peyghember eley-hissalam namazda sejdige bériwidi, ebu jehil héliqi tashni kötürüp ornidin turdi - de, resulullah terepke meghrurane qedem tashlidi. Bir chaghda u resulullahqa yéqinlap barghandek qilatti. Ushtumtut, közni yumup achquche, renggi - royi tatirip, halsirighan péti keynichilep qaytip keldi. U qolidiki tashni tashliwétishkimu eqli barmighandek qilatti. U tashni emdi tashliwetti. Buni körgen qureysh kishiliri: i ebulhekem, (ebu jehilning koniyiti) sanga néme boldi? Sanga néme boldi déyiship, ornidin turushti. Ebu jehil: men silerge tünügün dégenlirimni ijra qilay, dep muhemmedke yéqinlap bériwidim, ezbirayi xuda bir dane chong nar töge peyda bolup, manga étildi. Yaq... Ezbirayi xuda, men undaq yoghanbash, uzun megenlik, chalwa tögini körmigenidim, u méni yewetkili tasla qaldi, dédi". Ibni is'haq mundaq deydu: "éytilishiche, peyghember eley-hissalam: uning körgini jibriil eley-hissalam idi, eger u yéqinlap kéliwergen bolsa, jibriil (eley-hissalam) uni halak qiliwétetti, dégen".

Shuningdin kéyin ebu jehil peyghember eley-hissalamgha hemze reziyellahu enhuning musulman bolushini keltürüp chiqarghan qebih bir eskilikni qildi. Uningdin bashqa qureysh mustebitlirining hemmisining qelbide resulullahni yoqitiwétish oyi dawamliq yiringdap tashmaqta idi.

Ibni is'haq abdullah ibni emri ibni astin hedis bayan qilip mundaq deydu: "men bir qétim qureyshlerning hijri (keibining yuqiri témigha boylitip yérim qopurulghan tam) diki yighilishigha qatnashqanidim. Ular resulullahni tilgha élip, ghajashqa bashlidi. Ular terep - tereptin söz qétip: biz bu ademning qilmishigha sebri qilghandek héchqandaq bir ishqa unche köp sebri qilip kütmigeniduq. Biz uninggha pewquladde chong bir ishta sebri qilduq, déyiship turatti, tosattin resulullah peyda bolup keldi. U udul bérip awwal ruknini bose qildi, andin beytullahning etrapini tawap qilghach ularning yénidin ötiwidi, ular resulullahqa bezi bolmighur gepler bilen til uzatti. Bu chaghda men resulullahning qattiq ahanet tartqanliqini sezdim, resulullah aylinip ikkinchi qétim kéliwidi, ular yene shundaq qilishti. Resulullahning chirayi yene shundaq özgerdi, andin üchinchi qétim aylinip kéliwidi, ular yene shundaq ahanet qilishti. Shuning bilen peyghember eley-hissalam toxtap turup: i qureysh jamaesi! Anglawatamsiler? Agah bolunglarki, men ezbirayi xuda choqum ya ölüm, ya körümni élip keldim, dédi. Éhtimal köpchilikke uning sözi tesir qilghan bolsa kérek, hemmisi biraqla goya béshida uchar - qush qonup turghandek jimip qélishti, hetta ularning eng esheddiy bedbéshilirimu resulullahning könglini yasap, issiqchiliq qilishqa tirishti we: i ebulqasim (resulullahning koniyti) sen hergiz nadanlarche sözlimeysen, déyishti. Etisi ular aldinqi kün'ge oxshashla bir yerge jem bolup, yene resulullahni ghajishiwatatti, ushtumtut resulullah u yerge yene peyda bolup qaldi. Shuning bilen ular hurra, déyiship qopqiniche resulullahni arigha élip qorshiwélishti. Men ulardin birsining resulullahning yaqisigha ésiliwalghanliqini kördüm. Ebu bekri otturigha chüshüp, yighlighan halda: hay,... Silerni, hay, bir ademni perwerdigarim allah dégen'ge öltürmekchimusiler, dédi. Birdemdin kéyin ular resulullahni tashlap tarqilip kétishti". Rawiy ibni emri mundaq deydu: "ashu weqe men körgen weqeler ichide qureyshlerning resulullahqa eng qattiq tegken bir qétimliq yolsiz

qilmishidur".

Imam buxari urwe ibni zubeyr reziyellahu enhudin neqil qilghan hediste urwe mundaq deydu: "men abdullah ibni emr ibni astin mushriklarning resulullahqa salghan zulumlirining eng qebih bolghanlirini sözlep bérishini ötün'genidim. U mundaq dédi: bir küni resulullah keibining hijri dégen yéride namaz oquwatatti, tusattin uqbe ibni ebu mueyt peyda bolup, üstidiki kiyimini sélip, resulullahning boynigha sélip, uning gélini nahayiti qattiq boghdi. Ebu bekri yügürüp kélip, uqbening gejgisidin tartip arqigha ittiriwetti we: bir ademni perwerdigarim alla dégenliki üchünla öltürgen barmu?, dédi".

Hemze reziyellahu enhuning musulman bolushi

mekke asmini zulum - sitem qara bulutliri bilen qaplinip ketken ashu zulmetlik künlerning biride zulumgha uchrighuchilarning yolini yorutup, bir chaqmaq chaqnidi. U bolsimu hemze ibni abdulmutellip (reziyellahu enhu)ning musulman bolushi bilen ghérib bichariler qelbide chaqnighan shadliq chaqmiqi idi. Hemze bisetning 6 - yilining axirlirida musulman boldi. Uning shu yili zulhejje éyida musulman bolghanliqi toghriraq. Uning musulman bolush jeryani mundaq boldi: bir küni ebu jehil sefa téghida resulullahning yénidin ötüp kétiwétip, uni nahayiti set tillar bilen haqaretlidi. Buninggha qarita resulullah gep qilmay jim turghanidi, u téximu ezweylep, qoligha bir tal tashni élip resulullahning béshigha héliqi tash bilen urup, uning béshini yériwetti. Hetta shurqirap qan éqip ketti, andin u keibe yénidiki qureyshlerning mejlis sorunigha qaytip, ashular bilen birge olturdi. Abdullah ibni jedanning bir dédiki sefa téghidiki turalghusida yuqiriqi ehwallarni bashtin axir körüp turghanidi. Hemze oqya - yaraghlirini tetür ésip, owdin qaytip kéliwatqanda, héliqi dédek hemzige ebu jehilning resulullahqa qilghan naheq yolsizliqlirini körgen péti éytip berdi. Buni anglap, hemzining qattiq ghezipi örlidi - de, ebu jehilni izdep yügürgen péti kétip qaldi. (u qureysh ichide ghururi eng küchlük ezimet idi) u héch birawghimu toxtimidi, qarighanda, u ebu jehilni uchratsa, héli qol salidighandek qilatti. U mesjidke kirgen péti ebu jehilning yénigha kélip toxtidi we uninggha: "i jigdichi qérining balisi! Téxi sen méning qérindishimning oghlini tillawatamsen, halbuki men uning dinida tursam", dédi, andin uning kallisigha oqya bilen urup, uning kallisini yériwetti. Netijide beni mexzum (ebu jehilning qebilisi) kishiliri bilen beni hashim (hemze reziyellahu enhuning qebilisi) kishiliri qozghilip ketti. Bu chaghda ebu jehil: "ebu emmargha (hemzining koniyti) chéqilmanglar, menmu uning qérindishining oghlini urghanidim", dédi.

Hemzining musulman bolushi deslepte, öz pushtidin bir kishining xorlinishigha chidimighanliqidin bolghanidi. Kéyin allah uning qelbini islam nuri bilen yorutuwetti. Shuning bilen u üzülmes arqan'gha ching ésildi - de, uning bilen musulmanlar zor derijide izzet we küch - quwwet tapti.

Ömer ibni xettab reziyellahu enhuning musulman bolushi

ashu qatmu - qat zulum - sitem tumanliri bilen xireliship ketken mekke asminida tosattin yene bir chaqmaq chaqnidi. Uning nuri awwalqidin nurane hem küchlüktek qilatti. U bolsimu ömer reziyellahu enhu ibni xettabning: "men musulman boldum", dégen sözining ekis sadasidin urulghan chaqmaq nuri idi. U bisetning 6 - yili zulhejje éyida hemze (reziyellahu enhu)din üch kün kéyin musulman boldi. Peyghember eley-hissalam uning hidayet tépishigha dua qilghanidi.

Ömer ibni xettab (reziyellahu enhu)ning musulman bolushi toghrisidiki hedislerning xulasisi shuki, u bir küni öyge qaytmay, sirtta qonup qélishqa toghra kélip, heremge keldi we keibining yopuqi ichige kirip xiyal sürüp olturdi. Peyghember eley-hissalam uninggha xéli yéqin jayda öre turup namaz oquwatatti. Namazda süre "haqqe"ni tilawet qilghanidi. Shuning bilen ömer reziyellahu enhu "quran"ni tingshap, uning güzel pasahitidin zoq élishqa bashlidi. Mana bu islam nurining ömer reziyellahu enhuning qelbige tunji qétim bix urup kirishi idi. Lékin, uningdiki jahiliyet éqimigha bolghan mayilliq, kona enenige bolghan eqide we ejdadlarning yoligha warisliq qilish idiyisining qara kölenggiliri uning qelbide örtewatqan heqqaniyet yalqunini yépiwalghanliqtin, u bu qara kölengge arqisigha yögülüp qalghan pak hés - tuyghulargha perwa qilmastin islamgha qarshi herikitini dawamlashturuwergenidi.

Ömer reziyellahu enhu tebiitining ittikliki we resulullahqa bolghan öchmenlikining qattiq küchlüklikidin bir küni qilichini qinidin sughurup, resulullahni öltürüwétishni könglige püküp öydin chiqti. Yolda uninggha nueym ibni abdullah nehham (beni ediy jemetidin) yaki beni zohredinmu yaki beni mexzumdinmu bir kishi yoluqup: "qeyerge méngiwatisen, i ömer!", dep sorap qaldi. Ömer reziyellahu enhu: "muhemmedni öltürüwétey, dep mangdim", dédi. U kishi: "muhemmedni öltürüp qoysang, beni hashim jemeti bilen beni zohre jemeti sénimu aman qoymasmikin", déwidi, ömer reziyellahu enhu: "senmu öz diningni tashlap murted bolghan'gha oxshimamsen, hejep muhemmedning ériqini yaqilap qaldingghu?", dédi. Nueym: "undaq bolsa, men séni buningdinmu ejeblinerlik bir ishqa bashlap barmaymu? Séning hemshireng we küyoghlung ikkilisi yéngi dinni qobul qilip, séning diningni tashliwétishti", dédi. Buni anglap ömer reziyellahu enhu uchqandek ularning öyige bardi. Bu chaghda ularning öyide xebbab ibni eret qolida süre "taha" pütülgen qeghezni tutuqluq halda, ulargha quran tilawet qilip bérip olturatti. U xélidin béri mushu öyge kélip, ulargha "quran" ögitip qoyup kétetti. Xebbab ömer reziyellahu enhuning ayagh tiwishini anglapla öyning bir bulungigha mökünüwaldi. Fatime (ömer reziyellahu enhuning hemshirisi) héliqi süre "taha" pütülgen wereqini palasning astigha tiqiwetti. Ömer reziyellahu enhu öyge yéqinlap kelgende, u yerde xebbabning qiraet qiliwatqan awazini anglighanidi. Shunga, u öyge kiripla: "men bayam yéninglardin anglighinim kimning awazi u?", dep soraq qilishqa bashlidi. Er - xotun ikkilisi: "mushu ikkimizning paringi, xalas. Bashqa awaz anglimiduq", dep jawab bérishti. Ömer reziyellahu enhu: "ehwaldin qarighanda siler ikkiylen öz dininglarni tashlap, murted bolghan oxshaysiler?", dédi. Shuning bilen uning küyoghli: "i ömer! Eger heqiqet séning diningning gheyride bolsa, qandaq qaraysen?", déwidi, ömer reziyellahu enhu ghezeb bilen étilip bérip, kiyoghlini yéqitip astigha bésiwélip, pütün küchi bilen mushtlighili turdi. Bu chaghda uning hemshirisi fatime kélip, ömer reziyellahu enhuni érining üstidin ittiriwetti, ömer reziyellahu enhu uning yüzige tetür musht bilen birni qoyup étilduruwetti, uning éghiz - burunliridin qan éqishqa bashlidi. Shuning bilen u derghezeb bolup: "i ömer! Eger heqiqet séning diningning gheyride bolsichu? "ashhd an la alh ala allah o ashhd an mحmd عbdh o rsolh" "men allahtin bashqa ilah yoq, muhemmed eley-hissalam allahning bendisi we peyghembiridur, dep guwahliq bérimen", dédi.

Ömer reziyellahu enhu bularning musulman bolghanliqini jezimleshtürdi we singlisining chirayidin éqiwatqan qanlarni körüp, qattiq pushayman qildi we

xijalet hés qilip: "héliqi wariqinglarni élinglar, men oqup körey", dédi. Fatime uninggha yighlighan halda: "sen dégen bitaharet, nijistursen, uni xalighanche tutushqa bolmaydu, shunga awwal ghusli taharet élip kelgin, andin... ", dédi. Ömer reziyellahu enhu ornidin turup, bérip ghusli taharet élip keldi. Andin héliqi wereqni qoligha élip oqushqa bashlidi. "nahayiti shepqetlik we méhriban allahning isimi bilen (bashlaymen)" ömer reziyellahu enhu buni oqup: "nahayiti yaxshi güzel isimlarghu!!", dédi. Andin taha... dep süre "tahani" oqushqa bashlidi. Hetta u "men heqiqeten (ibadetke layiq) allahdurmen, mendin bashqa héch meibud (berheq) yoqdur, (yalghuz) manga ibadet qilghin, méni zikri qilish üchün namaz oqughin" ("quran kerim" 20 - süre 14 - ayet) dégen yerge kéliwidi: "bu néme dégen leziz, shérin kalam! Bu néme dégen ulugh söz! Méni muhemmedning qéshigha bashlap béringlar", dewetti.

Xebbab ömer reziyellahu enhuning héliqi sözini anglap, asta qedem bilen öydin chiqti we: "xush xewer i ömer! Men séning resulullah peyshenbe kéchisi i allah! Islamni ömer ibni xettab yaki ebu jehil ibni hisham bilen ezizligin dégen duasining ijabiti bolup qélishingni ümid qilimen, resulullah hazir sefa téghining yénida bir qoruda", dédi. Shuning bilen ömer reziyellahu enhu qolidiki yalang qilichni ghilapqa sélip, yénigha asti. Andin xebbab éytip bergen héliqi qorugha qarap yürüp ketti. U bir hazadin kéyin héliqi qoruni izdep tépip derwazini chekti. Bireylen derwazining yochuqidin qarap, ömer reziyellahu enhuning qilich asqan halda derwaza aldida turghanliqini kördi - de, derhal qaytip kirip, resulullahqa xewer qildi. Qoru ichide azade olturushqanlarmu gürride jem boldi. Hemze (reziyellahu enhu) bu taraq - turuqni körüp: "silerge néme boldi?" dep soriwidi, ular: "ömer keptu, ömer keptu", déyishti. Hemze: "ömer kelse néme boptu, ishikni échinglar, eger yaxshi niyette kelgen bolsa, bizmu yaxshiliq qilimiz, nawada yaman niyet bilen kelgen bolsa, öz qilichi bilen özini uzitimiz", dédi. Bu chaghda resulullahqa wehiy nazil boluwatqan bolup, öyning ichkiriside idi. U ömer reziyellahu enhuning aldigha chiqip uning bilen tashqiriqi öyde uchrashti we uning qilich asidighan bel tasmisidin tutup qattiq güshidi we mundaq dédi: "i ömer! Allah séning heqqingde welid ibni mughiyre heqqide nazil qilghandek séni reswa qilidighan azab oqubet ayiti nazil qilmighuche bu yaman peylingdin yanmamsen? I allah! Mana bu ömer ibni xettab, i allah islam dinini ömer ibni xettab bilen ezizligin", dédi. Shuning bilen ömer reziyellahu enhu: "men allahtin bashqa ilah yoq, muhemmed eley-hissalam allahning bendisi we peyghembiridur, dep guwahliq bérimen", dep musulman boldi. Qorudikiler buni anglap, hayajinini basalmay "allahu ekber", dep towliwetti, bu awazni keibe etrapida yighiliship olturghan mushriklarmu anglidi. Ömer (reziyellahu enhu) ghururi küchlük, keskin adem idi. Shunga, uning musulman bolushi mushriklar arisida éghir xursinish we ongaysizlinish keypiyati peyda qildi. Musulmanlargha bolsa izzet - hörmet we shad - xuramliq libasini kiydürdi.

Qureysh wekili resulullah bilen söhbetleshti

qureysh ichide tesiri zor bu ikki ezimet (ömer ibni xettab we hemze ibni abdulmutellip allah ulardin razi bolsun) musulman bolghandin kéyin mekke asminidiki zulum - sitem qara tumanliri asta - asta tarqilip, hawa échilishqa bashlidi. Mushriklarmu özlirining musulmanlarni naheq azablap, qiynash we ziyankeshlik qilish "mestlik"idin bir az yéshilip, hushigha kélishke bashlidi we resulullahning her qandaq telipi bolsa, mumkin qeder orunlap uning bedilige

resulullah bilen diniy dewetni toxtutush heqqide sodilishishqa orundi. Bu (pul - malning quli, bichare) miskinler, quyash nuridin behir alidighan her qandaq nerse resulullahning dewiti aldida pashining qanitichilik tosalghu bolalmaydighanliqini bilmigenidi. Shunga, ular közligen nishan'gha yételmeyla qalmastin, belki tumshuqigha yédi.

Ibni is'haq yezid ibni ziyadtin, u muhemmed ibni keibilqurezidin riwayet qilip mundaq deydu: "utbe ibni rebiye qureysh ichide tesiri bir qeder zor shexs idi, u bir küni qureyshlerning sorunida söz qilip (resulullah bu chaghda mesjidte özi yalghuz olturuwatatti) mundaq dédi: i qureysh jamaesi! Men muhemmedning yénigha bérip, sözliship baqay we bir qanche türlük ishni uning aldigha salay, u bularning birini bolsimu qobul qilip qalar, biz uning telipini qandursaq, andin umu bu dewitidin toxtar, dédi. Bu hemze musulman bolghandin kéyin islamni qobul qilghuchilar künséri köpiyiwatqan bir mezgil idi. Ular: bolidu, i ebu welid (utbening koniyti) ornungdin tur, bérip sözliship kelgin, déyishti. Shuning bilen utbe ornidin turup resulullahning qéshigha kélip, yükünüp edeb bilen olturdi we: i qérindishimning oghli! Siz bilisiz, qebile ichide inawet we orningiz alahide yuqiri, heseb - nesibingizmu üstün, siz qewmi - qérindashliringizgha shundaq bir ishni élip keldingizki, uning bilen jamaetchilikning birlikini buzdingiz, ularning ilahlirini, étiqad qilip kelgen dinini eyiblidingiz, ata - bowilirining qilghan ishlirini kufriliq dédingiz, qulaq sélip olturung, men bir qanche türlük ishni aldingizda qoyay, qarap béqing, birersi sizge yéqip qalar, dédi. Peyghember eley-hissalam: éyting, i ebu welid! Quliqim sizde, déwidi, utbe: i qérindishimning oghli! Eger siz bu ishlarni mal - dunyani dep qilghan bolsingiz, biz sizge köplep mal - dunya yighip bérip, arimizdiki eng baylardin qiliwéteyli, eger orningizni yuqiri kötürüshni meqset qilghan bolsingiz, sizni bashliq qiliwalayli, sizning pikringizni almay ish béjirmeyli, padishah bolghungiz bolsa, taj kiydürüp, padishah qilayli, nawada sizdiki illet jin - sheytanlarning apitidin bolghan bolsa, biz jinkesh teklip qilip, sizge zimat qildürayli. Siz salamet bolghuche qanchilik bedel tölisek erziydu, nurghun kishiler mushu xildiki késeldin dawalinip qutulghan, dédi. Utbe sözini ayaghlashturup toxtiwidi, resulullah: gépingiz tügidimu?, dep soridi. Utbe: hee, tügidi, déwidi. Resulullah: emdi méning gépimni anglang, dédi. Utbe: elwette anglaymen, déwidi, resulullah:

‹﴿بسم الله الرحمن الرحيم ○ حم○ تنزيل من الرحمن الرحيم○ كتاب فصلت اياته قرآنا عربيا لقوم يعلمون○ بشيرا و نذيرا ج فاعرض اكثرهم فهم لا يسمعون ○ و قالوا قلوبنا في اكنة مما تدعونا اليه... ﴾

"nahayiti shepqetlik we méhriban allahning ismi bilen bashlaymen○ hamim ○ bu nahayiti shepqetlik, méhriban allah teripidin nazil qilin'ghan (wehiydur) ○ ayetliri ochuq bayan qilin'ghan kitabtur, bilidighan qewm üchün nazil bolghan erebche qurandur ○ (muiminlerge jennet bilen) xush xewer bergüchidur, (kapirlarni dozax bilen) agahlandurghuchidur, ular (yeni mushriklar)ning tolisi (uning ayetlirini pikir qilishtin) yüz öridi, ular uninggha qulaq salmaydu. ○ ular (peyghemberge): bizning dillirimiz sen bizni dewet qilghan nersilerdin perdilen'gen, qulaqlirimiz éghir, sen bilen bizning arimizda perde (yeni diniy jehette oxshimasliq) bar, sen öz ishingni qil, bizmu öz ishimizni qilayli, deydu... " dégen ayetni oqudi, andin süre sejdining bash qismini oqup bérishke bashlidi.

Utbe resulullahning tilawitini anglap, jimjitliqqa chömüp ketti. U ikki qoli bilen keynige tayinip, qiraetning huzur - halawitide dang qétip qalghanidi. Peyghember eley-hissalam mushu süridiki sejde ayitige bérip, sejde qildi, andin: anglidingmu, i ebu welid, anglighan bolsang ehwal mana mushu, dédi. Shuning bilen utbe ornidin turup öz ademlirining qéshigha mangdi, uningghiche ular bir - birige: qesem qilalaymizki, ebu welid choqum özgirip keldi, déyiship olturushqanidi. Utbe kélip olturuwidi, ular: qandaq xush xewer kötürüp kelding? I ebu welid éytqin, dégili turdi, utbe: méning élip kelginim, ezbirayi xuda, qetiy anglap baqmighan bir xil tesirlik sözler. Ezbirayi xuda, u shéirmu emes, séhirmu emes we jinkeshlikmu emes, i qureysh xelqi méning gépimge unanglar, manga itaet qilinglar, bu ademning ishigha arilashmanglar, uning bilen karinglar bolmisun, allah bilen qesemki, men bayam uningdin anglighan sözler choqum zor bir weqe peyda qilidiken, eger uni bashqilar bir terep qiliwetse, xop yaxshi ish, ish bashqilarning qoli arqiliq béjirilidu, silerning béshinglar saqiyidu, nawada u pütün ereblerge bash bolup qalsa, uning ghelibisi silerning ghelibenglar we uning izziti silerning izzet - abruyinglar, téxi siler ashu kishining sewebi bilen eng saadetmenlerdin bolup kétemsiler, uni kishi bilmeydu, déwidi, ular: ezbirayi xuda, muhemmed séni tili bilen özige bent qiliwétiptu, déyishti. Utbe ulargha: bu méning qarishim, silerning öz ixtiyaringlar, néme qilsanglar, öz ishinglar, méning karim yoq, dédi.

Weziyet bir az yaxshilinip, shert - sharait yaxshilinishqa qarap yüzlen'gen bolsimu, lékin ebu talib yenila öz qérindishining oghlidin xatirjem bolalmaywatatti. U qureysh dairilirining öz qérindishining oghligha qarshi jamaet pikri toplap, qara küch bolup uyushuwatqanliqini körüp, chong bowisi abdumanafning ikki oghlining ewladliri bolghan beni hashim jemeti bilen beni mutellip jemetini yighip söz qildi we ularni u hazir duch kelgen qérindishining oghli muhemmed (eley-hissalam)ni qoghdash we uninggha xewp - xeter yétip qélishining aldini élish üchün ortaq küch chiqirishqa chaqirdi. Netijide uning chaqiriqigha bu ikki jemetning musulmanlirimu, kapirlirimu, ereb uruqdashliqi we terepbazliq esebiyiti bilen awaz qoshti. Bularning ichidin peqet ebu lehebla bu teklipke qoshulmay qureysh terepte turdi.

Mushu bir nechche hepte ichide mushriklargha nisbeten zor weqelerdin arqa - aqridin mundaq töt weqe yüz berdi. Hemze musulman boluwaldi, arqidinla ömer musulman bolup ketti. Resulullah bolsa ularning teklip layihisige qoshulmay sodilishishni ret qildi. Emdilikte bolsa, beni hashim jemeti bilen beni mutellip jemeti musulman yaki gheyri musulman dep ayrilmay hemmisi muhemmed (eley-hissalam)ni himaye qilish we uni jan tikip qoghdashqa qesemyad qilishti. Mushriklar bu tereqqiyatlardin heyran qélishti. Heqiqetenmu heyran qélishqa tégishlik ish boldi. Chünki, ular nawada muhemmed eley-hissalamni öltürüp qoysa, mekke wadisi qan'gha tolup aqidighanliqini, belki ular her ikki terep bir - birini tüp yiltizidin qurutup, tügishish mumkinchilikini tonup yetti. Shunga, ular bu aqiwetlerni oylap biwasite qanliq urushush arqiliq emes, belki bashqiche bir xil usul bilen jazalashqa tutush qildi. Lékin, ularning bu usuli ilgirikidin qebih hem rezil idi.

Qureysh dairiliri wadi mehesseb (yer nami) tiki beni kenane yighin merkizige yighilip, beni hashim we beni mutellip jemetliri muhemmed(eley-hissalam)ni bizge ölümge tutup bermigiche, bu ikki jemet bilen

toylashmasliq, soda - sétiq qilmasliq, özara uchriship arilashmasliq, bardi - keldi qilmasliq we öylirige kirip chiqmasliq, hetta salam - sihet qilmasliqqa qesemyad qilishti we mushu heqte mexsus bir ehdiname maqullap, beni hashim jemetidin qeti sülhi (yarishish) qobul qilmaymiz we muhemmed(eley-hissalam)ni razimenlik bilen ölümge tapshurmighuche ulargha ich aghritmaymiz, dep höjjet imzalashti. Mezkur toxtamname imzalan'ghandin kéyin keibining ichidiki bir tüwrükke ésip qoyuldi we shu küni yeni bisetning 7 - yili muherrem éyi körün'gen kéchisi beni hashim jemeti bilen beni mutellip jemetining ademliri musulman kapir hemmisi (ebu lehebtin bashqisi)ayrilip, mekkidiki ebu talib jilghisigha qamal qilindi.

Qamal qilish qattiq küchiyip ketti. Ulardin ashliq we bashqa ozuq - tülükler üzüp tashlandi. Mushriklar mekkige kirgen ashliq we bashqa maddiy eshyalarni qoymay sétiwalghanliqtin, qiyinchiliq shu derijige bérip yettiki, ular derexlerning yopurmaq - ghazanglirini we tére - kirgetlerni yéyishke mejbur boldi hetta qiz - xotunlarning we nareside bowaqlarning achliqtin nale - peryad qilishliri jilghining keynidin anglinip turatti. Ulargha yetküzilidighan turmush lazimetlikliri, xish - eqribalar yaki insanperwer kishiler teripidin intayin mexpiy rewishte yetküzületti. Muhasirige élin'ghanlar bolsa éhtiyajliq nerse - kéreklerni sétiwélish üchün peqet haram aylardila qamaldin boshinap chiqalaytti. Chiqqandimu mekkining sirtigha chiqip sétiwélishqa toghra kéletti. Chünki, mushriklar mekke ichide mushu ikki jemettin bir kishi nerse sétiwalmaqchi bolsa, ularni aldurmasliq üchün sodisigha töpilep pul qétip, mataning bahasini örlitiwétetti.

Hekim ibni hizam hammachisi xediche (reziyellahu enha)ge pat - pat anche - munche bughday qatarliq yémekliklerni yetküzüp bérip turatti. Bir qétim ebu jehil uchrap qélip uninggha ésiliwaldi we uni bu ishtin cheklimekchi bolghanidi, ebulbexteri dégen kishi arigha chüshüp, mingteslikte hekimni héliqi bughdayni hammachisigha yetküzüp bérishke imkaniyet yaritip berdi. Ebu talib yuqiriqi azab - oqubetlerni tartiwatqandin sirt resulullahtin xatirjem bolalmaywatatti. U her küni kech kirip kishiler öz kepiliridin orun élishqa bashlighanda (resulullahqa suyiqest qilish meqsiti barlarni baplash üchün) uni öz ornigha bérip yétip qélishqa buyruytti. Qarangghu chüshüp elayighi jimiqqanda bolsa oghulliridin birni yaki öz qérindashliridin birni we yaki bir newre iniliridin birni resulullahning ornida yatquzup qoyup, resulullahni uning ornigha bérip yétishqa buyruytti.

Peyghember eley-hissalam we uning bilen bille muhasirige élin'ghan musulmanlar hej mewsumi mezgilliride qamaldin boshinip chiqalaytti we shundila andin kishiler bilen uchriship ularni islamgha dewet qilalaytti.

Toluq üch yil ötüp ketti. Weziyet yenila musulmanlargha paydisiz halda dawamlashmaqta idi. Bisetning 10 - yili muherrem éyida héliqi tengsiz ehdiname hüjjiti birdinla yirtip tashlinip, ittipaq buzuldi. Uning jeryani mundaq boldi: qureysh xelqi ichide mezkur shertnamige nisbeten razi bolghuchilarmu, narazi bolghuchilarmu bar idi. Ularning ichidiki narazi bolghuchilar mezkur höjjetni emeldin qaldurup, uninggha qol qoyghuchi "ittipaq"ni buzup tashlash üchün yol mangdi. Bu ishni bash bolup wujudqa chiqarghuchi amir ibni luey jemetidin hisham ibni emr dégen kishi idi. U bir küni zuheyr ibni ebu umeyye mexzumi (uning anisi atike ebu talibning hemshirisi idi)ning qéshigha bérip: "i zuheyr, sen toyghuche yep, qan'ghuche ichip ötüshke razimu, halbuki séning taghiliringning ehwali ashundaq tursa?!" dédi. Zuheyr uninggha: "hey séni, men néme qilalayttim, men dégen bir adem tursam? Emma men bilen yene bir adem bille

bolghan bolsa, ezbirayi xuda choqum ashu tengsiz shertnamini bikar qilishqa tiriship körettim", dédi. Hisham: "undaq bolsa, sen bilen bille turidighan ademni tépip boldung", dédi, zuheyr: "u kim?" dep soridi. Hisham: "u men", dep jawab berdi. Zuheyr uninggha memnun bolghan halda: "yene bir adem izlep tapqin", dé di. Shuning bilen hisham mutim ibni ediyning qéshigha arqidin ebulbexteri ibni hishamning we hisham zeme ibni eswedlerning qéshigha bardi we ularghimu mutimgha dégendek geplerni qildi. Etisi etigende hemmeylen qureysh kishiliri bilen adettikidek öz sorunlirigha jem bolushti. Zuheyr uchisigha ésil bir tonini kiyip kélip, beytullah (keibe) ni yette qétim tawaf qildi, andin topqa qarap: "i mekke xelqi! Biz qorsiqimiz toq, kiyimimiz pütün yürüwatimiz, beni hashim jemeti ixtiyari halda ya alalmay, ya satalmay halak bolup kétiwatidu? Allah bilen qesemki, men bügün ashu naheq yolsiz shertname yirtilip, emeldin qaldurulmighuche sorununglarda olturmaymen", dédi.

Ebu jehil (mesjidning bir bulungida olturuwatatti) zuheyrining gépini anglap: "yalghan, kapshima! Ezbirayi xuda, uni hergiz yirtip tashlashqa bolmaydu", dédi. Zeme ibni eswed ornidin turup: "sen kapshima, biz bashtin axir uning pütülishige narazi iduq", dédi. Ebulbexteri yene bir tereptin qopup: "zeme rast éytidu, biz uninggha narazi hem qetiy qoshulmaymiz", dédi. Mutim ibni ediy yene bir bulungdin awaz kötürüp: "siler ikkinglarning dégini toghra, gheyri qarashta bolghanlar yalghan éytidu, biz bu shertname we uning maddilirighiche tonumaymiz, xuda aldédimu chikarige bolimiz", dédi we hisham ibni emrmu shuninggha oxshash bir geplerni qilip, terep - tereptin awaz chiqip ketti. Shuning bilen ebu jehil heyran qélip: "bu choqum mexpiy orunlashturulghan teshkillik ish iken", dédi. Bu chaghda ebu talibmu mesjidning bir chétide olturatti. Shu künlerde allah taala peyghember eley-hissalamgha shertname höjjiti toghriliq wehiy nazil qilip, höjjetning qeghizige qurt chüshürüp, "allah" dégen xettin bashqa zorawanliq, ziyankeshlik we naheqchilik maddilirining hemmisini oyghandekla yewetkenlikini bildürgen, buni peyghember eley-hissalam taghisi ebu talibqa éytqanidi. Shunga, u bu xewerni qandaq qilip meydan'gha chiqirish oyida bu yerge kelgen. Ebu talib bu geplerni anglapla, qureyshlerning aldigha chiqti we: "méning qérindishimning oghli manga mundaq bir xewerni yetküzdi, eger u yalghan sözligen bolsa, biz uni siler(ning "ölüm jaza"si bérishinglargha) tapshurimiz, nawada rast chiqsa, bizge yürgüzüwatqan jazani bikar qilisiler, qandaq?" dédi. Qureshlermu toghra déding, insap bilen gep qilding", déyishti. Ebu jehil bilen héliqi kishiler otturisida bir qur talash - tartishlar bolghandin kéyin mutim ibni ediy ornidin turup, héliqi shertname qeghizini qoligha éliwidi, qurtning höjjettiki "bismike allahum" "i allah! Séning isming bilen bashlaymen" dégen kelime we allahning ismidin bashqa xet iznasi qoymay hemme yerni yewetkenliki bayqaldi. Netijide mushu kündin itibaren höjjet emeldin qaldi. Peyghember eley-hissalam we uning jilghigha qamalghan ikki jemet kishiliri erkinlikke chiqti. Mushriklar mushu munasiwet bilen resulullahning "peyghemberlik" alametliridin eng katta bir möjizini kördi, lékin ular allah taala "quran kerim"de éytqandek, "(qureysh kuffarliri birer möjizini körsila (imandin) yüz örüp, bu dawamlashquchi séhirdur, déyishidu". ("quran kerim" süre qemer 2 - ayet) dep xewer qilghinidek, bu möjizidinmu yüz örüshti. Bu weqedin kéyin "soghuq su yene öz eksini tartti", ularning kona késili edep, kufri üstige kufri qoshulup, chékidin ashqan kapirlardin bolup yüriwerdi.

Peyghember eley-hissalam qamaldin boshinip chiqti we burunqi aditi boyiche dewet ishini bashliwetti. Qureysh terep gerche jazani bikar qilghan bolsimu, lékin ular musulmanlargha bésim ishlitish we dindin cheklesh zomigerlikini burunqidekla dawamlashturuwatatti. Emma, ebu talib öz qérindishining oghlini goya köz qarchughini qoghdighandek qoghdawatqan bolsimu, lékin uning yéshi seksendin halqighanidi we mushu bir nechche yildin béri uning béshigha arqimuarqa kelgen chong - kichik dert elemler (bolupmu jilgha muhasirisi) uning bedinini ajizlashturup, bélini rusliyalmaydighan qilip qoyghanidi. Shunga, u jilgha muhasirisidin boshan'ghili bir qanche ay bolmayla, ushtumtut késel tégip, urun tutup yétip qaldi we bara - bara éghirlishishqa bashlidi. Bu chaghda mushriklar: "nawada ebu talib ölüp ketkendin kéyin uning jiyen oghligha bir ish bolup qalsa, erebler arisida set nam kötürüp yürüshtin qorqup, ebu talibning köz aldida resulullah bilen yene bir qétim söhbetlishishke urundi we ilgiri qayil bolmay kelgen bezi mesililerde yol qoymaqchi bolushti, shuning bilen ular eng axirqi bir qétimliq "elchiler ömiki" teshkillep, ebu talibning qéshigha kirgüzdi. Utbe ibni rebe, sheybe ibni rebiye, ebu jehil ibni hisham, umeyye ibni xelef we ebu sufyan ibni herb qatarliq chong kattiwashlar we qebile aqsaqalliridin bolup, nechche on kishi (ular texminen 25 tek adem idi) ebu talibning qéshigha kirip gep teshti: "i ebu talib! Hemmimizge melum, sen bizning pishqedem erbabimiz, sanga bu rehimsiz késel changgal saptu, séningdin ensirep qéliwatimiz, jiyen oghlung bilen bizning otturimizdiki ixtilapni sen bilisen, shunga sen uni chaqirtip, bizde bolsa ochuq tüzitip qoyghin, biz tüziteyli, uningda bolsa u tüzetsun, umu bizge chéqilmisun! Bizmu uninggha chéqilmayli! Umu bizning dinimizni eyiblimisun, bizmu uning dini bilen karimiz bolmayli", dédi. Shuning bilen ebu talib resulullahqa adem ewetip, chaqirtip keldi we uninggha: "i qérindishimning oghli! Bilisiz, olturghanlar öz qewmi - jamaitimizning kattiliri, ular bezi ishlarda sizge yol qoymaqchi we bezi ishlarda sizni tosimaqchi bolup keptu", dédi. Andin uninggha qureysh elchiliri u kélishning aldida éytqanlirini we her ikki terep bir - birige chéqilmasliq teklipini otturigha qoyghanliqini éytti. Peyghember eleyhissalamning ularning teklipini özige qayturup keskin jawap birishi blen qureyish elchiliri birer netijige irishelmey qaytishti.

Ebu talibning késili künsayin éghirliship, uzaq ötmey bu dunyadin widalashti. Uning wapati bisetning 10 - yili rejep éyida muhasiridin chiqip alte aydin kéyin yüz berdi. Yene bir riwayette, shu yili ramizan éyida xediche reziyellahu enhadin üch kün ilgiri wapat bolghan déyilidu. Ebu talibning resulullahni qanat astigha élip muhapizet qilish we qoghdash jeryanini "undaq qoghdighan", "mundaq muhapizet qilghan", dep sözlep olturushning hajiti yoq. Qisqisi u islam dewitining zalim mustebitler we exmeq - nadanlarning hujumidin qoghdinidighan mustehkem bir polat qorghinigha aylan'ghanidi. Lékin, u ejdadlirining yoligha warisliq qilish idiyiside qépqalghan bolghachqa üzül - késil nijatliq tapalmidi. Ebu seid xudriyyi reziyellahu enhudin riwayet qilin'ghan bir hediste, resulullahning yénida taghisining gépi bolghanda uning mundaq dégenlikini anglighan: "éhtimal qiyamet küni uninggha méning shapaitim tégip, dozaxning eng üze yéride hoshuqigha chiqqudek otta azab qilinishi mumkin".

Ebu talib wapat bolup, ikki aydin kéyin yaki (yuqiriqi ixtilapi riwayetke asasen) üch kündin kéyin muiminlerning anisi xediche kubra (reziyellahu enha) allahning dergahigha ketti. Xediche biset (resulullah peyghember bolghan

yili)ning 10 - yili ramizan éyida 65 yéshida alemdin ötti. Resulullah bu chaghda 50 yashta idi. Shek shübhisizki, xediche (reziyellahu enha) allah taalaning peyghember eley-hissalamgha ata qilghan katta nimetlirining biri idi. U resulullah bilen 25 yildek birge yashap, uning ensizlik saetliride könglini yasap hésdashliq qildi. Qiyin, halqiliq peytlerde qollap, quwwetlidi. Resulullahning elchilik wezipisini ijra qilishigha yardemleshti. Jahanning achchiq - chüchük bedellirini teng tölidi we uninggha özining hayati we iqtisadini atidi. Resulullah uning heqqide: "hemme adem manga kapir bolghanda u xediche manga ishen'gen, hemme adem mallirini mendin qachurup, ayighanda, u méni öz méligha shérik qilghan. Allah manga uningdin bir qanche perzent ata qildi. Uningdin bashqa ayallardin perzent yüzi körmidim", dégen.

Qayghuluq bu ikki ish bir qanche kün ichidila yüz bergenliktin resulullahning qelbide dert elem tuyghuliri ixtiyarsiz yalqunjap ketti. Uning üstige qewmi jamaet teripidinmu qatmuqat eziyet külpetler kélishke bashlidi. Ular resulullahqa ebu talib hayat waqtida qilishqa pétinalmighan eskiliklerge emdi jüret qilidighan we yolsiz iza - ahanet qilishtin tep tartmaydighan bolup qaldi. Shunga, u ghem üstige ghem tartip, axiri ulardin ümidini üzdi we taif ahalisi dewitimge awaz qoshar yaki manga orun bérip bularning üstidin yardemde bolar, dégen ümidte taifqa chiqti. Lékin ulardinmu resulullahqa panahliq béridighan yaki yardem qilidighan adem chiqmidi. Belki, ular resulullahqa qureyshler qilmighan eskiliklerni qilip qattiq deshnam berdi. Mekke mushriklirining zulumliri resulullahqa qarita mushundaq kücheyginige oxshash, sahabilergimu kücheygenidi. Hetta ebu bekri (reziyellahu enhu)mu mekkidin hijret qilip chiqip kétishke mejbur boldi. U hebeshistan'gha barmaqchi bolup, berkolghimad dégen yerge barghanda ibni deghni dégen kishi panahliqigha élip, mekkige qayturup keldi.

Ibni is'haq mundaq deydu: "ebu talib ölüp kétiwidi, qureyshler resulullahqa ebu talib hayat waqtida qilishqa jüret qilalmighan yamanliqlarni qilishqa pétindi. Hetta bir bedbext resulullahning yüzige uruchlap tupa chachti. Resulullah yüz - közliri topigha milen'gen halda öyge kirgenidi, qizliridin birsi yighlighach atisining béshidiki chang - tozan we topa - tumanlarni yuyup qoydi. Resulullah uninggha: "yighlimanglar, qizlirim! Allah taala atanglarni öz panahida saqlaydu", deytti. U yene arilap: "ebu talib wapat bolghan'gha qeder qureyshler manga mundaq eskiliklerni qilalmighan", deytti.

Bu yili resulullahning béshigha ene shundaq dert - elemler qatmuqat yaghqanliqi üchün u bu yilni "qayghu - elem" yili dep atidi. Bu yil tarixta hem mushu nam bilen tonuldi.

Resulullah mushu yili (bisetning 10 - yili) shewwal éyida zemining qizi sewdige öylendi. Sewde eng deslep musulman bolghan ayallardin bolup, hebeshistan'gha qilin'ghan ikkinchi qétimliq hijretke qatnashqan. Uning burunqi éri sekran ibni emrimu musulman bolghanidi. Ular er - xotun birge hijret qilip chiqip, kéyin uning éri hebesh zéminida yaki mekkige qaytip kelgendin kéyinmu qaza qilip ketken. Uning idditi chiqqandin kéyin resulullah uninggha xéridarliq qilip, emrige aldi. U resulullahning xedichidin kéyin, tunji nikahigha alghan xotunidur.

Mushu yerge kelgende her qanche keng qorsaq, sewrchan ademmu heyran bolmay qalmaydu we her qanche katta bilimlik danishmenlermu

"musulmanlarning sewrchan, chidamliqliqini munche yuqiri pellige kötürgen zadi qaysi amildu? Ular anglighan adem téni jughuldap, yürekliri zerde bolidighan bu zulum - sitemlerge qandaq sebri qilghandu?" dep soriship qalidu, elwette. Ademning könglidin chiqmaydighan ashu soallarni nezerde tutup, bu sebri - subatliq we ajayip chidamliqning seweb - amillirini addiy qilip tonushturup ötmekchimiz.

1. Buningdiki asasiy seweb musulmanlarning allahning bir we barliqigha keltürgen imanning küchlüklüki, allahqa bolghan tonushining heqiqeten chongqurliqida idi. Chünki, mukemmel iman kishiler qelbige singip kirse, taghnimu kötürüp kételeydu, hergiz yenggillik we tenteklik qilmaydu. Bundaq küchlük iman we mustehkem irade dunyaning japa - musheqqetliri meyli qanchilik éghir, chidighusiz, müshkül, qorqunchluq bolghan teqdirdimu (özining mustehkem imani aldida) ularning hemmisini mezmut qopurulghan toghan we béton qelelerni yéqitish üchün kelgen kelkün üstidiki köpük we lawa - leshtin ibaret dep qaraydu, shuning bilen u özi lezzetlen'gen iman halawiti, islam ishtiyaqi we mustehkem irade istihkami aldida ashu qiyinchiliqlarning héchqaysisigha perwa qilmaydighan bolidu.

2. Uyushturush küchige ige toghra rehberlik: (islam ummetlirining belki pütkül insaniyetning aliy rehbiri) muhemmed eley-hissalam yaxshi adet, psixik kamalet, mekarim exlaq, ésil pezilet we aliyjanap xisletlerni shu derijide özleshtürgenidiki, u barliq heq söyer qelblerni özige magnittek jelib qiliwalghanidi. Kishiler uning üchün jan pida qilishqa teyyar idi. Resulullahqa bérilgen yuqiri kamalet uningdin bashqa héchqandaq bir insan'gha muweppeq bolghan emes. U inawet, abruy, debdebe, heywet, xeyri - xahliq we ésil - peziletlerde tengdashsiz idi. Ippet, nomuschanliq, pak diyanetlik, wapadarliq we rastchil, semimiyetlik, xeyriyet yollirining jimiside hemmidin aldin qatarda bolup, dostliri, el - aghiniliri, sepdashlirila emes, hetta uni öch köridighan düshmenlirimu uning bu pezilige qayil idi. Ular resulullahning éghizidin chiqqan her qandaq sözning emelde rast bolidighanliqigha jezm qilishatti.

3. Yüksek mesuliyetchanliq tuyghusi. Sahabe kiramlar insaniyetning zimmisige yüklen'gen bu mesuliyetning neqeder éghir hem ulughwar mesuliyet ikenlikini, del mushu mesuliyetning ularning küresh nishani ikenlikini we bu mesuliyettin bash tartish we özini qachurushqa qetiy bolmaydighanliqini, mesuliyettin qachqandiki aqiwet hazirqi zulum - sitemlerge sélishturghanda ziyini intayin köp, aqiwiti tolimu xeterlik bolidighanliqini, hetta u mesuliyettin qéchishning yaman aqiwitidin musulmanlargha (belki pütkül insaniyetke) yétidighan ziyanning bu mesuliyetni üstige élip ada qilish yolida tartqan japa - musheqqetlerge hergiz sélishturghili bolmaydighanliqini toluq tonup yetkenidi.

4. Qiyamet künige bolghan kamil iman. (bumu ashu mesuliyetchanliq tuyghusini kücheytidighan amillarning biri, elwette.) sahabe (reziyellahu enhumlar) özlirining allahu rebbilalemiyn (pütün alemlerning perwerdigari)ning aldigha choqum, jezmen baridighanliqigha, u yerde ulugh - ushshaq, chong - kichik nam - emellirining jimisidin hésab bérip ya menggülük rahet - paraghet (jennet)ke yaki ebedilebed azab oqubet (jehennem) ke qalidighanliqigha mukemmel ishench bilen jezm qilatti. Shunga, ular hayatini xewp we rija (ümid we qorqunch) ichide ötküzetti. Allahning rehmitidin ümidwar bolatti we azabidin qorqatti.

5. "quran kerim" ashu qara zulmetlik we balayi apetlik yillarda nazil bolghan ayet we süriler (dewetning asasi témisi bolghan) islam diniy eqide prinsiplirini polattek pakit we qayil qilarliq delil - höjjetler bilen temin étip, musulmanlarni dunyadiki eng ulugh we eng ilghar bir jemiyet qurushning (u musulmanlar jemiyitidur) ijtimaiy asaslirigha yitekleytti, shundaqla ularning jasaritini qozghap, sebrilik, jesur bolushqa ilhamlanduratti we buning üchün emeliy misallarni keltürüp uningdiki hékmet we nishanlarni bayan qilatti.

6. Ghelibe bisharetliri: yuqiriqi amillardin bashqa yene musulmanlar qiyin - qistaqqa uchrap, chetke qéqilghan künning desliwidin bashlap (belki uningdin xélila ilgiridin bashlap) islam dinigha étiqad qilish dégenlik özige bihude xapiliq tépiwélish yaki naheq balayi qazagha özini nishan qilish dégenlik bolmastin, belki islam dewiti u yolgha qoyulghan tunji kündin étibaren jahiliyetning qalaq qiyapitini özgertishni we uning zomigerlik tüzümini yoqitishni meqset qilidighanliqini, ochuqraq qilip éytqanda, islam dewitining asasi nishani yer shari miqyasida bu dinning nopuzini tiklep we siyasiy qurulmisini berpa qilip, dunya siyasiy sehniside öz rolini yaxshi jari qildurup, her qaysi milletlerni, belki pütkül insaniyet jemiyitini allahning raziliqigha yéteklesh we ularni öz jinsigha choqunushtin, yaratquchi bir allahqa ibadet qilishqa yüzlendürüshtin ibaret ikenlikini nahayiti éniq chüshinetti.

Shuning bilen bir waqitta resululla yene musulman qérindashlarning qelb choghini yandurup, ularni jahaletning qarangghu zulmitidin "iman nuri"ning ochuq yoruqluqigha bashlap chiqatti. Resulullah ularni eziyet külpetlerge sebri qilish, öch élishqa qadir turuqluq epu qilish, öz nepsige chogh tartishtin saqlinish, ademlerde bolidighan achközlük tebiitige xatime bérish qatarliq tereplerde ching tutatti. Shunga, ular dinda mustehkem, shehwetperesliktin qol üzgen, heqqaniyet yolida pidakar, jennet - béhishke mushtaq, ilim meripetke teshna, din öginishke qizghin, öz özidin hésab kitab qilip turidighan, bolmighur oy - xiyal we yaman tebiitini tizginliyeleydighan, héssiyati üstidin ghalib kéleleydighan, her xil égiz - pes dawalghush we dolqunlarda özini kontrol qilalaydighan, sebrilik, éghir - bésiq, temkin ademlerdin bolup yétiship chiqqanidi.

Üchinchi basquch - islam dewiti mekke sirtida

biset (peyghemberlik kelgen yili)ning 10 - yili shewwal éyi (miladiye 619 - yili 5 - aynng axirliri 6 - ayning bashlirigha toghra kélidu)da resulullah taifqa chiqti. Taif mekkidin 100 kilométirdek kéletti. Resulullah bu yolni azadkerdisi zeyd ibni haris bilen bille bashtin axir piyade basti. U yol üstide her bir qebile menzilidin ötse, ularni islamgha dewet qilatti. Emma, ulardin birmu kishidin qobul qilish esiri körülmidi. Resulullah bu sepirining axirqi nuqtisida taifqa yétip bérip, seqif qebilisining sabiq bashliqi emri ibni umeyrning oghulliri (taifning hazirqi kattiwashliri) ebdiyaleyl, mesud we hebiyblar bilen körüshti we ular bilen söhbetliship, ularni allahqa iman keltürüshke chaqirdi. Bu chaghda ularning biri: "allah séni peyghember qilip ewetken bolsa, mana körgin", dep qolidiki keibining yopuq parchisini yirtip tashliwetti. Yene birsi: "allah peyghember qilishqa sendin bölek adem tapalmighanmidu?" dédi. Üchinchisi: "allah bilen qesemki, méning sanga gep qilidighan éghizim yoq, eger sen rast peyghember bolsang, sanga jawab qayturush men üchün xeterlik. Nawada yalghanchi bolsang, méning sanga gep qilip yürüshümning hajiti yoq", dédi. Shuning bilen resulullah ular bilen söhbetni toxtutup, ornidin turdi we ulardin bu ishni mekkiliklerdin sir tutushni

ötünüp qoyup, bu yerdin chiqip ketti.

Resulullah taifta on kündek turdi. U bu jeryanda taifliqlarning nopuzluq adimi dep qaralghan ademlerning hemmisi bilen uchrashti we uninggha islam toghriliq sözlidi. Epsuski, ularning hemmisi birdek: "yurtimizdin chiqip ket!" déyiship, resulullahqa qopal reddiye qildi we uninggha bir uchum yalangtösh aktiplarni küshkürtüp qoydi. Resulullah taiftin chiqip ketmekchi boluwidi, bu yalangtösh, eskiler we yüzsiz qul - chöre, dashqallar uning keynige kiriwélip, chuqan sélisip, tillashqa bashlidi. Hetta téximu esebiyliship, yolning ikki chétige kishiler uqup yaki uqmay yighilip, sep tartip turushup, uduligha kelgini bir tereptin tash késeklerni étip, éghizdin chiqqusiz set geplerni qilip, resulullahqa haqaret qildi. Ular resulullahning put izangguliqigha tash - toqmaqlarni étip yériwetti. Hetta, uning keshi qan'gha toldi. Zeyd ibni haris resulullahqa qayandin zerbe kelse, shu terepke ötüp, özini qalqan qilip, resulullahni qoghdaytti. Hetta, uningmu kalla - bashliri yérilip, nechche yéri étilip ketti. Bu eqilsiz bedbextler dawamliq shundaq xumsiliq qilip, taiftin 4 kilométir yiraqliqtiki utbe we sheybeler (mekkilik rebe dégen kishining oghulliri)ning béghighiche qoghlap keldi. Resulullah nahayiti teslikte démi üzülüp qalay, dégende bu baghqa kiriwaldi. Resulullah mekkiliklerning igilik dairisige kiriwalghandin kéyin, andin bu naehli shum pishaniler qaytip kétishti. Resulullah bu baghqa özini élip tam tüwige kélip, bir tüp tal sayisida halsirighan péti özini tashlidi we tamgha yölinip olturup, nepsi azraq jayigha chüshüwidi, tartqan jewri - japalirigha ichi siqilghanliqini we uning üstige birmu adem iman éytip, netije qazinalmighanliqigha dili qattiq ahanet tartqanliqini izhar qilip meshhur duasini oqudi:

«اللهم اليك اشكو ضعف قوتي و قلة حيلتي و هواني على الناس يا ارحم الراحمين انت رب المستضعفين و انت ربي الي من تكلني؟ الى بعيد يتجهمني؟ ام الى عدو ملكته امري؟ ان لم يكن بك على غضب فلا ابالى و لكن عافيتك هي اوسع لي اعوذ بنور وجهك الذي اشرقت له الظلمات وصلح عليه امر الدنيا والاخرة من ان تنزل بي غضبك او يحل علي سخطك لك العتبي حتى ترضى ولا حول ولا قوة الا بك»

"i allah! Men sanga özümning küch quwwetsiz, ajizliqimni, amalsiz qalghanliqimni we xelqler arisida xaru - zar bolghanliqimni shikayet qilimen, i méhriban allah! Sen ajizlarning perwerdigaridursen we méningmu perwerdigarimdursen, méni kimge tapshurisen? Méni yiraq (yeni natunush yat)qimu? Yaki méning ishimgha chang séliwalghan düshmen'gimu? Eger séning manga gheziwing bolmisila, héch weqesi yoq. Lékin, séning tinch amanliq ata qilishing manga hemmidin chong kengchiliktur. Qarangghu zulmetlerni yorutqan dunya axiretning ishlirini bashqurghan ulugh zatingning nuri bilen manga gheziwing tégishidin yaki men séning jazalishinggha uchrap qélishimdin panah tileymen. Yaman ishlardin saqlinish, yaxshi ishlargha muweppeq bolush peqet séning yardiming bilenla mumkindur, i allah!".

Bagh igiliri resulullahning ehwalini körüp ichi sérildi we eddas isimlik bir xristan chakirini chaqiritip, resulullahqa bir sap üzüm apirip bérishke buyrudi. Eddas üzümni üzüp kélip resulullahning aldida qoyuwidi, resulullah üzümge "bsm allah", dep qol uzatti we andin yéyishke bashlidi. Buni anglighan eddas: "bu kelime (söz)ni bu yerning ademliri démeydu?", dégenidi, resulullah uningdin:

"snéing yurtung qeyer? Qaysi din'gha étiqad qilisen?" dep soridi. Eddas: "men özüm xristanmen, neynwadin", dep jawab berdi. Resulullah: "salih bende yunus ibni mettaning yurtidin ikensen", déwidi, eddas: "yunus ibni mettani qandaq bilisen?" dep soridi. Resulullah: "u dégen méning meslekdash qérindishim bolidu, umu peyghember bolghan, menmu peyghember", dep jawab berdi. Eddas buni anglap resulullahning boynigha ésilip, üsti bashlirigha söyüp ketti, ayighigha yéqilip, putlirini quchaqlap özining chongqur hörmet tuyghusini bildürdi.

Bu chaghda rebening oghulliri bir - birige qariship: "mana qara, u chakiringni buzup bergili qopti" déyishti. Eddas qaytip kéliwidi, ular eddasqa: "qoye séni, bu néme qilghining?" dep achchiqlandi. Eddas ulargha chüshendürüp: "xojidar! Yer yüzide bu ademdin ulugh kishi yoq, u manga peyghemberdin özge adem bilmeydighan bir ishni xewer qildi", dédi. Ular eddasqa: "i eddas! U séni öz diningdin yüz örütüp qoymisun, her qachan séning dining uning dinidin yaxshi", dep nesihet qilishti.

Resulullah baghdin chiqip mekkige qarap rawan boldi. U nahayiti dili sunuq, ghemkin, perishan idi. U bir chaghda qernulmenazil dégen yerge yétip kéliwidi, allah uninggha jibriil eley-hissalamni tagh muekkili perishtisi bilen mekkiliklerni "exshebeyn" ge basturuwétishke meslihet sélishqa ewetti. Bu chaghda resulullah qayta hushigha kelgendek boldi we bir az ümidwarliqqa chömdi yette qat asmanning üstidin kelgen bu gheybi yardem we medetler bilen uning qelbi xélila teskin tépip qaldi. U mekkige qarap yol aldi, bir chaghda wadi nexlige yétip kélip, u yerde bir nechche kün turdi. Wadi nexlide iqamet qilishqa eplik ikki jay (biri chong éqin boyi we yene biri zeyme dégen jay) bar idi. Chünki, bu ikki jayda su we ot - chöpler xéli mol bolup, resulullah wadi nexlide iqamet qilip turghan mezgilde allah uninggha bir qanche neper jinni öz qewmlirige wakaliten elchilikke ewetti. Bu weqe allah özining ghaip qoshunliri arqiliq resulullahqa qilghan zor yardimi we mededi hésablinidu.

Mana bu bésharetler aldida (resulullah taiftin qoghlap chiqirilghandin béri) uning köngül asminini qatmuqat qapliwalghan qara tumanlar asta - asta zayil bolushqa bashlidi. U köp ikkilen'gendin kéyin axiri mekkige qaytip islam dewitini eslidiki yönilish boyiche qayta bashlash we allahning ebedilik elchilikini xelqi alemge yetküzüsh ishini yépyéngi jushqun roh bilen téximu yaxshi janlandurush qararigha keldi. Bu chaghda uninggha zeyd ibni haris: "i resulullah! Ularning qéshigha qandaq kireleysen? Ular (yeni qureyshler) séni chiqrip tashlighan tursa?" déwidi, resulullah: "i zeyd! Allah taala sanga müshkül körün'gen bu ishlargha choqum chiqish yoli ata qilidu, allah choqum öz dinini ghalib qilidu we öz peyghembirige yardem béridu", dédi we mutim ibni ediyning panahliqigha élishi bilen resulullah zeyd ibni haris bilen bille mekkige kirdi. U beytullahqa yéqinlap kelgende, mutim tögisige minip, pütün küchi bilen towlap: "i qureysh xelqi! Men muhemmedke bashpanah boldum, héchkim uninggha chéqilmisun", dep élan qildi. Resulullah rukni (beytullahning bosugha témi)gha yétip bérip, uni buse qildi we ikki reket namaz oqughandin kéyin öyige qaytip keldi. Mutim ibni ediy we uning ewladliri resulullahning etrapini qoralliq qorshap, hetta öyige qeder bille apirip qoydi. Resulullah mutim ibni ediyning bu yaxshiliqining tuzini saqlighan. Shunga, u bedride esir élin'ghanlar heqqide: "eger mutim ibni ediy hayat bolup bu sésiqlar heqqide manga gep qilghan bolsa idi, bularni ashuning yüzidin bolsimu elwette qoyuwétettim", dégen.

Bisetning 10 - yili zulqeide éyi (miladiye 619 - yili 6 - ayning axiri 7 - ayning bashliri)da resulullah islam dewitini yéngibashtin qayta janlandurush we uni qebililer we shexslergiche kéngeytish meqsitide mekkige qaytip keldi.

Hej mewsumi yéqinlap kelgen bolghachqa, kishiler mexsus perwish qilip oruqlitilghan tögilirige miniship, terep tereptin hej perzini ada qilish we özlirige paydiliq ishlargha qatnishish we belgilik künlerde allahqa zikri éytish üchün top - top bolup mekkige kéletti. Shunga resulullah bu pursetni ching tutup, her qaysi qebile hajiliri chüshken ötenglerge birmubir bérip bisetning 4 - yilidin kéyinki aditi boyiche ulargha islam dinini tonushturmaqchi we dewet dairsini kengeytmekchi boldi. Peyghember eley-hissalam islam dewitini her qaysi qebile we aymaq ömeklirige teshwiq qilip körginige oxshash xosusiy erbablar we ayrim shexislergimu yetküzüp tonushturup kördi. Ularning beziliridin chirayliq jawablargha érishti we beziliri mushu mewsumdin azraqtin kéyinla musulman bolup keldi.

Bisetning 11 - yili (miladiye 620 - yili iyul ayliri) hej mewsumida islam dewiti nahayiti yaxshi bir xil ésil uruqlar bilen uchrashti, bu uruqlar tézla bük - baraqsan méwilik derexlerge aylinip, musulmanlar bu derexlerning sayisida nechche yil dawamlashqan zulum - sitem we ézish - ézilishlerning lawuldap turghan yalqunlirining zeherlik deptidin özini daldigha alalidi. Shu mezgillerde mekkiliklerning resulullahni yalghan'gha chiqirish we allahning yolidin tosush qatarliq ziyankeshliklirige qarita resulullahning qollan'ghan dana tedbirliridin biri, u mushriklar bilip qalsa, tosalghu bolmisun üchün dewet qilmaqchi bolghan qebililer chüshken menzilge tün qarangghusida chiqatti. U bir kéchisi tün nispiy bolghanda, ebu bekri we eli ikkiylen bilen shu meqsette, zuhel we sheyban ibni suilebe qebilililirining bargahlirigha bardi we ular bilen islam toghriliq sözleshti we ebu bekri bilen zehel qebilisidin bir adem otturisida qizghin ijabiy soal - jawablar élip bérildi. Benu sheyban qebilisidin kelgenler kishini ümidwar qilidighan jawablarni bergen bolsimu, lékin ular islamni qobul qilishtin hazirche toxtap turidighanliqini éytti.

Andin resulullah mina téghi dawinini boylap mangdi we shu etrapta bir nechcheylenning "gudung - gudung" awazini anglidi we ularning qéshigha bérip: "siler kimler?" dep soridi. Ular: "biz xezrej qebilisidin", dep jawab bérishti, resulullah: "yehudiylarning émildeshliri, yeni ittipaqdashliri!" dep qoshup qoydi. Ular: "hee, shundaq", déyishti. Peyghember eley-hissalam: "olturmamsiler, silerge gep qilay!" déwidi, ular: "bolidu", déyiship olturushti. Shuning bilen resulullah ulargha islamning mahiyitini sherhilidi we özining dewet nishanini otturigha qoyup, ularni allah teripige chaqirdi we "quran kerim"din tilawet qilip berdi. Shuan ular bir - birige: "bilemsiler i qewmdashlar! Allah bilen qesemki, bu choqum yehudiylar bizge tehdit salghan peyghember shu, shunga ular bu peyghember bilen bizdin burun uchrishiwalmasliqi kérek", déyishti we uning dewitige tézla awaz qoshup özlirining musulman bolush righbiti barliqini bildürdi.

Ular yesrebning yiraqni körer aqilliridin bolup, emdila ayaghlashqan, emma yenila yamrash éhtimali bolghan ichki urush oti yesreb xelqini qattiq juditiwetken bolghachqa, ular resulullahning bu dewitining urushning teltöküs axirlishishning sewebi bolup qélishini ümid qilishti. Shunga ular resulullahqa: "i resulullah! Biz hazir xelqimizni tashlap bu yerge kelduq, ularning arisidiki öch - adawet we yamanliqlar héchqandaq bir qewm arisida bolmas, ümidki allah séning sewebing

bilen ularni birleshtürüwetse ejeb emes. Biz qaytip ularni bu ishqa dewet qilimiz we biz qobul qilghan bu dinni ularghimu tonushturimiz. Eger allah ularni sen arqiliq birleshtürüwetse, u chaghda sendin éziz adem bolmaydu" dédi. Ular medinige qaytip barghandin kéyin medinide islam dewitini yetküzdi, netijide medine teweside ensar ailiirining hemmiside resulullahning gépidin bashqa gep bolmaydighan boldi.

Mushu yili (bisetning 11 - yili) shewwal éyida resulullah aishe siddiq (rastchil)qa öylendi. Aishe reziyellahu enha bu chaghda alte yashqa kirgenidi we uning bilen hijriyining 1 - yili shewwal éyida bir tekiyde bash qoydi. U bu chaghda toqquz yashqa toshqanidi.

Beytulmuqeddeske seper we miraj

peyghember eley-hissalamning dewiti mushriklarning zulum we ziyankeshlikliri tüpeyli ghelibe we meghlubiyet otturisida qedri ehwal yol échip ilgirilewatqan we yiraq upuqlarda ghelibe yultuzliri ghil - pal nur chéchip körünüwatqan bir peytte, resulullahqa beytulheremdin beytulmuqeddeske seyr qilish we u yerdin allahning dergahigha mirajgha chiqish sheripi muweppeq qilindi.

Mirajning waqtini muqim bir waqitqa teyin qilish toghrisida oxshimighan qarashlar mewjut: süre israning siyaqidin qarighanda, miraj hijretke nahayiti yéqin ariliqta yüz bergenliki melum. Hedisshunas alimlar weqening tepsilatini töwendikidek bayan qildi.

Ibni qeyyum mundaq deydu: "peyghember eley-hissalam (sehih riwayetke asaslanda) ashu mubarek téni bilen buraqqa minip jibriil (eley-hissalam)ning hemrahliqida mesjidilheramdin beytulmuqeddeske seyr qilduruldi we u yerde chüshüp peyghemberlerge imam bolup namaz oqudi we buraqni mesjid derwazisining bir halqisigha baghlap qoydi. Andin shu kéchisi beytulmuqeddestin birinchi asman'gha örlitildi we jibriil (eley-hissalam) resulullah üchün asmanning derwazisini échishni telep qilghanidi, asman derwazisi échildi. Resulullah u yerde adem atini kördi we uninggha salam berdi. Adem ata resulullahni qizghin qarshi aldi we uning salimigha "eleyke" yandurdi we resulullahning peyghember bolghanliqini tebriklidi.

Allah resulullahqa shehidlerning erwah (jan)lirini ong yandin we sheqiy nakeslerning erwah (jan)lirini sol yandin körsetti. Andin u ikkinchi asman'gha örlitilidi we ikkinchi asman derwazisimu échildi. U yerde yehya ibni zekeriya we iysa ibni meryem (eley-hissalam)lerni kördi we ular bilen mulaqat bolup, ulargha salam berdi. Ularmu resulullahqa salam qayturdi we uning mirajini qizghin qarshi aldi we peyghember bolghanliqini tebrikleshti.

Andin üchinchi asman'gha örlitildi. U yerde yüsüf ibni yeiqup (eley-hissalam)ni kördi we uninggha salam qildi. Yüsüf (eley-hissalam) resulullahqa "eleyke" yandurdi we uni qizghin qarshi élip, uning peyghember bolghanliqini tebriklidi.

Andin tötinchi asman'gha örlitildi. U yerde idris eley-hissalamni kördi we uninggha salam berdi. Idris eley-hissalam resulullahni qarshi élip, uning peyghember bolghanliqini tebriklidi.

Uningdin kéyin beshinchi asman'gha örlitildi. Beshinchi asmanda harun ibni imran (eley-hissalam)ni kördi. Peyghember eley-hissalam uninggha salam qildi, harun eley-hissalam uni qarshi aldi we uning peyghemberlikini tebriklidi.

Uningdin kéyin altinchi asman'gha örlitildi. Peyghember eley-hissalam u yerde musa eley-hissalamgha uchrashti we uninggha salam qildi, musa eley-hissalam resulullahni qizghin qarshi aldi we uning peyghember bolghanliqini tebriklidi. Resulullah musa eley-hissalamning qéshidin azraq ötüwidi, musa eley-hissalam yighlap tashlidi. Uninggha: "némishqa yighlaysen?" déyilgenidi, u: "bir oghlan mendin kéyin peyghemberlikke ewetildi we uning ummitidin jennetke kiridighanlar méning ummitimdin jennetke kiridighanlardin köp bolghanliqi üchün yighlaymen", dédi.

Andin yettinchi asman'gha örlitildi. U yerde ibrahim eley-hissalam bilen uchrashti we uninggha salam qildi. Ibrahim eley-hissalam resulullahni qizghin qarshi aldi we uning peyghemberlikini tebriklidi. Andin resulullah "sidretulmunteha" gha kötürüldi. Uningdin kéyin beytulmeimur gha örlitildi we u yerdin resulullahni jebbar taala (bendilirige xalighanni qildurulaydighan ezemetlik tengri taala)ning dergahigha örlitildi we uninggha yéqinliship, hetta bir ikki oq miqdari yaki uningdinmu yéqin ariliqta turdi. Bu chaghda allah taala öz bendisi (resulullahqa) ge bir qatar wehiylerni qildi we uninggha 50 waq namazni perz qildi. Shuning bilen resulullah allahning dergahidin qaytip musa eley-hissalamning qéshidin ötüwidi, musa eley-hissalam: "allah séni némige buyrudi", dédi. Peyghember eley-hissalam: "50 waq namazgha", dep jawab berdi. Musa eley-hissalam: "séning ummiting buninggha taqet keltürelmeydu, sen allahning dergahigha qaytip uningdin ummitingge yenggillitip bérishni tiligin", dédi. Resulullah jibriil (eley-hissalam)gha meslihet salghandek qilip qariwidi, jibriil eley-hissalam: "hee, xalisingiz", dep isharet qildi. Shuning bilen jibriil resulullahni yuqirigha örlitip jebbar taalaning dergahigha élip chiqti. Wehalenki, allah özige xas makanda idi. (bu imam buxarining bezi lebzidiki ibarisi) allah uningdin on waqni kötürüwétip berdi. Andin töwen chüshti. Musa eley-hissalamning qéshidin ötüp, uninggha xewer qildi. Musa eley-hissalam yene: "perwerdigaringning dergahigha qaytip yenimu yéniklitip bérishni tiligin", dédi. Shuning bilen resulullah musa eley-hissalam bilen allahning dergahi ariliqida bérip kélip yürüp axir allah uni besh namazgha qaldurup berdi we shu chaghdimu yene musa (eley-hissalam) resulullahni allahning dergahigha qaytip, yenila yenggillitip bérishni telep qilishqa buyrighanidi, resulullah: "choqumki, men perwerdigarimdin haya qildim, emdi men uning qismtige razi bolimen we uning perzige teslim bolimen", dédi. Resulullah musa eley-hissalamning qéshidin yiraqlap méngiwidi ghayibtin: "perzimni békitiwettim we bendilirimdin köp yéniklettim" dep nida keldi.

Mushu yergiche bayan qilin'ghandin kéyin ibni qeyyum resulullahning allah tebarek we taalani öz közi bilen körgenliki toghrisida ixtilap (oxshimighan qarashlar) barliqini éytti we ibni teymining mushu heqtiki sözini tilgha aldi. Tekshürüp tetqiq qilishning netijisi shu boldiki, köz bilen körüsh resulullahqa esla muyesser bolghan emes hem resulullahning öz közi bilen körgen dégenni héchqaysi bir sahabe démigen. Ibni abbas (reziyellahu enhu)din neqil qilin'ghan "resulullah allahni kördi" we "resulullah allahni dili bilen kördi", dégen hedisler bir - birige zit emes.

Ibni qeyyum yene mundaq dédi: "emma, allah taalaning süre nejmidiki)ngm dna ftdli(terjimisi: "andin u asta - asta yéqinliship, töwen'ge sanggilidi". ("quran kerim" süre nejim 8 - ayet) dégen sözidiki yéqinlishish miraj qissiside zikri

qilin'ghan yéqinlishish bilen bir emes. Süre nejimde zikri qilin'ghan yéqinlishish bolsa, jibriilning yéqinlishishi we uning töwen chüshüshidur. Aishe we ibni mesud (reziyellahu unhuma)larmu hem shu qarashta. Ayetning siyaqimu hem shuni körsitidu. Emma, miraj hediside zikri qilin'ghan "yéqinlishish we töwen chüshüsh" dégenler allahu tebarek we taalaning töwen chüshüshi we uning yéqinlishishi ikenliki nahayiti éniq. Süre nejimde zikri qilin'ghan "töwen chüshüsh" bilen tearuz (zit) kelmeydu. Chünki, süre nejimdiki "u (resulullah) uni sidretulmuntehaning yénida yene bir qétim kördi", dégini, u choqum jibriilni kördi, dégen bolidu. Chünki, resulullah jibriilni esli süritide, ikki qétim körgen. Bir qétim mushu zéminda, yene bir qétim mirajda - sidretulmuntehaning qéshida körgen. Allah taala hemmidin bekrek alimdur.

Mushu qétim resulullahning kökriki yérilish weqesi yüz berdi hemde ziyaret dawamida töwendiki bir qanche ishlargha duch keldi.

Resulullahning aldigha süt we haraq keltürüldi. Resulullah ikkilenmestin sütni tallighanidi, uninggha: "toghra yolgha hidayet qilinding" we yaki "toghra yolni tapting, nawada sen haraqni alghan bolsang, ummiting ézip ketken bolatti", déyildi. Jennette töt deryani kördi. Ikkisi ashkara we ikkisi yoshurun idi. Ashkara ikki derya nil deryasi we purat deryasi dep tonushturuldi. Buning menisi - resulullahning elchiliki nil we purat deryasi wadiliridiki keng munbet zéminlarda yiltiz tartip, uning ahalisining qelbidin chongqur urun alidu we bu jaylarning ahalisi yéqin kelgüsidin bashlap ewladmuewlad islam tughini égiz kötürgüchilerdin bolidu, dégen bolatti, eksiche bu deryalarning kélish menbii jennettin kélidu, dégen bolmaytti.

Ziyaret dawamida resulullah dozaxning maliki (yeni bash gondipay)ni kördi. U qetiy külmeytti we uning chirayida tebessum we xushxuyluqtin qilche eser yoq idi. Shuningdek resulullah yene jennet we dozaxning tepsilatidin xewerdar boldi.

U yene yétimlerning mal - mülükini naheq yewalghanlarning éghiz, burun, lewlirini tögining (kamshukliri)ge oxshash qopal, körümsiz halette kördi. Ularning éghiz, burunlirigha hawancha tashliridek chogh parcheliri töpe - töpilep tiqilatti. Andin u tashlar shu haman ularning arqa meqetliridin étilip chiqatti.

Resulullah jazanixorlarning qorsaqliri yoghinap, tulum qorsaq bolup ketkenlikini kördi. Ularning qorsaqliri bek chongiyip ketkenliktin ular öz orunliridin temshilelmeytti we yötkilishkimu majali yetmeytti. Firewn jemeti we uning aile tawabatliri dozaxqa qaqlinish üchün élip chiqilghanda, héliqi jazanixorlarning üstidin ötüp, ularni dessep ayagh asti qilip mangatti.

Zinaxor - pahishiwazlarning aldida mezzilik, puraqliq, sémiz gösh qorumiliri turmaqta, yene bir chette shellet, oruq, betbuy, sésiq, meynet göshler turmaqta. Wehalenki, ular aldédiki mezzilik, hid puraqliq göshlerni tashlap qoyup, yénidiki meynet, paskina göshlerni makilditip, chaynap turuwatqanliqini kördi.

Resulullah yene mehremlik salahiyiti bolmighan erler bilen tartinmastin ariliship yüridighan shallaq xotun - qizlarning emchekliridin ésip qoyulghanliqini kördi.

Resulullah yene beytulmuqeddeske bérish - kélishtiki ikkila qétimda mekkiliklerning sham tereptin kéliwatqan bir tijaret karwinini kördi we ularning toptin ayrilip ézip qalghan bir tögisini körsitip qoydi we ular uxlap qalghanda, aghzi étip qoyulghan bir tungdin su ichip, andin qachini öz pétiche mehkem étip qoydi. Del mushu ish resulullahning miraj kéchisining etigini uning sözining

rastliqini ispatlaydighan birdinbir maddiy pakit bolup qaldi.

Ibni qeyyum mundaq deydu: "etisi etigen resulullah qureysh xelqige allah uninggha körsetken bu katta möjizini bayan qilip bériwidi, ularning resulullahqa bolghan gumani téximu kücheydi. Eziyet külpet yetküzüsh we ziyan - zexmet sélishi éship bardi. Ular resulullahtin beytulmuqeddesni teswirlep bérishni telep qilghanidi. U beytulmuqeddesni köz aldida körüp turghandek muhim jaylirini éniq we eynen tonushturup bérishke bashlidi. Ular resulullahqa reddiye qayturalmay dang qétip qélishti. Resulullah yene ularning karwinining seper yönilishini we qaytip kéliwatqanliqini xewer qildi. Bolupmu karwanning yétip kélidighan waqtini xewer qildi. Hetta karwanning eng aldida méngip kéliwatqan töginimu éytip berdi. Emeliyetmu resulullah dégendek chiqti, lékin bu ularning nepritini ashuruwetti we kapir zalimlar kufrining gheyrige éyba qilishti.

Éytishlargha qarighanda, ebu bekrini "siddiq" (rastchil) dep atilishi uning bu weqeni hemme adem yalghan dep derguman bolghanda u ikkilenmestin, rast dep testiqlighanliqi üchün iken.

Xosh... Emdi bu seper néme üchün orunlashturulghan? Dégen soalgha birilgen eng qayil qilarliq we ixcham jawap allah taalaning:)lnryh mn ayatna("uninggha bizning qudret alametlirimizni körsitish üchün... ", "quran kerim" (süre isra 1 - ayet) dégen ayitidur. Allah öz dergahini ziyaret qildurush ishi allahning jimi peyghemberlirige yolgha qoyghan qanunidur.

Tunji eqebe beyiti

yuqirida biz yesreblik alte neper kishi bisetning 11 - yili hej mewsumida musulman bolup, ular resulullahqa bu elchilikni öz qewmlirige choqum yetküzüshke wede bérishkenidi, dégeniduq. Buning netijiside kéler yili hej mewsumi (bisetning 12 - yili miladiye 621 - yili iyul)da yesrebtin 12 adem hejke keldi. Ularning beshi aldinqi yili resulullah bilen körüshkenler (bu yil kélelmigen bir kishi jabir ibni abdullah ibni rab idi), qalghan yettisi yéngida qoshulup kelgenler idi.

Ular resulullah bilen mina téghidiki eqebe dégen jayda uchriship, ayallar beyet qilghandek beyet berdi. Imam buxari ubade ibni samit (reziyellahu enhu)tin riwayet qilin'ghan hediste: "resulullah bizge: kélinglar! Manga allahqa héchnersini shérik keltürmeslikke, oghriliq qilmasliqqa, zina - pahishe qilmasliqqa, baliliringlarni (kembeghelchiliktin qorqup) öltürmeslikke, öz aldinglargha böhtan oydurup chiqmasliqqa we yaxshi ishta manga asiyliq qilmasliqqa beyet béringlar, kimki öz wedisige wapa qilsa, uning ejrini allah béridu we kimki shu ishlarning birersige chétilip qalsa, shu sewebtin dunyada jazalansa, u jaza uninggha kefaret bolidu we kimki shu ishlardin birersini sadir qilip qoyup, allah uning bu eyibini yapsa, uning ishi allahning ilkide bolidu. Xalisa azablaydu, xalisa uni kechürüm qilidu", dédi. Shuning bilen men (yene bir nusxida biz) resulullahqa ashu maddilarning hemmisige beyet qildim (yaki qilduq), déyilgen.

Beyet tamam bolup, hej paaliyetlirimu axirliship, hajilar öz wetenlirige qaytishqa bashliwidi, peyghember eley-hissalam yesrebtiki musulmanlargha islam sheriitini ögitish, dini ehkamlarni chüshendürüsh we shu yerde téxiche shérik eqidisi bilen turuwatqan ademler arisida islam dewiti élip bérish üchün özining tunji elchisini ashulargha qétip medinige ewetmekchi boldi. Resulullah bu elchilikke eng deslep musulman bolghan islam yash awan'gartliridin biri bolghan museb ibni umeyr (reziyellahu enhu)ni tallidi. Museb ibni umeyr reziyellahu enhu

esed ibni zorarening öyige chüshti we u ikkisi birlikte yesreb ahalisigha tolup tashqan qizghinliq bilen islam dinini teshwiq qilishqa bashlidi. Museb uzaq ötmey yesreb xelqi arisida "muqrun" (quran ögetküchi) dégen nam bilen tonuldi.

Museb ibni umeyr esed ibni zurarining öyide turup kishilerni islamgha dewet qildi. Hetta medinide ensar aymaqliridin musulman bolmighan birmu öy yaki aile qalmidi. Hemmiside musulman er - ayallar bar boldi. Peqet beni umeyye ibni zeyd, xetiyme we wail mehelliside bir qanche ailila qépqaldi. Ularning ichide qeys ibni eslet isimlik bir shair (ular uninggha itaet qilatti) bar idi. U öz qewmi bilen islamni qobul qilishni kéchiktürüp, taki hijiriyining beshinchi yili xendek urushi aldida musulman boldi.

Kéler yili (yeni bisetning 13 - yili) hej mewsumi yétip kélishtin burun, museb ibni umeyr ghelibe xush bésharetlirini élip mekkige qaytip keldi. U resulullahqa yesreb qebililirining xewerlirini we u xelqtiki yoshurun, yaxshi xislet iqtidarlarni we ulardiki öz - özini qedirlesh we xorluqqa bash egmesliktek peziletlirini sözlep berdi.

Ikkinchi eqebe beyiti

biset (resulullah peyghember bolghan)ning 13 - yili (miladiye 622 - yili iyunda) hej mewsumida yesreblik musulmanlardin yetmish nechche kishi hej paaliyitini ada qilish üchün mekkige keldi. Ular yesrebtiki téxiche musulman bolmighan mushrik hajilar bilen bille kelgenidi. Ular yesrebtiki chaghlirida bolmisun yaki yolda kéliwatqanda bolmisun izchil: "biz resulullahni mekke taghlirida qachan'ghiche qoghlandi bolup, dekke - dükke ichide yürüshige tashlap qoyimiz?" dep soal qoyishatti. Ular mekkige kelgendin kéyin, resulullah bilen yoshurun alaqiliship ikki terep teshriq künlirining otturilirida, mina téghining jemrtuloladiki eqebe jilghisi ichide uchrishishqa, uchrishishni tün qarangghusida mexpiy élip bérishqa kélishti.

Keib ibni malik ensari (reziyellahu enhu) mundaq deydu: "biz mekkige hejge barduq we resulullah bilen teshriq künlirining otturilirida eqebede uchrishishqa wedileshtuq. Biz bilen jemetimizning bashliqi abruyluq zat abdullah ibni emri ibni heram birge bar idi. Biz uni hejge bille élip kelgeniduq. Biz mushrik seperdashlirimizdin bu uchrishishni bashtin - axiri sir tutup kelgeniduq. Shunga, biz uninggha gep qilduq we "i ebu jabir! (abdullah ibni emirning koniyti) sen bizning bashliqimiz we jemetimizning nopuzluq erbabi. Sen mushu péti gheplette kétiwérip, axir dozaxqa yem bolup kétishingge chidap turalmaymiz", déduq. Andin uni islamgha dewet qilduq we uninggha resulullah bilen eqebede uchrishidighanliqimizni uqturduq. U mundaq dégen: "shuning bilen abdullah héch qarishmayla musulman boldi we biz bilen eqebe uchrishishigha qatniship jemetimizning wekili bolup saylandi.

Keib mundaq deydu: "shuning bilen biz yesrebtin bille kelgen mushrik seperdashlar bilen yataqlirimizgha kirip uxlap qalduq. Kéchining üchtin biri ötüwidi, yatqan jaylirimizdin héchkishige tuydurmay shipir - shipir sughurulup chiqip, eqebediki héliqi jilghigha toplanduq. Biz 73 er we ikki ayal (nesiybe - keibning qizi, beni mazin jemetidin. Esma - emrining qizi, beni selime jemetidin) iduq.

U yene mundaq dédi: biz jilghigha yighilip, resulullahning kélishini kütüp olturduq. Uzaq ötmey resulullahmu yétip keldi. Uning bilen (taghisi) abbas ibni abdulmutellip bille keptu. (u ashu künlerde téxi musulman bolmighan bolsimu),

biraq u öz qérindishining oghlining bu ishigha qatniship, uning üchün ehdupeyman élip, ishni puxtilash üchün kelgeniken. Yighin'gha qatnishishqa tégishlikler toluq kélip bolghandin kéyin, dini we siyasiy ehdilerni élish üchün sözlishish bashlandi. Resulullahning taghisi abbas ibni abdulmutellip deslep qilip söz qildi. U köpchilikke bu ittipaq ehdisini tüzgendin kéyin, ularning zimmisige yüklinidighan mesuliyetning éghirliqini (ochuq) otturigha qoyup mundaq dédi: "i xezrej xelqi! (erebler ews, xezrej ikki qebilini "xezrej" depla ataytti) (muhemmed)ning jemetimizdiki ornini bilisiler, gerche biz uning dinida bolmisaqmu, uninggha öchmenlik qilghuchi muxalip küchlerdin uni qoghdap kéliwatimiz, hélihem qéshimizda tursa dawamliq ezizlinidu we pidakarliq bilen qoghdilidu. U silerge qétilip shu tereplerge ketmekchi boluwatidu. Shunga, siler uninggha bergen wedenglargha emel qilsanglar we uni düshmenliridin qoghdiyalisanglar barsa barsun, nawada siler uni öz yurtidin élip chiqip bolghandin kéyin, tashliwétip düshmenlirige purset yaritip béridighandek bolsanglar mana hazirdin bashlap qépqalsun. U öz jemeti we öz wetinide obdan ezizlinidu we qoghdilidu".

Keib mundaq deydu: "shuning bilen biz uninggha: séning gépingni angliduq, emdi sen bir gep qilip baqqin i resulullah! We özüng üchün perwerdigaring üchün qandaq shertliring bolsa otturigha qoyghin! Déduq".

Mana bu jawab ularning bu ulugh mesuliyetni ada qilishta we bu mesuliyetning xeterlik aqiwetlirini üstige élishta yüksek irade, qetiy niyet, baturane jasaret we kamil iman'gha ige ikenlikini körsitetti. Peyghember eley-hissalammu özining démekchi bolghanlirini otturigha qoydi. Andin beyet tamam boldi.

Imam ehmed weqening tepsilatini jabir reziyellahu enhudin riwayet qildi, jabir reziyellahu enhu mundaq dédi: "biz resulullahqa: i resulullah! Biz sanga némige beyet qilimiz? Dégeniduq. Resulullah: siler

1. Meyli rohinglar kötürenggü, jushqun halette bolsun weyaki rohsiz, boshang halette bolunglar, gépimni anglashqa we itaet qilishqa;

2. Meyli qiyinchiliq we meyli kengrichilik mezgilliri bolsun hemmiside pul - malliringlarni ayimasliqqa;

3. Yaxshi ishlargha buyrushqa, yaman ishlardin tosushqa;

4. Allah yolida sabit ber qedem bolushqa we allah üchün her qandaq tapa - malamet, japa - musheqqettin qorqmasliqqa;

5. Men u yerge barghinimda manga yardem qilishqa, we méni öz nepsinglarni, xotun - qizliringlarni we bala - chaqanglarni qoghdighandek qoghdashqa beyet qilisiler we uning bedilige silerge jennet bar, dédi".

Beyet maddiliri békitilip qayta - qayta tekitlen'gendin kéyin, qol éliship körüshüsh usuli arqiliq beyet bashlandi. Beyet qilish paaliyitige qatnashqan ikki ayal aghzaki beyet qildi. Beyet ayaghlashqandin kéyin peyghember eley-hissalam ulardin beyet maddilirini ijra qilishta öz qewmlirige mesul bolalaydighan nopuzluq kishidin on ikki kishini wekil qilip körsitip bérishni telep qildi. Shuning bilen derhalla ularning namzati körsitilip, wekiller saylap chiqildi. Ular xezrej qebilisidin toqquz, ews qebilisidin üch kishi idi.

Mezkur wekiller saylap chiqilghandin kéyin, resulullah bu wekillerning mesul bashliqi bolush süpiti bilen ulardin qayta ehdupeyman élip mundaq dédi: "hewariyun (iysa eley-hissalamning yardemchiliri)lar öz qewmlirige képil

bolghinidek, silermu öz qewminglargha képil, menmu öz qewmim (yeni musulmanlargha)ge képil. Wekiller: "elwette" déyishti. Ehdinamini chingitish ishi ayaghliship beyetchiler tarqilish aldida turghanda, sheytanning biri bu yighilishni pash qilip qoydi. Sheytan melunning awazi qureyshlerge angliniwidi, ularning ichide teshwish we ensizlik keypiyati tughuldi. Chünki, ular bundaq beyetning aqiwitini özlirining hayati we mal - mülükining bixeterlikige nisbeten qanchilik éghir xewp bolidighanliqini obdan biletti. Shunga, ular etisi tang süzülishi bilen teng bir qisim ot quyruqi emeldarlardin bir guruppa teshkillep héliqi toxtamgha naraziliq bildürüsh üchün yesreblikler chüshken menzilge keldi we "i xezrej xelqi! Oqushimizche, siler bizning héliqi adimimizning yénigha kélip uni bu yerdin élip chiqip ketmekchi boluwétipsiler we uning üchün biz bilen urushushqa, ölümge ehdi béripsiler, ezbirayi xuda, her qandaq bir ereb qebilsige sélishturghanda siler bilen qilich tenglishish könglimizge yaqmaytti", déyishti.

Beyet tün nispide intayin mexpiy rewishte élip bérilghachqa hej ömiki ichidiki mushriklar buningdin qilche xewersiz idi. Shunga, bu mushriklar hang - tang bolushup: "bu néme gep, bu yerde héch ish bolmidi", déyiship qesem ichip bérishti. Shuning bilen ular abdullah ibni ubey ibni selulning qéshigha keldi, u köpchilikning aldigha chiqip: "bu dégen yalghan gep, bizde bundaq ish bolmidi, méning qewmim bu yerde emes, hetta yesrebtiki chaghdimu mendin bisoraq ish qilmaytti", dédi. Musulmanlar bir - birige menilik qariship qoyup, birsimu éghiz échip "shundaq" yaki "emes", démey jim - jit turushti. Qureysh terep bolsa ashu mushriklarning gépige ishinishke mejbur bolup, amalsiz qaytip kétishti.

Qureysh wekilliri héliqi chaghda xewerning (rast) yalghanliqini jezmleshtürelmey qaytqanidi. Lékin, ular mekkige qaytip kirgendin kéyin dawamliq sürüshtürüp yürüp axir xewerning rast ikenlikini, beyetning heqiqeten pütüshülüp tamamlan'ghanliqini ispatlidi. Bu chaghda hajilar alliburun mekkidin ayrilip bolghanidi.

Mana bu beyet (tarixta chong eqebe beyiti dep atalghan) eqebe ikkinchi (chong) beyitidur. U tarqaq halette yashawatqan muiminler otturisida dostluq, igidarchiliq we özara yardemde bolush ehdinamisi ornatqan we tolup tashqan ishench, maddiy we meniwi jasaret ata qilghan, mushu yolda barliqini atash iradisini tikligen ehmiyetlik chong bir beyet bolghan idi.

Hijret pishwaliri

ikkinchi eqebe beyiti muweppeqiyetlik ötküzülüp, islam dini kufri we jahalet dolqunida mewj uruwatqan ashu sehraning qap otturisidin özige musteqil bir weten tutush imkaniyitige ige boluwidi, (emeliyettimu bu beyet islami dewet élip bériliwatqandin buyan qolgha keltürülgen eng zor muweppeqiyet idi) peyghember eley-hissalam musulmanlargha mushu yéngi weten'ge hijret qilishqa ijazet qildi.

Hijret qilish dégenlik maddiy menpeettin waz kéchish, mal - mülük we parawan turmushni qurban bérip, öz jénini jaylap chiqip kétish, dégenlikila bolmastin belki, hijret qilghan kishining mal - mülki talan - taraj qilinishi, hetta halak bolup kétishi mumkin. U kelgüsi istiqbali téxiche namelum bir nishan'gha qarap yol aldi. Bu yolda qanchilik köngülsizlikler we japa - musheqqetler, azab - oqubet, dishwarchiliqlar bar. Uni kishi bilmeydu dégenni uqturatti.

Musulmanlar mana mushularning hemmisini bilip, uqup turup, hijret qilishqa bashlidi. Mushriklar bu dolqunning kéyinki xetiri we tehditini nezerde

tutup, ularni hijrettin tosushqa bashlidi.

1. Eng deslep hijret qilghanlardin biri ebu selime idi (ibni is'haqning riwayitide u ikkinchi eqebe beyitidin bir yil burun hijret qilghan déyilidu). U ayali we oghli üch kishi birlikte hijret qilmaqchi bolghan idi. Ular teyyarlinip yolgha chiqish aldida, uning qéyni aghiliri uning aldini tosup: "özüng yalghuz chiqip ket, biz hemshirimizni hergiz mangdurmaymiz, uni nelerde sörep yürüysen", dep uning ayalini salduruwaldi. Ebu selimening jemeti uning ayali we oghlidin ayrilip qalghanliqidin ghezeblinip: "siler (ayal terepke) sahibimizdin uning ayalini salduruwalghandin kéyin, uning oghlida néme heqqinglar bar?" dep balini tartiship yürüp, uning qulini chiqiriwetti we ebu selemening tuqqanliri balini élip ketti. Ebu selime bolsa özi tenha medinige qarap yol aldi.

2. Suheyb ibni sinan rumi. Suheyb mekkidin hijret qilip chiqip ketmekchi bolghanda, qureysh kapirliri uninggha köz qizartti we: "sen yurtimizgha héchnersisi yoq peyda bolghaniding, bizning qollap, arigha élishimiz bilen pul, malliq boldung, inawet abruygha érishting, emdilikte sen hemme nersengni élip bu yerdin chiqip ketmekchi boluwatamsen? Yaq, ezbirayi xuda, hergiz undaq ish bolmaydu" dep aldini tosti. Bu chaghda suheyb ulargha: "mal - dunyalirimni silerge tashlap chiqip ketsem, yolumni boshitamsiler?" dégenidi, ular: "shundaq", déyishti. Shuning bilen suheyb: "undaq bolsa, men mallirimni silerge qaldurup chiqip kétey", dédi. Peyghember eley-hissalam buni anglap: "suheyb (bu sodida) payda aldi, suheyb (bu sodida) payda aldi", dep tekrarlidi.

3. Ömer ibni xettab reziyellahu enhu bilen iyash ibni rebiye we hisham ibni as (ibni wail) qatarliqlar mekke sirtidiki bir jayda qonup, etisi shu yerdin udul medinige qarap yürüp kétishke wedileshkenidi. Rast dégendek, kechte ömer reziyellahu enhu bilen iyash kélelidi, hisham kélelmidi. Shuning bilen bu ikkiylen medinige kélip quba dégen kentke chüshüp turghanda, ebu jehil bilen uning qérindishi haris, iyashning (bularning anisi bir idi) keynidin iz bésip qoghlap kélip: "animiz séni körmigüche béshigha taghaq salmasliqni, issiqtin sayidimasliqni özige nezr qilip turuwaldi, shunga qaytip kéteyli dep turuwaldi. Iyashning anisigha ichi aghrip kétip, qaytish qararigha keldi. Bu chaghda ömer reziyellahu enhu uninggha: "i iyash! Allah bilen qesemki, ular herqachan séni diningdin yandurmaqchimikin, deymen, shunga ulardin hézi bolghin, qesem qilimenki, anangning kallisini pit boghsa, choqum béshigha taghaq salidu. Mekkining aptipida köyse, elwette sayidaydu", dégen bolsimu, iyash ular bilen qaytip kétip anisining qesimi emelge ashqandin kéyin, yene kélidighanliqini éytip, ömer reziyellahu enhuning gépige unimidi. Ömer reziyellahu enhu uninggha: "undaqta, déginimni qilimen dep turuwalsang, mawu tögemni éliwal, bu yuwash, ayighi ittik, obdan töge, ilaji bar tögidin chüshmigin, nawada bulardin sel gheyrilik sezseng uning bilen jéningni jaylighin", dédi.

Shuning bilen iyash ömer reziyellahu enhuning tögisige minip, ular bilen yolgha chiqti. Hetta bir yerge kelgende, ebu jehil uninggha: "i qérindishim! Men bu tögemge bekmu japa séliwettim, méni keyningge mindürüwalsang?" déwidi, iyash: "bolidu", dédi. Shuning bilen u tögisini chöktürdi. Ebu jehil bilen harismu teng chöktürdi. Ular yerge chüshüp, hemmisi tögidin ayriliwidi, ebu jehil bilen haris iyashqa teng étilip bérip, uni yatquzup chemberches baghliwetti. Andin shu péti tögige chétip, heydep küp - kündüzde mekkige ekirdi we "eyyuhennas" chaqirip: "i xalayiq! Mekke ehli! Toghra - xatani ayriyalmaydighan exmeqlerni

mana mushundaq qilghuluq, silermu mushundaq qilinglar", dep elge ibret qildi.

Mana bu üch ish mushriklarning hijret qilmaqchi bolghanlarni bilip qalsa qollinidighan wasitilirining misalliridur. Lékin, kishiler yenila arqimuarqa mekkidin chiqip kétishti. Eqebe chong beyiti ötküzülüp, ikki aydin kéyin, mekkide resulullah ebu bekri we eli (bu ikkiylen resulullahning emri bilen toxtap turghanidi) we yene mushriklar mejburiy tutup qalghanlardin bashqa héchkim qalmidi. Resulullahmu allah teripidin hijret buyruqini kütüp seper teyyarliqini tel qilip turdi we ebu bekrimu hem shundaq qildi.

Imam buxari aishe reziyellahu enhadin riwayet qilghan hediste mundaq déyilidu: "resulullah musulmanlargha: manga silerning hijret diyaringlar ikki tashliq otturisidiki bir xormizarliq zémini ikenliki körsitildi", dégenidi. Shunga, hijret qilmaqchi bolghanlar medine terepke hijret qildi. Chünki medinining ikki teripide tashliq zémin idi. Hebeshistan'gha hijret qilghanlarning köpinchisi medinige qaytip keldi. Ebu bekrimu medinige hijret qilishqa teyyar bolghanidi. Emma, resulullah uninggha: "toxtap turghin, menmu allahning ijazitini kütüwatimen", dédi. Ebu bekri: "shundaqmu? I resulullah! Senmu hijretni ümid qilamsen? Sanga ata - anam pidadur", dédi. Resulullah: "hee", dep jawab berdi. Shuning bilen ebu bekri resulullahqa hemrah bolush üchün toxtap turdi we özining ikki tögisige töt aydek sumri derixining ghazingini bérip baqti.

Mushriklar peyghember eley-hissalamning sahabilirining kéche - kündüzlep teyyarliq qilip mal - dunya we bala - chaqilirini élip ews, xezrej qebililirige köchüp kétiwatqanliqini körüp, bir xil qorqunch we ghem endishige patti we buni chong shumluqning béshariti dep bildi. Ensizlik we sarasime ulargha mislisiz wehime bilen déweylep kelmekte idi. Qisqisi, ularning dini we iqtisadiy mewjudiyitige tehdit séliwatqan heqiqiy chong bir xewp - xeter külenggüsi ularning köz aldida namayen bolushqa bashlidi. Mushriklar özlirining mewjudiyitige tehdit séliwatqan chong bir xewp - xeterning iz bésip kéliwatqanliqini hés qilishti we islam dewitining yol bashchisi muhemmedun sellahu eleyhi wesellemdin ibaret bu chong xewp - xeterning etrapqa tarap yiltiz tartip ketmesliki üchün eng ünümlük bir chare - tedbir izdeshke bashlidi. Nebuwet (biset depmu atilidu)ning 14 - yili seper éyi (2 - ay)ning 20 - küni, miladiye 622 - yili sintebir (9 - ay)ning 12 - künige toghra kélidu. (yeni eqebe chong beyitidin ikki yérim aydin kéyin) peyshenbe etigende qureysh parlaménti (darunneduwet) islam dewitining yol bashchisi muhemmed (eley-hissalam)ni nuqtiliq muzakire qilip, uni tézdin bir terep qilishqa kapaletlik qilghili bolidighan we u tarqatqan dewet nurini yer yüzidin teltüküs öchüreleydighan keskin bir tedbir tépish üchün öz tarixidiki eng qabahetlik bir yighinni chaqirdi. Yighin'gha qureysh qebilisige tewe her qaysi jemet we uruqdash aymaqlarning wekillik xaraktérige ige kishiliri qatnashti. Wekiller qizghin muzakire élip bérip resulullahni qetli qilishni qarar qildi we her qaysi qebile wekilliri öylirige qaytip bu qararni tézdin ijra qilishqa teyyarliq körüshke tutush qilip ketti.

Peyghember eleyhissalamning hijret qilishi

qureysh wekilliri darun neduwette resulullahni qestlep öltürüwétish qararini maqullawatqan peytte, jibriil eley-hissalam allahning dergahidin wehiy élip kélip, qureyshlerning resulullahqa süyiqest pilanlawatqanliqini we allahu (ezze we jelle)ning uninggha mekkidin chiqip kétishke ruxset qilghanliqini uqturdi we: "bügün kéche adettiki ornungda yatmighin", dep hijret waqtinimu belgilep

berdi. Shuning bilen resulullah shu haman chashgah waqtidila seper pilanigha bash qoshuwélish üchün ebu bekrining öyige bardi. Aishe (reziyellahu enha) mundaq deydu: "shu küni chashgah waqtida öyde ebu bekri (atam)ning yénida olturwatattuq. Bu chaghda hawa intayin qizip ketkenidi. Tosattin birsi: "resulullah héchqachan kelmeydighan saet, waqitta kéliwatidu, téxi béshinimu oruwaptu", dédi. Ebu bekri: "uninggha ata - anam pidadur. U bundaq gheyri waqitta choqum muhim bir ish bilen keldi, dédi". U (aishe reziyellahu enha) mundaq deydu: "hayal ötmey resulullah kirip keldi we öyge kirishke ruxset soridi. Ebu bekri ijazet qiliwidi, resulullah öyge kirdi we ebu bekrige: "qéshingdiki ademlerni sirtqa chiqiriwetkin, muhim gep bar", dédi. Ebu bekri:"i resulullah! Sanga atam pidadur, bular öz ehliliring" dégenidi. Resulullah: "manga bügün choqum chiqip kétishke ruxset qilindi", dédi. Ebu bekri: manga hemrah bolghin, démekchimusile, i resulullah! Sen üchün ata - anam pidadur, dégenidi, resulullah: "hee, shundaq", dédi we ikkiylen hijret pilanini pütüshüp bolghandin kéyin resulullah qarangghu chüshüshni kütüp öyge qaytti.

Qureysh kapirlirining mezkur kattibashliri yighindin qaytqandin kéyin pütün bir künni, mekke parlaménti (darunnedowet ezaliri) bügün etigen maqullighan wehshiyane pilanni muweppeqiyetlik orunlash üchün teyyarliq körüsh bilen ötküzdi we bu wezipini ada qilishqa héliqi yawuz kattiwashlardin 11 kishi tallap chiqildi.

Ibni is'haq mundaq dégen: "shu küni kéchidin bir mehel ötkende, mezkur 11 qara niyet eblex resulullahning öyining ishiki aldida peyda bolup, qachanki uxlap qalsa andin basturup kireyli, dep paylap turdi. Ular bu rezil süyiqestning choqum emelge ashidighanliqigha toluq ishench qilatti. Mezkur süyiqestke qol sélish waqti kéchining kéyinki yérimigha orunlashturulghan bolghachqa, ular saet nölni kütüp kéchini bidar ötküzdi. Mezkur qara niyetler bu rezil pilanini emelge ashurush üchün nahayiti puxta teyyarliq bilen turuwatqan bolsimu, lékin ular intayin nomussizlarche meghlup boldi. Resulullah bu chaghda eli ibni ebu talibqa "sen méning (hezremi) yéshil tonumni yépinip ornumda uxlap turghin, ular sanga hergiz yamanliq yetküzelmeydu", dep qoyup (resulullah uxlighanda ashu yéshil tonini yépinip uxlayti) qoligha bir siqim topa élip ularning üsti bashlirigha chéchiwétip seplirini arilap ötüp chiqip ketti. U allahning

﴿وجعلنا من بين ايديهم سدّا و من خلفهم سدّا فاغشيناهم فهم لا يبصرون﴾

"ularning aldigha bir tosuq, keynige bir tosuq qilduq, ularning közlirini perdiliduq, shuning üchün ular (imanning yolliri tosulup ketkenliktin) héch nersini körelmeydu", dégen ayitini toxtimay tilawet qilip mangatti. Heqiqetenmu allah mushriklarning közlirini benit qiliwetken idi, shunga ular resulullahni körelmidi, halbuki uning chachqan topa changliri ularning üsti bashlirini toluq pur alghanidi. Resulullah ularning sepliridin sughurulup chiqqiniche udul ebu bekrining öyige bardi. Andin u yerdin ikkeylen birlikte qoruning arqa ishiki bilen chiqip ketti. Ular kéchilep yol yürüp axiri yemen (mekkining jenubi) tereptiki "sur" öngkürige bérip orunlashti.

Resulullahning öyini qorshap turghan muhasirchilar belgilen'gen waqit saet nölni kütüp dawamliq bidar turdi. Emma saet nöl bolushning sel aldédiraq ular özlirining intayin set derijide meghlub bolghanliqini we quruq aware bolup yürgenlikini bayqashti. Heqiqiy ehwal mundaq ashkara bolup qaldi: ularning

yénidin bu ish bilen alaqisi bolmighan bir kishi ötüp kétiwétip bir qancheylenning resulullahning öyining etrapini paylap yürgenlikini kördi we u kishi: "némige intizar bolup yürüsiler?" dep soridi, ular: "muhemmed"ge déyishkenidi, héliqi adem: "undaq bolsa siler ziyan tartipsiler we quruq aware bolupsiler, ezbirayi xuda, u hazir mushu yerdin ötüp ketti, u téxi üsti - bashliringlarni topa - changlar bilen kömüwétiptu, u hazir öz yoligha rawan bolup boldi", dédi. Ular: "ezbirayi xuda, ejeba biz uni körmeptuqqu?" déyiship ornidin turghanidi, topa - changlar ularning üsti - bashliridin buxsup chüshti. Lékin ular ishikning yochuqidin qarap bir kishining yéshil tonni yépinip yétiwatqanliqini kördi we "allah bilen qesemki, ene shu choqum muhemmed, u hazir uxlawatidu, üstidiki uning adette yépinip yatidighan toni", déyishti. Shuning bilen ular birsi "shu "..yene birsi "emes" dégen gepler bilen xéli uzun waqitni ötküzüwetti. Etisi seherde héliqi adem ornidin turuwidi, uning eli ibni ebu talib ikenliki ashkara boldi. Bu chaghda ular qollirini chishliship uningdin resulullahni sorighanidi, u: "uqmaymen, manga dep bermidi", dédi.

Biset(resulullah peyghemberlik sheripige érishken yéli)ning 14 - yili seper (2 - ay)ning 27 - küni, miladiye 622 - yéli séntebir (9 - ay)ning 12 - yaki 13 - küni kéchide rusulullah öyidin ayrilip özining sepdishi ebu bekrining öyige keldi. Andin ikkiylen birlikte kéchining axirqi mezgilide, tang étishtin burun mekkidin chiqip kétish meqsitide aldirap ebu bekrining qorusining arqa ishikidin chiqip kétishti.

Peyghember eley-hissalam qureysh dairlirining qattiq iz qoghlaydighanliqini we paylaqchilarning neziri aldi bilen mekkining shimaligha mangidighan medine yoligha chüshidighanliqini bilgen bolghachqa, u esli nishanning tamamen eksi teripige yol aldi. U bolsimu mekkining jenubigha sozulghan mekke - yemen chong yoli idi. Resulullah bu yol bilen besh kélométirdek jenubqa qarap méngip "sur" téghi dep atilidighan bir taghqa yétip bardi. Bu tagh özi égiz, yolliri egri - toqay, tik qiya tagh bolup, etrapi pütünley qoram tashlar bilen oralghan, qedem élip méngish tolimu qiyin idi. Shunga resulullahning ikki putidin bir qanche yerni uchluq tashlar yirtiwetti. Qandaqla bolmisun taghqa yéqin qalghanda ebu bekri resulullahni hapashlap yüdüp, küchining bariche yügürüp, tagh choqqisidiki öngkürge ekiriwaldi. Bu tagh tarixta "ghari sur", yeni, sur téghi öngküri dep ataldi.

Ikkiylen ghargha yétip bériwidi, ebu bekri: "i resulullah sen kirmey turghin, awwal men kirip chiqay, eger ziyandash hasharetler bolsa sendin köre manga tegkini yaxshi", dédi. Andin ghargha kirip, melum yerni sérip - süpürdi. Uning bir bulungidiki töshükke köynikini yirtip tiqip qoydi, yene bir chettiki ikki töshükke ikki putini tiqip uni etti. Andin resulullahni kirishke teklip qildi. Shuning bilen resulullah ghargha kirdi we qattiq hérip charchap ketkenlikidin béshini ebu bekrining quchiqida qoydi - de, közi uyqugha ketti. Bu chaghda ebu bekrining töshükke tiqip turghan putini yilan chéqiwaldi, lékin u resulullahning oyghinip kétishidin ensirep chidap midirlimay turghan idi, emma uning közliridin aghriq azabi tüpeyli tökülgen yash tamchiliri resulullahning mengzige témip uni oyghitiwetti we uningdin "néme boldung? I ebu bekri!" dep soridi. Ebu bekri: "yilan chéqiwaldi, héch weqesi yoq sen üchün ata - anam pidadur", dédi, shuning bilen resulullah urnidin turup uning putigha tükürüp qoyuwédi, uning putidiki aghriq peseydi. Ular gharda jüme, shenbe, yekshenbe künliri üch kün yoshurunup turdi. Bu jeryanda abdullah ibni ebi bekri ularning qéshigha her kéche kélip - kétip turdi.

Emma qureysh dairliri héliqi qabahetlik pilanni ijra qilidighan etigini, uning qéchip ketkenlikini uqqandin kéyin sarangning özi bolup ketti. Ular awwal bérip eli ibni ebi talipni urdi we uni keibining yénigha sörep ekilip, birer yip uchigha ériship qalarmiz dep bir saet solap qoyushti axiri elidinmu héch qandaq jawabqa érishelmigendin kéyin, hemmisi topliship ebu bekrining öyige bardi, uning ishikini qéqiwidi, ularning aldigha ebi bekrining qizi esma chiqti. Ular esmadin qopalliq bilen: "atang nede?" dep sorighanidi. Esmai: "allah bilen qesemki, men atamning nedilikini bilmeymen" dédi. Bu chaghda ebu jehil qolini shilitip, esmaning mengzige bir kachat urup uning quliqidiki munchiqini uchuruwetti.

Arqidinla qureyshler jiddiy yighin chaqirip mezkur ikki kishini qolgha chüshürüsh üchün tézdin heriketke kélip, mumkin bolghan barliq wastilerni qollinishni qarar qildi. Shuning bilen mekkige kirip chiqidighan barliq yol éghizlirini qoralliq tekshürüp, qattiq nazaret astigha élindi. Shundaqla bu ikkiylenning qaysi birsining meyli ölük, meyli térikini qureysh terepke tapshurup bergenlerge yüz töge mukapat béridighanliqini élan qildi. Bu chaghda pul üchün her nersidin kéchidighan bir bölük atliq chewandazlar we piyade iz qoghlighuchilar ularni izleshke bashlidi. Ular taghni égiz, oymanni chongqur, sehrani yéraq, sheherni qistang démey pit tarighandek tarap, pitrap kétishti. Lékin héch bir yaqtin "mana men taptim yaki kördüm", dégen sada anglanmaytti.

Bir küni charlighuchi qoshun gharning éghizigha yétip bardi, lékin allah öz ishigha haman ghalibturki, ulargha resulullahni körsetmidi. Imam buxari enes reziyellahu enhudin, u ebu bekridin riwayet qilghan hediste mundaq déyilgen: men resulullah bilen gharda turuwatattim béshimni azraq kötürüp qarisam, bir munche ademlerning put - pachaqlirini kördüm. Shuning bilen resulullahqa: "i resulullah, eger ularning birsi özining béshini shundaq töwen qilsila bizni choqum körüp qalidu" dédim, resulullah manga "jim turghin, i ebu bekri, biz ikki, allah bolsa üchinchimizdur", dédi yene bir ibaride "i ebu bekri allah üchinchisi bolghan ikkeylendinmu ensiremsen?" dédi. Bu heqiqetenmu katta bir möjize bolghanidi, allah uning bilen öz peyghembirini ezizlidi. Charlighuchilar bilen resulullahning ariliqida peqet bir qanche qedem yer qalghanda ular qaytip kétishti.

Medine yolida

üch kündin biri jiddiy iz qoghlash arqiliqmu héch qandaq netijige érishelmigen qureysh dairlirining achchiqi bir az peskuygha chüshüp, iz - izdesh nisbeten bésiqip, nöwet almiship charlash, tekshürüsh heriketliri az - tola toxtighandek qiliwidi, resulullah bilen ebu bekri medinige qarap yol élishqa teyyarlandi.

Ular abdullah ibni ureyqitni yol bashlash üchün yallidi. Abdullah usta yol bashlighuchi bolup, gerche u qureyshliklerning dinida bolsimu resulullah uninggha ishen'genidi we üch kündin kéyin sur téghining öngküride uchrishishqa wediliship uninggha ulaghlirini tapshurup bérip chiqqan idi. Rast dégendek düshenbe küni tang seherde (yeni hijiriyning 1 - yili rebulewwel (3 - ay) éyining birinchi küni miladiye 622 - yili sintebir (9 - ayning 16 - küni) abdullah ibni ureyqit ikki tögini yétilep sur téghining yénida peyda boldi. Bu chaghda ebu bekri resulullahqa: "sanga atam pidadur i resulullah, bu ikki tögining birini tallighin", dédi we resulullahning aldigha u ikki tögining ésilrekini tenglidi resulullah uninggha "bolidu, pulgha alay", dédi

esma binti ebi bekri atisi bilen resulullahqa ularning seper teyyarliqini élip

chiqqanidi. Biraq, u ozuqluq sélip chiqqan qachigha baghlancha békétishni untup qaptu, ular mangghili temshelgende ozuqluq bar boqchini yük - taqa ésip qoymaqchi boluwidi, mumkin bolmay qaldi. Shunga, u derhal béshidiki örüme chéchini ikkige ayrip birni késipla ozuqluq qachisini tögige ésip berdi we yene birni öz jayigha örüp qoydi. Shundin étibaren u "zatunnitaqeyin" qosh kokulliq dep ataldi. Andin ular yürüp ketti we ular bilen amir ibni foheyrmu bille yolgha chiqti. Yol bashlighuchi (abdullah ibni ureyqit) ularni déngiz sahili terepke bashlap mangdi. Abdulla ibni oreyqitning ularni ghardin chiqipla udul bashlap mangghan yoli - u awwal jenubqa qarap yemen terepke dawamliq ilgirlidi, andin gherbke burulup déngiz sahiligha qarap mangdi, hetta bir chaghda kishiler anche bilip ketmeydighan bir yolgha yétip bériwidi, qizil déngiz boyigha yéqin bir yerdin shimalgha buruldi we u yerde ademler kemdin kem mangidighan bir yollardin bashlap mangdi.

Yol üstide yüz bergen weqeler:

imam buxari ebu bekri reziyellahu enhudin neqil qilghan hedislerning mezmunida mundaq bayan qilin'ghan. "biz pütün bir kéche etisi etigendin taki alem chüsh bolghan'gha qeder yol yürduq, hetta bir chaghda kün tik chüsh bolup, yollar tinchlinip tola - térim adem uchrimaydighan boliwidi, shu esnada bizge yiraqtin chong bir tash köründi, biz uning saye tashlighan teripige ötüp chüshtuq, men resulullahqa öz qolum bilen aram alidighan jay raslidim. Shuning bilen resulullah uxlap qaldi, men turup etrapni közettim. Bir chaghda bir padichi bala qoyini biz terepke udul heydep keldi. Eslide umu bizge oxshash sayidash üchün kelgen iken, u yénidiki bir tash qachigha azraq süt séghip berdi. Mende resulullahning taharet élishi we su ichishi üchün éliwalghan bir qacha bar idi. Sütni shu qachigha quyup élip keldim. Men uni tatliq uyqusidin oyghitishni xalimayttim. Lékin, u méning kélishimgila oyghandi. Resulullah sütni qolumdin élip ichti, shuning bilen yene bu yerdin qozghilip yolimizgha rawan bolduq. Yolda bulargha suraqe ibni malik yétishiwalghili tas qaldi. "biz yolgha chiqiwerduq, halbuki mushriklar bizni qattiq izdewetatti, shundaqtimu bizni suraqe ibni maliktin bashqa héchkim bayqiyalmidi. Ü bizge at bilen yétishiwaldi, bu chaghda men "i resulullah mana iz qoghlighuchilar bizge yétishiwaldi" dégenidim, resulullah "xatirjem bolghin allah biz bilen bille" dédi. Suraqe qaytip ketti. U kishilerning toxtimay izdewatqanliqini körüp: "men silerge wakaliten xewerning rast yalghanliqini éniqlap keldim. Bu etrapta héch gep yoq", dep kishilerni izdeshtin yandurushqa bashlidi. Suraqe, u künning etigini resulullah we ebu bekrige qarshi küresh qilghuchilardin idi. Kechliki bu ikkeylenni qoghdaydighan pasiban'gha aylandi.

Resulullah shu péti yol yürüp hetta bir chaghda xuzae qebilisidin ummi meibed isimlik bir ayalning kepisining yénidin ötti. U chidamchan, alijanap ayal bolup, ashu sehradiki kepiside térikchilik qilip ötetti. Ötken - kechkenlerge ash - tamaq we ussuluq bérip yolgha salatti. Shu yili heqiqeten qurghaqchiliq we qehetchilik yüz bergen yil bolghan idi. Ummi meibedning qoyliri bek oruq bolup süt chiqidighandek emes idi. Resulullah u qoyning emchikini qoli bilen siylap: "nahayiti shepqetlik we mihriban allahning ismi bilen bashlaymen", dep dua qiliwidi, shuan héliqi qoyning emchikidin süt étilip chiqip qoligha tökülüshke bashlidi. Shuning bilen resulullah bir qanche ademge taam sighidighan bir ara qachini ekilip, u qoyni séghishqa bashlidi. Birdemdila qachining yüzige qaymaqlar

leylidi. Resulullah sütni aldi bilen héliqi ayalgha sundi. U ayal ichip qandi. Andin yénidiki hemrahlirini sughardi. Ularmu ichip qénishti. Eng axrida özi ichti. Yene séghip qachini liqmuliq toshquzuwetti we u sütni héliqi ayalning yénigha qoyup yolgha rawan boldi.

Uzaq otmey, u xotunning éri (ebu meibed) oruqluqidin qedem élishqa majali qalmighan bir qanche tal shaxpay saghliqni heydep peyda boldi. U öyidiki sütni körüp heyran qaldi. Ummi meibed bolghan ishlarni dep resulullahni bir qur tonushturuwidi, ebu meibed: "allah bilen qesemki, qureyshler gépini qilip yürgen kishi choqum shu iken, men uninggha hemsöhbet bolay dégenidim, purset bolsa choqum shundaq qilimen", dédi. Seper dawamida resulullah ebu bureydige yoluqti. U qewmi - jamaiti ichide katta abroyluq kishi idi. U bu qétim qureysh dairliri élan qilghan zor miqdardiki mukapatni qolgha keltürush temeside resulullah we ebu bekrini izdep chiqqan. U resulullah bilen yüz turane körüshüp pikirleshkendin kéyin shu yerning özidila bille chiqqan yetmish kishi bilen musulman bolghanliqini élan qildi we derhal béshidiki sellisini élip neyzisige chigip eminlik we tinichliq elchisi jahanni edli - adaletke toshquzush üchün keldi, dégenni bildüridighan elem qilip kötürüwaldi. Medinige barghuche bolghan ariliqta yene resulullah zubeyr ibni ewwam bilen uchrashti. U musulmanlarning shamdin qaytip kéliwatqan tijaret karwini bilen bille idi. U resulullah we ebu bekrige birdin aq rextte ton keygüzüp yolgha saldi.

Quba kentide shadliq

biset (resulullah peyghemberlik sheripige érishken yili)ning 14 - yili (bu, hijiriyning birinchi yili hésablinidu) rebulewwel (3 - ay)ning 8 - küni (miladiye 622 - yili sintebir (9ay)ning 23 - küni) düshenbe resulullah quba kentige yétip keldi.

Ibni qeyyum mundaq deydu: "xushalliq sadasi we tekbir awazi beni emri ibni ewf mehelliside yangridi. Musulmanlar resulullahning saq - salamet yétip kelgenlikige xushal bolup tekbir éytatti. Kishiler terep - tereptin uning bilen körüshüsh üchün kelmekte idi. Ular resulullah bilen körüshüp resulullahqa qizghin salam biretti we uninggha peyghemberlik éhtiramini bildüretti. Ular etrapni oruwélip jombaq - jombaq bolup méngishatti. Temkinlik uninggha tolimu yarashqanidi we allahning:)fan allah ho molah o jyryl o éalح almwmnyn oalmlaike bعd ualk hyr("heqiqeten allah uning medetkaridur, jibriilmu uning medetkaridur, ulardin bashqa perishtilermu (oninggha) yölenchüktur" ("quran kerim" süre tehrim 4 - ayet) dégen ayiti nazil bolmaqta idi.

Urwe ibni zubeyr reziyellahu enhu yene mundaq dégen: "ular resulullahning aldigha chiqishti. Resulullah ular bilen ong terepke burulup méngip, beni emri ibni ewf mehellisige bérip chüshti. Bu kün rebulewwel éyining düshenbe küni idi. Ebu bekri öre turup kishilerni qobul qiliwatatti. Resulullah uning yénida jim olturatti. Shunga resulullahni qarshi élish üchün chiqqan ensarlardin burun uni körmigenler udul ebu bekrining aldigha kélip salam bérishke bashlidi. Bir chaghda resulullah olturghan yerge aptap chüshüp qéliwidi, ebu bekri üstidiki ridasini sélip uninggha sayiwen qilip sayiditip turdi, shuan kishiler resulullahni tonuwélishti.

Pütün medine ahalisi qizghin keypiyatqa chömdi. Chong - kichik hemmisi resulullahni kütüwélish üchün chiqqanidi. Bu kün medine tarixida mislisiz shadliqqa tolghan bir kün boldi. Resulullah qubada kulsum ibni hedem dégen kishining öyige chüshti. Eli ibni ebi talip resulullahtin ayrilip mekkide üch kün

turup kishilerning resulullahtiki alghu - bergülirini öz jayigha qarar tapquzuwétip, piyade yolgha chiqti. Axiri resulullahning keynidin qubada yétip kulsum ibni hedemning öyide uchrashti.

Resulullah qubada düshenbe, seyshenbe, charshenbe we peyshenbe töt kün turdi we bu jeryanida quba mesjidini tesis qilip, uningda namaz oqidi. Shuning bilen bu mesjid biset (resulullah peyghember bolghan)din kéyin teqwadarliq asasida bina qilin'ghan tunji mesjid bolup qaldi. Beshinchi küni (jüme küni) boluwidi, resulullah allahning emri bilen tögisige mindi we tögisini beni nejjar (resulullahning ana terep taghiliri) mehellisi terepke heydédi. Resulullah ularni chaqirish üchün adem ewetkenidi. Shunga, ular qilichlirini ésip, neyzilirini kötürüp (hörmet qarawulliri süpitide), resulullahning aldigha keldi. Resulullah ularni egeshtürüp medine terepke qarap ilgirlidi, beni emri ibni ewf mehellisige kelgende jüme namizining waqti boldi. Shuning bilen resulullah ular bilen (hazirqi) betni wadi dégen jaydiki mesjidning ornida jüme namizini oqudi. Ular yüzdek adem idi.

Resulullahning medinige kirishi

jüme namizidin kéyin resulullah medinige kirdi (shu kündin étibaren yesrep dep atilidighan bu qedimi sheher "medinetunnebewiyye", yeni "peyghember shehiri" dep ataldi. Töwende buni qisqartip medine sheher depla ataymiz). Resulullah medinige qedem teshrip qilghan bu kün tarixi ehmiyetke ige, chong - kichik shad - xuramliqqa chömgen untulghusiz bir kün boldi, öyler, hoyla - aramlar, kocha koylar we reste - doqmushlar qizghin medhiye shoarliri we tebrik - alqish sadaliri bilen zilzilige keldi. Ensarlarning qizliri shadliq we xushalliq tentenisige mas keltürüp usul oynap, töwendiki misralarni oquytti.

Resulullah tulun aydek chéchip nur,
chiqip keldi senyetulwidadin.
Xudagha shukri qilmaq bizge lazim,
birer adem qol üzmisila duadin.
Musulmanlargha meqbul ushbu dinni,
resulullah élip keldi xudadin

ensarlarning hemmisi gerche öy - aramliri azade, döletmen zerdar kishiler bolmisimu, lékin ularning her qandighi resulullahni öz öyige chüshürüshning koyida édi. Shunga resulullah herbir kocha her bir qoruning aldédin ötse, tögisining chulwurini tutuwélip hesh - pesh dégüche xalta - xorjun, qoral - yaragh, eswap - seramjanlarni tartip bolatti. Bu chaghda resulullah ulargha: "tögini öz ixtiyarigha qoyuwétinglar, u allahning emri bilen mangghuchidur" deytti. Shuning bilen töge ixtiyari halda mangghili turdi. Hetta bir chaghda hazirqi peyghember mesjidining ornigha yétip kéliwidi, töge taqla chöküp yatti. Resulullah téxi tögisidin chüshkiche bolmighan idi, töge yene qozghulup azraq méngip toxtidi. Andin ikki yén'ge bir qariwétip keynige burulup kélip deslepki ornigha chöküp yatti. Shuning bilen resulullah tögidin chüshti. Bu jay (resulullahnng taghiliri) beni nejjar jemetining teweliki bolup, tögining bu yerge kélip toxtishi allahning orunlashturushi bilen bolghan idi. Resulullah bashtila öz taghiliriningkige chüshüp, bu arqiliq ularni hörmetligüsi bar idi. Bu chaghda hemme adem resulullahni bizningkige barayli! Bizningkige barayli! Dep ailisige teklip qilish bilen qaldi. Aridin ebu eyyub ensari alliburun resulullahning yük - taqlirini élip öyige ekirip boldi. Shunga resulullah: "adem özining yük - taqliri bilen bille bolidu", dédi

we esed ibni zorare kélip resulullahning tögisining cholwurini tutqiniche öyige yétilep ketti, shuning bilen töge uningkide turdi.

Bir qanche kündin kéyin, resulullahning ayali sewde, qizliridin fatime, ummi gulsum, (béqiwalghan oghli) usame ibni zeyd we ummi eymenler medinige yétip keldi. Ular bilen bille abdullah ibni ebi bekri atisining bala - chaqilirini bille élip kelgenidi. Ularning ichide aishimu bar idi. Resulullahning yene bir qizi zeyneb éri ebulasning yénida qélip qaldi. U bu qétim hijret qilalmidi. Bedri urushidin kéyin andin hijret qilip chiqti.

Aishe (reziyellahu enha) mundaq dégen: resulullah we uning sahabiliri medinige kelgendin kéyin bitap, bethalliq késilige giriptar bolup qaldi. Shu qatarda ebu bekri we bilallarmu bu késelge giriptar boldi. Shuning bilen men resulullahning qéshigha kélip ehwalni déwidim, resulullah: "i allah! Biz mekkini yaxshi körginimizdek medininimu yaxshi körsetkin, ya uningdinmu bekrek yaxshi körsetkin, medinini késelliklerdin xaliy qilghin, medinining ölchem - taraziliririgha beriket bergin we uningdin tep késellikini jöhfige yötkiwetkin", dep dua qildi. Mana mushu yergiche resulullahning hayatining bir qismi ayaghlashti we islam dewitining mekke dewri asasiy jehettin ayaghlashti.

Beshinchi bap. Peyghember eleyhissalamning medinidiki hayati

resulullahning medinidiki hayatini töwendikidek üch basquchqa bölüsh mumkin.

1) medinide parakendichilik we qalaymiqan pitne - pasatlar yamrap, ichki jehette her xil qalaymiqanchiliqlar yüz bergen, tashqi jehette düshmen küchler medinige tajawuz qilip kélip, musulmanlarning hayati we mal - mülki éghir xewp astida qalghan ötkünchi dewr basquchi. Bu ensiz basquch hijiriyining 6 - yili zolqeide (11 - ay) éyida "hudeybiye shertnamisi" ning imzalinishi bilen ayaghlashti.

2) buddistlar bilen tinchliq kélishimi ornitish basquchi. Bu basquch hijriyining 8 - yili ramizan éyida mekke ishghal qilinish bilen axirlashti hem bu dewr her qaysi el padishahlirini islamgha dewet qilish basquchi bolup hésablinidu.

3) jimi xalayiqlar top - top bolup allahning dinigha kirish basquchi. Bu her qaysi qebile - aymaqlar we qewm - jamaetlerning medinige el bolup elchi ewetish dolquni yuqiri pellige kötürülgen basquch. Bu basquch hijiriyining 11 - yili rebul ewwel (3 - ay) éyida resulullah wapat tapqan'gha qeder dawamlashti.

Birinchi basquch - medinining hijret mezgilidiki weziyiti

hijret qilish dégenlik - herxil pitne - pasat we mesxire mazaqlardin qutulush dégen meninila ipadilep qalmastin, belki hijret yuqarqi uqum we mezmunlarni öz ichige élish bilen bille yene tnch - aman sheherde yéngi bir jemiyet berpa qilishqa ortaq küch chiqirish dégenlik bolatti. Shunga bu yéngi wetenni qurushqa qudritining yétishiche küch chiqiralaydighan we uning qurulush ishlirini mustehkemlesh we shanu - shewkitini yuqiri kötirishke tégishlik hessini qoshalaydighan her qandaq bir muimin musulman'gha hijret qilish perz qilip békitildi. Shek shübhisizki resulullah bu yéngi jemiyet qurushta köpchilikning dini dahiysi, herbiy qomandani we siyasiy yétekchi rehbiri boldi, barliq hoquq uning qoligha nizasiz merkezleshti.

Resulullah medinide ehwali bir - birige tüptin oxshimaydighan mundaq üch xil siniptiki ademler bilen toghra, adil munasiwet ornitishqa toghra keldi. Her bir siniptiki kishilerdin xaraktéri oxshimaydighan türlük mesililerge duch keldi. Ular töwendiki siniplar idi:

1. Resulullahning aq köngül, sap dil sahabiliri (allah ulardin razi bolsun).
2. Téxighiche iman éytmay turuwatqan mushriklar. Ular medinidiki yerlik qebililerning pushtidin bolghan nadan xelqler.
3. Yehudiylar (ular ereblerge nisbeten yat millet idi).

Resulullahning es'habiliri (bolupmu muhajirlar) toghriliq duch kelgen mesililiri shuki, medinining sharaiti ulargha nisbeten ular mekkide béshidin ötküzgen sharaittin zor perqlinetti. Emma medinide musulmanlarning hoquqi bashtin axir özining qolida boldi. Héchkishi ularning üstidin hökümranliq qamchisini oynitalmidi. Emdi ulargha yüksilish, tereqqiyat, turmushni yaxshilash, igilik tiklesh, siyaset belgilesh, hökümet teshkil qilish, tinchliq ornitish we tinchliq ornitish üchün köresh qilish, halal - haram, taet - ibadet, edep - exlaq dégen'ge oxshash hayatiy dunyaning ishlirini inchikilep békitip tertipke sélish we ongshash üchün barliqi bilen atlinish pursiti we özara hemkarliship, her qaysi jehette jahiliyet jemiytige mutleq oxshimaydighan, insaniyet dunyasidiki her qandaq bir ilghar jemiyettin alahide üstün turidighan we on yil mabeynide musulmanlar tartqan ashu mislisiz japa - musheqqet bedilge kelgen bu dewetning wekillik mehsuli bolalaydighan yéngiche alahide bir islami jemiyet qurup chiqishning waqti - saiti yétip kelgenidi.

Sahabe - kiramlar (allah ulardin razi bolsun) "quran kerim"ge pütün wujudi bilen yüzlendi. Ular "quran kerim"ning ehkam, emir - permanlirini özleshtürüshke aldiraytti we her qandaq bir ehkam nazil bolsa xushalliq bilen qobul qilatti. Mana bu resulullahning musulmanlargha nisbeten hemmidin awwal hel qilishqa tégishlik ishi idi. Shundaqla islam dewiti we ilahiy elchilikining asasiy meqsiti idi, lékin u hazirche bek jiddiy mesile bolmastin bu yerde jiddiy hel qilishqa tégishlik bashqa bir qanche mesilimu mewjut idi.

Shu mezgilde mediynidiki musulmanlar ikki qisimgha bölünetti: biri özining toghulup ösken makani, ana yurti we mal - dunyasi ichide aman - ésen, ghemsiz yashawatqanlar bolup, ularning kündilik turmush lazimetlikliridin özge ghem endishisi yoq, ular ensarlar idi. Ularning yénida yene bir bölük musulmanlar bar idi (ular muhajirlardur). Ularning hemme nersisi yoqalghan, ular medinige aranla jénini jaylap chiqiwélishqan, ne ularning panagahi, ne turmushini qamdash üchün ishleydighan ish orni, ne ularning jahandarchiliq qilip turghidek meblighi yoq idi. Bu musapirlarning sanimu az emes, belki téxi kündin - kün'ge köpiyiwatatti. Chünki, allahqa we allahning resuligha iman keltürgen her qandaq bir kishning hijret qilip chiqishi perz qilip békitilgenidi. Medine unche bay sheher emes idi. Shunga uning iqtisadi weziyiti tézla dawalghushqa uchridi we mushundaq qiyinchiliq peytide islam dinigha öchmenlik qilghuchi düshmen küchler medinige qarita yérim iqtisadiy jaza yürgüzgenliktin, medinining sirttin kiridighan tawar miqdari azlap kétip, xelqning turmushi tizla éghir derijide dexlige uchridi.

Shu mezgilde medinidiki yerlik xelqler arisidiki téxighiche musulman bolmay turuwatqan bir qisim mushriklar bar bolup, ularning musulmanlar bilen hökümranliq talashqudek küch - madari yoq idi. Ularning ichidiki bir qisimlar bu yéngi din'gha nisbeten der guman bolup ejdadlirining tutqan yolini tashlighusi

kelmey, ikkilinip yüruwatqan bolsimu, lékin islam dinigha we musulmanlargha qarita dillirida adawet we süyqest pilanlap yürmeytti. Undaqlar uzaq ötmeyla hidayet tépip ixlasmen muiminlerdin bolup ketti. Ularning ichide yene resulullahqa we musulmanlargha qarita könglide qattiq öchmenlik we éghir adawet saqlap yüridighan bir bölük kishilermu bar idi. Lékin ular musulmanlargha ashkara jeng élan qilalmaytti, belki téxi zamanning shert - sharaitigha béqip, musulmanlargha qarita nailaj dostluq we sadaqet izhar qilip yüretti. Bularning kattiwéshi abdullah ibni ubey ibni selul dégen kishi bolup, ews we xezrej qebililiri buas urushidin kéyinla uni özlirige serdar - padishah qilip tikliwalmaqchi bolghan. Ushtumtut medinige resulullah kélip qélip kishler uningdin yüz örüp resulullahqa yüzlinip ketti. Shundaq bolmighan bolsa u medine xelqige padishah bolay dep qalghanidi. Shunga u resulullahni méning bolghusi xanliq ornumni tartiwaldi dep qaraytti we resulullahqa astirttin öchmenlik saqlap yüretti. Emma, u bedri urushidin kéyin weziyetning uning üchün paydisiz terepke yüzliniwatqanliqini we mushundaq shérik eqidisi bilen turuwerse dunyawi menpeetlerdin, nurghun neptin quruq qalidighanliqini nezerde tutup, özining musulman bolghanliqini aghzaki jakarlap qoydi.

Yehudiylar yuqirida sözlep ötkinimizdek hijaz tewelikige "ashuri"ler we rumluqlarning zulumidin qéchip kélip qalghan xelq idi. Ular eslide ibran millitige tewe xelq bolsimu, lékin ular hijazgha köchüp kelgendin kéyin, kiyim - kéchek, til we medeniyet qatarliq jehetlerde tamamen erebliship ketkenidi. Hetta ularning qebile namliri we shexslerning isimlirimu erebche atalghanidi. Hetta ular bilen erebler arisida quda - bajiliq we küyoghulluq munasiwetlirimu barliqqa kelgenidi. Lékin, ular özlirining millet, irq tewelikini qetiy ésidin chiqarmay, ereblerge mutleq qoshulup ketmigenidi. Belki, özlirining israil (yehudiy) milliti bolghanliqidin pexirlinetti. Ereblerni bolsa eng töwen derijide heqir köretti. Ularning dini sermayisining bar - yoqi peqet palchiliq, séhirgerlik, demkeshlik, duaxunluq, wehakazalar bolup, ular shu nersiler arqiliq özlirini bilimlik, fazil, rohiy yétekchiler dep qaraytti.

Yehudiylar hünerwenchilik, tijaret kespi, meishet penliride mahir xelq idi. Shunga ashliq - dan, yel - yémish, shéker - haraq we kiyim - kéchek qatarliq tijaretler asasliqi shularning qolidin chiqatti. Ular ashliq, rext we haraq - sharablarni sirttin kirgüzüp, xorma qatarliq yerlik mehsulatlarni sirtqa chiqiratti. Buningdin bashqa yene nurghun pul tépish usulliri we chare amalliri bar bolup, buning bilen ereb ammisidin hessilep payda alatti. Ular yene buning bilenla qanaetlinip qalmay, jazanixorluq bilenmu shughullinatti. Ular ereb péshiwaliri we yurt aqsaqallirining, shairlarning medhiyilirige érishiwélish we xalayiq arisida yaxshi nam qaziniwélishqa serp qilish üchün uzun - muddetlik qerz bérip turup, ularning yer - zémin, bagh - waran, del - derexlirining hemmisini göröge tutatti, hetta asta - asta ularning yer - zéminlirining hemmisini özlirining mülük - zéminigha aylanduruwalatti.

Yehudiylar hiyliger, qara niyet, süyqestchi, pitnixor, aldamchi millet bolup, hedésila qoshna ereb qebililiri arisida adawet we öchmenlik uruqini chachatti we bu qebililerge sezdürmestin özlirining yoshurun hiyle - neyrenglirini ishqa sélip, ularni özara chuqushturatti. Shunga ulargha qoshna ereb qebililiri nechche ewlad dawam qilghan qanliq urush qatilangchiliqlirida dawamliq jiddiy halette ötkenidi. Qachanki bu urushlarning otliri öchüp, is - tütekliri tarqilishqa bashlisa,

yehudiylarning zeherlik qoli yene kösey bolup, otturigha chiqip urush zédilirini qayta tatilaytti. Ereb qebililirini rasa küshkürtup qoyghandin kéyin, derhal özlirini chetke élip bu bicharilerge kelgen kelmishlerni tamasha qilip qarap olturatti.

Hijret mezgilide yesreb (medine)te asasliqi beni qeynuqa, beni nezir, beni qureyze qatarliq üch chong yehudiy qebilisi bar idi. Mana bu üch putluq yehudilar ochiqi ews, xezrej qebililiri otturisida uzaq zamanlardin béri urush otlirini yalqunjitip, pesiyip qalsa qozghap keldi. Hetta téxi buas urushida her qaysi yehudiy qebililiri özlirining ittipaqdashliri bilen bir terep bolup biwasite jenggimu qatnashti. Yehudiylar islam dewiti yesrepte omumlishishqa bashlighandin béri, yaman niyetlirini demalliqche ashkariliyalmighan bolsimu, lékin islam dinigha we resulullahqa qarita u medinige kelgen tunji kündin étibaren nahayiti qattiq öchmenlik saqlap keldi.

Démek, bularning hemmisi ichki jehettiki paydisiz amillar idi. Emma tashqi jehette yenila islam dinining eng esheddiy düshmini qureysh kapirliri idi. Ular on yil mabeynide musulmanlargha qorqutush, tehdit sélish, her jehettin qisish, ach qoyush we jazalash siyasetlirini yürgüzüp, chidighusiz azap - oqubetlerni tétitti we ulargha tertiplik, nishanliq teshwiqat élip bérip, ejellik idiye urushi qozghidi. Andin musulmanlar medinige hijret qilmaqchi boliwédi, ularning mal - mülük, öy - bisat we yer - zéminlirini musadire qiliwaldi. Ularni bala - chaqa, xotun - qizliridin ayriwetti. Belki téxi qoligha chüshüpla qalghanlarni hepsige aldi we qiynap azablidi. Andin ular buningliq bilenla cheklenmey, dewet yétekchisi (muhemmed eley-hissalam)ni öltürüp, uni we uning dewitini biraqla yoqitish süyqestini pilanlashti. Bu süyqestni ijra qilishta qilche teptartmidi. Qoldin kélidighan barliq tirishchanliqlarni körsetti we mushu ishlardin kéyin musulmanlar 500 kilométir yéraqliqtiki bir zémin'gha jénini jaylap bériwiliwidi, ular yene özining herem ahalisi, beytullahning xizmetchi xadimliri bolush süpiti bilen erebler arisidiki diniy we siyasiy ornidin paydilinip keng kölemde siyasiy hujum qozghap, ereb yérim arilining her qaysi bolung - puchqaqliridiki ereb mushriklirini medinige qarshi turushqa küshkürtüp, medinini yérim iqtisadiy jaza yügüzülüsh halitige qistap keldi. Netijide, bu yerge panahlinip kéliwatqan musapirlarning sani kündin - kün'ge éshiwatqan bir peytte, uning sirttin kiridighan kirim miqdari barghanséri azlap ketti. Mana bular resulullahning allahning elchisi, ummetning dini rehbiri we qoshunning qomandani bolush süpiti bilen medinige qedem teshrip qilghan deslepki mezgilde duch kelgen hel qilish zörür bolghan mesililer idi.

Heqiqeten, resulullah medinide özining peyghemberlik rulini obdan jari qildurdi we her bir qewmge özige layiq méhri - shepqet mukapatini yetküzdi weyaki jaza sharabini ichküzdi. Keng qolluq, epuchanliq, merhemetler, öch élish we qattiq qolluqtin hemishe ghalib keldi. Axiri bir qanche yil ichidila yérim aralning siyasiy hoquqi islam dinining we musulmanlarning qoligha ötti.

Yéngi jemiyet qurulushi

resulullahning shuningdin kéyin basqan tunji qedimi mesjidunnebewini bina qilish boldi. U tögisi qayta - qayta ikki qétim chöküwalghan héliqi yerni ikki yétim balidin sétiwélip, u yerge mesjid bina qilishqa buyridi. Resulullah mesjid qurulushigha özi biwasite qatnashti. Mesjid pütkendin kéyin uning yan teripige xam xishlar bilen bir qanche kichik - kichik öyler sélinip, üstige xormining shax - shumbiliri yépildi. U resulullahning ayalliri üchün sélin'ghan hujriliri idi. Hujrilar pütkendin kéyin resulullah ebi eyyubning öyidin uninggha köchüp keldi.

Bu mesjid namaz ada qilish üchün sélin'ghan xaniqa bolupla qalmastin, belki u musulmanlargha islam dini telimatliri we emir - permanliri yetküzülidighan sorun, edep - exlaq öginidighan aliy bilim yurti; uzaq zamanlardin béri jahiliyet we ichki urushlar yiraqlashturwetken bir - birige öchmenliki bar qebililerning uchriship özara chüshinish we özara ülpet hasil qilidighan yighin merkizi; ijtimaiy ishlarni bir terep qilidighan, düshmen'ge qarshi qoshun teshkilleydighan herbiy baza; shundaqla meslihet, kéngesh soruni we ijraiye mejlislirini ötküzidighan parlamént (qurultay) orgini bolghan idi. Shuning bilen bir waqitta bu mesjid yurt - makanliridin, mal - dunyaliridin we aile - tawabatliridin ayrilip musapir bolup kelgen zor bir türküm kembeghel muhajirlarning turalghu jayimu bolghanidi.

Hijretning deslepki mezgilliride her küni besh qétim oqulup, jahanni lerzige salidighan mungluq yangraq sada "ezan" towlash yolgha qoyuldi.

Peyghember eley-hissalam yighilish we birlishish merkizi (mesjid)ning qurulushini élip birish bilen birge yene muhim tarixiy ehmiyetke ige, ulughwar, hemde ajayip xasiyetlik mundaq bir ishni élip bardi. U bolsimu muhajirlar bilen ensarlar otturisida qérindashliq munasiwiti ornitish ishi idi.

Bu qérindashliqning nishani (imam ghezzali éytqinidek) jahiliyetche esebiylikni tügitish we kishining qedri - qimmiti we yaki xar - zebunliqi uning idiye exlaqi we teqwadarliqi bilen zich birleshtürüsh, öz terepdarini peqet islam üchünla himaye qilish we qoghdash, neseb, érq we yurt perqlirini pütünley tügitish dégen bolatti.

Peyghember eley-hissalam sahabiliri arisida ornatqan bu qérindashliq munasiwitini éghizdin chüshürmey towlaydighan quruq shoargha emes, belki küchlük ehdu - peyman'gha, jan'gha we malgha chétilidighan emeliy heriketke aylandurghanidi. Öz menpeetidin bashqilarning menpetini ela bilish, özara köyünüsh we özara ünsi ülpet we chiqishqaqliq bu qérindashliqqa shundaq chongqur singgen idiki u ishlar bu yéngi jemiyetni ajayip tesirlik ish - izlar bilen toshquzuwetkenidi.

Peyghember eley-hissalam muimin - musulmanlar arisida qan - qérindashliq munasiwiti ornatqandek, ular arisida yene islami ittipaqdashliq ehdinamisi ornatti. U bu arqiliq musulmanlarning wujudida qépqalghan jahiliyetning kona esebiy qarashlirini we qebile talash - tartishlirini tügetti. Jahiliyetning qalaq enenilirige xatime berdi.

Rohiy terbiyining ijtimai tesiri

mana mushundaq hékmetlik, dana tedbir we puxta asaslar bilen resulullah bu yéngi jemiyetning hul - asasini turghuzdi. Bu büyük yüzlinish mahiyette, ashu ulugh sahabilerning resulullahning meripetlik söhbet buliqidin alghan rohi ozuqining emeliy tesiri idi. Resulullah ulargha ete - axshimi, ilim - bilim ögetti, telim - terbiye élip bérip rohiyitini paklap we ésil exlaqlargha terghip qilip turatti we ulargha qérindashliq, exlaq - peziletlik , taet - ibadetlik bolushning qaide - yosunlirini ögitetti. Resulullah yene yollardin ziyanliq nersilerni yoqitishni, sediqe qilghan'gha barawer deytti we uni imanning bir tarmiqi dep hésablaytti. U yene muimin - musulmanlarni xeyri - saxawet qilishqa terghip qilip, sediqe we saxawetning peziletliri toghrisida ademning dili érigidek yaxshi geplerni qilip biretti. Shuning bilen bir waqitta resulullah yene tilemchilik qilish we bashqilarning qoligha qaraydighan teyyar tap bolup qélishtin qattiq saqlinishqa buyriytti we sewrchan, qanaetchan bolushning peziletlirini chüshendüretti. U

yene sahabilerge allah teripidin ibadetke bérilidighan katta ejir - sawablarni sözlep bérish bilen bille özige nazil bolghan wehiylerni oqup bérip ularning wehi ilahi bilen bolghan munasiwitini chingitatti. Ularmu künlük wehiyni resulullahning aldida oquwélish arqiliq özlirining ilahi wehiyge bolghan tonushini ostüretti. Buxil ders muzakire ulargha ularning chüshenchisini ashurup bilimni chongqurlashturatti we ulargha islamiy dewetning teliwi we ilahiy elchilikning mesuliytini tunutatti.

Resulullahning mana mushundaq mukemmel terbiyisi astida, sahabilernng pütkül rohiy dunyasi exlaq - rewshliri pütünley islamiy ang we islamiy idiye asasigha qurulup, ular özliri itqad qilghan we beyet bergen bu dinning mahiyiti we axirqi nishanini mukemmel rewishte chüshendi, ular hayatliqtiki herqandaq hadisige islamiy ang we islamiy nuqtidin qarap sheyilerning qimmitini peqet islamiy ölchem bilen ölcheydighan boldi. Resulullah yene sahabekiramlerning wujudida meniwi medeniyet pezilitini we güzel exlaq sewiyisini yuqiri kötürdi we ularni kishilik qedri - qimmet qarishi, dunya qarishi we yuqiri ölge tiklesh qarishi bilen terbiyilep, axir ularni insaniyet tarixida peyghemberlerdin qalsa kamaletning yuqiri pellisidiki eng layiq öginish ölgiliridin qilip yétishtürüp chiqti.

Eng muhimi mushu ummetning eng aliy yolbashchisi bolghan resulullah yüksek kamalet, tebii iqtidar, aliyjanap roh, ésil pezilet, güzel exlaq we büyük xisletlerni kishining qelbini mehliya qilghudek we jan pida qilishqa erzigüdek derijide özleshtürgen idi. Shunga, u her qandaq bir gepni qilsa sahabiler uni orundashqa aldiraytti birer xizmet yaki birer ishini orunlashtursa uni bes - beste emilileshtüretti. Mana mushundaq etrapliq tutush we terbiyilesh arqiliq resulullah bu yéngi wetende insaniyet tarixidiki eng güzel eng bext saadetlik we eng inaq bir jemiyetni berpa qilip qurup chiqti we insaniyet yiraq ötmüsh we yaki yéqin kelgüside bolmisun hel qilishqa qadir bolalmighan (emeliyette qadir bolalaydighan) nurghun mesile we müshkilatlargha hel qilish asasini turghuzdi.

Resulullah mushundaq yüksek meniwi telim - terbiye arqiliq zamanning herxil dolqunlirigha duch kelgen bu yéngi jemiyetning asasini peydin - pey takamullashturdi, hetta u (zaman)ning tetür éqinini onggha buriyalidi, tarix we pelek girdishini yéngi yönilishke qarap yüzlendürelidi.

Peyghember eley-hissalam medinige hijret qilip kélip, musulmanlar arisida étiqadiy we siyasiy birlik hem ijtimaiy tertip ornitish arqiliq bu yéngi islamiy jemiyetning asasini mustehkemliwalghandin kéyin, gheyri musulman xelqler bilen bolghan siyasiy we ijtimaiy alaqilerni retke sélish qararigha keldi. Uningdin meqset medine we uning etrapidiki rayonlarda inaq xoshnidarchiliq munasiwiti ornitish arqiliq tinchliqni ishqa ashurup, islamiy deiwetning puxta asasini turghuzush, shundaqla pütkül insaniyet üchün bixeter, tinch, bext - saadetlik, illiq tormush muhiti yaritishtin ibaret idi. Resulullah bu heqte shundaq keng qursaq, shundaq yol quyush siyasitini yolgha qoydiki, éghir teessubiyet we chékidin ashurup jazalash shuari bilen toshup ketken ashu jahanda undaq dana siyaset hergiz tépilmaytti.

Gheyri musulmanlardin medinige eng yéqin jayda olturaqlashqanlar (yuqirida sözlep ötkinimizdek) yehudiylar idi. Gerche ular musulmanlargha yushurun öchmenlik saqlap yürüwatqan bolisimu, lékin ulardin hazirghiche héchqandaq qarshiliq yaki emeliy dushmenlishish alametliri körülmidi. Shunga resulullah ular bilen dini itqad we mal - mülük igidarchiliq jehette mutleq erkinlik

bérilgen bir kélishim imzalidi. Bu kélishim kemsitish, naheqchiliq , hoquqidin mehrum qilish we bésim ishlitish qatarliqlardin tamamen xaliy boldi. Kélishimnamining imzalinishi bilen medine we uning etrap rayonliri birlikke kelgen musteqil bir döletke aylandi.

Qanliq toqunush

aldinqi baplarda biz mekke mushriklirining musulmanlargha salghan zulumlirini we pajelik qiynashlirini, bolupmu ularning hijret mezgilide musulmanlargha qilmighan wehshiylikliri qalmighanliqini, buning üchün ularmu öltürülüshke we mal mülki musadire qilinishqa heqliq ikenlikini qeyt qilip ötkeniduq. Lékin, ular buningliq bilen es - hoshini yighiwélip, tajawuzchiliq heriketlirini toxtatmastin, belki téxi musulmanlarning ularning bashqurush dairisidin chiqip ketkenlikige we özliri üchün medinide bixeter, tinch makan tépiwalghanliqigha chidimay ketti.

Abdullah ibni ubey öz ademlirining künsayin hidayet tépip musulmanlar sépige qoshulup kétiwatqanliqini körüp resulullah bilen urushush niyitidin yan'ghan bolsimu, lékin uning yüriki yenila qureyshlerning yüriki bilen teng soqatti. Shunga u purset tapsila musulmanlar bilen mushriklar otturisigha soghuqchiliq sélip weqe peyda qilishqa urunatti we buzghunchiliq heriketliri üchün yehudiylarni öz béqin'gha qisiwalghanidi, lékin resulullahning ashu dana tedbirliri ularning yamanliq otlirigha soghuq su sépip, qaynighan qazanlirini toxtitip qoyuwatatti.

Musulmanlarning medinidiki mewjudiyitige éghir tehditler kéliwatqan we qureyshler zomigerlik , zorawanliq peylidin yanmaywatqan ashu peytte allah musulmanlargha zulumgha qarshi küresh qilishqa ruxset qildi. Lékin, uni perz qilip békitmidi. Éyttiki "(mejburiy) urush téngilghanlargha zulumgha uchrighanliqliri üchün (qarshiliq körsitishke) ruxset qilindi. Allah ulargha yardem bérishke elwette qadirdur". ("quran kerim" 22 - süre 39 - ayetning bir qismi)

mezkur ayette qarshiliq körsitishke ruxset qilinishning sewebi, peqet natoghra ish - heriketlerni cheklesh we allahning sheret - ehkamlirini adil ijra qilishni meqset qilish kérek, dégen mezmundiki ayetler qatarida nazil qilindi. Allah éyttiki:)alluyn ün m̈knahm fi alarض öqamo aléloe oatoa alzkoe oömroa balmعrof onhoa عn almnkr("(allahning yardimige érishishke heqliq bolghanlar) shundaq kishilerki, eger ularni yer yüzide üstünlükke ige qilsaq namazni ada qilidu. Zakat béridu. Yaxshi ishlargha buyruydu, yaman ishlardin tosuydu". ("quran kerim" 22 - süre 41 - ayet).

Her halda, zulumgha qarshi urush qilishqa ruxset qilindi. Elwette, bundaq sharaitta qureysh dairlirining siyasiy we iqtisadiy küchi ularning körenglishi we tajawuz qilishigha asasiy seweb boluwatqan bolghachqa, musulmanlar qureyshler mekkidin shamgha qatnaydighan tijaret yolini üzüp tashlishi eng aqilane tedbir bolatti.

Zulumgha qarshi urush qilishqa ruxset qilin'ghandin kéyin, musulmanlar arisida herbiy paaliyetler bashlinip ketti. Ular (hazirqi zamandiki) charlap közitish paaliyetlirige oxshash birtürlük herbiy heriketlerni élip bardi. Buningdin meqset biz körsitip ötkinimizdek (mekke - sham) asasliq yolini közitish we medine etrapidiki chong - kichik yollar we medinidin mekkige baridighan yollarning (jughrapiyilik) yönilishini tonuwélish we mushu yol boylirigha jaylashqan qebililer bilen munasiwetlik ehdinamilerni ornitish idi.

Töwende mushu meqsette ewetilgen qoshunlarning ehwalini qisqiche tonushturimiz.

1. Seyfulbehri qoshuni. Hijiriyining 1 - yili ramizan (9 - ay) éyida (miladiye 623 - yili 4 - aygha toghra kélidu) da resulullah mexsus muhajirlardin teshkillen'gen 30 kishilik bir qoshun'gha hemze ibni abdulmutellipni emir qilip qureyshlerning shamdin kéliwatqan bir tijaret karwinini tosushqa ewetti. Karwanda ebu jehil ibni hisham bashchiliqida 300 adem bar idi. Qoshun éyis tewelikidin, seyfulbehri dégen jaygha yétip bérip karwan bilen uchrashti we her ikki terep sep tartip jengge teyyar bolghanda, mejdi ibni emri (u her ikkili terepning ittipaqdishi bolush süpiti bilen) arigha chüshüp ularni urushtin tosup qaldi. Hemze bashchiliqidiki bu qoshunning elimi resulullah öz qoli bilen qadighan tunji elem bolup renggi aq idi.

2. Rabigh qoshuni. Hijiriyining 1 - yili shewwal (10 - ay) éyi (miladiye 623 - yili 4 - ay)da resulullah ubeyde ibni haris ibni mutellipni muhajirlardin teshkillen'gen 60 kishilik bir atliq qoshun'gha bash qilip betni rabigh dégen jaygha ewetti. Ebu ubeyde betni rabighda ebu sufyan (u ikki yüz adem bilen bille idi) bilen uchrashti we ikki terep yiraqtin küch körsitip anche - munche oq étishti. Emeliy jeng bolmidi.

3. Xerar qoshuni. Hijiriyining 1 - yili zulqeide (11 - ay) (miladiye 623 - yili 5 - ay) éyida resulullah seed ibni ebi weqqas bashchiliqida 20 kishilik atliq qoshunini qureyshlerning bir karwinini tosushqa ewetti we seedke xerardin ötüp ketmeslikni alahide tapilidi. Qoshun ulaghliq we piyadilik yolgha chiqip kündüzi yoshurunup, kéchisi yol yürüp beshinchi küni seherde xerargha yétip bardi. Ular etisi etigini karwanning bu yerdin aldinqi küni ötüp ketkenlikidin xewer tapti. Seedning elimimu aq rengde bolup miqdad ibni emri kötürgenidi.

4. Ebwai yaki weddan ghaziti. Hijiriyining 2 - yili seper (2 - ay) (miladiye 623 - yili awghust) éyida resulullah medinide öz ornigha seed ibni ubadini qaldurup mexsus muhajirlardin teshkillen'gen, 70 kishilik qoshun bilen qureyshlerning bir karwinini tosush üchün chiqti. Hetta weddan dégen yergiche bardi. Bu qétimmu urush bolmidi. Bu ghazatta resulullah emri ibni mexshi elzemeri bilen ittipaqdashliq kélishimi imzalidi. Emri shu chaghda beni zemre qebilisining bashliqi idi.

5. Bewat ghaziti. Hijiriyining 2 - yili rebulewwel (3 - ay) (miladiye 623 - yili 9 - ay) éyida resulullah sahabilerdin 200 kishini egeshtürüp qureyshlerning bir karwinini tosush üchün chiqti. Karwanda umeyye ibni xelef jumehi we yene 100 dek aedm we mal hésawida 2500 töge bar idi. Resulullah qoshun bilen rizwa tewelikidin bewat dégen yergiche yétip bardi. Emma, ularni uchritalmidi. U bu qétim medinide öz ornigha seed ibni meazni qaldurdi we aq renglik elemni seed ibni ebi weqqasqa tutquzghanidi.

6. Sefwan ghaziti. Hijiriyining 2 - yili (rebulewwelde) (miladiye 623 - yili 9 - ay) korz ibni jabirilfihri mushriklardin bir qanche qaraqchi bilen medine yayliqigha hujum qilip bir bölük charwa we qoy tögilerni bulap ketti. Resulullah buningdin xewer tapqandin kéyin sahabilerdin 70 kishi bilen uni qoghlashqa atlandi. Hetta bedri tewelikidin sefwan dégen yergiche qoghlap bardi. Lékin, u korz we uning admlirini qolgha chüshürelmey qaytip keldi. Bu ghazat birinchi bedri ghaziti depmu atilidu. Bu qétimqi ghazatta medinide öz ornigha zeyd ibni harisni qaldurup qoydi we elemning renggi aq bolup, eli ibni ebi talipqa tutquzghanidi.

7. Usheyre ghaziti. Shu yili jemadiyelewwel yaki jemadiyeluxra (5 - yaki 6 - ay) (miladiye 623 - yili 11 - yaki 12 - ay) éyida resulullah muhajirlardin teshkillen'gen 150 kishi (200 idi depmu qarilidu) bilen 30 tögige nöwetliship minip, qureyshlerning shamgha mangghan bir karwinini tosushqa atlandi. Chiqish yaki chiqmasliqni musulmanlarning ixtiyarigha qoydi resulullah karwanning nurghun mallarni élip mekkidin yolgha chiqqanliqi toghrisida melumat tapshuruwalghanidi. Shunga, u jiddiy yol yürüp zilusheyre dégen yerge yétip bardi, lékin karwanning bir qanche kün ilgiri bu yerdin ötüp ketkenliki melum boldi. Bu ghazatta resulullah beni mudlij qebilisi we ularning ittipaqdashliri bolghan beni zemze qebililiri bilen özara tajawuz qilishmasliq kélishimi imzalidi. Öz ornigha medinide ebu selime ibni abdulesedni qaldurghanidi. Bu ghazattiki elemmu aq renglik bolup, hemze ibni abdulmutellip kötürgenidi.

8. Nexle qoshuni. Hijiriyining 2 - yili rejep (7 - ay) (miladiye 624 - yili 1 - aygha toghra kélidu) éyida resulullah abdullah ibni jehshni muhajirlardin 12 kishi bilen nexle dégen jaygha ewetti. Ular her ikki kishi bir tögige nöwetliship minip mangdi. Yol dawamida seed ibni ebi weqqas bilen utbe ibni ghezwanlar nöwetliship min'gen tögisini yüttürüp qoyup, ikkiylen ashu tögini izlep qoshundin kéchikip ayrilip qaldi. Abdullah ibni jehish hemrahliri bilen toxtimay yol yürüp axir nexle dégen jaygha kélip chüshti. Shu esnada bu yerdin qureyshlerning quruq üzüm, ashliq we tijaret malliri qachilan'ghan bir karwini ötti. Musulmanlar meslihetliship mundaq diyishti: "bügün rejep (haram) éyining axirqi küni. Ulargha tégish qilsaq haram ayning hörmitini buzghan bolimiz, eger qoyuwetsek, ular bügün kéche herem zéminigha kiriwalidu". Ular shundaq déyiship, axiri qol sélish qararigha keldi - de, birsi oqya bilen emri ibni herzimni étip öltürdi we osman bilen hekemni esir aldi. Newfel qéchip ketti. Andin karwandiki barliq mal - mülük we ikki esirni heydep medinige élip keldi. Ular bu ghenimettin beshtin birini ayrishti. Bu islam dini parlighandin buyanqi tunji qétim beshtin biri ayrilghan ghenimet, tunji öltürülgen meqtul we tunji esir élin'ghan esirler bolup qaldi. Peyghember eley-hissalam qoshunning bu teriqide heriket qollan'ghanliqidin narazi boldi we: "men silerni haram aylarda urush qilishqa buyrimighan idimghu?" dep kayidi we élip kélin'gen mal we esirlerni teserrup qilishtin toxtitip qoydi. Mushriklar bu weqedin kéyin musulmanlarni: "xuda haram qilghan ay künlerning hörmitini depsende qildi", dep jamaet pikri toplashqa bir obdan purset tapti we bu heqte her xil söz - chöcheklerni tarqatti. Axir allahning dergahidin wehiy nazil bolup, mushriklarning qilghan eskiliklirining musulmanlar sadir qilghan sewenlikke qarighanda, xaraktéri éghir, aqiwiti yaman qilmish ikenlikini mueyyenleshtürüp, héliqi pitne - ighwa ösek sözlerge keskin reddiye berdi:

﴿يسئلونك عن الشهر الحرام قتال فيه ط قل قتال فيه كبير ط عن سبيل الله و كفر به والمسجد الحرام ق و اخرج اهله منه اكبر عند الله ج والفتنة اكبر من القتل... ﴾

"(i muhemmed!) ular sendin: "haram qilin'ghan ayda urush qilishqa bolamdu, dep soraydu. Éytqinki, bu ayda urush qilish chong gunahtur, allahning yolidin tosush, allahqa kufriliq qilish, mesjidi heramda (ibadet qilishtin) tosush we mesjidi heramdiki ahalini heydep chiqirish allahning dergahida téximu chong gunahtur, pitne (yeni muiminlerge ziyankeshlik qilish) adem öltürüshtinmu qattiq gunahtur... ". ("quran kerim" süre beqer 217 - ayetning bir qismi) shuningdin

kéyin resulullah héliqi ikki esirni qoyuwetti we meqtulning ige - chaqilirigha diyet tölimi (xun puli)ni tölep berdi.

Mana bular bedri urushidin ilgiriki qoshun ewetish heriketliri we élip bérilghan ghazatlardur. Héchqaysisida musulmanlar teripidin (yiraqtin heywe körsitip agahlandurush bérishtin bashqa) mushriklarning mallirini bulap, musadire qiliwélish we erlirini öltürüp esir élish hadisisi sadir bolmidi. Nexle weqesi bolsa mushriklar jabir ibni fihri bashchiliqida medinige hujum qilip bulang - talang qilghandin kéyin andin shuninggha qarita azraq tegküzüp qoyush boldi, xalas.

Abdullah ibni jehish qoshunida yüz bergen weqedin kéyin mushriklarning ghem endishisi emeliy xewpke aylandi. Ularning köz aldida chong bir xeter kölenggisi pulanglashqa bashlidi we ular yüz bérish éhtimalidin qorqup turuwatqan ish heqiqeten yüz berdi. Ular buningdin medine terepmu uxlap yatmighanliqini, ularnng intayin segeklik bilen özlirining heriket, tiwishlirini toyup turghanliqini, we texminen 300 kilométirdek yergiche basturup kélip ularning ademlirini öltürüp, mallirini musadire qilip, yene aman - ésen qaytip kételigüdek derijide jasaretke ige bolup qalghanliqini biliwélishti we özlirining sham bilen bolidighan soda - tijaritining dawamliq xewpke uchraydighanliqini jezimleshtürüwéilshti. Lékin, ular mughember, mushtumzorliqtin hushini yighip tinch ittipaq yaki özara étirap qélish asasida yol tutmidi. Belki, téximu heddédin éship öchmenlik we adawet otida tolghinishqa bashlidi. Hetta ularning kattiwash emeldarliri burun musulmanlarni "öz mehellisige bérip qirip tashlaymiz", dégen tehdit shoarini emdilikte emeliyette orundash qararigha kélishti. Mana bu körenglik ularni axir bedrige sörep chiqqanidi. Emma, abdullah ibni jehish qoshuni weqesidin kéyin yeni hijiriyining 2 - yili ramizan (9 - ay) éyida allah musulmanlargha jihad qilishni perz qilip békitti we mushu heqte roshen ayetlerni nazil qildi:

﴿قاتلوا فى سبيل الله الذين يقاتلونكم ولا تعدوا ان الله لا يحب المعتدين واقتلوهم حيث ثقفتموهم والفتنة اشهد من القتل و لا تقاتلوهم عند المسجد الحرام حتى يقاتلواكم فيه فان قاتلوكم فاقتموهم كذالك جزاء الكافرين فان انتهوا فان الله غفور رحيم و قاتلوهم حتى لا تكون فتنة و يكون الدين الله فان انتهو فلاعدو ان الاعلى الظالمين﴾

"silerge urush achqan ademlerge qarshi allah yolida jihad qilinglar, tajawuz qilmanglar, tajawuz qilghuchilarni allah heqiqeten dost tutmaydu. Ularni (yeni mushriklarni) ular heremde bolsun, bashqa yerde bolsun, urush haram qilin'ghan aylarda bolsun) uchratqan yerde öltürünglar, silerni yurtunglardin (yeni mekkidin) chiqiriwetkendek, silermu ularni yurtidin chiqiriwétinglar, ziyankeshlik qilish urushtinmu yamandur. Taki ular özliri urush achmighuche mesjidi heram etrapida ular bilen urush qilmanglar, eger ular (mesjidi heram etrapida) özliri urush achsa, ularni öltürüwétinglar, kafirlarning jazasi shundaq bolidu. Eger ular urushni toxtatsa (silermu urushtin qol yighinglar), allah (tewbe qilghuchilargha) heqiqeten meghpiret qilghuchidur, nahayiti méhribandur, taki ziyankeshlik tögigen we allahning dini yolgha qoyulghan'gha qeder ular bilen urushunglar, eger ular urushni toxtatsa, zulum qilghuchilardin bashqilargha düshmenlik qilishqa bolmaydu". ("quran kerim" süre beqer 190 - 193 - ayet)

bu ayetler nazil bolup uzun ötmey allah yene bashqiche uslubta ayet nazil qilip, jihad qilish yollirini ögetti we we jihadqa terghip qildi hemde jihadqa ait bezi ehkamlarni bayan qildi. Éyttiki:

﴿فاذا لقيتم الذين كفروا فضرب القاب ط حتى اذا اثخنتموهم فشدوا الوثاق لا فامّا منا بعد و اما فداء حتى تضع الحرب اوزارها ج ذالك ولو يشاء الله لانتصر منهم لا ولاكن ليبلوا بعضكم ببعض ط والذين قتلوا فى سبيل الله فلن يضل اعمالهمO سيهديهم ويصله بالهم و يدخلهم الجنة عرفهالهمO يايهاالذين امنوا ان تنصروا الله ينصروكم و يثبت اقدامكم﴾

"siler kuffarlargha (jeng meydanida) uchrashqan chéghinglarda, ularni öltürünglar, siler ularni qirip (meghlup qilip, ularda silerge qarshiliq körsitidighan küch qalmighan chaghda, ularni öltürüshtin toxtap), ularni esir élinglar, andin ularni éhsan qilish yüzisidin qoyup béringlar, yaki fidiye élip qoyup béringlar, taki urush özining éghir yükini tashlighan'gha qeder (yeni urush toxtighan'gha qeder) ish mana shundaqtur. Eger allah xalisa elwette, (silerni urushqa teklip qilmastinla) ularni jazalighan bolatti. Lékin allah bezinglarni bezinglar bilen sinash üchün (yeni imaninglarni sinash üchün jihadqa emir qildi), allahning yolida öltürülgenlerni (yeni shéhitlerning) emellirini allah bikar qiliwetmeydu. Allah ularni hidayet qilidu we halini yaxshilaydu. Allah ularni jennetke kirgüzidu, allah uni ulargha tonutti (yeni jennetke kirgen adem özining u yerdiki jayini ilgiri körgendekla bilidu). I muiminler! Siler allahqa (yeni allahning dinigha yardem bersenglar, allah silerge (düshmininglargha qarshi) yardem béridu, qediminglarni (urush meydanlirida) berqarar qilidu". ("qura kerim" 47 - süre 4 - 7 - ayetler)

shuningdin kéyin allah urush permanini anglisa, qorqup, yüriki éghip, renggi - rohi tatirip kétidighan qorqunchaq, natawan yarimaslarni eyiblep mundaq dédi:

﴿و يقول الذين امنوا لولا نزلت سورة ج فاذا انزلت سورة محكمة وذكر فيها القتال لا رايت الذين في قلوبهم مرض ينظرون اليك نظر المغشى عليه من الموت ط فاولى لهم طاعة و قول معروف قف فاذا عزم الامر قف فلو صدقوا الله لكان خيرا لهم﴾

"muiminler (jihadni telep qilish yüzisidin): némishqa (jihadqa emri qilin'ghan) birer süre nazil qilinmidi? Deydu. Jihad zikri qilin'ghan éniq süre nazil qilin'ghanda, dillirida késel barlar (yeni munapiqlar)ning sanga ölüm aldida (ölümdin qorqup) aylinip ketken ademdek qarawatqanliqini körisen, (i muhemmed!) (ularning sanga) itaet qilishi we chirayliq söz qilishi ular üchün elwette yaxshi idi, urush qarar qilin'ghan chaghda, ular allahqa sadiq bolushsa, elwette ular üchün yaxshi idi". ("quran kerim" 47 - süre 20 - , 21 - ayet)

zulumgha qarshi urush qilish permani bayan qilin'ghan ayetlerning jeryandin qarighanda, qanliq urushlarning yüz bérish éhtimali nahayiti yéqin qalghanliqidin, nusret we ghelbining axirqi hésabta musulmanlargha mensup bolidighanliqidin dérek béretti.

Del mushu künlerde (yeni hijiriyining 2 - yili sheibanda) (miladiye 624 - yili 2 - aylarda) allah mesjidunnebewiyning qiblisini beytulmuqeddes tereptin mesjid herem (keibe) terepke özgertishke buyridi. Netijide musulmanlar sépige malimanchiliq , parakendichilik sélish meqsitide soqunup kiriwalghan imani ajizlar

we yehudiy munapiqlar musulmanlar sépidin ayrilip esli neslige qaytti. Buning bilen musulmanlarning herbiy sepliri nurghunlighan aldamchi xiyanetkar küshendilerdin tazilandi. Qiblining özgertilishi musulmanlar taki mushu yéngi qiblini ishghal qilghan'gha qeder, dawamlishidighan yéngi bir dewr basquchining bashlan'ghanliqidin dérek béretti.

Chong bedri ghaziti - islam tarixidiki tunji hel qilghuch jeng meydani

aldinqi bapta usheyre ghaziti heqqide söz qilghanda, mekkidin shamgha kétiwatqan qureysh karwini peyghember eley-hissalamning qoligha chüshmey qéchip qutuluwalghan, dégeniduq. Bu karwanning shamdin mekkige qaytish waqti yéqinlap kelgende resulullah shimal terepke telhe ibni ubeydullah bilen seid ibni zeydni karwanning xewirini élishqa ewetti. Ular hurai dégen yergiche bérip karwanning yolini küzitip turdi. Bir chaghda ebu sufyan karwanni bashlap, sham tereptin kirip kéliwidi, ular uchqandek yol yürüp, medinige qaytip kélip resulullahqa ehwalni melum qildi.

Karwan mekkiliklerning ming tögige qachilan'ghan zor miqdardiki mal - mülüklirini élip kéliwatatti. Uning umumiy qimmiti kem dégende, 50 ming dinar altundin ashatti. Karwanda peqet 40 tek adem bille idi. Bu medine terep üchün éytqanda altun purset, mushriklar üchün éytqanda mushu malni qoldin bérip qoysa herbiy, siyasiy we iqtisadiy jehette qaqshatquch zerbige uchrighanliq hésablinatti. Shunga, resulullah musulmanlar ammisini chaqiriq qilip: "i xalayiq! Mana bu qureysh karwini jimi mal - mülüklirini élip keptu, uning aldigha chiqinglar, ümidki, allah uni silerge iltipat qiliwetse ejep emes", dédi.

Resulullah bu chaqiriqni élan qilghan chaghda bedride (karwanning bedilige) qureysh qoshuni bilen bunche qattiq tutushup qalarini oylimighanidi. Shunga, u héch kishini chiqishqa zorlimidi. Belki, chiqish - chiqmasliq ishini musulmanlarning erkin ixtiyarigha qoyuwetti. Shundaq bolghachqa, sahabe kiramlarning köpinchisi resulullahning bu qétimqi yürüshini aldinqi qétimdiki yürüshlerdin perqlenmeydu, dep qarap medinide qépqaldi, shuning üchün héch kishi bu ghazatqa qatnashmidi, dep eyiblenmidi.

Resulullah medinidin yolgha chiqti we uning bilen (313 yaki 314 we yaki 319) kishi birge atlan'ghanidi. 82 yaki 83 we yaki 86si muhajirlardin, 61si ews qebilisidin we 170i xezrej qebilisidin idi. Musulmanlar bu qétimqi yürüshke anche chong heshem qilip ketmidi. Shunga, ularda peqet ikkila at bar idi. Biri zubeyr ibni ewamning, yene biri miqdad ibni eswed kindining idi we yene 70 töge bar bolup, ikki, üch adem bir tögige nöwetliship minishetti. Resulullah, eli ibni ebi talip we mirsed ibni mirsed ghenewiler bilen bir tögini nöwetliship mindi.

Medinide öz ornigha we namaz oqup bérishke abdullah ibni ummu mektumni qaldurdi. Resulullah atlinip rewha dégen yerge chiqqanda, ebulubabe ibni abdulmunzirni qayturup öz ornida medinide ish bashqurushqa belgilidi. Bash qomandanliq elimini museb ibni umeyr (qureysh qebilisi abduddar jemetidin) ge tutquzdi. Elem aq rengde idi. Qoshunni ikki "qisim"gha böldi:

1. Muhajirlar qismi. Uning elimini eli ibni ebu talibqa tutquzdi.

2. Ensarlar qismi. Uning elimini seed ibni meazgha tutquzdi.

Qoshunning ong qanat rehberlikige zubeyr ibni awamni, sol qanat rehberlikige miqdad ibni eswedni mesul qildi. (chünki bular yuqirida éytqinimizdek qoshundiki birdinbir atliqlar idi). Arqa sep mudapesige qeys ibni

ebu seiseeni belgilidi we resulullah armiyining aliy bash qomandani bolush süpiti bilen merkizi bash qumandanliq uning qolida qaldi.

Resulullah sahabilerning toluq teyyarliq qiliwélishini kütüp olturmayla yolgha chiqti. U medine tagh yoli bilen atlinip, taki biri rewha dégen yerge barghiche mekkige baridighan chong yolni boylap jenupqa qarap mangdi. Biri rewhadin qozghalghanda, mekke yolini solgha tashlap naziye terepke (onggha) burulup (bedrige qarap) naziyning bir chétidin yol aldi we naziye bilen sepra jilghisi dégen yerning otturisidiki rehqan dep atilidighan bir wadini késip ötti. Andin bir tar jilghidin ötüp töwen'ge qarap méngip, sepra dégen yerge yéqinlashti we mushu yerde toxtap buseys ibni emriljoheni bilen ediy ibni zeghba uljohennini bedri kentige karwanning ehwalini mexpiy razwit qilishqa ewetti.

Emma, karwanning ehwali mundaq boldi. Ebu sufyan bu karwanning bash mesuli bolush süpiti bilen intayin pexes we éhtiyatchanliq bilen yol tutti. U mekke - sham yolining xewp - xeterdin xaliy emeslikini bilgechke, karwanning aldida paylaqchi we xewerchilerni ewetip ehwal igellep mangdi we ötken - kechken yoluchilardin sorap turdi. Uzun ötmey uning paylaqchiliri: "muhemmed karwan'gha tégish qilish üchün ademlirini bashlap chiqiptu", dégen axbaratni yetküzdi. Bu chaghda ebu sufyan zemzem ibni emrilghifarini sétiwélip, mekkige qureyshler karwandiki mallirini we ademlirini qoghdash üchün esker chiqirishqa chaqiriq qilghili ewetti. Shuning bilen zemzem intayin téz sürette yol yürüp axir mekkige yétip keldi we betni wadiy dégen yerde toxtap, tögisining burnini késip, toqumini tetür örüp, üstidiki kiyimini yirtip tashlap (bundaq qilish xewer qilmaqchi bolghan ishning jiddiylikini bildüretti) tögidin chüshmey turup alla towa chaqirghili turdi.

Mekkilikler chaqmaq tézlikide heriketke keldi. Shuning bilen ular bir öyde ikki er bolsa, choqum her ikkilisi atlandi we yaki ikkining birsi atilinip, yene biri ornigha adem yallap ewetti. Kishilerning chiqish - chiqmasliq ixtiyari bolmidi. Hemme ademning choqum atlinishi telep qilindi. Shunga, mekke mötiwerliridin ebu lehebtin bashqa birmu adem ayrilip qalalmidi. Ebu leheb zimmiside qerzi bar bir kishini qerzini kötürüwétish sherti bilen öz ornigha seplep chiqartti. Mekkilikler öz etrapidiki ereb qebililirinimu seperwer qilghanidi. Ulardinmu qureysh jemetige tewe birmu qebile we yaki aymaq ayrilip qalalmidi. Peqet beni ediy jemetila adem qatnashturmidi.

Bu qétim mekke qoshunining yolgha chiqish aldédiki herbiy zapas küchi, 1300 kishi etrapida teshkillendi. Buning ichide 100 at, 600 sawut, sani éniq bolmighan nurghun töge taylaqlar bar idi. Qoshunning bash qomandani ebu jehil ibni hisham boldi, qoshunning ozuq - tülük teminatini qureysh bayliridin toqquz kishi üstige aldi. Qoshun bir kün toqquz töge yene bir kün on töge soyup ozuqlinip mangatti.

Ular shimal terepte bedrige qarap intayin yuqiri süret bilen qedem bésiwatatti. Yol yürüp, wadi osüpan, qediyd, andin juhfelerni bésip ötti we juhfege barghanda ebu sufyanning ulargha yéngidin yollighan axbaratini tapshuruwaldi. Axbaratta: "siler karwandiki adem we mal - mülüklerni qoghdash üchün chiqqan ikensiler, allah uni öz panahida saqlidi, shunga qaytinglar, wessalam", déyilgenidi.

Mekke qoshuni ebu sufyanning yéngi axbaratini tapshuruwalghandin kéyin qaytip kétish iradisige keldi. Lékin, bash jinayetchi, mustebit ebu jehil ibni hisham

hakawurluq bilen otturigha chiqip pütün ereblerge bizning qoshun tartqanliqimizni we herbiy küch quwwitimizni körsitip qoymay qaytmaymiz. Shundaq qilghanda andin ular bizdin menggü teptartidighan bolidu dédi. Lékin exnes ibni shureyq ebu jehilning gépige qarimay beni zöhre qebilisini bashlap qaytip ketti. Shundin kyin mingdek qoralliq qoshun bedrini nishanlap yolgha chiqti. Ular dawamliq algha ilgirilep, axir bedrige yéqin jaygha kélip chüshti.

Medine qoshunining axbaratchiliri resulullahqa karwanning qéchip ketkenliki we mekkidin zor kölemde qoshun teshkillinip chiqqanliqi toghrisida melumat yetküzgenidi. Peyghember eley-hissalam arqa - arqidin tapshuruwalghan bu melumatlarni etrapliq tehlil qilish arqiliq bu qétim haman qanliq toqunushtin saqlan'ghili bolmaydighanliqini, uning üchün choqum jasaret we shijaet bilen yüreklik halda dadil qedem tashlap algha ilgirileshning zörür ikenlikini jezmleshtürgenidi.

Resulullah ushtumtut özgiriwatqan bu xeterlik weziyetning tereqqiyatini nezerde tutup, qoshun ichide kéngeytilgen herbiy meslihet kéngesh yighini chaqirdi. Yighinda qoshun'gha hazirqi weziyetni tonushturdi we qoshundiki barliq jengchi we qomandanlar bilen pikir almashturdi. Del mushu chaghda az sandiki bir qisim kishiler qorqup qanliq toqunushtin ensiridi. Emma qoshun rehberliridin ebu bekri siddiq ornidin turup nahayiti yaxshi söz qildi. Arqidin ömer ibni xettab reziyellahu enhu we miqdad ibni emri turup ipade bildürdi we yaxshi pikir berdi.

Bu üch rehber muhajirlardin idi. Halbuki, muhajirlar qoshunda az sanliqni igelleytti. Shunga resulullah ensar rehberlirining pikirini élip baqmaqchi boldi. Shunga, u bu üch rehberning sözini anglap bolghandin kéyin, ensarlargha qaritip: "i xalayiq! Toghra meslihetinglar bolsa béringlar", dédi. Buni sezgen ensarlar qismining qomandani seed ibni meaz: "ezbirayi xuda, bizni démekchimusen i resulullah!" dédi. Resulullah: "hee, shundaq", dégenidi.

Seed: "biz sanga iman keltürduq, séni rast peyghember dep chin puttuq, sen élip kelgen dinning heqliqige guwahliq berduq we buning üchün sözüngni anglashqa we emringge itaet qilishqa ehdupeyman berduq. I resululla! Iradeng boyiche ish qilghin, séni heq din bilen ewetken allah bilen qesemki, eger sen bizni mushu (qizil) déngizgha kirishke buyrisang, choqum bash tartmay kirimiz, birsimizmu ayrilip qalmaymiz, etilikte düshmen bilen tutushup qélishni hergizmu yaman körmeymiz, biz chidamchan, subatliq kishilerdurmiz, inshaallah bizlerdin memnun bolidighan ishlarni körisen. Shunga, allahqa tapshurup yolungni dawamlashturghin", dédi.

Seedning sözi resulullahqa zor ilham boldi chéghi, u bu geptin nahayiti memnun boldi. U mundaq dédi: "algha ilgirileyli, ümidwar bolayli, allah manga ikki taipining birini wede qildi, qesem qilimenki, goya men shu tapta mushriklarning meleqtek yatqan ölüklirini körgendek boluwatimen".

Yighin ayaghlashqandin kéyin resulullah zefrandin yolgha chiqip, esafir dep atilidighan bir dawandin ashti. U yerdin deyye dep atilidighan kichik bir kentke chüshti we henan (chong taghdin qélishmaydighan bir dönglük)ni onggha tashlap méngip, bedrige yéqin bir yerge kélip orunlashti. Mushu yerde resulullah hijret seperdishi we ghardiki hemrahi ebu bekri siddiq bilen bille özi biwasite charlash élip bardi.

Shu küni kechte resulullah yéngidin razwétchiklarni teyinlep düshmen ehwalini igileshke ewetti. Bu wezipini muhajirlarning péshiwaliridin eli ibni ebu

talib, zubeyr ibni awam we seed ibni ebi weqqas qatarliq üch kishi öz üstige alghanidi. Ular bedri kentining su éqini boyigha bériwidi, mekke qoshunining su toshughuchi ikki adimini uchritip qaldi, razwétchiklar derhal ularni tutup, resulullahning yénigha heydep keldi. Bu chaghda resulullah namaz oquwatatti, bashqilar aldirap ularni soraq qilishqa bashlidi. Uningghiche resulullahmu namazdin farigh boldi we ularni özi biwasite soraq qildi. Soraqtin kéyin resulullah qoshunda söz qilip: "mekke silerge jiger parilirini chiqartiptu", dédi.

Shu kéchisi asman bulutlinip, yamghur yaghdi. Allah yamghurni mushriklar chüshken jaylargha köp yaghduruwetkenliktin, ularni algha ilgirileshtin tosup qoydi. Musulmanlarning üstige sim - sim yamghur yaghdi, bu ularni paklidi we sheytanning paskina meynetchiliklirini ketküzdi. Yer qatti, qumlar chingdilip, adem we haywanlarning qedimi pétip ketmeydighan boldi we chédir - barigahlarni tikishke sharait hazirlinip qoshunning dili teskin tapti.

Resulullah bedri süyige mushriklardin burun bérip orunlishiwélish we ularning bu orunni aldin igelliwélishining aldini élish üchün, qoshunni qozghidi we jiddiy yol yürüp axshimi bir mehellide bedri su menbeliridin birining yénigha kélip chüshti. Bu chaghda hubab ibni munzir goya bir herbiy mutexessistek ornidin turup: "i resulullah! Bu yerge allahning buyruqi bilen chüshtüngmu? Yaki jeng tedbiri üchün öz raying bilen chüshtüngmu?" dep soridi. Resulullah: " jeng tedbiri üchün öz rayim bilen chüshtüm", dédi. Hubab: "i resulullah! Bu yerge chüshüsh muwapiq emes, qoshun'gha buyruq qilghin, biz bu yerdin qozghilip bedri suliridin mushriklargha eng yéqin bir suning yénigha bérip orunliship, bir köl yasap su chingqiwalayli, andin bashqa quduq we köllerni kömüwéteyli, shuningdin kéyin urush qilsaq, biz su qiyinchiliqi tartmaymiz, düshmen su ichelmey qiynilidu", dédi. Resulullah: "toghra éytting", dédi - de, qoshunni tézdin heriketlendürüp, düshmen qoshunigha anche yiraq bolmighan bir su boyigha tün nispide kélip chüshti, andin köl kolap, su chingqiwélip uningdin bashqa katek we köllerni tinduruwetti.

Musulmanlar su boyigha kélip orunliship bolghandin kéyin seed ibni meaz resulullahqa kütülmigen ehwalning yüz bérish éhtimaligha qarita aldin teyyarliq körüsh we ghelibe qilishtin burun meghlubiyetnimu oylap qoyush nuqtineziri boyiche musulmanlar resulullah üchün mexsus bir qomandanliq öyi tesis qilip bérish tekliwini berdi. Resulullah seedning sözige apirin oqudi we uninggha xeyrlik bilen dua qildi . Shu haman musulmanlar heriketlinip urush meydanining sherqiy shimal teripige jaylashqan égiz bir döwe üstige jeng meydanigha qaritip yaghach qorsham bilen bir öy bina qildi. Shundaqla seed ibni meaz bashchiliqida ensar yashliridin bir qanche ezimetni tallap, mexsus resulullahni qoghdash üchün qomandanliq shitab etrapigha orunlashturuldi.

Shitab pütkendin kéyin resulullah qoshunni seperwer qildi. U jeng meydanida salmaq qedem tashlap méngip: " inshaallah ete mawu palani öltürülüdighan jay, awu inshaallah palani béshini yeydighan jay... " dep qoli bilen körsitishke bashlidi. Andin shu yerdin bir tüp derex tüwige bérip namaz oqush bilen kéchini bidar ötküzdi. Musulmanlar köngülliri xatirjem, ochuq - yoruq we tolup tashqan ishench bilen, yüreklirini toxtatqan halda rahetlik uxliwaldi.

Bu hijiriyining 2 - yili ramizan (9 - ay)ning 17 - küni jüme kéchisi idi. Resulullah mushu ayning 8 - yaki 12 - küni yolgha chiqip, peyshenbe kech mushu yerge yétip kelgenidi.

Emma, qureysh terep bedri wadisining medinige yiraq chétidiki herbiy gazarmisida kéchini bixaraman uxlap ötküzdi. Etisi etigen qoshunlirini tertipke sélip, naghra - sunay, daqa - dumbaqlirini chélip, dönglük tereptin heywe bilen bedri wadisigha qarap chüshti we ularning ichidin bir qanche kishi udul resulullahning kölige qarap özini atti. Bu chaghda resulullah: "ularni su ichkili qoyunglar", dédi ular kélip nahayiti almanjup su ichishti. Shu küni ashu köldin su ichkenlerning birsimu aman qalmidi. Peqet hekem ibni hizam qotulup qélip, kéyin musulman boldi we uning musulmandarchiliqimu nahayiti yaxshi bolup ketti. Qureysh qoshuni töwen'ge chüshüp toxtighandin kéyin, ular umeyr ibni weheb jumehini medine terepning küch - quwwitini we san - süpitini igileshke ewetti. Umeyr étigha minip, qoshunning etrapini yiraqtin bir aylinip chiqqandin kéyin qaytip bérip: "texminen 300 adem iken, belkim azraq kem yaki ziyade chiqidu. Uningdin jiq emes dédi, urushmay qaytish teklipini berdi. Bu chaghda bashtin - axir urush qilish pikride ching turup kelgen ebu jehil ibni hishamgha qarshi, qoshunni qayturup kétishni teshebbus qilidighan yene bir qarshiliq pikir éqimi peyda boldi. Ular bir haza talash tartish qilshqandin kiyin niyetliri buzuldi we utbe teshebbus qilghan aqilane tedbir chörüp tashlandi. Qisqisi, shundaq qilip tenteklik tedbir üstidin ghalib keldi we tinchliq üchün körsitilgen bu bir meydan tirishchanliq, hiyle - mikir bilen bésiqturuwétildi.

Mushriklar heywe bilen döng tereptin chüshüp kélip ikki terep bir - birige körünüwidi, resulullah: "i allah! Mana bu qureysh özining tekebburliqi we chongchiliqi bilen sanga qarshilashqili we séning peyghembiringni inkar qilghili keldi, i allah, sen manga wede qilghan yardimingni nazil qilghin, i allah! Ularni hazirla halak qilghin", dep dua qildi we yene resulullah düshmen qoshuni ichide qizil tögige miniwalghan utbe ibni rebeni körüp: "ularning arisida yaxshiliq bar déyilse choqum qizil tögilik kishide bar idi, ular shuning gépige unighan bolsa toghra qilghan bolatti", dédi.

Resulullah musulmanlarning seplirini tertipke saldi. Seplerni tüzep bolghandin kéyin qoshun'gha ular resulullahning eng axirqi buyruqini tapshurup almighuche, düshmen'ge hujum qilmasliq toghrisida buyruq chüshürdi. Andin ulargha jeng qilish usuli toghrisida alahide yolyoruq bérip: " düshmen basturup kelse yeni omumiyüzlük hujum qilsa, yer béghirlitip oq uzunglar, atqandimu arqa - arqidin aram bermey étinglar we üstünglargha bésip kelmigiche qilich sugharmanglar", dédi, andin ebu bekri bilen bille qomandanliq shitabigha qaytti. Seed ibni meaz qoghdighuchi ezimetlerni bashlap, shitab derwazisi aldida qilichlirini shimaylap jenggiwar halette turdi.

Jeng pilikige tunji bolup ot yaqquchi mushriklar tereptin eswed ibni abdulesed mexzumi boldi. U meydan'gha chüshüwidi, bu tereptin hemze ibni abdulmutellip chüshti. Ikkiylen bir ikkiche qilich soqushturdi - de, hemze bir urupla uning bir pachiqini üzüwetti. Shuning bilen u ongdisigha yiqilip chüshti. Uning késilgen puti jirt - jirt qan tökmekte idi. U yéqilghan urun köldin xéli yiraq bolsimu, biraq u qesimini orunlash üchün, üch putluq bolup köl terepke ömilep yügürüp kélip, kölge özini atti. Lékin hemze uninggha aman bermey qoghlap bérip, axiri kölning ichide qilichliwetti.

Eswed ibni abdulesedning öltürülüshi ot élish aldida turghan jeng pilikige chaqmaq chaqti. Shuning bilen qureysh chewandazliridin üch kishi meydan'gha chüshüp keldi. Ularning hemmisi bir aililik kishiler bolup, utbe we uning qérindishi

sheybe we utbening oghli welid qatarliqlar idi. Ular septin étilip chiqipla yekmuyek élishishni telep qildi. Bu chaghda ulargha ensar yashliridin üch yigit - ewf, muewwiz (harisning ikki oghli) we abdullah ibni rewahiyler meydan'gha chüshkenidi. Mushriklar bizge qureyshtin özimizge layiq teng démetlirimizni chiqirip bergin, dep chuqan kötürüshti. Shunga, resulullah: "i ebu ebeyde ibni haris, tur! I hemze tur! I eli tur!" dédi. Ular septin ayrilip mushriklarning aldigha yéqinlap bérip közni yumup achquche tutushup kétishti. Ebu ubeyde (u hemmidin péshqedem yashan'ghan kishi idi) utbe ibni rebe bilen tutushti. Hemze sheybe bilen tutushti, eli welid ibni utbe bilen tutushti. Hemze bilen eli öz reqiblirige amanni zaman'gha bermey, qilich urup birdemdila tupa chishlitiwetti. Emma, ubeyde reqibi utbe bilen qattiq éliship, her ikkilisi bir - birini éghir yarilandurup halsizlinip ketti. Shunga, hemze bilen eli utbege hujum qilip, uni jehennemge uzatti, andin ubeydeni kötürüp meydandin qaytip kirdi. Uning bir puti üzüwétilgenidi, shunga u bedri urushi ayaghliship 4 - 5 kündin kéyin musulmanlar medinige qaytishta sepra dégen yerge kelgende jan üzdi. U shuningghiche bir éghiz derd - elem shikayiti qilmighanidi.

Bu bir meydan yekmuyek élishishning netijisi mushriklargha nisbeten talapetlik bashlinish boldi. Ular eng yaxshi mahir chewandazliridin we qabil qomandanliridin biraqla üch kishidin ayrilip qaldi, shunga ular ghezep otida yandi we musulmanlargha keng kölemde omumiy hujum qozghidi. Emma, musulmanlar allahqa séghinip iltija qilip, yardem we medet tilep öz orunliridin qozghalmay mudapede turup düshmenni éghir chiqimgha uchratti.

Resulullah qoshunning seplirini retke sélip jeng ishlirigha ait teleplerni otturigha qoyup bolup, qomandanliq shitabqa qaytipla , allahning uninggha wede qilghan yardem we nusretlirini tileshni bashliwetti. Bir chaghda jeng rasa qizip keskinlishishke bashliwidi, resulullah yene qol kötürüp: "i allah! Bügün mushularning halakitini xalisang, zéminda sanga ibadet qilghuchilar tögeydu", dédi. Hetta, iltijagha gherq bolup ketkenliktin, öshnisidiki ridamu chüshüp ketti. Ebu bekri ridani yerdin élip yépindurup qoyup: "i resulullah! Emdi kupaye qilsila, perwerdigarimizgha köp iltija qildila", dédi.

Allah özining perishtilirige wehiy qilip: "men siler bilen bille muiminlerni (urush meydanlirida) subatliq qilimen, kafirlarning dillirigha qorqunch salimen", ("quran kerim" süre enfal 12 - ayetning bir qismi) dédi we resulullahqa wehiy qilip: "men silerge arqimuarqa (chüshidighan) 1000 perishte bilen yardem bérimen", dédi.

Shuan resulullah közini yumup, deqiqe miqdari sükütke chömdi, andin béshini kötürüp: "xush xewer, i ebu bekri! Mana jibriil chang - tozang örlitip kéliwatidu", dédi. Andin kepidin sawutini qoshlap kiyip: "mushriklar topi meghlup qilinip, arqigha chikindürüldi", ("quran kerim" 54 - süre 45 - ayet) dégech sekrep chiqti we yerdin bir siqim shéghil tupini élip qureyshlerge qaritip: "allah xar qilghay", dep atqanidi, köz, burun, qulaqlirigha topa kirmigen birmu mushrik qalmidi. Allah bu heqte: "i muhemmed! Bir siqim topini mushriklargha atqiningda sen atmiding, belki emelde uni (mushriklarning közlirige) allah atti", ("quran kerim" süre enfal 17 - ayet) deydu.

Del mushu chaghda resulullah qoshun'gha qayturma hujumgha ötüsh toghrisida eng axirqi buyruqni chiqirip: "algha... !", dep towlidi we ularni jengge righbetlendürüp: "allah bilen qesemki, bügün mushriklargha qarshi chékinmey

subatliq bilen jeng qilghan ademge allah jennetni ata qilidu", dédi. U yene qoshun'gha ilham bérip: "kengliki asman - zéminche kélidighan jennetke atlininglar", dédi. Umeyr ibni humam turup: "hebbelli, hebbelli", dep ketti. Resulullah: "néme dep hebbelli, hebbelli deysen?" déwidi. Umeyr: "i resulullah! Men ashu jennet ehlidin bolarmenmikin dep mushundaq dédim", déwidi. Resulullah: "sen choqum jennet ehlidin", dédi. Umeyr yénidiki torsidin bir qanche xorma qéqini élip aghzigha saldi. Andin: "eger men mushularni yep yashawéridighan bolsam, bu tolimu uzun hayat bolup ketküdek", dédi - de, qolida qalghanlirini yerge pok qilip tashliwétip, gireleshme jengge kirip ketti. U düshmen bilen urushup - urushup, axiri shéhit bolup ketti.

Resulullah qoshun'gha qayturma hujumgha ötüsh buyruqini chiqarghanda mushriklarning shidditi alliqachan boshap hujum qilish qizghinliqi yoqalghanidi. Shunga, resulullahning bu tedbirlik pilanining musulmanlarning jeng meydanida üstünlükini igellishige intayin zor roli boldi. Chünki, ular hujumgha ötüsh buyruqini tapshuruwalghan haman dehshet yuqiri jasaret bilen hujum qozghidiki, düshmen seplirini ongtey - tongtey qilip, ularning bashlirini késip sür toqay qilishqa bashlidi we resulullahmu üstige sawutini qoshlap kéyip tolup tashqan ishench we ünlük awazda "mushriklar topi meghlup qilinidu we choqum chékindürilidu", dep qomandanliq shitabtin étilip chiqqanliqi qoshunning jenggiwarliqini hessilep ashuruwetti. Netijide musulmanlarmu yolwastek étilip, tengdashsiz jasaret bilen jeng qildi we perishtilermu hemdemge keldi. Mushriklarning sepliride parchilinish we yimirilish alametliri körülüshke bashlidi. Ular musulmanlarning shiddetlik hujumi aldida berdashliq bérelmidi. Urush axirlishay dep qalghanidi, mushriklar topi terep - terepke jénini élip tikiwétishke bashlidi, musulmanlar ularning keynidin qoghlap yürüp, teslim bolghanlarni esir élip, qarshiliq körsetkenlirini öltürüp, ularni axiri teltöküs meghlup qildi. Emma, bu qétimqi urushning bash jinayetchisi, jallat ebu jehil ibni hisham öz qoshunining sepliridiki yimirilish we patiparaqchiliq alametlirini körüp, bu xil paydisiz éqimining aldini almaqchi boldi. Lékin uninggha mughemberlikning, körenglikning heqiqiy epti beshirisi tézla ashkarilinip qaldi. Uzaq ötmey uning köp sanliq qoshuni musulmanlarning shiddetlik hujumi aldida parchilinishqa bashlidi we uning topida patiparaqchiliq yüz berdi. Uning yénida peqet bir qanche mushrikla qépqalghan bolup, uning etrapigha qilich - neyziler bilen mustehkem bir qorghan shekillendürgenidi. Lékin musulmanlarning shiddetlik hujumining biheywet dolquni aldida bu qorghanlarmu buzuwétildi we neyze, qilichliri pachaqlap tashliwétildi. Del mushu chaghda bu qanxor, jallat top arisida aq tögidek échilip qaldi. Musulmanlar uning at üstide chépip yürginini kördi. Wehalenki, ölüm ikki ensari ezimetning qoli bilen uning qénini ichishke intizar idi.

Abdurehman ibni ewf mundaq dégen: "bedri küni men septe turuwatattim, shundaq qarisam ong yénimda bir, sol yénimda bir, ikki ensar yigiti peyda boldi, goya men bulargha ishenmey qaldim. Tosattin ularning birsi yene birsidin yoshurghandek qilip: "i tagha! Manga ebu jehil dégenni körsitip qoyghan bolsingiz", dédi, men uninggha: "inim! Uni néme qilisen?" désem, u: "anglishimche, u resulullahqa qattiq eziyet qilarkenduq, xep... Bügün uni körüpla qalidighan bolsam ikkimizning birsi ölüm sharabini tétimighuche uni qachurup qoymaymen", dédi. Men buning jasaritige rastinla ejeplendim, shundaq turattim, méni yene biri noqudi we aldinqigha oxshash bir gepni qildi, uzaq ötmey ebu

jehilning dushmen topi ichide ong - solgha qatirap yürgenlikini kördüm - de, héliqi ikki yigitke "kördunglarmu? Ene awu siler izdimekchi bolghan adem shu", dep ebu jehilni körsitip qoydum. Shuning bilen ular qilichlirini oynitip ebu jehil bar terepke uchqandek yürüp ketti. Her ikkiylen uni tengla urup yiqitti, andin qaytip kélip resulullahqa melum qilishti.

Urush axirlashqandin kiyin resulullah: "ebu jehilning qandaq bolghanliqigha kim qarap baqidu?" dédi. Shuning bilen kishiler uni izlep terep - terepke taridi. Bir chaghda uni abdullah ibni mesud tépiwaldi, halbuki u axirqi nepesliride jan talishiwatatti. Abdulla ibni mesud qilich bilen gach qoyup ebu jehilning béshini üzüwaldi we uni saqilidin kötürüp resulullahning aldigha élip kélip: "i resulullah mana bu allahning düshmini ebu jehil ibni hishamning kallisi", dep pokkide yerge tashlidi. Resulullah: "allah yekke - yéganidur, uningdin bashqa héch ilah yoqtur", dep üch qétim tekrarlidi. Andin teshekkur éytip: "allahuekber(allah ulughdur), güzel medhiye we hemdusana allahqa xastur, u wedisini ishqa ashurdi. U bendisige yardem berdi. Küchlük qoshunni allah özi meghlup qildi, yür uni manga körsetkin", dédi. Shuning bilen men resulullah bilen bille bérip uni körsitip qoyuwédim resulullah: "bu eblex mushu ummetning pirewini idi", dédi. Resulullah mushriklarning jeset - tapilirini quduq - oreklirige tashliwétishke buyridi.

Urush mushriklarning pajelik meghlubiyti we musulmanlarning mutleq üstünlükni igilep ghelibe qilishi bilen axirlashti. Musulmanlardin on töt adem shéhid boldi, ularning altisi muhajir, sekkizi ensari idi. Emma mushriklar eng zor chiqim tartti. Ulardin 70 kishi öltürülüp, 70 kishi esirge élindi. Ularning tolisi herbi qomandan we kattiwashlar idi.

Mushriklar bedridin pitrap ketken patidek intayin chawalchaq we tertipsiz, halette qachqanidi, ular chongqur oymanliq yaki tagh jilghilirigha qarap, eqli - hushini yoqatqan halda böridin ukken tagh öchkiliridek gahida topliship gahida patparaq bolup jenub terepke mangdi. Ular nomustin mekkige qandaq kirishni bilmeytti. Mekkilikler bedri jeng meydanidiki pajelik meghlubiyet xewirini mana mushundaq xorluq we qayghu - elem ichide tapshuruwaldi we bu ish ulargha intayin éghir keldi. Hetta ular musulmanlarning xoshal bolup külmesliki üchün ölüklirige yéghlashni we mersiye oqushni cheklidi.

Urush ghelibilik ayaghlashqandin kéyin resulullah medine xelqige aldin xushxewer yetküzüp qoyush üchün ikki bésharetchini yolgha saldi. Ularning biri abdullah ibni rewahe medinining yuqiri teripige, yene biri zeyd ibni haris medinining töwen teripige ewetildi. Elchiler yétip kéliwidi, musulmanlar ularni arigha éliwélip, xushxewerlerni éghiz - éghizgha tégishmey anglashqa bashlidi. Anglighanlar anglimighanlargha yetküzetti, axir ularning köngli tindi, amma shad - xuramliqqa chömdi we medine kochilirining hemme yéride tekbir sadasi we tehlil sadasi yangridi.

Jeng axirlashqandin kéyin resulullah bedride üch kün turup, tötinchi küni etigen qozghalmaqchi boluwidi, yolgha chiqish aldida qoshun ichide ghenimet toghriliq ixtilap yüz berdi. Bu ixtilap barghanséri kücheygili turdi, resulullah qoshun'gha qolliridiki barliq ghenimetlerni omumgha tapshurup bérishke buyridi. Ular resulullahning déginidek qildi, andin bu heqte wehiy nazil boldi.

﴿يسئلونك عن الانفال ۖ قل الانفال لله والرسول ۚ فاتقوا الله واصلحوا ذات بينكم ۖ واطيعوا الله

ورسوله ان كنتم مؤمنين﴾

"(i muhemmed! Sahabiliring) ghenimetler (ni qandaq teqsim qilishing) toghriliq sendin sorishidu. (ulargha) éytqinki: ghenimetler (toghrisida höküm chiqirish) allahqa we uning peyghembirige xastur, allahtin qorqunglar (ixtilap qilishmay ittipaq bolup) aranglarni tüzenglar, eger siler muimin bolsanglar, allahqa we allahning peyghembirige itaet qilinglar", ("quran kerim" süre enfal 1 - ayet) shuning bilen resulullah ghenimetlerni yighiwélip musulmanlargha allahning körsetmisi boyiche teqsim qilip berdi.

Bedride üch kün turghandin kéyin qoshun medinige qarap qozghaldi. Esirler yanda yalap birge élip méngildi we mushriklardin tartiwélin'ghan ghenimetlerge abdullah ibni keib mesul qilindi. Resulullah bedri wadisidin chiqip sefra jilghisidin ötüp sepra bilen naziye otturisidiki tüzlenglikke chüshüwidi, bu yerde ghenimetlerdin beshtin birini ayriwélip, mujahidlargha bapbarawer tengshep teqsim qilip berdi.

Sefraigha yétip barghanda resulullah nezri ibni harisni ölümge buyridi. (nezri ibni haris bu qétimqi urushta mushriklar qoshunining elemdari we qureysh kafirlirining kattiwéshi bolghanning üstige, ilgiri islam dinigha we resulullahqa intayin éghir külpet yetküzgen we esheddi düshmenlik qilghan idi). Shuning bilen uni eli ibni ebu talib sörep élip chiqip qilich bilen chépip ijra qildi. Andin yolini dawamlashturup irqi zebye dégen jaygha yétip kéliwidi resululla qoshunni toxtitip uqbe ibni ebi mueytni ölümge buyridi. Hemmige melumki (aldinqi bablarda tilgha élip ötkinimizdek) uqbe ibni umeytning resulullah eley-hisalamgha qilghan eziyet - külpetliri heddi - hésabsiz idi. Uni sabit ibni asim öltürdi. Yene bir sözde eli ibni ebu talib öltürgen, déyilidu.

Bu ikki jinayetchige ölüm jazasi bérish herbiy intizam nuqtisidin élip éytqanda, tolimu zörür bolup qalghanidi. Chünki, ular esirler qataridiki ikki esirla emes, belki hazirqi zaman atalghusi boyiche éytqandimu bu qétimqi urushtiki urush jinayetchilirining eng chong kattiwashliridin idi.

Resulullah rewhagha yétip kelgende musulmanlarning elchilirige yoluqti. Ular resulullah üchün qizghin tebrik sadalirini yangratti. Andin yolini dawamlashturup medinige ghelibe qilghan we zeper quchqan halda kirip keldi. Bu chaghda uningdin medine ichi we sirtidiki düshmen küchler qorqup eyminidighan boldi. Medine ahalisidin nurghun kishiler özlirining musulman bolghanliqini jakarlidi. Hetta shu küni abdullah ibni ubey we uning yan tayaqlirimu körünüshte musulman bolghan bolup qoydi. Resulullah medinige yétip kelgen künning etisi esirlermu élip kélindi. Shuning bilen resulullah ularni sahabilerge tarqitip berdi we ulargha yaxshi muamile qilishni tewsiye qildi. Buning bilen sahabiler özi xorma, méwe - chiwilerni yep esirlerge ash - nan bérip baqti.

Resulullah medinige yétip kelgendin kéyin sahabilerge esirler toghrisida meslihet saldi. Ebu bekri mundaq dédi: "i resulullah! Bular öz taghilirimiz we öz qewmi - qérindashlirimiz, méningche ulardin tölem élip qoyuwetsekmikin, u biz üchün bir obdan meblegh bolup qalghudek, küchimizni toluqliwalghudekmiz. Bularnimu allah hidayet qilip yaxshi adem bolup ketse ejep emes".

Resulullah ömer reziyellahu enhuge qarap: "sen qandaq qaraysen? I ibni xettab!" dep soridi. Ömer reziyellahu enhu mundaq deydu: "shuning bilen men turup: i resulullah! Allah bilen qesemki, men ebu bekridek qarimaymen, men shundaq qaraymenki, manga palanini bergin (u özümning yéqin bir tughqini idi),

uni özüm öltürey, eliygha uqeyl ibni ebu talibni bergin, uni eli öltürsun, hemzige uning qérindishi palanini (abbasni démekchi) bergin, uni hemze öltürsun. Shundaq qilghanda, andin allahning aldida bizning dilimizda mushriklargha qarita qilche yol qoyush mewjut emesliki ispatlinidu, uning üstige bu jinayetchilerning hemmisi dégüdek kattiwash emeldarlar we aldi pesh, ot quyruqlar dédim.

Shundaqtimu resulullah ebu bekrining pikrige mayil bolup, méning pikirimni qollimidi we ulardin tölem tölitip aldi. Etisi etigen resulullahning yénigha barsam u ebu bekri bilen yighlawétiptu. Bu chaghda men: "i resulullah! Ikkinglar némishqa yighlaysiler? Manga éytip béringlar, yighlighudek bolsa menmu yighlarmen, yigha tapalmisam, közümni yighigha zorlarmen", disem, resulullah: "manga séning ashu sepdashliring esirlerdin tölem alghanliqi sewebidin körsitilgen körünüshler üchün yighlaymiz, manga ularning azab qiliniwatqanliqi mushu derextin yéqin yerde körsitildi", dédi.

Bu heqte allah taala töwendiki ayetni nazil qildi:

﴿ما كان لنبي ان يكن له اسرى حتى يثخن فى الارض ط تريدون عرض الدنيا ق والله يريد الاخرة ط والله عزيز حكيم﴾

"peyghemberge zéminda düshmenni köprek öltürmey turup (yeni mushriklarning heywisini yoqutup, islamgha quwwet bermey turup) esirlerdin fidiye élish layiq emes idi. (i muiminler! Siler fidiye élish bilen) dunya menpeetini közleysiler, allah silerge axiretni (yeni axiretning sawabini) tileydu. Allah ghalibtur. Hékmet bilen ish qilghuchidur. Allahning (ochuq cheklimigen ishni qilghanlarni jazalimasliq dégen) hökmi ezelisi bolmisa idi (esirlerdin) fidiye alghanliqinglar üchün elwette zor azabqa duchar bolattinglar". ("quran kerim" süre enfal 68 - , 69 - ayetler)

démek axirqi kéngesh netijisi ebu bekrining rayigha qarar tapti. Shuning bilen resulullah ulardin fidiye élip qoyuwetti. Fidiye miqdari 4 ming derhemdin 3 ming derhem ariliqida boldi. Eng töwen bolghanda 1000 derhem tülidi. Mekkilikler xet yazalaytti. Shunga esirler ichidin tölem töleshke iqtisadi yetmeydighanlar mediniliklerning ewladliridin her birige on ösmürni tutquzup bérilip, ular ashu ösmürlerge xet yézish we oqushni pishshiq igiletkendin kéyin qoyuwétildi. Shuning bilen bille resulullah yene bir qanche esirge alahide kechürüm iltipat qilip, tölemsiz qoyuwetti. Ularning ichide mutellip ibni henitep, seyfi ibni ebu rifae we ohud urushida yene esirge chüshüp, ölüm jazasigha höküm qilin'ghan ebulizze jumehilermu bar idi.

Resulullah yene küyoghli ebulasqa zeynebning yolini boshitip qoyush sherti bilen kechürüm qildi. Zeyneb érining fidiye heqqini tölesh üchün melum miqdarda mal - mata ewetkenidi. U ewetken mallar ichide uning toy küni anisi xediche boynigha ésip qoyghan bir tal monchaqmu bar idi. Resulullah bu monchaqni körüp, qattiq ichi sérildi we sahabilerdin ebulasni fidiyisiz qoyuwétishni ötündi. Sahabiler qoshulghandin kéyin uni zeynebni medinige yolgha séliwétish sherti bilen qoyuwetti. Shuning bilen ebulas mekkige béripla zeynebni yolgha séliwetti. Zeyneb hijret qilip chiqti. Resulullah zeyd ibni haris bilen ensarlardin bir ademni zeynebning aldigha chiqartti ular uni medinige élip keldi. Lékin, zeynebnng seper jeryani qiyin hem müshkül boldi.

Yene shu yili yeni hijiriyining 2 - yili ramizan éyida roza tutush perz qilindi we pitri sediqisini ada qilish belgilendi hemde bashqa perz - zakatlarning ölchem -

endiziliri élan qilindi. Bu sediqe pitri we bashqa perz zakat qatarliq mejburiy we yérim mejburiy iqtisadiy wezipilerning yolgha qoyulushi tijaret we kesip qilishqa qurbi yetmigen nurghun kembeghel muhajirlar we musapirlarning turmush qiyinchiliqni yenggilletti.

Benu suleym ghaziti

resulullah bedri ghazitidin qaytip kélip, - ghetefpan qebilisining benu suleym jemetining hujum qilish üchün küch teshkillewatqanliqidin xewer tapti. Shuning bilen resulullah 200 atliq qoshun bilen ular topliniwatqan yerge ushtumtut basturup bardi we kidr dégen jaydiki qarargahqiche ichkirilep kirdi. Bu chaghda benu suleym xelqi yaylaqtiki 500 dek töge - charwilirini tashlap, alliburun jénini jaylap tikiwétishkenidi. Shuning bilen bu mallargha medine terep igidarchiliq qildi we uningdin beshtin birini ayrip bolghandin kéyin qoshun ichide teqsim qilip bérildi. Her bir jengchige ikkidin töge tegkenidi. Resulullahqa yesar isimlik bir qul teqsim bolghan bolup, resulullah uni azad qiliwetti. Resulullah bu yerde üch kün turghandin kéyin, andin medinige qaytti. Bu ghazat hijriyining 2 - yili shewwal (10 - ay) éyida élip bérilghan bolup, bedri urushidin qaytip kirip yette künidin kéyin bolghanidi. Resulullah öz ornigha medinide sibai ibni erfeteni qaldurghan.

Beni qeynuqa ghaziti

resulullah medinige qedem teshrip qilghandin kéyinla yehudiylar bilen tüzgen kélishimnamidiki prinsiplargha bashtin - axir qetiy emel qilip keldi. Musulmanlar tereptin bu kélishimge xilap birmu gheyri ehwal körülmidi. Lékin, öz tarixini aldamchiliq, xiyanetkarliq we öz qoli bilen tüzgen ehdi - peymanlirigha öz ixtiyari bilen xilapliq qilish jinayetliri bilen toshquzuwetken, bu yehudiylar uzaq ötmey "eski, taz kolasi"ni qayta kiyip qopti we ichken soghuq suliri asanla öz eksini tartip yene süyqest, hiyle - mikir, ighwagerchilik we qutratquluq yolini tutti we musulmanlarning birlik sépige buzghunchiliq sélishqa bashlidi. Yehudiylar yolsizliqlarning hemmisini resulullah bilen imzalashqan kélishimge xilap halda bedri ghazitining aldi - keynide qiliwergenidi. Resulullah we sahabe - kiramlar bularning haman bir küni hidayet tépishigha ümid baghlap we medine rayonining muqimliqi , tinchliqini közlep chishini chishlep sebri qilip keldi. Lékin yehudiylar musulmanlarning bedri meydanida mutleq üstünlük bilen ghelibe qilghanliqi we yiraq - yéqin hemmining dilida musulmanlarning izzet - hörmiti , shanu - shewkiti orun alghanliqini körüp, heset otida ich - baghri köyüp köl bolup ketti. Ularning öchmenliki hessilep éship, ashkara düshmenlishish meydanigha ötti we qalaymiqanchiliq tughdurush , parakendichilik sélishqa urundi.

Qebililerdin üch taipe yehudiylar ichide beni qeynoqa yehudiylirining ghaljirliqi eng yaman boldi. Beni qeynoqa yehudiyliri medine ichide (qeynoqa mehelliside) olturaqlashqan bolup, ularning köp qismi zergerchilik, tömürchilik we qacha - qucha, chaq - chuq sanaiti bilen shoghullinatti we shu tüpeyli ularning her qandiqi yénida qilich, neyze, yachaq, dobulgha - sawut we mis qalpaq dégendek her xil qorallarni toluq ésip yüretti. Özrisiz jengge qatnishalaydighan muntizim leshkirining sani 700din ashatti. Ular medine yehudiyliri ichide eng jesur, eng shijaetlik qoshun'gha ige qebile idi. Shunga ular yehudiylar ichide ehdinamini tunji bolup buzup öz putigha özi palta salghan nakesler boldi.

Allah bedride musulmanlarni ghalib qilip, ularning inawet - hörmitini yuqiri kötürüwidi, bu yehudiylarning esebiyliki téximu éship, keng kölemde küshkürtüsh

we ighwagerchilik heriketliri bilen shughullandi. Hedisila qalaymiqanchiliq we parakendichilik tughdurup, yalghuz mangghan musulmanlarning aldini tosup, mesxire, mazaq qilip bozek etti. Musulmanlar ularning bazirigha soda - sétiq bilen kélip qalsa, ulargha eziyet yetküzdi we chetke qaqti. Hetta téximu chékidin éship musulmanlarning qiz - xotunlirigha chéqilishqa urundi. Ularning eskiliki wayigha yétip, bu xil jinayetlirige chidap turghili bolmighanda, resulullah ularni yighip chirayliqche nesihet qildi. Tinch bolush we toghra yolda méngishqa chaqirdi. Ularni qarshilishish we düshmenlishishning yaman aqiwitidin hezer eyletti. Lékin, bu yaxshi nesihetler ulargha ekis tesir bérip, ularning ot quyruqluqini we mughemberlikini ashuruwetti. Ish mushu yerge yetkende resulullahningmu sebri qachisi tashti we emdiki sebrini ölümdin qorqqanliq we xorluqqa maqul bolghanliq dep bildi. Shunga, u medinide öz ornida ebu lubabe ibni abdulmunzirni qaldurup, allahning qoshunini bashlap beni qeynuqa yehudiylirigha hujum qozghidi. Musulmanlarning elimini hemze ibni abdulmutellipke tutquzdi. Yehudiylar musulmanlarni körüp derhal sépil - qorghanlirigha kirip, mudapede turuwaldi. Muhasire 15 kün dawamlashti. Ular hijiriyining 2 - yili shewwal éyining 15 - küni muhasirige élin'ghanidi. Zulqeidining yéngi éyi körün'gen'ge qeder sozuldi. Axir allah ularning diligha (birer qewmni halak qilmaqchi bolghanda we yaki meghlubiyetke yüzlendürgende tashlaydighan) qorqunchni saldi. Netijide ular özlirining hayati, mal - mülüki we xotun, bala - chaqiliri heqqide resulullahning hököm chiqirishigha qayil bolidighan bolushti. Resulullah buyruq chüshürüp ularning hemmisini baghlap qoralsizlandurdi. Resulullah ularning mal - mülük, qoral - yaraghlirini yighiwaldi we uningdin özige üch dane oqya, ikki sawut, üch qilich we üch dane neyze élip qaldi. Ghenimetlerni qoshun ichide teqsim qilip bölüp berdi. Ghenimetlerni jughlash we tizimgha élish ishlirigha muhemmed ibni mesleme mesul bolghanidi.

Zemri ghaziti

zemri ghaziti uhud ghazitidin ilgiri resulullah özi biwasite rehberlik qilghan bir qétimliq chong herbiy heriket bolup, hijriyining 3 - yili muherrem (1 - ay) da élip bérilghanidi. Weqening sewebi mundaq: medine axbaratchiliri resulullahqa: "beni suilebe we muharif qebililiridin zor bir türküm kishiler toplinip medine etrapi rayonlirigha hujum qilmaqchi boluwétiptu", dégen melumatni yetküzdi. Shuning bilen resulullah musulmanlarni ghazatqa chaqirdi we atliq we piyadilik bolup, 450 kishilik qoshunni bashlap, düshmenni uwisidila tunjuqturuwétishke atlandi. Öz ornida medinide osman ibni effanni qaldurdi. Düshmen medine qoshunining yolgha chiqqanliqini anglapla, tagh - qirlargha tarap, özini chetke éliwélishti. Emma, resulullah ular toplan'ghan zemri dégen su boyigha yétip bérip (shu yili) seper éyida saq bir ay (yaki azraq kem) turup beddwilerge musulmanlarning herbiy küchini körsitip qoydi we ularning heywisini yerge urup, dillirigha qorqunch uruqini térip qoyghandin kéyin zeper bilen medinige qaytti.

Bohran ghaziti

bohran ghaziti hijiriyining 3 - yili rebulaxir (4 - ay) éyida, resulullah özi biwasite qomandanliq qilghan 300 kishilik chong bir herbiy yürüsh bolup, resulullah bohran (hijazning gherbi teripidiki bir kan chiqidighan jay)da rebulaxir (4 - ay) éyi, andin jumadiyelewwel (5 - ay) aylirida turup qaytip kirdi. Urushqa duch kelmidi.

Zeyd ibni haris qoshuni

bu musulmanlar ohud urushining aldida qozghighan eng muweppeqiyetlik zerbidarliqi eng zor bir qétimliq herbiy heriket bolup, hijiriyining 3 - yili jumadiyel axir (6 - ay) éyida ewetilgen.

Qureysh dairliri bedri pajesidin kéyin qattiq derd elemge gherq bolup, ichi qan idi. Yaz kélip ularning shamgha qilidighan yazliq seper waqti yétip kéliwidi, ularni qayta ghem basti. Bu heqte qizghin muzakire élip bérildi we ghulghula qilindi. Axirda eswed ibni abdulmutellip sefwan ibni umeyyege yol körsitip beni bekri qebilisidin furat ibni hebbanni yol bashlighuchiliqqa éliwélishqa körsetti. Shuning bilen qureysh karwini ularning mal - mülüklirini qachilap iraq yolini nishanlap sherqiy shimal terep bilen astaghina yolgha chiqti. Lékin bu karwan we uning yönilishi heqqidiki melumat alliqachan medinige uchup kélip bolghanidi. Resulullah buni uqqandin kéyin derhal zeyd ibni haris kelbi bashchiliqida 100 kishilik qoshun teshkillep yolgha saldi. Zeyd intayin jiddiy yol yürüp axir karwanning nejde zéminida "qerde" dep atilidighan bir su boyida ikenlikini bayqidi - de, ulargha ushtumtut hujum qilip, karwanni pütünley qolgha chüshürdi. Sefwan qatarliq karwanning igiliri héchqandaq qarshiliq körsetmeyla tikiwetti. Qerde weqesi qureysh terep üchün éytqanda, bedri pajesidin qalsa eng éghir, eng talapetlik bir qétimliq yoqitish boldi. Bu weqedin qureyshler qattiq chöchüdi we qayghu - elemge patti. Ularning qisas élish qizghinliqi künsayin éship, musulmanlar bilen qattiq bir élishish we ularning diyarigha basturup bérip, pütünley xaniweyran qiliwétish iradisi téximu kücheydi.

Ohud ghaziti

mekke xelqi bedri weqesidiki éghir talapettin xursinip musulmanlargha qarita öchemliki qattiq küchiyip ketti, bolupmu yuqiri derijilik emeldar we elemdarliridin waqitsiz ayrilip qalghinigha qayghurup turghanda qerde weqesi ularni goya qoqasqa kömgendek baram qiliwetti. Shundaq qilip ular uzaq ötmey musulmanlargha qarshi keng kölemlik urush qozghap achchiqini chiqiriwélish we entini éliwélish qararigha kélishti we bu urush üchün keng kölemde teyyarliq qilishqa kirishti.

Bedri pajesige saq bir yil toshqan künlerde mekke dairlirimu alliqachan teyyarliqlirini pütküzüp, herbiy hazirliqlarni tel qilip bolghanidi. Mekke tewesidiki her qaysi qureysh qebililiri ularning ittipaqdashliri hemde aqqun hebeshlerdin bolup üch ming mushrik resmiy sepke tizilip atlinish buyruqini kütüp turdi. Qureyshler, eskerler özlirining ar - nomusini we izzet - hörmitini qoghdash üchün bolsimu, jan pida qilip urushsun üchün ayallardinmu jengge qatnishishni xalaydighanlarni birge éliwélishni muwapiq kördi. Buning bilen 15 ayal sepke qétildi. Qoshunning qatnash qorali üchün 3000 töge jem qilindi. Atliqlar qoshuni üchün 200 at hazirlandi. Ular bu atlarni yol boyi chong qoshunigha qatmay bashqa yollar bilen ayrim élip mangdi. Mudape qoralidin 700 sawut teqlendi.

Merkizi bash qomandanliq ebu sufyan ibni herbke merkezleshti. Xalid ibni welid atliqlar qoshunining qomandani, ikreme ibni ebu jehil muawin bash qomandan boldi. Elem yenila abduddar jemetige tutquzuldi. Mekke qoshuni mana mushundaq toluq teyyarliq we herbiy hazirliqlar bilen medinige qarap yolgha chiqti. Resulullahning taghisi abbas ibni abdulmutellip düshmen (qureysh)ning barliq heriketlirini we herbiy teyyarliqlirini bashtin - axir közitip turghanidi. Düshmen mekkidin qozghilip yolgha chiqqan haman abbas

resulullahqa jiddiy mektup yollap, düshmen ehwalini tepsiliy xewer qildi.

Abbas (reziyellahu enhu)ning amanitini tapshurup alghan elchimu mesilige jiddiy qarap, intayin téz süret bilen yol yürüp, mekke bilen medine otturisidiki (500 kilométirdek musape)ni üch künde bésip, amanetni resulullahqa saq - salamet yetküzüp berdi. Resulullah bu chaghda quba mesjidide idi. Resulullah xetni tapshurup alghandin kéyin ubey ibni keebke oqutquzup mezmunidin waqiplandi we uni héch kishige tinmasliqni tapilap qoyup aldirap medinige qaytti. Muhajir we ensarlarning pishqedemliri bilen bu heqte pikirleshti we muzakire élip bardi.

Pütün medine omumiyüzlük herbiy haletke ötti. Erler kéche - kündüz qoralliq yürdi. Hettaki, tuyuqsiz birer weqe yüz bérip qélishning éhtimaligha qarita namazlardimu qoraldin ayrilmidi. Ensarlardin bir bölük kishiler (ularning ichide seed ibni meaz, useyd ibni huzeyr we seid ibni ubadilermu bar idi) teshkillinip, resulullahni qoghdash wezipisini ötidi. Ular kéchiliri resulullahning ishik tüwide qoralliq turup muhapizetchilik qilatti. Yene düshmenning ushtumtut basturup kirip medinide weqe peyda qilishidin ensirep, medinining her qaysi kirish éghizlirigha we chighir yollargha charlighuchi we muhapizetchiler qoyuldi. Musulmanlar charlighuchi qismi (düshmen herikitini közitish üchün) mushriklar medinige hujum qilip qalghan teqdirde méngish éhtimali bolghan barliq yollarni nöwet bilen aylinip charlap turdi.

Mekke qoshuni eslidiki gherbi chong yolni boylap méngip dawamliq algha ilgirilep, "ebwa" dégen yerge yétip kéliwidi, hindi binti utbe (ebu sufyan ibni herbning ayali) resulullahning anisining qebrisini échip jesetlerni tashliwétish tekliwini otturigha qoydi. Biraq qoshun rehberliri bu teklipni ret qildi. Bundaq qilghanda özlirige yaman aqiwetlerning kélip chiqishidin ensirep, andin yene yolini dawamlashturup medinige yéqinlap keldi. Bu yerde eqiq wadisidin ötüpla onggha burulup méngip, ohud téghigha yéqin (medinining shimalidiki) tüzleng shorluq zéminning "eyneyn" dep atilidighan bir yérige kélip chüshti hemde mushu yerge herbiy barigahni tikip orunlashti. Bu hijiriyining 3 - yili shewwal éyining altinchi küni jüme idi.

Medine axbaratchiliri mekke qoshuni toghriliq arqimuarqa xewer yetküzüp turdi. Bu chaghda resulullah sahabiler ichide yuqiri derijilikler herbiy kéngesh yighini chaqirdi. Yighinda düshmenning bu qétimqi tajawuzchiliq herikitige qarita qandaq taqabil turush heqqide yighin qatnashchiliri bilen pikir almashturdi.

Bedri urushida jengge qatnishish pursitidin mehrum qalghan bir bölük pazil sahabiler resulullahqa düshmenning aldigha chiqip urushush tekliwini bérip, qattiq ching turdi. Mushriklarning aldigha chiqip, nex meydanning özide bir terep bolushni qizghin arzu qilidighan jeng xumar ezimet baturlar ichide resulullahning taghisi hemze ibni abdulmutellipmu bar idi. Resulullah köp sanliq jamaetning pikiri aldida öz rayini izahlap olturmidi, netijide eng axirqi qarar medinide düshmenning tégish qilishni kütüp olturmay nex meydan'gha chiqip, tighmu - tigh éliship merdane bir terep bolushqa teyin tapti.

Shu küni resulullah sahabiler bilen urush we uning istratégiyilik tedbirliri üstide anche - munche bash qoshuwalghandin kéyin medine xelqi bilen jüme namizini birge oqudi. U jüme xutbisida jamaetchilikke nutuq sözlep wez - nesihet qildi. Omumiy xelqni seperwerlikke kélip, jenggiwar we jiddiy halette turushqa chaqirdi. Musulmanlargha ular sebrilik, subatliq we iradilik bolsila, ghelibe -

nusret mensup bolidighanliqini uqturdi hemde hemmeylen birlikte tajawuzchilarning edibini bérishke chaqirdi. Köpchilik resulullahning bu chaqiriqidin memnun bolup, köz yéshi qilishti we xushnud bolghanliqini bildürüshti.

Jüme namizidin kéyin kishiler top - top bolup yighilishqa bashlidi. Medinining yuqiri teripidiki ahalilarmu kélip boldi. Uninggha qeder namaz esirning waqtimu kirip qaldi. Resulullah musulmanlar bilen esir namizini oqudi. Andin ebu bekri we ömer reziyellahu enhuni bashlap öyge kirip ketti. Ular öyde resulullahqa selle we jeng kiyimlirini kiygüzdi. Shuning bilen resulullah ikki sawutni qoshlap kiyip, qilichini yan'gha ésip, toluq qorallan'ghan halda musulmanlarning aldigha chiqti.

Buningghiche kishiler resulullahning tézraq chiqishini teqezzarliq bilen kütüp turuwatatti. Resulullah hujrisidin ikki sahabisini egeshtürüp, toluq qorallan'ghan halda chiqip kéliwidi, ular: "i resulullah! Séning pikringge qoshulmasliqqa heddimiz emes iken, shunga özüng chaghlap buyruq qilghin, eger medinide turushni yaqtursang, shundaq qilayli", déyishti. Bu chaghda resulullah ulargha: "peyghember bolghan kishi urush kiyimini kiyip bolghandin kéyin alla uning bilen düshmen otturisini bir terep qilmighuche uni sélip tashlashqa bolmaydu", dédi. Andin qoshunni retke sélip, ularni üch qisimgha böldi.

1. Muhajirlar qisimi. Bularning elimini museb ibni umeyr (abduddar jemetidin) ge tutquzdi.

2. Ews ensarlar qismi. Bularning elimini useyd ibni huzeyrge tutquzdi.

3. Xezrej ensarlar qisimi. Bularning elimini hubab ibni munzirge tutquzdi.

Qoshun zeberdes 1000 kishidin terkip tapti. Ularning ichide 100 sawutluq (tömür kiyimlik) we 50 atliq bar idi. Medinide öz ornida jamaetchilikke namaz oqup birshke we sheher memuriyitige abdullah ibni ummi mektumni belgilidi. Andin qoshun'gha qozghilishqa buyruq berdi, qoshun shimal terepke qarap yolgha chiqti. Seed ibni obade bilen seed ibni meaz ikkisi toluq qorallinip resulullahning yénida heywet bilen qedem tashlap kétip baratti.

Qoshun medine kochiliridin ayrilip senyetulwida dégen jaydin ötüwidi, xéli yiraqta islam qoshunidin ayrim serxil bir qushunning shu yönülüshte qara körünüsh kéliwatqanliqi melum boldi. Resulullah: "bu kimler?" dep soriwidi, ular xezrej qebilisining ittipaqdashliri bolghan yehudiylar ikenliki, mushriklargha qarshi urushqa qatnishishqa chiqqanliqi xewer qilindi. Shuning bilen resulullah: "ular musulman boptimu?" dep soridi. Sahabilar: "yaq, ular musulman bolghini yoq", déyiliwidi resulullah: "kafirlardin mushriklargha qarshi yardem sorashqa bolmaydu", dep ularning bu sepke qétilishigha ruxset qilmidi.

Resulullah yehudiylar qoshuni mesilisini bir terep qilip bolghandin kiyin yolni dawamlashturup, "shiyxan" dep atilidighan bir yerge barghanda qoshunni toxtutup, qayta retke sélip közdin kechürdi. Yéshi kichik jeng meydanining japalirigha taqet qilalmaydu, dep qarighanlirini qayturuwetti. Mushu yerde kech kirip gugum chüshüp qaldi. Resulullah qushun bilen namaz shamni oqudi. Arqidin xupten namizini oqup, shu jayda qonup qaldi we 50 kishini tallap qoshun chüshken barigah etrapini qoghdashqa qoydi. Ular shu etrapta aylinip yürüp qarawulluq qildi. Bulargha muhemmed ibni mesleme mesul qilindi we zekwan ibni qeys mexsus resulullahni qoghdashqa mesul boldi.

Resulullah tang yorushtin sel ilgiri qozghilip bir mehel yol yürdi, bir

chaghda "shewt" dégen bir yerge yétip bériwédi, tang yorup bamdat namizining waqti boldi. Shuning bilen u bu yerde toxtap bamdat namizini oqudi. Bu chaghda resulullah düshmen'ge xéli yéqin jaygha kélip qalghan bolup, her ikki terep bir - birini éniq köreleytti. Del mushu yerde munapiq abdullah ibni ubey musulmanlargha asiyliq qildi. Yoqilang bahane - seweplerni körsitip eskerlerning üchtin bir qismini (üch yüzdek jengge yaraydighan kishini) qayturup ketti.

Abdullah ibni ubey bashchiliqidiki munapiqlar guruhi musulmanlargha qiyin peytte asiyliq qilip, jeng meydanidin chékinip ketkendn kiyin, resululla qalghanlar bilen düshmen terepke qarap yolni dawamlashturdi. Mushriklar qoshunining bir qanche jaydiki herbiy barigahliri resulullah bilen ohud téghi ariliqini tusup turatti. Resulullah qoshun bilen bu yerdin ötüp wadining medinige yiraq chétidiki ohud téghi baghrigha bérip chüshti. Netijide düshmen qoshuni musulmanlar bilen medine otturisida pasil bolup turdi.

Buyerde resulullah qoshunni seperwer qildi we ularni sepke tizip jengge teyyar turghuzdi. Andin 50 dek oqyachi mergenni tallap, oqyachi qisimi teshkillidi we aldinqi yili bedri urushigha qatnashqan abdullah ibni jubeyr ibni nuiman ensarini bu qisimning qomandani qilip teyinlidi. Andin ularni qenat wadisining jenup qirghiqigha – musulmanlar qoshuni qomandanliq shitabining sherqi jenubigha texminen 150 mitér yiraqliqtiki tagh (töwende bu tagh oqyachilar téghi dep atilidu) üstidin orun élishqa buyridi. Resulullah bu qismning qomandani abdullah ibni jubeyrge alahide tapilap: "bizni oqya küchi arqiliq düshmen atliq qoshunining arqidin zerbe bérishidin qoghdighin, ular arqa teripimizdin kélelmisun, meyli ghelibe qilayli, meyli meghlup bolayli, sen ornungdin ayrilmighin, biz bu tereptin xatirjem bolayli!" dédi. Andin qalghanlarni qisimgha bölüp, ong qanat qisimgha munzir ibni emrini, sol qanat qisimgha zubeyr ibni awwamni qomandan qilip teyinlidi. Miqdad ibni eswedni zubeyr ibni ewwamgha yardemchi qilip berdi. Zubeyr ibni ewwam bashchiliqidiki qisimgha, asasliqi xalid ibni welid bashchiliqidiki düshmen atliq qoshunigha taqabil turush wezipisi tapshuruldi. Qoshun ichidin bir bölük batur - ezimetlerni tallap, aldinqi sepke orunlashturdi. Bu heqiqetenmu toghra we inchike orunlashturush bolghanidiki, buningda resulullahning herbiy ishlargha yétekchilik qilishtiki qabiliyiti yene bir qétim namayen boldi. Shundaqla qoshunining eskiri jehettiki azliqini sahabiler ichidiki yaramliq, batur ezimetlerdin bir bölük kishilerni tallap aldinqi sepke orunlashturush arqiliq toluqlidi. Mana mushundaq qilip, hijiriyining 3 - yili shewwal (10 - ay)ning 7 - küni shenbe seher medine qoshunining jeng teyyarliqi asasiy jehettin pütti. Resulullah qoshunni taki özi buyruq chüshürmigüche aldirap qol sélishtin tosti. Üstige ikki sawutni qoshlap kiyip, jenggiwar qiyapet bilen ularning aldigha chiqip urushqa righbetlendürdi we emeliy küch chiqirip, düshmen'ge yoluqqanda qetiy subatliq we jasaret körsitishni telep qildi.

Emma, mushriklar terepmu qoshunlirini herbiy intizam boyiche orunlashturdi. Ebu sufyan qoshunning aliy bash qomandani boldi. Ong qanat qisimgha xalid ibni welid (bu chaghda u téxi mushrik idi), sol qanat qisimgha ikreme ibni ebu jehil, piyadiliklerge sefwan ibni umeyye, oqyachilar qismigha abdullah ibni rebiyeler mesul qomandan boldi. Elem abduddar jemetidin subatliq dep tonulghan bir türküm kishilerge tapshuruldi.

Jeng chaqmiqi chéqilish aldida qureysh dairiliri musulmanlar qoshunining birlikini parchilash we ularning sépide bölgünchilik we ittipaqsizliq tughdurush

üchün bir meydan siyasiy hujum qozghidi.

Qureysh ayal eskerliri bu qétimqi herikette öz rolini toluq jari qildurdi. Ebu sufyanning ayali hindi binti utbe bulargha yétekchilik qilatti. Ular jeng seplirini arilap yürüp, ghezel éytip, usul oynap, dap chélip, eskerlerning jenggiwarliq iradisini yuqiri kötürdi we urushqa qiziqturup, qaram telwilerning qehr - ghezipini, qilichwaz we mubariz chilarning qénini qizitti.

Ikki terep déweylep kélip, ariliq yéqinlishiwidi, her ikkilisi qatar sep tartip turushti. Del mushu peytte saetning sitirélkisi urush peytige qedem qoydi - de, mushriklarning elemdari telhe ibni ebi telhe meydan'gha sekrep chiqip tunji bolup jeng pilikige ot yaqti. U qureysh chewandazliri ichide eng qaram, eng batur dégen nam bilen tonulghanidi. Musulmanlar uni qoshun serkisi dep ataytti. Telhe rasa kélishken bir nar tögige ménip, mubarize telep qilip meydan'gha chüshti. Kishler uning yuqiri shijaitini bilgechke bir az teptartqan chéghi, sep timtasliqqa chömdi. Lékin seplerni arilap aldigha chiqqan zubeyr ibni ewwam bu jimjitliqni buzdi. U telhege qarshi meydan'gha chüshüpla, yügürgen péti yolwastek sekrep bérip, uning keynige miniwaldi, andin uni hesh - pesh dégüche pomidaqlap yerge yiqitip, qilich bilen gach qoyup uning kallisini üzüp tashliwetti. Resulullah bu ajayip élishishni körüp: "allahu ekber", dep towliwetti. Musulmanlarmu teng: "allahu ekber", dep towlashti. Meydanda pelekke yetken yangraq ekis sada peyda boldi. Peyghember eley-hissalam zubeyrning bu himmitige aprin oqup: "herbir peyghemberning qoghdighuchisi bolidu, méning qoghdighuchim zubeyr ibni ewwam", dédi.

Telhening öltürülüshi bilen teng urush oti yamrap ketti. Jeng meydanining hemme yéride ikki terep keskin tutushup qélishti. Urushning ölüsh we öltürüsh chaqi mushriklar elimining etrapida köprek aylandi. Abduddar jemetining ademliri özlirining bash serkerdisi telhe ibni ebi telhe öltürülgendin kéyin arqa - arqidin meydan'gha chüshüp, elemni yiqitmay kötürüp, öz burchini ada qildi. Elemni telhedin kéyin uning qérindishi osman ibni ebu telhe kötürdi.

Uninggha qarshi hemze ibni abdulmutellip meydan'gha chüshüp, hesh - pesh dégüche uning bir qolini bir qanche yan qowurghisi bilen boquruwetti. Netijide uning yel xaltisi we jiger, talliri ashkara körünüp qaldi. Andin elemni ebu seed ibni ebu telhe qoligha élip, égiz kötürüp pulanglatqili turdi, seed ibni ebi weqqas reziyellahu enhu rasa chenlep bir pay oq étiwidi, oq uning gejgisige neq tégip, uning tilini chiqiriwetti. U ornidin qozghilalmayla jan üzdi. Ebu seed ibni ebu telhe yer chishligendin kéyin elemni musafi ibni telhe ibni ebu telhe kötürdi. U elemni qoligha élishighila asim ibni sabit bir pay oq üzüp, uning por térikini yachaq oqi bilen shaxlitip qoydi. U "güp" qilip yiqildi. Shuning bilen u yiqilghan haman elemni uning qérindishi kilab ibni ebi telhe kötürdi. Uninggha zubeyr ibni ewwam chiqqanidi, ikkiylen azraq tirkiship, axir zubeyr ghalib keldi we uning béshini üzüwetti. Andin elemni mezkur ikkiylenning üchinchi qérindishi jellas ibni telhe kötürgenidi, uninggha musulmanlardin telhe ibni ubeydullah bir neyze urup jénidin juda qildi. Mana bu alte neper elemdar bir aile kishiliri bolup, hemmisi ebi telhening ewladliri idi. Ular mushriklarning elimi etrapida qatar yatquzuwétildi. Bu bir aile kishiliri toluq tügigendin kéyin elemni abduddar jemetidin ertee ibni shurehbil kötürdi. Uni eli ibni ebu talib öltürdi. Andin elemni shurey-h ibni qariz kötürgenidi, uni qezman öltürdi. Uningdin kéyin elemni ebu zeyd qoligha éliwidi, unimu qezman öltürüp tashlidi. Andin elemni shurehbil ibni hashim (ebderiyning

yene bir oghli) kötürgenidi, unimu qezman öltürdi. Mana bu elemdarlar jemetidin bolghan on kishi birsimu qaldurulmay toluq yoqitilghachqa, elemni kötüridighan'gha bu jemettin adem chiqmidi. Shuning bilen mushu jemet kishilirining birsining sewwap isimlik bir négir quli aldigha chiqip, elemni tik kötürdi. U shundaq jasaret we shijaet körsettiki, uningdin ilgiri öltürülgen elemdar xojayinlirining héchqaysisi buningdek subatliq we chidamchanliq körsetmigenidi. U elemni kötürüp, dawamliq urushti. Hetta bir chaghda qoli késip tashliniwidi, elem xadisini boyni bilen mörisige qisip, elemni yiqilishtin qoghdap turdi. Shundaqtimu ejel qilichi axir uni arzusigha yetküzmidi. Elem xadisi uning boynidin ajirap yiqildi. Sewwap öltürülgendin kéyin elem yerge tashlinip qaldi. Uni kötüridighan'gha adem chiqmighachqa, topigha puchilinip, patparaqchiliqta dessilip qaldi.

Urush chaqi mushriklarning elimi etrapida ölüsh - öltürüsh bilen jiddiy ayliniwatqan bir peytte, jeng meydanining her qaysi orunlirida keskin hem dehshetlik urushlar boluwatatti. Iman rohi musulmanlarning her qaysi sepliride heqiqiy küchini namayen qilip, kufri qoshunini shundaq sür toqay qildiki, ulugh kelkün'ge toghan kar qilmighandek, ularning shiddetlik hujumi aldida düshmen sepliri qalaymiqanliship ketti.

Ashu qiziq nuqtilarning biride ebu dujane (reziyellahu enhu) resulullahning qilichini qoligha élip, uning heqqini ada qilishqa heqiqiy irade baghlighan halda jeng meydanigha kirip keldi. U düshmen bilen baturluq bilen urushup, hetta ularning seplirige ichkirilep kirip ketti. U aldigha kelgenla mushrikni öltürüp, mushriklar sépini patparaq qiliwetti. Mushriklar qoshunida bizning yaridarlirimizghimu rehim qilmay qilich urup kétiwatqan bir kishi közge chéliqti. Keskin jeng dawamida bu ikki kishi bir - birige yéqinlap qaldi. Bu ikkiylen tutushup qaldi - de, bir - birige bir - ikkidin qilich urushti. Mushrik kishi ebu dujanige qilich urghanidi. Ebu dujane qalqan bilen qoghdandi. Netijide qalqan uning qilichini chishliwélip, ebu dujanige purset yaritildi, shuning bilen ebu dujane uninggha bir qilich urup uni jehennemge uzutiwetti. Andin düshmen piyadilikler qismining ichki qismigha qilich urup ichkirilep kirip ketti.

Hemze ibni abdulmutellip (reziyellahu enhu)mu goya derghezeb bolghan yolwastek, tengdashsiz jasaret bilen urushti. U mushriklar qoshunining otturighila sekrep kirip, ajayip qaram, ajayip baturluq bilen urushtiki, jengde uning bilen tutushup qalghan xéli - xéli baturlarning béshimu uning aldida goya üshshük tegken ghazangdek tökületti. U mushriklarning elemdarlirini yoqutup, düshmenning heywisini yerge urghandin sirt, ularning bashqa nuqtiliridiki serkerde baturlirighimu qaqshatquch zerbilerni bériwatqan halette yiqildi. Halbuki, bu chaghda u mubarizchilarning aldinqi qatarida urush qiliwatatti. U jeng meydanida tighmu - tigh éliship, reqibi teripidin yéqitilghan bolmastin, belki qestlep öltürüldi.

Allahning yolwisi hemze ibni abdulmutellipning shéhit qilinishi musulmanlargha qarita zor yoqitish bolghan bolsimu, emma musulmanlar yenila ghezepni küchke aylandurup, jeng qilip weziyetni tamamen kontrol qildi. Shu küni ebu bekri, ömer ibni xettab, eli ibni ebu talib, zubeyr ibni ewwam, museb ibni umeyr, telhe ibni ubeydullah, abdullah ibni jehshi, seed ibni meaz, seed ibni ubade, seed ibni rebiye we enes ibni nezri qatarliq katta sahabiler shundaq qattiq, shundaq baturane jeng qildiki, ularning jasariti aldida mushriklarning

jenggiwarliqi sunup, iradisi boshap ketti.

Shu küni özining hayati we mamati bilen qilche hésablashmay qehrimanliq bilen jeng qilghan yaramliq oghlanlar ichide (perishtiler ghusli qildurghan) henzele reziyellahu enhumu bar idi. Shu künlerde henzele téxi yéngila öylen'gen bolup, emdila ayali bilen bir tekiyge bash qoyghanidi. U jeng tarang - turunglirini anglap, ayalining qoynidin sughurulup chiqip, jeng meydanigha at chapturdi. U jeng meydanida mushriklar bilen qattiq urushup, seplerni bösüp, yol échip ilgirilep, axiri bir chaghda mushriklarning aliy bash qomandani ebu sufyan ibni herbning qéshigha bérip qaldi we uni öltürüshke az qalghanda, allah uninggha shéhitlik mertiwisi ata qildi. U ebu sufyan'gha hujum qilip, her tereptin qistap axir bash egdürey dégende, uni sheddad ibni eswed (mushriklarning telwe palwini) körüp qélip, uninggha qilich urup öltürüwetti.

Resulullah tagh üstige orunlashturghan héliqi oqyachi ezimetlerning töhpisi intayin zor boldi. Xalid ibni welid, xain ebu amir bashchiliqidiki düshmen atliq qoshuni islam qoshunining sol qanat qismini bitchit qilip, ularning keyni teripige ötüp, musulmanlarni qorshap yoqitish sharaiti hazirlash üchün arqa - arqidin uda üch qétim hujum qozghidi. Lékin bu mergen ezimetler ulargha qar - yamghurdek oq yaghdurup, ularning üch qétimliq hujumini ünümlük tosup, ularni meqsitige yetküzmidi.

Shiddetlik urush chaqi mana mushundaq jiddi hem keskin aylanmaqta idi. Sani az, addiy qorallar bilen qorallan'ghan islam qoshuni küchlük étiqad, ilahiy idiye bilen jeng meydanida asasiy jehettin üstünlükni igilep, ularning ghelibe qilish mumkinchiliki muqerrerliship qaldi. Düshmen qoshunining qehriman - palwanlirimu iradisi boshap, jan qutquzup, qéchish koyigha chüshti. Ularning arining chishidek qatar tizilghan jeng sepliri musulmanlarning shiddetlik hujumi aldida ong - sol, aldi - keyni hemme tereptin oxshash bolmighan derijide yimirilip, 3000 din artuq mushrik qoshuni nechche yüz musulman bilen emes, belki goya 30 ming musulman qoshuni bilen jeng qiliwatqandek halsirap ketti. Musulmanlar ularning közige jahanda tengdishi yoq batur - ezimetler süpitide köründi.

Qureysh qoshuni musulmanlarning seldek kéliwatqan hujumini tosush üchün barliq tirishchanliqlarni körsetken bolsimu, axir teng kélelmeydighanliqini, ademlirining iradisi boshiship ketkenlikini hés qilip chékinishke bashlidi we jan qutquzup qéchishqa mejbur boldi. Uzundin béri ularning dillirida yalqunjawatqan qisas otliri birdinla öchüp, yoqalghan shan - sherep we izzet hörmitini qayta tiklesh shérin xiyalliri qagha - quzghun bolup, uchmaqta idi.

San we süpet jehette reqibliridin köp töwen turidighan islam ghazatchi qoshuni mekke qoshuni üstidin mutleq üstünlük bilen ghelibe qilip, bedri künidikidin ghelibisi zor, tesiri téximu chong yene bir ghelibini tarix bétige pütey, dep turghanda oqyachilar qisimidiki köp sanliq kishiler intayin éghir bir sewenlik sadir qilip, weziyetni tamamen özgertiwetti we musulmanlargha untulghusiz éghir musibetlerni keltürdi, hetta janabiy resulullah eley-hiselatu wessellemning hayati xewpke uchrighili tasla qaldi ,bedri ghelibisidin kéyin musulmanlar qolgha keltürgen siyasiy orun'gha intayin yaman tesir körsetti.

Epsuslinarliqi, ular musulmanlarning düshmen mal - mülüklirini ghenimet éliwatqanliqini körüp, bu emr - permanlargha sel qarap, dunya oqet toplash qizghinliqigha esir bolup ketti. Emma, oqyachilar qomandani abdullah ibni jubeyr ulargha resulullahning buyruqini esletken bolsimu köp sandiki kishiler

qomandanning bu esletmisige qulaq salmay, 40 kishi taghdin chüshüp qoshun'gha qoshuluwaldi. Shundaq qilip musulmanlarning arqa sépi mudapesiz qaldi. Arqa septe abdullah ibni jubeyr bashliq 10 neper adem axirqi nepeskiche resulullah belgiligen orundin ayrilmaydighanliqini bildürüshüp, mustehkem turdi.

Düshmen atliq qoshunining bash qomandani xalid ibni welid bu altun pursetni ghenimet bildi - de, közni yumup - achquche musulmanlarning arqa sépige atlirini uchutti. Uning atliq chaparmenliri musulmanlarning keynidin yétip kélip bir chuqan kötürüwidi, jan qutquzup qéchiwatqan mushrik eskerliri özgiche yéngi bir burulush bolghanliqini hés qiliship, arqigha burulupla keynidin qoghlap kéliwatqan musulmanlarning aldini tosup, qilich tenglidi. Ushtumtut yüz bergen bu qalaymiqanchiliqtin paydilinip, mushrik ayal eskerliridin biri alman - talman yügürüp bérip, mushriklarning ayagh - astida dessilip topigha milinip ketken elemini kötürüp pulanglitishqa bashlidi. Shuning bilen qéchip kétiwatqan yaki weziyettin xewerdar bolup qaytqan bir qanche mushrik eskiri elem etrapigha jem boldi we birliship küch uyushturdi. Özara chaqiriship, sep teshkillidi. Hetta közni yumup achquche bolghan ariliqta xéli zor bir top mushrik qoshuni teshkillinip, musulmanlargha qayturma zerbe bérishke ötti. Netijide musulmanlar aldi - keyni her ikkili tereptin qorshilip ikki tash ariliqida soqulushqa bashlidi.

Resulullah bu chaghda bir qanche kishi (toqquz sahabe) bilen qoshunning keynidirek bolup, musulmanlarning jeng ehwali we ularning mushriklarni qoghlap yoqitish ehwalini közitiwatqanidi. Ushtumtut xalid ibni welid atliq qoshuni bésip keldi.

Mana mushundaq hayat - mamatliq jiddiy peytte resulullahning allahtin özge héchnémidin qorqmas, jesur qiyapiti we tengdashsiz baturane shijaiti intayin tesirlik rewishte yene bir qétim namayen boldi. U pütün küchi bilen: i musulman qérindashlar! I muimin qérindashlar!, dep towlidi. Halbuki, uning bu awazini musulmanlar anglap bolghuche, mushriklarning anglap qalidighanliqini alliqachan biletti. Lékin u mushundaq jiddiy hem halqiliq peytte xeterge tewekkül qildi we ularni chaqirip, küch teshkillesh we qapsilip qalghanlarni qutquzushqa atlandi. Rast dégendek mushriklar resulullahning awazini tonup qélip, musulmanlar anglap yétip kelgüche alliburun basturup kélip boldi.

Emma, musulmanlar qoshuni düshmen qoshunining qorshawigha chüshüp qalghandin kéyin qattiq ganggirap qaldi. Bir bölüklirining eqli - hushi uchti. Ularning es - yadi peqet öz jénini muhapizet qilishla bolup, jeng meydanini tashlap tikiwétish oyida boldi. Bundaqlarning bir qismi udul medinige qarap tikiwétishti. Hetta medinige kirip andin toxtidi. Yene bir qisimliri derhal taghqa özini élip panahlandi. Üchinchi bir türkümliri bolsa mushriklar qoshunigha arliship ketti. Netijide ikki terep qalaymiqanliship ketkenliktin musulman kapirni ayrighili bolmidi. Buning bilen musulmanlar arisida anche - munche bir - birini öltürüp sélish hadisisimu körüldi. Démek, bu yerde qapsilp qalghan bir bölük musulmanlarning ichki qismida qattiq chawalchaqliq yüz berdi. Qalaymiqanchiliq yuqiri pellige kötürülgen bolghachqa, nurghunliri es - hushini yoqitip néme qilarini bilelmidi. Ehwal mushundaq xeterlik turuwatqan bir peytte: "muhemmed öldi", dep towlighan bir awaz anglandi, buning bilen bezilerning chiqalmay qalghan jéni nechche élinip, rohi quwwiti sundi yaki yoqilish girdabigha bérip qaldi. Hetta ularning ichide ayrim bir qisimliri urush qilish niyitidin yénip qoralini tashlap bichare bolup olturdi. Yene bezibir qisimlar derhal abdullah ibni ubey

bilen alaqiliship, ebu sufyandin amanliq élip bérishke sözlishishni oylidi.

Shundaq turuwatqan bir peytte, bularning yénigha enes ibni nezri kélip qaldi we ularning qoralsiz bichare turuwatqinini körüp: "némige qarap turisiler?" dédi, ular: "resulullah öltürülüptu", déyishti. Shuning bilen enes ibni nezir ulargha: "resulullahtin kéyin hayat qélip néme qilisler? Turunglar resulullah ölgen yolda silermu ölünglar", dédi. Andin ilgirilep ketti we basturup déweylep kéliwatqan düshmenlerning aldini tosup, urushup - urushup axir shéhit qiliwétildi.

Sabit ibni dehdah öz qewmini jengge chaqirip: "i ensarlar jamaesi! Eger muhemmed (eleyhissalam) ölüp ketken bolsa, allah térik, hergiz ölmeydu, siler dininglar üchün jeng qilishinglar kérek, allah silerni choqum zeper tapquzghusi we silerge ghelibe - nusret ata qilghusi", dédi. Buning bilen ensarlardin bir qanche ezimet awaz qoshup meydan'gha chiqti. Sabit bular bilen birlikte xalid ibni welidning atliq qoshunigha hujum qilip, urushup - urushup axir uninggha xalid ibni welid neyze urup öltürwetti we uning hemrahlirinimu bir - birilep shéhit qiliwetti.

Mana mushundaq ölümge pisent qilmaydighan irade we tolup tashqan jasaret bilen musulmanlarning rohiy quwwiti eslige keldi we eqli hushi jayigha chüshüp özige bolghan ishenchisi qayta tiklendi. Shuning bilen ular teslim bolush yaki abdullah ibni ubey bilen alaqilishish oyidin waz kéchip qollirigha qoral aldi we mushriklar topigha hujum qilishqa bashlidi.

Ular qomandanliq shitab teripige yol échip ilgirileshke urunuwatqan peytte "resulullah ölüptu", dégen xewerning yalghan ighwa ikenliki melum boldi. Bu xewer ularning küchige küch qoshti chéghi, ular mislisiz baturluq, ajayip jasaret bilen qan kéchip urushup axiri muweppeqiyetlik halda qurshawdin qutulup we bash qomandan (yeni, resulullah) etrapigha toplinish herikitide toluq muweppeqiyet qazandi.

Bu yerde pütün es - yadi peqet resulullahta qalghan üchinchi bir türküm kishilermu bar idi. Ular düshmenning qorshap yoqitish herikiti sézilgen haman resulullahning qéshigha qaytqan. Bularning aldin qatarida yenila ebu bekri siddiq, ömer ibni xettab reziyellahu enhu, eli ibni ebu talib qatarliqlar bar idi. Ular eslide aldinqi septe düshmen'ge qoghlap zerbe bériwatqan aldin qatardiki ezimetlerdin idi. Resulullahning hayati xeterge uchrash xewpi tughuliwidi, ular derhal resulullahning qéshigha qaytip mustehkem mudape qorghini shekillendürdi.

Her qaysi orunlarda jeng qiliwatqan muhajirlar düshmenning qorshap yoqitish sirtmiqida boghulup, atliq we piyadilik hujumning qosh tügminide éziliwatqan bir peytte resulullahning etrapida jeng eng shiddetlik we eng keskin boldi.

Yuqirida mushriklar musulmanlarni qorshawgha alghanda resulullahning yénida peqet toqquz neper kishila bar idi, dégeniduq. Resulullah musulmanlarni: "buyaqqa kélinglar! Men allahning peyghembiri muhemmed bu yerde", dep towliwidi, uning bu awazini mushriklar awal anglap qaldi - de, derhal atlirining tizginini awaz terepke burap, hujum qozghidi. Ular sahabiler resulullahning etrapigha jem bolup bolghuche ishni tügitish üchün omumiyüzlük basturup keldi. Netijide mushriklar bilen bu toqquz neper sahabe otturisida shundaq qattiq, shundaq dehshet urush boldiki, bu urushta sahabilerning resulullahni neqeder söyidighanliqi, uning üchün qanchilik jan pida qilidighanliqi we bu heqte qanchilik jasaret we shijaet körsitidighanliqi yene bir qétim ochuq ashkara namayen boldi.

Bu resulullahning hayatidiki eng xeterlik peyt we mushriklargha nisbeten eng qimmetlik altun purset bolup hésablinidu. Emeliyettimu mushriklar bu pursetni ching tutushta hergiz biperwaliq qilmidi. Ular omumiyüzlük hujum qilip barliq küchi bilen resulullahni yoqitishni nishan qildi. Utbe ibni ebi weqqas resulullahqa tash étip uni yiqitiwetti we uning asti udul chishini sunduruwetti. Asti éngiki yérilip ketti. Abdullah ibni shihab zohri resulullahqa hujum qilip uning pishanisini yériwetti. Mushriklar atliq qoshunining eng qaram telwe serkisi abdullah ibni qeme yiraqtin shiddet bilen at chapturup kélip, resulullahning mörisige qattiq bir qilich urghanidi, resulullah buning derdini bir aydin köprek tartti. Ibni qeme resulullahning yüzige yene qattiq bir qilich urghan idi, uning béshidiki ms qalpaqning ikki halqa méxi resulullahning mengzige pétip ketti.

Shek - shübhisizki, mushriklar resulullahning hayatini mushu yerde axirlashturushni meqset qilghan bolsimu, lékin resulullahning qureyshlik héliqi ikki sahabisi (seed ibni ebi weqqas we telhe ibni ubeydullah) shundaq ajayip qehrimanliqlarni körsetti we shundaq mislisiz jasaret we shijaet bilen urush qildiki, ular (peqet ikkila adem turup) mushriklarning meqsitini xam - xiyalgha aylandurdi. Bu ikki ezimet eng mahir mergenlerdin bolghachqa mushriklargha üzüldürmey oq yaghdurup, axiri ularni resulullahning etrapidin chékindürdi.

Seed ibni ebi weqqasning aldigha resulullah öz sadiqini tashlap bérip: "ate seed! Sanga ata - anam pidadur", deytti. Bu uning neqeder talantliq yétishken mergen ikenlikini körsitidu. Chünki resulullah seedtin özge héchkishige ata - anisini jemlep pida bolsun, démigenidi.

Yuqiriqi qabahetlik özgirishler köz yumup achquche nahayiti téz sürette yüz bérip boldi. Halbuki, resulullahning (aldinqi septe jeng qiliwatqan) sap dil, semimiy sadaqetlik sahabiliri weziyetning tetür tereqqiyatini körgenmu (pemligenmu)? Yaki resulullahning awazini anglighanmu? Her halda ular resulullahqa birer péshkellik yoluqup qélishtin ensirep, derhal uning bar yérige yéitp kelgenidi. Biraq, ular resulullahning qéshigha yétip kelgende uning yarilinidighan yerliri alliqachan yarilinip, ensarlardin alte kishi shéhit bolup qatar yatatti, yettinchisimu qattiq yarilinip öz qénigha milinip bihush yatatti. Seed ibni ebi weqqas bilen telhe ibni ubeydillah mushriklar bilen jan tikip élishiwatatti. Ular yétip kelgendin kéyin resulullahning etrapigha özining téni we qoral - yaraqliri bilen mustehkem bir mudape qorghini shekillendürdi we resulullahni düshmenning zerbisidin qoghdash , ularning hujumini tosushta mislisiz pidakarliqlarni körsetti. Resulullahning yénigha tunji bolup yétip kelgen kishi yenila uning ghardiki hemrasi, hijret sepdishi ebu bekri siddiq boldi.

Mushu jiddi, peytte resulullahning etrapigha bir bölük musulman ezimetler toplandi: ebu dujane, museb ibni umeyr, eli ibni ebi talip, sehl ibni huneyf, malik ibni sinan, ummu emmare, qetade ibni nuiman, ömer ibni xettab , hateb ibni ebi beltee we ebu telhe reziyellahu enhum qatarliqlar...

Mushriklarning sani arqa - arqidin köpiyishige egiship, ularning hujumlirimu kücheydi we barghanséri musulmanlarni qistap keldi. Hetta bir chaghda resulullah qachqun ebu amir pasiq kolap üstini yépip qoyghan orek (qapqan)ge chüshüp kétip, tizi qéqilip berdi. Buni körüp, eli derhal uning qolidin tartti. Telhe ibni ubeydullah béqinidin yölidi. Shundaq qilip uni ornidin turghuzup élip mangdi.

Yene abdullah ibni shihab zohriyning shu küni: "muhemmed nede? Uni

tapidighan bolsam... Ya u ölidu, ya men... ", dep choqan kötürüp yürdi. Wehalenki resulullah uning yénidila özi yalghuz turuwatatti. U shundaq dégech resulullahning yénidin ötüp ketti. Kéyin sefwan ibni umeyye uninggha tapa - malamet qilghanidi, abdullah ibni shihab: "ezbirayi xuda! Uni choqum körmidim, ezbirayi xuda, u bügün aman qalidighan oxshaydu, biz töt neper kishi mexsus uni öltürüshke ehdi qiliship chiqqan turuqluq meqsitimizge yételmeptuq", dédi.

Jeng meydanining tereqqiyati del mushu yerge yetkende, musulmanlar ajayip jasaret we ajayip qehrimanliqlarni körsetti we bes - beste shundaq qurbanlarni berdiki, insaniyet tarixida undaq özini untup bashqilar üchün jan pida qilish rohi téxi hazirghiche körülüp baqmidi. Ebu telhe resulullahni düshmenning oqidin saqlash üchün kökrek kérip aldigha chiqip, resulullahqa qalqan bolup turdi. Ebu dujane resulullahning aldida tik turup özining dümbisini qalqan qilip, resulullahni düshmenning oqidin qoghdighan. Oq uning üsti - bashlirigha qar - yamghurdek yéghiwatqan bolsimu, u midirlimay ching turatti.

Hatib ibni ebi beltee utbe ibni ebi weqqas (resulullahning mubarek chishlirini töküwetken)ni qoghlap yürüp axir uni kélishtürüp bir qilich urupla kallisini domilitiwetti. Andin uning éti we qilichini ghenimet élip, qaytip keldi. Seed ibni ebi weqqas özining bu qérindishining kallisini öz qoli bilen bekmu alghusi bar idi. Biraq u bu arzusigha yételmidi. Belki uning meqsitini hatip ibni ebu telhe emelge ashurdi. Sehl ibni huneyipmu közge körün'gen batur - ezimetlerning biri idi. U resulullahqa ta ölgüche élishéshqa qol bergen bolup, bu qétim mushriklarning hujumini tosushta pewquladde qehrimanliq körsetti. Ashu jiddiy élishish boluwatqan peytte, resulullahmu qoligha qoral élip, düshmenni oqqa tutti. Shu küni yene abdurahman ibni ewf intayin jesurluq bilen urushup, hetta üsti bashliri éghir yarilinip, chishliri tökülüp komak bolup qaldi. Bedinining 20 nechche yéri yarilandi, puti éghirraq zexmilen'gechke, kéyin aqsaq (tokur) bolup saqaydi. Ebu seid xudriyning atisi malik ibni sinan resulullahning mengzidiki qanlarni shorap, tazilighanidi. U bu qanlarni yutuwalmaqchi boldi. Bu chaghda resulullah uninggha: "tükür! Tükür!" déwidi, malik ibni sinan: "allah bilen qesem, hergiz tükürüwetmeymen", dédi we ornidin turghanche jeng qaynimigha özini atti. Buni körüp resulullah: "her kim ehli jennettin bir kishini körüshni xalisa, malikni körsun", dédi. Shuning bilen u allah yolida shéhit bolup yiqildi. Ummu emmare (ayal) bir top musulman eskerler bilen birlikte melun ibni qeme bilen tutushup qaldi. Ibni qeme bu ayalning mörisige qilich urup, jarahetning katek izlirini qaldurdi. Ummi emmare ibni qemeni bir nechche qilich urghan bolsimu, lékin u qosh sawut kiyiwalghachqa qilich ötmidi. Ummu emmare yene dawamliq urushup, bedinining 12 yéri éghir yarilandi.

Museb ibni umeyrmu resulullahni ibni qeme we uning ademlirining hujumidin qoghdap, mislisiz jasaret bilen urushti. Musulmanlarning elimi uning qolida idi. Ular uning ong qoligha urup uni késiwetti. Shuning bilen u elemni sol qoli bilen kötürüp, taki umu késilip tashlan'gha qeder kapirlarning aldida polattek mustehkem turdi. Andin u tizlinip yétip, elem xadisini mörisi bilen boynigha qisip, qed kötürtüp turdi. Lékin, axir shéhit qiliwétildi. Uni ibni qeme öltürgenidi. U museb ibni umeyrni "resulullah (u resulullahqa beeyni oxshaytti)ni öltürdüm", dep oylighanidi. Shunga u museb ibni umeyrni öltürüp bolupla, mushriklar topigha qaytip: "muhemmed öldi... ", dep towlidi.

Ibni qeme tenteklik bilen héliqidek jar sélip, bir nechche deqiqe ötmeyla

"resulullah öltürülüptu", dégen xewer mushrik, musulman hemmeylenning arisida pur ketti. Mana mushu peytte resulullahtin bir az yiraq jaylarda qorshawda qalghan sahabilardin nurghunlirining iradisi boshap, meniwi rohi yimirildi. Jenggiwarliqi sowudi. Hetta ularning ichki qismida qattiq qalaymiqanchiliq yüz bérip, umumiyüzlük dawalghush körüldi we sepler qalaymiqanlashti. Biraq, birla xushallinarliq yéri shuki, ibni qemening bu élanining qismen ijabiy rolimu boldi. Mushriklar: "meqsitimizge yettuq", dep oylap, hujum süritini astilitip, nurghunliri qoral - yaraqlirining tigh uchchini musulman shéhitlerning jesetlirini chépip, parchilashqa qaratti.

Museb ibni umeyr musibetke uchrighandin kéyin resulullah bayraqni eli ibni ebu talibqa tapshurdi. Shuning bilen u ajayip jasaret we shijaet bilen urushti we etraptiki bashqa sahabilermu tengdashsiz qehrimanliqlarni körsetti we qayturma zerbe berdi. Netijide, resulullah yéqin yerde qapsilip qalghan qoshunning yénigha yol échip ilgiriliyelidi. Resulullah ularning qéshigha yétip bériwidi, uni (tunji qétim) keib ibni malik (reziyellahu enhu) körüp tonudi - de, xushalliqini basalmay: "i musulmanlar! Xushxewer... Mana resulullah hayat iken", dep towliwetti. Bu chaghda resulullah uninggha jim turushni isharet qildi. Emma bu awaz musulmanlarning hemmisige yetti, netijide uning etrapigha musulmanlar terep - tereptin yighilishqa bashlidi. Közni yumup achquche 30dek sahabe toplandi. Bular toplinip bolghandin kéyin resulullah muntizim, tertiplik halda tagh baghrigha chékinishke bashlidi. U chékinish dawamida mushriklarning qorshap zerbe bergüchi qismining otturisidin yol échip ilgirilidi. Bu chaghda mushriklar hujumni kücheytip, chékinish yolini qattiq tosighan bolsimu, lékin ular musulmanlar qoshunining yolwastek jesur baturliqi aldida kelkün'ge uchrighan exlettek süpürülüp ketti. Mushundaq jiddi urush boluwatqan esnada "quran kerim"de körsitilgendek musulmanlarni allahning eminliki bolghan uyqu (mügdek) tutti. Mana mushundaq shir kebi jasaret we ölümdin qorqmas shijaet bilen bu azghine qoshun (nahayiti muntizim we tertiplik chékinish arqiliq) tagh jilghisigha yétip bériwaldi we téngirqash ichide qalghanlar üchün bu bixeter makan'gha yol échildi. Netijide, xéli köp kishi bu jaygha özini élip jénini jayliwaldi. Qisqisi, xalid ibni welidning jeng taktikisi resulullahning dana herbiy iqtidari aldida berbat boldi.

Ibni is'haq mundaq deydu: resulullah özini tagh baghrigha éliwalghandin kéyin ubey ibni xelef: "muhemmed qéni? Bügün ya u ölidu, ya men ölimen", dep qattiq ezweylep qoghlap keldi. Bu chaghda kishiler: "i resulullah! Uninggha birimiz chüsheylimu?" dégenidi. Resulullah: "toxtanglar, uni manga qoyunglar", dédi. Ubey ibni xelef téximu ezweylep yéqinlap kéliwidi, resulullah haris ibni simmetning neyzisige qol uzatti we uni qoligha élip qattiq bir silkinip qozghaldiki, etrapta yéqinraq turghanlarmu goya töge güpshünse, yung uchqandek tozup kétishti. Andin uning aldigha bérip u kiyiwalghan sawut (tömür kiyim) bilen bash qalpiqi ariliqidiki yochuqtin uning boyun söngiki del köründi. Shunga resulullah héliqi boshluqqa udullap birla neyze uruwidi, u bu neyzining zerbisidin étidin nechche domilap yiqilip nechche ornidin turup, nahayiti alaqzadilik ilkide jénini jaylap qachti. U yol boyi kalidek möngrep, alla - towa chaqirip, ezbirayi xuda, eger méning hazirqi derd - elemlirim zilmejaz ehlige tashlansa, ularning hemmisi jan bergen bolatti, déginiche mangdi. Derheqiqet allahning düshmini bu melun (obey) urushtin qaytishta "serb" dégen yerge kelgende halak bolup yiqildi.

Resulullah tagh jilghisigha chékinish dawamida chong bir qoram tash uning yoligha toghra turuwaldi. Shuning bilen resulullah tashtin atlap ötmekchi boluwidi, emma majali yetmidi. Chünki u shu mezgillerde bir az semrip, ustixanliri éghirliship qalghanidi. Uning üstige u qosh sawut kiyiwalghan bolghachqa, buning bilenmu rasa qolushalmaywatatti. Eng yaman bolghini u ibni qemening hujumida xéli éghir yarilan'ghanidi. Shuning bilen telhe ibni ubeydullah derhal kélip uning aldida tizlinip olturup berdi - de, resulullah uning dolisigha dessigenche tash üstige chiqip atlap ötüp ketti we: "telhege (jennet) wajip boldi, telhege (jennet) wajip boldi", deytti.

Resulullah tagh jilghisidiki qomandanliq shitabqa yétip bériwalghandin kéyin mushriklar eng axirqi bir qétim keng kölemlik hujum qozghap, musulmanlarning qalduq küchlirini tazilap yoqatmaqchi boldi. Bulargha qarshi ömer ibni xettab reziyellahu enhu we muhajirlardin bir bölük kishiler hujum qozghap, axiri ularni taghdin qoghlap chüshürdi. Yuqiriqisi mushriklarning resulullahni yoqitish üchün qozghighan eng axirqi bir qétimliq hujumi idi. Ular resulullah toghriliq héchqandaq melumatqa érishelmigechke qarargahigha qaytip yénish teyyarliqigha tutush qilip ketti. Ularning bir uchumliri (bolupmu ularning ichidiki ayal eskerliri) musulmanlarning shéhitlirini musle (ezalirini késip tashlash) qilishqa bashlidi. Ular shéhitlerning qolaq - burunlirini, hetta jinsiy ezalirini késip, qorsaqlirini yérip, yüreklirini yuliwélishqa bashlidi. Hindi bintu utbe hemze reziyellahu enhuning kökrikini yérip, uning yürikini élip, chaynap yutalmay tökürüwetti we qol - putlirigha shéhitlerning qolaq, burun we bashqa ezalirini zire - monjaq we bolapkilargha teqlid qilip ésiwaldi.

Urush axirlashqandin kéyin bir munche musulman ayallar jeng meydanigha yétip keldi. Enes reziyellahu enhu: "men aishe reziyellahu enha (ebu bekrining qizi) we ummu suleymlerning put - qollirini shimaylap (hetta putlirining halqa - monjaqlirimu échilip qalghanidi), su tulumlirini yüdüp, su ekélip yarilan'ghan we halidin ketkenlerning éghizigha su témitiwatqanliqini, su tügise yene bérip ekélip eskerlerni sughuriwatqanliqini kördüm", dégen. Mana bu batur anilar ichide ummu eymenmu bar idi. U eslide medinide qalghan bolup, qismen musulmanlarning medinige qéchip kiriwatqanliqini körüp qattiq échindi. Andin u intayin téz süret bilen yol yürüp ohud téghi jeng meydanigha yétip kelgenidi we musulman ayallar bilen birlikte yaridar we halsizlarni sughurush ishini bashliwetkenidi. Ushtumtut uninggha hibban ibni erqe isimlik bir (kapir) eblex oq étip yiqitiwetti we kiyimidin ayrilip yalingachlinip qaldi. Xudaning düshmini hibban buni körüp külüp, waliqi yérilip ketti. Uning yolsizliqi resulullahqa qattiq éghir kelgen chéghi, u yénidin bir tal tighsiz oqni seedke uzitip: "mana! Buni awu eblexke at!" dédi. Uni seed qoligha élip atqanidi. Oq hibbaning yürikige nex tégip, uni yiqitti we uyan - buyan puchilinip mozaydek yalingachlinip qaldi. Buni körüp resulullahmu külüp ketti. Külgendimu qaqaqlap küldi. Andin: "yaraysen seed! Uning qisasini élip berding, allah duayingni ijabet qilsun" dédi.

Resulullah tagh jilghisidiki barigahqa qaytip barghandin kéyin eli ibni ebu talib chiqip béshidiki dobulgha bilen mihras (chong tash qacha yene bir sözde ohud jilghisidiki suning nami)din uning ichishi üchün su keltürdi. Resulullah suni qoligha élip ichmekchi bolghanidi, suning bedboy puriqi uni seskindürüp qoyghan chéghi, suni ichmey yanduruwetti we u su bilen chirayidiki qanning qalduqlirini we béshini yuyiwétip: "öz peyghembirining bash - közlirini qan'gha boyighan

kishilerge allahning ghezipi qattiq bolsun", dédi.

Sehl mundaq dégen: qesem qilip éytimenki, men resulullahning béshidiki qanlarni kimning yughanliqini, kimning su quyup bergenlikini we néme bilen dorilan'ghanliqini obdan bilimen. Fatime yughanidi, eli ibnu ebi talip béshidiki dubulghisi bilen su ekélip quyup berdi. Fatime yughanséri jarahetning qansirawatqanliqini körüp, boridin azraq élip köydürüp, jarahetke basti. Shuning bilen qan toxtidi. Shu ariliqta muhemmed ibni mesleme bérip tatliq, soghuq sudin tépip kelgenidi, resulullah u sudin ichip muhemmed ibni meslemige xeyrlik dua qildi. Andin uning yarilan'ghan ezaliri qattiq aghrip ketkenliktin, pishin namizini olturup oqudi we musulmanlarmu olturup iqtida qildi.

Qureysh kapirliri ohud dairisidin chiqip ketkendin kéyin musulmanlar shéhitler we yaridarlarning iz - dérikini élishqa bashlidi. Zeyd ibni sabit mundaq deydu: shu küni resulullah méni seed ibni rebini izleshke ewetti. Men jesetler arisini arilap yürüp axir uni taptim. Wehalenki, u axirqi nepeske chüshüp qalghaniken. Uning bedinide neyze urulghan, qilich kesken we oq tegken jarahet bolup, bedinining 70 nechche yéri oxshimighan derijide yarilan'ghaniken. U shu haman jan üzdi.

Resulullah shéhtlerning qéshigha kélip bashtin - axir bir - birlep qarap chiqti. Andin mundaq dédi: "men bulargha guwahmen, kimki allahning yolida yarilinidiken, allah uni qiyamet küni yarisi qan tökken halda tirildüridu. Qanning renggi qizil, emma iparning hidida bolidu". Sahabilarning bezisi bextsizlikke uchrighan urugh - tughqan yar - buraderlirini medinige yötkep ketkenidi. Resulullah shéhitlerni öz jayigha qayturup, tére - tömür dégendek qoshumche kiyimlirini salduruwétip, esli kiyimi bilenla, yumay yiqilghan yérige depne qilishqa buyridi. Ikki - üch kishi bir qebrige qoyuldi. Hetta bir képen'ge ikki kishini élishqimu toghra keldi.

Abdullah ibni mesud mundaq dégen: "biz resulullahning taghisi hemze ibnu abdulmutellipke yéghlighinidek birawgha yighlighinini körmigeniduq, u hemzini qiblige qoyup, jesetning aldida turup buquldap yighlap ketti, hettaki höngrep tashlidi".

Shéhitlerning qatar yatqan körünüshi intayin échinishliq hem pajelik bolup, yürekni ézetti. Resulullah shéhitlerni depne qilish we allahqa hemdusana éytishlardin parigh bolghandin kéyin medinige qarap yol aldi. U jeng meydanida musulman ezimetlerdin ajayip sadaqet we mislisiz pidakarliqlarni körginidek medinige yétip kelginide semimiy, sadiq musulman ayallardin insanlar tebiitide kem körülidighan méhri - muhebbet we özini untughan pidakarliq rohini hés qildi.

Hemine binti jehish resulullahning aldigha hal sorap chiqqanidi. Yol üstide uninggha uning qérindishi abdullah ibni jehishning musibet xewiri uqturuldi. Hemine buni anglap istirja (yeni, biz allahning ilkididurmiz, allahning dergahigha qaytimiz) éytti we istighpar tilidi. Arqidin uninggha uning (ana terep) taghisi hemze ibni abdulmutellipning ölümi xewer qiliniwidi, yene istirja éytti we istighpar tilidi. Andin uninggha uning éri museb ibni umeyrningmu bextsizlikke uchrighanliqi yetküzülüwédi, hemne towlap tashlidi we ün sélip yighlap ketti. Bu chaghda resulullah: "ayal kishi dégenning éri uning qelbide chongqur orun alghan bolidu he!" dédi.

Beni dinar jemetidin bir ayal mujahidlarning aldigha chiqqanidi. Bu qétimqi urushta uning éri, bir tughqan qérindishi hemde atisi qatar shéhit bolup

yiqilghanidi. Bu ayal ehwalni uqqandin kéyin: "resulullahning ehwali qandaq boldi?" dep soridi. Kishiler uninggha: "yaxshi, i hemshirem! Alhamdulillah u siz arzu qilghiningizdek yaxshi turuwatidu", dégenidi, u: "resulullahning yénigha méni bashlap béringlar, men uni öz közüm bilen bir körey", dédi. Uninggha resulullah körsütüp qoyuliwidi, u: "sen hayat bolsangla, her qanche musibet héchqanche (yeni musibet emes démekchi)dur", dédi.

Resulullah medinige qaytip kéliwidi, seed ibni meazning anisi resulullahning aldigha yügürüp chiqti. Bu chaghda seed resulullahning étining chulwirini tutup kétiwatatti. Seed anisini körüp: "i resulullah! Anam", déwidi, resulullah: "uni qarshi alimiz", dédi we uninggha toxtap turdi. U xotun yéqinlap kéliwidi, resulullah uninggha oghli emri ibni muaz toghriliq teselli berdi. U xotun: "i resulullah! Séning saq - salamet qaytip kelginingni körüp barliq musibetni héchnéme sanimidim", dédi. Andin resulullah ohud jeng meydanida shéhit bolghanlarning aile tawabatlirigha dua qildi. U mundaq dédi: "i seedning apisi! Sizge we barliq shéhitlerning ehli ewladlirigha xushxewerki, ularning musibetke uchrighan qérindashliri hemmisi bir yerge jem bolushti we hemmisi öz ehlige shapaet qilidighan mertiwige érishti". Seedning apisi buni anglap: "biz razi bolduq, i resulullah! Buni anglap turup ulargha yene kimmu yighlisun?" dédi. Andin u yene: "i resulullah! Shéhitlerning ehli bala - chaqilirigha dua qilsila", dégenidi, resulullah: "i allah! Musibet igilirining qelbidin ghem - qayghulirini ketküzgin, ularning musibet, derd - elimini yénikletkin, warislirigha yaxshi iz basar ata qilghin", dédi.

Resulullah shu küni (hijretning 3 - yili shewwal yeni 10 - ayning yettinchi küni shenbe) kech zawal bilen medinige yétip keldi. U öyige yétip kélipla qizi fatimige qilichni uzitip: "qizim! Buningdiki qanlarni yuyuwet, u bügün manga bek esqatti", dédi. Uninggha yene eli ibnu ebi talipmu qilichni uzitip: "buni hem yuyuwéting, ezbirayi xuda bu manga bügün bek esqatti", dégenidi. Resulullah uninggha: "sen bügün urushta subatliq bilen jeng qilip esqatqiningdek sehl ibnu huneyf we ebu dujanilermu bek esqatti", dédi.

Ohud ghazitigha ait riwayetlerning hemmisi shuninggha birlikke keldiki, bu ghazatta musulmanlar tereptin chiqim bolghanlarning omumi sani 70 kishi bolup, mutleq köp qismi ensarlardin idi. Ularning ichidiki 65 kishidin 41 kishi xezrej ensarliridin, 24 kishi ews (qebilisi) ensarliridin, bir kishi yehudiylardin, töt kishi muhajirlardin idi. Emma mushriklar tereptin ölgenlerning sani (ibni is'haqning zikri qilishiche) peqet 22 la adem iken. Lékin inchikilep sitastikilighanda ulardin ölgenlerning sani 22 emes, belki 35 kishi ikenliki melum.

Musulmanlar medinige qaytip kélip shu kéchini (yeni hijiriyining 3 - yili shewwalning sekkizinchi küni yekshenbe yurush kéchisini) jiddiy halette ötküzdi. Ular pütün bir kéche özlirining qattiq charchap harghanliqlirigha, jarahet we yarilirining taqetsiz aghriwatqanliqlirigha qarimay medine yol éghizliri we kirish ötengliride qarawulluqta turup chiqti. Bolupmu ali bash qomandanimiz muhemmedun resulullahni qoghdap, bidar halette turup qarawulluq qildi. Chünki, bügün her xil éhtimalliqlarning yüz bérishini chetke qaqqili bolmaytti.

Hemraulesed ghaziti

resulullah gerche öyige kirip aram éliwatqan bolsimu, lékin u kéchiche hazirqi weziyet toghrisida oylinip, taki seherge qeder kirpik qaqmighanidi. U kéchidin biri "nawada mushriklar jeng meydanida qolgha keltürgen ghelibe we

üstünlükidin toluq paydilinalmighanliqini hés qiliship, aldirap mekkige qaytqanliqigha pushayman qilip qalsa, medinige qayta hujum qilish üchün yoldin yénip kélishi mumkin", dégen toghriliq oylinatti. Shunga, u köp oylinip, axir mekke qoshunigha qarita "qoghlap zerbe bérish herikiti" qozghash qararigha keldi.

Tarixshunaslar shundaq xulasilidiki, resulullahning shu küni ettigen tang seherde (yeni hijiriyining 3 - yili shewwalning sekkizinchi küni ohudtin qaytip kirip etisi yekshenbe tang seherde) musulmanlargha omumiyüzlük uqturush chiqirip élan qilghuzdi we ularni düshmen'ge qoghlap zerbe bérishke atlinishqa chaqirdi. Peqet ohud urushigha qatnashqanlarningla chiqishini buyridi. Musulmanlar omumiyüzlük heriketke kélip, yara - jarahetlirini téngip, her tereptin yéghiwatqan xewp - xeter wehimisige pisent qilmay uning chaqiriqigha awaz qoshti. Andin resulullah musulmanlarni bashlap medinidin yürüp ketti. Ular dawamliq algha ilgirilep hetta bir chaghda hemraulesed (medinidin 15 kilométirdin köprek kélidu) dégen jaygha bérip chüshüp mushu yerge qarargahni tikti we gazarma tesis qilidi.

Del mushu peytte, resulullahning qéshigha meibed ibni ebu meibed xuzai kélip musulman boldi we: "i muhemmed! Allah bilen qesemki, sanga kelgen bu köngülsizlik bizge bekmu éghir keldi. Allah saq - salametlik ata qilsichu? Dep qalduq", dédi. Shuning bilen resulullah uni ebu sufyanning keynidin yétip, uninggha siyasiy hujum qozghap qorqutup ürkütüshke buyridi.

Shundaq... Resulullahning mushriklar qoshuni yoldin yénip kélip medinige hujum qilish xiyalida bolushidin ensirigini hergizmu artuqche oylap ketkenlik emes idi. Heqiqetenmu ular medinidin 36 mil (58 kilométrdek) yol yürüp "rewha" dégen jaygha chüshkendin kéyin, özara tapa - malamet qiliship we yuqiri - töwen ghotuldiship: "hich ish qilalmay kelduq. Peqet shanu - shewkitinila yerge uraliduq, xalas. Andin tashlap kelduq. Halbuki, ularning arisida bizge qarshi adem topliyalighudek kishiler yene qélip qaldi. Shunga qaytishimiz kérek we ularni teltöküs yoqitishimiz kérek", dep dawrang sélishti.

Netijide mekke qoshuni rewhadin ayrilip medinige hujum qilish üchün atlinishqa teyyar boldi. Lékin, ebu sufyan atlinish buyruqi chiqirish aldida ushtumtut meibed ibni ebu meibed xuzai peyda bolup qaldi. Ebu sufyan meibedning musulman bolghanliqini uqmaytti. Shunga, u addiyla salam - sihettin kéyin: "i meibed! Yolda birer gheyri ehwal uchrattingmu?" dep soridi. Bu chaghda meibed uninggha (siyasiy hujum qozghap): muhemmedni uchrattim, u silerni qoghlap shundaq köp qoshun bilen chiqiptuki, men undaq qoshunni körmigenidim. Ularning közliridin qisas oti chaqmaq chéqiwétiptu, dep jawab berdi, ebu sufyan, chöchüp ketti. Mekke armiyisining iradisi boshap, bedenlirini titrek basti. Yürekliri jighildap, putliri siqirashqa bashlidi. Shunga, ular köp bash qaturup olturmayla "xatirjemlik peqet mekkige qarap dawamliq qoshun chékindürgendila hasil bolidiken", dégenni tonup yetti. Lékin, ebu sufyanmu islam qoshunigha qarita siyasiy hujum qozghap, ularning qoghlap zerbe bérish herikitini tosighili bolmighandimu qanliq toqunushqa tewekkül qilishtin saqlinishqa dewet qilmaqchi boldi.

Resulullah hemraulesedte üch kün (yekshenbe kélip, düshenbe, seyshenbe we charshenbe, yeni hijiriyining 3 - yili shewwalning 9 - , 10 - , 11 - künliri) turup, andin medinige qaytti.

Ohud ghaziti bilen ehzab ghaziti ariliqidiki herbiy heriketler

ohud ghazitidiki meghlubiyetning siyasiy we ijtimaiy tesiri musulmanlargha

nisbeten intayin yaman boldi. Ularning reqibler neziridiki ghalib küchi étibardin saqit boldi we el qelbidiki debdebe - heywiti quruq dewagha aylinip qalay dédi. Ichki - tashqi qiyinchiliqlar künséri éship bardi. Medine shehiri xewp - xeter ichide qaldi. Bu waqitqa qeder uwisida jim yatqan yehudiy yilan - chayanliri we (ularning shaykiliri bolghan) munapiqlar hetta bedewi (qaraqchi) erebler ashkara düshmenlishish meydanigha ötti we her qaysisi öz aldigha heriket qilip, musulmanlargha tégish qilmaqchi boldi. Hetta bezilirining téximu xoriki ösüp, muimin - musulmanlarni teltöküs yoqatmaqchi we tüp yiltizidin qurutmaqchi bolushti.

Bu urushqa ikki ay bolmay turup beni esed qebilisi medinige hujum qozghash koyida boldi. Arqidinla ezli, qare qatarliq qebililer til biriktürüp hijiriyining 4 - yili seper éyida bir süyqest pilanlap, sahabilerdin on kishining öltürülishige seweb boldi. Mushu ayning özide yene benu amir qebilisi chong bir süyqestchilik herikiti élip bérip, biraqla 70 sahabining pajelik öltürülishini keltürüp chiqardi. Bu weqe tarixta "biri meone pajesi" dep ataldi. Beni nezir yehudiyliri mushu jeryanda izchil adawetliship we öchekiship turdi. Hetta shu yili rebulewwelde resulullahni öltürüshni meqset qilghan bir süyqest pilanlidi. Benu gheptan qebilisining xoriki ösüp, mushu yili (yeni hijiriyining 4 - yili) jumadiyel ewwelde medinige hujum qilishqa teyyar boldi.

Lékin ulugh yolbashchimiz muhemmedun resulullah sellellahu eleyhi wesellemning bu jiddiyliship ketken bu weziyetke qollan'ghan dana tedbirliri we yürgüzgen toghra siyasetliri shu xewp - xeter dolqunlirining beheywet dawalghushlirini qaynighan qazan'gha su quyghandekla peseytmekte we musulmanlargha qaytidin üstünlük we ghelibe nusret ata qilmaqta idi. Resulullahning bu heqte alghan tunji qedimi hemraulesedke qozghighan "qoghlap zerbe bérish herikiti" bolghanidi. U bu heriket arqiliq islam qoshunining nam - shöhritini zor derijide qoghdap qaldi we ularning siyasiy heywitini asasiy jehettin eslige keltürüp, yehudiylar we munapiqlarni sarasimide qaldurdi. Arqidinla bir qanche herbiy heriketlerni qozghap, musulmanlaning shanu - shewkitini qaytidin tiklidi. Belki téxi ilgirikidin zor derijide yuqiri kötürdi.

Ohud urushi tragédiyisidin kéyin musulmanlargha qarshi heriket élip barghanlarning tunjisi esed ibni xuzeyme jemeti boldi. Medine terep igelligen axbarattin qarighanda xuweylidning ikki oghli telhe we selimeler öz jemeti esed ibni xuzeymedin we bashqa jemetlerdin adem teshkillep, resulullahqa qarshi atlan'ghanliqi melum boldi. Shunga, resulullah derhal heriketke kélip, muhajir we ensarlardin bolup 150 kishilik qoshun teshkillidi. Qoshun'gha ebu selimini emir qilip teyinlep uninggha bir tugh qadap berdi. Ebu selime qoshuni beni esed qebilisi öz tewelikidin qozghalghuche basturup bérip, hujum qozghidi. Beni esed xelqi tulumdin toqmaq chiqqandek ushtumtut yüz bergen bu balayi - apettin alaqzade bolup, téngirqap terep - terepke chéchilip ketti. Musulmanlar ularning nurghun töge, qoy, charwilirini ghenimet élip, aman - ésen medinige qaytti. Arida urush yüz bermidi. Bu qoshun hijiriyining 4 - yili muherremning hilal (yéngi) éyi körün'gen künlerde ewetilgenidi. Qoshun qaytip kelgendin kéyin ebu selimening ohud urushida yarilan'ghan jarahiti yamanliship kétip uzaq ötmey alemdin ötti.

Mushu ayning (yeni hijiriyining 4 - yili muherrem ayning) 5 - küni xalid ibnu sufyan huzeliyning musulmanlargha qarshi qoshun toplawatqanliqi toghrisidiki xewer medinige yétip keldi. Shunga, resulullah abdullah ibni eniysni uni

ujuqturuwétishke ewetti. Abdullah ibnu eniys yolgha chiqip 18 kündin kéyin muherremning 23 - küni shenbe medinige qaytip keldi. U wezipisini muweppeqiyetlik orunlap, xalidni öltürüp kallisini késip birge élip kelgenidi.

Mushu yili (yeni hijiriyining 4 - yili) seper éyida resulullahning yénigha ereblerning uzel we qare qebililiridin bolup, bir türküm kishiler keldi. Ular özlirining musulman bolghanliqini bildürüshüp resulullahtin ulargha dini telim béridighan we quran oqushni ügitidighan adem qoshup qoyushni ötündi. Shunga, resulullah ulargha alte neper kishini qoshup qoydi we ulargha mirsed ibni ebu mirsed ghenewini bash emir qilip teyinlidi. Ular mezkur dewet pidaiylirini élip yolgha chiqip, reji dégen yerge barghanda birdinla niyitini buzup, huzeyl qebilisining beni lihyan aymiqini bularni öltürüshke chaqirdi. Shuning bilen ulardin yüzdek qoralliq adem chiqip, pidaiylarning izigha chüshti we ularning arqisidin iz qoghlap chépip axiri yétishiwélip, qorshiwaldi (pidaiylar bu chaghda égiz bir qiyagha chiqiwalghanidi) we hiyle ishlitip: "eger teslim bolup, qirdin chüshsenglar silerdin birmu ademni öltürmeslikke ehdi - peyman bérimiz", déyishti. Bu chaghda pidaiylar bashliqi asim ibnu sabit kapirlarning ehdisige el bolup qirdin chüshmey qarshiliq bildürgenidi, ular qirni oqqa tutup, musulmanlardin yette kishini shéiht qiliwetti. Peqet xubeyb, zeyd ibni desine we yene bir ademla qépqaldi. Düshmenler yene bir qétim neyrengwazliq qilip, ulargha qattiq ehdi - peyman bergenidi. Bu üch kishi ularning aldigha chüshti. Lékin bu kafirlar ulargha bergen ehdi - peymanlirini chörüp tashlapla qattiq rehimsizlik bilen ularni urup baghlap sörep méngishti. Kiyin ularnimu öltüriwetti.

Reji weqesi yüz bergen ayning özide uningdin éghir, uningdin échinishliq yene bir paje yüz berdi. U tarixta biri meone pajesi dep ataldi.

Weqe mundaq yüz berdi: "shu künlerde yene "neyziwazlar padishahi" dégen nami bar ebu berrai medinige kélip, resulullah bilen körüshti. Körüshüsh dawamida resulullah uni musulman bolushqa dewet qilghanidi. U hazirche musulman bolmaydighanliqini, emma uni chetkimu qaqmaydighanliqini bildürüp: "i resulullah! Es'habiliringni nejde terepke ewetken bolsang, ular ehli nejdni dininggha dewet qilghan bolsa, ularning musulman bolushida ümid bar idi", dep resulullahqa teklip bergen kishi boldi. Resulullah: "men ulargha nejde ahalisining yamanliq qilishidin qorqimen", déwidi, ebu berrai: "xatirjem bolghin, men ulargha bash panah bolimen", dédi. Shuning bilen resulullah uninggha 40 (ibni is'haqning riwayitide we sehihulbuxarida yetmish) ademni qétip yolgha saldi we ulargha beni saide aymiqining bashliqi munzir ibni emrini emir qilip teyinlidi. Ular musulmanlarning eng yaxshiliri, pazil salihliri we eng diyanetlik qari quranliridin terkip tapqanidi. Ular yolgha chiqip kündüzi otun tirip sétip, ehli suffening yémekliklirini ghemlise, kéchisi "quran kerim"ni ders muzakire qilishatti we namazda qiyam turatti. Ular shu rewishte yol yürüp, axir bir küni biri meunege kélip chüshti. Andin ular heram ibni milhan (ummu suleymning qérindishi)din xudaning düshmini amir ibni tufeylge resulullahning mektubini ewetti. Xudaning düshmini melun amir ibni tufeyl xetke qarapmu qoymay bir ademni buyrup, heramning keyni teripidin neyze urghuzdi. Heram keynidin urulghan neyzining aldi teripidin qan bilen tiship chiqqanliqini körüp: "allahu ekber, keibining rebbi bilen qesemki, men arzuyumgha yettim", dédiyu, siyirilip yiqildi.

Xudaning düshmini amir heram ibni milhanni shéhit qiliwetkendin kéyin derhal chiqip, beni amir xelqini heramning hemrahliri bilen urushushqa chaqirdi.

Lékin ular shu jemettin bolghan ebu berraining panahliqini közde tutup, uning chaqiriqigha awaz qoshmidi. Melun amir buning bilen toxtimay beni suleymni jengge (yardemge) chaqirghanidi. Ulardin useyye, reili we zekwan aymaqliri qozghilip kélip, dewet ömikini qurshiwaldi we ularni urushqa mejburlap, qattiq jeng boldi. Musulmanlar tereptin peqet keeb ibni zeyd ibni nejjardin bashqisi pütünley shéhit qiliwétildi. Keeb ölükler arisida hayat qalghan bolup, xéli uzaq ömür körgendin kéyin xendek urushida shéhit bolup ketti.

Resulullah mushu bir qanche kün ichide arqa - arqidin yüz bergen reji we biri melune pajeliri üchün qattiq qayghurdi we éghir azab tartti. Hetta bir qanche kün ich pushuqini basalmay, öz es'habilirige süyqest qilghan we aldap yoqatqan ashu qebile we aymaqlargha duayi bed qildi.

Beni nezir ghaziti

yehudiylar islam dinining medine tupriqida yiltiz tartqanliqigha we muhajir musulmanlarning bu yerde yerliship qalghanliqigha qattiq achchiq saqlap keldi. Ular musulmanlargha shunche öch bolsimu, lékin ularda musulmanlar bilen qarshilashqudek yürek we jasaretning yoqluqidin, yoshurun adawet zeherlirini chéchishqa urunatti we bu arqiliq könglini teskin tapquzatti. Lékin ohud urushi weqesidin kéyin ular birdinla xoriki ösüp, ochuqtin - ochuq musulmanlar bilen öchekishishke bashlidi. Axir öz putigha özliri palta sélip, resulullahni qestlep öltürüsh süyqestini pilanlidi. Lékin oylimighan yerdin ish pash bolup qaldi. Jibriil eley-hissalam allahning dergahidin wehiy élip kélip, resulullahqa ularning süyqestini uqturup qoydi. Shuning bilen resulullah ulargha muhemmed ibnu meslemeni ewetip: "beni nezir yehudiyliri on kün ichide medinidin chiqip ketsun, senlerning bu jayda olturaqlishishinglargha qetiy yol qoyulmaydu, on kündin kéyin uchritilghanlarning kallisi élinidu", dep ultimatum tapshurdi. Yehudiylarmu chiqip ketmektin bashqa amal tapalmay, bir nechche kün köchüsh teyyarliqini qilip turghanda munapiqlarning kattibéshi abdullah ibnu ubey ulargha yel bérip qoydi. Buni anglap yehudiylarning ishenchisi éship, alliqachan sun'ghan iradisige jan kirip qaldi. Buning bilen ular, jan tikip élishish qararigha kélishti. Yehudiylarning bashliqi huyey ibnu extep abdullah ibnu ubeyning qutratquliqigha ishinip kétip, resulullahqa ochuqtin ochuq: "biz yurt - makanlirimizni sanga tashlap chiqip ketmeymiz, qolungdin kelginini qilghin, biz teyyar", dep xewer kirgüzdi.

Shunga musulmanlar aqiwetning qandaq bolushidin qetiynezer beni nezir yehudiyliri resulullahni qestlep öltürüshni pilanlighaniken, ular bilen tighmutigh éliship, öz peyghembirige süyqest qilish niyitide bolghanlarning edeb - jazasini bérish qararigha keldi. Andin ular bilen nex meydanda éliship, ashkara bir terep bolush üchün atlandi. Resululla öz ornida medinide abdullah ibnu ummu mektumni qaldurdi. Elemni eli ibni ebu talibqa tutquzdi. Andin yolgha chiqip, beni nezir mehellisige yétip béripla ularni muhasirige éliwetti. Beni nezir yehudiyliri ashkara élishishtin qorqup, qele we qorghanlirigha chiqiwélip, musulmanlargha oq we tashlarni étip, qarshiliq körsitishke bashlidi. Qele etrapigha jaylashqan xormizarliq we üzümzarliqlar ularning qarshiliq körsitishige qolayliq sharait - yaritip bergen bolghachqa, resulullah bu xorma we üzüm tallirini késip tashlashqa buyridi.

Beni nezir yehudiylirining béshigha kün chüshkende beni qureyze yehudiylirimu özini chetke aldi. Munapiq, xain abdullah ibni ubeymu we

ghetfanliq ittipaqdashlirimu wedisige emel qilmidi. Qisqisi, héchkishi ulargha yaxshiliq qilish yaki yamanliqtin mudape qilishqa pétinalmidi. Muhasire uzun'gha sozulmayla (peqet alte kün dawam qilghan, yene bir riwayette 15 kün dawamlashqan déyilgen) allah ularning dillirigha qorqunch tashlighan chéghi, ular özichila boshiship, qoral tashlap teslim bolushqa teyyar boldi we resulullahqa elchi ewetip: "biz medinidin köchüp kétimiz, urushni toxtatsang", dédi. Shuning bilen resulullah ulargha özini we xotun - bala - chaqilirini (qural - yaraqliridin bashqa) we tögige qachilighili bolidighan nerse - kéreklirini élip chiqip kétish sherti bilen sépil derwazisini boshitidighanliqini éytti, ular resulullahning shertige könüp qeledin chüshti we késhek we dérize jahazlirini élip chiqip ketmek üchün özlirining öylirini öz qolliri bilen yéqitip, buzushqa bashlidi. Hetta beziliri öylirining sinjiy - balalirighiche kötürüwélishti. Andin xotun - bala - chaqilirini kötürüp, 600 tögige nerse kéreklirini artip medinidin chiqip ketti. Ularning köp qismi, bolupmu huyey ibnu extep we selam ibnu mishkem qatarliq kattiwashliri xeyberge köchti. Peyghember eley-hissalam beni nezir yehudiylirining barliq qoral - yaraghlirini yighiwaldi we mal - mülük, öy - imaretlirini ötküzüwaldi. Netijide herbiy eslihe qatarida 50 dane sawut, 50 dane mis qalpiqi we 340 dane neyze - qilich qolgha chüshti.

Beni nezir yehudiyliridin tartiwélin'ghan mallar, yer - zémin, öy - imaretlerning hemmisi mexsus resulullahning bashqurushida boldi. Beni nezir ghaziti hijiriyining 4 - yili rebulewwel (4 - ay)de (miladiye 626 - yili awghustta) élip bérildi.

Nejdi ghaziti

musulmanlarning bu qétimqi (beni nezir) ghazitida artuqche bedel tölimeyla qolgha keltürgen ghelibisi arqiliq ularning medine we uning etrapidiki siyasiy orni qayta tiklendi, munapiqlar ashkara gep yorghilitish we ighwagerchilik jinayi heriketliridin waqtinche toxtidi. Ohud urushidin kéyin musulmanlargha qarshi herikette bolghan, hetta islam dewiti pidaiylirigha rezil wasitilerni qollinip, ularni wehshiylerche qestlep öltürgen, belki téxi yürikini qaptek qilip, medinige hujum qilish xam - xiyalida bolghan ashu bedewi qaraqchi ereb oghrilirining edibini bérish pursiti emdi piship yétilgenidi.

Resulullah ashu qara yüz aldamchilarning edibini bérishke atlinish aldida turghanda ghetfan qebilisining beni muharip we beni söilebe aymaqliridin, bir top qaraqchi bedewiler toplinip, medinige hujum qilish koyida boluwatqanliq xewiri anglandi. Shunga, resulullah derhal heriketlinip, bu qara qorsaq tompay sehraliqlarning yolsiz qilmishlirining qayta tekrarlanmasliqi üchün nejdi sehrasini arilap at chapturup, tazilash élip bérip, ularning diligha qorqunch urughini térip qoyup kelmekchi boldi.

"taghda yolwas bolmisa, maymun padishah", dégendek qaraqchiliq we bulangchiliq kespige adetlinip ketken bu yawayilar musulmanlarning atlirining kishnigen awazini anglapla, qorqup yüriki qépidin chiqti. Tagh qirliri we ékinzarliqlargha mökünüp panahliniwaldi. Bu arqiliq musulmanlar medinige parakendichilik sélish éhtimali bolghan ashu qebililerge tenbih berdi we ularning hés - tuyghulirigha wehime xuruchlirini arilashturup, eksiyetchilikning yaman aqiwitidin agahlandurush signali bergendin kéyin aman - ésen medinige qaytip keldi.

Ikkinchi qétimliq bedri ghaziti

musulmanlar etraptiki qaraqchi we bulangchi bedewi banditlarning heywisini yerge urup, ularning parakendichilik sélish heriketlirini chekligendin kéyin chong düshmini bilen bolidighan urushqa teyyarliq qilishqa kiriship ketti. Yéngi yil kirip, qureysh terep bilen (aldinqi yili ohud ghazitida) pütüshken muddet künsayin yéqinlap kelgenidi. Shunga, resulullah hijiriyining 4 - yili sheiban éyida (miladiye 626 - yili yanwar) da özining wedisige asasen 1500 kishilik qoshun bilen bedrige qarap yol aldi. Qoshunda peqet on dane atliq bar idi. Elemni eli ibni ebu talib kötürdi we öz ornida medinide abdullah ibni rewaheni qaldurdi. Resulullah qoshunni bashlap, bedrige yétip bérip, mushriklarning yétip kélishini kütüp saqlap turdi.

Emma, ebu sufyan mekke mushrikliridin ikki ming eskerni egeshtürüp (ularning ichide 50 atliq bar idi) chiqip, mekkidin bir künlük yiraqliqtiki "merrizehran"da mejinne dep atilidighan bir su boyigha chüshti. Ebu sufyan mekkidin yolgha chiqqandin béri, qorqunch bésip, bir xilla wehime bilen jughuldap titreytti. U merrizehran'gha chüshkendin kéyin téximu sür bésip, keypiyati yamanlashti we iradisi boshap, bir amal qilip, qaytishning charisini izdédi. Ular ebu sufyanning ashu pikiri bilen qaytip méngishti.

Emma, musulmanlar terep bedride sekkiz kün turup, düshmenning yétip kélishini kütti. Shu jeryanda tijaret üchün birge éliwalghan mallirini sétip, köp payda aldi. Andin medinige qaytti. Ular bu qétimqi heriket arqiliq, ehwal sézilgen haman heriketke ötüsh, bash kötürgen haman musht étishtek siyasiy üstünlükni qolgha keltürüwaldi. Kishiler qelbidiki shan - shewkiti mezmut békidi we weziyetni kontrol qilishta mudapede turushtin muhasirige ötüsh derijisige tereqqiy qildi. Bu ghazat tarixta "bedri kélishimi ghaziti" yaki "ikkinchi bedri ghaziti" we "bedri kichik ghaziti" dégen namlar bilen ataldi.

Resulullah bedridin qaytip keldi. Bu chaghda medine we uning etrapidiki rayonlirida tinchliq, muqimliq omumliship, yaxshi bir ijtimaiy keypiyat barliqqa kelgenidi. Pütün tewelik xatirjem idi. Buning bilen resulullahqa ereb zémini chégrasining eng yiraq chet jaylirighiche qoshun tartip bérip, musulmanlarning weziyetni téximu yaxshi kontrol qilip, islam dewiti üchün yaxshi muhit sharait berpa qilish we buni yiraq - yéqin dost - düshmenlerning hemmisige uqturup qoyushqa obdan bir purset yaritildi. U bedridin qaytip kélip, medinide alte ay turghandin kéyin "dumetul jendel" etrapidiki qebililer yolni tosup, ötken - kechkenlerni bolap - talap, yoluchilargha jewri - zulum saptu we yene medinige yürüsh qilish meqsitide jiddiy küch toplawétiptu, dégen xewer anglandi. Shuning bilen resulullah öz ornida medinide sibai ibni erfetetulghifarini qaldurup, hijiriyining 5 - yili rebolewwelning 25 - küni musulmanlardin 1000 kishi bilen yolgha chiqti we beni özre qebilisidin bir kishini yolbashlighuchiliqqa éliwaldi. Qoshun düshmen'ge toyuqsiz zerbe bérish üchün kündüzi yoshurunup, kéchisi yol - yürüp méngip, hetta bir chaghda ularning tewelikige yéqinlap bériwidi, ulardin héchkishi uchrimidi. Shunga, resulullah ulaning charwa - mallirigha we qoychi - padichilirigha hujum qildi. Ularning bezisi qolgha chüshti. Bezisi qéchip ketti. Emma dumetuljendel ahalisi musulmanlarning kelginini anglap, terep - terepke tikiwetkenidi. Musulmanlar ularning menzilige yétip barghanda, ularning qarisimu körünmidi. Peyghember eley-hissalam u yerde bir qanche kün turup terep - terepke charlighuchilarni ewetip we arqimu - arqa qoshunlarni chiqirip,

axturup körgen bolsimu, birmu adem uchritilmidi. Shuning bilen u medinige qaytti. Qaytish sepiride uyeyne ibni hisni bilen (munasiwetlik) kélishimlerni imzalashti.

Resulullah mana mushundaq chapsan, hem jiddiy herbiy yürüshlerni qozghash we mushundaq dana hem puxta tedbirlerni qollinish arqiliq rayon tewelikining tinch, muqim bolushini, weziyetni kontrol qilip, dewir chaqini musulmanlarning menpeetige uyghun aylinishini, hemde mushu bir yil mabeynide musulmanlarni arqa - arqidin talapetke uchritip, her tereptin isikenjige éliwalghan ichki - tashqi qiyinchiliqlarni zor derijide yéniklitishtek netije we muweppeqiyetlerni qolgha keltürdi. Buning bilen musulmanlargha deiweti islamiyeni qanat yaydurush we pütün alemlerning perwerdigarining elchilikini öz layiqida yetküzüsh üchün muwapiq shert - sharait hazirlandi.

Ehzab ghaziti

ötken bir yildin köprek waqittin béri élip bérilghan herbiy heriketlerde qollinilghan maddiy we meniwi chare - tedbirler arqiliq aralning weziyiti xéli obdan tinchlinip qalghanidi. Eminlik we xatirijemlik asasiy jehettin üstünlükni igiligenidi. Epsuski, yehudiylar azghunluq uyqusidin yenila oyghanmidi. Ulargha yaxshiliq yarashmidi, ular aldamchiliq we süyqest pilanlash sewebidin tartqan azab - uqubetliridin achchiq sawaq we ibret almidi. Yehudiylar emdi musulmanlar bilen biwasite qarshilishishqa madari yetmeydighan bolghachqa, ular ashu rezil meqsiti üchün ajayip qorqunchluq ajayip qebih mundaq bir pilanni tüzüp chiqti.

Xeyberlik yehudiylarning kattiwashliri we beni nezir yuqiri qatlam emeldarliridin bolup, yigirmidek adem teshkillinip mekkige bardi. Ular mekke mushriklirini resulullahqa qarshi urush qozghashqa chaqirdi we ular bilen mushu heqte siyasiy dostluq we hemkarliq ornitip, özlirimu biwasite jengge qatnishidighanliqini wede qildi. Qureysh terep derhal maqul boldi. Ötken yili bedride uchrishish wedisige xilapliq qilghan qureysh dairliri bu qétimqi zerbide köprek rol oynash arqiliq shu chaghda dexlige uchrighan ar - nomusini aqlimaqchi boldi.

Ömek ezaliri qureysh dairlirini indekke keltürüp bolghandin kéyin udul ghetfan qebilisige chiqti. Ularnimu mushu nishan'gha ündégenidi. Ghetfan terep xushalliq bilen qobul qildi. Andin bu ömek mushu etraptiki ereb qebililiride terep - terepke chépip, yuqiri - töwen qatirap yürüp, musulmanlargha qarshi jamaet pikiri toplidi we oxshash qarashtikiler teng dost tartiship, tülke - böriler éghiz - burun yalashti. Qisqisi, mana mushundaq qilip, yehudiy siyasiyonliri we qomandan emeldarliri kufri küchlirini resulullahqa qarshi birleshtürüp, teshkilleshte muweppeqiyet qazandi.

Uzaq ötmey her qaysi terep wedisige asasen medinige qarap yolgha chiqti. Qureysh we kenane qebililiri hemde ularning ittipaqdashliri (ebu sufyanning qomandanliqida) 4000 kishi bilen jenubtin shimalgha qarap atlandi. Ular merrizehran'gha kelgende, beni suleym qebilisi qoshuldi. Sherqtin ghetfan qebililiridin beni fezare (oyeyne ibni hisni bashchiliqida), beni murre (haris ibni ewf bashchiliqida), beni eshjee (miser ibni rexiyle bashchiliqida) jemet we aymaqliri gherbke qarap mangdi. Shuningdek beni esed we bashqilarmu qozghaldi. Shundaq qilip, her qaysi qebile we aymaqlarning qoshunliri top - top bolup, belgilen'gen muddet boyiche medinige qarap yol aldi. Emdiki ish medinide qalghanidi. Bir qanche kündin kéyin medine etrapida medine ahalisining (chong -

kichik, er - ayal, qéri - yash) omumi sanidin üch hesse éship kétidighan 12 mingdin köprek (shu dewrge nisbeten) nahayiti zor qoralliq qoshun qara chömüle kebi mighildap peyda bolatti. Nawada bu birleshme qoshun medine tewesige tuyuqsiz yétip kélidighan bolsa, musulmanlarning bu yerdiki mewjudiyitige mölcherdikidin köp xewp - xeter keltüretti we ularning hemmisi chong - kichik, qéri - yash qirghin qilinip, yurt - makan we bagh - waranliri teltöküs xaniweyran bolup kétishimu éhtimalgha nahayiti yéqin idi. Biraq, medine rehberlik qatlimimu segek hem yi–raqni körer rehberli–k bolghachqa, özining yum-ran üge barmaqliri bilen düshmenning tomurini segeklik bilen tutup, késelge toghra dagnoz qoyup, weziyetni aldin mölcherlep, etrapni diqqet bilen közitip turuwatatti. Shunga, bu jahalet shaykiliri öz makanliridin téxi qozghalmasta medine qomandanliq shitabi öz axbaratchiliri arqiliq bu mislisiz xewp - xeter toghriliq jddiy melumat tapshuruwalghanidi. Resulullah axbaratni tapshuruwalghandin kéyin derhal yuqiri derijilikler kéngeytilgen herbiy kéngesh yighini chaqirdi. Axirda yi-ghin qatnashchi-liri bilen rehberlik qatlimi otturisida jiddiy muzakire we qizghin ghulghula qilish arqiliq katta sahabe selman farisi (allah uningdin razi bolsun) otturigha qoyghan teklip - layihisi maqullandi. Musulmanlar qol - qolche, nahayiti qizghin keypiyat bilen xendek kolashqa kiriship ketti. Resulullahmu ulargha ilham we meniwi medet bérip ularning xendek kolash herikitige bashtin - axir özi biwasite qatnashti.

Medinining shimali qismidin bashqa hemme yaqisini eski chatqalliq tagh idirliq bostanliq we xormizaliqlar orap turghan bolghachqa, resulullah goya yétishken herbiy alimdek: "bundaq zor qoshunning medinige biraqla hujum qilip basturup kirelishi peqet shimal tereptinla mumkin" dégenni perez qildi - de, shunga u xendek ornini medinining shimali qisimigha kolashni békitkenidi. Musulmanlar xendek qézish ishini nahayiti jiddi élip bardi. Ular pütün bir kün topa qézip, toshup, kech kirgende andin öylirige qaytatti. Shundaq qilip ashu mislisiz zor qoshun medine tewesige qedem basquche xendek qurulishimu eslidiki telep boyiche pütüp chiqti.

Del shu künlerde qureysh dairliri töt ming mushrik qoshunini bashlap kélip zabe bilen jarif arilighidiki sel kölchiki boyidin rome dégen yerge chüshti. Ghetpan we ulargha tewe qebililerdin 6000 mushrik nejde tereptin seldek éqip kélip ohud téghi tewesidin "niqma quyruqi" dégen yerge orunlashti.

Resulullah musulmanlardin 3 ming kishi bilen chiqip seli téghi baghrigha chüshüp mudapede turdi. Xendek akopi resulullah bilen düshmen otturisini ayrip turatti. Ularning jeng marishi "düshmen haman meghlup bolidu!" idi. Peyghember eley-hissalam öz ornida medinide abdulla ibni ummu mektumni qaldurup ayallar we balilarni sheher qelesige yighiwétishke buyrighanidi.

Mushriklar aldi - keyni yighilip musulmanlargha omumi yüzlük hujum qozghap medinige basturup kirmekchi bolup déweylep kélishiwidi tüptüz hem tik ketken xendek akopi goya kelgenni shorap kétidighan sürlük ejdihadek aghzini chong échip turghan halette köründi. Shuning bilen ular musulmanlarni muhasirige élip yatmaqtin bashqa amal tapalmidi, chünki ular öz makanliridin yolgha chiqqanda bu xil jeng taktikisigha qarita teyyarliqsiz chiqqanidi, bundaq jeng taktikisini erebler bundin burun körüp baqmighachqa uning chare - tedbirlirini jeng hésawigha kirgüzüpmu qoymighanidi. Ular xendek tonilidin bösup ötmekchi bolup ajiz halqilarni paylap yürüp xendek boyida at

chapturushqa bashlidi. Musulmanlar ularning heriket nishanini diqqet bilen közitip qaysi terepke at chaptursa shu terepke yétip bérip mushriklarning xendektin bösüp öt-mesliki yaki xendekke topa toshquzup yol yasiwalmasliqi üchün qar - yamghudek oq yaghdurup ularni xendek léwige yéqin keltürmidi. Axiri qureysh chewendazliridin bir bölükler muhasire netijisini jimjitliq bilen kütüp turushni xalimighan chéghi, ulardin bir türk--üm telwiler at chapturushqa bashlidi, ularning ichide emri ibni ebdi wud, ikreme ibni ebi jehil we zirar ibni xettab qatarliq batur - palwanlarmu bar idi. Ular xendektin sel tarraq qézilghan bir yerge atlirini chapturup kélip uchurtup ötküzüp seli téghi bilen xendek ariliqidiki tüzlenglikte at chapturup jewlan qilip küch körsitishke bashlidi. Bu chaghda ulargha qarshi eli ibnu ebi talip musulmanlardin bir nechche neper ezimetni bashlap chiqip ularni her tereptin qorshap axiri özliri at sekritip ötken tar nuqtigha qistap apardi. Bu yerde mushriklar tereptin emri ibni ebedwud musulmanlargha yekmu - yek élishish telipini qoyghanidi, uninggha qarshi eli ibnu ebi talip meydan'gha chüshüp emirning ughuzini échishturidighan bir gepni qildi - de, shuning bilen u étidin sekrep chüshüp qilichini qinidin sugharghanche atning put - qolini chépip boynini üzüwetti. Andin eligha peshwa atti we qilichlashti. Axiri eli reqibini gheplette qaldurup uni qilich bilen urup yiqitti. Bashqilar chékin'gen péti qéchip xendekke özini étishti. Ularning qorqunchisi shu derijige yettiki, bash serkerde ikreme ibnu ebi jehil emr ibnu ebdi wudning kallisining aldigha dumulap kelgenlikini körüp neyzisini éliwélishqimu ülgürelmey qéchip özini xendekke atti. Mushriklar muhasirini rasa kücheytken ashu künlerde, xendektin bösüp ötüsh yaki topa toshquzup yol berpa qilishqa köp qétim urunup kördi, lékin musulmanlarmu bosh kelmey qehrimanlarche küresh qilip, ulargha qar - yamghurdek oq yaghdurup we qarshiliq körsitip, axir ularni meqsitige yetküzmidi.

Mushundaq jiddiy we keskin jeng bilen bolup ketkenliktin, resulullahning we bashqa musulmanlarning bir qanche waqit namizi qaza bolup ketti. Mushuningdin melum boldiki, mushriklarning xendektin bösüp otüshke urunushi we musulmanlarning özlüksiz qarshiliq körsitip ulargha qaytarma zerbe birishi bir qanche kün dawamlashqan, lékin xendek tonili otturida pasil bolup, ikki terepni bir - biridin ayrip turghachqa arida biwaste urush we qanliq toqunush yüz bermigen, belki ikki terep bir - birini yiraqtin oqqa tutush, küch körsitish, heywe qilish bilenla cheklen'gen. Durus, bu qétimqi étishishta her ikki tereptin barmaq bilen sanighili bolidighan bir qanche kishi chiqim boldi. Musulmanlar tereptin alte kishi shéhid boldi, mushriklar tereptin on kishi yer chishlitildi. Ularning ichide bir yaki ikki kishila qilich bilen bir terep qilindi. Ashundaq tirkishish dawamida seed ibni meaz reziyellahu enhugha oq tégip uning kök qan tumuri üzüwétildi.

Musulmanlar jeng meydanining aldinqi sépida mana mushundaq éghir hem jiddiy qéyinchiliqlargha berdashliq bérip hayat - mamatliq élishiwatqan halqiliq peytlerde süyqestchi mekkar yehudiy yilan - chayanliri özlirining uwa - kamirlirida taqetsiz tipirlap, zeher neshterlirini öz ténige urushning koyida toxtimay heriket qiliwatatti. Axiri, keeb ibni esed resulullah bilen tüzgen ehdi we kélishimlerni yirtip tashlap musulmanlar bilen bolghan munasiwetni üzüp, qarshilashmaqchi we mushriklar bilen bille urush sépige qétilmaqchi boldi. Beni qureyze yehudiyliri urush aldédiki teyyarliq xizmetlirini emeliy ishlidi.

Yehudiylarning ehdini buzghanliqi toghrisidiki xewer resulullahqa anglandi.

Shuning bilen musulmanlar intayin qéyin, jiddiy peytke duch kélip qaldi. Ularning aldida san - sanaqsiz düshmen qoshuni chümüle kebi mighildap turuwatqan, emma musulmanlarning ularni tashlap qaytip kirish imkaniyiti bolmighan ehwal astida eger beni qureyze yehudiyliri arqidin zerbe bérip qalsa, ularning hujumini tosaydighan héchqandaq mudape tosuqi yoq idi. Uning üstige ayallar we balilar ashu wapasiz aldamchi mekkarlargha yéqin jayda héchqandaq mudapesiz we muhapizetchisiz halette qélip qalghanidi. Bu chaghda bezi munapiqlarning késili ashkarilinishqa bashlidi.

Emma, resulullah beni qureyze yehudiylirining ehdini buzup ehzab qoshunigha qoshuliwalghanliqi toghrisidiki xewerni anglighan haman béshini yögep birdem yéni yatti, hetta kishiler arisida herxil pitne - ighwa we ghulghulilar köpeydi. Andin bir chaghda uningda bir az ümid tughuldi chéghi, ornidin des turup: "allahuekber (allah hemmidin ulughdur)! I musulmanlar jamaesi! Silerge allahning ghelibe we nusret ata qilidighanliqi bilen xush xewer birildi", dédi. Andin u hazirqi ötkünchi weziyetke qandaq taqabil turush üstide pilan - tedbir tüzüshke kirishti we mushu pilanning bir qisimi süpitide medinige bir muhapizetchi qisim ewetip u yerdiki ayallar we balilarning düshmenning ushtumtut zerbisige uchrap kétishining aldini aldi, lékin resulullah üchün éytqanda choqum keskin bir tedbir qollinip ehzab qoshunini ichki jehettin parchilap tashlaydighanning chare - amalini izlesh tolimu zörür idi. Shuningdin azghinidin kéyin allahu ezze we jelle öz dergahidin shundaq epchil, shundaq dana bir tedbirni orunlashturup ewettiki, uning bilen düshmenler topi mat qilindi. Birliki parchilandi urush qizghinliqi sowup jenggiwarliqi yoqaldi.

Allah öz peyghembirining we muimin musulmanlarning duasini heqiqeten ijabet qildi. Mushriklar sépige tepriqe we ziddiyet uchquni tutushup, özara parchilinish tézleshti. Uning üstige allah ulargha shamal - borandin ibaret özining ghayib qoshunini ewetip, shiddetlik boran - chapqun ularning chédir - barigahini örüp tashlap, qazan - qomuchlirini dum kömtürüwetti. Tanap arqanlirini üzüp, ularning chidir - barigahlirini qurup turushqa imkaniyet qoymidi. Yene bir tereptin allah ulargha perishtilerni ewetip, qelblirige qorqunch we wehime saldi. Resulullah soghuq qattiq bolghan ashu bir kéchisi düshmenning ehwalini uqup kélish üchün huzeyfe ibni yemaniyni ewetkenidi, u bérip düshmenning nahayiti baramliq ichide qaytish teyyarliqi qiliwatqanliqini bayqidi. Shuning bilen u derhal qaytip kélip, resulullahni waqiplanduruwidi, u bu xewerdin intayin xushnud bolghan halda kéchini bidar ötküzdi. Etisi etigen qarisa allah düshmenlerni héchqandaq netijisizla kelgen yoli bilen qayturuwétiptu. Resulullahni qanliq toqunushtin saqlaptu. Démek allah öz wedisini ishqa ashurghanidi. Allah özining ilahiy qoshunini ghalib qildi. Bendisi (muhemmedun resulullah)qa yardem qildi. Ehzab qoshunini özi yalghuz tarmar qildi. Netijide, peyghember eley-hissalam ghemdin xalas bolup, medinige qaytti.

Ehzab urushi (sehih riwayetke asaslan'ghanda) hijriyining 5 - yili shewwalda yüz bergen. Mushriklar musulmanlarni bir yérim ay chamisida muhasirige élip turghan. Tarixi menbelerning her qaysi tereplirini birleshtürüp körginimizde, muhasire shu yili shewwalda bashlinip, zulqeidide axirlashqan. Ibni seedning riwayitide, resulullah xendek jeng meydanidin zulqeidining 23 - küni charshenbe qaytip kirgen, déyilgen.

Beni qureyze ghaziti

islam qoshuni medinige qaytip kirgen küni chüshtin kéyin resulullah ummu selime (muiminlerning anisi)ning öyide yuyunuwatatti. Jibriil eley-hissalam kélip: "(i muhemmed!) qoral - yaraqliringizni qoydingizmu? Perishte - melaikiler téxi yaraqlirini qoyghini yoq, men hazir shu (mushrik)larni qoghlap zerbe bérip kélishim, shunga siz derhal musulmanlarni bashlap beni qureyzege yürüsh qiling, men aldingizda bérip ularning qorghan - qeleliri ichide tewrinish peyda qilip, dillirigha qorqunch - wehime sélip turimen", dédi we öz qoshunini, yeni perishtilerni bashlap yürüp ketti. Shunga, resulullah perman chiqirip: "kimki angliq we itaetmen musulmanmen, deydiken, namaz esir (namaz diger)ni beni qureyze mehelliside oqusun" dédi. Andin elemni eli ibni ebi talibqa tutquzup, beni qureyzige aldin mangduruwetti. Medinide öz ornigha abdullah ibni ummu mektumni qaldurdi. Eli ibni ebi talib bir bölük qoshun bilen atlinip ularning qelesige yéqin bir jaygha kéilp chüshüwidi ular tereptin musulmanlarni haqaretleydighan qebih til - ahanetler anglandi.

Arqidinla resulullah muhajir we ensarlardin teshkillen'gen qoshunni bashlap beni qureyze mehellisige yétip chiqip, shu teweliktiki " a׳na (عana) " dep atilidighan bir quduq boyigha chüshti. Bu qétim musulmanlar resulullahning permanini bija keltürüshke heqiqeten aldirighanidi, ular resulullahning jeng chaqiriqini anglighan haman héchnémige qarimay derhal qureyze terepke qarap aqti. Hetta bir bölük kishiler namaz esirning waqti yol üstide kirip qalghan bolsimu, ular: "esir namizini resulullahning buyruqi boyiche beni qureyzide oqushimiz kirek", dep dawamliq yol yürüp, axiri xupten namizidin kéyin andin oqudi. Yene beziler: "resulullahning démekchi bolghini bu emes u peqet téz yétip chiqishni, hergiz sel qarimasliqni meqset qilghan" déyiship namazlirini waqtida oqup mangdi. Resulullah bularning héchqaysisini eyipke buyrimidi. Mana mushundaq qilip islam qoshuni top - top bolup atlinip, resululah bilen beni qureyze mehelliside uchrashti. Ularning sani üch mingge yétetti. Ularning ichide atliqlar ottuz idi. Qoshun yétip kelgenidin kéyin beni qureyze yehudiylirini qeledin chüshüshke qistap ularni qattiq muhasirige aldi. Muhasire rasa kücheytilgenidin kéyin yehudiylarning kattiwéshi keeb ibni esed ularni sehnige yighip üch xil teklipni otturigha qoydi. Yehudiylar mezkur üch xil teklipning héchqaysisigha rayi barmighandin kéyin, ulargha qoral tashlap qeledin chüshüp resulullahning hökümini kütmektin bashqa yol qalmighanidi. Qureyze yehudiyliri, resulullahning ularning üstidin qandaq höküm chiqiridighanliqini bir körüp baqmaq üchün uning hökümige razi bolushini qarar qilishti. Wehalenki, ularning qele - qorghanliri azade hem puxta, hem mustehkem bolup, su, ash - ozuqlar shuning ichide bolghachqa xéli uzun muddetlik muhasirigimu berdashliq béreleytti. Eksiche musulmanlar ehzab urushi bashlan'ghandin béri izchil dalada wezipe ötewatqan bolghachqa, qehritan soghuq we achliq derdédin halsirimaqta idi.

Biraq, beni qureyze urushimu yenila idiyiwi siyasiy urush bolghan bolghachqa, allahning ularning qelbige qorqunch we wehime sélishi bilen ularning iradisi alliqachan boshap yimirilip bolghanidi. Hetta, ularning rohi shu derijide chüshkünliship ketkenidiki, musulmanlardin eli ibni ebi talib bilen zubeyr ibni awam qoshun aldigha ötüp: "i iman qoshuni! Allah bilen qesemki, men tagham hemze tétighan ölüm sharabni tétiymen yaki ularning qelesini fetih qilimen", dep, qesem yad bildürgenidi, yehudiylar buni anglap derhal

resulullahning ular üstidin höküm chiqirishqa razi bolidighanliqini bildürüp, qoral tashlap qeledin chüshüshke bashlidi. Bu chaghda resulullah ularning erlirini toluq nezerbentke élishqa buyridi. Shuning bilen ularning erliri ayrilip muhemmed ibni mesleme (reziyellahu enhu)ning nazaretchilikide hemmisining put - qollirigha arghamcha kishen sélindi. Ayallar we balilar erlerdin ayriwétildi.

Bu chaghda ews qebilisining jamaetliri resulullahning aldigha kélip: "i resulullah! Qeynuqa yehudiyliri qérindash qebile xezrejilerning ittipaqdashliri idi. Ularghimu muwapiq jaza qollan'ghaniding, bular bolsa bizning ittipaqdashlirimiz idi. Bularghimu bek éghir jaza höküm qilmisang", dep yalwurushqa bashlidi. Shunga, resulullah: "undaq bolsa bu hökümni öz ichinglardin bir kishi chiqarsa razi bolamsiler?" dep soridi. Ular: "elwette razi bolimiz", déyishti. Shunga resulullah: "undaqta u hökümni seed ibni meazgha qaldurrayli", dédi. Ularmu razi bolup shundaq qilayli seed höküm chiqarsa razimiz" déyishti.

Shuning bilen resulullah seed ibni meazgha uni alghili adem ewetti. Eslide seedning ehzab urushida yarilan'ghan jarahiti éghirliship ketkenliktin qureyze urushigha chiqalmighanidi. Shunga resulullah ewtken adem seedni éshekke mindürüp élip kelgenidi, seed resulullahning barigahigha kelgiche uning qewmi - jamaetliri uni yol üstide tosiwélip: "i seed, ittipaqdashlirimizgha yaxshiliq qilghin, dostlirimizgha yaxshiliq qilghin, resulullah séni ulargha yaxshiliq qilip höküm chiqarsun üchün, bu hoquqni sanga berdi", déyishti. Seed ulargha lam - jim démey kétiwatatti, ular seedke köp yalwurup kétishti, seed: "men seedke allahning hökümini élan qilishta héch kishining tapa - tenisidin qorqmasliqning waqti yétip keldi", dep qoydi. Ularning beziliri seedning bu gépini anglap: "medinige qaytip jamaetchilikke qureyze yehudiylirining ölüm xewirini yetküzdi".

Seed resulullahning barigahigha yéqinlap kéliwidi, resulullah sahabilerge: "bashliqinglar üchün ornunglardin turunglar", dédi. Ular seedni chüshürüp: "i seed! Bu qewmler séning höküm chiqirishinggha maqul bolushti", dégenidi, seed: "ular üstidin höküm chiqarsam rastinla küchke ige bolamdu?" dep soridi, ular: "hee", dep jawab bérishiwidi, seed yene: "musulmanlarghichu? Dep soridi. Kishiler: "bizgimu shundaq", déwidi, u: "bu yerdikilergichu", dédi (resulullah bar terepni körsitip). Resulullah buni chüshinip: "mangimu shundaq", dédi. Seed: "undaq bolsa men ularning erlirini öltürüshke, ayallirini we balilirini esir élip qul qilishqa, mal - mülük öy - zéminlirini musadire qilip ghenimet élishqa, höküm qilimen", dédi. Resulullah uning chiqarghan hökümidin söyünüp: "i seed! Sen ular üstidin yette qat asman üstidiki allahning hökümi bilen oxshash höküm chiqarding", dédi.

Seed ibni meazning beni qureyze yehudiyliri üstidin chiqarghan hökümi intayin adil, öz jayida insap bilen chiqirilghan hökümname bolghanidi. Chünki ular musulmanlarning béshigha qatmuqat éghirchiliqlar yüzlen'gen qiyin peytte musulmanlardin nomussizlarche yüz örüp kélishimni buzup düshmen terepke ötiwaldi. Yene bir jehettin yoshurun heriket pilanlap musulmanlar bilen urushush üchün bir ming besh yüz dane qilich, ikki ming dane neyze, üch ming dane sawut we besh yüz dane dobulgha qatarliq herbiy hazirliqlarni teyyarlighaniken. Ular teslim bolghandin kéyin musulmanlar bu eslihelerni toluq yighiwaldi.

Höküm élan qilinip bolghandin kéyin resulullah beni qureyze yehudiylirini beni nejjar aymiqidin binti hars déyilidighan bir xotunning qorusigha qamap qoyushqa buyridi we medine bazirigha ora - xendek kolatquzdi. Andin perman

qilip ularni bölek - böleklerge bölüp medinige yalap élip kélip qilich bilen béshi élin'ghandin kéyin, akup - godanglargha domilitiwétildi. Beni qureyze yehudiyliri 600 din 700ge qeder idi. Ularning hemmisi toluq öltürüldi.

Xosh, mana mushundaq qilip suyiqesit, aldamchiliq we xiyanetkarliqning yilan - chayanliri tüp yiltizidin qurutup tashlandi. Ular musulmanlarning hayatidiki eng qiyin saet - minutlarda otturidiki nahayiti puxta tüzülgen ehdi - peymanlarni yirtip tashlap ehzab (dushmen itipaqdash) qoshunigha sétilghan bedbexlerdur. Ular bu qilmishliri üchün ölüm jazasigha tégishlik urush jinayetchilirining asasliq kattiwashliri bolup qalghanidi.

Resulullah qureyze yehudiy baliliridin ewritige tük chiqqanlarni öltürüshke, tük chiqmighanlarni qaldurushqa buyrighanidi. Bu qétimqi tekshürüshte tük ünmigenliktin qaldurulghanlar ichide etiyetulqureyzimu bar bolup, u kéyin musulman bolghan we resulullahning söhbitige nail bolghan.

Yehudiylar teslim bolup qeledin töwen chüshüshning aldinqi kéchisi ulardin bir bölük kishiler musulman bolghanidi, ular buning bilen özlirining hayati we mal - mülkini bixeter saqlap qaldi. Peyghember eley-hissalam yehudiy urush jinayetchilirini bir terep qilip bolghandin kéyin ularning mallirini bir terep qildi, ghenimetlerning besh hesisidin bir hessisini ayriwalghandin kéyin musulmanlargha bölüp berdi, netijide atliqlargha üch ölüsh, uning ikki ölüshi atqa, bir ölüshi at igisige bérildi. Piyadiler üchün bir ölüshla teqsim qildi, esirlerdin bir bölükini seed ibni zeyid ensarining yitekchilikide nejde bazirigha ewetip satturup puligha at we herbiy qoral - yaraqlarni sétiwaldi.

Qureyze yehudiylirining ishliri bir qur ayaghlashqan künlerde salih (yaxshi) bende seed ibni meazning (ehzab ghazitida zikri qilin'ghan) duasi ijawet boldi. Qureyze yehudiylirining ishliri tamam bolghan haman, uning jarahiti éghiz élip toxtimay qanashqa bashlidi. Seedning jarahiti yiringdap qanap u shuning bilen ölüp ketti. Beni qureyze ghaziti hijriyining 5 - yili zulqeide éyida élip bérildi. Muhasire 25 kün dawamlashti.

Mushu ghazattin kéyinki herbiy paaliyetler

resulullah ehzab qoshuni urushi we beni qureyze yehudiylirining ishliridin parigh bolup, shu jeryandiki urush jinayetchiliridin bir qur intiqam éilp boluwidi, yaxshiliq yarashmaydighan: "azar yése, ghiza yégendek" bolidighan ashu az sandiki qebililer we bedewi qaraqchilargha tétighudek edep jazasi yürüshi qozghashqa bashlidi.

Muhemmed ibni mesleme qoshuni ehzab we beni qureyze ghazatliri ayaghlashqandin kéyin tunji teshkél qilin'ghan qoshun bolup ottuz atliq chewendazdin terkib tapqan. Qoshun nejdi zéminining kirish éghizi bolghan zeriyye tewelikidiki "qertai" dégen jayni nishanlap yolgha chiqti. Zeriyye bilen medine ariliqi yette künlük musape bolup, ular medinidin hijiriyning 6 - yili muherrem (1 - ay)ning 10 - küni qozghilip, jiddiy yol yürüp beni bekri ibni kilab qebilisining bir aymiqi olturushluq jaygha yétip bérip ulargha ushtumtut hujum qozghidi. Ular beder tikiwetti, shuning bilen musulmanlar ularning nurghun töge we qoy - charwilirini ghenimet éilip muherrem (1 - ay)ning axirqi künliri medinige qaytip keldi.

Beni lihyan resulullahning sahabiliridin on kishini aldap apirip reje dégen jayda öltürilishige seweb bolghan qebilidur. Lékin ularning jughrapiyilik orni hijaz tewelikining mekkige yéqin chétige jaylashqan bolghachqa hem musulmanlar

bilen qureysh dairiliri otturisida hem qaraqchi bedewiler otturisida keskin tirkishishler bolup turghachqa, ular tahazirgha qeder intiqam toridin chüshüp qéliwatatti. Resulullah beni lihyan xelqidin reji dégen jayda bigunah öltürülgen es'habilirining qisasini alidighan purset yétp keldi dep qaridi, shunga u hijiriyning altinchi yili rebul ewwel (3 - ay) yaki jumadiyel ewwel (5 - ay)larning biride musulmanlardin 200 kishi bilen jihadqa atlandi. Öz ornida medinide abdullah ibni ummu mektumni qaldürdi. U medinidin yolgha chiqqanda sham terepke yürüsh qilghan bolup shimal terepke qarap yol élip melum musapini basqandin kéyin jenupqa burulup süretni tézlitip jiddiy yol yürüp emej bilen ospan ariliqidiki mezkur sahabiler shehid qilin'ghan jay betni gherran'gha yétip bardi. Resulullah u yerde sahabilirige rehmet tilidi we dua qildi. Buningdin xewer tapqan beni lihyan xelqi tagh - qiyalargha we chöl - jiralagha qéchip ketti. Ulardin birmu adem qolgha chüshmidi. Bu chaghda resulullah ularning zéminida ikki kün turup medinige qaytti. Bu qétim resulullahning medinidin ayrilghan waqti 14 kün boldi.

Qoshun ewetish we herbiy yürüshlerning tézlitilishi

resulullah beni lihyan ghazitidin qaytip kelgenidin kéyin qoshun we pidaiylarni ewetish ishini tézletti. Töwendiki qurlar ashu heriketlerning kichiklitilgen teswirliridur.

1. Okashe ibni méhsen qoshuni: hijiriyining 6 - yili rebolewwel (3 - ay) yaki rebossani (4 - ay)da ghomri dégen jaygha ewetilgen. Okashe qiriq adem bilen(beni esedning süyi) ghomri dégen jaygha yétip bardi. Bu chaghda düshmen alliburun qéchip ketkenidi shuning bilen musulmanlar düshmenning ikki yüz tögisini ghenimet élip medinige qaytip keldi.

2. Muhemmed ibni mesleme qoshuni: mushu ikki ayning biride zilqesse dégen jaygha ewetildi. Muhemmed ibni mesleme musulmanlardin on kishi bilen yolgha chiqip beni söilebening diyari zilqesse dégen jaygha yétip bardi bu chaghda düshmen terep möküniwalghanidi, (ular yüz kishi idi) ibni meslme qoshuni uxlap qéliwidi düshmen basturup kélip ibni meslimidin bashqa hemmini öltürüwetti ibni meslme éghir yarilan'ghan bolsimu qéchip qutuldi.

3. Ebu ubeyde ibni jerrah qoshuni: mushu yili yene rebossani (4 - ay)da zilqessige ewetildi. Resulullah uni muhemmed ibni meslemening ademliri öltürülgenlik xewirini anglap yolgha salghanidi. Ebu obeyde qiriq kishi bilen yolgha chiqip ibni mesleme qoshuni bexitsizlikke uchrighan jaygha qarap mangdi, ular kéchilep piyade yol yürüp tang étish bilen teng beni suilebe diyarigha yétip bardi - de shu haman hujumni bashliwetti düshmen tagh - qirlargha qéchiwélip qoshunni ongaysiz ehwalgha chüshürüp qoydi, shundaqtimu ular bir admni esir alghan idi, u musulman boldi we nurghun qoy - charwilarni ghenimet élip qaytip keldi.

4. Zeyid ibni harise qoshuni: hijiriyining 6 - yili rebolsani (4 - ay)da jemumgha ewetildi. Zeyid jemumgha yétip bérip muzeyne qebilisidin helime isimlik bir ayalni tutuwalghan idi, bu ayal ularni beni suleymining ademliri bar jaygha bashlap bardi, u yerde musulmanlar nurghun töge, qoy - charwilarni we esir - oljilarni qolgha chüshürdi, zeyd ghenimet alghan mallarni heydep medinige qaytip kéliwidi, resulullah héliqi muzeynilik ayalgha özining we irining hörlikini iltipat qildi.

5. Yene zeyd ibni hars qoshuni: hijiriyining 6 - yili jemadiyelola (5 - ay)da bir yüz yetmish kishi bilen iyis dégen jaygha qureyshlerning tijaret karwinini

tosushqa ewetildi. Bu qétimqi yürüshte qureysh terepning karwandiki tijaret sermayisi pütünley olja élindi.

6. Yenila zeyd ibni hars qoshuni: "hijiriyning 6 - yili jemadiyelaxir(6 - ay)da teref(mu?) yaki tereq(mu?) dégen jaygha ewetildi. Zeyd ibni hars 15 adem bilen atlinip beni söilebe diyarigha yétip barghanda bu yerdiki bedwiler beder tikiwetti, ular resulullah özi qoshun tartip kelgen bolushi mumkin dep qorqushup ketken idi. Netijide zeyid ibni hars ularning 20 tögisini ghenimet élip töt kündin kéyin qaytip keldi.

7. Yenila zeyid ibni hars qoshuni: hijiriyning altinchi yili rejep éyi(7 - ay)da wadiqoragha ewetilgen. Zeyid 12 adem bilen wadlqoragha düshmenning herikitini közitish üchün ewetildi. Ular atlinip wadiquragha yétip barghanda wadiqora ahalisi ulargha hujum qilip toqquz kishini öltürüwetti üch kishi qéchip qutuliwaldi, ularning birsi zeyd ibni hars idi.

Beni musteleq ghaziti

hijiriyning 6 - yili sheiban. Bu ghazat gerche dairisi keng, urush musheqqiti éghir, herbiy jehettiki orunlashturilishi keng kölemlik chong ghazat bolmisimu lékin bu ghazat musulmanlar jemiiytide dawalghush we muqimsizliq peyda qilghan munapiqlarning shermendilerche reswaliqni ashkarilap musulmanlar jemiyitige aliy janap pezilet, kishilik qedri - qimmet we aqköngüllüktin ibaret alahide xislet ata qilghan hemde teizir (jinayi ishlar charisi)ning yolgha qoyulishigha seweb bolghan weqeliki jiddiy pewquladde ehmiyetlik ghazattur.

"beni musteleq qebilisining bashliqi hars ibni zirarning pütün qebilidikilerni shuningdek bashqa qérindash qebililerdin uni qollaydighanlarni birleshtürüp medinige hujum qilmaqchi boluwétiptu" dégen xewer resulullahqa anglandi. Shunga resulullah bu xewerni éniqlash üchün bureyde ibni hesip eslemiyni ewetti, bureyde u yerge bérip hars ibni zirar bilen körüshti we ehwalni uqqandin kéyin qaytip kélip resulullahqa melum qildi. Buning bilen resulullah beni musteleq xelqi heqqidiki xewerning heqiqeten shundaq ikenlikini jezm qilghandin kéyin sahabilerge jiddiy urush chaqiriqi chiqirip mushu ay(sheiban)ning 2 - küni medinidin yolgha chiqti. Bu qétim burunqi ghazatlargha qatnashmighan bir bölük munapiqlarmu chiqqanidi, medinide öz ornida zeyid ibni harsni qaldurdi.

Mushu esnada hars ibni zirar musulmanlar qoshunining ehwalini igellesh üchün bir jasusni paylaqchiliqqa ewetken iken. Musulmanlar uni tutuwélip jehennemge yolgha séliwetti. Hars ibni zirar we uning ademliri resulullahning qoshun tartip kelgenlikini we uning jasusluqqa ewetken adimining öltürülgenlikini anglap qattiq sarasimge chüshti, etraptiki qebililerdin toplan'ghan yallanma qoshunning ezaliri bir - birlep tarap kétishiti. Resulullah mureyisi dégen jaygha yétip bériwidi düshmen jenggiwar haletke ötup urushqa teyyarlandi, shunga resulullahmu musulmanlarning seplirini tüzüp urushqa teyyarlandi. Muhajir musulmanlarning elimi ebi bekrige, ensarlarning elimi seed ibni obadige tutquzuldi, ikki terep birdem oq étiship bir - birige heywe körsitishti arqidin musulmanlar resulullahning buyruqi bilen tengla hujum qilip üstünlukni igellidi, mushriklar meghlup bolup nurghun adimidin ayrilip qaldi, resulullah nurghunlighan ayallar, balilar, töge we qoylarni ghenimet aldi. Esirler ichide beni musteleq qebilisining bashliqi hars ibni zirarning qizi juweyriyemu bar bolup u sabit ibni qeyiske teqsim bolghanidi, sabit uning bilen tölem tölep qutulushqa xet - chek putushti. Resulullah buni uqup uning zimmisidiki tölemni ada qilip uni

emrige aldi.

Yehudiylar, munapiqlar we mushriklardin ibaret islam düshmenlirining hemmisi islam dinining tesir dairsining bundaq téz kéngiyip bu tewelikte asanla hökümran orun'gha chiqip qilishi hergiz uning maddiy jehettiki üstünliki, qoral - yaraqlirining serxilliqi we qoshunining sani we süpitining köp hem ilghar bolghanliqida emes belki uningdiki birdin - bir seweb islam dinining heqiqi mahiyiti, teshebbusi, bu dinning meqsiti, shundaqla bu dindiki özgiche xislet, artuqchiliqlar bilen munasiwetlik ikenlikini ubdan biletti.

Ular yene islam dinidiki bu artuqchiliqlarning bash menbii we ashu güzel exlaqi peziletlerning emeliyettiki (eng aliy) ülgisi muhemmed sellellahu eleyhi wesellem ikenlikinimu obdan biletti, bolupmu ular ötken besh yil mabeynidiki jeng meydanlirini bir qur esligenidin kéyin bu dinni we uning itiqadchilirini qoral küchi arqiliq yoqutushning qetiy mumkin bolmaydighanliqini tunup yetti - de, buning bilen ular ashu meqsiti üchün ijtimaiy exlaq w örp - adet enenilirini destek qilip turup bu din'gha qarshi keng kölemlik teshwiqat, idologiye(siyasi) urushi qozghashni we bu urushning asasliq ubyéktini yenila resulullah eley-hissalamning shexsiyti qilishni qarar qilishti, munapiqlar musulmanlar sépide bolghanliqi, bolupmu medinige yerlik bolghanliqi üchün muimin - musulmanlar bilen keng - kushade, bimalal arilishalaytti we ularning héssiyatini qozghap éghwa tarqitalaytti. Shundaq bolghanliqi üchün mezkur tetür teshwiqat urushi herikiti wezipisini mushu munapiqlar üstige aldi ularning bash mesuli yenila abdulla ibni ubey ibni selul idi.

Din düshmenlirining bu pilani ehzab ghazitidin kéyin muiminlerning anisi zeyneb binti jehish(burunqi éri) zeyd ibni hars(resulullahning béqiwalghan oghli)din ajriship ketkendin kéyin resulullah uni nikahigha alghanda téximu roshen ipadilendi. Ereblerning eneniwi örp - aditi boyiche baqma oghulni nesli oghul bilen op - oxshash dep qaraytti, shunga baqma oghulning nikahigha élip qoyuwetken xotunimu béqiwalghuchi kishi üchün qetiy haram idi, resulullah zeyneb binti jehshini allahning emri bilen nikahigha éliwédi, munapiqlar resulullah üstidin pitne - ighwa tarqitip uning xelqi alem aldédiki yüzini chüshürüsh üchün bu ishni destek qilip kötürüp chiqti.

Ular bu heqte nurghun tetur teshwiqatlarni we söz - chöcheklerni toqup: "muhemmed (resulullah eley-hissalam) zeynebni u diqqetsiz turghan halitide körüp qélip uning nazaketlik güzel qamiti we hösni jamalidin xudini yoqitip uninggha ashiqi biqarar bolup qaptu. Qelbi bitab we taqiti taq bolup kétiptu uning (béqiwalghan) oghli zeyid ibni hars bu ehwalni uqup atisi üchün ayalidin chüshüp bériptu", dégendek rezil epsanini oydurup tarqatti, ular bu oydurma epsanisini shu derijide küchep tarqatqachqa bu teshwiqat bezi imani ajiz kishilerning éngigha xéli mehkem singip, qismen tepsir we hedis kitablirida ta hazirqi dewrimizge qeder saqlinip kelmekte. Axiri allah quran kerimde roshen ayetlerni nazil qilip kishilerning dilliridiki shek - shübhi késellirini dawalaydighan shipaliq rétsiplarni bayan qildi.

Allah bu xil pitne iighwa söz - chöcheklirining nahayiti keng dairide tarqalghanliqini élan qilip süre ehzabni töwendiki sözi

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾

"i peyghember!allah gha teqwadarliq qilishni (dawamlashturghin),

kafirlargha we munapiqlargha itaet qilmighin, allah heqiqeten (bendilerning emellirini) bilip turghuchidur,(ular ning ishlirini)hékmet bilen bashqurghuchidur" (süre ehzab 1 - ayet) bilen bashlidi.

Munapiqlarning beni musteleq ghazitida oynighan roli

beni musteleq ghaziti yürüshide munapiqlar allah éytqandek

﴿اولا يرون انهم يفتنون فى كل عام مرة او مرّتين ثم لا يتوبون ولاهم يذّكّرون﴾

" eger ular siler bilen birlikte chiqqan bolsa, aranglarda peqet pitne - pasatni köpeytetti, aranglargha bölgünchilik sélish üchün choqum suxenchilik bilen shughullinatti" (süre tewbe 47 - ayetning bir qisimi)dégen meqsette musulmanlar sépige qoshulup birge chiqqanidi. Ular bu ghazat jeryanida özlirining zeherlik sésiq nepeslirini chéchip musulmanlarning ichki qismida éghir toqunush peyda qildi we yoqilang éghwalarni tarqitip resulullahning obrazigha éghir malamet keltürüp " medinige qaytsaq, eng eziz adem (abdullah ibni obey we munapiqlarning özlirini démekchi) eng xar ademni(resulullahni we muiminlerni) medinidin chiqiriwétidu, dédi. Zeyid ibni erqem bu gepni taghisigha éytti, taghisi kélip resulullahni waqiplandurdi, bu chaghda resulullahning yénida ömer ibni xettapmu bar idi. Buni anglap ömer reziyellahu enhu: "i resulullah! Obbad ibni bishirni buyrighin bu munapiqni yughushturwetsun" dégenidi, peyghember eley-hissalam: "kishiler söz tarqitip muhemmed öz ademlirini öltürüptu" dése qandaq bolidu. I ömer?! Hergiz undaq qilghili bolmaydu, lékin sen derhal qozghilish buyruqi élan qilghin" dédi. Bu adette yol yürüsh nahayiti bep waqit idi. Perman'gha asasen qoshun nailaj qozghilip yolgha chiqti. Shuning bilen resulullah qoshun bilen shu kuni putun bir kün we kéchisi toxtimay yol yürdi, hetta etisi kün kötürülgenidin kéyin andin bir menzilge chüshüwidi qoshun jim - jit uyqugha kétishti, resulullahning bundaq qilishi kishilerge bikar parang sélishqa orun bermeslik üchün idi.

Emma abdulla ibni ubey öz gipining zeyd ibni erqem arqiliq resulullahqa anglinip qalghanliqini uqup uning aldigha keldi we: "mundaq geplerni qilghuchi bolmidim, hetta könglümgimu keltürmidim" dep allahni arigha sélip qesem ichti. Uning bilen bille kelgen ensarlar uning qesimini quwwetlidi. Buning bilen resulullah abdulla ibni ubeyning gépige maqul bolup uning özrisini qobul qildi.

Zeyid ibni erqem mundaq deydu: bu chaghda manga yetmigen oy - xiyallar yétip éghir ghem bésiwaldi, hetta öydinmu chiqmidim. Shu halette allah: "resuluallening yénidiki kishilerni teminlimanglar, ular tarap ketsun, deydu"(süre munafiqun 7 - ayetning bir qisimi)dégen ayettin) "ular (yeni munapiqlar): "medinige qaytsaq, eng eziz adem (yeni abdulla ibn ubey we munapiqlar özlirini dimekchi) eng xar ademni (yeni resulualleni, möminlerni dimekchi) medinidin chiqiriwitidu, déyishidu" (süre munafiqun 8 - ayetning bir qisimi)dégen ayetlerghiche nazil qildi we shu haman resulullah manga adem ewetip yuqiriqi ayetlerni tilawet qilip bérip: "allah séni rastqa chiqardi" dédi.

Bu munapiqning oghli(abdulla ibni abdulla ibni obey) semimiy, aq köngül, yaxshi sahabilerdin idi, u bu qétim atisidin "ata - baliliq" tin waz kéchip qilichni bilep medine yol éghizida turuwaldi, qoshun medinige yétp kélip atisi abdulla ibni ubey kirip kéliwidi uninggha qilich tenglep: " allah bilen qesem qilimenki, resulullah séni medinige kirishke ruxset qilmighuche, men séni kirgüzmeymen. Chünki resulullah eziz, sen bolsang heqiqi xar" dep uni toxtitip turdi. Resulullah kéliwidi, uninggha izni qildi we andin medinige kirelidi. Abdulla ibni obeyning bu

oghli: "i resulullah! Nawada uning öltürülishini xalap qalsang méni buyrighin, ezbirayi xuda! Uning béshini aldinggha özüm élip kélimen" dédi.

Aishe reziyellahu enhagha chaplan'ghan töhmet

beni musteleq ghaziti jeryanida yene aishe reziyellahu enhagha töhmet chaplash weqesi yüz berdi. Weqening tepsilati mundaq: resulullah bu ghazatta chek tashlash arqiliq ayalliridin aishe reziyellahu enha binti ebubekrini bille élip chiqqanidi, resulullah buning aldédimu shundaq qilatti. Qoshun ghazattin qaytip kéliwétip bir jayda kéchilik qunalghugha chüshken idi. Hezriti aishe reziyellahu enha hajet ada qilish üchün kajwisidin chiqip qaytishida hemshirsidin ariyet alghan bir munchiqini yüttürüp qoydi, shuning bilen u héliqi munchaqni izleshke kiriship ketti. Bir chaghda uning kajwisini kötüridighanlar aishini "kajwida bar" dep oylap kajwini tögige artti - de qoshun bilen yürüp ketti, uning yéniklikidin kajwining ichide bar - yoqluqi ularning xiyalighimu kelmigenidi, chünki aishe reziyellahu enha u chaghlarda téxi kéchik oruq qizchaq bolup éghirliqi melum bolmighan idi. Aishe reziyellahu enha munchiqini tépip qoshun chüshken jaygha kelse qoshunning sayisimu körünmidi. Aishe reziyellahu enha: "ular méni pat pursette choqum izlep kélidighu" dep oylap qoshun chüshken jayda olturup türdi, aishe reziyellahu enha olturup - olturup bir chaghda uyqugha esir bolup közi yomuldi - de, bir chaghda sefwan ibni moettelning: "biz allah ilkide turimiz, yene allahning dergahigha qaytip barimiz" ("quran kerim" süre beqer 156 - ayet) dep "resulullahning ayalighu bu?" dégen awazi bilen teng oyghandi.

U aishini mesture bolushning aldida körgen bolghachqa yiraqtin bir körüpla tonuwaldi – de إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعونَ dep tenbih berdi, andin tögisini chökturup aishige isharet qildi. Sepwan aishige bir éghizmu gep qilmidi, aishimu sefwanning إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعونَ dégen sözinila anglidi, shuning bilen aishe reziyellahu enha sepwanning tögisige mindi. Sefwan tögisini yétilep yolgha rawan boldi. Axiri bir chaghda qoshunning keynidin yétip kéliwidi bu chaghda qoshun chüshluk dem élishqa quyuwétilgen idi. Köpchilik ehwalni körüp hang - tang qélishti. Bibak betqiliqlar her qaysisi özige munasip gep qildi we éghizigha kelgenche kotuldighili turdi. Del bu chaghda peskesh melun abdulla ibni obeyning kongli - köksi yayrap, gül qeqeliri échilip ketti, ich - ezalirini örtep munapiqliqning bus - buxaraliri keng - kushade örlep, qoshunning sap muhitini bolghiwetti we bednamni közi körgendek tuqup birge onni qushup yéyishqa bashlidi, qoshun medinige yétip kelgenidin kéyin ular bu yalghan - yawidaq söz - chöcheklerni medinige pur qiliwetti. Peyghember eley-hissalam özini tutuwélip sebri qilip bir qanche künni ötküzdi, andin kéyin(wehiy toxtap qalghachqa) sahabilerdin bir qanche kishige aishidin ayrilip kétish toghrisida meslehet saldi. Eli reziyellahu enhu uningdin ayrilip kéitip bashqidin öylinishke gep egitipraq meslehet berdi, emma uchuq échip démidi, usame we bashqilar aishini saqlawérishni, düshmenning ighwasigha qulaq salmasliqini éytti.

Emma aishe reziyellahu enha seperdin qaytip kiripla aghrip yétip qalghanidi we uning késili bir ayghiche sozuldi. Aishining ehwali ene shundaq qayghu - elem ilkide ötüwatqan künlerning biride resulullah uni yoqlap bérip aishining yénida olturup: teshehhud(hemdu - sena we shahadet) oqidi we mundaq dédi: "i aishe! Sen toghriliq türlük söz - chöcheklerni anglidim, eger sen bu ishtin pak bolsang alla séni choqum aqlaydu, eger gumanliq bolsang tewbe

qilighin, insan gunahini tonusa we tewbe qilsa allah gunahini meghpiret qilidu",dédi. Gep mushu yerge kelgende aishining yéghisi toxtap, resulullahqa men üchün jawab béringlar dégendek qilip ata - anisigha qaridi, aishining ata - anisimu néme déyishni bilelmey téngirqap qélishti, bu chaghda aishe reziyellahu enha: men öz - özemge teselli bérish üchün yaqup eley-hissalamning: "men peqet chirayliqche sebri qilimen, silerning söz - herikitinglargha qarita allahtin medet tileymen" ("quran kerim" süre yüsüf 18 - ayetning bir qismi) dégen sözdin bashqa söz tapalmaymen, depla örülüp uyaqqa qarap yétiwaldi. Del shu deqiqide resulullahqa wehi nazil bolushqa bashlidi we birdemdin kéyin uningdin wehiy süri kötürlüp chirayida kölke peyda boldi we: "i aishe! Xosh xewer, allah séni aqlidi, bilginki allah séni aqlidi" dédi. Buni anglap aishining anisi uninggha: "ture ornungdin turup resulllahqa rehmet éytqin" dégenidi, aishe reziyellahu enha: "(özining pakliqigha nazlinip we resulullahning uni chin söyidighanliqigha ishenich qilip) yaq ezabirayi xuda men peqet allaghila tezim beja keltürimen we allaghila teshekkur éytimen" dédi. Allah aishige chaplan'ghan töhmet heqqide töwendiki "subhisizki silerdin bir goroh adem(aishige) bohtan chaplidi" qatarliq süre nurdin 10 nechche ayetni nazil qildi. Bu qétim aishige töhmet chaplighuchilardin misteh ibni osase, hessan ibni sabit we hemne(ayal)binti jehshler her birige seksendin derre uruldi.

Shundaq qilip medine asminini bir aydek qapliwalghan pitne - pasad, ghelle - ghewgha we ösek söz - chochek qara tumanliri terep - terepke tarap, hawa échilip köngüller teskin tapti. Munapiqlarning kattiwéshi abdulla ibni ubey shundaq reswa boldiki uningdin kéyin el arisida peqet béshini kötürelmeydighan bolup qaldi.

Mureyse ghazitidin kéyin ewetilgen qoshun we herbiy yürüshler

1. Abdurahman ibni ewf qoshuni:

hijiriyning 6 - yili sheiban (8 - ay)da dewmetuljendeldiki beni kelib xelqini islamgha dewet qilishqa ewetildi. Peyghember eley-hissalam qoshun yolgha chiqish aldida abdurehman ibni ewfni aldigha ekilip olturghuzup öz qoli bilen uninggha sella orap keygüzdi, andin uninggha herbiy ishlardiki eng adil tertiplerni tapilap: "eger ular sanga qarshiliqsiz itaet boyunlirini egse, ularning bashliqining qizigha öylen'gin"dédi. Shuning bilen abdurahman u yerge yétip bérip üch kün turup ularni islamgha dewet qilghanidi, ular birdek musulman bolup itaet qollirini sundi, shuning bilen abdurehman tumazir binti esbegh(ular ning qebile bashliqining qizi)ge öylendi. U ebi seleme ibni abdurehmanning anisidur. Tomarizning atisi esbegh ularning ichidiki toluq hoquqluq serdar idi.

2. Eli ibni ebi talib qoshuni:

hijiriyning 6 - yili sheibanda fedektiki beni seed(ibni bekri) qebilisige ewetildi. Sewebi: "u yerde bir bölük kishiler musulmanlargha qarshi yehudiylargha hemdemde boluwétiptu" dégen xewer resulullahqa anglan'ghanidi. Shunga resulullah ulargha eli (reziyellahu enhu) bashchilighida ikki yüz kishini ewetti bu qoshun kéchisi yol yürüp kündüzi yushurunup méngip axiri yol üstide ularning bir jasusini qolgha chüshürdi, uning ashkarilishiche beni seed xelqi uni xeyberge xeyber xormisidin melum ülüshke érishish sherti bilen musulmanlargha qarshi ulargha hemdemde bolush teklipini bergili ewetken iken. Shuning bilen u musulmanlarni düshmen toplashqan orun'gha bashlap bériwidi,

eli ulargha ushtumtut hujum qozghap 500 töge 2000 qoyni qolgha chüshürdi beni seed xelqi pütünley qéchiwaldi. Ularning bashliqi webde ibni elim dégen kishi idi.

3. Ebi bekri siddiq yaki zeyd ibni hars qoshuni:

hijiriyining 6 - yili ramizan(9 - ay)da wadilquragha ewetildi. U yerdiki beni pezare ayimiqi peyghember eley-hissalamni qestlep öltürüshni pilanlighan idi. Shunga resulullah ulargha ebu bekri siddiqni ewetti. Ommi qirfe (ayal) resulullahni qestlep öltürüshke teyyarliq qiliwatqan we mushu meqsette öz jemetidin 30 kishini qoral - yaraq we bashqa teminat bilen teminligen tersa, sheytan xotun idi. Shunga u bu qétim tégishlik jajisini yédi, 30 adimimu saq qalmidi.

4. Kuriz ibni jabirilfihri qoshuni:

bu qoshun mushu yili shewwal(10 - ay)da oreyne(qebile)lik bir ochum kishilerge qoghlap zerbe bérishke ewetildi.

Mana bular ehzab ghaziti we beni qureyze ghazitidin kéyin ewetilgen qoshunlar we élip bérilghan herbiy paaliyetlerning tepsilatidur. Héch qaysisida éghir ölüm - yétim yaki qoralliq élishish bolmighan, yüz bergenlirimu addi tirkishishler idi.

Hudeybiye weqesi

hijiriyning 6 - yili zulqeide (11 - ay).

Ereb yérim arilidiki ghayet zor özgürüshler, bolupmu yéqindin buyanqi ilgirileshler tüpeylidin aralning omumi weziyiti musulmanlarning menpeetige paydiliq terepke qarap özgirishke, musulmanlargha pethi bisharetliri körünüshke, islami dewetning ghelibe méwiliri husul bérishke we musulmanlarning alte yil mabeynide mushriklar teripidin cheklep qoyulghan diniy ibadetlerni meschidilheram(keibe sherif)da ada qilish hoquqini qayta eslige keltürüsh shert - sharaiti piship yétilishke bashlighanidi. Peyghember eley-hissalam bir küni medinide chüsh kördi, u chüshide es'habiliri bilen birlikte meschitulheramgha kirip keibining achquchini qolgha aldi we hemmeylen bille beytulllahni tawap qilip ömre hej qilishti we özara bashlirini chüshürüp éhramdin chiqti. Resulullah bu chüshni sahabilerge örüp bériwidi, ular xushal bolup ketti we bu yil choqum mekkige kireleydikenmiz dep oylidi. Resulullah sahabilerge özining ömrige chiqidighanliqini uqturuwidi, kishiler jiddiy seper teyyarliqigha kiriship ketti.

Resulullah medine we medine etrapidiki yéza - qishlaq ahalilirini hejke chiqishqa chaqirdi. Sehra bedewilirining köpinchisi waqtida ülgürüp kélelmigenliki üchün, ulargha saqlimay kiyim - kécheklirini yuyup teyyarlap, medinide öz ornida abdulla ummu mektumni(yeni bir riwayette nomeyle tolleysini) qaldurup hijiriyning 6 - yili zulqeed(11 - ay)ning birinchi küni dushenbe seher 1400 yaki 1500 sahabe bilen medinidin yolgha chiqti. Ayalliridin ummi selimeni éliwaldi, adette musapir seperde kütülmigen weqedin saqlinish üchün éliwalidighan qinigha sélin'ghan qilichtin bashqa héch qandaq yaraq almidi.

Qureysh terep resulullahning mekkige qarap yolgha chiqqanliqini anglighandin kéyin jiddiy meslehet yighini chaqirip musulmanlarni mumkin qeder mekkige kirgüzmeslikni qarar qilishqan idi. Bu chaghda resulullah xalid tosuwalghan héliqi tenim arqiliq udul mekkige kirgili bolidighan chong yolni sol terepke tashlap onggha burulup tagh jilghiliri arisidiki egri - tuqay égiz - pes yollar bilen musulmanlarni bashlap senyetulmirar yolidiki zehrolhemish(dégen jay)ning otturisidin késip ötüp mekkining töwen teripidiki hudeybiye tüzlenglikige

baridighan bir chighir yolni boylap mangdi. Xalid ibni welid islam leshkerlirining yünilishini özgertip algha ilgirlewergenlikini körüp qureyshlerni agahlandurush üchün mekkige qarap at chapturdi.

Resulullah dawamliq yol yürüp seniyetolmirargha barghanda tuyuqsiz uning tögisi chökiwaldi. Kishiler qanche noqup heydep baqqan bolsimu töge ornidin turghili unimidi. Peyghember eley-hissalam hudeybiyege chüshüp biraz aram alghandin kéyin xuzae qebilisidin budeyil ibni werqa bir qanche ademni bashlap keldi. Xuzae qebilisi tihame ahaliliri ichide resulullahning sadiq ittipaqdashliri idi. U mundaq dédi: "keeb ibni loey jemeti herxil éghir, yinik qorallarni élip hudeybiye süyining u chétige chüshti, ular sen bilen éliship beytullagha kirishngni tosmaqchi". Bu chaghda resulullah: "biz urushqili kelmiduq, ömre qilghili kelduq. Qureyshlerni bolsa nechche yilliq urush xoritiwetti. Ular éghir ziyan tartti. Shunga ular men bilen ehdi - kélishim tüzüshni xalisa kélishim tüzimen, bashqilar(yeni bashqa ereb qebililiri)ning ishi ayrim ish, kéyinche ular xalisa bashqilar kirgen din'gha ularmu kirer yaki kirmes. Emma ular manga zorlap urush tangsa, ezbirayi xuda, men ular bilen jénimdin juda bolghuche yaki allah öz ishini ghalib qilghuche urushimen" dédi. Shuning bilen budeyil ulargha resulullahning éyqanlirini eynen yetküzdi, buni anglap qureysh dairliri ishning tigi - tektini uqush üchün mikrez ibni hepsini ewetti. Mikrez kélip resulullah bilen söhbetleshti. Resulullah uninggha budeylige dégenlirini eynen tekrarlidi. Mikrez bérip qureysh dairlirini waqiplandurdi. Mikrez ibni hepisdin kiyin helys ibni elqeme, urwe ibni mesud seqefiler arqimu arqadin kilip resululla bilen körüshüp söhbetliship resululla we sahabilarning meqsidini uqqandi kiyin qureyishlerge resulullahning teklipini qobul qilishni eyitti.

Qureysh tereptin urush xumar bir qanche esebi tentek yash bashliqlirining sülhi tüzüshke mayil boluwatqanliqini körüp, sülhi kélishimining imzalinishigha tosalghu peyda qilidighan muwapiq bir tedbir üstide oylandi, axiri ular kichilep chiqip musulmanlar barigahigha hujum qilip urush pilikige ot yéqish iradisige keldi we mushu meqsette ulardin yetmish seksendek yash teshkillinip tenim téghini boylap kélip mexpi rewishte musulmanlar barigahigha tégish qilmaqchi boldi, biraq ular oylimighan yerdin musulmanlar muhapizetchi qoshunning qomandani muhemmed ibni mesleme teripidin sézilip qélip ularning birimu qalmay qolgha chüshti, peyghember eley-hissalam buningdin xewer tapqandin kéyin sülhi kilishim ishlirigha tosalghu bolmisun üchün ularning gunahini kechürüm qilip öz yolgha qoyuwetti. Allah taala bu heqte

﴿ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُم بِبَطْنِ مَكَّةَ مِن بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴾

"allah ularni silerge qol sélishtin tosti hemde ular üstidin ghelibe qilghininglardin kéyin, mekkining ichide (yeni hudeybiyide) silerni ulargha qol sélishinglardin tosti,allah qilghan ishinglarni körüp turghuchidur" süre fethi 24 - ayetni nazil qildi.

Bu chaghda resulullah qureysh terepke özining meydanini we bu qétimqi sepirining asasiy nishanini uqturup qoyush üchün mekkige bir elchi kirgüzüshni oylidi. Shunga u ömer ibni xettab reziyellahu enhuni chaqirip mekkige elchi kirgüzmekchi bolghanliqini didi, shuning bilen resulullah osmanni chaqirip uni qureysh terepke elchilikke ewetidighanliqini uqturdi we: "qureysh terepke bizning

urushqili kelmigenlikimizni, peqet ömre hej qilish üchünla kelgenlikimizni uqturghin we ularni islamgha chaqirghin" dédi hemde uni mekkidiki barliq muimin er - ayallar bilen körüshüp ulargha pethi bisharitini yetküzushke we u yerdiki kishiler imanini yoshurup yürmisun üchün ulargha allah bu dinni mekke tupriqida haman üstünlükke ige qilidighanliqini xewer qilishqa buyridi. Shundaq qilip osman mekkige kélip qureysh dairlirige elchilikni yetküzdi we öz wezipisini ada qilip bolghandin kéyin qureysh terep uni beytullani tawap qilip qaytishqa teklip qilghanidi. U resulullah tawap qilish pursitige érishmügüche özi yalghuz tawap qilmaydighanliqini éytip, beytullahni yalghuz tawap qilishqa unimidi.

Qureysh terep osman ibni effanni bir az saqlitip qoydi. U molcherdikidin ziyade kéchikip qaldi, waqit uzarghansiri musulmanlar arisida osman öltürüluptu dégen xewer tarqaldi, resulullah bu xewerni anglap: "biz ular bilen téghmu - tigh élishmighuche hergiz qaytmaymiz" dédi andin sahabilerni chaqirip hemmeylen beyet(hayat - mamatliq ehdi) bérishke chaqirdi, shuning bilen resulullahqa beyet bérish herikiti qozghilip ketti.

Peyghember eley-hissalam bu beyetni shu yerdiki bir tup derex tuwide alghanidi. Ömer reziyellahu enhu peyghember eley-hissalamning qolini tutup turuwatatti, meiqel ibni yesar shu derexning bir notisini tutup kishilerning beyitini resulullahqa yetküzetti, mana bu allah töwendiki "allah möminlerdin heqiqeten razi boldi, (i muhemmed!) öz waqtida ular (hudeybiyide) derex (sayisi) astida sanga beyet qildi" (süre fetih 18 - ayetning bir qisimi)digen ayetni nazil qildi. Shu qétimqi heqqide ayet nazil bolghan beyet, rizwan beyitidur.

Osman ibni effanning elchilikdin qureysh terep weziyetning jiddiylikini tonup yetti chéghi, ular derhal soheyl ibni emirni sülhi kélishim tüzüshke ewetti. Suheyil yétip kélip resulullah bilen uzun söhbetleshti söhbettin kéyin ikki terep sülhi kélishimning töwendiki maddilirigha ortaq birlikke kélishti.

1 - resulullah (terep) bu yil mekkige kirmey qaytidu, kéler yili qayta kélip mekkide peqet üch künla turidu. Heremge musapirlar hemra qilidighan yaraq we qinigha sélin'ghan qilichtin bashqa her qandaq qoral - yaraq élip kirmeydu, qureysh terep bularning hej tawap ishlirigha héchqandaq tosalghu we dexli - teruz yetküzmeydu.

2 - ikki terep otturisida on yil urush toxtitilidu, bu muddette ikki terep xelqliri bir - biridin emin bolidu we kona adawet we ziddiyetlirini kolashmaydu.

3 - her qaysi ereb qebililirining meyli musulmanlarning himayisige kirishi yaki qureysh terepning himayisige kirishi shu xelqning öz ixtiyarliqi bilen tallishigha qoyilidu. Emma ikki terepning qaysi birsining himayisige kirgen qebile xelqi shu terepning ayrilmas bir qismi hésablinidu. Uningdin kéyin ashu qebilige qilin'ghan her qandaq yolsizliq shu terepke qilin'ghan tajawuzchiliq hésablinidu.

4 - qureysh tereptin ige - chaqilirining ruxsitisiz(qéchip) kelgen her qandaq bir er qureysh terepke shertsiz qayturilidu, emma musulmanlar tereptin ular terepke qéchip barsa ular uni qayturup bermeydu.

Kélishimnamining maddilirigha ikki terep ortaq birlikke kélip bolghandin kéyin peyghember eley-hissalam eli ibni ebi talibni chaqirip shertnamini yézishqa buyridi. Sulhi höjjiti pütülüwatqan peytte qureysh wekili soheyil ibni emirning oghli ebu jendel koyza - kishenlirini sörep mekkining töwen teripidin chiqip kélip musulmanlar arisigha özini atti emma kilishim boyiche atisi uni qayturup bille ilip ketti.

Sulhi höjjiti imzalinip bolghandin kéyin resulullah sahabilerge: "turunglar qurbanliq tögiliringlarni zebhi qilinglar" dédi. Ezbirayi xuda resulullah bu sözni üch qétim tekrarlighan bolsimu, birmu adem ijra qilishqa temshelmidi, resulullah bu jimjitliqni körüp ayali ommi selime reziyellahu enhaning qéshigha kirip musulmanlarning gep anglimighanliqigha kayidi, ummi selime: "i resulullah ularning emringge itaet qilishini xalamsen? Undaqta aldi bilen özeng chiqip qurbanliqingni zebhi qilghin we satirachni chaqirip chachliringni aldurup éhramdin chiqqin dédi. Shuning bilen resulullah ommi selimening yénidin chiqqan péti héch kimge qarimay bérip qurbanliqini zebhi qildi we satirachni chaqirip chéchini aldurdi. Sahabilar buni körüp qurbanliqlirini bes - beste zebhi qildi we özara chachlirini aldurushti. Ular qattiq derd - elem chikiwatqandek qilatti. Töge kalilarni oxshashla yette adem bir töge yaki bir kala qurbanliq qildi. Resulullah chachlirini chüshürgüchilerge üch qétim, qirqitqanlargha bir qétim meghpiret tilidi. Mushu seperde yene allah keeb ibni ujre qatarliq melum illet tüpeyli chéchini muddettin burun aldurghanlargha roza tutush sediqe bérish we yaki bashqa paaliyetlerni qoshup ada qilish bilen kaparet töleshni nazil qildi. Arqidinla bir qanche muimin ayal yétip keldi, ularning keynidin ularning ige - chaqiliri kélip hudeybiye shertnamisige asasen bu xotun - qizlarni öz igilirige qayturup birishni telep qildi, lékin ularning bu tekliwi shertnamining mushu toghrisidiki maddisida" biz tereptin her qandaq bir er siler terepke qéchip barsa, gerche musulman bolsimu uni shertsiz qayturup bérisiler" dep éniq belgilen'gen. Bu yerde ayal kishi qeti tilgha élinmighan, dégen pakit bilen ret qiliwétildi. Allah bu heqte:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُم مَّا أَنفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ﴾

"i muiminler! Silerge muimin ayallar hijret qilip kelse, ularni sinap körünglar, ularning imanini allah obdan bilidu, eger ularni (sinighandin kéyin heqiqiy) muimine dep tonusanglar, ularni kapirlargha qayturup bermenglar, ular kapirlargha halal emes, kapirlarmu ulargha halal emes, kapir erlirining ulargha bergen mehrini qayturup béringlar, ularning mehrilirini bérip nikahinglargha alsanglar silerge héch gunah bolmaydu, kapir ayallarni emringlarda saqlimanglar" süre mumtehine"(süre mumtehine 10 - ayetning bir qismi)dégen ayetkiche nazil qildi. Musulmanlar yuqiriqi ayetning hökümi boyiche nikahidiki kapir xotunlirini talaq qiliwetti. Ömer reziyellahu enhumu shu küni shérik halette turuwatqan ikki xotunni qoyuwetken, ularning birini muawiye, yene birini sepwan ibni omeyye nikahigha alghan.

Peyghember eley-hissalam medinige qaytip kélip bir qanche kün ötkenidi, mekkidiki musulmanlardin bir kishi medinige qéchip keldi. U kishining isimi ebu besir (seqif qebilisidin) bolup, qureyshlerning ittipaqdishi idi. Ular uni qayturup kétish üchün ikki ademni ewetip adimini eketmekchi boldi, peyghember eley-hissalam ebu besirni héliqi ikki elchige tapshurup berdi. Ebu besir yolda ulardin birni öltürdi, birsi qichip ketti. Ebu besir kélip: "i resulullah! Allah séni wedengge wapa qildurdi, sen méni ulargha tapshurup berding, andin allah minimu qutqazdi" dédi. Peyghember elyhissalam uninggha: "way wabal tekkür!

Yene bir adimi bolghan bolsa urush qozghar iken" dédi.

Ebu besir buni anglighandin kéyin "resulullah méni ulargha haman qayturup béridiken" dep qarap medinidin chiqip ketti we qizil dingiz boyidin seyful behri dégen yerge kélip chüshti arqidinla ebu jendel ibni soheyil qéchip chiqip ebu besirge qoshuldi, shundaq qilip mekkidin musulman bolup qéchip chiqqanla kishi ebu besirning sépige qétilip axiri u yerde küchi xéli zor bir qoshun teshkillinip qaldi, ular mekkidin shamgha mangghan qureysh karwini bayqalsila aldini tosup ademlirini öltürüp mallirini bolap talighili bashlidi, shuning bilen qureyshler resulullahqa allahni we tuqqanliq siler - rehimni arigha sélip turup: "séning yéninggha barghan her qandaq kishi aman bolsa" dep xet yazdi. Shunga resulullah ulargha adem ewetip medinige qayturup keldi.

Hudeybiye sülhisidin kéyin hijiriyning 7 - yili yilning béshidila emri ibni as, xalid ibni welid we osman ibni telhe qatarliq qureyshlik üch ezimet musulman bolup keldi. Ular resulullahning aldigha hazir boluwidi, resulullah: "mekke bizge yürek parilirini tashlap bériptu" dédi.

Ikkinchi basquch - yéngi burulush

hudeybiye sülhisi musulmanlar tarixidiki yéngi bir borulushning bashlinishi bolup qaldi. Alayli, qureysh mushrikliri islam dinigha qarita eng küchlük, eng yawuz, eng esheddi düshmen idi. Ularning jeng meydanidin chikinishi bilen düshmen üch birleshme(yeni qureysh, ghetpan we yehudiylar) qoshunining qanitidin eng küchlük bir qanat sunup kérektin chiqti we yene qureyshler buddizimning(butpereslik) ereb yérim arilidiki wekilliri we pütün butpereslerning dini dahiyliri bolghachqa birdinla buddistlarning xoriki jimip tajawuzchiliq we zorawanliq qizghinliqi zor derijide sowup ketti. Shunga ghetpan bedewi qaraqchilirining mushu sülhi (kélishimname) imzalan'ghandin kéyin chong malimanchiliq peyda qilish ehwali körülmidi. Shuningdin kéyin düshmen küchler sadir qilghan eksiyetchilik heriketlirining hemmisi peqet yehudiylarning kushkurtishidin kélip chiqti, xalas.

Yehudiylar yesrep (medine munewwer)din sürgün qilin'ghandin kéyin özlirige xeyberni ighwagerchilik we suyqestchilik uwisi qilip békitkenidi. Ularning chong kattiwash sheytanliri bu mekkarliq uwisida qurtlap, heridek tarqilip, chayandek zeher chéchip, medine etrapidiki bediwi ereblerni resulullahni we musulmanlarni yoqitishqa mumkin bolmighandimu ularni éghir talapetke uchritishqa küshkürtüp, kichini kündüzge ulap, tinmay tipirlimaqta idi. Shunga peyghember eley-hissalamning hudeybiye sülhisini imzalap qaytip kelgenidin kéyinla, basqan tunji qedimi ashu bedwilerning perde arqisidiki (pilanlighuchisi bolghan) yehudiy uwisigha zerbe bérip, uni chuwup tashlashtin ibaret boldi.

Hasil kalam, hudeybiye sülhisidin kéyin bashlan'ghan bu dewr xaraktirlik yéngi burulush, musulmanlarni islam dewitini keng qanat yaydurup, tarqitish we keng kushade yetküzüsh üchün yaxshi bir purset bilen teminlidi. Netijide, musulmanlarning islam dewitini yetküzüsh qizghinliqi yéngi bir keypiyatqa kötürüldi.

Shunga biz bu yéngi burulush dewri basquchini mundaq ikki qisimgha bölüshimiz mumkin.

1. Dini dewet sahesidiki janlinish yeni padishah we emirlerge mektup yollash dewri basquchi.
2. Herbiy heriketlerni qayta janlandurush basquchi.

Emdi biz ashu yéngi basquchta janlan'ghan herbiy heriketlerning tepsilatini bayan qilishning aldida etraptiki padishah - emirlerge mektup yollash mawzulirigha nezer sélip baqayli. Chünki islam dinida dewet hemmini bésip chüshidu, islam dewiti üchün musulmanlar nurghun jewri - japalarni chekken. Musheqqetlik urush, dawalghush we malimanchiliqlarni bashtin kechürgen.

Hijriye 6 - yilining axirliri idi, resulullah hudeybiyidin qaytip kélipla etraptiki qoshna ellerning padishah we emirlirige mektup yollap ularni islamgha dewet qilish ishini bashliwetti. Resulullah mektup yollimaqchi bolghanda padishah - emirlerning möhür bésilmighan mektuplarni qobul qilmaydighanliqi otturgha qoyuldi, shunga u kümüshtin bir möhür yasitip uninggha «محمد رسول الله»(allahning peyghembiri muhemmed) dégen xetni oydurdi. Möhürning xéti töwendin yuqirigha üch qatar qilip yézilghan bolup, «محمد»dégen xet möhürning töwen qurigha, «رسول»dégen xet möhür yüzining ottur qurigha we "allah " dégen xet möhür yüzining eng yuquri qurigha töwendikidek shekilde oyulghanidi.

الله
رسول
محمد

Hemde mushu meqsette resulullah sahabilerdin bilimlik hem pem - parasetlik bir türküm kishilerni tallap ashu padishahlargha elchilikke ewetti. Ellame mensurfori: "peyghember eley-hissalam bu elchilerni xeyber ghazitigha atlinishning aldida hijiriyining 7 - yili muherrem (1 - ay)ning béshidayolgha salghan", dep jezm qildi.

1) hebeshistan padishahi nejashigha mektup yollash

nejashining esli ismi es'heme ibni ebjer idi. Peyghember eley-hissalam uninggha hijriye 6 - yilning axirliri yaki 7 - yili muherremning béshida emri ibni omeyye tozzemeridin mektup yollidi. Elchi emri ibni omeyye zemeri peyghember eley-hissalamning nejashigha yollighan mektubini saq - salamet apirip tapshurup bériwidi, nejashi uni nahayti aliy ihtiram bilen qoligha élip közige surtti we textidin chüshüp hörmet beja keltürdi. Andin jeifer ibni ebi talibning qolida musulman bolup resulullahqa özining musulman bolghanliqini uqturup xet yazdi.

Peyghember eley-hissalam nejashidin jeifer we uning shu yerdiki hemrahlirini medinige yolgha sélip qoyushni telep qilghanidi, nejashi ularni emri ibni omeyye zemeri bilen mexsus ikki kéme teyyarlap yolgha sélip qoydi. Shuning bilen emri ularni resulullahning qéshigha bashlap keldi. Bu chaghda resulullah xeyberde idi. Mezkur nejashi hijiriyining 9 - yili rejep (7 - ay)da tebuk ghazitidin kéyinla alemdin ötken. Peyghember eley-hissalam u wapat qilghan küni es'habilerge xewer qilghanidi we uninggha ghaibane namizini chüshürgenidi. Nejashi alemdin ötkendin kéyin uning ornigha bashqa bir padishah texitke chiqiwidi, peyghember eley-hissalam uninggha yene qayta mektup yollidi. U musulman boldimu yoq, u bizge namelumdur.

2) misir padishahi muqewqisqa mektup yollash

peyghember eley-hissalam yene misir we iskenderiyening padishahi muqewqisqa (tuluq isimi jereij ibni metta) gha mektup yollidi. Peyghember eley-hissalam bu mektupni yetküzüshke hateb ibni ebi belteeni tallidi we bu xetni uningdin yolgha saldi. Hateb ibni ebi beltee misirgha bérip muqewqis bilen körüshti. U resulullahning mektupini qoligha élip pil söngikidin yasalghan ésil bir

qachigha sélip aghzini itip yénidiki bir chörige berdi we erebche yazalaydighan bir mirzini chaqiritip resulullahqa mektup yazdi we sowgha salam bilen elchini yolgha saldi. U buningdin artuq ipade bildürmidi hem musulman bolghanliqinimu élan qilmidi. Uning ewetken ikki kiniziki biri mariye yene biri syrin idi. Xéchir bolsa resulullah özi etiwarlap min'gen duldul shu bolup hezriti muawiyening zamanighiche hayat idi. Mariyeni peyghember eley-hissalam emrige élip möiminlerning anisiliq sheripige érishken we resulullahqa ibrahim dégen oghlini tughup bergen, emma siyrin dégen kénizekni hessan ibni sabitqa bériwetken.

3) paris(iran) shahi kisragha mektup yollash

resulullah bu mektupni ewetish üchün abdullah ibni huzafe sehmini tallidi. Abdullah bu mektupni apirip behreyinning chongigha tapshurup berdi. U mektupni yirtip tashlidi. Peyghember eley-hissalam kisraning bu mektupqa tutqan pozitsiyesini anglap: "allah uning xandanliqini weyran qiliwetsun!" dégenidi, uning selteniti rastla gumran boldi. Kisraning oghli shirweyih atisigha qarshi siyasiy özgirish qozghap uni öltürup barliq hoquq we seltenitini qoligha kirgüzüwaldi. Bu ehwal hijiriyining 7 - yili jemediyelola (5 - ay)ning 10 - küni seyshenbe kéche yüz berdi.

4) rum padishahi qeyserge mektup yollash

peyghember eley-hissalam bu mektupni yetküzüp birishke dihye ibni xoleyfetulkelibni tallidi we uni awwal mektupni busra waliysigha tapshurup birishke, busraning waliysini qeyserge yetküzüp birishke hawale qilip qoyushqa buyridi. Bu mektub qeyserde yaxshi tesiratlarni qaldurghanliqtin resulullahning mektubini élip barghan, elchi dihye ibni xoleyfini nurghun mal, mata we kiyim - kichek qatarliq sowgha - salamlar bilen tartuqlidi, epsus dihye qaytishida hesma dégen yerge kelgende jozam qebilisidin bir bölük kishiler uning aldini tosup uning yénidiki jimi nersini boliwaldi. Shuning bilen dihyetulkelibi öyige kirmey, udul resulullahning qéshigha kélip ehwalni melum qiliwidi, resulullah derhal zeyd ibni harsni hesma (wadlqoraning chet teripidiki jay)gha besh yüz kishi bilen jaza yürüshi qilishqa ewetti. Zeyd ibni hars hesmadiki bu qaraqchilargha tuyuqisiz hujum qilip nurghun ademni öltürdi we ming töge, besh yüz qoy ghenimet aldi, ayallar we balilardin yüz esir élip medinige yalap élip keldi.

5) munzir ibni sawigha mektup yollash

peyghember eley-hissalam behreyinning bash waliysi monzir ibni sawigha mektup yollap mektupta uni islamgha dewet qildi we bu mektupni elai ibni hezremidin ewetti. Monzir mektupni tapshurup alghandin kéyin resulullahqa jawabname yézip: "i resulullah! Mektubingni tapshurup élip behreyin xelqige uqup berdim, ularning bir qisimi bu chaqiriqqa awaz qoshup musulman boldi, yene bir qismining idiyisi hel bolmidi. Méning tewelikimde mejusi(ateshperes)lar we yehudiylar bar, bular toghrsida néme qilishimni buyruysen" dégenidi. Shunga resulullah uninggha: "sen bizge sadiq bolsangla, séni emilingdin élip tashlimaymiz, öz dinida qalghan yehudiy we mejusilerdin jizye (qoghdash kapalet heqqi) élinsa bolidu. " dep yazdi.

6) yemenning bash waliysi hewze ibni elige mektup yollash

peyghember eley-hissalam bu mektupni yetküzüsh üchün selt ibni emrni tallidi, selt resulullahning möhüri bésilghan bu mektupni apirip hewzige tapshurup bériwidi, hewze uni qizghin qarshi élip öz layiqida izzet ikram qildi we resulullahning mektubini oqutup anglidi, andin resulullahning mektubigha jawab

qayturup: "séning dewet qilghanliring nahayiti ehmiyetlik, yaxshi ishlar iken. Pütün ereb mendin teptartidu, shunga méni ishinggha shérik qilsang sanga egishimen" dep yazdi, hemde nurghun sogha - salam we hejerde ishlen'gen rext bilen tartuqlidi.

Selit héliqi nerse - kireklerni élip resulullahning qéishgha kélip ehwalni yetküzüwidi resulullah uning xétini oqup körüp: "u mendin bir parche yer sorsimu bermeymen, uning özimu we hakimiyitimu weyran bolidu" dédi. Shuningdin xéli kéyin resulullah mekke pethisidin qaytip kelgen chéghi idi, jibriil eley-hissalam uninggha hewzening ölgenlik xewirini yetküzdi, shu chaghda peyghember eley-hissalam: "yéqinda yemamide peyghemberlik dewasi qilidighan bir kezzap meydan'gha kélidu, andin u men alemdin ötkendin kéyin yoqitilidu" dédi. Bireylen: "i resulullah! Uni kim öltüridu? Dep sorighan idi, resulullah: "sen we séning hemrahliring" dep jawab berdi kéyin rast shundaq boldi.

7) demeshiqning waliysi hars ibni ebi shimmirge mektup yollash

peyghember eley-hissalam bu mektupni yetküzüp birishke esed ibni xuzeyme qebilisidin shojai ibni wehebni tallidi. Shujai mektupni élip bérip harisqa tapshurup bériwidi u: "méning waliliqimni kim tartiwalalaydiken? Uning bilen men choqum esker tartip bérip urushimen" dédi we musulman bolmay qéliwerdi.

8) omman padishahigha mektup yollash

peyghember eley-hissalam ommanning padishahi jeyfer we uning qérindishi ebdi(jolendining ikki oghli)ge mektup yollidi. Peyghember eley-hisslam bu mektupni yetküzüsh wezipisini emri ibni asqa tapshurdi.

Emri ibni as mundaq deydu: "men mektupni élip chiqip axiri omman'gha yétip bardim. Men u yerge yétip bérip awwal ebdi bilen körüshtüm (ebdi jeyfer nisbeten mijez - xulqi temkin adem idi) we uninggha: "men resulullahning sen we sning qérindishing jeyferge mexsus ewetken elchisidurmen" dédim. U manga: "qérindishim jeyfer yashta we hoquqta mendin chong turidu, shunga men séni uning bilen uchrashturay. Mektupingni u özi oqup körsun" dédi. Men uninggha resulullahning möhüri bésilghan mektubini uzartiwidim jeyfer mektupnamini échip oqup axirlashturup qérndishigha berdi, umu mektupni élip oqudi, ikkisining perqi shu boldiki, uning qérindishi xélila temkin körünetti.

Emir ibni as, ular bilen söhbetliship sorighan suallirigha jawap berdi we qayitmaqchi bolghanliqini eyitti. Ular emir ibni asning rasla qaytmaqchi bolghanliqini jezm qilghandin kéyin pikirliship aka - uka ikkilisi islam dinini qubul qilidighanliqlirini bildürüp peyghember eley-hissalamni testiqlidi.

Mana mushu mektuplarni ewetish arqiliq resulullah özining dewet sadasini mushu mezgildiki jahan padishahlirining köp qismigha yetküzdi. Ularning ichide iman éytip musulman bolghanlirimu, boyun tolghap kapir halette qalghanlirimu boldi. Lékin, sada ashu kapir betbexlerning pütün es - yadini chirmiwaldi we ulargha özining nami - sheripini, dini meslek nishanini tonutup qoydi.

Hudeybiye sülhisidin kéyinki herbiy paaliyetler- ghabe ghaziti yaki ziqered ghaziti

bu ghazat resulullah bilen qarshilishish meydanida ching turup, bulangchiliq we qaraqchiliq jinayetliri bilen shughullinwatqan beni fezarilik bir ochum jinayetchiler guruhigha qarshi élip bérilghan qoghlap zerbe bérish herikitidur. Bu ghazat hudeybiye sülhisidin kéyin, xeyber ghazitidin ilgiri élip bérilghan.

Xeyber we wadlqora ghaziti

(hijiriyining 7 - yili muherrem) xeyber medine munewwerning shimalidin atmish yaki seksen mil (bir mil 1650 métir) yiraqliqqa jaylashqan qele we istihkamlargha ige déhqanchiliq we baghwenchilikni asas qilghan chong sheher idi. Aldinqi yili hudeybiye ghazitida munapiqlar we imani ajiz kishiler resulullah bilen bille chiqmay yétiwalghan bolghachqa, resulullahqa allah teripidin mundaq perman bolghanidi:

﴿سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ ۖ يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ ۚ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِن قَبْلُ ۖ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا﴾

(hudeybiyige chiqmay) qilip qalghanlar ghenimet élish üchün chiqqan waqtinglarda: biz siler bilen chiqayli, deydu. Ular allahning (xeyber ghenimitini hudeybige chiqqanlargha xas qilghanliqidin) ibaret, sözini özgertmekchi bolidu. (ulargha) éytqinki: biz bilen chiqishinglargha hergiz bolmaydu, allah ilgiri mushundaq dégen ular: undaq emes (yeni allah undaq dégen yoq) belki siler bizge heset qiliwatisiler deydu. Undaq emes, ular (allahning kalamini) peqet yüzegine chüshinidu. ("quran kerim" süre feth 15 - ayet).

Shunga peyghember eley-hissalam xeyberge atlinish aldida: men bilen peqet jihadqa qiziqidighanlarla bille chiqsun , dep élan qildi. Shunga bu qétim es'habushshejer (hudeybiyde derex tüwide resulullahqa ölümge ehdi bergenler)la atlandi. Ular 1400 kishi idi. Resulullah öz ornigha medinide sibai ibni epetetulghifarini qaldurdi. Munapiqlar yene yehudiylar üchün ketmen chépishqa bashlidi. Munapiqlarning kattiwéshi abdullah ibni ubey xeyber yehudiylirigha yoshurun axbarat yollidi. Xeyberlikler axbaratni tapshurup alghandin kéyin derhal heriketlinip kenane ibni ebilhuqeyq bilen hewze ibni qeysini ghetpan qebilisige yardem sorashqa ewetti, chünki ular xeyber yehudiylirining qedinas ittipaqdishi we musulmanlargha qarshi éghiz - burun yalishidighan yalaqchi dostliri idi. Ular: bu qétim musulmanlar üstidin ghalib kélelise, xeyber méwe mehsulatining yérimini ghetpan qebilisige tapshurushni shert qilishti.

Peyghember eley-hissalam xeyber sepiride issir (yene bir sözde esir) tagh tizmlirini boylap méngip sehbai (jay nami)din ötüp rejiyi (jay nami)ge kélip chüshti, bu yer bilen ghetpanliqlarning otturisida jemiy bir kéche - kündüzdek yol qalatti. Del shu künlerde ghetpanliqlarmu jeng teyyarliqlirini pütküzüp yehudiylargha yardem bérish üchün xeyberge qarap kéliwatatti. Ular ottura yolgha kelgende keyni terepte ushtumtut chuqan - sören anglandi. Shuning bilen ular bu awazni musulmanlar aile tawabatlirimizgha we mal - mülüklirimizge hujum qiptu, dep oylap derhal keynige yénip öz mehellisini qoghdashning koyida boldi we resulullah bilen xeyberliklerning ishigha arilashmasliqini qarar qildi. Andin resulullah qoshun'gha yol bashlap méngiwatqan ikki yol bashlighuchi (ularning birining ismi hesil idi)ni chaqirtip ulardin xeyberge shimal (yeni sham) tereptin kirgili bolidighan eng muwapiq yol bilen bashlap méngishni telep qildi, shundaq qilghanda ghetpanliqlarning xeyber ishigha arilishishning aldini alghili bolatti hemde xeyber yehudiylirining shamgha qéchiwélishini tosup qalghilimu bolatti.

Musulmanlar etisi etigen urush bashlinidighan axirqi kéchini xeyberge yéqin bir jayda ötküzdi, yehudiylar buni sezmeytti, peyghember eley-hissalam birer qewmning yurtigha kéche bérip qalsa, tang atmighuche tégish qilmaytti,

musulmanlar etisi tang atqan haman bamdadni burunraq oqup xeyberge qarap atlandi, bir demdin kéyin tang süzülüp alem yoruwidi, xeyber ahaliliri palta - ketmen, taghar - zembillirini kötürüshüp étiz - ériqlirigha chiqishti, wehalenki ular musulmanlarning bésip kelgenlikidin qilche xewersizdek qilatti. Shunga ular musulmanlar qoshunini körüp: muhemmed, ezbirayi xuda muhemmed qoshuni bilen bille keptu , déyiship alaqzadilik ilkide sheherge qarap qéchishti, bu chaghda peyghember eley-hissalam: allahu ekber! Xeyber xarab boldi, biz birer qewmining mehellisige chüshsek (aldin) agahlandurush bérilgenlerning etigenlikige way! Dédi. Peyghember eley-hissalam xeyberge kirip bir menzilni herbiy gazarma (yeni herbiy bargah) qilishqa tallighan idi. Hubab ibni munzir (reziyellahu enhu) uning aldigha kélip: bu yerning muwapiq emesliki heqqide teklip berdi. Peyghember eley-hissalam uning sözini anglap: toghra teklip berding, dédi - de, qoshunni bashqa bir jaygha yötkep ketti. Peyghember eley-hissalam xeyberge yéqinlap kélip sheher qeleliri yiraqtin ghilpal körüniwidi, qoshun'gha: toxtanglar, dédi. Shuning bilen qoshun herqaysisi öz orunlirida toxtiwidi. Resulullah duagha qol kötürüp: "i allah! Yette qat asmanning we uningdiki sheyilerning perwerdigaridursen we yette qat zémin we uning üstidiki sheyilerning perwerdigaridursen! Sheytanlarning we ular teripidin azdurulghanlarning perwerdigaridursen, sendin bu yurtning yaxshiliqini we bu kent ahalisining yaxshiliqini weyurttiki barliq sheyilerning yaxshiliqini tileymiz we séningdin bu yurtning yamanliqidin, kent ahalisining yamanliqidin we yurttiki jimi sheyilerning yamanliqidin panah tileymiz , dédi. Andin bismillah bilen algha qarap ménginglar! Dédi.

Jeng teyyarlighi we xeyber qeleliri

etisi etigen tégish qilimiz dégen küni kechliki resulullah söz qilip: men ete elemni shundaq bir kishige tutquzimenki, u allahni we allahning peyghembirini söyidu, allah we allahning peyghembirimu uni söyidu , dédi etisi tang étishi bilen teng hemme kishi resulullahning etrapida chögilep qélishti. Hemme adem shu kishi bolushni arzu qilatti, ushtumtut peyghember eley-hissalam: eli ibni ebi talib qéni? Dep qaldi. Kishiler: uning közi aghrip qaptu déyishken idi, peyghember eley-hissalam: "uni tépip kélinglar", dédi. Eli kéliwidi, resulullah uning közige tükürüp qoydi we uning üchün dua qildi. Netijide uning közi sellimaza saqiyip qusursiz bolup ketti, andin resulullah elemni uninggha bériwidi, u: i resulullah! Men ular bilen taki ular bizdek (musulman) bolghan'gha qeder urushimen, dédi. Peyghember eley-hssalam: undaq bolsa, sen shu péti bérip ularning menzilige chüshkin, andin ularni islamgha dewet qilghin we ularning zimmisige wajip bolghan allahning heqlirini uqturup qoyghin, qesem qilimenki, allahning sen arqiliq birer ademge hidayet qilghini sen üchün nechche ming qizil tögidin yaxshi, dédi.

Xeyber chong jehettin ikki bölekke bölün'gen bolup, bir bölikide besh qorghan bar idi. Awwalqi üch qorghan xeyberning netat rayonigha, kéynki ikki qorghan shiyiq rayonigha jaylashqanidi, emma ikkinchi böliki ketiybe (herbiy rayon) dep atalghan bolup uninggha üch qorghan jaylashqanidi. Xeyberde yene bu sekkiz qorghandin bashqa chong - kichik qele we qorghanlar bar bolup, herbiy küchi we mudape istihkami jehette aldinqi sekkiz qorghan'gha yetmeytti, shunga urushning éghir chaqi qorghanning birinchi bölikide köprek aylandi, emma ikkinchi bölikidiki üch qorghan herbiy qisimlar köp we mudapesi küchlük bolsimu qarshiliq körsetmeyla teslim boldi.

Bu qorghanlar ichide musulmanlar tunji tégish qilghan qorghan naim qorghini boldi. Mezkur qorghanning herbiy istratégiylik orni intayin muhim bolghachqa yehudiylar uni jan tikip qoghdédi. Shundaqla bu qorghan yene yehudiylarning mingge tétiydighan batur dégen nami bar milli qehrimani merheb palwanning bashqurishidiki qorghan idi. Eli ibni ebi talib reziyellahu enhu qoshunni bashlap bu qorghanni muhasirige aldi we ularni musulman bolush (yeni teslim bolush)qa chaqirdi. Yehudiylar musulmanlarning dewitini keskin ret qilip, mughemberlik bilen meydan'gha chiqishti. Ular bilen bille ularning bash serkerdisi merheb palwanmu bar idi. Merheb jeng meydanigha chiqip yekmu - yek élishishni telep qildi. Uninggha qarshi amir meydan'gha chüshti. Ikkisi bir ikkidin qilich soqushturdi - de, ushtumtut merhebning qilichi amirning qalqinigha tegdi, amir qalqan'gha tégidin qilich uzitip yehudiynng putigha salmaqchi boluwidi, uning qilichi yehudiyning putigha tegmey, aylinip kélip öz putining tiz lipikige tégip ketti, axiri shéhid boldi. Shuning bilen uninggha qarshi eli ibni ebi talib chüshti we meydan'gha chüshken péti merhebning béshigha bir qilich urupla, uni jehennemge uzitiwetti. Andin uning qomandanliqida naim qorghini pethi qilindi. Eli reziyellahu enhu ularning qelesini muhasirige éliwidi, naim qorghini etrapida ajayip dehshet soqushlar boldiki, bu yerde yehudiylarning yuqiri derijilik serdar pehliwanlirining köp qismi yoqitildi. Netijide, ularning qarshiliq körsitish qizghinliqi yoqilip, jenggiwarliqi ajizliship hetta musulmanlarning hujumini tosuwélishqa madari yetmeydighan bolup qaldi. Tarixi matériyallardin qarighanda, naim qorghini etrapida urush bir qanche kün dawamlashqan bolup, yehudiylar qattiq qarshiliq körsetken bolsimu, lékin ular musulmanlarning shiddetlik hujumi aldida qarshiliq netijisidin ümidsizlinip, asta - asta seib qorghinigha chékin'gen. Netijide, musulmanlar naim qorghinigha bésip kirip uni igiligen.

Seib ibn maaz qorghini naim qorghinidin qalsa herbiy küchi we mudape istihkami jehette muhim orunda turidighan istératigiyilik qorghan idi. Musulmanlar bu qorghan'gha hubab ibni munzir ensarining qomandanliqida hujum qozghidi. Musulmanlar ularni uda üch kün muhasirige élip héch netijige érishelmidi. Üchinchi küni bolghanda resulullah mushu qorghanning pethi qilinishi üchün alayiten dua qildi. Dégendek etisi etigenlik hujumdila seeb qorghini pethi qilindi. Naim we seeb qorghanliri ishghal qilighandin kéyin netat rayoni qorghanliridiki yehudiylarning hemmisi zubeyr qelesige békiniwaldi. Bu qele tagh choqqisigha jaylashqan mustehkem bir qorghan bolup, qorghan etrapi musulmanlargha nisbeten hujum qilishqa bep, düshmen'ge nisbeten mudapelinish sharaiti yaxshi idi. Meyli atliq, meyli piyadilik héchkim uninggha yéqin baralmaytti. Resululla bu qeleni muhasirige élip üch kün turdi. Üch kündin kéyin bir yehudiy el bolup kélip: i muhemmed! Sen ularni bir ay muhasirige élip yatsangmu perwa qilishmaydu, chünki ularning yer asti süyi we bulaqliri bar. Ular kéchisi chiqip su qachilap ekiriwélip qelede békinip yétiwiridu, eger ularning su yolini üzüp tashliyalisang, andin ular sirtqa chiqidu , dédi. Shuning bilen peyghember eley-hissalam ularning ichimlik süyini üzüp tashlighanidi, yehudiylar qeledin chüshüp qattiq tersaliq bilen qarshiliq körsetti. Netijide, musulmanlar tereptin bir qanche kishi qaza qildi, on'gha yéqin yehudiy jehennemge uzitildi, axiri qele pethi qilindi.

Zubeyr qelesi ishghal qilin'ghandin kéyin yehudiylar ubey qelesige yötkilip

bu yerde mudapede turuwaldi, musulmanlar ularni qattiq muhasirige élip chüshüshke qistighanidi, bulardin ikki serwaz nochi arqa - arqidin meydan'gha chüshüp yekmu - yek élishishni telep qildi. Emma batur musulman ezimetler ulargha amanliq bermei urushup, ularni jehennemge yolgha séliwetti. Yehudiylardin ikkinchi qétim meydan'gha chüshken düshmenning edibini bergen kishi musulmanlarning ataghliq qehrimani qizil sellilik batur ebudujane (yeni, simak ibni xershenetolensari) idi. U mezkur mubarizichini bir terep qilip bolupla yolwastek étilip qelege bésip kirdi. Uninggha egiship bashqa musulmanlarmu bésip kirdi. Netijide, qorghan ichide birer saettek keskin jeng bolghandin kéyn yehudiylar bu qeleni tashlap bir - birlep sughurulup chékinip chiqip, mushu rayonning eng keynidiki qele nezar qelesige yötkilip mudapede turdi.

Nezar qorghini mushu teweliktiki qorghanlar ichide hemmidin mustehkem, hemmidin puxta bina qilin'ghan qorghan idi. Shunga ular musulmanlarni: bu qelege herqanche qilsimu kirelmeydu , dep qarap, asasliq chong qeleliri qoldin ketken bolsimu, ayallar we balilarni mushu qelege yighip mudapede turghanidi. Musulmanlar bu qeleni qattiq muhasirige aldi we hertereptin bésimni kücheytti. Lékin qorghanning tagh üstige jaylishishtek alahidiliki musulmanlarni basturup kirishtn tosup qoyghanidi. Yehudiylarmu qatmu - qat muhasirini bösüp chéqishqa pétinalmidi. Musulmanlarni oqqa tutup, tash étip qarshiliq körsitip turdi. Démek nezar qorghinini élish qiyin ehwalgha chüshüp qalghanliqtin, peyghember eley-hissalam musulmanlarni mencheniq we debbabe (ichige kirip bérip qorghanni téshidighan we yaki qorghan derwazisigha ot quyidighan herbiy eslihe) qatarliq éghir tiptiki qorallarni ishqa sélishqa buyrudi. Arshkarilinishche, musulmanlar bu esliheler bilen düshmen istihkamlirini topqa tutup, mezkur qorghanning tam - torusliridin chong - kichik shora - sünggüchlerni achqan we shu yerdin basturup kirip qorghan ichide keskin jeng qilghan. Axiri düshmen terep pajelik meghlup bolup teslim bolghan. Chünki, ular aldinqi sépillardin xotun - balilirini birge élip asta - asta chékinip qéchiwalghinigha oxshash, bu qeledin undaq asan qéchiwalalmighan, qachqanlarmu xotun - balilirini musulmanlargha tashlap, jénini élip qachqan. Mudapelinish sharaiti hemmidin mustehkem bolghan bu qorghanning ishghal qilinishi bilen xeyber shehirining birinchi chong böliki pütünley musulmanlarning qoligha ötti. Bu chong bölek netat we sheyq rayoni böliki idi. Bu bölekte yene yuqiriqi qorghanlardin bashqa chong - kichik bir qanche qorghan we istihkamlar bar idi. Biraq, yehudiylar eng mustehkem we eng bixeter bu qorghanlirining qoldin kétishi bilen bashqa qorghanlarni özlikidin boshitip bérip, xeyber shehiri ikknchi bölek rayonigha qéchip bériwaldi.

Xeyber 1 - bölek, yeni netat we sheyiq rayoni ishghal qilinip bolghandin kéyin, resulullah qoshunini xeyberning 2 - bölek rayoni, yeni ketiybe (herbiy rayon) qorghini, wetiyhe (say rayoni qorghini) we salalim (beni nezirning kattisi ebilhoqeyqning qorghini) terepke yötkidi. Bu yerge netat we sheyq rayonlirida dekkisini yep jan qutquzup kéliwalghan qachqun yehudiylarning hemmisi yighilip mustehkem bir mudape tori shekillendürgenidi, resulullah qoshunni bu terep (ketiybe)ke yötkep kelgenidin kéyin, bu yerni qattiq muhasirige aldi. Muhasire 14 kün'ge sozuldi. Yehudiylar qorghanliridin chiqmay yétiwerdi. Axir resulullah ulargha mencheniq tiklep topqa tutmaqchi boluwidi, ular özlirining pütünley halak bolup kétishige jezim qilip resulullahqa sülhi tüzüsh tekliwini sundi.

Ehwal mushu yerge yetkende, ibni ebilhoqeyiq resulullahqa elchi ewetip

sözliship körüshüsh oyining barliqini éytti. Peyghember eley-hissalam buni maqul körüp uning bilen uchrashti we uning bilen qorghan ichidiki chong - kichik barliq yehudiylarning hayatining bixeterlikige kapaletlik qilish bedilige ular özlirining mal - mülük, yer - zémin, altun - kümüsh, qoy - kala we üstige keygen kiyimidin bashqa barliq nersilirini hetta zibu - zinnet halqilirighiche musulmanlargha qaldurup, bala - chaqa xotun - qizlirini élip xeyberdin chiqip kétishke kélishti. Kélishimge imza qoyush aldida resulullah ibni ebilhoqeyqike eger mendin herqandaq birnersini yoshursanglar, silerdin allahning we resulullahning silerge bergen ehdisi üzilidu, dep agahlandurdi. Ular shertlerning hemmisige könüp kélishimge imza qoydi we bu kélishimning imzalinishi bilen xeyber qorghanlirining igilik hoquqi musulmanlarning qoligha ötti. Buning bilen xeyberni ishghal qilish ghelibilik tamamlandi.

Kélishimnamide yuqiriqidek semimiy - sadiq bolush qattiq tekitlen'gen bolsimu, ebilhuqeyqning ikki oghli nurghun mal mülükni yoshuruwaldi, uning ichide hoyey ibni extepning beni nezir yehudiyliri medinidin sürgün qilin'ghanda, xeyberge yötkep kelgen etiwarliq zibu - zinnet, altun - kümüshlirimu bar idi. Resulullah ebilhoqeyqning ikki oghligha ölüm jazasi berdi. Chünki, ularning ehdige xiyanet qilghanliqini kenanening bir newre tuqqini (yeni uning taghisining oghli) iqrar qilghan. Resulullah yene hoyey ibni extepning qizi sepiyyeni olja aldi. U ebilhoqeyqning oghli kenanening qolida bolup, ular emdila bir tekiyige bash qoyghanlar idi.

Resulullah xeyber yehudiylirini bu yerdin sürgün qiliwitip, andin xeyber zémini we oljilirini biraqla teqsim qilish iradisige kelgenidi. Yehudiylar: bizni mushu zéminda qaldursang, biz uni térip - tikip güllendürsek, déhqanchiliq ishlirini biz obdan bilimiz, dep yalwurup turuwaldi. Emeliyettimu resulullahning we sahabe kiramlarning u yerlerni térip - tikip bashqurup béridighan mulazim - chakarliri yoq idi. Ularning özlirimu bu ishlargha éshinalmaytti. Shunga peyghember eley-hissalam ulargha xeyber zémindin chiqqan mehsulatning yérimini musulmanlargha tapshurushqa kélishti. Ular resulullah xalighan muddetkiche turup turushqa maqul boldi. Abdullah ibni rewahe ulargha xeyber zéminlirini texmini bahalap békitip bérishke mesul boldi. Xeyber zémini 36 (ottuz alte) bölekke bölündi. Her bir bölek yüz ülüsh hosulluq étizgha ayrildi. Netijide, xeyber jemiy 3600 (üch ming alte yüz) ülüshlük hosul étizi qilip bikitildi. Medine terepke 1800 (birming sekkiz yüz) ülüsh hosul qaldi. Resulullahmu awam musulmanlar qatarida birkishilik nésiwe aldi. Chünki, xeyber ghenimetliri 1800 ülüsh qilip teqsim qilin'ghanidi. Mundaq bolushi bu gheniymetler allahning hudeybiye ghazitigha qatnashqan mujahid musulmanlargha iltipat qilghan hediyesi bolup, ulardin bu qétimqi jengge qatnashqan yaki qatnashmighanliri bolsun, hemmisige nésiwe tégishi kérek idi. Hudeybiye mujahidliri 1400 kishi bolup, ikki yüz atliq bar idi. Shunga her bir atqa ikki ülüsh, igisige bir ülüsh jemiy herbir atliq üch ülüsh nésiwe aldi. Qalghanlar bir ülüshtinla nisiwige ige boldi. Resulullah xeyberdin qaytip kelgenidin kéyin, ensarlar muhajirlargha burun ötünüp bergen xormiliq we baghwaranlirini qayturup berdi. Chünki, emdi muhajirlarningmu yer - zéminliri bar bolghanidi.

Bu ghazatning ghenimetlirini teqsim qilish harpisida resulullahning taghisi (ebu talib)ning oghli jeifer we uning hemrahliri hebeshistandin qaytip keldi. Uning bilen bille ebu musa we uning bashqa esheri hemrahlirimu baridi. Ularghimu bir

ülüsh ghenimet bölüp berdi. Emma, ulardin bashqa xeyber pethisige qatnashmighan birmu ademge bir tiyin bermidi. Shundaq qilip jeifer we uning hemrahliri yétip kéliwidi, resulullah uning aldigha yügürüp bérip uning bilen quchaqliship körüshti we uni söyüp ketti we mundaq dédi: ezbirayi xuda! Némige xushal bolushimni bilmey qéliwatimen, xeyberning élin'ghinighimu? Yaki jeiferning saq - salamet qaytip kelginigimu? Ular resulullahning emri ibni omeyye zemeri arqiliq muhajirlarni qayturup kélish toghriliq nejashigha yollighan mektubi yétip barghandin kéyin yolgha chiqqanidi. Nejashi ularni ikki kéme bilen yolgha saldi. U yerdiki muhajirlar jemiy 16 kishi bolup, bala - chaqiliri birge kelgen idi. Ulardin bashqa muhajirlar xéli burunla birdin - ikkidin medinige qaytip kélip bolghanidi.

Resulullahning sefiyege öylinshi

esirler bir yerge jemlinip teqsim qilinish aldida turuwatatti. Dihye ibni xoleyfetolkelbi (nopuzluq bir sahabe) kélip: i resulullah! Manga esirlerdin bir chöre (ayal qul) iltipat qilsang , dédi. Peyghember eley-hissalam uninggha: barghin özüng xalap birni élip ket, dégenidi. U béripla sefiyeni tallap élip mangdi. Bu chaghda bir kishi: i resulullah! Sen dihyetolkelibiyge beni qureyze we beni nezir yehudiylirining serdari huyeyning qizi - eng belen ayalni iltipat qiliwetting, u dégen sangila layiq kéletti, dédi. Shunga, resulullah: dihyeni chaqiringlar, dédi. Dihye sefiyeni élip kéliwidi, resulullah uni körüp: barghin uningdin bashqa birsini tallighin, dédi. Resulullah uni musulman bolushqa dewet qilghanidi. U iman éytip musulman boldi. Shuning bilen resulullah uni azat qiliwétip, uning hörlikini uninggha toyluq qilip bérip uni emrige aldi. Qaytishta seddosehba dégen yerge kelgende, idditi chiqip halal boluwidi, ommi suleyim uni yasandurup resulullahqa qétip qoydi. Resulullah shu kéchisi sefiye bilen bir tekiyge bash qoydi. Etisi etigen jamaetchilikke xorma halwisi qilip toy ziyapiti berdi we yol boyi üch kéchini sefiye bilen birge ötküzdi. Resulullah sefiyening chirayida tayaq zerbisidin bolghan kökni körüp: u néme ishshiq? Dep sorighanidi, sefiye: "i resulullah! Siler bizge hujum qilish harpisida bir chüsh kördüm, chüshümde asmandiki ay ornidin qozghilip kélip men bilen bir tekkiyge bash qoyghudek. Ezbirayi xuda, men bu chüshümning hazirqi sen bolup qélishingni hergiz oylimighanidim, men u chüshni érim kenanige éytip bériwidim, u: mediynide bash kötürgen ashu padishahni arzu qilip shundaq chüsh yasiding, dep méni urghan", dédi.

Resulullah xeyberni ishghal qilip herbiy heriketlerdin xatirjem bolup olturghan künlerning biride selam ibni mushkemning ayali zeyneb (harisning qizi) bir qoyni zeherlep pishurup hediye dep kötürüp keldi. U xotun resulullahning qoy sénigha amraq ikenlikini sorap oqup, shu yerge zeherni köprek sélip we bashqa yerlirinimu zeherlep élip kelgeniken. Qoy resulullahning aldida qoyuliwidi, u qoyning sénini ajritiwélip éghzigha bir chishlem sélipla azraq chaynap tükürüp tashlidi we: bu ustixan manga özining zeherlen'genlikini xewer qildi, dédi. Andin uni chaqirtip soraq qilghanidi, u étirap qildi. Resulullah: buni néme üchün qilding? Dégenidi u: eger padishah bolsa ölidu, aram tapimiz, nawada heqiqiy peyghember bolsa tesir qilmaydu, egishimiz dep qilghan, dep turuwaldi. Shunga, resulullah uning gunahidin ötti. Resulullah bilen bille héliqi göshtin yégenler ichide berrai ibni meirorning oghli bishri bar idi. U bir chishlem yutup salghanliqi üchün ölüp ketti. Resulullah awwal kechürüm qilghanidi, kéyin bishri ölüp ketkendin kéyin qisas üchün u ayalni öltürdi. Xeyber jeng meydanida

musulmanlardin shehid bolup ketkenlerning omumi sani 16 kishige yetti. Emma yehudiylardin ölgenlerning sani 93 (toqsan üch) kishidur.

Resulullah xeyberge yétip béripla mehiyse ibni mesudni fedek yehudiylirini islamgha dewet qilishqa aldin ewetkenidi, emma ular derhal gepke kirmey yaki jawab qayturmay waqitni ötküzüshti. Allah xeyberni musulmanlargha iltipat qiliwidi, ularning dillirigha qurqunch chüshüp, resulullahqa elchi ewetip xeyberliklerge oxshashla fedek mehsulatining yérimini tapshuridighanliqini éytti. Resulullah ularning iltimasini qubul qilip ular bilen kélishim imzalidi. Musulmanlar fedekni urush qilmay alghan bolghachqa, uning kirimi mexsus resulullahning idare qilishida boldi. Uni resulullah öz ailisi we musulmanlarning omumiy ishliri üchün ishletti.

Resulullah xeyberning ishliridin boshinipla wadlquragha yürüp ketti. Chünki, u yerdimu bir bölük yehudiylar we qismen erebler olturaqlashqan bolup ular özara éghiz - burun yaliship, özining kuprani meydanda jan - jehli bilen ching turuwatatti. Shunga musulmanlar u yerge yétip biriwidi, düshmen terep toluq teyyarliq bilen turghachqa musulmanlarni qara - yamghurdek oqqa tutushti. Andin resulullah qoshunni jengge seperwer qilidi we qisimlargha bölüp sep tüzdi. Jeng tughini seed ibni ubadige tutquzdi. Qisimlarning elemliridin birni hubab ibni munzirge, yene birni sehl ibni henifke we yene birni abbad ibni bishrige berdi. Andin heriketke ötüp ularni islamgha (yeni teslim bulushqa) chaqirdi. Ular teklipni ret qilip yekmu - yek élishishqa adem chiqardi. Uninggha qarshi biz tereptin zubeyr ibni ewwam chiqip hayal qilmay öz reqibini öltürüp tashliwetti. Yene bireylen sekrep chiqqanidi, unimu epchillik bilen ujuqturup qoydi. Arqidin yene bir yehudiy chiqqanidi uninggha qarita eli ibni ebi talib chiqip qoghlap yürüp chépiwetti. Eli meydan'gha bir chiqqanche ulardin arqa - arqidin chüshken on bir ademni qilichlap yoqatti. U her bir yehudiyni u alemge uzatsa kéyinkilirini heqiqetke ten bérip teslim bolushqa chaqiratti. Shu küni her namazning waqti kirse, resulullah sahabiler bilen jamaet bolup namaz oquwétip bazigha qaytatti - de, andin ularni teslim bolushqa dewet qilip hetta kech kirgen'ge qeder jeng qilatti. Bir küni axshimi hujumni burunraq toxtutup etisi etigen kün chiqishning aldida ulargha hujum qozghighanidi, ular qolliridiki barliq nerse - kéreklirini tapshurup teslim bolghanliqini jakarlidi. Resulullah wadlqurani ghalib herbiy küch bilen igellep, ularning mallirini gheniymet aldi. Allah resulullahni nurghun öy seremjan we rex - matalargha ige qildi. Wadilqura ishghal qilin'ghandin kéyin, resulullah u yerde töt kün turup sahabilerge ghenimetlerni teqsim qilip berdi. Yer - zémin del - derex we üzüm - xormilarni yerlik ahalilargha (xeyberlikler bilen kélishkendek) teng shériklikke biriwetti.

Teymai yehudiyliri, awwal xeyberliklerning arqidin fedek we wadlquraliqlarning bir - birlep teslim bolushqanliqlirini anglap, özlikidin musulmanlargha elchi ewetip, sülhi telep qilishti. Resulullah ularning iltimasini qobul kürüp, ularning mal - mülük yurt mehellisige tégish qilmidi.

Sülhidin kéyin resulullah medinige qarap yol aldi. Xeyber ghazitning tepsilatigha inchikilep nezer salghinimizda, peyghember eley-hissalam bu ghazattin hijiriyining 7 - yili seper (2 - ay) ning axirliri rebiyolewwel (3 - ay) ning bashliri qaytip kelgenliki melum bolidu.

Peyghember eley-hissalam bedewi erebler özlirining bulangchiliq we qaraqchiliq heriketliri üchün, musulmanlarning bixudlishishini kütüp medine

etrapida paypaslap yürüwatqan bir peytte, herem ayliri ötüp ketkendin kéyinmu yenila biperwaliq qilip medinini eskiriy küchitin ayriwitish hergiz aqilanilik bolmaydighanliqini herqandaq bir herbiy mutexessistinmu obdanraq biletti. Shunga u xeyberge yétip barghan haman nejdi tereptiki bulangchiliq we qaraqchiliqqa adetlen'gen qir ereblirige zerbe bérish üchün ebban ibni seed bashchilighida qoshun ewetkenidi. Ebban öz wezipisni muweppiqiyetlik ada qilip, udul xeyberge qaytip peyghember eley-hissalam bilen shu yerde uchrashti.

Ghazatlar we ewetilgen qoshunlar

peyghember eley-hissalam düshmen üch birleshme qanitidin eng küchlük we eng jahil (yeni qureysh mushirikliri we xeyberni baza qilghan yehudiy mekkarliri qatarliq) qanattin ikki chong qanatni teltöküs sundurup tashlighandin kéyin, üchinchi sol qanat düshmen'ge, yeni nejdi tüzlenglikide chépip yürüp purset tapsila qaraqchiliq, bulangchiliq we oghriliq jinayetliri bilen shughulliniwatqan qara qorsaq bedewiylerning edibini bérishke atlandi. Bu heriket tarixta zatorriqai ghaziti dep ataldi. Tarixchilarning köp qismi bu ghazat hijiriyining 4 - yili élip bérilghan deydu. Lékin, ebu musa esheri we ebu hureyre (reziyellahu enhu)larning bu ghazatqa qatnashqanliqi, mezkur ghazatning xeyber ghazitidin kéyin élip bérilghanliqini körsitidu. Bu ghazatning hijiriyining 7 - yili rebolewwelde élip bérilghanliqi éhtimalgha köp yéqin.

Ghazat heqqidiki riwayetlerning xulasisi shuki, peyghember eley-hissalam ghetpan qebilisidin enmar, beni söilebe we beni muharibe aymaqliri topliship özara til biriktürüp medinige qarita teme közini tikiwatqanliqini anglap, musulmanlardin 400 yaki 700 kishini teshkillidi we öz ornida medinide ebu zerni, yene bir sözde osman ibni effanni qaldurup, ular terepke atlandi. Resulullah nahayiti jiddiy yol yürüp ularning diyarigha ichkirlep kirdi. Hetta medinidin ikki künlük yiraqliqtiki nexli dep atilidighan bir jaygha yétip bardi we u yerde ghetpanliqlardin bir top kishiler bilen uchrashti. Emma, ular bilen kéliship arida urush bolmidi. Mana shundaq qilip ehzab (düshmen birleshme qoshuni) urushi mezgilide musulmanlarning köz aldida déweylep turghan düshmenning üch chong qanitining üchilisini sundurush ishi bir - birlep nahayiti ghelibilik halda tamamlandi. Etrapi alem tinjip muqimliq we tinchliq höküm sürdi. Bu ghazattin qaytip kélip resulullah shu yili shewwal éyigha qeder medinide turup, bir qanche qoshunni teshkillep zörür bolghan jaylargha ewetti.

1) ghalib ibni abdulla leysi qoshuni: hijiriyining 7 - yili seper éyida qedid dégen jaydiki beni mulewwehe qebilisige hujum qilishqa ewetildi.

2) hesmi qoshuni: hijriyening 7 - yili jumadiyelsani (6 - ay)da ewetildi.

3) ömer ibni xettab reziyellahu enhu qoshuni: hijiriyining 7 - yili sheiban éyida turbe dégen jaygha ewetildi.

4) bishri ibni seed ensari qoshuni: hijiriyining 7 - yili sheiban éyida fedek tewelikidiki beni murre aymiqigha tégish qilish üchün 30 adem bilen ewetildi.

5) ghalib ibni abdulla leysi qoshuni: hijriyening 7 - yili ramizan iyéida meyfiye dégen jaydiki beni ewwal we beni soilebe qebililirige tégish qilish üchün 130 adem bilen ewetildi.

6) abdulla ibni rewah qoshuni: mushu yili shewwal éyida 30 atliq qoshun bilen xeyberge ewetildi.

7) beshir ibni seed ensari qoshuni: hijiriyining 7 - yili shewwal éyida yumni we jubar dégen jaygha, medin'ge hujum qilish üchün toplan'ghan bir top

qaraqchilarning edibini bérish üchün 30 kishi bilen ewetildi.

8) ebi hedredileslemi qoshuni: mushu yili melum bir ayda ghabe dégen jaygha ewetildi.

Hudeybiye ömrisining qazasi

shu yili yeni hijiriyining 7 - yili zolqeide (11 - ay)kirip kéliwidi, resulullah sahabe kiramlarni aldinqi yildiki hej ömrining qazasini qilishqa buyridi we hudeybiyge qatnashqan herqandaq adem qépqalmasliqni tapilidi. Shunga, sahabilardin hazirgha qeder shehid bolup ketkenlerdin bashqa hemmisi atlandi. Shuningdek yene ömre qilghusi barlarmu birge chiqti. Netijide musulmanlarning sani ayallar we balilarni éliwetkende 2000 (ikki ming)gha yetti. Medinide öz ornigha uweyf ibni ebarehim ghiparini qaldurdi. Qurbanliq üchün 60 töge éliwaldi, uninggha najibe ibni jundop eslemini mesul qildi, we zulhuleyfige chiqipla ömrige éhram baghlap lebbeyke éytip tekbir sadasini yangratti. Musulmanlarning jarangliq hem mungluq tekbir awazi keng jahanni lerzige salatti. Resulullah qureysh kapirlirining ehdige xiyanet qilip suyiqest pilanlishdin ensirep qoral - yaraq we jeng eslihelirini toluq éliwalghanidi. Yeijij dégen yerge barghanda qalqan, dubulgha, oq - ya, neyze qatarliq jeng eslihelirini qaldurup, uninggha ews ibni xewli ensarini mesul qilip ikki yüz adem bilen qaldurdi. Mekkige adette musapirlar birge élip méngishqa bolidighan qilichni ghilap bilen, pichaq - xenjerlerni qapchuqliri bilen birge élip kirdi. Resulullah mekkige kirgende qeswa dégen tögisige minip mangghanidi. Musulmanlar qilichlirini ésip resulullahning etrapini him - yéqin orap, yangraq awazda tekbir éytip mangatti. Mushriklar musulmanlarning herikitini közitish üchün mekkining shimalidiki qeiyqan téghigha chiqip qarap turushti. Ular özara: bügün yesrep (medine)ning töwen hawasida téni ajizlap zeipliship ketken ademlerning tawab ehwalini körimiz , déyishkenidi. Shunga, resulullah sahabilerni aldinqi üch qétimda téz yügürüp méngishqa, ikki rukni otturisida öz helliside méngishqa buyridi. Resulullahning sahabilerni tawapning hemmisini téz yügürüp ada qilishqa buyrimasliqi omumning ehwalini nezerde tutqanliqi idi. Peyghember eley-hissalam bu arqiliq mushriklargha özining küch - quwwet, jasaritini körsitip qoymaqchi boldi. Shuningdek yene istibagh qilishqa, yeni ong mörisini ochuq qoyup ridaning ikki teripini sol mörisidin chiqirip tashlap méngishqa buyridi. Bu eneniwi yosunda hej tawap qilghanliqini bildüretti. Resulullah mekkige hejun dégen jayning udulidiki dawandin heywet bilen kirip keldi. Buchaghda mushrikler yolining ikki qasniqida qatar tizilip turup hej qoshunini közitiwatatti. Qoshun toxtimay telbiye éytip mangdi. Axiri resulullah qolidiki hasa bilen beytullahning ruknini buse qildi(söydi) we tawap qildi. Musulmanlarmu tawab qildi. Resulullah tawaptin parigh bolghandin kéyin sefa merwe otturisida seiyi (yügürüsh) qildi. Seiyidin kéyin hediye (qurbanliq)ni merwe yénida toxtutup boghuzlidi we béshini chüshürdi. Musulmanlarmu shundaq qilishti, andin bir bölük kishlerni héliqi yeijij dégen jaydiki qoral - yaraqlarni saqlashqa ewetti. U yerdikiler mekkige kélip ömre qiliwaldi. Resulullah mekkide üch kün turdi, tötinchi küni etigende mushriklar eli ibni ebi talibning qéshigha kélip: bu ademge éytqin, chiqip ketsun, waqit toshti, déyishti. Shuning bilen resulullah mekkidin chiqip kitip, serf dégen jaygha chiqip shuyerde turdi. U mekkidin chiqip ketmekchi boluwidi, hemzining qizi ulargha ergiship: "tagha..tagha... " dep towlighili turdi. Shuning bilen uni eli qoligha alghanidi, uni taliship jeifer, zeyd we eli tirkiship qaldi. Shunga, resulullah uni

jeiferge buyrup berdi. Chünki, uning hammisi jeiperning emride idi. Mushu qétimqi ömride resulullah harisilamirning qizi meymunege öylendi. Resulullah mekkige kirishning aldida jeifer ibni ebi talibni meymunening qéshigha ewetip uninggha xéridarliq qilghanidi. Meymune özining igidarliqini abbasqa tapshurdi. Chünki, uning hemshirsi abbasning ayali idi. Shuning bilen abbas uni resulullahqa yatliq qildi. Resulullah mekkidin chiqip ketmekchi bolghanda, ebi rafini qaldurup meymuneni keynidin élip chiqishqa buyridi we uning bilen serf dégen jayda bir tekiyige bash qoydi. Bu ömre qaza ömrisi dep ataldi. Chünki, u aldinqi yilidiki hudeybiye ömrisining qazasi idi. Yene beziler: bu ömrini kélishim ömrisi dep atidi. Chünki, bu aldinqi yili hudeybiyede tüzülgen kélishim ehdinamisige asasen élip bérilghan ömre hej idi, déyishidu. Yene bu ömre sülhi ömrisi we qisas ömrisi dégen namlar bilenmu atilidu.

Yene mushu yili ewetilgen qoshunlar:

1) ibni ebilewja qoshuni: resulullah hijriyning 7 - yili zulhejjide ellik adem bilen beni soleim xelqini islamgha chaqirish üchün ewetkenidi.

2) ghalib ibni abdulla qoshuni: hijriyining 8 - yili seperiyéida ikki yüz adem bilen fedektiki (aldinqi yili) bishri ibni seed qoshuni bexitsizlikke uchrighan jaygha ewetildi.

3) zati etleh qoshuni: hijiriyning 8 - yili rebiyul ewwelde beni quzae xelqi musulmanlargha hujum qilish üchün qoshun toplawatqanliqi anglan'ghanidi. Shunga, resulullah olargha keeb ibni omeyrni 15 adem bilen ewetti. Qoshun düshmen bilen uchriship ularni islamgha chaqirghanidi, ular islamgha awaz qoshmayla qalmay, belki oq étip qoshun ezalirini pütünley shéhit qiliwetti. Peqet birla kishi ölükler arisida hayat qaldi.

4) zati irqi qoshuni: hijiriyining 8 - yili rebiyul ewwelde beni hewazin xelqige qoshun ewetildi.

Muite urushi

bu urush musulmanlarning resulullah hayat waqtida élip barghan eng chong qoralliq élishishi we eng éghir qanliq toqunushi hésablinidu. Shundaqla dunya xristan memliketlirini pethi qilishning aldinqi teyyarliqi we bésharet signali hésablinidu. Weqe hijriyening 8 - yili jumadiyelewwel (miladi 629 - yili 8 - ay yaki 9 - aylar gha toghra kélidu)de yüz bergen.

Muite shamning belqa dégen yérige yéqin kent bolup, muite bilen beytul muqeddesning ariliqi ikki künlük seper dep qarilidu. Muite urushning yüz bérish sewebi mundaq bolghan: peyghember eley-hissalam özining busra waliysigha yollighan mektupini haris ibni umeyr ezdédin ewetkenidi. Elchi sham zémin'gha qedem basqan küni shurehbil ibni emirilghipari uning aldini tosup chemberches baghliwetti we öz qoli bilen chépip tashlidi. Bu xewer resulullahqa angliniwidi, u intayin qayghurdi we ghemge patti. Shunga u derhal üch ming kishilik qoshun teshkillep, urush teyyarliqini pütküzdi. Bu ehzab urushidin kéyin teshkillen'gen eng chong islam qoshuni hésablinidu.

Resulullah bu qoshun'gha zeyd ibni harisni emir qilip teyinlidi we, zeyd ölüp ketse jeifer emir bolsun, jeifermu ölüp ketse abdulla ibni rewahe emir leshker bolsun, dédi we öz qoli bilen tugh qadap zeyd ibni hariske tutquzdi. Elemning renggi aq idi. Qoshun yolgha chiqish aldida resulullah ulargha: allahning ismi bilen allah yolida allahqa inkar qilghanlar bilen urush qilinglar, ehdige xiyanet qilmanglar, ölüklerni parchilap tashlimanglar, balilar, ayallar we halidin ketken

qéri - chörilerni, chérkawlarda ibadet bilen meshghul boluwatqan abid - zahidlarni öltürmenglar. Méwilik del - derexlerni kesmenglar, qele we qurulushlarni buzup chaqmanglar, dédi.

Qoshun yolgha chiqish aldida pütün medine ahalisi jem bolup, qoshun serkerdilirige xeyrilik bilen dua qilishti we ulargha salam - sihhet tilidi. Qoshun medinidin qozghilip chiqiwidi, resulullahmu ularni uzitip seniyetolwida dégen yergiche chiqti we mushu yerde toxtap qoshun bilen xoshlashti. Qoshun shimalgha qarap dawamliq algha ilgirlep hijazning shimal qismigha tutishidighan sham (süriye) zéminidin mean dégen yerge chüshti we bu yerde igiligen axbarattin melum boldiki, rum padishahi hireqli yüz ming kishilik qoshun bilen rumdin belqaining meab dégen yérige kélip chüshüptu we yerlik lexmi, jozam, belqin, behram, we belli qatarliq ereb qebililiridin yene yüz ming kishilik yallanma qoshun qoshuluptu, dégen xewer jezimleshti.

Musulmanlar bu yiraq elde munche köp san - sanaqsiz düshmen bilen ushtumtut totushup qalarini özining herbiy istratégiye pilanigha kirgüzmigenidi. Musulmanlar néme qilarini bilelmey meanda ikki kün turup, köz aldédiki ehwallarni muzakire qildi we urushning kéyinki aqiwitini tesewwur qildi. Musulmanlar qoshuni meanda ikki kün turghandin kéyin yene qozghilip shimalgha qarap ilgirlidi we belqa chégrasigha barghanda, hireqli qoshuni bilen uchrashti. Düshmen terep nahayiti qattiq heywe bilen déweylep kelmekte idi. Musulmanlar derhal muitige qaytip u yerde herbiy gazarma tesis qildi we jiddi urush teyyarliqini puxtilidi. Qoshunni qayta retke sélip ong qanatqa qutbe ibni qetade özrini, sol qanatqa obade ibni malik ensarni qomandan qilip teyinlidi.

Mushu yerde yeni muite dégen yerde ikki terep tutushup qaldi. Hesh - pesh digüche shiddetlik gireleshme jeng bashlinip ketti. Musulmanlarning 3000 kishilik qoshuni hireqlining ikki yüzming kishilik muntizim qoshun'gha taqabil turushqa toghra kelgenidi. Elemni tunji qétimliq urushta resulullahning amraq adimi zeyd ibni haris kötürüp intayin jesurluq we merdanelik bilen orush qildiki, héch qandaq bir palwan yaki batur ezimette undaq qehrimanliq jasariti tépilmaytti. U urushup - urushup axir uning pütün bedinige düshmen neyziliri goya tikendek sanchilip ketkendin kéyin andin yéqildi. Shuning bilen elemni jeifer ibni ebi talib qoligha élip tengdashsiz baturluq we mislisiz shijaet bilen urushtiki, jeng rasa qizip yuqiri pellige kötürülgende, u miniwatqan qizil étidin sekrep chüshüp uning boynini üzüwetti. Andin jeng qaynimigha kirip urushup - orushup axir elem kötürgen ong qoli késilip ketti. Bu chaghda u elemni derhal sol qoligha élip ching tutup qed kötürtüp turdi. Axiri sol qolimu késip tashlandi, shuning bilen u elem xadisini boyni bilen qisip uni qed kötertip turghanidi, axiri béshimu üzüwétildi. Jeifer ibni ebi talib mana mushundaq shijaet we jenggiwarliq rohi bilen urushup axiri shehid bolup ketkendn kéyin elemni abdulla ibni rewah qoligha élip étigha mindi - de, düshmen terepke étildi. U attn chüshüshke bir temshilip bolup, yene bir az ikkilendi, andin u attin chüshti. Qoshunda abdullahning bir newre tuqqini bar idi. U bir parche pishshiq göshni tenglep: qérindishim, al! Bu göshni yewal, bir qanche kündin biri sen ach qalding, dégenidi, abdulla uning qolidin göshni élip bir - ikkni chishlidi - de, paq qilip yerge étiwitip, shemsherni pulanglitip düshmen terepke étildi we ajayip baturluq bilen urushup axiri shehid boldi.

Abdullah ibni rewahe yéqilghandin kéyin elemni beni ejlan qebilisidin sabit

ibni qeys isimlik bir kishi élip égiz kötürdi we: i musulmanlar! Aranglardin bir kishini qomandanliqqa körsitinglar, dédi. Qoshun ehli: sen qomandan bolghin, dégenidi, sabit: men epleshtürelmeymen, dep turuwaldi. Shuning bilen musulmanlar xalid ibni welidni qomandanliqqa saylap chiqti. Xalid ibni welid elemni qolgha alghandin kéyin qoshunni qayta retke sélip qoshunning jenggiwarliqini ashurup, düshmen'ge qaqshatquch zerbilerni berdi. Peyghember eley-hissalam muite urushinng ehwalini jeng meydanidin xewer yétip kélishtin burunla wehiy arqiliq el jamaetke uqturdi, u mundaq dédi: elemni zeyd tutqanidi, shehid boldi, andin jeifer tutqanidi, umu shehid qiliwétildi. Axirida abdullah ibni rewah tutqanidi, umu shehid qiliwitildi. Resulullah mushularni dewétip közliridin taram - taram yash töketti. Andin: elemni allahning qilichliridin bir qilich qoligha alghanidi, allah uning bilen qoshun'gha nusret ata qildi, dédi.

Musulmanlar ene shundaq jasaret we derijidin tashqiri qehrimanliq bilen jan pida qilip urushqan teqdirdimu sanining cheklikliki tüpeyli düshmenning adem déngizini teshkil qilghan zor qoshunning hujum dolquni aldida berdashliq bérelishi we yaki ularning changgilidin bixeter qutulup chiqalishi natayin idi. Del mushundaq halqiliq peytte musulmanlarning bu yéngi qomandani xalid ibni welid musulmanlarni özliri ketküzüp qoyghan ajizliq noqtisidin qutuldurushta özining yuqiri jeng maharitini we yétishken herbiy iqtidarini jari qildurdi.

Bu qétim qayta teshkillen'gen qoshun qandaq usulda urush qilghanliqi toghrisida éniq bir melumat yoq, biraq bu heqtiki riwayetlerning tepsilatigha inchikilep nezer salghimizda shu melum boldiki, xalid ibni welid qomandan bolghan tunji küni rum qoshunining shiddetlik hujumi aldida qeyserlik bilen jeng qilip xéli yaxshi ünüm qazan'ghan bolsimu, uning pütün es yadi qandaq qilip musulmanlarni saq - salamet qayturup kétish üchün rumluqlarning qelbige wehime tashlap, ularning qoghlap zerbe bérishining aldini alghili bolidighan ünümlük bir chare - tedbir üstide jiddiy izdiniwatatti. Chünki, düshmen terep dawamliq qoghlap zerbe bergen ehwalda musulmanlar qoshunning düshmenning changgilidin qutulup chiqalishi teske toxtaytti. Shunga u ikkinchi küni seherde qoshunni qayta teshkillep ularni qayta seperwerlikke chaqirdi. Qoshunning arqa sep mudape qismini aldinqi sepke, ong qanat qismini solgha qanatqa almashturup qoshunni yéngi bir tüske kirgüzdi. Düshmen terep musulmanlarning her qaysi sepliridiki bu yéngi muntizim jenggiwar qoshunni körüp hang - tang qélishti we: musulmanlargha yardem keptu, dep oylap, özara sarasimige chüshti we put - qollirini titrek basti. Bügün etigenki urushta ikki terep birer saettek urushqandin kéyin xalid ibni welid qoshunni jeng sépi intizamini buzmighan halette asta - asta arqigha chékinishke buyridi. Rum dairliri musulmanlarning intizam bilen chékiniwatqanliqini körüp: ular bizge hiyle ishlitiwatidu, bizni chölge egeshtürüp achiqip her tereptin qorshap yoqitishni pilanlawatidu, dep oylap arqidin qoghlashni toxtatti. Mana mushundaq qilip rum dairliri musulmanlarning keynidin qoghlashtin eyminip öz jayida toxtap qélishti. Musulmanlar bolsa dawamliq bixeter chékinip axiri medinige qaytip kélishti.

Muite jeng meydanida tunji urushta musulmanlar tereptin 12 adem shehid bolup ketti. Emma, düshmen tereptin ölgenlerning sani éniq emes. Biraq, jengning tepsilatigha chongqur nezer sélip körginimizde ulardin ölgenlerning sani xéli köptek qilidu.

Musulmanlar bu qétimqi urushta gerche éghir bedel tölep turup, közligen

intiqam élish meqsitige yételmigen bolsimu, lékin, bu urush musulmanlargha yüksek abruy, yaxshi nam élip keldi. Bu urush pütün ereblerni heyranliqqa saldi. Chünki, eyni dewirde rum döliti yer sharidiki derijidin tashqiri jahan'gir we eng küchlük zomiger memliket idi. Erebler rumluqlar bilen put tépishish öz putigha özi palta salghanliq we özini özi ölümge tutup bergenlik, dep qaraytti. Shunga, bu üch ming kishilik qoshunning goya adem déngizini shekillendürgen ikki yüzming jengchisi bar bir qoshun'gha jeng élan qilip, birqanche meydan tutushup, andin yene tilgha alghudek éghir chiqim tartmay aman - ésen qaytip kelgenliki jahan ajayibatliridin bir möjize hésablinatti.

Bu urush yene xelqi alemge: musulmanlar pütün erebler we jahan xelqi tonuydighan halettin bashqa bir xil xisletke ige xelq iken, ulargha allahning dergahidin heqiqeten zor yardem we medet kilidiken we musulmanlarning rehbiri muhemmed eley-hissalam berheq allahning peyghembiri iken, dégenni jakarlidi. Shunga biz buningdin ilgiri musulmanlargha qarshi isyan kötürüpla yüridighan ayrim jidelxor, öktem qebile we aymaqlarning bu urushtin kéyin özlükidin islamgha mayil bolghanliqini, netijide beni soleyim, eshjee, ghetpan, zebyan we fezare qatarliq qebililerning bir pütün islamni qobul qilip, medinige el bolghanliqini körimiz. Shuningdek bu urush yene rumluqlar bilen bolidighan qanliq toqunushning tunji muqeddimisi, musulmanlarning rum memliketlirini pethi qilip kelgüside yiraq - yiraq ellernimu boysunduridighanliqining muqeddimisi we aldin teyyarliq xizmiti bolup qaldi.

Zatusselasil qoshuni

peyghember eley-hissalam sham teweliki chégra boylirida olturushluq ereb qebililirining muite urushida rum dairliri bilen bir tam turup musulmanlargha qarshi jengge qatnashqanliqidek rezil meydanini uqqandin kéyin, bundaq zor qoshunning qayta toplanmasliqi üchün rumluqlar bilen ular otturisida soghuq munasiwet peyda qilidighan, eksiche ular bilen musulmanlar otturisida dostluq rishtisi ornitidighan eplik chare - tedbir qollinishning zörürlikini hés qildi. Shunga u muite urushi ayaghliship ozaq ötmey, yeni hijiriyining 8 - yili jamadiyeluxra (6 - ay)da yuqiriqi pilanini orunlash üchün emr ibni asni tallidi. Resulullah emri ibni asqa bir dane aq elem we uninggha yandashturup yene bir dane qara elemni tutquzup muhajir we ensarlarning péshqedemliridin 300 kishi bilen yolgha saldi. Qoshunda 30 atliq bar idi. Resulullah emrni u bésip ötidighan yol boyidiki belli, özre we belqiyn ahalilirini yardemge chaqirishqa buyridi. Emri yol boyi kéchisi yol yürüp, kündüzi yoshurnup méngip düshmen'ge yéqinlap kelgende, ularning sanining köp ikenlikini uqti. Shuning bilen u rafe ibni mekis juheniyni keynige yandurup resulullahdin yardem sorashqa ewetti. Buninggha asasen resulullah ebu ubeyde ibni jerrahni 200 yüz kishige bash qilip emr ibni asqa yardemge ewetti. Bu qoshun'gha resulullah muhajir we ensarlarning péshqedemlirini, jümlidin ebubekri we ömer ibni xettab reziyellahu enhu qatarliq sahabilerni seplep berdi. Qoshun yolgha chiqish aldida resulullah ebu ubeydige tapilap: téz yol yürüp emrge yitishiwilip, ikkeylen bir niyet bir meqsette jeng qilinglar, ixtilaplashmanglar, dédi. Ebu ubeyde emrige yétishiwalghandin kéyin bir namazda imam bolmaqchi boluwidi, lékin emr ibni as uninggha: sen dégen manga yardemge kelgen, qoshunning mesuli men, shunga sen manga iqtida qilishing kérek, dégenidi, ebu ubeyde maqul boldi. Uningdin kéyin qoshun'gha emri ibni as namaz bashlap oqup berdi. Yardemchi qoshun yétip kélip qoshun

teshkillinip boluwidi, emr qoshunni bashlap dawamliq algha ilgirlep qozae qebilisining zéminighiche basturup bérip, yerlik ahalilerni boysundurup, ularning zéminining eng chet yiraq jaylirighiche at chapturdi. Shu jeryanida u bir top sayaq qoshun bilen tutushup qélip birla hujum bilen ularni tarmar qildi we ewf ibni malik eshjeiyni resulullahqa xewer yetküzüsh üchün medinige yolgha saldi. Ewf nahayiti téz yol yürüp resulullahqa qoshunning saq - salamet qaytqanliqini we jeng ghelibisini yetküzüp, uni xatirjem qildi. Zatusselasil wadilquraning u chétige jaylashqan bir jay bolup, medine bilen bolghan ariliqi 10 künlük musape idi, ibni is'haq: musulmanlar bu qétimqi yürüshte jozam qebilisining selasil dep atilidighan bir su boyigha chüshüp barigah tikken bolghachqa, bu qoshun (selasil igiliri dégen menide) zatosselasil, dep atalghan, dédi

ebu qetade qoshuni

xuzre dégen jaygha ewetilgen bu qoshun hijiriyining 8 - yili sheiban (8 - ay) da ewetilgenidi. Sewebi beni ghetpan qebilisidin bir top kishilerning xuzre (nejde tewelikide beni muharip qebilisining zémini) ge topliniwatqanliqi anglandi. Shunga resulullah ebuqetade reziyellahu enhuni 15 kishige bash qilip ularni tarqitiwétishke ewetti. Ebu qetade belgilen'gen jaygha yétip bérip qarshiliq körsetkenlerni öltürüp, teslim bolghanlarni qaldurup nurghun olja we ghenimetlerge érishti. Medinidin ayrilip 15 - küni saq - salamet qaytip keldi.

Mekke pethisi

qureyish mushrikliri hijiriyining 6 - yilidiki hudeybiye shertnamisigha xilapliq qilip shertnamini buzghandin kiyin özining kélishimnamigha xilapliq qilghanliq we hayat - mamatqa taqilidighan chong ehdi - peyman'gha ochuq - ashkara xiyanet qilghanliqtek bu jinayi qilmishini héchqandaq bir özre yaki bahane körsitip aqliyalmaytti. Shundaq bolghachqa qureysh dairliri özlirining teklipi bilen tüzülgen bu kélishimnamini özlirinng buzghanliqini hés qiliship, xiyanetning yaman aqiwitidin ensirdi. Shunga ular derhal kéngeytilgen meslihet yighini chaqirdi. Yighinda ular özlirining bashliqi ebu sufyan ibni herbni kélishimnamini yéngilap qayta tüzüp kélishke wekillikke ewetishni qarar qildi. Ebu sopiyan medinige kilip resululla bilen körüshüp birer ighizmu gep angliyalmighandin kiyin arigha chüshüp resulullagha gep qilip birish üchün uning buninggha yalwurup ötünüp biqip hich bir netijige irishelmey axiri jiddiy yol yürüp mekkige yétip keldi.

Qureysh xelqi uning aldigha chiqip: i ebu sufyan seperning netijisi qandaq boldi? Dep sorashqan idi, u: men muhemmed bilen körüshtüm, ezbirayi xuda, u manga bir éghizmu gep qilmidi. Andin ebu bekri bilen uchrashtim, uningdinmu yaxshiliq kelmidi. Arqidin ömer ibni xettab reziyellahu enhu bilen körüshtüm, u hemmidin bek düshmenlik bilen jawab qayturdi. Axirda eli ibni ebi talibning yénigha barghanidim, u xéli yumshaq muamile qildi. Men shuning déginidek qilip qoyup qaytip keldim. Allah bilen qesemki, bu ishim kar qildimu, yoq? Bilmeymen, dédi. Ular: eli séni némige buyrighanidi? Dep sorishiwidi, ebu sufyan: u méni el arisida bashpanah bolushqa boyrighanidi, men shundaq qildim, dédi. Ular: uni muhemmed étirap qildimu? Déyshiwidi, ebu sufyan: yaq, dédi. Ular: way! Séni exmeq qilghinini, u adem sanga chaqchaq qiliptu, xalas, déyshti. Ebu sufyan: yaq, undaq qilmidi. Allah bilen qesemki, uningdin bashqa yolni menmu tapalmidim, dep gepni tügetti.

Imam teberani neqil qilghan hedislerdin melum bolishiche, resulullah

aishige (uninggha qureysh dairlirining hudeybiye ehdinamisini buzghanliq xewiri yétip kélishtin üch kün ilgiri) seper teyyarliqi koyigha kirip qoyushqa we uni mexpi tutushqa buyrighan. Mushu gep bolup üchinchi küni etigende emri ibni salim xuzai qiriq atliq kishi bilen medinige yétip kélip, teshebbusname mezmundiki ikki misra shirni oqughan. Shu chaghda kishiler andin ikki terep otturisidiki kélishimning buzulghanliqini uqqan. Emri kélip bir ikki kündin kéyin budeyl ibni werqa xuzai kelgen. Arqidin ebu sufyan kelgen. Netijide, musulmanlar xewerning rastliqini jezimleshtürgen. Resulullah musulmanlargha ghazat teyyarliqi körüp qoyushqa buyridi we mekkige yürüsh qilidighanliqini ochuq uqturup: i allah! Biz mekkige basturup kirmigüche jasuslarning qureyshlerge xewer yetküzüp qoyushidin saqlighin", dep tilidi.

Sirtqa qarita ishni téximu mexpi, téximu sir tutush we düshmenning diqqitini bashqa yaqqa buruwétish üchün resulullah ebu qetade ibni rebii bashchiliqida sekkiz kishilik pidaiylar qoshuni teshkillep, mushu yili, yeni hijiriyining 8 - yili ramizanning béshidila betni izem dégen jaygha közetchilik wezipisni öteshke ewetti. Meqset medine terepning herbiy herikitige diqqet qilidighan paylaqchi közler resulullahni shu tereplerge yürüsh qilmaqchi oxshaydu dep qalsun hemde shundaq xewer tarqalsun üchün idi.

Mezkur qoshun buyruqqa binaen dawamliq yol yürüp, axir belgilen'gen nishan'gha yétip barghanda, resulullah mekkige qoshun tartip yürüp ketkenliki anglandi. Shuning bilen ular atning tizginini mekke terepke burap, téz yol yürüp chong qoshunning keynidin yitishiwaldi.

Shu arida hateb ibni ebi beltee (reziyellahu enhu) dégen sahabe qureysh xelqige xet yézip, resulullahning ulargha qoshun tartmaqchi boluwatqanliqini xewer qilish arqiliq özining mekkide turuwatqan bala - chaqilirini qoghdimaqchi boldi we bu xetni shu terepke mangghan bir ayalgha tutquzup, nawada xetni saq - salamet öz jayigha tapshurup bérelise muwapiq söyünchi béridighanliqini éytti. Shuning bilen héliqi xotun xetni örüm chéchining arisigha élip mekkige qarap yol aldi... Shu haman resulullahqa allah teripidin wehiy nazil bolup hatebning ishi xewer qilindi. Shunga u eli ibni ebi talip we miqdadni atliq yolgha saldi we ulargha: siler ikkinglar rewzeti xax dégen jaygha bérip u yerde mekkige kétiwatqan bir ayalni kütünglar, uningda mekkiliklerge yollan'ghan birparche xet bar, uni élip kélinglar, dédi. Ular atlirini chapturup héliqi jaygha yétip barsa rast dégendek u yerde mekkige kétiwatqan bir xotunni uchratti, ular héliqi xotunni ulaghdin chüshürüp: xetni chiqar! Dégenidi. U xotun: mende xet yoq, dep qetiy tandi. Shuning bilen ular u xotunning yük taqlirini bir birlep axturupmu xetni tapalmidi. Shunga, eli uninggha: allah bilen qesemki, resulullah yalghan sözlimeydu, bizmu hem sanga yalghandin töhmet qilghinimiz yoq, sen choqum xetni chiqar, bolmisa kiyimiliringni saldurup axturumiz, déwidi bu xotun ishning chataqliqini pemlidi bolghay, elige: emise uyaqqa qarap tur dédi. Eli bashqa yaqqa qarap turghan idi, u béshidin bir örum chachni chuwup arisidin xetni chiqirip elige sundi. Eli we miqdadlar derhal medinige qaytip xetni resulullahqa tapshurdi. U xétide resulullahning mekkige qoshun tartmaqchi boluwatqanliqni xewer qilghanidi, resulullah hatebni chaqirtip: bu néme ish? I hateb! Dégenidi, hateb: i resulullah! Aldirimisila, qesem qilimenki, méning allahqa we allahning peyghembirige bolghan imanim kamil, men bu ishni murted bolup dindin yan'ghanliqim üchün we yaki dinni dunyagha satqanliqim üchün qilghinim yoq,

peqet men esli qureyshlik bolmastin u yerge köchmen ademmen, méning u yerde bala - chaqilirim, oruq - tuqqan, ehli ewladlirim bar, ular himatchisiz qaldi, bashqa muhajirlarning ehli - ewladlirini muhapizet qilidighan tuqqanliri (himatchiliri) bar, shunga men bu xetni yollash arqiliq ular arisidiki bala chaqilirimni qoghdaydighan bir ehdi berpa qilmaqchi bolghanidim, xalas. Bashqa meqset yoq, dédi. Bu chaghda ömer ibni xettab reziyellahu enhu qilichini sughurup: i resulullah! Ruxset qilsila, men bu munapiqning kallisini alay, u allahqa we allahning peyghembirige asiyliq qiliptu, u munapiq boptu? Dégili turghanidi, resulullah: özüngni bésiwal, i ömer! U dégen bedri urushigha qatnashqan, sen bilemsen, allah bedrige qatnashqanlargha iltipat qilip: xalighininglarni qilinglar, men silerge meghpiret qiliwettim dégen, dédi. Shuning bilen ömer reziyellahu enhu köz yéshi qilip: "allah we allahning peyghembiri obdan bilgüchidur", dédi. Mana mushundaq qilip allah jasus - paylaqchilarning yollirini etti - de, qureysh terep musulmanlarning heriket pilani we urush teyyarliq heriketliridin qilche xewersiz qaldi.

Hijryining 8 - yili ramizan (9 - ay)ning 10 - küni resulullah medinide öz ornida ebu rehmilghiparini qaldurup, on ming sahabe (allah ulardin razi bolsun) bilen mekkige qarap yürüp ketti. Resulullah jöhpige yitip kiliwidi, taghisi abbas ibni abdulmuttellib yoluqti. U bala - chaqilirini élip, özining musulman bolghanliqini jakarlap hijret qilip mekkidin qaytip chiqqan idi. Andin yene ebwai dégen yerge barghanda yene bir taghisi harisning oghli ebu sufyan ibni haris we hammisining oghli abdullah ibni ebi umeyyige yoluqti. Peyghember eley-hissalam ilgiri bulardin köp eziyet tartqan we ahanet yégen bolghachqa, bulargha qarapmu qoymidi. Ular resulullahning aldigha ötse u yüzini bashqa yaqqa buriwalatti, buchaghda ummi seliyme: "i resulullah! Öz taghang we hammachangning baliliri séning ularni meizur tutmasliqing bilen sheqi (biteley betbextlerdin) bolup ketmisun yene, dédi. Uningghiche eli ibni ebi talipmu ebu sufyan ibni haris (eliyning bir newre inisi) gha ish ögitip: sen resulullahning aldigha bérip yüsüf (eley-hissalam)ning qérindashlirining yüsüf (eley-hissalam)gha dégendek: ular: allahning nami bilen qesemki, allah séni heqiqeten bizdin artuq qiliptu, biz jezmen xata qiliptuq déyishti, (quran kerim süre yüsüf 91 - ayet), dégin. U chaghda sanga resulullahtinmu yéqimliq söz qilidighan kishi bolmaydu, dédi. Shuning bilen ebu sufyan ibni haris resulullahning aldigha kélip eli ögetkendek déwidi, resulullah yüsüf eley-hissalam bir tuqqan - qérindashlirigha qayturghan munu jawapni neqil qilip oqidi: bügün siler eyibleshke uchirmaysiler, allah silerni kechürsun! Allah eng merhemetlik zattur. Mushu yerge kelgende peyghember eley-hissalam uning meydisige qattiq birni urup: ashu méni qoghlandi qilghanlarning birsi sen iding, dédi.

Resulullah islam qoshuni bilen yol boyi rozidar halette yol yürüp axiri kudeyd dégen yerge yétip barghanda iptar qiliwetti. Musulmanlarmu iptar qildi, andin yene atlinip shu küni kechke merri zehran'gha yétip bardi. Andin qoshun'gha buyruq chüshürüp her bir adem ayrim - ayrim yerge ot qalashqa perman qildi. Netijide, merri zehran wadisida on ming yerge ot yéqildi. Resulullah bügünki muhapizetchilikke ömer ibni xettab reziyellahu enhuni mesul qildi.

Qoshun merri zehran'gha chüshkendin kéyin abbas (reziyellahu enhu) resulullahning aq xéchirigha minip otunchi yaki birer adem tépip qureyshlerge xewer yetküzüp ular musulmanlar mekkige basturup kirgiche resulullahning aldigha chiqip amanliq tiliwalsa, dep bir haza yol yürdi. Allah qureyshlerdin

herqandaq xewerni üzüwetken bolup, ular qorqunchida etrapini közitipla yüretti. Bolupmu, ebusufyan ibni herb özining qureyshlerning mesuli bolush süpiti bilen pat - pat mekkining sirtigha chiqip kéchini qarangghu, kündüzni issiq démey xewer timisqlap köngli dekkü - dükkide ötüwatatti. U bügün axshammu hekim ibni hizam, budeyl ibni werqailar bilen özara mungdashqach xewer timisqlap chiqqanidi. Abbas reziyellahu enhu ebu sopiyan bilen uchrushup qilip uni xichirning keynige mindürüp resulullahning qishigha ilip bardi. Ömer reziyellahu enhu ebu sopiyanni oltürüshni telep qildi. Bu chaghda abbas: he... Y, séni ebusufyan, tola walaqshimay boynunggha qilich chüshüp bolghuche shehadet éytip musulman bolsangchu?! Dédi. Shuning bilen u: bir allahdin bashqa ilah yoq, muhemmed (eley-hissalam) allahning berheq peyghembiri, dep shahadet (guwahliq) éytip musulman boldi.

Abbas mundaq dédi: i resulullah! Ebu sufyan hoqoqperes adem, shunga uninggha azraq imtiyaz iltipat qilghan bolsang, resulullah uning teklipige qoshuldi we: kimki ebu sufyanning qorusigha kiriwalsa aman bolidu, kimki öz qorusidin chiqmisa aman bolidu we kimki mesjidilheramgha kiriwalsa aman bolidu, dédi.

Shu küni etigen, yeni hijriyening 8 - yili ramizanning 17 - küni charshenbe seherde resulullah qoshunni bashlap merri zehrandin mekkige qarap yolgha chiqti we abbasqa ebu sufyanni (u leshkiri islamni bir - birlep körsün üchün) wadining töwen teripidiki tagh yoli éghizida toxtitip turushni tapilidi. Abbas ebu sufyanni resulullahning déginidek tagh yoli éghizida toxtitip turghanidi. U yerdin herqaysi qebile we aymaqlar elemlirini lepilditip ötüshke bashlidi. Ebu sufyanning aldédin her bir qebile yaki aymaq ötse: i abbas! Bular kimler? Dep soraytti. Axiri hemme qebile we aymaqlar ötüp boldi. Axiri bir chaghda resulullah muhajir we ensarlardin terkib tapqan yap - yéshil kiyimlik serxil bir qoshun bilen yétip kéliwidi, ular bir pütün sawut kiyim kiyiwalghachqa, ularning köz qarichuqidin özge yéri körünmeytti. Ebusufyan chöchigen halda: subhanellah, i abbas! Bular kimler? Dep soridi, abbas: bular resulullah, muhajir we ensarlar dégenidi, ebu sufyan: "bulargha héchkishining küchi yetmigüdek", dédi, andin u yene: i abbas! Bügün qérindishingning oghlining selteniti heqiqeten katta bolup kétiptu, dégenidi, abbas: i ebu sufyan! U dégen seltenet emes, belki u dégen peyghemberlik (yeni ilahiy hakimiyet)" déwidi, ebu sufyan: undaq disengmu meyli emise, dédi.

Resulullah ebu sufyanning yénidin ötüp ketken haman abbas uninggha: téz bolghin, sen xelqingge xewer yetküzgin, dédi. Shuning bilen ebu sufyan qoshundin ilgirlep uchqandek at chapturup mekkige kirdi we pütün awazi bilen: i qureysh xelqi! Mana hazir muhemmed taqabil turghili bolmaydighan zor qoshun bilen yétip keldi. Derhal qéchinglar! Kimki ebu sufyan qorusigha kiriwalsa aman bolidu, dep towlighili turdi. Ular: i wabal tekkür! Séning hoylang némige kar qilatti, déyishti. Shunga u: öz hoylisigha kirip derwazisini taqiwalghanlarmu aman qalidu, mesjidilheramgha kiriwalghanlarmu aman qalidu, dédi. Shuning bilen kishiler öz öyige we mesjidilherem terepke yügürüshti. Shu esnada ularning ichidiki bir bölük kishiler yatlar üchün jan bérishni sherep bilidighan hebeshlik exmeq - nadanlarni yallap teshkillep musulmanlargha qarshi uyushturdi. Ularningche ish ongdin kélip qureysh ghelibe qilsa hemmeylen qozghilip jeng qilmaqchi, nawada ish epleshmise, andin ebu sufyanning chaqiriqigha awaz qoshmaqchi idi. Netijide ikreme ibni ebi jehil, sepwan ibni omeyye we soheyl ibni

emrining bashchiliqida qureysh we uning ittipaqdashliridin bolup bir ochum eqilsiz yalangtöshler we aq - qarini perq ételmeydighan telwiler xendeme dégen jaygha toplinip musulmanlarni tosush üchün teyyarlandi.

Emma resulullah terep dawamliq algha ilgirlep zitiwen dégen jaygha yétip kélip, u yerde toxtap qoshunni qisimlargha böldi. Resulullah mushu yerge kelgen'ge qeder allahning uni mekke pethisi bilen tartuqlighinigha teshekkür éytish yüzisidin béshini töwen sélip éngiship mangghanidi, uning mubarek saqal - moyliri at igirining aldi paynikige tégip qalghanidi. U xalid ibni welidni ong qanat qisimgha emir qilip teyinlidi. Bu qisimgha beni eslem, beni suleyim, beni ghifar, muzeyne, juheyne we birqanche ereb qebililirini ayridi we uni mekkining töwen teripidin kirishke buyruq bérip: siler men bilen sepa téghida uchrashqan'gha qeder qarshiliq körsetkenlerni qirip tashlanglar, dédi. Andin armiyning sol qanat qismini teshkil qilip zobeyr ibni ewwamni emir leshker qilip teyinlidi we uninggha resulullah özining elimini tutquzdi. Resulullah uni mekkining üsti teripidin (yeni kodey)din kirishke we mezkur elemni hejun töpilikige qadap, resulullah yétip barghan'gha qeder hejondin ayrilmay turushqa buyridi. Piyadilikler bilen muhasirchi qisim (yeni qoral - yaraqsizlar)gha ebu ubeyde emir leshker qilindi. Resulullah uni betni wadisining otturisidin yol élip resulullahning aldida udul mekkige kirishke buyridi.

Islam armiyisining herqaysi qisim we qoshunliri belgilen'gen liniye boyiche yol aldi. Xalid ibni welid bashchilighidiki qoshun aldigha uchrighanla mushrikni menggülük uyqugha gherq qiliwétip, nishan'gha qarap ilgirlidi. Uning ademliridin peqet korzi ibni jabirilfihri bilen xoneyis ibni xalid ibni rebiye bexitsizlikke yoluqti. Sewebi bular qoshundin ayrilip qélip bashqa bir yolgha kirip qalghanliqtin mushriklarning tuyuqsiz hujumigha uchrap öltürüldi.

Emma, héliqi mushriklar tereptin toplan'ghan nadan kishiler xendemede xalid ibni welid we uning qoshunining aldini tosup tirkeshti. Xalid ibni welid qoshuni ularni tézla sürgün - toqay qilip 12 ademni öltürdi. Netijide, mushriklarning hemmisi tikiwetti. Xalid mekke kochilirida ghalib halda aylinip yürüp axiri resulullah bilen sepa téghida uchrashti. Zubeyr ibni ewwam nishan'gha tézla ilgirlep resulullahning elimini fethi derwazisi yénidiki hejon'gha qadash wezipisini orundédi we resulullahqa shu yerde bir chidir tikip uning kélishini kütüp turdi.

Resulullah zubeyr qismi bilen uchrashqandin kéyin beytullahqa qarap mangdi. Muhajir we ensarlar uning etrapida uni orap kéliwatatti. U udul bérip heremge (yeni mesjidilherem)ge kirdi we hejeruleswedning qéshigha bérip uni buse qildi. Andin keibini tawap qildi. Bu chaghda keibe etrapida 360 dane but tikleglik idi. Resulullah qolida bir tal yachaq oqni kötürüwalghan bolup, u héliqi oq bilen butlarni urup pachaqlap tashlashqa bashlidi. U: " heqiqet (yeni islam) keldi, batil (birer mexluqni) peyda qilalmaydu we (yoqalghan birer mexluqni)eslige keltürelmeydu, dégin". ("quran kerim" süre beni israil 81 - ayet) ni oqup mangatti. Butlar domilap yiqilip chüshüwatatti. Resulullahning tawapi ulagh üstide boldi. U shu küni muhrim (ihram baghlaghliq) emes idi. Shunga u keibini tawap qilish bilenla kupayilendi. Tawaptin kéyin osman ibni telheni chaqirtip uningdin keibning achquchini élip keibni échip uning ichige kirdi. Resulullah keibning ichide nurghun resim we süretlerni kördi. Resimler ichide ibrahim (eley-hissalam) we ismail (eley-hissalamlar)ning qollirida pal oqlirini tutup pal séliwatqan halettiki

xiyali sizma resimliri bar idi. Resulullah: mushriklargha allah lenet qilsun! Allah bilen qesem, ular hergiz pal salghan emes, dédi we keibning yene bir bulungida yaghachtin oyulghan kepterning heykilini körüp uni öz qoli bilen sunduruwetti. Andin héliqi resim we süretlerni buyrup öchürtüwetti.

Keibe ichidiki süretler öchürüwétilgendin kéyin keibning derwazisi taqiwétildi. Uning ichide resulullah bilen eli ibni ebi talip we usame ibni zeydla qalghanidi. Resulullah keibe ichide ong tereptin bir, sol tereptin ikki, keynidin üch tüwrükni tashlap (shu waqitta keibe alte tüwrüklük idi) derwaza ornitilghan tamning udul teripidiki (arqa) tamgha aldini qilip tam bilen özi ariliqida üch gez (texminen ikki métirdin azraq) yer qaldurup namaz oqudi. Namazdin parigh bolghandin kéyin keibning hemme bulungini aylinip chiqti. U her bir bulungida tegbir éytip "yamanliqtin saqlinish we yaxshiliqqa muweppeq bolush peqet olugh allahning yardimi bilen mumkindur, dep mangatti. Andin derwazini achti. Bu chaghda qureyshler sep - sep bolup turghan bulup, mesjid toshup ketkenidi. Ular peste resulullahning néme qilarini kütüp turuwatatti. Resulullah derwazini échip ikki qolida derwazining ikki qasiqini tutup turup mundaq dédi: yekke - yégane bir allahdin bashqa héch bir ilah yoqtur, allahning shériki yoqtur, allah öz wedisini emelge ashurdi, öz bendisige yardem berdi. Köp qoshunni özi yalghuz meghlup qildi. Agah bolunglarki herqandaq imtiyaz, alwan - séliq we yaki kona qisas qanlarning hemmisi bügündin étibaren qetiy bikar qilinidu. Peqet beytullahgha qarash hoquqi we hajilarni sughurush ishi buningdin mustesnadur. Bilishinglar kérekki, sehwenlik bilen adem öltürüsh qesten (tayaq we qamcha qatarliqlar shuning ichide) öltürgen bilen barawer. Uningda diyet (tölem) éghirlitip yüz töge tölitilidu. Buning ichidiki qiriq töge boghaz bolushi shert. I qureysh jamamesi! Allah silerdin jahiliyetning mughemberlikini we ejdadliri bilen pexirlinidighan illetleni ketküzdi. Insanlarning hemmisi adem atining baliliri, adem ata tupraqtin yaralghan". Andin munu ayetni talawet qildi:

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

i insanlar! Biz silerni bir er we bir heqiqeten eng teqwadar bolghanliringlar allahning dergahida eng hörmetlik hésablinisiler (yeni kishilerning bir - biridin artuq bolushi nesep bilen emes, teqwidarliq bilen bolidu.) allah hemmini bilgüchidur, hemmidin xewerdardur.

Resulullah yuqiriqi bayananlarni sözligendin kéyin mesjidge kirip olturdi. Beytullah (keibe)ning achquchi téxiche uning qolida idi. Eli ornidin turup: i resulullah! Bizge (yeni beni hashim jemetige démekchi. - t) hijabet (keibke yopuq yépish we uninggha qarash)ni siqayet (hajilarni sughurush we hej dawamidiki ishlirigha yarsazliq qilish) bilen jemlep bergin, allah sanga rehmet qilghay, dédi. Yene bir sözde bu gepni dégüchi abbas idi, déyilgen. Bu chaghda resulullah: osman ibni telhe nede? Dep soridi. Osman chaqirip kéliniwidi, resulullah uninggha: meh! Achquchni qolunggha al, i osman! Bügün yaxshiliq we wapadarliq künidur, dédi.

Namaz waqti kiriwidi, resulullah bilalni keibe üstige chiqip ezan towlashqa buyrudi. Bu chaghda ebu sufyan ibni herb, ettap ibni esid we haris ibni hisham qatarliqlar mesjidiliherem seynasida bashlirini töwen séliship olturishatti. Ettap yénidikilerge pichirlap: allah esdni dergahigha élip kétip uni hörmetleptiken, u bu

awazni anglisa köp baram bolar idi, dédi. Haris pichirlap: emma, men allah bilen qesem qilimenki, eger bu dinning heq (toghra) din ikenlikini bilsem idim, elwette egeshken bolattim, dédi. Emma ebu sufyan ibni herb qorun'ghan halda: emma men bu toghrida bir néme démeymen, eger dep qoysamla mushu tash - shéghillarmu uninggha xewer qilip qoyidiken, dédi. Shu esnada resulullah ularning yénigha bérip: men silerning bayam dégenliringlardin xewer taptim, dédi we ularning dégenlirini bir - birlep éytip biriwidi, ettap bilen haris: i resulullah! Biz séning allahning peyghembiri ikenlikingge guwahliq birimiz, bu geplerni biz üch kishidin bashqa héch kishi anglimighanidi, bolmisa biz: birsi uninggha éytip qoyuptu, der iduq, déyishti.

Resulullah shu küni perman chiqirip jinayetchilerning kattiwashliridin toqquz kishige ölüm jazasi élan qildi we ularni tapqan yerde öltürüshni, gerche keibning yopuqi bilen panahliniwalsimu rehim qilmasliqni buyridi. Ular abduluzza ibni xetel, abdullah ibni ebi serhi, ikreme ibni ebi jehl, haris ibni nupeyl ibni weheb, meqiyis ibni sebabe, hubar ibni eswed we ibni xetelning naxshichi ikki dédiki qatarliqlar idi. Bu ikki dédek mekke kochilirida resulullahni hejwi qilip seyyare naxsha éytip usul oynaytti. Emma abdullah ibni ebi serhni osman ibni effan resulullahning aldigha élip kélip uninggha panahliq bérip turuwalghanidi. Resulullah sahabilerdin biri kélip uning béshini éliwéter dégen ümidte osmanning sözige qulaq salmay yüzini bashqa yaqqa nechche qétim buriwalghandin kéyin nailaj uning islamini qobul qilip qénini töküsh buyruqini bikar qildi. U xéli burunla musulman bolup medinige hijret qilip barghan, andin yene "sughuq su öz eksini tartiptu" dégendek murted bolup mekkige qéchip kéliwalghan idi.

Ikreme ibni ebi jehil bolsa yemen terepke qachti. Uning üchün ayali resulullahtin amanliq soridi. Resulullah uning amanliqini qobul qilghandin kéyin u érining keynidin izlep chiqip uni jiddédin kémige chiqqili qopqan yéridin yandurup ekirdi. U shuningdin kéyin islamgha kirip nahayiti teqwadar, yaxshi musulmanlardin bolup ketti.

Ibni xetel keibining yopuqigha ésilip panahlanmaqchi bolghanidi, bir adem kélip: i resulullah! Ibni xetel keibining yopuqigha ésliwaptu, dégenidi, resulullah: uni öltürüwetkin, dep buyruq qildi. Shuning bilen héliqi adem bérip ibni xetelni öltürwetti. Emma meqis ibni sebabini numeyli ibni abdulla öltürdi. U xéli burun musulman bolup medinige hijret qilghan we u yerde ensarlardin bir ademge yolsizliq qilip jidelliship uni öltürüwetken, andin murted bolup mekkige qéchip ketken idi. Haris ibni nupeyl resulullahqa u mekkidiki waqtida tolimu eziyet yetküzgenidi. Shunga uni eli öltürdi. Hubar ibni eswed dégen kishi resulullahning qizi zeyneb hijret qilmaqchi bolup chiqqanda uning yolini tosup tögisini ürkütken. Netijide, zeyneb tögidin yiqilip qorsiqidiki balisi chüshüp ketken. Hubar mekke ishghal qilin'ghan küni qéchip ketti. Kéyinki künlerde islamni qobul qilip yaxshi musulmanlardin bolup ketti.

Emma, ibni xetelning héliqi ikki naxshichi dédikining birige ölüm jazasi bérilip nex meydanda ijra qilindi. Yene birige amanliq tilen'gen bolghachqa qaldurup qoyuldi. Kéyin u musulman boldi.

Sepwan ibni umeyye ölüm jazasi bérilgen jinayetchiler ichidiki adettiki bir jinayetchi bolmastin belki mekke kattiwashlirining chongi bolghachqa özidin özige qorqup qéchip ketken. Shunga uninggha umeyr ibni weheb jümehi resulullahdin amanliq tiligenidi. Resulullah uninggha amanliq berdi we uninggha özining

mekkige yürüsh qilghanda kiygen sellisini belge qilip berdi. Shuning bilen umeyr uning keynidin iz qoghlap chiqip jiddide kime bilen yemen'ge qachmaqchi bolghan yiridin qayturup kirdi. Puzale ibni umeyrge kelsek u nahayiti yüreklik, jesur adem idi. U shu küni resulullah tawap qiliwatqanda pichaq urup resulullahni öltürmekchi bolup purset paylap yürdi. Bir chaghda resulullah uni ushtumtut yénigha chaqirip uning néme meqsetlerni qilip yürüwatqanliqini éytqan idi. U shuan shahadet éytip musulman boldi. Mekke ishghal qilin'ghanning etisi resulullah köpchilikke yene söz qildi. Mekke pethisi ghelibilik ayaghlishiwidi, ensarlarda mundaq bir xil ensiresh keypiyati peyda boldi. Ular özara: qaranglar, allah resulullahqa öz zéminini, ana yurtini pethi qilip berdi, emdi u bu yerde qépqalarmu? Diyishti. U duadin parigh bolghandin kéyin ensarlargha: bayam némilerni déyishtinglar? Dédi, ular: héch néme démiduq, i resulullah! Dep turuwaldi, resulullah ulardin kochilap sorighanidi, axiri ular könglide dekke - dükkide qalghanliqlirini éytishti. Shunga resulullah ulargha: undaq qilishtin xuda saqlar, yashisammu siler bilen yashaymen, ölsemmu siler bilen ölimen, dédi.

Allah mekkini resulullahqa we musulmanlargha pethi qilip bergendin kéyin mekkiliklerge ish ayan boldi we ularning neziride heq we naheq aydingliship musulman bolmaqtin bashqa chiqish yoli yoqluqini tonup yetti. Shunga ular özülikidin jem bolup resulullahqa beyet (ehdi) bérip boysunidighanliqlirini bildürdi. Bu chaghda resulullah sepagha chiqip olturup kishilerdin beyet (ehdi) élishqa bashlidi. Ömer ibni xettab reziyellahu enhu resulullahning sel töwinidirek turup resulullahqa wakaliten ehdi aldi. Kishiler resulullahqa qudritining yétishiche gépini anglashqa we itaet qilishqa beyet (ehdi - peyman) bérishti. Hindi bitni utbe beyettin kéyin öyige qaytip butlirini öz qoli bilen chéqishqa bashlidi. U: biz sanga tolimu aldinip ötüptikenmiz, deytti.

Resulullah mekkide on toqquz kün turup, sheherning islami belge alametlirini yéngilidi. Xeliqini hidayetke we teqwadarliqqa yéteklidi. U mushu jeryanda ebu useyd xuzaini buyrup, heremning munarlirini yéngilatquzdi. Islam dewitini qanat yaydurush üchün etrapqa qoshunlarni ewetti we mekke etrapidiki rayonlarda bar bolghan but - heykellerni pachaqlap tashlash üchün ayrim qoshun we pidaiylarni ewetip butlarning hemmisini chaqquzuwetti. Mekke kochilirigha jakarchilarni chiqartip: kimki allahqa we qiyamet künige iman éytidiken öyide butning suniqinimu qoymay chéqiwetsun, dep élan qilghuzdi.

Resulullah mekkini pethi qilishtin xatirjem bolupla xalid ibni welidni ramizanning 25 - küni (hijriyening 8 - yili) uzza dégen butni chéqiwitishke ewetti. Uning keynidinla resulullah mushu ayning özide suwai dégen butni chéqiwitish üchün emiri ibni asni yolgha saldi. Mushu ayning özide yene resulullah seed ibni zeyd eshheliyni yigirme atliq bilen manat dégen butni chéqiwitshke ewetti.

Xalid ibni welid uzza dégen butni chéqiwitip kelgendin kéyin resulullah uni shewwal (10 - ay) da beni jozeyme xelqige ularni islamgha chaqirishqa jeng qilghuchi qisim qilip emes, belki dewetchi qilip ewetkenidi. U muhajir ensar we beni suleymdin bolup, 350 adem bilen yolgha chiqti. Xalid ularning mehellisige yétip bérip ularni islamgha dewet qilghanidi, ular eslemna, yeni musulman bolduq, dégen gepni déyelmey sebeina sebeina yeni, kona dindin yéngi din'gha chiqtuq, dégili turdi. Shuning bilen xalid ularni öltürüp esir alghili turdi we her ademge birdin esirni tutquzup berdi. Andin bir küni turup hemmeylenni qolidiki esirlerni öltürüwétshke buyridi. Bu chaghda ibni ömer reziyellahu enhu we uning

hemrahliri esirlerni öltürwétishke qoshulmidi we qaytip kelgende resulullahqa ehwalni éytqanidi, resulullah duagha qol kötürüp: i allah ! Men xalidning ishliridin ada - judadurmen dep ikki qétim tekrarlidi. Bu qétim xalidning buyruqi bilen muhajir we ensarlardin bashqa beni suleyim xelqi qolliridiki esirlerni toluq öltürüwetkenidi. Resulullah elini ewetip ulardin öltürülgenlerge qan puli tölimini tölep berdi we iqtisadi ziynini toldurup berdi.

Mana bular mekke pethisi ghazitining tepsilatidur. Bu ghazat butpereslikning ereb yérim aral tupriqidiki mewjudiyitige yochuq yaki orun qaldurmay uni teltöküs yoqatqan we uning hökümranliqigha menggülük xatime bergen tarixi ehmiyetke ige, hel qilghuch pethi urushi boldi. Hudeybiye shertnamisining tüzülishi bilen musulmanlarning menpeetige qarap yüzlen'gen bu dewriy basquch mekke pethisi bilen toluqlandi we puxtilandi. Buningdin kéyin tamamen musulmanlarning menpeetige qarap yüzlen'gen, weziyetni pütünley musulmanlar kontirol qilghan, ereb qewmlirige resulullahqa el bolup kélip islamni qobul qilish we islam dewitini dunyagha yüzlendürüsh wezipisini zimmisige élishtin bashqa chiqish yoli qalmighan yéngi bir dewr bashlandi we ularni bu wezipilerge layiq qilip yétishtürüsh ishi kéyinki ikki yilda tamamlandi.

3 - basquch deiwet semeriliri

üchinchi basquch resulullahning hayat musapisining axirqi bir basquchi bolup, bu resulullahning yigirme nechche yil mabeynide élip barghan uzaq muddetlik keskin siyasi küreshler we béshidin ötküzgen éghir - musheqqet, pitne - pasat, dawalghushlarning netijiliri körülidighan basquch boldi.

Mekke pethisi - musulmanlar yéqinqi yillardin biri qolgha keltürgen eng zor eng muweppiqiyetlik bir qétimliq chong ghelibe bolup qaldi. Mekke pethisi ötmüsh bilen kelgüsini ayriydighan keskin bir pasili boldi.

Bu basquchnimu yene mundaq ikki jeryan'gha bölishimiz mumkin:

1) yenila jihad, köresh qilish jeryani.

2) her qaysi xelq we aymaqlarning bes - bes bilen islamni qobul qilip musulman bolup kétish jeryani.

Huneyn ghaziti

mekke pethisi ushtumtut élip bérilip, goya chaqmaq tézlikide qolgha kelgen bolghachqa pütün erebler öz qulaqlirigha ishenmey qaldi. Etraptiki qoshna qebililer hesh - pesh dégüche yüz bergen, emma tosup qalghili bolmaydighan bu özgürüshlerdin hang - tang qilishti. Shunga ular ixtiyariy weyaki amalsizliqtin teslim bolmay bolmidi. Biraq, bu yerde intayin az sandiki özini küchlük chaghlaydighan hakawawur qebile we aymaqlarni yoq dégili bolmaytti. Hewazin we seqif qebililiri özlirige beni nesir, beni jeshem beni seed ibni bekri jemeti we beni hilal aymiqidin bir bölük kishilerni egeshtürüp musulmanlargha qarshi toplandi. Bu aymaq we qebililer musulmanlarning ghelibisige tentene qilip boysunushni özliri üchün abroyini chüshürgenlik, dep qarap nesir aymiqidin malik ibni ewf nesri dégen kishining etrapigha uyushup, uning qomandanliqida musulmanlargha qarshi yürüsh qilishqa belbaghlidi.

Bash qomandan malik ibni ewf musulmanlargha qarshi qoshun tartip atlanmaqchi boluwidi, u qoshunni barliq mal - mülki we xotun - bala chaqiliri bilen birge heydep mangdi. U dawamliq ilgirlep axiri ewtas wadisigha kélip chüshti. Malik, ewtas wadisigha kélip chüshkende, qoshunning bash axiri jem boldi. Malikning musulmanlarning ehwalini igilep kélishke ewetken paylaqchiliri

qaytip keldi. Wehalenki, ularning rohiy haliti tolimu ghemkin we alaqzade körünetti. Resulullah igiligen axbaratliridin düshmenning atlan'ghanliqi melum bolghanidi. Shunga u hedredileslemiyni ewetip düshmenning ichki qismigha soqunup kirip, u yerde muwapiq muddet turup, ehwal igilep kilishke buyridi. Shuning bilen u yolgha chiqip wezipini ijra qilip qaytip keldi.

Shenbe (hijriyining 8 - yili shewwal éyining 6 -)küni seherde resulullah mekkidin ayrilip (bu mekkini ishghal qilghanning 19 - künige toghra kiletti) 12 ming sahabe bilen atlandi. Bularning 10 mingi medinidin kelgenler, ikki mingi mekkide yéngidin musulman bolghanlar idi. Resulullah bu ghazat üchün sefwan ibni umeyyedin 100dane sawutni bir yürüsh esliheliri bilen ariyet aldi we ettap ibni esiydni mekkige waliy qilip teyinlidi.

Islam qoshuni huneyn'ge shewwalning 20 - küni seyshenbe kéche yétip bardi. Malik ibni ewf bu yerge alliburun yétip kélip bolghan bolup, u bu tereplerdiki istiratégiyilik urunlargha qoshunlirini orunlashturuwalghanidi. Yoshurunush mumkin bolghan yol éghizi, jilgha, tarchuq, qiya choqqa we kirish éghizlirigha böktürme qoshun tarqitip musulmanlar körün'gen haman oq bilen zerbe bérishke, andin biraqla qozghilip yer yüzi hujumi qozghashqa buyruq bergenidi. Etisi tang seherde resulullah qoshunni retke saldi we tugh - elemlerni herqaysi qisimlargha tarqitip berdi. Shuning bilen musulmanlar seher ala qarangghuda huneyn wadisigha qarap töwen chüshüshke bashlidi. Ular bu yollarda we jilghilarda düshmen böktürme qoshuni barliqini bilmeytti. Ular shundaq tizlik bilen ilgrilewatqan bir peytte ushtumtut üsti - bashlirigha qar - yamghurdek oqlar yéghip ketti. Aldi tereptin düshmenler chuqan sélip diweylep keldi. Bu chaghda musulmanlarning sepliri chuwalchaqliship, tertipsiz halda qéchishqa bashlidi. Héch kishi héch kishige baqmaytti. Bu ushtumtut bérilgen zerbe ajayip talapet boldiki, hetta ebu sufyan ibni herb ularning axirqi meghlubiyiti qizil déngiz boyida axirlashqudek, dédi. Emma resulullah qéchiwatqanlardin özini chetke élip eslidiki ornidin tewrenmey turdi we: i xalayiq! Bu yaqqa kélinglar, mana men resulullah bu yerde, mana men muhemmed ibni abdulla bu yerde, dep towlaytti. Buchaghda uning yénida muhajirlar we öz aile tawabatliridin bolup, sanaqliq bir qanche kishila qalghanidi. Mana mushu yerde rsulullahning tengdashsiz jesur qiyapiti we héchnimidin qorqmas batur xisliti heqiqiy rewishte namayen boldi. U hedep xéchirini düshmen terepke diwitip heydeytti. Biraq resulullahning xéchirining tizginini uning bir newre inisi ebu sufyan ibni haris we uning iger üzenggisini taghisi abbas ibni abdulmutellip ching tutiwalghan bolghachqa, xéchirni mangghili qoymaywatatti. Andin resulullah attin chüshüp perwerdigar taaladin: i allah! Yardimingni nazil qilghin, dep medet tilidi.

Resulullah taghisi abbas (reziyellahu enhu)ni buyrup, sahabilerni towlatquzdi (u awazi yuqiri kishi idi). Abbas mundaq deydu: shuning bilen men pütün awazim bilen: rizwan beyitige qatnashqanlar nede?! Dep towlidim. Qesem qilalaymenki, ular mining awazimni anglap: lebbey, lebbey mana biz, mana biz, diyiship, uchqandek yügürüp kélishti. Bir adem töge bilen qéchiwatqan bolsa bu awazni anglapla, tögini awaz terepke buraytti, emma uning tögini qayturushqa madari yetmeyttide, shuning bilen usawut we qilich, neyze qatarliq jeng qorallirini qoligha élip tögidin sekrep awaz terepke chapatti. Tögisi bir hazaghiche chépip harghanda toxtaytti. Shundaq qilip axiri resulullahning yénida yüzdek

adem jem boliwidi, ular sep tartip düshmen topining aldini tosup ular bilen qattiq élishti. Uningdin kéyin deiwet ensarlargha qaritildi: "i ensar jamaesi! I ensarlar! " dep chaqirildi. Andin beni haris ibni xezrej (ensarlarning bir aymiqi)ge alahide qaritilip chaqirildi. Goya ürkütülgen jerendek qéchiwatqan musulmanlar bu awazni anglap owgha étilghan yolwastek étilip kélishti. Netijide, her ikki terep ajayip jasaret, ajayip qehrimanliq bilen élishti resulullah jeng mana emdi qizidi, dédi. Andin yerdin bir changgal topini élip: düshmenler xar bolsun! Dep ular terepke chachqanidi, ularning hemmisining közliri topigha toshup ketti. Buning bilen ularning jenggiwarliqi boshiship, sep - tertipliri chawalchaqlashti, ishliri keynige chékindi.

Resulullah héliqi bir siqim tupraqni chéchip ozaq ötmeyla dshmen terepke éghir meghlubiyet yüzlendi. Seqif qeblisidinla yetmishke yéqin mushrik jenggir öltürüldi. Musulmanlar ularning heydep kelgen mal - mülük, qoral - yaraq we xotun - qizlirini yéghip ötküziwaldi. Allah quranda bu özgürüshlerge isharet bérip mundaq deydu:

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ثُمَّ أَنَزلَ اللّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُواْ وَذَلِكَ جَزَاء الْكَافِرِينَ﴾

huneyn künde (huneyn jéngide) eyni waqitta saninglarning köplükidin xushallinip kettinglar, (yeni bügün bizning sanimiz köp, meghlup bolmaymiz dédinglar bu chaghda musulmanlarning sani 12 ming, mushriklar ning sani 4000 idi) saninglarning köplüki silerge qilche esqatmidi, (qattiq qorqqininglardin) keng zémin silerge tar tuyuldi, andin (meghlup bolup resulullahni azghina muiminler bilen tashlap) arqanglargha qarap qachtinglar, andin allah peyghembirige we muiminlerge merhemet qilip xatirjemlik béghishlidi. Silerge qoshunlarni (yeni silerge yaridemge perishtilerni) chüshürdi. Ularni siler körmidinglar (shuning bilen siler ghelibe qildinglar), allah kafirlarni öltürüsh we esir élinish bilen) azablidi. Kafirlarning jazasi ene shudur" ("quran kerim" 9 - süre 25 - , 26 - ayetler).

Düshmen terep jeng meydanida éghir shikeste yégendin kéyin ularning bir böliki taif terepke, yene bir böliki nexli dégen jaygha, üchinchi bir böliki ewtasqa qarap tikiwitishti. Shuning bilen resulullah ewtasqa ebu amir esheri bashchiliqida bir türküm qoghlap zerbe bergüchi qisimni ewetkenidi. Ular düshmen bilen azraq tirkishp, axir düshmenni meghlup qildi. Shu qétimqi tirkishishte qisim qomandani ebu amir esheri shehid bolup ketti.

Yene musulmanlarning atliq chewendazliridin bir bölük kishiler nexlige qachqan mushrik qachaq qoshunini qoghlap zerbe berdi. Qachqunlar ichide dureyd ibni semet qolgha chüshken bolup, uni rebe ibni refyi öltürdi. Emma, mushriklarning mutleq köp sandiki qachaq qoshuni taifqa kirip panahliniwalghan idi. Resulullah ghenimetlerni jemlep bolghandin kéyin bulargha özi biwasite qoshun tartip jaza yürüshi qozghidi.

Bu qétim qolgha chüshken ghenimetlerni tür boyiche hésablighanda alte ming adem, 24 ming töge, 40 mingdin köprek qoy, töt ming oquye (bir oqiye 37. 4 giramgha teng) kümüsh qatarliqlar idi. Resulullah bu ghenimetlerni jemlep jiirrane dégen jayda toxtitip turushqa mesud ibni emrilghiparni mesul qildi we taif ghazitidin parigh bolghan'gha qeder bu ghenimetlerni teqsim qilmidi. Esirler

ichide resulullahning émildesh hemshirisi sheyma binti haris seedimu bar idi. U resulullahning aldigha kélip özini resulullahqa tonushturghanidi, resulullah uni uningdiki melum bir belge bilen tonuwélip nahayiti xush boldi we uninggha üstidiki ridasini sélip olturushqa teklip qildi, andin uninggha iltipat qilip qoyuwetti.

Taif ghaziti

bu ghazat tégi - tektidin alghanda huneyn ghazitining dawamidur, chünki, huneyn jeng meydanida meghlup bolghan hewazin we seqif qachaq qoshuni bash qomandan (malik ibni ewf) bilen bille taif qorghinigha kirip mudapeliniwalghanidi. Resulullah huneyndiki ghenimetlerni yighip jirranige orunlashturushtin parigh bolupla, mushu ay (yeni shewwal)ning özide taifqa jaza yürüsh qildi. U yolgha chiqishtin burun xalid ibni welidni ming kishi bilen qoshunning közetchiliri süpitide aldin yolgha séliwetkenidi. Andin u chong qoshunni bashlap özi biwasite atlandi. U yol üstide nexli, yamaniye andin qernulmenazilni bésip ötüp leyye dep atilidighan bir jaygha yétip keldi. U yerde malik ibni ewfning bir qelesi bar idi. Resulullah uni chéqip tüzliwétishke buyridi. Andin dawamliq ilgirilep bir chaghda taifqa yétip bérip taif qelesige yéqin bir jaygha chüshüp shu yerge barigah qurdi we qeleni muhasirge aldi.

Muhasire xéli uzun dawamlashti. Musulmanlar ularni muhasirige alghan tunji küni düshmen terep ulargha qele üstidin qar - yamghurdek oq yaghdurup, musulmanlardin nurghun adem yarilan'ghan we on ikki adem (shehid bolup ketken). Netijide, musulmanlar barigahni eslidiki ornidin hazirqi taif jamesining ornigha yötkeshke mejbur bolghan we mushu yerni baza qilip urushni dawamlashturghan.

Peyghember eley-hissalam taif küchlirige menchanaq tiklep ularni topqa tutqanidi, bu tedibir bir az ishlep qaldi. Mencheniqta étilghan tashlar qele témida chong - kichik chak we shura - yochuqlarni peyda qildi. Shuning bilen bir türküm kishiler debbabe (hazirqi zamandiki tanka)ning ichige kirip tamni tishish üchün qele tüwige barghanidi, düshmen bulargha qip - qizil qizitilghan tömür zixlarni étip debbabege ot qoyiwetti. Uning tégidikiler qaytip chiqiwidi, üstidin oq yaghdurup bir qanche kishini shehid qiliwetti. Peyghember eley-hissalam yene düshmenni teslim bolushqa mejburlash üchün jeng tedibiri süpitide taif üzümzarliqini késip tashlash we bagh - bostanlirigha ot qoyushqa buyrighanidi, musulmanlar bir bölük yerlerning talliqini weyran qildi. Shuning bilen sefiq xelqi resulullahning aldigha kélip allahning we siyle - rehimning hörmiti üchün ot qoyushni toxtatsang, dep yalwurushti. Resulullah uni allahning we siyle - rehimning hörmiti üchün dep qaldurup qoydi, arqidin jakarchi chiqirip: kimki qeledin el bolup chüshse, u hör dep élan qilghuzdi. Bu tedbirmu belgilik rol oynidi. Netijide yigirme üch adem herxil yollar bilen qeledin chüshüp keldi. Bularning ichide bir kishi taif qelesi ichidiki bir su tartish eswabining arghamchisi bilen qele üstidin siyirilip chüshkenidi. Resulullah uni shu menani ipadileydighan ebu bekrete (arqanchi) dep atap qoydi we ularning hemmisini kechürüm qildi. Bularning teminatini musulmanlargha yüklidi. Bu ish qelediki mushriklar üchün éytqanda nahayiti qattiq zerbe boldi.

Muhasirining waqti uzun'gha sozulghanséri düshmenning qarshiliq körsitish tedbirliri kücheydi. Musulmanlarning ichide mushriklarning oq zerbisi we qizitip tashlighan tömür parchilirining zerbisidin ölüm - yétim we yaridar bolush

ehwali éship bardi. Eslide düshmen terep qorghan ichige bir yil yetküdek teminat we ozuq - tülük topliwalghanidi. Musulmanlar taif muhasirisini boshitip qaytish üchün yolgha chiqiwidi, bir kishi: i resulullah! Seqif xelqige duayi bed qilsang déwidi, resulullah: i allah! Seqif xelqini hidayet qilghin we ularni toghra yolgha bashlighin, dédi.

Resulullah taiftiki muhasirni boshitip jirranige qaytip kelgendin kéyin, hewazin xelqi tewbe (pushayman) qilip, mal - mülük we esirlirini tilep éliwilish üchün elchi kélip qalar dégen ümidte ghenimetlerni teqsim qilmay, on nechche kün kütüp turdi. Lékin, ular tereptin héchkim kelmidi. Shunga, resulullah pütün es - yadi ghenimet we teqsimatta qalghan ayrim shexisler, qebile aqsaqalliri we mekke kattiwashlirining könglini tindurup qoyush üchün ghenimetlerni teqsim qilishqa kirishti. Könglini islamgha mayil qilish obyéktliri hemmidin ewwel behrimen qilindi we alahide nisiwige ige boldi. Resulullah eng awal ebu sufyan ibni herbke qiriq oqiye (birkilogha yéqin) altun we yüzdane töge biriwetti. Ebu sufyan: oghlum yezidkichu? Dégenidi, resulullah uningghimu shunchilik miqdarda mal dunya berdi. Ebu sufyan yene: oghlum muawiyigichu? Dégenidi, uningghimu yene atisiningkige oxshash miqdarda mal - dunya iltipat qildi. Hekim ibni hizamgha yüz dane töge bergenidi, hekim yene yüz töge iltipat qilishni soridi. Resulullah uninggha yene yüz töge buyrudi. Uningdin kéyin sepwan ibni omeyyige yüz töge bergenidi, omu aqa - arqidin sorap üch yüz tögige ige boldi. Haris ibni haris ibni keldige yüz töge berdi. Shuningdek qureysh kattiwashliri we bashqa qebile aqsaqalliridin bir qanche kishige yüzdin - yüzdin töge iltipat qildi. Yene bir qisimlirigha elliktin qiriqtin berdi. Hetta el arisida muhemmed tögep kétishidin qorqmay béridiken, dégen xewer tarqaldi. Netijide, shu etraptiki eirabi (bedewi) ler resulullahdin mal telep qilip top - top kélip, hetta uni meydanning eng chétidiki bir derex tüwigiche qistap apardi. Derex resulullahning ridasi (yektek)ni iliwaldi, bu chaghda resulullah ulargha: i xalayiq! Ridayimni sunup biringlar, allah bilen qesemki, eger hazir yénimda tehame derexlirining saniche mal mülükim bolsa, uningdin özümge azraqmu qaldurmay, hemmini silerge bériwetken bolattim. Men undaq béxil, közi kichik, qorqunchaq kazzaplardin emesmen, dédi. Andin u tögisining yénigha bérip, tögisning lokisidn bir tal yungni yolup aldi - de, mundaq dédi: silerning bu olja - polja dégen bir némiliringlardin manga mushunchilikmu qalmaydu, peqet beshtin biri qalidu, u beshtin birimu yene silerge qayturilidu.

Islam dinigha mayil qilish obyktlirigha resulullah özi chaghlap bérip bolghandin kéyin, zeyd ibni sabitni qalghan ghenimetler bilen esirlerning sanini élishqa buyridi. Andin uni qoshunning kishi béshigha chachqanidi. Her bir ademge töt töge, qiriq dane qoy teqsim boldi. Nawada atliq bolsa on ikki töge we yüz yigirme qoygha ige boldi. Bu teqsimat nahayiti küchlük siyasiyiwilikke ige intayin dana teqsimat bolghanidi. Chünki, dunyada shundaq bir qisim kishiler barki, ularni heqiqaniyet qaynimigha eqilliri we tepekkur, ang - idrakliri emes, belki gal - qorsaqliri sörep ekiridu, bu xuddi ürükkek, asaw haywanlarni yem - xeshekke aldap qotan'gha aman - isen soliwalghan'gha oxshaydu. Bundaqlarmu iman - islamgha mayil qilinishi üchün herxil qiziqturush we jelp qilish wastilirige muhtaj, elwette.

Bu siyasetni deslepte anche yaxshi chüshinip ketmidi. Shunga herxil ösek gep - sözler peyda boldi. Ensarlar ashu siyasetning ziynini eng köp tartti. Ular

huneyn hediye sowghiliridin pütünley mehrum qalghanidi. Wehalenki, qiyin peytte chaqirilghanda uchqandek kélip peyghember eley-hissalam bilen mörini - mörige tirep jeng qilip qoshunning chékinish halitini ghelibe we zeper halitige özgertkenler del ensarlar idi. Emdilikte bolsa jengning taraq - turuqini anglapla quyruqini xada qilip tikiwetkenler qollirigha uchumlap altun - kümüshlerni élip, xushalliqidin közliri alaq - jalaq bolup ketti. Emma, ularchu téxi bir qoyning boynigha arghamcha sélip baqmidi. Ibni is'haq ebu seidil xudriyyi (reziyellahu enhu) din neqil qilghan bir hediste mundaq deydu: resulullah, bu ghenimetlerdin qureyshlerge we bashqa ereb qebililirige köplep bérip ensarlargha héch nerse tegmigendin kiyn, bu kishiler öz ichide xapa bolup bezi geplerni qildi. Hetta achchiqigha paylimighan birsi: ezbirayi xuda! Resulullah emdi öz qewm - jamaetlirini tépiwilip boldi, dédi. Seed ibni ubade resulullahning yénigha kirip: i resulullah! Sen öz qewm - qérindashliringgha we bashqa qebile aqsaqallirigha zor miqdarda sowgha we hediyelerni töküp bérip, ensarlardin ibaret bu bir jemet kishilerge héch nerse bermigenidin kéyin ular sendin xapa boluptu, déwidi, resulullah: senmu xapa boldingmu? Dep soridi, seed ibni obade: i resulullah! Menmu shularning biri - de, elwette, dédi. Resulullah: undaq bolsa qewmingni munu ihate ichige yighqin, dédi. Shuning bilen seed ensarlarning qéshigha chiqip ularni héliqi ihate ichige yighdi. Muhajirlardin bir bölük kishiler kelgenidi. Ularni kirgili qoydi. Andin yene bir bölükler kelgenidi, ularni kirgüzmidi. Ular toluq yighilip boluwidi, seed chiqip resulullahqa: ensarlar yighilip boldi, dep xewer qildi. Shuning bilen resulullah ularning yénigha kirip awwal allahqa hemdusana éytti, andin mundaq dédi: i ensarlar jamaesi! Manga siler teripidin anglan'ghini qandaq gep?! U silerning könglünglerde manga achchiqnglar kelginimu?! Men silerning qéshinglargha bérishning aldida siler azghun - gumrah xelq emesmidinglar, allah silerni méning sewebim bilen hidayet qilmidimu? Kembeghel - namrat idinglar, allah silerni bay qilmidimu? Özara adawetlik düshmenlerdin idinglar, allah qelbinglarni birleshtürüp silerni yarashturmidimu? Ensarlar: shundaq, allah we allahning peyghembirining yaxshiliqi köptur we ewzeldur, déyishti. Resulullah yene: i ensarlar jamaesi! Jawab biringlarchu? Dégenidi, ensarlar: némidep jawab bérermiz i resulullah! Yaxshiliq allahqa we allahning peyghembirige mensup, dep turuwaldi. Resulullah: eger xalisanglar: séni bashqilar yalghan'gha chiqiriptiken, biz rast dep étirap qilduq, el tashliwitiptiken, biz qolliduq, qoghliwitiptiken, biz arimizgha alduq, namrat yoqsolkensen, ghemxorluq qilduq, déyshinglar mumkin, elwette rast deysiler. I ensarlar! Bezi ademlerni musulman bolsun üchün dunyaning yoqilang nersiliri bilen behrimen qilip, silerni imaninglargha tapshursam shuninggha achchiqinglar keldimu? I ensarlar! Bashqilar qoy - kalilarni heydep ketse, siler yurtunglargha resulullahni élip qaytishqa razi bolmamsiler? Allah bilen qesemki, eger hijiret bolmighan bolsa men ensarlardin ewetilgen bolattim. Jimi ademler bir yolda méngip, ensarlar yene bir yolgha mangsa men choqum ensarlar mangghan yolni tutqan bolattim. I allah! Ensarlargha rehmet qilghin, ensarilarning balilirigha rehmet qilghin we ularning newre - chewrilirige rehmet qilghin, dédi. Bu chaghda ensarlar köz yéshi qiliship ketti, hetta saqalliri höl bolup ketti. Ular mundaq dédi: resulullahning teqsimatigha razi bolduq we nésiwimizning resulullah bolishigha razi bolduq, andin resulullahmu qaytti we ularmu tarqilishti.

Hewazin elchilirining kilishi

ghenimetler teqsim qilinip bolghandin kéyin hewazin elchiliri özlirining musulman bolghanliqini bildürüp keldi. Ular zuheyr ibni serda bashchilighida on töt adem idi. Elchiler resulullahning imildash taghisi ebu berqannimu élip kelgenidi. Elchiler resulullahtin ulargha yaxshiliq qilish yüzisidin esir we mal - mülüklirini qayturup bérishni tilidi. Ular resulullahqa kishining dilini éritidighan shirin - tatliq geplerni qilghanidi, resulullah: körüp turupsiler, men yalghuz emesmen rast gep qilishni yaxshi körimen, siler tallanglar oghullirnglar we xotun - qizliringlargha turamsiler yaki mal - dunyaliringlarghimu? Dédi. Ular birdek: neslimizge héch nersini teng qilmaymiz, diyishkenidi, resulullah: "undaq bolsa siler pishin namizidin kéyin ornunglardin turup: resulullahni muiminlerge (arigha sélip) keltürüp we muiminlerni resulullahqa shipi keltürüp esirlirimizni qayturup bérishinglarni soraymiz, denglar, dédi. Shuning bilen ular resulullah pishin namizidin parigh bolghan haman orunliridin turup shundaq qilghanidi, resulullah: men méning qolumdiki we beni abdulmutellip jemetining qolidiki barliq esirlerni choqum qayturup birimen hemde bashqilarningmu qayturup bérishige heydekchilik qilimen, dédi. Bu chaghda barliq muhajirlar we ensarlar ipade bildürüp: bizning nisiwilirimizmu resulullahqa teelluq déyishti. Eqrei ibni habis: men we benotemiyim xelqi qayturup bermeymiz, dédi. Oyeyne ibini hiysnimu: men we beni pezare xelqi qayturup bermeymiz, dédi. Abbas ibni merdasmu ipade bildürüp: men we beni soleyim xelqimu qayturmaymiz, dégenidi, uning xelqi birdek: bizge tegmish bolghini resulullahqa mensup, dewetti. Shuning bilen u: méni yerge qarattinglar, dep jimip qaldi. Resulullah mundaq dédi: bu ademler musulman bolup tewbe qilip keptu. Shuning üchünmu men ularning (esirlirni) teqsim qilmay bir qanche kün saqlighanidim, emdi men ularni ixtiyarigha qoyuwidim, ular özlirining nesibige héch nersini teng qilmaydiken, shunga yénida esir barlar qayturup birishke razi bolsa qayturup bersun, qachan öz nisiwisini ching tutimen dégüchiler bolsimu, bu qétimqi esirlerni hazir elchilerge choqum qayturup bersun. Uning ornigha kéyin allah bizge ghenimet ata qilghanda tunji bolup shular birge alte hesse köpeytip ghenimet alsun. Jamaetchilik birdek qilip: razi bolduq, i resulullah! Déyishti. Resulullah: biz hazir aranglardin kimning razi bolghanliqini, kimning narazi bolghanliqini uqmaymiz, shunga hemminglar yataqliringlargha qaytip, wekilliringlar pikiringlarni yetküzsun, dédi. Shuning bilen musulmanlar hewzain elchilirige bes - bes bilen asarettiki xotun - qizlirini we oghul bala chaqilirini qayturup birishti. Peqet oyeyne ibni hisni uninggha tegmish bolghan qolidiki bir qéri xotunni qayturup bergili unimay kéyinrek qayturup berdi. Resulullah esirler qaytish aldida hemmisini misirda ishlen'gen birdin kiyim - kéchekler bilen tartuqlap yolgha saldi.

Ömre hej qilip medinige qaytish

resulullah jiranidiki teqsimat we esirlerni qayturush ishliridin parigh bolghandin kéyin, shu yerdin ömre hejge éhram baghlap heremge kirip ömre ada qildi we mekkige ettap ibni esiydni bash meimur (waliy) qilip teyinlep qoyghandin kéyin medinige qaytti. U medinige shu yili (hijiriyining 8 - yili) zulqeid (11 - ay)ning 24 - küni qaytip keldi. Muhemmet ghezzali (allah uninggha rehmet qilsun) mundaq dégen: allahqa ming shükriki, resulullahning bu qétim mekkidin chong ghelibe tajisini kiyip, zeper quchup medinige qaytip kélishi bilen bu ulugh sheher (yeni medine munewwer)ge mushuningdin sekkiz yil ilgiri qedem teshrip qilish

ottursidiki perq néme dégen zor! Néme dégen chong! U bu chaghda panahliq izlep ghérip - musapir bolup kelgenidi. Hésdashliq we yardemge muhtaj idi. Bu chaghda medine xelqi uni hörmetlidi, yuqiri orun berdi, arigha élip yardem qildi. Uninggha nazil qilin'ghan nur (quran)gha egeshti. Resulullah üchün jimiy ademlerning düshmenlik qélishigha, chetke qéqishigha uchridi. Eyni waqitta u qéchip muhajir bolup kelgen chéghida qizghin qarshi alghan aq köngül medine xelqi mana emdi uni sekkiz yildin kéyin yene birqétim qarshi élish aldida turuwatatti. Wehalenki, emdi uninggha mekkimu boysundi. U özining zomiger tekebburluqini we jahil tersaliqini chörüp tashlap uning aldida bichare halette qol qowushturup turghanidi. Shuning bilen resulullah uni islamning izzet - hörmiti bilen hörmetlep uni ornidin des turghuzdi we uninggha sherep libasini keygüzdi. Ötmüshtiki barliq xataliqlirini we kechürgüsiz gunahlirini epu qildi: "kimki heqiqiy teqwadarliq qilidiken sebri qilidiken (yaxshi mukapatqa érishidu), chünki allah yaxshi ish qilghuchilarning ejrini bikar qiliwetmeydu" (süre yüsüf 90 - ayetning bir qismi).

Mekke ishghaliytidin kéyin ewetilgen qoshun we pidaiylar

resulullah bu qétim toluq zeper quchup qaytip kelgendin kéyin, bir mehel medinide muqim turup elchilerni kütti (qobul qildi). Asasiy qatlam meimurlirini teyinlidi. Diniy dewetchilerni ewetti we allahning dinigha kirishtin bash tartip ereb jemiytining hazirqi yüzlinish teqdirige ten bermeywatqan bir qisimlarni jimiqturup qoyush üchün qoshunlarni yolgha saldi. Zerbidarlarni teshkillidi. Resulullah medinige qaytip kelgendin kiyin uzaq ötmey hijriyening 9 - yili muherrem (1 - ay) ning hilal éyi medine asminida julalighan ariliqta herqaysi qebililerge museddiq (zakat yighish ishlirigha mesul emeldar)larni ewetti. Her qaysi qebile we aymaqlargha museddiq (zakat yighquchi emeldar)lar ewetilginidek, aral tewelikide omumiyüzlük tinichliqni ishqa ashurush üchün bezi jaylargha qoralliq qoshun teshkillep ewetishke toghra keldi.

Ubeyde ibni hisni elperazi qoshuni: hijriyining 9 - yili muherrem (1 - ay) da ellik atliq bilen beni temim qebilisige jaza yürüsh qilishqa ewetildi. Qoshun kündüzi yoshurunup, kéchisi yol yürüp axiri ulargha seherde hujum qozghidi. Düshmen terep qéchip ketti. Qoshun ulardin 11 er 21 ayal we 30 narside balini qolgha chüshürüp medinige heydep keldi we remle binti harisning qorusigha orunlashturuldi. Ularning keynidin shu qebilining kattiliridin on kishi medinige kélip resulullahqa yépishiwilip yalwurdi, andin ular musulman bolushti. Resulullah ularni nahayiti yaxshi kütüwaldi we ulargha xutun ballirni qayturup berdi.

Qutbe ibni amir qoshuni: mushu yili seper éyida tebale tewelikidin turbige yéqin jayda olturaqlashqan xesem qebilisining bir aymiqigha ewetildi. Qutbe bashchilighidiki qoshun yigirme ademdin teshkillen'gen bolup, her ikkisi birdin tögige nöwetliship minip mangdi. Qoshun düshmen'ge ushtumtut hujum qilip, ikki terep keskin élishti. Netijide her ikki tereptin xéli köp kishi yaridar boldi. Qoshun emir leshkiri qutbe we yene bir qanche kishi shehid bolup ketti. Axiri musulmanlar ghelibe qilip düshmenning qoy - charwa we qiz - xotunlirini medinige heydep keldi.

Zehhak ibni sufyan elkilabi qoshuni: bu qoshun mushu yili rebul ewwelde beni klab xelqini islamgha dewet qilish üchün ewetilgen idi. Beni kilab xelqi dewetke qayil bolmay arida urush yüz berdi. Urushta musulmanlarüstünlükni igilep, düshmen tereptin bir adem öldi.

Elqeme ibni mujezziz mudelliji qoshuni: bu qoshun mushu yili rebul axir(4 - ay)da elqeme bashchiliqida üch yüz adem bilen jidde déngiz sahiligha ewetildi. Sewebi hebeshlerdin bir türküm kishiler jidde sahiligha toplinip, mekkiliklerge qarshi qaraqchiliq we bulangchiliq heriketliri bilen shughullunushni pilanlighan idi. Elqeme jiddige yétip bérip déngizgha ichkirlep kirip bir aralgha ötkenidi, ular musulmanlarning zerbisidin qorqup tarap kétishti.

Eli ibni ebi talip qoshuni: mezkur qoshun mushu yili rebul ewwelde tey qebilisning qeles namliq butini chéqiwitishke ewetildi. Resulullah uni 150 adem, 100 töge we 50 at bilen yolgha saldi. Uninggha birdane qara bayraq we bir dane aq renglik tugh qadap berdi. Qoshun hatemning mehellisige yétip bérip tang seherde hujumni bashliwetti. Ular jahan yorighuche qeles butini chéqip tashlap, nurghun kishilerni esir élip, qoy - kalilarni yighip bir yaqliq qilip bolghanidi. Esirler ichide ediy ibni hatemning hemshirisimu bar idi. Ediy ibni hatem shamgha qéchip ketken idi. Musulmanlar qeles butining ambirida üch dane qilich we üch dane sawutni bayqidi. Ular ottura yolgha kelgende ghenimetlerni teqsim qilip bölüwélishti. Chapsan kelmey qalghan ghenimetlerni resulullahqa atap ayrip qoyushti. Shu qatarda ediy ibni hatemning aile tawabatlirinimu teqsim qilishmighanidi. Esirler medinige élip kilin'gendin kéyin ediy ibni hatemning hemshirisi resulullahqa yalwurup erkinlikke irishti we bir töge sorap ediyni izdep mangdi. Ediyning hemshirisi medinidin chiqip udul shamgha -qérindishi ediy ibni hatemning yénigha bardi. U qérindishigha: "resulullah atang qilmighan ishni qildi, shunga sen meyli righbiting bolsun yaki bolmisun uning huzurigha barghin", dédi. Shuning bilen ediy héchqandaq panahliqi yaki amanliq ehdisi bolmighan ehwalda yolgha chiqip medinige keldi we udulla resulullahning ishik tüwide toxtidi. U resulullahning aldida yükünüp olturuwidi, resulullah allahqa hemdusana éytip: néme dep qachting? La ilahe illellah déyishtin qachtingmu? Bir allahtin bashqa ilahning barliqini bilemsen ye? Dep soridi. Ediy: yaq, dep jawap berdi. Resulullah yene bir haza gep qilghandin kéyin yene: "allahu ekber déyilgen'ge qachamsen? Yaki allahtinmu ulugh bir sheyini bilemsen? Dédi. Ediy: "yaq", dep jawap berdi. Resulullah: "yehudiylar allahning ghezipige uchrighanlardur, nasaralar bolsa azghun millettur" dégen idi, ediy: men heqiqet yaqlighuchi musulmandurmen, dédi. Bu chaghda resulullahning chirayi xushalliqidin jilwilendi we uni ensarlardin bir kishining öyige orunlashturdi. U resulullah bilen ete axsham körüshüp turdi.

Tebuk ghaziti

hijriyening 9 - yili rejep (7 - ay). Shunisi éniqki, mekke pethisidin kiyin kishiler allahning dinigha top - top bolup kirishke bashlidi. Lékin, bu yerde musulmanlargha tehdit bolup turghan bir düshmen küchi bar bolup u bolsimu (eyni dewrdiki yer shari boyiche herbiy küchi eng zor) rum xandanliq idi. Qeyser(rum xandani) muite urushining musulmanlar üchün keltürgen ijabiy tesirlirini we öz mustemlikisi astidiki ereb qebililirining rumluqlarning asaritidin qutulup chiqip musulmanlargha el bolush koyida boluwatqanliqini bu xil idiyiwi burulush uning chégrisi ichige qedemmu - qedem ichkirlep ereb sham chégrisigha tehdit séliwatqan birdin - bir chong xewp - xeter bolup qalghanliqini tonup yetti. Mushu ehwallagha asasen moite urushigha toluq bir yil bolmay turupla qeyser(rum xanidani) rumluqlar we rumgha qarashliq ghessan erebliri we bashqa ereb qebililiridin qoshun teshkilleshke kirishti we chong qanliq tuqunushqa teyyarliq kördi. Rumluqlarning musulmanlargha qarita keng - kölemde urush

qozghash üchün jiddi teyyarliq körüwatqanliqi heqqidiki xewer medinige her tereptin uchup kélishke bashlidi.

Mushu yili(hijiriyining 9 - yili) melum bir ayda resulullah ayallirigha bir ay yéqin barmasliqqa qesem qilghan bolup, u öyning üstidiki balixanigha chiqiwélip ular(yeni ayalliri)din ayrilip turghanidi. Sahabe kiramlar deslepte ishning tégini uqmay, resulullah ularning hemmisini biraqla talaq qiliwetken chéghi, shunga héchqaysi ayali bilen arayish qilmaydighan chéghi dep oylap ghemge patti we qattiq baram bolushti. Uning üstige rumluqlarning urush teyyarliqi heqqidiki xewerler medinige yétip kélishi bilen teng medinidiki yerlik munapiqlarning ighwagerchilik heriketliri weziyetni téximu keskinleshturwetken. Bu munapiqlar, islam dinigha we musulmanlargha qarita töt küzi bilen kütken yamanliqlarning ralliqqa aylinishidin ümidini téxiche üzmigenidi, shunga ular bu qétim nahayiti hayajanlinip ketti we herikitini tézletti.

Ular bu qétim özlirining ashu rezil arzu - armanlirining emelge éshish waqti yéqinlap keldi, dep qarap medinide suyiqesit pilanlash we düshmen küchler bilen til biriktürüsh meqsitide, mesjid namida rezillik uwisidin birni tesis qildi. U bolsimu tarixtiki zirar mesjidi (yeni ziyanliq mesjid)idi. Ular u mesjidni kufrini qayta bash kötürgüzüsh, möimin musolmanlar arisigha parakendichilik sélish, ularning birlikini parchilash we allahqa , allahning resuligha qarshi turghuchilar(ebu amir rahibqa oxshash) üchün tayanch baza tesis qilishni meqset qilghanidi. Ular téxi resulullahni bu mesjidte teberuken namaz oqup birishke teklip qilghan idi. Lékin resulullah urush ishi bilen aldirash bolghachqa namaz uqup birish ishini (ghazattin qaytip kelgendin kéyin'ge) keynige surdi, netijide ular meqsitini emelge ashuralmayla qalmastin belki suyiqesti pash bolup qélip el arisida reswa boldi. Kéyin resulullah ghazattin qaytip kélip namaz oqup birishning ornigha quralliq qoshun ewetip héliqi mesjid namidiki uwini chuwuwetti.

Yuqiriqilar musulmanlar duch kelgen ehwallar we tapshuruwalghan axbaratlar idi. Shu esnada ushtumtut shamdin medinige yagh élip kélidighan enbat qebilisige tewe ereb sodigerliri keldi, ularning éytishiche "hireqli" (rum padishahi) qiriq ming kishilik qoshun teshkillep uning qomandanliqini rumluqlarning pushtidin bolghan bir kishige tutquzghan. U yene bu urushqa ereb xiristanliridin lexmi, juzam we bashqa qebililerni qatnishishqa chaqirghan. Qoshunning aldi belqa(musulmanlar bilen chigirilinidighan shamgha tewe sheherning nami)gha kilip orunlashqan wehakazalar boldi. Buning bilen musulmanlarning köz aldida ajayip chong bir xewp - xeterning qara kolenggisi pulanglashqa bashlidi.

Bu xewer medinining siyasiy weziyitini téximu jiddiyleshtürüwetti, chünki ademler namrat qiyinchiliqi éghir, ulagh - ilmekiliri yolgha yarimaytti. Uning üstige medine xormiliri miliq - miliq pishqan mezgilge toghra kélip qalghan bolghachqa, ademler bagh - waranliridin we sayiliq derexlirining tüwidin ayrilghusi kelmeytti, qisqisi bundaq bep chaghda seperge chiqishni héchkim yaqturmaytti. Buni az dep musape uzaq, yol yürush japaliq, qiyinchiliq éghir idi. Paydisiz amillar nurghun emeliy ehwallar ene shundaq murekkep, sharait qiyin boluwatqan bolsimu, lékin resulullah dewr sharaiti we weziyet tereqqiyatigha hemmidin inchike we hemmidin bek yiraqni körerlik bilen nezer sélip turuwatatti. Shunga u düshmen terepning chégra tewelikige keng kölemlik ghazat qozghap ularning islam diyarigha basturup kirishning qeti aldini élishni qarar qildi.

Resulullah weziyetni mana mushundaq toghra mölcherligendin kéyin sahabe kiramlargha urush teyyarliqi körüshke chaqiriq qildi. Mekke we bashqa ereb qebililirige adem ewetip kishilerni seperwer qildi. Ilgirki ghazatlarda düshmen'ge tuydurmasliq yüzisidin ghazat nishanini ashkarilimaytti, lékin bu qétim ehwalning jiddiyliki we xewp - xeterning éghirliqini nezerde tutup rumluqlargha qarshi urush qozghaydighanliqini uqturdi we toluq teyyarliq körüwalsun üchün ehwalni iniq dep omumiy musulmanlarni jihadqa chaqirdi. Musulmanlar peyghember eley-hissalamning rumgha qarshi urush chaqiriqini anglighan haman bes - beste awaz qoshti. Ular qol - qolche teyyarliq körüp nahayiti tézlikte medinige hazir bolushti. Hesh - pesh digüche her qaysi aymaqlardin oruq - sémiz töge - taylaqlargha minip, her qaysi kocha - chighirlardin medinige éqishqa bashlidi.

Bu ghazattin dilida munapiqliq késili barlardin bashqa birmu adem ayrilip qélishqa köngli unimidi. Hetta namrat kembeghel kishiler xirajettin qisilghanliqtin resulullahning aldigha kélip ularni ulaghqa orunlashturup qoyushni ularningmu rum bilen bolidighan urushqa qatnishish iradisining barliqini éytqanda resulullah ulargha: "méning silerni teminleydighan ulaghlirim yoq", dése "ular(jihadaqa chiqishqa) serp qilidighan nerse tapalmighanliqliri üchün ghemkin bolup közliridin yash tökken halda qaytishatti" sure beraet 92 - ayet.

Shuningdek musulmanlar yene bes - bes bilen pul mal iane qildi. Sediqe berdi we xeyri saxawet qollirini keng échiwetti. Osman ibni effan shu künlerde 200 tögini toqam tartuqliri bilen we 200 oqye(bir oqye 12 derhem yaki 37. 4 giram altun'gha teng) neq pulni tijaret karwini teshkillep shamgha yolgha salmaqchi boluwatatti. U bu mallarning hemmisini xuda yolida sediqe biriwetti, arqidin yene 100 tögini iger jabduqliri bilen iane qildi, uning keynidin ming dinar(tilla)ni kötürüp kélip resulullahning itikige tokkenidi resulullah dinarlarni sharaqlitip ong qolidin sol qoligha töküp: "bügündin itiwaren osman qilip salghan ishlarning uninggha héch ziyni bolmaydu" deytti. Andin osman yene arqa - arqidin ekilip tökken ianilirining omumiy sommisi neq dinardin bashqa toqquz yüz töge we yüz dane at (iger jabduqliri bilen)qa yetti.

Abdurehman ibni ewf ikkiyüz oqye iane qildi. Ebu bekri siddiq mal - dunyasining jimisini élip keldi, u bu urushqa tunji bolup iane élip kelgen kishi bolup: "ailemge allah we uning resulini qaldurdum " dédi. U töt ming derhem idi.

Ömer ibni xettap iqtisadining bérimini bölup élip keldi. Abbasmu nurghun mal - dunyani ekilip tashlidi. Telhe, seed ibni obade we muhemmed ibni meslemelermu nurghun mal iane qildi. Asim ibni edyi 90 weseq(bir weseq 150 kilogiramgha teng) xorma iane qildi. Bir qanche kündin biri iane qilghuchilaning ayighi üzülmidi hemme adem azdur - köptur sediqe we ianilirini élip keldi, hetta ularning ichide héch nerse tapalmisa bir mud(ölchem birliki bolup hazirqi 18 litirgha teng) yaki ikki mud bolsimu bir nersilerni kötürüp kéletti. Musulman ayallarmu qarap turmidi. Ular qudritining yitishiche bileyzük, munchaq, xalxal(putqa salidighan zinnet buyumi) halqa, zire we üzük chaghliq bir nersilirini ewetip ghazatni qollidi.

Qisqisi bu qétim héch kim qol qoshturup turmidi. Hemme adem azdur - köptur iane qildi, peqet intayin az sandiki tebiiti rezillik bilen yughurulghan munapiq betbexlerla pul mallirigha köz qizartip bikargha birishke chidimidi. Ular téxi "möiminlerning ichidiki merdlik bilen sediqe qilghuchilarni, taqitining

yitishiche az sediqe qilghuchilarni eyibleytti we mesxire qilatti" sure tewbe 79 - ayet.

Musulmanlar mushundaq jiddi tutushup urush teyyarliqini püttürgendin kéyin, resulullah medinige öz ornida muhemmed ibni meslemeni qaldurup yolgha chiqti. U yolgha chiqish aldida eli ibni ebi talipni qaldurup uni mexsus resulullahning ailisige qarashqa buyridi. Resulullah yürüp ketkendin kéyin munapiqlar elini eyiplep, uning üstide gep tapqanliqtin u derghezep bolup resulullahning keynidin yitishiwaldi. Resulullah uni medinige yene qayturup: "sen bilen men harun bilen musagha oxshash bolsaq razi bolmamsen? Birla mendin kéyin peyghember kelmeydu xalas" dédi.

Resulullah elini medinige qayturuwetkendin kéyin tebukqa qarap ilgirilidi. Lékin qoshunning sani köp bolghachqa, (30 ming kishi bolup musulmanlar buning aldida bundaq zor kölemde teshkillinip baqmighan idi) musulmanlar gerche iane qollirini keng échiwetken bolsimu, toluq teyyarliq qilalmighan bolghachqa, yenila qoshunda uzuqluq we ulagh mesiliside zor qiyinchiliq körüldi. 18 sekkiz adem bir tögige nöwetliship minetti, bezide ular del - derexlerning ghazang - yopurmaqilirini yéyishke mejbur bolghan bolup, éghiz we lewliri ishship dodiyip ketti. Töge ulaghlar min'gili yitishmeywatqanning üstige ussuzluq azabigha chidimay tögilerni öltürüp ularning su xaltisidiki sularni ichishke mejbur boldi. Shu seweptinmu bu qétimqi ghazatqa "jeyshulosre" yeni "qiyinchiliq ghaziti" dep nam birildi.

Qoshun shimalgha yurush sepiride hijri (yeni tarixtiki semud xelqining tash oyup bina qoparghan jayi wadalqora)din otti. Kishiler u yerning quduqliridin su tartip ichmekchi bolup aldirashqanidi resulullah: "u yerning quduqliridin su ichmenglar, taharetmu almanglar, uning suyi bilen yughurulghan xémirni töge ulaghlargha helep qilip biriwétinglar, azraqmu yep salmanglar"dédi we ularni peyghember salih (eley-hissalam)ning tögisi su ichidighan quduqtin su tartip ichishke buyridi.

Sehihulbuxari bilen sehihulmuslimda ibni ömer reziyellahu enhudin neqil qilin'ghan bir hediste mundaq déyilgen: "resulullah hijridin ötkende: "özlirige özliri zulum qilghanlarning mehellisige yigha - zar bilen kiringlar, shundaq qilghanda ulargha kelgen azap uqibetler silerge kelmise kérek" dédi, andin béshini mehkem orap ulaghni tizlitip axiri héliqi wadédin otüp ketti. Yol üstide qoshunning sugha bolghan ihtiyaji bekmu éship kétip, axiri resulullahqa ussuluqtin shikayet qilishti. Bu chaghda resulullah allahgha dua qilghanidi allah shuan bir parche bulutni ewetip yamghur yaghdurup berdi, netijide hemme adem sugha qandi hetta qachilirinimu toshquzuwélishti.

Resulullah tebukqa yéqinlap kéliwidi u qoshun'gha söz qilip: "siler allah xalisa ete tebukqa yitip barisiler, siler belkim kün rasa qizighanda andin yétip bérishinglar mumkin. U yerge burun yitip barghanlar u yerning suyige, men barghuche qol tekküzmisun" dédi. Bu hedisini neqil qilghuchi maaz (allah uningdin razi bolsun) mundaq deydu: "shuning bilen biz etisi tebuk kentige yétip barduq, u yerdiki bir bulaqqa alliqachan ikki adem yitip bérip boluptu. Bulaqning süyimu nahayiti az sirghip turidiken, resulullah ulardin: "bulaqning süyige qol tekküzdunglarmu?"dep sorighan idi, ular: hee, dep jawab berdi resulullah ulargha azraq kayidi, andin héliqi bulaqtin az - azdin uchumlap élip bir - ikki ademning ichishige yetkidek su yighildi, resulullah bu su bilen yüz - közini we qolini

yughandin kéyin héliqi bulaqqa tökkenidi bulaq shu an bulduqlap aqqili turdi, ademler hemmisi ichip qandi su toxtimay éqiwatatti, andin resulullah mundaq dédi: "i meaz! Ömrüng bolsa mushu yerlerning baghu - bostanliqqa aylinip ketkenlikini öz közüng bilen körisen".

Bir küni yol üstide resulullah: "bügün kéche qattiq boran chiqidu, héchkim ornidin turup heriket qilmisun, tögisi barlar tögiséning putini mehkem chétiwetsun" dédi rastinla shu kéchisi qattiq boran chiqip, bir adem ornidin turghaniken buran uni üchürup tey téghi terepke apirip tashliwetti. Resulullah bu qétimqi seperde yol boyi namazlarni pishin bilen esirni, sham bilen xuptenni jemi teqdim(yeni birni azraq kichikturup yene birini azraq aldigha surup birleshturup uqush) usuli buyiche ada qilip mangdi.

Uzaq musapini bésip tebuk kentige yétip kelgen islam qoshuni düshmenning aldini tosush üchün shu yerge barigah qurup urushqa teyyarliq kördi. Bu chaghda resulullah qoshun'gha nutuq sözlep ajayip pasahetlik, lebzi ixcham mezmuni mol söz ibarilerni ishlitip qoshunni ikki dunyaliq bexit - saadetning huli bolghan jihadning ghelbisini qolgha keltürüshke chaqirdi. U qorqunchaqliqning numusluq aqiwitidin hezer eyletti we u dunyadiki shermendichilikitin agahlandurdi. Jesur batur bolushqa undédi. U yene jasaret bilen shéhid bolghanlargha axirette bolidighan alahide iltipatlar bilen xush bisharet berdi. Buning bilen qoshunning harghinliqi chiqip rohi kötürülüp uzuq - tülük yitishmeslik, herbiy esliheler kemchil bolush, yer sharaiti bilen tonushmasliq sewepler tüpeyli kilip chiqqan ghem - endishiler zayil boldi. Hemmeylen rohiy jushqun, jenggiwar qiyapetke kirdi, urush qizghinliqi kücheydi. Ularning herbiri resulullahning sözi ayaghlashmay turupla: "jeng meydani hazir bolsa shu péti urushup, shéhid bolsaq" dep kétishti.

Emma rum dairliri we ularning yallanma ittipaqdashliri peyghember eley-hissalamning qoshun tartip kelgenlikini anglighandin kéyin tenlirige qorqunch, titrek oliship serasimige chüshti, ular basturup kélish uyaqta tursun qandaq chikinish oyigha patti we kelgen péti tarqap kétish qararini qiliship astaghina tarqilip kétishti.

Buning bilen tebuk ghaziti asasiy jehettin axirlashti. Emma bu ghazat musulmanlarning aralning ichi sirtidiki shan - shewkitini ilgirkidin hessilep ashurdi. Emdi her qandaq bir düshmen küch musulmanlarning herbiy küchini sel chaghlimaydighan boldi. Musulmanlar bu qétimqi tinich urush bilen qanliq élishiqanda qolgha kélishi teske toxtaydighan ghayet zor siyasiy we ijtimaiy muweppeqeyetlerge érishti. Jumlidin eyle hakimi yuhenna ibni robe öz ixtiyarliqi bilen kélip resulullah bilen baj xiraj tapshurush we esli ornini saqlap qélish toxtami imzalidi, arqidinla jerba we ezroh wekilliri kélip resulullahqa baj xiraj tapshuridighanliqini bildürüshti. Resulullah bir parche mektup yézip bir nusxisini ularning qolida qaldurdi.

Resulullah tebukta turuwatqan mezgilde xalid ibni welidni 420 atliq bilen dumetoljendelning hakimi ukeydir dégen kishini tutup kélishke ewetti, resulullah xalidqa: "sen uni ow owlawatqan yéridin tapisen" dégenidi. Xalid yétip kélip uning qorghinidin köz yitim miqdari yiraqliqta közitip turdi. Bir chaghda bir dane yawa kala kélip uning qesirining derwazisigha üsüshke bashlidi, okeydir buni tuyup kalini owlighili chiqti, kéche bekmu yoruq ayding idi, shuning bilen xalid uni tutuwélip resulullahning aldigha élip keldi. Resulullah uning qénidin kechti we

uning bilen ikki ming töge sekkiz yüz tuyaq qoy, töt yüz sawut we tötyüz neyze tapshurush boyiche kélishim imzalidi. Ukeydir baj tapshurushqa qayil boldi. Shuning bilen resulullah uninggha yohennagha yézip bergendek dome, tebuk eyle we teyma qatarida amanliq mektupnamisi yézip berdi.

Islam qoshuni tebukta nusret qazinip zeper bilen medinige qaytti, ular héchqandaq pishkellikke yoluqmidi. Allah möimin musulmanlarni qanliq toqunushtin saqlidi. Qayitsh yolida bir dawan boyigha kelgende munapiqlardin on ikki kishi resulullahni qestlep öltürüsh suyiqestini pilanlighan bolsimu emelge ashmidi. Resulullah hozeyfege ulaning isimlikini we pilanlighan suyqestini éytip bergenidi. Shunga huzeyfe resulullahning mexpiyetlikini saqlighuchisi dep ataldi.

Medine xelqi resulullahning qaytip kelgenlikini anglap qozghilip ketti. Ayallar, balilar we qul chöriler qizghin alqish sadalirini yangritip islam qoshunini qarshi élish üchün chiqti. Resulullah tebukqa rejep (7 - ay)da atlan'ghan idi, ramizan(9 - ay)da qaytip keldi. Bu ghazatqa ellik kündek waqit serp boldi, buningdin 20 kün tebukta ötti, bir aydek waqit bérish - kélishke ketti. Tebuk ghaziti resulullah qatnashqan eng axirqi ghazat bolup qaldi.

Tebuk ghaziti özining özgiche qiyin shert - sharaiti bilen allahning bir qétimliq chong imtihan siniqi boldi. Bu ghazatta heqiqiy, semimiy sadiq möimin musulmanlar bilen shekli musulmanlar ayrildi. Mana mushundaq sharaitta sinash allahning iradisi bolup allah mundaq deydu: "allah yamanni(yeni munapiqni) yaxshidin (yeni mömindin) ayrimighuche möiminlerni(yeni silerni) hazirqi pétinglarda qoymaydu" (sure al imran 179 - ayetning bir qisimi.) démek bu ghazatqa heqiqiy musulman bolghan kishilerla atlandi, hetta bu ghazattin sughuruluwélish shu kishining munapiqliqining belgisi bolup qaldi. Shunga bu qétim rastinla özrisi (emeliy qiyinchiliqi) barlar yaki allah we allahning peyghembirige yalghan éytip yalghandin bahane sewep körsitip qépqilishqa ruxset sorighanlar we yaki bashtin axir peqetla ruxsetmu sorimay öyige kirip yétiwalghan yüzi qélin munapiqlarla qépqaldi. Bu yerde yene héchqandaq bahanisi bolmighan ehwal astida yenila qépqalghan semimiy yaxshi musulmanlardin peqet üch neper kishi(ular keeb ibni malik, murare ibni rebe we hilal ibni omeyyeler idi) bar bolup, allah ularni qattiq imtihan qilip sin'ghandin kéyin yene tewbe ata qildi.

Bu ghazat musulmanlarning tesir dairisining kéngiyishi we ularning ereb zéminigha hokömiranliq nopozini tiklishi üchün nahayti yaxshi tesiri boldi. Kishlerning neziride emdi ereb zéminida islam küchliridin bashqa héchqandaq bir küchning mewjut bolup turalishi mumkin emes iken, dégen qarash shekillendi. Qalduq munapiq jahillarning qelbidiki rezil arzu - armanliri köpökke aylandi, bu ghazatning tesir dairising neqeder chong bolghanliqini shuningdin körüwalghili boliduki erebler mekke ishghaliytining aldi - keynide resulullahqa anche munche elchi yollap el bolush yolini tutqan bolsimu biraq asasliq elchi yollash dolquni mushu (tebuk) ghazitidin kéyin eng yuqiri pellige kötürüldi. Hetta bir mezgil medine kochiliri elchiler bilen awatliship ketti.

Mushu yili yüz bergen muhim weqeler

1. Resulullah tebuktin qaytip kelgendin kéyin medinide oweymir ejlani bilen uning ayali otturisida lenet éytishish weqesi yüz berdi.

2. Özining zina - pahishe ötküzgenlikini étirap qilip kelgen ghamiyd qebililik héliqi ayal balisini emchektin ayrip kelgendin kéyin, tash - kések qilip öltürüldi.

3. Hebeshitan padishahi es'heme nejashi wapat boldi. Resulullah uninggha ghaibane miyt namizi oqudi.

4. Resulullahning osman ibni effandiki qizi ummi kulsum wapat boldi. Resulullah uninggha qattiq qayghurdi we osman'gha: "eger yénimda üchinchi bir qizim bolghan bolsa uni elwette yene sanga yatliq qilghan bolattim" dédi.

5. Resulullah tebuktin qaytip kelgendin kéyin munapiqlarning kattiwéshi abdullah ibni ubey ibni selul öldi. Resulullah uninggha istighpar tilidi we ömer reziyellahu enhuning tosup qarshi turushigha qarimay uning méyit namizini chüshürgenidi kéyin quranda ömer reziyellahu enhuning iradisini qollap ayet nazil boldi.

Ebu bekri reziyellahu enhuning hej qilishi

shu yili (hijiriyining 9 - yili) zulqeide (11 - ay) yaki zulhejjide (12 - ay) resulullah musulmanlarning hej paaliytige yitekchilik qilish üchün ebu bekrini hej emiri qilip ewetti. Ebu bekri yolgha chiqip bolghandin kéyin mushriklar bilen bolghan barliq ehdi kélishimlerni emeldin qaldurush we uni keng xelq ammisigha ashkara jakarlash toghrisida sure baraatning bash qismi nazil bolghan bolghanchqa resulullah ereblerning eneniwi aditi boyiche shu jemettin bir kishi biwasite yetküzüp qoyush qaidisi boyiche eli ibni ebi talipni bu jakarnamini yetküzüshke ewetti. Eli buyruqqa binaen atlinip erej yaki zejnan dégen jayda ebu bekri bilen uchrashti. Ebu bekri: "emirmu? Yaki meimurmu? Dep sorighan idi eli: "yoqsu elwette meimor" dédi. Andin ikkeylen birlikte mekkige keldi, ebu bekri kishilerning hej ibaditige yitekchilik qildi. Nehr küni(zulhejjning 10 - küni yeni héyt küni - t) boluwidi eli minadiki jemrat yénida turup kishilerge resulullahning permanini jakarlidi we arida ehdiname bar tereplerge musulmanlar bilen pütülgen ehdi - kélishimning emeldin qaldurulghanliqini uqturdi hemde ulargha töt ay mohlet berdi. Shuningdek arida ehdi - kélishim bolmighanlarghimu töt ay möhlet birildi. Emma musulmanlar bilen tüzgen kélishimlirige emel qilghan we musulmanlargha qarshi düshmen küchlerni qollash terepdari bolmighanlarning ehdi - kélishimlirini esli belgilen'gen muddetke qeder küchke ige qilip qaldurdi.

Ebu bekri yene mexsus jakarchilarni ewetip kishiler arisida: "bu yildin itibaren mushriklarning hej qilishi we yalingachlarning beytullahni tawap qilishi qeti meni qilinidu" dep jakarlatquzdi. Bu jakarname ereb yérim arilida but pereslikke xatime birilgenlikini we uning emdi qayta kelmeske ketkenlikini uqturdi.

Elchiler ömekliri

tarixchilar yézip qaldurghan elchiler ömeklirining qétim sani yetmishtin ashidu.

1) abdulqeyis elchiliri: bu qebilining elchiliri ikki qétim kelgen. Birinchi qétim hijriyening 5 - yili yaki uning sel aldédiraq kelgen. Ikkinchi qétim elchi ewetken waqti kéyinki elchiler yili(yeni hijiriyning 10 - yili) bolghan, ularning bu qétim ewetken elchilirining sani qiriq adem idi.

2) dews elchiliri: bu qebilining resmi el bolup elchi ewetken waqti hijiriyining 7 - yili yil béshida resulullah xeyberdiki waqitigha toghra keldi.

3) ferwe ibni emri eljozami elchiliri: ferwe dégen bu kishi shamning mean dégen yiridin bolup rum qoshuni ichidiki birdin bir erep qomandani idi. Qushumche rum ishghaliyitidiki ereb zéminigha qorchaq bash meimur idi. U aldinqi qétim musulmanlarning (hijiriyning 8 - yilidiki) muite urushida körsetken

ajayip qehrimanliqliri we ölümdin qorqmas jasaritini öz közi bilen körüp qattiq tesirlen'gen we musulman bolghanidi. U resulullahqa özining musulman bolghanliqini yetküzüshke bir elchiler ömiki teshkillep medinige yolgha saldi.

4) sedai elchiliri: bu elchiler ömiki hijiriyning 8 - yili resulullah jiiyrrane urushidin qaytip kelgendin kiynla medinide peyda boldi.

5) keeb ibni zuheyr ibni ebi selmaning el bolup kélishi: keeb ibni zuheyr edib we shair ailiside dunyagha kelgen bolup, ereb shairliri ichide eng yitishken qabil shair idi. U resulullahni hejwi qilidighan shiir - qushaqlarni köp toqighan. Hijiriyning 8 - yili resulullah taif ghazitidin qaytqanda keebning qérindishi bujeyir ibni zuheyir uninggha xet yézip resulullahning bu qétim mekkide ilgiri - kéyin bolup uninggha azar bergen we hejwi shéir toqup elni qaymuqturghan bir qisim kishilerge ölüm jazasi bergenlikini, bir qisim qureysh shairlirining qéchip ketkenlikini xewer qildi. Keeb musulman boldi, musulman bolghandimu nahayiti teqwadar yaxshi musulmanlardin bolup ketti. Kéyinki künlerde u ensarlarni medhiyilep eshar yézip ilgiriki xataliqidin epu soridi.

6) beni ozre elchiliri: mezkur elchiler ömiki hijiriyining 9 - yili seper(2 - ay)da kelgen bolup ular 12 adem idi. Elchiler iman éytip islam qaidilirini ögünüp qaytishti.

7) belli elchiliri: belli elchiliri hijiriyining 9 - yili rebbulewwel (3 - ay)da kélip musulman bolghan we medinide üch kün turup musulmandarchiliqta zorur bolghan mesililerni sorap öginiwalghan.

8) seqif elchiliri: seqif elchiliri hijiriyning 9 - yili ramizan(9 - ay) da resulullah tebuk ghazitidin qaytip kelgendin kiynla yétip kelgen. Ularning musulman bolush jeryani tolimu egri - toqay bolghan. Elchiler medinige yétip kéliwidi, resulullah ulargha quran anglisun we kishilerning namaz oqughinini körsun üchün mesjidning bir chétidin alahide bir chidir teyyarlap berdi. Ular resulullah bilen ettigen axshamda uchriship turdi. Resulullah ular bilen her qétim uchrashsa ularni musulman bolushqa dewet qilatti. Axiri ular resulullahqa teslim bolmaqtin bashqa chiqish yoli yoqliqini hés qiliship özlirining musulman bolidighanliqlirini bildurushti.

9) yemen padishah jemetining mektup ewetishi: resulullah tebuktin qaytip kelgendin kéyin yemen himiyer padishah jemetining el bolush mektupnamisini tapshuruwaldi.

10) hemdan elchiliri: hemdan elchiliri hijiriyining 9 - yili tebuk ghazitidin kéyin kelgen, resulullah ulargha bir parche mektup yézip berdi. Mektupta ularning yolsiz teleplirini qeti chekligenidi we ulargha malik ibni nemenni emir qilip teyinlidi. U shular ichidiki musulman bolghanlargha mesul bolghan idi, qalghanlirigha xalid ibni welidni islamgha dewet qilishqa ewtti. Xalid u yerde alte ay turup ulargha dewet élip barghan bolsimu ularda héchqandaq ilgirlesh bolmidi. Shunga resulullah hemdan'gha eli ibni ebi talipni ewetip uninggha xalidni qayturwétishni buyridi. Eli u yerge bérip ulargha resulullahning xétini oqup berdi we ularni musulman bolushqa chaqirwidi, ularning köp sandikiliri musulman boldi.

11) beni fezare elchiliri: beni pezare elchiliri hijiriyning 9 - yili resulullah tebuktin qaytip kelgendin kéyin yétip kelgen bu ömekte on nechche adem bar bolup, ular özlirining musulman ikenlikini bildürgen we resulullahqa yurt - makanlirining qurghaqchiliq we qehetchilikte ikenlikini shikayet qilishqan.

12) nejran elchiliri: nejran mekkining jenubidin yette künlük kélidighan chong sheher bolup, yetmish ikki yéza - kentisi bar idi. Atliq bir künde aylinip bolghili bolatti, yüz ming kishlik muntizim qoshuni bar idi. Ahalisining mutleq köp qismi xristan dinigha étiqad qilatti. Nejranning elchilirimu hijiriyining 9 - yili kelgen. Elchiler atmishtek ademdin terkip tapqan bolup, ularning ichide 24 kishi eshrep ekabirlerdin idi. Üch kishi nejranning eng aliy rehberliri idi.

Elchiler medinige kélip peyghember eley-hissalam bilen uchrashti we özara sual - jawap tashliship pikir almashturdi. Peyghember eley-hissalam ularni islamgha dewet qildi we quran oqup berdi emma ular bu teklipni qobul qilmay resulullahning iysa (eley-hissalam)gha qarita néme deydighanliqini soridi, resulullah ularning bu sualigha shu küni jawab bermey keynige sürdi, axir uninggha süre al imranning 59 - 61 - ayetkiche nazil qilindi. Etisi ettigen resulullah elchiler bilen körüshüp yuqiriqi ayet kerimning rohiy buyiche iysa (eley-hissalam) heqqidiki özining köz qarshini otturigha qoydi we ularni obdan oylinip kélishke qoyiwetti. Éytishlargha qarighanda seyid we aqib qatarliq aliy rehberlermu nejran'gha qaytqandin kéyin musulman bolghan.

13) beni henife elchiliri: bu qebilining elchilirimu hijiriyning 9 - yili kelgen . Elchiler 17 kishidin terkin tapqan bolup ularning ichide kezzab museylimemu bar idi. Ular ensarlardin bir kishining öyige chüshüp andin resulullah bilen üchriship musulman bolushti. Kezzap moseylime bashtinla musulman bolushtin bash tartip hoquq mensep temeside boyun tolghap yürgen hetta resulullah bilen uchrishishtinmu özini qachurup ömek ezaliri bilen söhbetke qatnashmighan.

Museylime yemamige qaytqandin kiyin uyan oylap buyan oylap axiri u özining resulullah bilen teng derijilik peyghember bolghanliqi dewasini kötürüp chiqti. Museylime peyghemberlik dewasi qilip chiqqan waqit hijiriyning 10 - yili idi. U ebu bekri xelpilikining 1 - yili, yeni hijiriyining 12 - yili rebbulewwelde yemame urushida öltürüldi. Uni hemze (reziyellahu enhu)ning qatili wehshi ibni herb öltürgenidi.

14) beni amir ibni seisee elchiliri: beni amir elichiliri ichide allahning dushmini amir ibni tupeyil erbed ibni qeyis xalid ibni jeiper we jappar ibni eslemler bar idi. Ular shu qebilinng bashliq, kattiwashliri we ot quyruqi sheytanliri bolup ularning amir ibni tupeyl dégen betbex biri meone pajesning pilanlighuchisi idi. Bu ömek medinige qedem bésish aldida amir bilen erbed yene suyqest pilanlap resulullahni tuydurmay öltürwetmekchi boldi. Elchiler kilip resulullah bilen körüshti amir resulullahni gepke sélip gol qilmaqchi boldi, shuan erbed resulullahning keynige ötup shart qilip qilichni bir ghérich sugharghanidi, allah uning qolini herikettin toxtatti, uning qilichini ghélipigha kirgüziwétishkimu madari yetmidi. Allah öz peyghembirini ene shundaq muhapizet qilghanidi. Resulullah bu ikkisige dua qildi, ular qaytqandin kéyin allah erbedke bir chaqmaq ewetip uni tögisi bilen qushup köydürüwetti.

15) nejib elchiliri: nejib elchiler ömiki 13 ademdin terkip tapqan bolup ular mallirining zakitidin namratlargha bérip ashqinini bille élip kelgenidi. Bu ömekning bashqilargha oxshimaydighan yiri shuki ular kelgen péti quran ögünüshke kiriship ketken, ular resulullahtin nurghun nersilerni soridi, resulullah ularning sorighan suallirigha yazma jawabname pütüp berdi, elchiler uzaq turmay qaytmaqchi boluwidi, resulullah ulargha yolluq tutup uzitip qoydi.

16. Tey elchiliri: ular resulullah bilen uchriship söhbetleshti. Resulullah

ularni musulman bolushqa dalalet qiliwidi, ular musulman boldi. Ularning musulmandarchiliqimu yaxshi bolup ketti

mana mushundaq qilip hijiriyining 9 - we 10 - yilliri her qaysi qebile, padishahliq, we xelifiliklerning elchi we ömekliri medinige üzülmey kélip itaet boyunlirini egdi.

Widalishish hejji

allah taala resulullahning mekkide her qaysi ereb qebile xelqlri we ularning wekilliri bilen uchrüshüp resulullahdin din - sheret ehkamlirini ögünüp resulullah ulardin özining amanetni yetküzgenlikige, elchilikni ada qilghanliqigha we milletke semimiy nesihet qilghanliqigha güwahliq élip yigirme nechche yil mabeynide jewri - japasini tartqan dewetning semerisini öz közi bilen körüp kélishni irade qildi. Shunga resulullah, bu yil özining bu höjjet xaraktérlik chong hejke irade qilghanliqini élan qildi. Netijide resulullah bilen birge hej qilish meqsitide medinige nurghun ademler jem boldi we zulqeid(11 - ay)ning 26 - küni shenbe resulullah seper teyyarliqini püttürdi.

U béshini tarap yaghlandi (ulandi) ishtan we ridasini keydi. Qurbanliq tögisige belge ésip pishin namizidin kéyin jenupqa qarap yürüp ketti. U esir waqtidin burunraq zulhuleyghige yitip bardi we u yerde esir namizini ikki reket qilip qesir oqudi. Andin shu yerde qonup qaldi. Etisi pishin namizining aldida ihram üchün ghusli taharet aldi. Andin uning bash we bedenlirige aishe reziyellahu enha öz qoli bilen ipar enber qétilghan xush puraq xuruchlirini suwap qoydi. Hetta xosh - puraq melhiméning nuri uning chach saqallirida jilwilinetti. Andin uni shu péti qoyup yuyuwetmidi. Arqidin ishtan we ridasini kiyip pishin namizini ikki reket oqup shu ornidila hej we ömrige biraqla tekbir éytip hej qiran'gha ihram baghlidi. Andin chiqip qeswa(tögisining ismi)gha minip turup tekbir oqudi andin tüzlenglikke chiqqanda yene toxtap tekbir oqidi.

U seperni dawamlashturup bir chaghda mekkige yéqin kéliwidi "zittiwen" dégen jayda qonup qaldi, etisi hijiriyining 10 - yili zulhejjning(12 - ay)ning 4 - küni yekshenbe seherde ghusli taharet élip qopup bamdad namizini oqughandin kéyin mekkige kirdi yolda sekkiz künini otküzdi, bu otturahal süret hésablinatti.

Resulullah mesjidulheremge kirip awal beytullahni tawap qildi, safa - merwening otturisida seiye qildi we ihramdin chiqip halal bolmidi. Chünki u hej qiran'gha éhram baghlighan bolup özi bilen bille qurbanliqqa töge heydep kelgenidi. Andin mekkining üsti teripidiki hejun dégen jaygha chiqip orunliship shu yerde turdi we hej tawapidin bashqa qayta tawapqa kirmidi. Sahabilerdin hediye (qurbanliq töge) élip kelmigenlerni ihramni ömre hejige özgertiwétishke, ular beytullahni tawap qilip safa we merwide seiye qilip bolghandin kiyin toluq halal bolushqa buyridi.

U zulhej (12 - ay)ning 8 - küni (uni terwiye yeni qurbanliq mallarni sugha qandurush küni depmu atilidu) bamdadtin kéyinla minagha chiqti u yerde pishin, esir, sham, xupten we etisi bamdat (besh waq namaz)ni oqudi, andin bir az turup kün chiqqandin kiyin erapatqa qarap yol aldi. Resulullah erapatqa yitp bérip u yerde uninggha atap yasalghan bir chidirgha chüshti bir chaghda quyash qayrilip kün chüshtin ötüwidi resulullah qeswa(tögiséning ismi)ni teyyarlashqa buyrudi, ulagh teyyarlandi. Resulullah qeswagha minip betni wadi (erapat téghining töwenki tüzlenglik)gha keldi. Bu chaghda uning etrapigha bir yüz qiriq tötming kishi jem bolghanidi. Resulullah bu yerde ulargha töwenniki höjjet xaraktérlik

nutuqni sözlidi. U mundaq dédi:

eyyuhennas! Isimeu qewli! (i xalayiq! Gipimge qolaq sélinglar!) men bilmeymen, éhtimal men bu yildin kéyin siler bilen bu yerde menggü uchrishalmasliqim mumkin. Choqumki silerning jéninglar we mal - mülkinglar xuddi mushu ay mushu jayda silerning mushu kününglar haram bolghinigha oxshash silerge haramdur. Agah bolunglarki! Jahiliyet dewa desturidin her qandaq bir ish hazirdin bashlap bikar qilinidu. Jahiliyet (kona) qan qerizlirining hemmisi shertsiz bikar qilinidu. Men awwal jemetimizning qan qerizlirimizdin ibni rebe ibni harsning qan qerzini bikar qilimen. U beni seed qebiliside émitishke birilgenidi. Uni hüzeyil qebilisidikiler öltürwetken jahiliyet jazanixorluqlirimu tüptin bikar qilinidu, men bikar qilidighan jazanining tunjisi tagham abbas ibni abdulmutellipning jazaniliridur. Uning barliq jazane - ösümkeshlik ishliri qeti emeldin qaldurilidu.

Eyyuhennas! Ayallar mesiliside allahtin qorqunglar, ularni allahning amaniti bilen aldinglar allahning kelimisi (yeni nikah) bilen halal (yeni xotun) qildinglar, silerning ayalliringlarning zimmiside heqqinglar bar. Ular silerning chüshekliringlargha gheyri ademlerni dessetmisun, nawada ular shundaq qilip salsa ularni zexmilenmigüdek urunglar, ularningmu silerning zimminglarda heqqi bar. Ularning yimek - ichmek rizqi we taqet miqdari kiyim - kéchiki qatarliqlar.

Men silerge shundaq bir nersini qaldurdumki uninggha ching ésilinglar, hergiz azmaysiler u allahning kitabi(quran)dur.

Eyyuhannas!(i xalayiq!) mendin kéyin peyghember kelmeydu, silerdin bashqa ummet bolmaydu. Agah bolunglarki siler bir allahqa ibadet qilinglar, besh waqit namizinglarni oqunglar, ramizan(éyinglarning) rozisini tutunglar. Malliringlarning zakitini razimenlik bilen ada qilinglar, perwerdigaringlarning beytini tawap qilinglar, ish igiliringlar (yeni hakimiyet béshidikiler)gha itaet qilinglar! Perwerdigaringlarning jennitige aman - ésen kireleysiler".

Resulullah: siler men toghriliq soraq qilinisler. Siler néme deysiler? Dégenidi ular: "elchilikni yetküzgenlikingge, amanetni ada qilghanliqinggha güwahliq birimiz", déyishti. Bu chaghda resulullah körsetküch barmiqini asman terepke kotürüp kishiler teripige bir noqup: "i allah! Guwah bolghin", dep üch qétim tekrarlidi.

Resulullahning erapattiki bu nutqini rebe ibni omeyye ibni xelep kishilerge sözmu - söz jakarlap yuqiri awaz bilen yetküzüp turatti.

Resulullah nutuqtin parigh bolghandin kéyin uninggha allahning munu ayiti nazil boldi:

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُواْ بِالأَزْلاَمِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُواْ مِن دِينِكُمْ فَلاَ تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾

terjimisi: silerge özi ölüp qalghan haywan, qan, choshqa göshi, allahdin gheyriyning (yeni butlarning) nami tilgha élinip boghuzlan'ghan haywan, boghup öltürülgen haywan, urup öltürülgen haywan, (égizdin) yiqilip ölgen haywan,

(haywanlar teripidin) üsüp öltürülgen haywan, yirtquch haywanlar yérip öltürüp yégen haywan (ning göshini yéyish) haram qilindi. Lékin (yuqiriqi besh türlük haywandin jéni chiqmighan chaghda) boghuzlighanliringlar halal bolidu hemde butlargha élip bérilip uning yénida boghuzlan'ghan haywanlar haram qilindi. Ezlam (yeni jahiliyet dewride pal üchün ishlitidighan üch parche yaghach) bilen pal sélishinglar haram qilindi, bu gunahtur, kafirlar bügün silerning dininglar (ni yoqitish) din ümidini üzdi, ulardin qorqmanglar, mendin qorqunglar. Bügün silerning dininglarni pütün qildim, silerge némitimni tamamlidim, islam dinini silerning dininglar bolushqa tallidim, kimki achliqta ilajisizliqtin, gunahni meqset qilmastin (haram qilin'ghan nersilerni yése gunah bolmaydu), alla meghpiret qilghuchidur, bendilirige nahayiti méhribandur" ("quran kerim" süre maide 3 - ayet) bu ayetni anglap ömer ibni xettap yighlap ketti, uninggha némishqa yighlaysen diyilgenidi u: "her qandaq ish takamullashsa uninggha nuqsan egishidu", dédi.

Nutuqtin kéyin bilal ezan towlidi we tekbir éytti shuning bilen resulullah ademler bilen bille pishin namizini oqudi, arqidin bilal yene tekbir éytti resulullah ornidin turup esir namizini oqudi bu ikki namazning otturisida bashqa namaz oqimidi. Namazdin kéyin tögisige minip mewqef(hajilar erapatta wuquf qilidighan jay)gha keldi we u yerde qeswani quram tashlar üstige chöktürdi piyadilikler yolini aldida qaldurup qiblige qarap kün kirip ketken'ge qeder woquf qilip turdi. Künning shekli ghayip bolup sériqliq azraq yoqiliwidi, usame ibni zeydni keynige mindürüp erapattin qaytti we xéli bir chagh bolghanda muzdelifege yétip kélip, u yerde namaz sham we xuptenni bir azan ikki tekbir bilen ada qildi we bu ikki namaz ariliqida héch néme oqumidi. Andin yéitp qaldi hetta tang atti, andin ornidin turup bamdat namizini tang roshen süzülgendin kéyin bir ezan we bir tekbir bilen oqudi. Andin yene tögisige mindi we mesherilheram (jay nami)gha kélip qiblige qarap dua qildi, tekbir éytti, telbiye we tehlil éytti. Resulullah mushu halette turup jahan xéli obdan yoridi.

Andin kün chiqishning aldidaraq muzdelefedin minagha qarap yol aldi we pezli ibni abbasni keynige mindürüwaldi u betni muhesser dégen jaygha kelgende azraq téz mangdi. Andin jemretolkubragha chiqidighan wadining otturisidiki bir yolgha egip mangdi we u yerdin udul chong derex yénidiki jemrege yétip bardi. Resulullah bu jemrege yette dane tash atti, u her bir tashni atqanda tekbir éytatti, tashlar sapal parchilirigha oxshash bolup uni betni wadédin éliwalghan idi. Andin menher(qurbanliq qilidighan jay)ge qaytti we atmish üch tögini öz qoli bilen boghuzlidi andin pichaqni eli ibni ebi talipqa bergenidi u yene qalghan (ottuz yette töge)ni boghuzlap yüz qiliwetti we uni (yeni elini) qurbanliqigha shérik qildi, andin her bir tögidin azraqtin gösh ekélip qazan'gha sélip pushurushqa buyridi. Gösh pishiwidi ikkeylen uning göshidin yédi we shorpiliridin ichti.

Tamaqtin kéyin resulullah tögisige minip beytullagha qarap yol aldi, u mekkide pishin namizini oqup abdulmutellip jemetining zemzem quduqidin su tartip hajilarni sughuruwatqan yerige bardi we: "tartinglar, abdulmutellip oghulliri! Eger men bashqilarning busiqayet (hajlarni sughurush)ni silerndin tartiwélishidin qorqmisam idim, menmu elwette siler bilen bille su tartqan bolattim", dédi. Ular resulullahqa bir chilek su tartip sunup bergen idi resulullah uningdin ichti.

Nehri küni (yeni zulhejning 10 - küni) quyash xéli kötürülgende resulullah

yene nutuq sözlidi. U bir aq xéchirgha miniwalghanidi, eli pütün awazi bilen köpchilikke yetküzüp turatti. Ademlerning bezisi olturuqluq, bezisi öre turup anglawatatti. U nutiqida aldinqi küni sözligen bezi mezmunlarni qayta tekrarlidi.

Resulullah teshriq (zulhejning 11 - , 12 - , 13 - künliri) künliri minada turup hej paaliyetlirini ada qildi. Sheret ehkamlirini telim berdi, allahqa zikri éytti, ibrahim eley-hissalamdin qalghan hidayet belge(yol)lirini eslige keltürdi. Shérikning tesiri we uning nami nishanlirini öchürdi.

Newerning (yeni heremge kirip tawap qilip qaytip chiqish künining) ikkinchi küni(yeni zulhejjning 13 - küni) resulullah minadin qaytip kélip mekke wadisigha "beni kenane menzili" dep atilidighan bir jaygha chüshti, u bu künni we bu künning kéchisini shu yerde ötküzdi. Bu yere pishin, esir, sham, xupten namazlirini oqui. Xupten namizidin kéyin bir dem uxlidi, andin beytullahqa kirip uningda widalishish tawapini qildi. Resulullah hej paaliyetlirini ayaghlashturupla, medine munewwerge qaytishqa aldiridi. U rahet we aram élish üchün emes belki xuda yolidiki japaliq küreshlerni qaytidin bashlash we janlandurush üchün idi.

Eng axiriqi qoshun

rum dairlirining mughember - chongchiliqi shu derijige bérip yetkenidiki, ularning musulmanlarning yashash hoquqighimu chidighusi kelmeydighandek bolup qilishqanidi. Ular özlirige béqin'ghan ereblerdin musulman bolghanlarni öltürüshti. Resulullah ularning bu xil mughemberlikini we chékidin ashqan zorawanliqini nezerde tutup hijiriyining 11 - yili seper(2 - ay)da bir qoshun teshikilleshke kirishti we bu qoshun'gha usame ibni zeydni emir leshker qilip teyinlidi. Uni bu qoshun bilen pelestinning belqai we darum chégralirigha hujum qilishqa buyridi.

Beziler bu qoshunning qumandani heqqide: "yéshi kichik tejiribisiz" dep gep tapti we uni yolgha sélishni kichiktürdi. Shunga resulullah: "uning qomandan bolushigha teine qilishqan bolsanglar, buningdin burunmu uning atisining qomandan bolishighimu shundaq qilishqan idinglar, allah bilen qesemki u choqum emirlikke layiqtur. Uning atisi ademler ichide manga eng söyümlük idi. Bumu uningdin qalsa manga eng söyümlük kishidur", dédi. Shuning bilen kishiler usame etrapigha uyushup uning qoshunigha tizildi we medinidin bir persex (6. 24 kilométérgha teng) yiraqliqtiki jeryif dégen jaygha chiqip perman kütüp turdi. Biraq, resulullahning késili heqqidiki qorqunushluq xewer ularni késel bir terep bolghuche texir qilip turushqa mejburlidi. Belkim allah bu qoshunni ebubekrining xilapitide yolgha sélinidighan tunji qoshun bolushini irade qilghan chéghi idi.

Allahning dergahigha seper

dewet ishliri takamulliship, weziyetni islam hökümranliqi toluq igelliwidi, bu dunyadin xoshlishish bisharetliri resulullahning chihridin ghilpal körünüshke bashlidi we uning ish heriket we söz - ibariliride ashkara ipadilendi.

U aldinqi yili(hijiriyning 10 - yili) ramizan(9 - ay)da 20 kün étikafta olturdi. Emma u buningdin ilgiriki yillarda peqet on künla étikaf qilatti, bu qétimqi étikafta jibriil eley-hissalam uninggha quranni ikki qétim ders muzakire qilip berdi. U hejjetulwidada musulmanlargha söz qilghanda: "men bilmeymen, éhtimal men bu yildin kéyin siler bilen bu yerde, yüz körüshelmeslikim mumkin" dédi. Yene jemri eqebe(minada sheytan'gha tash atidighan jay)da: "i xalayiq! Mendin hej ibaditinglarni öginiwélinglar, ihtimal men bu yildin kéyin hej qilalmasliqim mumkin" dédi. Teshriq künlirining otturilirida resulullahqa süre nesri nazil

qilin'ghanidi. Buningdin uning widalishish (bu jahandin xoshlish) hejji ikenliki we resulullahqa ölüm xewiri yetküzülgenliki melum boldi.

Hijiriyining 11 - yili seper éyining melum bir küni resulullah uhud téghigha chiqti we u yerde ölük we térik hemmisi bilen xoshlishidighandek shehidlerge dua qildi. Andin qaytip kirip munberde söz qildi, u mundaq dédi: "men silerdin burunraq kétidighandek turimen, men silerge guwahchi bolimen. Allah bilen qesemki men shu tapta hewzi kewserni körüp turuwatimen. Manga yer - zémin xezinelirining achquchliri ata qilindi. Allah bilen qesem! Men silerning mendin kéyin mushrik bolup éghip kétishinglardin qorqmaymen, biraq men silerning mal - dunya, bayliqlargha bérilip kétishinglardin qorqimen". Yene bir küni kéchide resulullah beqege chiqip ulargha meghpiret tilidi we: "esselamueleykum i meqbere ehli! Silerning ehwalinglar hayatlarningkdin köp yaxshi. Pitne - pasad tün qarangghusidek bésip keldi. Bu pitne - pasadlar bir - biridin yamandur" dédi. Andin ulargha bisharet bergendek: "bizmu choqum silerge qoshulimiz" dédi.

Hijiriyining 11 - yili seper(2 - ay) éyining 29 - küni(dushenbe) resulullah beqi qebristanliqida bir méyit namizigha hazirliq qilghan idi. Meqberedin qaytiwétip yolda resulullahning béshigha aghriq tegdi we ushtumtut bedinining harariti örlep, hetta uning qizitma teptini uning béshi téngilghan téngiqi üstidinmu bbilinidighan bolup qaldi. Peyghember eley-hissalamgha kések tégip 11kün jamaet bilen bille namaz oqudi, uning késel tartqan jimi künliri 13yaki 14 kün idi.

Resulullahning késili künsiri éghirlashti, u her küni ayalliridin: "ete men nede? Ete men nede?" dep soraytti. Resulullahning ayalliri uning meqsitini chüshinip uning xalighan yerde béqilishqa ruxset qilishti, shuning bilen pezli ibni abbas we eli ibni ebu talib ikkiylenning otturisida béshi téngiqliq halda yölep mangghuzulup aishe reziyellahu enhaning öyige yötkep kélindi. Resulullahning ikki qedimi yerni jijip mangatti, netijide resulullah hayatining eng axiriqi bir heptisini aishe reziyellahu enhaning öyide ötküzdi. Aishe reziyellahu enha resulullahtin yadliwalghan moewwizat (panah tilesh mezmunidiki ayetler) we xasiyetlik dualarni oqup resulullahning bedinige hürüp qoyatti we ayetlerdin teberuk izdep resulullahni silap tutup qoyatti.

Resulullahning wapatidin besh kün ilgiri charshenbe küni idi. Uning bedinidiki késel harariti yalqunjap ketti. Aghriq küchiyip resulullah hushsizlandi. U: "bashqa - bashqa quduqtin yette tulum su keltürüp üsti béshimgha quyunglar, men ularning qéshigha chiqip wesiyet qiliwalay" dédi. Shuning bilen ular resulullahni chong bir tengle qachida olturghuzup üstige su quydi, hetta bir chaghda: "boldi, boldi" dep hushigha keldi.

Bu chaghda resulullah özini bir az yénikligendek hés qildi u (béshi téngiqliq halda) mesjidke kirip munberge chiqip olturdi we ademlerge söz qildi, kishiler uning etrapini oriwélishqanidi. U mundaq dédi: "allahning leniti yehudiylargha we nasara(xiristan)largha bolsun ular peyghemberlirining qebrilirini mesjid(ibadetxana qibligah) qiliwélishti" dédi, u yene: "méning qebremni meibud qiliwalmanglar" dédi. Resulullah yene özini qisas(intiqam we entini éliwélish)qa tenglep: "men bir kishning uchisigha urup salghan bolsam mana bu méning ucham, mendin intiqamini éliwalsun we kimniki tillap abroyini tokken bolsam mana méni tillap entini éliwalsun" dédi. Andin munberdin chüshüp pishin namizini oqidi, pishin namizidin kéyin munberge yene chiqip héliqi öch - adawet we enti qisas heqqidiki geplirini qayta tekrarlidi. Bu chaghda bir adem: "özliride

méning üch derhem pulum bar idi" dégenidi, resulullah: "i fezli uning pulini bériwet" dep buyridi. Andin ensarlargha yaxshiliq qilish toghiriliq wesiyet qilip mundaq dédi: "men silerge ensarlargha yaxshi muamile qilishqa tewsiye qilimen, ular méning öz baghrim we sirdashlirimdur, ular zimmisidiki mejburiyitini ada qilip boldi, emdi ulargha qayturushqa tigishlik heqliri qépqaldi, shunga ularning yaxshi ish - heriketlirini qollanglar, kemchilik we xataliqlirini epu qilinglar".

Andin u: "allah bir bendisige bu dunyada qélish yaki u dunyagha kétishning birini tallash ixtiyarliqini bergen idi, u bende u dunyagha kétishni ixtiyar qildi" dédi. Ebu seid xudri mundaq deydu: "bu sözni anglap ebu bekri yighlap ketti we ata - animiz sanga pida bolsun" dédi, biz heyran bolduq, beziler: "qaranglar bu sheyxge resulullah bu dunyada qélish yaki u dunyagha kétish ixtiyarliqida qoyulghan bir bende heqqide xewer bériwatsa uning ata - animiz sanga pida bolsun dewatqinini" déyishti. Eslide ixtiyarda qoyulghuchi resulullah idi. Ebubekri buni hemmimizdin burun chüshen'geniken. Resulullah yene mundaq dédi: "men ebubekrining söhbitige oxshash héchbir söhbet körmidim. Men uningdin razi, eger men perwerdigarimdin özge sirdash dos tutidighan bolsam elwette ebu bekrini sirdash tutattim. Lékin islam qérindashliqi we islami dosluq kupaye qilidu. Mesjidge échilghan ishiklerdin ebubekrining ishikidin bashqisi qoymay taqiwétilsun.

Resulullahning wapatidin töt kün ilgiri, yeni peyshenbe uning késili qattiq küchiyip ketken idi. U: "manga qeghez - qelem keltürünglar, men silerge wesiyet qalduray, ézip ketmeysiler", dédi. Öyde ömer reziyellahu enhu qatarliq bir qanche kishi bar idi. Ömer reziyellahu enhu: "resulullahqa aghriq derdini tartqili qoyayli, qolimizda quran bar, allahning kitabi wesiyetke kupaye", dédi. Shuning bilen öydikiler talash - tartish qilishti we jangjalliship ketti. Beziliri: "resulullah dégen iken, qeghez - qelem keltüreyli, yézip bersun", deytti. Yene beziliri ömer reziyellahu enhuning pikirini qollayti, hetta bihude gep we namuwapiq pikirler éship kétiwidi, resulullah yénimdin chiqip turunglar, dédi.

Shu küni resulullah mundaq üch xil tewsiyni jikilidi: "ereb arilidin yehudiylarni, nasara(xiristan)larni we mushriklarni chiqirip tashlashqa tewsiye qildi. Elchilerni resulullah kütüwalghandek rewishte kütiwélishni tewsiye qildi. Peyghember eley-hissalamning késili éghirliship qattiq derd - elem tartiwatqan bolsimu, namazlirining hemmisini musulmanlar bilen birlikte mesjidte oqup kelgenidi. Hetta, shu künimu namaz shamni musulmanlar bilen bille oqup murselat sürisini qiraet qilghan idi, xupten waqtida uning késili mesjidke chiqalmighudek derijide özgiriwaldi.

Shenbe yaki yekshenbe küni idi, resulullah bir az yinikligendek boldi chéghi, ikkeylenning yölishi bilen pishin namizigha chiqti. Bu chaghda ebu bekri kishiler bilen namaz oquwatatti. Ebu bekri resulullahni körüp keynidiki sepke qaytmaqchi boliwidi, resulullah uninggha isharet qilip yanmasliqqa buyridi we: "méni uning yénigha olturghuzunglar", dédi. Héliqi ikkeylen resulullahni ebu bekrining qéshigha apirip olturghuzdi, shuning bilen ebu bekri resulullahning namizigha iqtida qildi we kishilerge tekbirni anglatti.

Wapatidin bir kün ilgiri yekshenbe peyghember eley-hissalam barliq qul - chörilirini azat qiliwetti, yénidiki yette dinar pulni sediqe berdi we qural - yaragh eslihelirini musulmanlargha hediye qiliwetti. Wehalenki, aishe reziyellahu enha shu kéchisidiki chiragh yéghini qoshnisidin ötne élip yandurghanidi we yene

resulullahning sawuti ottuz sai arpa üchün bir yehudiyning öyide renige qoyughluq idi.

Enes ibni malik mundaq riwayet qilidu: "düshenbe küni seher musulmanlar bamdat namizida idi, ebubekri namaz bashlap oquwatatti, ushtumtut resulullah aishe reziyellahu enha ning hujira ishikining perdisini échip ulargha qarap tebessum qildi. Ebu bekri resulullahni namazgha chiqti dep oylap arqisidiki sepke chikindi. Musulmanlar namazda turup peyghember eley-hissalamni körüp xushalliqidin patparaq bolush aldida turghanda resulullah qoli bilen ulargha namazni oquwérishke isharet qilip qoyup, hujirisigha kirip (perde) ni qoyiwetti. Uningdin kéyin yene bir namazning waqti kirgiche bu dunya bilen menggüge xoshlashti.

Shu küni quyash kötürülup chashgah waqti bolghanda peyghember eley-hissalam qizi patimeni chaqirtip uning quliqigha gep qildi, patime yighlap ketti, andin yene bir némilerni déwidi, patime küldi. Aishe reziyellahu enha mundaq deydu: biz patimedin(yeni kéyin) shu ishni soriduq, u: resulullah manga: "mushu qétimqi késilide wapat bolup kétidighanliqini éytti, men yighlidim arqidin manga uning ailisidin tunji bolup méning uninggha qoshulup baridighanliqimni éytti, shunga men külgenidim", dédi, shu küni resulullah patimige uning jimi ayallarning serwiri (ulugh pishiwasi) bolidighanliqini bésharet berdi.

Patime resulullahning derd - elimini körüp: "way dadamning derdi" dégenidi, peyghember eley-hissalam: "dadingizgha bügündin kéyin derd - elem bolmaydu", dédi. Hesen bilen huseyinni chaqirtip ularni söyüp qoydi we yaxshiliqqa wesiyet qildi. Andin ehlilirini chaqirtip ulargha nesihet qildi we esletme berdi.

Derd - elem barghanséri küchiyiwatatti xeyberde yep salghan héliqi zeherning tesiri éniq ashkara körülüshke bashlidi. U kishilerge tewsiye qilip: "namazni qoldin bermenglar, namazni qoldin bermenglar" dédi. Bu gepni bir qanche qétim tekrarlidi.

Jan telipizi bashlandi aishe reziyellahu enha resulullahni özige yölep olturghuzdi. Aishe reziyellahu enha mundaq deytti: "allahning manga bergen nimetliridin biri shuki resulullah méning öyümde méning konumde méning yürüküm bilen kökrikimning otturisida jan üzdi we yene resulullah wapat bolush aldida, allah méning bilen uning tükrük süyimizni birleshtürdi. Abdurehman(ebu bekrining oghli) öyge kirip keldi uning qolida miswak bar idi. Men resulullahni yölep olturwatattim resulullahning héliqi miswakqa köz - yügürtüwatqanliqini sezdim - de uning miswak qilishni yaxshi körüdighanliqini bilgechke: "uni sizge élip bireymu?" dédim resulullah: "hee", dep béshini lingshitti. Shuning bilen men u miswakni abdurahmandin élip berdim, miswak qattiq kélip qaldi, men: "uni chaynap yumshitip bireymu?" dédim resulullah béshi bilen maqul dep isharet qildi men uni chaynap yumshitip berdim resulullah miswakni qoligha élip éghizigha sürkidi. Resulullahning aldida bir qachida su bar idi, qolini sugha chilap yüzini silaytti we "allahtin bashqa ilah yoq, heqiqetenmu ölümning sekrati bar" deytti.

Resulullah miswaktin parigh bolmay turupla qolini kötürüp qaldi, közi asman terepke chekchiyip ketti we lewliri midirlap bir nimilerni deytti aishe reziyellahu enha quliqini yéqin ekilip tingshighan idi resulullah: "i allah, sen inam qilghan peyghemberler, siddiq (raschil)ler, shéhidler we salih (yaxshi)lar bilen bille

qilghin we dergahi heqke élip ketkin, i allah méni dergahi heqke élip ketkin" dédi we axiriqi ikki kelime sözni üch qétim tekrarlidi we qoli boshap likkidek chüshüp ketti. "biz allahning bendilirimiz, allahning dergahigha qaytquchimiz" bu weqe hijiriyining 11 - yili rebul ewwel(3 - ay)ning 12 - küni düshenbe chashgah waqti bolghanda yüz berdi bu chaghda resulullah atmish üch yashqa kirip on kün ashqan idi.

Sahabilerni ghem basti

bu qorqunuchluq xewer tézla tarqaldi. Medine ehlige etrapi alem qarangghuluq tuyuldi. Jahan ghuwadek körünetti. Ebu bekri sunhi dégen mehellidiki turalghusidin at bilen yitip keldi. U attin chüshüpla mesjidke kirdi we héch kishige gepmu qilmay aishining öyige kirip udul resulullahning qéshigha bardi. Resulullahqa yolluq rexit yépip yatquzup qoyulghan idi. Ebu bekri rexitini örüp resulullahning yüzini achti we ingiship uni quchaqlap söydi we köz yéshi qildi. Andin mesjidke chiqti ömer reziyellahu enhu yenila kishilerge söz qiliwatatti, ebu bekri: "olturghin ömer!" dédi ömer reziyellahu enhu olturghili unimidi. Kishiler uni tashlap ebu bekrining etrapigha ulashti, ebu bekri mundaq dédi: " aranglardin kimki muhemmed (eley-hissalam)ke ibadet qilidighan bolsa emdi u öldi, kimki allagha ibadet qilsa choqum allah têriktur ölmeydu, allah:

« وَمَا مُحَمَّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ انقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىَ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ اللّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللّهُ الشَّاكِرِينَ »

terjimisi: "muhemmed peqet bir peyghemberdur, uningdin burun köp peyghemberler ötti (ularning beziliri öz ejili bilen ölgen, beziliri bashqilar teripidin öltürülgen); u wapat bolsa yaki öltürülse, arqanglargha yéniwalamsiler? (yeni imandin yénip murted bolamsiler?) kimki arqisigha yéniwalidiken (yeni murted bolidiken), u allagha qilche ziyan yetküzelmeydu. Alla shükür qilghuchilarni mukapatlaydu" (süre al imran 144 - ayet) dégen, dédi.

Peyghember eley-hissalamning mubarek jesitini kipenlep yerlikide qoyush ishini élip bérishtin burun xilapet (xelife belgilesh) mesiliside ixtilap körüldi. Shuning bilen beni saide hoylisida ensarlar bilen muhajirlar otturisida muzakire we munazirler bolup ötkendin kéyin, hemmeylen ebu bekrining xelipe bolushigha birlikke kélishti. Düshenbe küni taki kéchige qeder musulmanlar mushu ish bilen bolup kétip, resulullahni yerlikide qoyush ishigha éshnalmidi. Hetta seyshenbe yoruydighan kéche tang seher waqti bolup qaldi, shuningghiche resulullahning pak tini firash üstide héliqi yolluq rexit bilen yépiqliq halette turup turidi. Uning ehliliri ishikini ichidin étiwalghanidi.

Seyshenbe küni peyghember eley-hissalam ich kiyimi bilen turghuzupla yuyuldi. Yughuchilar abbas, eli, pezli we qesem (abbasning ikki oghli) sheqran (resulullahning azat qiliwetken quli) usame ibni zeyd we ews ibni xewle qatarliqlar idi. Abbas fezli qesemler resulullahni örüp - chörüp bergenidi usame we sheqiranlar su quyup berdi,. Eli uni yudi ews ibni xewle resulullahni kökrikige élip yolep yardemleshti. Ular resulullahni yuyup bolghandin kéyin paxtidin toqulghan aq rexit bilen üch qat kipenlidi. Köynek we selle buning ichide emes idi. Resulullah rexitke him yögeldi.

Axirida musulmanlar resulullahni depne qilidighan urun mesiliside ixtilapliship qaldi, ebu bekri: men resulullahning: "her qandaq bir peyghember qebze roh (yeni nepes üzgen) bolghan jayda depne qilin'ghan" dégenlikini

anglighanidim dédi shuning bilen ebu telhe resulullah nepes üzgen orundiki pirashni örüwétip u yerge oran kölidi we qebre lehed(ich oranliq) qilip yasaldi.

Andin ademler ondin ondin bir jamaet bolup hujrigha kirip resulullahning namizini oqudi, héch kishi yene bashqa birogha imam bolmidi. Deslep aile tawabatliri andin muhajirlar uningdin kéyin ensarlar kirip oqidi ayallar erlerdin kéyin, eng axirida resiyde ösmür balilar kirip oqudi.

Mushu ish bilen seyshenbe pütün bir kün otti, hetta chashenbe yuridighan kéche kirip qaldi. Aishe reziyellahu enha mundaq deydu: "biz charshenbe yoruydighan kéche hujridin ketmen gürjeklerning awazini anglighan'gha qeder resulullahning depne qilinip bolghanliqi yaki qilinmighanliqini uqalmighaniduq".

Altinchi bap. Peyghember eleyhissalamning ailisi we süpetliri

peyghember eleyhissalamning ailisi

hemmige melumki, peyghember eley-hissalam nurghun yaxshi gherezler we aliy mudda , meqsetler üchün töttin ziyade xotun alsa bolidighan imtiyazgha ige idi, shunga u alghan ayallirining omumi sani 13 ke yetti. Toqquz xotuni ilkide bar halette dunyadin ketti. Ulardin ikkisi resulullah hayat chéghidila wapat tépip ketken. Uning biri xediche reziyellahu enha yene biri "miskinlerning anisi" dep atalghan zeyneb binti xuzeyme reziyellahu enha idi. Qalghan ikkisini resulullah emrige alghan lékin ulargha doxul(bir tekkiyde bash qoyush) qilmighan. Töwende ularning nami shériplirini we endek teiripatini sözlep ötmekchimiz.

1) xediche binti xuweylid reziyellahu enha - peyghember eley-hissalamning hijrettin ilgiri mekkide qurghan ailisi özi we ayali xediche binti xuweylid reziyellahu enhadin terkip tapqanidi. Resulullah xedichige öylen'gen chéghida 25 yashqa xediche 40 yashqa kirgenidi. Resulullah taki xediche wapat tapqan'gha qeder yene bir xutunini emrige alghan emes, uningdin bir qanche oghul we qiz perzenit yüzi körgen. Oghulliridin birimu turmighan, (yeni kichikidila ölüp ketken) qizliridin zeyneb, ruqiye, ommi kulsum we patime reziyellahu enhaler chong bolghan. Zeyneb reziyellahu enha hijrettin ilgiri özining bir newre tuqqini (yeni zeynebning hammachiséning oghli) ebolas ibni rebiyige yatliq bolghan. Ruqiye reziyellahu enha bilen ummi kulsum reziyellahu enha birsi ölüp ketkendin kéyin yene birni keyni keynidin osman ibni eppan'gha yatliq qilin'ghan, emma patime reziyellahu enha bedri urushi bilen ohud urushi arilighida eli ibni ebu talibqa yatliq qilin'ghan bolup uningdin hesen, huseyin, zeyneb we ummi gülsum qatarliq töt perzenti bolghan.

2) sewde binti zeme reziyellahu enha- resulullah uning bilen nebuwet (resulullahgha peyghemberlik kelgen)ning 10 - yili shewwal(10 - ay) ayda, xediche reziyellahu enha ölüp kétip bir qanche kündin kéyin öylen'gen. U ilgiri sekran ibni emri isimlik bir newre tuqqinida idi. Sekran ölüp kitip sewde tul qalghan.

3) aishe binti ebi bekri reziyellahu enha- resulullah uni nebuwet (peyghemberlik kelgen yili)ning 11 - yili sewde reziyellahu enhagha öylinip bir yildin kéyin hijirettin ikki yil we besh ay ilgiri alte yéshida mekkide emrige alghan hijrettin yette ay kéyin shewwal (10 - ay)da medinide uning bilen bir tekiyde bash qoyghan. U bu chaghda toqquz yashqa toshqanidi. Aishe reziyellahu enha resulullah nikahigha alghan tunji qiz xotuni bolup, u buningdin bashqa qiz xotun almighan. Resulullah uninggha tolimu amraq idi. Aishe reziyellahu enha

musulman ayalliri ichidiki eng katta feqih(diniy alime) we eng bilimlik shexis hisablinidu.

4) hefse binti ömer ibni xettap reziyellahu enha- uning burunqi iri xuneyse ibn huzafe tussehmi bedri ghaziti bilen uhud ghaziti arilighida wapat tépip kitip tul qalghan. Shuning bilen resulullah uni hijiriyning 3 - yili nikahigha alghanidi.

5) zeyneb binti xozeyme reziyellahu enha- beni hilal ibni amir jemetidin, u yétim - yesirlargha bek köyün'genliki we ulardin mihri shepqitini - aymighanliqi üchün ummulmesakin (miskin, ajiz - yésrlarning anisi) dep atalghan. Zeyneb reziyellahu enha eslide abdulla ibni jehshining nikahida idi, abdulla uhud urushida shehid bolup ketken shuning bilen resulullah uni hijiriyning 5 - yili emrige aldi. U resulullagha yatliq bolup ikki ay yaki üch aydin kéyin wapat tépip ketken.

6) ommu seliyme reziyellahu enha (toluq ismi hindi binti ebi umeyye)- u ilgiri ebi seliymening nikahida idi. Ebi selime hijiriyning 4 - yili jemadiyel uxra(6 - ay)da ölüp kekendin kéyin, shu yili shewwal (10 - ay)da resulullahqa yatliq boldi.

7) zeyneb binti jehish ibni reyab reziyellahu enha- beni esed ibni xuzeyme jemetidin resulullahning dada terep hammisining qizi. U burun resulullahning oghli dep atalghan zeyd ibni harisqa yatliq qilin'ghan idi. Ular chiqishalmay zeyd uning taliqini bérip ayrilip ketken, bu chaghda allah peyghember eley-hissalamgha xitab qilip: "zeynebni zeyd qoyuwetkendin kéyin sanga nikahlap berduq"süre ehzab (37 - ayetning bir qisimi) dédi. Shuning bilen resulullah uni hijiriyining 5 - yili zulqeide(11 - ayda) öz emrige aldi.

8) juweyriye reziyellahu enha- xuzae qebilisi beni musteleq jemetining bashliqi harisning qizi- u beni musteleq ghazitida esir chüshken bolup sabit ibni qeyis ibni shimasqa teqsim qilin'ghan. Sabit uning bilen mukatep (qerellik pul tapshurup özini azat qilish) toxtimi imzalighan. Resulullah buni uqqandin kéyin uning zimmisidiki heqni sabitqa tölep bérip uni hijiriyining 6 - yili zulqeide(11 - ay)de nikahigha alghanidi.

9) ummi hebibe reziyellahu enha (toluq ismi remle)- ebu sufyanning qizi. U burun ubeydulla ibni jeheshning nikahida idi. U éri ubeydulla bilen bille hebeshisitan'gha hijre qilghan, obeydullah u yerge barghandin kéyin murted bolup(islam dinidin yinip) xiristan dinigha kirip ketken we shu yerde uzaq ötmey ölüp ketken. Ommi hebibe bolsa öz eqdiside ching turup hijret nishanini ishqa ashurghan. Peyghember eley-hissalam hijiriyning 7 - yili muherrem (11 - ay)de emri ibni omeyye zemeridin nejashi (hebeshisitan padishahi)gha mektup ewetkende, u emri arqiliq resulullahqa xiridarliq qilghan. Shuning bilen emri resulullahqa uning nikahini chigip qoyup, uni shurehbil ibni hesenege qétip medinige yolgha séliwetken.

10) sefiye reziyellahu enha- huyey ibni extepning qizi beni israil (yehudiy)lardin xeyber urushida esir chüshken. Resulullah uni özige tallap élip qilip azat qiliwetken we shu yili(7 - yili) urushtin kiyinla uni nikahigha alghan.

11) meymune bnti haris reziyellahu enha- ommi pezli (abbasning ayali)ning hemshirisi. Resulullah uni hijiriyining 7 - yili zilqeide(11 - ay)de aldinqi yildiki hudeybiye omre(hej) séning qazasini qilghili barghanda(sehih riwayetke asaslan'ghanda) ömre ihramdin halal bolghandin kéyin nikahigha alghan. Mana bular resulullah öz nikahigha nikah ehdisini bérip alghan we bir tekiyige bash qoyghan on bir pazil qiz - ayallardur. Ularning ichide ikkisi resulullah hayat waqtidila alemdin ötken, ularning toqquzi resulullah wapat tapqanda téxi hayat

idi.

Emma qul - chörilerdin melum bolishiche, resulullah ulardin ikki chörisi bilen bardi - keldi qilghan. Biri mariye qébti (misirliq) misr padishahi muqewqis resulullahqa hediye qilghan, u resulullahqa oghli ibrahimni tughup bergen. Resulullahning bu oghli hijiriyining 10 - yili shewwel (10 - ay)ning 28 - küni yaki 29 - küni miladi 632 - yili 27 - yanwar bowaq chéghidila ölüp ketken idi.

Ikkinchi chörisi reyhane binti zeyd(beni nezir yaki beni qureyze qebilisidin) beni qureyze urushida esir chüshken resulullah uni özige qaldurghan.

Dimek, peyghember eley-hissalamning hayatigha nezer salghan her qandaq bir kishi shuni obdan biliwaliduki, özining ottuz yildek yashliq ömrini bolupmu eng güzel yashliq bahari urghup turidighan chaghlirini, ottura yashliq (ewwel xediche reziyellahu enha andin sewde reziyellahu enha ge oxshash) bir xotun bilenla ötküzüp, andin ömrining axirida munche köp xatunlargha öylünüp qélishi, ushtumtut uning wujudida mushundaq köp xotun bolmisa qandurup bolghili bolmaydighan bir xil shehwani ishqiwazliq késili tesaddipiy éship ketkenlikidin bolmastin belki bu yerde jimiki öylinish we yatliq bolushlirida asasy nishan qilidighan mudda we meqsetliridin téximu ulughwar téximu yüksek bashqa bir ghezer we nishanlarning barliqini chüshineleydu. Alayli, resulullahning aishe we hefse reziyellahu enhage öylünüp ebubekri we ömer reziyellahu enhuler bilen qudilishishqa yüzlinishi shuningdek qizi fatime reziyellahu enhani eli ibni ebi talipqa we ruqiye reziyellahu enha andin ummi gulsum reziyellahu enhalarni osman ibni effan'gha yatliq qilishi uning uzaq sinaqlardin ötken qiyin künlerde islam üchün pidakarliq körsetken ashu meshhur töt shexis bilen bolghan munasiwitini téximu kücheytishni meqset qilghanliqini biliwalghili bolidu.

Ereblerning eneniwi örp - adetliride quda - bajiliq munasiwetke qattiq hörmet qilinatti. Ular küyoghulluq munasiwet ornutush qarshilishiwatqan aymaq jemetler arisini ittipaqlashturush derwazisini achqanliq dep biletti we quda küyyoghullar bilen tirkiship qan töküshni özliri üchün ar - numus we töwen xestlik dep qaraytti. Shunga resulullah möimilerning aniliri bolghan ashu bir qanche ayalni emrige élish arqiliq ayrim qebile we aymaqlarning islamgha bolghan öchmenlikni peseytishini we islamgha qarshi qozghighan urush otlirini öchürüshni irade qildi.

Muiminlerning anisi ommi selime reziyellahu enha (ebi jehil ibni hisham we xalid ibni welidlerning qebilisi bolghan) beni mexzum qebilisidin idi. Resulullah ummi selime bilen toylishiwidi xalid musulmanlargha qarita uhud urushida tutqan pozitsyesini özgertipla qalmay eksiche téxi uzaq ötmey özligidin musulman bolup öz ixtiyarliqi bilen hijret qilip keldi. Shuningdek ebu supiyanmu qizi ummi hebibe reziyellahu enha resulullahning emrige ötüwidi, uning bilen yüzmu - yüz tirkishishke jüret qilalmidi. Yene mushuninggha oxshash resulullah juweyriye reziyellahu enha we sefiye reziyellahu enhalerge öylen'gendin kéyin, beni musteleq we beni nezir qebililiridinmu héchqandaq ighwagerchilik ashkara düshmenlishish heriketliri körülmidi. Eng muhimi téxi juweyriye reziyellahu enha öz xelqige nisbeten eng beriketlik we iptixarliq ayal bolup qaldi. Resulullah joweyiriye reziyellahu enhani emrige éliwidi, sahabilar beni musteleq esirliridin yüz aililik esirni: "resulullahning qiynagha we qiynatiliri" dep qoyuwetti. Bu yaxshiliqning ashu kishilerning qelbige qanchilik tesir körsitidighanliqi hemmige ayan.

Ular (yeni möiminlerning aniliri)ning kéyinki künlerde resulullahning aile ehwali we xususiy ishlirini keng musulmanlar ammisigha neqil qilip tonushturushta ajayip chong töhpisi boldi, bolupmu uzaqraq ömür körgen aishe reziyellahu enha animizgha oxshash ayal alimeler resulullahning nurghun ish izlirini we söz heriketlirini eynen tonushturup berdi.

Bu yerde yene jahiliyet insanlirining qan - tomurigha singip ketken kona eneniwi qaide yosunlarni buzup tashlash üchün yolgha qoyulghan mundaq bir xil nikahmu bar. U qaide bolsa bala béqiwélish qaidisi idi. Shunga, ashu natoghra angni özgertish üchün allah peyghember eley-hissalamni öz hammisining qizi zeyneb binti jehshini nikahigha élishqa buyridi. Bu nikahtin kéyin munapiqlar nurghun ighwalarni tarqatti, ular bu nikah toghrisida keng kölemde tetür teshwiqat élip bérip bezi imani ajiz musulmanlargha qismen yaman tesirlerni körsetti, bolupmu zeyneb resulullahning beshinchi ayali bolup qaldi, wehalenki musulmanlar bir er töttin ziyade xotunluq bolushning halal(rawa)liqini qeti bilmeytti. Allahning resulullahqa uning alahide ulughwar nishanlirini emelge ashurush üchün musulmanlar ammisgha ruxset qilinmighan töttin ziyade öylinish imtiyazini bergenlikini biliwaldi.

Xosh... Resulullah ashu ommuhatilmuiminiyn (möiminlerning aniliri) bilen semimiy, köyümchanliq, haya - hörmet, ésillik, aliy janapliq we xush - xuyluq bilen chiqiship ötken. Shuningdek ularmu resulullahni izzetlesh, qanaet qilish, sebrichanliq, kemterlik, öz burchini ada qilish we er - xutunluq heqlirini üstige élish jehetlerde eng yuqiri derijide turatti, halbuki resulullahning turmushi kishi taqet qilalmighudek rewishte qisilchiliq we namratchiliqta ötkenidi. Enes mundaq deydu: "men resulullahning taki allahning dergahigha rihlet (seper) qilghan'gha qeder aq nan körginini we bir pütün kawap qilin'ghan qoyni körginini bilmeymen", dégen. Aishe reziyellahu enha: "biz ikki ay ötüp üchinchi yéngi ayni körettuq, resulullahning héch qaysi öyliride öt qalanmaytti" dégen. Urwe (reziyellahu enhu) uningdin: "silerning turmushinglar néme idi?" dep sorighanda, u: " ikki qara yémeklik yeni su we xorma idi", dep jawab bergen. Bu heqtiki hedisler nahayti köp.

Resulullahning aile turmushi mushundaq ghorigil we namratliqta ötken bolsimu bu ayallardin tenqidleshke tigishlik chong bir qaneetsizlik xataliqi sadir bolghan emes, biraq ularmu insan bolghanliqi üchün eng muhimi sheret ehkamini turghuzushqa seweb bolsun üchün peqet birla qétim yüz bergen. Bu chaghda allah peyghember eley-hissalamgha ixtiyar, qoyush ayitini nazil qilip:

« يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا (28) وَإِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا»

terjimisi: "i peyghember! (artuq xirajet sorap séni renjitken) ayalliringgha éytqinki, eger siler dunya térikchilikini (yeni parawan turmushni) we dunyaning zibu zinnetlirini közlisenglar, kélinglar, silerge bir az nerse bérey, silerni chirayliqche qoyup bérey)28(. Eger siler allahni we allahning peyghembirini, axiret yurtini ixtiyar qilsanglar, allah heqiqeten ichinglardiki yaxshi ish qilghuchilargha chong sawabni (yeni köz körmigen, qulaq anglimighan we insanning könglige kelmigen nazu néimetler bar jennetni)teyyar qildi" (süre

ehzab 28 - 29 - ayetler) dédi.

Emeliyettimu bu ayallar özlirining isil neseb pakizliqi we aliy janab peziletlikliki tüpeylidin héch kishige meslihet salmastin, allahni we allahning peyghembirini ixtiyar qilishti. Ularning birimu dunyani(yeni bu dunyaning parawan turmushni) tallashqa mayil bolup ketmidi.

Shundaqla ular shunche köp turuqluq, adette (kündeshler) arisida yüz biridighan kündeshlik ghelwe - ghudurliri yüz bermidi. Peqet insan bolush süpiti bilen ayrim beziliridin qismen gep sözler bolup ötken bolup allah buninggha tenqid bergendin kéyin qayta tekrarlanmidi.

Peyghember eleyhissalamning süpetliri

peyghember eley-hissalam özining güzel exlaqi peziliti we mukemmel beden qurulushi süpetliri bilen til tewsipleshtin ajiz kélidighan derijide alahide idi. Uning bu alahidiliki üchün tümen ming qelbler uni ulughlash we tewsiplesh bilen köydi. Ni... Ni ezimetler uni qoghdash we uni ulughlash yolida dunya tarixida ikkinchi bir kishige körsitilmigen pidakarliqlarni körsetti, uning bilen ariliship ötkenler uninggha guya ashiq bolup qalghandek dost tutup qalatti. Ular béshi kétishke razi idiki, resulullahning tirniqi yérilishqa közi qiymaytti. Ularning resulullahni shu derijide yaxshi körüp uninggha muhebbet baghlishidiki birdin bir sir resulullahning wujudida bashqa bir insanda tépilmaydighan kamali peziletlerning bar bolghanliqida elbette.

Eli ibni ebi talip peyghember eley-hissalamni süpetlep mundaq dégen: "resulullah bek égiz xada boymu emes, bek pakar pistekmu emes, ottura boy kishi idi. Chachliri giyde - budrimu emes, jansiz ölükmu emes, etlik yarishimliq idi. Yüzi göshlük, simizmu emes, oruqmu emes, yüzi yumilaq renggi royi aq, közining qarchughi qap - qara kirpikliri qoyuq kökriki keng, gholluq meydiside töwen'ge sozulghan yumran tükler bar idi. Put - qollirining alqanliri keng idi mangsa igizdin chüshiwatqandek salmaq mangatti, qarisa tamamen burulup qaraytti, gholida peyghemberlik möhüri bar idi. Qoli keng(yeni sixi) yüreklik(qorqmas) rastchil, wapadar, tebiiti ongluq chiqishqaq idi. Peyghember eley-hissalamni deslep körgen ademge surluk tuyulatti, uning bilen ariliship tunushqan adem uni dost tutup qalatti. Resulullahni teripligüchiler: "peyghember eley-hissalamdek ademni burunmu we kéyinmu körmidim" déyishidu.

Peyghember eley-hissalam ghezeplense chirayi qizirip goyaki uning mengzige anarning danchiliri siqilghandek bolup kitetti. Uning boyni kiyikning boynidek kélishken, kümüshtek pakiz idi. Örime kirpiklik qoyuq saqalliq, pishanisi keng qelem qash, qangsharliq, mengzi tüz, kökrikidin kindikigiche töwen sozulghan tükler bar idi. Qol we ikki dolisi tüklükrek qosaq we meydiliri tüptüz keng kökreklik, bilekliri uzun, put - qollirining alqanliri keng, tapinining boshluqi yiwangraq, üge - barmaqliri uzun idi. Mangsa qozghilip mangatti. Qedimini üzüp kötürüp salmaq qedem tashlap mangatti.

Jabir: "birer adem peyghember eley-hissalam mangghan yoldin ötse u shu yolning xushbuyliqidin bu yolda peyghember eley-hissalamning mangghanliqini biletti, uning möriside kepter tuxumigha oxshash esli étide peyghemberlik möhuri bar idi. U sol müriséning udulida yumilaq qapartqu (bir xil ösme) sheklide bolup üstide siziqchilar bar topcha idi", dégen.

Peyghember eley-hissalam tilining pasahetlikliki we yuqiri söz qabiliyiti bilen alahide orunda turatti. U tebiiti mulayim, tili rawan, sözi mezmunluq,

chüshenchisi durus, tekellupsiz idi. Uningda lebzi ixcham, mezmunluq, hékmetlik sözlesh iqtidar ata qilin'ghanidi. U ereb til - shiwilirini pishshiq biletti. Her bir qebile xelqige shu qebilining til teleppuzi we sözlesh uslubi boyiche sözleytti. Resulullahning wujudida sehraning sadda, tebiiy söz iqtidari bilen sheherning medeniy, chürük teleppuzi we ilahiy wehiy teminligen allahning qollishi we medet birishi toluq mujessemleshkenidi. Mulayimliq, japagha chidash, öch élishqa qadir turuqluq kechürüm qilish köngülsizliklerge sebri qilish qatarliqlar allah uninggha singdürgen ésil exlaq peziletler idi. Her qandaq mulayim adem hemishe mulayim boliwermeydu, uningdin choqum haman birer qétim aldiraqsanliq sadir bolushi mumkin, lékin peyghembirimiz shunche köp köngülsizliklerning hemmisige chidighan, özige azar, külpet yetküzgen nadan jahillarghimu mulayimlqini özgertmigen.

Peyghember eley-hissalam saxawet we keng qolluq babida tengdishi yoq idi. U namrat bolup qilishtin qorqmay biretti. Peyghember eley-hissalam shu derijide batur we qorqmas jesur idiki, baturluq bilen shöhret qazan'ghan kishiler müshkül peytlerde qachqan chaghdimu, resulullah öz ornida tewrenmey ching turatti. Belky téximu algha ilgirleytti, arqigha chikinmeytti. Peyghember eley-hissalam tolimu hayaliq idi. Kishilerning eyip - nuqsanilirini körmeske salatti. Ebu seid xuduri: "resulullah yüzi échilmighan qizdinmu bekrek hayaliq idi, uning birer ishni yaqturmighanliqini chirayidin bilgili bolatti"dégen. Bir ademning közige tikilip aliyip qarimaytti, öngi süzük yüzi töwen idi. Köpinche hallarda yerge qarapraq turatti, uning neziri mulahize bilen ötetti. U özining ésil aliy janapliqidin kishler yaqturmaydighan ishni yüzmu - yüz turup éytmaytti. Bashqilarning birer yaman gipini anglisa palani mundaq qiptu dep ismini atimastin belki mundaq qilghanlarmu bar dep shu ishni chekleytti.

Peyghember eley-hissalam nahayiti adil, ippetlik, lewzide turidighan, rastchil we ishenchilik idi. Uning bu pezilitini düshmenlirimu itrap qilghan. U peyghember bolushtin ilgiri kishler uni emin(ishenchilik) dep atishatti we uning ayrighan hökümlirige razi bolushatti. Peyghember eley-hissalam nahayiti kemter bolup, tekebburluq we chongchiliqlardin xaliy kishi idi. U padishahlarni ulughlap ornidin turghandek, özi üchün bashqilarning qol qoshturup turushni yaman köretti. Ajiz - miskinlerni yoqlaytti, ghérip - ghurwalar bilen bille olturatti. Qul chillisimu baratti, sahabiliri bilen shularning ichide bir kishi süpitide olturup qopatti. Aishe reziyellahu enha: "resulullah ayighini yamaytti, kiyimige yamaghliq sélip kiyetti. U aile ishlirini silerge oxshashla qilatti, qoyni séghip biretti, özining ishlirini özi qilatti" dégen.

Peyghember eley-hissalam nahayiti wapadar, sile rehimlik, shepqetlik, méhriban, kishilerge illiq muamile qilidighan zat idi. U chiqishqaq, edeplik, mijezi ongluq, edep - exlaqqa yat ishlardin yiraq idi. Qiliqi set, edepsiz, lenetxor, restilerde sörün salghuchi emes idi. Yamanliqqa yamanliq qilmaytti, belki yamanliq qilghanlarni kechüretti. Epu qilatti, bashqilarni özining keynidin mangghili qoymaytti. Yémek - ichmek we kiyim - kichek kiyishte qul - chöriliridin alahide boluwalmaytti. Xizmitini qilghan kishining izzitini qilatti. Bir ishni sehwenlik bilen qilghan yaki qilmighanliqi üchün tapa - tene qilmaytti. U miskin bicharilerni yaxshi köretti, ularning derd - ehwalni anglaytti, jinaza namizigha hazirliq qilatti, kembeghel namratlarni töwen körmeytti.

Ibni ebi hale resulullahni süpetlep mundaq dégen: resulullah hemishe

xiyalchan, daim tepekkur ilkide yüretti. Külüp yayrimaytti. Orunsiz sözlimeytti, köpinche hallarda süküt qilatti, bir gepni bashlisa toluq ayaghlashturatti. Ixcham, mezmunluq, bihude geptin xali kemkütsiz uqumluq qilip sözleytti. Mulayim, xush péil, idi. Qopal tongmu emes, yuwash, yumshaqmu emes idi. Her qandaq nimetni kichik az bolsimu qedirleytti, eyipqa buyrimaytti, birxil tamaqni etiwarlap, yene bir xilni sokmeytti. Özi üchün öch almaytti, peqet heqiqet dexli terugha uchrisa, heq öz jayigha qarar tapmighuche ghezipini basqili bolmaytti, ishare qilsa putun aliqini bilen isharet qilatti. Bir ishtin ejeplense alqinini pulanglitatti, ghezipi kelse yüzini bashqa yaqqa buruwalatti. Shadlansa közi yumulup kétetti, külse tebessum bilen kületti - de chishliri möldürdek parqirap kétetti.

Peyghember eley-hissalam bimene ishlardin tilini yighatti, sahabilirini ittipaqlashturatti, hergizarigha arazliq salmaytti. Her qewmning kattisini hörmetleytti we uni shulargha bashliq qilip qoyatti, kishilerni chirayini türmey, mijezini özgertmey turup agahlanduratti. U nahayiti ihtiyatchan idi. Sahabilarni yoqlap turatti, kishilerdin el arisidiki ishlarni sorap turatti. Yaxshi ishlarni qollap quwetleytti, yaman ishlardin seskendürüp uni qamchilaytti. Herikiti mötidil qarmu - qarshi emes idi. Uning neziride hemme ishning endizisi bar bolup toghra ishtin qusur chiqarmaytti. Heqni tutimen dep heddédin ashurmaytti. Yaxshi ademler bilen yéqin ötetti, uning neziride yaxshiliqi köp kishiler eng peziletlik ademler hésablinatti, keng qol aliy - janab isl kishlerning ornini yuqiri kötüretti.

Resulullah oltursa - qopsa, zikri tesbih bilen olturup qopatti. Özige alahide bir orun igellimeytti. Bir qewmning mejlisige barsa toghra kelgen yerde olturatti we shundaq qilishni tekitleytti. Her bir söhbetdéshigha özige layiq orun biretti, hetta uning sohbetdashlirining hemmisi "resulullah méni hörmetlidi" dégen héssiyatta bolatti. U hajetmen bolup kelgen ademni sewrichanliq bilen kütetti taki shu kishi qaytmighuche resulullah uning yénidin qopup ketmeytti. Birer nerse sorap kelgen kishige hajitini rawa qilatti yaki chirayliq gep yaki wede bilen qayturatti. Peyghember eley-hissalamning mijezi shu derijide yéqimliq we ongluq idiki u kishilerge öz atisidek tuyulatti. Resulullahqa nisbeten heqiqet aldida kishilerning hemmisi bapbarawer idi. Teqwadarliq bilen perqlinetti. Uning mejlisi illiqliq, haya - hörmet, sebrichanliq we wapadarliq mejlisi bolup süren, chuqan, kötürülmeytti, haya hörmet ayagh asti qilinmaytti. Teqwadarliq bilen méhri muhebbet asasiy orunni igelleytti. Chonglar hörmetlinetti. Kichikler qedirlinetti, hajetmenler tartuqlinip, ghérip - ghurwalar ulpetlendüreletti.

Peyghember elyhissalam yene hemishe uchuq chiray, xushxuy, mulayim idi. U tong, qopal, süren salidighan edepsiz, heddédin ziyade eyipligüchi we medhiyiligüchi emes idi. Namuwapiq ishlarni körmeske salatti. Emma, uninggha yol qoyghanliqtin emes idi, özini üch ishtin: riyaxorluq, achközluk we paydisiz ishlardin xali tutatti we kishilernimu üch ishtin ayighanidi, birawni sökmeytti, eyiblimeytti, eyibini kochilimaytti, bihude gep qilmaytti. Resulullah söz qilghanda söhbetdashliri goya bashlirigha qush qun'ghandek jim turushatti. U toxtisa andin ular sözleytti. Uning yénida warang - chürüng bolmaytti. Birsi gep qilsa bashqilar tingshaytti, sahabiler külgen ishtin resulullahmu kületti, ejeblen'gen ishtin ejeblinetti. Sözde qupal éytquchilargha sebr qilatti, u: hajetmenni körsenglar hajitidin chiqinglar! Deytti. U mukapat alghanlarning rehmitini qobul qilatti.

Xarije ibni zeyid: "resulullah mejlislerde eng wezmin we tertiplik idi, u put qollirini sunup edepsiz olturmaytti, tolaraq süküt bilen jim turatti. Zörür

bolghanda sözleytti, yaxshi söz qilmighanlarning sözige qulaq salmaytti, külse tebessum bilen kületti. Artuq yaki kem sözlimeytti, sahabilar resulullahni hörmetlep we uninggha egiship tebessum bilen külishetti" dégen.

Omumen qilip éytqanda, resulullah ajayip yüksek kamalet süpetler bilen yughurulghan bolup, allah uni mushu peziletler bilen terbiyiligen we uninggha " oَüِnَّّkَ lعَli xُlُqٍ عَ'ِymٍ " terjimisi: "(i muhemmed!) sen heqiqeten büyük exlaqqa igisen" (süre qelem 4 - ayet) dep baha bergen. Démek, mana bular resulullahni kishilerning könglige yéqinlashturghan, qelblerge söyümlük körsetken we uning üchün jan pida qilishqa erziydighan qomandan'gha aylandurghan, hetta öz xelqining tersaliqini yumshitip ularni top - top bolup, allahning din'gha kirishke sewep bolghan xislet we peziletlerdur.

Biz bayan qilghan bu xsletler resulullahning kamalet süpetliri we ulughwar peziletliridin peqet tamchilardur xalas. Emma uning heqiqi mahiyitini yorutup birish we ésil xislet we aliy janap kamalet we peziletlirini bayan qilish qolimizdin kelmeydighan bir ishtur. Dunyada kamalet pelliséning eng yüqiri choqisigha yetken öz rebbining nuridin yoruqluq alghan hetta exlaqi quranning öz eyni bolup ketken eng ulugh bir zatning heqiqiy tewsipini, addi bir insanning qelimi qandaqmu yorutup birelisun?...

I allah muhemmed eley-hissalagha we aile tawabatlirigha, ibrahim eley-hissalam we uning aile tawabatlirigha rehmet qilghandek rehmet qilghin. Sen heqiqeten medhiyleshke layiq sen ulughdursen. I allah ibrahimgha we uning aile tawabatlirigha berket ata qilghandek muhemmed (eleyhissalam)gha we uning aile tawabatlirigha beriket ata qilghin, heqiqeten sen medhiyileshke eng layiqtursen, ulughdursen.

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

on yettinchi bölüm. Iz basar töt xelipe dewri we sahabilar hayatidin örnekler

peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam allah taala teripidin islam dinini élip kélip, mutleq hakimiyet allah taalagha mensub ikenlikini we özining allah buyrighanlarni yetküzüsh wezipisi barliqini élan qilghan we medinige hijret qilip barghinidin kéyin, u jayda tunji islam dölitini tesis qilghan bolup, bu döletning tunji hakimi peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam bolghan.

Muhemmed eleyhissalam özi dölet reisi, dinning birdinbir rhbiri bolsimu, özini nahayiti kemter tutatti, etrapidikilerge qérindashning qérindishigha qilidighan muamilisini qilatti, herkimge intayin mulayim idi, birer kishigimu azar bermeytti, qattiq söz qilmaytti. Shunga allah taala uninggha mundaq dégen: "allahning rhemiti bilen sen ulargha mulayim boldung, eger qopal, baghri qattiq bolghan bolsang, ular chörengdin tarqap kétetti. " [al imran 159 - ayet]

muhemmed eleyhissalam özining ulughlinishini we bashqilardin alahide perqliq muamile körüshni xalimaytti, kishiler arman qilidighan aliy unwanlar bilen atilishnimu yaqturmaytti. Muhemmed eleyhissalam insaniyette bolushqa tégishlik güzel exlaqning eng ülgisini yashighan zat idi. Shunga allah taala uni maxtap "sen heqiqeten büyük exlaqqa igisen. " dédi. Shu sewebtin, muhemmed eleyhissalamgha egeshkenler uni jénidinmu artuq söyetti. Adette mutleq köp sanliq kishiler özlirining padishahlirigha yaki qandaqla bir bashliqlirigha ulardin qorqup yaki xalimisimu mejburiy halda itaet qilsa, muhemmed eleyhissalamning yénidikiler uninggha cheksiz söygü muhebbet we wayigha yetken ixlas hem sadaqet bilen ixtiyariy itaet qilatti.

Muhemmed eleyhissalamning yénidiki sahabiliri uni ata anisidin, baliliridin we dunyada qimmetlik sanalghan her qandaq nersisidin artuq söyetti. Allah taala quran kerimde: "peyghember möminler üchün janliridinimu charidur. " déyish arqiliq ularning muhemmed eleyhissalamgha bolghan söygü ixlasigha guwah bolghan. Chunki sahabilar hezriti muhemmed eleyhissalamni we uning qedir qimmitini hemmidin bek tonughan we allahning munu sözige estayidil qulaq sélip shu boyiche ish körgen ülgilik kishiler idi. "allahqa we axiret künige ishinidighan bir qewmning allahqa we uning peyghembirige düshmen bolghanlarni ularning aniliri, oghulliri, ya qérindashliri, ya uruq tughqanliri bolghan teqdirdimu dost tutqanliqini körmeysen. "

aldinqi bölümde biz peyghembirimiz muhemmed eleyhissalamning shanliq hayati we bu jeryanda ilip barghan jihadiy herketliri bilen tonushup chiqtuq. Emdi yene shu bilimlerning dawami bolghan izbasar töt xelipe, kiyinki xelipilikler we resulullahning bir qisim sahabe kiramlirning ish paaliyeltiri bilen tonushup chiqimiz.

Birinchi bap. Izbasar töt xelipining qisqiche ijtimai hayat köürünüshi

alemlerning rebbi alle taalagha hemdusana, peyghemberlerning axirqisi hezriti muhemmed sellallahu eleyhi wesellemge durud we salamlar bolsun!

Peyghember eleyhissalamning wapatidin kéyin 30 yilgha yéqin bir mezgil ötken bolup, bu mezgil islam tarixida "töt chong xelipe dewri" dep atilidu. Bu mezgil ichide töt xelipe arqimuarqidin xelipilik textige chiqqan, allah taalaning öz bendiliri üchün tallighan, memnun we razi bolghan bu mezgil xilafetirrashide (eng ewzel we toghra xelipilik) dewri dep atalghan.

Bu dewr peyghember eleyhissalam bashlatqan dewrning we idare sheklining dawami bolup, peyghember eleyhissalamning medinige hijret qilishidin bashlap, taki hezriti eli shéhit bolghan'gha qeder ariliqtiki 40 yilni öz ichige alidu. Bu muddet izchil türde dawam qilghan eng toghra islamiy rehberlik sheklining yégane örnikidur.

Musulman — rebbining özi we öz ilkidiki her nersining igisi ikenlikini étirap qilghan we rebbi aldida her bir ish - herikitidin jawabkar ikenlikini bilidighan kishidur. Eyni waqitta, u bu alahidiliki we yer yüzining warisi bolush süpiti bilen bashqa barliq mewjudiyetlerdin téximu üstündur.

Mana bu nuqtidin élip éytqanda, u tunji örnek islam jemiyitidiki her bir shexs islamni eng toghra shekilde chüshinip yétishi we özining jemiyettiki heqiqiy ornini bilishi netijiside öz rolini toluq jari qildurghanidi. Shundaqla her bir shexs jemiyette yaramliq kishi bolup, jemiyetning birdin ul téshini hasil qilghanidi. Mana bu sewebtn, üstün we ülgilik jemiyet meydan'gha kelgen boldi. We yene shu seweb bilen we her bir kishining shexsiyitige singgen u islamiy ang türtkiside her kishi özlikidin jihadqa atlinatti, shéhitlik mertiwisige yétishni arzu qilatti. Mana bularning netijiside musulmanlar nahayiti chong utuqlargha érishken, köpligen yerler fetih qilin'ghanidi. U dewrning mesulliri (ularmu xelipiler idi) bolsa, xelq ichide bu orun'gha eng munasip we bérilgen wezipini eng yaxshi ijra qilalaydighan kishiler bolghachqa, u dewrde insaniy bir medeniyet dunyagha hökümranliq qilghanidi. Jemiyet ezaliri ajayip zor bext - saadetke ériship, teng - barawer, tinch - ittipaq, huzur - halawet we adalet ichide hayat kechürgenidi, arzu - istekliri orunlinip, molchiliq we bayashatchiliqqa chömgenidi.

Töwendikiler omumiy xelq hayati üchün ehmiyetlik bolushi étibari bilen töt xelipining ijtimaiy hayat körünüshidin bérilgen bir qanche misallardur.

Töt xelipe (hezriti ebubekri, hezriti ömer, hezriti osman we hezriti eli) kemterlik we addiy - saddiliqta eng nadir kishiler idi. Mesilen, hezriti ebubekri xelipilikke saylinishtin burun özi olturghan sunhi mehellisidiki kishilerning qoylirini séghip, bashqa ishlirigha yardem qilatti. U xelipilikke saylan'ghandin kéyin, qoshna aililerdin biri: ”ebubekri bundin kéyin mehellimizning qoylirini saghmaydu“ deptu. Bu gepni anglighan ebubekri: ”undaq emes, hayatim bilen qesem qilimenki, qoylarni dawamliq saghimen. Men tapshuruwalghan bu wezipining méning exlaq we turmush adetlirimni özgertiwétishini xalimaymen“ dep jawab bériptu. Derweqe, u bu ishni u mehellidin köchüp ketkiche bolghan alte ay ariliqta toxtimay dawamlashturghanidi.

Hezriti ebubekri tögisining chulwuri yerge chüshüp ketse, özi tögidin chüshüp alatti. Etrapidikiler uninggha: ”bizge buyrisang, biz élip bérettuq emesmu?“ dése, u: ”peyghember eleyhissalam bizge: bashqilardin bir nerse telep qilmanglar! - dégenidi “ dep jawab béretti.

Bir kéche, hezriti ömer medine kochilirida aylinip kétiwitip, ensariliq bir ayalning tulumda su toshuwatqanliqini körüp, uning ehwalini soraydu. Ayal balilirining köplikini, lékin xizmetchisi yoqluqini, kündüzliri sirtqa chiqishni bep

körgenliki üchün kéchiliri mushundaq tulumda su toshuydighanliqini éytidu. Buni anglighan hezriti ömer tulumni qoligha élip ayalning öyigiche apirip béridu. Andin: ”ete ömerning qéshigha barghin, u sanga bir xizmetchi teyinlep bersun!“ deydu. Ayal: ”men hezriti ömer bilen qandaq körüsheleymen?“ dégende, hezriti ömer: ”sen barghin! Uni allahning izni bilen köreleysen“ deydu. Etisi, ayal hezriti ömerning qéshigha barghanda, axsham özige yardem qilghuchining del hezriti ömerning özi ikenlikini körüp bekmu xijil bolidu we derhal arqigha burulup qaytmaqchi bolidu. Emma hezriti ömer ayalning keynidin adem ewetip, uninggha bir xizmetchi teyinlep bérish bilen birge xezinidin ayliq xirajet ajritip béridu.

Hezriti ebubekri tijaretchi bolup, her küni bazargha chiqip soda - sétiq qilatti. Xelipilikke teyinlen'gendin kéyinki künlerning biride, kiyimlik mallirini öshnisige artip bazargha kétiwatqinida aldigha hezriti ömer bilen ebu ubeyde uchrap: ”i resullahning xelipisi! Nege mangding?“ dep soraydu. Hezriti ebubekri: ”bazargha mangdim“ dep jawab béridu. Ular: ”bazarda néme ish qilisen? Sen musulmanlarni bashqurush üchün tallan'ghan xelipisen“ dep agahlandurushiridu. Buni anglighan ebubekri: ”undaqta bala - chaqamgha kim qaraydu?“ dep soraydu. Hezriti ömer we ebu ubeyde: ”biz bilen kelgin! Bérip sanga maash teyinleyli“ déyishidu. Ücheylen kéngishish arqiliq, uninggha herküni bir qoyning yérimi kelgüdek miqdarda maash bérilidighan bolup kélishidu. Hezriti ebubekrige 250 dinar we (béshi, üchey - baghri we pachaqliri éliwétilgen) bir qoy yilliq maash qilip békitilgen. Emma bu maash uninggha yetmeytti, chünki xelipilikke teyinlen'gen waqitta barliq mal - mülkini dölet xezinisige tapshuruwetkenidi. Shunga bezi künliri bazargha chiqip soda - sétiq bilen shughullinatti.

Bir küni hezriti ömerning aldigha bir top ayal uchraydu. Hezriti ömer ulardin: ”kimni saqlap turdunglar? Néme erzinglar bar?“ dep soraydu. Ular: ”resulullahning xelipisi bilen körushmekchi iduq“ deydu. Hezriti ömer hezriti ebubekrini izdep chiqip kétidu we uni bazardin tépip, qolidin tutqan halda: ”mang!“ dep tartidu. Hezriti ebubekri: ”méning silerge xelipe bolup olturushumning orni yoq, siler manga belgilep bergen maash héchnémige yetmidi“ dep aghrinidu. Hezriti ömer: ”maqul, maashingni östürüp béreyli“ deydu. Ebubekri: ”300 dinar pul bilen pütün bir qoy bérishinglarni telep qilimen“ deydu. Ömer: ”bu ishing bolmidi“ deydu. Ular ene shu teriqide talash - tartish qiliwatqanda, hezriti eli chiqip kélip, ömerge: ”uning déginini béreyli!“ deydu. Ömer ”senche shundaq qilishni muwapiq dep qaramsen?“ dep soraydu. Eli: ”hee, muwapiq“ deydu. Ömer: ”emise shundaq kélishtuq“ deydu. Hezriti ebubekri: ”siler muhajirlardin peqet ikkila kishi siler. Bashqilar bu ishqa qoshularmu?“ dep öz endishisini otturigha qoyghandin kéyin, kursisigha chiqip xelqqe xitab qilmaqchi bolidu we: ”i xalayiq, manga qaranglar! Méning yilliq maashim 250 dinar we kalla - pachiqi éliwélin'ghan bir qoy (ning göshi) idi. Ömer bilen eli buni 300 dinar we pütün bir qoygha özgertmekchi boldi. Silermu buninggha razi bolamsiler?“ dep soraydu. Xalayiq birdek: ”biz razi!“ dep jawab bérishidu, emma bir chette turghan bir bedewiy: ”yaq! Biz hergiz razi emes. Chöldiki xelqning heqqi nede qaldi?“ dep étiraz bildüridu. Emma hezriti ebubekri: ”muhajirlar qoshulup boldi. Siler qoshulmisanglarmu boliwéridu“ dep jawab béridu.

Hezriti ömermu tijaretchi bolup, xelipilikke teyinlen'gen waqitta , uning tapawitimu özige yetmeytti. Chünki u xelqning derdi bilen bolup kétip, xususiy ishlirini bir terepke qayrip qoyushqa mejbur bolghanidi. Shuning bilen u peyghember eleyhissalamning sahabiliridin meslihet élish üchün: ”men bir tijaretchi idim. Siler méni özenglargha xelipe qilip qoydunglar. Shunga dölet xezinisidin méning xirajitimge yetküdek derijide maash alsam, siler qandaq qaraysiler?“ hezriti osman: ”bu séning heqqing, xezinidin maash élip, bala - chaqanggha xirajet qilghin!“ dégen menide jawab berdi. Seid ibni zeyyidmu buninggha qoshuldi. Emma eli qatarliq bir nechcheylen bu heqte éghiz achmidi. Ömer elige xitaben: ”sen qandaq qaraysen?“ dep soridi. Hezriti eli: ”peqet sanga we ailengge yetküdek derijide alsang bolidu. Uningdin artuq élish heqqing yoq!“ dédi. Hezriti ömer bu éghir jawabni anglap, xuddi katta mukapatqa érishkendek: ”heqiqiy jawab elining sözidur“ dep, uninggha bolghan memnuniyitini bildürdi.

Hezriti osman dölet xadimlirigha maash tarqatqan waqitta, iqtisadiy ehwali nachar bolghanlargha öz mélidin melum miqdarda ayrip béretti. Uningsizmu hezriti osman özining merdliki, qolining ochuqliqi we allah yolida jihad üchün atighan malliri bilen hemmige tonulghan idi.

Hezriti elining ehwalimu hezriti ömerningkige oxshaytti. Bir küni, ikki ayal (biri ereb, yene biri ejem bolup, ejem ayal ereb ayalning xizmetkari idi) yémek - ichmek telep qilip hezriti elining aldigha keldi. Hezriti eli u ikkisige ayrim - ayrim qilip bir ölchemdin bughday we qiriqtin dinar berdi. Xizmetkar öz nésiwisini élip chiqip ketkendin kéyin, ereb ayal hezriti elige: ”i möiminlerning emiri! Manga u ayalgha bergenchilik nerse berding, halbuki, men bir ereb, u dégen ejem tursa?“ dédi. Hezriti eli u ayalgha: ”men allahning kitabigha qaridim, emma kitabtin ”hezriti ismail nesebidin bolghanlar hezriti is'haq nesebidin bolghanlardin üstündur“ deydighan bir nerse tapalmidim“ dep jawab berdi.

Yene bir qétim juda ibni hubeyre hezriti elining aldigha kélip: ”i möminlerning emiri! Bezide séning aldinggha ikki kishi dewaliship kelse (u ikkisining biri séni öz jénidinmu eziz köridighan, yene biri sanga chish - tirniqi bilen öch bolsimu), sen bashtikisni jazalap, kéyinkisini heqliq qilip chiqiridikensen. Bu qandaq ish?“ dep soraydu. Hezriti eli éngikini qashlap olturup: ”u shundaq mesiliki, eger u ish men bilen munasiwetlik bolghan bolsa, elwette özem xalighanche höküm chiqarghan bolattim. Emma bu ish allah ornatqan adalet qanunigha munasiwetlik ish. Bu qanun öz péti ijra qilinishi kérek“ dep jawab béridu.

Bir qétim hezriti ömer munberde turup xelqqe xitab qiliwétip mundaq dédi: ”i musulmanlar! Eger men menpeetpereslik qilip öz nepsimge chogh tartsam, siler qandaq qilisler?“ aridin biri ornidin turup, qilichi bilen uning boynini isharet qilghan halda: ”undaq qilsang, séni mana mundaq qilimiz (boynungni késimiz démekchi)“ dédi. Ömer uning tomurini tutup baqmaqchi bolup: ”bu gepni manga dewatamsen?“ dédi. U adem qilche ikkilenmey turup: ”hee, sanga dewatimen“ dédi. Hezriti ömer bu qétim: ”allah sanga rehmet qilsun!“ dégendin kéyin: ”birer xataliq ötküzsem, jemiyette xataliqimni tüzitip turidighan mundaq bilimlik kishilerning bolushini muyesser qilghan allah gha hemd bolsun!“ dep razimenlikini bildürdi.

eng ghelite yéri shuki, hezriti elini heddédin ziyade ulughlaydighan kishiler qobul qilghili bolmaydighan weqe we xewerlerni uning üstige artip, uni osal ehwalgha chüshürüp qoydi. Bulardin beziliri elige bolghan heddédin artuq söygüsi sewebidin, peqet hezriti elini ulughlash üchün bashqilarni közge ilmay, ularni hezriti eli we yéqinlirining heqqige tajawuz qilghuchi öktemler dep körsitishke urundi. Hetta buning bilenla qalmay, hezriti elining newrilirini ”quran hökmi bilen imamliqqa teyinlen'gen kishiler“ dep élan qilishti. Ularni peyghemberlerge xas süpetler bilen ulughlap, peyghemberler bilen teng orun'gha qoydi. Bu xil mubalighiler islamning deslepki mezgilliride yoq idi. Hijiriye 3 - esrining axirqi yillirigha kelgende bu éqimlar peyda bolushqa bashlidi.

Waqit ötkensérö hezriti eli terepdarlirigha sharait toluq yaritilghachqa özlirige düshmen dep bilgen kishilerni osal ehwalgha chüshürüsh we öz pikirlirini keng qanat yaydurush üchün özliri xalighan nersining hemmisini tarix bétige yéziwerdi. Shuning bilen musulmanlar arisida guruhwazliq qilish edep kétip, arida sürkilish peyda boldi we pursetperesler aridin nep ündürüsh üchün toxtimay qatrashqa bashlidi. Buning netijside, batiniyliq éqimi peyda bolup, muteessip oy - pikir we batil étiqadlar köpiyip ketti.

U waqitlarda téxi tarixni yézip qaldurush ishliri bashlanmighanidi. Bu ish abbasiylar xelipisige kelgende andin bashlandi. Emma abbasiylarning tarix yézishtiki birdinbir meqsiti ümewiylerni yoqqa chiqirip, ularni tarix sehipisidin öchürüwétish idi. Abbasiylar öz xelipilikini resmiyleshtürüsh üchün hel qilishi kérek bolghan eng muhim mesile mana bu idi. Bu ish ümewiyler xelipilikini pütünley qarilashqa, hetta ümewiylerning peqet hezriti osmanning öchini élish bahanisi bilen xelipilik textige chiqqanliqi we hökümitining qan dewasi üchün qurulghanliqigha qeder bérip taqaldi.

Bu ishlar yüz bergen waqitta, hezriti eli bilen héchqandaq munasiwiti bolmighan nurghun ishlar uning üstige artip qoyuldi. Peyghember eleyhissalamning namida yalghan hedisler oydurulup, bu atalmish hedislerge binaen hezriti elining xelipilikke saylinishi kérekliki, undin burun textke chiqqan xelipilerning muttehem ikenliki we ularning elining heqqini tartiwalghanliqi otturigha qoyuldi. Bu xelipilerning hezriti elidin téximu üstün ikenliki inkar qilindi we birmunchilighan kitablar yézilip, üstünlükning hezriti elige mensup ikenliki jakarlandi. Halbuki, hezriti elining bu ishlar bilen héchqandaq alaqisi yoq idi. Heyhat!... Hezriti eli we uning sewiyesidiki sahabilar bu oydurulghan sözler bilen birining üstidin söz - chöchek tarqatmighan yaki bir kimge hujum qilmighanidi.

Emeliyette, xelipiler insanlar arisida emel - mensep hérismenlikidin eng yiraq kishiler bolup, hetta bashqilargha bolghan hörmiti yüzisidin bezi mesililer heqqidiki köz qarashlirini bayan qilishtinmu özlirini chetke tartatti. Bezide sahabiliridin biridin birer mesile soralsa, u sahabe bu mesilini bashqa bir sahabige, u sahabimu yene birige hawale qilatti. Bu ehwal mushu péti aylinip axiri yene bashtiki shexske bérip toxtaytti. Bir mesile heqqide meslihet soralghan her bir zat (menmenchiliktin, peqet öz hökmining küchke ige bolup qélip, özige meniwiyy bir mesuliyetning yüklinip qélishidin qorqqanliqi üchün) petiwa bermeslikke we öz köz qarishini bayan qilmasliqqa tirishatti.

Heqiqette, barliq sahabilar, bolupmu xelipiler bir - birini bekmu hörmetleytti, izzet - ikram qilishatti. Héchkim bir - birini peyghember

eleyhissalamning dostliri bolghan xelipilerni yaxshi körgendek yaxshi körmeytti.

Bir qétim, hezriti ömer peyghember eleyhissalamning sahabilirigha kiyim tarqitip berdi, emma tarqitilghan kiyimler ichide hezriti elining ikki oghli – hesen we hüsen'ge del kelgüdek kiyim tépilmidi. Shuning bilen, hezriti ömer yemen'ge adem ewetip bu ikkiylen'ge mexsus kiyim buyrutti. Kiyim yétip kélip, u ikkisige kiygüzülgendin kéyin: "uh! Emdi xatirjem boldum" dédi.

Yene bir küni, bir kishi hezriti elidin hezriti ebubekri we ömerge bolghan köz qarishini soridi. Hezriti eli u kishige: ”men bu heqte eng köp melumatqa ige kishimen. ALLAHning nami bilen qesem qilimenki, her ikkilisi hidayet rehberliri bolup, özliri toghra yolgha méngish bilen birge, bashqilarnimu herdaim bu yolda méngishqa ündeytti. Shundaqla, her ikkilisi wayigha yetken murshid bolup, islahatchi we shepqetkar idi. Her ikkisi dunya lezziti, haram we yamanliqtin saqlinip, pakiz wujut we sap eqide bilen bu dunyadin ayrildi. ALLAH hezriti ebubekri we ömerlerni taki qiyamet qayim bolghan'gha qeder ulardin kéyinkilerge örnek bolghudek halgha keltürdi. ALLAHning nami bilen qesem qilimenki, exlaqi - pezilette héchkim u ikkisi yetken mertiwige yételmeydu. U ikkisi kéyinki ewladlar shertsiz örnek élishi kérek bolghan tengdashsiz rehberlerdur“ dégenidi. Hezriti elining yénida hezriti ebubekri heqqide gep bolsila, u: ”u hemmimizni bésip chüshti. Jénim ilkide bolghan allahqa qesem qilimenki, qaysibir xeyrlik ishqa teshebbus qilinsaq, ebubekri u ishta choqum bizni bésip chüshetti“ deytti. Bir küni, bir kishi hezriti elidin: ”i möiminlerning emiri! Muhajir we ensarlar néme üchün xelipikke séni tallimay, hezriti ebubekrini tallidi?“ dep soridi. Hezriti eli uninggha: ”u özining musulman bolghanliqini mendin burun ochuq élan qildi, mendin burun hijretke atlandi, peyghember eleyhissalam bilen gharda bille turdi. ALLAHning nami bilen qesem qilimenki, eger ebubekri öz xususiyetlirini yoqitip qoyghan bolsa idi, islam dini chong talapetke uchrap, musulmanlarning talutning ayaqliridin héchqandaq perqi qalmighan bolatti. “ dep jawap berdi.

Ikkinchi bap. Hezriti ebubekri reziyellahu enhuning hayati we bu dewirdiki jihadlar

hezriti ebubekrining jahiliyet dewridiki hayati

ismi: abdullah ibni osman ibni amir ibni amr ibni keab ibni sad ibni teyyim. Leqimi: etiyq; texellusi: ebubekri. Kishiler uni siddiq (rastchil) nami bilen tonuydu. Dadisning ismi osman ebuquhafe. Anisining ismi ummul xeyr selma binti sexr. Anisimu beni teyyim qebilisidin bolup, dadisining taghisining qizi idi. Beni teyyim qureyshning on ikki aymiqining biri bolsimu, abdumennaf we beni mexzum aymaqliridek küchlük emes idi.

Hezriti ebubekri hijrettin ellik bir yil burun dunyagha kelgen bolup, yashta peyghembirimizdin ikki yil, bir nechche ay kichik idi. Ebubekri jahiliyet dewride ikki qétim öylen'genidi. Ulardin biri, quteyle binti abdul uzza bolup, bu ayalidin abdulla we esma tughuldi. Yene biri, beni qinanedin ummu ruman binti amir bolup, bu ayalidin abdurrahman we aishe dunyagha keldi.

Hezriti ebubekri qureysh chongliridin biri idi. Undin bashqa, hezriti ebubekri qureyshning nesebshunasi idi. Hezriti ebubekri tijaretchi bolghachqa, köpligen memliketlerge bérip aylinatti. U mushu meqsette ebutalibning karwinigha qétilip shamni ziyaret qildi. Xéli köp miqdarda mebleghi bar idi hem

nahayiti séxi idi. Herdaim öz mélidin serp qilip, uruq - tughqanlirigha yaxshiliq qilatti. Shunga qureyshler uni bekmu söyetti we her ishini uning mesliheti boyiche qilatti. Hezriti ebubekri jahiliyet dewridila özige ichimlikni chekligenidi. Shunga meyli jahiliyette yaki islamiyette bolsun, ichimlikni peqetla ichmigenidi. Hezriti ebubekri hayati boyiche butqimu choqunmighanidi.

Hezriti ebubekri mexpi - ashkara ishlarning hemmiside peyghember eleyhissalam bilen bille idi. Wehyi chüshüshtin burunmu uninggha bek semimiy muamile qilatti. Peyghember eleyhissalamning taghisi ebutalib bilen birlikte barghan we meshhur pop buheyra bilen uchrashqan sham ziyaritidimu uning bilen bille idi. Peyghember eleyhissalam wehyi chüshken deslepki chaghlarda, adem yoq yerlerge bériwalghinida quliqigha: ”hey muhemmed!“ dep chaqirghan awaz anglinatti.

Buni bir sir süpitide peqet hezriti ebubekrigila éytti. Chünki jahiliyet dewride hezriti ebubekri peyghember eleyhissalamning yéqin dosti we birdinbir sirdishi idi. Hezriti ebubekri islam dewride köp shöhret qazan'ghan bolsimu, uning jahiliyet dewridiki hayati heqqide bek éniq we tepsiliy melumat yoq. U dewr heqqidiki melumatlar peqet uning tijaret bilen hepilishidighanliqi, nesebshunas ikenliki, qureyshlerning eng söyümlük kishisi ikenliki we peyghember eleyhissalam bilen u dewrdimu dost ikenlikidin ibaret bolup, mana bu jehetlerdin u, jahiliyet dewride tonulghan bashqa kishiler bilen oxshash idi. Emma uning xéli burunla islamgha kirishi, yeni uning burundinla islamgha mayil bolushi uni bashqilardin alahide perqlendürüp turidu. U, peyghember eleyhissalamdin kéyin qalsila eng mötiwer kishi idi.

Hezriti ebubekrining beden qurulushigha kelsek, hezriti aishe mundaq dep teripleydu: ”öngi aq, oruq we saqili shalang idi. Aldigha sel égilip turatti, yüz tomurliri ochuq körünetti. Pishanisi keng, qolliri tüksiz idi. “

hezriti ebubekrining islam dewridiki hayati

hezriti ebubekri peyghember eleyhissalamning eng semimiy dosti idi. Shunga wehyi chüshüshi bilenla uninggha ishendi. Hezriti ebubekrining islamni derhal qobul qilishi, uning peyghember eleyhissalamni jahiliyet dewridila her jehettin nahayiti pishshiq tonughanliqi we uningda bu wezipining höddisidin chiqalaydighan salahiyet we layaqetning barliqigha chin könglidin ishen'genliki üchün idi.

Resulullahqa wehyi chüshken waqitlarda hezriti ebubekri uning eng yéqin dosti idi. Hezriti ebubekri musulman bolghandin bashlap taki peyghember eleyhissalam wapat bolghiche her daim uning bilen bille boldi. Peyghember eleyhissalam uninggha hej we eskiriy yürüshlerni tapshurghandin bashqa waqitlarda, meyli tinchliq waqitliri bolsun yaki seperlerde bolsun, héchqachan peyghember eleyhissalamdin ayrilip qalmidi. Jenglerde, muhim weqelerde her waqit uning yénida idi. Uning bilen bille hijret qildi, uning bilen bille bolush we heq dewasi yolida uning bilen mürini mürige tirep küresh qilish üchün öz ailisini yalghuz tashlap qoydi, ghardiki nahayiti xeterlik peytlerde yene uning yénida idi. Hezriti ebubekri peyghember eleyhissalamgha köp qétim yar - yölek bolghan we qiyin künlerde uninggha ajayip sadaqetmenlik körsetkenidi. Bolupmu, hemme adem öz helekchiliki bilen bolup ketken ohud we huneyn jengliride qehrimanlarche éliship, peyghember eleyhissalamning yéndin bir qedemmu ayrilmighanidi.

Hezriti ebubekri insanlarning eng mert we eng jesurliridin biri idi. Qattiq jenglerde öz ornidin hergiz ayrilmay, bar küchi bilen peyghember eleyhissalamni qoghdashqa tirishatti. Shunga u hezriti hemze, hezriti eli, zubeyr ibni el awam we ebudujanelerdek düshmen sépige bösüp kirishke purset tapalmighanidi we jenglerde düshmen'ge hujum qilish jehette nami ularningkidek köp yéyilmighanidi. Chünki urush qehrimanliri özliri öltürgen we esirge alghan düshmen sanining az - köplikige qarap dangq chiqiratti.

Hezriti ebubekrining jenglerdiki ehwali bashqa islam qehrimanliriningkidin perqliq idi. Chünki u herdaim peyghember eleyhissalamning yénida turup, uni qehrimanlarche qoghdaytti, uninggha yüzlen'gen hujumlargha öz bedinini qalqan qilip turup qarshiliq körsitetti.

Hezriti ebubekri bekmu peziletlik we heddédin ziyade merd idi. Mal - bayliqining hemmisini dégüdek allah we uning peyghembirining yoligha qilche ikkilenmey serp qiliwétetti. Shunga uning heqqide munu ayet chüshkenidi: "paklinish üchün mal - mülkini (yaxshiliq yollirigha) serp qilidighan adem uningdin (yeni ottin) yiraq qilinidu. "

ehmed ibni henbelning ebuhureyredin riwayet qilghan bir hediside peyghember eleyhissalam bir küni mundaq dégenidi: ”héchbir mal manga ebubekri béghishlighan maldek yarimidi. “ bu sözni anglighan ebubekri közliri yashangghirighan halda: – i resulullah! Mélim we jénimni pida qilghili sendin yaxshiraq biri barmidi?! - dédi.

Hezriti ebubekri musulman bolghan waqitta 40 ming dinari bar idi. U bu bayliqining hemmisini peyghember eleyhissalamgha tapshurulghan islam dewasi üchün atiwetti. Hijret qilghan küni uning qolida besh ming dinaridin bashqa héchnémisi qalmighanidi.

Tirmizining ebuhureyredin riwayet qilghan bir hediside peyghember eleyhissalam mundaq dégenidi: ”kim bizge bir yaxshiliq qilghan bolsa, uninggha layiqida yaxshiliq qiliwatimiz. Emma ebubekrige undaq qilalmiduq. U shundaq yaxshiliqlarni qildiki, uning ejrini peqet allah taala qiyamet küni éhsan qilidu. Uning üstige, héchkimning méli ebubekrining mélidek paydiliq bolup baqmidi. “

islam dewitining deslepki mezgilliride, hezriti osman, zubeyr ibni el ewam, abdurrahman ibni ewf, sad ibni ebuweqqas we telhe ibni ubeydullah qatarliq meshhur sahabilar hezriti ebubekrining wesilisi bilen musulman bolghan idi. Bular eng deslepki musulmanlar bolup, ulardin kéyin osman ibni mezun, ebu ubeyde ibni jerrah, erqem ibni ebul erqem we ebu seleme abdullah ibni abdul esed qatarliq sahabilar musulman boldi.

Hezriti ebubekri hoylsida özi üchün kichik bir meschid yasiwalghanidi. U yerde namaz oquytti, quran tilawet qilatti. Etraptiki qoshnilar béshigha toplishiwélip, uning namaz oqushini tamasha qilip, quran awazini tingshaytti, u esnada tökken köz yashlirini köretti. Uning bu hali bir munche kishining musulman bolushigha seweb boldi.

Hezriti ebubekri musulman bolghanliqi üchün xojayinidin zulum körgen qullarni körsila, ularni sétiwélip, azadliqqa chiqiratti we buni peqet allah raziliqi üchünla qilatti. Bir küni, u amir ibni fuheyre isimlik bir qulni uning xojayini tufeyl ibni abdullah ibni haristin sétiwélip, azadliqqa chiqardi. Tufeyl hezriti ebubekrining ögey oghli, yeni uning ayali ummu rumanning bashqa erdin bolghan oghli we hezriti aishening ana bir qérindishi idi. Amir isimlik qul bolsa, tunji bolup

islamni qobul qilghan we allah gha iman éytqanliqi üchün qattiq zulum chekkenlerdin biri idi. U kéyinche bedri we uhud jenglirige qatnashti, biri meune pajesi waqtida shéhit boldi.

Hezriti ebubekri bilal ibni rebbah (bilal hebeshi) nimu xojayinidin sitiwélip, hörlükke chiqardi. Bilal hebeshi islamgha nahayiti ixlasmen bolup, peyghember eleyhissalamning muezzini idi. U bedri we bashqa muhim jenglerning hemmisige toluq qatnashti. Hijriyening 20 - yili shamda wapat boldi.

Peyghember eleyhissalam özi bilen hezriti ebubekri arisidiki dostluq munasiwitining shunchilik chongqurluqigha, hezriti ebubekrining pütün mal - bayliqini islam dewasi üchün atiwetkenlikige we bu yolda qanchilik mal serp qilghanliqigha qarimay, bir musulmanning ishligüdek küchi bolsila, bashqa bir musulman'gha yöliniwélishini, bolupmu, bir rehberning öz qol astidikilerning ejir - méhnitige tayinip kün kechürüshini yaqturmighachqa, özining shundaq ishqa duch kélip qélishini peqetla xalimaytti, shundaqla, bu jehettimu pütün musulmanlargha ülge bolghan idi.

Hezriti ebubekri islam dewride ensarilardin bolghan harije qizi hebibege öylen'genidi. Emma u ayali hamile waqtida wapat boldi. Uning wapatidin kéyin, ummu gülsüm isimlik qizi tughuldi. Kéyin, bu ayalni telhe ibni ubeydullah öz nikahigha aldi. Undin bashqa, hezriti ebubekri yene umeys binti esmaghimu öylen'genidi. Bu ayal burun hezriti elining qérindishi jaferge yatliq bolghan bolup, jafer mute jéngida shéhit bolghan idi. Hijiriyening oninchi yili, bu ayaldin muhemmed isimlik oghli tughuldi. Hezriti ebubekri wapat bolghandin kéyin, bu ayalni hezriti eli öz nikahigha aldi.

Hezriti ebubekrining xelipiliki

peyghember eleyhissalam wapat bolghandin kéyin, medine xelqi bolghan ensarlar medinige we musulmanlargha birining bash bolushi kéreklikini jiddiy hés qilishqa bashlidi. Chünki etraptiki bedewiyler we bashqa qebililer peyghember eleyhissalamning wapati bilen teng otturigha chiqqan boshluqtin paydilinip, bu sheherlerge hujum qilishqa teyyarlandi. Uning üstige, birmunchilighan köchmen erebler we qebililer téxi heqiqiy menide iman éytmighanidi. Gerche ular islamgha ishen'gendek körünsimu, iman ularning qelbige toluq orniship bolalmighanidi. Ensarilar muhajirlarning peyghember eleyhissalamning wapatidin kéyin mekkige qaytip qélish éhtimalliqini oylishiwatatti. Ular öz yurtlirigha qaytip kétishi mumkin idi. Mushu sewebtin, muhajirlarni hésabqa qatmay turup, peyghember eleyhissalamning xelipisini saylash ularning eng chong wezipisi idi.

Ensarilar medinilik beni seide ailisining öyige yighildi, bu yighilishqa muhajirlar chaqirilmidi. Ular bilen kéngishishningmu hajiti yoq idi. Chünki, mediniliklerning köpinchisini xezrejlikler teshkil qilatti. Ularning rehbirimu sahabilerning chongliri, shundaqla peyghember eleyhisalam wapat bolushtin burun pewquladde memnun we razi bolghan kishilerdin biri - seid ibni ubade idi. Shunga uni xelipilikke teyinleshke birdek kélishkenidi.

Muhajirlargha kelsek, ular bu ishlardin ensarilargha qarighanda téximu yiraq idi. Chünki ularning beziliri peyghember eleyhissalamning wapati we depne ishliri bilen meshghul idi. Beziliri téghiche bu qayghuning tesiridin qutulup bolalmighanidi. Yene beziliri bolsa, peyghember eleyhissalamdin kéyin biri xelipilikke saylinishi kirek dégenlerni xiyaligha keltürüpmu qoymighanidi. Bu ehwaldiki kishilerge nisbeten bu ish ixtilap qilishning héch hajiti bolmighan bir

mesile idi. Del shu chaghda, muhajirlardin bir top kishi peyghember eleyhissalamning öyide idi. Biri tuyuqsiz kélip, ensarilar beni seidning öyige yighilghanliqni xewer qildi. Muhajirlarning wekilliri ornidiki hezriti ömer, hezriti ebubekri we ebu ubeyde qatarliqlar beni seidning öyidiki yighilishqa qatnishish üchün yollirigha dawam qildi. Bu yighilishqa ensarlarning chonglirining hemmisi yighilghanidi. Ular qisqiche bir söhbet ötküzgendin kéyin: ”muhemmed eleyhissalamdin kéyin, musulmanlargha seid ibni ubadeni bashliq qilip saylayli!“ déyishti.

Muhajirlarning wekilliri yighilishqa kirip keldi. Ensar chonglirining hemmisi yighilghanidi, ular olturushti. Emma bu yerde bir mesile kélip chiqti. Ensarlar (muhajirlarning wekilliri kélip bolghiche ariliqta) ubadeni xelipilikke saylap, uninggha beyet qilip bolghan idi. Ubademu wezipisini tapshuruwélish aldida idi. Emma bu ish eng deslepte muhajirlardin bashlinishi kérek idi. Undaq bolghaniken, bu yerde bir xataliq yüz bergenidi. Bu xataliqni mushundaq peytte we mewjut shert - sharaitlargha qarimay tüzitish kérek idi. Bu ish bekmu inchikilik bilen hel qilinishi kérek bolup, eksiche bolghanda, xelipige asiyliq qilishtek bekmu xeterlik ehwal kélip chiqatti. Ensarlarning rehbiri seid ibni ubadeni tedrijiy halda bu orundin chüshürüsh lazim idi.

Hezriti ömer ensarlarning sözlirini anglap bolghandin kéyin mundaq dédi: ”bu orun peqet qureyshtin bolghan birige layiqtur. Shundaq bolghandila, erebler razi bolushidu. Xelipilikke ulardin bashqa kim kelse, ular uni qobul qilmaydu we kim bu heqte bizge qarshi chiqsa, uni derhal öltürimiz. “

arida ensarilardin bir nechche sahabe sözlep ötti. Bu sözlerdin kéyin hezriti ebubekri ornidin turup mundaq dédi:

– allah silerge xeyr - éhsan ata qilsun we söz qilghanlarni salamet qilsun! Manga qaranglar! Eger bundin bashqa artuqche bir nerse démekchi bolsanglar, biz siler bilen ittipaq ötelmeymiz. U geplirini tügitipla, derhal hezriti ömer terepke burulup, uninggha: – qolungni bergin! Men sanga beyet qilimen, - dédi. Emma hezriti ömer:

– sen mendinmu bekrek peziletlik sen, - dep xelipilik teklipini qobul qilmidi. Hezriti ebubekrimu uninggha: – sen manga qarighanda küchlükrek, - dédi. Emma hezriti ömermu ching turup: – méning küchümmu séning peziletliring bilen birlikte sanga tewe bolsun, - dédi. Andin hezriti ömer we ebu ubeyde birlikte uninggha:

– i ebubekri! Peyghember eleyhissalamdin bashqa birining séning aldinggha ötüshi toghra emes. Sen sewr gharidiki eng xeterlik peytlerdimu özengni qilche oylap qoymay, peyghember eleyhissalam bilen bille boldung. Uning üchün jéningni pida qilishtin yanmiding. U aghrip qalghanda, séni imam qilip saylidi. Shunga bu heqte séni aldinala oylishimiz lazim! - dep uni qollaydighanliqi toghrisidiki pozitsiysini bildürüshti.

Ömer bu sözlerni qilip bolupla, yügürüp bérip hezriti ebubekrining qolini tutti. Useyyid ibni hudeyr we beshir ibni seidmu bir - biri bilen besleshkendek yügürüp kéliship, hezriti ebubekrige beyet qildi. Buni körgen bashqilarmu bir - birlep kélip, uninggha beyet qildi. U yerge yighilghanlarning ichide seid ibni ubadela beyet qilmidi. U aghriq bolghachqa, hezriti ebubekrining aldigha kélelmidi, birer éghiz gepmu qilmidi. Mana bu weqe, ensarlar bilen muhajirlar arisida xelipilik sewebidin héchbir ixtilap chiqmighanliqini ispatlap béridu. Peqet

ensarlarning endishisi tüpeylidinla bir xataliq yüz berdi - xalas! Bu seid ibni ubadening mewqesi yüzisidin ensarlarning keynige chékinishi zörür bolghan bir talash - tartishqa seweb boldi.

Bu weqe, hijiriyening on birinchi yili (peyghember eleyhissalam wapat bolghan yil) rebel ewwel éyining on ikkinchi küni yüz bergenidi. Hezriti ebubekri xelipilikke saylinip, ikkinchi küni (xelipilik süpiti bilen) xelqni namazgha chaqirdi. U méhrabqa chiqip turushigha, hezriti ömer awwal allahqa hemdu sana éytqandin kéyin, xelqqe mundaq dédi:

” i xalayiq! Tünügün silerge xitab qilghanidim, emma éytqanlirimning hemmisi öz ichimdin kelgen sözler idi. Xelipining saylinishi heqqidiki söz - ibarilirim ya allahning kitabida yoq yaki peyghember eleyhissalamning manga amanet qilghan birer éghiz sözige tayan'ghan emes. Emma men peyghember eleyhissalamning bizge ebediy rehberlik qilidighanliqini oylap yürettim. Epsuski, u wapat boldi we silerge allah nazil qilghan kitabni qaldurup ketti. Mana bu kitab, peyghember eleyhissalam rehberlik qilghan hidayet yolining del özidur. Eger uninggha ching ésilsanglar, u silerni hidayet yoligha bashlaydu. ALLAH taala silerning eng xeyrlikinglar we peyghember eleyhissalamning ghardiki jan yoldishi, silerge rehberlik qilishqa eng heqliq bir zat üstide pikir birlikige kélishinglarni muyesser qildi. “

hezriti ömerning sözini anglighan xelq beni seid yighilishidiki beyettin kéyin yene bir qétim beyet qildi. Andin hezriti ebubekri allahqa hemdu sana éytqandin kéyin, xelqqe shu tarixiy sözlerni qildi:

” i xelqim! Men gerche aranglardiki eng peziletlik biri bolmisammu, silerning xelipenglar bolup saylandim. Eger silerge toghra rehberlik qilalisam, manga yardem qilinglar. Eger adaletsizlik qilsam, méni toghra yolgha bashlanglar. Toghriliq amanet, yalghanchiliq bolsa, xiyanettur. Shuni bilinglarki, halal yol bilen öz rizqini tépip yewitip, heqsizlikke uchrighan kishi taki öz heqqi qayturup élin'ghiche méning nezirimde eng küchlük kishi hésablinidu. Shundaqla, aranglarda özini küchlük dep oylap, bashqilarning heqqige tajawuz qilghan kishimu uningdin shu heq élinip esli igisige qayturulghiche méning nezirimde eng ajiz kishi hésablinidu. Yene bilip qoyunglarki, qaysi millet jihadni terk etken bolsa, muheqqeq allah u milletni xar - zebunliqqa yüzlendürdi. Qaysi millet arisida pahishiwazliq ewj alsa, muheqqeq allah u milletke omumiy yüzlük balayapet berdi. Men allahqa we allahning peyghembirige itaet qilghan muddetkiche, silermu manga itaet qilinglar. Eger men allah gha we peyghembirige asiyliq qilsam, ene shu chaghda manga itaet qilish dégen nerse mewjut bolmaydu. Qéni emdi, hemmimiz namazgha turayli. ALLAH hemmimizge merhemet ata qilsun!“

bu küni, peyghember eleyhissalamning depne ishliri bilen meshghul boluwatqanlardin bashqa hemmeylen hezriti ebubekrige beyet qildi. Ularmu ishlirini tügetkendin kéyin kélip uninggha beyet qildi. Peqet seid ibni ubadela bir az kéchikti. Kéyin umu kélip beyet qildi we mujahid bolup jengge qatnashti. Köp ötmey, süriye tupraqlirida wezipe alghan bir jengde shéhit boldi.

Hezriti elining beyet üchün ayali hezriti fatimening wapatighiche kéchikkenliki heqqidiki pitne - pasatmu pütünley töhmet bolup, hezriti elining barliq musulmanlar birlikke kélip qarar bergen bu muhim ishta alte ay kéchikip qélishi mumkin emes. Küchlük imani we kichik yashliridila musulmanlargha qilghan birlik we barawerlik chaqiriqliri, islam qérindashliqigha bolghan örnek

muamililiri bilen tonulghan hezriti elining bu ishqa bundaq muamile qilishi téximu mumkin emes. Gerche bu ikki zat arisida bezi talash - tartishlar we köngül aghriqliri yüz bergen bolsimu, bu, xelipilik bilen emes, belki miras bilen munasiwetlik mesililer bolup ishning jeryani mundaq idi:

hezriti fatime hezriti ebubekridin dadisi (yeni peyghember eleyhissalam)ning fedek we xeyberdiki mirasini telep qildi. Emma hezriti ebubekri bu telepni qobul qilmidi we uninggha peyghember eleyhissalamdin anglighan bir hedis bilen jawab berdi. Peyghember eleyhissalam mundaq dégenidi: ”biz peyghemberler jamaiti yéqinlirimizgha miras qaldurmaymiz. Bizdin kéyin'ge qalidighini sediqidur(yeni barliq ümmetke aittur). “

hezriti eli we fatime bu sözning peyghember eleyhissalamning sözi ikenlikini éniq biletti. Chünki hezriti fatime ilim ehli bolup, intayin mol bilimi bar idi. Shundaqtimu, hezriti ebubekri bilen arilirida kichikkine köngül aghriqi yüz berdi. Emma bu ish qayta tekrarlanmidi. Uning üstige, hezriti eli u künlerde öyidin sirtqa köp chiqalmighachqa, hezriti ebubekrige yardem qilish pursitimu yoq idi. Shundaq bolsimu, muhim mesililerde, dindin qaytqan murted isyanchilar we medinige qaytidin hujum qilishqa urun'ghan bashbashtaqlargha qarshi élip bérilghan mudape paaliyetlirige oxshash ishlarda herdaim hezriti ebubekrining eng yéqin yardemchiliridin biri idi. Elining uzun mezgilgiche öyidin chiqmasliqining sewebi ayali hezriti fatimening késili idi. Peyghember eleyhissalam wapat bolup alte aydin kéyin, hezriti fatimemu wapat boldi. Hezriti eli shunche waqit hezriti fatimening késili bilen hepiliship yürgenidi. Hezriti fatimening hezriti ebubekridin renjip qalghanliqi we uninggha köngli xapa halda wapat bolup ketkenliki heqqidiki söz - chöchekke kelsek, bumu islamni we islamning xaraktirini bilmeydighan nadanlarning oydurmisi idi.

Ehwal mana mushundaq bolghaniken, meyli hezriti eli bolsun yaki hezriti abbas bolsun weyaki pütün beni hashim qebilisi bolsun, barliq musulmanlar hezriti ebubekrige beyet qilghan küni ularmu beyet qilghanidi. Beni hashim qebilisi yaki bashqa bir qebilidin birmu adem bu beyettin qélip qalmidi.

Hezriti ebubekrining muweppiqiyetlik xizmetliri we fetihliri

hezriti ebubekri xelipilik dewrining qisqa bolushigha qarimay (uning xelipilik dewri ikki yil, üch ay, on kün dawamlashti), insanlarning qelbige islamning menisi we ehmiyitini chongqur singdürdi. Halbuki, bu ishqa bekmu uzun yillar kétishi mumkin idi. Uning islamni ilmiy yosunda yolgha qoyushi we bu yolda ching turushi uning islamni neqeder yaxshi chüshinidighanliqini we qanchilik derijide saghlam, küchlük we tewrenmes iman'gha ige ikenlikini ispatlap bermekte.

Hezriti ebubekri mana bu alahidilikliri bilen islamni saghlam asas üstige qurup, qed kötürüp turushqa sharait yaritip berdi. Shunga hezriti ebubekri islamni (urush - jédel we xeterlik peytlerde) tik tutup turalighan we eqidilerning burmilinip kétishini tosiyalighan eng büyük tarixiy shexslerning biri hésablanmaqta.

Hezriti ebubekri heqiqeten aldin körer we nezer dairisi keng zat idi. Uning dewride özlirini musulman dep atiwalghan, emma qelblirige iman singip kirmigen nurghunlighan bedewiy erebler bar idi. ALLAH taala bular heqqide mundaq deydu: eirabilar:"iman éyttuq" deydu, (ulargha) éytqinki, "(téxi) iman éytmidinglar we lékin siler boysunduq denglar, iman téxi silerning dilinglargha kirmidi, eger siler allahqa we uning peyghembirige itaet qilsanglar, allah silerning

emelinglardin héch nersini kémeytiwetmeydu, allah heqiqeten (möiminlerge) nahayiti meghpiret qilghuchidur, (ulargha) nahayiti méhribandur. "

ikki yüzlimichilik peyghember eleyhissalamning dewridila bar bolup, musulman qiyapitige kiriwalghan, emma musulmandarchiliqtin qilche eser bolmighan birmunche adem baridi. Bolupmu, bedewiy ereblerning köpinchisi shundaq idi. Quran kerimning ayetliridin ochuq körüwélishqa boliduki, allah taala bu ehwalni elchisige bildürgen we ularning muwapiq purset tapqan haman dindin qaytidighanliqini semige salghanidi. Derweqe, peyghember eleyhissalam hayat waqtidila murtedlik alametliri körülüshke bashlighanidi. Hetta yemende el eswe el ensi, yemamede museylimetul kezzab we nejid diyarida tuleyhetul esediy qatarliqlar özlirini peyghember atiwélishti, emma xelqqe ochuq - ashkare jakarlashqa pétinalmidi. Chünki ular peyghember eleyhissalamning özlirining üstige qoshun ewetishidin qorqqanidi.

Peyghember eleyhissalamning wapat bolghanliqi heqqidiki xewer tarqilish bilenla, ular derhal islamdin yénip, özlirining peyghember ikenlikini ochuq élan qildi. Ish buning bilenla tügimey, nurghunlighan bedewiy ereblerningmu ikki yüzlimichiliki otturigha chiqishqa bashlap, jahiliyet dewridiki étiqad we hayatigha qaytqanliqini jakarlashti. Bu pitnidin peqet medine munewwer, mekke mukerrem we taif sheherlirila saqlinip qaldi.

Hezriti ebubekri xelipilik maqamigha chiqmay turupla, bu murtedler elchi ewetip özlirini zakat bergüchilerning sirtida tutushni telep qilishti. Ular xelipining bu heqte özlirige razimenlik bildüridighanliqini we teleplirini qobul qilidighanliqini hésablashqanidi.

Murtedler medine hökümitining esker sanining az, özlirining köp we küchlük ikenlikini közde tutup hezriti ebubekrini özlirige boyun egdüreleydighanliqigha we uninggha özlirining teleplirini qobul qilduralaydighanliqigha ishinishetti. Emma netijide ularning bu xiyali tamamen sugha chilashti. Chünki hezriti ebubekri heqiqeten islam muqim belgiliwetken hökümlerning héchbirige sel qarimighudek derijide küchlük we tewrenmes iman'gha ige idi we axirqi nepisigiche bu yolda tirkishetti. Derweqe, ularning üstige qoshun tartti.

Usame peyghember eleyhissalamning azad gerdisi we eng yaxshi köridighan asrandi balisi zeydning oghli, zeyd bolsa harisening oghli bolup, usamening anisi ummu eymen peyghember eleyhissalamning terbiyechisi idi. Peyghember eleyhissalam sahabisi usameni hem uning dadisini öz jénidin eziz köretti.

Peyghember eleyhissalam wapat bolup, üch kündin kéyin hezriti ebubekri xelipilikke teyinlendi. U xelipilik süpiti bilen qoshun'gha peyghember eleyhissalam belgiligen nishan'gha qarap yürüsh qilishqa emr berdi. Hezriti ebubekri qarargahqa bérip qoshunni uzitip qoyup, medinige qaytti. Qomandan usame hezriti ömerning aldigha kélip, uningdin mundaq bir ishni ötündi: ”sen peyghember eleyhissalamning xelipisge bérip éytqin! Ruxset qilsa, men hazirche qoshunni chékindürüp turay. Chünki eng küchlük sahabilerning hemmisi bu qoshun'gha qétildi. Shunga bu xeterlik peytte xelipini yalghuz tashlap qoyushtin ensirewatimen. “ del shu chaghda, ensarlarmu hezriti ömerdin: ”eger (xelipe) bu qoshunni ewetishtin rastinla waz kéchelmise, eng bolmighanda bizge yashta usamedin chong we tejribilik birini qomandan qilip bersun!“ dep telep qilishti.

Hezriti ömer usamening emri bilen hezriti ebubekrining yénigha kélip, uning pikrini ebubekrige bayan qildi. Hezriti ebubekri ömerge: ”manga qaranglar! It we börilerning méni parchiliwitidighanliqini bilsemmu, peyghember eleyhissalam qarar bergen bir ishtin esla waz kechmeymen“ dep jawab berdi. Hezriti ömer bu qétim: ”ensarlarmu usamening ornigha yashta uningdin chong we tejribilik birini teyinlep bérishingni telep qilishiwatidu“ dédi. Bu sözlerni anglighan hezriti ebubekri qattiq ghezeplendiki, ornidin sekrep turup hezriti ömerning saqilidin tutti we mundaq dédi: ”anang ölsun, i ibni xettab! Peyghember eleyhissalam belgiligen nersini méning buzushumni telep qiliwatisiler - he?!“ shuning bilen hezriti ömer derhal qarargahqa qaytti. Usame uningdin: – qandaq boldi? - dep soriwidi, u:

– közümdin yoqilip, yolunggha méngish! Xep, hemming yétim qélisharsen! Sen xeqning yüzidin peyghemberning xelipisi aldida reswa boldum, - dédi.

Hezriti ömer ketkendin kéyin, hezriti ebubekri qarargahqa qayta kélip, eskerlerni agahlandurdi. Andin ularni righbetlendürüp, yolgha saldi. Özimu qisqa bir ariliqqiche qoshun bilen bille mangdi. Usame at üstide, hezriti ebubekri piyade bolup, uning ulighini abdurrahman ibni ewf yétiliwalghanidi. Usame hezriti ebubekrige: ”i peyghember eleyhissalamning xelipisi! ALLAHning nami bilen qesem qilimenki, ya sen étinggha min'gin yaki men étimdin chüshey!“ dep özining töwenchilikini we uninggha bolghan chongqur hörmitini ipadilidi. Emma hezriti ebubekri: ”yaq! ALLAHning nami bilen qesem qilimenki, senmu étingdin chüshmigin, menmu minmey. ALLAH yolida méning ayaghlirimmu birer saet topa - chang bolsa, néme boptu? Bilip qoyunglarki, allah taala jihadqa qatnashqan bir musulmanning herbir qedimi üchün yette yüz hesse sawab béridu, mertiwisini yette yüz hesse östüridu we yette yüz gunahini yuyuwétidu“ dédi. Usame uninggha: ”hezriti ömerni manga yardemchi qilip teyinlep bergen bolsang!“ dédi. Hezriti ebubekri uning bu telipini qobul qildi, andin qoshunni yene bir qétim toxtitip mundaq xitab qildi: ”i muhajirlar jamaesi! Bir az toxtanglar! Silerge deydighan on nesihitim bar. Bularni ésinglarda ching tutushunglarni tewsiye qilimen. Xiyanet qilmanglar, chektin ashmanglar, panahliq tiligenlerni öltürmenglar, bashqilarni wehshiylerche öltürmenglar, yashan'ghanlarni, kichik balilarni we ayallarni öltürmenglar, xorma derexlirini zide qilmanglar, köydürmenglar, héchqandaq del - derexni kesmenglar, düshmenning qoy, kala, tögilirini boghuzlimanglar.

Aldinglargha dunya hayatini terk étip, kéche - kündüz ibadet bilen meshghul bolidighan bezi kishiler uchraydu, ulargha hezgiz chéqilghuchi bolmanglar. We yene aldinglargha destixan sélip, herxil taamlar tartidighan kishiler uchraydu, bulardin hezer eylenglar, ular allahning namini tilgha alghandin kéyin destixinigha qol uzitinglar. Andin yene chéchining otturini chüshüriwétip, etrapini xuddi yögektek qoyup qoyghan kishilerni uchritisiler, ularni qilich bilen agahlandurunglar! Qéni emise, allahning nami bilen algha! ALLAH jéninglarni almaqchi bolsa, düshmenning qilichi yaki xoléra bilen alsun!“

andin hezriti ebubekri usamege mundaq dep telimat berdi: ”peyghember eleyhissalam sanga qandaq emr bergen bolsa, shundaq qilghin. Awwal quzza diyaridin bashla, andin abilge kel! Peyghember eleyhissalamning emrliridin héchqandaq nuqsan qoyma we uning emrlirige héchnerse qoshmighanliqimni körüp, uning ornigha chiqqanliqimgha heyran qalma!“ usame algha qarap yürüp

ketti. Zil merwe we wadi qatarliq yerlerge yoluqup ötkendin kéyin, peyghember eleyhissalam buyrighan yergiche yétip bardi. Atliq qoshuni bilen quzza qebilisi üstige yürüsh qildi, abilgha hujum qildi. Nurghun ghenimet toplidi. Bu wezipe, bérip - kélishtin sirt, 40 künde aran tamamlandi.

Murtedler zakatni özliridin bikar qiliwétish üchün xelipining aldigha wekiller ömiki ewetti. Hezriti ebubekri bu teklipni qetiy ret qildi we bu meshhur sözini del shu chaghda éytti: "allahqa qesem qilimenki, peyghember eleyhissalam waqtida (döletke) töligen nersini (bügün) tölimeslik üchün tirkishidighan bolsa, (töleydighan nersisi tögining chulwurichilik nerse bolsimu) ulardin shu nersini töletkiche élishimen. "

shundaq, hezriti ebubekri islamni mana mushundaq bölünmes, bir pütün dep biletti. Chünki perzlerning bir - biridin perqi yoq bolup, zakat herqanche iqtisadiy téma bolup ketsimu, u islamning muhim shertliridin biri, allahqa qulluq qilishning bir körünüshidur. Islamning bir qismini ijra qilip, yene bir qismigha sel qarashqa hergiz bolmaydu.

Hezriti ebubekri zakat bérishni xalimighan munapiqlarning wekillirige qopal tegdi we ulargha haqaret qilip, teleplirini ret qildi. Öz idiyiside ching turup, ularni dinning ehkamlirigha boysunushqa zorlidi. Munapiqlarning wekilliri öz qebililirige qaytip bérip, musulmanlarning san jehette bekmu az ikenlikini melum qilishti. Chünki u mezgillerde usamening qoshuni bizanslargha qarap yürüsh qilghachqa, musulmanlar anda - sanda qélip qalghanidi. Bu wekiller özlirining qebililirini medinige hujum qilishqa küshkürtmekte idi.

Hezriti ebubekri usamening qoshunini uzitip qoyghandin kéyin medinige qaytip kélip, sheherning chöllerge qaritip échilghan derwazilirigha nopuzluq sahabilerni qarawul qilip qoydi. Hezriti ebubekri usamening qoshunliri qaytip kelgiche, murtedlerge qarshi jeng élan qilmasliqni planlidi. Shunga u bezide özige kelgen wekillerni kütüwélip, bezide özi ulargha wekil we heyetlerni ewetish arqiliq waqit ötküzüshke tirishatti.

Lékin bezi munapiq qebililer bizansqa qarshi yürüsh qilghan qoshun qaytmighan pursettin paydilinip, medinige bésip kirishni xiyal qilishatti. Derweqe, hezriti ebubekri usamening qoshunini uzitip, medinige qaytqandin kéyin üch kün ötmey turupla medine kéchilik hujumgha uchridi. Munapiqlar medinige hujum qilghan waqitta, jiddiy peytte yardem qilishi üchün zulhisse dégen yerge bir bölük eskerni orunlashturup qoydi. Ular medinige kirish éghizlirigha hujum qilghan waqitta, sheherni qoghdighuchi muhapizetchilerge duch keldi. Muhapizlarning arqa teripide xewerchiler yügürup yürüshetti. Bu xewerchiler derhal mesjidke bérip, weqeni hezriti ebubekrige yetküzdi.

Xelipe muhapizlarning qattiq qarshiliq bildürüshini tapilighandin kéyin, özimu eng téz sürette bir qoshunni bashlap, sheherning kirish éghizlirigha qarap yügürdi we basqunchilarni birdemdila tire - pireng qiliwetti. Ular düshmenni qoghlap, zulhisse dégen yerge kelgende, düshmenning aldin orunlashturup qoyghan yardemchi qoshuni bilen doqurushup qaldi. Munapiqlar tulumlargha hawa toldurup, égiz yerlerdin peske qaritip domilitish arqiliq musulmanlarning tögilirini hürkütmekchi we waqit ötküzmekchi bolushti. Musulmanlar ularni köp qoghlashning hajiti yoq dep qarap medinige qaytti. Bu ariliqta munapiqlar zulqissediki terepdarliridin yardem telep qildi. Ularmu ularning chaqiriqigha awaz qoshti. Shu kéchisi hezriti ebubekrimu medinide qaytidin teyyarlinip, yérim kéche

bolghanda qoshunni bashlap medinidin chiqti.

Qoshunning ong qanitigha numan ibni muqerrin, sol qanitigha uning inisi abdullah ibni muqerrin we arqa sepke ularning inisi suweyd ibni muqerrin qomandanliq qiliwatatti. Seher waqti, téxi tang yorumay turupla düshmenler birdinla musulmanlarning qilichliq hujumigha uchridi. Néme bolghinini angqirip bolalmighan düshmenler patparaq bolup, herterepke qéchishqa bashlidi. Bu zeper bilen musulmanlarning rohi kötürülüp, köngli tinjidi. Qebililer ichide musulman péti qélip qalghanlarmu islam dinida ching turushqa tirkeshti. Shuning bilen teng, musulmanlarni söyündüridighan yene bir ish yüz berdi. Yeni qebililerdin yighilghan zakat medinige saq - salamet yétip keldi.

Bu weqe usame qoshuni yolgha chiqip, neq ikki ay bolghanda yüz berdi. Undin kéyin, musulmanlarni söyündüridighan üchinchi xewer yétip keldi. Bu weqedin on kün ötmeyla, usamening qoshunliri zeper quchup, köpligen ghenimet bilen qaytip keldi. Hezriti ebubekri usameni özining ornigha naib qilip belgilep: ”siler aram éliwélinglar!“ dégendin kéyin, zulqisse we medinining kirish éghizlirigha teyinlep qoyghan eskerliri bilen bille munapiq we murtedlerning üstige qayta yürüsh qilmaqchi boldi. Sahabilerning tosushigha unimay zulhisse we zulqissege qarap yolgha chiqti. Yene numan ibni muqerrin we qérindashlirini aldinqi qétimqidek yanlirigha élip, el ebreq rayonidiki remze dégen yerge bésip kirip, u yerdiki munapiqlar bilen qoralliq toqunushti we ularni meghlup qildi. Munapiqlar chékinip, aldi - keynige qarimay qachti. Hezriti ebubekri medinige qaytti. Bu ariliqta yene qebililerdin yighilghan zakat malliri medinige élip kélindi. Mal shu qeder köp idiki, islam dölitining xezinisining chiqimidinmu éship ketti.

Bu mezgil ichide, usamening eskerlirimu xéli obdan aram éliwaldi. Shunga hezriti ebubekri ularni ereb yérim arilining u yer - bu yéride bash kötürüp chiqqan munapiqlarning üstige ewetish üchün on bir sepke ayridi. Bu seplerning qomandanliri we qoshunning nishanliri töwendikiche idi:

birinchi, xalid ibni welid: u awwal özini peyghember dep jakarlighan tuleyha ibni xuweylid el esediyning üstige yürüsh qilidu. Bu wezipini muweppiqiyetlik tamamlisa, el bettah rayonidiki malik ibni nuweyre el yarbui el temimiyning üstige yürüsh qilidu.

Ikkinchi, ikrime ibni ebujehil: umu özini peyghember dep jakarlighan, beni henife qebilisining reisi, yemamelik museylimetul kezzap bilen urush qilidu.

Üchinchi, shurehbil ibni hesene: hezriti ebubekri uning qomandanliqidiki qoshunni yemamede urush qilidighan ikrimening qoshunigha yardemchi qoshun qilip belgilidi.

Tötinchi, muhajir ibni ebuumeyye: hezriti ebubekri uning qoshunigha yemende özining peyghemberlikini jakarlighan yalghanchi el eswed el ensining qollighuchilirigha qarshi urush qilish wezipisini tapshurdi.

Beshinchi, emr ibni as: hezriti ebubekri uning qoshunini shimaldiki quzza qebilisining üstige ewetti.

Altinchi, xalid ibni seid ibni el as: shamning sherqiy rayonlirigha ewetildi.

Yettinchi, huzeyfe ibni méhsan: hezriti ebubekri uninggha umandiki deba xelqining üstige yürüsh qilish emrini berdi.

Sekkizinchi, erfeje ibni herseme: hezriti ebubekri uning awwal maharagha bérip, andin huzeyfening qoshunigha qétilishni buyridi.

Toqquzinchi, main ibni hajiz: uning qoshunini beni suleym we ularning

ittipaqdishi bolghan hewazin qebililirining üstige ewetti.

Oninchi, suweyd ibni mueqerrin: uning qoshunini yemenning tihame rayonidiki isyanchilarni basturush üchün ewetti.

On birinchi, el ela ibni el hezremiy: bu qomandan behreyn'ge qarap yolgha chiqti.

Hezriti ebubekri özi qomandanliq qiliwatqan qoshunni bashlap el ebreqning rabza rayonidiki ebs we zubyan qebililirini meghlup qilghandin kéyin, ularning buzehe rayonidiki bashqa tarmaqlirini boysundurush üchün yürüsh qildi. Özini peyghember dep jakarlighan tuleyhamu mushu yerde idi. Bu yerdiki toqunushta turshawulliridin ukkashe ibni méhsan bilen sabit ibni erqem shéhit boldi. Resmiy jeng bashlandi, düshmen qoshunining qomandani uyeyne ibni hésn we uning qebilisi fezara éghir talapetke uchridi. Uyeyne qebilisini tashlap qachti. Del shu künlerde, peyghember eleyhissalamning wapati heqqidiki xewer yéyildi. Shuning bilen murtedler jasaretlinip, qaytidin köpiyishke bashlidi. U künlerde, museylimening peyghemberlik dewasi etrapigha xéli köp terepdar toplighanidi.

Xalid ibni welid murtedlerge qarshi jenglirini ayaghlashturghandin kéyin medinige qaytip, bu jeryanda ötküzgen bezi xataliqliri üchün hezriti ebubekridin kechürüm soridi. Hezriti ebubekri uni epu qildi we uni derhal yalghanchi museylimening üstige qayta yürüsh qilishqa buyridi. Xalid yemamening tuweyq dep atalghan dönglükini boylap heriketlendi. Ong we sol qanatlarning béshida hezriti ömerning qérindishi zeyd ibni xettab bilen ebuhuzeyfe ibni utbe bar idi. Muhajirlarning tughi ebu huzeyfening azad gerdisi salimning, ensarlarning tughi sabit ibni qeys ibni shemmasning qolida idi. Jeng bekmu shiddetlik bashlandi. Deslipide, murtedler musulmanlarni arqigha chékindürdi, hetta bir qisim esker xalidning qarargahigha yoshurunuwélishqa urundi. Emma arqidinla özlirini ongshap, düshmen'ge qattiq hujum bashlap, ularni chékindürüshke muweppeq boldi. Kazzap museylime qéchip, bir baghqa kirip yoshuruniwaldi. Emma qutulalmidi, nahayiti köp eskerliri bilen bu yerde öltürüldi. Epsuslinarliqi, musulmanlar qoshunidin zeyd ibni xettab, sabit ibni qeys we bashqa uqumushluq, bilimlik we mötiwer shexsler bu jengde shéhit boldi. Dimek yuqirdiki on bir qoshun hezriti ebu bekrining bash qomandanliqi we jasaretlik sahabe reziyellahu enhumlarning tedbir maharet, qehrimanliqi bilen nurghun ghelbilerge iriship murtedler üstidin ghelbe qilip tunji islam dölitining küch qudirtini namayen qildi.

Hezriti ebubekri dewride meydan'gha kelgen fetihler

murtedke qarshi élp bérilghan urush ghelibilik ayaghlashti. Emdi jihadning bashlinishi kérek idi. Musulmanlar ikki xil düshmen'ge qarshi jeng qilmisa bolmaytti. Bu ikki düshmen bir - biri bilen toxtimay ixtilap qilishqachqa, arilirida toqunush bar idi. Bu, musulmanlar üchün paydiliq bolup, ixtiyariy heriketlinishi üchün qolayliq idi.

Fetih sepliri
iran sépi

parslar gherbte süriye oymanliqidin, jenubta ereb yérim arilining shimalidin bashlan'ghan we barghanséri kéngiyip mangidighan nahayiti chong zémin'gha hakim idi.

Xalid ibni welid yemamediki wezipisini ayaghlashturup, u yerni tinjitqandin kéyin, hezriti ebubekri uninggha iraqqa bérip, musennagha yardem qilish emrini berdi. Bu hadise hijretning on ikkinchi yili yüz bergenidi. Xalid ibni welidning

keynidin keike ibni amir et temimi, ayad ibni ghenemning keynidin bolsa, abid ibni ewf el himyeriy yardemchi qilip ewetildi. Xalid emrni alghandin kéyin, udul hiragha qarap atlandi. Xalid musennagha xewer yollap, uning qoshuni bilen birlikte kélishini telep qildi. Xalid bular bilen hafir dégen yerde uchrashmaqchi boldi. Hemmisi bir yerge yighilghandin kéyin, ubulle diyarida hurmuzning bashchiliqidiki pars qoshunliri bilen qarshilashti.

Urush bashlinishi bilenla hurmuz bir hiyle oylap chiqip, xalidni suyiqestlimekchi boldi. Emma keike bu hiylini bilip qélip, hurmuzni öltürdi we uning etrapidiki suyiqestchiler bilen yüzmu yüz turup élishti. Musulmanlar kech kirgiche qehrimanliq bilen jeng qilip, düshmen qoshunlirini arqigha chékindürdi. Urush musulmanlarning ghelibisi bilen ayaghlashti. Shu mezgillerde, sasaniylar xani ardashir karyanos oghli qarin qomandanliqidiki nahayiti chong qoshunni musulmanlarning üstige ewetti. Del shu peytte, xalid ibni welid qoshunini bashlap, parslarning bu chong qoshunigha hujum qildi. Bu urushta muiqil ibni el eisha pars qoshunining qomandani qarinni öltürdi. Bu urushta öltürülgen pars qoshunlirining sani 30 ming etrapida idi. Urush axirlashqandin kéyin, xalid ibni welid ghenimettin döletning ülüshini ayriwétip, qalghinini eskerlirige tarqitip berdi.

Parslar sewad rayonining otturigha jaylashqan we keskerge yéqin bolghan el waljagha yighilip, musulmanlargha qarshi ikkinchi qétimliq hujum teyyarliqigha kirishti. Yene xalid ibni welid parslargha qarshi hujumgha ötti. Parslar bu qétimmu qattiq meghlubiyetke uchrap, tire - pireng bolup ketti. Parslarning musulmanlarning qarshisidiki bu meghlubiyetke qattiq échin'ghan xristan erebler parslargha yardem bérish üchün ulleys dégen yerge yighilishqa bashlidi. Bu xewerni anglighan xalid derhal ularning üstige yürüsh qilip, ularnimu tarmar qildi. Bu urushta ölgenlerning sani 70 ming etrapida idi.

Bu urushtin kéyin, xalid ibni welid ikkinchi qétim hiragha qarap mangdi. Bu yernimu tinchlandurghandin kéyin, hirani ayad ibni ghenemge tashlap qoyup yene yolgha chiqti. Xalid firat boylirida on kün turghandin kéyin, zulqeide éyining yigirme beshinchi küni hiragha qaytish emrini berdi. U asimgha qoshunning béshida heriket qilishni buyrup, özi herbiy taktikilar tüpeylidin özining nede ikenlikini bilindürmeslik meqsitide qoshunning keynidin mangidighanliqi heqqide xewerni yéyip qoyup, emeliyette bir nechche yéqin hemrahi bilen birlikte hej qilip kélish üchün mekkige ketti. U hiragha qaytqanda, qoshun téxi sheherge yétip kelmigenidi. Xalidning bu ishliridin hezriti ebubekrining xewiri yoq idi. Melum waqit ötkendin kéyin, bu ishtin xewer tépip uninggha qattiq achchiqlandi we uni iraqtiki wezipisidin élip tashlap, süriyege ewetti.

Sham (süriye) ning fetih qilinishi

hijretning on üchinchi yili, hezriti ebubekri töwendiki tertip boyiche qoshun teshkillep, süriyege ewetti:

birinchi, xalid ibni seid wezipisidin qaldurulghandin kéyin yezid ibni ebusufyan yette ming kishilik qoshun bilen shamgha qarap heriketlendi.

Ikkinchi, süriye terepke méngishqa teyyarlan'ghan yene bir qoshunning béshida emr ibni as bolup, u pelestin terepke qarap atlandi.

Üchinchi, yene bir qoshunning qomandanliqigha shurahbil ibni hesene teyinlendi. Uning qoshuni iordaniye terepke qarap yolgha chiqatti.

Tötinchi, ebu ubeyde amir ibni jerrah yene bir qoshunning

qomandanliqigha teyinlendi. Bu qoshun hims shehirige qarap yolgha chiqatti.

Musulmanlarning bu herbiy teyyarliqidin xewer tapqan bizans impératori hérakliyus nahayiti aldirashliq bilen himsqa yétip bérip, zor bir qoshun teshkillidi we yezid ibni ebusufyan'gha qarshi tzaraq qomandanliqida, shurahbil ibni hesenege qarshi drakos qomandanliqida, ebuubeydege qarshi feyqer ibni nastor qomandanliqida qoshun ewetti. Bu qoshunning omumiy qomandanliqigha feyqerni teyinligenidi. Shu waqittiki bizans qoshunidiki leshker sani 240 minggha yetkenidi. Halbuki, islam qoshunining leshker sani peqet 21 mingla idi. Undin bashqa, ikrimening qomandanliqidiki alte ming kishilik qoshun arqidin kéliwatatti.

Musulman qoshunlirining qomandanliri bizanslarning qorqunchluq derijidiki zor qoshunini körüshi bilen biraz temtirep qélishti. Shuning bilen, ular xelipige xewer yollap, yardemchi qoshun ewetishini telep qildi. Undin kéyin, iraqtiki xalid ibni welidke xewer yollap, uning özlirige yardem bérishini we bash qomandanliqni qoligha élishini telep qilishti. Xalid bu xewerni élip, derhal faradtin yolgha chiqip qaraqirgha bardi. Busra — xalid ibni welid süriye tupraqliri ichide fetih qilghan tunji sheher idi. Andin yermukqa qarap ilgirilep, öz qomandanliqidiki toqquz ming kishi bilen musulmanlar qoshunigha qétildi. Shuning bilen, musulmanlar qoshunidiki esker sani 36 minggha yetti. Xalid ibni welidni körgen musulmanlar bekmu söyündi.

Xalid ibni welidning özige xas urush taktikisi bar idi. U awwal düshmen qoshunining ichkirisigiche hujum qilip kiretti, andin alaqzade bolghan düshmenning arqa sépini uratti. Undin kéyin düshmen qoshunigha omumiyüzlük hujum bashlash üchün arqigha chékinetti. Buni körgen düshmen uning yene bashqiche pilanlarni tüzüp, purset tapqanda qayta hujum qilishidin qorqup, qattiq sarasimige chüshetti. Undin bashqa, xalid düshmenning arqidin hujum qilip kélishini közde tutup, her daim arqa terepke yardemchi qoshun qoyup mangatti.

U iraqtiki fetihliride pütünley mushu taktikini qollandi. Nihayet, xalid iraqtin bille élip mangghan eskerliri bilen yermukqa yétip bardi. Xalid yétip barghanda, bizans qoshunlirimu urushqa pütünley teyyarlinip bolghanidi. U musulman eskerlirining hemmisini bir yerge yighip, aldi bilen allahqa hemdu sana éytqandin kéyin, ulargha nutuq sözlidi. Xalid ibni welid nutqini ayaghlashturghandin kéyin, qoshunni 36 yaki 40 polkqa böldi. Her bir polkta ming etrapida esker bar idi. Ebu ubeyde emr ibni jerrah qoshunning ottura qanitigha, emr ibni as we shurahbil ibni hesene qoshunning ong qanitigha, yezid ibni ebu sufyan sol qanitigha mesul qilindi.

Nihayet, urush bekmu shiddet bilen bashlandi. Qoshun bir - birige kiriship, atliq eskerler bir - birini qoghlashqa bashlidi. Jeng taza qizzighan bir peytte, mahmiyye ibni zenim paytext medinedin bir xewer élip keldi. Xewerde hezriti ebubekrining wapat bolghanliqi we uning ornigha hezriti ömerning xelipilikke teyinlen'genliki; xalid ibni welidning bash qomandanliqtin qaldurulup, uning ornigha ebuubeydening teyinlen'genliki heqqidiki emr bildürülgenidi. Emma xalid ibni welid qomandanliq shitabining xewerning mezmuni heqqide sorighan soaligha: ”medinidin salam bar, arqimizdin yardemchi qoshun kéliwétiptu“ depla jawab berdi.

Hezriti ebubekri hijretning on üchinchi yili jemadiyel axir éyining yigirme ikkinchi küni (düshenbe) wapat boldi. Mushu boyiche hésablighanda, uning xelipilik dewri ikki yil, üch ay, on kün dawamlashqan boldi.

Hezriti ebubekri aghrip qaldi we késili kündin kün'ge éghirliship ketti. Shuning bilen, u chong sahabilerni yighip, ulargha mundaq dédi:

” körüp turupsiler, aghrip qaldim. Özemni yaxshi bolalmaydighandek we yéqinda u dunyagha seper qilidighandek hés qiliwatimen. ALLAH taala eyni waqitta silerning manga qilghan beyitinglarni ixtiyariy qildi, méning silerge qilghan ehdemni bikar qildi, siler manga tapshurghan wezipini silerge qayturup berdi. Emdi özenglar kimni xalisanglar, shuni özenglargha xelipe qilip saylanglar. Emma bu ishni men wapat bolushtin burun bir terep qilsanglar, téximu yaxshi bolatti. “

emma ular tunji kéngeshte bir qarargha kélelmidi. Shunga ular qayta yighilghan waqitta hezriti ebubekrige mundaq dédi:

” i peyghember eleyhissalamning xelipisi! Biz séning pikringni qollaymiz. Sen kimni layiq körseng, biz shuninggha boysunimiz. “ hezriti ebubekri ulargha:

” undaqta, manga biraz möhlet béringlar. ALLAHning emrlirige eng yaxshi raye qilidighan we uning adalitini xelq arisida eng yaxshi ijra qilidighan birini oyliship körey“ dédi. Andin abdurrahman ibni ewfni chaqirip uningdin:

” sen hezriti ömerge qandaq qaraysen?“ dep soridi. Abdurrahman ibni ewf:

” hezriti ömerni sen mendinmu yaxshi bilisen“ dep jawab berdi. Emma hezriti ebubekri:

” shundaq bolsimu, men séning uninggha bolghan köz qarishingni bilishni xalaymen“ dédi. Abdurrahman ibni ewf bu qétim:

” men ömerni sen oylighandimu yaxshiraq oylaymen“ dep jawab berdi. Hezriti ebubekri hezriti osmanni chaqirip, uningdinmu oxshash soallarni soridi. Hezriti osman:

” méning bilidighinim, ömerning ichining téshidin téximu bek pakliqi. Arimizda uning sewiyesige yétidighan biri yoq“ dédi. Bu sözlerge bekmu söyün'gen hezriti ebubekri uninggha:

” qesem qilimenki, eger uning (ömer) din waz kechsem, hergiz séni tashlap bashqisigha ötüp ketmigen bolattim“ dep uninggha bolghan ishench we muhebbitini izhar qildi. Andin ensarlardin useyyid ibni huzeyrni chaqirip, uningdinmu oxshash soallarni soridi. Useyyid:

” ömerni sendin qalsa eng xeyrlik insan dep bilimen. Hemme nersige yaxshi közi bilen qaraydu, emma yaman ishlargha qattiq achchiqlinidu. Belkim ichki héssiyati sirtqi muamilisidin téximu xeyrlik bolushi mumkin. Bu ishqa uningdimu layiqraq biri yoq “ dep jawab berdi.

Hezriti ebubekri bu kishilerdin kéyin, seid ibni zeyd bilen birlikte ensar we muhajirlardin birmunchilighan kishiler bilen körüshüp, ularning bu heqtiki pikirlirini aldi. Bu ishtin kéyin, osman bilen eli hezriti ebubekrini yoqlap kirdi.

Aridin melum mezgil ötti. Bir küni hezriti ebubekri, hezriti osmanni chaqirtti we uninggha wesiyetnamisini yazdurup hezriti osman'gha wesiyetnamini möhürlishini buyridi. Andin yénigha möhürlen'gen wesiyetnamini, hezriti ömerni we useyyid ibni el xudeyrni élip, xelq toplashqan yerge keldi we ulargha:

” i xalayiq! Men özemdin kéyin ornumgha chiqidighan kishini saylidim. Siler uni qobul qilamsiler?“ dédi. Xelq:

” i peyghember eleyhissalamning xelipisi! Biz buninggha razi

bolimiz“ déyishti. Del shu chaghda hezriti eli ornidin turup: ”ömerdin bashqisigha razi bolmaymiz. Eger ömer bolup qalsa, biz razi bolimiz“ dep étiraz bildürdi. Andin xelq ammisi pikir birliki bilen hezriti ömerni xelipe qilip saylidi we uninggha beyet qildi. Bu menziridin zoqlan'ghan hezriti ebubekri qolini kötürüp dua qildi. Hezriti ebubekri duadin kéyin, öz ornigha qaytip hezriti ömerni yénigha chaqirdi we uninggha wesiyetlirini bildürdi.

Hezriti ebubekri wapat bolghandin kéyin, ailisi qalghan mal - mülükning hemmisini hezriti ömerge ewetip berdi. Bular balilirini baqidighan sudanliq bir xizmetchi, yer sughurushqa ishlitilidighan bir töge we mehsulati yighiwélin'ghan bir parche térilghu yerdin ibaret idi. Hezriti ömer bularni tapshurup élip, közliridin taramlap yash tökti we mundaq dédi:

” allah uninggha rehmet qilsun! Ebubekri mundaq estayidilliq qilish arqiliq bizge örnek bolush bilen birge biznimu mushundaq bolushqa ündimekte. “ hezriti ömer bu geplerni éghizidin chüshürmey sözlep yürdi.

Hezriti ebubekri aghrip 15 kün etrapida yatti. We hijretning on üchinchi yili, jemadiyel axir éyining yigirme ikkinchi küni (düshenbe kéchisi) wapat boldi. Shu chaghda atmish üch yéshida idi.

Méyitini wesiyitige binaen ayali umeys binti esma yuydi we peyghember eleyhissalamning yénigha depne qilindi. Méyit namizini uning ornigha xelipe bolghan hezriti ömer chüshürdi. Qebrige hezriti ömer, hezriti osman, telhe we abdurrahman qatarliqlar qoydi.

Üchinchi bap. Hezriti ömer reziyellahu enhuning hayati we bu dewirdiki jihadlar

hezriti ömerning hayati

hezriti ömer beni adiy aymiqigha mensup bolup, beni adiy aymiqi qureyshning kichik bir tarmiqi, yeni bir ailisidin ibaret idi. Ömerning dadisi xettab qopalliqi we tash yürekliki bilen hemmige tonulghanidi.

Hezriti ömer hijrettin 42 yil burun mekkide tughuldi. Peyghember eleyhissalamgha wehyi kelgende, u 29 yashlirida idi. Wehyi kélip, alte yilghiche jahiliyet hayatini dawamlashturdi, yeni ömer wehyi kélip, alte yildin kéyin iman éytti. Shundaq bolghanda, u jahiliyette 35 yil, islamda 30 yil yashighan boldi. Hezriti ömer jahiliyette 35 yil yashighan bolsimu, jemiyettiki orni peqetla ösmigen, tengtushliri arisida héchqandaq nam chiqiralmighanidi. Eger islam bolmighan bolsa, hezriti ömerning nami chiqmighan, u ölgendin kéyin héchkim uning namini tilgha almighan we eslepmu qoymighan bolatti. Melum mezgil ötkendin kéyin, zeyyid ibni amir xettab wapat boldi. Beni adiy ailisining wekilliki we qureyshning elchiliki uninggha qélip qaldi. Uning eng roshen alahidiliki qorqmas we qopalliqi bolup, undin bashqa héchqandaq alahidiliki yoq idi.

Mekkide islam nuri parlashqa bashlidi. Herxil xelq ammisi we qebililerdin teshkil tapqan bir jamaet islamni qobul qildi. Ularning biri ömerning taghisining oghli seid ibni zeyyid ibni amir we uning ayali xettab binti fatime (ömerning singlisi) idi. Undin bashqa, shu ailidin nueym ibni abdullah bilen birlikte bir qanche kishimu musulman bolghanidi. Ömerge kelsek, u musulman bolmighanni az dep, bir nersige qarighularche ishinidighan qopal we nadan bir adem shu nersige ching ésiliwalghandek, jahiliyetning ölchem - étibarlirigha mehkem ésilip turiwerdi. Ömerning anisi (ebu jehilning hedisi yaki singlisi) henteme binti hisham

idi. Shunga, anisi we taghisidin alghan esheddiy islam düshmenliki tesiride, öz yéznisi we taghisining oghli seid ibni zeyyid bilen uning ayali (öz singlisi) fatimege bekmu qebih we rehimsiz muamile qilatti. Chünki, ömerge uqturmay musulman bolghanidi.

Islamning deslepki mezgilliride, peyghember eleyhissalam musulmanlarni ikki, üch, töttin qilip mexpiy halda bir öyge yighip, ulargha islamning asasiy qaide - prinsipliri we quran oqushni ögetküchilerni ewetetti. Ömer bu ehwalni bilip bekmu ghezeplendi. U qureysh chonglirining shunche qarshi turushigha qarimay, qureyshning musulman we kapir dep ikkige bölünüp kétishige bekmu achchiqlinatti we qayghuratti. Yene bir tereptin, ömerning esebiy bolush bilen birge héssiyatchan ikenlikini we birersi uni küshkürtmigiche uning siliq muamile qilidighanliqini biletti. Chünki, ömerning tebiitimu shuninggha qarap özgiriwatatti. Derweqe, melum mezgildin kéyin uning étiqadi özgerdi we musulman boldi. Ömer qopal bolush bilen birge nahayiti héssiyatchan idi. Uning achchiqini keltüridighan bir éghiz söz, ghezeplendüridighan birer ish - heriket bolmisila, nahayiti mulayimliship kétetti. Jahiliyet dewride, islamgha shiddet bilen qarshi chiqip, muiminlerge shunche zulum qilghan bolsimu, bezide ulargha qarap qattiq ökünetti.

Hezriti ömer musulman bolushtin burun töt ayalgha öylen'gen bolup, uning ayalliri töwendikilerdur:

birinchisi, osman ibini mezunning singlisi zeynep binti mezun bu ayal hezriti ömerdin tughqan bu qizdin bashqa, abdurrahman el ekberdin (hijrettin on yil burun) abdullah isimlik bir oghulmu tughqanidi.

Ikkinchisi, sebe: hezriti ömer bu ayaldin baliliq bolmighan.

Üchinchisi, ummu gülsüm melike binti emr xuzey: bu ayal qureyshlerning eng palwanliridin biri hésablinidighan abdullahni tughqanidi.

Tötinchi, qeribe binti ebu umeyye mehzumi: hezriti ömerning bu ayali peyghember eleyhissalamning ayalliridin ummu selemening singlisi bolup, hezriti ömer bu ayaldinmu baliliq bolmighanidi.

Hezriti ömer peyghember eleyhissalam qiyin ehwalda qalghanda meslihet soraydighan chong sahabilerdin biri idi. Bezide kelgen wehyiler hezriti ömerning pikirliri bilen oxshash chiqip qalatti. U, sahabilerning arisidiki chongluq derijiside hezriti ebubekridin kéyin qalsa, ikkinchi orunda turatti. Jenglerning hemmiside peyghember eleyhissalam bilen bille bolup, bu qehrimanliq meydanlirida özining küchi we heywisi bilen etrapqa tonuldi. Umu hezriti ebubekrige oxshash herdaim peyghember eleyhissalamning qéshida turup, uni qoghdaytti we öz jénini uning üchün qalqan qilatti. Düshmen'ge hergiz rehim - shepqet qilmaytti. Peyghember eleyhissalamning emrlirini toluqi bilen bija keltüretti. Héchqachan bir mesilini öz köz qarishi yaki idiyisi bilen hel qilishqa urunmaytti. Peyghember eleyhissalamning teliwini her daim öz menpeetidin üstün köretti. Derweqe, peyghember eleyhissalamning taghisi hezriti abbasning musulman bolushigha u qeder söyündiki, eger özining dadisi xettab musulman bolghan bolsa, unchilik söyünmigen bolatti. Chünki, peyghember eleyhissalammu eger xettab musulman bolghan bolsa, uninggha abbasning musulman bolghinigha xush bolghandek xush bolmighan bolatti.

Ömer reziyellahu enhuning dewride ilip birilghan jihadlar yermuk jéngi

hezriti ömer islam qoshuni gherb terepte qattiq urush qiliwatqan bir waqitta xelipilikke teyinlendi. Del shu chaghlarda, islam qoshuni bizanslarning nahayiti chong qoshunigha qarshi urush qilish üchün yermuk dégen yerge yighilghan bolup, hazrqi süriyening iordaniye chégrisidiki dera dégen yerge qarargah qurghanidi. Xalid ibni welid atliq qoshunning qomandani, bash qomandan we bash meslihetchi idi. Beheywet we köreng bizans qoshuni urush meydanini xuddi qara buluttek qaplighan bolup, kelkündek yopurulup kélishke bashlidi. Leshkerler toxtimay chuqan salsa, pop we rahiblar ulargha rohiy medet bérish üchün yuqiri awazda injil oquytti. Atliq qoshunni bashlap islam qoshunining eng aldida kétiwatqan xalid ibni welid ebu ubeydege yéqinliship: "sanga bir telimat bermekchimen" dédi. Ebu ubeyde: "allahning emri bilen telimatingni derhal orundashqa teyyarmen!" dédi. Xalid ibni welid uninggha: "menche mundaq qilayli: awwal bu qoshun'gha qéchip qutulalmighudek derijide shiddetlik hujum qilayli. Men ong we sol qanatlarning yémirilip kétishidin ensirewatimen, shunga atliq qoshunni ikkige bölüp ularning arqa teripige orunlashturayli. Eger ong - sol qanatlirimiz keynige chékin'gidek bolsa, atliq qoshun ularni arqa tereptin qoghdaydu" dédi. Ebu ubeydemu: "toghra deysen, shundaq qilayli!" dep uninggha qoshuldi. Shuning bilen, xalid atliq qoshunni ikkige bölüp, özi ong qanatqa ayrilghanlarning béshigha ötti, sol terepke qeys ibni hubeyreni orunlashturdi. Andin ebu ubeydege otturidiki qoshunning eng axirigha bérishni buyridi. Chünki, eger qoshun talapetke uchrap keynige chékinip qalsa, özlirining arqisida ebu ubeydening qoshuni barliqini körüp, chékinishtin toxtap qayta hujumgha ötti. Ebu ubeyde qoshunining arqigha chékinip, öz ornigha esherei mubeshsheredin seid ibni zeyyidni teyinlidi. Andin xalid étining béshini qoshunning eng axirigha jaylashqan ayallar terepke burap, ulargha: "eskerlerdin keynige chékinip qachqanlarni körsenglar, uni derhal öltürünglar!" dep buyruq berdi. Derweqe, ayallarmu qoralliq idi. Xalid ibni welid emrlirini bérip bolghandin kéyin, özining urush sépidiki ornigha qaytti. Her ikki terepning qoshuni bir - birige udulmu udul kélip, sep tartip tizildi.

Ikki terep qoshuni bir - birige qarimu qarshi keldi. Islam qoshunining qomandanliridin ebuubeyde we yezid ibni ebu sufyan yanlirigha derrar ibni el ezwar, haris ibni hisham we ebu jendel ibni suheyl ibni amir qatarliqlarni élip, qoshun bash qomandanliq merkizi namida bizans qoshunining qomandanliq heyiti bilen körüshüshke mangdi. Sahabiler bu körüshüshte bizanslargha musulman bolush yaki baj tölesh weyaki urush qilishtin birini tallash teklipini sundi. Bizanslar tersaliq qilip urush qilishni tallidi. Shuning bilen, urush resmiy bashlan'ghan boldi. U küni, hijretning on üchinchi yili, rejeb éyining deslepki künliri idi.

Bizanslar awwal islam qoshunining ong qanitigha hujum bashlap, asta - asta otturigha qarap siljidi. Bu waqitta, chong sahabe we meshhur qomandan muaz ibni jebel mundaq dep dua qiliwatatti:

"i perwerdigarim! Düshmenlirimizning putlirini titritip, yüreklirige wehime sal! Bizgimu jasaret we gheyret ata qilip, sen yolgha qoyghan sheret hökümlirige herdaim itaet qilishimiz üchün bizge yardem qil! Bizge düshmenlirimiz bilen kökrek kérip urush qilidighan shijaet ber we ilahiy teqdirge razimenlik bilen boyun

égishke muyesser qil, i rebbim!"

urushning deslepki qedemliride bizans sepliridiki ereb zubeydiler meghlubiyetke uchrap, chuqan salghan péti keynige chékinishke bashlidi. Musulmanlar bolsa, bizanslargha bolghan hujumini téximu ashurup, ulardin talapetke uchrap qéchishqa bashlighanlarni keynige qayturushqa purset bermeslik üchün düshmenni perishan qilishqa bashlidi. Islam qoshunidin qachmaqchi bolghanlarni ayallar tosti. Shuning bilen qoshun özini ongshiwaldi. Urush shiddetlik dawamlishiwatatti. Bizanslar islam qoshunining ong teripige hujum qilip, ularni ong terepke qoghlawatqan bir waqitta, xalid ibni welid qol astidiki atliq eskerliri bilen bizanslarning sol qanitigha hujum qildi. Bu hujumda musulmanlar bizanslarning alte ming eskirini yoqatti. Andin xalid qomandanliqidiki atliq yüz esker bilen bizanslarning mingdek eskirige hujum qilip ularni talapetke uchratti we xéli waqitqiche ularning keynidin qoghlap yürgendin kéyin keynige qaytti. Ular qaytip barghanda, (aldinqi bölümlerde sözlep ötülgendek) qarargahqa medinidin ewetilgen mektub yétip kelgenidi. Mektubta hezriti ebubekrining wapat bolghanliqi, uning ornigha hezriti ömerning xelipilikke saylan'ghanliqi we ebu ubeydening xalid ibni welidning ornigha bash qomandan bolup teyinlen'genliki yézilghanidi.

Urush weziyiti sel peslep qalghan bir waqitta, rum (bizans) sepliri arisidin géorgi (George) isimlik bir qomandan otturigha chiqip, xalid ibni welid bilen körüshmekchi bolghanliqini éytti. Xalid uning teklipini qobul qilip otturigha chiqti. Ikki qomandan bir - birige shu qeder yéqinlashtiki, atliri bir - birige yanmu yan kelgenidi. Géorgi xalid bilen sözleshti. Kéyin, géorgi qolidiki qalqanni yerge pirqiritip tashlap xalidqa: "manga islamni öget!" dédi. Xalid ibni welid uni élip chédirigha qaytti. Awwal uninggha taharet aldurup, birlikte ikki reket namaz oqudi. Bu waqitta, bizans qoshuni musulmanlargha shiddet bilen hujum qilip, ularni taki (qoshunning arqisigha jaylashqan) ikrime we taghisi harisning qomandanliqidiki mudape seplirigiche chékindürgenidi. Bu ehwalni körgen xalid we géorgi musulmanlarning aldigha ötüp, rumlargha qarap étildi we allahning yardimi bilen ularni talapetke uchratti. Epsuslinarliqi, géorgi bu qétimliq hujumda düshmendin zerbe yep shéhit boldi. ALLAH islamning bu shéhitige rehmet qilsun!

Urush eng shiddetlik élip bérilghan bu künde, musulmanlar péshin we diger namazlirini peqet ima - isharet arqiliqla oquyalidi. Namazsham we xuptenning waqtinimu kéchiktürdi. Bu urushta ikrime ibni ebu jehil, uning taghisi haris ibni hisham, ikrimening oghli amir, seleme ibni hisham, amir ibni seid, ebban ibni seid, hisham ibni el as we amir ibni tufeyl qatarliqlar shéhit boldi. Bu urushta, ebusufyan qatarliq bir qanche mujahid közidin ayrildi. Ebu sufyanning bir közi huneyn jéngida körmes bolup qalghanidi. Yene bir közi yermuk jéngida quyulup ketti, shuning bilen, uning hayatining qalghan qismi ema ötti. Bu urushta ema bolup qalghan bashqa mujahidlar munular idi: mughire ibni sheibe, hashim ibni utbe ibni ebu weqqas, el eshas ibni qeys, amir ibni madi qerib, qeys ibni el mekshuh we bashqa bir qanchisi...

Rumlar(bizanslar) urushni tashlap, terep - terepke qéchishti, musulmanlar ularning arqisidin xéli bir waqitlarghiche qoghlap yürdi. Bu urush axirlashqandin kéyin, demeshq (hazirqi sham), hims shehirining xelqi musulmanlar bilen ittipaqlishish ehdinamisi tüzdi. Chünki, bizans eskerliri bu tupraqlarning köpinchisini tashlap ketkechke, bular qoghdighuchisiz qalghanidi. Uning üstige,

hérakliyus himstin chiqip, özining eskiriy bazisi, qoshunlirining seper we qomandanliq merkizi qiliwalghan antakyagha bérip jaylashqanidi.

Xalid ibni welidtin kéyin qoshunning bash qomandani bolup teyinlen'gen ebu ubeyde amir ibni el jerrah bizans qoshunini qoghlashqa qatnashmighan eskerlerni yighip, merj es sefer dégen yerge qarap heriketlendi. Chünki, bizans qoshunining fihl dégen yerge qayta yighiliwatqanliqi heqqide xewer yétip kelgenidi. Ebu ubeyde bu xewerni anglap, deslep bir az ikkilinip qaldi. Chünki, u shamgha bérip u yerde turush yaki fihlge qarap heriketlinishke qarar bérelmidi. Shuning bilen, bu ehwalni bildürüp, pikir élish we shu telimat boyiche heriketlinish meqsitide xelipige xewer yollidi. Xelipe uninggha ishni shamdin bashlishi kéreklikini, bu yer (sham) bizans qoshunining merkizi we süriyening qelesi bolghachqa sitratégiyilik ornining bekmu muhim ikenlikini izahlap telimat berdi. Derweqe, bu emrname ebu ubeydening qoligha tégip köp ötmeyla fihl shamdin burun musulmanlarning qoligha chüshüp, hezriti ömerning arzusi emelge ashti.

Fihl urushi

fihl nahayiti téz sürette fetih qilindi. Ebu ubeyde u yerge shurehbil ibni hesene qomandanliqida bir qoshun ewetkenidi. Bizans qoshunining 80 ming etrapida leshkiri bar idi. Eslide bizanslar bu yerdiki sularni qamal qilip, islam qoshunining sharaitini qiyinlashturush üchün bir yürüsh tedbirlerni yolgha qoyghanidi. Emma musulmanlar (allahning yardimi bilen) bu qiyin sharaitqa qarimay, nahayiti téz sürette hujum qozghap üstünlükni qolgha keltürdi we shamdin burun fihl bilen beysanni fetih qilip boldi.

Demeshq (sham) ning fethi

fihl fetih qilin'ghandin kéyin, ebu ubeyde shamning fetih qilinishini asanlashturush üchün ebul enwer es selemini bir bölek qoshun'gha qomandan qilip taberyani fetih qilishqa ewetti. Bash qomandan ebu ubeyde öz qomandanliqidiki qoshunni bashlap shamgha yürüsh qildi. Xalid ibni welidni qoshunning ottura qismining qomandani qilip teyinlidi. Özi sol qanatning, emr ibni as ong qanatning qomandani idi. Eyyad ibni ghenem atliq qoshun'gha, shurahbil ibni hesene bolsa, piyade qoshun'gha bash idi. Bu arida, ebu ubeyde qol astidiki qomandanlardin zil qelani bir tümen eskerge bash qilip, demeshq bilen hims sheherliri arisigha ewetti. Bu bir tümen esker bizanslarning shamgha shimaldin ewetidighan yardemchi qoshunning aldini tosuytti. Undin bashqa, ebudderda bashchiliqidiki bir tümen eskerni demeshqqe yéqin yerdiki barza dégen jaygha ewetip, waqti kelgende sheherni qorshawgha alghan islam qoshunigha arqa tereptin yardem qilishqa qoyup qoydi.

Ebu ubeyde demeshqning fethini asanlashturush üchün sheherning barliq derwazilirining ehwalini bilip kélish we melumat igellesh meqsitide qoshundin üch neper eskerni tallap sheherge ewetti. U shamning fethi üchün yene bir mezgil xelipining telimatlirini kütti. Köp ötmey, xelipidin sheherge yürüsh qilish toghriliq emr keldi. Ebu ubeyde beshir ibi keebni bir top atliq qoshun'gha bash qilip yermukqa jaylashturup, özi qoshunni bashlap shamni qorshawgha aldi. Musulmanlar düshmenlirige qarighanda nechche hesse az bolsimu, élip barghan her bir urushta dilliridiki küchlük iman sayisida düshmenlirini yer bilen yeksan qildi. Ulugh sahabe ebu umamemu ene shu küchlük imani bilen özi yalghuz sham derwazisighiche yétip bardi. Düshmenning ishikining aldigha kélip, kéchini

héchqandaq xewpsirimigen, holuqmighan halda yanpashlap yétip ötküzdi. Etigen seherde, ornidin turup taharitini aldi we namizini oqudi. Andin düshmen nöwetchisini bir urush bilen yerge yiqitip, qarargahqa bu wezipini muweppiqiyetlik orundashning xushnudliqida qaytti.

Ene shu musulmanlarning tewrenmes imani, gheyret - shijaiti, jasaret we pidakarliqi sayisida rumlarning yürekliri jighildap, xelqi wehime ichide lagh - lagh titrep, eskerlirining bashliri sanggilap, rohi chüshüp ketkenidi. Islam qoshuni shamgha yürüsh qilip, aldi bilen sheherge yéqin yerdiki el ghuta dep atalghan baghu - bostanliq we ékinzaliqqa kirdi. Qoshun sheherge sherq tereptin yéqinliship, sheherni aldin belgilen'gen pilan we orunlashturush boyiche qorshawgha aldi. Ottura qisimgha qomandanliq qiliwatqan xalid ibni welid sheherning sherqiy derwazisidin qeysen derwazisighiche bolghan sépil etrapini qorshawgha élip, u yerdin sheherning jenubighiche qoshunlirini orunlashturdi. Yezid ibni ebu sufyan kichik derwazidin qeysen derwazisighiche bolghan ariliqni ölchewatatti. Ebu ubeyde bolsa, gherb tereptin jabiye derwazisigha yétip bérip, u yerdin kichik derwazighiche bolghan ariliqni qorshawgha aldi. Qoshunning sol qaniti sheherning shimal teripidin aylinip qorshawgha aldi. Emr ibni as qomandanliqidiki qoshunni bashlap tomas derwazisigha yétip keldi. Shurahbil ibni hesene babul feradis we babus salam derwazilirini kontrol astigha aldi. Sham mana mushu shekilde bir qanche ayghiche qorshawgha élindi we axiri sheher pütünley ishghal qilindi. U küni, hijretning on tötinchi yilining rejep éyi bolup, yermuk jéngidin del bir yil ötkenidi.

Demeshqning fethidin kéyin, hezriti ömer bash qomandan ebu ubeydege xewer yollap, eyni waqitta iraqtin keltürülgen qoshunni xalid ibni welid bilen qayta iraqqa ewetishini buyridi. Bu qoshunlar iran terepte jihad qiliwatqan islam qoshunigha yardemchi bolatti.

Beqee weqesi

undin sirt, ebu ubeyde xalid ibni welid bashchiliqidiki bir bölek qoshunni beqeege ewetkenidi. Xalid bu yerge yétip kelgende, sinan isimlik qomandanning bashchiliqidiki bir bölek bizans qoshuni musulmanlargha shiddetlik hujum qildi. Bu weqe yüz bergen meysun buliqi dégen yerde bir munchilighan musulman esker shéhit boldi. Shu kündin étibaren u yer shéhitler buliqi dep atilishqa bashlidi. Bu weqedin kéyin, xalid yolini dawamlashturup beqeening shimalidiki beelbeq dégen yerge yétip bardi we u yerning xelqi bilen tinchliq ehdinamisi tüzüsh arqiliq, ularnimu islam tupraqlirigha qatti.

Marjurrum urushi we himsning fethi

ebu ubeyde shexsen özi bir bölek qoshun'gha qomandanliq qilip, shimalgha qarap seperge chiqti we zit tela dégen yerge yétip keldi. Bu yer, harizqi el kadifege yéqin seniyyetul uqabning axirqi nuqtisi idi. Del shu yerde, ebu ubeydege bizans impératori hérakliyusning musulmanlarning üstige patrarx téodor qomandanliqida qoshun ewetkenliki heqqide xewer yétip keldi.

Bizans qoshuni demeshqni qutuldurush xiyalida marjurrumgha qarap kéliwatatti. Ebu ubeyde qoshunni bashlap téodor qomandanliqidiki qoshun'gha qarshi yürüsh qildi. Xalid bolsa, bizans qoshunini arqa tereptin qorshidi we urush bashlandi. Rum leshkerliridin anda - sanda qéchip qutulghanliridin bashqa héchkim saq qalmidi. Téodorni xalid öltürdi. Ebu ubeyde undin bashqa shines isimlik bir patrarx bilen toqunushti we uni öltürdi. Uning leshkerliri himsqa qarap

qachti, ebu ubeyde ularni qoghlap ketti. Xalid téodorni öltürgendin kéyin, ebu ubeydening keynidin himsqa qarap yolgha chiqti. Himsqa yétip barghandin kéyin, ikkisi birliship sheherni qorshawgha aldi. Qorshaw yene uzun'ghiche dawam qildi. Qish mewsümi keldi we hawa qattiq soghuq bolup ketti. Shundaqtimu, musulmanlar sewrchanliq körsitip, qattiq berdashliq berdi. Qish soghuqi sel boshap qalghandin kéyin, musulmanlar muhasirini téximu chingitti. Sheher ahalisi berdashliq bérelmey, yurt chonglirini musulmanlargha teslim bolushqa mejburlidi. Shuning bilen, demeshq ehdinamisige oxshash bir ehdiname tüzüldi. Zémin bajgha baghlandi, iqtisadiy ehwali yaxshi bolghanlarmu jizye töleydighan boldi. Ebu ubeyde qolgha keltürülgen bu zeperlerning xushxewirini xelipige yetküzüsh we yighiwélin'ghan ghenimetlerning beshtin birini dölet xezinisige yollash meqsitide abdullah ibni mesudni medinige ewetti. Shuning bilen bir waqitta, ebu ubeyde hezriti ömerning hérakliyus mesilisi heqqidiki pikir we telimatlirinimu kütüwatatti. Xelipidin uninggha (bolupmu ebu ubeydening) himsta turushi heqqide buyruq keldi.

Qinnesrining fethi

bash qomandan ebu ubeyde himsning fethidin kéyin, xalid ibni welidni bir bölek eskerge qomandan qilip qinneske ewetti. Xalid sheherni qorshap, ular bilen urushti we talapetke uchridi. Bu munasiwet bilen ebu ubeydedin kechürüm sorashqa mejbur boldi. Kéyinche, qetiy boshashmay urush qilip sheherni élishqa muweppeq boldi. Bu, hijretning on beshinchi yili idi.

Ejnadeynning fethi

amir ibni el as hezriti ömerning telimati boyiche ejnadeyn'ge qarap yürüsh qildi. Amir ibni el as arqa tereptin yardemchi qoshun yétip kelgendin kéyin, qoshunni tengshep ramella we quddusqa melum sanda esker ewetti. Ularning bu ikki yerdiki bizans qoshunini aware qilip turush we ularning artabon qoshunigha yardemge kélishini tosup turushini közde tutqanidi. Shunche köp tirishchanliq körsitilgen bolsimu, ejnadeynning fethi keynige sürülüp ketti. Bu arida, diplomatik körüshüshlermu qoyuqliship ketti. Ikki terep arisida elchiler toxtimay bérip - kélip yüretti. Bu ehwal, tétik we zérek emr ibni asning könglige peqetla yaqmidi we özi bir pilan tüzdi. Kéyin, ejnadeynde yermuktikige oxshash musulmanlar bilen bizanslar arisida qanliq jeng yüz berdi. Musulmanlar axiri üstünlükni igellep ejnadeyn'ge bésip kirdi we beytul meqdeske qarap ilgirilidi.

Quddusning fethi

musulmanlar qoshuni süriyede bizanslarning qattiq qarshiliq körsitishlirige duch kéliwatatti. Shunga, ayrim - ayrim yönilishlerde urush qiliwatqan musulmanlar qoshuni bezide bir yerge yighilip birlikte urush qilishqa toghra kéletti.

Quddus xelqi xelipining özi bilen körüshüsh sherti astida sheherni musulmanlargha tapshuridighanliqini éytti. Ebu ubeyde ularning telipini xelipige yetküzdi. Hezriti ömer awwal sahabiler bilen körüshüp, ularning pikrini almaqchi boldi. Hezriti eli xelipining bérishini muwapiq kördi, emma, hezriti osman bu pikirge qoshulmidi. Netijide, hezriti ömer hezriti elining pikrini qobul qilip, öz ornigha uni naib qilip qoyghandin kéyin, yénigha hezriti abbasni élip quddusqa qarap yolgha chiqti.

Ebu ubeyde, xalid ibni welid we yezid ibni ebu sufyan qatarliqlar bashchiliqidiki qomandanlar jabiye dégen yerde hezriti ömerni kütüwaldi. Ömer

jabiyedin beytul meqdeske yétip bardi we xristanlar bilen kélishti, emma, bizanslarning üch kün ichide sheherdin chiqip kétish shertini qoshup qoydi. Quddus fetih qilinighandin kéyin, hezriti ömer mesjidi aqsagha (peyghember eleyhissalam miraj kéchisi kirgen ishikidin) kirip, musulmanlar bilen namaz oqudi. Andin qubbetus sehragha kirdi we beytul meqdesning qible teripige mesjid (bu hazirhezriti ömerning mesjidi dep bilinidu) saldurdi. Quddus teltöküs fetih qilin'ghandin kéyin, herqaysi qomandanlar özliri eslide urush qiliwatqan yönilishlerge qarap yürüp ketti.

Hims shehirining ikkinchi qétimliq fethi

ebu ubeydening himsqa qaytip bérishi bilen teng bizans qoshunliri sheherni muhasirige aldi. Jezire xelqimu ulargha qétilghanidi. Ebu ubeyde qomandanliq heyetliri bilen sheherning sirtigha chiqip bizanslargha qarshi meydan urushi qilish yaki sheher ichide turup mudapelinish kérekliki toghriliq meslihetleshti. Heyetler mudapelinip turush teklipini berdi, emma, ebu ubeydege yardem bérish üchün bir bölek eskerni bashlap qinnesrindin yétip kelgen xalid sheher sirtigha chiqip urushush pikride ching turdi. Lékin, ebu ubeyde köpchilikning pikrini qobul qildi we bu ehwalni xelipige bildürüp qoyush üchün xewer yollidi. Bu xeterlik weziyetni közde tutqan hezriti ömer iraqta turuwatqan seid ibni ebu weqqasqa mektub yollap, uning qol astidiki qeiqe ibni amirni derhal himsqa yardemchi qoshun qilip ewetishini, undin bashqa, eyyad ibni ghenem qomandanliqidiki bir bölek qoshunni bizanslargha yardemchi bolushqa uruniwatqan jizre xelqining üstige ewetishini buyridi. Hezriti ömer özi shexsen bir bölek eskerge qomandanliq qilip, ebu ubeydege yardem bérish üchün medinidin yolgha chiqti.

Himsni qorshiwalghan bizans qoshunlirigha yardem bérishke urun'ghan jezire ahalisi islam qoshunlirining öz yurtlirigha yétip barghanliqini anglap, derhal himsni tashlap, yurtlirigha qaytti. Buning bilen bir waqitta, bizans qoshunigha hezriti ömerning shexsen qomandanliqida bir bölek qoshunning ebu ubeydege yardem bérish üchün yétip kéliwatqanliqi heqqidiki xewer yetküzüldi. Bu xewerni anglighan bizans qoshuni ich - ichidin tügiship ketti, künséri téximu zeiplishishke qarap yüzlendi. Bu ehwalni sezgen xalid ibni welid emdi sépil sirtigha chiqip düshmen'ge hujum qilish teklipini berdi. Uning teklipi qobul qilindi we musulmanlar allah taalaning yardimi bilen düshmenlerni yengdi.

Jezire (jizre) ning fethi

kufedin yolgha chiqqan eyyad ibni ghenem qol astidiki qoshunni bashlap jezirege yétip bérip, harran, reha we reqqa qatarliq yerlerning ahalisi bilen ittipaq ehdinamisi tüzgendin kéyin, ebu musa el esharini nuseybin'ge, emr ibni seid ibni ebu weqqasni resul eyn'ge ewetti. Özimu daragha yürüsh qilip, bu yerni ishghal qildi. Andin osman ibni ebul asni ermeniyege yollidi. Osman deslep bu yer xelqi bilen urush qildi. Kéyin ahale béshigha bir dinardin jizye töleydighan'gha kélishti.

Süriye sahillirining fethi

amir ibni malik qarqiysani fetih qilghandin kéyin, hit xelqi bilen ehdiliship, jizye töleshke kélishti. Bu waqitlarda yezid ibni ebu sufyan inisi muawiyeni qoshun turshawullirigha bashchi qilip süriye sahilliri (haziriqi liwan tupraqliri) gha ewetti. U bash qomandan ebu ubeydening emri bilen aq déngiz sahilidiki sur, seyda, bérut, arka we trablus qatarliq yerlerni fetih qildi. Shuning bilen süriyening pütün zémini musulmanlarning qoligha ötken boldi.

Islam fetih heriketliri dawamlishiwatqan u künlerde, bizanslarning sahillardiki qoshunlirini körgen liwanning taghliq ahaliliri derhal ulargha qétilip, yardemlishishke bashlidi. Mana shu sewebtin, bizansliqlar (bu yerde) jiddiy éhtiyajliq peytlerde derhal chaqirip kéleleydighan bir qoshunning barliqini hésabqa élip, özlirining bu tupraqlarni choqum qayturuwélish ümidide yürgenidi. Derweqe, melum mezgil ötkendin kéyin bizanslar liwan sahillirining bir qismini qayta igelliwaldi. Emma köp ötmey yene qoghlandi.

Misirning fethi

süriye teltöküs fetih qilindi. Emr ibni as pelestinni islam tupraqlirigha qatqandin kéyin, misirgha yürüsh qilish üchün hezriti ömerdin ijazet soridi. Hezriti ömer uninggha ijazet bérish bilen birge, zubeyr ibni awam qomandanliqidiki bir bölek eskerni uning arqisidin yardemchi qoshun qilip ewetti. Bu qoshunda zubeyrdin bashqa beshir ibni ertara, xarije ibni xuzafe we umeyr ibni wehb el jehmi qatarliq qomandanlarmu bar idi.

Ikki terep chongliri (awwal körüshüsh üchün) misirning kirish éghizida uchrashti. Misir hökümitige wakaliten ebu meryem isimlik bir mesul xadim bilen ebu miyam isimlik bir pop musulmanlar bilen körüshüsh üchün kelgenidi. Bularni misir padishahi (yaki rim impériyisining misir ölkisidiki wekili) muqewqes iskenderiyedin ewetkenidi. Emr ibni as ularning üch kün ichide musulman bolush, jizye tölesh yaki urushush qatarliq üch ishtin birni tallishi kéreklikini éytti. Misir wekilliri uningdin möhletni uzartip bérishini telep qildi. Emr waqitni peqet bir künla uzartip berdi. Misirliqlar musulman bolushni yaki jizye töleshni qobul qilmidi, ikki terep arisida urush bashlandi. Misirliqlar yéngilip, bek köp chiqimgha uchridi. Bu urushta ölgenlerdin biri süriyedin misirgha qachqan we misirliqlarni musulmanlar bilen urushushqa küshkürtken, bizanslarning meshhur qomandani artabon idi.

Musulmanlar eyn shemsni muhasirige aldi. Zubeyr ibni awam sépilgha chiqishqa muweppeq boldi. Zubeyrning sépilgha chiqqanliqini körgen xelq alaqzade bolushup, emr ibni as kirishke uruniwatqan derwaza terepke qarap qéchishqa bashlidi. Emma zubeyr köp ötmey sheherge bésip kirip, amir kirmekchi boluwatqan derwazighiche yétip keldi. Xelq ilajisizliqtin emr bilen tinchliq ehdinamisi tüzüshke mejbur boldi. Ehdinamige zubeyr imza qoydi. Bu weqedin kéyin, pütün misir xelqi musulmanlargha teslim bolup, tinchliq ehdinamisi tüzüshke mejbur boldi. Chünki, eyn shems etraplirigha ewetilgen abdullah ibni xuzafe fustattikige oxshash bu yerlerni we etrap yézilarni öz hakimiyitige kirgüzüp, ular bilen tinchliq ehdinamisi tüzüp bolghanidi. Bu yer fetih qilinip bolghandin kéyin, emr ibni as muqewqes turuwatqan iskenderiyege bir bölek eskerni ewetti. Musulmanlarning sheherni qorshawgha élishi bilen muqewqes charisizliqtin jizye tölesh shertini qobul qilip ehdileshti. Emr ibni as bu yerge abdullah ibni xuzafeni emir qilip teyinlidi. Emr yene xarije ibni xuzefeni feyyum we uning etrapigha, umeyr ibni wehb el jimhini dimyatqa ewetti. Xarije feyyumni ishghal qildi, umeyrmu dimyatni fetih qilghandin kéyin yerlik xelq bilen tinchliq ehdinamisi tüzdi. Misir fetih qilinip bolghandin kéyin, emr ibni as gherbke qarap ilgirilep awwal berqeni ishghal qildi we xelqi bilen ehdiname tüzdi. Zuweyla terepke ewetken uqbe ibni nafimu u yerlerni fetih qilghandin kéyin, en newbe terepke qarap yürüp ketti. Emr ibni el as trablusni (liwiyening hazirqi paytexti béyrutning orni) bir ay muhasirige aldi we u yerni ishghal qilip bolupla, sabrata we shurust

sheherlirinimu qolgha kirgüzdi. Emma xelipe uninggha mektub yollap, gherbke qarap dawamliq ilgirilishini tosti.

Sherqiy seplerning ehwali

iran xelqi öz hökümranlirigha qarshi isyan kötergenning üstige, ordining ichidimu ghelyan bésiqmaywatatti. Xalid ibni welid bizanslargha qarshi yürüsh qilish üchün qol astidiki qoshunni iraqtin süriyege élip mangdi. Parslar bu yerlerde musulmanlarni azlap ketti dep qarap, bir purset tépip iraqta qélip qalghan musulmanlar qoshunigha hujum qozghashni we musulmanlarni dölitidin qoghlap chiqirishni oylap yüretti.

Qoshun iraqqa méngip bolghandin kéyin, hezriti ömer süriyediki bash qomandan ebu ubeyde emr ibni el jerrahqa xewer yollap, eyni waqitta iraqtin kélip musulmanlar sépige qétilghan xalid ibni welid qomandanliqidiki qoshunni iraqqa qayturushini buyridi. Ebu ubeyde shamning fethidin kéyin, emrge binaen bu qoshunni hashim ibni utbe ibni ebu weqqas qomanliqida iraqqa qayturdi. Undin bashqa, hezriti ömer töt ming kishilik bir qoshunni jerir ibni abdullah el bijeli qomandanliqida yardemchi qoshun qilip iraqqa ewetti. Bu qoshun kufege qarap kétiwétip, tuyuqsizla parslarning bir bölek qoshuni bilen doqurushup qaldi. Ikki qoshun sep tartip urushqa kiriship ketti. Parslar éghir talapetke uchrap, tiripiren boldi we özlirini deryagha atti.

Nemariq urushi

pars qoshunlirining bash qomandani rustem iraqqa yétip kelgen ebu ubeyde qomandanliqidiki musulmanlar qoshunigha qarshi nahayiti chong bir qoshun ewetti. Ikki qoshun nemariq dégen yerde uchrashti. Bu yer hire bilen qadisiye arisidiki bir makan idi. El musenna ibni harise musulmanlarning atliq qoshunigha qomandanliq qiliwatatti. Parslar meghlubiyetke uchrap, keskerge qarap qachti. Ebu ubeyde ularning keynidin iz qoghlap mangdi. Pars qoshunlirigha yardemchi qoshun kelgen bolsimu, ebu ubeyde ulargha yétiship yene bir qétim meghlubiyetke uchratti. Shuning bilen parslar medain'gha qéchip bériwélip aran qutuldi.

El jisr urushi

parslar nemariq we bashqa yerlerde musulmanlargha teng kélelmey, bash qomandan rustemning etrapigha toplinishqa bashlidi. Rustem musulmanlarning üstige yene shundaq chong bir qoshun ewetti. Parslarning ikki tughi bolup, biri xisrawning, yene biri feridunning idi. Parslar bilen musulmanlar uchrashqan yerde bir köwrük bar idi. Parslar ikki tereptin birining köwrüktin ötüshi heqqide teklip berdi. Islam qoshunidiki mötiwerler qomandan ebu ubeydege: "ularning bu terepke ötüshini teklip qil!" dep pikir berdi. Emma ebu ubeyde: "ular bizge oxshash ölümdin qormaydighanlardin emes, shunga biz u terepke öteyli!" dédi. Shuning bilen, islam qoshuni köwrüktin ötüp parslarning aldigha keldi. Ikki terep arisida nahayiti shiddetlik jeng bashlandi. Musulmanlarning atliri parslarning pilliridin ürküshke bashlidi. Bu ehwalni körgen qomandan ebu ubeyde ibni mesud es saqafi eskerlirige: "awwal pillargha hujum qilinglar!" dep buyruq qildi. Eskerler urushni buyruq boyiche dawamlashturdi. Ebu ubeyde özimu nahayiti yoghan bir pilgha hujum qilip, uning xortumini késip tashlidi. Éghir yarilan'ghan bu pil jan achchiqigha chidimay échinishliq chéqirap kélip, ebu ubeydeni dessep öltüriwetti.

Ebu ubeydedin kéyin, islam qoshunining qomandanliqini öz üstige alghan bir nechche qomandanmu arqa - arqidin shéhit boldi. Ulardin kéyin, el musenna

ibni harise esh sheybani qomandan boldi. Bu waqqiche, musulmanlar qoshuni ajizlap, keynige chékinishke temsheldi. Shu arida, sep buzulup musulmanlar köwrükke qarap qéchishqa bashlidi, köwrük unche köp ademni kötürelmey chöküp ketti. Bu qalaymiqanchiliqtin paydilan'ghan parslar nahayiti köp ademni öltüriwetti. Musulmanlardin bir qismi öltürüldi, yene bir qismi deryada tunjuqup öldi. Qomandan el musenna bir bölek jenggiwar eskerge bashchiliq qilip, parslarning ur - chaplirigha qarshi turdi we bir tereptin köwrükning qayta yasilishi üchün purset yaritip berdi. Köwrük qayta yasalghandin kéyin, éship qalghan qoshunni qarshi terepke saq - salamet ötküziwaldi.

Bu urush hijretning on üchinchi yili, sheiban éyida yeni yermuk jéngidin qiriq kün kéyin bolup ötti. Bu urushtin kéyin, parslar orda ghelyanigha qaytidin kiriship ketti. Ular bash qomandanliqtin élip tashlan'ghan rustemni qomandanliq ornigha qayta keltürdi we uninggha feyruzan isimlik birini muawin qilip qoydi. Emma pars qoshunliri pütün sep boyiche medain'gha qarap chékiniwatatti. Ulardiki bu chüshkünlükni sezgen el musenna pursettin paydilinip keynidin iz qoghlap mangdi we ulargha yétiship özige qarshi chiqmaqchi bolghan qoshunning nahayiti köp leshkirini qirip tashlap, ularni éghir meghlubiyetke uchratti. Yene bir tereptin, u bashqa seplerdiki musulmanlardin yardemchi qoshun telep qildi. Yardemchi qoshun bilen teng, medinidin yolgha chiqqan jerir ibni abdullah el bujeli qomandanliqidiki qoshunmu yétip keldi.

El buweyb urushi

parslar musulmanlargha yardemchi qoshun yétip kelgenlikini anglap, téximu chong qoshun bilen musulmanlargha qarap yürüsh qildi. Ikki qoshun kufe yénidiki el buweyb dégen yerde uchrashti. Bu qétim yene qaysi qoshunning qarshi terepke ötüshi heqqide meslihet qilindi. El musenna parslarning bu terepke ötüshini telep qildi. Parslar buni qobul qilip qarshi terepke ötti. Ikki terep arisida yene qanliq jeng élip bérildi we mejusiyylarning sépi chuwulup kétip, bir qismi öltürüldi, yene bir qismi deryada tunjuqup öldi. Shuning bilen, musulmanlar el jisrdiki öchini bu yerde éliwalghanning üstige, nahayiti köp ghenimetke érishti. Parslarning qomandani méhranmu bu urushta öltürülgenidi. Tarix – hijretning on üchinchi yili, ramizan éyi idi.

El buwayb urushi parslarni qattiq sarasimige séliwetti. Sasaniylar impératorluqining nopuzluq kishiliri text talishish urushigha xatime bérish meqsitide pikir birliki bilen shehiriyarning oghli yezdigirdni textke chiqardi we bu qararni impératorluqning hemme teripige élan qildi. Eyni waqitta, musulmanlargha teslim bolghan bezi mejusiyy yurtliri bu ishtin xewer tépip, qayta jasaretlendi we ehdinamige xilapliq qilishqa bashlidi. Bu yurtlarning chégralirigha jaylashqan musulmanlar ehwalni muiminlerning emiri hezriti ömerge bildürdi. Shuning bilen, hezriti ömer xelqni jihadqa chaqirdi we hezriti elini özining ornigha naib qilip teyinligendin kéyin, yénigha hezriti osman we bashqa sahabilerni élip, özi qoshun'gha qomandanliq qilip medinidin yolgha chiqti. Sirar jilghisigha yétip kelgende, özining aldinqi sepkiche bérishining toghra bolidighan yaki bolmaydighanliqini oylishish üchün meslihet komitéti qurdi we hezriti elinimu bu ish üchün chaqirip keldi. Abdurrahman ibni ewftin bashqa hemmeylen uning aldinqi sepke bérish telipini qobul qildi. Hezriti ömer uning pikrini muwapiq kördi. Seid ibni ebu weqqas qoshun'gha qomandan bolup saylandi. Hezriti ömer uninggha kéreklik telimatlarni bergendin kéyin, iraqtiki qoshunning qomandani el

musenna we uning yardemchisi jerir ibni abdullahqa xewer yollap, ularning derhal seid ibni ebu weqqasning qomandanliqigha ötüshini buyridi. Shuning bilen, iraq sépidiki qoshunlarning hemmisi seidning qomandanliqi astigha kirdi. Emma, el musenna urushlardin qélip qalghan yarisi pütün bedinige tarap kétip, seid aldinqi sepke barghiche wapat boldi.

Iraq sépidiki barliq qoshun hezriti ömerning emri boyiche qadisiyege toplandi. Abdurrahman ibni rabe el bahili qoshunning qazisi, selman farisi ijraiye bashliqliqigha teyinlendi. Bu qoshunda üch yüzdin artuq sahabe bar bolup, yetmishtin artuqi bedri jéngigha qatnashqan qehrimanlar idi. Qoshun yolgha chiqip, uzeyb dégen yerge kelgende, birdinla parslarning bir bölek qoshuni bilen doqurushup qaldi. Musulmanlar ularni yéngip, nahayiti köp ghenimetni qolgha kirgüzdi.

Qadisiye urushi

uzeyb urushidin kéyin, seid qoshunlirini toplap yolini dawamlashturdi we nihayet qadisiyege yétip bardi. Bu yerde bir ay saqlighan bolsimu, parslardin héchqandaq tiwish chiqmidi. Pat - pat u yaq - bu yaqlargha ewetken kichik qoshunlar ghenimetler bilen qaytip kéletti. Bu ishtin, parslar we ularning ittipaqdishi bolghan bezi qebililer bizar bolushqa bashlidi we ehwaldin impératorliri yezdigirdni xewerlendürüp, eger yardemchi qoshun ewetip özlirini qoghdimisa, hemme némiliri bilen musulmanlargha teslim bolushqa mejburiy bolidighanliqini yaki ular bilen ehdiname tüzidighanliqini bildürdi. Mana bu, yezdigirdning bash qomandan rustemni nahayiti zor qoshun bilen musulmanlarning üstige ewetishige seweb boldi. Gerche rustem yezdigirdke iltimas sunup, uning özini bu wezipidin élip tashlishini telep qilghan we uninggha musulmanlargha birla qoshun ewetishning toghra bolmaydighanliqini, eksiche, (musulmanlarni yéngish üchün) arqa - arqidin qoshun ewetish kéreklikini chüshendürgen bolsimu, impérator uning sözlirige pisent qilmay, uni urushqa teyyarlan'ghan 120 ming kishilik qoshun'gha qomandan bolushqa zorlidi we uning keynidin yene shunchilik qoshun ewetidighanliqigha wede berdi. Rustem qoshunni bashlap yolgha chiqti we sabat dégen yerge qarargah qurdi. Bu künlerde, iraqtiki musulmanlar qoshunining qomandani seid xelipini yüz bériwatqan ishlardin her küni dégüdek xewerdar qilip turdi. Rustem qoshuni bilen musulmanlargha yéqinlap keldi. Seid qoshunidiki nopuzluq kishilerdin bir heyet qurup, rustemni musulman bolushqa dewet qilip béqish üchün ewetti. Rustem qoshunini bu yerge élip kélishtin burun seidning qadisiyedin chékinishini ümid qilip medainde töt ay kütkenidi. Chünki, u musulmanlarning urushqa mahirliqi we pidakarliqini, tertip - intizamchanliqini we exlaqiy - peziletliridin xewerdar bolup turghachqa, ulardin bekmu xewpsirep turatti we musulmanlarning choqum ghelibe qazinidighanliqigha sheksiz ishinetti. Musulmanlar heyitining tehditlik bu sözliri uni we yénidiki qomandanlirini téximu chöchütüp, tizlirini titritiwetti.

Ikki qoshun bir - birige udulmu udul kélip, axirqi teyyarliqlarni élip bériwatqan waqitta, rustem seid ibni ebu weqqasqa elchi yollap, uningdin özining soallirigha jawab béreligüdek derijide bilimlik birini ewetishini telep qildi. Seid uninggha mughire ibni sheibeni ewetti. Rustem mughirening bu sözliridin tesirlendi we xushal boldi. Bu söhbettin kéyin rustem we uning qol astidikiliri téximu chüshkünliship, özlirige bolghan ishenchini pütünley yoqitip qoydi. Ular musulmanlarning choqum ghelibe qilidighanliqigha mutleq ishen'genidi. Uning

üstige, köngülliri bu yéngi din'gha mayil bolushqa bashlighanidi. Derweqe, rustem özining musulman bolmaqchi bolghinini yénidikilerge éytishtinmu yanmidi. Emma ular rustemge qattiq qarshiliq bildürdi.

Parslar qiyin ehwalda qalghanliqi üchün herdaim waqit utushqa tirishatti. Derweqe, etisi yene musulmanlargha xewer yollap, yene bir elchi telep qildi. Ular bu arqiliq, musulmanlardin bashqa - bashqa kishiler bilen körüshüp, ular heqqide téximu köp chüshenche hasil qilish we ularning hemmisining oxshash étiqad, pikir we qarargha ige yaki ige emeslikini bilish, bu jeryanda birer yochuq chiqip qalsa, shu pursettin paydilinishqa tirishatti. Seid ibni ebu weqqas bu qétim xuzeyfe ibni méhsanni ewetti. Umu rebining taktikisi bilen öz pikrini bayan qilip qaytip ketti. Elchi telipi üchinchi küni yene bir qétim tekrarlandi. Seid mughire ibni sheibeni ewetti. Rustem bekmu charisiz bolghachqa, bu qétim aghzini buzup mughirege orunsiz qopal geplerni qildi. Mughire qarargahqa qaytti. Urush qilish qarari élindi. Emma bash qomandan seid aghrip yétip qalghan bolup, atqa min'güdek hali yoq idi. Shunga qoshunning qomandanliqigha xalid ibni errafani teyinlidi. Özimu yatqan yéride telimat we emr bérishke tirishti. Jerir ibni abdullah el bujeli qoshunning ong qanitigha, qeys ibni meqshuh sol qanitigha mesul idi. Seid qoshun'gha imam bolup namaz oqughandin kéyin, urush toghrisida xitab qilip ularni jasaretlendürdi. Urush bashlandi we kün kech bolghiche dawamlashti. Etisi seherdin bashlap urush qayta bashlandi we uda üch kün'giche dawamlashti. Tötinchi küni pars qoshunining pilliri musulmanlarni qiyin ehwalgha chüshürüp qoydi. Chünki, musulmanlarning atliri bu pillardin qattiq ürkigechke, sep buzulup taktika ishqa yarimaywatatti. Shunga, sahabiler awwal pillarni öltürüshni pilanlidi we bir hujum bilen hemme pilni teltöküs qirip tashlidi.

Qadisiye dep atalghan bu meydanda yüz bergen pars — musulman urushining tötinchi küni (hijrining on tötinchi yili, muherrem éyining on töti, düshenbe küni), chüsh waqtida pars qoshunining qarargahi terepte chédirlarni uchurtup ketkidek derijide qattiq boran chiqishqa bashlidi. Pars qoshunining sepliri buzulup, hemmeylen jénini qutuldurush üchün her terepke qéchishti. Del shu peytte, musulman qomandanlardin keike ibni amir et temimi we xélil ibni elqeme et temimi bir - birige masliship, pars qoshunining qomandani rustemni öltürdi. Qachqan eskerlerning péshidin qoghlap mangghan musulmanlar impérator yezdigirdning hökümranliq merkizi bolghan medain shehirige bésip kirdi.

Qadisiye meydan urushining tötinchi küni on ming we qalghan künliri yene on ming bolup, jemiy yigirme ming düshmen eskiri öltürüldi. Pütün urush jeryanida shéhit bolghan musulmanlarning sani jemiy ming besh yüz idi. Undin bashqa, musulmanlar nahayiti köp ghenimetni qolgha kirgüzdi. Xelipige zeperning xush xewerliri yetküzüldi. Chünki, hezriti ömer bu urushqa bekmu köngül bölgechke, hemishe xawatirlinip turatti. Hetta, medinide ichi titildap pat - pat sheher sirtigha chiqatti we ötken - kechkenlerdin birer xewer élishqa tirishatti. Eyni waqitta, xalid ibni welid fetih qilghan iraqning bezi yerliri isyan chiqirip, ehdinamige xilapliq qilghanidi. Emma musulmanlar qadisiyede ghelibe qazan'ghandin kéyin, ular qorqup kétip eslide özlirining burunqi ehdinamige sadiq ikenlikini, emma parislarning özlirini küshkürtüp yoldin ézishigha sewebchi bolghanliqini otturigha qoydi we musulmanlardin epu tilidi.

Islam qoshuni qomandanliri öz qomandanliqidiki sepliri bilen arqimu arqa

tizilip, zuhra ibni hawiye qomandanliqida medain'gha qarap yolgha chiqti. Yol üstide parislarning bir bölek eskiri bilen doqurushup qélip, ularnimu téripiren qiliwetti. Ularning bir qismi babilgha, yene bir qismi nihawendke qarap qachti. Seid babilda bir qanche kün turghandin kéyin, medain'gha heriket qildi we yol üstide yene bir bölek paris qoshuni bilen uchriship qélip, ularnimu yengdi. Undin bashqa, sabat dégen yerde yezdigirdqa tewe bezi pidaiy etretler bilen uchriship qaldi. Ularning aqiwitimu burunqilar bilen oxshash boldi. U küni hijriye on tötinchi yilining axirliri idi.

Parslar medain'gha qéchiwidi, musulmanlarmu ulargha aram bermey, keynidin shehergiche qoghlap keldi. Bu etrapqa kélish bilen, impérator (xisraw) ning aq renglik körkem ordisi körünüshke bashlidi. Islam qoshunliri mewsüm sewebi bilen küwejep éqiwatqan dijle deryasini qilche ikkilenmey kéchip ötti. Medainda yéngidin toplinip, özlirini ongshiwélishqa tirishiwatqan pars qoshunliri buni körüp alaqzade bolushqa bashlidi.

Medainning fethi

musulmanlar medain'gha bésip kirgende, sheher ichide parslarning tayini qalmighanidi. Chünki, impérator qéchip ketkendin kéyin, xelqmu sheherni terk etkenidi. Peqet ordining ichide az sanda eskerla bar idi. Selman farisi ularni üch kün ichide teslim bolushqa chaqirdi. Ular özlirining qutulalmaydighanliqini bilip teslim boldi. Seid "xisraw aywini" dep atalghan bu sarayni mesjidke özgertti we qoshuni bilen bu yerde jüme namizi oqudi. Tarix, hijrining on altinchi yili, seper éyi idi. Seid ghenimetlerning beshtin birini ayrip beshir ibni el hassasiye isimlik qomandanning mesulliqida medinige ewetti. Bu ghenimetlerning arisida, impératorning taji, ünche - merwayitliri we kiyim - kéchekliri bar idi.

Jelulening fethi

impérator yezdigird medaindin qachqandin kéyin, her terepke qéchip ketken pars qoshunining köpinche leshkerliri asta - asta uning etrapigha toplinishqa bashlidi. Impérator helwan'gha chékin'gech, bu qoshunning béshigha mihran isimlik birini qomandan qilip teyinlep, andin özi jelule terepke ötti. Pars qoshunliri bu yerdimu qarshiliq bildürüsh üchün sheherning etrapigha xendek kolidi we islam qoshunining sheherge kirishini mushu arqiliq tosimaqchi boldi. Bash qomandan seid hezriti ömerge mektub yollap, ehwaldin xewerdar qildi. Hezriti ömer uning medainda qélishini, turshawullarning béshigha keike ibni amir et temimini, ong qanatqa seid ibni malikni, sol qanatqa amir ibni malikni, yardemchi arqa sepke amir ibni murra el juhenini we bash qomandanliqqa qérindishi hashim ibni utbe ibni ebu weqqasni teyinlep pars qoshunigha qarshi ewetishini buyridi.

Bu buyruqqa binaen, hashim ibni utbe qoshun'gha qomandanliq qilip, jeluleni muhasirige aldi. Yene nahayiti shiddetlik urush bashlandi. Her ikki terepke toxtimay yardemchi qoshun kélip turatti. Nihayet, allah taala musulmanlargha jelulening fethini nésip qildi. Pars qoshunining u qeder köp leshkiri öltürüldiki, etrapta jesettin bashqa héchnerse körünmeytti. Bu urushta, qomandanlardin keike ibni amir, amir ibni madi yekreb, hajar ibni adiy, qeys ibni mekshuh we tuleyha el esediy qatarliqlar ajayip qehrimanliq bilen jeng qilip, musulmanlarni üstünlükke érishtürdi.

Helwanning fethi

ikkinchi qomandan hashim ibni utbe talapetke uchrap qachqan pars

leshkerlirini qoghlash üchün keike ibni amir bashchiliqida bir rota esker ewetti. Pars leshkerliri musulman eskerler yétip barghan her yerdin qéchip, özlirige éghir kelgen nerse - kérekning hemmisini tashlap mangatti. Shu seweb bilen, keike ibni amir bashchiliqidiki eskerler ajayip köp miqdarda ghenimet qolgha kirgüzdi. Bu ghenimetler sasaniylar impératorluqining paytexti medainda qolgha kirgüzülgen ghenimetlerdin az emes idi. Keike pars leshkerlirini qoghlap yürüp, axiri pars qoshunlirining eng axirqi qomandani mihranni tutuwélip öltüriwetti. Andin iranning rey (hazirqi téhran) shehiri arqiliq helwan'gha qarap yürüsh qilip, qisqa muddet ichide helwan we uning etrapini ishghal qildi.

Tikrit we musulning fethi

hashim ibni utbe jelulege yürüsh qilghan waqitta, abdullah ibni mutim (xelipining emri bilen) bir bölek eskerge qomandanliq qilip, tikritke qarap yolgha chiqqanidi. Tikrit ahalisining bir qisimi rum, bir qismi xristanlashqan ereb iyad we teghlib qebililiri we az miqdarda musuldin kelgen xelqtin terkip tapqanidi. Abdullah ibni mutim sheherni qiriq kün muhasirige aldi. Bu qiriq kün ichide sheherge yigirme töt qétim hujum qildi we hemmiside xéli obdan netijilerge érishti we axiri sheherni fetih qildi. Musulman bolghanlardin bashqa, axirghiche qarshiliq bildürgen xelqning hemmisini qilichtin ötküzdi. Andin rebi musulgha qarap yürüsh qildi. Musul xelqi jizye tölesh sherti bilen kélishim tüzdi.

Mesebzanning fethi

bash qomandan seid pars qoshunlirining bu qétim helwanning ong teripi we hemedan yoli üstidiki mesebzanda topliniwatqanliqi heqqidiki xewerni aldi. Seid bu xewerni derhal xelipige bildürüsh bilen birge, uningdin dirar ibni el xettab el fahri bashchiliqida yardemchi qoshun ewetishini telep qildi. Hezriti ömer ewetken yardemchi qoshun yétip kelgendin kéyin, musulmanlar bir hujum bilen üstünlükni igellidi. Mesebzan xelqi sheherni tashlap taghlargha qachti. Emma qomandan dirar ularni qistawergechke, teslim bolup, beziliri musulman bolushni we beziliri jizye töleshni qobul qildi.

Ehwazning fethi

pars qoshunining qomandanliridin hurmuzan ehwaz rayonini öz kontrolliqi astigha kirgüzüp, bu yerge hökümranliq qiliwatatti. U parslarning meshhur nesebliridin birige tewe bolup, qadisiye urushidin qéchip qutulghanlardin biri idi. U ehwazni öz qoligha alghandin kéyin, etrapigha leshkerlerni toplap, musulmanlar bésiwalghan yerlerge qayta hujum qozghashqa bashlidi. Biri kufe walisining, yene biri basra walisining qomandanliqidiki ikki qoshun hurmuzanning üstige yürüsh qilip, uni tinchliq söhbiti élip bérishqa qistidi. Emma, (köp ötmey) hurmuzan kordlarning yardimi bilen isyan chiqirip, musulmanlar bilen tüzgen ehdinamisini buzdi. Shuning bilen, musulmanlar uninggha qarshi hujum bashlidi. Hurmuzan yéngilip qachti we tuster (hazirqi shushter) shehirige kirip, bu yerde qarshiliq körsetmekchi boldi. Emma, sheher xelqi musulmanlarning adil hökümranliqi sewebidin, öz menpeetlirini közde tutup, jizye töleshni qobul qilip, sülih tüzdi. Shuning bilen, hurmuzan ikkinchi qétim sülih tüzüshke mejbur boldi. Shu mezgillerde, tusterdin bashqa jendisabur qatarliq (pars hökümitige tewe) bir qanche sheher ahalisimu sülih tüzdi. Islam qoshuni qomandanliridin herqus ibni zuheyir suqul ehwazni fetih qilghan bir peytte, hurmuzan impérator yezdigirdning küshkürtishi bilen sülhini yene buzup, musulmanlargha qarshi isyan köterdi. Hezriti ömer bu ishtin xewer tépip, kufediki qoshunning numan ibni el muqerrin

qomandanliqida hurmuzanning üstige yürüsh qilishini emr qildi. Iraq sépi bash qomandani seid ibni ebu weqqas bash qomandanliq merkizini kufege yötkigenidi. Xelipe basradiki qoshunnimu suheyl ibni adiy qomandanliqida hurmuzan'gha qarshi yürüsh qilish emrini berdi we ebu sebra ibni ebu rehimni ikki qoshunning bash qomandanliqigha teyinlidi. Kufedin kelgen qoshun hurmuzanning leshkerliri bilen uchriship qaldi we derhal hujumgha ötüp, ularni meghlubiyetke uchratti. Hurmuzan qele ichige kiriwélip tirkiship baqqan bolsimu, musulmanlar qeleni qorshap, uni térik péti qolgha chüshürdi we hezriti ömerge tapshurup bérish meqsitide, ehmed ibni qeys we enes ibni malik qatarliqlarni öz ichige alghan bir heyet bilen medinige ewetti. Heyet hurmuzanni yalap medinige yétip kélip, udul hezriti ömerning öyige bardi. Ulargha (hezriti ömerning) kufedin kélidighan heyetni kütüwélish üchün mesjidke chiqip ketkenlikini éytishti. Emma mesjidtimu héchkim yoq idi. Ular qaytmaqchi bolup turghanda, derwaza aldida oynawatqan kichik balilar hezriti ömerning mesjidning bir bulungida uxlawatqanliqini éytti. Heyettikiler heqiqeten uning bir bulungda uxlawatqaniliqini kördi. Hurmuzan közlirige ishenmey:

– xelipe ömer nede? - dep soridi. Ular uninggha isharet qilip:

– mushu shu, - déyishti. Hurmuzan heyran qaldi. Chünki hezriti ömerning yénida ne qoghdighuchi, ne muhapizetchi, ne seltenet igiliri körünmeytti. Hurmuzanning közliri pars impératorining etrapida mundaq ishlarni köp körüp adetlinip ketkenidi. Del shu peytte, susning zorluq bilen fetih qilin'ghanliqi heqqidiki xewer yétip keldi. Uzun mezgillik muhasiridin kéyin, sus xelqi sülih qilishni telep qilip, pütün sheher musulmanlargha teslim bolghanidi. Zer ibni abdullahmu jendisaburni fetih qildi.

Parslar bu qétim nihawendke yighilishqa bashlidi. Hezriti ömerge parslarning nihawendke yighiliwatqanliqi heqqide xewer yetküzüldi. Bu xewer bilen, hezriti ömer musulmanlar qoshunining pars tupraqlirigha téximu ichkirilep kirishini emr qildi. Hetta özimu bir rotining béshigha ötüp, aldinqi sepke atlinip, fetih heriketlirige qétilmaqchi boldi. Emma sahabiler kéngishish arqiliq uning bu pikrige qarshi chiqti. Bu ishta hezriti elining roli chong boldi. Shuning bilen hezriti ömer bu niyitidin yandi.

Bu emr bilen, islam qoshunliri nihawendke qarap heriketlendi. Musulmanlar qoshunining omumiy sani 30 ming etrapida, halbuki, nihawendtiki parslarning sani 150 mingdin artuq idi. Ikki qoshun arisida charshenbe küni bashlan'ghan toqunush etisi peyshenbe küni kechkiche toluq ikki kün dawamlashti. Üstünlük yene musulmanlarning qolida idi. Qistaqqa élin'ghan pars qoshunliri sépil ichige chékinip kirip, özlirini qoghdashtin bashqa ish qilalmidi. Musulmanlar sheherni qorshawgha aldi. Bu qorshawning uzun mezgilge sozulup kétidighanliqini chüshen'gen bash qomandan numan ibni muqerrin yardemchi qomandanlarni yighip, bashqiche bir taktika tépip chiqish üchün meslihetleshti. Yardemchiler uninggha keynige chékinish taktikisi meslihetini berdi. Eger shundaq qilsa, parslarning gheyretke kélip, sheherdin chiqip musulmanlarning keynidin qoghlaydighanliqini, andin musulmanlarning keynige qaytip, köngüldikidek netijige érisheleydighanliqini bildürüshti. Numan bu taktikini qobul qildi we awwal parslargha bir hujum qozghap, andin keynige chékinish taktikisini bashlitish üchün qol astidiki qomandanlardin keikege telimat berdi. Musulmanlar qoshuni parslargha omumiyüzlük bir hujum qozghighandin kéyin, keynige

chékindi. Derweqe, parslar musulmanlarning keynidin basturup keldi. Ikki qoshun arisida bir meydan qanliq jeng yüz berdi. Urush meydani jeset bilen liq tolup ketti. Parslardin 100 ming leshker öldi. Emma, musulmanlarning nihawend urushi bash qomandani numan attin chüshüp kétip, shéhit boldi. Uning shéhit bolghinini inisi nueyyimdin bashqa héchkim sezmidi. Urush axirlashqandin kéyin, nueyyim akisining ölüm xewirini élan qildi.

Pars qoshunining qomandani firuzan urush meydanidin qéchip ketkenidi. Emma, islam qoshunining qomandanliridin keike firuzanning keynidin iz qoghlap, hemedan töpilikliride tutuwélip öltürdi. Shundaq qilip, islam qoshunliri nihawendke zorluq bilen kirishke muweppeq boldi. Undin kéyin, jiy dep atalghan ispahan ishghal qilindi. Andin, ebu musa el esheri qum we keshan sheherlirini fetih qildi. Suheyl ibni adiymu kermanni aldi. Nihawend urushida bulup ötken weqeler hezriti ömerge sözlep bérilgende, shéhit bolghan islam qehrimanlirini üchün shundaq qattiq azablandiki, özini tutalmay höng - höng yighlap ketti.

Nihawend fetih qilin'ghandin kéyin, héchqandaq endishisi qalmighan hezriti ömer musulmanlar qoshunining pars tupraqlirida xalighanche ilgirilise bolidighanliqigha qanaet hasil qildi. Islam qoshunining sani qanchilik az, qoral - yaraqlirining qanchilik nachar bolushigha we özliri duch kélidighan düshmenning qanchilik küch - quwwetlik bolushigha qarimay, omumiy bir heriket bashlinishi üchün yette qomandan'gha yarliq chiqirildi. Bu yette qomandan hezriti ömerning yarliqigha binaen fetih ishlirini mundaq dawamlashturdi:

birinchi, nueyyim ibni muqerrin. Hemedan'gha yürüsh qilip, sheherni fetih qilghandin kéyin, yezid ibni qeysni bu yerge bashliq qilip teyinlep, özi rey (hazirqi téhran) ge qarap yürüsh qildi we bu shehernimu ishghal qildi.

Ikkinchi, surraqe ibni amir. U kaspi déngizining gherbiy qirghiqidiki babul erbabqa qarap yürüsh qildi. Uning qomandanliqidiki qoshunning turshawullarning béshida abdurrahman ibni rabi bar idi. Abdurrahman qomandani surraqening ijazitini alghandin kéyin, bu yerning hökümdari bilen tinchliq ehdinamisi tüzdi.

Üchinchi, el ehnef ibni qeys. U tabseyn arqiliq xurasan'gha kirip, bu yerde hirat shehirini zorluq bilen aldi. Sheherge sehhar ibni fulan el abdini mesul qilip qoyup, özi hirat deryasini boylap ilgirilep, merwei shahjahan'gha yürüsh qildi we u yernimu ishghal qildi.

Tötinchi, (pars sépi qomandanliridin) osman ibni ebul as. U, bir qoshun'gha qomandanliq qilip istahrgha yürüsh qildi. Behreyn arqiliq pars qoltuqidin ötüp, awwal berqawan arilini fetih qilghandin kéyin iran tupraqlirigha kirdi. Andin jur, istahr we shiraz qatarliq sheherlerni fetih qildi.

Beshinchi, (yene pars sépi qomandanliridin) sariye ibni zenim el qinani. U, qoshunini bashlap, özining heriket yoli üstidiki parslar toplan'ghan bir yerni közlep yolgha chiqti. Awwal ularni qorshawgha aldi, emma parslar kordlardin yardem telep qildi, kordlar ularning chaqiriqigha awaz qoshti. Düshmenlerning sanining köpiyishi bilen musulmanlar xeterlik ehwalda qaldi. Birdinbir charisi etraptiki dönglerdin paydilinish idi we shundaq qildi. Qomandan sariye bir döngge chiqip, bir tereptin keynide qalghan qoshunini qoghdashqa tirishsa, yene bir tereptin düshmenlerge qarshi jengni dawamlashturdi. Nihayet, musulmanlar üstünlükke érishti. Bu toqunush yüz bériwatqan waqitta, hezriti ömer medinide jamaetke namizini oqup bériwatatti. Uning ilahi karamet bilen bu hadisini hés

qilghanliqi we xutbisini toxtitip: "ey sariye! Tagh terepke, tagh terepke..... Börining hiylisini bilmigen hangwaqti chopan öz qoylirining jénigha zamin bolidu" dep warqirighanliqi, shundaqla, sariye we uning qomandanliqidiki mujahidlarningmu bu awazni nahayiti ochuq anglighanliqi riwayet qilin'ghan. ALLAH bu yerni (emirge bolghan itaetning netijisi süpitide) musulmanlar qoshunining fetih qilishigha muyesser qildi.

Altinchi, qomandan asim ibni amir et temimi. U, basraliqlardin teshkillen'gen bir qoshun'gha qomandanliq qilip, sijistan rayonigha qarap atlinip, bu rayonning merkizi zerenjni uzun waqit qorshawgha alghandin kéyin, sheherge bésip kirdi. Sheher xelqi urush toxtitip, sülih tüzüshni telep qilishqa mejbur boldi. Andin, u bu yerning idariy ishlirini öz qoligha élip, amanliqigha mesul boldi.

Yettinchi, (pars sépi qomandanliridin) suheyl ibni adiy el xezrej. U, bir qoshunni bashlap kirmanni parslarning qolidin élip, islam tupraqlirigha qoshti.

Sekkizinchi, (yene qomandanlardin) hakim ibni amir et teghlebi. U, qol astidiki qoshun bilen miqran'gha yürüsh qildi. Musulmanlar pars qoshunlirining ara - arisigha bösüp kirip, ularni tiripiren qiliwetti. Andin u yerni teltöküs fetih qildi.

Toqquzinchi, utbe ibni ferqad. U, pars tupraqlirining gherbiy shimaligha bésip kirip, u yerlerni fetih qildi. Shuning bilen, sasaniylar döliti yiqilip, iran tupraqliri pütünley dégüdek islam dölitining hakimiyitige kirgüzüldi.

Hezriti ömerning wapati

hezriti ömer dewri – insaniyet dunyasi islam adalitining eng ésil örneklirige shahid bolghan we islam quyashi yer yüzining nahayiti chong bir qismigha parlaq nur chachqan dewr idi.

Kufe walisi mughire ibni sheibe hezriti ömerdin ebu luilue isimlik iranliq xizmetchisining medinige kirishige we u yerde yerliship qélishigha ijazet qilishini iltimas qildi. Wali mughirening meqsiti, qoli epchil bu hünerwen ustining islam paytextide musulmanlargha we islam dölitige paydiliq xizmet qilishigha sharait yaritip bérish idi. Chünki bu ademning tömürchilik, yaghachchiliq we neqqashliq hünerliri bar idi. Emma, ept - beshirisi kéyinche ashkarilan'ghan bu adem islamning esheddiy düshmini bolup, ichide mejusiyliqqa telpünsimu, bashqilargha bilindürmey yüretti. Ebu luilue köp közitish arqiliq, hezriti ömerni öltürüshning eng muwapiq peytining uning namazgha turghan waqti ikenlikini jezmleshtürdi. Chünki hezriti ömer pütün wujudi bilen namazgha bérilip ketkenliki üchün, héchnémidin xewiri bolmaytti, suyiqestchimu közligen meqsitige héchqandaq qarshiliqqa uchrimighan halda yételeytti. Hezriti ömer her qétim namazgha turushtin burun, seplerni arilap jamaetke: "sepliringlarni tüzlenglar!" dep agahlandurghandin kéyin, méhrabqa ötüp tekbir chüshürüshke isharet béretti.

Hijrining 23 - yili, zulhejje éyining 23 - küni seher waqti idi. Hezriti ömer bamdat namizini bashlashtin burun aditi boyiche seplerni tüzlep chiqti. Andin tekbir chüshürülgendin kéyin, namazgha turdi. Del shu chaghda, hezriti ömerning: "ah, méni öltürdi!" dep ingrighan awazi anglandi. Ebu luilue dégen kapir uning alte yérige xenjer tiqqanidi. Ghaljirlashqan qatil buning bilenla qalmay, xenjirini etrapqa qalaymiqan shiltip, jamaettin on üch kishini yaridar qildi. Bu kishilerning köpi yiqilghan yéride shéhit boldi. Chong sahabe abdurrahman ibni ewf derhal étilip bérip, sellisini uninggha qaritip étish arqiliq uni toxtitiwaldi. Emma, özining tutulup qalghanliqini we béshigha néme ishlarning kélidighanliqini

oylap yetken ebu luilue özining qanliq qilichini özige tiqti we shu yerdila jan üzdi. Abdurrahman ibni ewf derhal hezriti ömerning bash teripige ötti. Hezriti ömer béqinidiki yarisining üstige sériq yopuqtin birni yapqan halda yerde yatatti. U lewlirini midirlitip: "allahning hökmi emelge ashti" dédi. Andin abdurrahman ibni ewfning qolini tutup turup, uning jamaetke imam bolup, namazning qalghan qismini ada qilishini buyrighandin kéyin, hoshidin ketti. Abdurrahman ibni ewf weziyetning jiddiyliqi tüpeylidin namazni tézla oqup tügetti.

Jamaetning köplüki we namaz waqtidiki intizamchanliq tüpeylidin kéyinki septe turghanlarning köpinchisi aldinqi septe néme ish bolghanliqini bilmidi. Shunga hezriti ömerning tekbir awazi toxtap qélishi bilen, arqa septikiler: "subhanallah! Subhanallah!" dep imamni agahlandurmaqchi bolushti. Bu awazlar abdurrahman ibni ewfning namazni dawamlashturushi bilen bésiqti.

Hezriti ömer hoshigha kelgendin kéyin: "jamaet namazni ada qilalidimu?" dep soridi. U eng axirqi tiniqini éliwatqan waqtidimu, islamning bu chong qaidisining buzulup kétishidin ensirep, uning layiqida orunlan'ghan - orunlanmighanliqini sorawatatti. Yariliridin qan éqip turatti, jamaet uni öyige yötkidi. Hezriti ömer abdullah ibni abbasqa: "chiqip méni kimning qestligenlikini éniq uqup kirgin!" dep buyridi. Abdullah weqeni shahid bolghanlardin sürüshtürüsh arqiliq suyiqestchining mughire ibni shuibening xizmetchisi ebu luilue ikenlikini, uning bir qanche kishini öltürgendin kéyin özini öltüriwalghanliqini uqup kirdi. Hezriti ömer bu melumatlarni anglap: "allahqa ming shükri! Axiret küni allahning huzurida péshanisi sejdige barghan biri men bilen hésablashmighudek" dep özini musulmanlardin birersining qestlimigenlikige xursen boldi.

Abdullah ibni abbas uni bu iztiraptin qutuldurup, könglini teselliy tapquzush üchün uning héli peyghember eleyhissalamgha, héli hezriti ebubekrige yéqinliqini ésige salatti. Emma hezriti ömer uninggha: "qesem qilimenki, allahning huzurida aqlinip, dozax otidin qutulup qélishni bekmu arzu qilimen. Mukapat bérilmisimu meyli, jaza bérilmisila men razi. Qesem qilimenki, xelipe bolghan künüm qandaq bolghan bolsam, xelipiliktin ayrilidighan künümmu shundaq bolushumni ümid qilimen. Bu wezipem üchün sawabmu bérilmisun, gunahmu yézilmisun! Men shuninggha razi" dédi.

Hezriti ömer ehwalining barghansériyamanlap kétiwatqanliqini sézip, oghli abdullahni chaqirip uninggha qerzlirini öz igilirige qayturup bérishi heqqide wesiyet qilghandin kéyin, özining peyghember eleyhissalamning yan teripige depne qilinishigha ijazet sorash üchün muiminlerning anisi aishe reziyellahu enhaning yénigha ewetti we mundaq dédi: "bérip uninggha: ”ömer sanga salam éytti“ dégin, hergiz: ”emirul muiminin“ (muiminlerning emiri) démigin! Men bügündin étibaren emir emesmen. Uninggha: ”ömer ibni xettab ikki dostining yénigha depne qilinishi üchün sendin ijazet telep qiliwatidu“ dégin!"

abdullah dadisining tapshuruqigha binaen hezriti aishening aldigha bardi. Hezriti aishe öyide hezriti ömer üchün yighlap olturatti. Abdullah uninggha salam qilghandin kéyin, dadisining sözlirini yetküzdi. Hezriti aishe: "eslide men bu orunni özem üchün élip qoyghanidim. Hezriti ömer telep qilghan bolsa, shuning bolsun!" dep jawab berdi.

Hezriti ömer birini öz ornigha xelipilikke teyinleshni xalimighan bolsimu, oghli abdullah uni bu heqte qayil qilghanidi. Abdullah bu ish heqqide mundaq

deydu:

men bu heqte dadamgha éghiz échish üchün qesem qildim. Andin dadamning yénigha qayttim, bu mesilini uninggha éytishqa shunchilik éntildim, xuddi öshnemge tagh yüdüwalghandek bolup qalghanidim. Dadam mendin xelqning hal - ehwalini soridi. Men körgen - bilgenlirimni éytip bergech, pursettin paydilinip, dadamdin soridim. Dadam bu sözlirimni anglap awwal qattiq chöchügendek boldi, andin chongqur oygha pétip ketti. Aldigha éngiship birdem olturghandin kéyin, béshini kötürüp:

– allah taala bu dinning qoghdighuchisidur. Men bu ishni qandaqsige bir terep qilalaymen. Chünki mendin burun bu mesilide manga örnek bolghanlar bar. Eger peyghember eleyhissalam qilghandek qilsam, men öz ornumgha birini teyinlimeymen. Eger hezriti ebubekridek qilmaqchi bolsam, u özidin kéyinki xelipini özi tallighanidi, - dédi.

Dadam yene mundaq dédi:

– men bezi kishilerning bu ishqa bekmu hérismenlikini bildim. Emma men bu ishni peyghember eleyhissalamning raziliqini alghan alte kishige tapshurimen. Ular öz arisida meslihetliship birini tallisun. Hezriti ömer hayatining eng axirqi waqitlirida, xelipe tallash ishini alte kishige tapshurdi. Bu alte kishi: hezriti osman, hezriti eli, telhe, zubeyr, abdurrahman ibni ewf we seid ibni ebu weqqas qatarliqlar idi (allah hemmisidin razi bolsun!). Hezriti ömer oghli abdullahni ulargha meslihetchi qilip qoydi, emma ulardin biri dep qarimidi. Ularning öz ichidin birini xelipe qilip teyinlesh üchün üch künlük möhlet berdi. Suheybni bolsa, jamaetke imam qilip teyinlidi.

Isimliri éytip ötülgen alte kishidin telhe bu chaghda medinide yoq bolup, shexsiy bir ish üchün sheher sirtigha chiqip ketkenidi. Hezriti ömer qalghanlirini chaqirtip kélip, ulargha mundaq dédi:

– manga qaranglar! Men silerge xelipe tallash wezipisini tapshurdum. Shuni éytip qoyayki, hazir xelqning arisida héchqandaq bölgünchilik herikiti yoq. Eger bundin kéyin birer bölgünchilik herikiti chiqip qalsa, bu peqet silerning aranglardin chiqidu. Emdi bérip aranglardin birini xelipilikke teyinlenglar! Ular chiqip ketkendin kéyin, hezriti ömer: "eger ular shu paynekwashni tallisa, bekmu yaxshi bolatti. Chünki u xelqning ishini yolida bir terep qilalaydighan biri idi" dédi. U bu sözi arqiliq hezriti elini közde tutqanidi. Oghli abdullah uningdin:

– ey muiminlerning emiri! Hezriti elini xelipe qilip teyinlep qoyushunggha néme tosqunluq qildi? - dep soridi. Hezriti ömer uninggha:

– oghlum! Men nimshéhit halette turup xelqni bashqurushni xalimaymen, - dep jawab berdi. Sahabiler chiqip ketti. Hezriti ömer wapatidin sella burun ensarlardin ebu telheni yénigha chaqirtip, uninggha muhim bir ishni tapilap mundaq dédi:

– sen bérip qebilengdin 50 kishini al we kéngesh ezaliri bolghan shu alte kishining qéshigha barghin. Menche ular öz ariliridiki birining öyige yighilidu. Sen qol astingdiki ademliring bilen ular yighilghan öyning ishikide qarawulluq qil. Héchkimning ichige kirishige ruxset qilma, üch kün ichide birini xelipe qilip teyinlep bolghiche, ariliridin birersining u yerni tashlap chiqip kétishigimu yol qoyma! Hetta sen shexsen ularning béshida turghin. Eger alte kishidin beshi bir ademni tallap, birsi ulargha qarshi chiqsa, derhal uning kallisini al. Eger töt kishi bir ademni tallap, ikki kishi ulargha qarshi chiqsa, u ikkisining kallisini al. Eger üch

kishi birini tallap, qalghan üch kishimu bashqa birini tallisa, oghlum abdullah ibni ömer ulargha höküm chiqirip bersun. Abdullah qaysi terepni tallisa, shu terep körsetken adem xelipe bolsun! Eger ularning hemmisi oghlumning hökmini qobul qilmisa, u chaghda abdurrahman ibni ewfni öz ichige alghan terep körsetken adem xelipe bolsun! Ular tallighan ademni yene bir tereptikiler qobul qilmisa, ularning hemmisini öltürünglar. Qandaqla qilip bolmisun, tötinchi küni sehergiche biri silerge xelipe bolup saylinip bolsun!

Hezriti ömer suyiqestke uchrighandin kéyin, aran üch kün yashiyalidi. Tötinchi küni, yeni hijrining 23 - yili, zulhejje éyi tügeydighan'gha töt kün qalghanda (charshenbe küni) wapat boldi. Oghli abdullah uni yuyup, képenlidi. Namizini suheyb chüshürdi.

Körüwélishqa boliduki, hezriti ömerning xelipe tallash hoquqini kéngesh ezalirigha tapshurushi uning xelipe waqtida yolgha qoyghan sistémidin halqip chiqqanliqini ipadilep bermekte. Chünki hezriti ömer yolgha qoyghan hökümranliq sistémisi keskin qarargha tayinatti. Hezriti ömer herdaim xelipilik wezipisidin kélip chiqqan meniwiyy mesuliyetlerdin bizar bolatti we néri turushqa tirishatti. Mana bulardin körüwélishqa boliduki, hezriti ömer bu mesilini kéngesh ezalirigha tapshurush arqiliq qiyamet küni bu ishning meniwiy jawabkarliqigha qélishning aldini alghanidi. Taghisining oghli kéngesh mejlisining daimi ezasi bolsimu, uni bu ishtin néri tutti we öz ornini oghligha ötküzüp bermidi. U yéqin kélechekte emewiy we abbasiylar xelipilikide bolghandek oghullarning dadiliri teripidin waris bolup teyinlenmesliki, rehberlik sheklining hakimmutleq padishahliq tüzümige özgirip ketmesliki we dadining baligha mirasi bolup qalmasliqi üchün shundaq qilghanidi.

Hezriti ömerni qestlep öltürüshni pilanlighanlargha kelsek, ular mejusiy, yehudiy we xristanlargha oxshash islam düshmenlirining merkezlirining wekilliridin teshkillen'genidi. Hetta bu weqede bezi bedewiy qebililerning reislirining roli bolushimu mumkin idi. Hezriti ömerning qan dewasi üchün hurmuzan, jufeyne we qatil luiluening qizi qatarliqlar öltürüldi. Kebul exbar uyeyne ibni el hésin we bashqilarmu qarilan'ghan bolsimu, öltürülgenler peqet yuqiriqilardin ibaret idi.

Hezriti ömer dewridiki islam jemiyiti

bu jemiyet kishilirini peqet özlirining süpetliri jehettinla töt türge ayrishqa bolidu:

xelipe – xelipimu jemiyetning bir ezasi bolup, bashqilardin perqlinip turidighan héchqandaq alahide imtiyazi yoq idi. U peqet ümmetning rehberlik hoquqini qoligha alghan kishidinla ibaret idi - xalas. Xelq özlirige rehberlik qilsun, heqlirini qoghdisun, kéyinki ewladlirini yétishtürsun dep hoquqni uning qoligha tapshuratti.

Hezriti ömerni élip éytsaq, u bir xelipe bolush süpiti bilen öz zimmisidiki wezipining éghirliqini bilgechke, herdaim küchlük mesuliyet tuyghusida yashaytti. Shunga u dawamliq xelqning mesililiri bilen meshghul idi. U her bir minutini xelqning mesililirini hel qilalmasliqtin we bu seweb bilen allah aldida jawab bérelmesliktin qattiq endishe qilip ötküzetti. Bu qorqunch we endishe uning zéhnige ornap ketkechke, toxtimay izdinetti, tirishatti. Kéchilirini asasiy jehettin uyqusiz ötküzetti, kiyim - kéchiki we yémek - ichmiki bekmu addiy - sadda idi. Ten salametliki künséri zeipliship kétiwatatti.

Hezriti ömer herdaim allah qorqunchi bilen yashaydighan we bu sewebtin toxtimay köz yéshi qilip turidighan bir zat idi. Birer ayet oqulghan waqitta buquldap yighlap kétetti. Bezide shundaq tesirlinettiki, hoshidin kétip yerge yiqilatti. Etrapidikiler uni öyige apirip qoyatti. Xelq uni késel dep oylap, yoqlap kélishetti. Bu rohiy halet uning aditige aylinip qalghan bolup, toxtimay köz yéshi qilghachqa, mengzide ikki qara siziq peyda bolup qalghanidi. Uning buquldap yighlighan awazini bezide jamaetning arqa sepliridikilermu anglaytti.

Hezriti ömer fetih heriketliri dawamida medinige toshup kélin'gen ghenimet mallarni özi üchün bir imtihan dep qaraytti we allahning bu mallar arqiliq özining (hezriti ömerning) adil we durustluqini sénimaqchi boluwatqanliqigha ishinetti.

Hezriti ömer her daim öz - özini agahlandurup, özining héchkimdin perqi yoq ikenlikini ésige élip turatti. Hezriti ömer nahayiti addiy nersiler bilen qorsaq toyghuzushqa tirishatti. Bir waq tamiqigha birla xil taamdin bashqa nerse yémeytti. Dunya hayatining lezziti, debdebisi we heshemitidin bekmu yiraq idi. Shunga u eng yoqsul kishiler aran tépip yéyeleydighan nersilerni yeytti.

Hezriti ömerning kiyim - kéchikimu nahayiti addiy we eng erzan bahaliq kiyimler idi. Kiyim - kéchek yaki ayiqi herdaim yamaqliq idi. Qimmet bahaliq, süpetlik rextlerdin tikilgen kiyimlerni qetiy kiymeytti. Yeni uning hayati bekmu qiyin we chidighusiz derijide mushkülatchiliq ichide ötti.

Hezriti ömer özining xish - eqribalirini dölet ishigha hergiz yéqinlashturmaytti, ularning birer ishqa mesul bolushigha qetiy qarshi chiqatti. Hetta ularning tijaret qilishinimu chekligenidi.

U, kéchiche namaz oquytti, yérim kéche bolghanda, bala - chaqilirini namazgha oyghitip: (i muhemmed!) ailengdikilerni (we ümmitingni) namazgha buyrighin, özengmu uni ada qilishqa chidamliq bolghin, sendin biz riziq telep qilmaymiz. Sanga biz riziq bérimiz, yaxshi aqiwet peqet teqwadarlargha xastur dégen ayetni oqup, ularning yadigha salatti.

Hezriti ömer öz emridiki mesul kishilerning arisida balilirigha alahide muamile qilghanlarni qattiq eyibligendin bashqa, ularning jinayet ötküzgen balilirinimu éghir jazalaytti.

Emdi hezriti ömer teyinligen waliy, hakimlargha kelsek, u köpinche hallarda, ibadet we diniy ishlargha bek ehmiyet bérip ketmisimu, ishenchlik we küchtünggür ademlerni teyinleytti. Chünki ibadet we diniy mejburiyyetlerning paydisi her kishining özige xastur. Eger wezipige teyinlen'gen kishi peziletlik, lékin bashqurush iqtidari ajiz bolup qalsa, u halda uning ziyini ümmetke bolidu. Shunga, u kishi eng muhimi küchlük we qabiliyetlik bolushi kérek. Shundaq bolghanda, eger u kishining exlaq - pezilitide bir nuqsan bolsa, ziyinini özi tartidu, emma ümmet uning küchi we qabiliyitidin ünümlük paydilinalaydu. Hezriti ömer waliliqqa asasen peyghember eleyhissalamning eng munewwer sahabilirini teyinleytti. Hetta ularning arisidiki eng qabiliyetliklirini tallaytti we mundaq deytti: "eger men bir kishini bir wezipige teyinlep bolghandin kéyin, uningdinmu qabiliyetlik birini uchratsam, ichim siqilip, bekmu baram bolup kétimen".

Derweqe, hezriti ömer mughire ibni sheibe, emr ibni as, muawiye qatarliq zatlarni muhim wezipilerge teyinligen waqitta, hezriti osman, hezriti eli, telhe, zubeyr, abdurrehman ibni ewf we seid ibni zeyyid qatarliq (bu dunyadiki chéghidila jennetning xush béshariti bérilgen) eng munewwer sahabiler téxi

hayat idi. Emma aldinqiliri kéyinkilirige qarighanda téximu küchlük we qabiliyetlik bolghachqa, hezriti ömer ularni wezipige teyinligenidi. Undin bashqa, hezriti ömer herdaim özi teyinligen bu kishilerning ehwallirini igellep, ularni kontrol qilip turatti. Ularningmu hezriti ömerdin tep tartip, uni hörmetlishi lazim idi.

Hezriti ömer bu munewwer sahabilerni wezipilerge teyinlep, ularni dunyaning bash aghriqigha arilashturushni xalimaytti. Hetta u beni hashim qebilisining ezalirigha asasiy jehettin wezipe bermidi. (peyghember eleyhissalamgha bolghan yéqinliq we ariliridiki tughqanliq munasiwiti bilen shundaq qildi hem ularning dunya ishlirigha ariliship, namini bulghishinimu xalimaytti.)

hezriti ömer bir kishini muhim bir wezipige teyinligen waqitta, uningdin héchkimning méligha yolsizliq qilmasliqini we héchkimning jénigha zamin bolmasliqini, emel we hoquqini özi we ailisining kozirigha aylanduruwalmasliqini telep qilatti. Waliliqqa teyinligen kishilergimu mushu menide bir agahlandurush xéti ewetip, ensar we muhajir sahabilerdin bir nechchini bu ishqa guwahchi qilatti.

Hezriti ömer wezipe béshidiki kishilerni hemishe kontrol qilip turatti. Ularning yémek - ichmiki, kiyim - kéchiki we turalghu jaylirighiche tekshürüp turatti we pat - pat ulardin hésab alatti. Undin bashqa, her yili hej mewsümide barliq walilarni özining yénigha chaqiratti we xelqtin walilarning özlirige adilliq bilen muamile qilghan - qilmighanliqini, sheret hökümlirini toghra ijra qilghan - qilmighanliqini sorap, sürüshte qilatti we ularning waliliri heqqidiki erz - shikayetlirige qulaq salatti. Muhemmed ibni mesleme walilarni teptish qilidighan mupettishlarning bashliqi bolup, hezriti ömer walilardin birining üstidin shikayet tapshurulghan haman bu zatni ehwal igelleshke ewetetti. Mesilen, bir qétim uni iraq walisi seid ibni ebu weqqas heqqide melumat igellesh üchün ewetkenidi.

Hezriti ömer herdaim xelq arisida yashaydighan, ularning dertlirige qulaq salidighan we qiyinchiliqlirini teng hel qilidighan zat idi. Yoldishi jihadqa chiqip ketken ayallarni pat - pat yoqlap, birer nersige éhtiyaji bar - yoqluqini soraytti, bezide bu ayallarning balilirini yaki xizmetchilirini egeshtürüp, ularning ornida bazargha bérip lazimliq nersilerni élip béretti. Aldinqi septin pochtaliyon kelgen haman xet - cheklerni öz igilirige yetküzüp béretti. Sawadi bolmighan aililerge xetni oqup bérish üchün sawatliq kishilerni ewetetti yaki (ular xalisa) özi bérip oqup béretti. Andin ulargha pochtikeshning qachan yolgha chiqidighanliqini, eger yoldashlirigha xet ewetmekchi bolsa, pochtikeshke qaysi küni tapshurup berse bolidighanliqini éniq chüshendürüp qoyup chiqip kétetti.

Hezriti ömer bir top kishi bilen seperge atlinip qalsa, özi bashqilardin kéyin yolgha chiqatti we hayaldighan yerde qélip qalghan nersiler bolsa, éliwélip igisige tapshurup béretti. Yolda ulighi yarilan'ghan yaki bashqa herqandaq qiyinchiliqi körülgen seperdishigha yéqindin köngül bölüp, yardem qilishqa tirishatti.

Kéchiliri medinini aylinip, pütün sheherni charlap chiqish – hezriti ömerning daimliq ishi idi. Medinige chüshken karwanlarning béshida qarawulluq qilatti, mohtaj kishilerning éhtiyajini qamdashqa, heqsizlikke uchrighan kishilerning erz - shikayetlirni anglap, dertlirige derman bolushqa tirishatti. Ayallardin birersining bir nersige éhtiyaji chüshüp qalsa, derhal öyige qaytip, ayalini élip ularning yénigha yétip kéletti.

Hezriti ömer xelqning hal - ehwlini igellesh, waqtini ular bilen ötküzüsh,

teng xushal bolup, azablirigha ortaq bolush, eger birer dawa ishi bolsa, derhal uni hel qilish we bu arqiliq adaletning burmilinip kétishining aldini élish üchün herdaim bazar - restilerni aylinip, xelq bilen ichqoyun - tashqoyun bolup kétetti. Waqit tapsila quran oquytti. Namazdin kéyin xelqning erz - shikayetlirini anglaytti. Uning öyining aldida héchqachan qarawul turmaytti.

Undin bashqa, u islam qoshunining ghayiwi qomandani we qoralliq qoshunning bash qomandani idi. Qoralliq qoshunning béshigha ayrim qomandan teyinleytti, özining oy - pikrige asasen pidakar kishilerni qomandanliqqa tallaytti. Mesilen, hezriti ömer bir qétim xelqni jihadqa chaqirghanda, ebu ubeyde es seqafi tunji bolup uning chaqiriqigha awaz qoshqanliqi üchün, uni qoshun qomandanliqigha tallighanidi.

Bezide eng yuqiri derijilik qomandanni wezipisidin élip, uni qoshundiki eng addi nökerler qatarigha chüshürüp qoyatti we eyni waqitta, eng addi, emma jasaretlik we batur bir nökerni qoshun'gha qomandan qilip teyinleytti. Bu arqiliq, qomandanning öz emel - mensipini ishghal qiliwélishigha, uningdin yaman niyette paydilinishigha we qol astidikilerni özining arzu - heweslirige wasite qiliwélishigha tosqunluq qilatti. Mesilen, bir künlerde, keyni - keynidin quchulghan zeperlerning birdinbir sewebi xalid ibni welidning bash qomandanliqi ikenliki toghrisida söz - chöchek tarqilishqa bashlidi. Hezriti ömer derhal xalid ibni welidni wezipisidin élip tashlidi. U, bu arqiliq xelqning insan'gha zeperni muyesser qilghuchining peqet allah ikenlikini bilip qélishini we ularning hemmige qadir allahtin bashqisigha ümid baghlimasliqini közde tutqanidi. Emeliyettimu zeper allah tereptin kélidu, allahning iradisi we yardimi bolmay turup zeper quchush mumkin emes. Halbuki, qoshun we xelq arisidiki bezi kishiler bu zeperlerni xalid ibni welidning qomandanliqi bilen munasiwetlik dep oylap, tuyuq héslargha bérilip ketkenidi.

Xelipe ömer aldinqi septiki qomandanlar bilen dawamliq alaqe baghlap, ulargha telimat we emr - permanlirini yetküzüp turghachqa, xuddi özi shu yerde turuwatqandek hemme ishtin xewerdar bolup turatti. U herdaim qomandanlarni allahning sheret hökümlirige qetiy boysunushi we allahqa chin dilidin étiqad qilishi toghriliq agahlandurup turatti. Jengde baturlarche élishishi we qattiq qarshiliq bildürüshi üchün ularni jasaretlendürüp, rohlirini urghutup turatti we her bir toqunushtin kéyin özige tepsiliy melumat yollishini telep qilatti. Xewerler sel kéchikip qalghudek bolsa, özi medinining sirtigha chiqip, kélip - kétiwatqan yoluchilarning arisidin ishenchlik we muwapiq dep qaralghan kishiler arqiliq melumat élishqa tirishatti we alaqe ishlirini kücheytetti. Islam qoshunining éghir ehwalda qalghanliqini bilgen haman shexsen özi bir bölek eskerge qomandan bolup ulargha yardem bérish üchün seperge atlinatti. Bundaq chaghlarda (bashqa muhim mesililerge oxshash) sahabiler bilen meslihetlishetti, ularning pikirlirini alatti, ularning pikirlirini muwapiq körse, öz pikridin yénip, ularning pikri boyiche heriket qilatti.

Hezriti ömer özi medinide bolsimu, aldinqi sepning hemmisini bashqurup turghanliqi heqiqettur. U shaturlar arqiliq aldinqi sepke toxtimay telimat béretti, qomandanlarniwezipige qoyatti, turshawul, ong - sol qanat we arqa sep qoshunlarning qomandanlirini belgileytti, fetih qilin'ghan yerlerge wali, fetih qilinmaqchi bolghan yerlerge qomandan teyinleytti. Hezriti ömer düshmen qoligha chüshüp qalghan musulman esirlerni qutuldurush üchün, dölet xezinisidin tölem töleytti we mundaq deytti: "bir musulmanni kapirning qolidin

qutuldurush men üchün pütün ereb yérim arilidinmu muhimdur. "

hezriti ömer musulmanlar üchünla emes, belki gheyri musulmanlar üchünmu eng adil we ghayiwi rehber idi. U gerche gheyri musulmanlargha musulmanlardin perqliq kéyinish we musulmanlarni hörmetlesh heqqide bezi shekliy qanunlarni yolgha qoyghan bolsimu, emma wezipe we mesuliyette hemmeylen'ge teng - barawer muamile qilatti. Bir gheyri musulman islamni qobul qilsa, uni derhal jizyedin azad qilatti, hetta uning qerzliri pütün mal - barliqidinmu köp ikenliki éniqlansa, uningdin ne öshre, ne jizye élinmaytti. Hezriti ömer walilargha omumiy uqturush ewetip musulmanlarning gheyri musulmanlargha zulum qilishini tosup, ularning heq - hoquqlirigha hörmet qilishini, ularni küchi yetmeydighan ishlargha buyrumasliqini tapilighanidi.

Sahabiler — bu dewrde islam jemiyitining melum bir qismini sahabiler igelleytti we ularning eng mötiwerliri medinide yashaytti. Xelipe ularning her qandaq bir meqsette (qoralliq urush bolup ketken teqdirdimu) medinining sirtigha chiqishigha ruxset qilmaytti. Peyghember eleyhissalam bilen birlikte islam, heq, adalet yolida élip barghan ulugh küreshlirini ular üchün yéterlik dep qaraytti. Shundaqla, ularni bashqilarmu qilalaydighan addiy ishlar yaki bashqa xizmetler üchün meshghul qilip, awarichiliq tépip bérishni xalimaytti. Jiddiy mesililerni ulargha bildürüp, meslihetlishetti, özi we musulmanlargha munasiwetlik mesililer heqqide ularning qimmetlik pikirliridin paydilinishqa tirishatti. Shunga u herdaim hezriti osman, hezriti eli we abdurrehman ibni ewf qatarliqlardin soal soraytti, pikirlirini alatti. Shundaqla, pütün xelqning bu peziletlik shexslerni özlirige ülge qilishini arzu qilatti.

Sahabilermu uninggha yardemlishetti, yol körsitetti, mesililerni uning bilen bille olturup hel qilishatti. Uning islam ümmitining menpeeti yolida chekken japa - musheqqitini we hérip - charchighinini körüp: "allah sanga yaxshiliq ata qilsun! Sendin kéyin bu wezipini tapshuruwalghanlarghimu allah yardem qilsun! Sen shundaq tirishchanliq körsitiwatisen, emma sendin kéyinkilerning bu ishlarning höddisidin chiqishi mumkin emes" dep hem uning tirishchanliqini teqdirleytti we heyran qalghanliqini bildürüshetti hem uning japa tartip kétiwatqanliqigha ichi échishatti.

Tewhid, güzel exlaq, durustluq, adalet qatarliqlarning insanlargha yetküzülüshi we ögitilishi yolida resulullah bilen bir jan, bir ten bolup ketken, heq we heqiqet yolida jan we mallirini atiwetken bu mötiwer sahabiler hemishe hezriti ömerning yénida turup, uninggha yar - yölek bolatti. Shunga xelq ularning hörmet - étibarini qilatti, ularmu hezriti ömerge oxshash xelqqe méhribanliq qilatti, shepqet körsitetti. Ularni terbiyiletti, ilim - irpan tarqitatti, ulargha islamning ewzelliklirini ögitish we singdürüsh üchün jan pidaliq körsitetti.

Sahabilerge bérilidighan hörmet - étibar derijisi ularning islamgha kirish waqtining ilgiri - kéyinlikige qarap ayrilatti. Shunga xelq suheyb we selman farisini (jemiyetning éhtiyaji tüpeylidin musulman bolghan) ebu sufyan, suheyl ibni amir we el haris ibni hisham qatarliq (mekkilik qilich musulmani) largha qarighanda téximu üstün köretti.

Mesuliyet we adalet jehettin bu dewr jemiyitining barliq ezasi teng - barawer bolup, burun musulman bolghanlarning heq we hoquq jehette kéyin musulman bolghanlardin héchqandaq üstünlüki yoq idi. Eslide barliq sahabiler bir - birige qan - qérindashtek yéqin bolup, bir - birini uruq - tughqanliridinmu bekrek

ezizleytti.

Musulmanlar – pütün jemiyet bir pütün uyultashtek bolup, urush zamanlirida öyde qalghanlar özlirining jihadqa chiqip ketkenlerning aililirige mesul ikenlikini hergiz untup qalmaytti. Ular xelipining bu mesuliyetni öz zimmisige éliwatqanliqini, ularning éghir yükini özi yalghuz kötürüshke tirishiwatqanliqini bilip turatti. Bir - birige küchlük iman béghi bilen chemberchas baghlan'ghanliqi, bir niyet, bir meqsette japaliq küresh qiliwatqanliqi üchün barliq aile bir - birige tayanch küch bolush rohi ichide yashaytti. Ular erlerning aldinqi septe we dölet chégralirida allahning sözini insanlargha yetküzüsh üchün xizmet qiliwatqanliqigha, mürini - mürige tirep küresh qiliwatqanliqigha ishinetti. Balilar, anilar, yashan'ghanlar, ayallar bolsa, aldinqi septin kélidighan xewerlerni töt köz bilen kütetti. Bu muddet ichide xelipe we rehberliri teripidin qattiq qoghdilatti, ularning yardem, xizmet we shapaitige nail bolatti. Ularmu bu ishlardin ülge élip, öz arilirida küchining yétishiche yardemlishish we méhri - shepqet yetküzüshke tirishatti. Ularning bundaq qilishigha yürekliridiki küchlük imani türtke bolatti. Chünki peyghember eleyhissalam heqiqiy musulmanlardin teshkil tapqan bir jemiyetni mundaq dep teripleytti: "muiminler birmunchilighan ichki organdin terkip tapqan bir beden'ge oxshash bir - birige yar - yölek bolidu, ich aghritidu we illiq muamile qilidu. Bu organlardin biri késel sewebi bilen aghrisa, bashqa organlarmu uning bilen teng aghrighandek, muiminlermu bir - biri üchün shundaq héssiyatta bolidu. "

jemiyette omumiy xelqqe munasiwetlik birer weqe yüz berse, barliq musulmanlar bu ishtin qattiq tesirlinetti we uninggha yéqindin köngül böletti. Mesilen, zeper xewerliri pütün jemiyet ezalirining hemmisini söyündürüp, hemmeylenni teng xushal qilatti. Hijrining 18 - yili yüz bergen qehetchilikning derdini barliq musulmanlar teng tartishqa tirishti. Biri yése, yene biri nérida uninggha telmürüp qarap qalmidi. Kimde néme bolsa, hemmisi teng bölüshti. Andin yiraq memliketlerdin keltürülgen ashliq awwal qehetchilik yüz bergen yurtlargha, andin musulmanliq hayatining uzun - qisqiliqi uyaqta tursun, musulman - gheyri musulmannimu ayrimighan asasta, kim eng éhtiyajliq bolsa, shuningdin bashlap tarqitip bérildi.

Zimmiler (gheyri musulmanlar) – bularning bir qismi yehudiy we nasaralar (xristanlar) din terkip tapqan ehli kitablar, yene bir qismi mejusiylar (atesh peresler) bolup, bular fetih dawamida teslim bolup, musulmanlar bilen sülhileshken we tüzülgen sülhining shertlirige xilapliq qilmaydighan, düshmenlerni saqlimaydighan (ularning namida siyasiy we idiyiwi paaliyetlerni élip barmaydighan), islam düshmenliri bilen alaqileshmeydighan, islam hökümranliqi astidiki puqralar idi. Ular bu ishlargha diqqet qilghan we semimiy pozitsiyide bolghan muddet ichide, künliri xushal - xuram ötetti we islamning adaletliridin toluq paydilinalaytti, mal - mülük we öy - jayliridin xatirjem, bala - chaqiliri bilen hör yashaytti. Héchkim ulargha dexli - teruz qilalmaytti. Eger birer zulumgha uchrisa, derhal sheret hökmi boyiche heqliri élip bériletti. Kim bolushidin qetiynezer, zulum qilghan kishi choqum tégishlik jazagha tartilatti. Pütün jemiyet ezasi heq we hoquqta teng - barawer bolup, héchkim buningdin mustesna emes idi. Bezi alahide ehwallardin bashqa waqitlarda, gheyri musulmanlarmu musulmanlargha oxshash wezipe öteytti we bezi ishlargha mesul bolatti. Ularning döletke töleydighan jizyening miqdari musulmanlarning döletke

töleydighan zakatning miqdaridin az idi. Ular aldinqi sepke ewetilmeytti, sheher ichide xatirjem yashawéretti. Ular öz mesililirini öz étiqadlirining qanuni boyiche hel qilsimu yaki (xalisa) islam sheriiti boyiche hel qilsimu bolatti.

Axirida shuni éytip öteyliki, hezriti ömer peyghember eleyhissalamning: "bu yérim aralda ikki din birlikte mewjut bolup turalmaydu" dégen sözige binaen, musulman bolmighanlarni ereb yérim arilining sirtigha orunlashturdi. Emma islam dölitining bashqa rayonliridiki bu puqralar yenila hör we bext - saadet ichide yashidi.

Her néme bolushidin qetiynezer, ular islam tarixining eng parlaq dewri we insaniyet tarixida oxshishi körülmigen bu adaletlik mezgillerde, pütün jemiyetning barliq ezalirigha oxshash xushal - xuram, exlaqiy peziletke tolghan shereplik künlirini ötküzgenidi. Barliq jemiyet ezasi bir - birige chemberchas baghlan'ghanidi, chünki u jemiyette teng - barawerlik, hörlük, méhri - shepqet we merhemet höküm süretti.

Tötinchi bap. Hezriti osman reziyellahu enhuning hayati we bu dewirdiki petihler

hezriti osman reziyellahu enhuning hayati

hezriti osman dada teripidin peyghember eleyhissalam bilen yiraq tughqan kélidu we nesebte töwendin yuqirigha qarap sanighanda tötinchi nesilde (yeni tötinchi ejdadi abdumennapta) uning bilen birlishidu. U abdumennap ibni abdushshems ibni umeyye ibni ebul as ibni efwanning oghli bolup, anisi tereptinmu yene peyghember eleyhissalam bilen tughqan kélidu. Chünki hezriti osmanning anisi erwe – qureyzning qizi bolup, erwening anisi abdulmutellibning qizi, yeni peyghember eleyhissalamning hammisi beyza idi. Hezriti osman hijrettin 47 yil burun taipte tughulghan bolup, peyghember eleyhissalamdin alte yash kichik idi.

Hezriti osmanning dadisi efwan bay sodiger idi. U tijaret üchün seperge atlinip, shamda wapat bolghanidi. Uningdin oghli osman'gha nahayiti köp bayliq miras qaldi. Osmanmu tijaret bilen meshghul bolup yürdi. Tijariti yürüshüp, tapqan paydisini herdaim xelqqe tarqitip, ulargha yardem qolini sunatti. Shunga xelq uni yaxshi köretti we hörmetleytti. U özi tewe bolghan beni ümeyye qebilisining xojayini bolghandin sirt, qureyshlerningmu katta zatliridin biri idi.

Mana bular, uning jahiliyet hayati bilen munasiwetlik (bizge qaldurulghan) melumatlar idi. Uning jahiliyet dewridiki hayati bashqa sahabilerning u dewridiki hayatidin asasen perqlinip ketmeytti. Lékin musulmanlarning islam dewridiki hayatiy kechürmishliri tepsiliy qeyt qilin'ghan bolup, bizgiche toluq tepsilati bilen yetküzülgen. Chünki islam ularni hayatqa yéngibashtin teyyarlighan, terbiyiligen we yétishtürgenidi. Shunga tarix ularning kéyinki hayati paaliyetlirini altun herpler bilen eng parlaq sehipilerge yézip qaldurghanidi.

Muhemmed eleyhissalamgha tunji wehyi kelgen waqitta hezriti osman 34 yash etrapida idi. U köp ötmey islamni qobul qilip musulman boldi we sahabilerning aldinqiliri qataridin orun aldi. Tarixta qeyt qilinishiche, u aldinqi on musulmanning biri idi. U chaghlarda, musulmanlar kéchiliri el erkam ibni ebul erkamning öyige yighilip, mexpiy paaliyet élip bérishqa yéngi bashlighanidi.

Tarixiy melumatlargha qarighanda, uning musulman bolush jeryani mundaq idi: hezriti osman telhe ibni ubeydullah bilen shérik tijaret qilip shamdin

qaytip kéliwatatti. Seperde mügdep qaldi we hezriti muhemmedning allah teripidin insaniyetke elchi qilinip, mekkige ewetilgenliki heqqide bir nida anglidi.

Ibni hajer özining "el isabe" namliq esiride mundaq deydu: hezriti osmanning hammisi suide binti qureyz jahiliyet dewride kahin bolup, bir küni u osman'gha hezriti muhemmedning peyghember bolidighanliqini éytqanidi. Hezriti osman:

– hammamning sözliri méni her daim qaymuqturup qoyatti, - deydu we sözini dawamlashturup mundaq deydu: men ebubekri bilen pat - pat körüshüp paranglishattim. Bir küni uni yoqlap bardim, u yalghuz idi. Méni biraz xiyalchan körgen bolsa kérek, néme bolghanliqini soridi. Ebubekri heqiqeten éghir - bésiq, toghra söz we aldin körer biri idi. Men hammamning sözlirini uninggha dep berdim. U:

– ey osman! Sen eqli - hoshung jayida, toghra - xatani perq qilalaydighan ademsen. Millitimiz choquniwatqan shu butlarning néme ikenlikini oylap baqtingmu? Ular gas - gacha tash parchiliridin bashqa nerse emesqu? - dédi. Menmu uni testiqlap:

– éytqanliring rast shundaq, - dédim. Ebubekri:

– hammang eslide toghra gep qiptu. Shu allahning resuli muhemmed ibni abdullahni bilisen'ghu? ALLAH uni elchi qilip teyinlep öz hökmini pütün insaniyetke yetküzüsh üchün ewetti. Xalisang, séni uning bilen körüshtürey, - dep teklip qildi. Men:

– yaq! Boldi, - dep turattim, del shu chaghda hezriti muhemmed bilen hezriti eli yénimizdin ötüp ketti. Ebubekri derhal ornidin turup, hezriti muhemmedning yénigha bardi we uning quliqigha bir nersilerni dep pichirlidi. Shuning bilen, resulullah méning aldimgha kélip:

– ey osman! Kel, allahning dewitini qobul qilip jennetke kirgin. Shunisi heqiqetki, men sanga, shundaqla barliq insanlargha elchi qilip ewetilgen elchimen, - dédi. Men özemni tutuwalalmay, derhal iman éytip musulman boldum.

Hezriti osmanning musulman bolushi qureyshlerge bekmu qattiq tesir qildi. Qureysh ichide sarasime meydan'gha keldi we dawalghush peyda boldi. Chünki hezriti osman qureyshlerning hörmetke sazawer, mötiwer kishiliridin biri idi. Hezriti osmanning taghisi el hakem ibni ebul as uni bu yoldin qayturmaqchi bolup, köp urun'ghan bolsimu, héchqandaq netijige érishelmidi. Shuning bilen, u hezriti osman'gha qattiq bésim qilip, éghir azab - oqubetke duchar qildi. Emma bu esheddiy zulum we insapsizliq bilen qilin'ghan muamililer héchqandaq ishqa yarimidi, osmanning iradisini we islamgha bolghan sadaqitini özgertelmidi. Taghisi uning herqandaq ishqa berdashliq bérip, öz yoligha dawam qilghanliqini körüp boshiship qaldi. Emma bu qétim anisi erwe binti qureyz uni qayil qilishqa urundi. Lékin, uning pütün tirishchanliqimu nölge teng boldi. U yenila öz yolidin qetiy qaytmidi.

Hezriti osmanning özige xas ikki alahidiliki bar idi. Birinchisi, u bekmu uyatchan bolup, izzet - abruyini saqlash éngi bekmu küchlük idi. Shunga, xelq uning aldida haya qilatti, eyminetti we uni hörmetleytti. Hetta peyghember eleyhissalammu uning bu xususiyitini bekmu ulughlaytti we: "malaikilermu haya qilip, eyminidighan bir kishidin men qandaq eymenmey turalaymen?!" deytti.

Uning ikkinchi chong alahidiliki bolsa, qoli ochuq, séxiyliqi idi.

Qureyshlerning arisida séxiyliqta uning aldigha ötidighan biri yoq idi. Hezriti osman musulman bolghandin kéyin, peyghember eleyhissalamning qizi ruqiyege öylinip, uning (peyghember eleyhissalam) bilen tughqandarchiliq munasiwitini berpa qildi. Ruqiye uningdin abdullah isimlik bir oghul bala tughdi, emma u alte yéshida wapat boldi.

Qureyshler musulmanlargha qattiq eziyet yetküzgen chaghlarda, hezriti osman peyghember eleyhissalamning ijaziti bilen (ayali ruqiyeni élip) hebeshstan'gha hijret qilghan musulmanlar sépigha qétildi. Hebeshstanda qisqa waqit turupla mekkige qaytip keldi. Lékin, köp ötmey yene bir musulmanlar karwinigha qétilip, hebeshstan'gha ikkinchi qétim hijret qildi.

Eqebe yighilishidin kéyin, zulum astidiki mekkilik musulmanlar asta - asta medinige hijret qilishqa bashlidi. Buni anglighan hezriti osman ayali ruqiyeni élip, hebeshstandin medinige qaytip keldi. Bu jeryanda bedri ghaziti bolup ötti, emma hezriti osman bu ghazatqa qatnishalmidi. Chünki, ayali ruqiye éghir késel idi we uninggha qarash üchün peyghember eleyhissalamning ijaziti bilen medinide qaldi. Shundaq bolsimu, peyghember eleyhissalam uninggha urushqa qétilghanlar qatarida ghenimettin bir ülüsh berdi. Köp ötmey ruqiye wapat boldi (bu chaghda musulmanlar téxi urushtin qaytip kelmigenidi). Bu ish hezriti osmanni bekmu qayghulandurdi.

Hezriti osman jahiliyet dewride ebu amir texellusi bilen tonulghanidi. Ruqiye abdullahni tughqandin kéyin, kishiler uni ebu abdullah dep chaqirishqa bashlidi. Ruqiye wapat bolghandin kéyin, hezriti osman uning singlisi ummu gülsümge öylendi. Emma uningdin balisi bolmidi we umu hedisige oxshash (hezriti osman hayat chaghda) wapat boldi. Töwendikiler hezriti osman kéyinche öylen'gen ayallardur:

fatihe binti ghezwan: bu ayaldin abdullah el esqertughuldi. Bu bala kichik chéghidila chachrap ketti. Ummu amir binti jundub: bu ayaldin amir, xalid, ebban we ömer qatarliqlar tughuldi. Fatime binti welid el mehzumiyye: bu ayaldin seid, welid we ummu seid qatarliqlar tughuldi. Ummu benin binti uyeyne ibni hisn: bu ayaldin abulmelik tughuldi, emma chachrap ketti. Ramle binti sheybe ibni rabe: bu ayaldin aishe, ummu ebban we ummu amir isimlik üch qiz tughuldi. Bu ayaldin oghli yoq idi. Naile bnti el ferasife: bu ayaldin meryem tughuldi.

Démekki, hezriti osman ilgiri - axir bolup jemiy sekkiz ayalgha öylen'genidi. U shéhit qilin'ghan waqitta, nikahida ummu benin, fatihe we naile qatarliq üchi bar idi.

Hezriti osmanning jemiy toqquz oghli bolghanidi. Ulardin abdullah, abdullah el esqer we abdulmelik qatarliq üchi kichik chéghidila chachrap ketti. Qalghan amir, xalid, ebban, ömer, welid we seid qatarliq altisi yashidi. Undin bashqa meryem, ummu seid, aishe, ummu ebban, ummu amir we kichik meryem qatarliq alte qizi bar idi.

Hezriti osman chong weqelerning hemmiside dégüdek peyghember eleyhissalamning yénida bolup, bu weqelerge uning bilen birge ishtirak qilghanidi. Hezriti ebubekri dewride, hezriti osman xelipining bash katibi dep qarilatti. Hezriti ömer dewride bolsa, xelipidin kéyin dölet ishlirini yürgüzidighan ikkinchi chong hökümdar idi. Hezriti ebubekri dewride qehetchilik yüz bergenidi. Hezriti osman ming tögilik karwan bilen tijaret üchün ilip kelgen, bughday, zeytun yéghi we quruq üzüm qatarliqlarni medine sodigerlirining hessilep payda birimiz

déginige qarimay musulmanlarning ghérip - ghurwalirigha, qehetchilikte qalgham medine xelqige sediqe ornida tarqitip berdi.

Hezriti osman hezriti ebubekrining emri bilen hezriti ömerning xelipilikke teyinlen'genliki toghrisidiki qararnamini yazghanidi. Hezriti osman hezriti ömer dewride ikkinchi derijilik hökümdar idi. Xelq hezriti ömerdin birer nerse telep qilishtin burun hezriti osman bilen körüshetti. Xelqning nopusqa élinishi we hijriye tarixining muherrem éyidin bashlinishi qatarliq pikirlerni tunji bolup u otturigha qoyghanidi. Hezriti ömerning qopal mijezi hezriti ebubekrining mulayimliqini tengshep turidighan muhim amil bolghinidek, hezriti osmanning yuwash mijezimu hezriti ömerning qopalliqi bilen birliship tengpungluqni saqlaytti. Shunga bu ikki dewrdiki dölet rehberlikide köp özgirish bolmidi. Chünki qopal muamilining yénida uni tengshep turidighan yuwashliq, ghezep - nepretning yénida uni bésip turidighan mulayimliq we merhemet bar idi.

Hezriti osmanning xelipiliki

hezriti ömerning jinaza namizi suheyb teripidin chüshürülüp depne qilin'ghandin kéyin, miqdad ibni amir shura (kéngesh) ezalirini derhal el munewwer ibni mehremening öyige chaqirdi. Bulardin hezriti osman, hezriti eli, abdurrehman ibni ewf, zubeyr ibni el awam we seid ibni ebu weqqas qatarliq beshi teq boldi, telhe ibni ubeydullah medinining sirtigha chiqip ketkenidi. Hezriti ömerning oghli abdullah meslihetchi we mupettish süpitide qatnashti. Ebu telhe el ensari ellik kishilik amanliq etriti bilen ular yighilghan öyning bixeterlikige mesul bolup, ishiktin héchkimning kirishige qetiy ruxset qilmidi.

Kéngesh ezaliri mana bu yerde meslihetlishishke bashlidi. Meslihet arqiliq hezriti osman bilen hezriti elige ikkidin awaz birilip tengpung halet shekillendi. Bu tengpung haletni shekillendürgen abdurrahman ibni ewf öz pikrini bayan qilip tarazining bir teripining éghir bésip kétishini xalimaytti. Abdurrehman ibni ewf kéngesh ezaliri arisidiki xelipe saylimini mushu yerde toxtitip qoyup, xelqning bu heqtiki pikrini élish niyitide sirtqa chiqti we medinidiki mötiwerler we qomandanlarning pikirlirini aldi, ular bilen köp meslihetleshti. Ularning köpinchisi hezriti osman'gha mayil idi. Üchinchi küni seherde medinidiki muhajirlar ensarilar bolup nurghun adem mesjidke yighildi. Jamaetmu kimni saylash heqqide az tola pikir bérip ghulghula qilishti. Andin hezriti abdurahman hezriti elini aldigha chaqirip uninggha:

– allahning kitabi we resulullahning sünniti boyiche ish qilidighanliqinggha we burunqi ikki xelipining izidin mangidighanliqinggha wede qilalamsen? - dep soridi. Hezriti eli:

– bilimim we küchümning yétishiche shundaq qilishqa tirishimen, - dédi. Abdurrehman hezriti osmanni chaqirip, uningdinmu shu soalni soridi. Hezriti osman:

– hee, wede béreleymen, - dep jawab bérishi bilen derhal uninggha beyet qildi. Buni körgen jamaetmu bir - birlep kélip uninggha beyet qilishti. Shuning bilen, hezriti osman xelipilikke teyinlendi. Abdurrehman ibni ewf héchqandaq ixtilap we ghewgha chiqarmighan asasta mesilini hel qildi. U hezriti osmanni qollaydighan kéngesh ezalirining pikridin bashqa pikirlerning éghir bésip kétishini muweppiqiyetlik halda tosup, teng awazgha érishken ikki kishining héchbirige terepdar bolmay turup ishning höddisidin chiqalighanidi. Bu netijige, elwette bu ikki chong sahabining mijez - xaraktérini nahayiti obdan bilgechke érisheligenidi.

Hezriti osman xelipilikke teyinlen'gen küni kéngesh ezasi telhe ibni ubeydullahmu medinige yétip kelgenidi. Kishiler uninggha:

– bérip osman'gha beyet qil! - déyishti. Telhe:

– qureyshlerning hemmisi uningdin razimu? - dep soridi. Kishiler:

– shundaq, - déyishti. – eger pütün xelq pikir birlikige kelgen bolsa, men xelqimdin ayrilmaymen, - dédi we bérip hezriti osman'gha beyet qildi. Yighinchaqlap éytqanda, bu heqtiki heqiqet shuki, hezriti osmanning xelipe bolushi jeryanidiki yighilishlarda héchqandaq weqe chiqmidi, héchqandaq mesilimu körülmidi. Shundaqla, bu saylam ümmetni parchilaydighan, bölgünchilik qilishqa urunidighan weqeler we hadisilerning kélip chiqishigha sewebchi bolmighanidi.

Hezriti osman xelipilikke teyinlen'gendin kéyin méhrabqa chiqip qisqila söz qildi. Kéngesh ezalirining arisida eng ghemkin we perishan haldikisi u idi. Sözide xelqqe bezi nesihetlerni qildi. Ulargha axiret hayatini eslitip, bu dunyaning pitnilirige arilashmasliqi heqqide ögüt berdi. Hezriti osmanning beyiti hijriyening 24 - yili, zulhejje éyining axirlirigha toghra kelgenidi.

Hezriti osman dewridiki fetihler

hezriti osman dewri heqiqeten fetihler bilen ötken dewr boldi. Bu fetihler asasi jehettin hezriti ömer dewride bashlan'ghan fetihlerning dawami bolup, on yil boyiche quruqluq we déngizda toxtimay dawamlashti.

Epsuslinarliqi shuki, hezriti osmanning dewrining eng axirqi ikki yili qalaymiqanchiliq we pitne - pasatqa tolup ketti. Hetta bu pitniler shundaq yéyilip kettiki, aldinqi yillarda qolgha keltürülgen pütün netije biraqla süpürüp tashlandi. Insanlar hezriti osman dewrini pütünley qalaymiqanchiliq ichide ötti dep bilip, bu qalaymiqanchiliqning hezriti osmanning xelipilikke teyinlinishi sewebidin kélip chiqti dep qarishatti. Eng échinarliqi shuki, bu weqeler künséri shiddetlik tüs élip, eng axiri hezriti osmanning shéhit qilinishigha seweb boldi.

Bu waqitlarda, muawiye ibni ebusufyan shamning walisi idi. U bizanslar üstige yürüsh qilip, u dewrde ammuriye dep atalghan (hazirqi) enqeregiche yétip bardi. Peyghember eleyhissalamning sahabiliridin ubade ibni es samit, xalid ibni zeyyid, ebuzer el ensari we sheddad ibni ews qatarliqlar uning bilen birge idi.

Musulmanlar esker sanining az bolushigha qarimay, nahayiti keng tupraqlarni fetih qildi. Düshmen qoshunining sanigha nisbeten musulmanlarning sani bekmu az idi. Shunga her fetih qilghan yéride az sandiki eskiriy küchni u yerge qoyup méngishqa mejbur bolatti. Chünki aldi tereplerde urushqa teyyar düshmen qoshunliri we cheksiz ketken chégralar bolup, bu yerlerni dawamliq qoghdap turmisa bolmaytti. Ularning mudapelinish weziyitidiki merkezliri we waqti kelgende lazim bolghan yerlerge we aldinqi sepke yardemge kélidighan eskiriy baziliri bar idi.

Yuqiriqi sewebler yéngi fetih qilin'ghan yerlerge nahayiti az sanda bolsimu esker turghuzushqa mejbur qilatti. Hem shundaq qilghanda, yerlik xelqning birdinla jasaretlinip jizye töleshke qarshiliq bildürüshining we pursettin paydilinip musulmanlarni urup - qoghlap, hökümranliqqa qarshi isyan chiqirishining aldini alghili bolatti. Yerlik xelq öz yurtlirining musulmanlar teripidin fetih qilinishini özliri ötküzgen bir xataliq yaki xata qilinip qalghan bir ishning netijisi dep qaraytti we ular herdaim musulmanlarni öz yurtliridin sürtoqay qilidighan muwapiq purset izdeytti. Shuningdek, islam dölitining puqrasigha aylinip bolghan gheyri

musulman xelq pat - pat isyan kötürüp, kélishimni buzatti.

Gherbiy sep

hijriye 25 - yili, misir walisi emr ibni as kélishimni buzghan iskenderiye xelqining üstige yürüsh qildi we urush bilen ularni qayta boysundurdi. Hezriti ömer qomandanliridin emr ibni asning trablusning fethidin kéyin afriqigha téximu ichkirilep yürüsh qilishini tosup qoyghanidi. Emma hezriti osman uninggha qayta ijazet berdi we abdullah ibni seid ibni ebuserhni bir qoshun'gha qomandan qilip, shu terepke ewetti.

Abdullah trablustin ötüp, déngiz sahiligha orunlashturulghan bizans kémiliridin bir munchini qolgha chüshürgendin kéyin shimaliy afriqa sepirini dawamlashturdi we hijriye 27 - yili, (hazirqi tunusning shehirliridin) qeyrawanning gherbidiki subeytila dégen yerde bizans qoshunigha duch keldi. Qeyrawan shehiri u waqitlarda téxi sheher bolup qurulmighanidi. Bizans qoshunini géorg (George) isimlik bir qomandan bashquruwatatti. Islam qoshunidiki abdullah ibni zubeyr bu urushta géorgni öltürdi. Musulmanlar zeper quchqan bu urushta abdullahning töhpisi nahayiti zor boldi.

Sham walisi muawiye hezriti ömer dewridila fetih ishlirini déngiz arqiliqmu dawamlashturup, hims shehiri etrapidiki yézilarnimu islam téritoriyisige qatmaqchi boluwatqanliqini xelipige bildürgenidi. Hezriti osman xelipilikke teyinlen'gendin kéyin muawiye bu ishni uninggha qayta bildürdi. Hezriti osman uning bir kéme bilen yolgha chiqishigha qoshuldi. Muawiyemu uning telimati boyiche orunlashturdi we beni fezare qebilisining terepdarliridin abdullah ibni qeys el jasini eskerlerge qomandan qilip teyinlidi.

Hijriyening 28 - yili, u siprus ariligha seper qilip, xelqini yilliq yette ming dinar jizyege baghlidi. Islam dölitining bir wilayiti bolghan misir abdullah ibni seid ibni ebuserh qomandanliqida siprus fethi üchün (muawiyege) yardemchi qoshun ewetti. Emma abdullah siprusqa yétip barghanda, muawiye u aralni pütünley qolgha chüshürup, hökümran orun'gha ötüp bolghanidi.

Hijriye 31 - yili, kilikya sahilida musulmanlar bilen bizans qoshunliri arisida erebler teripidin "zatus sewari" dep atalghan qanliq urush yüz berdi. Bizanslargha bolsa, impérator konstantin özi qomandanliq qiliwatatti. Bizanslarning filoti besh yüzdin artuq kémidin terkib tapqan bolsimu, urush meydanidin qachti, musulmanlar ularni qattiq meghlubiyetke uchratti.

Sham walisi muawiye ibni ebusufyan bizanslarning qolidiki malatya etrapliridiki hisnul mere (ayal qelesi) ni ishghal qildi. Bu waqitta, misir walisi abdullah ibni seid ibni ebuserh islam döliti bilen tüzgen ehdinamisini buzup, isyan kötergen afriqigha yürüsh qildi we bu rayonni ikkinchi qétim fetih qilip, özlirige bash egdürdi.

Sherqiy septe élip bérilghan fetihler

hezriti ömer dewride ezerbeyjan we erminiye ölkiliri islam dölitining wekili xuzeyfe ibni el yaman bilen tinchliq ehdinamisi tüzüp, shertnamige asasen töleshke tégishlik jizyeni tölimeslikke tirkeshti. Hezriti osman dewrining qomandanliridin el welid ibni uqbe bir qoshun'gha bashchiliq qilip, ularning üstige yürüsh qildi. Qoshun turshawullirining béshida selman ibni rabe el bahili bar idi. Nihayet, bu ikki ölke xelqi qaytidin ehdiname tüzüshke mejbur boldi.

Hebib ibni mesleme ibni xalid el fehri gherbtin ermeniyege qarap yürüsh qilghan waqitta, uning qomandanliqidiki sham wilayitige mensup qoshun'gha

kufelikler selman ibni rabe el bahili qomandanliqida sekkiz ming kishilik qoshun bilen yardem qildi. Hezriti osman dewridiki fetih heriketliri mundaq dawamlashti:

hijriye 29 - yili, xurasan emiri umeyr ibni osman ibni seid (hazirqi özbekistan'gha tewe) ferghane shehirige yürüsh qildi. Shu yili yene sijistan (iranda) emiri abdullah ibni umeyr el leysi kabulgha, kirman (iranda) emiri ubeydullah ibni muemmer et temimi sina deryasigha qeder yétip bardi. Shundaqla, basra (iraqta) emiri abdullah amir ibni qureyz bir top qoshunni bashlap, isyan kötergen istahr (iranda) ahalisini basturush üchün yürüsh qildi. Uning qomandanliqidiki qoshunning turshawullirigha osman ibni el as bashchiliq qilatti.

Bu waqitta, kufe emiri seid ibni el as öz yénigha hezriti elining ikki oghli hesen we hüseyn, abdullah ibni abbas, abdullah ibni ömer we abdullah ibni zubeyr qatarliqlarni élip, xorasan'gha seper qildi.

Emma basra emiri abdullah ibni amir bashqa bir tereptin bu yerge kélip bolghanidi. Buningdin xewer tapqan kufe emiri seid ibni el as yönilishini özgertip komeske qarap mangdi. Komes xelqi nihawend urushi waqtida xuzeyfe ibni el yaman bilen tüzgen kélishimge raye qiliwatatti. Shunga seid bu yerdin jurjan'gha qarap ilgirilep, u yerning xelqi bilen her yili ikki ming dinar jizye töleshke kélishkendin kéyin, chölge yétip barghiche sepirini dawamlashturdi. Emma jurjan xelqi sözidin yéniwélip, musulmanlarning aldini tosushqa we yoldin ötken - kechkenlerni bulang - talang qilishqa bashlidi. Bu ehwal, quteybe ibni muslim el bahili xurasan hökümranliqini qolgha alghan'gha qeder dawamlashti.

Pars xelqi yene qozghalghanidi. Abdullah ibni amir qoshun bashlap ularning üstige yürüsh qildi we ikkinchi qétim fetih qildi. Bu qétimliq urushtin kéyin perishan halgha chüshüp qalghan sasaniylar impératori yezdigird kirman'gha qachti. Mushaji ibni mesud es silmi uning arqisidin qoghlashqa mesul qilindi. Yezdigird qéchip kétiwétip, morgab deryasi boyidiki bir tügmen'ge yoluqup ötti. Kéyinche bu yerde tügmenchi teripidin öltürülgenliki éniqlandi.

Xurasan xelqimu qozghalghanidi. Abdullah ibni amir bu yerge qoshun tartti. Qoshun turshawullirining béshida el ehmed ibni qeys bar idi. Bu qétimliq seper jeryanida tus, ebyord we neseni ishghal qilip, serahsqa yétip bardi. Andin merw xelqi bilen ehdiname tüzüsh arqiliq xurasan rayonini ikkinchi qétim fetih qildi.

Hijriye 32 - yili, hezriti osman kufe emiri seid ibni asqa mektub yollap, uning selman ibni rabeni el bab dégen yerge ewetishini emr qildi. Selman xelipening emrige binaen bu yerge qarap yolgha chiqti. Bu waqitta, uning bashqa bir yerde urush qiliwatqan qérindishi abdurrehman ibni rabe el bahili shéhit boldi. Uning qol astidiki qoshun talapetke uchrap, terep - terepke pétirap, beziliri geylan'gha, yene beziliri jurjan'gha ketti.

Sahabilardin ebuhureyre we selman farisimu bu eskerlerning arisida idi. Tarqilip ketken bu qoshunning bezi eskerliri selman ibni rabening qéshigha bériwaldi. Qomandan xuzeyfe ibni el yamanmu selman bilen bille idi. Hezriti osman erminiyede turuwatqan sham qoshunining qomandani hebib ibni meslemege xewer yollap, uning el babta urush qiliwatqan selman ibni rabe el bahiligha yardemchi qoshun ewetishini we uninggha qolidin kélishiche yardem qilishini emr qildi. Xelipining emri orundaldi. Lékin xurasan xelqi yene qozghalghanidi. Shuning bilen, abdullah ibni amir yardemchi qomandanlardin el ehmed ibni qeysni merwi ruzgha ewetti. U bu yerning xelqi bilen ehdiname tüzdi.

Emma taleghan, feryab, juzjan we taxaristan rayonlirining pütün ahalisi birliship uning üstige yürüsh qilghan bolsimu, allahning izni bilen musulmanlar yene üstünlükni igellidi. Undin bashqa, belx xelqi bilenmu ehdiname tüzüldi. Andin el eqra ibni habis jewzijan dégen yerge ewetilip, bu yermu fetih qilindi we bu arqiliq hijriyening 33 - yili xurasan üchinchi qétim fetih qilin'ghan boldi.

Fetih heriketliri hezriti osman dewride mana mushundaq keng kölemlik qanat yayghanidi. Bir tereptin afriqa, siprus we erminiye qatarliq yéngi tupraqlar islam téritoriyisige kirgüzülse, yene bir tereptin iranning xurasan we babul ebwab rayonlirida ehdinamige xilapliq qilin'ghan xelq qaytidin itaetke boysunduruldi. Shuning bilen birge, sind rayoni, kabul we perghane sheherlirimu islam tupraqlrigha qétildi.

Hezriti osman dewridiki jemiyetning omumiy ehwali

hezriti ömer dewrige nisbeten éytqanda, hezriti osman dewride musulman xelq téximu peziletlik bolup, kishiler bir - biri bilen ichekiship ketken we özara yardemlishish nahayiti keng qanat yayghan idi. Elwette, hezriti osman xelipilikke teyinlen'gen küni xelq birdinla özgirip ketmidi. Shundaq dep éytishqimu boliduki, u hezriti ömerge qarighanda xelqni bir az erkige qoyup bergechke, xelq uningdin bekmu memnun bolghanidi. Chünki xelq hezriti ömerning qattiq qolluq bilen bashqurushidin bizar bolup turghanidi. Shunga xelq uning heddédin ziyade méhribanliqi we mulayim muamilisige bolghan razimenlikini éniq ipadileshke bashlighanidi.

Hezriti osmanni xelipilik maqamigha chiqarghan kéngesh ezalirining xelqqe nisbeten bésimi yaki héchqandaq yaman teripi bolup baqmidi. Eksiche, hezriti osmanning xelipilikke teyinlinishi nahayiti normal shekilde élip bérildi we héchkim bu ishqa naraziliq bildürmidi.

Bu waqitta, hezriti ömerning oghli ubeydullahning hurmuzan, jufeyne we ebu luiluening qizini öltürüwétishi jemiyette nahayiti chong ghulghula peyda qildi. Bu ehwalda, qatillarning ölümge höküm qilinishi we bu jaza peqet xelipe teripidin ijra qilinishi kérek idi. Shunga hezriti ömerning oghli ubeydullah ötküzgen jinayitining jazasini tartishi kérek idi. Emma uning jazasini béridighan kishi yenila xelipe idi. Xelipe jinayetni tekshürüp, éniqlap bolghiche ubeydullah tutulup, zindan'gha tashlan'ghanidi. Hezriti osman xelipilikke teyinlen'gendin kéyin tunji bolup mana bu mesilige duch keldi. Uning bu jinayetni ötküzgen kishini choqum jazalishi, yeni ubeydullahni ölüm jazasigha höküm qilishi shert idi. Hezriti eli we bashqa bir qanche sahabimu shu pikirde idi. Bashqa sahabilerning qarishiche, téxi tünügünla napak qollarda öltürülgen hezriti ömerning oghlining bügün ölümge höküm qilinishi nahayiti qiyin bir mesile idi. Uning üstige, bir musulman yene bir musulmanning qénini tökken chaghdila andin ölümge höküm qilinatti. Emma xelq hurmuzanning musulman ikenlikidin shübhilinetti. Mushu seweb bilen, musulmanlarning bir qismi hezriti osman'gha dölet xezinisidin tölem tölep bérishini, emma ularning özliri yaki bashbanahliri bolmighanliqi üchün, tölemni yene xezinige qayturup bérishini teklip qilsa, yene bir qismi bu tölemni dölet xezinisidin emes, belki shexsiy mülkidin tölishi kéreklikini otturigha qoyatti.

Emma xelipe bu xil hiyle - mikirlik chariler bilen ishni bir terep qilish arqiliq allahning hökmidin birining ijra qilinmasliqigha köz yumalmaytti. Shunga u jazaning ijra qilinishi üchün ubeydullahni hurmuzanning oghli kumazeban'gha tapshurdi. Chünki hurmuzanning musulman ikenlikige höküm chiqirilghanidi.

Kumazeban allahning raziliqi we jamaetning yüz xatirisi üchün ubeydullahning gunahidin kechti. Mana mushu teriqide, heq igisi öz raziliqi bilen heqqidin waz kechti we ubeydullahni kechürüwetti. Uning tölimini hezriti osman öz mélidin chiqirip tölidi. Qalghan ikkisining bashpanahi bolmighachqa, hezriti osman ulargha bérilidighan tölemni dölet xezinisige tapshurdi. Shundaq qilip, mesile tinchliq bilen hel qilinip, ghulghula bésiqti we xelq yene burunqi künlirige qaytip, bir - biri bilen yardemlishidighan, exlaqi - peziletlik hayatini dawamlashturdi. Emma epsuslinarliqi, bu mezgil uzun dawamlashmidi. Xelq asta - asta sheret siziqidin chiqip, heddédin éshishqa bashlidi. Elwette, buningmu melum sewebliri bar idi. Bu seweblerning beziliri biwasite xelipining özi bilen munasiwetlik bolsa, beziliri özgergen dunya we dölet sharaitliri bilen we beziliri yolgha qoyulghan siyaset bilen munasiwetlik idi.

Hemmimizge melumki, hezriti ömer nahayiti keskin, prinsipchan we öz hökümranliqidiki kishilerge qattiq qolluq bilen muamile qilidighan biri bolghachqa, kishiler uningdin eyminetti, uninggha hörmet - éhtiram bildüretti we héchkim uning emr - permanlirigha qarshi chiqishqa jüret qilalmaytti.

Hezriti osman'gha kelsek, u nahayiti mulayim idi. Uning bu pozitsiyi tüpeylidin xoriki ösüp ketken xelqning ghelyani barghanséri köpeygili turdi. Ular aldi bilen xelipidin wezipe béshidikilerni élip tashlashni telep qildi. Hezriti osman ularning telipige binaen kufe walisi mughire ibni shuibeni waliliqtin élip, uning ornigha seid ibni ebuweqqasni teyinlidi. Andin unimu élip tashlap, ornigha welid ibni uqbeni teyinlidi. Undin kéyin seid ibni el asni teyinlidi. Andin unimu élip tashlap ebumusa el esherini teyinlidi. Undin bashqa, ebumusa el esherini basra waliliqidin élip tashlap, ornigha abdullah ibni amir ibni qureyzni teyinlidi. Emr ibni asni misir waliliqidin élip, uning ornigha abdullah ibni seid ibni ebu serhni teyinlidi.

Hezriti osman wezipe béshidiki kishilerge bekmu mulayimliq bilen muamile qilghachqa, bezide ular hezriti osmanning emrlirige étiraz bildüretti, hetta bezide uninggha til tekküzüshtinmu yanmaytti. Hezriti ömer bekmu qattiq qol, emma hezriti osmanning köngli bekmu yumshaq idi. Hezriti ömer öz ailisigimu nahayiti qattiq qol muamile qilatti. Hezriti osman bolsa, öz ailisige we yéqin etrapidikilerge bekmu yumshaq muamile qilatti. Eslide u barliq insanlargha shundaq muamile qilatti. Emeliyette, insan her zaman aldi bilen öz yéqinlirigha méhri - shepqet bilen muamile qilishi kérek. Hezriti osmanning merhemet tuyghusi shu qeder küchlük idiki, islam döliti qurulghan tunji küni u nurghun mal - mülkini dölet xezinisige atighanidi. Shundaqla, musulmanlarning eng éghir künliride herdaim shundaq qilatti.

Hezriti osman xelipilikke teyinlen'gendin kéyin keng kölemde élip bérilghan fetih heriketliri bilen birge, mal - bayliq we ghenimetler medinige qarap éqishqa, döletning iqtisadi küchlinishke bashlidi. Hezriti osmanmu yéqinlirigha téximu köplep iltipat körsetti we qanunluq maldin ularghimu tarqitip bérip, ulargha yéqinlashti, hem ularnimu özlirige yéqinlashturdi. Elwette, yéqinlirigha we xish - eqribalirigha yaxshi muamile qilip, ulargha xeyrixahliq qilish teqdirleshke tégishlik ishtur. Emma uning bu yumshaq muamilisi, méhri - shepqiti ularning xuyini özgertti. Emeliyette, u bezi yéqinlirini ishning höddisidin chiqalaydu we bashqurush qabiliyitige ige dep wezipige teyinligechke, körünüshte hezriti osman öz tughqanlirigha emel - mensep tutquzghandek körünetti. Emma, hezriti

osmanning öz xish - eqribalirigha burundin tartipla yaxshi muamile qilip kelgenliki hemmige ayan idi.

Hezriti ömer xelipilikke teyinlen'gen waqitta, döletning iqtisadiy ehwali bekmu töwen idi. Xelq bekmu yoqsul bolghachqa, hayati addi - sadda, turmushi ghorigil, tapqinigha shükri qilip, tapalmisa sewr qilip ötetti. Shunga ular öz rehberlirining emr - permanlirigha bekrek boysunatti. Shuning bilen birge, hezriti ömer dewride musulmanlar islamgha dewet qilish ishini keng kölemde qanat yaydurush, ilahiy chaqiriqni insanlargha yetküzüsh meqsitide dawamliq türde fetih we jihad ishliri bilen meshghul bolghanidi. Bir jeng meydanidin yene bir jeng meydanigha yügreytti. Döletning chégrisi birdinla kéngiyip, dölet ichige olja we ghenimet éqip kirip, pul - mal mujahidlargha we xelqqe tarqitilishqa bashlishi bilen xelq qisqa muddet ichide béyip ketti. Hem dölet xezinisining tolup kétishi hem hezriti osmanning séxiyliqi tüpeylidin dölet xezinisige birikip qalghan mal - dunya pat - pat xelqqe tarqitilip turatti. Hetta hezriti osman buning bilenla qalmay, bezide özining shexsiy mélinimu tarqitip turatti. Mana bular, shert - sharait we muhitning asta - asta özgirishige, hezriti ömer bilen hezriti osman dewrliri arisidiki perqning chongiyishigha, bu perqning hezriti osman dewrining axirqi mezgillirige kelgende téximu chongiyip kétishige yol achqanidi.

Hezriti ömer we hezriti osman dewrliride élip bérilghan fetih heriketliri musulmanlarni allah yolida jihad qilishqa ündeytti. Musulmanlarning bir qismi chégra yaki aldinqi sepke atlansa, yene bir qismi bu sitratégiyilik orunlargha yéqin yerlerge orunlishatti, öy yasap makan tutatti, hetta beziliri öylük - ochaqliq bolatti. Bularning hemmisi peyghember eleyhissalamning sahabiliri emes, belki köpinchisi temim, qinde, quzae, kelb, bahile, abdulqeys we bekir ibni wail qebililirige mensup köchmen erebler bolup, fetih heriketliride bularning roli nahayiti chong idi. Ular islamgha deslep iman éytqan kishilerge oxshash muhim, ular bilen teng derijide küchlük, ehmiyet bérishke hetta bash égishke tégishlik siyasiy küch neziride qarilatti. Bashta éytip ötkinimizdek, ular dawamliq türde fetih heriketlirige qatnishish jeryanida melum derijide mal - mülük sahibigha aylinip qalghanidi. Shunga, urush toxtitilghan mezgillerde bu qebililer bilen ep ötüsh we ularni tertip - intizam bilen bashqurush üchün nahayiti köp awarichiliq kélip chiqishi mumkin idi.

Shuning bilen bir waqitta, ereb yérim arilidiki sheherlerning, bolupmu medine munewwerning nopusi bekmu azlap kétip, bularning ornigha qullar we urush esirliri toshup ketkenidi. Shunga bu yerlerdiki burunqi intizam, ijtimaiy qurulma tengpungluqi we maslishishchanliq buzulup, iptidaiy we köchmen insanlarning idiyisi bu yerlerge hakim bolghanidi. Undin bashqa, sirttin kélip bu sheherlerge yerleshken insanlarning herxil din we medeniyetke ige bolushi tüpeylidin bu yerlerde herxil, ebjesh jemiyetler otturigha chiqqanidi. Fetihlerdin kéyin bu yerlerge kelgen herxil irq we étiqadqa tewe insanlar shundaq bir jemiyetning peyda bolushigha seweb boldiki, bu jemiyetni bashqurush yaki eng bolmighanda bezi kishilerge hökümranliq qilishmu pewquladde qiyinliship ketti. Kishiler bir - birige perqliq közliri bilen qarashqa bashlidi we shu derijige bérip yettiki, islam esla yol qoymaydighan we musulmanlarning qobul qilishi qetiy cheklen'gen perqliq tebiqiler mana bu sharait yaratqan idiyiwi muhitta otturigha chiqish aldida turatti.

Mana bu basquchqa kelgende, körünüshte musulman emma niyiti buzuq

bezi guruhlar meydan'gha keldi. Bularning biri ibnus sewda ismi bilen tonulghan sana yehudiyliridin abdullah ibni sebe idi. Yehudiylarning qaysi mudda üchün xizmet qilidighanliqi we öz muddasigha yétish üchün insan eqlige kelmeydighan herqandaq quwluq - shumluqlardin paydilinidighanliqi hemmige ayan heqiqettur. Uning üstige, yehudiylar islamgha iman éytqandin kéyin özliriningmu barliq musulmanlar bilen barawer muamilige uchraydighanliqini biletti. Chünki islam nizamida sinipiy perq yoq bolup, peqet tunji dewrlerde hemmidin burun musulman bolghan we bedr ghazitigha qatnashqan chong sahabilerla bezi imtiyazlardin behrimen bolatti - xalas. Shundaqla, bir kishi musulman bolghandin kéyin islam uning ötmüshining qandaq bolushidin qetiynezer kechürüwétidu. Yaman niyetlik yehudiylar mana bu imtiyazlardin paydilinip herdaim islamgha buzghunchiliq qilishqa urunatti.

Bundin burun éytip ötkinimizdek, hezriti ömer chong sahabilerning özige meslihet bérishi we yardem qilishi üchün ularning medinining sirtigha chiqishini chekligenidi. Undin bashqa, hezriti ömer bu kishilerning merkezdin yiraq memliketlerde dunya jezibisige bérilip kétishini tosup qélish we yéngi musulman bolghanlarning bulargha qarap: " qaranglar! Peyghember eleyhissalamning dostliri mundaq qilishiwatidu" déyishining aldini élish üchünmu ularni yurt sirtigha chiqarmaytti we: " peyghember eleyhissalam bilen qilghan jihad we islam üchün qilghan qimmetlik xizmetliringlarning ejrimu siler üchün yétip ashidu" deytti.

Epsuslinarliqi, hezriti osman xelipilikke teyinlen'gendin kéyin ularning medine sirtigha chiqishigha we xalighan yerge bérishigha ijazet berdi. Shuning bilen, bu chong sahabiler medinidin bir - birlep chiqip, bashqa sheherlerge kétishti we mal - mülkke ériship, öylük - ochaqliq bolushti. Mesilen, zubeyr ibni el awamning basra, kufe we misirda birdin üch öyi bar idi. Telhe ibni ubeydullahmu kufede özige bir öy séliwalghanidi. Ular bu yerlerdiki qora - jay we ékinzarliqlirini toxtimay aylinip chiqatti. Undin bashqa, abdurrehman ibni ewf, zeyyid ibni sabit we bashqilarmu medinide özlirige qora - jay qiliwaldi. Islam téritoriyisige yéngi qétilghan sheherlerning yerlik xelqliri mana mushu arqiliq sahabiler bilen uchrishish imkaniyitige ige bolup, ular bilen ichqoyun - tashqoyun bolalaytti.

Hezriti osman dewride jemiyet mana mushundaq asta - asta özgirishke bashlidi. Halbuki, hezriti osman özi héch özgermigen, islam nizamidin héchqandaq nersini özgertmigen, peyghember eleyhissalam we özidin burunqi ikki xelipining exlaq we mizanliridin peqetla ayrilmighanidi. Hezriti osman heqqidiki gheywet - shikayet peqet uning öz yéqinlirigha körsetken méhribanliqi, shundaqla qul we esirlerning medinige tolup kétishi sewebidin bolghanidi. Chong sahabilerning medine sirtigha chiqip kétishi yaman niyetlik kishilerni we islam düshmenlirini jasaretlendürse, xelqning yoqsulluqtin qutulushi tilining uzirap kétishige sewebchi bolghanidi. Xelipe heqqidiki yalghan - yawidaq sözlerning peyda bolushi jemiyet we dölet intizamini buzushqa qoyulghan heriketning tunji qedimi idi.

Sana yehudiyliridin abdullah ibni sebening ot quyruqluq qilishi bilen islam dunyasidiki tunji pitne resmiy türde yéyildi. Bu adem yéngidin fetih qilin'ghan yerlerning ilimsiz xelqini we yéngi musulman bolghan bedewiy ereblerni yoldin chiqirish we eqillirini bulghash üchün hezriti osman dewride musulman boluwalghanidi. U shehermu sheher aylinip (islamgha we hezriti osman'gha

qarshi) teshwiq - terghibatlarni élip baratti. U paaliyitini hijazdin bashlap, uyerdin basragha, andin kufege we axirida süriyege ötti. Emma u sham xelqini qozghitalmighanning üstige, ular teripidin qoghlandi. Eng axiri misirgha bérip yerleshti. Bu adem nege barsa, derhal shu yerning xelqi arisigha singip kirip, közige issiq körün'gen bezi shexsler bilen mungdishatti, ulargha özining islam heqqidiki chüshenchisini anglitatti we islamgha bolghan köz - qarishini éytatti, özining chüshenchilirini kitabiy tillar bilen perdazlap, kishilerning eqlini shu sözler bilen bulghashqa urunatti.

Bu hiyliger yehudiy hezriti elining chong sahabiler arisida hörmetke sazawer shexs ikenlikini we uning xelpidin qalsila, ikkinchi orunda turidighanliqini körüp yetkenidi. Bu xain we mekkar yehudiy uni özining koziri qilip talliwaldi. U hezriti elini yaxshi körgenliki üchün emes, belki jemiyet ichide pitnixorluqning ot piltisini yéqish üchün hezriti eli heqqide herxil teshwiqatlarni qanat yaydurushqa bashlidi. Yene bu adem kéyinche hezriti ömer we u wezipige teyinligen kishilerge til uzatti. Uning sewiye jehettin bashqa sahabilerdin kéyin turidighanliqini, uning özining yaki wezipige teyinligen kishilirining aldinqi xelipige tughqan bolush imtiyazidin paydilinip ishghal qilin'ghan orunlargha kéleligenlikini, aldinqi xelipe yashinip qalghachqa, uni qolliridiki qorchaqqa aylanduruwalghanliqini we uningdin bashqa herxil söz - chöcheklerni tarqatqanidi.

Hezriti osman dewridiki tunji pitne kufe walisi seid ibni el as heqqidiki söz - chöcheklerdin bashlandi, köp ötmey bu söz - chöchekler xelipining quliqighimu yétip keldi. Bu söz - chöcheklerni islamgha yéngi kirgen, emma islamning ewzelliklirini tonup yételmigen, exlaq - peziletlirige nail bolalmighan, qara qorsaq kishiler tépip chiqatti. Bu weqeler hezriti osman dewrining axirlirida meydan'gha kélishke bashlighanidi. U xelipilikke teyinlinip téxi on yil ötmigen, yeni hijriye 34 - yili idi. Bu azghun ademler awwal kufedin shamgha sürüldi, emma köp ötmey yene kufege qayturuldi. Shunga ular ijazet almayla jezirege qarap yol aldi. Emma jezire walisi abdurrehman (xalid ibni welidning oghli) ulargha qopalraq muamile qildi. Ularning ichidiki eshter medinige qaytip keldi. Xelipe uninggha qeyerni xalisa, shu yerni makan tutsa bolidighanliqigha dair bir waraq höjjet yézip berdi. U jezireni, yeni abdurrehman ibni xalid ibni el welidning wilayitini tallidi.

Bu waqitlarda ibnus sewda (abdullah ibni sebe) bashqa sheherlerde özige mayil qiliwalghan kishiler bilen dawamliq alaqiliship, pitne - pasat uruqini her yerge chéchiwatatti. Hijriyening 34 - yili, hej mewsümide hezriti osman jemiyette yüz bergen bu weqelerge qarshi turush üchün muawiye ibni ebusufyan, emr ibni as, abdullah ibni seid ibni ebu serh, seid ibni el as we abdullah ibni amir qatarliq walilarni öz yénigha chaqirdi. Ular yétip kelgendin kéyin, bu azghunlar sewebidin kélip chiqqan mesililer heqqide meslihetleshti. Del shu künlerde, xuzeyfe ibnul yaman bir qoshun'gha qomandanliq qilip, babul ebwab dégen yerge yürüsh qilghanidi. Xelipining shunche tirishchanliqi we alghan tedbirliri bu betniyetlerni yaman yoldin tosup qalalmidi. Eksiche, ular teshwiqat we paaliyetlirini téximu kéngeytip dawamlashturuwerdi. Shuning bilen xelipe xelqning bu azghunlarning keynige kirgen - kirmigenlikini, ularning tesirige uchrighan - uchrimighanliqini bilip béqish üchün bezi sahabilerni herqaysi wilayetlerge ewetti.

Hijriyening 35 - yili, rejep éyida misirdin hijazgha bir heyet keldi. Ular éghizida ömre hej qilghili kelgenlikini éytqan bilen könglide xelipe bilen talash - tartish qilish we uning bilen munaziriliship, medine ichide qalaymiqanchiliq

chiqirishni pilanlap kélishkenidi. Derweqe, ular xelipe bilen yüz körüshüp, erz - shikayetlirini bayan qilishti. Hezriti osman ulargha bolghan pikirlirini éytip, ularni shexsen özi yaki hezriti eli we muhemmed ibni mesleme qatarliq sahabiler arqiliq qayil qildi. Medinining sirtida kütüwélin'ghan bu kishilerning beziliri sheherge kirip, hezriti osmanning xutbisini anglidi. Hezriti osman xutbiside bu kishilerni maxtap, ulargha allahtin meghpiret tiligenidi, hetta özining ular üstidiki mesuliyitini tilgha élip yighlighandin sirt, jamaetnimu yighlatqanidi. Buni körgen misirliq heyet öz yurtigha qaytip ketti.

Emma ular misirgha barar - barmayla bashqa wilayetning yerlik xelqliri bilen mexpiy alaqe qurup, ularni isyan kötürüshke we walilar üstidin shikat qilishni bahane qilip, medinige qarap yolgha chiqishqa küshkürtti. Medine merkez bolghachqa, bu yerde isyan kötürüsh téximu muhim bolup, bu yerdin tarqalghan pitne bashqa yerlerde téximu küchlük tesir qozghiyalatti. Teshkillik heriketke ötken bu azghunlarning sani 600 din 1000 ghiche bolup, bu azghunlar küshkürtken kufe we basraliq azghunlarmu birla waqitta yolgha chiqti, hemmisi hijazda bir yerge kelmekchi idi. Her bir yurttin yolgha chiqqan azghunlar töttin guruppilargha bölün'gen bolup, her bir guruppining béshida birdin mesul kishi bar idi we hemme guruppigha bir reis mesul bolup, barliq ishlarni u orunlashturatti.

Ochuq körüwélishqa boliduki, bular nahayiti inchikilik bilen teshkillen'genidi. Misirliq azghunlarning béshida el ghefiqi ibni harb el qeiqi bar bolup, yehudiy abdullah ibni sebe uning bilen birge idi. Ular özlirini hezriti elining terepdarliri we himayichiliri körsitip, xelipilik ornigha uning chiqishini telep qilishatti. Kufelik azghunlarning béshida emr ibni asam, uning yénida zeyd ibni sehwan el abdi; basraliq azghunlarning béshida herkus ibni zuheyr el seidi, uning yénida hekim ibni jebe el abdi bar idi. Bu azghunlar nahayiti chong hej ömikining arisigha qétiliwalghachqa, ömek mesulliri yol boyi bularning yaman niyetliridin xewersiz idi, shundaqla, bu azghunlarning islamning merkizige bérip, xelipige suyiqest qilip qélishini eqlige keltürüpmu baqmighachqa, arilirida bundaq öktichilerning barliqini bilgen teqdirdimu, ularning hajilar bilen bille yolgha chiqishi yaki medinige kirishini tosush kérek dep oylashmighanidi.

Üch ayrim nuqtidin yolgha chiqqan bu azghunlar medinige yéqinlap kélishti. Pilan boyiche misirliqlar zil merwege, kufelikler el eiwasqa, basraliqlar zil hashabqa chüshti. Bu waqqiche medine xelqi yüz bergen ishlardin xewer tapqanidi. Ular bu ademlerning sheherge kirishini xalimaytti. Hetta bu heqte ular bilen körüshüpmu ülgürgenidi. Hezriti osman hezriti elini chaqirip, uning özi bilen bille bu azghunlarning medinige kirishini tosush üchün atlinishini éytti. Hezriti eli uning chaqiriqigha derhal awaz qoshti. Uningdin bashqa telhe, zubeyr, muhemmed ibni mesleme we bashqa mötiwer sahabilermu hezriti osman'gha hemrah boldi. Azghunlar sahabilerning hijret yurtini özliridin qetiy qoghdash niyitige kelgenlikini körüp qorqushti.

Bolupmu, hezriti eli ulargha xitab qilghandin kéyin, ular özlirining jemiyet intizamigha raye qilidighan we sheret hökmige shertsiz boyun égidighan qilip körsitishke tirishti. Ular derhal öz yurtlirigha qaytidighanliqini we qaytip barghandin kéyin héchqandaq ishqa arilashmaydighanliqini ipade qilishti we keynige qaytishti. Shuning bilen hezriti eli we bashqa musulmanlar medine üchün ensirigüdek birer ishning qalmighanliqini, xeterlik peytlerning ötüp ketkenlikini

oylap, medinige qaytti. Emma ular medinige kirer - kirmey közlirige heyran qélishti. Chünki kochilarda tekbir awazliri jaranglaytti, hezriti osmanning öyi qorshéwilin'ghanidi.

Hezriti eli ularni bir yerge yighip, néme üchün qaytip kelgenlikini soridi. Ular xelipining misir walisigha mektub ewetip, uninggha özliri qaytip barghanda bir - birlep öltürüsh emri bergenlikini, shunga özlirining misirgha qaytishni xalimighanliqini éytishti. Andin yanliridin xelipining misir walisigha hezriti ebubekrining oghli muhemmedning öltürülüshi toghriliq ewetken bir parche mektupni chiqirip, uni hezriti elige bu ishning delili qilip körsitishti. Hezriti eli:

– undaqta, bu kufeliklerge néme boldi? Ular némishqa yurtlirigha qaytmidi? - dep nahayiti narazi keypiyatta soridi. Kufelikler:

– biz (misirliq) dostlirimizgha yardem qilish üchün wede berduq, shunga... Dep perwasizlarche jawab bérishti. Basraliqlarmu hem shundaq déyishti. Buningdin körünüp turuptiki, bu ularning medinige kirish üchün aldin pilanlighan hiylisi idi. Shundaqla, misirliq öktichiler yanliridin chiqirip hezriti elige körsetken mektubmu buning bir delili idi. Öktichiler deslipide hezriti osmanning öyini bekmu ching qorshawgha almidi, shunga hezriti osman sirtqa chiqatti, jamaetke imam bolatti, sahabiler uning qéshigha kirip chiqatti, umu sahabilerni yoqlap turatti. Kéyinche ish chingigha chiqqili turdi. Shuning bilen, hezriti osman herqaysi walilargha xewer yollap, özige yardemchi qoshun ewetishini we bu asiylarni medinidin qoghlap chiqirishini telep qildi. Emma asiylar hebib ibni meslemening shamdin, muawiye ibni xudeyjning misirdin, qeiqe ibni amirning kufedin we musheji es sulemining basradin (xelipining emri bilen) medinini qutuldurush üchün qoshun bashlap kéliwatqanliqini anglap, qorshawni téximu kücheytti.

Bir jüme küni, hezriti osman yene jüme namizida jamaetke imam bolush üchün öyidin chiqti. Jüme xutbisida asiylarnimu tilgha élip ötti. Bir waqitta, muhemmed ibni mesleme ornidin turup melum bir mesile heqqide xelipini qollaydighanliqini bildürmekchi boluwidi, öktichilerning kattibashliridin hekim ibni jebele ornidin turup uning aghzini étishqa urundi. Zeyd ibni sabit uni tosmaqchi boluwidi, öktichilerning yene bir kattibéshi muhemmed ibni quteyre uninggha qarshi chiqti. Shuning bilen, xelq arisida ghelyan chiqti we hemmisi bir - birige tash étishqa bashlidi. Étilghan tashlardin biri hezriti osman'gha tégip kétip, köz aldi qarangghuliship ketti. Musulmanlar uni derhal öyige yötkep chiqti. Sahabiler we ularning baliliri bu yaman aqiwetke seweb bolghan asiylargha bekmu shiddetlik naraziliq bildürüshti.

Hezriti elining oghli hesen, seid ibni ebuweqqas, ebuhüreyre, zeyd ibni sabit we bashqa bir qanche sahabe birliship asiylargha qarshi qoral ishletmekchi boldi. Emma xelipe ulargha ruxset qilmidi. Chünki u özi seweblik birer ishning chiqip qélishini xalimaytti. Bu weqedin kéyin hezriti osman hezriti eli, telhe we zubeyr bilen bir - birlep körüshüp öyige qaytqanda, öyining etrapining pütünley qorshalghanidi. Shu bir kirip ketkenche, taki shéhit bolghan'gha qeder öyidin sirtqa chiqalmidi.

Hezriti osman öyige qamilip qalghan bu künlerde, asiylar misirliq el ghefiqi ibni harb el qeiqini jamaetke imam qilip teyinlidi. Emma hezriti eli yaki telhe mesjidte bolup qalsa, u ikkisidin biri imam bolatti.

Azghunlar hezriti osmanning öyige su toshushnimu cheklidi. Qiyin ehwalda qalghan hezriti osman hezriti eli, telhe, zubeyr, hezriti aishe we muiminlerning

bashqa anilirigha xewer yollap, ulardin yardem telep qildi. Hezriti eli we peyghember eleyhsisalamning ayali ummu hebibe ramle uninggha yardem qilish üchün köp tirishti. Ular asiylargha til - ahanet qilip baqqan bolsimu, bu asiylargha artuq gep qilip yürüshning héchqandaq paydisi qalmighanidi.

Bezide hezriti osman öyning ichide turup ulargha nesihetlik sözlerni qilip baqatti, emma uning sözlirige héchkim pisent qilmidi. Ular shundaq wehshiyliship ketkenidiki, bir qétim ummu hebibe hezriti osman'gha su élip kelgenidi, asiylar ummu hebibening qéchirini ürkütiwetti. Peyghember eleyhissalamning ayali yerge yiqilip chüshkili tas qaldi. Bu hörmetsizlik medine xelqini chöchütüp qoydi, héchkim sirtqa qoralsiz chiqmaydighan boldi. Hezriti osmanning hayatidin ensirigen sahabiler balilirini uni qoghdash üchün öyige ewetti. Bular: hezriti abbasning oghli abdullah, hezriti ömerning oghli abdullah, zubeyrning oghli abdullah, hezriti elining ikki oghli hesen we hüsen, telhening oghli muhemmed we bashqa birnechche yash yigit idi. Hezriti osman bulardin asiylargha qarshi hergiz qoral ishletmeslikni telep qildi we eksiche heriket qilmaqchi bolghanlarni qattiq agahlandurdi.

U waqitlarda, hezriti aishe hejge bérishqa niyet qilghanidi. U ketkendin kéyin, hezriti osman hezriti abbasning oghli abdullahni u yil hejge barmaqchi bolghanlargha mesul qildi. Abdullah bashqa yash dostliri bilen bille uni qoghdash üchün medinide qélishni xalisimu, hezriti osman öz emride ching turdi, shuning bilen u mejburiyy yolgha chiqti.

Köp ötmey öktichilerni tazilash üchün yardemge kéliwatqan qoshunning yéqinliship qalghanliqi, shamdin kéliwatqan qoshunning wadil quragha yétip kelgenliki heqqide xewer tarqaldi. Buni anglighan asiylar alaqzade bolushqa bashlidi we özlirining qebih muddasigha yétish üchün, öyning ichige kirmekchi bolushti. Emma ishikni qoghdap turghan yash sahabiler ularni tosuwaldi. Emma azghunlar téximu esebiyliship, hezriti osmanning öyi bilen ömer ibni hazimning öyi ariliqidiki boshluq arqiliq öyning ichige kirip ishikke ot qoyuwetti.

Weziyet bu ehwalgha yetken bolsimu, hezriti osman yash sahabilerning qolini qan qilmasliqqa agahlandurdi we asiylargha qarshi qoral ishletmeslikini qayta - qayta jékilidi. Ularning arisidiki beziliri peqet xelipining emrige qarshi chiqmasliq we uninggha hörmetsizlik qilmasliq üchünla qolidiki qilichni yerge tashliwetti. Emma wehshiyliship ketken bu asiylar bu yash sahabilerning közi aldida xelipining üstige yopurulup keldi. Bedbex el ghefiqi ibni harb el qeiqi hezriti osmanning béshigha bir parche tömür bilen urup, uni shéhit qildi. Hezriti osmanni qoghdash üchün arigha kirgen (hezriti osmanning ayali) nailege étilip kelgen quteyre ibni hemran isimlik asiy bir urupla uning barmaqlirini kéisp tashlidi. Bu asiyning qérindishi sudan ibni hemran we qinane ibni beshir ibni utabmu xelipining qatilliri arisida idi. Yene bir riwayetke köre, hezriti osmanni amr ibni el exmeq isimlik bir asiy shéhit qilghanidi.

Hezriti osmanning xizmetchiliridin biri, sudan ibni hemranni öltüriwetti. Emma uning akisi quteyre ibni hemran xizmetchini shéhit qildi. Hezriti osmanning yene bir xizmetchisi, quteyre ibni hemranni öltüriwetti. Weziyet téximu jiddiyleshti. Asiylar hezriti osmanning öyini we dölet xezinisini bulang - talang qildi. Bu musibet allah orunlashturghan we qéchip qutulghili bolmaydighan teqdir idi - elwette! Töt xelipining üchinchisi bolghan hezriti osman ibni efwan hijriye 35 - yili, zulhejje éyining 18 - küni shéhit qilindi. U 12 kün kem 12 yil xelipilik qildi,

shéhit bolghan waqitta, 82 yéshida idi. Hajilar medinige qaytip, xelipining shéhit qilin'ghanliqini we sheher amanliqning téxi toluq ornitilip bolunmighanliqini kördi.

Meshhur urume quduqini öz puligha sétiwélip, musulmanlarning omumiy menpeetige sun'ghan, qurani kerimning bügünki shekilde qilip retligen we jamaet köpiyip kétip, mesjidke patmighanliqtin, peyghember eleyhissalamning arzusigha binaen mesjidni kéngeytip yasighan kishi hezriti osman idi. Uning sanap tügetküsiz derijide köp peziletlik ishliri bardur. ALLAH uningdin razi bolsun!

Beshinchi bap. Hezriti eli reziyellahu enhuning hayati we bu dewirdiki herketler

hezriti elining hayati

muiminlerning emiri hezriti eli ibni ebu talip resulullahning taghisining oghli, küyoghli (qizi fatimening yoldishi), töt chong xelipining tötinchisi, islamni tunji bolup qobul qilghanlardin we dunyada jennet bilen xush bésharet bérilgen on chong sahabining biri idi. U hijrettin 23 yil burun tughulghan bolup, peyghember eleyhissalamdin 30 yash kichik idi. Uning dadisi ebu talip ibni abdulmutellip ibni hashim ibni abdimennaftur. U, "ebu talip" texellusi bilen tonulghan bolup, peyghember eleyhissalamning öz taghisi bolup, qureyshlerning mötiwerliridin idi. U peyghember eleyhissalam we bashqa musulmanlarni mekke mushrikliridin köp qoghdighan bolsimu, özimu iman éytmidi we kapir péti ölüp ketti. Hezriti elining anisi esed ibni hashim ibni abdimennafning qizi fatime bolup, islamni qobul qilip medinige hijret qilghanidi.

Hezriti eli asasen peyghember eleyhissalamning öyide chong bolghanidi. Chünki dadisi ebu talipning hal - ehwali nachar bolghanning üstige, bala - chaqisi köp idi. Shunga peyghember eleyhissalam bashqa taghiliri bilen meslihetliship, uninggha yardem qilmaqchi boldi we uni yoqlap bérip, bezi balilirini özlirining béqip chong qilmaqchi bolghanliqini éytti. Ebu talip ulargha: "balilirimdin xalighinini élinglar, emma uqeylni manga qoyunglar!" dédi. Shuning bilen peyghember eleyhissalam hezriti elini, hezriti abbas jaferni élip, ularning terbiyelirini öz üstilirige aldi.

Peyghember eleyhissalam özige wehyi chüshkendin kéyin aldi bilen öz ailisidikilerni musulman bolushqa ündédi. Ularning arisida elimu bar idi. Umu bashqiliriga oxshash derhal iman éytti. U waqitlarda u téxi on yashqimu kirmigenidi. Hezriti eli islamni qobul qilghan tunji bala musulman hésablinidu. U butqa peqetla choqunmighan bolup, pütünley islam terbiyiside chong boldi. Köp ötmey, musulmanlar bilen mushriklar arisida qoralliq toqunushlar bashlandi, hezriti eli bu jenglerning eng chong qehrimanigha aylandi. U islam qoshunliri sépida düshmen'ge qarshi baturlarche jeng qilatti we düshmenlerge peqetla aram bermeytti. Peyghember eleyhissalam wapat bolghandin kéyin, musulmanlar hezriti ebubekrini xelipilikke teyinlidi. Uninggha tunji bolup beyet qilghanlardin biri hezriti eli idi. Hezriti eli her daim hezriti ebubekrining yénida boldi. Bolupmu murtedler, zakat bérishni xalimighanlar we medinige hujum qilghanlar chiqarghan qalaymiqanchiliqlarda u hemishe hezriti ebubekrini qollap, küchining yétishiche yardem qildi. Hezriti ebubekrimu uningdin razi bolghan halda u alemge seper qildi. Hezriti ebubekri öz ornigha hezriti ömerni xelipe qilip teyinlimekchi bolghanda: "uningdin bashqisini xalimaymiz!" dep warqirighinimu hezriti eli idi. U

hezriti ömergimu her daim yar - yölek boldi, ishlirigha yardemleshti we uning qaziliqini qildi. Bir ishqa qarar bérishte, toghra muamile qilishta, oy - pikirliride we allahning hökümlirini ijra qilish yolida héchkimning gep - sözige perwa qilmasliqta hezriti ömerge eng oxshaydighini hezriti eli idi.

Hezriti ömerdin kéyin hezriti osman xelipilikke teyinlendi. Hezriti eli uninggha derhal beyet qildi we uning yénidin orun élip, eng yéqin yardemchisi boldi. Hezriti osmanmu hemishe uning bilen meslihetliship ish qilatti. Asiylar hezriti osmanning öyini qorshawgha alghan waqitta, hezriti eli özining hezriti osman terepdari ikenlikini bayan qildi. Derweqe, qorshaw jeryanida hezriti elining oghulliri kéche - kündüz hezriti osmanning ishikide qarawulluq qilip, uni qoghdédi. Hezriti osman shéhit qilin'ghandin kéyin, musulmanlar hezriti elini xelipilikke teyinlidi. U bashta bu wezipini qobul qilishni xalimidi. Chünki u xelipe bolushning ornigha herdaim xelipining meslihetchisi bolushni téximu yaqturatti. Emma sahabiler islam ümmitini u künlerdiki qiyin ehwaldin qutuldurush üchün uning xelipe bolushini qetiy telep qilip turuwaldi. Shuning bilen, u ümmetni bu xeterlik weziyetning changgilidin qutuldurush ümidide (gerche xalimisimu), xelipilikni qobul qilishqa mejbur boldi we bu éghir mesuliyetni öz zimmisige aldi. Epsuslinarliqi, hezriti eli xelipilikke teyinlen'gen waqitta musulmanlar bekmu perishan ehwalda bolup, sahabiler shübhilerdin yiraq turushqa tirishti, hetta beziliri hezriti elige beyetmu qilmidi.

Bu waqitlarda, süriye etrapi sham walisi muawiye ibni ebu sufyanning hökümranliqi astida idi. Umu weziyet muqimlashqiche hezriti elining xelipilikini étirap qilishni xalimidi. Shuning bilen, u ikkisining arisida musulmanlarni qayghulandurghan we her waqit qayghulanduridighan qanliq weqeler yüz berdi. Nihayet, hezriti eli hijriyening 40 - yili, ramizanning 17 - küni seherde bamdat namizi waqtida, xawarijlardin abdurrehman ibni muljem el humeyri isimlik bir qanxor teripidin shéhit qilindi. Méyit namizini oghli hezriti hesen chüshürdi. ALLAH uninggha rehmet qilsun!

Hezriti eli hijretning ikkinchi yili peyghember eleyhissalamning qizi fatimege öylendi we u (hezriti fatime) hayat waqtida bashqa héchkimge öylenmidi. Fatime hijretning on birinchi yili wapat bolghandin kéyin ummul benin binti haram el kilabiyyege öylendi. Bu ayalidin abbas, jafer, abdullah we osman isimlik baliliri tughuldi, emma hemmisi hezriti hüsen bilen birlikte kerbalada qetil qilindi. Bu töt qérindash ichide abbastin bashqiliridin ewlad qalmighanidi. Hezriti eli kéyinche, leyla binti mesud el temimiyyege öylendi. Bu ayalidinmu abdullah we ebubekri isimlik ikki oghli tughuldi. Bularmu bashqiliridek hezriti hüseyn bilen birlikte kerbalada shéhit qilindi. Her ikkisidin ewlad qalmidi. Undin bashqa, esma binti umeys el husumiyyege öylendi. Burun bu ayal hezriti elining akisi jaferning ayali idi. Jafer "mute jéngi" da shéhit bolghandin kéyin, hezriti ebubekri u ayalni öz nikahigha aldi we muhemmed isimlik balsi dunyagha keldi. Hezriti ebubekri wapat bolghandin kéyin, bu ayal hezriti elige nikahlandi. Esma hezriti elidin yehya, muhemmed el esgher we eyn isimlik üch oghul tughdi. Emma üchilisining nesebi üzüldi. Andin beni teghlib qebilisidin ummu hebibe binti zemagha öylendi. Bu ayal xalid ibni welid iraqning eynut temir dégen yerni fetih qilghan waqitta esir alghanidi. Ummu hebibe hezriti elidin ömer we ruqiye isimlik ikki perzentlik boldi. Ömer 35 yéshida wapat boldi we uning nesebi dawamlashti. Undin kéyin, ummu seid binti urwe ibni mesud es seqafiyyege öylendi. Bu ayaldin ummul hesen we

ramle el kubra isimlik ikki qiz tughuldi. We yene peyghember eleyhissalamning bashqa bir küyoghli ebul asning qizi, yeni hezriti fatimening hemshirisi zeynepning qizi umamege öylendi. Bu ayaldin muhemmed el ewsat tughuldi. Eng axirida, beni hanife qebilisidin hewle binti jaferge öylendi. Bu ayal murtedlik heriketliri waqtida xalid ibni welid teripidin esirge élin'ghanidi. Bu ayaldinmu muhemmed ibni el henefiyye dep tonulghan muhemmed el ekber isimlik balisi tughuldi. Hezriti eli wapat bolghan waqitta töt ayali we 19 chörisi bar idi. Anilirining ismi bilinmigen qizlirining isimliri töwendikiche:

ummuhani, meymune, zeynep es sughra (kichik zeynep), ramle es sughra (kichik ramle), ummu gülsüm es sughra (kichik ummu gülsüm), fatime, umame, xediche, ummul kiram, ummu jafer, ummu seleme we jumane.

Hezriti elining 14 oghul, 17 qiz, jemiy 31 balisi bolghanidi. Emma bularning köpinchisi kerbalada shéhit qilin'ghan bolup, nesebi peqet besh balisi arqiliqla dawamlashti. Bular: hezriti hesen, (newrisi eli zeynel abidin arqiliq) hezriti hüseyin, muhemmed ibni el hanifiyye, abbas we ömer qatarliqlar idi. Hezriti elining mazirining qeyerde ikenliki hazrghiche éniq emes. Beziler uning kufege depne qilin'ghanliqini we kéyinche baliliri teripidin medinige köchürülgenlikini riwayet qilidu. Beziler bolsa, mexpiy depne qilish üchün tawutining bir tögige artilghanliqini we tögining néme üchündur yoqap ketkenlikini, tawutning ichide qimmetlik bayliq bar dep oylighan bir top kishining tögini tiqiwalghanliqini, emma tawutni échip, hezriti elining méyitidin bashqa nerse tapalmighan bu kishilerning uni tey téghigha depne qilghaniliqini riwayet qilishidu.

Hezriti elining xelipiliki

hezriti osman shéhit qilin'ghandin kéyin, medine igisiz qalghanidi. Bu arida, öktichilerning kattibéshi el ghefiqi ibni harb el qeiqi hökümranliqni öz changgiligha kirgüziwaldi. Elwette, pütün jemiyetni bu öktichiler kontrol qiliwalghanidi. Medinining esli xelqi (köpinchisini sahabiler we ularning bala - chaqiliri teshkil qilidu) héchqandaq ishqa arilishalmaytti, arilishishqimu pétinalmaytti. Bu weziyet besh kün dawamlashti. Bu ehwalning tüzitilishi we jemiyet muqimliqini ornitish üchün choqum bir xelipe teyinlinishi kérek idi. Buni muhajir we ensarlarning mötiwerliri oyliship, öz ariliridin birini tallishi kérek idi. Asiylar aldinqi xelipini öltürüp bolghandin kiyin yéngi xelipe heqqide bir - biri bilen ixtilap qilishti. Misirliqlar hezriti elini, basraliqlar telhe ibni ubeydullahni, kufelikler bolsa, zubeyr ibni el awamni telep qilishti, emma hichqaysisi qetiy qobul qilmidi. Bu üch sahabe asiylarning teklipini qetiy ret qilghandin kéyin, asiylar yene chong sahabilerdin seid ibni ebuweqqasning aldigha bérishti. Emma umu teklipini qetiy ret qildi. Andin kéyin ular hezriti ömerning oghli abdullahning aldigha bardi. Abdullah bularning teklipini qetiylik bilen ret qildi. Asiylar bu heqte bekmu chong qiyinchiliqqa duch keldi. Chünki ular islam xelipisini öltürüp, uning ornigha bashqa birini teyinliyelmeywatatti. Medine – islam dölitining tunji paytexti asiylarning qoligha chüshüp qalghanidi. Asiylar xalighinini qilatti, emma medinilikler charisiz bolup, héchbir ishqa arilishalmaytti. Shunga ular bu xeterlik peyttin qutulush we dölet weziyitini tertipke sélish üchün choqum bir xelipe saylash kéreklikini chongqur chüshinip yetkenidi. Ular öz könglide hezriti elining bu ishqa eng muwapiq namzat ikenlikige qanaet hasil qildi. Chünki hezriti eli hem kéngesh ezasi hem peyghember eleyhissalamning taghisining oghli idi. Shundaqla u islamni tunji bolup qobul qilghan we islam üchün bibaha xizmetlerni qilghan,

jeng meydanida jan pidaliq bilen jihad qilghanlardin idi. Uning üstige, uning keng melumati, ilim we irpani, bekmu qimmetlik fiqhi bilimliri uning layaqitini téximu üstün qilatti. Yighinchaqlap éytqanda, u shu dewrdiki zamandashliri arisida eng üstün alahidiliklerge ige idi. Shunga medine xelqi topliship uning aldigha keldi we rehberlikni zimmisige élishni teklip qildi. Emma u ret qildi. Bu ish uzirap ketti, hem bashqa wilayetlerdin kéliwatqan qoshun medinige kirishke az qalghanidi. Asiylar ularning kélip sheherni öz kontrolliqigha élishidin we hezriti osmanning qatillirini tépip jazalandurushidin ensirep alaqzade bolushqa bashlidi. Shunga bu ishni téz sürette hel qilishqa tirishatti we hesh - pesh qilipla birini xelipilikke teyinleshke urunatti. Emma bu muhajir we ensarlarning qolidiki ish bolup, ularning heqqi idi. Eger ulargha xelipini tallighuzushqa muweppeq bolalisa we medinidiki küchlirini qoghdap qalalisa, xelipe ularning qolidiki qorchaqqa aylinatti we sheherni qolida tutup turalighan muddet ichide ularni jazalashqa héchkimning küchi yetmeytti. Ishni mana bu nuqtidin bashlighan asiylar hemmidin burun derhal bir xelipe teyinlesh arzusida heriketke ötti. Eger biri derhal xelipilikke teyinlenmise, ular (asiylar) medine xelqige özlirining kéngesh ezalirini we chong sahabilerni öltüridighanliqi, xelipini qobul qilmighanlarni qetli qilidighanliqi we medinide kimni körse unimu öltüridighanliqi heqqide tehdit salmaqchimu bolushti. Mushundaq jiddiy weziyette hezriti eli tekipni qobul qildi. Bu jawabini anglighan xelq etisi küni qayta yighilishqa meslihetliship tarqap kétishti. Etisi telhe we zuheyrnimu yanlirigha élip kélip, hezriti elige beyet qildi. Tarix: hijriyening 35 - yili, zulhejje éyi tügeshke töt kün qalghanidi (jüme küni idi).

Hezriti eli xelipilikni qoligha élipla, aldi bilen jemiyet muqimliqini tertipke sélishni oylaytti. Emma bu asiylarning medinidin chiqip kétishi bilen munasiwetlik idi. Asiylar bolsa, arzu - istekliri emelge ashmay turup qaytishni hergiz xalimaytti. Hezriti eli xelipilikke teyinlen'gendin kéyin, bezi walilarni almashturushqa qarar berdi. Bezi sahabiler we mötiwerler uninggha waqtinche bu walilarni almashturmay turushi heqqide meslihet bergen bolsimu, u öz qararidin yanmidi. Chünki u, xelipe xalighan kishini wezipidin élip tashlap, xalighan kishini teyinleshke küchi yetmise, dölet hökümranliqini qolida tutup turalmaydighanliqigha ishinetti.

Yene bir tereptin asiylarmu walilar almashturulmighuche öz meqsetlirige toluq yetmigenlikini bahane qiliship, medinidin chiqqili unimay turuwalatti. Asiylar chiqqili unimisa, xelipe héchqandaq ishqa arilishalmaytti, allahning qanunlirini ijra qilish imkaniyitige ige bolalmaytti. Hezriti eli buninggha toluq qarar bergendin kéyin, yéngi walilarni herqaysi wilayetlerge ewetti. Basra waliliqigha osman ibni huneyfni teyinlidi. Bu zat ensarilarning mötiwerliridin idi. Osman ibni huneyf basragha yétip barghanda, kona wali abdullah ibni amir héchqandaq naraziliq bildürmey wezipini uninggha ötküzüp berdi, emma u yerdin mekkige qaytip ketti. Hezriti eli kufe walisi ebumusa el esherini öz wezipiside qaldurdi. Ebumusa hezriti elige bashtila özining we kufe xelqining beyitini yollighanidi. Hezriti eli sehl ibni huneyfni shamgha wali qilip teyinlidi. Emma wezipisini tapshuruwélish üchün mangghan bu zat sham chégrisidin keynige qayturuwétildi. Uni belkim chégra muhapizliri sham walisi muawiyening emri bilen qayturuwetti yaki bolmisa muawiye namini tilgha élip özila qayturuwetkenidi. Shundaq qilip, hezriti eli yéngi xelipe bolush süpiti bilen üch kishini üch muhim wilayetke wali qilip teyinleshke muweppeq boldi. Bu üch

wilayet jihad we chégra ishlirida eng sitratégiyilik orun'gha ige idi.

Undin bashqa, hezriti eli mekkige xalid ibni el as ibni hisham ibni el mughire el mehzumini waliliqqa teyinlidi. Emma yéngi wali mekkige barghandin kéyin, pitnidin qéchip medinidin yénip chiqqan xelq ammisining, beni umeyyege mensup bir top kishining we wezipiliridin ayrilghan kona walilarning arqa - arqidin bu yerge kélip makanlashqanliqini kördi. Bu sewebtin sheher xelqi bu yéngi walini qobul qilmidi. Hezriti eli yene taghisining oghli ubeydullah ibni abbasni yemen'ge wali qilip teyinlidi. Ubeydullah yemen'ge yétip barghandin kéyin, kona wali yeila ibni umeyyemu wezipini uninggha ötküzüp bérip, udul mekkige qarap yol aldi. Shuning bilen, islam dölitining shamdin bashqa barliq wilayetliri hezriti elining xelipilikini qobul qilip, uning hökümranliqigha bash egdi. Sham wilayitining béshida muawiye ibni ebusufyan bar idi. Muawiye hezriti elige beyet qilmidi. Shundaq bolsimu, hezriti elining xelipiliki xelq teripidin testiqlinip resmiyleshti. Hezriti eli muawiyegimu adem ewetip, uning özige beyet qilishini we hökümranliqi astigha kirishini telep qildi. Emma muawiye ishning netijisini we medinidiki asiylarning ehwalining qandaq bolidighanliqini bahane qilip turuwaldi we beyet toghruluq héchqandaq ipade bildürmidi.

Hezriti eli dewridiki islam jemiyitining ehwali

hezriti eli dewridiki islam jemiyitining ehwali burunqi dewrlerdin perqlinip ketmeytti. Yolgha qoyulghan nizam allahning sheriiti, ijra qilin'ghan we boysunulghan qanunlar allahning hökümliri idi. Bu dewrde özgergen birdinbir nerse shu idi: eyni waqitta xelqning künliri asasen chek - chégrada we aldinqi seplerde yüz bergen fetih heriketliri bilen ötse, hezriti elining dewride dölet ichide boluwatqan mesililer bilen meshghul bolush ichide ötti. Omumiy jehettin élip éytqanda xelqning mewqesi mana bu idi.

Hezriti eli xelipilik wezipisini tapshuruwalghandin kéyin, umu hezriti ömerge oxshash qattiq qol muamile qilishqa bashlidi. Dölet xezinisini ching tutti. Qureyshlerning mekke we medinidin chiqip, döletning bashqa yerlirige makanlishishini cheklidi. U xelqning tarqilip kétishidin ensireytti. Chünki beni umeyye qebilisidin bir top kishi mekkige makanliship, mekkilik yerlik xelqning bir qismi döletning bashqa merkezlirige tarqilip ketkenidi. Hezriti eli ene shundaq hezriti ömerning intizamini qaytidin yolgha qoyushqa tirishti. Emma bu asan emes idi. Buningdin sirt, hezriti osmanni qetli qilghan pitnichilerning medinige bolghan bésimi téxiche dawamlishiwatatti. Ularning tégishlik jazalirimu téxi bérilmigenidi.

Mekke mukerremning ehwali mundaq idi: hej ibaditini ayaghlashturup medinige qaytiwatqan bir top kishi yolda hezriti osmanning shéhit qilin'ghanliqini uqup qorqup ketti we bu pitnidin yiraq turush üchün yene mekkige qaytti. Chünki mekke téximu bixeter bolup, bu muqeddes sheher héchkim teripidin basturulmaytti we héchkimning tajawuzigha uchrimaytti. Medinelik hajilardin bashqa, beni umeyyege oxshash bolup ötken weqelerge qattiq ghezeplen'gen bezi qebililermu mekkige éqip keldi. Bularning arisida hezriti ömerning oghli abdullahmu bar idi. Hezriti eli teripidin mekkige wali qilip teyinlen'gen xalid ibni el as ibni mughire qayturuwétildi, mekke walisiz qaldi. Köp ötmey, (sahabilerning eng mötiwerliri we kéngesh ezaliridin) telhe we zubeyrmu umre hejni bahane qilip, hezriti elidin mekkige bérip kélish üchün ijazet soridi. Ularmu mekkige barghandin kéyin, medinige qaytishni xalimidi. Chünki mekkining weziyiti hezriti

osmanning qatilliri qalaymiqanlashturuwetken medinining weziyitidin köp yaxshi idi. Melum mezgil ötkendin kéyin hezriti eli teripidin mekkige wali qilip ewetilgen hezriti osmanning oghli qussem mekkige kélip yerleshti we hökümranliqni qoligha aldi. Pitnidin qéchip bu yerge kéliwalghan kishiler buni körüp, mekke weziyitini özliri üchün paydisiz dep oylashti. Ular mekkide kün kechürüshning qiyinliship ketkenlikini, özliri könüp qalghan tijaret ishlirining burunqidek aqmaywatqanliqini, burunqi künlerning kelmeske ketkenlikini we basraning tijaret üchün eng muwapiq sheher ikenlikini körüp yétip, basragha qarap köchüshke qarar berdi. Basragha köchüsh pikrini otturigha qoyghan kishiler hezriti aishenimu özliri bilen bille kétishke qayil qildi.

Peyghember eleyhissalamning yene bir ayali hezriti hefsening qérindishi abdullah u (hefse) ning aldini tosmighan bolsa, umu basragha ketken bolatti. Köchmen karwan basragha qarap yolgha chiqti. Karwan'gha abdurrehman ibni ettab ibni useyyid imamliq qildi. Abdurrehmanning dadisi ettab peyghember eleyhissalam, hezriti ebubekri we hezriti ömer dewrliride uzun muddetkiche mekkining waliliqini qilghanidi. Mekkini terk etken bu karwandiki kishilerning sani 700 etrapida bolup, köpchilikini mekke we medine xelqi teshkil qilghanidi. Ularning arisida telhe, abdullah ibni amir, yeila ibni umeyye, abdurrehman ibni ettab we hezriti aishe qatarliqlarmu bar idi. Seid ibni el as, el mughire ibni shuibe we abdullah ibni xalid ibni useyyid qatarliqlar yérim yoldin qaytip keldi. Emma bu karwan'gha yolda üch minggha yéqin bedewiy kélip qétildi.

Medinining ehwaligha kelsek, medine xelqi hezriti elini hörmetleytti. Chünki u shu zaman kishilirining eng üstüni we eng ewzili bolup, uningdinmu ewzelliri alliburun wapat bolghanidi. Hezriti eli wezipini tapshurup élipla, sahabiler uningdin bu qanxorlarning tégishlik jazalirini bérishini telep qildi. Ular démisimu, hezriti eli buni biletti. Emma u weziyetning muqimlishishini we xelipilikning barliq xelqning qollishigha ériship, küchlük halgha kélishini kütetti. Chünki u, bu asiylar medinidin chiqip ketmigiche özining rehberlik hoquqini ishlitelmeydighanliqini nahayiti yaxshi biletti. Uning üstige, döletning bezi yerliri téxi özige beyet qilmighanidi. Hezriti eli xelqqe qattiq qolluq bilen muamile qilishqa bashlidi. Heq yolida qilche bixestelik qilmaytti. Shunga beziler uninggha weziyet muqimlashqiche muawiyeni shamning waliliqigha qoyushini, telheni basragha, zubeyrni kufege wali qilip teyinlishini éytqan bolsimu, u bu teklipni qetiy qobul qilmidi. Chünki uning meslihetchisi abdullah ibni abbasmu uning bilen pikirdash idi.

Weziyet shu qeder yaman idiki, hezriti eli shamni dölet rehberlikige boysundurush meqsitide xelqni esker bolushqa chaqirdi we ularning bu ishni peqetla xalimaydighanliqini körüp yetti. Shundaq bolsimu, héchkimni mejburlimidi, peqet pidaiy bolup qatnashqanlardinla bir qoshun tüzdi. Qoshunning tughini öz oghli muhemmed el ekber ibni el henefiyge tutquzdi. Abdullah ibni abbasni ong qanatqa, ömer ibni ebu selemeni sol qanatqa qoydi. Ebu leila ibni amir ibni el jerrahni turshawul bégi qilip teyinlep, shamgha yürüsh qildi. Qussem ibni abbasni medinige naib qilip qoydi, andin özi teyinligen misir walisi qeys ibni seidke, kufe walisi ebu musa el esherige we basra walisi osman ibni huneyfke xewer yollap, ularni özining bölgünchilerge qarshi bashlatqan herikitige chaqirdi. Buningdin körüwélishqa boliduki, hezriti eli hezriti osmanning qatillirini özige yéqin yolatmighanidi we ularning héchbirige wezipe bermigenidi.

Halbuki, ularning arisidimu nahayiti küchtünggür we telwe kishiler bar idi. Hezriti eli bu bash aghriqi ichide turghan waqitta, bir top kishining mekkidin basragha köchkenliki heqqidiki xewerni tapshuruwaldi we qoshunni bashlap derhal basragha qarap atlandi. Bu kishiler basragha yétip bérishtin burun ularning aldini tosmaqchi boldi, emma kéyin qalghanidi. Hezriti eli heriket yönilishini shamdin basragha özgertken chaghda, medinige sehl ibni huneyfni naib qilip, qussemni mekkige ewetti. Hezriti eli ziqar dégen yerge yétip kélip, bu yerde bashqa wilayetlerdin kélidighan yardemchi qoshunni kütti.

Misirning ehwaligha kelsek, hezriti eli teripidin wali qilip teyinlen'gen qeys ibni seid ibni ubad héchqandaq qarshiliqqa uchrimighan halda misirgha kirdi. Qeys ibni seid misirgha yétip kelgendin kéyin köpchilik xelqning qarshi élishigha uchridi. Peqet azghine kishilerla beyet qilmidi. Kiyin wali qeys hezriti eli bilen körüshüsh üchün medinige qaytti. Uning ornigha hezriti ebubekrining oghli muhemmed chiqti u ixtilapchilargha qarshi turalmidi. Hezriti eli uni wezipisidin élip, uning ornigha el eshter en nahini teyinlidi. Emma el eshter wezipisini tapshuruwalghili misirgha mangghan yolda zeherlinip öldi. Hezriti eli bu qétim misirning muqimliqini qoghdap turush meqsitide muhemmedni qayta waliliqqa qoydi we kufe xelqige xewer yollap ularni muhemmedke yardem bérishke chaqirdi. Emma héchkim chiqmighachqa, mejburiy bolsimu kichik bir qoshun ewetildi. Epsuslinarliqi, bu qoshun téxi misirgha barmay turup emr ibni as muawiyening namida misirni ishghal qildi we wali muhemmed ibni ebubekrini öltüriwetti. Shuning bilen, hijriyening 38 - yilidin étibaren misir wilayiti hezriti eli xelipilikining sirtida qaldi.

Kufege kelsek, bu yerning kona walisi ebumusa el esheri idi. Hezriti eli xelipe bolghandin kéyin küfe xelqining uninggha bolghan hörmiti we yéqinliqi sewebidin öni wezipisidin éliwetmidi. Emma kufe xelqining siyasiy köz qarishi bir - birige oxshimaytti. Hezriti eli ebu musagha xewer yollap, uning ixtilapchilargha qarshi qattiq qol bolushini emr qilghan bolsimu, u midirlapmu qoymidi. Hezriti eli uni qayil qilish üchün, muhemmed ibni ebubekri bilen muhemmed ibni jaferni ewetti. Emma buningmu paydisi bolmidi. Undin kéyin, abdullah ibni abbas bilen el eshterni ewetti. Buningdinmu bir netijige érishelmigendin kéyin, oghli hesen bilen amir ibni yasirni ewetti. Hezriti hesen kufe xelqige nahayiti orunluq xitab qildi we ularni xelipige yardemlishishke chaqirdi. Uning xitabi xelqqe bekmu chongqur tesir qildi we u medinige qaytqanda, bir qanche ming kishi uninggha hemrah bolup, medinige keldi. Ularning beziliri firat deryasidin ötti, yene bir qismi quruqluq arqiliq ilgirilidi, jemi sani alte ming etrapida idi.

Basragha kelsek, hezriti eli basragha osman ibni huneyfni yéngi wali qilip teyinligenidi. Osman wezipisini tapshuruwélish üchün basragha kelginide, kona wali abdullah ibni amir basrani terk étip, mekkige qarap yol aldi. Sheher xelqi bir nechchige bölünüp ketken bolup, siyasiy hawasi nachar ehwalda idi. Del shu waqitlarda, mekkidin kelgen köchmenler basragha kirdi. Ikki terep bir - biri bilen tutushup qalghili az qaldi. Hezriti aishe bu ishqa arilashti we wali osmanning terepdarlirimu ikkige bölünüp, bir qismi hezriti aishe terepke ötüp ketti. Bularning béshida hekim ibni jebele el abdi bolup, bu adem öktichilerdin biri idi we eyni waqitta hezriti osman'gha til tegküzüp, pitne térighanidi. Bu adem ikki terepni bir - birige küshkürtüp, eng axiri arigha ziddiyet saldi. Ziddiyet küchlinip kétish aldida turatti. Emma musulmanlar peskoygha chüshüp kélishim hasil qildi. Chünki, her

ikki terep bir - birige düshmen közi bilen qarimaytti. Del eksiche, bir - birini özlirining qérindishi dep biletti. Bu ishtin xewer tapqan hezriti eli basra walisi osmanni tenqidlep: "musulmanlarning arisida tepriqchiliq chiqishining aldini élish üchün telhe bilen zubeyrning beyet qilishi üchün bésim ishlitilgenidi" dédi.

Shu ishtin kéyin, wali osman ibni huneyfning terepdarliri aziyip, uni qollaydighanlar qalmidi. Bu bedniyetler uni tutuwélip, zindan'gha qamidi we uning qash - saqallirini pütünley yulup tashlidi. Andin uni basradin qoghliwetti. Osman basradin hezriti elining qarargahi zi - qargha yétip keldi. Hélimu yaxshi u bu ishtin asanla qutulup qaldi we öltürülmidi. U basradin qoghlap chiqirilghandin kéyin, xelqqe abdurrehman ibni ettab ibni useyyid wali boldi we sheher mekkidin kelgen ishghalchilarning qoligha ötti. Eyni waqitta, basradin medinige bérip, hezriti osmanning qetli qilinishigha qatnashqan asiylarning (herqus ibni zuheyr el adiydin bashqa) hemmisi öltürüldi. Öltürülgenlerning arisida, asiylarning kattibéshi hekim ibni jebel el abdimu bar idi. Qatillarning öltürülüshi mesilining hel bolushigha yetmidi, eksiche, échishqan yarigha tuz sepkendek bolup, qatillar mensup bolghan qebililerning qozghilip kétishige seweb boldi.

Beni abdulqeys qebilisimu bu qebililerning ichide bolup, hekim ibni jebelning öltürülüshi bilen isyan kötürüp, hezriti elige qarshi yürdi. Halbuki, hezriti eli öz könglide bularning öltürülüshini shunche ümid qilsimu, lékin bu heqte héchqandaq emr - perman chüshürmigenidi. Chünki u bu ishning aqiwitini oylashmay turup, aldiraqsanliq bilen qarar bérishning toghra bolmaydighanliqini obdan biletti. Basrani ishghal qilghan küchler hezriti osmanning bashqa qatillirini jazalash üchün bashqa sheherning mesullirighimu xewer yollidi. Hezriti eli bu weqeni tinjitish meqsitide el qeiqe ibni amir et temimini basragha elchi qilip ewetti. Hezriti elining bu elchisi hezriti aishe, telhe we zubeyrler bilen körüshüp, ulargha pitnichilerning öltürülüshi bilen xelqning parchilinip kétidighanliqini, eger bu intiqam heriketliri hemme yerde élip bérilsa, weziyetning téximu xeterlik ehwalgha chüshüp qalidighanliqini chüshendürdi. Qeiqening sözi ulargha yaqti. Ular: "eger hezriti elimu mushundaq dep qarisa, biz uning bilen ittipaq tüzüshke razi" déyishti. Qeiqe basradin qaytip bérip, hezriti elige özlirining arisida bolup ötken söhbetni yetküzdi. Hezriti eli bu ishqa bekmu söyündi. Köp ötmey, basradin hezriti elining ziqardiki qarargahigha heyetler keldi. Weziyet muqimliship, beni mudar, beni rabe, yemenlikler qatarliq her terepke bölünüp ketken xelq topi bir - biri bilen birlishishke we hemmeylen ittipaqlishishtin söz échishqa bashlidi. Xelq ishlarning asta - asta izigha chüshüwatqanliqini hés qilishti. Ulargha nisbeten pütün ümmetning birlishishige nahayiti az waqit qalghanidi. Basraliqlar öz ara meslihetliship, bu mesilini birlikte hel qilish üchün hezriti elini chaqirdi. Hezriti elimu ularning chaqiriqigha jawaben heriketlendi.

Hezriti elining qoshunighimu soqunup kiriwalghan hezriti osmanning pitne - pasatchi qatilliri derhal yéngi bir pitne tépish üchün öz ara mexpiy uchrishishqa bashlidi. Ularni teshkilligen yemenlik meshhur kattibash yehudiy abdullah ibni sebe héchqaysining pikrini qobul körmidi. Nihayet, ular ikki terep bir - birige yéqinlap kelgende bir bahane tépip arida ziddiyet peyda qilish arqiliq qayta pitne térishqa qarar berdi. Ikki terepning qoshunliri bir - birige yéqin yerge kélip qarargah qurushti. Hezriti eli abdullah ibni abbasni telhe we zubeyrge elchi qilip ewetti. Ularmu muhemmed ibni telheni hezriti elige elchi qilip ewetti. U kéche ittipaqlishish söhbetliri bilen tinchliq ichide ötti. Hezriti elining qarargahi basragha

yéqin bolup, basraliqlarning qarargahimu uning chédirigha yéqin bir yerde idi. Pitnichiler derhal heriketke ötti. Awwal erzimes bahaniler bilen ikki terep balilirining arisida ghewgha chiqardi. Balilarning keynidin qullar arilashti we ularning keynidin chüprende insanlar ishni ulghaytti. Pitnichiler bu tereplerning héchbiride yoq idi. Ular özlirining ashkarilinip qélishidin we pilanlirining pash bolup qélishidin ensirep ghewghalarning ichige qetiy kirmey, astirttin közitip turdi. Nihayet, bu weqe shundaq yoghinap kettiki, her ikki terepning eskerliri bir - birige hujum qozghash üchün urush teyyarliqigha kiriship ketti. Hezriti eli aridiki bosh meydan'gha chiqip, telhe bilen zubeyrni yénigha chaqirdi we zubeyrdin: "sen resulullahning sanga: ”sen (heqsiz bolsangmu) eli bilen toqunushup qalisen... “ dégenliki yadingdimu?" dep soridi. Buni anglighan zubeyr qilghan ishigha qattiq pushayman qildi we: "shundaq yadimda, eger burunraq yadimgha kelgen bolsa, bu yerlergiche kelmigen bolattim" dédi we u yerdin chiqip közdin ghayib boldi. Ming epsus, jennet bilen xush bésharet bérilgen on kishining biri bolghan bu chong sahabe wadis siba (shirlar wadisi) dégen yerge kelgende ibni jurmuz isimlik bir qanxorning suyiqesti bilen shéhit boldi.

Sebe teshkillikidiki pitnichiler axiri musulmanlarning bir - birini qirghin qilidighan urushni bashlitishqa muweppeq boldi. Hezriti eli urush bashlinishtin burun herqaysi tereplerge qoral tashlash heqqide eng axirqi chaqiriqini qildi. Emma ish alliburun uning kontrolliqidin chiqip bolghanidi. Ikki qoshun bir - birige qarap étildi. Basra qoshuni 30 ming kishidin artuqraq bolup, hezriti elining qomandanliqidiki kufe qoshunining sani 20 ming etrapida idi. Tarix, hijriyetning 36 - yili jemadiyelaxir éyining axirqi künliri idi.

Hezriti aishe miniwalghan tögining aldida qanliq jeng yüz berdi. Tögining chulwurini tutuwalghan halda, hezriti aisheni qoghdawatqan 70 adem öltürüldi. Axirida, hezriti aishening nede ikenlikini bashqilarning bilip qalmasliqi üchün tögisining putliri chépip tashlan'ghandin kéyin, urush asta - asta peskoygha chüshti. Bu urushta basraliqlar yéngildi. Telhe éghir yarilan'ghan bolup, yarisidin toxtimay qan aqatti. Basraliqlar hezriti aisheni abdullah ibni halefning öyige yötkidi. Bu, bekmu échinishliq bir paje idi. Tarixchilargha asaslan'ghanda, basra qoshunidin on ming, hezriti eli qoshunidin besh ming kishi shéhit bolghanidi.

Urushtin kéyin, hezriti eli hezriti aisheni yoqlidi. Uninggha qarshi söz - chöchek tarqatqanlarni jazalidi. Rejeb éyining bashlirida, hezriti aisheni qérindishi muhemmed bilen bille uzitip qoyghan waqitta, kishilerning uninggha layiqida hörmet körsitishini tewsiye qildi. We: "hezriti aishe peyghembirimizning her ikki dunyaliq ayalidur" dédi. Andin uning qoligha köp miqdarda pul bérip, uninggha teselliy bérishke tirishti we bir top ayalni uning xizmetkarliri qilip teyinlidi. Hezriti eli abdullah ibni halefning öyige bérip hezriti aisheni yoqlighan waqitta, öyning bashqa hujririda uning qoshunigha qarshi urush qilip yarilan'ghan basraliq eskerler bar idi. Hezriti eli gerche bu ishtin xewerdar bolsimu, héch bilmeske séliwélip, ajayip aliyjanapliq qilghanidi. Urush ayaghliship üch kündin kéyin, hezriti eli abdullah ibni abbasni basragha wali qilip teyinlidi. Basra xelqi hezriti elige burunla beyet qilip bolghanidi. Hezriti eli shu küni shamgha qarap heriketlendi.

Shamning ehwaligha kelsek, bu yerning walisi ta hezriti ömer dewridin étibaren muawiye ibni ebusufyan bolup, uning xelq bilen bolghan munasiwiti nahayiti yaxshi bolghachqa, xelq uni bekmu yaqturatti. Muawiye özige xas uslub

bilen ulargha siliq muamile qilghanidi, xelqmu uninggha shertsiz boyun égetti. Bezide muawiye sel - pel qopal tégip qalsimu, ular yene sadaqetmenlik bilen boyun égetti. Yighinchaqlap éytqanda, muawiye xelq bilen ichqoyun - tashqoyun bolup ketkenidi. Sham xelqi özlirige muawiyedin bashqisining wali bolushini xalimaytti. Shuni unutmasliq lazimki, medinidin chiqqan xewerning shamgha yétip bérishi üchün bir ay, shamdin medinige qaytishi üchün yene shunchilik waqit kétetti. Buqeder uzun waqit ichide, elwette, yéngi - yéngi mesililer otturigha chiqip turatti we ularning xewirini yetküzüsh üchünmu yene shundaq waqit awarichiliqi kélip chiqatti. Hezriti elining xelipilikke teyinlen'genliki heqqidiki xewermu shamgha ene shu sharaitlarda yetküzüldi. Bu waqitta hezriti eli weziyetni téxi toluq kontrol qilip bolalmighachqa, hezriti osmanning qatillirini jazaliyalmaytti. Chünki qatillar medinini ishghal qiliwalghanidi. Shamgha yétip barghan xewerler mana mushundaq bolup, muawiye ehwalning mana mushuningdinla ibaret ikenlikini uqti. Bu ishlardin xewer tapqan muawiye hezriti elige beyet qilish üchün melüm mezgil kütüshi kéreklikini oylashti. Uning üstige, hem özi hem sham xelqi hezriti osmanning qetli qilinishigha qattiq échinmaqta idi. Shundaqla, ummetning bezi mötiwerliri pitnige arilashmasliq üchün medinini terk étip mekkige mangsa, yene beziliri medinide turup asiylargha naraziliq bildürüwatatti. Shamgha kelgen xewerlerning ichide mana bularmu bar idi.

Köp ötmey, yéngi xelipe her qaysi wilayetlerge yéngi walilarni teyinlep ewetishke bashlidi. Shamgha sehl ibni huneyfni wali teyinlep, muawiyeni wezipisidin élip tashlidi. Shu künlerning biride, muawiye hezriti elige qarshi chiqqan bir top kishining mekkidin basragha qarap yolgha chiqqanliqi we ularning béshida telhe, zubeyr, muiminlerning anisi hezriti aishe qatarliqlarning barliqi heqqidiki xewerni tapshuruwaldi. Bu xewerdin hezriti elining hökümranliqni téxi toluq qoligha élip bolalmighanliqini körüwalghili bolatti. Shunga muawiye yene bir mezgil kütüshke toghra kélidighanliqini hés qildi we shundaq qildi. Sham xelqimu uning bilen bille dawamliq kütetti. Bu künlerde, basra weqeliri bolup ötti. Jemel urushi partilidi we musulmanlarni éghir qayghugha salidighan weqeler yüz berdi. Arqa - arqidin yüz bergen bu weqeler muawiyening hezriti elige beyet qilishini kéchiktürüshke seweb bolatti. Muiminlerning emiri hezriti elining idiyisi buningdin perqliq bolup, u muawiyeni xelipe teripidin saylan'ghan wali dep biletti. Shunga xelipe uni wezipisidin qaldurghanda, u derhal wezipini ötküzüp bérishi, eger xelipe uni öz wezipisige qoysa, u wezipisini dawamlashturushi kérek idi. Mana bular, hezriti elining muawiye heqqidiki köz qarishi bolup, toghrisimu mushu idi. Chünki weziyetning téxi peskoygha chüshmigenlikini we asiylarning medine we döletni öz ilkige éliwalghanliqini bilgen her bir ümmet hemmidin burun xelipige beyet qilip, uni qollishi lazim idi. Sham walisining bu xeterlik peytte tutqan pozitsiyisi hezriti elining könglige yaqmidi. Derweqe, hezriti eli bir qoshun teyyarlidi. Abdullah ibni abbasni basragha wali qilip, özi shamgha qilidighan yürüshning teyyarliqi üchün kufege qarap yolgha chiqti. Hezriti eli hijretning 36 - yili rejep éyining axirlirida kufege yétip kélip, bu yerde urushqa töt ay teyyarliq qildi we esker toplidi. Hezriti eli awwal jerir ibni abdullah el bujelini elchi qilip muawiyege ewetip, uning özige beyet qilishini we hemmeylen qobul qilghan xelipilikni uningmu qobul qilishini telep qildi. Emma muawiye héchqandaq jawab bermidi. Jerir uning yénidin netijisiz qaytti. Köp ötmey, muawiye hezriti elige ebumusa el xolani qatarliq bir nechche elchi ewetti. Bu elchilermu netijige

érishelmidi. Bu netijisizliklerdin ichi pushqan hezriti elining hemrahliri yene waqit ötküzmey muawiyening üstige yürüsh qilishni teshebbus qildi. Shuning bilen, zulhijje éyining bashlirida, hezriti elining turshawulliri sham tupraqlirigha ayaq basti. Emma hezriti eli öz qomandanliqidiki qoshun'gha bashqilarning özlirige qoral tenglishidin burun heriketke ötmeslikini emr qildi. Muawiyemu hezriti eli qoshunining heriketlen'genlikini tuyup, derhal sham qoshunini bashlap, siffin dégen yerge yétip bardi. U qoshunini firat deryasining süyidin paydilinalaydighan bir yerge orunlashturdi. Hezriti elining qoshunliri bu yerge yétip kelgende ichküdek süyimu qalmighanidi. Hezriti eli muawiyedin her ikki qoshunning sudin xalighiniche paydilinishigha tosalghu bolmasliqini telep qildi, emma muawiyedin bir jawab chiqmidi. Uning bu pozitsiyisi yene arida sürkilish peyda qildi we hezriti elining qomandanliqidiki iraq qoshuni heriketke ötüp, muawiye qoshunini chékindürdi. Emma hezriti eli her ikki qoshunning sudin teng paydilinishigha ruxset qildi. Shuning bilen, her ikki qoshun deryaning boyigha orunliship, bir nechche künni ötküzdi. Ikki qoshunning eskerliri su alghili barghan yerde bir - biri bilen uchriship qalatti, beziliri pat - pat körüshüp turatti we beziliri bir chirayliq olturup söhbetlishetti, munazirilishetti.

Tarixchilarning ularning bir - birige qattiq düshmenlik neziri bilen qarighanliqi we özara urushush üchün her daim bir - birige xiris qilip turidighanliqi heqqidiki heddédin ziyade ashurup bayan qilghan melumatlirini obdanraq oylishiship körüsh kérek. Chünki bu pütünley xata bolup, ularning arisidiki ixtilap peqet pikir ayrimichiliqidin ibaret idi. Emma ularning köngülliri bir - birige nisbeten qérindashliq hés - tuyghusi bilen tolghanidi. Epsuslinarliqi, bu pikir ayrimichiliqi tüpeylidin bir - birige bolghan qérindashliq méhrini ochuq - ashkare ipade qilalmaytti. Qandaqla bolmisun, ularning arisida urush bashlandi. Emma imkaniyitining bariche bir - birige hujum qilmaytti we bir - birini qirip tashlashqa urunmaytti. Her ikki terepning qomandanliq merkezlirimu urushning u qeder shiddetlinip kétishidin qattiq endishe qilatti. Chünki, esli meqset bu emes idi. Uning üstige, qaysi tereptin adem ölse ölsun, netijide bu musulmanlarning zeiplishishi dégenlik bilen barawer idi. Her ikki terep musulman qoshunlirining sepliri bolup, bularning esli wezipisi islam dölitining chégralirini qoghdash we fetih ishliri bilen meshghul bolush idi. Mana bu sewebtin, ular bir tereptin hujumgha ötse, yene bir tereptin allahning bu ghelyanni axirlashturup, arilirida tinchliq we ittipaqliq ornitishini, hemmeylenning hosh - kallisini yighip, toghra yolgha méngishini tileytti.

Bu toqunushlar zulhijje éyi chiqquche pat - pat yüz bérip turdi we muherrem éyining kirishi bilen pütünley toxtitildi. Eskerler öz qarargahlirigha qaytishti, hemmisi arida birliksep ornitilishini ümid qilatti. Ikki terep arisida diplomatik körüshüshler élip bérilghan bolsimu, netije chiqmidi. Hezriti elining köz qarishi éniq bolsimu, muawiyening köngli söhbetlishishke peqetla mayil bolmighachqa, arida urush chiqishi turghanla gep idi. Derweqe, ikki terep bir - birige qayta hujum bashlidi. Urush hijriyetning 37 - yili, sefer éyighiche dawamlashti. Qoshunlar bu ishning bundaq dawamlishiwerse bolmaydiqanliqini hés qilishti we biraqla omumiy hujumgha ötüshti. Üch kün'giche qanliq jeng boldi. Her ikki tereptin nurghun adem öldi. Hezriti elining sépidin ammar ibni yasir we hashim ibni utbe ibni ebul as; muawiye sépidin hezriti ömerning oghli ubeydullah qatarliq muhim shexsler öltürüldi. Muawiye qomandanliqidiki sham

qoshuni yémirilishke bashlidi. Sham qoshunliri neyzilirining uchigha quran kerim parchilirini ésip, iraq eskerlirining özlirige hujum qilmasliqini telep qildi. Iraq qoshunining bash qomandani hezriti eli we qomandanlardin el eshter en nahi qatarliqlar urushni dawamlashturmaqchi bolghan bolsimu, eskerler el eshterning "toxta" emri bilen asta - asta peskoygha chüshti we urush axirlashti. Musulmanlar eng axirqi ümidlirini ittipaqlishishqa baghlighanidi. Eger bu ümid bolmighan bolsa, urushning toxtitishi mumkin emes idi. Chünki heqliq terep bolghan hezriti elining qoshuni zeperge bekmu yéqinlashqanidi, shunga urushqa qattiq kiriship ketkenidi.

Epsuslinarliqi, muawiye urush toxtitilghandin kéyin hezriti elining elchisi el eshterige bu mesilini ikki tereptin wekil hakim saylap, shular arqiliq hel qilish pikrini otturigha qoydi. Shuning bilen urush toxtitilip, her ikki terepning guwahchilirining nazariti astida ittipaqlishish kélishimi tüzüldi. Bu kélishimge sham qoshuni pütünley razi boldi. Emma iraq qoshunining bir qismi razi, yene bir qismi narazi bolsimu, héchkim awazini chiqirishqa pétinalmidi. Bu kélishimdin ikki kün kéyin, ölükler depne qilinip, hezriti eli teripidin kufege qaytish emri bérildi. Ular kufege qaytqandin kéyin, muawiyemu qoshunini bashlap shamgha qarap heriketlendi.

Hezriti eli qoshunining hemmisi kufege kirmey, bir qismi ittipaq kélishimige naraziliqi tüpeylidin harure dégen yerge ketti. Ular bu kélishimge bekmu narazi bolghachqa, öz arilirida teshkillinip, shibs ibni rebi isimlik birini özlirige reis qilip saylidi. Abdullah ibni el qewwa isimlik biri bu ayrimchilargha imamliq qildi. Hezriti eli ulargha adem ewetip, qaytip kélishini we bölgünchilik qilmasliqini telep qildi. Belkim ularmu shundaq oylisa kérek, hezriti elining bu kélishimni qobul qilmasliqini we jeng meydanigha qaytishini telep qilishti. Hetta ularning reisi shibs ibni rebi hezriti elining yénigha qaytip ketti. Köp ötmey, hezriti eli ulargha abdullah ibni abbasni ewetti. Abdullah ular bilen köp munazirileshken bolsimu, bir netijige érishelmey qaytti. Shuning bilen, hezriti eli shexsen özi bérip, ular bilen körüshti we pütün delillerni otturigha qoyup, ularni qayil qildi. Hemmeylen birlikte kufege qaytti.

Körünushte bu mesile hel qilin'ghandek körün'gen bilen, emeliyette undaq emes bolup, bu ayrimichilar öz pikirliridin yanmighanidi we yenila shu kona muqamini ghingship turuwalghanidi: "allahning hökmidin bashqa höküm yoqtur. Muiminlerning emiri éytqan sözler tamamen toghra, emma uning axiri batilliqqa tutishidu" dep jar salatti, munazirilishetti. Ular hezriti elining jeng meydanigha qayta baridighanliqini we hazirche qoshun'gha aram alduruwatqanliqini xiyal qiliship yüretti.

Nihayet, aldin belgilen'gen küni hezriti eli bilen muawiyening wekil hakimliri demetul jendel dégen yerde körüshüp, söhbetleshken bolsimu, pikir birlikige kélelmeyla ayrilip ketti. Ittipaqlishish arzusidin bir netije chiqmighandin kéyin, hezriti eli shamgha qayta yürüsh qilish üchün teyyarliq qilishqa bashlidi we basragha teyinligen walisi abdullah ibni abbasqa xewer yollap, basradin esker yighishqa buyridi. Abdullah yighqan eskerlerni ewetti. Emma hezriti eli tuyuqsizla oylinip qaldi we téxi tünügünla qoshunining seplirini terk etkenlerni köz aldigha keltürdi. Ular ayrilip chiqip ketkendin kéyin yene qaytip kelgen bu mewqesiz ademler mana emdi basradiki heqemsayilirige mektub yollap, ularni özlirige qétilishini telep qiliwatatti.

Köp ötmey (shamgha yürüsh qilish aldida), ularning pitne chiqirishqa uruniwatqanliqini körüp yetti. Chünki ular abdullah ibni hubab ibni el eretni xuddi qoyni boghuzlighandek boghuzlap öltüriwetkendin bashqa, uning yénidiki bir munche ayallarnimu öltürüwétishkenidi. Hezriti eli ulargha bir elchi ewetti, ular elchini öltüriwetti. Shuning bilen, hezriti eli ulargha qarshi yürüsh qilishqa mejbur boldi. Shamgha kétip, ularning arqiliridin xalighan yamanliqlarni qilishi üchün tashlap qoyghandin, herqandaq bir wasite bilen derhal közdin yoqitish téximu yaxshiraq idi. Shu meqsette, ulargha qarshi yürüsh qildi we aldi bilen söz arqiliq tehdit sélip, abdullah ibni hubabning qatillirini telep qildi. Emma ular: "hemmimiz uning qatili" dep turuwaldi we arqidinla hezriti elining eskerlirige hujum qildi. Hezriti elimu ular bilen urushushqa mejbur boldi we nehrawan dégen yerde bu asiylarning hemmisini qirip tashlidi. Bu ademlerning köpinchisi kufelik bolup, hezriti elining eskerlirimu kufelikler idi. Shunga hezriti elining eskerliri bu ishtin kéyin bekmu azablandi, özlirining uruq - tughqanlirini öz qolliri bilen öltürgenliki üchün perishan halgha chüshüp qalghanidi. Shuning bilen, ularning idiyiliri, pikir we pozitsiyiliri xalap - xalimay özgirishke bashlidi.

Bu qarangghu dewrlerde, musulmanlarning arisida mana mushundaq weqeler bolup ötkenidi. Kishiler arisidiki pikir ayrimichiliqi bekmu chong idi. Herkim ayrim - ayrim guruh bolup, özlirige qarshi guruhni yoq qilishqa urunatti. Öltürülgenlerning ishi ölüm bilen teng tügeytti, emma öltürgenler öz yéqinliri üchün peryad chékip, ah uratti.

Hezriti eli bu weziyette, xelqning urush harghinliqini chiqiriwélishi we dert - elimini untup, könglini tinduruwélishi üchün bir mezgil dem élishqa qarar berdi. Muawiye bu waqitlarda shamda idi we hezriti elining shamgha yürüsh qilmaqchi bolghanliqi heqqidiki xewerni tapshuruwalghanidi. Shuning bilen, u derhal teyyarliq qilip, siffin dégen yerge yétip bardi. Emma bu yerde iraq qoshunining qarisimu körünmeytti. Shundaq bolsimu, her éhtimalgha qarshi bu yerde turup kütüshke bashlidi. Emma uninggha hezriti eli bilen bölgünchiler arisida toqunush yüz bergenliki heqqidiki xewer yétip keldi. U özige xata melumat bérilgenlikini oylap yétip, shamgha qaytti, eskerlirini dem élishqa qoyup bérip, özimu xatirjem halda bashqa ishliri bilen meshghul boldi.

Hezriti eli qoshunining yetküdek dem éliwalghanliqini oylap, eskerlerge qoligha qoral élish emrini berdi. Emma héchkim qimirlapmu qoymidi. Hezriti eli ulargha shunche köp tebligh qilip, rohini kötürüshke tirishqan bolsimu, yenila héchkim uninggha awaz qoshmidi, hetta sözlirige qulaqmu salmidi. Ulargha xitaben qattiq gep qilsa, sel - pel midirlighandek qilip, wezipige chiqidu - yu, yene héchnerse tuymighandek qaytidin boshiship kétetti. Ish shu derijige bérip yettiki, hezriti elimu bu künlerdin qattiq zérikishke bashlidi, chünki bu künler uninggha bekmu éghir kéliwatatti. Eyni waqitta bu ishqa arilashmighanla bolsam depmu oylidi, lékin bekmu kéchikkenidi. Hezriti elining bu insanlarning arisidiki hayati japa - musheqqet, dert - elem we azab - oqubet ichidila ötti. Bergen emrige héchkim pisent qilmaytti, qilghan chaqiriqlirigha héchkim qulaq salmaytti. Belkim bu ishlar kufeliklerning öz xelipilirige asiyliq qilishi yaki nehrawan dégen yerde öz yéqinliridin ayrilip qélishi weyaki fetih heriketlirining toxtap qélishi sewebidin chiqiwatqan bolushi mumkin idi. Chünki dölet rehberliki aldinqi mezgillerge qarighanda sirtqa qarita kéngiyish küchini yoqitip, bekmu zeipliship ketkenidi.

Hezriti eli nehrawan weqesidin kéyin, özining bölgünchilerning bash

aghriqidin qutulghanliqini xiyal qilghanidi. Emma köp ötmey ularning peqet nahayiti az bir qismini közdin yoqitalighanliqini hés qildi. Chünki öz eskerlirining arisida bekmu köp asiylar bar bolup, ular yéngi - yéngi pitnilerni tarqitatti, bashqilar bilen ochuq - ashkare bes - munazire qilishatti. Bu ehwal hezriti elining azab - oqubet we dert - elimini téximu ulghaytiwetti. Hezriti eli hür pikirlik insan bolup, düshmenliri bilen ochuq - yoruq talash - tartish qilatti, ularning sözlirini zeng sélip anglaytti, ularning heq - huquqlirigha hörmet qilatti. Emma bu eblexler kéche bolushi bilen teng bir - biri bilen uchriship, herxil pitne - pasat tériytti, birer musulmanni körüp qalsa, uni derhal öltüretti.

Hezriti eli haman bir küni özining öltürülidighanliqini, shéhit qilinidighanliqini biletti. Chünki peyghember eleyhissalam uning (bu ümmetning eng bedbexti teripidin) öltürülidighanliqini éytqanidi. Hezriti eli kufede, wali abdullah ibni abbas basrada idi. Xelq her ikkisining sözlirige qulaq salmas boluwalghanidi. Ish shu derijige bérip yettiki, abdullah ibni abbas we xelipe bu ehwaldin bekmu bizar bolghanidi. Hetta abdullah ibni abbasning basra waliliqini zeyd ibni ebihke ötküzüp bérip, mekkige ketkenliki we uning kishilerdin bizar bolup ketkenliki üchünla shundaq qilghanliqi otturigha qoyulmaqta. Emma eslide u basrani xelipe shéhit bolghan'gha qeder terk etmigenidi. Hetta hezriti eli shéhit bolghandin kéyin, hezriti hesen muawiye üchün xelipiliktin chékin'gen'ge qeder bu yerde qalghan we kéyinche mekkige kétip yerleshkenidi. Eger hezriti eli uning ornida bolghan bolsa, xelqtin tartqan bu azabliri tüpeylidin belkim shundaq qilishi mumkin idi. Emma xelipning undaq qilishi mumkin emes. Sham xelqi xelipige héchkimning qulaq salmaydighanliqini, bolupmu sham terepler üchün éytqanda uning bir simwoldin bashqa nerse emeslikini, shundaq bolsimu, uning jiddiy irade bilen döletni bashqurush üchün tirishp - tirmishiwatqanliqini, uning herdaim yaxshiliqqa emr qilip, yamanliqtin tosuwatqanliqini körüp yetkenidi. Ehwal bu derijide bolghinigha qarighanda, özliri bilen hepilishidighan héchkimning yoqluqi mana men dep chiqipla turatti. Shu sewebtin, emr ibni as muawiye namida misirni ishghal qilip, hezriti elining bu yerdiki walisi muhemmed ibni ebubekrini öltüriwetti. Hezriti eli yéngidin waliliqqa teyinligen el eshter misirgha yétip baralmidi. Chünki wezipisini tapshuruwalghili kétiwatqan yolda zeherlinip öldi. Bu hijriyening 38 - yili idi.

Qeys ibni seid ibni ubade hezriti elining amanliq küchlirining béshida idi. Xelipining hökümranliqining zeipliship ketkenlikini körgen muawiye basragha abdullah ibni amir el hezremini ewetti. Undin kéyin hijriye 39 - yilliri, muawiye hezriti eli hökümranliqidiki yerlerning chégralirigha esker ewetishke bashlidi. Sham xelqining bu tuyuqsiz hujumliri iraq xelqining ghem - endishilirini kündin - kün'ge ashurup, ularni urushqa qarshi turushqa we ishni tinchliq bilen hel qilishqa ündeytti.

Bu ishlar az kelgendek, muawiye yéqinliship qalghan hej mewsümi munasiwiti bilen shamdin mekkige qarap yolgha chiqqan hej ömikige yezid ibni shejere errehawini bashliq qilip qoydi. Bu ömek mekkige yéqinliship kelgende, hezriti elining mekkidiki walisi qussem ibni abbas qorqup ketkenlikidin wezipisini tashlap, xelq arisigha kiriwaldi. Hijriyening 39 - yili, xelq osman ibni telheni hej emiri qilip teyinlidi.

Hezriti eli yezid ibni shejerening muawiye teripidin mekkige mangghan hej ömikige bashliq bolup ewetilgenlikini anglap, uni keynige yandurush üchün xelqni

qarshiliq bildürüshke chaqirghan bolsimu, héchkim uning emrige pisent qilmidi. Shuning bilen, hezriti eli meiqel ibni qeysni bir bölük esker bilen mekkige yollidi. Emma bular mekkige yétip kelgende, hej mewsümi ayaghliship, hajilar tarqap bolghanidi. Ular sham ömikining arqisidin qoghlap, ömekning keynidin kétiwatqan bir qismigha yétishiwaldi we ularni esir élip kufege keltürdi. Hezriti elining bu bash qatilangchiliqini özliri üchün tépilmas purset bilgen pars we kirman xelqi jasaretlinip, islam dölitige jizye töleshni ret qildi we hezriti elining bu yerdiki walisi sehl ibni huneyfni qoghliwetti. Hezriti eli u yerge ziyad ibni ebihni ewetip, ularni qayta bash egdürdi.

Hijretning 40 - yili, muawiye busri ibni ebuertaaning qomandanliqidiki üch ming kishilik qoshunni hijazgha ewetti. Qoshun medinige yétip bérishi bilen, medine walisi ebu eyyub el ensari medinidin chiqip, kufege ketti. Medine xelqi jabir ibni abdullah, abdullah ibni zema we ömer ibni ebuseleme qatarliqlarning bashchiliqida busrigha beyet qilip, muawiyening hökümranliqini resmiy qobul qildi. Medine xelqi peyghember eleyhissalamning ayali ummu selemening pikri bilen shundaq qildi. Ummu seleme medine xelqining béshigha bir ish kélishidin qorqup, shundaq qilishni tewsiye qilghanidi. Uning üstige, xelqmu qattiq endishe qilip turatti.

Busri ibni ebuertaa medinidin mekkige qarap yolgha chiqti. Qoshun sheherge kirip kelgende, hezriti elining burunqi waliliridin ebumusa el esheri öz hayatidin bekmu xewpsiridi, emma sham qoshuni uninggha chéqilmidi we uni kechürüwetti. Busri mekkidin kéyin yemen'ge qarap ilgirilidi. Yemenni hezriti elining waliliridin ubeydullah ibni abbas bashquruwatatti. Xelq uninggha bekmu qopal muamile qilghan bolup, ubeydullah hezriti elige mektub arqiliq bu toghrisida shikayet qilghanidi. Hezriti eli xelqqe mektub yollap, ularning pozitsiyisini özgertishini tewsiye qildi. Emma chirayliq gepning ulargha kar qilmaydighanliqini bilip yétip, tehdit saldi. Shuning bilen, qorqup ketken xelq muawiyedin yardem telep qildi. Busri qoshuni muawiyening telimati bilen mekkidin yemen'ge qarap yolgha chiqti. Eslide, busri yemen'ge bérip qattiq qirghinchiliq qilmaqchi, hetta taif xelqinimu qilichtin ötküzmekchi bolghanidi, emma mughire ibni shuibening nesiheti bilen bu niyitidin yandi. Qoshun yemen'ge yétip barghanda, ubeydullah ibni abbas öz ornigha abdullah ibni abdullah el meddanni qoyup, yemendin kufege ketkenidi. Busri sheherge kirip, bu yernimu ishghal qildi. Emma hezriti eli uning keynidin jariye ibni qudame we wehb ibni mesudni ikki mingdin jemiy töt ming kishilik qoshun bilen hijazgha ewetti. Jariye nejran'gha yétip kelgende, busri yemendin mekkige qachti. Jariye uning keynidin qoghlap mekkige kirdi we xelqning hezriti elige beyet qilishini telep qildi. Jariye mekkidin medinige yürüsh qilip, sheherge kirdi. Xelqqe ebuhureyre imamliq qiliwatatti. Qomandan jariye medinige kirgendin kéyin, xelq hezriti hesen'ge beyet qildi.

Hezriti eli hayatining axirqi künliride siyasi ishlargha arilashmas boluwaldi. Etrapidiki kishilerning muamililiri, uni yalghuz tashlap qoyushliri uning allah yolida méngishigha, mol tejribe we tiren ilmi bilen heriket qilishigha héchqandaq tosqunluq qilalmighanidi. Hezriti elimu hezriti ömerge oxshash intizamchanliq bilen ish qilghanidi we sahabilerning medinidin ayrilishini chekligenidi. Umu hezriti ömerge oxshash qolidiki qamchisi bilen heddédin ashqanlarning edibini béretti. U hizyuran dep atalghan bir derextin qiliwalghan kaltiki bilen hemishe

kishilerni edeblep turatti. Bazar - restilerni aylinip, mal bahasini tekshürüp turatti, tijaretchi, sodigerlerge yaxshiliqni tewsiye qilatti we yamanliqtin néri turushqa ündeytti. Mesjidte olturup xelqning dert - shikayetlirini anglaytti, mesililirini hel qilatti, bir - birini yarashturatti. Jamaetke xitab qilatti we ulargha paydiliq nesihetlerni béretti.

Hezriti elining shéhit qilinishi

bir küni, xawarijlardin bir nechche kishi bir yerge yighilip musulmanlarning arisida yüz bergen pitne we qalaymiqanchiliqlar heqqide paranglashqach, nehrawanda yoqitip qoyghan yéqinlirini esleshti we u ishqa bolghan naraziliqini we ghezep - nepretlirini tilgha élishqandin kéyin, u weqege hezriti eli, muawiye we emr ibni asni sewebchi boldi dep qariship, bu üch kishini yoqitiwetkendila, ümmetning bu qalaymiqanchiliqtin qutulalaydighanliqini xiyal qiliship, ularni öltürüwétish qararigha keldi. Bulardin hezriti elini abdurrehman ibni muljem el muradi, muawiyeni buraq ibni abdullah, emr ibni asni amir ibni bekir et temimi öltüridighan'gha kélishti. Bu sirni héchkimge éytmasliq we hijriye 40 - yili, ramizan éyining 17 - küni bamdat namizi waqtida bu üchini birla waqitta öltürüsh heqqide bir - birige qesem bérishti. Bu üch suyiqestchidin abdurrehman ibni muljem bir küni teymurrabab qebilisidin ötüp kétiwétip bu yerde güzelliki bilen nam chiqarghan qetum binti shejene isimlik bir qiz bilen tonushup qaldi. Bu qizning yéqinlirimu nehrawanda ölüp ketkenidi. Ibni muljem bu qizgha öylenmekchi boldi. Bu qiz ibni möljemdin nahayiti éghir méhir heqqi telep qildi. Uning telipide üch ming dinar, bir qul, bir dédek we hezriti elining béshi qatarliqlar bar idi. Abdurrehman uning telipini orunlaydighanliqigha wede berdi we bu ishni qetiy mexpiy tutushini tapilidi. Nihayet, pilanlan'ghan kün yétip keldi. Ibni muljem zeherlik bir qilich bilen hezriti elini shéhit qildi. Buraq ibni abdullahmu muawiyening paqalchiqidin yaridar qildi, emma muawiye dawalinip saqaydi. U, bu hadisidin kéyin mexsus sélin'ghan sarayda turidighan boldi. Muawiyening misir walisi emr ibni asqa kelsek, u suyiqest küni bitap bolup qalghanliqi üchün mesjidke chiqalmay, özining ornigha amanliqqa mesul xadim xarije ibni xuzafeni imam qilip qoyghanidi. Shunga suyiqestchi bu kishini emr ibni as dep oylap öltüriwetti.

Hezriti eli zerbe yégendin kéyin, aridin köp waqit ötmeyla wapat boldi. Uni baliliri hesen, hüseyn we jiyeni abdullah ibni jafer yuyup képenlidi. Uning qeyerge depne qilin'ghanliqi heqqidiki riwayet bekmu köp bolup, zadi nege depne qilin'ghanliqi heqqide éniq melumat yoq. Hezriti eli wapat bolghandin kéyin, xelq derhal yighilip hezriti hesen'ge beyet qildi. Uninggha tunji bolup beyet qilghan kishi qeys ibni seid idi. Hezriti hesen xelipilik maqamida alte aygha yéqin olturdi we etrapidikilerning özini yalghuz qoyghanliqini körüp, ummetning birlik we barawerlikining hemmidin muhim ikenlikini chongqur hés qildi. Ittipaqliq üchün hemme nersidin waz kéchishke razi boldi we muawiyeni yénigha dewet qildi. Muawiye uning dewitini qobul qildi. Hijriyening 41 - yili, rabelewwel éyida xelipilik ornidin waz kechti. Muawiye kufege kélip xelipilikni qoligha aldi. Hezriti hesen inisi hüseyn bilen birlikte medinige köchti. Töt xelipe, peyghember eleyhissalam ornatqan, heqqaniyet we heqiqiy adaletke tayan'ghan siyasiy rehberlik shundaq qilip axirlashti. Ulardin kéyin heq we adalettin yiraqlishish bilen peyda bolghan yochuq künséri yoghinap bardi.

Altinchi bap. Jennet bilen xush bisharet birilgen on sahabe

peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin kiyin xulepai rashidin dep nam alghan ebu bekri isiddiq, ömer ibni xettap, osman ibni epan, eli ibni ebu talip reziyellahu enhumlarning xilapetlik dewri 30 yil dawam qildi. Bu töt chong sahabe we telhe ibni öbeydulla , zubeyir ibni ewwam seid ibni ebu weqqas,seid ibni zeyid, abdurahman ibni ewip, ebu ubeydeibni jerrah qatarliq on sahabe peyghember eleyihssalam hayat waqtida jennetin xush bisharet bergen zatlar hisaplinidu. Töwende bu on chong sahabidin qalghan alte sahabebilen tonushup chiqimiz.

5219/8555 - seid ibni zeyd reziyellahu enhu walilardin birining yénida bireylenning hezriti elige til tegküzüwatqanliqini anglap qaldide, waliygha: men séning huzurungda peyghember eleyhissalamning sahabilirigha til tegküzüliwatqanliqini anglawatimena? Sen ün chiqmay turisen'ghu? Men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighanidim: ebu bekri jennette, ömer jennette, osman jennette, eli jennette, telhe jennette, zubeyr ibni awam jennette, seid ibni malik jennette, abdurahman ibni ewf jennette, ebu ubeyde jennette . Oninchisigha kelgende, seid jim turup qaldi, uningdin: oninchisi kim? Dep sorashti. U: seid ibni zeyd (yeni özini démekchi) ularning peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen bir qétim ghazatqa qatniship, yüzige topa qondurushining özila biringlarning nuh eleyhissalamdek (950 yil) yashap, (pütün ömri boyiche) emel ibadet qilishidinmu ewzeldur, dédi . (ebu dawut: 4649)

5220/8556 - yene bir riwayette mundaq déyilgen: seid yuqiriqi toqquzini sanap bolup, oninchisida shük turdi. Ular: allening nami bilen soraymizki, oninchisi kim? Dégenidi. U: siler allening nami bilen soridinglar, menmu jennette (yeni oninchisi men), dédi. (tirmizi: 3748)

telhe ibni ubeydullah reziyellahu enhuning peziliti

telhe sham diyarida tijaret qilish üchün qureysh karwanliri bilen kétiwatatti. Karwanlar shamning busra shehirige yétip barghanda qureysh sodigerlirining kattiwashliri busra shehirining awat bazirigha soda - sétiq üchün kétishti.

Telhening yéshi kichik bolghanliqtin uning tijaretke mahirliqi chong sodigerlerge yetmisimu lékin, tijarette ular bilen riqabetlisheleydighan, ularsizmu mallarning ésillirini tallap sétiwalalaydighan eqilge we ötkür sézimchanliqqa ige idi. Telhe herqaysi jaylardin kelgen tijaretchiler bilen tolghan bazargha bérip - kélip yürgende peqet uning hayat musapisining yönülishinila emes pütkül tarix yönülishini özgertiwetküdek chong bir ish yüz berdi. Biz buni eng yaxshisi telhening özining bayanidin anglayli. U mundaq deydu:

"biz shu chaghda busraning bazirida iduq, bir derwish kishiler arisida turup:

- i tijaretchiler! Bu pesil igiliridin sorap béqinglar, ularning arisida heremdin kelgen birer kishi barmikin? - dep towlidi. Bu chaghda men uninggha yéqinla jayda idim, men uning qéshigha aldirap bérip:

- men heremlik, dédim.

- silerning aranglarda ehmed ashkara boldimu?

- ehmed dégen kim?

- abdullah ibni mutellipning oghli, bu ay bolsa u ashkarilinidighan ay, u peyghemberlerning axirqisi, u silerning zémininglar bolghan heremdin chiqip qara tashliq, xormiliq, sasliq zémin'gha hijret qilidu, u yerdin su tamchip turidu, i yigit! Sen uning qéshigha burun bérishqa ehmiyet bergin!...

Men ebu quhafening oghlini toniyttim, u mulayim we söyümlük, kishilerge yumshaq muamile qilidighan adem idi. U hem exlaqliq, durus, yétilgen sodiger bolup biz uning bilen chiqiship ötettuq. U qureyshlerge ait xewerlerni bilgenliki we ularning nesebini éside saqlighanliqi üchün biz uning sorunini yaxshi körettuq. Biz birlikte uning qéshigha barduq, u manga islam toghrisida melumat bérip qurandin azraq oqup berdi we manga dunya – axiretning xosh xewerliridin bayan qilip berdi. Allah dilimni islam üchün échiwetti, men uninggha busradiki derwishning dégenlirini sözlep berdim, u buningdin xosh boldi. Men uning aldida ‹bir allahtin bashqa ilah yoq, muhemmed allahning elchisi› dep guwahliq éyttim. Men ebu bekrining dewiti arqiliq islam keltürgenlerning tötinchisi idim.

Qureyshlik bu yashning islam dinigha kirgenliki uning ailisi, uruq - tughqanlirigha xuddi asmandin chaqmaq chüshkendek éghir tuyuldi. Hemmidin qattiq baram bolghini uning anisi idi. U oghlining ésil süpetliridin we güzel exlaqliridin kishilerge menpeet tégiwatqanliqi üchün kéyin uning kishilerge xojayin bolup qélishini ümid qilatti.

Waqitning ötishige egiship oxshimighan weqeler arqa - arqidin yüz bérishke, telhemu piship yétilishke bashlidi. Uning allah yolida sinilidighan sinaqlirining salmiqi éghirlishishqa bashlidi. Bu jeryanda uning islamgha we musulmanlargha yétidighan menpeitimu zoruyup, hetta axirda musulmanlar teripidin "térik shéhit" dep atilidighan shereplik namgha ige boldi. Chünki u ohud küni peyghember eleyhissalamni ajayip qehrimanliq biln qoghdédi. Peyghember eleyhissalam uni "yaxshi telhe", "séxi telhe", "merd telhe" dep chaqiratti. Uning bundaq dep chaqirilishigha seweb bolghan bir - biridin güzel we tesirlik hékayiliri bar idi.

Yene uning "yaxshi telhe", "séxi telhe", "merd telhe" dep atilishigha seweb bolghan nurghun hékayiliri bar. Telhe tijaret dairisi keng, bayliqi köp sodigerlerdin idi, bir küni uninggha hezrettulmewttin mal keldi. U ming dirhem qimmitidiki mal idi. Telhe shu küni kéchisi qorqqan, ensirgen halda yatti. Uning qéshigha ebu bekrining qizi ummu külsüm kirip:

- i muhemmedning atisi! Sizge néme boldi? Biz sizni renjittuqmu - ye?- dédi.

- yaq! Siz musulman ademning heqiqiy yaxshi ayali, lékin men kéchidin béri oylinip: bu mal öz öyide turup uxlighan ademning perwerdigarigha bolghan étiqadi qandaq bolar? Dep qaldim, - dédi telhe.

- siz buning némisidin ensireysiz? Hazir dostliringiz we kishiler ichidiki hajetmenler qeyerde? Siz tang atqan haman u mallarni ulargha bölüp béring,- dédi ummu külsüm.

- allah sizge rehmet qilsun! Siz heqiqeten ishni yaxshi bir terep qilghuchining qizi we ishni yaxshi bir terep qilghuchi ayalsiz... , - dédi. Tang atqanda u mallarni hemyan tawaqlarda muhajir we ensarilardin bolghan hajetmenlerge bölüp berdi.

Peyghember eleyhissalam teripidin "yaxshi telhe", "séxi telhe", "merd telhe" dégen mubarek namlargha ige bolghan telhege mubarek bolsun! Allah

uningdin razi bolsun! We qebrisini nurluq qilsun! Amin!

5311/8717 - ebu ubeyde muemmer ibni elmusenna mundaq dégen: telhe ubeydullah ibni osman ibni amir ibni keib ibni seidi ibni murre ibni keibning oghli bolup, (uning) anisi hezremi ibni amir ibni rebe ibni kindening qizi seibedur. (elkebir187:)

5312/8718 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, u peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: kimki zéminda méngip yürgen shéhidni körüshni xalisa, telhe ibni ubeydullahqa qarisun. (tirmizi: 3739)

5313/8719 - zubeyr ibni ewwam reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: uhud (ghaziti) küni peyghember sellallahu eleyhi wesellemning uchisida ikki sawut bar idi. Peyghember eleyhissalam bir parche qiya tashning üstige chiqmaqchi boldiyu, chiqalmidi. Telhe derhal égilip turup bergenidi, peyghember eleyhissalam uning dümbisige dessep turup, tashning üstige chiqiwaldi. U esnada peyghember eleyhissalamning: telhege jennet wajib boldi déginini anglidim. (tirmizi: 1692)

5314/8720 - qeys ibni ebu hazimdin mundaq riwayet qilinidu: telhe reziyellahu enhuning (uhud ghazitida) peyghember sellallahu eleyhi wesellemni qoghdash yolida zeximlen'gen qolining palech bolup qalghanliqini kördüm. (buxari: 3724)

5315/8721 - ebu osman mundaq dégen: (uhud küni) peyghember sellallahu eleyhi wesellemning yénida turup, düshmen'ge qarshi urush qilghan kündin bügün'giche telhe bilen seidtin bashqiliri ölüp tügidi. (buxari: 3723)

5317/ 8724 - qebise ibni jabir mundaq dégen: men telhe reziyellahu enhudin bashqa birining sorimighan ademgimu köplep pul - mal berginini körüp baqmidim. Uning ailisidikiler daim mundaq deytti: peyghember sellallahu eleyhi wesellem telheni ”saxawetchi “ dep ataytti. (elkebir194:)

5318/8727 - qeys ibni ebu hazim mundaq deydu: telhe reziyellahu enhuning lépikige oq tégip yarilan'ghanda, u ölüp qalghan'gha qeder merwan ibni hekem tesbih éytip olturdi. (elkebir201:)

5319/8728 - telhe ibni muserriftin mundaq riwayet qilinidu: eli reziyellahu enhu yétip kelgende, telhe jan üzgenidi. Eli ulighidin chüshüp, bir tereptin telhening yüz közini sürtse, yene bir tereptin köz yéshi qilghach: kashki bundin 20 yil burun ölüp ketken bolsamchu? Deytti. (elkebir202:)

zubeyr ibni awwam reziyellahu enhuning peziliti

5320/8730 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: ehzab urushida, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: kim manga düshmenning ehwalidin melumat élip kélidu? Dep sorighanidi, zubeyr: men, dédi. Peyghember eleyhissalam yene: kim manga düshmenning ehwalidin melumat élip kélidu? Dep sorighanidi, yene zubeyr: men, dédi. Peyghember eleyhissalam üchinchi qétim: kim manga düshmenning ehwalidin melumat élip kélidu? Dep sorighanidi, zubeyrmu üchinchi qétim: men, dédi. Shuning bilen, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: her bir peyghemberning xas yardemchisi bolidu, méning yardemchim zubeyrdur, dédi. (buxari: 4113)

5321/8731 - abdullah ibni zubeyr reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: ehzab ghazitida, ömer ibni ebu seleme ikkimiz peyghember sellallahu eleyhi wesellemning ayallirigha qarashqa qaldurup qoyulduq. Bir chaghda, dadam

zubeyrning at chapturghiniche beni qureyzege bir nechche qétim bérip kelgenlikini kördüm. U qaytip kelgendin kéyin: i ata! Séning beni qureyzege bérip kélip yürgenlikingni kördümghu? Dégenidim, dadam: i oghlum! Méni rastinla kördüngmu? Dep soridi, men: hee, dégenidim, u mundaq dédi: peyghember sellallahu eleyhi wesellem: kim beni qureyzege bérip, ehwalini uqup kélidu? Dégen idi. Men bérip uqup keldim. Qaytip kelgendin kéyin, peyghember eleyhissalam nahayiti memnun bolghanliqi üchün, ata anisini tilgha élip turup: ata - anam sanga pida bolsun dédi. (buxari: 3720)

5322/8732 - hisham ibni urwedin riwayet qiliniduki, zubeyr reziyellahu enhu töge weqesi yüz bergen küni oghli abdullahqa wesiyet qilip mundaq dégen: ”peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen bille urush qilish jeryanida jarahetlenmigen birmu ezayim qalmidi, hetta zekirimmu jarahetlendi“. (tirmizi: 3746)

5324/8734 - urwe atisi zubeyr reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: yermuk jéngida sahabiler zubeyrge: sen hujum bashlisang, bizmu arqangdin hujum qilsaq, déwidi, zubeyr: men hujum qilimen, lékin siler sözünglarda turmaysiler, dédi. Ular: sözimizde choqum turimiz, dep turuwaldi. Shuning bilen, zubeyr rum eskerlirige qarap étildi we düshmen sépini bösüp, arqa terepke ötüp ketti. Derweqe, héchkim uning arqisidin mangmidi. Zubeyr keynige burulup, yene düshmen sépige étilip kirdi. Bu qétim düshmenler ulighining chulwuridin tutuwélip, zubeyrning boyni bilen mürisining ariliqigha ikki zerbe uruwetti. Zubeyr bedr küni del shu yérige bir zerbe yégen idi. Men kichik chaghlirimda shu yarilardin qalghan tatuqlargha barmaqlirimni tiqip oynayttim. Yermuk jéngida, (dadam) zubeyr emdila on yashqa kirgen (akam) abdullahni özi bilen bille éliwalghan bolup, uni atqa mindürüp, bir ademning qoligha tapshurghanidi. (buxari: 3975)

5326/8736 - ömer reziyellahu enhu mundaq dégen: (qaldurup qoyghudek) wesiyet yaki mirasim bolghan bolsa, uni zubeyr ibni awwamgha qaldurghan bolattim. Chünki, u dinning rukunliridin biridur. (elkebir232:)

5327/8737 - ebu eswed mundaq dégen: zubeyr reziyellahu enhu sekkiz yéshida musulman bolghan, 18 yéshida hijret qilghan. Taghisi uni borigha yögep ésip qoyup, astidin ot qalaytti we: kupurgha yan'ghin! Deytti, lékin zubeyr: men qetiy yanmaymen, deytti. (elkebir239:)

5328/ 8738 - yehya ibni bukeyr mundaq dégen: zubeyr reziyellahu enhu hijiriyening 36 - yili jumadiyelewwelning birinchi yaki ikkinichi küni, yeni töge weqesi küni shéhid qilindi. U sekkiz yéshida musulman bolghan bolup, ebu abdullah dégen kunye bilen atilatti. Eger peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mekkide turghan mudditini 13 yil dep hésablisaq, zubeyr 57 yéshida wapat bolghan bolidu. Eger peyghember eleyhissalam mekkide 10 yil turghan bolsa, undaqta, zubeyr 54 yéshida wapat bolghan bolidu. (elkebir238)

seid ibni ebu weqqas reziyellahu enhuning peziliti

mekkide peyghemberlik nuri chaqnashqa bashlighan deslepki waqitlarda seid téxi kichik bolup, u ata - anisigha köyümchan, bolupmu anisigha bekmu amraq bir ösmür idi. Gerche u emdila 17 yashning qarisini alghan bolsimu lékin, uning eqli ötkürlikide, hékmetliklikide chonglardin qélishmaytti. U öz tengtüshliridek orunsiz oyun - tamashigha bérilmey, waqtini oq yasash, yachaqni yaxshilash, oq étishni meshiq qilishtek aqilane ishlargha serp qilish bilen

ötküzetti. U xuddi özini chong ishlargha teyyarliniwatqandek hés qilatti.

Seid héch kéchikmestin ilahi chaqiriqqa awaz qoshti. U islam keltürgenlerning awalqiliridin boldi. U köp hallarda buningdin pexirlinip: "peyghemberlik wehiysining deslepki dewiti bashlinip yette kündin kéyin iman keltürdüm. Démek, men iman keltürgenlerning awalqiliridin boldum" deytti.

Peyghember eleyhissalam seidning islamgha kirgenlikidin xushal boldi. Chünki, seidte yéngi chiqqan ayning tolun ay bolishi muqerrer bolghandek, pat arida heqiqiy erkeklerdin bolup yétiship chiqidighan alametler bar idi. Shundaqla, yene mekke yashlirini özige jelp qilip egeshtüridighan, sözige kirgüzüshke seweb bolidighan, ésil neseb, yuqiri mertiwe bar idi. Uningdin bashqa peyghemberge yéqin turidighanliq teripidinmu imtiyazgha ige bolup, u peyghember eleyhissalamning ana terep jemeti bolghan beni zohra jemetidin bolghan taghisi idi. Peyghember eleyhissalam bu taghisi bilen pexirlinetti.

Seidning islamda turushi asan'gha chüshmidi. Islam bu yashni qattiq sinaqlargha duchar qildi. Sinaqning bu qattiqliqidin hetta ayet nazil bolushqa seweb bolidighan derijige yetti. Emeliyette seidning islamni qobul qilghan küni, musulmanlar köp yaxshiliqlargha érishken, islamgha xeyrlik bir zat qoshulghan bir kün bolghan idi.

Bedir küni seid bilen qérindishi ömeyrning ajayip körünüshliri meydan'gha kelgen bir kün boldi. Urush axirlashqanda seid jeng meydanida shéhit qilin'ghan inisi ömeyrni qoyup medinige qaytip keldi. Ohud urushida musulmanlargha meghlubiyet yüzlen'gende qorqqinidin peyghember eleyhissalamni yalghuz tashlap qoyup her terepke chéchilip ketti. Peqet seidla uninggha yéqin kishi bilen qélip yachiqi bilen peyghember eleyhissalamni qoghdap turdi. Uning atqan her bir oqi bir mushrikni yer chishlitetti. Peyghember eleyhissalam uning bu maharitini körüp we uni téximu righbetlendürüp: "seid atqin! Atqin!... Ata - anam sanga pida bolsun!" dédi. Seid ömür boyi bu söz bilen pexirlendi. U: "peyghember eleyhissalam héchbir ademge ata - anisini teng pida qilmighan idi" deytti.

Ömer (allah uningdin razi bolsun!) xelipe waqtida parslarni gumran qilip, yer yüzide buddizimning yiltizini qorutmaq üchün qoshun teyarlimaqchi bolghanda seid ulughluqning eng yüksek pellisige yetti.

Ömer uninggha qoshunning bayriqini tutquzdi. Qoshun atlandi. Qoshunda bedir urushigha qatnashqanlardin 99 kishi, rizwan we bashqa beyetlerde bar kishilerdin 310 nechche kishi birge idi. Yene peyghember eleyhissalam bilen mekkini ishghal qilishqa qatnashqanlardin 300 kishi, yéza perzentliridin 700 kishi bar idi. Seid qadisiyege yétip barghanda qoshunni toxtatti. Urushning axirqi küni musulmanlar qadisiyeni tüptün gumran qiliwitish niyitide düshmenlerni xuddi kishen oshuqni qisqandek qattiq iskenje qorshawigha aldi. Ular tekbir, tehlil éytqan halda düshmen sépige tushmu - tushtin bösüp kirdi. Parsliqlarning bash qomandani rustemning béshi musulmanlarning neyzisi üstide kötürüldi. Buning bilen allahning düshmenliri alaqizadilikke chüshti. Hetta, musulmanlar ularni chaqirip, andin öltüretti. Bu urushta ölgen düshmen qoshunining sanining 30 ming ikenlikila bu jengning katta ghelibe we ghenimetlerge ige bolghanliqigha kupayidur.

Seid uzun ömür kördi. Allah uninggha köp mal - mülük ata qildi. Lékin, uninggha ejel yéqinlashqanda u özining konirap titilip ketken tonini telep qilip: "méni buning bilen kipenlenglar, chünki, men bedir küni mushu tonni kiygen

halda mushriklar bilen urushqan idim. Men yene mushu ton bilen allah bilen uchrishishni xalaymen... " dédi. Allah uning yatqan yérini nurluq qilsun!

5330/8742 - seid ibni ebu weqqas reziyellahu enhu mundaq deydu: men musulman bolghan kün'ge qeder héchkim musulman bolmighan idi. Men musulman bolup yette kün'giche musulman bolghanlarning üchinchisi bolup turdum. (buxari: 3858)

5329/8741 - eli reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men peyghember eleyhissalamning seid ibni maliktin bashqa birige: ata - anam sanga pida bolsun ! Déginini anglap baqmidim. Uhud küni, peyghember eleyhissalam toxtimay: i seid ! Atqin, ata - anam sanga pida bolsun dégenidi. (buxari: 4059)

5331/ 8743 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemning yénida olturattim, seid reziyellahu enhu kirip kelgenidi, peyghember eleyhissalam: mana bu, méning ana terep tagham bolidu. Kimning (buningdek) taghisi bolsa, manga körsetsun ! Dédi. Seid ibni ebu weqqas zuhre jemetidin bolup, peyghember sellallahu eleyhi wesellemning anisimu shu jemettin idi. (tirmizi: 3752)

5334/8746 - seid reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: i alle ! Seid dua qilsa, uning duasini ijabet qilghin dep dua qilghan. (tirmizi: 3751)

5336/8748 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bir kéchisi uxliyalmidi we: kashki sahabilirimdin salih biri kélip, méni qoghdighan bolsichu? ! Dédi. Birdemdin kéyin, qoralning shiriqlighan awazini angliduq. Peyghember eleyhissalam: kimsen? Dep warqirighanidi, u: men seid ibni ebu weqqas bolimen, dep jawab berdi. Peyghember eleyhissalam: néme üchün kelding? Dep soridi. U: öz könglümde allening peyghembiridin ensiresh héssi tughuldide, bérip uni qoghday dep keldim, dédi. Buni anglighan peyghember sellallahu eleyhi wesellem uninggha dua qildi, andin xatirjem halda uyqugha ketti. (muslim: 2410)

seid ibni zeyd reziyellahu enhuning peziliti

5337/8752 - qeystin mundaq riwayet qilinidu: men seid ibni zeyd reziyellahu enhuning kufe mesjidide mundaq dégenlikini anglighanidim: hezriti ömer musulman bolushtin burun, singlisi bilen ikkimizni (musulman bolghanliqimiz üchün) baghlap qoyghanidi. Silerning osman'gha qilghininglargha uhud téghi örülüp chüshsimu heqliqtur. (buxari: 3867)

2914/4857 - hisham ibni urwe atisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: erwa binti uweys isimlik ayal zéminining bir qismini seid ibni zeyd reziyellahu enhuning éliwalghanliqini dewa qilip, uni merwan ibni hekemge chéqip barghanidi, seid ibni zeyd reziyellahu enhu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin bu heqte hedis anglighandin kéyin uning zéminini éliwalalarmenmu? Dédi. Merwan: peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin néme angliding? Dep soridi. Seid ibni zeyd reziyellahu enhu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: kimki bir ghérich chaghliq zéminni naheq igelliwalsa, uning boynigha yette qat zémin'ghiche taqaq sélinidu dégenlikini anglighanidim, dédi. Merwan uninggha: men bu hedisni anglighandin kéyin sendin pakit telep qilmaymen, i alle! Eger u ayal yalghan éytqan bolsa, uning közini kor qiliwetkin we jénini öz zéminida alghin! Dep beddua qildi. Rast dégendekla, u ayal deslep körmes bolup qaldi, kéyin öz zéminida kétiwétip, bir origha yiqilip chüshüp öldi.

(muslim: 1610)

abdurahman ibni ewf reziyellahu enhuning peziliti

abdurahman ibni ewf islamgha deslepte kirgen sekkiz kishining we jennet bilen xosh xewer bérilgen un kishining, ömerning wapatidin kéyin xelipe tallash saylimida namzatliqqa körsitilgen alte kishining, medinide peyghember eleyhissalam hayat waqtida kishilerge diniy ishlardin petiwa béridighan bir qanche kishining biri idi.

Uning islamni qobul qilishtin burunqi ismi abdu emri bolup, u islamgha kirgendin kéyin peyghember eleyhissalam uni abdurahman dep chaqirghan idi. U peyghember eleyhissalamgha peyghember eleyhissalam darul erqemge kirishtin burunla iman keltürgen bolup, ababekri (allah uningdin razi bolsun!) iman keltürüp ikki kündin kéyinla iman keltürgen idi.

U awwal musulman bolghanlar uchrighan barliq külpetlerning hemmisige yoluqti, musulmanlar deslepki hijriti bolghan hebeshstan'gha hijret qilghanda umu birge mangdi. Musulmanlar medinige hijret qilghandin kéyin peyghember eleyhissalam muhajirlar bilen ensarilarni dostlashturup qoyghanda abdurahmanni seid ibni rebe bilen dostlashturup qoydi.

Bedir küni u qoligha qoral élip heqiqiy jihadqa atlandi. U jeng meydanida allahning düshmini ömer ibni osmanni öltürdi. Ohud urushi bolghan küni jeng heywiside kishilerning dillirigha qorqunch kirishke bashlighandimu, u qilche tewrenmey baturlarche urush qildi. U jeng meydanidin qaytqanda uning bedinining yigirme nechche yéri yarilan'ghan bolup, bezi yara orunliri hetta barmaq kirip ketküdek chongqurluqta idi.

Abdurahmanning jéni bilen qilghan jihadigha qarighanda méli bilen qilghan jihadi köp idi. Qoshun tebukqa qarap yolgha chiqti, bu seperde allah abdurahman'gha héchkimge ata qilmighan hörmetlinish pursiti bilen hörmetlidi. Namaz waqti kirip qalghan bir waqitta peyghember eleyhissalam kishilerning arisida körünmidi. Abdurahman qoshun'gha imam bolup namaz oqup berdi. Namazning birinchi rekiti axirlishay dégende peyghember eleyhissalam namaz oqughuchilargha qoshulup abdurahmanning keynide uninggha iqtida qilip namaz oqudi. Bu dunyada pütkül mexluqatlarning eng kattisi bolghan muhemmed eleyhissalamgha birersining imam bolishidinmu artuq hörmet we pezilet barmu?!

Peyghember eleyhissalam wapat bolghandin kéyin u möminlerning aniliridin obdan xewer élip turdi. U ularning éhtiyajliridin chiqqatti, ular birer jaygha chiqsa ular bilen birge chiqqatti. Hej qilsa birge hej qilatti. Ularning kajiwilirigha yéshil yupuqlarni yépip qoyatti. Mana bu abdurahmanning artuqchilirining biri, shundaqla möminlerning anilirining abdurahman'gha ishen'genliki bolup, abdurahman bolar bilen pexirlinishike erziydighan ish idi.

Abdurahmanning musulmanlargha we möminlerning aniliri gha bolghan yaxshiliqi shu derijide idiki, u bir parche zéminni 40 ming dinargha sétip uning hemmisini beni zuhre(peyghember eleyhissalamning ana jemeti)musulmanliri, mujahidlarning yoqsullirigha, peyghember eleyhissalamning ayallirigha teqsim qilip berdi.

Peyghember eleyhissalamning uning üchün allahtin beriket tilep qilghan duasi uninggha ömür boyi beriket élip keldi. Hettaki, u sahabilerning ichide mal dunyasi eng köp kishige aylandi. Uning tijaret dairisi barghanséri kéngiyip, tapawiti köpiyishke bashlidi. Uning karwanliri medine xelqi éhtiyajliq bolghan,

bughday, un, may, kiyim – kéchek, qacha - qucha we xushpuraq nersilerni toshup kélip, medine xelqining éhtiyajidin ashqan medine mallirini bashqa jaylargha toshup kétetti.

Bir küni abdurahmanning karwanliri medinige yétip keldi. Bu karwan yette yüz ulaghdin terkip tapqan zor bir karwan idi. Karwanlar medine xelqi éhtiyajliq bolghan ashliq we bashqa lazimetliklerni élip kelgen idi. Bu karwanning yétip kélishi bilen medine ichi tewrep ketti. Shu kündin kéyin u téximu köp mal sediqe qilishqa kirishti. U ilkidiki nersilerni ashkara we yoshurun rewishte sediqe qilishqa bashlidi. U 40 ming dirhem kümüsh sediqe qilip arqidin yene 40ming dinar altun sediqe qildi. Allah yolida jihad qilghuchilargha 500 at, 1500 tuyaq ulagh teqdim qildi. Ömrining axirqi mezgilliride nurghun qullirini azat qiliwetti. U bedir urushigha qatnashqan her bir kishige töt yüz dinar altun sediqe qildi. Bularning sani yüz kishi idi. Möminlerning anisining her birige nurghun mal wesiyet qildi. Aishe uninggha köp waqitlirida:

- allah uni selsebil bulaqliri bilen sugharsun, - dep dua qilatti.

Uningdin kéyin mirasxorlirigha sanaqsiz mal, ming töge, yüz at, üch ming qoy qaldurdi. Töt ayalining her birige sherettiki belgilen'gen ölchimi boyiche mélining sekkizdin birini qaldurdi, qaldurulghan mal seksen ming idi. Uning mirasxorlirigha qaldurulghan altunlarni keke –palta bilen parchilighandimu qolliri talghidek altun – kümüsh qaldurdi. Bularning hemmisi peyghember eleyhissalamning uning méligha qilghan beriket tilesh duasining pezilitidin idi. Lékin, uning hayatliqida érishken bu mal - dunyaliri uni qilche meghrurlandurmidi. U xizmetkarlirining arisida turghanda kishiler uni perqlendürelmey qalatti. Uninggha tümenming xush mubarek bolsunki! U rastchil, ishenchilik, peyghember eleyhissalam uning jennetke kiridighanliqi bilen xosh xewer bergen bende idi.

Uning jinazisini bashtin axirghiche peyghember eleyhissalamning taghisi seid ibni ebu weqqas kütürdi. Ikki nurning igisi osman ibni ewffan uning namizini chüshürdi. Möminlerning tötinchi xelipisi eli ibni ebu talip uning üchün teziye sözi sözlep, mundaq dédi:

- sen dunyaning pak waqtini tépiwalding, uning qalaymaqan bolushidin burunla kétip qalding... Allah sanga rehmet qilsun!

5338/8755 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem ayallirigha: silerning mendin kéyinki turmush ehwalinglar méni bekmu oylanduridu. Eng sewrchan kishilerla silerning halinglardin xewer élip turidu deytti. Kéyin aishe reziyellahu enha abdurahman ibni ewfning oghli (ebu selemege): alle dadangni selsebil jennitidin sugharghay, dédi, chünki abdurahman bir béghini peyghember eleyhissalamning ayalliri üchün weqpe qiliwetken bolup, bu bagh kéyin 40 ming derhemge sétilghanidi. (tirmizi: 3749)

5339/8756 - ebu seleme reziyellahu enhudin riwayet qilinishiche, abdurahman ibni ewf muiminlerning aniliriga (yeni peyghember eleyhissalamning ayallirigha) weqpe qiliwetken bagh 400 ming derhemge sétilghan. (tirmizi: 3750)

ebu ubeyde ibni jerrah reziyellahu enhuning peziliti

ebu ubeyde chirayidin nur yéghip turidighan, qeddi qamiti kélishken, égiz boyluq, oruq, zilwa adem bolup, qarighuchining közi rahetlinip, uning bilen uchrashqan kishi chiqiship dost bolup qalidighan xush tebetlik kishi idi. Uning

üstige u yene nahayiti kemter, shermi – hayaliq kishi idi. Biraq mertler sinilidighan meydanlarda bolsa xuddi hujumgha teyyarlan'ghan yolwasqa aylinatti.

Mana bu kishi muhemmed eleyhissalamning millitining ishenchlik adimi, amir ibni abdullah ibni jerrah bolup "ebu ubeyde" dep atalghan. Abdulla ibni ömer uni süpetlep: "qureysh qowmi ichide yüzi eng nurluq, exlaqi eng güzel, nahayiti hayaliq, hergiz yalghan sözlimeydighan, bashqilarnimu yalghanchigha chiqarmaydighan üch adem bolup ular - ebubekri, osman ibni effan we ebu ubeyde" dégen idi.

Ebu ubeyde deslepki qedemde islamgha kirgüchilerdin bolup, ebubekridin bir kün kéyin ebubekrining wasitisi bilen iman éytqan. Ebubekri uni abdurahman ibni ewf, osman ibni mezun, erqem ibni ebul erqemler bilen bille peyghember eleyissalamning aldigha élip bardi. Ular shahadet kelimisini éytti, shuning bilen u büyük islam dinining tayanch tüwrükliridin bolup qaldi.

Ebu ubeyde bashqa musulmanlar béshidin kechürgen éghir sinaqlarni béshidin kechürdi. U deslepte iman éytqan musulmanlar bilen birge héchqandaq birining egeshküchiliri tartmighan éghir azab oqubetlerni tartti. Lékin u héchqandaq tewrenmey allah we uning peyghembirige sadiq boldi. Bedri urushda uning béshigha kelgen sinaq herqandaq bir insanning tesewwurigha sighmaydighan sinaqlardin idi.

U ishenchlik bolupla qalmay yene nahayiti amanetdar idi. Uning bu xisliti nurghun ishlarda ipadilen'gen idi, ohud urushida musulmanlar meghlup bolghanda mushriklarning bashliqliri: "bizge muhemmedni körsitinglar! Bizge muhemmedni körsitinglar!" dep towlashqa bashlidi. Ene shu halqiliq waqitta ebu ubeyde peyghember eleyhissalamni jan pidaliq bilen qoghdap turghan on sahabining biri idi. U peyghember eleyhissalam hayat chéghidiki barliq ghazatlargha toluq qatnashqanidi.

Seffe küni (yeni ebu bekri siddiq xelipilikke olturghan, uninggha beyet qilin'ghan kün) ömer ebu ubeydige:

- qolingni ach, men sanga beyet qilay! Chünki men peyghember eleyhissalamning: "her milletning bir ishenchlik adimi bar, sen bu ümmetning ishenchlik adimi" déginini anglighan idim, - deydu. Ebu ubeyde:

- men peyghember eleyhissalam namazgha imam bolushqa buyrighan, hetta peyghember eleyhissalam wapat bolghan'gha qeder imam bolghan ademning aldigha ötelmeymen, - dédi. Andin u ebu bekri siddiqqa beyet qildi we ebu bekri reziyellahu enhuning ishlirida yaxshi meslekdash, yaxshi yardemchi bolup qaldi.

Xelipilik wezipisi ömerge kelgende u yene xelipe ömerge beyet qilip uning yéqin ademliridin bolup qaldi. Bu mezgilde sham diyarida ezeldin az körülidighan waba késili tarqap nurghun kishiler halak bolushqa bashlidi. Xelipe ömer ebu ubeydedin ensirep axiri uninggha:

- sanga jiddiy hajitim bar, sendin bashqa biri bu ishning hajitidin chiqalmaydu, téz qaytip kel, - dégen mezmunda xet yazidu. U ömerning xétini tapshurup alghandin kéyin:

- men möminlerning bashliqining hajitini bildim, u hayat qalalmaydighan bir ademning hayat qélishini telep qiliwatidu, - dédi hemde mundaq dep jawab xet yazdi: "möminlerning xelipisi! Sizning manga bolghan hajitingizning néme ikenlikini bildim, men musulmanlar qoshuni ichide turup ularning béshigha

kelgen bala qazadin özümni qachurushni layiq körmeymen, hetta allah ular bilen méning ariliqimda öz hökümini chiqarghiche men ulardin ayrilishni xalimaymen, siz bu xetni tapshurup alghan haman méni buyriqingizdin azad qiliwéting hem méning bu yerdin ketmeslikimge ruxset qiling" dep jawab yazdi.

Ömer xetni oqup bolup yighlap ketti. Bashqilar uning bu qeder qattiq yighlighanliqini körüp:

-i möminlerning xelipisi! Ebu ubeyde ölüptimu?- dep soridi.

- yaq, lékin, yéqinliship qaptu, - dédi.

Ömerning gumani rast chiqti, aridin uzun ötmey ebu ubeyde waba késilige giriptar boldi. Aridin uzun ötmey uning pak rohi asman'gha kötürüldi. Muaz ornidin turup:

- i xalayiqlar! Siler yaxshi bir qérindishinglardin ayrildinglar, allahning nami bilen qesemki, men qelbi buningdinmu pak, adawettin yiraq, axiretni buningdinmu bek yaxshi köridighan, buningdinmu bek yaxshi nesihet qilidighan bashqa birer ademni körüp baqmidim, uninggha allahtin rehmet tilenglar, allah silergimu rehmet qilsun! - dédi.

5340/8758 - ibni is'haq mundaq dégen: ebu ubeyde ibni jerrah amir ibni abdullah ibni jerrah ibni hilal ibni wehb ibni zubbe ibni haris ibni fihrning oghli; anisi ummu ghenem jabir ibni abdulela ibni amir ibni umeyre ibni wede ibni haris ibni fihrning qizidur. (elkebir358:)

5341/8759 - enes reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: herbir ümmetning bir amanetdar kishisi bolidu. Ey ümmitim! Bizning amanetdar kishimiz ebu ubeyde ibni jerrahtur. (buxari: 3744)

5342/8760 - enes reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: yemen ehli peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qéshigha kélip: bizge sunnet we islamni ögitidighan bir ademni qoshup ewetkin, dégenidi, peyghember eleyhissalam ebu ubeydening qolini tutup turup: bu, mushu ummetning amanetdar adimidur, dédi. (muslim: 2419)

Yettinchi bap. Ehli beyitning we ummul muimininlerning peziletliri

5506/9006 - seid ibni ebu weqqas reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu: "kélinglar, oghullirimizni we oghulliringlarni, ayallirimizni we ayalliringlarni yighip dua qilayli" (süre al imran, 61 - ayet)dégen ayet nazil bolghanda, peyghember sellallahu eleyhi wesellem hezriti eli, fatime, hesen we huseyn reziyellahu enhumlarni (yénigha) chaqirip: i rebbim! Bular méning ehli beytimdur dédi. (tirmizi: 2999)

5509/9013 - zeyd ibni erqem reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bir küni xutbiside: i insanlar ! Men peqet bir insanmen. Rebbimning elchisi (yeni ezrail)ning kélishige az qaldi, u chaghda men u alemge seper qilishim mumkin. Men silerge ikki enggüshterni qoyup kétimen. Ularning biri, alle taalaning kitabi bolup, u hidayet we nurdur, siler uninggha mehkem ésilinglar. Ehli beytimni tashlap kétiwatimen, ehli beytimge qandaq muamile qilishta alletin qorqunglar, ehli beytimge qandaq muamile qilishta alletin qorqunglar, ehli beytimge qandaq muamile qilishta alletin qorqunglar! Dédi. Huseyn zeydke: i zeyd ! Peyghember eleyhissalamning ehli

beyti kimler? Ayalliri uning ehli beyti emesmu? Dégenidi, zeyd: ayallirimu ehli beytidin, lékin sediqe yéyishtin cheklen'gen kishilermu ehli beytidindur, dédi. Huseyn: undaqta, ular kim? Dep soridi. U: ular: elining ailisi, eqlning ailisi, jeiferning ailisi we abbasning ailisidur, dédi. Huseyn: bularning hemmisi sediqe yéyishtin cheklen'genmu? Dep sorighanidi, u: hee, dédi. (muslim: 2408)

abbas ibni abdulmetellib reziyellahu enhuning peziliti

5344/8766 - ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem abbasqa: i tagha ! Düshenbe küni seherde balangni élip qéshimgha kelgin. Men sanga we balanggha paydiliq dua qilip qoyay, dédi. (düshenbe küni) seherde uning yénigha barduq, bizge kiyim berdi. Andin: i alle! Abbas we balisining ashkara we yoshurun barliq gunahlirini meghpiret qilghin, ularning (meghpiret qilinmighan) héchbir gunahi qalmisun. I alle! Uni balilirining bexti üchün qoghdighin, dep dua qildi. (tirmizi: 3762)

jeifer ibni abdulmetellib reziyellahu enhuning peziliti

abdumenaf jemetide peyghember eleyhissalamgha oxshaydighan besh kishi bar bolup, közi ajiz kishiler aldirap perqlendürelmeytti. Ularning biri, ebu sofyan ibni haris ibni abdulmutellib bolup, u peyghember eleyhissalamning taghisining oghli hem émildesh qérindishi. Ikkinchisi, qusem ibni abbas ibni abdulmutellib bolup u peyghember eleyhissalamning taghisining oghli. Üchinchisi, saib ibni ubeyde ibni abdu yezid ibni hashim, u imam shafiyning chong dadisi, allah uningdin razi bolsun! Tötinchisi, hesen ibni eli bolup, u peyghember eleyhissalamning newrisi, u besh kishining ichide peyghember eleyhissalamgha hemmidin bek oxshaydighini. Beshinchisi, jeifer ibni ebu talip bolup, u möminlerning xelipisi eli ibni talipning qérindishi.

Peyghemberlik kelgendin kéyin iman keltürgen tunji yash eli boldi. Jeifermu taghisi bilen birge turghan idi. Umu deslep iman éytquchilardin bolup uning bilen ayali esma peyghember eleyhissalam darul erqemge kirishtin burunla ababekrining sewebi bilen iman éytqan idi.

Iman éytqanliq sewebi bilen hashimiyilik bu yigit we uning yash ayali bashqa iman éytqan musulmanlar uchrighan eziyet, külpetlerning hemmisige uchridi. Ular bashilirigha kelgen bu qattiq eziyetlerge sewr qildi. Chünki, ular jennetke baridighan yolning tiken, chatqallar bilen qorshalghanliqini yaxshi chüshen'gen bendilerdin idi.

Ularning allahning buyruqi boyiche ish körüshige, islamning telipi boyiche yashishigha, allahqa ibadet qilip yashishigha, imanning lezzitini tétishigha din düshmenliri bolghan qureysh mushrikliri éghir derijide tosalghu bolup, ularni her jehettin teqib qilip turidighan küzetchilerni békitishken idi. Del mushundaq ehwalda ular er - ayal ikkisi bashqa musulmanlar bilen birge dinlirini qoghdash üchün hebeshistan'gha hijret qilishqa muhemmed eleyhissalamdin ruxset aldi.

Tunji hijret qilghuchi musulmanlar guruhi hebeshistan'gha qarap yolgha chiqqanda jeifer ularning aldida idi. Ular u yerge bérip padishahning himayiside u yerge makanlashti. Ular islamgha kirgendin kéyin tunji xatirjemlikni bu yerdin tapti we xatirjem ibadet qilishning huzuridin behirlendi.

Jeifer nejashining himayiside hebeshistanda xatirjem halda 10 yil turdi. Hijriyining yettinchi yili ular bashqa bir qanche musulmanlar bilen medinige qarap yolgha chiqti. Bu waqitta peyghember eleyhissalam xeyberni fethi qilip qaytip kelgen idi. Peyghember eleyhissalam jeifer bilen körüshkende qattiq xushal boldi.

Jeifer ajizlargha nahayiti étibar bérip, ulardin her qandaq yaxshiliqini ayimaytti. Shunga uninggha miskinlerning atisi dégen at singip qalghan idi.

Jeifer medinide uzaq yashimidi. Hijiriyening sekkizinchi yilining béshida peyghember eleyhissalam sham diyaridiki rumluqlargha qarshi qoshun toplidi we qoshun'gha zeyd ibni harisni bashliq qilip: "eger jengde zeyd shéhit bolsa jeifer bashliq bolsun! Jeifermu shéhit bolsa abdullah ibni rawahe bashliq bolsun, umu shéhit bolsa musulmanlar özliri ichidin birini bashliq qilip saylisun " dédi.

Musulmanlar qoshuni atlinip muitege yétip kelgende rumluqlarning 100 ming kishilik qoshun teyyarlighanliqini, ulargha yene lexmi, juzam, juzae we bashqa qebililerdin terkip tapqan 100 ming ereb xristanlirining ulargha yardem béridighanliq xewiri keldi. Musulman qoshunining sani bolsa aranla 3000 idi.

Ikki terep uchrashqanda zeyd shéhit boldi. Buni körgen jeifer derhal attin sekrep chüshüp zeydning étining töt putini chépip tashlidi. Chünki, buning éti nesilik, ésil atlardin bolup, düshmenlerning paydilinip kétish éhtimali bar idi. Andin bayraqni kötürüp shéir oqughan halda düshmen sépini yérip algha ilgirilep ketti.

U shu terzde chépish bilen ilgirilep kétiwatqanda uning ong qoli késildi. U derhal bayraqni sol qoligha aldi. Uzun ötmey sol qoli késildi. U bayraqni kökriki bilen tirep ikki béliki bilen qamaliwaldi. Birazdin kéyin yene bir zerbe bilen uning bedini ikki parche qilindi. Abdullah ibni rewahe uning qolidin bayraqni élip baturlarche urushti. Uzun ötmey umu awwal ketken ikki dostigha qoshuldi.

Peyghember eleyhissalam bu üch qomandanning qaza qilghanliqini anglap nahayiti qayghurdi. U jeiferning ailisige bardi. Jeiferning ayali esma bu chaghda balilirini yuyundurup, pakize kiyindürüp xushbuy nersilerni ishlitip ularni yasap qoyghan, özimu teyyarlinip, tamaqqa xémir yughurup qoyghan idi.

Peyghember eleyhissalam esmagha:

- siz manga jeiferning balilirini chaqirip béring! - dédi. Peyghember eleyhissalam ularni baghrigha bésip purashqa bashlidi, uning közliridin yashlar sirghip chüshiwatti. Peyghember eleyhissalam ulargha musibet xewirini yetküzdi.

Anisining ésedep yighlawatqanliqini körgen balilarning chirayidiki xushalliqlar alliqayaqlargha ghayip boldi we turghan urunlirida turupla qélishti. Peyghember eleyhissalam köz yashlirini sürtkech arqigha yénip kétiwétip:

- i allah sen jeiferning balilirini yaxshi izbasar qilip bergin, i allah jeiferning balilirini yaxshi izbasar qilip bergin! - dédi. Peyghember eleyhissalamning yene mundaq dégenliki riwayet qilindi, -men jeiferni jennette kördüm, uning qan'gha milinip ketken ikki qaniti bar iken, uning putlirimu qan bilen boyulup kétiptu.

5345/8769 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: men jeiferning jennette perishtiler bilen perwaz qiliwatqanliqini kördüm. (tirmizi: 3763)

5346/8770 - ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq dégen: kishiler: ”ebu hureyre némanche köp hedis riwayet qilidighandu? !“ déyishidu. Men qorsiqimni toyghuzush üchün peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin ayrilmayttim, hetta xémir tamiqi tépip yéyelmeyttim, ésil kiyim kiyelmeyttim. Ne qul, ne dédek xizmitimni qilip baqmidi. Achliqtin qorsiqimgha tash téngiwalghan waqitlarmu bolatti. Birersining méni öyige apirip tamaq bérishini ümid qilghan halda, uningdin birer ayetni ögitip qoyushini telep qilattim, emeliyette men u ayetni bilettim. Miskinlerge eng köp xeyr éhsan qilidighini jeifer ibni ebu talib idi. U bizni

öyige apirip, néme tapsa shuni yégüzetti. Hetta bezide ichi quruq yagh tulumini élip chiqatti, uni yirtip, bulung puchqaqlirida qalghan yaghlarni yaliwalattuq. (buxari3708)

hesen ibni eli reziyellahu enhuning peziliti

5348/8775 - bera reziyellahu enhu mundaq dégen: peyghember sellallahu eleyhi wesellem hesen bilen hüseynni körüp: i alle ! Men bu ikkisini yaxshi körimen, senmu ularni yaxshi körgin ! Dep dua qildi. (tirmizi: 3782)

5349/8777 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir küni, peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen bille sirtqa chiqtim. Yolda manga gep qilmidi, menmu uninggha éghiz achmidim. Shu mangghanche qeynuqa bazirigha yétip barduq. Andin burulup, fatimening öyige bardi we: balam barmu, balam barmu (hesenni démekchi)? Dep soridi. Qarisaq, anisi uni yuyup, boynigha xush puraq tügüni ésiwatqaniken. Uzaq ötmey hesen chiqip keldi we peyghember eleyhissalam bilen quchaqliship körüshti. Peyghember eleyhissalam: i alle! Men hesenni yaxshi körimen. Senmu hem hesenni hem uni yaxshi körgenlerni yaxshi körgin! Dep dua qildi. (muslim: 2421)

hüseyn ibni eli reziyellahu enhuning peziliti

5351/8779 - yeila ibni murre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: hüseyn mendin, menmu hüseyndin. Kim hüseynni yaxshi körse, alle uni yaxshi köridu. Hüseyn yaxshiliqta pütün bir ümmetke barawer. (tirmizi: 3775)

5352/8780 - ebu seid xudri reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: hesen bilen huseyn ehli jennet yashlirining serdarliridur. (tirmizi: 3768)

5362/8796 - zubeyr ibni bekkardin mundaq riwayet qilinidu: hüseyn ibni eli reziyellahu enhuma hijriyining 4 - yili sheiban éyida tughulghan bolup, 61 - yili muherremning 10 - küni jüme künide öltürülgen. Uni sinan ibni enes nexei öltürdi, xewli ibni yezid esbehi uning kallisini élip, ubeydullah ibni ziyadning aldigha élip bardi. Shuning bilen, sinan ibni enes munu shéirni oqudi:

bézigin üzenggemni altun we kümüsh bilen, chünki men öltürdüm textirawanliq shahzadini, ümmetning eng ewzilidur uning ata anisi. (elkebir2852:)

5364/8798 - sheibi mundaq dégen: chüshümde qollirida neyze tutqan bir top kishining asmandin chüshüp, hüseynning qatillirini izdégenlikini kördüm. Uzun ötmey muxtar kélip, ularni (qatillarni) öltürdi. (elkebir2833:)

ummul muiminin xedije kubra reziyellahu enhaning peziliti

5482/8966 - ismaildin mundaq riwayet qilinidu: abdullah ibni ebu ewfa reziyellahu enhudin: peyghember sellallahu eleyhi wesellem xedijege jennette bir öy bilen xush bésharet bergenmu? Dep sorighanidim, u: hee, xedijege jennette ichi kawak merwayittin sélin'ghan, xatirjem we rahet yashaydighan bir öy bilen bésharet bergen, dédi. (muslim: 2433)

5483/8967 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: gerche men hezriti xedijeni körmigen bolsammu, peyghember sellallahu eleyhi wesellemni héchbir ayalidin xedijedin künligendek künlep baqmidim. Chünki peyghember eleyhissalam xedijening gépini tola qilatti, he désila qoy soyup, uning dostlirigha ewetip béretti. Bezi chaghlarda: xuddi dunyada xedijedin bashqa ayal yoqtek? Dep qoysam: u mundaq - mundaq peziletlik ayal idi, hem uningdin balilirim boldi, deytti. (buxari: 3818)

fatime binti muhemmed sellellahu eleyhi wesellemning peziliti

fatime - muhemmed sellellahu eleyhi wesellem xedichening beshinchi qizi bolup, u söyümlük peyghember eleyhissalam mekke etrapidiki taghlarda yalghuz istiqamet qilip, mewjudatlarning yaritilishidiki büyük möjiziler üstide chongqur izdiniwatqan, pikir yürgüzüwatqan mezgillerde dunyagha keldi.

Bu uning chong hedisi zeynebning uning taghisining oghli ebulas ibni rebiyege yatliq bolghan waqti idi. Uningdin kéyin uning ikki hedisi ruqyye we ummu kulsum peyghember eleyhissalamning taghisining oghullirigha yatliq boldi. Ebu leheb we ummu jemil peyghember eleyhissalamning peyghemberlikining eng deslepki waqitliridila, peyghember eleyhissalamgha qattiq düshmenlik qilghanlar idi.

Kichik fatime hedilirining yatliq bolup, bir - birlep öydin ayrilghanliqini kördi. U nahayiti kichik bolghachqa, "toy" dégen sözning menisini we hedilirining néme üchün öydin chiqip kétidighanliqining sewebinimu uqmaytti. U hedilirini nahayiti yaxshi körgechke, ular öydin ayrilghanda nahayiti ghéribliq hés qildi we tolimu baram boldi. Éytishlargha qarighanda, u shuningdin tartip jimighur we kemsöz bolup qalghan idi.

Elwette, hediliri toy qilip ketken bolsimu, u ata - anisining öyide yalghuz qalmighan idi. Peyghember eleyhissalamning anisi aminening chörisi - peyghember eleyhissalam tughulghandin tartip uninggha hemrah bolup kéliwatqan bereqe, zeyd ibni harise we ebu talipning kichik oghli eli qatarliqlar resulullah ailisining ezaliri idi. Elwette uning söyümlük anisi xedichemu bar idi.

Anisining we bereqening terbiyiside u chongqur tesellige érishti. Uningdin ikki yash chong bolghan eli, baliliq waqtida ölüp ketken öz akisi qasimning ornida uninggha "aka" we dost boldi. Uning inisi, tayyib we tahir dep leqemlen'gen abdullahmu baliliq dewride ölüp ketken idi. Shundaq bolsimu fatime öz öyide özining hediliri bilen ötküzgen ghemsiz we xushal - xuram turmushtin behrimen bolalmidi, u özining yéshigha nisbeten éytqanda tolimu chéchen bala bolghan idi.

U besh yashqa kirgen waqtida, dadisining allahning elchisi - resulullah bolghanliqini anglidi. Resulullahning deslepki wezipisi- islamning xosh - xewirini özining ailisi we yéqin tughqanlirigha yetküzüsh idi. Ular peqet hemmidin qadir allahqila ibadet qilishqa buyrulghan idi. Peyghember eleyhissalamning küchlük qoghdighuchisi we qollighuchisi bolghan xediche fatimege dadisining néme ish qiliwatqanliqini chüshendürdi, shuningdin tartip u dadisigha téximu amraq bolup ketti hemde dadisigha bolghan hörmiti we muhebbiti téximu chongqurlashti. U resulullah mekkining tar kochilirida kétiwatqanda, keibini ziyaret qilghanda, islamni qobul qilghan deslepki musulmanlarning mexpiy yighilishlirigha qatnashqanda we ular peyghemberge beyet qilghanda daim uninggha hemrah bolatti.

Bir küni u dadisigha hemrah bolup mesjidi heramgha bardi. Peyghember eleyhissalam kebige qariship turidighan "hijir" dep atilidighan yerde turup namaz oqushqa bashlidi. Fatime uning yénida turdi, bu chaghda u 10 yashqimu kirmigen idi. Resulullahqa düshmenlik qilishta chektin ashqan bir top qureysh yighildi. Ularning ichidiki eng qebihraqi bolghan oqbe ibni ebu mueyt qérinini élip kélip, peyghember eleyhissalam (uninggha allahning salami bolsun) sejde qiliwatqan waqtida uning üstige tashlidi. U dadisining yénigha kélip, üstidiki qérinini élip

tashliwetti, andin bu bir top qureysh qara niyetchisining aldida ghezep bilen turup, ulargha ghezeplik til - ahanetni yaghduruwetti. Ular uninggha bir éghizmu sözqilalmidi.

Kichik fatime dadisigha we deslepki musulmanlargha qilin'ghan bu rehimsiz, qebih qarshiliqlar we düshmenliklerni körüp turdi. U yawashliq bilen bir chetke chiqip turmidi, belki dadisi we uning peyghemberlikini qoghdash yolidiki küreshlerge aktip qatnashti. U gerche kichik bir qiz bolsimu, emma shu yashtiki balilarda normal bolidighan ghemsiz, shox, balilarche oyun - külke we tamashilardin xaliy halda, ene shundaq azabliq kechürmishlerni kördi we bashtin kechürdi.

Elwette bundaq ishlarda fatime yalghuz emes idi. Resulullahning pütün ailisi qureyshning wehshiy zorawanliqlirigha, mesxirilirige uchridi. Uning ikki hedisi ruqiyye we ummu kulsummu buning sirtida emes idi. Ular bu chaghda peyghember eleyhissalamgha bolghan öchmenlik we suyiqestning uwisi bolghan ebu leheb we ummu jemilning öyide turatti. Ularning erliri ebu leheb we ummu jemilning oghulliri utbe we uteybe idi. Ummu jemil rehimsiz, nahayiti paskina sözlerni qilidighan, éghizi buzuq, shepqetsiz ayal bolghachqa xediche bashtila öz qizlirini ummu jemilning oghullirigha yatliq qilip bérishke razi bolmighan idi. Chünki ruqiyye we ummu kulsumgha nisbeten, dadisigha qarshi urushqa qatnishipla qalmay, belki urush qozghaydighan bundaq wehshiy düshmenlikke tolghan ailide yashishi heqiqeten bir azabliq ish idi.

Muhemmed sellellahu eleyhi wesellem (uninggha allahning salami bolsun) we uning ailisining abruyini töküsh üchün, utbe we uteybe öz ata anisining mejburlishi bilen ayallirini qoyiwetti. Bu peyghemberni bashqilar bilen alaqilishshtin yétim qaldurush üchün qilin'ghan bir ish idi. Emeliyette peyghember eleyhissalam öyige xushal - xuram qaytip kelgen qizlirini qizghin qarshi aldi. Shübhisizki fatime hediliri bilen birge bolidighanliqidin nahayiti xushal bolup ketti, ular chong hedisi zeynebningmu éridin ajriship qaytip kélishini arzu qilishti. Ruqiye we ummu kulsum ikkilisi söyümlük ata - anisi bilen bille bolghanliqigha we ummu jemilning öyidiki chidighusiz rohi bésimlardin qutulghanliqigha bekmu xushal bolushti. Uzun ötmey ruqiye islamni deslep qobul qilghanlardin bolghan yash we tartinchaq osman ibni effan'gha yatliq boldi. Ular birlikte panahliq izdep hijret qilghan deslepki muhajirlar bilen hebeshistan'gha hijret qilip, u yerde uzun yil turdi. Fatime anisi wapat bolup ketkendin kéyin, hedisi ruqiyeni körelmidi. Deslepki musulmanlar hebeshistan'gha hijret qilghandin kéyin, peyghember eleyhissalamgha, uning ailisige we qalghan sahabilirige qilin'ghan ziyankeshlik téximu küchiyip ketti.

Peyghemberlikning 7 - yili, peyghember eleyhissalam we uning ailisi öyidin chiqip kétishke mejbur qilindi we mekkige peqet bir chighir yol bilenla barghili bolidighan, hemme teripi taghlar bilen oralghan bir tar jilghida panahlinip turushti. Bu tar jilghida muhemmed sellellahu eleyhi wesellem (uninggha allahning salami bolsun), beni hashim jemeti we mutellib jemeti yémek - ichmektin cheklinip, qamal qilindi. Jemetining eng kichik ezasi 12 yashliq fatimemu aylar dawamlashqan qiyinchiliq we azabliq turmushni béshidin kechürdi. Resulullahning sadiq we amraq ayali xediche uzun ötmey wapat boldi. Uning wapati bilen resulullah we uning ailisi japaliq künlerde hemdemde bolidighan qoghdighuchisi we hamiysi, küchlük arqa térikidin ayrilip qaldi.

Hörmetlik xediche we ebu talip wapat bolghan bu yil "qayghuluq yil" dep ataldi. Hazir yash qiz bolup qalghan fatime anisining wapatigha qattiq qayghurup we échinip köp yighlidi. U bir mezgil qattiq ich aghriqi tartqachqa, salametliki nacharliship ketti, hetta ailisidikilerni ich aghriqidin ölüp kétermu dégen endishige sélip qoydi.

Gerche hedisi ummu kulsum shu öyde turuwatqan bolsimu, fatime anisining wapati bilen hedisining ailidiki mesuliyiti we yüki barghansériéghirliship ketkenlikini obdan chüshinetti. Shunglashqa dadisini téximu qollishi zörürlikini hés qildi. Semimiy muhebbet bilen dadisining hajitidin chiqishqa özini atidi. U daim resulullah azar yégen, qiyinchiliqta qalghan, kemsitish we siqilishlargha uchrighan chaghlarda dadisigha teselli béretti. Resulullah uchrighan bu kemsitish we siqilishlar fatimege tolimu éghir kéletti. Bir qétim bir mushrik resulullahning mubarek béshigha topa we exlet chachti, öyge kirgen chaghda, fatime dadisining turqini körüp, özini tutiwalalmay yighlap ketti, andin dadisining béshidiki paskinichiliqlarni sürtiwetti. "yighlima qizim,-dédi u,-allah dadangni qoghdaydu. " peyghember eleyhissalam fatimeni tolimu yaxshi köretti, u bir qétim mundaq dégen idi:

- kimki fatimeni xushal qilidiken, u heqiqeten allahni xushal qilghan bolidu. Kimki uning ghezipini keltüridiken, u allahning ghezipini keltürgen bolidu. Fatime bolsa - men, u xushal bolghan nersidin menmu xushal bolimen, u bizar bolghan nersidin menmu bizar bolimen.

U yene mundaq dégen idi:

- dunya ayallirining eng yaxshisi töt ayal: büwi meryem, firewnning ayali asiye, möminlerning anisi xediche, muhemmed sellellahu eleyhi wesellemning qizi fatime.

Fatime shundaq qilip, peyghember eleyhissalamning qelbidiki xedichigila mensup bolghan muhebbet we hörmetke sazawer boldi. Fatime reziyellahu enhagha "nurluq ayal" dégen menini bildüridighan "zehra" dep nam bérildi. Chünki uning yüzi nur chéchiwatqandek körünetti. Éytilishiche u namazgha turghanda, mihrab uning chirayidin chiqqan nurdin chaqnap kétetti. U rahet - paraghetke bérilmigechke yene "betul" depmu atalghan idi. U waqtni bashqa ayallar bilen bille ötküzüshning ornigha, waqtining köp qismini namaz oqush, quran oqush we bashqa ibadetlerge serp qilatti.

Fatime her jehettin dadisi resulullahni tartqan bolup, resulullahning ayali aishe u toghriliq mundaq deydu: "men allahning bendiliri ichide nutuq söhbet we heriketliride resulullahqa oxshaydighan fatimedin bashqa héchkimni körmidim, allah uningdin razi bolsun. Resulullah uning kéliwatqanliqini körse, ornidin turup uni qarshi alatti we söyüp qoyatti, andin qolidin tutup, özi olturghan orunduqqa olturghuzup qoyatti. " fatimemu resulullahning kéliwatqanliqini körse, ornidin turup uni xushalliq bilen qarshi alatti we söyüp qoyatti.

Fatimening yaxshi mijezi we edeplik nutuqliri, uning kishining amraqliqini qozghaydighan güzel tebiitining bir qismi idi. U péqir we miskinlerge tolimu méhir - shepqetlik bolup, gerche özi ach qalsimu, yémekliklerning hemmisini hajetmenlerge bériwitetti. U dunyaning zibu - zinnetlirige we dunyaning rahet - paraghitige qilchimu qiziqmaytti. Gerche turmushi qanche qiyinchiliqta we japada ötsun, daim addiy turmush kechüretti. U dadisining qayil qilish küchige ige nutuq qabiliyitige warisliq qilghan idi. Söz qilsa bashqilar yighidin özini tutiwalalmay

qalatti. Uningda bashqilarning héssiyatini qozghap yighlitiwételeydighan qabiliyet bar bolup, kishilerning qelbide allahning rehmiti we bergen hésabsiz riziqlirigha teshekkür, rehmet we hemdu - sana éytish tuyghusini peyda qilatti.

Fatime resulullahtin bir nechche hepte kéyin medinige hijret qildi. U medinige peyghember eleyhissalam mekkide qépqalghan ailisidikilerni élip kélish üchün ewetken zeyd ibni harise bilen bille barghan idi. Resulullah ailisidin qépqalghanlar - fatime we ummu kulsum, peyghember eleyhissalamning ayali sewde, zeydning ayali bereqe we oghli usameler idi. Bularning ichide yene ebu bekri reziyellahu enhuning oghli abdullahmu bar bolup, u anisi we ikki hedisi - aishe we esmagha hemrah bolup mangdi.

Medinide fatime dadisi bilen bille, mesjidke yandash sélin'ghan addiy hujrida turdi. Hijretning 2 - yili, u dadisi arqiliq qoyulghan ikki toy teklipini ret qiliwetti. Andin ebu talipning oghli eli gheyret qilip, resulullahning qéshigha fatime bilen toy qilishni sorash üchün keldi. Emma resulullah bilen körüshkende bek iza tartip ketkenliktin, éghizigha gepmu kelmey qaldi. U yerge qarap bir éghizmu gep qilalmidi. Resulullah addiyla:

- ailimizge kirishingni qarshi alimiz, - dédi. Bu sözni eli we ishik sirtida resulullahning maqulluqini kütüwatqan bir nechche ensarilar anglidi. Arqidin resulullah elidin mehri üchün bergidek bir nersisining bar - yoqluqini soridi. Eli "yoq" dep jawab berdi. Resulullah elige pulgha yaraydighan bir qalqini barliqini eslitip ötti. Eli qalqanni osman'gha 400 dirhemge satti. Pulni fatimening mehri üchün peyghember eleyhissalamgha bérishke aldirap, qaytmaqchi boliwédi, osman uni toxtitip: - fatime bilen qilidighan toyungning sowghisi süpitide bu qalqanni sanga qayturup bérey,- dédi.

Shundaq qilip, hijretning 2 - yilining bashlirida fatime bilen elining toyi boldi. Bu chaghda fatime 19 yashlarda bolup, eli 21 yashta idi. Resulullah özi nikah xutbisini oqudi. Toyda méhmanlargha xorma, enjür we talqanler bilen dastixan tartildi. Ensarilarning bashliqliridin biri bir qochqar sowgha qildi, bashqilar bughday bérishti, pütün medine shadliqqa chömdi.

Fatimening toyi üchün resulullah fatime we elige xormining yopurmaqliri yéyitilghan yaghach kariwat, mamuq yotqan we xormining chiwiqliri toshquzulghan xurum körpe, bir qoy térisi, bir cheynek, bir tulum sowgha qildi.

Fatime yoldishi bilen turmush kechürüsh üchün, tunji qétim söyümlük dadisining öyidin ayrildi. Peyghember eleyhissalam bereqeni fatimege yardemlishishke ewetti. Shübhisizki bereqe fatime üchün chong bir teselli idi. Resulullah allahtin uninggha beriket tilep dua qildi, andin fatimeni soridi. Fatime nahayiti hoduqqan we iza tartqan halette chiqip keldi, resulullah shu arqiliq uninggha teselli bermekchi bolghan idi. Fatime emeliyettimu pütünley natonush adem bilen emes, belki bir ailide teng ösken, bala waqtidila musulman bolghan, özining batur, qorqmasliqi we güzel exlaqi bilen tonulghan, peyghember eleyhissalam uni "ikki dunyaliq qérindishim" dep atighan bir kishi bilen turmush qurghan idi. Ularning turmushi xuddi dadisining öyidikidekla addiy we ghorigil idi. Emeliyette ularning turmushi maddiy bayliqlargha we rahet - paraghetke bérilmigen turmush idi. Hayatining axirighiche eli ashundaq namrat halette yashidi, chünki u héchqandaq maddiy bayliq yighmighan idi. Fatime bolsa özining hemshiriliri ichide qol ilkide bar ademge öylenmigen yalghuz ayal idi.

Emeliyette fatime we elining turmushi, uning dadisining öyidiki turmushqa

qarighanda téximu qiyinchiliq ichide ötti. Uning toyidin ilgiri, peyghember eleyhissalamning öyide héch bolmighandimu ishlargha yardemlishidighan bir nechche adem bar idi. Emma hazir hemme ishni özi yalghuz qilatti. Bundaq éghir namratliqtin qutulush üchün, eli su tushughuchi, fatime qonaq soqquchi bolup ishlidi. Fatimening japaliq we qiyinchiliq turmushi toghriliq nurghunlighan xatiriler bar. Daim ularning öyide yégili bir nerse qalmaytti. Bir qétim peyghember eleyhissalamning qorsiqi qattiq échip kétip, hemme ayallirining öyige bardi, emma ularda yégüdek nerse yoq idi, andin u fatimening öyige bardi. Uning öyidimu yégüdek héchnéme yoq idi. U bashqa yerdin azraq yémeklik tapti, uningdin ikki nan we azraq göshni fatimege ewetti. Yene bir qétim, peyghember eleyhissalam ebu eyyub ensarining öyige bérip, aldigha qoyulghan tamaqtin fatime üchün azraq éliwaldi. Fatimemu peyghember eleyhissalamning künlep tamaqsiz qalidighanliqini obdan chüshinetti we yeydighan bir nerse tapalisila uninggha ewetip béretti. Fatime yuqiriqidek méhribanliqlar arqiliq özining dadisini qanchilik yaxshi köridighanliqini ispatlap berdi. Resulullahmu uni heqiqeten yaxshi köretti. Bir qétim peyghember eleyhissalam medinining sirtigha qilghan bir sepiridin qaytip kélipla, aldi bilen ilgirikidekla mesjidke bérip, aditi boyiche ikki reket namaz oqudi, andin ilgirikidekla ayallirining öyige barmastin burun, fatimening öyige bardi. Fatime uni qarshi élip, éghizigha we yüz - közlirige söyüp yighlap ketti.

Fatime axiri peyghember eleyhissalamning öyige yéqin bir öyge köchüp keldi. Bu öyni ensarilardin biri peyghember eleyhissalam qizi bilen qoshna bolup olturushtin xushal bolidighanliqini bilip hediye qilghan idi. Ular birlikte xushalliqtin, ghelibidin teng behrimen boldi. Qayghu - hesret we éghirchiliqlarni teng kötürdi. Medinidiki nahayiti jiddiychilikke tolghan künler we yillarni birlikte ötküzdi.

Hijretning 2 - yilining otturilirida, hedisi ruqiye qizitma bolup qaldi we qizil chiqip qélip aghrip yétip qaldi. Bu meshhur bedr ghazitidin sel borunqi ish idi. Uning yoldishi osman uninggha hemrah bolup, ghazatqimu chiqalmidi. Ruqiye dadisi ghazattin qaytip kélishtin sel borunla wapat boldi. Peyghember eleyhissalamning ghazattin qaytip kelgendin kéyinki tunji ishi - uning qebrisini yoqlash boldi. Fatimemu uning bilen bille idi. Resulullahning yéqin ailisidikiler ichide, ruqiye xedichining wapatidin kéyin wapat bolghan tunji kishi boldi. Fatime hedisidin ayrilghanliqigha qattiq qayghurdi. U qebrining yénida dadisi bilen olturghan chaghda, köz yashliri yamghurdek quyulup ketti. Dadisi özining ridasi bilen köz yashlirini sürtüp, uninggha teselli berdi.

Osman kéyin peyghember eleyhissalamning yene bir qizi ummu kulsumni nikahigha aldi we zinnureyn (yeni ikki nurning igisi) dep ataldi.

Ruqiyening wapatidin kéyin éghir qayghugha chömgen bu ailide barliq möminlerge bir xushalliq bolup, hijiriyining 3 - yili ramizan éyida fatime yenggidi. Peyghember eleyhissalam yéngi tughulghan bowaqning quliqigha ezan oqup "chirayliq" dégen menini bildüridighan "hesen" dégen isimni qoydi. Bir yildin kéyin, fatime ikkinchi balisini yenggidi. Uninggha "kichik hesen" dégen menide "hüseyn" dep isim qoyuldi. Fatime daim ikki oghlini ularni heddédin artuq yaxshi köridighan chong dadisini körgili apiratti. Kéyin peyghember eleyhissalam ularni mesjidke élip bardi. Ular u sejde qilghanda, dümbisige yamiship chiqip oynaytti. Peyghember eleyhissalam kichik newrisi, zeynebning qizi umamenimu ashundaq

oynitatti.

Hijretning 8- yili, fatime üchinchi balisini yenggidi we uninggha qizi tughulushtin ilgiriraq ölüp ketken chong hedisi zeynebning ismini qoydi.

Fatimening 4 - balisi hijriyining 9 - yili tughuldi. Bu balisimu qiz bolup, uninggha aldinqi yili késel sewebidin ölüp ketken hedisi ummu kulsumning ismini qoydi. Fatime peqet peyghember eleyhissalamning perzentlirini eslep turushi üchün shundaq qilghan idi. Peyghember eleyhissalamning oghullirining hemmisi baliliq waqtidila ölüp ketken bolup, zeynebning ikki balisi eli we umamemu kichik ölüp ketken idi. Ruqiyening oghli abdullahmu téxi ikki yashqa kirmey ölüp ketken idi. Gerche fatime qorsaq kötürüsh, bala tughush we balilirini terbiyilesh bilen aldirash bolup ketken bolsimu, emma u medinidiki musulmanlar jamaesini küpeytish ishlirida yenila muhim rol oynidi. U toy qilishtin ilgiri, namrat we yoqsul ehli suffeni daim yoqlap, ularni méhman qilip turatti. Ohud ghaziti ayaghlishishi bilenla, u bashqa ayallar bilen bille urush meydanigha bérip, shéhit bolghanlar üchün yighlidi we dadisining jarahetlirini dorilap téngip qoydi.

Xendek ghazitida, u bashqa ayallar bilen birlikte uzun'gha suzulghan japaliq muhasire jeryanida, mujahidlargha tamaq teyyarlap berdi. Özining chidirida musulman ayallirigha imam bolup namaz oqudi. Kéyin shu yerge musulmanlar muhapizet qilidighan we ixlas qilidighan yette mesjidning biri "fatime mesjidi" dep atalghan mesjid bina qilindi.

Fatime hijriyining 6- yili hudeybiye sülhisidin kéyin, peyghember eleyhissalam ömre qilghandimu uninggha hemrah boldi. Ikkinchi yili, u we hedisi ummu kulsum peyghember eleyhissalam we küchlük musulmanlar jamaesi bilen birlikte mekkini fetih qilishqa qatnashti. Éytilishiche bu chaghda fatime we ummu kulsum ikkilisi anisi xedichining öyini ziyaret qilip, özlirining baliliq chaghliridiki eslimilirini we peyghember eleyhissalamning peyghemberlikining deslepki waqitliridiki uzun muddetlik küreshlerni esligen iken.

Hijriyining 10 - yili ramizan éyida, peyghember eleyhissalam widalishish hejige bérishtin sel burunraq, fatimege téxi héchkimge éytip bermigen bir mexpiyetlikni éytip berdi: "jibriil manga quranni yilda bir qétim tilawet qilip béretti hem menmu shundaq qilattm. Emma bu yil u manga ikki qétim tilawet qilip berdi. Men ömrümning ayaghlishiwatqanliqini hés qiliwatimen. " widalishish hejidin qaytip kelgendin kéyin peyghember eleyhissalam heqiqeten qattiq aghrip qaldi. Uning axirqi künliri ayali aishening hojrisida ötti. Fatime uni yoqlap kelse, aishe dada - bala ikkiylenni yalghuz qaldurup chiqip kétetti.

Hörmetlik peyghember eleyhissalam wapat bolup ketkendin kéyin, fatime nahayiti qayghurup ketti. Sahabiler daim uning yighlawatqanliqini köretti. Sahabilerning birsi resulullahning wapatidin kéyin, fatimening külüp baqmighanliqini éytidu.

Söyümlük dadisi wapat bolup besh aydin kéyin ramizan éyining bir etigenliki, fatime adettin tashqiri xushalliq we shatliqqa tolghan halette oyghandi. Shu küni chüshtin kéyin, u halidin xewer éliwatqan seleme bint umeysni chaqirip, azraq su sorap ghusuli qildi, andin yéngi kiyimlirini keydi we xushpuraq ishletti, andin selemedin özining kariwitini qorugha epchiqip qoyushni ötündi. Yüzi asman'gha qarighan halette yoldishi elini soridi. Eli kélip, fatimening qoruning otturisida yatqanliqini körüp heyran qélip, uningdin néme ish bolghanliqini soridi, u külüp turup:

- men bügün resulullah bilen körüshimen, - dédi. Eli yighlap ketti. Fatime uninggha teselli bérip, baliliri hesen we hüseynning halidin obdan xewer élishni, özini matem murasimi ötküzmeyla depne qiliwétishni éytti. U yuqirigha tikilip qariwétip andin közini yumdi, özining rohini büyük yaratquchi perwerdigarigha tapshurup berdi. "nurluq ayal" fatime bu chaghda aranla 29 yashta idi.

5486/ 8970 - enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ehli jahan ayalliridin ülge qilishqa erziydighanliri peqet imranning qizi meryem, xuweylidning qizi xedije, muhemmedning qizi fatime we firewnning ayali asiye qatarliqlardur. (tirmizi: 3878)

ummul muiminin aishe siddiq reziyellahu enhaning peziliti

aishe nahayiti yash waqtidila mol we chongqur bilimlerni igiligen idi. U baliliqining deslepki waqitlirida keng bilimi, ésil exlaqi we xushxuy muamilisi bilen qureysh ichide hörmetke sazawer bolghan dadisi ebu bekri reziyellahu enhuning terbiyiside boldi. Ebu bekri reziyellahu enhu hörmetlik peyghember eleyhissalamning eng yéqin dosti bolup, resulullah peyghember bolushtin xéli burunla ebu bekri reziyellahu enhuning öyige pat - pat kélip turatti.

Aishe yashliq dewride özining kishini jelp qilidighan güzelliki we adettin tashqiri este tutush qabiliyiti bilen büyük peyghembirimizning diqqitige we yaxshi körüshige sazawer boldi. Resulullahning ayali we yéqin sahabisi bolush süpiti bilen aishe resulullahtin héchbir ayal igiliyelmigen bilimlerni igiligen idi.

Aishe 10 yashqa kirey dégende mekkide resulullahqa nikahlandi. Emma hijretning 2 - yili aishe 14 - 15 yashlargha kirgende andin toy murasimi ötküzüldi. Meyli nikahtin ilgiri yaki kéyin bolsun, özining allahning peyghembirige - uning sahabiliri, hetta öz ata- anisimu muhebbet baghlighan, ulughlap ixlas qiliwatqan peyghemberge - yatliq bolghanliqidin héyiqish we tartinish yoqtek, ilgirikidekla balilarche ghemsiz, xushal - xuram turmushini dawamlashturdi.

Peyghemberge yatliq bolush uning balilarche xushal - xuramliq turmushini özgertiwetmidi. Dostliri daim uning hujrisigha uni yoqlap kélip turatti. Resulullah medinidiki ayalliri ichide aisheni eng yaxshi köretti. Aishe peyghemberge bolghan muhebbitidin ayrilip qélishidin qorqqanliqtin, resulullahning özige qarighanda bashqa ayallirigha bekrek köngül bölüp kétishini xiyalighimu keltürelmeytti, aishe nahayiti qoli ochuq, sewrchan ayal idi. Aishe resulullahning namrat ailisidiki japaliq turmushqa we uzun waqit dawamlishidighan achliqqa sewr qilatti. Resulullahning azghina bisat bar öyide tamaq étish we nan pishurush üchün héchnéme bolmighachqa, nechche künlep uchaqqa ot yéqilmaytti, peqetla xorma we su bilenla kün ötküzetti. Turmushtiki kembeghelchiliktin aishe qilchimu renjimidi we iza tartip ketmidi.

Peyghember eleyhissalamning aishege bolghan muhebbiti axirighiche susliship qalmidi. Resulullahning késili bek éghirliship qalghanda, bashqa ayallirining teklipi bilen peyghember eleyhissalam aishening hujrisida turdi we béshini aishening kökrikige yaki yutisigha qoyup yatti. Peyghember eleyhissalam miswak soridi, aishe qérindishidin bir miswak ekélip, chaynap yumshitip, andin resulullahqa berdi. Resulullah özining ajizlap ketkinige qarimay, uni küch bilen chishigha sürkep chishini tazilidi. Uzun ötmey resulullah hoshidin ketti. Aishe resulullahni wapat boldi dep oylighan idi, emma bir saettin kéyin u közini achti, aishe allahning eng hörmetlik peyghembirining sekrattiki minutlirini bizge eynen

teswirlep berdi.

Aishe peyghember eleyhissalamning wapatidin kéyin 50 yil etrapida ömür kördi. U peyghember eleyhissalam bilen qisqighina 10 nechche yil bille boldi. Shu waqtning köp qismini allahning muhim ikki körsetmisi bolghan quran kerim we peyghember eleyhissalamning sünnitini öginishke serp qildi. Aishe peyghember eleyhissalamning quran kerimni este qaldurghan üch ayalining biri boldi (qalghan ikkisining biri hefse, yene biri ummu seleme). Hefsege oxshash, aishemu peyghember eleyhissalamning wapatidin kiyin quran kerimni qolyazma qilip yézip chiqti. Resulullahning hedisliri toghriliq gep bolsila aishe 2000 din köprek hedis riwayet qilghan töt adem (qalghanliri ebu hureyre, abdullah ibni ömer, enes ibni malik - allah ulardin razi bolsun) ning biri bolup tilgha élinidu. U riwayet qilghan hedislerning köp sandikiliri, aishedin bashqa adem éytip bérelmeydighan er- ayal otturisidiki nazuk mesililerge munasiwetlik hedislerdur. Téximu muhimi uning hedistin igiligen bilimliri sahabilerdin kéyinki ölimalarning eng kattisi bolghan jiyeni urweni öz ichige alghan üch kishi teripidin yéziq shekli bilen bizge yitip kelgen.

Resulullahning nurghun bilimlik sahabiliri we ularning egeshküchiliri aishening bilimidin menpeetlen'gen idi. Aishe chongqur bilimlerni igellepla qalmay yene maarip, jemet islahatidimu aktip rol oynidi. U xuddi oqutquchidekla nahayiti ochuq we qayil qilarliq halette pikir qilatti.

Uning bilimidin ozuq élish üchün, yiraq jaylardin er- ayallar kélip turatti. Éytilishiche ayallarning sani erlerningkidin köp idi. U ularning sorighanlirigha jawab bergendin tashqiri, özining hamiyliqidiki yitim qizlar we oghullarning halidin xewer élip, ularni yaxshi terbiyeleytti. Shundaq qilip uning öyi mektepke aylinip qaldi. Uning oqughuchilirining beziliri özlirining katta bilimi bilen nam chiqarghan idi. Biz uning jiyeni urwening dangliq hedis riwayet qilghuchi ikenlikini tilgha alghan iduq. Uning oqughuchilirining ichide, ömre bint abdurrahman isimlik bir ayalmu bar idi. Ölimalar uni eng ishenchlik hedis riwayet qilghuchilarning biri dep qaraydu. Ömre aishening katiwidekla, aishege kelgen xetlerni tapshuriwélish we jawab qayturush bilen meshghul bolatti. Aishening maaripni yükseldürishi, bolupmu musulman ayallarning islam qanuni we islam maaripi bilen terbiyilinishi choqum dawamlashturushqa tégishlik bir ish bolup qaldi.

Xediche kubra, fatime zehradin kéyin, aishe siddiq islamdiki eng yaxshi ayal dep teriplendi, chünki u özining küchlük tebiiti bilen ilim - pen, jemiyet, siyasiy we urush saheliride yétekche rol oynidi. U daim özining urushqa qatniship qalghanliqigha qattiq pushayman qilatti, emma ozon yil yashap, özining shu dewirdiki "eng hörmetlik ayal" liq namini eslige keltürdi. U hijretning 58- yili ramizan éyida alemdin ötti, özining telipi boyiche, medine munewwerediki peyghember eleyhissalamning sahabiliri depne qilin'ghan "jennetul beqiy" qa depne qilindi.

5488/8976 - ebu musa reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dédi: erlerdin nurghun kishi kamaletke yetkenidi, ayallardin peqet firewnning ayali asiye bilen imranning qizi meryemla kamaletke yetti. Aishening bashqa ayallardin ewzelliki xuddi shorpigha chilan'ghan nanning bashqa taamlardin ewzel bolghinigha oxshaydu. (buxari: 3411)

5489/8977 - aishe reziyellahu enha riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: i aishe, bu jibriil bolidu, sanga salam yollidi, dédi. Menmu: weeleyhissalam we rehmetullahi we berekatuhu, dédim. Men körmigenni peyghember eleyhissalam köreleytti. (buxari: 3768)

5490/8978 - ebu musa reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalamning birer hedisini chüshinishte qiyinchiliqqa uchrisaq, derhal aishe reziyellahu enhadin sorayttuq we choqum (u hedis heqqide) birer melumatqa érishettuq. (tirmizi: 3883)

5493/8982 - urwe mundaq dégen: men tébabet, fiqhi we shéir ilmida aishe reziyellahu enhadin üstünrek bir ayalni körmidim. (elkebir182/23:)

5494/8983 - zuhridin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: peyghember eleyhissalamning ayalliri bilen pütün ümmet ayallirining ilmi jemlensimu, aishe reziyellahu enhaning ilmigha yene yételmeydu. (elkebir184/23:)

ummul muiminin zeynep binti jehish reziyellahu enhaning peziliti

5492/ 8981 - yene bir riwayette aishening mundaq dégenliki riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalamning ayalliri (eng axiri) zeynep binti jehshni (yuqiriqi meqsette) ewetti. Peyghember eleyhissalamning ayalliri ichide zeynep herdaim men bilen beslishetti. Men diyanet jehette zeynebtin yaxshi bir ayalni körmidim, u bek teqwa, bek rastchil, bek köp sile rehim qilidighan, köp sediqe qilidighan, sediqe we yaxshi ishlargha köp küch serp qilidighan, alleqa yéqinlishidighan ishlarni köp qilidighan bir ayal idi. Lékin mijezi ittik bolghachqa asanla achchiqlap qalatti, biraq achchiqidin tézla yanatti. (muslim: 2442)

ummul muiminin sefiye reziyellahu enhaning peziliti

5495/8984 - enes reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: hefse reziyellahu enha sefiyege: ”i yehudiyning qizi!“ dégenidi, sefiye reziyellahu enha buni anglap yighlap ketti. Peyghember eleyhissalam sefiye reziyellahu enhaning yénigha kirgende, u yighlap olturatti. I sefiye! Némige yighlaysen? Dep sorighanidi: hefse méni ”yehudiyning qizi“ dédi, dédi. Buni anglighan peyghember eleyhissalam: i sefiye! Sen peyghember (harun)ning qizi (ewladi)sen, taghang (musa)mu peyghember idi, hazirmu hem peyghemberning emride turuwatisen, ular séning aldingda némisidin pexirlen'güdek?! Dédi. Andin chiqip, hefse reziyellahu enhagha: i hefse! Alletin qorqqin! Dédi. (tirmizi: 3894)

ummu heram binti milhan reziyellahu enhaning peziliti

5498/8988 - enes ibni malik reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem qubagha barsila, (hammisi) ummu heram binti milhanning öyige kiretti. Ummu heram dastixan sélip uni méhman qilatti. Ummu heram ubade ibni samitning nikahida idi. Bir küni, peyghember eleyhissalam yene uning öyige kirgenidi, u aditi boyiche peyghember eleyhissalamgha dastixan saldi. Tamaqtin kéyin, peyghember eleyhissalam uxlap qaldi we külginiche oyghandi. Ummu heram: i resulullah! Néme üchün külüp ketting? Dep sorighanidi, peyghember eleyhissalam: chüsh körüptimen, chüshümde bir türküm sahabe xuddi text üstidiki shahlardek meghrur halette alle yolida ghazat qilish üchün kéme bilen déngizda kétiwatqudek, dep jawab berdi. Umu heram: i resulullah! Alle taalagha méningmu shular qataridin bolushum üchün dua qilsang, dégenidi, peyghember eleyhissalam dua qildi. Andin béshini qoyup uxlap qaldi we yene külginiche oyghandi. I resulullah! Yene némige külüp

ketting? Dep sorighanidi, yuqiriqidek chüsh körgenlikini éytti. I resulullah! Alle taalagha méningmu shular qataridin bolushum üchün dua qilsang, dégenidi, peyghember eleyhissalam: sen awwalqi qétimqilar qataridin orun alding, dédi. Derweqe, ummu heram reziyellahu enha muawiyening dewride jihad qilish üchün déngiz sepirige qatnashti we qarshi terepke ötüp bolghandin kéyin ulighidin yiqilip kétip wapat boldi. (buxari: 6282)

Sefiye binti abdulmutellib reziyellahu enhaning peziliti

peyghember eleyhissalamning hammisi, qureysh qebilisi hashim jemetidin bolghan abdulmutellibning qizi sefiye, neseb jehettin her tereplime ésil neseb bilen néimetlen'gen bolup uning atisi abdulmutellib bolsa peyghember eleyhissalamning chong dadisi, yeni qureyshlerning aqsaqili we ular itaet qilidighan kattiwéshi idi; anisi bolsa, peyghember eleyhissalamning anisi aminening hemshirsi hale binti wehb idi. Bundin bashqa yene nikah jehettinmu ésil mertiwilik orun'gha chiqqan bolup uning birinchi éri beniy omeyye qebilisining kattiwéshi bolghan ebu sufyan ibni herbning qérindishi haris ibni herp; ikkinchi éri hezriti xediche animizning qérindishi ewwam ibni xuweylid idi. Allah uning oghli zubeyr ibni ewwamni peyghember eleyhissalamning yardemchisi qilish arqiliq, uni islam tereptin kishining dilliri söyün'gidek bir néimetke ige qilghanidi.

Sefiyening ikkinchi éri ewwam wapat bolup ketkende ularning yalghuz oghli zubeyr téxi kichik bolup, sefiye bu balisini japa – musheqetlerge chidaydighan yaramliq, batur bir jengchi qilip yétishtürüshke tirishti.

Sefiye allahning birlikige ishen'gen, peyghemberning rastliqini testiqlighan kishilerning aldinqi qataridikiliridin boldi. Buning bilen uning ulughluq mertiwisi her tereptin mukemmel bolghan bolup, islam uni heqiqiy ulugh mertiwige ige qildi.

Sefiye, oghli zubeyr bilen musulmanlar sépige qedem qoydi hem burun islamgha kirgen barliq musulmanlar béshidin kechürgen azab oqubetning hemmisini béshidin kechürdi. Allah peyghembirini medinige hijret qilishqa buyrighanda hashim jemetidin bolghan abruyluq bu ésil xanim ötmüshige dair barliq eslimiler, nam - abruy, shanu - shewkitini mekkide qaldurup allah we uning peyghembiri teripige hijret qilip medinige yol aldi. Yéshi atmishqa yéqinlashqan bu xanimning jeng meydanlirida qaldurghan untulghusiz ish - izliri kishilerni téximu heyran qaldurarliqtur.

Ohud jéngidikisi bolup, sefiye bu urushqa musulman qoshunidiki ayallar sépide chiqqan idi, jeng meydanida u su yetküzüp bérish, buzulghan oqya we oqlarni ongshashtek ishlar bilen shughillinatti. Lékin uning pütün diqqiti jeng meydanining ehwalini küzitishke merkezleshken idi. Uni téximu hayajan'gha séliwatqini, bu jengde shéhitlikke ériship allahning menggülük némitige érishish yaki térik qalghan teqdirde dawamliq jihad qilip, düshmen bilen orushqanliqning ejrini élishtin ibaret bir muqeddes sawab idi.

Jeng meydanini estayidil küzetkech öz ishini qiliwatqan sefiye, tuyuqsiz peyghember eleyhissalamning etrapida bir qanche kishidin bashqa kishilerning her terepke tarqap ketlenlikini, mushriklarning peyghember eleyhissalamning etrapigha yéqinliship uni öltürüshke qestlewatqanliqini körüp qaldi - de, qolidiki su qachisini chöriwétip, xuddi balilirini höjumdin qoghdimaqchi bolghan chishi yolwasqa oxshash jeng meydanigha étilip barghiniche qéchip kétiwatqanlarning

birining qolidin bir tal neyzini yulup aldi - de, seplerni bösüp kirip uchrighan düshmen eskerlirini neyzisi bilen urup algha ilgirileshke bashlidi.

Peyghember eleyhissalam seplerni bösüp kéliwatqan sefiyeni körüp uning düshmen teripidin öltürülüp jesiti parchiliwétilgen qérindishi hemzini körüp qorqup kétishtin ensirep zubeyrge:

- u ayalgha diqqet qil! U ayal!... - déginiche sefiyening aldigha ilgirilep kéliwérishidin tosup qalmaqchi boldi. Peyghember eleyhissalam bu chaghda sefiyeni tosup qalghili bolmaydighanliqigha közi yétip, zubeyrge boldi qilishni buyrudi. Zubeyr anisini qoyiwetti.

Urush axirlashqanda u qérindishi hemzining jesitining yénigha kélip, uning qorsiqining yérilip yürükining sughiriwélin'ghanliqini, qulaq we burunlirining késiwilinip, chirayining tunughusiz derijide buziwétilgenlikini körüp:

- i allah! U séning yolungda shéhit boldi! Men allahning hökümige razi boldum, allah bilen qesemki! Men sewri qilimen we bu ishlargha allahtin ejir ümid qilimen! - dédi.

Xendek urushigha chiqish aldida peyghember eleyhissalam hammilirini, ayallirini we bashqa musulmanlarning ayalliri bilen ularning ushaq balilirini hessan ibni sabitqa dadisidin miras qalghan qorghan ichige ekirip qoydi, bu medinidiki qorghanlar ichide eng mustehkimi idi. Bu qorghanning tamliri nahayiti égiz idi.

Musulmanlar xendek etrapigha yighilip düshmen we uning yardemchi qoshunlirigha taqabil turushtek urush ishliri bilen aldirash turghan bir peytte sefiye tün qarangghusida heriketliniwatqan bir sayini körüp qaldi. Sefiye bu yehudiyning ehwal uqqili kelgen yehudiy jasusi ikenlikini bildi - de, yaghliqini élip béshini yögidi, kiyimini ching baghlap qoligha kaltekni aldi, u qelening ishikining qishigha kélip ishikni asta qiya échip özini ishikning arqisigha daldigha aldi, sefiye özining turghan ornining düshminige hujum qilishqa tamamen qulayliq ikenlikige jezm qilghandin kéyin, kaltekni égiz kötürüp düshmenning béshigha zerb bilen urdi, hedédin qattiq urghachqa kaltek uning qolidin qangqip chüshüp ketti, u kaltekni qoligha élip ikkinchi we üchinchi qétim urdi, yehudiy yiqilip shuhaman jan berdi. Sefiye jesetning yénigha bérip yénidiki pichiqi bilen uning kallisini késiwélip uni sépil témidin artuldurup tashlidi, bash domilap sépil sirtida uning xewirini kütüp turghanlarning aldighila chüshti. Buni körgendin kéyin ular: "muhemmed ayallar we balilarni muhapzetsiz tashlap qoymaptu" déyiship tikiwétishti.

Allah abdulmutellibning qizi sefiyedin razi bolsun! U musulman ayallirigha tengdashsiz bir qehrimanliq nemunisini yaratti, u özining bir balisini heqiqiy yaramliq qilip terbiyilep chiqishta bolsun, allah yolida shéhit bolghan qérindishigha matemdar bolghan ehwalda sewri qilishta bolsun we yaki nurghun qiyinchiliqlargha duch kelgende özining eqil - iqtidarini namayende qilishta bolsun u musulmanlargha nahayiti bir yaxshi örnek boldi. Tarix özining nurluq betlirige: "abdulmutellibning qizi sefiye islamda mushrik öltürgen musulman ayallarning tunjisi" dep yazdi.

Ummu hani reziyellahu enhaning peziliti

5504/9002 - abdurahman ibni ebu rafidin mundaq riwayet qilinidu: ebu talibning qizi ummu hani reziyellahu enha yaghliqtin halqisi chiqip qalghan halda sirtqa chiqqanidi, uni körgen ömer ibni xettab reziyellahu enhu: bilip qoyghinki!

Axirette muhemmed (sellallahu eleyhi wesellem)din sanga héchqandaq menpeet yetmeydu, dédi. Ummu hani derhal peyghember eleyhissalamning yénigha kélip, hezriti ömerning sözlirini éytqanidi, peyghember eleyhissalam: beziler néme üchün méning shapaitimning ailemge yetmeydighanliqini sözlep yüridighandu? Halbuki, méning shapaitim ha we hukümim jemetlirigimu yétidighan tursa! Dédi. (elkebir434/34:)

ummul muiminin ummu seleme reziyellahu enhaning peziliti

ummuselemening atisi mexzum qebilisining péshqedem rehberliridin we ereblerning ichide séxi dep atalghanlarning biri bolup, kishiler uni yoluchilargha ozuq bergüchi déyishetti. Chünki, uning yurtini nishan qilip kelgen yaki uning bilen hemsöhbet bolushqa mangghan herqandaq kishi ozuq almaytti.

Ummu selemening yoldishi- abdulesetning oghli, abdullah bolup, islamgha deslepki qedemde kirgen 10 kishining biri idi. Uningdin burun, ebubekri we barmaq bilen sanighudekla bir qanche kishi islamgha kirgen idi. Ummuselemning öz ismi hindi bolup, ummuseleme (selemening anisi) dep leqem qoyulghan idi, shunga u leqimi bilen chaqirilip kelgen. Ummu seleme - éri bilen birge musulman bolghan. Shundaqla islamgha burun kirgenlerdin idi. Uning we érining musulman bolghanliq xewiri tarqilishi bilenla qureyshlikler ensireshke bashlidi hem u ikkisige qattiq tashlarni étip, éghir eziyetler yetküzgen bolsimu, ularning imani terwénip qilche ikkilinip qalmidi.

Ikkeylen'ge yetken eziyet bek qattiq bolghan mezgillerde peyghembirimiz sahabilarni hebeshsitan'gha hijret qilishqa ruxset qildi, bu ikkiylen muhajirlarning aldida mangdi. Bu ikkisi chirayliq öyini, yuqiri mensep abruyni yéqin uruq - tughqanlirini, yurtdashlirini, allah taalaning raziliqi üchün qayrip qoyup, hemmini mekkide tashlap qoyup, ghérip - musapirliq yurtigha yol aldi.

Mushriklar, musulmanlarni azablash we qiynashta, heddédin éship, burun ishletmigen bésimlarni ishlitishke ötken idi. Bu waqitta peyghembirimiz, sahabilerge medinige hijret qilishqa ruxset qildi, ummu seleme we uning yoldishi, öz dinini saqlap qélish, özini qureyshlerning eziyetliridin qutquzush üchün, bu qétimmu hijret qilghuchilarning aldi bolushni meqset qildi. Lékin u ikkisining hijriti, ular oylighandek asan bolmay, eksiche intayin musheqqetlik we azabliq boldi, bu qétimqi hijrette barliq tiragédiyilerni bésip chüshidighan bir tiragédiye meydan'gha keldi. Bu bir ailidiki er xotun, bala qatarliq üch adem üch terepke ayrilip ketti. Uzaq ayrilishtin kéyin, parchilinip ketken aile jem boldi. Ummu selemening közi érige qandi, abdullah ummu seleme we balisi bilen aile bextige ige boldi. Waqit közni yumup achqandek téz ötüshke bashlidi.

U bedirdin, musulmanlar bilen, zeper quchup ghelibige ériship qaytqandin kéyinki urushlarning biri. Uning éri abdullah bedirdin kéyinki barliq urushlarda qeyserlik bilen baturlarche jeng qilip qaytqan idilékin bu qétimqi ohud urushidin qattiq jarahetlinip qaytti. U jarahitining sirti saqayghiche dawalandi, biraq uning jarahiti ichi teripidin buzulushqa bashlighan bolup, jarahet éghizi échilishi bilen teng abdullah, urun tutup yétip qaldi. U jarahitini dawalitiwétip, ayali ummu selemege:

- i ummu seleme! Men peyghember eleyhissalamning birer kishige musibet yetse, u: "biz allahning ilkidimiz! We biz allah terepke qaytimiz! Désun" dégenliki we "i allah! Méning musibitimge asasen manga ejir berseng! I allah! Sen xalisang manga buningdin yaxshisini iz basar qilip berseng! Désun" dégenlikini anglighan, -

dédi.

Abdullah uda bir qanche kün ornidin turalmidi, bir etigini peyghembirimiz uni yoqlap keldi we uning bilen xoshliship ishiktin chiqay dégende abdullah jan üzdi. Peyghember eleyhissalam mubarek qoli bilen hemrahining közini yumdurup qoydi we qolini asman'gha kötürüp turup:

- i allah! Abdullahni kechürgin! Uning hayat derijisini manga yéqin qilghin! Hayat qalghanlargha, uningdin yaxshisini izbasar qilip bergin! Bizni we uni kechürgin! I jemiy kainatning terbiyichisi! Uning qebrisini kéngeytip, nurlandurup bergin! - dep dua qildi. Lékin ummu seleme, éri abdullahning peyghember eleyhissalamdin riwayet qilip bergen sözini eslep: "i allah! Men mushu musibetke asasen sendin ejir telep qilimen" dédi. Lékin: "i allah! Manga uningdin yaxshisini izbasar qilip berseng!" dégen sözni qilishqa tili barmidi, musulmanlar bu musibetke qattiq qayghurushti. Ular bundin burun héchkimning musibitige bunchilik qayghurmighan idi. Ummuselemege: "ereblerning tul ayali" dep nam berdi. Bu waqitta, ummuselemening medinide, téxi qanat quyruqi toluq yétilmigen kichik qush kebi, seby balisidin bashqa uruq - tughqanliri qalmighan idi.

Muhajir we ensarilar öz zémmiside ummu selemening heqqi barliqini hés qilishti we uning érige tutqan qariliq idditi tügishi bilenla, ebubekri siddiq (allah uningdin razi bolsun!) ummu selemege, xéridar bolup keldi, u bu telepke maqul démidi. Andin ömer keldi, unimu ebubekridek qayturdi. Andin kéyin resulullah keldi, ummuseleme resulullahqa:

- ya resulullah! Mende üch xil xislet bar! Birinchidin men kündeshliki yaman ayal, mendin xapa bolup manga achchiqing kelse allahning méni azablishidin qorqimen, ikkinchidin men yashinip qalghan ayal. Üchinchidin méning balam bar, - dédi. Peyghember eleyhissalam:

- sen dégen kündeshlikke kelsek, men allah taaladin, sendin bu ishni ketküzüwétishni tileymen, yéshim chong déyishke kelsek, méningmu yéshim chong, balam bar dégen'ge kelsek, séning balang méningmu balam, - dédi. Andin peyghember eleyhissalam uni nikahigha aldi.

Allah ummu selemening duasini ijabet qilip, uninggha abdullahtinmu yaxshi kishini izbasar qilip berdi. Mana bügündin bashlap, mexzum qebilisidin bolghan hindi (ummu seleme), yalghuzla, selemening anisi bolmastin belki pütkül möiminlerning anisi bolup qaldi.

Uning islam tarixida meshhur bolup qalghan yene bir qissisi bolup, u hijiryening 7 - yili "hudeybiye sülhisi"din kiyin peyghember eleyhissalamgha aldi bilen özining qurbaliqini sahabilargha körsütüp turup boghuzlash we chichini aldurush arqiliq ölge körsütüshini tekilip bérip özining eqilliqi bilen sahabilarni allah taalaning ghezipidin saqlap qalghan. Allah jennette ummuselemening yüzini nurlanduruwetsun! Allah uningdin razi bolsun!

5507/ 9007 - ummu seleme reziyellahu enhadin mundaq riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem hesen, huseyn, eli we fatime reziyellahu enhumlarning üstige bir yépinchini yépip: i rebbim! Bular méning ehli beytimdur, xas kishilirimdur. Ularni gunahtin yiraq qilghin we tamamen paklighin! Dédi. (shu chaghda) ummu seleme reziyellahu enha: i resulullah! Menmu ular bilen birgimu? Dep sorighanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uning sözige jawaben: i ummu seleme! Sen yaxshiliq üstide, dédi. (tirmizi: 3871)

5508/9008 - peyghember sellallahu eleyhi wesellemning ögey balisi ömer ibni ebu seleme reziyellahu enhu mundaq deydu: "i peyghemberning ailisidikiler! Alle silerdin gunahni saqit qilishni we silerni tamamen pak qilishni xalaydu" (süre ehzab, 33 - ayet)dégen bu ayet peyghember sellallahu eleyhi wesellemge ummu selemening öyide nazil boldi. Shu chaghda, peyghember sellallahu eleyhi wesellem fatime, hesen we huseyn reziyellahu enhumlarni chaqirip, ularning üstige bir yépinchini yapti. Eli reziyellahu enhu peyghember eleyhissalamning arqisida turghan idi, uningghimu bir yépinchini yapti, andin: i rebbim! Bular méning ehli beytimdur. Ularni gunahtin yiraq qilghin we tamamen paklighin! Dédi. (shu chaghda) ummu seleme reziyellahu enha: i allening resuli! Menmu ular bilen birgimu? Dep sorighanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uning sözige jawaben: sen öz orningda tursangmu (ehli beytimsen, yépinchining astigha kirishingge hajet yoq), sen yaxshiliq üstidisen, dédi. (tirmizi: 3787)

Sekkizinchi bap. Bashqa sahabe reziyellahu enhumlarning peziletliri

durre reziyellahu enhaning peziliti

5505/9003 - ebu lehebning qizi durre reziyellahu enha mundaq dégen: men aishe reziyellahu enhaning yénida idim, peyghember eleyhissalam kirip keldide: manga bir qacha su ekélip béringlar! Dédi. Aishe ikkimiz chögün'ge yügürduq, biraq chögünni men éliwélip, su ekélip berdim. Peyghember eleyhissalam taharet aldi. Andin manga qarap: sen mendin, menmu sendin, dédi. (ehmed: 27463)

rumeyse binti milhan reziyellahu enhaning peziliti

islam dini medinige tarqilishtin xéli burunla, rumeyse özining yaxshi mijezi, ötkür zéhni we musteqil pikir qilalaydighanliqi, pikirining ochuqliqi bilen tonulghan idi. Bashqilar uni rumeyse, ghumeyse... Qatarliq nurghun isimlar bilen chaqiratti, emma ular uning leqimidinla ibaret idi. Bir tarixchining éytishiche, uning ismi sehle bolup, kéyinche ummu suleym dep atalghan idi. Ummu suleym deslepte malik ibni nezirge nikahlan'ghan, peyghember eleyhissalamning meshhur sahabiliridin biri bolghan enes ibni malik - del ummu suleymning malik ibni nezirdin bolghan oghli idi.

Ummu suleym medinidiki islamni deslep qobul qilghanlardin idi. U hörmetlik peyghember eleyhissalam medinige tunji teshwiqatchi yaki islam elchisi qilip ewetken - bilimlik, islam dewitige özini atighan, usta natiq museb ibni ömeyrning tesirige uchrighan idi. U birinchi eqebe beyitidin kéyinki ish idi. Birinchi eqebe beyitide medinilik 12 adem mekkining sirtidiki eqebege bérip, peyghember eleyhissalamgha beyet qilghan, bu peyghember eleyhissalamning uzun yillardin buyanqi peyghemberlik wezipisini ada qilish yolidiki chong ish idi.

Ummu suleym éri malik ibni nezirning ruxsitisiz islam dinini qobul qilishni qarar qildi. Malik buningdin xushal bolmidi, bolupmu ayali kishilerning aldédila özining islamni qobul qilghanliqini ashkara élan qilghinida, oghli eneske yéngi imanning körsetmilirini ögetkinide qattiq ghezeplinip ketti.

Ummu suleymning tul qalghanliqini uqup, ebu telhe dep atalghan zeyd ibni sehl uninggha bashqilardin burunraq toy qilish teklipi qoyush qararigha keldi. Ummu suleymning uni ret qilmaydighanliqigha özining mutleq ishenchi bar idi. Chünki u küchlük, jasaretlik, nahayiti bay, bashqilarning hewisini qozghaydighan

heshemetlik öyliri bar adem bolup, mahir chewendaz, usta mergen idi. Téximu muhimi, u ummu suleymge oxshashla, benu nejjar jemetidin idi.

Ebu telhe ummu suleymning öyige qarap mangdi. Ebu telhe ummu suleymning öyige yétip keldi. Ishikni chekti, ummu suleym kirishke ijazet berdi, öyde oghli enesmu bar idi. Ebu telhe özining kélish sewebini éytip, uninggha toy qilish teklipini qoydi.

- i ebu telhe! Sizge oxshash bir ademning teklipini ret qilmaymen, emma siz kapir, allahqa ishenmeysiz, shunga siz bilen toy qilalmaymen, - dédi ummu suleym.

Ebu telhe qaytip kétip, ummu suleymning sözlirini chongqur mulahize qildi, andin ummu suleymning yénigha qan - qénigha patmighan halda qaytip keldi we:

- men sizning teklipingizni chin könglümdin qobul qildim, bir allahtin bashqa ilah yoq, muhemmed eleyhissalam allahning elchisi dep guwahliq bérimen, - dédi. Shundaq qilip ummu suleym bilen ebu telhening toyi boldi, uning oghli enes nahayiti xushal bolup ketti.

Ummu suleym özining bar küchini we talantini islam ishliri üchün atighan yéngi éridin nahayiti xushalliq hés qildi. Ebu telhe ikkinchi eqebe beyitide peyghember eleyhissalamgha beyet qilghan 73 ademning birsi idi. Yene bir riwayette uning bilen ayali ummu suleymmu bar idi. Uningdin bashqa ayallardin nuseybe bint keib we esma bint emir qatarliqlarmu eqebede peyghember eleyhissalamgha beyet qilghan idi.

Ebu telhe peyghember eleyhissalamgha ajayip ixlas qildi. Hetta peyghember eleyhissalam uninggha adettikiche qarap qoysa, peyghember eleyhissalamning shérin nutuqlirini anglisa tolimu xushal bolup kétetti. U barliq chong ghazatlardin qélip qalmighan idi. Mal - dunyagha özini urmighan, dunya shehwetlirige we rahet - paraghetke bérilmigen halette, addiy turmush kechürdi. U köp roza tutatti. Éytilishiche, uning medinide xorma we üzümler bar, otturisida su éqip turidighan katta bir méwilik béghi bar idi. Bir küni u béghidiki derexlerning sayisida namaz oquwatqan chaghda, rengdar peylik bir qush uning aldédin uchup ketti, uning diqqiti bölünüp kétip, qanche reket namaz oqughanliqini esliyelmey qaldi, - ya resulullah! Wede bérimenki, bu baghni allah taalaning yolida sediqe qiliwétimen.

Ebu telhe we ummu suleym bashqilargha ülge bularliq bir heqiqiy islamiy aile qurup, barliqini peyghember eleyhissalamgha, musulmanlargha we islam ishlirigha béghishlidi. Peyghember eleyhissalam daim ularning öyige kélip turatti. Bezide namaz waqti kélip qalsa, ummu suleym bergen bir palazning üstide namaz oquytti. Bezi chüsh waqitliri ularning öyide yétip aram alatti. U uxlighan chaghda, ummu suleym uning pishanisidiki terlerni sürtetti. Bir qétim peyghember eleyhissalam chüshlük uyqisidin oyghinip, uningdin:

- i ummu suleym! Néme qiliwatisen? - dep soridi.

-men ter tamchilirini sizdin chiqqan beriket hésablap, süritiwatimen, - dep jawab berdi u.

Yene bir qétim peyghember eleyhissalam ularning öyige bardi. Ummu suleym uninggha xorma we sériq may bilen dastixan saldi, emma peyghember eleyhissalam uninggha éghiz tegmidi, u roza tutuwalghan idi. U pat - pat oghli enestin peyghember eleyhissalamgha tagharlap xorma ewetip turatti. Bashqilar peyghember eleyhissalamning ummu suleymge we uning ailisige alahide

hésdashliq qilidighanliqini bayqap, uning sewebini sorighinida, u:

- ummu suleymning qérindishi méning yénimda öltürülgen, - dep jawab bergen idi.

Ummu suleymning ummu heram dep atilidighan bir hemshirisi bar bolup, u meshhur sahabe ubade ibni samitning ayali idi. Ummu heram bir déngiz urushida déngizda ölüp kétip, séprusqa depne qilin'ghan idi. Ummu suleymning yoldishi ebu telhemu üchinchi xelife osmanning dewride bir déngiz urushida shéhit bolup, déngizgha depne qilindi.

Ummu suleymmu urushlardiki gheyriti we qehrimanliqliri bilen tonulghan idi. Ohud ghaziti jeryanida, u könglikining qétigha bir xenjerni ésip yürüp, yaridarlargha su berdi, halidin xewer aldi. Peyghember eleyhissalamgha qilin'ghan hujumlar bek küchiyip ketken chaghda, bar küchi bilen uni qoghdédi. Xendek ghazitida, peyghember eleyhissalam uning bir xenjer kötürüwalghanliqini körüp, uni néme qilidighanliqini soridi, u:

- buni ghazattin qachqanlargha qarshi teyyarlap qoydum, - dédi.

- allah shu arqiliq sendin razi bolsun! - dédi peyghember eleyhissalam.

Bextsizlik we qiyinchiliqqa duch kelgen künlerde, ummu suleym ajayip éghir bésiq we chidamchanliqini namayan qildi. Yoldishi méwilik baghqa qarash üchün chiqip ketkende, uning kichik oghli ömeyr késel bilen ölüp ketti, u balisini yuyup, képenlidi, öyidiki bashqilargha bu ishni ebu telhege xewer qilmasliqni, bu ishni özi éytmaqchi boluwatqanliqini éytti. Ummu suleymning abdullah isimlik yene bir oghli bar idi. U abdullahni tughup bir nechche kündin kéyin, buwaqni eneske qoshup, bir taghar xorma bilen peyghember eleyhissalamning qéshigha ewetti. Peyghember eleyhissalam buwaqni yotisigha olturghuzdi, xormini yumshaq chaynap, andin buwaqning éghizigha sélip qoydi. Bowaq xormini lezzetlinip shorashqa bashlidi, peyghember eleyhissalam:

- ensarilar peqet xormini yaxshi köridu, - dédi. Abdullah chong boldi, kéyin uning yette balisining hemmisila quranni yadlighan idi.

Ummu suleym bir ülgilik musulman, ülgilik ayal we ülgilik ana idi. Uning allahqa ajayip küchlük we tewrenmes imani bar idi. U éship - téship turghan mal - dunyaning we rahet - paraghetning özining imanigha we balilirini terbiyilishige tosalghu bolushqa yol qoymidi. U peyghember eleyhissalamgha nahayiti ixlas qilghan bolup, oghli enesni uning xizmitini qilishqa atidi. U balilirini obdan terbiyilesh mesuliyitini üstige aldi. Peqet allahning raziliqi üchün yashaydighan heqiqiy bir islami jemiyet qurushta, bashqa musulmanlar bilen éghirchiliq we xushalliqlardin teng behrimen bolup, ijtimaiy hayatta chong rol oynidi.

5500/ 8992 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhuma riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: men chüshümde jennetke kiriptimen, qarisam, ebu telhening ayali (enesning anisi) rumeyse (jennette) turghidek. (buxari: 3679)

5501/8993 - enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: jennetke kirgen waqtimda birining ayagh tiwishini anglap: ”bu kim? “ dep sorighanidim, manga: ”bu milhanning qizi ghumeysa“ dep jawab bérildi. (muslim: 2456)

esma binti ebu bekri reziyellahu enhaning peziliti

esma binti ebu bekri, hayatida kishining dilini söyündürgidek pezilet, artuqchiliq we ulughluqni özige mujessem qilghan bir ayaldur. Chünki özi bolsa

peyghember eleyhissalamning eng yéqin dosti ebu bekri siddiqning yeni musulmanlarning peyghember eleyhissalamdin kyéinki xelipisi ebu bekrining qizidur. Uning qiz qérindishi bolsa peyghember eleyhissalamning ayali animiz hezriti aishedur. Undin bashqa uning bowisi, yeni ebu bekrining atisi ebu etiyq. Peyghember eleyhissalamning yardemchisi bolghan éri zubeyr ibni ewwam we oghli abdullah ibni zubeyr sahabilardindur (allah ulardin razi bolsun!). Uning bashqilargha chétilghan sheripini qoyup ebu bekrining qizi esma bolghanliqining özila uning shereplinishige yéterliktur.

Esma deslep iman éytqanlardin biri bolup, uningdin burun peqet 17 adem iman éytqan idi. Esma yene "ikki belwagh igisi" dégen namghimu ige bolghan bir pezilet igisi bolup, u peyghember eleyhissalam bilen atisi medinige hijret qilidighan küni ulargha ozuqluq we su teyyarlap bérip, bu nersilerni tangidighan nerse tapalmighanda özining belwighini otturidin yirtip bir parchisida ozuq xaltisini, yene biride tolumni baghlighanda peyghember eleyhissalam uning üchün allahtin jennette ikki belwagh bérishke dua qilghan, shuning bilen u "ikki belwagh igisi" dégen namgha ige bolghan.

U zubeyr ibni ewwam bilen nikahlan'ghanda zubeyr bolsa qolida ne xizmitini qilidighan xizmetchisi ne bir étidin bashqa ailisini bayashat qilghudek mal - dunyasi yoq kembighel yigit idi. Biraq esma uning üchün bekla yaxshi bir ayal idi, esma daim uning xizmitini qilip étini yétileytti, uni otlitip, helep étip bérish üchün danlarni yenchiytti. Allah ulargha kengchilik ata qilip ularni sahabilerning eng baylirining qataridin qilghan'gha qeder u shu halette yashidi.

Esmaning dinini saqlap qélish üchün allah we allahning peyghembiri terepke hijret qilish pursitige érishken waqitliri del uning oghli zubeyrge bolghan hamililik mezgilining axirlirigha toghra keldi, u ehwalining bunchilik qiyinchiliqidin qorqmay seperge atlandi. U del medinidiki quba mesjidi bar kentke yétip barghanda közi yorudi. Musulmanlar xushallinip tekbir we tehlil éytishti, chünki tughulghan bu bowaq medinige hijret qilghuchilarning ichide tunji tughulghan bowaq idi. Esma oghli abdullah zubeyrni peyghember eleyhissalamning qéshigha élip bérip uning quchiqigha qoydi. Peyghember eleyhissalam mubarek tükrikliri bilen balini éghizlandurdi we dua qildi. Bu balining qorsiqigha kirgen tunji nerse peyghember eleyhissalamning mubarek tükriki boldi.

Esmada erlerdimu az tépilidighan eqil - idrak we pezilet, ulughluq süpetliri bar idi. Uning séxiyliki bolsa ülge qilghudek derijide idi, bu heqte oghli abdullah mundaq dégen: men hammam aishe we anamdek séxi kishini körmidim, biraq bu ikkisining séxiyliki oxshimaytti, hammam aishe bolsa nersilerni yighip qoyup hajetmenlerge yetküdek bolghanda andin béretti, anam bolsa etige héchnéme qaldurmaytti.

Esma herqandaq qiyin ehwaldimu ishlarni yaxshi bir terep qilalaydighan eqil igisi idi. Atisi ebu bekri eyni zamanda peyghember eleyhissalamgha hemrah bolup medinige hijret qilghanda öyide bar barliq mal - mülkini bille élip mangghan idi, uning élip mangghan mélining sani alte ming dirhem bolup u ailisidikiler üchün héchnéme qaldurmighan idi.

Tarix esmaning hayatidiki nurghun alahide körünüshlerni untup qaldi dégendimu, uning oghli abdullah ibni zubeyr bilen axirqi qétimqi uchrushishi we bu uchrishishta namayende bolghan uning ötkür eqli, keskin pozitsiyisi we küchlük imanining söhbettiki ipadisini hergiz untup qalmaydu. Bu weqelik

mundaq idi:

yezid ibni muawiye wapat bolghandin kéyin esmaning oghli abdullah ibni zubeyrge hijaz, misir, iraq, xurasan, sham diyarlirining köpligen jayliridiki musulmanlar beyet qildi. Aridin uzun ötmey umeyye jemetidikiler hejaj ibini yüsüf seqefiyning qomandanliqida abdullahqa qarshi zor qoshun mangdurdi. Shuning bilen ikki terep otturisida keskin jeng bashlandi. U jengde özige xas baturluq we chewendazliq bilen qehrimanlarche urush qildi. Lékin uning etrapidikiler peydin - pey uningdin ayrilishqa bashlidi. U axirida allahning öyi bilen panahlandi, yeni u bir qanche kishiliri bilen muqeddes kebining ichide qoghdinishqa mejbur boldi.

U shéhit bolushtin bir qanche saet ilgiri anisi esmaning qéshigha keldi, bu chaghda esma közi tutulup yashinip qalghan idi. Anisi uning heq üstide ölginige qeti ichinmaydighanliqini bildürdi we terbiye teselli berdi. Abdullah sawutini siliwitip uzun ishtanni keydi we jengni dawamlashturush üchün herem terepke qarap yürüp ketti. Shu küni quyash patmay turupla abdullah ibni zubeyr shéhit qilindi. Uning shéhit qilin'ghanliqigha on nechche kün ötüp anisi esma binti ebu bekrimu wapat boldi. U yüz yil ömür körgen, birer tal chishi chüshmigen, eqlidin héch kétip qalmighan ayal idi. (allah uningdin razi bolsun!)

5497/8987 - wehb ibni keysandin mundaq riwayet qilinidu: sham xelqi ibni zubeyr reziyellahu enhumani: ikki belbaghliq ayalning oghli, dep mesxire qilishatti. Anisi (esma reziyellahu enha) oghligha: i oghlum! Ular séni ikki belbagh bilen mesxire qilishiwatidu. Sen u ikki belbaghning hékayisini bilemsen? Men belbéghimni ikki parche qilip, biride peyghember sellallahu eleyhi wesellemning tulumining aghzini, yene biride dastixinini baghlighan idim, dédi. Shuningdin kéyin, xelq uni yene mesxire qilsa, ibni zubeyr ulargha: mesxire qiliwéringlar. Allening nami bilen qesemki, pütün eyb silerde, dep jawab béretti. (buxari: 5388)

zeyd ibni harise reziyellahu enhuning peziliti

5373/8814 - ibni shihab mundaq dégen: zeyd ibni harise reziyellahu enhu tunji musulman bolghan kishi idi. (elkebir4653:)

5367/ 8807 - (zeydning bir tughqini) jebele ibni harise reziyellahu enhu mundaq dégen: peyghember sellallahu eleyhi wesellemning yénigha kélip: i resulullah! Qérindishim zeydni men bilen ketkili qoy, dégenidim, peyghember eleyhissalam: u ene, özi xalisa, élip ketkin, men tosmaymen, dédi. Bérip zeydke éytqanidim, u peyghember eleyhissalamning yénigha kélip: i resulullah! Men séni héchkimge teng qilmaymen, dédi. Kéyinche, uning pikrining méningkidin toghra ikenlikini bilip yettim. (tirmizi: 3825)

usame ibni zeyd reziyellahu enhuning peziliti

peyghember eleyhissalamning hayati ghem endishilik keypiyat bilen musibet we dinni teshwiq qilishning mesuliyiti gireliship ketken murekkep hayat idi. Mushu künlerde peyghember eleyhissalamgha: ummu eymen bir oghul tughdi, dégen bir xosh xewer yetküzüldi. Bu xewerdin u nahayiti söyündi. Bu bextlik bala zeydning oghli usame idi. Bu balining anisi ummu eymen "berketul hebeshiye" dep atalghan ayal idi. U peyghember eleyhissalamning anisi aminening xizmetkari bolup, amine hayat waqtidila peyghember eleyhissalamni baqqan, amine wapat bolghandin kéyinmu uninggha ige bolup terbiyiligen idi. Peyghember eleyhissalam eqlige kelgende üzi üchün ummu eymendin bashqa bir anisining barliqini bilmeytti. U ummu eymenni nahayiti bek yaxshi köretti we:

"ummu eymen méning anamdin kéyinki anam, ailemdin manga qalghan birdin bir adimim" deytti.

Démek, bu balining anisi ummu eymen peyghember eleyhissalamning yaxshi köridighan adimi bolghinigha oxshash, dadisi zeydmu peyghember eleyhissalamning uninggha peyghemberlik kélishtin burun béqiwalghan balisi, uning sirlirini saqlighuchi dosti, ailisining bir ezasi, islamdin kéyinmu kishilerning ichide peyghember eleyhissalam üchün eng söyümliki idi. Usamening tughulushi musulmanlarnimu xosh qildi. Peyghember eleyhissalam usameni pütün dunya qizghan'ghudek derijide yaxshi köretti. Usame peyghember eleyhissalamning newrisi hesen bilen yash jehette perqlenmeytti. Hesen aq, nurluq, chirayliq bolup xuddi peyghember eleyhissalamgha oxshaytti. Usame bolsa öngi qara, burni panaq bolup hebeshistanliq anisigha oxshaytti. Lékin, peyghember eleyhissalam yaxshi körüshte bu ikkisining ariliqini ayrimaytti. Hesenni bir yotusigha, usameni yene bir yotusigha olturghuziwilip: "i allah! Men bularni yaxshi körimen. Senmu yaxshi körseng" deytti. Peyghember eleyhissalam usameni kichikide yaxshi körginidek chong bolghandimu yaxshi kördi.

Usamening ösüp yétilishige egiship uningda peyghember eleyhissalamning yaxshi körüshige layiq güzel xulq, ésil exlaqlar nameyende bolushqa bashlidi. U nahayiti zérek, qeyser, tedbirlik, diyanetlik, chiqishqaq, teqwa we perhizkar idi.

Xendek urushi bolghan chaghda u yene sahabilerning baliliridin birqanchisi bilen birge keldi. Peyghember eleyhissalamning uninggha rehimi kélip, uni qobul qildi. Bu chaghda u emdila 15 yashta idi. Démek u 15 yéshida allah yolida jihad qilip qilich kötürdi.

Huneyn jéngide musulmanlar chékin'gen waqtida usame peyghember eleyhissalamning taghisi abbas, taghisining oghli ebu sofyan ibni haris we bashqa bir qanche hörmetlik sahabiler bilen birge jeng meydanida mustehkem turdi. Peyghember eleyhissalam bu azghine batur musulman guruhi bilen sahabilirining meghlubiyitini ghelibige özgertishke we qachqan musulmanlarni mushriklarning azabidin qoghdap qilishqa qadir boldi.

Muite urushida usame dadisi zeydning bayriqi astida jeng qildi. Bu chaghda uning yéshi on sekkizgimu yetmigen idi. U dadisining ölümini öz közi bilen kördi. Lékin, iradisi ajizlap tewrep qalmidi, belki jeifer ibni ebu talipningmu bayriqi astida jeng qildi. Umu uning köz aldida yiqildi. Andin kéyin abdullah ibni rewahening bayriqi astida jeng qildi. Umu ikki hemrahigha qoshuldi, undin kéyin xalidning bayriqi astida jeng qildi, axiri xalid kichik qoshunni rumluqlarning changgilidin qutuldurup élip chiqip ketti.

Usame dadisini allahning huzurida dep bilip, uning pak jesitini sham chégirsida qaldurup, dadisi shéhit qilin'ghan atqa minip medinige qaytip keldi. Hijiriyening 11 - yili peyghember eleyhissalam rumluqlargha qarshi qoshun teyyarlashqa buyrup, usameni qomandan qildi. Peyghember eleyhissalam wapat bolup ketkendin kéyin ebu bekrige beyet qilish ishimu tamam bolup aridin uzaq ötmey ebu bekri usameni mangdurush ishini ijra qilishqa buyruq berdi. Qoshun yash qomandanning rehberlikide yolgha chiqti. Uni xelipe piyade méngip özitip qoydi. Usame ulaghliq idi. Qoshun ilgirilidi, peyghember eleyhissalamning barliq buyruqlirini ijra qildi. Qoshunni pelestindiki belqai chigirsi we darum qelesige chüshürdi. Usame musulmanlarning qelbidin rumluqlarning heywisini élip tashlap, ulargha aldi bilen sham diyari, misir we pütün afriqini qara déngizgha

qeder ishghal qilish yolini échip berdi. Usame, dadisi shéhit qilin'ghan étining üstige minip san – sanaqsiz ghenimet bilen qaytti, hetta "usamening qoshunidek saq qaytqan we köp ghenimet alghan qoshun yoq" dep teriplen'gen idi.

Usame pütün hayatida, musulmanlarning ulughlash, yaxshi körüsh obékti bolup yashidi. Ömer usamege, öz oghli abdullahtin köprek nésiwe berdi. Ömer usameni uchratsa: - rehbirimni qarshi alimen, - deytti. Eger buningdin ejeblen'gen ademni körse, - peyghember eleyhissalam uni manga qomandan qilghan, shunga uni "rehbirim" deymen, - deytti.

Allah bu ésil rohlargha rehmet qilsunki, tarix peyghember eleyhissalamning sahabiliridin katta, ulugh, aliyjanab, mukemmel kishilerni körüp baqmidi.

5368/8808 - abdullah ibni ömer reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem usame ibni zeyd qomandanliqida bir rota esker ewetti. Lékin beziler zeydning qomandanliqigha narazi bolup, söz chöchek qilishqa bashlighanidi, buningdin xewer tapqan peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dédi: anglishimche, usamining qomandan bolghanliqigha narazi bolupsiler. Siler uning atisining qomandan bolushighimu narazi bolghan idinglar. Allening nami bilen qesemki, uning atisi heqiqetenmu qomandan bolushqa layaqetlik idi we méning eng söyümlük kishilirimdin biri idi. Usamemu xuddi atisidek méning eng söyümlük kishilirimdindur. (buxari: 3730)

5371/8811 - muiminlerning anisi aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem usamening burnini tazilmaqchi bolghanidi: men qilay, dédim. Peyghember eleyhissalam: i aishe, uninggha köyün'gin! Chünki men uninggha amraq, dédi. (tirmizi: 3818)

zeyd ibni sabit reziyellahu enhuning peziliti

hijiryening ikkinchi yili peyghember eleyhissalam bilen nurlan'ghan medine shehiri bedir urushigha hazirlinish qizghinliqigha chömgen idi. Biraq ensarilardin bolghan bu ösmür yéshining kichikliki sewebidin peyghember eleyhissalam bilen birge urushqa chiqish némitige érishelmigen bolsimu, uning zirekliki uni peyghember eleyhissalam bilen birge bolidighan bashqa bir yoldiki pursetke érishtürdi. Bu purset quranni yadlash we bilim ilish qizghinliqidin ibaret idi. U özining bu oyuni anisigha déwédi anisi buningdin qattiq xushallinip ketti we uni emeliyetke aylandurush üchün tutush qildi.

Peyghember eleyhissalam zeydning yadqa alghan süriliridin bir qanchini anglap baqti, uning oqush qaidiliri nahayiti yaxshi, teleppuzliri ochuq idi, quranning sözliri uning lewliridin xuddi durdanilerdek tökülüp turatti. Uning qilghan tilawitidin uning quranning menisini nahayiti yaxshi qobul qilghanliqi, pütkül wujudighiche tesir qilghanliqi bilinip turatti. Bularni körgen peyghember eleyhissalam zeyddin cheksiz söyinip ketti, chünki peyghember eleyhissalam, zeydning uning qowmi teripliginidinmu artuq ikenlikini bayqighan idi. Zeydning yézishqa mahirliqi uning söyünishini yene bir hesse ashurdi. Peyghember eleyhissalam zeydqa qarap:

- i zeyd sen méning ornumda yehudiy tilini ögen'gin! Men ulargha taza ishench qilalmaydikenmen, - dédi.

- bolidu, i allahning peyghembiri! - dédi zeyd.

Mana shuningdin étibaren zeyd ibran tilini öginishke bashlidi we qisqa bir mezgil ichidila u tilni puxta égilip boldi. Peyghember eleyhissalam yehudiylargha

mektup yollimaqchi bolsa u bu mektuplarni yazatti hem yehudiylarning peyghember eleyhissalamgha yazghan mektuplirinimu oqup béretti. Kéyin u yene süryani tilinimu ögendi. Shuning bilen bu yash yigit peyghember eleyhissalamning terjimani bolup qaldi.

Peyghember eleyhissalam zeydning salmaqliqi, estayidilliqi we ishenchlik ikenlikini bayqighandin kéyin uninggha allahtin özige chüshidighan wehiyni xatirileydighan katip qildi. Peyghember eleyhissalamning diligha birer wehiy nazil qilinsila u zeydke: "i zeyd, yaz!" deytti, u yazatti. Zeyd quranning ayetlirini xatirilesh bilen birge ösüp yétildi. U quranni peyghember eleyhissalamning aghzidin uning chüshüsh sewebliri bilen qoshup eng yéngi halette alatti - de, dili quranning nuri bilen barghanche küchlük hidayetke ige bolatti. Quranning sheriy hökümlirining hékmiti bilen uning dili téximu nurlinatti. Bundaq ulugh muqeddes ilim bilen néimetlen'gen bu yash yigit peyghember eleyhissalamning wapatidin kéyin peyghember eleyhissalamning ümidi üchün quran ilimi teripidin eng ishenchlik bolghan tunji menbe bolup qalghan idi. U xelipe aba bekrining zamanisida quranni toplighan kishilerning bashlamchisi, xelipe ömerning zamanisida quranning hemme nusxilirini birlikke keltürüp, osmaniye nusxisigha asas salghuchilarning aldinqi qataridikiliridin idi.

Quranning peziliti zeyd ibni sabitqa kishilerning eqlini qaymuqturwétidighan müshkül sharaitta toghra yolni körsitip béreligidek eqil nuri ata qilghan idi. Zeyd quranning peziliti we peyghember eleyhissalam bilen birge bolghanliqining peziliti bilen musulmanlarning meshilige aylandi. Xelipiler qiyin mesililerde uningdin meslihet alatti. Köpchilikmu birer qiyin mesilige yuluqsila uningdin petiwa sorushatti. Bolupmu miras ishliridiki hökümlerde uningdin alim kishi yoq idi.

Sahabiler we tabiilardin ilim telep qilghuchilar zeyd ibni sabitning qedrini tonup yetken bolup uning bilimining köplüki sewebidin uni ulughlighan we qattiq hörmetligen idi.

Zeyd ibni sabit wapat bolghanda musulmanlar uning bilen birge ketken mol bilimge qattiq yighliship ketken bolup, ebu hureyre:

- bügün islam ümmitining ölimasi wapat boldi, allah ibni abbasni uning iz basari qilip bergey! Dégenidi.

Emmar ibni yasir reziyellahu enhuning peziliti

5374/8815 - elidin mundaq riwayet qilinidu: emmar peyghember sellallahu eleyhi wesellemning yénigha kélip, ijazet sorighanidi, peyghember eleyhissalam: yaxshilarning yaxshisigha ijazet béringlar! Dédi. (tirmizi: 3798)

5375/8816 - ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem emmargha: i emmar! Sanga xush bésharet, séni zalim pirqe öltüridu, dégen. (tirmizi: 3800)

5377/8819 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: emmar qachaniki ikki ishtin birini tallashqa duch kelse, choqum eng toghrisini tallap keldi. (tirmizi: 3799)

5378/ 8820 - bir sahabidin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: emmarning pütkül wujudi iman bilen tolghan. (nesai: 5007)

5379/ 8821 - eli reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: emmarning qénimu, göshimu dozaxqa

haramdur. (bezzar: 2684)

5382/8824 - elkebirde mundaq déyilgen: i yasirning ailisi! Sewr qilinglar, barar jayinglar jennettur. (elkebir303/24:)

5383/8827 - yene bir riwayette mundaq kelgen: kim emmargha düshmenlik qilidiken, alle uninggha düshmenlik qilidu. (elkebir3831:)

abdullah ibni mesud reziyellahu enhuning peziliti

u waqitlarda u téxi balaghet yéshigha yetmigen ösmür bolup kishilerdin yiraq jayda, mekkining tagh jilghilirida qureyshlerning aqsaqili utbe muiytning qoylirini baqatti, kishiler uni "ibni ummuebd" dep chaqirshatti, emma öz ismi abdullah, atisining ismi mesud idi.

Bu bala (abdullah ibni mesud) uzaq ötmey islam keltürüp, özini peyghember eleyhissalamning xizmitige atidi. Peyghember eleyhissalam uni xizmitige qoydi. Shuningdin bashlap bu teleylik bala, qoy béqishtin, pütkül mexluqat we milletning rehbirining xizmitini qilishqa yötkeldi.

Abdullah peyghember eleyhissalamgha hemrah bolup, uningdin bir qedemmu ayrilmidi, oltursa, tursa uninggha köngül böletti, uxlisa oyghitatti, yuyunsa dalda bolup béretti, sirtqa mangmaqchi bolsa, ayighini keygüzetti. Kirgende salghuzatti, uning miswak, hasilirini kötüretti. Hujrisigha uning aldida kiretti, hetta peyghember eleyhissalam uning xalighan waqtida kirishige ruxset qilghan bolup, u xijil bolmastin gunah dep qarimastin uning mexpiy ishlirinimu tingshaytti, shunga u "peyghember eleyhissalamning mexpiyitini bilidighan kishi" dep chaqirilatti.

Abdullah peyghember eleyhissalamning öyide terbiyilendi, uning prinsipi boyiche ishlidi. Uning exlaqini özige singdürüp, herqandaq xislette uninggha egeshti, hetta bu toghrisida: abdullah hidayet we exlaq jehette peyghember eleyhissalamgha eng yéqin adem déyilgen. Ibni mesud peyghember eleyhissalamning mekitipide oqup sahabilerning eng qarisi, quranning meniliri we allahning qanunigha eng alim boldi. Abdullahning allahning kitabini bilishi shu derijide idiki, u mundaq deytti: — yekke yégane allah bilen qesemki, men allahning kitabidin chüshken herqandaq bir ayetni qeyerde, néme toghrisida chüshkenlikini, bilimen, eger men birersining allahning kitabini mendin yaxshiraq bilidighinni uqsam, mumkin bolsila uning qéshigha barimen.

Abdullah - qari, ibadetkar, teqwa, bolupla qalmay, yene küchlük, keskin jeng qilghuchi, ish chingigha chiqsa qeyser idi. Uning shundaq qilghinigha peyghember eleyhissalamdin kéyin quranni ünlük oqughan yer yüzidiki tunji musulmanliqi kupaye. Abdullah osman xelipe bolghan dewrigiche yashidi, u wapat bolush aldida, osman uni yoqlap kélip uningdin:

- sanga bir qanche yildin béri élishqa unimghan néswiliringni buyrup béreymu?!

— yaq, uninggha hajitim yoq.

- séningdin kéyin qizliring ishliter.

— sen qizlirimning kembeghel bolup qélishidin ensiriwatamsen? Men ularning her kéchisi süre "waqe" ni oqushqa buyridim,... Men peyghember eleyhissalamning: "kimki süre waqeni oqusa, menggü kembeghelliq, mohtajliq yetmeydu" dégenlikini anglighan idim. Abdullah, allahning dergahigha ketken waqtida tilliri allahni eslesh bilen nem, ayet oqush bilen höl idi...

5386/8832 - abdurrahman ibni yezidtin mundaq riwayet qilinidu: huzeyfe

reziyellahu enhudin: teqqi turqi we yürüsh - turushi peyghember sellallahu eleyhi wesellemge eng oxshaydighan birini körsitip qoysang, (ilimni) uningdin ögen'gen bolsaq, dégenidim, u: teqqi turqi we yürüsh - turushi peyghember sellallahu eleyhi wesellemge ummu ebdning oghlidinmu (yeni abdullah ibni mesudtinmu) bekrek oxshaydighan birini bilmeymen, dep jawab berdi. (buxari: 3762)

5387/8833 - ebu musa esheri reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: qérindishim ikkimiz yemendin medinige köchüp kelgeniduq. Xéli bir zamanlarghiche abdullah ibni mesud bilen uning anisini peyghember sellallahu eleyhi wesellemning ailisidin oxshaydu dep yürüptuq. Chünki ular her küni peyghember eleyhissalamning öyige bimalal kirip chiqip yüretti. (buxari: 3763)

5389/8835 - abdullah ibni mesud reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, ebu bekri bilen ömer ikkisi uninggha peyghember eleyhissalamning: kim quranni nazil qilin'ghan péti oqushni xalisa, abdullah ibni mesudning qiraitide oqusun dégen mubarek sözini yetküzgen. (ibni maje: 138)

5390/ 8836 - ibni mesud reziyellahu enhu mundaq dégen: men altinchi bolup iman éyttim, yer yüzide bizdin bashqa musulman yoq idi. (elkebir8406)

huzeyfe ibni yemani reziyellahu enhuning peziliti

u bir musulman ailiside ösüp yétildi. Allahning dinigha xéli burun kirgen musulman ata - anining himayiside terbiyilendi. Umu peyghember eleyhissalam bilen uchrishishtin burun islamni qobul qildi. Uning pütün wujudini peyghember eleyhissalam bilen uchrishish ishtiyaqi chulghiwalghan idi. U islamgha kirgen kündin bashlap peyghember eleyhissalamning süpetliri toghrisida toxtimay soal soraytti. U axiri peyghember eleyhissalam bilen uchrishish üchün mekkige seper qildi.

Peyghember eleyhissalam medinige kelgende u peyghember eleyhissalamgha béshi bilen yürüp dégüdek xizmet qildi. U bedirdin bashqa barliq jengge qatnashti. Ohud jéngi küni u dadisi yemani bilen urushqa qatnashti. Urushtin u saq - salamet qaytti. Biraq, dadisi shéhit boldi.

Peyghember eleyhissalam uning xaraktéride müshkül ishlarni hel qilishta tedbirlik, herqandaq ishqa qarita inkasi tiz we itaetchan, héchkim bilelmeydighan derijide sir saqliyalaydighan üch xil xisletning barliqini bayqidi. Sahabilirining artuqchiliqlirini del jayida jari qildurush, ulardiki yoshurun iqtidaridin muwapiq paydilinish, peyghember eleyhissalamning siyasiti idi. U herqandaq ademni iqtidarigha qarita wezipige qoyatti.

Peyghember eleyhissalam huzeyfege munapiqlarning isimlikini ashkarilidi. Bu sahabilerning héchbiri bilmeydighan mexpiyetlik idi. Peyghember eleyhissalam hem islam dinini we musulmanlarni munapiqlarning suyiqestliridin saqlash üchün uninggha bu munapiqlarning ish - heriketlirige köz - qulaq bolush, ularni közitish wezipisini tapshurdi. Shuningdin kéyin u "peyghember eleyhissalamning mexpiyetlirini bilidighan kishi" dep atilidighan boldi.

Peyghember eleyhissalam xetiri chong, nahayiti bek hushyarliqni telep qilidighan bu ishta eqilliq huzeyfening artuqchiliqidin paydilan'ghan idi. Huzeyfe munapiqlarning sirini hayatining axirghiche ashkarilimastin ötüp ketti. Peyghember eleyhissalamning xelipiliri öz ishlirida huzeyfege tayinatti.

Huzeyfening musulmanlarüchün "nahawende", "deynure", "hemzane", "reyye" sheherlirini ishghal qilghanliqini we musulmanlar allahning kitabi üstide bülünüp kétishke az qalghanda ularni bir quran'gha yighishqa seweb bolghanliqini

bilmeydighanlar nahayiti az bolsa kérek.

Uning hayati shunchilik köp yaxshiliqlar bilen ötkinige qarimay huzeyfe allahtin bek qorqidighanlardin idi. Allah huzeyfege rehmet qilsunki, u kishiler arisidiki misli yoq ésil ülge idi. Allah biznimu huzeyfege oxshash musulmanlarning menpeeti üchün xizmet qilidighan tedbirlik, ülgilik musulmanlardin qilsun! Amin!

5393/8842 - huzeyfe reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: anam mendin: peyghember sellallahu eleyhi wesellemni körmigili qanche kün boldi? Dep soridi. Munche kün boldi, dégenidim, manga tapa tene qildi. Undaqta, bügün sham namizini peyghember eleyhissalam bilen oqup kélishimge ruxset qilghin. Men uningdin özümge we sanga alletin meghpiret tilishini soraymen, dédim we u küni namaz shamni peyghember eleyhissalam bilen oqudum. Peyghember eleyhissalam namaz shamdin kéyin nefle namizi oqudi, andin xuptennimu oqup, öyige qaytti, menmu keynidin mangdim. Peyghember eleyhissalam awazimni anglidide: kimsen, huzeyfemu? Dep soridi. Hee, dédim. Birer ishing barmidi? Alle séni we anangni meghpiret qilsun. Qara, bu perishte bundin ilgiri zémin'gha chüshüp baqmighaniken, u manga fatimening jennet ayallirining xanishi; hesen bilen hüseynning bolsa, jennet yashlirining serdarliri ikenlikidin ibaret xush xewerni yetküzüsh üchün perwerdigaridin ijazet élip keptu, dédi. (tirmizi: 3871)

seid ibni muaz reziyellahu enhuning peziliti

5394/8844 - ebu is'haqtin riwayet qiliniduki, u bera reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini anglighan: peyghember sellallahu eleyhi wesellemge bir parche yipek rext hediye qilindi. Sahabiler rextni silap körüp, yumshaqliqidin heyran qélishti. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem ulargha: buning yumshaqliqidin ejebliniwatamsiler? ! Seid ibni muazning jennettiki qol yaghliqliri buningdinmu yumshaq, dédi. (muslim: 2468)

5395/8845 - jabir reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem: seid ibni muazning ölümidin ersh tewrep ketti dédi. Buni anglighan bir kishi jabir reziyellahu enhugha: men bera reziyellahu enhuning: ”tawut tewrep ketti“ déginini anglidimghu? Dégenidi, jabir uninggha: bu ikki qebile (yeni ews bilen xezrej) otturisida ezeldin béri, bir - birini körelmeslik we öchmenlik bar, (men xezrej qebilisidin turup, seidning pezilitini bayan qilghan bu sözni eynen yetküziwatsam, bera seidning qebilisi bolghan ewstin turup, uning néme dégini bu) men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: seid ibni muazning ölümidin rehmanning ershi tewrep ketti déginini anglighanidim, dédi. (buxari: 3803)

abdulla ibni abbas reziyellahu enhumaning peziliti

gerche u kéyinrek tughulghan bolsimu ulugh sahabe bolup yétiship chiqishqa paydiliq bolghan etraptiki yaxshi pursetlerning hemmisidin behrimen bolghanlardin, yeni sahabiliq, tughqandarchiliq, ilim élish, teqwadar bolushqa paydiliq bolghan pursetlerning hemmisige érishkenlerdin idi. U yene allahning peyghembirining taghisining oghli idi.

Islam dinining muhitida ösüp, ümmetning ölimasi, mol bilim igisi, kündüzliri roza tutup, kéchilirini qiyamda turup ütküzgichi, etigen we axshamliri allahtin qorqup yighlighuchi, meghpiret tilep tökülgen yashliri bilen mengziliri nemlen'güchi kishi idi.

Mana bu kishi muhemmed eleyhissalamning ümmitining ölimasi, terbiyichisi, tetqiqatchisi, peylasopi, ijtihatchisi abdullah ibni abbastur.

U hijrettin üch yil burun tughulghan bolup, peyghember eleyhissalam wapat bolghanda u emdila 13 yashta idi. Gerche u kichik bolsimu imam buxari we muslimning kitablirida toghriliqi bilen meshhur bolghan hedistin 1660 ni yadlap bolghan idi.

Anisi uni yingi tughqanda peyghember eleyhissalamning yénigha élip bardi. Peyghember eleyhissalam tükriki bilen uni éghizlandurdi, démek uning ichige kirgen tunji nerse peyghember eleyhissalamning mubarek tükriki boldi. Uning bilen birge uninggha teqwaliq, ilim - hékmetlerning nurimu kirgen boldi. Peyghember eleyhissalam: "bilim - hékmet - kimge bérilse, uninggha köp yaxshiliq bérilgen bolidu" dégen idi.

Hashimiyliq bu sebi bala anche munche eqil tapqandin bashlapla peyghember eleyhissalamgha xuddi sayidekla egiship yüridighan boldi. Peyghember eleyhissalam taharet almaqchi bolsa uning taharet süyini teyyarlap béretti. Namazda turghanda uning arqisida turup oquytti, seperge chiqsa ulughining arqisigha min'gishiwalatti. U her bir herikitide chichen eqil, zérek qelb, hazirqi zamandiki ilghar xatire qaldurush eswabliridinmu ötkür bolghan este qaldurush iqtidarini bille élip yüretti.

Bu ot yürek yash abdullah ilim élish yolida barliqini serp qildi. Barliq imkaniyetning hemmisidin paydilandi, u ashu tirishchanliqi bilen peyghember eleyhissalam hayat waqtidila peyghember eleyhissalamning bilim buliqidin su ichken idi, peyghember eleyhissalam wapat bolghandin kéyin ilim - hékmet igisi bolghan sahabiler, alimlar uning qoghliship yürüp ilim öginidighan ustazigha aylandi.

Abdullah ilim élish yolida özini töwen tutush bilen birge yene alim ölimalarni nahayiti hörmet qilatti. Abdullahning ilimge bolghan qizghinliqi netijiside uning bilmi alimlarnimu heyran qilghudek derijide kamaletke yetken bolup, ilimda kamaletke yetkendin kéyin u bilimlerni bashqilargha ögitidighan oqutqichigha, öyi musulmanlarning aliy bilim yurtigha aylandi.

Bu aliy bilim yurtida bügünki dunyadiki aliy bilim yurtlirida uchraydighan nechche on yaki nechche yüz neper aliy derijilik unwan'gha ige oqutquchilar bolmastin peqet ashu abdullah özi yalghuz idi. Abdullah kishilerning öz ishiki aldédiki bu qistangchiliq mesilisini hel qilish üchün ders türlirini künlerge bölüp, her bir kün üchün bir ders orunlashturdi. Uning dersini anglighan her bir adem uninggha we soralghan soallargha bérilgen jawabqa qayil bolmay turalmaytti.

Abdullahning bilimlik bolushtek peziliti uni xelipilik ishlirining meslihetchisi bolushtek sherepke ige qildi. Ömer (allah uningdin razi bolsun!) ishlirida birer qiyinchiliqqa duch kelse sahabilerning chonglirini chaqirghanda yéshi kichik bolsimu abdullahni chaqirtatti we uni özige yéqin olturghuzup: "bizge mundaq bir qiyinchiliq boldi, buni sen we sanga oxshashlarla hel qilalaydu" deytti.

Bir qétim ömer kishiler teripidin: "kichikine balini chonglarning mertiwisige tengleshtürding" dep tenqidlen'gende, ömer: "u gerche newqiran yigit bolsimu uning soalliq tili, eqilliq kalisi bar" dep jawab bergen.

Abdullah yalghuz ders anglighuchilarghila ders bérish bilen toxtap qalmay, omumiy xelqqe wez nesihet qilishnimu birge élip baratti. Ulargha wez nesihet qilish sorunlirini hazirlaytti.

Abdullah özi gunah qilip turup bashqilarni tosidighan yaki özi qilmighanni bashqilargha buyruydighanlardin emes idi. U hemishe kündüzliri roza bilen,

kéchiliri qiyamda türüsh bilen yashaydighan bende idi. Yighip éytqanda abdullahning kishiler ichidiki eng chirayliq, eng nurluqi, shundaqla allahtin qorqup yighlap tökülgen yashlirining sewebi bilen yüzliri nemdelgüchi ikenliki uni bilishni xalighuchilar üchün yéterlik bir süpettur.

Abdullah 71 yéshighiche yashidi. Uning hayati etrapini ilim hékmetke, teqwalliqqa toldurghan hayat boldi. U wapat bolghanda eli ibni ebu talipning oghli muhemmed ibni henife uning namizigha imam boldi. Sahabilerning hayat qalghan pishqedemliri, tabiinlarning pishqedemliri uning jinaza namizigha qatnashti. U yerlikke qoyulwatqanda bir qarining: i aram tapquchi jan! Sen perwerdigaringdin memnun, perwerdigaring sendin razi bolghan halda uning dergahigha qaytqin. Méning (yaxshi) bendilirim qatarigha qoshulghin, méning jennitimge kirgin dep qiraet qilghan awazi yangrap turatti. Allah hemimizning ilimde, teqwaliqta uningdek bolushimizgha nésip qilsun. Amin!

5396/8846 - ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem méni quchaqlap turup: i alle! Uni quran'gha alim qilghaysen dédi. (buxari: 75)

5397/8847 - ibni abbas reziyellahu enhumadin yene mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem méni baghrigha bésip turup: i alle! Uninggha hékmet ata qilghaysen dédi. (buxari: 3756)

5398/8848 - ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem hajetxanigha kirip kétiwidi, taharet élishi üchün su qoyup qoydum. Peyghember eleyhissalam chiqip: buni kim qoyup qoydi ? Dep soridi. Uninggha suni méning qoyup qoyghanliqim éytilghanidi: i alle! Uni diniy ilimge bay qilghin! Dep dua qildi. (buxari: 143)

5399/8849 - ummu fezl reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: hijirning yénidin ötüp kétiwatattim, peyghember sellallahu eleyhi wesellem méni körüp: i ummu fezl! Dep chaqirdi. Men: xosh, i resulullah! Dédim. Manga: sen bir oghulgha hamildar ikensen, bala tughulghanda yénimgha élip kelgin! Dédi. Derweqe, bir oghul tughdum we uni peyghember eleyhissalamning aldigha élip keldim. Peyghember eleyhissalam uninggha ”abdullah“ dep isim qoydi we özining mubarek tükürükini uninggha sürüp qoydi. Andin: emdi élip ketseng bolidu. Qarap turghin, bu bala kelgüside ajayip eqilliq yigit bolidu, dédi. (elkebir10580:)

5400/8851 - seid ibni jubeyrdin mundaq riwayet qilinidu: ibni abbas reziyellahu enhuma taifta wapat boldi. Héch körülüp baqmighan bir aq qush kélip uning tawutigha kirip ketti. Uning qaytip chiqqinini héchkim körmidi (yeni qaytip chiqmidi) depne qiliniwatqanda: "i aram tapquchi jan! Sen perwerdigaringdin memnun, perwerdigaring sendin razi bolghan halda uning dergahigha qaytqin!" (süre fejr, 28 - 30 - ayet) dégen ayet oquldi. Lékin bu ayetni kimning oqughanliqini héchkim bilmidi. (elkebir10581:)

abdullah ibni ömer reziyellahu enhumaning peziliti

abdullah ibni ömer téxi on yashqa kirmey turupla islamni qobul qilghan, dadisi we kéyin peyghember eleyhissalamgha yatliq bolghan hedisi hefse bilen hijret qilghan idi. Ohud ghazitidin burun, u oxshashla bedir ghazitigha qatnishish ruxsitige érishelmigen idi. Xendek ghaziti bolghanda, peyghember eleyhissalam 15 yashlargha kirip qalghan usamege, abdullahqa we oxshash yashtiki bashqa balilargha muhajirlargha qoshulup, xendek kolash we urush qilishqa ruxset berdi.

Hijret qilghandin tartip taki wapat bolghuche bolghan 70 yildin köprek

waqit jeryanida, abdullah ibni ömer islam ishliri üchün öchmes töhpilerni qoshup, musulmanlar arisida, ebu musa esheriyning atighini boyiche "yaxshi adimimiz we yaxshi adimimizning oghli" dep ataldi. U özining mol bilimi, kichik péilliqi, séxiliqi, allahqa we allahning dinigha bolghan chongqur muhebbiti, rast sözlüki, mal - dunyadin özini yiraq tutushi we ibadettiki nahayiti chidamliqliqi bilen meshhur bolghan idi.

U özining dadisi hezriti ömerdin nurghun nersilerni ögendi. Ömer we abdullah ikkiylen hemmeylenning büyük ustazi muhemmed eleyhissalam (uninggha allahning salami bolsun) ning körsetmiliridin nurghun menpeetke érishken idi. Abdullah daim peyghember eleyhissalamning oxshimighan waqitlarda qilghan söz we heriketlirini nahayiti inchikilik bilen közitip, andin körgenlirini ixlas bilen turmushida emeliyleshtüretti. Mesilen: eger abdullah peyghember eleyhissalamning melum bir jayda namaz oquwatqanliqini körse, kéyin u shu yerde namaz oquytti. Eger u peyghember eleyhissalamning öre turup dua qiliwatqanliqini körse, umu oxshashla öre turup dua qilatti, eger peyghember eleyhissalamning olturup dua qiliwatqanliqini körse, umu shundaq qilatti. Seperge chiqqanda, eger u peyghember eleyhissalamning melum bir jayda tögisidin chüshüp, ikki reket namaz oqughinini körse, kéyin u shu yoldin méngip qalghan chaghlarda toxtap, shu yerde ikki reket namaz oquytti.

Abdullah peyghember eleyhissalamning söz - heriketlirige nahayiti diqqet qilsimu, u peyghember eleyhissalamning hedislirini riwayet qilishta bek éhtiyat qilatti, qorqatti. Peqet hediste déyilgen sözlerning hemmisini ésige alalighandila andin uni otturigha qoyatti. Oxshashla, u petiwa bérishni xalimaytti. Petiwa bergen chaghlarda nahayiti éhtiyat qilatti.

Abdullah ibni ömer bir qétim "kéchining qérindishi" dep teriplen'gen idi. U kéchiliri ornidin turup, namaz oquytti, allahning meghfiritini tilep yighlaytti, quran oquytti. Peyghember eleyhissalam bir qétim abdullahning hedisi hefsege mundaq dégen idi: "abdullah némidégen bextlik adem, eger u kéchiliri namaz oqughan bolsa téximu bextlik bolghan bolatti. " shuningdin tartip, abdullah meyli öyde bolsun yaki seperge chiqqanda bolsun, kéchilerni hergizmu ibadetsiz ötküziwetmeytti. Kéchining jimjitliqida u perwerdigarini téximu köp esleytti, namaz oquytti, quran oquytti we allahtin qorqup yighlaytti. Dadisigha oxshash, u quranning insanlarni agahlandurush menisidiki ayetlirini anglisila yighidin özini tutuwalalmay qalatti. Abdullah özining allahqa, allahning dinigha bolghan chongqur muhebbiti, ixlasi, addiy - saddiliqi we séxiliqi bilen sahabiler we ulardin kéyinki musulmanlar ichide yuqiri hörmetke sazawer boldi. U keng qolluq bilen bashqilargha béretti, gerche özi hajetmen bolsimu, özide bar nersisini hergizmu bashqilardin ayimaytti. U hayatida ishenchlik sodiger bolup, köp paydigha érishken idi. Uningdin bashqa uninggha beytulmaldin nurghun pul tégetti. Emma u ularni séxiliq bilen namrat we hajetmenlerge bériwitetti.

Abdullah ibni ömer bashqilarni namratlarni, hajetmenlerni béqishqa we ulargha yardem bérishke ilhamlanduratti, u tamaq yémekchi bolsila, dastixinigha daim yétimlarni yaki kembeghel kishilerni teklip qilip bille yeytti. Baliliri baylarni chong körüp, namratlarni töwen körüp ularni mensitmise, ulargha tenbih béretti.

Abdullah mal - dunyaning quli emes, belki xojayini idi. Mal - dunya uning üchün peqet turmush éhtiyajini qamdaydighanla nerse idi, hergizmu bextke érishtüridighan nerse emes idi. U hayatining axirighiche mal - dunyadin we

dunyaning shehwetliridin, rahet - paraghitidin özini yiraq tutup, addiy - sadda turmush kechürdi. Bu hergizmu abdullah ibni ömerning namratliqidin emes, emeliyette u bay idi; hemde bu uning béxil, pixsiqliqidin emes, emeliyette u keng qol we séxi idi.

5401/8852 - abdullah ibni ömer reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem hayat waqtida kishiler birer chüsh körse, chüshini peyghember eleyhisalamgha sözlep béretti. U chaghlarda téxi yash, boytaq bala idim we mesjidte yétip qopattim. Menmu peyghember eleyhissalamgha éytip bergüdek birer chüsh körüshni bekmu arzu qilattim. Bir küni, mundaq bir chüsh kördüm: ikki perishte kélip, méni dozaxning aldigha élip bardi. Dozaxning chörisi xuddi quduqningkidek qopurulghan bolup, üstide xuddi quduqningkidek toghrisigha qoyulghan ikki tal yaghach bar iken. Qarisam, u yerde men tonuydighan kishilermu bar iken. Shuning bilen men: ”alleqa séghinip dozaxtin panah tileymen, alleqa séghinip dozaxtin panah tileymen“ déyishke bashlidim. Üchinchi bir perishte yénimizgha kélip: ”qorqmighin, qorqmighin!“ dédi. (oyghinip) chüshümni hefsege éytip bergenidim, hefse buni peyghember eleyhissalamgha éytip berdi. Peyghember eleyhissalam: abdullah némidégen yaxshi biri. Eger kéchiliri namaz oqughan bolsa, téximu yaxshi bolghan bolatti, dédi. Salim mundaq dégen: shundin kéyin, abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma kéchining köp qismini ibadet bilen ötküzidighan boldi. (buxari: 3738)

5402/8853 - ibni ömer reziyellahu enhumadin qilin'ghan yene bir riwayette chüshi mundaq bayan qilin'ghan: qolumda bir parche yipek rext bar bolup, jennetning qeyirige barmaqchi bolsam, u yipek rext men bilen bille shu yerge uchatti. Bu chüshümni hefsege sözlep bergenidim, hefse uni peyghember sellallahu eleyhi wesellemge éytqaniken, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uninggha: qérindishing (abdullah) némidégen yaxshi ademhe?! Deptu. (buxari: 7016)

abdullah ibni zubeyr reziyellahu enhuning peziliti

5405/8856 - urwe ibni zubeyr bilen fatime binti munzir ibni zubeyrdin mundaq riwayet qilinidu: (ebu bekrining qizi) esma reziyellahu enhuma medinige hijret qilghanda, abdullah ibni zubeyrge hamildar idi. Qubagha yétip kelgende, abdullahni yenggidi we peyghember sellallahu eleyhi wesellemning xorma bilen éghizlandurup qoyushi üchün élip kélip, quchiqigha qoydi. Biz xéli waqitqiche xorma izdep yürduq. Peyghember eleyhissalam xormini chaynap, bowaqning éghizigha saldi. Shundaq qilip, uning qorsiqigha kirgen tunji taam peyghember eleyhissalamning tükürüki boldi. Andin peyghember eleyhissalam uning bash közini silap, uninggha dua qildi we ”abdullah“ dep isim qoydi. Abdullah yette - sekkiz yéshida peyghember eleyhissalamgha beyet qilghili keldi. Dadisi zubeyr uni shundaq qilishqa buyrighanidi. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem uning kéliwatqinini körüp külümsiridi. Abdullah (kélip) peyghember eleyhissalamgha beyet qildi. (muslim: 2146)

bilal ibni rebah reziyellahu enhuning peziliti

5406/8857 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilaldin: i bilal ! Bügün kéche jennette ayagh tiwishingni anglidim. Sen alle taaladin eng köp sawab ümid qilinidighan qaysi emelni qilghaniding? Dep sorighanidi, bilal reziyellahu enhu mundaq jawab berdi: meyli kéche yaki kündüz bolsun, taharet alsamla, shu taharet bilen meyli az

yaki köp bolsun, namaz oqumay qalmidim. Alle taaladin eng köp sawab ümid qilidighan emilim ene shudur. (muslim: 2458)

ubey ibni keib (ebu munzir) reziyellahu enhuning peziliti

peyghember eleyhissalam teripidin bilimi we allah nazil qilghan ayetlerni chüshinishtiki iqtidari tebrikliniwatqan ebu munzir dégen bu adem- uning meshhur sahabilirining biri, deslepki musulmanlar jemiyitide yuqiri hörmetke sazawer bolghan ubey ibni keib idi. Ubey xezrej qebilisige mensup bolghan ensarilarning biri bolup, medinidiki islamni deslep qobul qilghanlardin idi hemde hijrettin burun eqebede peyghember eleyhissalamgha beyet qilghan idi.

U bedir ghazitigha we shuningdin kéyinki bashqa paaliyetlerge qatnashti. Ubey quran ayetlirini köchürüp yézishqa qatnashqan bir nechcheylenning biri bolup, uning özining qolyazmisi bar idi. Ubey peyghember eleyhissalamning katiwidekla, uning xetlirini yézip béretti. Peyghember eleyhissalam wapat bolghanda, u quran kerimni pütünley yadlighan 25 yaki shunchilik ademning biri idi. Uning qiraiti tolimu chirayliq, quranni chüshinishi ajayip mukemmel bolghachqa, peyghember eleyhissalam sahabilirini uningdin we bashqa üch kishidin quran öginishke chaqirdi. Ubey quran arqiliq katta sherepke érishti. Bir küni peyghember eleyhissalam mundaq dédi:

- i ubey ibni keib! Men sanga quranni körsitishke yaki échip bérishke buyruldum.

Ubey xushalliqtin qin - qinigha patmay ketti. U peyghember eleyhissalamning peqet asmandin wehi alidighanliqini bilgechke, hayajinini basalmighan halda:

- ya resulullah! Allah méning ismimni tilgha aldimu? - dep soridi.

- hee, allah eng égiz asmanda séning ismingni we nesibingni tilgha aldi, - dédi peyghember eleyhissalam. Peyghember eleyhissalam bilen bolghan bir nechche yilliq alaqe jeryanida, ubey peyghember eleyhissalamning ésil exlaqi we hékmetlik körsetmiliridin nurghun menpeetke érishti. Ubeyning quran'gha özgermes muhebbiti we chongqur ixlasi bar idi.

Peyghember eleyhissalamning wapatidin kéyinmu, ubey ilgirikidekla islam dinigha mustehkem yépishti we quran kerim, peyghember eleyhissalamning sünnitige ching ésilip mangdi. U ibadette nahayiti chidamliq idi, daim xupten namizidin kéyin, mesjidte qélip ibadet bilen yaki quran ögitish bilen meshghul bolatti.

Ubey pütün hayatida teqwadarliqni özige yétekchi qildi. U nahayiti addiy halette yashap, dunyaning uni chiritishige we aldishigha hergiz yol qoymidi. U daim musulmanlargha nisbeten agahlandurghuchi bolup yashidi we daim ulargha peyghember eleyhissalamning waqtini, musulmanlarning ilgiriki islamgha bolghan muhebbitini, musulmanlarning ilgiriki addiy - sadda turmushini hemde qurban bérish rohini eslitetti. Nurghun kishiler uningdin bilim élish we meslihet sorash üchün kéletti.

Ubey deslepki musulmanlar arisida büyük sherepke we yuqiri hörmetke sazawer boldi. Ömer uni "syd almslmyn" (musulmanlarning xojisi) dep ataytti. Shuningdin kéyin u mushu nam bilen meshhur boldi. U ebu bekrining xelipilik dewride xilmuxil mesililerge jawab bérish, meslihet bérish meqsitide qurulghan meslihet bérish guruppisining bir ezasi boldi. Bu guruppa muhajirlar we ensarilar ichidiki bilimlik, adil hüküm chiqirish qabiliyitige ige bolghan musulmanlardin

terkip tapqan bolup, ular: ömer, osman, eli, abdurrahman ibni ewf, muaz ibni jebel, ubey ibni keib we zeyd ibni sabitlar idi. Kéyin ömer xelipe bolghandin kéyinmu bu guruppa özgermidi. Petiwa bérish üchün osmanni, ubeyni we zeyd ibni sabitni belgilep qoydi. Ubeyning jemiyettiki yuqiri abruyigha qarap, bashqilar uni birer yerning bashliqimikin, téz sürette kéngiyiwatqan islam dölitide, birer wilayetning walisimikin dep oylap qalatti.

Ubey nurghun musulmanlarning özining bashliqliri aldida heddédin ziyade edeplik we xushametchilik pozitsiyide bolidighanliqigha qetiy qarshi turatti. Ubey bashqilar bilen bolghan alaqide nahayiti semimiy we aqköngül idi, allahtin bashqa héchkimdin qorqmaytti, u musulmanlar arisida heqiqiy wijdan igisi idi. Ubey musulmanlar ümmitining künlerning biride parchilinip, urush - majira qilip kétishidin tolimu endishe qilatti. Ubey hijretning 29 - yili osmanning xelipilik dewride wapat boldi.

5408/8860 - enes reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem ubey ibni keibke: alle méni sanga:)lem yekunilleziyne keferu(sürisini oqup bérishke buyrudi, dégenidi, ubey: alle ismimni atidimu? Dep soridi. Peyghember eleyhissalam: hee, dégenidi, ubey yighlap ketti. (buxari: 3809)

ebu qetade reziyellahu enhuning peziliti

5412/8864 - ebu qetade reziyellahu enhu mundaq dégen: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen bir seperge chiqtuq. Seperdashlirimiz changqap ketkechke, su izdep her terepke ketti. Lékin men shu kéchisi peyghember eleyhissalamning yénidin bir qedemmu ayrilmidim. Shuning bilen peyghember eleyhissalam: sen allening peyghembirini muhapizet qilghandek, alle sénimu muhapizet qilsun! Dédi. (ebu dawut: 5228)

selman farsiy reziyellahu enhuning peziliti

allah toghrisida izdinip, heqiqeten keynidin yügürgüchi salman parsi (allah uningdin razi bolsun we uni razi qilsun) ning özining kechmishi toghirisidiki bayanida heqiqet izdep ilgiri axiri bir qanche dinni ögen'genliki we bir qanche popning keynide yürüp xizmitini qilip eng axirda bir poptin muhemmed eleyhissalamning peyghemberlik xewirini alghanliqi bayan qilin'ghan. U özining kechmishi heqqide mundaq deydu:

men jeyyan dep atilidighan kentning esféhan jemetidiki farsliq yigit idim. Dadam shu kentning bashliqi, bayiliqi hemmidin köp, mertwisi hemmidin yuqiri adem idi. Tughulushumdin béri u méni bek yaxshi köretti. Men chongayghanséri uning manga bolghan muhebbiti küchiyip, hetta mendin ensirep qizlargha oxshash öydin bashqa yerlerge barghuzmaytti. Shundin kiyin salman parsi heqiqet izdep bir qanche pop bilen üchrishidu ularning xizmitide bolidu, axiri bir karwan'gha qitilip medinige qarap yol aldu. U mundaq deydu: men ulargha qoy - kalilirimni berdim, ular méni birge élip mangdi, biz wadil qoragha kelgende ular méni aldap, bir yehudiygha sétiwetti, men u yehudiyning xizmitide boldum, ozon ötmey beni qureyzdiki taghisining oghli xojayinimni yoqlap kélip, méni sétiwaldi, méni medinige ekeldi, men medinide, emuriyediki hemrahim bayan qilghan xorma baghlirini körüp, u süpetligen süpet boyiche, bu yerning medine ikenlikini bildim we u yerde turdum.

Shu chaghlarda peyghember eleyhissalam mekkide öz kishilirini dinigha dewet qiliwatqan iken, lékin men qulluq mejburlighan ishlar bilen bolup kétip,

uning xewirini anglimighan ikenmen. Uzun ötmey peyghember eleyhissalam medinige hijret qildi. Men xujayinimning xormisi üstide, ishlewatattim, xojayinim uning astida olturatti, uning taghisining oghli kélip:

— allah qeyle qebilisini halak qiliwetsun, ular mekkidin bügün kélidighan, özini peyghember dep atiwalghan bir kishini kötüsh üchün qubagha jem boptu, - dédi.

Kéyin men uning qéshigha keldim, gherqed qebrstanliqida bir sahabini depne qiliwatqan iken, men uning olturghanliqini uchchsida yépincha barliqini kördüm, men uninggha salam bérip bolghandin kéyin emuriyediki dostum süpetligen peyghemberlik tamghisini körüsh üchün uning uchisigha qarashqa bashlidim.

Peyghember eleyhissalam méning meqstimni bildi we derhal uchisidin ridasini aldi, men tamghini kördüm we uni tonudum, andin uninggha özümni tashlap, söyüp yighlap kettim. Men uninggha kechürmishlirimni sözlep berdim. U qiziqip anglidi, hetta sahabilarningmu anglishini xalidi, men ularghimu sözlep berdim. Ularmu anglidi we cheksiz xursen boldi. "

pütün makandin heqiqetni izdégen salman parisigha salamlar bolsun!

Heqni tonup, uninggha ishen'gen salman parisigha salam bolsun!

Wapat bolghan we qayta tirildürilidighan künde uninggha tümen ming salamlar bolsun!...

5413/8865 - ebu hureyredin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bir küni: "eger siler (allening taitidin) yüz örüsenglar, alle silerning ornunglargha bashqa bir qewmni almashturidu, ular silerge oxshash bolmaydu (belki alleqa itaet qilidu)" (süre muhemmed, 38 - ayet)dégen ayetni oqudi, sahabiler: i resulullah! Bizning ornimizgha kimni almashturidu? Dep sorighanidi, peyghember eleyhissalam selmanning mürisige urup turup: buni we qewmini almashturidu, dep jawab berdi. (tirmizi: 3260)

5414/8866 - yene bir riwayette kélishiche, peyghember eleyhisalam mundaq dégen: jénim ilkide bolghan zatning nami bilen qesemki, eger iman yultuzlargha baghlaqliq bolsa idi, farslardin bir türküm kishi (bérip) uni alghan bolatti. (tirmizi: 3261)

5415/8867 - ebu osmandin riwayet qiliniduki, selman reziyellahu enhu: men (iranning) rame hurmuz dégen yurttin, dégen. (buxari: 3947)

5416/8868 - ebu osman riwayet qiliduki, selman farisiyning éytishiche, u bir xojayinning qolidin yene birining qoligha ötüp, jemiy on nechche xojayin'gha qulluq qilghaniken. (buxari: 3946)

ebu musa esheri reziyellahu enhuning peziliti

uning esli ismi abdulla ibni qeys bolsimu, lékin burundinla ebu musa esheri dep atalghan idi. U mekkide nezer dairisi nahayiti keng, kishilerni peqet bir allahqila choqunushqa chaqiridighan, güzel exlaqlargha buyruydighan bir peyghemberning chiqqanliqini anglap, ana yurti yemendin derhal mekkige yétip keldi. Mekkide u peyghember eleyhissalamgha hemrah bolup, uningdin quran we islamni ögendi. Andin yurtigha qaytip bérip, allahning sözlirini kishilerge yetküzüp, ularni islam dinigha dewet qildi. Uning shuningdin kéyinki 10 yilliq hayati toghruluq bizde éniq melumat yoq. Xeyber ghaziti ayaghlishish bilenla, u medinige, peyghember eleyhissalamning qéshigha qaytip keldi. Uning medinige qaytip kélishi del jeifer ibni ebu talip we bashqa musulmanlarning hebeshistandin

qaytip kelgen waqtigha toghra kelgen bolup, peyghember eleyhissalam ularning hemmisini xushal - xuramliq ichide qarshi aldi.

Ebu musa yemendin islam dinini qobul qilghan 50 din artuq kishi bilen medinige kelgen idi. Ularning arisida uning ikki qérindishi ebrehem we ebu burdelermu bar idi. Peyghember eleyhissalam u bir top ademlerni "esheriyler" dep atidi, hetta u bezide barliq yemenliklerni ebu musa esheriyning nami boyiche "esheriyler" dep ataytti. Peyghember eleyhissalam daim u bir top ademlerning aqköngül, semimiy tebiitini maxtaytti we bashqa sahabilerni ularning yaxshi ish - paaliyetlirini ülge qilishqa chaqiratti.

Ebu musa musulmanlar jamaesi ichide nahayiti tézla yuqiri hörmetke sazawer boldi. Uning nurghun ésil xisletliri bar idi. U tughma talantliq islam fiqhishunasi (qanunshunas) bolup, mesililerge nahayiti toghra höküm chiqiratti. Shunglashqa deslepki musulmanlar jemiyitide aldinqi qatarda turidighan qazilarning biri hésablinatti.

Ebu musa mulayim, chiqishqaq adem idi. U nahayiti ishenchlik adem bolghachqa, kishiler uninggha ishench we semimiyet bilen muamile qilatti. Urush meydanlirida u qorqmas, chidamliq we mahariti üstün batur idi. Peyghember eleyhissalam u toghruluq mundaq dégen idi:

- chewendazlarning ustisi - ebu musa.

Ebu musaning keng nezer dairisi we mesililerge höküm qilishtiki qabilliqi bilen urush meydanida düshmenlerge hergizmu aldanmaytti. Urush weziyitini éniq közitip, andin qetiy irade bilen heriket élip baratti. Ebu musa bir qétim sasaniye impériyisining zéminidin ötidighan musulmanlar armiyisige qomandan boldi. Isfahanda kishiler urushtin saqlinip, tinchliq ornitish üchün jiziye töleshke keldi. Emeliyette ular jiziyeni semimiy - sadaqet bilen bergen bolmastin, belki musulmanlargha wehshiy hujum qilish pursiti izdep bergen idi. Ebu musa ularning heqiqiy meqsitini chüshinip, nahayiti éhtiyat bilen ish kördi. Shunglashqa isféhanliqlar hujum qozghighanda, musulmanlarning bu bashliqi qilche huduqmastin, shu teyyarliq boyiche musulmanlarni jengge uyushturdi, etisi chüshke qalmay hel qilghuch ghelibini qolgha keltürdi.

Küchlük sasaniye impériyisige qarshi asasliq urushlarda, ebu musa asasliq rol oynighan, bolupmu meshhur tuster ghazitida u herbiy qomandan bolup, katta shöhret qazan'ghan idi. Périsiye qomandani hormuzan özining sanaqsiz qoshunlirini qattiq mudape qiliniwatqan tuster shehirige chékindürdi. Xelipe ömer düshmen armiyisining küchige sel qarimay, qattiq terbiye alghan jenggiwar bir qoshun teshkillep hormuzan'gha qarshi ewetti. Musulmanlar armiyisi ichide jengge pishqan péshqedem sahabilerdin emmar ibni yasir, bera ibni malik we uning inisi enes, mejrae bekri we seleme ibni raje qatarliqlar bar idi. Ömer qoshun'gha ebu musani qomandan qildi. Tuster qattiq mudape qilin'ghachqa, sheherni hujum bilen élish mumkin bolmidi, sheher qatmu - qat muhasire qilindi. Nurghunlighan hujumlar peqet sheher sépilida yochuq, kamarlarnila peyda qilalidi. Uzun dawamlashqan japaliq muhasire musulmanlarnimu halsiritip qoydi. Xuddi bera ibni malikning weqelikide tilgha alghinimizdek, pérsiyelikler qele tamliridin uchlirigha choghdek qizitilghan ötkür polat qarmaqlar ésilghan zenjirlerni tashlashqa bashlidi. Musulmanlar qarmaqlargha ilinip qalghudekla bolsa, qarmaq ularni qelege kötürüp kétetti, ular öletti yaki chala ölük bolatti. Ebu musa barghanséri chidighusiz derijide bolup kétiwatqan bu halet girdawidin

peqet hiyle - neyreng we taktika arqiliqla qutulghili bolidighanliqini chüshendi. Bextige yarisha del shu chaghda bir pérsiyelik musulmanlar qoshunigha el bolup keldi. Ebu musa uni sépilning arqisidin sheherge qaytip, amal qilip sheher derwazisini ichidin échip bérishke köndürdi. Uning bilen bille alahide tallan'ghan kichik bir qoshunni ewetti. Ular wezipini ghelibilik orunlap, derwazini échiwétip, ebu musaning armiyisige yol achti. Bir nechche saet ichide sheher ishghal qilindi.

Gerche ebu musa qorqmas, küchlük palwan bolsimu, emma urush meydanidin ayrilsila, nahayiti sewrchan we köp yighlaydighan adem idi. Shundaq chaghlarda u anglighuchilarning yürek - baghrini ézidighan tolimu mungluq awazda quran tilawet qilatti. Uning tesirlik we yéqimliq qiraiti toghruluq peyghember eleyhissalam mundaq dégen idi:

- heqiqeten ebu musagha dawudning neyliridin birsi bérilgen.

Oxshashla, ömer (allah uningdin razi bolsun) mu daim ebu musani chaqirip, allahning kitabidin tilawet qilduratti we mundaq deytti:

- i ebu musa, perwerdigarimizgha bolghan teshnaliqimizni qandurghin.

Özini quran kerimge béghishlighanliqining belgisi süpitide, ebu musa quran ayetlirini qolyazma qilip chiqqan azghine sahabilerning birsi idi.

Ebu musa peqet allahning dini bilen düshmenlishidighan, imanning nurini öchürüwetmekchi bolghan mushriklarning qoshunlirigha qarshi urushqila qatnishatti. Nawada musulmanlarning ichide urush bolup qalghudek bolsa, uningdin derhal özini qachuratti, hergizmu nezer sélip qoymaytti. Eli we muawiyening otturisida kötürülgen urushta, uning meydani del ashundaq boldi. Bu urush jeryanida u yarashturghuchiliq rolini oynidi.

Ebu musa mekkige bérip, kéyinki hayatini muqeddes mesjid (heram mesjidi) etrapida ötküzdi. U pütkül hayatida hörmetlik peyghember eleyhissalamgha we uning heqqani xelipilirige chongqur sadaqetlik bilen yashidi. Peyghember eleyhissalam hayat waqtida uni we muaz ibni jebelni kufege wali qilghan idi. Ebu musaning quran'gha chongqur muhebbiti bar idi. Her daim quran oqush, este qaldurush, uni chüshinish we tekrar qilish bilen meshghul bolatti. U quran toghruluq bashqilargha chongqur menilik sözler bilen nesihet qilatti.

Ebu musa adette tolimu chidamliq, sewrchan idi, hawa chidighusiz issiq bolup ketken künliri u daim roza tutatti. Ömrining axirlirida, u pütün hayatida daim déyishni adet qilghan töwendiki sözlerni tekrarlaytti:

-allah, i perwerdigarim, sen amanliq bergüchi we amanliq sen tereptinla kélidu.

5418/8870 - ebu musa reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uninggha mundaq dégen: ah!... Tünügün kech séning qiraitingni anglawatqan chaghda, méni bir körgen bolsang !. Sanga dawud eleyhissalamningkidek mungluq awaz ata qiliniptu. (muslim: 793)

abdullah ibni salam reziyellahu enhuning peziliti

hüsen ibni salam eyni chaghlardiki medinining kattiliridin idi. Medinidiki her xil din ehli uni kishiler ichide teqwa, salih, perzkarliqi bilen tonulghan semimiy adem, dep hörmetleytti. U her qétim tewratni oqup burunqi peyghemberler we uning axirqisi bolghan, mekkidin chiqidighan peyghemberning béshariti heqqidiki xewerler üstige kelgende uzaq - uzaq toxtaytti we bu kelgüsidiki peyghemberning süpetliri, alametliri toghrisidiki bayanlarni qayta - qayta oquytti. Kitabta xewer bérilgen peyghemberning öz yurtidin medinige kélidighanliqidin hem bu yerde

turidighanliqidin intayin söyünetti. U her qétim bu heqtiki mezmonlarni oqusa yaki bu mezmonlar uning xiyaligha kechsila u ashu peyghemberni körelishi, uninggha ishinip iman éytquchilarning ewelqisi bolushi üchün ömrining uzun bolushini ümid qilip allah din buni tileytti.

Allah hüseyin ibni salamning duasini ijabet qilip, uning ömrini hetta toghra yolgha hidayet qilin'ghuchilar üchün rehmet elchisi qilip ewetilgen peyghemberning kélishigiche uzun qildi. Hemde uni bu peyghember bilen uchrishish, uning bilen hemsöhbet bolush, u arqiliq ewetilgen heq din bilen shereplinishke muyesser qildi. U peyghember eleyhissalam bilen körüshüp musulman bolghandin kiyin peyghember eleyhissalamning qéshidin qaytip kélip ayalini we ehli ewladini islamgha chaqirdi, ularning hemmisi musulman boldi.

Abdullah ibni salam islamgha xuddi ussuz adem bulaq süyige teshna bolghandek teshnaliq bilen kirdi. U quran'gha shunchilik bérildiki, uning lewliri quranning ayetlirini oqup qurumaytti. Uning dili peyghember eleyhissalamgha shunchilik bérilip kettiki u peyghember eleyhissalamning arqidin egishipla yürüytti. U jennetke kirish üchün emel - ibadetlerge shunchilik bérilgenki hetta peyghember eleyhissalam uning heqqide bir bésharet bergen bolup, bu bésharet sahabiler ichide ashkara bolup ketken idi. U bir chüsh körgen bolup bu heqtiki bayanining axirda mundaq deydu:

....men: ‹chiqalmaymen› dédim. U chaghda méning qishimgha bir xizmetchi kélip méni kötürdi, men yuqirigha qarap örlep hetta tüwrükning uchigha chiqtim - de héliqi altun halqini ikki qolum bilen tutuwaldim. Men taki tang atqan'gha qeder uninggha ésilip qaldim. Etisi peyghember eleyhissalamgha chüshümni bayan qilip berdim, u manga: ‹sol teripingde sen körgen yol dozaxning yoli, ong teripingdiki yol bolsa jennet ehlining yoli, séni güzelliki we yéshilliqi bilen heyran qaldurghan bagh bolsa islam, bagh otturisidiki tüwrük bolsa dinning asasi, halqa bolsa mustehkem tutulidighan étiqad, sen uninggha taki ölgüche ésilip turidikensen!› dégen idi, - dédi abdullah ibni salam.

5419/8871 - qeys ibni ubadtin mundaq riwayet qilinidu: bir mesjidte bir qanche sahabe bilen söhbetliship olturattim, chirayidin teqwaliqi körünüp turidighan bir kishi kirip keldi. Aridin bireylen: bu kishi ehli jennettur, dédi. U kishi yenggil ikki reket namaz oqup, andin chiqip ketti. Men uning arqisidin egiship öyigiche bardim. Ikkimiz tonushup, paranglashqandin kéyin: sen mesjidke kirgende, aridin bireylen séning jennet ehlidin ikenlikingni éytti, buning sewebini éytip berseng, dégenidim, u mundaq dédi: subhanellah! Bir kishining özi bilmigen nerse heqqide söz qilishi durus emes. Sanga buning sewebini éytip bérey. Peyghember sellallahu eleyhi wesellemning waqtida mundaq bir chüsh kördüm: nahayiti keng we yépyéshil baghning ichide turghudekmen. Baghning otturisida bir uchi zéminning tektide, yene bir uchi asmanning qehrige taqashqan bir tömür tüwrük bolup, tüwrükning uchida bir halqa bar iken. Manga: ”üstige chiq“ dégen awaz anglandi. Men: ”chiqalmaymen“ dédim. Bir xadim kélip, arqamdin kiyimimni tutup, méni kötürdi, shuning bilen, tüwrükning üstige chiqip, halqini tuttum. Manga: ”ching tut“ déyildi. Uyqumdin halqini tutqan péti oyghandim. Seherde bérip, chüshümni peyghember eleyhissalamgha sözlep bergenidim, manga: u bagh islam; tüwrük islamning tüwrüki; halqa sabatliq halqisidur. Sen taki ölgüche iman üstide bolghudeksen, dédi. Rawiy mundaq dégen: u adem abdullah ibni salamdur. (buxari: 3813)

jerir reziyellahu enhuning peziliti

5421/8875 - jerir reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: men musulman bolghandin béri, peyghember sellallahu eleyhi wesellem méni yénigha kirishtin tosup baqmidi we méni körgende, manga tebessum qilmay qalmidi. (muslim: 2474)

5422/ 8876 - ibni numeyr ibni idristin qilghan riwayitide jerir reziyellahu enhu mundaq dégen: peyghember sellallahu eleyhi wesellemge at üstide mezmut olturalmaydighanliqimni éytqanidim, qorsiqimgha urup turup: i alle! Uni (at üstide) mezmut olturghuzghin we uni toghra yolgha yéteklen'güchilerdin qilghin! Dep dua qildi. (muslim: 2475)

jabir ibni abdullah reziyellahu enhumaning peziliti

5424/8879 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhuma mundaq dégen: men peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen 19 ghazatqa qatnashtim. Dadamning tosuwélishi tüpeylidin bedr we uhud ghazatlirigha qatnishalmidim. Dadam uhud küni ölüp ketkendin béri, peyghember eleyhissalam chiqqan héchbir ghazattin qélip qalmidim. (muslim: 1814)

enes reziyellahu enhuning peziliti

5425/8880 - enes reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem (anam) ummu suleymning öyige kirdi, ummu suleym peyghember eleyhissalamning aldigha xorma bilen sériq may élip kelgenidi, peyghember eleyhissalam: sériq mayni tulumgha, xormini qachigha sélip qoyunglar, men roza tutuwaldim, dédi. Andin öyning bir chétide nefle namaz oqup, ummu suleym we uning ailisidikilerge dua qildi. Ummu suleym: i resulullah! Men sanga bir nerse atighan idim (uninggha dua qilip qoyghan bolsang), dédi, peyghember eleyhissalam: néme u? Dep sorighanidi, ummu suleym: xizmetkaring enes, dédi. Shuning bilen, peyghember eleyhissalam manga dunya we axiretning jimi yaxshiliqlirini tilep dua qilip: i alle! Uninggha mal dunya perzent we beriket ata qilghin ! Dédi. Heqiqeten men ensarilar ichide méli eng köp kishilerdin bolimen. Qizim umeynening manga éytip bérishiche, hejjaj besrege yétip kelgiche, méning neslimdin 120 nechche kishi depne qilin'ghaniken. (buxari: 1982)

5426/8881 - ebu xeldedin mundaq riwayet qilinidu: men ebu aliyedin: enes reziyellahu enhu peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin hedis anglighan bolghiymidi? Dep sorighanidim, u mundaq dédi: enes reziyellahu enhu peyghember sellallahu eleyhi wesellemge on yil xizmet qildi. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem uninggha beriket tilep dua qildi. (shu duaning berikitidin bolsa kérek) enes reziyellahu enhu béghidin yilda ikki qétim hosul alatti. Uning béghidin mushki enberning xushhidi kélip turatti. (tirmizi: 3833)

bera ibni malik ensariy reziyellahu enhuning peziliti

u chachliri chuwuq, üsti - béshini chang basqan, uruq - awaq, közge asan chéliqmaydighan kishi idi. Lékin shundaq turuqluq u, jengchiler bilen bille urush meydanlirida öltürgen düshmenliridin sirt, yekmu yek chüshishtila, mushriklardin yüzni öltürgen, u jüretlik, batur, qeyser kishi bolup, ömer ibni xettab uning toghrisida, qol astidiki emeldarlirigha: "uning qeyserliki tüpeyli qoshunlirining halak bolup ketmesliki üchün, musulmanlar qoshunigha uni qomandan qilmanglar!" dep xet yazghan idi. Mana bu resulullahning xadimi, enes ibni malikning qérindishi bera ibni malikning süpitidur.

Bu weqe murtedlerge qarshi ilip birilghan jenglerning biri bolghan museylime kezzapqqa qarshi jengde yüz bergen. Bera ibni malikning baturliqi bashqilarning baturluqliridin töwen bolmidi. (allah ularning hemmisdin razi bolsun!) chünki xalid jeng meydanining taza qizip ketkenlikini körgen waqitta bera ibni malikqa qarap:

— i ensarilar guruhi! I ensari yigit! Qewmingge qara! - déginide, bera ibni malik qowmigha qarap waqirdi:

— i ensarilar guruhi! Silerdin héchkim bügündin bashlap medinige qaytishni oylimisun! Silerge bügündin kéyin medine yoq! Peqet bir allah! Andin jennet bar!... Déginiche, mushriklargha étildi, ensarilarmu uning bilen birge étildi. Seplerni yérip méngip allahning düshmenliri béshida qilichlarni oynatqili turdi. Hetta museylime we uning quyruqchilirining qedemliri tewrep ketti, ular mushu künde, ölgen kishining köplikidin tarixta "ölüm baghchisi" dep atalghan baghchigha müküwaldi. "ölüm baghchisi" mushu etraptiki baghchilargha nisbeten, tamliri égiz qilip qopurulghan baghche bolup, museylime tümenming eskiri bilen baghche ishikini mehkem taqiwélip, uning égiz tamliri bilen qoghdalghan idi, ular baghche ichidin oq yaghdurushqa bashlidi, oq musulmanlar üstige yamghurdek chüshetti. Bu waqitta musulmanlarning qehrimani, batur bera ibni malik aldigha chiqip:

- i qewmim! Méni qalqan üstide qoyup, qalqanni neyze bilen kötürüp méni sépil ishikige yéqin qilghan halda sépil ichige tashlanglar! Men yaki shéhit qilinimen, yaki bolmisa, silerge baghchining ishikini échip bérimen! - dédi. Közini yumup achqiche ariliqta, bera ibni malik qalqan üstide olturdi, u nahayiti yénik idi, uni onlarche neyze üstida kötürüp baghche ichidiki tümenming esker arisigha tashlidi, bera ibni malik ular arisigha xuddi güldürmamidek chüshti we ular bilen ishik aldida urushup, qilichini ularning gedenliride oynatti, axiri kapirlardin yüz nechchini öltürüp ishikini échiwetti, uning bedinige oqya étilghan, qilich urulghan,... Bolup jemiy 80 nechche yerde éghir jarahet izi bar idi. Musulmanlar bu ölüm baghchisigha tushmu tushtin étilip kirip qilichlirini baghche tamliri bilen panahliniwalghan murtedlerning bashlirida oynatti, ulardin 20 ming ademni öltürdi, museylimeni tutuwélip unimu öltürüp tashlidi.

Bera ibni malik - dawalatqili yatiqigha élip kélindi, xalid uning jarahitini dawalitish üchün uning yénida bir ay adem turghuzdi, allah uninggha shipaliq berdi we musulmanlar qoshunigha uning qoli bilen yardem berdi. Bera ibni malik "ölüm baghchsida" ötüp ketken shéhitliq pursitige hemishe telpünüp turdi, özining bu chong ümidining emelge éshishi we peyghember eleyhissalamgha uchrishish üchün ishtiyaq baghlap, urushlargha arqimuarqa chüshishke bashlidi. Axiri, pars shehiridiki tusterni ishghal qilidighan küni, parsliqlar égiz qelelerning birige kiriwaldi. Musulmanlar ularni muhasirige éliwélip, xudi bilezük - bilekni qamiwalghandek, qorshiwalghan idi. Muhasirige élish waqti uzun'gha suzulghanséri parsliqlargha éghirchiliq qattiqlashti, ular qele tamliridin zenjirlerni tashlighili turdi. Zenjirlerning uchlirigha ot bilen qizitilghan ötkür polat qarmaqlar ésilghan bolup, choghdinimu bekrek lawuldaytti. Qarmaqlar musulmanlarning bedenlirige choqulup ularni qele terepke kötürüp kéletti, qarmaqqa ilinip qalghanlar ya öletti, ya chala ölük bolatti, qarmaqlardin biri, bera ibni malikning qérindishi enes ibni malikqa sanchildi - de, uni yuqiri kötürdi. Bera ibni malik buni körüp derhal qele témigha yamashti we qérindishini kötürüwalghan zenjirge

ésildi. U qérindishining bedinidin qarmaqni chiqirishqa urundi, uning qolliri köyüp tütün chiqishqa bashlidi, u qérinidishini qutuldurmighiche boldi qilmidi, uning qoli göshisz söngekke aylinip qalghandin kéyin zémin'gha chüshti, bu urushtimu bera ibni malik shéhitlikni riziq qilip bérishini soridi. Allah uning duasini ijabet qildi, u allahqa uchrishishqa qiziqqan halda shéhit bolup yéqildi. Allah jennette, bera ibni malikning yüzini nurlandurwetsun! Uning közini muhemmed eleyhissalamning jamaligha qandursun! Allah uningdin razi bolsun! We unimu razi qilsun amin!!!

5427/8882 - enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: chach saqili ösüp, kiyimliri jul - jul bolup ketkechke, héchkimning neziri chüshmeydighan bir qisim kishiler bar bolup, eger ular allening namida qesem qilsa, alle ularning qesemlirini orundishigha yardem béridu. Bera ibni malik ene shularning jümlisidindur. (tirmizi: 3854)

sabit ibni qeys reziyellahu enhuning peziliti

sabit xezrej qebilisining hörmetke ige kattiwashliridin biri, shundaqla abruyluq kishilirining biri idi. Uning üstige u yene zéhni ötkür, chéchen, natiq kishi idi. Söz qilsa uning sözi bashqilarning sözini bésip chüshetti, nutuq sözlise nutuqi anglighuchilarni esir qiliwalatti, u medinidiki islamgha burun kirgüchilerning biri bolup, u eyni zamanda mekkilik yash teshwiqatchi museb ibni ömeyrning mungluq awazi bilen qilghan tilawitidiki allahning sözliridin tesirlinip uninggha esir bolghan, allahning tengdishi bolmighan güzel kelimiliridin tesirlinip uning insanning meniwiyitige tesir qilghan güzel belgilimirige meptun bolghan idi.

Allah uning dilini islam üchün échiwetti, u allah elchisining bayriqi astigha kélip qoshulush bilen uning qedri qimmiti we mertiwisi téximu ashti. Peyghember eleyhissalam medinige hijret qilip kelgende sabit ibni qeys öz qowmidin teshkillen'gen zor bir türküm atliqlar sépide peyghember eleyhissalamni hörmet bilen kütüwaldi . Sabit dilida imani küchlük, semimiy, teqwadar, allahtin hemmidin bek qorqidighan, herqandaq bir ishta allahning ghezipidin agah bolup turghuchi mömin kishi idi. Sabit bedirdin bashqa barliq jenglerge qatnashti, u her qétim jengge kirgende peyghember eleyhissalam bésharet bergen shéhitlikni ümid qilip kiretti, biraq jeng axirlashqanda uningdin quruq qalghanliqini hés qilatti. U shéhitlikke bir yachaq yaki uningdinmu yéqin halette idi.

Ebu bekri (allah uningdin razi bolsun!) ning xelipiliki zamanida museylime bilen musulmanlar otturisida keskin jeng boldi, bu chaghda sabit ensarilar qoshunining qomandani, ebu huzeyfening azadgerdisi salim muhajirlar qoshunining qomandani, xalid ibni welid bolsa muhajirlar, ensarilar we sehradin kélip qoshulghan yigitlerning bolup pütkül qoshunning qomandani idi. Jengning köpinche waqtida ghelibe haman museylime terepke yüzlinip turdi, hetta musulmanlargha qarshi hujum xalid ibni welidning chidirighiche yétip barghidek ehwalgha yetti. Sabit shu küni musulmanlarning ehwalining qelblerni cheksiz ümidsizlikke toldurghidek derijide nacharliship kétiwatqanliqini kördi. Musulmanlar ajizlashqiniche ularning éghizliridin chiqiwatqan nalayiq, set geplerni anglidi. Musulmanlar ichidiki sheher baliliri sehraliqlarni "qorqunchaqlar" dep eyiblise, sehraliqlar sheherliklerni "jeng qilalmaydighanlar, jengning némilikini bilmeydighanlar"... Déyiship eyiblishetti.

Sabit bu qétimliq hujumda musulmanlarning wujudini gheyret - shijaetke,

kapirlarning dillirini wehimige toldurwetkidek derijide baturluq körsetti. U urush meydanining hemme terepliride chépip yürüp her xil tiptiki qoralliqlar bilen élishiwerdi. Uninggha urulghan zerbilerdin yarisi éghirliship taki yerge shéhit bolup yiqilghiche urush qildi. U- allahning elchisi uninggha bésharet bergen shéhitliktin söyün'gen, allahning, özi seweblik ulargha ata qilghan ghelibisidin memnun bolghan halda köz yumdi.

Sabitning nahayiti yaxshi bir sawuti bar idi. Jengde u shéhit bolup yiqilghanda uning jesitining yénidin ötüp kétiwatqan bir musulman kishi uning bu tömür kiyimini éliwalghan idi. U shéhit bolghan kéchisi musulmanlardin biri chüshide sabitni kördi. Sabit u ademning chüshide u ademge:

- men sabit ibni qeyis, méni tonidingmu? - dédi. U adem: "he" dégende sabit, - men sanga bir ishni wesiyet qilimen, men tünügün öltürülgende musulmanlardin biri méning qéshimdin ötti, u mundaq - mundaq süpetlik bir adem idi, u kishi méning sawutumni éliwilip palani tereptiki bargahning eng chétidiki chédir terepke élip ketti we uni qazan astigha basturup qazanning üstige igerni basturup qoydi, sen xalidqa dégenlirimni éytip u kiyimni ekeldürwalghin, u kiyim hazirmu öz ornida. Sanga wesiyet qilidighan yene bir ish, sen uni hergizmu chüshümde déyilgen söz dep sel qarima, sen xalidqa: eger siz medinige xelipining qéshigha barsingiz, sabitning mundaq - mundaq qerzliri we azad qiliwétidighan falani we fustani qulliri bar iken, siz uning qerzlirini tölep qullirini azad qiliwiting, dégin,- dédi.

Héliqi adem oyghinip chüshide körgen we anglighanlirini uninggha xewer qildi, xalid u sawutni élip kélishke adem ewetken idi, ewetilgen adem u kiyimni del héliqi ademning chüshide teswirlen'gen ornidin saq péti élip keldi. Xalid medinige qaytqandin kéyin xelipe ebu bekrige héliqi ademning chüshi arqiliq sabit wesiyet qilghan ishlarni dédi. Ebu bekri sabitning wesiyitini ijra qilip andin:

- sabit ibni qeystin bashqa uningdin burun we kéyin birer ademningmu ölgendin kéyin qilghan wesyiti ijra qilin'ghanliqi körülmigen idi... - dédi.

Allah sabit ibni qeystin razi bolsun we uni razi qilsun! Uning ornini aliy jennetlerde qilsun!

5428/8883 - enes ibni malik reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem sabit ibni qeysni tapalmay sürüshtürgen idi, bir adem: i resulullah ! Uningdin xewer élip kéley, dédi we sabitni izdep chiqip ketti. Sabit reziyellahu enhu öyide béshini sanggilatqiniche ghemkin olturatti. Uningdin: néme boldung? Dep sorighanidi, u: peyghember sellallahu eleyhi wesellemning huzurida yuqiri awazda gep qilip saldim. Uning huzurida yuqiri awazda gep qilish emellerni yoqqa chiqirip, insanni dozax ehlidin qilip qoyidu, dédi. U adem derhal peyghember sellallahu eleyhi wesellemning yénigha qaytip, sabit ibni qeysning sözlirini yetküzgenidi, peyghember eleyhissalam: uning qéshigha yene bir qétim barghin we bu qétim uninggha: ”sen dozax ehli emes, belki jennet ehlisen“ dégin! Dédi. (buxari: 3613)

ebu hureyre reziyellahu enhuning peziliti

peyghember eleyhissalamning sahabiliri ichidiki meshhur bir sahabe bolghan ebu hureyre bolup islam kélishtin ilgiri kishiler uni "abdushshems" dep chaqiratti. Allah uni islamgha kirishige muyesser qilish arqiliq shereplendürüp, peyghember eleyhissalam bilen uchrishish sheripige ige qilghanda, peyghember eleyhissalam uningdin: - isming néme? - dep soridi. - abdushsems, - dédi u.

Peyghember eleyhissalam: - belki sen abdurahman... - déwédi, u hayajan bilen:- i allahning peyghembiri! Ata - anam sanga pida bolsun! Del shundaq, abdurahman,- dédi.

Uning "ebu hureyre" dep atilip qélishidiki seweb, kichik chaghlirida uning bir chishi müshüki bar bolup, u daim shu müshükni oynighachqa, tengtüshliri uni "ebu hureyre" (müshükning atisi) dep chaqirishqa adetlen'gen idi. Bu leqem hetta uning ismini untulduriwetküdek derijide omumliship ketken idi.

Uning peyghember eleyhissalam bilen bolghan alaqisi qoyuqlashqanda peyghember eleyhissalam uni yaqturup qélip, köpinche halda "ebu hirre" (yeni erkek müshükning atisi) dep chaqiridighan boldi.

Ebu hureyre eyni chaghda tufeyil ibni emir dewsining dewiti bilen islamni qobul qilghan bolup hijretning 6 - yili öz qowmidin bolghan birmunche kishiler bilen medinidiki peyghember eleyhissalamning qéshigha elchi bolup barghan'gha qeder öz qowmi ichide turghan idi. Dewslik bu yigit, peyghember eleyhissalamning xizmitini qilishqa we uning söhbitige özini béghishlidi. Mesjidni turar jay, peyghember eleyhissalamni ustaz we yétekchisi qildi. Peyghember eleyhissalam hayat waqtida uning ayali we bala - chaqiliri yoq bolup peqet mushrik halitide qéliwergen qéri anisi bar idi. U anisigha ich aghritip we yaxshiliq qilip uni islamgha dewet qilishni toxtatmaytti, lékin anisi islamni qobul qilishtin özini qachurup qarshiliq qilatti. Anisi tersaliq qiliwerse uninggha échin'ghan halda uni bir mezgil öz haligha qoyup qoyatti, shundaq künlerning biride u yene anisini allah we uning peyghembirige iman éytishqa dewet qilghan idi, anisi peyghember eleyhissalam toghrisida, uni nahayiti bek xapa qilidighan sözdin birni qildi, u peyghember eleyhissalamning qéshigha yighlighan péti keldi. Peyghember eleyhissalam uning anisigha dua qildi. Shuning bilen anisi iman eytip musulman boldi.

U özini peyghember eleyhissalamgha hemsöhbet qilghan. Ebu hureyre peyghember eleyhissalamgha özini qandaq béghishlighan bolsa bilim élishqimu shundaq béghishlighan idi. U ilim igileshni eng yuqiri nishani we aditi qilghan idi. Ebu hureyre ilimni özi yaxshi körgendek, bashqilarning ilim élishinimu yaxshi köretti. U ilim öginish we peyghember eleyhissalamning sorunlirigha özini atiwetkechke héchkim tartmighan acharchiliqlarni tartqan idi. Bu ishlar bolup aridin uzun ötmey musulmanlargha mal - dunya yéghip ketti, ebu hureyremu ayali we balisi bar bir ailik ademge aylandi, lékin bularning héchqaysisi uning pak qelbini özgertelmidi, u tenhaliqtiki künlirini untup qalmidi.

Ebu hureyre mol ilim igisi bolush bilenla qalmay, keng qorsaqliq, teqwaliq, perzkarliqtek peziletlernimu özide mujessemleshtürgen bolup, u kündüzi roza tutsa kéchining üchtin biride turatti. Andin ayalini oyghitatti, ayali turup qizini oyghitatti, kéchining qalghan üchtin biride qizi turatti, démek uning öyide kéchiche ibadet üzülmeytti.

U muawiye teripidin köp qétim medinige waliy qilip békitilgen idi. Emel uning keng qorsaq, chiqishqaq, addiy - sadda mijezidin héchnersini özgertelmidi. U yenila burunqidek japa - musheqqetlik turmush kechürdi. Bir waliy bolushigha qarimay, yenila bir addiy puxradin perqsiz sewiyidiki térikchilik herikiti we puqralar bilen bolghan munasiwitidiki sadda yéqinliqini saqlap qaldi. Uning aile hayatining qanchilik addiy, heshemettin yiraq bolghanliqi, waliyliq emeli turupmu aile ezalirining kiyinish, tarinishta kembeghellerdin perqsiz idi.

Ebu hureyre ömür boyi anisigha yaxshiliq qilip keldi, u her qétim öyidin chiqmaqchi bolsa anisining hojrisining aldigha kélip: - i ana! Sizge allahning rehmet we beriketliri bolsun! - deytti. U kishilerni ata - anilargha yardem bérishke qizziqturatti we ularni sile - rehimni ulashqa dewet qilatti.

Allah ebu hureyrege cheksiz rehmet qilsunki, u islam ümmiti üchün 1600 din artuq hedisni yadlighan idi. Allah uning islam ümmiti üchün yetküzgen menpeiti üchün uninggha aliy mukapatlarni bersun! Amin!

5429/8884 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemge: i resulullah ! Sendin köpligen nersilerni anglaymen, lékin héchbirini yadimda tutalmaywatimen, dégenidim, peyghember eleyhissalam: yektikingni yerge salghin! Dédi. Yektikimni yéship, yerge saldim. Peyghember eleyhissalam nurghun sözlerni qildi, ene shundin étibaren, uning héchbir sözini untumaydighan boldum. (tirmizi 3835)

5430/8885 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem mendin: sen qeyerdin? Dep soridi, men: dewstin, dégenidim, peyghember eleyhissalam: men dewste yaxshi adem bar dep oylimayttim, dédi. (tirmizi: 3838)

5431/8886 - abdullah ibni rafitin mundaq riwayet qilinidu: men ebu hureyre reziyellahu enhudin: sen néme üchün ”ebu hureyre “ dep atilip qalghan? Dep soridim, u: sen mendin qorqmamsen? Dédi. Men: qorqimen, dégenidim, u: men öyimizning qoylirini otlitattim. Bir aslinim bar bolup, uni kéchiliri bir tüp derexning üstige chiqirip qoyattim, seherde yene qoylar bilen bille élip kétip, uning bilen oynayttim. Shunga xelq méni ebu hureyre) aslanning dadisi) dep ataydighan boluwaldi. (tirmizi: 3840)

hatib ibni ebu beltee reziyellahu enhuning peziliti

5432/8887 - jabir reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: hatib ibni ebu belteening bir quli peyghember sellallahu eleyhi wesellemning aldigha kélip, hatibning üstidin shikayet qildi we: i resulullah ! Hatib dozaxqa kiridu, dégenidi, peyghember eleyhissalam: yalghan éytting, hatib dozaxqa kirmeydu, hatib dozaxqa kirmeydu, chünki u bedr we hudeybiye ghazitigha qatnashqan, dédi. (tirmizi: 3836)

juleybib reziyellahu enhuning peziliti

uning ismi mukemmel bolmighan bir özgiche isim idi. "pakar, wijik" dégen menini bildüridighan juleybib "juleyb" dégen sözning qisqartilmisi bolup, bu isim uning jughining kichiklikige, boyining heddédin ziyade pakarliqigha qaritilghan idi. Téximu yaman bolghini juleybib özining nesibini bilmeytti; dadisining, anisining kimlikini, özining qaysi qebilige mensup ikenlikini bilmeytti. U özining ereb ikenlikinila biletti. Yéngi bir islami jemiyet qurulghandin kéyin, u ensarilarning biri boldi. U belkim medinining yaqisidiki qebililerge mensup bolup kéyin medinige kirgen idi, yaki bolmisa eslidinla medinilik bolghan ensarilardin idi.

Turmushtiki chong mesililerni bilip turghan'gha oxshash, hörmetlik peyghember eleyhissalam özining namrat sahabilirining hajitini we héssiyatini nahayiti obdan chüshinetti. Bir qétim resulullah juleybibning turmush ishlirini oylap, ensarilarning birining öyige bardi we uninggha:

- men qizingni sorap keldim, - dédi.

- néme dégen katta ish, i resulullah!, heqiqeten xushallinarliq ish boptu, - dédi bu ensari. Éniqki u xushalliqtin yayrap ketken idi.

- men qizingni özümge emes juleybibke sorap kelmidim, - dédi resulullah. Bu adem sel ümidsizlinip, uning heyranliqtin közliri chekchiyip ketti.

Bu geplerni anglighan qiz:

- siler peyghember eleyhissalamning telipini ret qildinglarmu? Méni juleybibke béringlar, jezmenki resulullah! Manga hergizmu yamanliq qilmaydu, dédi.

Mana bu musulmanlardin néme telep qilinidighanliqini éniq chüshen'gen bir heqiqiy büyük insanning jawabi idi. Peyghember eleyhissalam bu qizning jawabini anglighandin kéyin, uning üchün mundaq dep dua qildi: -i rebbim! Uninggha dergahingdin köp yaxshiliq ata qilghin, uning turmushini japa - musheqqetlik turmush qilmighin.

Éytilishiche, ensarilarning ichide uningdin yaxshiraq kélin bolmighan idi. U peyghember eleyhissalam teripidin juleybibke yatliq qilindi hemde taki juleybib shéhit bolghuche ular bille yashidi.

Juleybib we uning ayali adette qilghan emelliri teriplinidighan, qehrimanliq ish - paaliyetliri dawamliq ixlas we hörmet bilen tilgha élinip turidighan sahabilerning arisida tilgha élinmaytti. Bir chaghlarda juleybib ümidsizlik we özini kemsitish ichide qalghan idi, emma peyghember eleyhissalam uninggha ümid we qedir - qimmet élip keldi. Natonush we ismi bilinmigen, jismaniy jehette kemtük bir ademning ayali bolushqa derhal razi bolghan bu ensari qizning peziliti bolsa, islamni heqiqiy we chongqur chüshen'gen bir ésil pezilet idi. U juleybibke yatliq bolushni ret qilish arqiliq, ata - anisining qollishigha érisheleytti. Emma u özining shexsiy arzu - heweslirdinmu peyghemberning buyruqini ela bildi. U jemiyetning bésimigha we qarshiliqigha qarap qalmidi. Uning peyghember eleyhissalamning körsetmisige we her qachan özini paydiliq ishqila buyruydighanliqigha chongqur ishenchi bar idi. Bu emeliyette heqiqiy mominlarning imani idi.

Özining jismaniy ajizliqi tüpeylidin jemiyet teripidin yeklen'gen we kemsitilishke uchrighan juleybib, hörmetlik peyghember eleyhissalamning yardimi, ilhamlandurushi we teselli bérishi arqiliq ajayip qehrimanliq körsitishke we eng aliy qurban bérishke, yeni shéhitliqqa hemde peyghember eleyhissalamning maxtishigha muyesser bolalidi.

5433/ 8888 - ebu berze reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bir ghazatta nurghun ghenimetke érishti. Kéyin sahabiliridin: aranglarda kim - kim yoq? Dep sorighanidi: palanchi, palanchi we palanchilar yoq, dep jawab bérildi. Peyghember eleyhissalam yene: aranglarda kim - kim yoq? Dep sorighanidi: palanchi, palanchi we palanchilar yoq, dep jawab bérildi. Peyghember eleyhissalam yene bir qétim: aranglarda kim - kim yoq? Dep sorighanidi: i resulullah ! Emdi qalmidi, yuqiriqilardin bashqa hemmeylen bar, dep jawab bérildi. Peyghember eleyhissalam: undaqta, juleybib qéni? Uni körmeymen'ghu? Dep soridi. Shuning bilen, hemmeylen uni izdeshke bashlidi. Axiri uning jesiti yette ölükning yénidin tépildi. U (özi yalghuz) yette ademni öltürgen bolup, özimu ular teripidin öltürülgenidi. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem uning béshida bir az turghandin kéyin: düshmendin yettini öltürüp, özimu ular teripidin öltürülüptu. Bu méning yolumda, menmu buning yolida, dédi. Andin uni tawutqa salmayla, qoli bilen kötürdi. Shu arida uninggha yerlik kolandi we depne qildi. Lékin jesidining yuyulghan yaki yuyulmighanliqi bayan qilinmighan. (muslim: 2472)

harise reziyellahu enhuning peziliti

5434/8889 - enes ibni malik reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: ibni suraqening anisi (ummu rubeyyi binti bera) peyghember sellallahu eleyhi wesellemning aldigha kélip: i allening resuli! Manga harisening ehwalini éytip bergin. U bedr urushida ghayibtin kelgen oq sewebidin ölüp ketti. Eger u jennette bolsa, sewr qilimen, eger undaq bolmisa, uninggha haza tutup, qattiq yighlaymen, dégenidi, peyghember eleyhissalam: i ummu harise ! Jennetning türliri köp, oghlung harise jennetlerning eng aliysi (bolghan) firdewske érishti, dep jawab berdi. (buxari: 2809)

xalid ibni welid reziyellahu enhuning peziliti

5436/8892 - ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen bir orun'gha chüshtuq. Kishiler uyaq buyaqqa ötüshüp turatti. Peyghember eleyhissalam ötken kechkenlerni bir - birlep sorap: i ebu hureyre, bu kim? Deytti. Menmu: bu palani, u pokuni, deyttim. Peyghember eleyhissalam beziliri üchün: bu, allening yaxshi bendisidur, dése; beziliri üchün: bu, allening nachar bendisidur, deytti. Shu peytte, aldimizdin xalid ibni welid ötkenidi, peyghember eleyhissalam: bu kim? Dep soridi. Men: bu xalid ibni welid bolidu, dégenidim, peyghember eleyhissalam: xalid ibni welid allening yaxshi bendisi, shundaqla allening qilichliridin biri, dédi. (tirmizi3846)

muawiye reziyellahu enhuning peziliti

5441/8898 - abdurahman ibni ebu umeyredin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem muawiye reziyellahu enhu heqqide mundaq dua qilghan: i alle! Muawiyeni kishilerni toghra yolgha yétekligüchi, özimu (toghra yolgha) yéteklen'güchi qilghin we bashqa bendiliringni u arqiliq hidayetke érishtürgin. (tirmizi: 3842)

5442/8899 - ebu idris xewlanidin mundaq riwayet qilinidu: ömer ibni xettab reziyellahu enhu umeyr ibni seidni himsining waliyliqidin éliwétip, uning ornigha muawiyeni qoyghanidi, kishiler: umeyrni éliwétip, ornigha muawiyeni qoydi, déyishti. Shuning bilen, umeyr: muawiyeni yaxshi sözler bilen yad étinglar, chünki men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: i alle ! Uning bilen kishilerni hidayetke bashlighin dégenlikini anglighan idim, dédi. (tirmizi: 3843)

ebbad reziyellahu enhuning peziliti

5445/8902 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem méning hujramda tehejjud namizi oquwétip, mesjidte namaz oquwatqan ebbadning awazini anglap qaldide: i aishe! Bu ebbadning awazimu? Dep soridi. Men: hee, dégenidim, peyghember eleyhissalam: i alle! Ebbadqa rehmet qilghin! Dep dua qildi. (buxari: 2655)

uqeyl ibni ebu talib reziyellahu enhuning peziliti

5451/8910 - ebu is'haqtin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uqeyl ibni ebu talibqa mundaq dégen: i ebu yezid! Men séni (bashqilardin) ikki hesse artuq yaxshi körimen. Biri, tughqinim bolghanliqing ; yene biri, taghamning sanga amraq bolghanliqi üchün. (elkebir191/17:)

ebu sufyan ibni haris reziyellahu enhuning peziliti

muhemmed eleyhissalam bilen ebu sofyan arisidiki munasiwet bashqilarda kem uchraydighan alahide munasiwet idi. Peyghember eleyhissalam bilen ebu sofyan teng démetlik bolup, ular bir ailide chong bolghan. U peyghember eleyhissalamning taghisi harisning oghli bolup, haris bolsa muhemmed

eleyhissalamning atisi abdullahning ata - ana bir qérindishi idi. Hemde yene ebu sofyan bilen muhemmed eleyhissalam émildash bolup bextlik inikana bolghan helime u ikkisini teng émitken idi. Ebu sofyan muhemmed eleyhissalamning uninggha peyghemberlik kélishtin burunqi bille oynap chong bolghan dosti idi. U yene peyghember eleyhissalamgha oxshaydighan kishilerning biri idi.

Ular otturisidiki bu mustehkem hem kem uchraydighan yéqinliq munasiwitini körgen yaki anglighan herqandaq bir adem choqum peyghember eleyhissalamgha peyghemberlik wehyisi kelgende ebu sofyan uni testiqlighuchilarning eng ewwilidin bolushi mumkin, dep oylisa kérek. Biraq, emeliyet del buning eksiche boldi.

Peyghember eleyhissalam peyghemberlik dewitini aldi bilen özining uruq - tughqanliridin bashlashqa buyrulghanda, hem shu boyiche ish élip bériwatqanda, ebu sofyanning qelbide peyghember eleyhissalamgha qarita heset otliri lawuldap, ular arisidiki dostluq, düshmenlikke, özara yardemde bolush we qérindashliq yetküzüsh bolsa qarshilishishqa, yüz örüshke özgerdi.

Peyghember eleyhissalam perwerdigarining buyruqini yetküzüshke bashlighan mezgiler del ebu sofyanning qureyshler ichide yüz abruyi bar bolghan, chewandazi hem shairliridin bolup qalghan mezgilliri idi. U qoralini we tilini peyghember eleyhissalamning ishlirigha qarshi turushqa, chaqirqlirigha tosqunluq qilishqa ishlitishke bashlidi. Qisqisi u pütün qabiliyet we iqtidarini musulmanlargha, islam dinigha ziyan sélishqa qaratqan idi. Qureysh qebilisidin peyghember eleyhissalamgha qarita pilanlan'ghan her qandaq bir suyiqestte, musulmanlargha yetküzülgen her bir eziyette uning chong töhpisi, qoshqan hessisi bar idi. Ebu sofyanning peyghember eleyhissalamgha saqlighan adawiti hetta yigirme yilgha yéqin dawam qildi. Bu jeryanda u peyghember eleyhissalam üchün ziyan salidighan, düshmenlik qilidighan her qandaq bir pursetni qoldin bérip qoymidi. U bu qilmishliri bilen chong gunahlarni ötküzdi.

Mekke fethi qilinishtin azraqla ilgiri uninggha islamgha kirishtin ibaret bu büyük néimet pütüldi. Ebu sofyan huneyn künidin bashlap peyghember eleyhissalamning heqiqiy raziliqigha érishkenlikidin ibaret néimettin xursen bolup we uninggha hemrah bolushtek shereptin bextke ériship yashashqa bashlidi. Lékin, u özining burun qilghanliridin xijalet bolghanliqtin peyghember eleyhissalamgha tikilip qariyalmaytti.

U islam keltürmey ötküzwetken künliri üchün qattiq epsuslinip, kéchilirini quran tilawet qilish bilen ötküzüshke, quran ehkamlirini öginishke atidi. Wez - nesihetlerni qobul qildi. Dunyaning hozur halawetliridin qol üzüp peyghember eleyhissalamgha barliqini béghishlidi. Peyghember eleyhissalam bu dunya bilen xoshlashqanda ebu sofyan xuddi ana perzentige qayghurghandinmu bek qayghurdi, meshuqidin ayrilghan ashiqtin bekrek échinip yighlidi. Peyghember eleyhissalamgha bolghan qattiq séghinish, qiyalmasliq hesretlirini mersiye qilip oqudi.

Ömer ibni xettab (allah uningdin razi bolsun!) xelipilik qiliwatqan mezgillerde u özige ölüm elchisining yéqinlap qalghanliqini sezgendek öz qoli bilen öz yerlikini kolidi. Aridin üch - töt kün ötüpla ejel elchisi uning jénini alghili keldi. Ölüsh aldida u ayali we balilirigha:

- manga qayghurmanglar, men islamni qobul qilghandin béri peqet gunah ish qilip baqmidim, - dédi. Uning rohi pak halette ketti. Uning wapati

musulmanlargha nahayiti éghir keldi. Ömer uning namizini chüshürdi. Uning wapati islam üchün bir yoqitish idi. Allah uningdin razi bolsun!

5452/8911 - ebu hebbe elbedri reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: huneyn küni, peyghember sellallahu eleyhi wesellem qaysila teripige qarisa, ebu sufyan ibni harisning baturlarche jeng qiliwatqinini kördide: ebu sufyan ehlim (ailem)ning eng yaxshi ezasidur, dédi. (elkebir ;324/22: elewset)

abdullah ibni jeifer reziyellahu enhuning peziliti

5453/ 8912 - abdullah ibni jeifer reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: abbasning ikki oghli qusem we ubeydullah bilen oynawatattim, peyghember sellallahu eleyhi wesellem bir ulaghqa min'gen halda yétip kélip: buni manga élip béringlar! Dédi we méni aldigha min'güzdi. Andin: qusemnimu élip béringlar! Dédi we uni keynige min'güzdi. Abbas qusemge qarighanda ubeydullahqa bekrek amraq idi. Shundaqtimu peyghember eleyhissalam taghisining xatirisini qilmastin ubeydullahni qoyup, qusemni mindüriwaldi. Andin peyghember eleyhissalam béshimni üch qétim silidi, her silighinida: i alle! Jeiferning balisigha özeng igidarchiliq qilghin! Deytti. (ehmed: 1762)

salim reziyellahu enhuning peziliti

bu weqe murtedlerge qarshi ilip birilghan jenglerning biri bolghan museylime kezzapqqa qarshi jengde yüz bergen. Mana bu ebuhuzeyfening azad qiliwetken quli salim, u muhajirlarning bayriqini kötürgen idi. Uning qowmi uning ajiz kélishidin yaki meghlup bolup kétishidin qorqup uninggha: biz séning tüpeylingdin bizge meghlubiyet kélishidin qorqimiz! Dégende, salim: eger siler méning tüpeylimdin meghlubiyetke uchrisanglar, men quran yadlighan kishining eng eskisi bolup qalmamdim! Deydu - de, allahning düshmenlirige baturlarche étilip jeng qilip shéhit bolidu.

5455/8914 - aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem ebu huzeyfening azadgerdisi salimning kéchide quran oquwatqanliqini anglap: ümmitim ichide mushuningdek ademlerni qilip bergen alle taalagha hemdu sana éytimen dédi. (bezzar: 2694)

amir ibni rebiye reziyellahu enhuning peziliti

5456/8916 - abdullah ibni amir ibni rebiyedin mundaq riwayet qilinidu: kishiler osman reziyellahu enhu üstidin pitne tarqatqan chaghda, atam amir ibni rebiye bir kéchisi turup namaz oqudi. Andin uxlidi. Chüshide uninggha: tur, alletin salih bendilirini saqlighan mushu pitnidin séni öz panahida saqlishini tiligin! Déyilgeniken. Shuning bilen, u ornidin turup, namaz oqudi. Köp ötmey, orun tutup yétip qaldi we öydin jinazisi chiqti (yeni pitnidin qutulup qaldi) (elkebir)

abdullah ibni jehsh reziyellahu enhuning peziliti

u peyghember eleyhissalamning hammisining oghli bolup uning anisi abdulmutellibning qizi omeyye yeni peyghembirimizning hammisi idi. U yene peyghember eleyhissalamning qéyin akisi, chünki uning hemshirisi bolghan jehshning qizi zeyneb - peyghember eleyhissalamning ayali we möminlerning aniliridin biri idi. U islamiyet bayriqi tutquzulghan kishilerning tunjisi, shundaqla kéyin möminlerning bashliqi bolup saylan'ghanlarning tunjisi. Abdullah peyghember eleyhissalam darulerqemge kirishtin ilgiri musulman bolghan bolup, islamiyetke burun kirgen musulmanlardin idi. Uning bilen birge uning ailisidikiler yéqin tughqanliri, atisining qebilisidin chong - kichik qéri - yash, er - ayal, bala - chaqiliri bolup nahayiti nurghun kishi birlikte hijret qilghan idi. Uning ailisi islamiy

aile, qebilisi islamiy qebile bolghan idi.

Abdullah, birinchi we ikkinchi qétimliq hijrette, uruq - tughqanliridin ayrilghandin kéyin medinige orunlashmay turup, quereyshlerdin yetken eziyettin kéyin ensarilarning himayside körgenning temini tétimay turupla, allah abdullahning öz hayatida hés qilghan imtihanlarning eng qattiqini we musulman bolghandin kéyin uchrighan eng qattiq sinaqlarni béshidin ötküzüshni xalidi.

Peyghember eleyhissalam islamiyettiki tunji qétimliq eskiri ishqa qomandan qilish üchün sahabilerdin sekkiz kishini tallidi. Ularning ichide abdullah we seid ibni ebuwaqqasmu bar idi. Peyghember eleyhissalam ulargha:

- men silerning aranglardin ussuzluq we achliqqa chidiyalaydighanliringlarni bashliq qilimen! - déginiche bayraqtin birni abdullahqa tutquzdi. Abdullah bir bölük möminlerdin terkip tapqan kishilerge bashliq bolghanlarning tunjisi idi.

Peyghember eleyhissalam abdullahning mangidighan yolini körsitip, uninggha bir parche xet berdi we bu xetni ikki kün yol yürgendin kéyin andin oqushqa bolidighanliqini éytti. Qoshun ikki künlük musapini bésip bolghandin kéyin abdullah xetke qaridi, peyghember eleyhissalamning emri boyiche nexle dégen jayghiche bérip, qureyshliklerning xewerlirini igilesh üchün tagh yollirini charlashqa bashlidi.

Shu esnada, ular yiraq bir jaydin qureyshliklerning karwinini körüp qaldi, ular meslihetlishiwérip, hetta ularning pikirliri ularning aldini tosup, ularni öltürüp qolliridiki mallirini ghenimet élishqa birlikke keldi. Ular bir qanche sikonttila, ulardin birini öltürüp ikkini esirge aldi, yene birini qachurup qoydi. Abdullah we uning qoshunidikiler esir we karwan mallarni medine terepke heydep mangdi, ular peyghember eleyhissalamning qéshigha kélip, qilghan ishliridin xewer bergende, peyghember eleyhissalam abdullahqa mundaq dédi:

— allah bilen qesemki, men silerni urushushqa emes belki, qureyshliklerning xewerlirini oqup kélishke we ularning herikitini közitishke... Buyrighan, - dédi we ikki esirni ularning pozitsiyisige qarap bir terep qilishqa qoyup, karwandiki nersilerdin yüz örüp uningdin héchnéme almidi.

Bu waqitta, abdullah we uning söhbetdashliri, peyghember eleyhissalamning buyruqigha xilapliq qilip qoyghanliqi üchün özlirining tügishidighanliqilirigha ishench qilishti. Ularning ehwali yamanlashti, ularning musulman qérindashliri, ulargha malamet qilishqa we uchrighan hamanla: "peyghember eleyhissalamning buyruqigha xilapliq qilghuchilar... " dep, ulardin özlirini tartishqa bashlidi. Ulargha yetken xapiliq, qattiq musibet éghirlashqan waqtida, allah ularning ishidin razi bolup, peyghembirimizge bu ish toghrisida wehiy chüshürülgenliki toghrisida xush bésharet bérildi.

Bedir urushi bolghanda abdullah imanigha layiq halda baturlarche élishti andin ohud urushi boldi allah abdullahning duasini ijabet qilip taghisi, yeni shéhitlerning serkerdisi - hemze ibni abdulmutellibni hörmetligendek, unimu shéhitlik bilen hörmetlidi. Resulullahning mubarek köz yashliri u ikkisining shéhitlikning xush puraqliri bilen pürkelgen qebre topisini nemdiwetti...

5457/8918 - seid ibni ebu weqqas reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, uhud küni, abdullah ibni jehsh reziyellahu enhu uninggha: alle taalagha dua qilghan bolsaq, dédi. Shuning bilen, ular bir chetke ötüp, dua qilishqa bashlidi. Seid: i rebbim! Bügün méni küchlük düshmendin birige uchrashturghin. U ikkimiz

yekmu yek élishp, uni öltürey we qol ilkidiki hemme nersini olja alay, dep dua qildi. Abdullah ibni jehsh uning yénida turup: amin! Dédi. Andin abdullah dua qilip mundaq dédi: i alle! Bügün mangimu nahayiti küchlük düshmendin birni uchrashturghin, séning yolungda jihad qilip, uning bilen élishay. U méni öltürüp, qulaq burnumni kessun. Ete séning huzurunggha barghinimda: ”burnung bilen quliqingni kim késiwetti? “ dep sorisang, men: ”méning burnum we quliqim séning we peyghembiringning yolida késiwétildi“ dep jawab bérey. Shu chaghda: ”rast éytting“ dégeysen. Seid ibni ebu weqqas mundaq deydu: abdullah ibni jehshning duasi méningkidin yaxshi idi. Men shu küni kechte, uning burni we quliqining bir yipqa ötküzülgenlikini kördüm. (elkebir)

osman ibni mezun reziyellahu enhuning peziliti

5458/8922 - eswed ibni seridin mundaq riwayet qilinidu: osman ibni mezun reziyellahu enhu ölüp ketkende, musulmanlar uninggha bekmu échindi. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem oghli ibrahim ölüp ketkende: i oghlum! Salih kishilirimizdin osman ibni mezun'gha qoshulghin! Dédi. (elkebir 837)

harise ibni nuiman reziyellahu enhuning peziliti

5461/8928 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jennetke kirginimde, birining qiraet awazini anglidimde: ”bu kim? “ dep sorighanidim: ”bu harise ibni nuiman “ dep jawab bérildi. Silerning yaxshiliringlar ene shundaq bolidu. (ehmed: 23560)

5462/8929 - harise ibni nuiman reziyellahu enhu mundaq dégen: peyghember sellallahu eleyhi wesellem jibriil eleyhissalam bilen bir yerde olturghaniken, uninggha salam bérip ötüp kettim. Qaytip kelsem, peyghember eleyhissalam qopup ketkeniken. Kéyin, yénimgha kélip: baya yénimda olturghan kishini kördüngmu? Dep soridi, men: hee, dégenidim: u jibriil idi, séning salimingni ilik aldi, dédi. (ehmed: 23165)

abdullah ibni rewahe reziyellahu enhuning peziliti

5463/8931 - ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala abdullah ibni rewahege rehmet qilsun. Chünki u meyli qeyerde bolmisun, namaz waqti kirsila, tögisini chöktürüp, namazni shu yerde oquytti. (elkebir13241:)

ubade ibni samit reziyellahu enhuning peziliti

5465/8937 - ubade ibni samit reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uninggha: ebu welid dégen isim bilen xitab qilatti. U bedr ghazitigha, uhud ghazitigha, eqebe beyitige we derex astidiki rizwan beyitige qatnashqan. (elkebir)

seleme ibni ekwei reziyellahu enhuning peziliti

5466/8946 - seleme ibni ekwei reziyellahu enhu mundaq dégen: peyghember sellallahu eleyhi wesellem méni bir qanche qétim keynige min'geshtürüwaldi we bir nechche qétim béshimni silidi. Manga we balilirimgha on qétimdek meghpiret tilidi. (elkebir6267:)

ebu derdai reziyellahu enhuning peziliti

5467/8947 - ebu derdai reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin: i resulullah ! Séning: ümmitimdin bir qewm iman éytqandin kéyin kapir bolup kétidu déginingni anglidimghu? Dep sorighanidim, peyghember eleyhissalam: shundaq, lékin sen ulardin emes, dep jawab berdi. (elkebir137:)

zahir ibni heram reziyellahu enhuning peziliti

5468/8948 - salim ibni ebu jeidédin mundaq riwayet qilinidu: eshjei qebiliside zahir ibni herram isimlik bir bedewiy bar bolup, u peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qéshigha her kelginide, (sheherde kem tépilidighan) birer nerse yaki sowghat alghach kéletti. Bir küni, peyghember eleyhissalam uning medine kochilirida bir nerse sétiwatqanliqini kördi. Xélidin béri medinige kelmigenidi. Peyghember eleyhissalam arqa tereptin aylinip bérip, zahir ibni heramni tutti. Zahir arqisigha burulup, peyghember eleyhissalamni kördide, hang - tang qaldi. Andin peyghember eleyhissalamning qoligha söydi. Peyghember eleyhissalam (chaqchaq qilip): i xalayiq! Bu qulni kim sétiwalidu? Dep warqiridi, u: i resulullah! Méni kimmu alar? Men bir étibarsiz insan tursam, dégenidi, peyghember eleyhissalam: yaq, yaq. Sen allening dergahida bekmu qimmetliksen. Ey xalayiq! Bilinglarki, her bir sheherlikning birdin yéziliq dosti bolidu. Shübhisizki, muhemmed ailisining yéziliq dosti zahir ibni heramdur, dédi. (bezzar: 3734)

abdullah ibni erqem reziyellahu enhuning peziliti

5470/8950 - abdulwahid ibni ebu ewf reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemge bir mektub keldi. Peyghember eleyhissalam abdullah ibni erqemge: jawab yazghin! Dédi. Abdullah jawab mektubi yézip, peyghember eleyhissalamgha oqup bergenidi, peyghember eleyhissalam: yaxshi yézipsen, dep maxtighandin kéyin: i alle! Uni toghra yolgha muweppeq qilghin! Dep dua qildi. Ömer reziyellahu enhu xelipe bolghanda, uningdin meslihet alatti. (elkebir)

osman ibni ebulas reziyellahu enhuning peziliti

5471/8951 - osman ibni ebulas reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: seqif qebilisining elchiliri bilen peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qéshigha keldim. Peyghember eleyhissalamning ishik aldigha kelgende, eng ésil kiyimlirimizni kiyduq. Hemrahlirim: hemmimiz peyghember eleyhissalamning yénigha kirip ketsek, ulaghlirimizni kim tutup turidu? Déyishti. Yéshim hemmidin kichik bolghachqa: men tutup turay, emma siler chiqqandin kéyin, méning ulighimnimu tutup turisiler, dédim. Ular maqul bolushup, peyghember eleyhissalamning huzurigha kirip ketti. Hayal ötmey, qaytip chiqip: qéni mangghin! Déyishti. Men: nege? Dep sorighanidim: öyge kétimiz, dédi. Men: men téxi emdi keldim, peyghember eleyhissalamni körmey turup kétemdimen. Siler méning ulighimni tutup turushqa wede bergenidinglarghu? Dédim. Ular: undaqta, téz kirip chiqqin. Biz peyghember eleyhissalamdin hemme nersini sorap chiqtuq. Qalghan ishlarni bizdin öginiwalsangmu bolidu, déyishti. Derhal peyghember eleyhissalamning huzurigha kirip: i resulullah! Alle taalaning méni dinda alim qilishi we manga ilim ata qilishi üchün dua qilghan bolsang, dédim. Peyghember eleyhissalam: néme déding? Dep soridi. Men sözümni tekrarlighanidim, peyghember eleyhissalam: sen bayiqi hemrahliringning héchbiri sorimighan bir nersini soriding. Mang bérip, ularning we ulardin burunqi iman éytqanlarning emiri bolghin! Dédi. (elkebir8356:)

ebu zeyd emr ibni exteb elensari reziyellahu enhuning peziliti

5472/8953 - ebu zeyd emr ibni exteb elensari reziyellahu enhu mundaq dégen: peyghember sellallahu eleyhi wesellem su telep qildi, uninggha bir qacha su ekélip berdim. Qachida bir tal tük turatti, uni derhal éliwettim. Shuning bilen,

peyghember eleyhissalam: i alle! Uni güzel qilghin, dédi. Men uni 94 yéshida kördüm, saqilida bir talmu aq tük yoq idi. (ehmed: 22374)

ebu umame reziyellahu enhuning peziliti

5473/8954 - ebu umame reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem méni bahile ahalisige ewetti. Yétip barghinimda, ular tamaq yewatqaniken. Méni qizghin kütüwaldi we izzet - ikram bildürüp: tamaqqa kel, bille yeyli! Déyishti. Men: silerni bu tamaqtin tosmaqchimen, men peyghemberning elchisi bolimen. Uninggha iman éytishinglar üchün keldim, dédim. Ular méni yalghan'gha chiqardi we azarlidi. Qorsiqim ach hem ussuz halda bérip uxlap qaldim. Chüshümde manga süt keltürüldi, süttin qan'ghudek ichtim. Kéyin bahile ahalisi bir - birige: eng hörmetlik we shereplik kishinglar aldinglargha kelse, uni ret qildinglar. Derhal uninggha tamaq we ussuluq élip béringlar ! Deptu. Shuning bilen, ular qéshimgha tamaq bilen ussuluq élip kelgenidi, men ulargha: silerning tamiqinglargha hajitim yoq. Alle manga yémek ichmek berdi. Mana qaranglar! Dédim. Ular qorsiqimning dombiyip turghinini körüp, hang - tang qaldi we hemmisi birdek iman éytip musulman boldi. (elkebir8099:)

abdullah ibni busr reziyellahu enhuning peziliti

5474/8957 - abdullah ibni busr reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem qolini uning béshigha qoyup: bu bala bir esir yashisun dep dua qildi. Derweqe, u yüz yil yashidi. Uning yüzide sögel bar idi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem yene: buning yüzidiki sögel yoqimighiche wapat bolmisun dep dua qilghanidi. Derweqe, u yüzidiki sögel yoqighandin kéyin wapat boldi. (elkebir)

hermele ibni zeyd reziyellahu enhuning peziliti

5476/8960 - ibni ömer reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemning yénida olturattim, hermele ibni zeyd kélip, peyghember eleyhissalamning aldida olturdi we: i resulullah! Iman bu yerde (dep tilini), munapiqliq bu yerde (dep yürikini körsetti), biz alle taalani köp yad etmeywatimiz, dédi. Peyghember eleyhissalam uninggha jawab bermey olturdi. Hermele bu sözini bir qanche qétim tekrarlidi. Shuning bilen, peyghember eleyhissalam uning tilini tutup turup: i alle! Buninggha rastchil til, shükür qilidighan dil ata qilghin. Uninggha ménng dostluqimni we méni dost tutidighanlarning dostluqini bergin, ishlirini yaxshiliqqa yüzlendürgin! Dédi. Hermele: i resulullah! Méning munapiq dostlirim bar, (burun) hemmisining béshi idim. Sanga ularni körsitip qoyaymu? Dégenidi, peyghember eleyhissalam: yaq, kim bizning yénimizgha xuddi sendek kélip, meghpiret telep qilsa, biz u kishi üchün meghpiret tileymiz. Kim özining gunahida ching tursa, uning hésabini alle taala özi soraydu. Sen bashqilarning mexpiyetliklirini ashkarilap yürmigin! Dédi. (elkebir3475:)

hemze ibni emr eslemi reziyellahu enhuning peziliti

5477/8961 - hemze ibni emr eslemi reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: nahayiti qarangghu bir kéchide peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen bille seper qilduq. Méning barmaqlirim yorup ketti, bashqilar shu yoruqta ulaghlirini heydédi we malliridin héchnéme chüshürüp qoymay élip mangdi, méning barmaqlirim ularning yolini yorutup berdi. (elkebir2990:)

wereqe ibni newfel reziyellahu enhuning peziliti

5478/8962 - aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: wereqeni tillimanglar. Men uning üchün teyyarlan'ghan bir yaki ikki jennetni kördüm. (bezzar: 2751)

5479/8963 - ebu bekrining qizi esma reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin wereqe ibni newfel heqqide soralghanda: u qiyamet küni özi yalghuz bir ümmet bolup qopidu, dep jawab bergen. (elkebir82/24:)

zeyd ibni emr ibni nufeyl reziyellahu enhuning peziliti

5480/8964 - jabir ibni abdullah reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin: séning peyghemberlikingning ebu talibqa menpeiti bolamdu? Dep soralghanidi: hee, men uni jehennemning qeridin ta üstigiche élip chiqtim, dédi. Xediche (reziyellahu enha) qandaq bolidu? Chünki u perz ehkamlar békitilishtin burun ölüp ketti, dep soralghanidi, peyghember eleyhissalam: men uning jennet deryaliridin birining üstige ichi kawak merwayittin sélin'ghan bir qesirde, xatirjem we rahet yashawatqanliqini kördüm, dep jawab berdi. Andin wereqe ibni newfel heqqide soralghanidi, peyghember eleyhissalam: men uni jennette uchisigha yipek ton artiwalghan halda kördüm, dédi. Andin zeyd ibni emr ibni nufeyl heqqide soralghanidi: u qiyamet küni iysa eleyhissalam bilen méning aramdiki yalghuz bir ümmet bolup tirildürülidu, dédi. (mewsili: 2047)

ehnef reziyellahu enhuning peziliti

5481/8965 - ehnef reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: keibide tawap qiliwatsam, suleym jemetidin bir adem uchrap qélip: sanga xushxewer yetküzeymu? Dédi. Men: shundaq qilghin, dégenidim, u mundaq dédi: yadingda barmikin, palanchi waqitta peyghember sellallahu eleyhi wesellem méni beni seid qewmidin séning jemetingni islamgha dewet qilish üchün ewetkenidi. Shu chaghda sen: ”allening nami bilen qesem qilimenki, bu ademdin yaxshiliqtin bashqini anglimidim. Sözlirining hemmisi toghra“ dégeniding. Kéyin, peyghember sellallahu eleyhi wesellemning yénigha qaytip, séning sözliringni éytip bergenidim, peyghember eleyhissalam: i alle! Ehnefni meghpiret qilghin, men buningdinmu zor ümid kütmigenidim, dédi. (ehmed: 23161)

Üchinchi jilid axirlashti

essalamueleykum!

Alte basquchluq islam qiraetxanimizgha kirginingizni qarshi alimiz!

El-awam alte basquchluq islam qiraetxanisi

qiraetxanimizdiki kitaplarni öginishning basquch, tertip, waqit orunlashturush teklipi-texminen 100ay, yeni 8 yil.

Birinchi basquch- islam telimati bilimlirini öginish.

Buningda islam telimatining 1-2-3- 4-jilidliri, ösmürler we turmush qurushtin burnqi mezgildiki yashlar "islam telimati asasliri"ni künige 5 bettin 24 ay öginidu.

Ikkinchi basquch- tepekkurni ichish, islamiy hissiyat yitildürüsh.

1. dinimni öginimen mejmuesi (künige 5 bettin 4 ay)
2. mining güzel dinim mejmuesi (künige 5 bettin 4 ay)
3. qelib sadaliri mejmuesi(künige 10 bettin 2 ay)

üchinchi basquch- terjimal, tarix, tezkirelerni öginish.

1. allahning peyghemberliri(künige 10 bettin 2ay)
2. shirin bulaq(künige 10 bettin 2ay)
3. izbasar töt xelipe (künige 15 bettin bir ay)
4. sahabilar hayatidin tallanmilar 1-2-qisim (künige 20 bettin 2 ay)
5. ayal sahabilar (künige 10 bettin bir ay)

tötinchi basquch- hedis öginish .

Jamul fewaidtin tallan'ghan sehih hedisler 1-2-qisim (künige 5 bettin texminen 12 aydin 18 ayghiche)

beshinchi basquch- quran we tepsir öginish .

1. quran kerimning terjimisi (künige 5 bettin 4 ay)
2. nida ayetlirining tepsiri(künige 5 bettin 4 ay)
3. tepsiri ibni kesir1- qisimdin 6- qisimghiche (künige 5 bettin 24 ay)
4. ayetul ehkam 1-2- qisim (künige 10 bettin 4 ay)

altinchi basquch- omomlashturup tekrarlash.

1. "islam telimati" din sual- jawaplar 1-2- kitap (künige 10 bettin 6 ay)
2. rohidin islam (künige 10 bettin 2 ay)
3. din we hayat (künige 10 bettin 2 ay)

hemmemizge allah rehmet qilsun!